Filologia

8
1-b
BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
6
31 h D
15

MARCELLI DONATI PONZANI COMITIS, ET S. STEPHANI, EQVITIS COMMENDATARII, ANTIquarii solertissimi.

IN LATINORVM PLERORVMQVE Historiæ Romanæ Scriptorum locos obscuriores, nempe:

Titi Liuii. Ælii Lampridii.
Cornelii Taciti. Trebellii Pollionis.
C. Suetonii Tranquilli. Flauii Vopisci.
Ammiani Marcellini. Ælii Spartiani.
Iulii Capitolini. Vulcatii Gallicani.

Scholia siue dilucidationes eruditissimæ.

NVNC PRIMVM IN GERMANIA ELEGANTI typorum varietate commodius atque correctius editæ.

CVM INDICE *LOCVPLETISSIMO.*

FRANCOFVRTI,

Ex Officina Typographica Ioannis Saurii, impensis Iona Rhodii, ciuis & Bibliopola Francofurtensis.

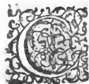
M. D C V.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI; REVEREN- DISSIMOQVE IN CHRISTO PATRI AC Domino Dn. BALTHASARI, Abbati Fuldensi, D. Augustæ Archicancellario, per Galliam Germaniamque Primati, D. S. Cl.

M. GEORGIVS DRAVDT.

VM omnes homines summa ope eo niti deceat, ne vitam silentio transigant veluti pecora; ego sic transigo, eoq; adnitor, vt si quid est in me ingenii ac literarum, omne id in commune conferam. Cuius me consuetudinis ita non pertæduit vnquam, vt etiamnum ipsam tum σοφίαν, si cum hac lege & conditione detur, vt illam inclusam teneam, nec enunciem, sim reiecturus. Adeo nullius boni sine socio iucunda apud me possessio vnquam fuit vel erit. Quod si qui alii sequiori sint ingenio; illos tales non verebor inuidioso cani; qui fœno incubat, comparare, qui cum vorare illud non possit, aliis quoque fruendi gratiam negat.

Qua tamen in re suo se metiri pede quiuis debet, ne nimis altum sapiat, maioraque viribus attentet. Nam veluti domus quæ apud forum extructa est, quod editior sit vel depressior, quam æquum videatur, sæpe contenditur: eadem pari ratione, quæuis noua editiones ab aliis solent probari, ab aliis vero vitio verti; velle enim suum cuique est. Satius itaque est, in hoc genere, magisq; periculo vacat,

 alio: um

aliorum inuenta mangonizare, quam de nouo aliquid inuenire; quorum vtrumque quidem etsi ego quadantenus præstem, posterius tamen mihi magis arridet; in quo etiam vtroque genere, vt paucis placeam, semper elaboro; Si indoctis ego non placeam, nihil est quod querar, habeo tunc quod optaui, bonam de ingenio meo spem, natura enim illorum talis est, in publico detrahere, in angulis vero libenter legere: Sin vero doctis quoque non prober, est, fateor, quod doleam, non quod mirer. Nam quis ego? Aut quid est, vnde mihi in tanta, præsertim ancipiti iudiciorum varietate, interblandiar aut arrogem, quod nec Marco Tullio præclara illa cœlestique facundia prædito contigisse scio, scilicet, omnibus pariter satisfacere. Sed hæc hactenus. Nunc de occasione inscriptionis.

Cum præsentes hasce Marcelli Donati in præcipuos historiæ Romanæ scriptores, Dilucidationes, spectatus vir Ionas Rosa, ciuis & Bibliopola Francofurtensis, ante semestre magnonizandas mihi commisisset, non quidem, vt aliquid eis adderem aut adimerem, sed si qua σφάλματα irrepsissent, iuxta authoris mentem corrigerem, simulque diuersis characterum formis (ad leuandum legentium tædium) componenda signarem, & iam ad vmbilicum perduxissem; Cœpit ille secum cogitare, cuinam hoc Opus dedicandum foret. Etsi vero ego primotenus eius eram opinionis, nemini omnino dedicandum, neque etiam ambitiosius commendandum, cum semetipsum sat sit nobilitate sua proditurum, quinetiam haud conuenire, vt de alienis laboribus quis præsumat impense esse liberalior.

Quia quæ non fecimus ipsi,
Vix ea nostra puto.

Cum tamen ipse, id non tantum in more hactenus improbato, atque originationis fere inscio positum, sed etiam necessa-

necessarium atq; utile insuper esse rigereret, ut alieni labores personis illustribus commendentur, qui & authoritatem afferre & patrocinio ab arrosoribus vindicare possent. Tantum etenim, inquiebat, artes splendescũt & magnifiunt, quanti earum cultores memorantur & celebrantur. Vnde militarem disciplinam, philosophiam, iuris sciẽtiam, cæterasque id genus artes vel hinc maxime commendamus, probamus, admiramur, quia generosos homines, clarissimos principes, inclytos reges in eis versari dicimus, eisque operam dedisse testamur, nam quæ principes & clari viri probant, ea cæteri laudent, cupiant, tueantur necesse est.

Itaque cum omnino id ipsi constitutum viderem, eo præsertim, quod Opus hoc nunc primum in Germania prodit, eidem patronum Germanum deligere; tandem & ego in ipsius sentẽtiam ibam. Etsi vero, Illustrissime Princeps, te primum ac primo huius Operis patrocinio destinarat, cum tamen indecorum aliquantulum existimaret, principem virum nullo omnino nomine nullaq; ex parte demeritum, Operis alicuius patronum deligere; Ego tandem: Mihi, inquiebam, id negotium committas, ego omne verecundiæ obstaculum hac vice reuellam, &c.

Magnus sane hic conatus meus, at ego conatu isto magnus, imo felix, cum ero in meta; quippe qui nihilum doctus eruditissimum, humilis eminentissimum, obscurus nobilissimum eminentissimumque tam audacter compellare non pertimesco. Ac sane si non nota esset mihi singularis tua humanitas, rara alioquin in tanta fortuna, verendum mihi esset, ne dum tuam ipse inire gratiam studeo, inuidiam mihi ex diuerso conflarem.

Sed enim, præterquam quod pro certo habeo, quod quo quis est maior, eo magis est placabilis, facilesque motus

mens capit generosa; etiam alias non inhonestas audacia hac nostra consilii sui causas habet. Etenim cum sis ipse omnium bonarum literarum decus & ornamentum, cui quaeso haec commendari, vel melius possunt, vel potiori iure debent, quam tibi? Tibi inquam, cui iudiciorum normae per varios magistratus, & philosophiae anguli per strenuas ingenii exercitationes clarius patuere, huiusmodi studiorum munera debentur. Tibi cui pene soli de literis datus est triumphus, quamobrem etiam in eam venire solent aliqui contentionem, plusne tibi literarum studia, an tu illis debeas, quippe cum illarum in te, tuique in illas vltro citroque singularia extent merita; illae quidem tibi titulos, famam decusque pepererunt, tu vero contra illis splendorem, dignitatem gloriamque comparasti, proindeque stirpe an ingenio praestes, contendi haud abs re posset.

Praeterea congruebat huic rei, vel blandiebatur huic cupiditati meae argumẽtum quod dixi, operis. Quippe bonarũ artium ac disciplinarum nulla est, quae ad bene beateque viuendum aeque conducat atque historiarum cognitio, namque exinde sedens quis, periculis aliorum, sine suo periculo, cautus sapiẽsq; fieri potest, & exempla omnigena, ad vsum traducẽda, capi possunt. Proinde ad viros principes eius cognitio vel maxime spectat, quippe ex quibus sciẽtiam regendarum ciuitatum, quam Aristoteles ἀρχιτεκτονικὴν & κυριωτάτην, hoc est, omnium aliarum artium humanarum principem, primariam, ac imperatricem appellauit, ediscere possunt. Quamobrem etiam Basilius Imperator Leonem filium ad sedulam historiarum lectionem, (in libro, cui titulus κεφάλαια παραινετικὰ,) prudenter ac serio adhortatus est his verbis: Per veteres (inquit) historias ire ne recusa, ibi.n. reperies sine labore, quae alii cũ labore collegerunt, atque illinc hauries & bonorum virtutes & improborum

horum vitia, varias humanæ vitæ mutationes, & rerum in ea conuersiones, Mundi huius instabilitatem, & Imperiorum præcipites casus, & (vt vno verbo complectar) malorum facinorũ pœnas, & bonorũ præmia, quorum illa fugies, ne in diuinæ iustitiæ manus incidas, hæc amplecteris, vt præmiis, quæ ea comitantur, potiaris. Sed ne præpropera mea scriptio sit, historiæ me reseruo.

In laudes quinetiam tuas nolo altius progredi, impar enim ac planè tenuis facultas mea & eloquentiæ vis, simul etiam & singularis tua modestia, quæ nihil sanctius habet quam encomium, impedimento est, nihilque minus pati soles quam laudes etiam modestissimas. Ah, in alto stare gloriosum est, sed cum modestia, rarum. Hanc virtutem ama, sic in omni fortuna amandus. Sed de his hactenus, quoniam mea insuper simplicitas non ab adulatione tantum, verum ab omni blandiloquentiæ specie vehementer abhorret. Breuis sum, repentinus sum, nec tamen incomptus, beneficio dubium ingenii, an affectuum. Benignus in te malim quam blandus esse. Multum cupio, plurimum despero. Fama hæc dicata sunt & tuæ stirpi, atque ita iure quodam tua.

Atque hi sunt audaciæ meæ gradus, illustrissime Princeps, in quibus prolixior adeoque molestior, esse nolui. Indecorum enim visum est, longius te tenere. Tantum rogo, munus hoc non pretio & magnitudine, sed affectu æstimes. Vale, & nomen immortale habe.

TYRO-

TYPOGRAPHVS Lectori S.

QVI optimos autores in omni disciplinarum genere legendos sibi atq; imitandos proponunt, illi profecto longe melius atq; prudentius sibi consulunt, quam qui delectu omni atque discrimine remoto, quosvis cupidissime sequuntur. Id cum in omni disciplina, tum vel maxime in historiarum lectione cumprimis obseruandum. Cum enim (vt ait Liuius) hoc inprimis salubre & frugiferum habeat Historia, vt in ea omnis exempli documenta in illustri posita intueri vnicuivis nostrum liceat, vt inde nobis & reipub. nostræ, quod imitemur, capiamus, inde fœdum inceptu, fœdum exitu vitemus. Proinde eo maxime adnitendum, vt ex iisdem eos potissimum, qui sunt probatæ fidei, quibusque nulla adulationis nota impingi potest, deligamus, quippe ex quibus historiarum veritas certo constare potest. Etsi enim, iuxta Plinij sententiam, nullus liber tam est malus, qui non aliqua ex parte prosit; quinetiam superuacua legere & scire, quam nihil, ipsius opinione, satius sit; tamen in tanto Auctorum delectu, Auctoribus minus probatis operam impendere, amentis potius quam sapientis foret.

Scripse-

Scripſerunt,præter eos,in quos noſter Marcellus Donatus commentatus eſt,Auguſtorum temporum hiſtoriam, qui quidem extent Græce, Dion atque Herodianus huius tamen in Alexandro & Maximino improbatur fides. De iiſdẽ pauca Plutarchus & nonnulla Procopius quoq; ſcripſere. Et præter hos etiam Oroſius, Eutropius, Paulus, reliqui æuo interciderunt. Græci quidem Dexippus,quo etiam duce victi ab Athenienſibus ſunt Gotti, item Callicrates, Linus, Græcorum longe doctiſſimus ſcriptor, alii etiam nonnulli, quos iuſſu Conſtantini Principis Tatius Cyrillus è Græco in Latinum conuertit. Latini; Plinius, Iunius, Cordus, loquacior paulo & minutiſſima quæque ſcrupuloſius conſectatus;Philippus item patris Alexandri libertus, & qui Alexandri quoq; ipſius itinera conſcripſit Acholius. Præter hos Marius Maximus,Ælius Sabinus, Fabius Marcellinus, Theoclius, Aſclepiodotus, Aſtyauax, Cornelius Capitolinus,Gargilius,Martialis,Optatianus,qui Taciti Imper.vitam ſcripſit. Ipſe quoque Imperator Seuerus vitas bonorum Principum verſibus comprehendit. Et is qui nulla fide hiſtoriam contexuit, Gallus Antipater. Sed præter hos omnes, ij fere quos in frontiſpicio huius operis cernis, palmam tenent. Quis enim res Romanorum tanto artificio tamque luculento ſermone vnquam conſcripſit, quanto Liuius; vſque adeo vt etiam ipſe D. Hieronymus ad Paulinum de eo ita ſcripſerit: **Ad Titum Liuium, lacteo eloquentiæ fonte manantem, de vltimis Hiſpaniæ Galliarumque finibus quoſdam veniſſe Nobiles**

)(5 legimus

legimus. Et quos ad contemplationem sui Roma nõ traxerat, vnius hominis fama perduxit. Quintiliano magnopere laudabatur, eumque Herodoto comparat, in concionibus præsertim, suadetq; pueris ediscendum, vt Ciceronis imitatorem. Conditus est in vrbe Patauina, cuius in hunc vsq; diem ossa ibi seruantur honorifice.

Quid de Cornelio Tacito memorem, qui nullum temere verbum superfluum scriptis suis inseruit; cuius etiam scripta, ne lectorum incuria deperirent, iussit Imperator Tacitus in omnibus Bibliothecis collocari, denosque annis singulis publicitus describi.

Quid de C. Suetonio Tranquillo? cui familiare fuit amare breuitatem; is enim à Flauio Vopisco emendatissimus & candidissimus scriptor appellatur; à quo etiam tantum abfuit, vt quicquam vel metu vel studio adductus rebus ipsis detraxerit, vt Neruæ etiam Traiani, Adrianique suæ ætatis imperatorum vitas tacere præoptauerit, quam aut periculose de viuentibus male sentire, aut extollendo potentiores parum videri liber. Quæ etiam ipsius libertas, qua malorum principum vitia persecutus est, cuidam post eum magno stetisse dicitur. Nam scelestissimus Imperator Commodus, eum qui Tranquilli librum, vitam Caligulæ continentem legerat, feris obiici iussit, quod eundem diem natalis ipse habuerat, quem & Caligula. Scripsit præterea Suetonius, præter Imperatorum vitas, varii argumenti alia multa, vt de Græcorum lusibus, librum vnum; de certaminibus & spectaculis Romanorum, duos:

duos: de anno Romano vnum: de signis quæ in libris reperirentur, vnum: ad hæc de republica Ciceronis contra Dydinum Grammaticum, de vestium genere atq; nominibus, de ominosis verbis; & vnde quæque fuerint appellata, de Roma ipsa eiusque institutis & moribus libros annales. Primum etiam stemma seriemque illustrium Romanorum, de quo scilicet volumine & D. Hieronymus meminit, de officiorum institutione, de prætoribus, cuius ex quarto octauoque libro, nonnulla verba & Priscianus adducit. Et scriptor alius de Poetis, idemque de triumphis agens, Tranquillum vtrobique allegat authorem: scripsit etiam de vitiis corporalibus, vt meminit Seruius in Bucolicis. Extat præterea, sed mutilum atque dimidiatum, quod ei quoque ascribitur opusculum de claris Grammaticis & Rhetoribus.

Finem non inuenirem, si singulorum laudes conarer prosequi. Summatim dicam. Historici isti, qui in frontispicio cernuntur, omnia ac singula in historiis suis ita persecuti sunt, vt præter explicandi scientiam, qua mirifica vsi sunt, etiam diligentiam fidemque & libertatem suam plane probauerint. Nulla in ipsorum historiis suspicio est gratiæ, nulla simultatis, nihil studio dictum, nihil suppressum metu, rebus ipsis data omnia veritati inprimis seruitum est, vt plane appareat, ad perpetuam magis possessionem, quá ad intuitum, scripta ipsorum esse comparata. Qua quidem in re officio Historicorum rite functi sunt. Nam qui aut fœdis assentationibus, aut malignis obtrectatiunculis,

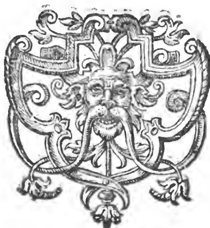
tiunculis, supra quam res ipsa postulet, demulcere aut incessere hunc vel illum student, ii mihi haud minus integram historiam dehonestare videntur, atque ii qui Herculem ipsum depingunt Lydiæ Omphalæ in muliebri & crocina tunicula famulantem, sedentemque cum lana & colo inter ancillulas, cum interim domina Leonis induta spolium, clauam illius manu sustineat, ac supplicantis herois caput sandalio commitiget. Quamobrem laudandus inprimis Macedo Alexander, qui Aristobulo historiam de suis rebus gestis sibi inter nauigandum recitanti, vbi homo adulator multa supra veritatem affinxerat, ereptum manibus librum in Hydaspen fluuium demersit: & tu, inquiens, ô Aristobule eodem fueras pacto præcipitandus, qui isto modo solus pro me depugnas, quique vel iaculo ipso interficias elephantos. Et iure id quidem. Res enim ab aliis accipere scriptorem decet, ipsum domo prudentiam eloquentiamque afferre. Inprimis vero hanc captare laudem debet historicus, vt libertate vsus maxima in scribendo, neque assentationi quasi obnoxius, neque obtrectationi quasi offensus, sed fidei seruiisse atque incorruptæ veritati existimetur, ne quid in eo seruile, neve quid malignius deprehendatur, sic vt nec vllis conditionibus sollicitatus, neque mercedula cuipiam auctoratus, sed sui homo iuris rectus atque intrepidus neutram in partem præponderet.

Sed nimius fortassis sum in collaudandis iis quos nemo vnquam culpauit; quorum etiam non integra volumina, sed particulæ quædam ex iisdem

dem huic Operi insertæ sunt. Itaq; de iisdem pluribus sermocinari supersedeo.

Ad commentatorem vero ac Scholiasten Marcellum Donatum quod attinet, constat ex serie commentationum, fuisse ipsum multæ lectionis virum, historiarum antiquarum scientissimum, abstrusarumque atque reconditarum vocum indagatorem atque explanatorem sagacissimum iuxta ac peritissimum, qui etiam non vno aut duobus duntaxat, sed pluribus annis in hoc opere perficiundo sudarit; Constat præterea, fuisse ipsum iudicii acerrimi, nam vbi per antiquiorum vestigia abunde satis in suis commentationibus grassatus est, tum vel ipse etiam è sua Minerua depromit aliquid, vel in aliis mutat vel addit, si quæ parum conuenire videntur, idque tanto iudicio atque dexteritate, vt reclamare ipsius iudicio piaculum pene sit. Ne vero præmaturum hoc Opus existimetur, sciendum, ipsum, in extrema senecta id demum edidisse; ego, inquiens, sane iam ingrauescentis ætatis postremos annos ago, & cum iam vixdum supremam manum imposuisset, senio confectum obiisse, id quod ex Epistola Federici Donati ipsius consanguinei, ad Franciscum Ferdinandum atque Vincentium Mantuæ & Montisferrati Principes perscripta, euidenter elicitur. Cape ergo hoc opus Lector amice, non tumultuarie neque confuse, sed summo studio atque labore peruigili congestum. Inuenies in eo, quisquis es, siue Theologus, siue Iurisconsultus, siue Medicus, aut quamuis aliam disciplinam liberaliorem secteris, quod vsui tuo accommodare

modare iucunde poteris. Et cum plura habeat in recessu, quam in fronte; noueris multa te inuenturum in eo præterquam ea quæ in fronte promisimus. Vale & feliciter empto fruere.

MARCELLI DONATI

IN TITVM LIVIVM DILVCIDATIONES.

T. LIVIVS LIBRO I.

Pater patratus ad iusiurandum patrandum.

VI feriendo fœderi præerat, Latinis pater patratus dicebatur. Hic iuramento fœderis pacta firmabat, quod Plutarchus in problematibus scriptum reliquit. Licetq; sacerdotibus fecialibus, qui fœderibus sanciendis præerant, pater patratus præficeretur, nihilominus à Feciali creabatur, quod hoc in loco clare Liuius docet. Cur vero pater patratus appellaretur, ex recentioribus quidam, Calepini authoritate innixi, inquiunt ita vocatum, quod pater patratus esse non posset, qui patrem & filios non haberet. Nam respectu filiorum pater dicebatur, respectu vero patris, patratus nuncupabatur. At hæc nuncupationis ratio mihi imaginaria penitus videtur, nec vlli authoritati innixa. Rationi magis consonum arbitror, patrem patratum appellatum ea de causa, quod sicuti pater filiorum curam gerit, & in illos plenam habet potestatem: ita sacerdos huiusmodi, tanquam pater totius populi Romani, illius vice & nomine iusiurandum peragebat. Eadem de causa Romanos senatores, *patres* vocatos obseruamus, à curæ similitudine, eo quod ita populi Romani vtilitati ac bono inuigilarent, quemadmodum patres filiorum student beneficio; vt

docuit Saluſtius *in coniuratione Catilinæ.* Patratus vero inſimul dictus, vt idemmet Liuius aperit, eo quod crearetur ad ferienda fœdera, & iuramenta patranda.

T. LIVIVS LIB. I.

Sagmina inquit te rex poſco.

HErbam fuiſſe ſacram & puram, qua caput Patris patrati Fecialis tangeret vel circundaret, ex Liuii verbis clare patet. Sed illud difficultatem facit, quod primum inquit, *Fecialis ex arce graminis herbam tulit*: mox vero ſubdit, *Verbena caput capilloſq; tãgens.* Aliam autem eſſe herbam Gramen, aliam vero Verbenam nemo ignorat. Huiuſcemodi obiectioni ſic occurrendum puto: gramen non ſolum accipi ſpecifice pro herba ſingulari ita appellata, ſed & generice, pro herba cuiuſcunq; generis. Virg. IX. Æneid.

Pars in gramineis exercet membra paleſtris,

Id eſt, palæſtras exercebant in loco aperto & herboſo. Ita gramineum campum 3. *Faſt.* dixit Ouid. hoc eſt, herbidum. Minime itaq; mirum, ſi Verbenam graminis voce comprehendit Liuius: quod clare ex hiſce Plinii dictis *lib. 22. c. 2.* colligitur: *Non aliunde ſagmina in remediis publicis fuere & in ſacris legationibus, quam verbena: certe vtroque nomine idem ſignificatur, hoc eſt, gramen ex arce cum ſua terra euulſum.* Hactenus Plin. Eo autem quod ex ſacro loco, Capitolio ſcilicet, colligeretur, dicebantur ſagmina, quaſi ſancta. Feſtus *lib. 17.* ſcribit: ſagmina eſſe verbenas, hoc eſt, herbas puras, quia ex loco ſancto ſumebantur. Seruius ad illud Virgilii *lib. 12.* Et verbena tempora vincti: *Verbena* (ait) *proprie eſt herba ſacra, ſumpta de loco ſacro Capitolii, qua coronabantur Fecialis & pater patratus, fœdera facturi, vel bellum indicturi*: Abuſiue tamen etiam verbenas appellamus omnes herbas ſacratas, vt ſunt laurus, oliua vel myrtus. Vt Terentius *in Andria*, act. 4. & ſce. 4. *Ex ara hinc verbenas ſume*: quem locum explicans Donatus inquit: *Verbenæ, dixit, quaſi herbenæ, & ſunt omnes herbæ frondeſque feſtæ, ex aliquo puro loco decerpta ad aras coronandas*: citatque Menandrum, qui myrtum fuiſſe teſtatur, à quo Terentius

rentius transtulit. Vnde & illud Virgilii, ecl. octaua, *Verbenas adole pingues.* Ita & Suetonius *in Caligula,cap.*27. scriptum reliquit: *Alterum, qui se periturum eadem causa vouerat, cunctantem pueris tradidit verbenatum infulatumque, qui votum reposcentes per vicos agerent, quoad praecipitaretur ex aggere.* Verbenatum enim non verberatum, vt alii, legendum peritiores decreuere. *Sagmina*, inquit Martianus in l. sanctum. de diuis. rer. *sunt quaedam herbae, quas legati populi Romani ferre solebant, ne quis eos violaret.* Quo in loco adnotauit Budaeus, perperam legi, *sanctum* dictum à sanguinibus. Nam legendum, *à sagminibus*: quod etiam ex posterioribus Catellianus Cotta, memorialium lib. in dictione, *sanctum*, confirmat. Nec minus reprehendêdi, qui apud Modest. *l. vlt. D. de lege Pomp. de parric.* sagmineis virgis caedi parricidas legunt. Non enim verisimile est, Romanos religioni quam maxime addictos, permisisse, sacram frondem parricidarum corpore contaminari. Quare reponendum non dubito *sanguineis*, hoc est, quae sanguinem ictibus elicerent, vel, quae ex frutice illo pararentur, qui *sanguen* appellatur: cuius meminit Plinius *lib.* 16. *cap.* 37. sanguineos frutices vocans: & de sanguineis virgis *lib.* 20. *c.* 10. inquiens: *sunt, qui sanguineis virgis tangunt ea, quae nolunt his obnoxia esse*: & lib. 24. *nec virga sanguinea felicior habetur, cortex eius interior cicatrices, quae persanauere, aperit.* Sanguineas autem virgas infaustas fuisse ex hisce patet. Sed ad rem nostram reuertêtes addimus, dubio procul sagmina fuisse verbenam, ex loco sacro decerptam, de qua Plinius *lib.* 25. *c.* 9. ita scribit: *nulla tamen Romanae nobilitatis plus habet quam Hierabotane, aliqui peristereon, nostri verbenam vocant. Haec est quam legatos ferre ad hostes indicauimus, hac Iouis mensa verritur, domus purgantur lustranturque*: & *lib.* 22. docet, verbenarium dictum, qui verbenas in sacris gestabat: quod pariter testatum reliquit Liuius *lib.* 30. circa finem, vbi de verbena & sanguinibus plura. ἱεραβοτάνην, verbenam Graeci dixere, hoc est, sacram herbam.

T. LIVIVS LIB. I.

Porcum saxo silice percussit.

PLuribus Deis fabulosa antiquitas porcum mactauit: Siluano porcum cæsum docet Iuuenalis Saty. sexta,

Cadere Siluano porcum:

Et Cereri Eleusinæ quoque immolatum legimus apud Varronem *lib. 2. c. 4.* quod pariter confirmat Tibullus lib. eleg. 1. eleg. 10.

Hostiaque è plena mystica porcus ara.

Nam mystica, non rustica, vt alii, legēdum docuere Turnebus & Muretus. Et Laribus Deis sacrificabant porcum, teste Horat. lib. 2. saty. 3.

Immolat æquis
Hic porcum Laribus.

Nonnunquam & Veneri mactari solitum scribit Callimachus. In funere defunctis & cæsam porcam Marcus Victorianus in hæc verba scriptum reliquit: *Qui iusta defuncto non fecerunt, aut in faciendo peccauerunt, iis porca contrahitur, quæ omnibus annis immolari oporteat.* Hinc Cicero 2. de legibus: *Sunt iura, quæ in porca contracta.* Postremo & in feriendo fœdere porcus silice occidebatur, quod ex Liuio hoc in loco, & libro etiam 9. elicimus: & Quinctilianus *libro* 8. confirmat, inquiens, cædi solere porcum in feriendo fœdere. At Suet. non porcum, sed porcam mactari solitam tradit, *in Claudio, c. 25.* per hæc verba: *Cum regibus fœdus in foro icit porca cæsa.* Virg. lib. 8. Æneid.

Cæsa iungebant fœdera porca.

Idem pariter sentit Festus, scribens, porci effigiem inter militaria signa locum obtinuisse, quia confecto bello, inter quos pax fieret, cæsa porca fœdus firmari solebat; quod pariter Varro confirmat. Conciliamus Liuium cum aliorum dictis, quod, sicuti sub appellatione hominis, comprehenditur & masculus & fœmina, ita & nomine porci veniunt & mas & fœmina. Vere tamen porca fœmina in sacris mactabatur, quod Cic. 2. *de legibus* docet, dum ait: *E porco fœmina piaculum pati.* Sic Liuii & Quinctiliani dicta interpretanda, sic Virgilianum illud *lib.* 12. vbi de fœdere loquens, ait:

—*Pura-*

——Puraque in veste sacerdos
Setigeræ fœtum suis, intonsamque bidentem
Attulit.

Male itaque Seruius, explanans illud 8. *Æneid.* inquit: *Falso dixit, porca, nam ad hoc genus sacrificii porcus adhibebatur:* cum potius porcam accipi solitam ex prædictis pateat, idque omnes autores confirment, si eorum verba recte perpendantur; tum etiam, quia in omnibus fere sacris fœminini generis victimæ immolarentur, & si quando per marem litaretur, succidanea dabatur fœmina, si autem per fœminam litasset, succidanea non admittebatur. Porci autem, qui in sacris cædebantur, seu sacris faciendis destinabantur, *sacres* appellabantur. Plautus in Menechmis: *Quanti hic sunt porci sacres*? & in Rudenti: *Vt rem diuinam faciam, cum intro aduenero, Laribus familiaribus, cum auxerunt nostram familiam, sunt domi agni & porci sacres.* Quod idem est his, quos Tibullus loco supra citato mysticos dixit, quosque Aristophanes modo μυστηεικὰς, modo μυστικὰς, vocauit. De modo feriendi fœderis, & mactanda porca plura Cic. *lib. de Inuent.* Nec illud hoc loco prætereundum, elegantissime Liuium *saxo silice* dixisse. Nam sicuti silex lapidis duritiem, qualis ex quo ignis excutitur, significat: ita saxum magnitudinem demonstrat. Nam proprie saxum lapidis magnitudinem notabilem præ se fert, ita, vt quandoque hac voce scopuli & montes describantur: Virg. 1. Æneid.

Perque vndas, superante salo, perque inuia saxa
Dispulit.

Ouid. 3. Metamorph.

Per rupes, scopulosque, adituque carentia saxa.

Plautus in Mostel. *Iam ad vnum saxum me fluctus efferunt.* Virg. 2. Æneid.

——Stupet inscius alto
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

Et 2. Georg.

Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.

Et rursus,

Tot congesta manu præruptis oppida saxis.

T. LIVIVS LIB. II.

Ante omnes, de prouocatione aduersus magistratus ad populum, sacrandoque cum bonis capite eius, qui regni occupandi consilia inisset.

COElius Rhodiginus *lib.* 12. *c.* 11. sacratum hominis caput interpretatur ex Dionysio Halycarnassæo, *libro antiquit. Rom.* 2. hominem, quem occidere liceret. Ego quidem doctissimi viri sententiam non improbo: sed *sacratum* hoc loco caput expono, *execratum*, Græcis κατάρατος: iuxta illud Virg. 3. Æneid.

——*Quid non mortalia pectora cogis*
Auri sacra fames.

Sic Horatius sen. 2. saty. 6. *Intestabilis & sacer esto:* quod pariter Macrobius docuit *lib. Satur.* 3. Sic epilepsiæ morbus *sacer* apud medicos vocatus, id est, execrandus, quicquid alii interpretati sunt, quos redarguere facile possumus ex Gal. dictis *in com.* 1. *prognost. & com.* 6. *in sextum de morbis vulgaribus.* Apud eosdem, & herpetis genus *sacer ignis* dictus, cuius meminit Plinius *lib.* 26. *c.* 11. & in pecudibus obseruauit Col. *lib.* 7. *c.* 5. Et *sacer serpens*, ἱερός, Græcis ob feritatem scilicet, execrandus dictus. Erit itaque *caput sacratum*, ni fallor, Liuio, homo abominandus, atque ab omnibus auersandus, cuiusmodi sunt hi, quos nos excommunicatos vocamus, hoc est, ab hominum Christianorum consortio abactos, anathematizatos etiam dictos, hoc est, detestatos, deuouendos, à voce Græca ἀνάθημα, quod est seiunctio seu alienatio. Huiusmodi homines ethnicis antiquis, violare impune fas erat. In hunc sensum scripsit Cic. in orat. pro Cor. *Quum caput eius, qui contra legem facit, consecratur.*

T. LIVIVS LIB. II.

Signo amisso signiferos, ad hoc centuriones, duplicariosque, qui reliquerant ordines, virgis cæsos securi percussit.

QVum primum in hunc locum incidissem, existimabam, per duplicarios Liuium intelligere milites illos, qui

qui centurionibus & ſigniferis aſſociarentur, vt illis forte in pugna deficientibus, ſufficerentur, ne ſigna laberentur, ordineſque deſererentur. In hanc ſententiam Liuii eiuſdem verba lib. 8. me adducebant, vbi inquit: *Romano haud ſatis fidens viribus, iam Romæ promiſſum erat ab Conſulibus, vt ſubcenturionem ſibi, quem vellet, legeret, qui tutaretur eum ab vno deſtinato hoſte.* At rem aliter ſe habere ex mox dicendis manifeſte cognoui. Varro *lib. 4. de lingua Latina*, duplicarios ſcribit eſſe, quibus ob virtutem duplicia dabantur cibaria. Ita & Vegetius lib. 2. c. 7. *Duplares*, inquit, *torquati, & ſimplares torquati erant, quibus torquis aureus ſolidus virtutis præmium fuit, quem qui meruiſſet, præter laudes, interdum duas conſequebatur annonas.* Idem *duplares armaturas* vocat, quæ conſequantur duplas annonas, *ſimplares* vero quæ ſimplas. Liuius *libro ſeptimo* ſcribit, Conſulem milites, qui in præſidio cum Decio fuerant, duplici frumento in perpetuum donaſſe: & *libro vigeſimoquarto* ait: *Arpi ſine clade vllius, præterquam vnius veteris proditoris, noui perfugæ reſtituti Romanis, Hiſpanis duplicia cibaria dari iuſſa, operaque eorum forti ac fideli perſæpe Reſpublica vſa eſt.* Vetuſtum autem morem honorandi fuiſſe, dare virtutis ergo duplicia cibaria, conſtat ex Herodoto *libro ſexto*, vbi dignationes & iura Spartanorum Regum deſcribens, tradit; quod in conuiuiis dabatur illis duplum omnium quam cæteris conuiuis. Ita Xenophon in orat. de laudibus Ageſilai. *Duplicem* (inquit) *portionem in conuiuiis ex conſtituto accipiens, nec ſic quidem tota vtebatur, verum ſimplici, nec integra ea contentus, reliquum diſtribuebat; ratus geminam portionem Regi dari, non ſatietatis gratia, ſed quo poſſet, quem vellet honorare.* Idem Xenophon *in Rep. Lacedæmoniorum*, non procul à fine tradit; Lycurgum inſtituiſſe, Reges in cœna duplici parte honorandos, non vt duplo magis quam alii ederent, ſed quo & ex hoc quem vellent, honorare quirent. *Milites duplicarios* ſeu *dupliciarios* vt alii, vel *duplarios*, vti in antiqua marmorea inſcriptione in palatio Cardinalis Genuenſis iuxta viam ſalariam, virtute inſignes fuiſſe colligimus; quum eos Liuius cum centurionibus & ſigniferis commemoret, tum etiam ex

voce Græca, nam διμοιρίτης, duplarius dictus, seu διμοιρίτης, qui & manipuli dux interpretatur, nam διμοιρία, manipulus est. Vetus inscriptio, de qua paulo ante meminimus, ne ab aliquo desideretur, est huiusmodi: M. AVRELIVS MVCIANVS. V. A. XXXV. NAT. TRAX MILIT. ANN. XV. IN COH. II. PRÆT. III. VENATORIS DVPLARIVS IVLIANVS HERES FECIT BENEMERENTI.

T. LIVIVS LIB. II.

Cætera multitudo sorte decimus quisque ad supplicium lecti.

IGnauos milites, & seditiosos varie castigatos, ac pœna affectos obseruamus; aliquando enim sacramento soluti, militia abire iussi, aliquando eorum ductores, & principes viri, puta centuriones & tribuni, à militia abiecti, aliquando seditionis autores morte multati, nonnunquam prius flagellati, necati, & insepulti derelicti; At quum grauiter vniuersi deliquissent, sorte decimum quemque ex illis vltimo supplicio affectum legimus. Quod ex hoc loco etiam colligimus. Appius namque Claudius desertores exercitus decimum quemque securi percussit. Sic Tacitus *Annal. lib.* 2. tradit, L. Apronium decimum quemque ignominiosæ cohortis sorte ductos fusti necasse. Sic legiones iussu Galbæ decumatas idem Cornelius tradit *lib. Hist.* 1. Et *Annal. lib.* 14. scribit: *Ex fuso exercitu quum decimus quisque fusti feriretur, etiam strenui sortiuntur.* Cic. *in Orat. pro Cluentio* inquit: *Statuerunt maiores nostri, si à multis esset flagitium rei militaris commissum, sortione in quosdam animaduerti, vt metus videlicet ad omnes, pœna ad paucos perueniret.* Opilius Macrinus quum seditiones pateretur militares, milites decimauit, teste Capitolino in illius vita. Sorte quoq; ad mortem seditionem ausuros delegit Iulius Cæsar, teste Dione *lib. Hist.* 41. Scribit Diodorus Sicul. *lib.* 11. *Bibliot.* Græcos cum Xerxe & Persis bellantes, Diis decimãdos deuouisse Græcos quoscũq; Xerxis partes sequutos, si victores extitissent. Quod pariter Herod. *lib.* 7. cõfirmat. Sic quum multitudo capitale crimen cõmisisset, decima-

decimationem factam colligimus etiam ex Pausania *lib.1. Rerum Atticarum*, vbi scribit, Syllam Romanum captis Athenis, decimum quemque ciuem, vt sors tulit, trucidasse. Polybius *in lib. de tribus politiis*, autor est, duo præcipue fuisse in militari disciplina suppliciorum genera, Decimationem scilicet, (*δεκατίαν* dicunt Græci,) & fustuariam. Decimationis supplicio Duces exercituum in militari seditione, & nostris temporibus non semel vsos testantur neoterici historiæ scriptores.

T. LIVIVS LIB. III.

Data venia, seducit filiam ac nutricem prope Cloacina, ad tabernas, quibus nunc Nouis est nomen; atque ibi ab lanio cultro arrepto, Hoc te vno, quo possum (ait) modo, filia in libertatem vindico. Pectus deinde puella transfigit.

Virginiæ virginis, quam pater Virginius Icilio vxorem desponderat, quamque Appius vnus ex decemuiris vitiare tamquam seruam satagebat, ob idque à patre peremptæ, historiam enarrat Liuius, cuiusque indubitatam fidem facit multæ antiquitatis marmorea tabella, cum huiusmodi inscriptione Romæ in Sancta Maria Monticelli extante.

D. M.

VIRGINIS FILIÆ MEÆ CARISSIMÆ VIRGINEÆ NIMIAM OB PIETATEM PROPRIIS MEIS MANIBVS INTEREMPTÆ, PROH DOLOR QVANTVM FVIT CARISSIMA, IN ANNO XVI. IVVENTVTIS EIVS, MENSES V. D. III.

Huius rei antiquitatis studio commotus meminisse volui, quamuis historiam per se claram, nulla dilucidatione egere cognoscam, nec laboris nostri titulo, aut subiectæ materiæ respondere. Mirum sane, tabellam huiusmodi historiam referentem, vsque ad tempora nostra seruatam, sicq; per annos amplius bismille facti generosi magnitudinem celebrante historia, ac inciso marmore conseruante memoriam, fauentibus etiam longissimis annorum curriculis: Namque Appium Decemuirum magistratum gessisse,

quando id contigit, anno ab vrbe condita 303. constat, & Christum Saluatorem nostrum, anno ab vrbe condita 751. Augusti Imperii 42. natum consentiunt omnes, vnde facta computatione, manifestum euadit, ab insigni facinoris anno vsque adhuc reperiri annos 2040.

T. LIVIVS LIB. IV.

Patres bene cœptam rem perseueranter tueri, conferre ipsi primi; & quia nondum argentum signatum erat, æs graue plaustris quidam ad ærarium conuehentes, speciosam etiam collationem faciebant.

QVod æs graue diceretur antiquis Rom. nullus hactenus, quod sciam recte, & quantum satis sit, iudicio meo, explicauit. Budæus (quem tamen semper honoris gratia nomino) *in Annot. ad Pandectas, & lib. 1. de asse, & 5.* ex hoc loco æs graue interpretatus est, non signatum. Eandem interpretationem recepit Alex. ab Alex. *lib. Genial. 4. c. 15.* At præclarissimos viros deceptos, manifeste colligimus ex Festo, vbi de denario loquitur, his verbis: *Graue as dictum, quia deni asses (singuli pondo libræ) efficiebant denarium, ab hoc ipso dictum denarium.* Et ex Plin. *lib. 33. c. 3.* in hæc verba scribente: *Populus Romanus ne argento quidem signato ante Pyrrhum regem deuictum, vsus est. Libralis, vnde etiam libella dicitur, & dipondius appendebatur assis. Quare æris grauis pœna dicta. Et adhuc expensa in rationibus dicuntur; item impendia, & pondera. Quin & militum stipendiorum, hoc est, stipis ponderanda, pensatores libripendes dicuntur: qua consuetudine in iis emptionibus, quæ mancupi sunt, etiam nunc libra interponitur. Seruius rex primus signauit as, antea rudi vsos Romæ.* Ex his colligimus duo, scilicet Romanos non vsos ære rudi & informi, nisi ante Seruium regem; & signatum æs in solutionibus pendi consueuisse, & ob id graue dictum. Quamobrem manifestum fit, Liuii dicta de ære graui minime intelligenda esse de rudi & informi, quum tunc temporis signato ære vterentur Romani. Sed æs graue appellatum, quia penderetur, non numeraretur in solutionibus. Namque si parua summa erat soluenda, numerabantur nummi ærei, si magna, appendebantur. Quod enim

enim tam penſo, quam numero olim fierent ſolutiones, clare docet Caſſiodorus *lib. Variar. 7. epiſt. 32.* prioris extat exemplum apud eundem Liuium, *lib.* 34. vbi ſcribit, M. Catonem militibus diuiſiſſe ex præda in ſingulos ducentos ſeptuaginta æris, hoc eſt, aſſes, nummos ſcilicet æreos 270. qui numero dati, non pondere, & ideo non adiecta particula illa *grauis*, ſed tantum dixit ſimpliciter *æris*. Exempla ſecundi apud eundem Liuium plura obſeruamus. Nam 4. *lib.* tradit, Poſthumium ob rem male geſtam in Veios decem millibus æris grauis damnatum. Idem *lib.* 5. ſcribit: *His creationibus incitata plebs denis millibus æris grauis condemnauit*, & paulo poſt: *Et peſſimo exemplo innoxij denis millibus æris grauis condemnati ſunt.* Audiamus & Gellium *lib.* 10. *cap.* 6. ita ſcribentem, Tempore primi belli Punici, Claudii Cæci filiæ ob dictum quodpiam petulantius, mulctam æris grauis 25. millia dictam. Liuius item *lib.* 5. vbi de M. Furio Camillo ait: *Abſens quindecim millibus grauis æris damnatur.* Item *lib.* 10. ſub finem, vbi de triumpho Papyrii de Samnitibus: *AEris grauis magna vis tranſuerſa vicies centies millies, & quingenta triginta millia.* Et paulo poſt: *AEris grauis tulit in ærarium trecenta nonaginta millia.* Et lib. 32. *Egregia*, inquit, *duorum ſeruorum indicum, & vnius liberi fuit, ei centum millia grauis æris dari patres iuſſerunt.* Et lib. 22. *Indici data libertas, & æris grauis 20. millia.* Quibus omnibus in locis intelligendum, millibus aſſium æris grauis, autoritate Varronis, *lib.* 8. *Ling. Lat.* ſcribentis, æs pro aſſibus accipi antiquis, vnde &, mille æris legaſſe, eos dixiſſe ait, id eſt, mille aſſes. Aſſem enim libralem fuiſſe, præter Plin. loco citato, docet Cornutus *in Perſium*; Vnde & libram pro aſſe vſurpatam tradidit Priſcianus. Hinc emptiones per æs & libram, quando æs ponderabatur, non numerabatur. Horat.

Si proprium eſt, quod quis libra mercatur & ære.

Liu. lib. 6. *Inde rem creditori palam populo ſoluit, libraq; & ære liberatum emittit*, hoc eſt, pecuniam Manlii Nexi nomine fœneratori exoluit, adhibito libripende, qui æra penderet. Sic in Aug. Suet. *c.* 64. inquit: *Caium & Lucium adoptauit domi per as & libram emptos à patre Agrippa*, non enim per as & libram

& libram legendum puto, quod nonnulli habent textus. Inde fluxit & appellatio testamenti per æs & libram, quum familiæ emptor adhibebatur, cui testator rem suam iudicis causa mancipio vendebat, de quo Gellius *lib.5.c.27.* & Vlp.*cap.Inst.20.* Itaque concludendum, æs graue dictum, quod pendebatur, ita & pœna grauis æris. Possumus quoque dicere, à mulctæ grauitate pœnam æris grauis dictam, ex Gellio scribente lib 20. c.1. de lege 12.tabul. *Sed enim ipsum vide, quod iniurias factas quinque & viginti assibus sanxerunt: non omnino omnes, mi Phauorine, iniurias ære isto pauco diluerunt, tametsi hac ipsa paucitas assium graue æris pondus fuit. Nam librariis assibus in ea tempestate populus vsus est.* Illud tamen firmiter statutum sit, graue æs eo quod libraretur statera, dictum; idque persolui solitum in maioribus solutionibus, quamuis & id quoque in minoribus obseruatum quandoque non negauerim. Magnitudinem sane æris, quod patres contribuebant, significare volens Liuius, æs graue plaustris in ærarium conuectum scribit, quum nondum argentum Romæ signatum esset; ex quo elicimus, æs illud signatum fuisse, namque ab argenti contributione abstinuere, eo quod nondum signatum esset, alioquin si æs illud rude extitisset, & minori molestia profecto, & rude informeque argentum in ærarium contulissent, & minore labore saltem decupla proportione: quod alias ostendemus factum, quum posterioribus temporibus argentea moneta frequenti esset in vsu, raro admodum, ne dicam nunquam, æris grauis vlla fiat à scriptoribus mentio, nam hæc maturabatur, illud vero vt plurimum pendebatur, præsertim si quantitas persoluenda non esset exigua, sed magna. Quod potissimum colligimus ex Seneca *de consolat.* scribente ad Albinum: *Beatioresq; istos putas, quorum pantomimæ deciés sestertio nubant, quam Scipionem, cuius liberi à Senatu tutore suo, in dotem æs graue acceperunt?* Nec post cusum argentum, quod in Epit.Flori.16.sub anno 484. factum legimus: Et ex Plinio deuicto Pyrrho rege, vnquam à Liuio æris grauis postea mentionem factam obseruamus. Nec profecto F.H. *lib.de re numaria*, sententia recipienda, dum ait:

ait: *Quum primus assis aeris vetustissimis temporibus libralis esset dicta aris grauis, ad differentiam assis leuioris, quae postea fuit in vsu.* Nam quomodo antiquiores hac de causa æs graue, eo quod assis ærea libralis esset, dicere potuerint, non video, quum leuissimi, qui successit posterioribus temporibus, nullam cognitionem habere potuerint. Ad hæc quæ ex Gellio adducit de Horatio, qui pro delectamento habebat, obuii cuiusque liberi hominis os verberare, seruumq; præsto habere, qui crumenam assium plenam gestaret, vt cuicunque, quem depalmauerat, asses secundum legem 25. numeraret, nihil ad rem facit, constat enim ex eodem Gellio ibidem, tunc temporis asses librales fuisse, non leuiores, vt ipse probare profitetur. Vnde nec tam vasta crumena, & immane marsupium imaginandum ad eos asses continendos, quales librales essent, vt ipse imaginatur, nam non multos quotidie palma verberasse Horatium existimandum, atq; etiam semel ea exhausta, iterum replere potuisse. At quoquo modo se res habeat, palam est, Gellium hæc addere, eodem in libro & capite paulo infra. Nam librariis assibus in ea tempestate vsus est populus Romanus. Postremo & è Liuii verbis demendus scrupus, namque ait, nondum cusum argentum, & ideo æs graue in ærarium delatum. Cuius contrarium alibi affirmasse videtur, namque *lib.* 1. tradit, Suessa Pometia vi capta, prædaque diuendita, quadraginta argenti aurique talenta redacta; ex quibus videtur innuere argentum signatum tunc fuisse, Respondemus, talentum duplex fuisse, numarium vnum, ponderale alterum, & talentum ponderale accepisse Liuium; non numarium; hoc autem septuaginta librarum fuisse, quamsæpissime tradit Seruius autoritate Plauti, *lib.* 5 *AEneid.* eo loco: *Auri argentiq; talenta*, & *lib.* 9. ibi: *Auri duo magna talenta.* Africanus talentum omne pondo sexaginta tradit. Numarium talentum Hebræorum tetradrachmam fuisse, scribit Budæus *de asse, lib.* 4. sed de re hac alibi plura, quum multiplicia reperiantur apud scriptores talenti grauia pondera, & valore inter se, vti & nomine, valde differentia.

T. LIVIVS LIB. IV.

Hoc decreto consul armatus, quum paucis appellantibus tribunum, collum torsisset, metu cæteri Sacramento dixere.

VVlgaris nobis, ac familiaris dicendi modus, *ti torcerò il collo*, quum alicui mortem minamur; quamobrem prima statim lectione arbitratus sum, consulem nomina dare nolentibus, mortem ministrasse; at re intimius perspecta, veriorem interpretationem nactus sum; lucem præferente doctissimo Turnebo, *lib. Aduers.* 18. *c.* 34. Siquidem antiquis mos dicendi fuit, collum obstringere vel obtorquere, pro vim inferre; nam rei collo constricto inuiti in ius tendebantur. Ita D. Hieronymus inquit: *Obtorto collo me in ius trahit.* Et Plautus in Curcul. *Collum obstringe.* Et in Rude: *Rape obtorto collo.* Cic. 6. in Verr. actione: *Quem obtorta gula, de conuiuio in vincula, atque in tenebras abripi iussit.* Et in Orat. pro Cluentio, *obtorto collo ad subsellia reducere dixit.* In lib. *de Viris Illustribus* legimus: *Consuli legibus agrariis resistenti, ita collum in comitio obtorsit, vt multus sanguis efflueret è naribus.* Sic itaque interpretandum, Consulem detrectantibus militiam collum torsisse, id est, manum iniecisse, ac vi facere, quæ sponte renuebant, coegisse. Quo pacto & eleganter dictum à classicis autoribus obseruamus, *torquere iura*, hoc est, peruertere, illisque vim inferre. Cic. in Orat. pro A. Cecinna, *verbo ac litera ius omne torquere.* Hinc & *legum tortores*, eodem in sensu apud eosdem.

T. LIVIVS LIB. VII.

AEdem Iunoni Monetæ vouit; Cuius damnatus voti, quum Romam victor reuertisset, dictatura se abdicauit. Senatus duumviros ad eam ædem pro amplitudine pop. Rom. faciendam creari iussit.

VOtum, Cic. dixit, esse sponsionem, qua Deo obligamur, vt interim Iuristarum ac Theologorum definitiones prætermittamus. Qui vero vota pro re aliqua à Diis impetranda faciebat, vouere, seu vota suscipere, & nuncupare vota dicebatur. Qui vero soluebat, persoluere & signare vota, cuiusmodi, quum passim extent exempla, satis erit

erit Plinium audire, lib. Epist. 10. ad Traianum: *Solennia vota pro incolumitate tua & suscepimus & soluimus, precati Deos, vt velint semper ea solui, semperq́; signari.* ad quod & illud Iuuenalis *Satyr.* 10. spectat:

Propter quæ fas est genua incerare Deorum.

Nam cereas tabellas literis signatas, quæ votum explicabant, Deorum imaginibus affigebant. At, qui votum susceperat, necdum voti compos persoluerat, reus voti appellabatur. Virg. *lib. 5. AEneid.*

Vobis lætus ego candentem in littore taurum
Constituam ante aras, voti reus,

Hoc est, vt Seruius interpretatur, voti debitor, quem locum quoque enarrans Macrobius lib. 3. c. 2. Saturnal. *Hæc vox* (inquit) *propria sacrorum est, vt reus vocetur, qui suscepto voto numinibus se obligat.* Qui vero voto suscepto assequutus id, pro quo vouerat, nondum tamen soluto voto, damnatus voti dicebatur, quod clare Liuii dicta *lib.* 27. demonstrant: *Deos omnes* (ait) *Deasq́; precabantur, vt illis faustum iter, felixq́; pugna, matura ex hostibus victoria esset, damnarenturq́; ipsi votorum, quæ pro iis suscepissent.* Et lib. 5. *Haud mirum id quidem esse, furere ciuitatem, quæ damnata voti, omnium rerum potiorem curam, quam religione se eximendi habeat.* Et *lib.* 39. scribit, se pro ægroto vouisse, vt primum conualuisset, Bacchis eum se initiaturum, damnatum voti Deûm benignitate se id exsoluere velle. Virg. *Ecloga* 5.

—— *Tibi sic vota quotannis*
Agricolæ facient, damnabis tu quoq; votis.

Vbi Seruius, *Quum præstiteris,* inquit, *quæ homines te orauerint, reddes illos obnoxios ad vota soluenda. Nam sumus voti damnati & obnoxij, antequam reddamus.* Ex quibus patet, Alex. ab Alex. *lib. Genial.* 3. *cap.* 22. perperam *damnatum voti* interpretatum, qui voti compos, vota exsoluisset; quod præcipue ex præsenti loco dignoscitur. Nam dictator voti damnatus, nondum eo soluto, dictatura se abdicauit.

Cui voto subsequenti anno satisfactum,
statim subdit Liuius.

T. LIVIVS LIB. VII.

Laeuo humero matari prope traiecto.

NVllibi me legisse apud Graecos Latinosve scriptores, praeterquam hoc in loco vocem hanc *Matari* recordor, qua de re illius significatum potius diuinare, quam certi aliquid affirmare possum. Vidit difficultatem Glareanus,& mendum in textu esse censuit, legendumq; *machara* voluit. Sed quum machaera esset breuis gladii species,& caesim potius, quam punctim feriendo aptior, non acquiesco illius sententiae. Nam Dioscorid. *lib.4. Macharoticon*, gladiolus herba dicitur. Et Apuleius *lib.9. de Asino aureo*, id exprimens, inquit: *Comminabatur sese concisurum eum machaera frustatim.* Plautus vero iter facientes petasatos & machaeratos dicit, hoc est, breuiori gladio cinctos, quali peregrinantes vti solent. Alii vero dixere, *Matarin* fuisse hastam seu lanceam longiorem, qua Galli vterentur; at quum Gallos lancea, *Gessa* vocata, passim vsos obseruem, nec interpretationem huiusmodi recipere audeo; quod vero Galli gessa sint vsi, constat ex Caesare *lib.2. belli Gallici.* quod pariter confirmat Lactantius, Statii interpres, *lib.4. Thebaidos*, in eum locum:

--- Pars Gessa manu, pars robora flammis
Indurata diu.

Idem quoque apertissime demonstrat Virgilius *lib.8. AEneid.* de Gallis verba faciens:

--- Duo quisque Alpina coruscant
Gessa manu.

Et Claudianus in Eutropium lib. 2.

Nuper ab Oceano Gallorum exercitus ingens,
Illis ante vagus, tandem regionibus haesit,
Gessaq; deposuit Graio iam mitis amictu.

Itaque sicuti neutram interpretationem recipimus, nec reiicimus, tamen ambas suspectas habemus. Sit sub iudice aequo determinatio. Nos sane mendum in textu esse non dubitamus,& loco matari, *materi* reponendum. Nam *ματηρὶς παλτοῦ τι εἶδος*, hoc est, materis iaculi seu teli est species, sic scribente

ſcribente Strabone *lib.* 4 *Georg.* & Nonius Marcellus materim teli genus poſt lanceam longius dixit. Siſenna: *Galli materibus,* (inquit) *Sueui lanceis configunt.* Et alibi: *Lanceis & materibus medium perturbant agmen.* Sic apud Cæſarem *belli Gallici lib.* 1. legendum: *Nonnulli inter carros rotasq́, materes ac tragulas ſubijciebant, noſtrosq́, vulnerabant,* non *ma*[illegible]*aras*, vt vulgati textus, nec *materas*, vt alii, eſt enim tertiæ declinationis. Hinc forte *Materæ* Deæ dictæ in Ægio Siciliæ vrbe religione olim celeberrimæ, quarum ſimulacris tum Meriones, tum Vlyſſes haſtas affixerunt, inſcriptis etiam dicantium nominibus, quarum Dearum meminit Cæl. Rhodig. *lib. lect. antiq* 21 *c.* 16. Gallorum autem materes proprias fuiſſe, ex Cæſaris dictis coniicere poſſumus, rurſusque firmare ex præſenti Liuii loco, nam Romani aduerſus Gallos pugnabant. Vnde docte Turnebus *Aduerſ. lib.* 9. *c.* 7. annotauit, & hodie à Gallis ſagittam capitatam, matellatam dictam, quaſi materatam. Nonnulli à materi materiarios milites à Cæſare *libro belli Gall.* 7. dictos credidere, quod ſcilicet materi armarentur; at profecto minus recte, ſi textus verba ponderentur, nam Cæſar hoſce cum frumentariis coniunxit, de munitionibus verba faciens; & per materiarios intelligendi, qui materiam ad ædificandas munitiones ſuppeditant. Sic Hircius *de Bello Afric. lib.* in hunc ſenſum in Africa inopiam eſſe dixit materiei ad crates & arietes fabricandos. Et Plautus *in Milit.* ait: Si nos materiarius non moratur, cito erit parata nauis.

T. LIVIVS LIB. VIII.

In Veliternos, veteres ciues Romanos, quod toties rebellaſſent, grauiter ſæuitum, & muri deiecti, & Senatus inde abductus, iuſſique trans Tybrim habitare; vt eius, qui cis Tyberim deprehenſus eſſet, vſque ad mille pondo clarigatio eſſet; nec priuſquam ære perſoluto, is, qui cæpiſſet, extra vincula captum haberet.

CÆl. Rhodiginus *lib.* 5 *c.* 11. ex hoc Liuii loco, Taleam vulgo dictam, clarigationem exiſtimat dici poſſe. Budæus *in poſt. Annot.* Clarigationem cum Hermolao Barbaro

esse voluit, quam Græci ἀνδρολήψιαν vel ἀνδρολήψιον dixere, cuius Iulius Pollux *lib.8.c.1.* si Græca Latina reddamus, ita meminit: *Androlipsia est, quando quis homicidas fugientes petens non accipit; licet ex non reddentibus vsque ad tres abducere.* Eadem fere Suidas. De eadem re & Demosthenes *in orat.* κατὰ ἀριστοκράτους, in eandem fere sententiam: *Si quis violenta morte obierit, pro hoc gentilibus atque cognatis Androlipsia sunto, quoad iudicio cadis, pœnasq; subiecerint, vel necis autores dederint; Androlepsia vero ad tres vsque, nec eo amplius esto.* Hæc *lib.6. Decretalium, Epist.6. sub titulo de iniur. & auth. sed omnino. c. ne vxor pro mar.* Pigneratio vocatur, interpretes barbari *represaliam* dicere maluerant. Vet. Glo. ἐνεχυρασμὸς, id est, redemptio pro vita propria, vel pignore, & *Nouell.52.* ὅμηρος, hoc est, vades, obses, pignus, & quoque ἁρπαγὴ, id est, violentum, nam reddere nolentibus, vi pigneratio seu represalia fiebat. Ego sane Clarigationem pignerationem dici Latine posse censerem, nisi pigneratio res potius, quam personam respiceret. Clarigatio vero, sicuti Androlepsia, potius personas, quam res. At clarigationem fuisse personarum potius, quam rerum prehensionem, ex ipsius Liuii verbis clare percipimus, quæ tamen prehensio cessabat, soluta pœnæ loco pecunia determinata; sicque respectu prehensionis personarum Androlipsiam, respectu vero redemptionis solutæ pecuniæ medio, taleam & pignerationem dici posse, & ita scribentium de re hac sententiæ, quæ diuersæ videntur, concilientur. Profecto minus apte Calepinus clarigationem belli denuntiationem interpretatus est; sicuti & clarigare, bellum indicere; motus forte Plinii autoritate *lib.22.c.2.* vbi habet: *Legati ad hostem cum clarigatu mitterentur.* At Plinius de fecialibus loquitur, quos & legatos appellat, quique mittebantur ad hostes repetitum, quæ illi vi & iniuste abstulissent, quod si dicto non paruissent, bellum postea indicebant; quorum repetitionis actio sub clarigatione quoque continebatur. Illud sane non reticendum, Gregorium IX. in Concilio Lugdunensi, *c. vnic. de iniur. lib.5. Decret. tit.8.* prohibere androlepsiam personarum Ecclesiasticarum, quam represaliam & peregrinationem

& clari-

& clarigationem dici posse,non dubitamus. Clarigationes in Gallia vocantur *Dioict de Marque*, vti adnotauit Guido Pap *c.32.* De re hac plura Bart. *in tract.represal. q.1.* & Tiraquell.*in com.in l.si vnquam.* & D.Thom .2 2.q.40.a.1. vbi adnotatum lector inueniet,quæ represaliæ legitimæ & iustæ, & quæ non,sint dicendæ,& de eadem quæst.Ioan.Andreas *ad reg.iur. non debet,in 6.*

T. LIVIVS LIB. VIII.

Nec quenquam ferme ex Pollia Tribu candidatum, Papiriam ferre solitum.

HEnricus Glareanus in suis ad Liuium Annot. scribit, Maguntinum Codicem non *Papiriam*, sed *suffragia* habere, & interpretationem omittens, ait tantummodo, se vereri locum corruptum esse, quam rem,dum ipse perpéderem,in eam veniebam sententiam,vt Liuium de Papiria lege verba facere existimarem : fuere siquidem plures Papiriæ leges,puta *de consecratione,de refectione Trib.pleb. de re numaria,de triumviris capitalibus*, & postremo Papiria Tabellaria,*de suffragiis*,qua cautum, vt in iubendis legibus,aut antiquandis,populus tabella suffragium ferret,quæ lex gratissima pop.Rom.fuit, vt tradit Cic.*3.de legib.* & de eadem idem dixit *in Planciana*, quod frontem aperiret hominum, mentes tegeret, daretque eam libertatem, vt quæ vellent,facerent. Et *in 2.Agraria*,vindicem tacitæ libertatis, & *in Corneliana*,Principem iustissimæ libertatis appellauit. Putabam itaque,sensum verborum Liuii esse,neminem candidatum ex Pollia Papiriam legem ferre solitum, hoc est, quando populus per tabellas occulta suffragia, vt lege Papiria cautum fuerat,daret,ad petitos honores promotum odio aliarum Tribuum, quod sicuti ipsæ omnes rogationem Flauiam de animaduertenda in Tusculanos antiquassent, sola Pollia censuisset Tusculanorum puberes verberatos necari, coniuges liberosque sub corona lege belli venire. At quum Liuiana dicta exactius perlegissem, dictionem illam *Papiriam* non ad legem,sed ad tribum referendā, manifeste

deprehendi, sensumque genuinum esse, Papiriam Tribum neminem fere postea ex Pollia tribu candidatum ad honores petitos promoueri passam, eo quod memor esset immanissimæ sententiæ à sola Pollia in Tusculanos suos latæ. Tusculanos autem in Tribu Papiria suffragia tulisse probat Carolus Sigonius ex hoc loco solo, *lib.2. de antiquo iure Italiæ, c.9.* quod veritati consentaneum existimandum; siquidem eos ciues Romanos factos, & legiones ab Tusculo deductas, constat ex ipsomet Liuio *lib.6.* illiusque mos est, cum absolute profert, gentem aliquam ciuitate Rom. donatam, & suffragium quoque obtinuisse, tandem intelligere; sicuti econtra, si suffragandi ius vna cum ciuitate non concessum, id exprimere, vti *lib.8.* ait, Acerranis ciuitatem sine suffragio datam. Et rursus, Formianos & Fundanos ciues Romanos sine suffragio factos, & *lib.9.* Anagninis ciuitatem sine suffragii latione datam, quod pariter confirmari potest ex Val. Max. dictis, *lib 9.c.10.*

T. LIVIVS LIB. X.

Primoribus Samnitum ea detestatione obstrictis, decem nominati ab Imperatore, eis edictum, vt vir virum legerent; donec sexdecim millium numerum confecissent. Ea legio linteata, ab integumento consepti, quo sacrata nobilitas erat, appellata est, his arma, insignia data, & cristata galea, vt inter cæteras emineret.

QVidam hunc locum explanantes dixere, legionem Linteatam dictam, eo quod linteis loricis seu thoracibus armarentur: ait enim Liuius, linteatam legionem appellatam ab integumento, quo erant consepti; Antiquos vero lineis seu linteis loricis vsos, constare aiunt. Æmilius Probus, seu, vt alii, Cornelius Nepos *in vita Iphicratis*, scribit, illum Atheniensibus loricas linteas pro æneis tradidisse, vt expeditiores in militari officio essent. Ad hæc ab Homero *Iliad.2.* Aiax Locrensis λινοθώρηξ dictus, id est, linteum thoracem habens; ita & paulo post amplius etiam λινοθώρηξ dictus. Sed & apud Xenophontem *in Pædia Cyri, lib.6.* Abradates Rex Susorum induebatur thorace lineo, more

patrio;

patrio; & apud eundem in expeditione Cyri minoris, *lib.* 4. Chalybes linteis loricis ad vnum vsque membrum induebantur. Et Pausanias *lib.* 1. *de Atticis*, Sarmatas, seu Nomadas loricis lineis vsos tradidit. Celebratur & Amasis Ægypti regis linteus thorax ab Herod. *lib.* 3. de quo Plin. *lib.* 19. *c.* 1. inquit: *Mirentur hoc ignorantes AEgyptij quondam regis, quem Amasim vocant, thoracem in Rhodiorum insula ostendi in templo Mineruæ 365. filis singula fila constantem.* Virg. lib. 12. Æneid.

Lancea consequitur, rupitq; infixa bilicem
Loricam.

In hunc sensum Sidonius Apollinaris scribit *lib.* 8. *ad Leonem:* Linteatum dici, veste seu alio tegumento linteo indutum. His tamen non obstantibus, crediderim huiusmodi interpretationem subsistere minime posse, ex ipsius textus verbis. inquit enim Liuius, arma, insignia, & galeas huius legionis militibus data, non ergo loricas lineas, quas certe non reticuisset, sed signatim nominasset, quum eas non ignoraret; siquidem prius *lib.* 4. meminerat thoracis lintei à Cosso, interfecto Tolumnio, adempto, ac in templo Iouis Feretrii sacrato. Præterea Samnitum legionem, inquit, linteatam dictam ab integumento consepti, quo sacrata nobilitas erat, & paulo supra dixerat, paratum locum in castris linteis contectum. & *lib.* linteo lecto sacrificatum, & cætera, quæ sequuntur. Ad hæc Plinius loco citato scribit ex Homeri authoritate, linteis thoracibus armatos pugnasse, non itaq; existimandum, linteos thoraces tot fuisse Samnitibus, vt sexdecim millia ipsorum (tot enim cōstitisse legionem linteatam, scribit Liuius) illis armari potuissent. Postremo omnem scrupum adimit Festi Pompeii authoritas, qui *lib.* 10. paulo post à principio scribit, Samnitum legionem linteatam appellatam à Liuio, quod Samnites singuli ad aram velis linteis circundatam, se non cessuros Romano militi iurauerant.

T. LIVIVS LIB. X.

Tripudium Solistimum Consuli nuntiauit.

INter cætera auspicia, quibus antiqui Rom. maximam curam adhibuere, ita vt nisi his præmonentibus, comitia

no ı haberent, neminem ad principem magistratum promouerent, non pacem, non bella inirent, nec pugnam aggrederentur; pullorum auspicia multæ existimationis fuisse, passim legimus. His enim è cauea emissis, puls vel offa pro cibo ab aruspice, pullario dicto, dabatur, quod si oblata esca, pulli è cauea non exilient, aut progressi, illam non attigissent, tristis euentus omen erat, quod Val. Max. *lib. 5. c. 4.* & Liuius *lib. 6.* tradidere. Sic Tiberio Graccho, qua die cæsus occubuit, pulli emissi è cauea, retro cessere, *ex Plutarcho in illius vita.* Et Claudius Pulcher in hostes moturus, non pascentibus in auspicando pullis, nauali pugna, classi profligata, improspere conflixit, *ex Suet. in Tiberio, c. 2.* Econtra vero, si pulli è cauea egressi, oblatum cibum depasti essent, ita vt illis vescentibus, offæ seu pultis frustulum ab ore in terram decideret, & in terra pauirent, auspicia secunda portendebat, atque fortunatum euentum, quod Cic. *1. & 2. de Diuinatione*, & Festus Pompeius *lib. 14.* tradidere. Hoc autem vocabatur *tripudium solistimum*: In hæc verba docente ibidem Cic. *Sed quia, quum pulli pascuntur, necesse est aliquid ex ore cadere, & terram pauire, terripauium primo, post terripudium dictum est, hoc quidem iam tripudium dicitur; quum igitur offa iam cecidit ex ore pulli, tum auspicanti tripudium solistimum nuntiant.* Quod & libro Epist. Famil. refert: *Solistimum vero dicebant ab imo solo, quod offa ex ore cadens feriebat.* At hæc auspicia ab ipsis tandem Romanis post multa secula, tanquam omnino superstitiosa, repudiata, vti videre licet apud Ciceronem, *lib. de Diuinatione.* Diuinis vero legibus, & nostris Canonibus sunt damnata, vt patet *ex causa 25. quæst 5.* Nec omittendum illud Acii antiqui poetæ: *Nil credo auguribus, qui aures verbis diuitant alienas, suas vt auro locupletent domos.* Et iure Valerius Flaccus *1. Argonaut.* exta lubrica appellat, quod auspicia omnia inconstantia & fallacia sint. Mendacii autem pullorum auspicia, coarguit locus hic, quia etsi pro Papirio, auspicante pullario, pulli non pascerentur, vicit tamen ille pugnans, & multa millia hostium fudit & interemit, pullario, qui mentierat, in primo congressu ante signa occumbente.

T. LIVIVS LIB. X.

Equites omnes ob insignem multis locis operam, corniculis armillisq; argenteis donat.

Milites ob strenuam in pugna nauatam operam donabantur à ducibus coronis multiplicibus, hastis puris, phaleris, torquibus, armillis, addit hoc loco Liuius, *& Corniculis*. Sed quale esset corniculum, haud compertum est, quod ipse legerim; illud sane coniectari licet, ab hoc ornamenti genere, milites corniculo insignitos, *cornicularios* appellatos. De cornicularijs autem militibus, qui scilicet olim essent, nondum certi quicquam ex antiquis scriptoribus, recentioribusve, mihi diligentissime perscrutanti, reperire licuit. Quod tamen ex aliorum scriptis occurrit, in medio afferam, nec, quæ ex mea Minerua deprompsi, reticebo; vt in re ista perdifficili & abstrusa, lumen quod dari potest, non desit. Turnebus *Aduers. lib. 5. c. 10.* ita scribit: *Vti in exercitu & acie dicitur cornu, ita in cohortibus Tribuni militum corniculum, & fortasse in ordinibus Centurionum, à quo cornicularius, qui corniculo Tribuni militum præest.* Cæl. Rhodig. *lib. 17. c. 10.* scribit: *Cornicularium vero obiter sunt, qui putent, corniculis militantem, sicuti à cornu dicti cornicines.* Et paulo infra addit ex Amm. Marcellino, *lib. 16.* Cornicularios & cornutos vocatos & Baccatos milites, vsu præliorum diuturno firmatos; quorum etiam meminit idem author, *lib. 15.* inquiens, Baccatos atque cornutos fluxioris fidei, & vbertate mercedis, ad momentum omne versabiles, Constantini Imperatoris iussu in Siluani mortem, qui ad culmen Imperii surrexerat, solicitatos, illum interfecisse. De cornutorum quoque Tribuno alibi idem Ammianus verba facit. Verum hæc, sicuti, quod quærimus, non aperiunt, ita difficultate non vacant. Namque apud Amm. Marcellinum textus correctiores non habent *cornutos & baccatos*, sed *Carnutes & Braccatos*, hoc est, populos illos Galliæ, inter Celtas Andegauensibus Turonibusque finitimos; *Ex Cæsare, lib. 5. & 6. belli Gallici*, quamuis Plinius inter Danubium & Hercinium saltum eos constituat, *libro 4. cap. 12.* Hos vero,

Braccatos scilicet, Galliæ Narbonensis populos fuisse, testimonio Plinii constat, *lib.3.c.4.* cui lectioni præcedentia & subsequentia verba maxime fauere videntur. Carolus Sigonius de antiquo iure prouinciarum, lib.2.c.2. *Cornicularios* (inquit) *autem qui fuerint, nemo tradidit, ego tribuni militaris ministrum fuisse, facile dixerim.* Hoc autem confirmat authoritate Valerii Maximi, *lib.6.c.1.* ita scribentis: *Cominius Tribunus plebis diem ad populum dixit M. Lectorio Tribuno militum, quod cornicularium suum stupri causa appellasset.* Iulius Frontinus idem affirmare videtur Stratagem. *lib.3.* ita scribens: *Tanquam Tribuni cornicularius vigilias excitauit*, vel vigiles, vt alii legunt. Læuinus Torrentius in suis Comment. in Suetonium, in Domitiano, cap.17. *Cornicularius* inquit, *ordo, ac gradus in militia erat; neque aliud, quam accensi Tribunorum, Centurionumque ac Decurionum fuisse videtur.* Huic sententiæ fauent Asconii dicta in Verr. *Accensi* (inquit) *dicebantur attributi Decurionibus, hoc est, eorum ministri, quos nunc Commentarienses & cornicularios appellant.* Accensos autem, ab acciendo dictos, eo quod mandata proferrent, & accirent, alibi docuimus. Ita & Suetonius *de claris Oratoribus*, de Orbilio ait: *Orbilius primo apparituram fecit magistratibus, deinde in Macedonia corniculo, mox equo meruit.* Et de viris Illustribus, libro ... *M. Scaurus primo in Hispania corniculo meruit, sub Oreste in Sardinia stipendia fecit.* Ex his omnibus cogitabam ego cornicularios forte fuisse, qui tribunorum & centurionum imperia mandataque per ordines & in acie proferrent, paruo cornu argenteo varie concinentes, quo pacto hodiernis temporibus triremium ductores corniculo, quod collo appensum gestant, ori apposito varie & diuersimode sibilantes ad varia munia obeunda nautas & remiges excitant. Sicut itaque in vniuerso exercitu, teste Vegetio, *lib.2. de re milit. cap.22.* cornicines erant, & tubicines, qui in pugnam milites incitabant, quod pariter & Liuius tradit, *lib.2.* ita & in singulari quoque ordine erant cornicularii, imperantium mandata corniculo significantes. Ita in militia Palatina cornicularii accipiuntur pro Accensis Primiscriniorum, vel Principis proximorum, si

Alciato

Alciato credimus *in l. 2. Corniculario. C. de prox. sacr. scrin. lib. 12.* Veniebat quoque in mentem corniculum fuisse signum seu vexillum, sub quo equites ducebantur, quemadmodum & nostris temporibus equestrium militum signum & signiferum vulgo *Corneta* dicitur, quod comprobare videtur Vegetius *de re milit. lib. 2. c. 24.* scribens: *Qui sub vno corniculo militabant, centurio & sui milites, ambo cornicularii dicebantur.* Et Symmachus *lib. Epist. 1. ad Theodosium* inquit. *Praetorianus vrbanarum cohortium miles ad corniculariorum gradum inculpati laboris diuturnitate promoti.* Postremo dum Liuianum textum præpondero, & animo concipiebam, quod sicut Venetorum Ducum ornamentum illud, quod capite gestant miris gemmis exornatum, cornu vocant, ita & antiquitus militari ornamento caput militis illius honestarent Imperatores exercituum, qui strenuum aliquod facinus egisset, hocque corniculum appellaretur, cui inderentur plumæ, aliudve simile, & argenteum erat, vel aureum, quod nostrates etiam gemmis exornatos ferre, & *aieroncra* dici passim scimus; quod ex sculpturis antiquis pariter colligere possumus, in quibus conspicimus militum nonnullos in galeæ summitate huiusmodi cornicula habētes; Corniculum autem vocari hoc capitis seu galeæ ornamentum puto, ab animalium quadrupedum quorundam similitudine, quorum caput cornu vel cornibus insigniātur. Sic Luna *cornu præfulgens* dicitur. Hanc nostram sententiam confirmare possumus ex iconibus galearum militarium à Gulielmo Choul Gallo *lib. de Castramentatione antiquorum*, descriptis, pręsertim ex 5. & 6. in ordine, corniculos in summitate præferentes. Sic in numismate argenteo Alexandri Magni caput galeatum cum corniculis conspicimus, vnde & eorum vsum à Græcis ad Romanos translatum existimamus. Sic in sacris literis Moyses cornubus illustris, & 1. Regum c. 2. *Dabit imperium Regi suo, & sublimabit cornu Christi sui*, & pluries, cornu exaltationem pro sublimatione, sacræ paginæ accipiunt. Certe cornicularii milites virtute præstantes, & fortitudine insignes erant, quod tum ex dictis colligere possumus, tum etiam ex Suetonio in Domitiano, *c. 17.*

dum ait, illum à Clodio, seu vt alii legunt, Clodiano corniculario, cum aliis contrucidatum. Et Cassiodorus *lib. 11. variar.* tradit cornicularios dictos, qui præerant cornibus secretarii, hoc est, qui in consilio Præfecti prætorio stabant armati, à Græcis ὑπασπισταί, quo sensu accepta & hæc vox apud Maternum *lib.2.*& Firmicum *Mathescos 3.* In inscriptione antiqua, in Sacello sanctæ Mariæ, in via Pontificum, legitur: VECTORIVS PROCVLVS ADIVTOR CORNICVL. In alia in hortulo ad Aquam Virgineum: ATENÆVS FIRMVS CORNICVLARIVS SVP. PRÆF. VIGIL.

T. LIVIVS LIB. XX.

Ad hoc ædes liberæ, loca, & lautia legatis decreta.

Sigonius in scholiis ad Liuium, & Turnebus *aduers. lib. 3. c. 32.* interpretati sunt, quod ædes liberæ essent, quæ nulli alii vel inquilino, vel habitatori seruirent, sed soli, quibus dabantur vacuæ, incolerent, quam sententiam improbare minime ausim; At vt & ego aliquid noui in re satis dubia afferam, crediderim, *ædes liberæ* interpretari posse ædes gratuito legatis à pop. Rom. traditæ; hoc est, quarum gratia, nullam pensionem penderent legati; ideoque liberæ dicerentur: Cuius interpretationis autorem habeo eundem Liuium scribentem lib. 42. *Ariarathis legatis filium eius Romam adducentibus, decretum à Senatu, vt Cn. Sicinius Prætor ædes instructas locaret, vbi filius Regis, Comitesque eius habitare possent.* Sicuti autem amicis & acceptissimis ædes liberæ dabantur, ita minus amicis aut ingratis, hospitium duntaxat extra vrbem. Ita Liuius *lib. 45.* de Prussia Romam aduentante; *ædes quæ ipsum comitesque eius benigne reciperent, conducta,* & Val. Max. *lib. 5. c. 1.* de eodem Prussia Bithyniæ Rege; *Senatus* (inquit) *censuit, vt ei domus Romæ quam optima conduceretur.* Et iterum de Rege Ptolomæo, qui Romam quum venisset, ac in hospitium Alexandrini pictoris se recepisset, Senatusque id resciuisset, eum ad publicos penates deduxit. Idem Liuius eodem libro scribit, Attalo & Eumenis fratri legato datas ædes liberas. Et rursus, Legato Antiochi Regis, ædes liberas hospitio

ſpirio datas. Et lib. 35. *Eumeni abſenti, & præſenti Attalo, gratiæ actæ, ædes liberæ decretæ.* Et lib. 45. *Maſgabæ Regis Maſſaniſſæ filio ædes hoſpitales aſſignatæ.* Ex quibus patet, ædes liberæ quum darentur à Senatu, & pop. Rom. ſummum honoris genus ac beneuolentiæ indicium extitiſſe. Sicuti etiam coniicimus, vt etiam diximus, minus gratis, vel nullum hoſpitium, vel extra vrbem aſſignatum. Liuius lib. 30. *Carthaginenſibus Legatis de pace agentibus hoſpitium in villa publica datum.* Et *lib.* 45. Legatis Rhodiorum nullum hoſpitale ius dandum patres cenſuiſſe ſcribit. Hæc ſicuti genuina interpretatio mihi videtur, nihilo ſecius & aliam ſubiicere libet; Vt ædes ſcilicet liberæ dicerentur, quæ nulla militum cuſtodia, aut Romanorum aſſiſtentia aſſignarentur. Ita *liber locus* apud Plautum in Pœnulo dictus, in quo remotis arbitris, voluptati opera dari poſſit, ait enim; *Locum velle ſibi liberum praberier, vbi nequam faciat clara*, & iterum; *liberum, vt commonſtraremus tibi locum, & voluptuarium.* Quid autem per *locum* ſit intelligendum, aut *loca* apud Liuium, nullus adhuc (quod ſciam) aperuit. Nos lucem aliqualem afferre conamur, & *locum* ita interpretamur, quod Regibus, aut eorum legatis ad ſpectandum in theatro aſſignaretur, vel in Senatu, aut comitio, ad eos audiendos præberetur. De loco in theatro clare Suetonius in Auguſto, cap. quadrageſimoquarto, *Romæ* (inquit) *legatos liberatum, ſociarumque gentium in Orcheſtra conſidere vetuit, quum quoſdam etiam libertini generis mitti deprehendiſſet.* De loco in Senatu Liuius *libro quadrageſimoſecundo*, de Satyro principe legationis Rhodiorum ait: *Itaque omni modo per patronos hoſpiteſque diſceptandi cum rege locum in Senatu quærebat.* Et paulo poſt, Regis Perſei legatis Senatum datum. Et *lib.* 30. Legatos Carthaginenſium, & Philippi Regis, Senatum vt eis daretur petiiſſe. Et lib. eodem: *Eumenes igitur, vt Romam venit, exceptus cum tanto honore, quantum non meritis tantum eius, ſed beneficiis etiam ſuis, ingentia quæ in eum congeſta erant, exiſtimaret deberi pop. Rom. in Senatum eſt introductus.* Et *libro quadrageſimoquinto*, ait, Maſgabæ regis Maſſaniſſæ filio Romam aduenienti extemplo Senatum datum. Itaque ſicuti dare locum in ſenatu maximum

maximum erat honoris indicium, ita è conuerso quum in Comitio dabatur. Liuius lib. 29. *Decem legati Locrensium obsiti squalore & sordibus, in Comitio sedentibus Consulibus, velamenta supplicium, ramos oleæ (vt Græcis mos) porrigentes, ante tribunal cum flebili voce procubuerunt.* Et *lib.* 45. de Rhodiorum legatis tradit, stantibus illis in Comitio, Consulem pronuntiasse, sociis & amicis Romanos Senatum dare consuesse, Rhodios non ita meritos, vt sociorum loco haberentur. Et *lib.* 42. de Illyriis legatis: *Quæsitum & quid ita non adissent magistratum, vt ex instituto loca, & lautia acciperent, sciretur denique venisse eos, & super qua re venissent. Hæsitantibus in responso, vt curia excederent dictum, responsum tanquam legatis, vt qui adire Senatum non postulassent, dari non placuit.* Quod si medium seruari modum pop. Rom. censuisset, non in Comitio, nec in Senatu Romæ locum audientiæ præbebat, sed extra vrbem in æde Bellonæ, quod colligi potest ex Liuio *lib.* 33. scribente: *Legatis Regis Philippi debellati extra vrbem in villam publicam deducti, ibique iis locus, & lautia præbita, & ad ædem Bellonæ Senatus habitus.* Quoties itaq; honoris gratia locum præbitum, vel non, apud Liuium legimus, intelligendum de Senatu, vti *lib.* 35. Eumeni, *lib.* 44. Onesimo Pythonis filio nobili Macedone alienato à Perseo rege, & *lib.* 28. Saguntinorum legatis, & *lib.* 42. de Illyriis legatis. *Lautia* Beroaldus, Turnebus, Budæus & Sigonius interpretati sunt munera quæ à pop. Rom. legatis vel Principibus externis dabantur. Quibus fauere videntur Plutarchi dicta *Probl.* 42. huiusmodi: *Quæstores legatis munera mittebant, quæ lautia dicebantur*, quæ explicatio nimis profectò generica videtur. Siquidem, vt ego reor, per lautia intelligendum tantummodo munera ad quotidianum victum spectantia, qualia & nostris temporibus Resp. Veneta Principibus viris aduenientibus exhibere consueuit. Lautia enim quasi lauta, seu lautitia sunt dicta; sic Festus epularum magnificentiam *lautitia* dixit, & lautam cœnam pro opipare instructam obseruamus apud Plinium *Epist.* 194. Hanc nostram explicationem confirmare possumus ex ipsomet Liuio; qui præter Lautia, & alia hospitalia, pecuniam etiam & vasa aurea & argentea, & alia

dono

dono data non semel scriptum reliquit, vti *lib.38.* Saguntinorum legatis, ait, locum inde lautiaque præberi iussa, & muneris ergo in singulos dari non minus dena millia æris. Et *lib.* 42. Antiochi legatorum principi Apollonio censum millium æris missum munus, & ædes liberæ hospitio datæ. *lib.45.* Attalo & Eumenis fratris legato datas ædes liberas, ac lautia decreta, & munera, equos duos, bina equestria arma, & vasa argentea, centum pondo, & aurea, viginti pondo. Et *lib.* 45. Masgabæ Massanissæ filio, munera emere Quæstorem iussum ex centum pondo argenti, & prosequi eum Puteolos, omnemque sumptum, quoad in Italia esset, præbere, & duas naues conducere, quibus ipse comitesque regis in Africam deueherentur; & comitibus omnibus liberis seruisque vestimenta data. Iterum, *Prusiæ regi præter ædes conductas, & munera ei ex sestertiis iussa dari, & vasorum argenteorum pondo quinquaginta, vt filio eius Nicomedi, ex ea summa munera dari censuerunt, ex qua Masgabæ filio regis Massanissæ data erant.* Et lib. 42. *Ita Regulus Carthaginensesque demissi, munera ex instituto data vtrisque, aliaque hospitalia comiter conseruata.* Ex quibus satis apertum fieri censeo, per *lautia* non intelligenda alia munera, quam quæ ad victum quotidianum pertinerent. Quum vero idem Liuius hospitalia data vel conseruata scribit; semper comprehendit ædem liberam, locum, & lautia, quæ hospitibus amicis omnia præbebantur à populo Romano.

T. LIVIVS LIB. XXI.

Care sortes extenuatas.

SOrtis instrumenta, *sortes* dicebantur. Cicero de diuinat. *Simia sortes euertit, sortes dissipauit.* Accipiuntur & nonnunquam sortes pro oraculi responso, quæ olim Satana suggerente, diuersis in locis consulentibus reddebantur, quibus impostoris & hodiernis temporibus impuri impiissimique quidam delectantur, & sortilegi dicuntur, 26. *quæst.*1. *in toto titulo, extra de sortileg.* Erant autem, vt docet Cic. *lib.* 1. *de Diuinat.* duo oraculorum genera, seu responsorum, vnum quando voce dabantur à furentibus, ac demum afflatis, puta

à Pythia

à Pythia, Apollinis numine correpta: alterum, quod æquatis & paribus sortibus, ex vrna ducebatur; Habebant enim tabellas, seu folia, aut paginas, taleolasve ligneas, certis quibusdam sententiis obscuris notatas, quarum quædam in fœlicitatem, quædam calamitatem prænunciabant, educebantur vero è sisella, vel vrna; & hæc etiam sortes seu oracula vocabantur. Cic. loco citato: *Quum Spartiatæ oraculum ab Ioue Dodonæo peterent, legatique illud in quo inerant sortes, collocauissent, Simia & sortes ipsas, & cætera quæ erant ad sortes ipsas parata, disturbauit*, quod pariter Æschylus docuit. Oraculum itaque Cære reddebatur, non modo responso voce dato, sed sortibus inscriptis; has autem extenuatas ait Liuius, eo quod vel tabellæ imminutæ ex se essent, vel responsa non semper, nec omnibus ex more darentur, quod po tentatosum habitum. Quæ tamen interpretatio ne exacte satisfaciat, efficiunt eiusdem Liuii verba per initia subsequentis libri, huiusmodi: *Sortes sua sponte attenuatas vnamque excidisse ita scriptam: Mauors telum suum conuertit.* Itaque extenuare & attenuare, non propria significatione & communi accipiendum, sed pro eo quod est disgregare, seu disiungere, & cõcreto & aggregato seu coniuncto opponitur: sic Cic. *de Nat. Deorum*, aerem die extenuatum, nocte concretum dixit, ita vt sensus sit, sortes, quæ in vrna insimul iunctæ erant, attenuatas sponte, hoc est, nullo responsum petente, nec Sacerdote dante ex se extenuatas, hoc est, disiunctas, vnamque ex vrna excidisse, in qua erat inscriptum: *Mauors, &c.* quod pro portento habitum. Cære vrbs præclara Hetturiæ fuit, ex eodemmet Liuio *lib. 1. & in extrema parte lib. 4. & lib. 28.* Plinio *lib. 3. c. 5:* & Strabone *lib. 5.* Hanc perperam Seruius Agillinam vocatam tradit in eum Virgilii locum, 8. Æneid. *Vrbis Agillinæ sedes*, & illud 10. eiusdem: *Qui à Cærete domo.* Seruio autem errandi occasionem præbuisse puto Plinii verba, loco citato, quæ disiunctiue legenda, non coniunctim: Agillinam enim aliam vrbem fuisse à Cærete, palam est. In vrbe itaque Cære religionis eximium fuisse cultum, præter oraculum, & sortes, ex eo colligimus, quod Festus tradat, cærimonias dictas à

Cære

Cæte oppido, quamuis Gellius *lib.* 4. *c.* 9. à Cerere deriuatas, sed minus apposite, scripserit. Nec non ex eo quoque, quod Gallis Capitolium obsidentibus, Flamen Quirinales, aliisq; Sacerdotes Vestales virgines, ac pop. Ro. Sacra Cære conuexere, ex ipso Liuio *lib.* 5. Petasones, Cæretanos, & Cæretana vina, mire extollit Martialis. Quamuis autem à Cæretanis Rom. sacra seruata fuerint, vnde & hodie vulgo *Cerete* de seruatis dicitur, illi tamen sola ciuitate Rom. donati sunt, nec vnquam suffragii ius obtinere potuerunt, vnde qui Romani ciues suffragandi notæ causa munere priuantur, ita vt nec ferre suffragia in comitiis, nec in eisdem ad honores promoueri possent, dicebantur referri in Cæritum tabulas, vt docet Gellius *lib.* 16, *c.* 13.

T. LIVIVS LIB. XXII.

Vbi vis magna Sparti fuit, ad rem nauticam congestam ab Asdrubale.

GEnistam vinculi vsum præstasse antiquis tradit Plinius *lib.* 24. *cap.* 9. vbi quoq; ait, se du bitare eam esse, quam Græci auctores *Sparton* appellauere, quum ex ea lina piscatoria apud eos factitari docuerit, & hanc designasse Homerum, quum dixit, *nauium Sparta dissoluta*: Nondum enim fuisse Africanum, vel Hispanum Spartum in vsu, certum est: & quum sutiles fierent naues, lino tantum, non Sparto vnquam sutas: Idem Plinius *lib.* 23. *cap.* 12. scribit, Antigonum ex papyro funes parasse, nondum communicato Sparto. Libro vero 19. c. 2. de Sparto ex professo verba faciens, inquit: *Sparti quidem vsus, multa post secula cœptus est, nec ante Pœnorum arma, quæ primum Hispaniæ intulerunt. Herba hæc sponte nascens, & quæ non queat seri, iuncusque proprie aridi soli*, & paulo post subdit: *Hinc strata rusticis eorum, hinc ignes, facesque, hinc calceamina, & pastorum vestis*; sequitur deinde Plinius modum parandi Spartum docere, postremo addens: *Verum tamen complectetur animo, qui volet miraculum æstimare, quanto sit in vsu omnibus terris nauium armamentis, machinis ædificationum, aliisque desideriis vitæ*. Itaque hoc loco per Sparti magnam vim intelligendum, vel herbam

ipsam perfectam, & paratam in nauium vsum, vel quod magis arridet, funes ex Sparto paratas, namq; & Græcis Σπάρτον, funis, & rudens est, & Σπάρτη filum: Et Athenæus *lib. 5.* filum crassius Spartia appellauit, inquiens: *Putria calceorum Spartia accendens.* Apud Catonem *de re rustica, cap.* 11. Spartæas obseruamus vrnas, & amphoras, hoc est, ex funibus Sparteis confectas, pice postea, vel resina cerave oblinitas, fictilibus, & testaceis minus frangibiles, nisi dixerimus, ex Sparti iuncis easdem contextas fuisse. Plinius loco præcitato tradit, *Funes ex Sparto paratas, præcipue in aquis marique inuictas, in sicco præferunt è cannabi funes. At Spartum alitur etiam demersum, veluti natalium sitim pensans.* Cato *de re rust. c.* 3. ait, *Trochleas Græcanicas binas, quæ Spartæis funibus ducantur.* Et Liuius ipsemet *lib. 26.* scribit: *Naues onerariæ* 113. *in portu expugnatæ, captæque quædam, cum suis oneribus, frumento, armis, ære præterea, ferroque, linteis, & Sparto, & naualis alia materia, ad classem ædificandam.* Ex quibus satis patere puto, per Spartum intellexisse Liuium funes ex Sparto confectas. Nostris temporibus earum vsum desiisse existimandum ex cannabis redundantia, ex quo firmiores & minori negotio parantur. De Sparto Dioscorides *lib.* 4. vbi mirum, in Com. doctissimum Mathiolum de re hac ne verbum quidem fecisse.

T. LIVIVS LIB. XXIII.

Exhortandosque qui redempturis auxissent patrimonia, vt Reipublicæ, ex qua creuissent, ad tempus commodarent.

REdemptura à verbo *redimere* deriuata, redimere vero multis modis accipitur, præsertim apud Iuristas. Nam redimere quandoque est emere, Cic. *qui merces redimunt, vt statim vendant.* Dicitur secundo redimere pro reemere, Cic. in Ant. *Pompeio sua domus patebit, eamque non minoris, quam emit Antonius redimit.* ita in contractibus familiare pactum redimendi. Tertio pro liberare, seu recuperare illos qui sunt capti. Cic. in offic. *redimere captos à seruitute.* Quarto redimere pro corrumpere, vt, redimere delatorem pecunia, hoc est, eum à delatione deducere, *ex Vlp. l. 29. D. de iur. fisci,*

sic

ſic redimere ſententiam,redimere iudices. Macer.*l.34.eo.* Et redimere litem, id eſt, futuri emolumenti litis paciſci, *l.7. D.mandati*, & alibi pluries. Vnde & *redemptor litis*, qui certa mercede pacta,litis periculum in ſe recipit. Vlp. *l.6. D mandat.* & Cic. pro Q.Roſ. *Roſcius ſocietatis non ſuas lites redemit*, & pro Mil. *Qui palam ſe iudicibus redemerat.* Poſtremo accipitur redimere,pro certo precio aliquid faciendum ſuſcipere, ex Cic. *lib.2.de Diuinat.*& Celſus *in l.redemptores.D.de rei vendicat.* Verum illud animaduertendum, quod ſicuti *locare* proprie eſt precium accipere, & *conducere*, dare pro annuo fructu alicuius rei, nonnunquam tamen promiſcue accipiuntur, vt adnotauit Accurſius *in l.2. tit.de exercit. act.* & fuſius Budæus ibidem, ita & redimere licet proprie ſit precium accipere pro re facienda ſuſcepta, nihilominus & aliquando eſt pretium ſoluere pro re conducta. Ita publicani dicebantur vectigalia redimere, & redemptores vocabantur. Ita redemptor cæſoriarum, redemptor ſyluæ, portus, venalium rerum,ſalinarum,metallorum,picariarum,arenariarum, cretæfodinarum, paſcuorum, & aliorum conſimilium pop. Rom.redituum,quorũ exempla paſſim legimus. Ita & Valla lib. 1. eleg. *locare* etiam promiſcue accipi docet. Locare enim ſepulturam faciendam (inquit) tam ſignificat dari alicui faciendam,quam ſe eam ad faciendam locare. Itaque *redemptores* dicebantur publicani, qui vectigalia & alios reditus publicos conducebant, & magis proprie, qui etiam aliquid opus publicum faciendum pacta pecunia in ſe recipiebant. Redemptores (inquit Feſtus) proprie, & antiqua conſuetudine dicebantur, qui quum aliquid ad faciendum aut præbendum conduxerant, effecerantque, tum demum pecunias accipiebant. A redemptore dicta *redemptura*, quæ eſt redemptio ſeu conductio publicorum operum, ex Vlp. *l.5.D. de inſtit. act.* & Cic. *de Prob.* Publicanos temeritate redemptionis pene eſſe euerſos. Publicanorum autem ordo potentiſſimus Romæ erat, qui redempturas exercebat,plurimumque autoritate valebat, vt Cic. *in epiſt. ad Lentulum, Appium,& Q.Fratrem,& in Orat.pro Plancio* ſcriptum reliquit: *Flos equitum Rom.* (inquit) *publicanorum ordine continetur.* Et

C Liuius

Liuius *lib.* 25. ait, publicanos iurgantes cum pop. Rom. Tribunisque Pleb. ausos suffragio euertere concilium, & turbare. Male tamen audiebant Publicani, quod per initia *lib.* 21. docuit idem Liuius, ac illos pecuniosos fuisse, vtpote quibus plurimum lucri ex redempturis accederet, ex hoc loco patet, nec solum singulos redempturas, sed & societate coniunctos, plures exercuisse. Itaque quum vestimenta & frumentum Hispaniensi exercitui mittenda essent, tres societates hominum vndeuiginti id onus in se receperunt, hisce pactis tamen, ne alii triennio futuro publicani essent, & quæ in naues imposuissent, ab hostium tempestatisque vi, publico periculo essent, & ita priuata pecunia respublica administrata est, vt quum pecunia in ærario esset, redemptoribus iis primis solueretur. Publicorum operũ extruendorum locationes passim apud eundem Liuium legimus, huic vero consimilem *lib.* 34. vbi habet: *Itaque redemptoribus vetitis frumentum parare, ac Romam dimissis, bellum, inquit, se ipsum alet.*

T. LIVIVS LIB. XXIV.

His superioribusq; illis equi adempti, qui publicum equum habebant, tribuque moti, ærarii omnes facti; neque Senatu modo, aut equestri ordini regendo cura se Censorum tenuit. Nomina omnium ex iuniorum tabulis excerpserunt, qui quadriennio non militassent, quibus neque vocatio iusta militiæ, neq; morbus causa fuisset. Et ea supra duo millia nominum in ærarios relata, tribuq; omnes moti.

QVid esset, *ærarium facere*, seu *ærarium relinquere*, vel *in ærarios referre*, quorum frequens apud scriptores fit mentio, à nullo hactenus plene & ad amussim declaratum inueni. Budæus *in Annot. in Pandect. ex l. vltima de Senatoribus* scriptum reliquit: *Ærarii verbum frequens apud antiquos, à paucis satis intelligitur.* Verum sicuti id iure optimo retulit, ita neque ipse rem plene aperit. Nicolaus Grucchius *lib.* 1. *de Comitiis Rom.* rem hanc veluti per transennam tantum tetigit, minime tamen explanauit. Carolus Sigonius *lib.* 2. *de antiquo iure Rom. capite decimosexto*, Ærarios interpretatur, qui à militaribus stipendiis essent repulsi, idque probare

bare contendit auctoritate Liuii scribentis *lib.* 7. Attellanos histriones censoria nota vacuos fuisse, quia neque tribu mouerentur, neque à militaribus stipendiis essent repulsi. At pace doctissimi viri sit dictum, interpretatio minime genuina est, aliud enim est, à stipendiis repelli, aliud, ærarium fieri. Qui enim stipendiis priuabantur, non ærarii dicebantur, sed *are diruti* appellabantur. Ita Festus scribit: *Aere dirutum militem dicebant, cui stipendium ignominiæ causa non est datum, quod æs diruebatur in fiscum, non in militis sacculum.* Et Cic. in Verr. act. 6. *Aleatoris Placentini castra commemorabuntur, in quibus quum frequens fuisset, tamen are dirutus est.* Præterea sensus verborum Liuii à Sigonio adductorum est, quod quamuis histriones & scenam exercentes, tanquam infames à militia arcerentur, nihilominus Attellani histriones peculiari priuilegio ab hac nota excipiebantur, & stipendia facere poterant. Cœlius Rhodiginus *lib. lect. antiq.* 29. *cap.* 6. scribit, Ærarios in Romana historia nuncupatos, qui plebei ordinis, delicti nomine in Cæritum tabulas à Censoribus reiecti, nec in centuriç albo scripti amplius, pro capite duntaxat tributi causa æs conferebant. Sed hæc Rhodigini sententia in duobus potissimum peccat, nam aliud erat, in Cæritum tabulas referre, aliud, ærarium facere; præterea non plebei duntaxat, sed & patritii, grauis & equestris ordinis homines ærarii fiebant, quod ex mox dicendis, & etiam dictis clarissime patet. Petrus Gregorius iuris vniuersi syntagmatis *par.* 3. *lib.* 47. *c.* 7. *nu.* 10. ait: *Referebant in ærarios, hoc est, inter eos, qui ærario pendere debebant, pœna nomine, eum qui irreuerenter loquutus esset*, &c. Sed hæc expositio valde diminuta est, nec rem totam aperit, quinimo quum pecuniaria pœna quis afficiebatur, quantitas æris persoluendi explicite addebatur, secus in his qui ærarii fiebant, quod superius in libro 4. Dilucidationibus demonstrauimus. His itaque sic se habentibus, nostram in re ista satis difficili & obscura opinionem in medium afferre libet, eamque doctioribus discutiendam proponere. Dionysius Halicarnassæus *in fine lib.* 2. ita scriptum reliquit: *Censum necessarium legitimum, ex quo numerus militaris ætate hominum cognoscebatur,*

diuitiarumque magnitudo, pro modo quarum oportebat vnumquemque ad bellum tributa pendere; nullo intra decem & septem censu condito, à L. Cornelii, & Q. Fabii consulatu. Ita vt boni quidem viri, & vtiles, in censibus militiisque essent: Flagitiosissimi vero, & prauissimi sine censu relinquerentur locumque alium perciperent, in quo liceret eis, vt vellent, viuere. Ex quibus elicimus, censum agi solitum non modo bonorum, sed & personarum. Sic sumitur census apud Pomponium *l. 2. §. post deinde, D. de origine iuris*, quod etiam clarius docuere idem Halycar. *lib.* 4. & Liuius *lib.* 1. 7. *&* 39. Sic *censum agere* peculiare verbum historicis, est recensere capita & patrimonia, seu substantias suas profiteri, quod late adnotauit Zasius ad dictam l. 2. Qui autem pro censis bonis soluebant, non pro capite; sicuti & econtra, qui pro capite, quum pauperes essent, non pro bonis pendebant, licet enim & diuitum personarum census haberetur, id fiebat, non vt pro capite soluerent, sed vt militarent, si ætas legitima esset, vel aliud impedimentum non obstaret, sicuti censi capite militiæ non admittebantur, nisi per vrgentissimas necessitates. Quod vero pro bonis diuites in publicum ærarium conferrent, ex iam dictis patere potest, sed clarius etiam ex Liuio *lib.* 39. de Catonis tristi & aspera censura: *Ornamenta & vestem muliebrem, & vehicula quæ pluris quam quindecim millium æris essent, in censum referre viatores iussit. Item mancipia minora annis* 20. *quæ post proximum lustrum* 10. *millibus æris, aut pluris eo venissent, vti & quoque pluris, quam quanti essent æstimarentur, & his rebus omnibus terni in millia æris attribuerentur.* Quod vero & capite censi pro capite soluerent, docet Asconius Pædianus *in Diuinationem Cicer.* in hæc verba: *Censores ciues sic notabant, vt qui plebeius esset, in Cæritum tabulas referretur, & ærarius fieret, ac pro hoc non esset in albo centuriæ suæ, sed adhuc esset ciuis tantummodo, vt pro capite suo tributi nomine æra penderet.* Idem potest intelligi ex sacris paginis in Euangelio Matth. *cap.* 22. vbi à Pharisæis Iesus Dominus & Saluator noster percontatur, liceatne censum dare Cæsari, an non? & ille respondit, ostendite mihi numisma census, at illi obtulerunt ei denarium. Hunc autem pro capitis cuiusque censu persolui solitum credendum, nam

pro

pro substantiis plus denario pro earum valore & æstimatione persolui solitum non ambigendum. Idem quoque colligimus ex Dione in Vespasiano, & apertius ex Polyhistoris chronica. Ita Hesychius inquit: κῆνσος εἶδος νομίσματος ἐπικεφάλαιον, id est, *Census est genus nummi, quod viritim imponitur, siue Capitatio.* Quod autem capite censi ignobilissimi haberentur, docet Gellius *libro decimosexto, capite decimo*, in hæc verba: *Qui in plebe*, inquit, *Romana tenuissimi pauperrimique erant, neque amplius, quam mille quingentum æris in censum deferebant, Proletarii appellati sunt. Qui vero nullo aut perquam paruo ære censebantur, capite censi vocabantur, extremus autem census capite censorum æris fuit 375. sed quoniam res, pecuniaque familiaris, obsidis vice, pignorisque esse apud Rempublicam videbatur, amorisque in patriam fides quædam in ea firmamentumque erat, neque Proletarii, neque capite censi milites, nisi in tumultu maximo scribebantur, quia familia iis tenuis, aut nulla esset. Proletariorum tamen ordo honestior aliquanto, & re & nomine, quam capite censorum fuit. Nam & asperis Reipub. temporibus, quum iuuentutis inopia esset, in militiam tumultuariam legebantur, armaque iis sumptu publico præbebantur & non capitis censione, sed prosperiore vocabulo à munere officioque prolis edendæ appellati sunt. Quod quum re familiari parua, minus possent Rempublicam iuuare, sobolis tamen gignendæ copia ciuitatem frequentarent. Capite censos autem primus C. Marius, vt quidam ferunt, bello Cymbrico difficillimis Reip. temporibus, vel potius, vt Salustius ait, bello Iugurthino milites scripsisse traditur, quum id factum antea in nulla memoria extaret.* Hactenus Gellius. Id etiam ex Festo *lib.* 140. Valerio Maximo *libro secundo, capite primo*, Nonnio Marcello, Paulo Orosio *libro quarto, capite primo*, & D. Augustino ciuitatis Dei *lib.* 3. colligere licet. Hinc illud Tertulliani in Apologetico: *Si agri tributo onusti viliores: Hominum capita stipendio censa ignobiliora*, id est, capita qui censum persoluebant, in stipendia militaria eroganda, namque ex pecuniis ex censu collectis stipendium militi persolui solitum clare testatur Liuius *libro vigesimotertio*, inquiens: *Senatus quo die primum est in Capitolio consultus, decreuit, vt eo anno duplex tributum imperaretur, simplex confestim*

maximum erat honoris indicium, ita è conuerso quum in Comitio dabatur. Liuius lib. 29. *Decem legati Locrensium obsiti squalore & sordibus, in Comitio sedentibus Consulibus, velamenta supplicium, ramos oleæ (vt Græcis mos) porrigentes, ante tribunal cum flebili voce procubuerunt.* Et *lib.* 45. de Rhodiorum legatis tradit, stantibus illis in Comitio, Consulem pronuntiasse, sociis & amicis Romanos Senatum dare consuesse, Rhodios non ita meritos, vt sociorum loco haberentur. Et *lib.* 42. de Illyriis legatis: *Quæsitum & quid ita non adissent magistratum, vt ex instituto loca, & lautia acciperent, sciretur denique venisse eos, & super qua re venissent. Hæsitantibus in responso, vt curia excederent dictum, responsum tanquam legatis, vt qui adire Senatum non postulassent, dari non placuit.* Quod si medium seruari modum pop. Rom. censuisset, non in Comitio, nec in Senatu Romæ locum audientiæ præbebat, sed extra vrbem in æde Bellonæ, quod colligi potest ex Liuio *lib.* 33. scribente: *Legatis Regis Philippi debellati extra vrbem in villam publicam deducti, ibique iis locus, & lautia præbita, & ad ædem Bellonæ Senatus habitus.* Quoties itaq; honoris gratia locum præbitum, vel non, apud Liuium legimus, intelligendum de Senatu, vti *lib.* 35. Eumeni, *lib.* 44. Onesimo Pythonis filio nobili Macedone alienato à Perseo rege, & *lib.* 28. Saguntinorum legatis, & *lib.* 42. de Illyriis legatis. *Lautia* Beroaldus, Turnebus, Budæus & Sigonius interpretati sunt munera quæ à pop. Rom. legatis vel Principibus externis dabantur. Quibus fauere videntur Plutarchi dicta *Probl.* 42. huiusmodi: *Quæstores legatis munera mittebant, quæ lautia dicebantur*, quæ explicatio nimis profecto generica videtur. Siquidem, vt ego reor, per lautia intelligendum tantummodo munera ad quotidianum victum spectantia, qualia & nostris temporibus Resp. Veneta Principibus viris aduenientibus exhibere consueuit. Lautia enim quasi lauta, seu lautitia sunt dicta; sic Festus epularum magnificentiam *lautitia* dixit, & lautam cœnam pro opipare instructam obseruamus apud Plinium *Epist.* 194. Hanc nostram explicationem confirmare possumus ex ipsomet Liuio; qui præter Lautia, & alia hospitalia, pecuniam etiam & vasa aurea & argentea, & alia dono

dono data non semel scriptum reliquit, vti *lib.38.* Saguntinorum legatis, ait, locum inde lautiaque præberi iussa, & muneris ergo in singulos dari non minus dena millia æris. Et *lib. 42.* Antiochi legatorum principi Apollonio censum millium æris missum munus, & ædes liberæ hospitio datæ. *lib.45.* Attalo & Eumenis fratris legato datas ædes liberas, ac lautia decreta, & munera, equos duos, bina equestria arma, & vasa argentea, centum pondo, & aurea, viginti pondo. Et *lib. 45.* Masgabæ Massanissæ filio, munera emere Quæstorem iussum ex centum pondo argenti, & prosequi eum Puteolos, omnemque sumptum, quoad in Italia esset, præbere, & duas naues conducere, quibus ipse comitesque regis in Africam deueherentur; & comitibus omnibus liberis seruisque vestimenta data. Iterum, *Prusiæ regi præter ædes conductas, & munera ei ex sestertiis iussa dari, & vasorum argenteorum pondo quinquaginta, vt filio eius Nicomedi, ex ea summa munera dari censuerunt, ex qua Masgabæ filio regis Massanissæ data erant.* Et lib. 42. *Ita Regulus Carthaginensesque demissi, munera ex instituto data vtrisque, aliaque hospitalia comiter conseruata.* Ex quibus satis apertum fieri censeo, per *lautia* non intelligenda alia munera, quam quæ ad victum quotidianum pertinerent. Quum vero idem Liuius hospitalia data vel conseruata scribit; semper comprehendit ædem liberam, locum, & lautia, quæ hospitibus amicis omnia præbebantur à populo Romano.

T. LIVIVS LIB. XXI.

Caræ sortes extenuatas.

SOrtis instrumenta, *sortes* dicebantur. Cicero de diuinat. *Simia sortes euertit, sortes dissipauit.* Accipiuntur & nonnunquam sortes pro oraculi responso, quæ olim Satana suggerente, diuersis in locis consulentibus reddebantur, quibus impostutis & hodiernis temporibus impuri impiissimique quidam delectantur, & sortilegi dicuntur. *26. quæst. 1. in toto titulo, extra de sortileg.* Erant autem, vt docet Cic. *lib. 1. de Diuinat.* duo oraculorum genera, seu responsorum, vnum quando voce dabantur à furentibus, ac demum afflatis, puta

à Pythia

à Pythia, Apollinis numine correpta: alterum, quod æquatis & paribus sortibus, ex vrna ducebatur; Habebant enim tasellas, seu folia, aut paginas, taleolasve ligneas, certis quibusdam sententiis obscuris notatas, quarum quædam fœlicitatem, quædam calamitatem prænunciabant, educebantur vero è sisella, vel vrna; & hæc etiam sortes seu oracula vocabantur. Cic. loco citato: *Quum Spartiatæ oraculum ab Ioue Dodonæo peterent, legatique illud in quo inerant sortes, collocauissent, Simia & sortes ipsas, & cætera quæ erant ad sortes ipsas parata, disturbauit*, quod pariter Æschylus docuit. Oraculum itaque Cære reddebatur, non modo responso voce dato, sed sortibus inscriptis; has autem extenuatas ait Liuius, eo quod vel tabellæ imminutæ ex se essent, vel responsa non semper, nec omnibus ex more darentur, quod po te n tosum habitum. Quæ tamen interpretatio ne exacte satisfaciat, efficiunt eiusdem Liuii verba per initia subsequentis libri, huiusmodi: *Sortes sua sponte attenuatas vnamque excidisse ita scriptam: Mauors telum suum conuertit.* Itaque extenuare & attenuare, non propria significatione & communi accipiendum, sed pro eo quod est disgregare, seu disiungere, & cōcreto & aggregato seu coniuncto opponitur: sic Cic. *de Nat. Deorum*, aerem die extenuatum, nocte concretum dixit, ita vt sensus sit, sortes, quæ in vrna insimul iunctæ erant, attenuatas sponte, hoc est, nullo responsum petente, nec Sacerdote dante ex se extenuatas, hoc est, disiunctas, vnamque ex vrna excidisse, in qua erat inscriptum: *Mauors, &c.* quod pro portento habitum. Cære vrbs præclara Hetturiæ fuit, ex eodemmet Liuio *lib. 1. & in extrema parte lib. 4. & lib. 28.* Plinio *lib. 3. c. 5:* & Strabone *lib. 5.* Hanc perperam Seruius Agillinam vocatam tradit in eum Virgilii locum, 8. Æneid. *Vrbis Agillinæ sedes*, & illud 10. eiusdem: *Qui à Cærete domo.* Seruio autem errandi occasionem præbuisse puto Plinii verba, loco citato, quæ disiunctiue legenda, non coniunctim: Agillinam enim aliam vrbem fuisse à Cærete, palam est. In vrbe itaque Cære religionis eximium fuisse cultum, præter oraculum, & sortes, ex eo colligimus, quod Festus tradat, cærimonias dictas à

Cære

Cære oppido, quamuis Gellius *lib. 4. c. 9.* à Cerere deriuatas, sed minus apposite, scripserit. Nec non ex eo quoque, quod Gallis Capitolium obsidentibus, Flamen Quirinales, aliisq; Sacerdotes Vestales virgines, ac pop. Ro. Sacra Cære conuexere, ex ipso Liuio *lib. 5.* Petasones, Cæretanos, & Cæretana vina, mire extollit Martialis. Quamuis autem à Cæretanis Rom. sacra seruata fuerint, vnde & hodie vulgo *Cærete* de seruatis dicitur, illi tamen sola ciuitate Rom. donati sunt, nec vnquam suffragii ius obtinere potuerunt, vnde qui Romani ciues suffragandi notæ causa munere priuantur, ita vt nec ferre suffragia in comitiis, nec in eisdem ad honores promoueri possent, dicebantur referri in Cæritum tabulas, vt docet Gellius *lib. 16. c. 13.*

T. LIVIVS LIB. XXII.

Vbi vis magna Sparti fuit, ad rem nauticam congestam ab Asdrubale.

GEnistam vinculi vsum præstasse antiquis tradit Plinius *lib. 24. cap. 9.* vbi quoq; ait, se du bitare eam esse, quam Græci auctores *Sparton* appellauere, quum ex ea lina piscatoria apud eos factitari docuerit, & hanc designasse Homerum, quum dixit, *nauium Sparta dissoluta:* Nondum enim fuisse Africanum, vel Hispanum Spartum in vsu, certum est: & quum sutiles fierent naues, lino tantum, non Sparto vnquam sutas: Idem Plinius *lib. 23. cap. 12.* scribit, Antigonum ex papyro funes parasse, nondum communicato Sparto. Libro vero 19. c. 2. de Sparto ex professo verba faciens, inquit: *Sparti quidem vsus, multa post secula cœptus est, nec ante Pœnorum arma, quæ primum Hispania intulerunt. Herba hæc sponte nascens, & quæ non queat seri, iuncusque proprie aridi soli,* & paulo post subdit: *Hinc strata rusticis eorum, hinc ignes, facesque, hinc calceamina, & pastorum vestis;* sequitur deinde Plinius modum parandi Spartum docere, postremo addens: *Verum tamen complectetur animo, qui volet miraculum æstimare, quanto sit in vsu omnibus terris nauium armamentis, machinis ædificationum, aliisque desideriis vitæ.* Itaque hoc loco per Sparti magnam vim intelligendum, vel herbam

ipsam

ipsam perfectam,& paratam in nauium vsum,vel quod magis arridet,funes ex Sparto paratas, namq; & Græcis Σπάρτον, funis,& rudens est, & Σπάρτη filum: Et Athenæus *lib.* 5. filum crassius Spartia appellauit, inquiens: *Putria calceorum Spartia accendens.* Apud Catonem *de re rustica,cap.*11. Spartæas obseruamus vrnas,& amphoras,hoc est,ex funibus Sparteis confectas,pice postea,vel resina cerave oblinitas, fictilibus, & testaceis minus frangibiles, nisi dixerimus, ex Sparti iuncis easdem contextas fuisse. Plinius loco præcitato tradit, *Funes ex Sparto paratas, præcipue in aquis marique inuictas, in sicco præferunt è cannabi funes. At Spartum alitur etiam demersum, veluti natalium sitim pensans.* Cato *de re rust. c.* 3. ait, *Trochleas Græcanicas binas, quæ Spartæis funibus ducantur.* Et Liuius ipsemet *lib.* 26. scribit: *Naues onerariæ* 113. *in portu expugnatæ, captæque quædam,cum suis oneribus,frumento,armis,ære præterea,ferroque,linteis,& Sparto, & nauali alia materia,ad classem ædificandam.* Ex quibus satis patere puto, per Spartum intellexisse Liuium funes ex Sparto confectas. Nostris temporibus earum vsum desiisse existimandum ex cannabis redundantia, ex quo firmiores & minori negotio parantur. De Sparto Dioscorides *lib.*4.vbi mirum,in Com.doctissimum Mathiolum de re hac ne verbum quidem fecisse.

T. LIVIVS LIB. XXIII.

Exhortandosque qui redempturis auxissent patrimonia, vt Reipublicæ, ex qua creuissent, ad tempus commodarent.

REdemptura à verbo *redimere* deriuata, redimere vero multis modis accipitur,præsertim apud Iuristas. Nam redimere quandoque est emere, Cic. *qui merces redimunt, vt statim vendant.*Dicitur secundo redimere pro reemere,Cic. in Ant. *Pompeio sua domus patebit, eamque non minoris, quam emit Antonius redimit.* ita in contractibus familiare pactum redimendi. Tertio pro liberare, seu recuperare illos qui sunt capti. Cic. in offic. *redimere captos à seruitute.* Quarto redimere pro corrumpere, vt, redimere delatorem pecunia, hoc est, eum à delatione deducere,*ex Vlp. l.*29. *D. de iur. fisci,*

sic

sic redimere sententiam, redimere iudices. Macer *l. 34. eo.* Et redimere litem, id est, futuri emolumenti litis pacisci, *l. 7. D. mandati*, & alibi pluries. Vnde & *redemptor litis*, qui certa mercede pacta, litis periculum in se recipit. Vlp. *l. 6. D mandat.* & Cic. pro Q. Rosc. *Roscius societatis non suas lites redemit*, & pro Mil. *Qui palam se iudicibus redemerat.* Postremo accipitur redimere, pro certo precio aliquid faciendum suscipere, ex Cic. *lib. 2. de Diuinat.* & Celsus *in l. redemptores. D. de rei vendicat.* Verum illud animaduertendum, quod sicuti *locare* proprie est precium accipere, & *conducere*, dare pro annuo fructu alicuius rei, nonnunquam tamen promiscue accipiuntur, vt adnotauit Accursius *in l. 2. tit. de exercit. act.* & fusius Budæus ibidem, ita & redimere licet proprie sit precium accipere pro re facienda suscepta, nihilominus & aliquando est pretium soluere pro re conducta. Ita publicani dicebantur vectigalia redimere, & redemptores vocabantur. Ita redemptor cæsoriarum, redemptor syluæ, portus, venalium rerum, salinarum, metallorum, picariarum, arenariarum, cretæfodinarum, pascuorum, & aliorum consimilium pop. Rom. redituum, quorũ exempla passim legimus. Ita & Valla lib. 1. eleg. *locare* etiam promiscue accipi docet. Locare enim sepulturam faciendam (inquit) tam significat dari alicui faciendam, quam se eam ad faciendam locare. Itaque *redemptores* dicebantur publicani, qui vectigalia & alios reditus publicos conducebant, & magis proprie, qui etiam aliquid opus publicum faciendum pacta pecunia in se recipiebant. Redemptores (inquit Festus) proprie, & antiqua consuetudine dicebantur, qui quum aliquid ad faciendum aut præbendum conduxerant, effecerantque, tum demum pecunias accipiebant. A redemptore dicta *redemptura*, quæ est redemptio seu conductio publicorum operum, ex Vlp. *l. 5. D. de instit. act.* & Cic. *de Prob.* Publicanos temeritate redemptionis pene esse euersos. Publicanorum autem ordo potentissimus Romæ erat, qui redempturas exercebat, plurimumque autoritate valebat, vt Cic. *in epist. ad Lentulum, Appium, & Q. Fratrem, & in Orat. pro Plancio* scriptum reliquit: *Flos equitum Rom.* (inquit) *publicanorum ordine continetur.* Et

C Liuius

Liuius *lib.* 25. ait, publicanos iurgantes cum pop. Rom. Tribunisque Pleb. ausos suffragio euertere concilium, & turbare. Male tamen audiebant Publicani, quod per initia *lib.* 21. docuit idem Liuius, ac illos pecuniosos fuisse, vtpote quibus plurimum lucri ex redempturis accederet, ex hoc loco patet, nec solum singulos redempturas, sed & societate coniunctos, plures exercuisse. Itaque quum vestimenta & frumentum Hispaniensi exercitui mittenda essent, tres societates hominum vndeuiginti id onus in se receperunt, hisce pactis tamen, ne alii triennio futuro publicani essent, & quæ in naues imposuissent, ab hostium tempestatisque vi, publico periculo essent, & ita priuata pecunia respublica administrata est, vt quum pecunia in ærario esset, redemptoribus iis primis solueretur. Publicorum operũ extruendorum locationes passim apud eundem Liuium legimus, huic vero consimilem *lib.* 34. vbi habet: *Itaque redemptoribus vetitis frumentum parare, ac Romam dimissis, bellum, inquit, se ipsum alet.*

T. LIVIVS LIB. XXIV.

His superioribusq; illis equi adempti, qui publicum equum habebant, tribuque moti, ærarii omnes facti; neque Senatu modo, aut equestri ordini regendo cura se Censorum tenuit. Nomina omnium ex iuniorum tabulis excerpserunt, qui quadriennio non militassent, quibus neque vocatio iusta militiæ, neq; morbus causa fuisset. Et ex supra duo millia nominum in ærarios relata, tribuq; omnes moti.

QVid esset, *ærarium facere*, seu *ærarium relinquere*, vel *in ærarios referre*, quorum frequens apud scriptores fit mentio, à nullo hactenus plene & ad amussim declaratum inueni. Budæus *in Annot. in Pandect. ex l. vltima de Senatoribus* scriptum reliquit: *AErarii verbum frequens apud antiquos, à paucis satis intelligitur.* Verum sicuti id iure optimo retulit, ita neque ipse rem plene aperit. Nicolaus Grucchius *lib. 1. de Comitiis Rom.* rem hanc veluti per transennam tantum tetigit, minime tamen explanauit. Carolus Sigonius *lib. 2. de antiquo iure Rom. capite decimosexto*, Ærarios interpretatur, qui à militaribus stipendiis essent repulsi, idque probare

bare contendit auctoritate Liuii scribentis *lib.* 7. Attellanos histriones censoria nota vacuos fuisse, quia neque tribu mouerentur, neque à militaribus stipendiis essent repulsi. At pace doctissimi viri sit dictum, interpretatio minime genuina est, aliud enim est, à stipendiis repelli, aliud, ærarium fieri. Qui enim stipendiis priuabantur, non ærarii dicebantur, sed *are diruti* appellabantur. Ita Festus scribit: *AEre dirutum militem dicebant, cui stipendium ignominiæ causa non est datum, quod æs diruebatur in fiscum, non in militis sacculum.* Et Cic. in Verr. act. 6. *Aleatoris Placentini castra commemorabuntur, in quibus quum frequens fuisset, tamen are dirutus est.* Præterea sensus verborum Liuii à Sigonio adductorum est, quod quamuis histriones & scenam exercentes, tanquam infames à militia arcerentur, nihilominus Attellani histriones peculiari priuilegio ab hac nota excipiebantur, & stipendia facere poterant. Cœlius Rhodiginus *lib. lect. antiq.* 29. *cap.* 6. scribit, Ærarios in Romana historia nuncupatos, qui plebei ordinis, delicti nomine in Cæritum tabulas à Censoribus reiecti, nec in centurię albo scripti amplius, pro capite duntaxat tributi causa æs conferebant. Sed hæc Rhodigini sententia in duobus potissimum peccat, nam aliud erat, in Cæritum tabulas referre, aliud, ærarium facere; prætere anon plebei duntaxat, sed & patritii, grauis & equestris ordinis homines ærarii fiebant, quod ex mox dicendis, & etiam dictis clarissime patet. Petrus Gregorius iuris vniuersi syntagmatis *par.* 3. *lib.* 47. *c.* 7. *nu.* 10. ait: *Referebant in ærarios, hoc est, inter eos, qui ærario pendere debebant, pœnæ nomine, eum qui irreuerenter loquutus esset,* &c. Sed hæc expositio valde diminuta est, nec rem totam aperit, quinimo quum pecuniaria pœna quis afficiebatur, quantitas æris persoluendi explicite addebatur, secus in his qui ærarii fiebant, quod superius in libro 4. Dilucidationibus demonstrauimus. His itaque sic se habentibus, nostram in re ista satis difficili & obscura opinionem in medium afferre libet, eamque doctioribus discutiendam proponere. Dionysius Halicarnassæus *in fine lib.* 2. ita scriptum reliquit: *Censum necessarium legitimum, ex quo numerus militaris ætate hominum cognoscebatur,*

pro ſubſtantiis plus denario pro earum valore & æſtimatione perſolui ſolitum non ambigendum. Idem quoque colligimus ex Dione in Veſpaſiano, & apertius ex Polyhiſtoris chronica. Ita Heſychius inquit: *κῆνσος εἶδος νομίσματος ἐπικεφάλαιον*, id eſt, *Cenſus eſt genus nummi, quod viritim imponitur, ſiue Capitatio.* Quod autem capite cenſi ignobiliſſimi haberentur, docet Gellius *libro decimoſexto, capite decimo,* in hæc verba: *Qui in plebe*, inquit, *Romana tenuiſſimi pauperrimique erant, neque amplius, quam mille quingentum æris in cenſum deferebant, Proletarii appellati ſunt. Qui vero nullo aut perquam paruo ære cenſebantur, capite cenſi vocabantur, extremus autem cenſus capite cenſorum æris fuit 375. ſed quoniam res, pecuniaque familiaris, obſidis vice, pignoriſque eſſe apud Rempublicam videbatur, amoriſque in patriam fides quædam in ea firmamentumque erat, neque Proletarii, neque capite cenſi milites, niſi in tumultu maximo ſcribebantur, quia familia iis tenuis, aut nulla eſſet. Proletariorum tamen ordo honeſtior aliquanto, & re & nomine, quam capite cenſorum fuit. Nam & aſperis Reipub. temporibus, quum iuuentutis inopia eſſet, in militiam tumultuariam legebantur, armaque iis ſumptu publico præbebantur & non capitis cenſione, ſed proſperiore vocabulo à munere officioque prolis edendæ appellati ſunt. Quod quum re familiari parua, minus poſſent Rempublicam iuuare, ſobolis tamen gignendæ copia ciuitatem frequentarent. Capite cenſos autem primus C. Marius, vt quidam ferunt, bello Cymbrico difficillimis Reip. temporibus, vel potius, vt Saluſtius ait, bello Iugurthino milites ſcripſiſſe traditur, quum id factum antea in nulla memoria extaret.* Hactenus Gellius. Id etiam ex Feſto *lib.* 140. Valerio Maximo *libro ſecundo, capite primo,* Nonnio Marcello, Paulo Oroſio *libro quarto, capite primo,* & D. Auguſtino ciuitatis Dei *lib.* 3. colligere licet. Hinc illud Tertulliani in Apologetico: *Si agri tributo onuſti viliores: Hominum capita ſtipendio cenſa ignobiliora*, id eſt, capita qui cenſum perſoluebant, in ſtipendia militaria eroganda, namque ex pecuniis ex cenſu collectis ſtipendium militi perſolui ſolitum clare teſtatur Liuius *libro vigeſimotertio*, inquiens: *Senatus quo die primum eſt in Capitolio conſultus, decreuit, vt eo anno duplex tributum imperaretur, ſimplex confeſtim*

exigeretur, ex quo stipendium præsens omnibus militibus daretur. Qui vero pro substantiarum æstimatione persoluebat, quantum soluendo esset, in singulo quoque censu agendo, in Censorum tabulis describebatur, prout æstimatio excrescebat, vel imminuebatur, ac capite censi omnes semper eandem qualitatem pecuniæ pro capitis censu quotannis pendebant, vti in ærarii tabulis adnotatum erat. Quod munus ad Quæstores ærarios spectabat, vt scilicet mulctas reciperent, ex Tacito *lib.* 13. vbi de Pisone designato Consule, inter mulctas enim cōnumerabatur æs illud, quod pro suo capite ærarii facti pendere tenebantur. Nec obstat, quod ab Halycarnass. scribitur *lib.* 4. quod qui pauperrimi erant, & minimi census, in sexta classe, immunes erant ab omni militiæ & tributi onere, nam etsi capite censi in sexta classe erant, dicta Dionys. intelligenda, quod essent immunes ab omni onere tributi, id est, quo ad bona, non quo ad capita, nam ideo capite censi dicebantur, quod pro capite censum ærario persoluerent. His itaque omnibus præmissis, dico *ærarium facere*, vel *relinquere*, vel *referre in ærarios*, nil aliud fuisse, quam redigere eum vel eos in numero capite censorum, vt scilicet pro capite, sicuti & capitecensi, statutam pecuniam penderent, nec militiæ adscribi possent, quod ignominiosum fuisse constat. Idem potissimum confirmare possumus ex hisce Liuii dictis lib. 4. *Censores ægre passi, Mamercum, quod magistratum populi Rom. minuisset, tribu mouerunt, octoplicatoque censu ærarium fecerunt*, hoc est, damnauerunt, vt pro sui capite octo plus ærario solueret, quam capite censi pendere tenebantur. Hoc pariter comprobat Pædianus loco citato, per ea verba: *Et ærarius fieret, ac per hoc non esset in albo centuriæ suæ, sed ad hoc, vt esset ciuis tantummodo, vtque pro capite suo, tributi nomine æra pendat.* Sic Liuii dicta in calce lib. 29. interpretanda, dum ait: *Exitu censuræ, quum in leges iurasset C. Claudius, & in ærarium ascendisset inter nomina eorum, quos ærarios relinquebat, dedit collegæ nomen. Deinde M. Liuius in ærarium venit, & præter Maciam tribum, quæ se nec condemnasset, neque condemnatum consulem, aut censorem fecisset, populum Romanum omnem quatuor & triginta tribus, ærarios reliquit, quod & innocentem*

nocentem se condemnasset, & condemnatum consulem, & censorem fecissent.

Reliquum est, vt declaremus quid esset *tribu mouere*. Censores, quos nota afficiebant, triplici pœna plectere solebant, nempe vel ærarios faciebant, vel tribu mouebant, vel in Cæritum tabulas referebant. Grauior erat nota, si Asconio credimus, loco adducto, ærarium fieri, nam & idem suffragio priuabatur, quum ex albo censuræ suæ oblitaretur, & per consequens, in Cærites tabulas relatus esset. Minor nota erat, referri in tabulas Cæritas, nam nulla alia pœna hi afficiebantur, quam quod suffragandi munere priuabantur; quod testatum reliquit Gellius *lib. 16. cap. 13.* in hæc verba: *Primos autem municipes, sine suffragii iure, Cærites esse factos accepimus, concessumque illis, vt ciuitatis Romanæ honorem quidem caperent, pro sacris bello Gallico receptis, custoditisque.* Hinc tabulæ Cærites appellatæ versa vice, in quas Censores referri iubebant, quos notæ causa suffragiis priuabant. Tertia adhuc minor nota erat, tribu mouere, mouebantur autem tribu, qui ex honestiori in minus honestam migrare iubebantur ob ignominiam, & reatus alicuius pœnam, quod clare docet Liuius *lib. 45.* Id autem præsertim fiebat, quum ex rustica tribu in vrbanam tribum motus pertransire cogebatur. Nobiliores enim Rusticæ vrbanis, & præstantiores habitæ; quod docuit Plinius *lib. 18. cap. 3.* ita scribens: *Rusticæ tribus laudatissimæ eorum qui rura habebant: Vrbanæ vero, in quas transferri ignominiæ esset, desidiæ probro.* Ex his colligimus, tribus rusticas nobiliores habitas vrbanis, quia agricultura priscis illis Romanis maximo in honore haberetur, vitaque rustica cæteris commendatior esset; quod pariter Varro testatus est *libro secundo de re rustica*, inquiens: *Viri magni maiores nostri non sine causa præponebant rusticos Romanos vrbanis. Vt ruri enim qui in villa viuunt, ignauiores, quam qui in agris versantur in aliquo opere faciundo, sic qui in oppido sederent, quam qui rura colerent, desidiores putabantur.* Quum itaque tantum honoris tribubus rusticis accessisset, commutata veteri ratione factum est, vt nobiles vrbanique iure in rusticas transferri voluerint. Sic Ap. Claudius in

rusticam tribum, quæ postea ab ipso Claudia appellata fuit, commigrauit, teste Dionysio; sic Augustus, quamuis à gente Iulia & Octauia ortum duceret, ex vrbanis in rusticas Fabiam & Scaptiam transductus, in illam vtique tanquam gentis Iuliæ, in hanc vero vti gentis Octauiæ. Nam Scaptienses & Fabianos Augusti tribules dixit Sueton. in illo cap. 40. Hinc factum, vt temporum successione, nonnullæ tribus à familiis nobilissimis, quæ in illis se coniecere, denominationem susceperint, vti Papiria, Cornelia, Æmilia, Fabia, Horatia, Menenia, Sergia, & Veneria. Ego autem & aliam causam, quod rusticæ scilicet tribus vrbanis nobiliores sint, dari posse existimo; Nempe, quod plures longe numero euaserint pluribus externis populis in ciuitatem ascitis, qui ex seipsis nouas tribus in dies confecerunt, reliquis priscis vrbanis quatuor tantum remanentibus. Ad hæc hisce omni hominum genere humillimis etiam coinquinatis. Appius enim Cæcus censor, teste Diodoro, potestatem dedit ciuibus quibuscunque Rom. vt in quam tribum vellent, distribuerentur. Vnde Q. Fabius Censor, ignobilissimos, qui per omnes tribus dispersi erant, excretos in quatuor vrbanas coniecit, teste Liuio in calce *lib.* 9. Quum itaque tribus rusticæ & numero & qualitate suffragantium, vrbanis quam maxime excellerent, accidit vt in magistratibus dandis, & adimendis, & legibus antiquandis vel ferendis, plurimum valerent Rusticæ tribus, ob idque ingenuiores & nobiliores in illis inseri curauerint, sique pœna plectendus quis essent, ex rustica tribu in vrbanam coniiceretur, vel ex Rustica honestiori in minus honestiorem rusticam, nam moueri tribu nil aliud erat, quam mutare tribum aliquam iubere Censores. quod conceptis verbis docuit Liuius *lib.* 45. Illud sane mirandum, historicos nullibi meminisse prioris pœnæ, hoc est, referendi in Tabulas Cærites, sed solum id haberi ex Gellio loco citato. Hoc autem euenisse coniicio, quod Historiæ scriptores sub nomine ærarii facti, & relationem in Cæritum tabulas comprehensi sint, quum tam hi, quam illi æque priuarentur suffragandi iure.

T. LI.

T. LIVIVS LIB. XXIV.

Et in vico Istrico fontem sub terra tanta vi fluxisse, vt serias, doliaq́; quæ in eo loco erant prouoluta, veluti impetus torrentis tulerit.

SEriam vasis genus quoddam fuisse, omnibus receptum est, sed quæ illius forma, materia, magnitudo & vsus eiusdem fuerit, non ita manifestum. Donatus enarrans illud Terentianum in Heaut. *Releui dolia omnia, omnes Serias*, inquit: *Seria vas fictile de limo oblongum.* Budæus *lib. de asse* 5. ita habet: *Seriam oblonga forma fuisse puto, & in summo ceruicatam.* Recentiores Iuristæ nonnulli, & ipsi vas oblongum fuisse, tradunt. Sed hi omnes nulla ratione, omnes nulla auctoritate sententiam suam comprobant, ita vt mere imaginaria eorum dicta sint censenda. Magnum vas Seriam fuisse, non dubitamus, siquidem miraculo caret portentum à Liuio scriptum, si seriæ, sicuti & dolia, quasi à torrente, à fonte prouolutæ, magnæ non fuissent. Ad hæc Colum. *lib.* 13. docet, ex Seriis in minora vasa vinum diffundi ad vetustatem seruandam, nempe in cados & amphoras. Præterea idem auctor meminit Seriarum, quarum singulæ sint amphorarum septenum. Alciatus, loco infra dicendo, ait, Seriam vas fuisse maius, & capacitatis maioris, quam culeum, quod vicenas amphoras continebat. Addamus à Seria, vase magno, diminutiuum *Seriolam* deriuari. Persius *Satyr* 4.

Seriolæ veterem metuens deradere limum.

Ita vt & fictile vas fuisse Seriam, ex Persio & Donato affirmare possimus. Necnon & ex Lampridio, scribente in Heliogabalo: *Quumq́; Seriam quasi veram rapuisset, quamuis virgo maxima falsam monstrauerat, atq́; in ea nihil reperisset, explosam fregit.* Alciatus *in com. in tit. de verb. signific. l.* 206. figulini fuisse operis Seriam, testatur. Sed & alterius quoque materiei confectam constat. Primum ex eodem met Persio ibidem scribente:

——Et ô,
Sub rastro crepet argenti mihi seria.

Seriam sparteam, hoc est, ex sparto confectam, & pice

circumlinitam, colligere possumus ex Pacuuio, vetere poeta, scribente:

Nec vlla subscus cohibet compagem aluei;
Sed suta lino, & Spartis serilibus.

Vbi Spartea serilia vocat, hoc est, ad serias cōficiendas apta. Vnde & ex ære, ligno excauato, aliave consimili materia parari potuisse serias, non dubitandum. Præcipuum vero seriæ vsum fuisse in vino condendo crediderim. Nam Vlpianus *l.ii.§.proprietatis. D de vsufruct.* vinarium vas fuisse testatur, & Colum.*lib.12.c.18.* ita scribit: *Dolia quoque ante quadragesimum vindimiæ diem picanda sunt.* Frumentarium vas alii Iuristæ recentiores Seriam fuisse, contendunt ex Paulo, *ex eadem l.206.de verb.signific.* sed & alium vsum præstitisse Seriam, colligimus ex Col.*lib.13.* vbi de salsura suillæ carnis verba faciens, ait: *Sed quum ad fauces seriæ peruentum est, sale reliqua pars repletur, & impositis ponderibus, in vas comprimitur, eaq; caro semper conseruatur, quæ tamquam salsamentum in muria sua permanet.* Varro vero *lib.3.de re rust.c.2.* seriarum olearium meminit, id est, ad oleum seu oliuas conditas seruandas, destinatum vas. Illud postremo annotari libet, Turnebum, quem semper honoris gratia nomino, *lib.Aduers.30.c.6.* Terentianum illud in Heauton. act.3. scen.1. *relinire serias* interpretatum, serias aperire. Cuius sententiam, etsi redarguere non libet, tamen nec prætereundum dicimus, forsan *relinire* eò in loco interpretandum, iterū linire pice, quum scilicet pix vetus à vase decidisset, ita vt haud bene contenta adseruarentur.

T. LIVIVS LIB. XXVII.

Itaq; colonos etiam maritimos, qui sacrosanctam vacationem dicebantur habere, dare milites cogebant.

SAcrosanctum, auctore Festo *lib.28.* dicitur illud, quod iureiurando interposito institutum est, vt si quis violasset, morte pœnas penderet, vel quod sine inexpiabili scelere violari nemini prorsus liceret. Sic Cato ait, Ædiles sacrosanctos esse, sic Tribunos sacrosanctos dixere, auctoritate Dionysii

Dionysii Halyc.*lib.*5. quod affirmarunt & Liuius *lib.*3.*&* 9. & Plinius *lib.*7. Et sacrosancta potestas Liuio *lib.*19. Tribunicia appellata. Ita quoque iura sacrosancta vocauit Aristophanes *in Nebulis*, & Cic.*lib.Offic.*3. Vrbis muri & ipsi sacrosancti dicti *in l.fin.D.de rer.diuis.* ita vt qui eos violasset, morte mulctaretur. In hunc sensum Cic.*in Catil.* illius possessiones sacrosanctas vocauit, hoc est, inuiolabiles, in hæc verba: *In vastitate omnium tuas possessiones sacrosanctas futuras putas?* Et fœdus sacrosanctum legimus apud Tacitum *lib.*12. *Annal.* Ita sacrosanctam Ecclesiam, quæ asylum præbet, scribit Iustinianus, *C.de sacrosanct.Eccles.* Et Cic. *in orat. pro domo sua*, sacrosanctam domum appellauit, in qua tutum refugium esset omnibus, vt inde accipi non possent. Nihil vero sacrosanctum esse posse, nisi quod per populum plebemve sancitum esset, idem Cic. *in orat.pro Cornel.* docet. Itaque Coloniarum maritimarum sacrosanctas dixit Liuius vacationes, hoc est, quas vti auctoritate pop.Rom. & iuramento firmatas, nemini violare liceret, ob idque nec inuite dare milites cogi possent.

T. LIVIVS LIB. XXVIII.

Secures, rutra, falces, alueolos, molas, quantum in quadraginta longas naues opus esset, tritici 120. *millia modium, in viaticum decurionibus remigibusq; collaturos.*

HÆc omnia, inquit Cæl.Rhodiginus *lib.*7.*c.*30. facile se à difficultate extricans, sunt classium instrumenta, at qualia sint, minime explicat. *Rutra* ab eruendo seu ruendo deduci, quidam volunt. Nonius à radendo deriuatum rutrum putat: Ego sane instrumentum fuisse censeo ferreum, ad eruendam terram seu arenam, quum opus esset, quale nos *batillum* seu *palam* vocamus, cuius non semel Varro *de re rustica* meminit. Festus ait: *Rutrum tenentis iuuenis effigies in Capitolio Ephebi fuit, more Græcorum arenam eruentis, exercitationis gratia.* Plinius lib.36. cap.23. *Experimentum marmorati est in subigendo, donec rutro non cohærent.* Cato *de re rustica, cap.*11. scribit: *Oportet habere villicum, pallas sex, rutra quatuar, rastros quadridentes duos.* Varro apud Non.

Cic.in orat.pro Cælio: *Ex quibus requiram, quo modo lauerint, alueusne illi, an equus Troianus fuerit.* Apud Caton.c.43.vitibus infodiendis, alueatos sulcos esse oportere, legimus, h.e. excauatos. Ex quibus omnibus satis patere arbitror, alueolos vasa fuisse excauata, in eum, quem diximus, vsum.

Molæ quæ fuerint, à Liuio commemoratæ, haud facile est affirmare. Namque non molendinariæ, siquidem in nauibus non erant pistrina, itaque coniicio, fuisse nauales machinas, seu classicas, ad saxa magna, cuiusmodi molaria, iacienda in hostiles naues, ad eas mergendas, vel disrumpendas, & opprimendas. Ita Statius lib. Theb.3.

Vestraq; sudes fractiq; molares.

Ouidius lib. Metamorph.5.

-- Aut comes (inquit) *ero, dixit, dextraq; molarem*
Sustulit.

Liuius lib 31. *Balistis, Catapultisq;, & alio omni genere tormentorum tela ingerentia, & pondere ingenti saxa iaciebant.* Illud sane manifestum est, hæc omnia ad naues pertinentia, fuisse instrumenta.

T. LIVIVS LIB. XXIX.

Tribunos militum in vincula coniectos, dein verberatos, seruilibusq; omnibus suppliciis cruciatos occidit.

QVæ seruilia supplicia à Liuio appellentur, indagandum. Fustibus cædi, liberorum pœna erat, vt notat Marcellus *lib.10.D.de pæn.* Inquiens: *Ex quibus causis liber fustibus verberatur, ex iis seruus flagellis cæditur.* Sic Callistratus *l. 28.§.1 D eo.* inquit: *Non omnes fustibus cædi solent, sed ij dumtaxat qui liberi sunt.* Quomodo autem milites fuste aliquando vsque ad mortem cæderentur, videre licet apud Polybium *in lib.6.Epit.* & tunc grauius est fustigatio supplicium, quam flagellatio, in reliquis vero non ita. Nam flagella, nudatis corporibus, cuti admouebantur, fustes autem vestitis inferebantur, & in flagellatione sanguis eliciebatur, in fustigatione vero nequaquam. *§. si quis aliquem. de pæn. tenen. lib.2. feud.tit.27.* Sic maiorem pœnam arbitratus est Accursius

flagel-

flagellorum, quam fustium, *in l.veluti, de pœn.P. quod etiam statuit Paulus l.Pedius,l.4.de incend.rui. & naufrag. lib.47.P. tit.* 9. Ob id Horatius *lib.Satyr.1.Satyr.3.* horribile flagellum vocauit, inquiens:

Nec scutica lignum, horribile sectere flagellum.

Et Virgilius sanguineum dixit, lib.8.Æneid.

Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello.

Et Iuuenalis Satyr.6.

-- Hic frangit ferulas, rubet ille flagellis.

Et in sacra Scriptura, Ecclesi.c.28. *Flagelli plaga liuorem facit.* Seruile itaque supplicium fuit flagellatio, quod etiam ex sacris paginis conuincitur. Nam *Act.Apost.c.22.* legimus de D.Paulo: Sic enim, quum tribunus iussisset ipsum flagellis cædi, eum affatus est: *Sic hominem Romanum & indemnatum licet vobis flagellare?* quo audito, solutus à vinculis est. Quod etiam innuere videtur Cic.*in orat. pro Rabirio,* scribens: *Portia lex virgas ab omnium ciuium Rom. corpore amouit, hic misericors flagella retulit,* quasi dicat, virgæ, quibus liberi homines Rom.cædi solebant, à lege Portia inhibitæ sunt, at hic, dum misericordiam profitetur, flagella, hoc est, seruile supplicium retulit. Multis autem modis serui flagellabantur, erant enim flagella *Mastiges* dicta, ex restibus compacta, quibus aurigæ vtebantur in incitandis & impellendis equis ad cursum. Martialis lib.14.

Proficies nihil, hoc cædas licet vsque flagello.

Parabantur quoque flagella ex loris seu corrigiis coriaceis, quibus male affici seruile erat; quod testatus est Terentius *in Adelph.* inquiens: *Nam si molestus pergis esse, iam intro arripere, at que ibi vsque ad necem operiere loris. S.Loris liber?* Vlpian.*libro D.29.* scribit, impuberem seruum habena cædi, vel ferula. Hoc genus flagelli innuere voluisse Callistratum Iurisconsultum *in l.veluti.7. de pœn.* vocans vincula, existimant, non contemnendi nominis Doctores, dum inquit, vinculorum verberationem pœnam esse. Non enim probant Accursii eo in loco explicationem, dicentis, vinculorum pœnam esse, verberari fustibus. Plagæ, quæ infligebantur huiusmodi vinculis, seu funiculis, acerbiores erant, quam

quam quæ ſimplicibus coris fiebant, nam habebant etiam in extremitatibus eorum glandes ferreos, & globos plumbeos, vel etiam hamos, vt magis percuſſa caro laceraretur. Hinc flagella huiuſmodi *ſcorpiones* appellabantur, quod ſicuti ſcorpiones caudarum aculeo maxime lædunt, ita apicibus & extremitatibus flagellorum additis appendicibus, cutis verberatorum miſere laniaretur. Horum autem inuentum Cretarum fuiſſe, ex Plinio *lib.7. c.56.* ſcripſit vir doctiſſimus, & Iuriſconſultus celeberrimus, cuius nomen lubens omitto, reuerentiæ gratia, illius enim ſcriptis me multum debere, fateor, ſed tormenti vox eum fefellit. Eo enim in loco deſcribens Plinius rerum diuerſarum inuentores, ait: *Et in tormentis ſcorpionem Cretas, catapultas Syros, Phœnices baliſtam & fundam*; vbi de bellicis inſtrumentis tormenta appellata, verba facere Plinium, luce meridiana clarius dignoſcitur. Ex dictis patet, cur Græca voce ſerui criminoſi *μαςίγιαι* & *ςιγματίαι* ſint appellati, à verberibus ſcilicet & flagellis, quæ nomina contumelioſa ſunt. Legimus apud Xiphilinum Dionis Epitomiſtam, in Aug. hæc: *Stigmatias quidam non modo prodidit dominum, à quo notis fuerat compunctus, ſed etiam ad eum ſeruandum promptiſſimus fuit.* Sic & ſeruus huiuſmodi Latinis *verbero* eadem de cauſa dictus. Et Cic. 2. *Offic.* dixit: *Barbarus ſtigmatias.* Ita & qui mancipia cædunt. *ſtigmatiæ* & *ſtigones* dicti, ſicuti qui cæduntur, *maſtigiæ* & flagella ipſa, *maſtiges*, vt recte adnotauit Cæl. Rhodig. *lib.25. cap.24.* Impiiſſimi Iudæi, vt IESVM CHRISTVM SALVATOREM noſtrum, regemque cœli & terræ ignominia afficerent, inter cętera tormenta flagellis quoq; eum cæciderunt, ſimili cruciatu inſontem afficientes.

T. LIVIVS LIB. XXIX.

Ludi Taurilia per biduum facti religionis cauſa.

LVdos Taurios, Feſtus Pompeius tradit *lib.18.* olim inſtitutos, & dies inferis conſecratos, quod, regnante Tarquinio Superbo, magna in mulieres grauidas incidiſſet peſtilentia, ob diuturnam taurinæ carnis eſitationem.

An

An vero taurilia & taurii ludi idem essent, non sat scio, quamuis minime diuersa fuisse existimem. Aliam tamen appellationis causam assignari posse, non abnuerim, quam Festus sciptam reliquit. Denominationem autem puto desumptam à tauris, quibus in huiusmodi ludi genere vterentur. Sicuti Taurinam Romæ portam, Esquilinam etiam dictam, legimus, à bouis capite, quod supra erat insculptum; & *Taurobobium*, sacrificium taurorum, & *Suotaurilia*, sacrificium ex oue, sue & tauro paratum. Quod autem in ludis Romani taurorum pugnam frequenter spectandam præberent, veluti & hodiernis temporibus fieri videmus in alma vrbe Venetiis, Florentiæ, & alibi, deprehendimus ex Plutarcho, *in lib. de Alexandri fortuna*, & Seneca, *lib. de Ira* 30. vbi pugnantes tauros in ludis phœniceo colore & rubicundo irritari, efferarique scribunt. Et Plinius *lib. 8. c.* 450. de tauris verba faciens, ait: *Thessalorum gentis inuentum est, e quo iuxta quadrupedante, cornu intorta ceruice taurum necare; primus id spectaculum dedit Romæ Cæsar Dictator.* Varro *lib. 1.* aut, aliorum computatione, quarto: *In tauriis ludis*, inquit, *consuetum, metas circumcurrere*, quod nec à tauris alienum, scribente Plinio eodem in loco hæc de tauris verba: *Bigarumq; etiam cursu citato, velut aurigas, insistere.* Quod autem dicit Liuius, hos ludos religionis causa factos, explicandum Diis præsertim inferis dicatos, ex Festo superius adnotaui. Præterea scribit Athenæus, tauro Bacchum assimilari. Lycophron Iouem taurum vocauit. In Petiegesi Dionysius Afer Dianam *tauropolon* dixit, & *ταυεία* Græcis, Latinis *Diana taurica* vocata. Et Diodorus scribit, Martis & Dianæ sacrificia *tauropolia* nuncupata, vnde iure Plinius loco iam citato scripsit de tauris: *Hinc victimæ optimæ, & lautissima Deorum placatio.* Ταύρειος quoque Græcis Neptunus dictus, & *ταύρεια*, Neptuni festum. In ludis itaque religionis causa factis, id est, in Deorum honorem, tauriis vel tauriliis appellatis tauris, vsos fuisse Romanos, ob idque ita appellasse, non solum ex dictis patere puto, sed & antiquorum numismatum fide comprobare possumus. Sebastianus Erizus Cæsaris Augusti argenteum nummum, in cuius aduersa parte insculpta

est

eſt pugnacis tauri effigies, enarrans, inquit, eum cuſum ob memoriam ludorum tauriorum ab Auguſto celeberrime factorũ. Ego argenteos nũmos antiquos binos vidi, ſimiles vndequaque. In parte vna impreſſum erat caput Mineruæ galeatæ;& galeæ cono criſtam adiectam, vel plumeam, vel ex cauda equina, vel ex alia re conſimili, quales ſæpe deſcribuntur ab Homero in Iliade: in altera taurus integer impreſſus, eo ſtatu & ſitu, vt videatur colluctari, atq; aliquem cornu petere velle. Habet enim caput oblique demiſſum, & cornua ad feriendum accommodata & compoſita; pedes autem inflexos & incuruatos, quaſi eis terram fodere, & puluerem ſpargere conetur, iuxta illud Virgilianum, lib. 9. Æneid.

Iam cornu petat, & pedibus qui ſpargat arenam.

In ora infima inſcriptum eſt ΘΟΥΡΙΩΝ. Hos nummos eadem de cauſa cuſos, affirmare poſſumus. Nam Græci dicunt θορεῖν, quod Latini, impetum facere, ſeu impetu inſilire. Et θύριος dictus eſt Mars, quod eſt bellicoſus ſeu pugnax, θεραῖος, potens, audax, θῦρος impetuoſus. Quamuis & aliter tum Auguſti prius numiſma, & poſteriores hi nummi dici poſſint cuſi à Thuriis populis Italiæ, in Sicilia, quorum meminere Æmilius Probus, & Plutarchus in Alcibiade, Thucydides *lib.* 5. & Diodorus Siculus *lib* 13. & Stephanus de vrbibus, in hæc verba: Θούριοι πόλις Ἰταλίας, ἡ πρότερον Σύβαρις, id eſt; *Thurij vrbs Italiæ, quæ prius Sybaris dicebatur.*

T. LIVIVS LIB. XXX.

Naues longas, elephantos, perfugas, fugitiuos, captiuorum quatuor millia tradiderunt.

PErfugam & fugitiuum appellari apud Iuriſconſultos quandoque obſeruamus, quod fecit Saturninus *in l. aut facta.* 16. *D. de pœn.* reuera tamen inter ſe diſtingui perfugam à fugitiuo, præcipue ex hoc loco clariſſime patet. Perfugam autem dici ad hoſtes confugientem, omnibus receptum eſt. Cic. in Ant. *Cur de perfugis noſtris copias comparat contra nos?* & in Offic. *Perfuga à Pyrrho venit in caſtra Fabritij.*

D. Sed

Sed fugitiui significatio non vna. Sicuti enim fuga quandoque pro exilio à Iurisperitis accipitur, vti *in l.4. § ad tempus, de re milit.l.5.D.de interd.& releg.* ita & fugitiuum, qui à fuga deriuatur, pro exule accipi posse existimandum, vel etiam pro alicuius criminis reo. Nam aliquando fugitiui seu fugientes in Iure ad Græcorum exemplum, qui eos φεύγοντας vocant, dicuntur rei. *l.properandum, C. de iud. l fin. C de bon. mat.* Eandem significationem vocis *fugitiui* obseruamus in sacra Scriptura, vti Num.35.cap. *Sex erant oppida in fugitiuorum auxilia separata, vt fugiant ad ea, qui fuderint sanguinem.* Ita & Sapientiæ, cap.vlt. *Hos tanquam fugitiuos persequebantur, &c.* Ex quibus quis forte suspicari posset, per fugitiuos hoc in loco à Liuio significari posse exules & criminosos Romanos, qui ad Carthaginenses confugerant. At certe res aliter se habet. Nam per fugitiuos intelligendum seruos, qui à patronis Romanis confugerant ad Carthaginenses, non dubitandum; appellatione enim *fugitiui* seruos venire, qui fugam fecerunt, passim apud Iuristas & alios Latinos scriptores obseruamus. Cic.in Anton. *Dolobella habet legionem, habet fugitiuos.* Et in Verr. *Neque tam fugitiui illi à dominis, quam tu à iure & legibus:* & item, *Athenio princeps fugitiuorum:* & in Epistol. *Dicitur mihi seruus tuus fugitiuus Vandaci esse.* Fugitiuus, inquit Ofilius, est, qui extra domini domum fugæ causa, quo se à domino celaret, mansit. Et Cassius scribit, Fugitiuum esse, qui certo proposito dominum relinquat. Hinc fugam vendere dicebantur, qui seruos fugitiuos vendebant, quod S.C. vetitum erat, ne serui ad fugam inuitarentur. *l.2.D.ad leg.Falcid.l.6. C.eod. l.35. §.si quis amico.D.de contrah.empt.* Et fugitiuarii appellati, qui seruos fugitiuos mercede reducebant. *l.18. D.de præscript. verb.* vel qui dominis indicabant, vbi serui fugitiui celarentur, *l.13 D.eod.* & apud Florum fugitiuarii appellati, qui seruos fugitiuos persequebantur. Sic Varro *lib.3.de re rustica,cap.*14. scripsit: *Fugitiuarius dicitur, qui fugitiuum conquirit & sectatur.* Fugitiuos seruos bellum in Sicilia agitantes, vicit C.Marius. Et M.Crassus de fugitiuis seruis, & Spartaco eorum Duce laurea coronatus incessit, *ex Plinio lib.15.c.29.*

Ex

Ex his satis patere puto, fugitiuos Liuium dicere seruos illos, qui a patronis fugam fecerant ad Carthaginenses, tanquam in loco tuto se recipientes. Sciendum autem, quod inter perfugas minus peccant *emansores* dicti, scilicet qui diu vagati extra castra, tandem reuertuntur. *l. desertorem*, § 2. *D. de re milit.* qui & remansores nonnunquam dicti. *l. 5. §. à barbaris, D. eo.* Inter fugitiuos vero, qui minus deliquerant, dicti *errones*, serui, inquam, vagabundi, sic enim interpretatur Vlp. *tit. de seru. fugit.* Ita Arrianus *de re mil. l. qui cum*, inquit, erronis crimen in seruo leuius esse, quam fugitiui; inde Labeo pusillum fugitiuum erronem appellat. At nec ignorandum, nonnunquam huiusmodi seruum emansórem dictum, vti *l. aut facta, D. de pœnis.* Tempus discernit emansorem à fugitiuo, vti effractorem vel furem diurnum à nocturno. De hac eadem materia plura Azo *in sum. C. de ser. fug.* quæ obiter sint dicta.

T. LIVIVS LIB. XXIII.

Ex argento multaticio tria signa ænea Cereri Liberoq; & Liberæ posuerunt.

PEr Liberum patrem quidam hoc loco intelligendum credidere Solem, Virgilii authoritate moti, libro Georgicor. 1.

— *Vos ô clarissima mundi*
Lumina labentem cœlo qui ducitis annum,
Liber & alma Ceres.

Quod pariter confirmari potest ex Macrobio *lib. Saturnal. 1. cap.* 18. & 21. scribente, Liberum patrem esse Solem, eundemq; Adonem. Nihilominus Liberum ego communissima appellatione intelligendum non dubito Bacchum hoc in loco; quod aliorum numinum connexa nomina palam faciunt. Siquidem Cic. tradit *lib. 2. de Nat. Deor.* Liberum Cereris fuisse filium, & fratrem Liberæ. Sic idem Liuius *in calce lib.* 41. scribit, supplicationem fuisse ad Cereris, Liberi Liberæque ædes. Has A. Posthumium dictatorem vouisse,

testatum reliquit Halycarnasseus *lib.6.* quod pariter confirmat Cornelius Tacitus, *lib. Annal. 2.* vbi quoque addit, ædem iuxta Circum Maximum vetustate abolitam, Libero Liberæque & Cereri dedicasse Tiberium Imperatorem. Augustinus Liberam etiam Venerem dictam, scripsit. Quamobrem si & Cererem interpretemur Lunam, sicuti Liberum Solem, ex Virgilii authoritate, & Liberam Venerem, non erit inconueniens, præsertim quum Apollinem & Liberum eadem sacra habuisse apud Thraces, Lacedæmonios & Bœotios, eisdemque honoribus coli mos fuerit, id scribente Macrobio, loco iam allegato.

T. LIVIVS LIB. XXXIV.

Argenti infecti tulit in ærarium quatuordecim millia, pondo septingenta triginta duo, & signati bigatorum xvij. millia xxiij. & Oscensis argenti cxx. millia ccccxxxviij.

HEluium ouantem in vrbem ingressum, argẽti Oscensis 120. millia 438. in ærarium tulisse scribit Liuius, & paulo post M. Porcium Catonem ex Hispania triumphantem, eiusdem argenti Oscensis 540. Et deinceps Q. Minutium argenti Oscensis 278. millia. Et *lib.40.* quod Q. Fuluius Flaccus ex Hispania triumphans signati Oscensis nummum centum septuaginta tria millia ducentos. Quale autem esset argentum Oscense, neminem explicantem hactenus me legisse, scio; qua de re operæ pretium facturum me existimo, si, quid in hac re sentiam, literis mandabo. Oscos populos Latii in Campania fuisse, tradit Strabo, vbi de Latio nouo verba facit. Annius ex Manethone *lib. 16. Commentariorum* scribit, Oscum apud Turrhenos regnasse, cuius insigne fuit serpens, quem Oscum appellauere Hetrusci, à quo Rege Osci populi dicti. Plinius *lib.3.c.5* Oscos populos in Latio veteri constituit. Liuius *lib. 10.* Oscæ linguæ meminit, inquiens: *Gnarosq; Osca lingua exploratum quid agatur, mittit.* Oscæ fabellæ, seu ludi, idem autor verba facit in principio lib.7. *Quod genus ludorum ab Oscis acceptum, tenuit iuuentus, nec ab histrionibus pollui passa est.* De eisdem Cic. *in Epist. lib.7.* Mario scribens, ait: *Non enim te puto Græcos aut Oscos*

ludos

ludos desideraße, præsertim quum Oscos ludos, vel in Senatu nostro spectare poßis. Prop. *lib. Eleg.* 4. *Eleg.* 2. meminit Oscæ terræ. Et Horat. 1. Serm. Sat. 5. *Messe clarum genus Osci.* Ab huiuscemodi populis argentum, Oscense dictum, denominationem sumpsisse, quis arbitrari possit. Verum id probari non debet, quum populi isti parum potentes, & satis arctæ ditionis, ex historica lectione obseruemus, quinimo & à propriis sedibus dimotos, narrat Strabo, & ad internecionem deletis ipsis, immissam Latinam gentem, vnde *Latium nouum* ea regio appellata; quod etiam comprobare possumus, quum neque bello Punico primo, neque Gallico Cisalpino, neque Punico secundo, vlla fiat Oscensium seu Oscorum mentio apud scriptores, inter Latii populos, qui auxilia Romanis miserunt, sicuti aliorum fere omnium populorum, quibus Latium tunc temporis incolebatur, & quorum Polybius & Liuius nomina memoriæ tradiderunt; nempe Marsos, Samnites, Campanos, Pelignos, Sabinos, Vmbros, Picenses, Etruscos, commemorantes. Non itaque à populis hisce Oscis, Oscense argentum dictum, affirmandum. Quamobrem cogitabam, forte Oscenses nummos ab auibus, quæ Oscinæ appellabantur, dictos, quod scil. Oscinæ auis imago in illis esset insculpta. Quales autem essent huiusmodi aues, docet Seruius in 1. lib. Æneid. ibi:

Aspice bis senos lætantes agmine Cycnos.

In auguriis (inquit) *non solum aues considerantur, sed volatus in prepetibus, & cantus in Oscinibus.* Et lib. 3. Æneid. in eum locum:

Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ.

Aues (ait) *Oscinæ sunt, aut præpetes, Oscinæ ab os & cano dictæ, ore futura prædicunt, præpetes vero à volatu.* Et rursus 4. Æneid. ad illud:

Solaq; culminibus ferali carmine bubo.

Omnes aues (inquit) *Oscines bonæ præpetes malæ.* De his Cic. *lib.* 1. *&* 2. *de natura Deorum, & lib.* 6. *Epist. Epist.* 6. *ad Cæcinnam,* & Plinius *lib.* 10. *c.* 19. Et Amm. Marcel. *lib.* 22. *& lib.* 28. Coruum autem in nummis argenteis, Oscensibus dictis, signa-

tum fuisse,coniicere licet, quum Liuius *lib.*10. de aue Oscea seu Oscina dicta, ita scribat: *Ante Consulem hac dicentem, corutus voce clara occinuit.* Et Horatius lib.3 Carm.Ode 2.

Oscinem coruum prece suscitabo
Solis ab ortu.

At quum inter argenteos nummos antiquos,quos pene infinitos vidi, coruum signatum non obseruauerim, quumque videam,Liuium non modo signati Oscensis verba facere,sed & simpliciter de Oscensi argento loqui,aliam interpretationem, hac omissa, indagandam iudico, veramque subsequentem esse, non dubito, Oscenses scilicet nummos vocatos, seu argentum Oscense,ab Oscea, Hispaniæ vrbe,cuius Ptolemæus *lib.*2.*Georgic.cap.*6.& Plinius *lib.*3. *cap.*1.& 3. meminere, hodie vocant *Hisca, Huesca & Guisca.* Oscenses vero inter Hispaniæ non ignobiles fuisse modo, sed inter Principes connumeratos, docet Cæsar *libro primo de bello ciuili,* in hæc verba: *Interim Oscenses & Calagurritaui, qui erant cum Oscensibus contributi,mittunt ad eum legatos, seseq; imperata facturos pollicentur; his Tarraconenses, & Lacetani, & Auretani; & paulo post diebus Lurgauenenses, qui flumen Iberum attingunt,insequuntur.* In Oscensium autem ditione argentifodinas celebres fuisse,coniiciendum. Nam Hispaniam argentifodinis abundare, docet Liuius per initia *lib.*27. scribens: *Hispana gentis ager frugifer, argentum etiam incolæ fodiunt.* Polybius quoque argentifodinas, quæ sunt in Hispania connumerans, citra Carthaginem nouam,ait: *Quatuor decurias hominum operantium,qui tunc in dies singulos vicena quina drachmarum millia pop Rom.referrent.* Plinius *lib.*33.*cap* 6 de argento scribit: *Reperitur in omnibus pene prouinciis, sed in Hispania pulcherrimum,id quoque in sterili solo, a que etiam in montibus,& vbicunque vna inuenta vena est, non procul inuenitur alia.* Et paulo post: *Mirum a thuc per Hispanias ab Annibale olim inchoatos puteos durare,sua ab inuentoribus nomina habëtes. Ex queis Bebelo hodie appellatur,qui* 300. *pondo Annibali subministrauit in dies.* Apud Tacitum *Annal.*6.legimus,Sextum Marium Hispaniarum ditissimum delatum incestasse filiam, saxo Tarpeio deiectum, ac ne dubium haberetur, magnitudinem

pecuniæ

pecuniæ malo vertisse, aurarias eius, quamquam publicantur, sibimet Tiberium seposuisse, quo in loco per aurarias, non modo auri, sed & argentifodinas intelligendum, nam a nobiliori appellationem desumpsit Tacitus. Posidonius Hispaniæ subterranea, non infernum, sed Pluton, id est, opulentiæ & diuitiarum Deum vocauit, tanta est in eo terrarum tractu metallorum fœcunditas. Et in sacra Scriptura, *Macchab. 1. cap. 8* legimus, quod Romani multa fecerunt in regione Hispaniæ, & quod in potestatem redegerunt metalla argenti & auri, quæ illic sunt. Liuius ipse *lib. 34.* de Catone Consule in Hispania bellum gerente, tradit: *Pacata prouincia, vectigalia magna instituit, ex ferrariis argentariisq; quibus tum institutis, locupletior in dies prouincia fuit.* His ita se habentibus, inducimus, argentum Oscense dictum a Liuio, quod in Oscea Hispaniarum vrbe colligebatur & coquebatur, ex Hispanicis argentifodinis, ibique etiam cudebatur, quodque pulcherrimum fuisse & optimum coniiciendum, tum ex Plinio, loco supra allegato, tum ex eo, quod a Liuio illius mentio fuit in omnibus prædictis triumphis, in quibus latus est a triumphantibus ex Hispania, sicuti & de Illyrico argento meminit idem Liuius, *lib. 45.* in triumpho L. Ancii, Glareanus in annot. ad hunc locum scribit: *Oscea vrbs est Ilbergetum apud Ptolemaeum in Hispania, vbi videntur fuisse argentifodinæ.* Cæterum id argentum meliusne fuerit, an peius alio argento, clarius mihi non constat.

T. LIVIVS LIB. XXXIV.

Si quis extra ordinem auidius procurrit, & ipse inter equitas sparo percutit, & tribunos centurionesque castigari iubet.

HAstilis genus fuisse sparum, quo rustici armarentur, colligimus ex Virgilio, scribente 11. Æneid.

Agrestis q; manus armat sparus,

Vbi Seruius inquit: *Sparus est rusticum telum, in modum pedis recuruum*; cuius tamen sententiam minus veram ostendũt, quæ de Epaminunda scribuntur, quem sparo eminus transfixum, scribit Æmilius Probus, siue is sit Cornelius Nepos, in illius vita; hæc etiam addens: *At Epaminundas, quum animaduerteret, mortiferum se vulnus accepisse, simulq; si ferrum, quod ex hastili in corpore remanserat, extraxisset, animam statim amissurum, eo vsq; retinuit, quoad renunciatum est, vicisse Bœotios. Id postquam audiuit, satis (inquit) vixi, inuictus enim morior, tum ferro extracto, confestim exanimatus est.* Ita & Diodorus illum, nisi spiculo extracto, quo transfixus fuerat, animam efflasse scribit, quod & Pausanias *in Arcadicis*, & Cic. *in Epist. Famil. illa elaboratissima ad L. Lucium Q. Filium*, & *2. de finibus*, Ælianus *lib. 12. var. hist.* & Valerius Maximus *lib. 3. cap. 2.* clare testatum reliquere. Si itaque sparo eminus transfixus Epaminundas, non vtique sparus telum in modum pedis recuruum. Illud sane ab omnibus receptum lego, Sparum seu sparus (nam vtrumque obseruamus) armorum speciem vilem & ignobilem fuisse; quod ex iam dictis percipi potest, necnon ex mox dicendis. Festus tradit, spara fuisse minimi generis iacula; & Lucilius ait:

Tum spara, tum rumices, portantur tragula porro.

Salustius in Catil. non longe ab extrema parte: *Sed ex omni copia circiter quarta pars militaribus armis instructa, cæpit, vt quosque casus armauerat sparis, aut lanceis, alij peracutas sudes portabant.* Mirum itaque videtur, Catonem Consulem & insignis exercitus Imperatorem in pugna armatum, sparo ignobili iaculo extitisse. Dicendum arbitror, Catonem seuerissimum Ducem, ac fastus contemptorem, quod eiusdem mores semper demonstrauerunt, in ambitionis contemptum sparum vile armorum genus gestare voluisse, vt suis militibus ostenderet, in animi virtute, & corporis robore, non armorum specie, victoriæ spem constituendam esse.

T. LI-

T. LIVIVS LIB. XXXIV.

Vt emißis soliferreis falaricisq; gladios strinxerunt, tum velut redintegrata est pugna.

SOliferreum genus teli fuit, totum ferreum & solidum, hoc est, sine hastili vlla, & quasi totum ferreum dixeris, nam solum totum & solidum significare palam est. *Falarica* autem erat, vt idemmet Liuius interpretatur *lib.* 21. missile telum, hastili oblongo, & cætera tereti, præterquam ad extremum, vnde ferrum extabat; id sicut in Pilo, quadratum, stupa circumligabant, linebantque pice, ferrum autem tres in longum habebat pedes, vt cum armis corpus transfigere posset, sed id maxime si hæsisset in scuto, nec penetrasset in corpus, pauorem faciebat, quod quum medium accensum mitteretur, conceptumque ipso motu multo maiorem ignem ferret, arma omittere cogebat, nudumque militem ad insequentes ictus præbebat. De huiusmodi telo Virgil. lib. 9. Æneid. de Turno falaricam iaculante ait:

Sed magnum stridens contra falarica venit,
Fulminis acta modo, quam nec duo taurea terga,
Nec duplici squamma lorica fidelis & auro
Sustinuit, collapsa ruunt immania membra;
Dat tellus gemitum, & clypeum super intonat ingens.

De Falarica autem plena ibidem Seruius; & Vegetius *lib.* 2. *de re militari.* A Falarica forte genus illud hastilis, quod nobiles nostrates ab equorum ephippiis inter equitandum pendentes gestare apertum solent, & vulgo *Falarina* vocantur, dictum est.

T. LIVIVS LIB. XXXVI.

Polixenidas enim, vt virtute militum haud dubie superari se vidit, sublatis dolonibus effuse fugere intendit.

VArro dolonem exponit *ingens contus cum ferro breuißimo.* Beroaldus in Com. ad Suetonium in Claudio c. 13. *Dolones,* Inquit, *autore Donato sunt tela quædam bellica, à lædendo dicta, nam Græcis* δόλ☉ *læsio dicitur.* Seruius enarrans illud ex 7. Æneid.

Pila manu, sauosque ferunt in bella dolones,

ait, dolonem flagellum esse, inter cuius virgam lateat pugio; dolones autem à fallendo dici, quod decipiant ferro, quum speciem primum referant ligni. Hac dictione vsus est Alphenus Iurisconsultus D. *ad legem Aquiliam*, cuius hæc sunt verba: *Tabernarius cum consequutus lucernam reposcebat, & fugientem retinebat, ille flagello, quod in manu habebat, in quo dolon inerat, verberare tabernarium cœpit.* Accursius legit *dolor*, sed peritiores *dolon* legendum statuunt, inter quos Budæus in Annot. ad eum locum, Suetonius loco citato scribit: *Reperti & equestris ordinis duo in publico cum dolone, ac venatorio cultro.* Hesychius δόλωνες ait, ξιφίδια ἐν ξύλοις ἀποκείμενα, id est, *dolones sunt gladioli, seu pugiones in ligno reconditi, vel repositi.* In hac significatione hoc in loco à Liuio dolones minime accipi posse, adeo manifestum est, vt nulla indigeat probatione, idque verborum series clarissime demonstrat, quod & Beroaldus confirmat, inquiens, apud Liuium dolones accipi, pro armamentis naualibus, at genus describit, sed non speciem, aut specificam differentiam, sicuti si quis hominem diceret esse animal. Cogitabam ego dolones dictas à Liuio antennas illas, quibus minora vela breuioribus funiculis alligantur, trochleisque in altum eriguntur, vel deprimuntur, & inferius relaxantur, appellatas vero dolones à verbo *dolo*, quod est dolabro cædere, & læuigare, nam antennæ huiusmodi in rotundum dolantur, crassiores circa medium, & ad extremitates, tenuiores, de quibus Virg. 3. Æneid.

Cornua velatarum obuertimus antennarum.

Nec obstat quod Ouidius Epist. 5. scripserit:

——Rigido pendentia lintea malo.

nam intelligendum est, mediis antennis, quibus vela alligantur. Alias autem esse antennas à nauis malo palam est, vnde Lucanus lib. 2.

Antennas, proram, malos, tonsasque natantes.

Quod si hæc interpretatio non arriserit, aliam subiicimus ex Suida desumptâ, δολώνες qui interpretatur minuscula nauium vela, vulgo *Trinchette* dicunt, sicut maius velum ἀκάτιον vocant,

vocant, *tertium vero* quod retrorsum panditur in puppi, ἐπίδρομον, nostrates *mezana* nuncupant, δόλωνας autem appellatas puto à verbo δολόω, quod est, decipio; namque quum Liuius Dux Romanæ, classis vela contraxisset, malosque inclinasset, armamenta composuisset, opperiens hostilem classem ad pugnam, tamen vt æquaret læuum cornu, dolonibus erectis altum petere intendit; fefellitque hostes, qui nihil tale facturum eum existimauerant, sed solum in pugna paratum staturum crediderant, ita & Polyxenidas quum virtute hostium superare se vidisset, sublatis dolonibus effuse fugere intendit, sicque hostiles conatus frustratus est, quia itaque maiora vela, quibus præcipue præter remos naues agantur, ex vtraque parte contracta erant, vt naues stabiles in pugna essent, Romanus vt æquaret cornu læuum, dolonibus erectis in altum tendens, decepit hostem, hoc est, minoribus velis, ita hostis sublatis eisdem fugam arripuit, fuga fallens hostes, à qua fallacia minora vela in hunc vsum parata *dolones* dicta verisimile est.

T. LIVIVS LIB. XXXVII.

Regia classis septem & triginta maiorũ formæ nauium erat, in quibus tres hepteres, & quatuor hexeres habebat, & præter has decem triremes erant.

QVæ εἰρεσία Græcis, Latinis remigatio est, ideo proculdubio *hepteris* nauis fuit septem remorum ordinibus acta, sicuti *hexeres*, quæ sex remorum acta ordinibus impellebatur, nam ἕξ sex, ἑπτὰ septem significat; ita & biremes, triremes, quadriremes, quinqueremes eodem modo dictæ, quod passim apud scriptores legimus. Plinius *libro 7. capite 56.* prænarratas non solum commemorat, cum suis institutoribus, sed addit etiam *decemremen*, 12. ordinum, quindecim, triginta, quadraginta, & vsque ad quinquaginta. Liuius *libro quadragesimoquinto*, scribit: *Paulus ipse post dies paucos regia naui ingentis magnitudinis, quam 21. versus remorum agebant, ornata Macedonicis spoliis, non insignium tantum armorum, sed & regiorum textilium, aduerso Tyberi ad*

vrbem

vrbem est subuectus, qua in re semper dubitaui, quales essent huiusmodi remorum ordines adeo multiplices, nam si hinc inde recta linea, vti nostris temporibus fieri conspicimus, disponebantur, profecto, quæ tres, quatuor, quinque remorum ordinesve habebant, magna nauigia dici non poterant, & vix ad pugnam capessendam apta fuissent, vtpote quæ octo vel decem remis ad summum agerentur, quatuor scilicet vel quinque vtrinque sitis. Si vero remorum ordines plures in medio, superiori & infimo nauigii corpore positos fuisse dixerimus, non vtique commode, & eodem tempore ad nauim impellendam agi potuissent, quin inuicem implicarentur, præsertim multiplicatis ordinibus, secundum Plinii dicta. Quamobrem in eam veniebam sententiam, non à numero remorum, ordines plures paucioresve dictos, sed potius à numero remigantium, singulis remis appositis; ita vt *triremes* essent, quarum remos singulos tres homines, *quinqueremis*, cuius quinque impellerent. Quod si quis obiecerit, ergo in quinquaginta remorum ordinibus constante naui, qualem habuit Tryphon, si Plinio credimus, remi fuissent immensæ magnitudinis, quoniam à quinquaginta hominibus impellendi essent, vel saltem à viginti quinque, si per ordinem interpretemur binos remos alterum dextrorsum, sinistrorsum alterum è directo positum; cui obiectioni facile responderi posse existimamus, si animo conceperimus immensam propemodum magnitudinem nauium, quibus obelisci ex Ægypto Romam conuecti sunt, quarum meminit Plinius *lib. 16. cap. 40. & 36 cap. 9.* necnon etiam ingentem proceritatem quarundam arborum, quarum verba facit idem Plinius *lib. 36. c. 40.* nempe vnius à Tiberio Cæsare expositæ; fuit autem trabs è larice longa pedes 120. bipedali crassitudine æqualis, quo intelligebatur vix credibilis reliqua altitudo, fastigium & acumen æstimantibus; & alterius à M. Agrippa relictæ in porticibus septorum, miraculi causa; fuit & abies admirationis præcipua in naui, quæ ex Ægypto, C. Principis iussu obeliscum adduxit.

T. LIVIVS LIB. XXXVII.

Quinque tantum Rhodiæ naues cum duabus Cois effugerunt, terrore micantis flammæ via sibi in confertas naues facta, contis enim binis à prora prominentibus, trullis ferreis multum conceptum ignem præ se portabant.

TRullam antiquis fuisse vas ad recipiendas alui deiectiones, seu corporis retrimenta existimauerunt ex recentioribus nonnulli, inter quos Cœlius Rhodig. vir eximiæ doctrinæ, *lib.21.c.35. & lib.27.c.14.* Horum sententiæ videtur suffragari Martialis *lib.9.* scribens Epigram.89.

Clinicus Herodes trullam subduxerat ægro.

Pro vase potatorio trullam accipiendam esse alii acriter contendunt; inter quos Alexan.ab Alexandro *lib. Gen.3.cap.* 10. exponens illud Iuuenalis Sat.3.

——Laudare paratus;
Si bene ructauit, si rectum minxit amicus,
Si trulla inuerso crepitum dedit aurea fundo.

Quæ mehercle sententia magis veritati consentanea videtur, nam & Horatius 2.*ser. Saty.*3. in eundem sensum accipit:

—— Qui Veienanum festis potare diebus;
Campana solitus trulla, vappamque profestis.

Et Plautus in Amphit.

Interea dum illi certant, in popinam diuertendum est mihi:
Lances detergam omnes, omnesque trullas hauriam.

Cic. in Ver. 6. *Erat enim vas vinarium ex vna gemma pergrandi trulla excauata, cum manubrio aureo.* Plinius lib.37.c.2. *T.Petronius Consularis moriturus inuidia Neronis Principis, vt eius mensam exhæredaret, trullam murrhinam trecentis sestertiis emptam fregit;* & paulo infra: *Alius hic furor, H.S. 150. millia trullam vnam non ante multos annos mercatam à matrefamilias, nec diuite.* In eodem sensu trulla accipitur apud Iurisconsultos. Paulus in l. 13. D.de supel.leg. *Trulla*, inquit, *quæ circa cœnam solet traiici.* Et Scæuola *in l. Seiæ. D. de aur. & arg. leg.* idem confirmat in hæc verba: *Seiæ dulcissima poculum aureum, quod elegerit, fidei heredum commisso vt darent; quæro quum in hæreditate non sint nisi trullæ, scyphi, modioli, phyalæ, an Seia de his speciebus eligere possit.*

Respondi,

Respondi, quum omnia potui parata pocula dicantur, posse. Antonius Panormitanus *lib. 4. de dict. & fact. Alphonsi regis Hisp. c. 12.* scribit, illi à Genuensibus quotannis pro tributo trullam auream pensitam; pro trulla autem poculum intelligendum nulli dubium. Lib. 4. Regum in sacra Biblia capite postremo legimus: *Mare æreum, quod erat in domo Domini, fregerunt Chaldæi, & transtulerunt æs omne in Babylonem; ollas quoque æreas, & trullas, & tridentes, & scyphos, & mortariola, & omnia vasa ærea, in quibus ministrabant;* ex quibus omnibus trullam ex poculorum genere fuisse colligimus, sicque etiam interpretanda Martialis allegata dicta. Turnebus Aduers. *lib. 17. c. 22.* Varronem citat *lib. 4. de lingua Latina* scribentem: *Trullæ quæ in culinam in lauatrinam aquam fundunt*, ex quibus inquit: *Trulla de situlis aquam hauriunt, & de ahenis, aut labris*, lib. tamen 22. c. 9. & potatoriorũ vas trullam esse dicit. Sed siue potatorium, seu excrementis alui recipiendis paratum, vel in alium vsum vas trullam esse dixerimus, illud sane pro comperto habere debemus, vas magnum, & multæ capacitatis fuisse; Nam Varro loco citato tendit: *Trulla à similitudine Trua, illa magna, hæc pusilla*, hoc idem ex prædictis confirmare possumus, necnon & ex Catone *de re rust. c. 10.* vbi habet; *villicum habere oportere vrnam quinquagenariam vnam, & trullas tres*: & c. 13. Torcularium vsui esse opus trullas æreas tres, amphoras oleareas duas. & paulo post eodem capite: *Vrceos fictiles vrnales duos, trullas ligneas duas*, Itaque hoc in loco per trullas Liuium significare vasa magna, non dubito, namque si multæ capacitatis non fuissent, haud vtique igne quem continebant, incendii timorem hostilibus nauibus incussissent. Nec illud reticendum in studiosorum gratiam, quamuis ad præsentis loci explicationem nihili faciat; Trullam à Vitruuio *lib. 7.* instrumentum illud appellari, quo liniendis & læuigandis muris arenato vel gypsato vtuntur cementarii, vulgo *Cazzolam* vocant.

T. LIVIVS LIB. XXXVII.

Fuluius Consul vnus creatus, quum cæteri centurias non explessent.

NIcolaus Grucchius *de comitiis Rom. lib.* 1. præsentem locum in hæc verba interpretatus est: *Illud etiam potest ex iis, quæ dicta sunt, intelligi, quid apud Liuium significet centurias non explere, vt lib. 7. Dec. 4. Fuluius Consul vnus creatus, quum cæteri centurias non explessent. Habebat Fuluius tres competitores, quorum nullus legitimum numerum centuriarum conficere potuit, vel quia in singulis centuriis pares numero suffragatores habuerint, vel quia ita alias alii centurias tulerant, vt pares numero centuriarum reperti sint, post vocatas omnes omniũ classium centurias. His enim duobus modis poterant centurias non explere candidati, hoc est, non conficere eum numerum centuriarum, quo vnus tandem plures tulisse iudicaretur, quam alius.* Hactenus Grucchius, qui & *lib.* 2. de electione tribunorum plebis agens ait: *Porro autem tribus non explere eodem modo interpretandum est, quo supra interpretati sumus, centurias non explere*, sicque exponit Liuii verba *lib.* 3. vbi scribit: *M. Duellius comitia habuit, & quinque tribunis pleb. creatis, quum præ studiis aperte petentium nouem tribunorum alii candidati tribus non explerent, concilium dimisit, nec deinde comitiorum causa habuit.* Verum etsi tanti viri sententiæ, cuius lucubrationibus me multum debere confiteor, refragari nolim, tamen Liuii vtrobique verba interpretari aliter posse, affirmare nõ erubesco. Non enim rationi ac æquitati consonum videtur, candidatos consulares seu tribunicios, qui patia suffragia in vnaquaque classe obtinuissent, vel pares centurias suffragantes, repulsam ob id pati potuisse, quinimo vel iterum centuriæ aut tribus ad ferenda suffragia reuocandæ erant, quod de tribunis pleb. constat lege Trebonia, quam tradidit L. Trebonius trib. pleb. Herminio & Virginio Coss. anno ab V. C. 305. scilicet, vt qui plebem Romanam tribunus pleb. rogaret, is eo vsque rogaret, dum 10. Trib. pleb. faceret, quod Liuius tradit *lib.* 3. & 5. Ex hac lege itaque manifestum fit, quod si accidisset tribunos pleb. ad exactum numerum

statutum

ſtatutum minime factos, reuocandas fuiſſe populi tribus ad ſuffragia ferenda, quo vſque 10. trib. pleb. creati eſſent. In Ædilium comitiis, ſi candidati ſuffragiis pares fuiſſent, ſorte decernebatur, quis magiſtratum obtineret. Cic. in orat. pro Plancio: *Neque enim vnquam maiores noſtri ſortitionem conſtituiſſent ædilitiam, niſi videretur accidere poſſe, vt competitores pares ſuffragiis eſſent.* Qua de re æquius proculdubio videtur, quod ſi conſulatus candidati pares ſuffragiis & ipſi fuiſſent, ſorte cui conſulatus obueniret, decerneretur, quam eos à ſpe obtinendi conſulatum deiicerent, nulla præſertim alia de cauſa, quam quod eis paria ſuffragia contigiſſent. Ad hæc, ſi non diſſonum, mirum ſaltem exiſtimandum, quod in conſularibus comitiis tribus Fuluii competitoribus paria æque centuriarum ſuffragia contigiſſent. Alia itaque dictis hiſce Liuii interpretatio excogitanda, quam eſſe exiſtimamus alteram ex mox dicendis. Candidati (vt ego puto) centurias non explere dicebantur, quum vltra dimidiam partem centuriarum omnium ſibi ſuffragantem non haberent, tunc enim illorum in electione nulla habebatur ratio, & *deiecti* dicebantur. Liuius *lib.* 38. tradit, à Fuluio conſule M. Æmilium Lepidum conſulatum petentem ſui inimicum deieciſſe, eo quoque anno, ſicuti & anteacto anno fecerat. Exemplum ſit in tribus 35. quum non ſemper illarum idem fuerit numerus, ni candidati in tributis comitiis tribus ſaltem octodecim ſibi fauentes habuiſſent, repulſam paſſi dicebantur, nec amplius eorum eiſdem in comitiis vlla habebatur ratio; at qui vltra dimidium tribus ſibi ſuffragantes habuiſſet, ſeu centurias in centuriatis comitiis, (nam in vtriſque par eſt ratio) ex illis, qui competitores ſuffragantium numero ſuperaſſet, obtinebat, & magiſtratum petitum conſequebatur. Quod ſi hæc explicatio alicui non arriſerit, ſequentem accipiat. In comitiis, tribus ſeu centuria quæ ſorte prærogatiua erat, prima ſuffragium ferebat; hæc autem in comitiis tanti momenti habita eſt, vt fere ſemper cæteris præſcriberet, quod ſequerentur. Sic Cic. *lib. de Diuinat.* 1. *& in orat. pro Murena* ſcriptum reliquit: Maiores voluiſſe prærogatiuam eſſe omen iuſtorum comitiorum.

tiorum, tantamque comitiis centuriatis religionem fuisse, vt fere semper valuerit omen prærogatiuum. Ita & Liuius *lib.24.* tradit: *Interim prærogatiua suffragium init, creatique in ea consules Q. Fabius Maximus quartum, M. Marcellus tertium, eosdem consules cetera centuriæ sine variatione vlla dixere.* & *lib.36.* de Veturia prærogatiua: *Ita de tribus consultatione data, senioribus dimissis, iuniores suffragium ineunt, M. Claudium Marcellum fulgentem tum Sicilia domita, & M. Valerium absentem consules dixerunt; auctoritatem prærogatiuæ omnes centuriæ sequutæ sunt.* His ita se habentibus interpretor illud; quum cæteri centurias non explessent, hoc pacto scilicet, M. Æmilium Lepidum, Cn. Manlium Vulso, & M. Valerium Messalam videntes Fuluium nobiliorem à prærogatiua centuria consulem dictum, spe potiundi consulatum deiectos, noluisse à cæteris centuriis suorum nominum rationem haberi in suffragando, satius existimantes, sponte à petitione desistere, quam manifestam pati repulsam, quam iure suspicabantur futuram, ob prærogatiuæ aduersum omen. Sicque dicebantur centurias non explesse, eo quod non à cæteris centuriis (ipsis ita volentibus) eorum petitionis per suffragia vlla habita sit ratio. Quod autem in consulibus creandis, habitis comitiis, facultas esset illis, quorum habebatur ratio in suffragando, non solum abnuendi consulatum, sed & obtinendi, ne à cæteris centuriis, quum prærogatiua aliquem consulem declarasset, sui haberetur ratio, constat ex ipsomet Liuio *lib.36.* exemplo T. Manlii Torquati, quem quum Veturia iuniorum, quæ prærogatiua erat, cõsulem dixisset, nec dubium esset, quin & consentirent cæteræ centuriæ in suffragiis ferendis, oculorum valetudinem excusans Veturiam iuniorum in suffragium redire iussit, vt alium consulem, se prætermisso, declararet, quum tamen eadem frequens succlamasset, nihil se mutare sententiæ, eundemque consulem dicturum; tum Torquatus: *Neque vestros mores,* inquit, *consul ferre potero, neque vos imperium meum, redite in suffragium, & cogitate bellum Punicum in Italia, & hostium ducem Annibalem esse;* tum Veturia auctoritate mota viri, & admiratium circa fremitu, petiit à Consule, vt Veturiam seniorum citaret, velle

ſe cum maioribus natu colloqui, & ex auctoritate eorum conſules dicere. Conſultatione facta alios conſules crearunt. Ex his itaque patet, comitiorum ſuffragium ab aliquo ſuffragatorum interrumpi potuiſſe, ſicque qui ex candidatis per omnium centuriarum ſuffragium pertranſire noluiſſent, ab incæpta petitione deſiſtentes, centurias non expleuiſſe dicebantur. Huic interpretationi Liuii dicta eodem in loco fauere videntur, dum ait, Fuluium Conſulem creatum, poſtero die Cn. Manlium, Lepido deiecto, (nam Meſſala tacuit) collegam dixiſſe; quæſo quid aliud eſt *Meſſalam tacuiſſe* dicere, quam eundem noluiſſe à Fuluio Conſule in ſibi collega declarando ſui rationem haberi? Sic & M. Acilius Glabrio competitoribus in cenſura T. Quinctio Flaminio, P. Cornelio Cn. filio, Scipione, L. Valerio Flacco, M. Porcio Catone, M. Claudio Marcello, inclinante in eo populi fauore, quod ægre patiebantur tot nobiles competitores nouum hominem ſibi præferri, Trib. Pleb. ei diem dixerunt; Glabrio inuidiam declinans deſiſtere ſe à petitione dixit. Eodem modo interpretanda Liuii citata verba *lib.3.* quum ait; *Quinque trib. pleb. creatis, quum præſtudiis aperte petentium nouem tribunorum, alii candidati tribus non explerent*, hoc eſt, nollent nomina ſua per ſuffragia omnium tribuum tranſire, timentes concurrentium in petitione nimis ambitioſa ac potentia ſtudia, ideoque mallent à petitione deſiſtere, quam repulſæ dubiam aleam ſubire. Hæc habui quæ ex mea Minerua, in re perdifficili proferrem, cuius difficultatem teſtatus Glareanus in Liuianis Annot. inquit: *Quid ſit tribus explere, etiam atque etiam ſecum conſideret lector.*

T. LIVIVS LIB. XXXVIII.

Cenſores Romæ T. Quinctius Flaminius, & M. Claudius Marcellus Senatum perlegerunt, Princeps in Senatu tertium lectus P. Scipio Africanus, quatuor ſoli præteriti ſunt.

PRæteritum aliquem non ſemel apud Ciceronem obſeruamus dici, pro repulſam paſſum in petitione magiſtratus;

ſtratus; vti in Orat. pro Plancio: *Quos omnes ſcimus ædiles præteritos, conſules eſſe factos.* Et rurſus: *Populus ſolet nonnunquam dignos præterire*; & in Tuſcul. *Quum bonus ſuffragiis præteritur, & à vano populo repulſam fert.* Si itaque Liuii verba illa; *Senatum cenſores perlegerunt*, hoc eſt, *elegerunt ſenatores*, interpretemur, ſenſus erit, quatuor tantum præteritos, id eſt, repulſam paſſos. *perlego* enim illud aliquando ſignificat, quod lego; ſcilicet eligo tanquam bonum & præſtantem. Sic Horat. in Car. ſecul. *Virgines lectas* dixit. Et Virg 9. Æneid.

——Lectiſſima matrum

Corpora;

Cic. in 3. Verr. *lectiſſimos viros*, & in 5. *lectiſſimum adoleſcentem*, Et *lectiſſimam fœminam* ad Att. & libro de Inuentione, *vxorem lectiſſimam*, & *fœminam lectiorem.* Alia quoque poteſt afferri interpretatio, quam nobis Feſtus præbet, per hæc verba: *Præteriri ſenatores quondam in opprobrio non erat, quod vt reges ſibi legebant, ſublegebantque, quos in conſilio publico haberent, ita poſt exactos eos, Conſules quoque, & tribuni militum conſulari poteſtate coniunctiſſimos quoſque patritiorum ſibi, & deinde plebeorum legebant, donec poteſtas tribunicia interuenit, qua ſancitum eſt, vt Cenſores ex omni ordine, optimum quemque curiatim in Senatum legerent; quo factum eſt, vt qui præteriti eſſent, & loco moti, haberentur ignominioſi.* Itaque ex Feſto præteritos interpretari poſſumus Senatu motos. Cui expoſitioni etiam maior lux afferenda. Statuamus itaque Cenſores, ſeu dictatorem, ad quos ſpectabat munus legendi Senatum, conſueuiſſe ſchedulam ſeu ſyngrapham habere, in qua ſenatorum omnium nomina deſcripta recitarentur, ſi quando in legendo alicuius mentio fieret, qui antea in ſenatu non fuiſſet, in ſenatorum nouum eum electum intelligebatur, ſi qui vero ex iis, qui in præcedenti ſchedula ſenatoria deſcripti fuerant, ſilentio præterirentur, eos ſenatu motos dignoſcebatur, ideoque præteriti dicebantur, quod ex ipſomet Liuio elicere licet, ita *libro vigeſimotertio*, ſcribente: *Neque enim poſt L. Æmilium, & C. Flaminium cenſores, ſenatus lectus fuerat, quum tantum ſenatorum aduerſa pugna, ad hoc ſui quemque caſus per quinquennium* abſumpſiſ-

absumpsissent. Et paulo post, de Fabio Bureone dictatore ad senatum legendum dicto à C. Terentio Consule, de seipso verba facienti, subdit: *Nam neque senatu motorum quenquam ex iis, quos C. Flaminius & L. AEmilius Censores in senatum legissent, transcribi tantum, recitarique eos iussurum, ne penes vnum hominem iudicium, arbitriumque de fama, ac moribus senatoris fuerit, & ita in demortuorum locum sublecturum, vt ordo ordini, non homo homini prælatus videretur. Recitato vetere senatu, inde primum in demortuorum locum legit qui post L. AEmilium & C. Flaminium censores curulem magistratum cœpissent, nec dum in senatu lecti essent, vt quisque eorum primus creatus erat; tum legit qui AEdiles, trib. pleb. quæstoresve fuerant, tum ex iis qui magistratum non cœpissent, qui spolia ex Romano hoste fixa domi haberet, aut ciuicam coronam accepisset; ita 177. cum ingenti approbatione omnium in senatum lectis, extemplo se magistratu abdicauit. Itaque si de priori senatus descriptione nihil immutatum esset, & noua schedula cum præcedenti conueniret, nullum senatorem nouum factum, nec aliquem senatu motum, qui viueret, manifestum erat; si qui vero dempti aut additi in legendo deprehenderentur, alius senatus dicebatur.* Ita Liuius *lib.* 37. de senatus lectione M. Cornelio Cethego, & D. Sempronio Tuditano censoribus ait: *Inde alius lectus senatus, octo præteritis, inter quos L. Cæcilius Metellus erat infamis auctor deserendæ Italiæ post Cannensem cladem.* Qui itaque senatorum vetere nota aliqua notabatur, quique in recitando senatu, quod quinto quoque anno fieri solebat, præteritus esset, hic senatu motus dicebatur, & è senatorum albo dispunctus, & obliteratus, quod comprobare possumus ex pluribus in Liuiana historia exemplis; vti ex prædicta Cethegi & Tuditani censura, in qua octo in senatus lectione præteriti; Salinatoris, ac Neronis in qua septem; Flaminii, & Marcelli, in qua quatuor, & M. Catonis, in qua septem præteritos legimus, quod & aliquando priuato odio factum nulla saltem legitima præcedente causa colligimus ex Liuio *lib* 4. scribente: *Retinuit quosdam Lepidus à collega præteritos*, vnde nonnunquam acres inimicitiæ exortæ, tradente eodem *in Epit. libro quinquagesimonono.* C. Attinium Labeonem trib. pleb. Q. Me-

Q. Metellum censorem, à quo in senatu legendo præteritus erat, de saxo deiici iussisse.

T. LIVIVS LIB. XXXVIII.

Substructionem super AEquimelium in Capito'io, & viam silice sternendam à porta Capena ad Martis locauerunt.

GLareanus in Annot. vix hunc locum intelligi posse tradit; quum tamen, vt mea fert sententia, ex eiusdem met Liuii verbis facile explicari possit. Superius *lib.* 4. scripsit, Melium frumentarium diuitem equestris ordinis in annonæ caritate frumentum plebi elargitum, regnum affectasse, ob idque ab dictatore Quinctio Cicinnato, Q. Minucio deferente, in ius vocatum, reluctantem ab Ahala Seruilio obtruncatum, eiusque bona publicata, atque eiusdem domum dirutam, vt monumento area esset oppressæ nefariæ spei, quam *AEquimelium* vocatam scribit, idque anno ab vrbe condita 317. contigisse testatur, M. Geganio Macinno tertium, & L. Sergio Coss. In eodem vero statu aream Æquimelii permansisse ex præsenti loco colligimus, vsque ad annum 561. M. Fuluio Nobiliore, & C. Manlio Vulso Coss. sicque per annos 244. quo tempore censores T. Quinctius Flaminius, & M. Claudius Marcellus deformitatem eam in Capitolio auersantes, eo in loco denuo ædificandum decreuere: nil enim aliud ea verba, *substructionem super AEquimelium locasse* significant, quam ædificium à fundamentis extruendum in area *AEquimelio* dicta locauisse. Sic Cic. in Orat. pro Milone dixit: *Quo in fundo propter insanas illius substructiones facile mille homines versarentur.* Et iterum: *Area, quas ille cæsis lucis substructionum insanis molibus oppresserat.* Columel. lib. 1. c. 2. *Quibusdam substructionibus partes agri sunt occupandæ,* & lib. 1. *Quum ex depressiore loco fuerint orsa fundamenta, non solum superficiem suam sustinebunt facile, sed & pro fultura, & substructione fungentur aduersus ea, quæ mox si forte villam prolatare libuerit, ad superiorem partem applicabuntur.* Cæsar lib. 2. Belli Ciuil. *Altero Theatro; quod est ante oppidum, substructionibus eius operis maximis aditu ad castra difficili, & angusto.* De sub-

ſtructione plura apud Vitruuium *lib.* 1. videre poterit curioſus lector.

T. LIVIVS LIB. XXXVIII.

Centum funditores ab AEgio, & Patris, & Dymis, acciti; à pueris more quodam gentis, ſaxis globoſis, quibus ferme arena immiſtis ſtrata littora ſunt, funda mare apertum inceſſentes exercebantur. Itaque longius certiuſque validiore ictu, quam Balearis funditor, eo telo vſi ſunt; & eſt non ſimplicis habenæ, vt Balearica, aliarumque gentium funda; ſed triplex ſcutale, crebris ſuturis duratum, ne fluxa habena volutetur in iactu glans, ſed librata, quum ſederit, velut neruo miſſa excutiatur. Coronas modici circuli magno ex interuallo loci aſſueti traiicere, non capita hoſtium ſolum vulnerabant, ſed quem locum deſtinaſſent oris.

GLareanus *in Annot.* inquit ad hunc locum: *Tolerabilius eſſet, ſi triplex ſcytale legeretur.* Sed quid ſibi vellet, id ſcribens ignoro. *Scytale* animal venenatum eſſe tradidit Col. *lib.* 6. *c.* 17. & Plinius *lib.* 32. *c.* 5. & Gell. *lib.* 17. *c.* 9. breuem epiſtolam & Laconicam dixit; vtrumque enim σκυτάλη ſignificat apud Græcos; quod ſi ſcytale eſt à voce σκύταλον quod eſt ſcutica, ſeu virga, quid hæc quæſo commune habeant cum funda non video? qua de re ſcutale legendum non ambigo, & pro ſcutale intelligendum eſſe partem fundæ mediam, cui globus traiiciendus imponitur, ita appellatam, quod ſicuti formam præ ſe ferat, quod in noſtratibus fundis videre eſt, & oculata fide percipere. Sicuti itaque Baleares funditores funda vtebantur ex ſimplici habena conſtante, ſic memorati à Liuio fundas habebant, quarum ſcutale, hoc eſt, media pars ex triplici loco coriaceo, ſeu ex triplici tela funiculove conſtabat ad ſcuti formam, id eſt, orbicularem & in longum protenſam, crebriſque ſuturis duratam, ne fluxa habena volutaretur, & cum ea in iactu glans, ſed librata quum ſederit in ſcutale inquam, velut neruo miſſa excutiatur; Legendum itaque *ſcutale*, quod pariter docet Cœl. Rhodig. *lib.* 14. *c.* 7. Hunc locum quoque adducat Priſcianus in calce ſexti libri. Turneb. *Aduerſ. lib.* 14. *c.* 7. minus clare, nę dicam apte, hæc Liuii verba interpretatus eſt.

eſt, dum ait: *Scutale hic exiſtimo corium eſſe, cuius lotis habena conſutis facta erat, ſic appellata, quod ex eo genere corii ſcuta conficerentur.* Quæ eſſent coronæ modici circuli funda magno interuallo traiici ſolita, ſe neſcire fatetur Glareanus, ſubdens, *niſi exprimere voluerit Liuius iacientis geſtum*, quo nihil inſulſius excogitari poteſt. Ego non dubito, Liuium deſcribere genus glandis ſeu globi iaculive à iam dictis funditoribus traiici ſolitum, vocat autem *coronas*, quod coronæ inſtar orbiculares eſſent, à ſimilitudine ſcilicet coronæ, & ſuperficie ſuperna & inferna plana. Addit vero, *modici circuli*, quia non ingentes, quales coronæ, ſed modicæ magnitudinis eſſent. Sic circulus circa Lunam ἅλως Græcis, Latinis corona appellatur ab Aſtrologis, & philoſophis. Præfert autem Liuius funditores ab Ægio, Patris, & Dymis accitos Balearibus, quos tamen excellentiſſimos funditores fuiſſe ipſemet teſtatur *lib.* 21. & Plinius *lib.* 3. *c. vlt.* Baleares funda bellicoſos dixit, quod pariter confirmat Cæſar *ſecundo belli Gallici*, & Virg. *lib.* 1. *Georg.* ſcribit:

Stuppea torquentem Balearis verbera fundæ.

T. LIVIVS LIB. XXXVIII.

Vrbem ne quam Formulæ ſui iuris facerent, quæ poſt id tempus, quo T. Quinctius traieciſſet in Græciam, aut vi capta à Romanis eſſet, aut voluntate in amicitiam veniſſet.

FOrmulam aliquando diminutiuum formæ eſſe conſtat ex Plauto in Perſa ſcribente:

Tempori hanc vigilare oportet formulam & ætatulam.

Sed hæc ſignificatio nihil ad rem præſentem. Vt plurimum formula apud Latinos ſcriptores & Iuriſconſultos præſertim, accipitur pro præſcripta verborum norma, vel nota, præſertim circa actiones, à qua recedere antiquitus non licebat; ſicuti autem plures erant actiones, ita & totidem formulæ, quas videre licet apud Carolum Sigonium *libro de antiquo iure Rom.* & has omnes complexus eſt particulari libello, ſeu tractatu, F.N. & de aliis Tacitus *lib. de Orat.* & Cic. *lib. de Finib. in Ver. de claris Orat. in orat. pro Mur. de legibus, in orat. pro ſuo reditu, pro Quinto Roſcio*, & alibi pluries. At proprie

formula accipitur pro actione ipsa, apud Paulum de Fort. 4. *si seruus nauem exerceat, non voluntate domini, de eo, quod ibi perit, vulgaris formula, in dominum danda est*, hoc est, actio in factum. Hinc *formulam intendere* pro dictare actionem seu instituere iudicium, ex Suetonio *in Vitellio, c.7.* Et *formula excidere*, pro cadere causa. Suetonius in Claudio, c.14. *Nec semper præscripta legum sequutus, duritiem, lenitatemque multarum ex bono & æquo moderatus est; nam & iis qui apud priuatos iudices formula excidissent, restituit actiones.* Quod autem *formula excidere* dicit Suetonius, idem est cum eo quod vocat Iustinianus lib. 4. Institut. titu. 6. *causa cadere, & rem amittere.* Præscriptas formulas solemnes antiquas exaratas, circa vnamquamque actionem, sustulere Impp. Constantinus, Theodosius, & Valentinianus, sed non formulas ipsas, hoc est, actiones speciales, quæ libellis continentur, vt probat Iason *in l. 1. D. de edend.* His sic se habentibus, erit sensus verborum Liuii, inter cæteras conditiones pacis initæ à Romanis cum Ætolis, hanc fuisse, ne ipsi aliquam vrbem, ex iis, quæ post id tempus, quo T. Quinctius traiecisset in Græciam, aut vi capta à Rom. esset, aut voluntarie in eorum amicitiam venisset, formulas sui iuris facerent, id est, in eam vel eas actionem, quasi sui iuris essent, intentarent, sed liberæ remanerent, actio enim nil aliud est (vti definiuit Iustinianus) quam, ius prosequendi in iudicio, quod sibi debetur. Eodem modo interpretanda & Liuii verba *lib. 29. subsequenti*, quum ait: *Eiusdem formulæ disceptatio de Perrabeorum Magnetumque oppidis fuit, omnium enim iura possidendo per occasiones AEtoli miscuerant*, hoc est, eiusdem actionis iudicium Perræbeorum & Magnetum oppida sibi ab Ætolis ablata reddi petentes. Et paulo post subdit Liuius: *Et Paracheloida, quæ Athamariorum esset, nullo iure Thessalorum formula factam*, hoc est, nullam iuris actionem Thessalos habere in Paracheloida, quæ Athamariorum esset. Et rursus inquit: *De iniuriis, quas vltra citroque illatas querantur, quomodo inter eas gentes & Macedonas disceptetur, formulam iuris exequendi constituendam*, id est, constituendum, iniuriarum actiones ex iuris forma exequendas esse, alterutrum, inter Macedonas, & gen-

& gentes illas. Formulæ iniuriarum meminit Suet. *in Vitellio, cap.* 7. in hæc verba: *Quum libertino cuidam acerbius debitum reposcenti, iniuriarum formulam quasi ab eo calce percussus intendisset.* Liuius quoque *lib.* 43. tradit: *Lampsacenos in sociorum formulam referre, Q. Mænius prætor iussus*, hoc est, actionem illis sociorum datam, vt scilicet, quod petierant, si pax cum Perseo fieret, à Rom. exciperentur, nec amplius in regia potestate essent. Et *lib.* 44. de Onosimo Macedone inquit: *Senatus eum in sociorum formulam recipi iussit*, id est, illi eam actionem iuris concedi, quam Rom. socii habebant. Et *lib.* 45. vbi de Paulo Æmilio ait: *Diuisa itaque Macedonia partium vsibus separatis, quanta vniuersos teneat Macedonas formula dicta, quum leges quoque se daturum ostendisset*, hoc est, quam iuris actionem Romani haberent in Macedonas, & quæ iuris actio competeret Macedonibus, statutum. Et *lib.* 40. scribit: *Vis hanc formulam cognitionis esse*, id est, actionem in iudicio. Nam, vt dixi, in vnaquaque actione erat verborum formula statuta, qua vtebantur in actione intentanda. Vnde tot tantæque actionum formulæ, quas videre poterit Lector apud prædlegatos scriptores. Hæc omnia interim annotauimus, quum Turnebus *lib.* 14. *c.* 11. *Aduers.* hæc Liuii verba concise, ne dicam subobscure, explicauerit.

T. LIVIVS LIB. XXXVIII.

Illius excetra delinimentis & venenis imbutum, nec parentis, nec vitrici, nec Deorum verecundiam habere.

NOn *excetra*, sed *echidna* legendum, putarunt quidam, quodnam serpentis genus excetra sit, se ignorare affirmantes, ἔχιδναν vero viperam fœminam esse, cuius mas ἔχις dicatur. Quibus non obstantibus, *excetra* lectionem retineo, nam excetra Hydra Lernæa est appellata, scribente Plauto in Pers.

Nam cum Leone & cum Excetra, cum Ceruo & cum Apro Aetolico, cum Auibus Stimphalicis, cum Antæo deluctari malim, quam cum Amore.

Quæ ad Herculeos labores alludens dixit Plautus. Vene-

natum anguem certe Excetram fuisse dictam, ex D.Hieronymo colligere possumus, qui Hiberam *excetram* obtrectatorem virulentum vocauit, quomodo & Duronia P. Æbutii mater Hispalam filii amasiam excetram hoc in loco appellauit.

T. LIVIVS LIB. XXXIX.

Luxuria enim peregrinæ origo ab exercitu Asiatico inuecta in Vrbem est. Ii primum lectos æratos, vestem stragulam pretiosam, plagulas, & alia textilia, & quæ tum magnificæ supellectiles habebantur, monopodia & abacos Romam aduexerunt.

LAurentius Valla *lib. Eleg. 6. cap. 46.* Vlpianum corripit *in l. instratum, D. de verb. significat. & in l. lex Cornelia, §. inter pulsationem, D. de iniur.* affirmantem authoritate Labeonis omne vestimentum esse, quod iniicitur, & ita stragulum vestem esse, quæ iniiciatur. Quod pariter confirmat *in l. quæsitum est, §. sed si fundus, D. de fundo instr.* Aduertas, ait Valla, vestimentum non esse instratum, neque stragulam vestem pro hominis vestimento, sed pro lecti operimento tantum apud authores inueniri. Vlpianum & Labeonem, Alex. ab Alexandro, *Genial. lib. 3. cap. 19.* tutatus est: & primum authoritate Tranquilli in Nerone, cap. 50. *Funeratus est*, inquit, *Nero impensa ducentum millium stragulis albis auro intextis, quibus vsus Kalendis Ianuariis fuerat.* Addit authoritatem Pompeii Festi scribentis: *Vestis generaliter dicitur, vt stragula, vt pallium, tunica, vel penula.* Paulus quoque Iurisconsultus *in l. quum & tunicam, D. de aur. & arg. leg.* & ipse tradit, ex pellibus vestes confici, quum & tunicam & stragulam pelliceam nonnulli habeant. Postremo adducit & hunc Liuii locum pro sua corroboranda opinione. Addimus & nos Ciceronis authoritatem *in 3. Verr.* scribentis: *Per triennium quæ illa plena domo telarum stragulam vestem conficit, nihil nisi conchylio tinctum:* & iterum 4. Verr. *Dico te maximum pondus auri, argenti, eboris, purpuræ, plurimam vestem Melitensem, plurimam stragulam, multam Deliacam supellectilem, &c.* D. Hieronymus stragulam muliebrem vestem appellat Prouerb. capite 31.

pite 31. *Stragulam vestem fecit sibi, byssus & purpura indumentum eius.* Non desunt, his non obstantibus, qui stragulam seu stragulum opertorium lecti, à strato aut sternendo dici putent, ex Plinio *lib.13.cap.12.* vbi de Papyro agens, ait: *Et è libro vela, tegetesq́, necnon & vestem & stragulam, ac funes.* Martialis Epigram.vlt.

Stragula purpureis lucent villosa tapetis.

Et paulo post:

——*Nudo stragula ne toro paterent.*

Tibul.1.Eleg.2.

Nam neq́ tunc pluma, nec stragula picta soporem.

Et Martialis lib.2.

Zoilus agrotat, faciunt hanc stragula febrem.

Qui à strato stragulam deducunt, citant Virgilium 4.*Aeneid.* de Didone scribentem:

——*Stratisq́ relictis*
Incubat.

Et Papinianum *Syl.*1.de Venere:

Fessa iacet stratis.

Et secundo eiusdem:

Quis matutinos abrumpit murmure somnos,
Impositus stratis.

Varro stragulam à sternendo dictam ait, in hæc verba: *Quicquid insternebant, à sternendo stragulam appellabant.* Budæus *in post. Annotat.* hoc in loco vestem stragulam interpretatur *tapetes*, quos Græci & ipsi τάπηλα vocant, tegmen, inquam, seu stratum mire pictum variis coloribus, quo equi, mensæ & pauimenta sternuntur, vulgo quoque tapeti dicti; sicuti & Latinis. Virg.lib.10.Æneid.

——*Qui forte tapetibus altis*
Extructis, totum perflabat pectore somnum.

Et lib.7.

Instratos ostro alipedes pictisq́ tapetis.

Et Statius lib.1.Theba.

Aliosq́ inferre tapetes.

Plautus in Pseud.

Neq́ Alexandrina belluata, consutaq́ tapetia.

Ego

Ego ſane in hac opinionum varietate exiſtimo, ſtraguli nomine abſolute prolato, venire non modo ſtragula lectorum, ſed ea tapetia, aliaque huiuſmodi telarum ſeu pannorum genera, animalium herbarumque variis figuris & coloribus contexta, ob id *belluata* dicta à Plauto, & *picta* à Tibullo Si vero cum additione *veſtis* ſtragulam protulerimus, dubio procul intelligendum indumentum ſeu veſtimentum, eiuſdem tamen generis, vnde Aſconius *in 3. Verr. Act.* ſcriptum reliquit; ſtragulam veſtem eſſe pictam, & aurum quoque & aliquando intextum habentem exiſtimandum, quum addat Liuius verbum illud, *pretioſam*. Noſtram ſententiam confirmare poſſumus ex ſacris paginis. Nam 4. *Regum, cap.* 8. ſtragulum abſolute prolatum, operimentum lecti ſignificat: loco vero Prouerb. ſupra citato, cum additione, *veſtem ſtragulatam*, indumentum exprimit, quod & loco iſto fecit Liuius. At non minor occurrit difficultas in explicatione alterius vocis *Plagulæ*. Nonius: *Plagæ*, inquit, *grande tegumen linteum, quam lecticariam ſyndonem dicimus*. Varro de vita populi Rom. *Chlamydes, plagæ, vela, vaſa aurea*: & rurſus: *Eburneis lectis & plagis ſigillat.* Suetonius in Tito, *cap* 10. ſcribit: *Lectica dimotis plagulis.* Ex quibus colligere poſſumus, plagas, ſeu diminutiuum plagulas, textilia fuiſſe, quibus lecti vel lecticæ circumtegebantur, quam interpretationem recipit & Turnebus, *lib. Aduerſ.* 1. *cap.* 25. Budæus loco dicto. Plagam, ſtragulum & tapetia confundit. Vlpian. *l.* 23 *de aur. & arg. leg.* plagulam inter muliebres veſtes recenſet, ſed quam bene & eleganter, diiudicet lector, mihi quidem audiendus non videtur.

T. LIVIVS LIB. XXXIX.

Tunc pſaltriæ ſambuciſtriæq́ue, & conuiualia ludionum oblectamenta addita epulis.

ΨΑ'λτρια Græcis, ſicuti & Latinis, fidicina dicitur, hoc eſt, quæ inſtrumento muſico ex fidibus conſtante, pulſat ſeu cantat. Hanc vocem à verbo pſallo, ψάλλω etiam Græcis, quod eſt, canto ore vel inſtrumento muſico, deductam quidam exiſtimant. Alii vero à pſalterio, muſico inſtrumen-

ſtrumento,ita vt pſaltriæ eſſent,quæ pſalterio canerent,vel pulſarent; cuius inſtrumenti muſici ſæpe in ſacris paginis fit mentio. Fuit autem pſalterium muſicum inſtrumentum,vt D.Hieronymus trad't, in modum quadrati clypei, cum decem chordis; ita ſcriptum eſt in Pſalmo 32. *In pſalterio decem chordarum pſallite illi.* Et Pſalmo 91. *In pſalterio decachordo cum cantico in cythara.* Idem doctor in expoſitione Pſalmorum ait: *Pſalterium proprie eſt genus organi muſici, melius ſonans,quam cythara, ſimilitudinem habet cytharæ, ſed non eſt cythara. Inter pſalterium & cytharam hoc intereſt, quod cythara deorſum percutitur,pſalterium vero ſurſum.* Et alio in loco: *Cythara deorſum habet cauamen, & ſex chordas habet, pſalterium deorſum habet cauamen.* D.Auguſt. ſcribit: *Pſalterium eſt organum,quod quidem manibus portatur percutientis, & chordas diſtinctas habet,ſed illum locum, vnde ſonum accipiunt chordæ, illud concauum lignum,quod pendet, & tactum reſonat, quia accipit aerem,pſalterium in ſuperiore parte habet, cythara vero hoc genus ligni cauum, & reſonans in inferiore parte habet.* Pſalterium D. Ambroſius in conniuiis inſeri ſolitum ad libidines excitandas, teſtatum reliquit, quod & Plutarchus *in Symp.lib.3.* confirmat. Illud profecto minime admiratione caret,quod Paulus *lib.5.ſententiarum,tit.4.* tradit, pſalterium ſcilicet eſſe canticum in alterius infamiam compoſitum, quod obiter ſit dictum.Itaque pſaltrites ego interpretor,quæ pſallerent & canerent. Cic.in Catil. *Poeta lepidi & delicati cantare & pſallere didicerunt.* Gellius lib.19.cap.9. *Quos habere tum adoleſcentes ſciebat ſcitiſſimos vtriuſque ſexus qui canerent voce, & qui pſallerent.* Nam vt docet Nonius, Melos bipartitum erat, cum aſſa voce,& organico, Aſſa voce ſiue inſtrumento aliquo muſico voce tantum canere dicebantur: organico vero,quum & inſtrumento muſico aliquo canebant. Sic interpretanda puto Terentii verba illa in Adelph.

Iſthac enim penes vos pſaltria eſt?

Et Cic. in Orat.pro Seſt. *Qui in cœtum mulierum pro pſaltria adducitur.* Et in Tuſcul. *Pſaltriam adducamus.* Sic *pſallocytharistæ*,apud Sueton.*in Domit.cap.4.* hoc eſt, quæ canebant, ſimulque cytharam pulſabant. *Sambuciſtrias* exiſtimo fuiſſe,

quæ

quæ ſambucam ſeu ſambycem, vt alii dicunt, muſicum inſtrumentum pulſarent. Erat autem ſambuca, quam Galli, Hiſpani & Itali eadem voce *arpam* appellant; quod inter recentiores docuit Turnebus *Aduerſ.lib.20.cap.2.* id tamen nulla ratione nec auctoritate comprobans. Athenæus *Lyrophœnicam* nominat, ac fuiſſe Ibici poetæ Rhegini inuentum tradit. Nos vere arpam ſambucam fuiſſe non dubitamus, ex Porphyrii dictis, in Ptolemæi Harmoniaca, vbi ſcribit: *Sambuca triangulum inſtrumentum eſt, quod ex inæqualibus longitudine, ſicut & craſſitudine, neruis efficitur.* Apud Plautum *in Sticho*, vbi legitur:

Fidicinas, tibicines, ſambucas aduexit ſecum forma eximia.

Non *ſambucas*, ſed *ſambucinas* legendum, contendunt nonnulli; ego potius, ſi quid immutandum eſſet, reponerem *ſambuciſtrias*, authoritate Liuii hoc in loco; quamuis non ignorem, & apud Polybium mulierem ſambuca pulſantem, *Sambucam* appellatam.

T. LIVIVS LIB. XXXIX.

Eodem anno Galli Tranſalpini tranſgreſſi in Venetiam, ſine populatione aut bello, haud procul inde, vbi nunc Aquileia eſt, locum oppido condendo cœperunt.

ADmonet Glateanus, non defuiſſe, qui mendum in textu eſſe dixerint, legendumque *in Venetos*, quum hæc locutio frequentior authoribus ſit: ego tamen *Venetiam* legendum non dubito. Nam ſicuti *Venetia* vrbs appellatur, ita *Venetia* prouincia ſeu regio, cuius populi ſeu incolæ Veneti nuncupati. Scribit Liuius idem per initia *lib.1.* Antenorem cum multitudine Henetum, qui ſeditione ex Paphlagonia pulſi, & ſedes & Ducem, Rege Pylæmone ad Troiam amiſſo, quærebant, veniſſe in intimum maris Adriatici ſinum, Euganeiſque, qui inter mare Alpeſque incolebant, pulſis, Henetos Troianoſque eas tenuiſſe terras, & in quem primum egreſſi ſunt locum, Troia vocatur, pagoque inde Troia nomen eſt; Gens vniuerſa Veneti appellati. Hoc pariter tradit Cornelius Nepos, ſi Plinio credimus, id affirmanti *lib.6.cap.2.* qui *lib.2.cap.72.* inquit: *In parte Italiæ,*

quæ

qua Venetia appellatur, eisdem horis vmbra gnomoni par sit. Clarius vero *lib.3.cap.*72. Veneriam decimam Italiæ regionem describit. Et Liuius ipse *libro* 41. scribit: *Ex iis M. Æmilio Senatus negotium dedit, vt Patauinorum in Venetia seditionem comprimeret.* Hanc regionem Venetorum angulum vocauit Liuius *lib.*5. Quod vero hoc in loco scribit idem author, Gallos scilicet Transalpinos sine populatione aut bello in Venetiam transgressos, in eam me trahit sententiam, vt existimem, horum partem quoque postea, vel patrii soli amore motam, vel suæ gentis authoritate reuocatam, cum de ea re Romani per legatos conquesti essent, in Galliç maritimam oram reuersos, quæ Brittaniæ opponitur, Venetorum etiam nomen retinuisse. Horum non semel meminit Cæsar *in Com. de bello Gallico, lib.2. & 3.* inquiens, eorundem ciuitatis longe amplissimam authoritatem esse omnis oræ maritimæ regionum earum, quod naues habeant Veneti plurimas, quibus in Britanniam nauigare consueuerunt, & scientia atque vsu nauticarum rerum cæteros antecedunt, & in magno impetu maris atque aperto paucis portubus interiectis, quos tenent ipsi omnes fere, qui eodem mari vti consueuerunt, habent vectigales. De iis quoque meminit Liuius *in epit. lib.*104. scribens: *C. Cæsar gentem Oceano iunctam Venetos, nauali prælio vicit.* Ita Plinius non damnandus, quod Venetos populos *lib.4.cap.*18. in Gallia reposuerit: illud tamen non recipiendum ex ipso, quod ibidem in Lugdunensi Gallia locarit, quum id Cæsaris scriptis minime conueniat. Nisi lata appellatione Galliam Lugdunensem acceperimus pro Gallia Celtica, cuius Ptolemæus fuse *lib. Geograph.2.cap.*8. verba facit, & cuius pars occidentalis mari Oceano alluitur.

T. LIVIVS LIB. XXXIX.

Quinctius alter Prætor, suos equites catellis ac fibulis donauit.

CAtellos quidam exponunt fuisse telorum speciem, more Theutonico fabrefactos, Virgilii authoritate moti, lib.7. Æneid.

Theutonico

Theutonico risu soliti vibrare cateias.

Quo in loco scribit Pierius, in Romano Codice & quibusdam aliis legi *catelas*, non *cateias*. Seruius ibi Gallicum telum exponit. Sed quamuis hæc expositio rationi videatur consentire, nam teli munus equitibus proportionatum videtur, nihilominus quum in Liuiano textu *catellis* per duplex l scriptum legamus, apud Virgilium per simplex, non penitus hanc interpretationem literæ conuenire, dicere possumus. Alii existimarunt legendum esse *catillis*, quum catillus diminutiuum sit catinæ. Col. lib. 12. cap. 57. *Hanc misturam quum in catillo composueris, oleum superinfundito.* Et Cato *de re rustica, cap* 84. suillam iubet poni in mensa cum catillo & ligulis. Hos autem cateillos ornamenti genus fuisse dicunt, bullis similes, quibus vtebantur prætextati pueri nobiles, quæ bullæ rotundæ erant, & in media parte protuberantes, quales catilli prominentes videntur in rotundum, ita vt id generum ornamenti simile esset ei, quod vulgo *medaglia* vocatur. Ego sane puto, catellum fuisse ornamenti speciem circulare quidem, quo collum vel brachium circumdarent, quod ex Plauto discere licet, scribente in Curcul.

Delicatum te hodie faciam, cum catello, vt accubes ferreo.

Et Horatio lib. Epist. 1.

Nota refert meretricis acumina sæpe catellam,
Sæpe periscelidem raptam sibi flentes.

Ex quibus patere potest, catillum seu catillam diminutiuum esse catenæ, sicuti & catenula. Huic expositioni fauet verbi Græci significatio; nam κατηλεῖν est in orbem globari, & colligi in arctum.

Alios autem, ait Liuius, equites victores *fibulis* donatos, quod pariter ornamenti speciem fuisse, non dubitandum, nec tantum à catellis distantem. Namque fibula non solum est, qua cingulum coniungitur ad vestem subligandam, sed & circulus, quo collum circumdari solebant in ornamentum. Col. *lib. 6. c. vlt.* de bobus verba faciens: *Aenea fibula pars auriculæ circumscribitur, ita vt manante sanguine tanquam O literæ ductus appareat.* Iurisconsultus *in l. Argumento. D. de*

to D de arg.& aur.leg. inquit, fibulas esse magis ornamentum, quam vestem. Plinius *lib.33.cap.1.* ex Homero scribit, Fabricam Deam fibulas & alia muliebris cultus, sicut inaures, in primordio factitasse. Virg.4.Æneid.

—— Vt fibula crinem
Auro internectat.

Philostratus imaginem Cupidinis describens, eum effingit cum fibulis aureis. Quod vero fibulæ non solum mulierum & delicatorum essent ornamentum, sed & militare quoque, constat non solum ex hoc Liuii loco, sed & alio; *lib.7.* vbi habet: *Puero annulum aureum, tunicam laticlauo, cum Hispano sagulo, & aurea fibula, ornatum donat.* Plinius quoque *lib.33.cap.3.* scribit: *Sed in militia quoque in tantum adoleuit hæc luxuria, vt M Bruti in Philippicis Epistola reperiantur frementes, fibulas tribunitias ex auro geri.* Trebellius Pollio *in Claudio 2.* tradit, à Valeriano Imp. Zozimo Syriæ procuratori præceptum, vt Claudio inter extra dona daret fibulas argenteas inauratas duas, & fibulam auream. Flauius Vopiscus *in Aurelio* testatum reliquit, illum concessisse, vt fibulas aureas gregarii milites haberent. Quod si quis hoc in loco fibulas communissima significatione recipiendas contenderit, nō refragabor; vt scilicet fibula esset instrumentum illud, quo extremæ cinguli partes coniunguntur, vel ad vestes connectendas parantur, iuxta illud Virgilianum:

Aurea purpuream subnectit fibula vestem.

Et Papiniani dictum:

Emicat, & torto chlamydem diffibulat auro.

Ita de fibulis vestium meminere Iurisconsulti *in l.1. C. nulli licere in fren.lib.12.* Sic & apud medicos legimus, *fibulis labia vulnerum coniungi*; & huiusmodi operatio ab eisdem *infibulatio* appellatur. Ita & *fibulis parietes coniungere* docet Col.*lib.1.* & *tigna coniungere fibulis*, demonstrat Cæsar *belli Gallici lib.4.* & Cato *de re rustica*, *c.152.* fibulas appellat clauos, quibus tigna connectuntur. & *c.31.* fibulas vocat illa, quo aliquid colligatur; has enim præcipit in stercus aut aquam conijci, vt lentiore & flexibiliore sint vimine, ne in adstringendo rumpantur. Hinc *fibulam imponere*, est coer-

cere & reprimere, ex Seneca *in moralibus*, tradente Lactantio *lib.1.cap 16.* de salacissimo Ioue verba faciens, cuius oppositum est, *laxare fibulam*, hoc est, ansam præbere. Ita Tertullianus de Corona militis: *Vt etiam voluntariis delictis fibulam laxet.* Natus autem vterque dicendi modus à fibula cinguli, qua vestis astringitur, si fluxior sit, aut remittitur, si fuerit adstrictior. Nisi malimus dicere, deriuatum à fibula, qua adolescentulorum genitale traiiciebant antiqui, conseruandæ vocis gratia, cuius operationis rationem describit Corn. Celsus *lib.7.* & de qua Martial. lib.7.

Menophili penem tam grandem fibula nectit.

Et lib.14.

Dic mihi simpliciter Comœdis & Cytharœdis
Fibula quid præstas? Vt carius futuant.

T. LIVIVS LIB. XXXIX.

Vtique Fecenia Hispala datio, diminutio, gentis enuptio, tutoris optio item esset, quasi ei vir testamento dedisset, vtique ei ingenuo nubere liceret; neu quid ei, qui eam duxisset, ob id fraudi ignominiæve esset.

QVia Turnebus hunc locum discutiens *lib. Aduers. 30. cap.25.* nonnulla perperam exponit, alia omittit, quæ necessario erant perpendenda, alia vero diminute explicat, iccirco nos maiorem lucem quoad melius licuerit, Liuii dictis interim afferre conabimur. *Dare*, à quo *datio* deriuatur, apud Iurisconsultos proprie accipitur, quum dominii translationem significat, §.*sic itaque, Instit. de act. l. vbi autem*, §.*final. D. de verbor. obligat.* ita & *dare in solutum*, frequens apud eosdem; sic & *dare* dicitur, qui permutat, *l. dedisse, D. de verb. significat.* Senatus itaque qui Hispalam ob Bacchanalium scelus detectum, præmio afficere voluit, inter cætera ei concessit, vt sua bona in alium transferre posset pro libito, quod antea facere ei non licebat, nec vti mulieri, nec vti libertinæ. Nam Romanis moribus priscis mulier sui iuris non erat, sed sub perpetua tutela, vel patris, vel mariti, aut proximorum, aut tutoris dati à iudice, quod Cic. *in orat. pro Murana*,

Murena, & in Topicis, & Boetius *in Comment.* docuere. Nec etiam vti libertina: nam ex lege 12. tabularum semper erat in tutela patronorum, vel liberorum eorum, vel eorum omnium, ad quos successio bonorum libertorum ab intestato spectare poterat §.1.*de success. libert.* nam antiquitus ex iure ciuili erat successionis ius in bonis liberti patronis tantum, *ex* §.12.*tabul.* si is decessisset sine legitimo hærede, Iure prætorio pars dimidia deinde delata bonorum liberti patrono; subinde lege Papia cum filiis liberti patronus in virilem partem vocatus, si sestertium centum esset patrimonium. Postea Iustinianus decedentibus suis liberis ab intestato libertis, patronis *ex lege* 12.*tab.* delatam successionem reseruauit, succeditq; liberto non tantum patronus, sed etiam coniuncti vel proximi patrono vsq; ad quintum gradum; quod ex dicto tit. *de success. libert.* dignoscitur. Nec solum permissa Hispalæ datio, sed & diminutio.

Pro *diminutione* autem nequaquam intelligendum de capitis diminutione, de qua passim Iurisconsulti, quæ triplex erat, quia quælibet eius species in pœnam, non in præmium dabatur. Quod si per diminutionem cum Turnebo interpretemur, quod scilicet posset de peculio fortunarum suarum disponere, erit verbositatis vitium in Liuio; nam si poterat per dationem totum peculium in alium transferre, nonne & tanto magis & eiusdem partem distrahere? Quamobrem quum per *diminutum* apud Iurisperitos intelligi quandoque videam, quod vsucaptum est, *l. deperditum, D. de pet. hered.* ita & per *datam diminutionem* intelligerem Hispalæ ius vsucapionis. Nam sicuti seruus non poterat suo nomine vsucapere, quia ab alio ipse possideretur. *l. qui in seruitute, 165 de reg. iur. P.* Ita & libertinus, quamuis libertatem adeptus, quum tamen, vt diximus, in perpetua esset tutela patroni, & ad eum bona illius, seu eorum pars spectare posset, ideo videbatur quasi precario possidere, ob idque haud vere vsucapere posse.

Permissa tertio Hispalæ gentis *enuptione*; quod Turnebus interpretatus est, concessam ius, vt posset nubere aliis, quam libertis sui patroni. At, quæso, quo in loco legit

vnquam,aut apud quem authorem obseruauit, libertos ea lege obstrictos,vt non possent nubere extra gentem libertorum patroni,cuius essent liberti? Scio quidem inter capita legis Iuliæ *de maritandis ordinibus* fuisse, vt si liberta ab inuito patrono diuerteret, alii nubere eo inuito non posset,*l.6.§.3.de iure patr.* at hoc aliud esse, quis non videt? nec ob id concludendum,libertam ea lege arctatam, vt extra patroni libertos matrimonio iungi non posset. Itaque magis mihi alia expositio probatur, nempe, Hispalæ datum ius,vt posset nubere extra libertinum ordinem, hoc est, patritiorum genti. Namque lege Iulia, quam Augustus tulit, vel antiquatam emendauit, ex Pauli Iurisconsulti sententia,cautum fuerat,ne libertina senatoris filium, nec libertinus senatoris filiam ducerent. Nam senatores vtplurimum ex patricia gente, libertini vero semper plebeii, *ex Cic.in 4.in Catilinam.* Hinc Liuius per initia *lib.*4. describit magnum certamen patrum cum plebe, de connubio patrum & plebis,refragantibus patribus, qui sic contaminari sanguinem suum, confundique iura gentium rebantur. Itaque interpretor *enuptionem gentis permissam Hispala*, id est, ei concessum, vt posset, quamuis libertini gentis, nubere extra gentem libertinam & plebeiam, hoc est, nobili patritio,gentili scilicet; nam *enubere*, est *extra nubere*, ex eodem Liuio,paulo infra scribente: *Virginiam Auli filiam patriciam plebeio nuptam,L.Voluminio Cons. matronæ, quod è patribus enupsisset,sacris arcuerant.* Ita quoque gens proprie de patriciis dicta. Sic Liuius lib.1. *Dicti patres maiorum & minorum gentium,qui à Romulo & Tarquinio Prisco è patriciorum numero lecti in senatu fuere.* Sic lib.18.*Scipionem è Cornelia gente* dixit. & libro 4.*gentem Claudiam.*Cic.1.de Orat.*Claudiorum gentem*, in orat.pro Flacco,*Valeriam gentē*, in orat.pro Sextio,*AEliorum gentem.* Suet.in Vespasiano, cap.1.*gentem Flauiam.* Et apud Liuium Publius Decius aduersus patricios verba faciens, ait: *Semper ista audita sunt eadem,vos solos gentem habere.* Hinc *gentilitas* nobilium ius, & *gentiles* agnati in nobili familia eadem,ex Cic.*in Orat.& in Top.* Et vulgo nobiles *gentil' huomini* appellantur,quasi gentis homines. Nec huic nostræ explicatio-

plicationi obstat, quod paulo post addit Liuius, datum scilicet eidem, vt ingenuo nubere liceret; nam id ad plebeios etiam ingenuos referendum, vt scilicet Hispalæ, quamuis serua nata, & ancillula esset; etiamsi postea manumissa, & quæ ob id non poterat ingenuo nubere, permissum vt id facere liceret.

Subdit Liuius, eidem datam *tutoris optionem, quasi ei vir testamento dedisset*; quorum verborum interpretationem Turnebus omisit, ego sic exponenda censeo, datum scilicet Hispalæ, vt quamuis libertina esset, testari posset, sibi assumendi, quem vellet, tutorem, quum antea testamentum condere non potuisset, nisi post mortem patroni, quia in nullius manu erat, tutore à tribunis & prætore petito; quod clare paulo antea scribit Liuius, vbi de Æbutio herede instituto ab Hispala verba facit. *Virum* enim *bonum* apud Iuristas dictum *Iudicem*, notat glossa *in c.potuit, in ver.celeri, ad fin.de loca.l.continuus. §.cum ita. D. de verbor. obligat.* & nomen *viri* sæpe est dignitatis, refertur enim ad virtutem, vimque animi & corporis, *l.1.C.de dignitat.lib.12.* ita vt per virum intellexerit Liuius iudicem vel magistratum aliquem, puta tribunum, præsidem, vel prætorem, qui prætorem dare posset valide testamento condendo; sic enim expono verba illa, *quasi vir ei testamento dedisset*, hoc est, quasi iudex, seu prætor tribunusve testamento ei dedisset, id est, tutorem ei dedisset, vt testamento valide sibi hæredem instituere posset, quorum certe explicatio, etsi genuina mihi videtur, addo tamen & aliam coniecturalem. *Viri* appellatione maritum nuncupari, manifestum est; hunc vero ab vxore & dominum vocatum, colligimus non solum ex Ethnicorum monumentis, sed & ex sacris paginis. Sara Abraham virum suum dominum vocat, *Genes.cap.18.* Ita & Bersabea Dauidem, *3.Regum*, idem & *Iudicum cap.19.* obseruamus, quod pariter confirmant D.Petrus *prima Epistola Canon.* & D.Chrysostomus *in Epist 1.ad Corinth. homil.2.* & Clemens *lib.Recognit.9.cap.vlt.* & Iacobus de Voragine, vbi de Diua Natalia, D.Adrianum maritum suum dominum appellante. Apud Iurisconsultos dominum aliquando accipi pro marito ob-

seruamus: Ita Imperator Diocletianus *in l. si queat*, ibi, *consentiente domino*, *C de nosf. donat.* dominum accipit pro marito, vt notat Salyc. ita & *in l. ea qua*, vti notat Baldus *D. de donat inter vir. & vxor.* & *in l. Lucius*, § *qua marito*, *D de legat. 2.* & *in l. vxorem*, § *testamento*, *D. de leg is 3.* & Virgilius libro Æneid. 4.

—— Connubia nostra

Reppulit, ac dominum AEnean in regna recepit.

Ouid. in Epist. Acontii ad Cidippen:

Elige de vacuu, quam non sibi vendicet alter,

Si nescit, dominum res habet ista suum.

Et Lucretia *lib. Fast* 2. de marito loquens, ait:

Mittenda est domino (nunc nunc properate puellæ,)

Quamprimum nostra facta lacerna manu.

Apud Plutarchum *in libello de claris mulieribus*, Timoleontis vxor captiua Aristotini cum aliis mulieribus, suum & illarum maritos dominos appellat. Idem Plutarchus in libro, cui titulus, In Principe requiri doctrinam: *Persarum regem vxores sane dominum appellant.* Itaque sicuti mulieres viros suos olim dominos appellauere, ita & econuerso dominos libertorum vocari posse viros, non inconuenit; sicque hoc loco Liuium virum accipere pro domino & patrono; ita vt sit sensus, permissum Hispalæ optionem tutoris, ac si dominus testamento id dedisset, & libertæ non habenti facultatem, scilicet sibi eligendi tutorem. Nam liberti mortuo patrono, tenebantur petere tutorem filiis illius, *l. 2. § liberti, de tutel. P. & l. 2. C. qui pet tuto.*

T. LIVIVS LIB. XXXIX.

Ludis Romanis eo anno, quos P. Cornelius Cethegus, A. Posthumius Albinus faciebant, malus in Circo instabilis in signum Pollentiæ procedit, atque id deiecit.

CVius rei ille *malus* fuerit, explicatum vellem, tum *Pollentia* qualis fuerit Dea; hæc Glareanus in hûc locum, nil vltra annotans. Nos vtrunque scrupum demere tentamus. In Circo positas fuisse Deorum statuas, necnon & princi-

principum virorum,docet Alex.ab Alex.*lib.Genialium 5. capit.*8.& Liuius ipse clare docet per initia *lib.*40. Signa multa in Circo maximo cum columnis, quibus superstabant, posita fuisse,tradens,ac tempestate deiecta,addimus nos,& forte signa prouinciarũ vel vrbium principum pop.Rom. subditarũ, quod & nostris tẽporibus in summis festiuitatibus fieri solitum à principibus viris,non semel oculata fide percepimus; quemadmodum Florentiæ in nuptiis Serenissimi Ferdinandi Medices, Magni Ducis Etrurię,& in Oenoponte in mirabili apparatu nuptiarum Serenissimi Archiducis Ferdinandi Austriaci. Signum itaque *Pollentia* interpretari potest, *Vrbem scilicet Pollentiæ repræsentans*, non illius quidem existentis in Baleari maiori, de qua Plinius *libro 3. cap.5.* sed de alia in Piceno sita, cuius meminit Ptolemæus *lib.3.cap.1.*& Cicero *de Aurusp.respons.* & rursus Plinius *lib.35. cap.12.* tradens, in ea fieri vasa testacea nobilia solitum, necnon lanam præstantem velleris cani, *ex eodem libro 8. cap.*48. Cui tamen videtur contrariari Sillius, *libro* 8. scribens:

——*Fuscique ferax Pollentia villi.*

Conciliamus tamen,statuentes, Plinium non de simplici canicie intellexisse,& absoluta, quæ candida tota est, sed de procedente in hominis capite, in qua non pili omnes candescunt,sed & pars nigrescit, vnde colorem subnigrum seu fuscum præ se ferunt. Sed ad rem nostram reuersi,dicamus,quum Pollentia nondum esset Romanorum colonia, quod ex ipsomet Liuio patet, inferius scribente, Pollentiam anno ab vrbe condita 566.coloniam deductam; haud verisimile videri,illius signũ in Circo positum. Reliquum itaque est, vt statuamus, Liuium intelligendum de signo Deæ *Pollentiæ* dictæ; cuius rei haud dubiam faciunt fidem subsequentia verba illa: *Et religione moti Patres, diem vnum adjiciendum ludorum celebritati censuerunt; & signa duo pro vno reponenda,& nouum auratum faciendum.* Nec mirum,Romanos Deam Pollentiam coluisse, ac illius signum in Circo posuisse. Nam, vt docet Festus, *Pollentia & Potentia* idem significant. Ita Plautus in Rud.dixit:

Ne impiorum potior sit pollentia.

Et in Cassi.

Vt viro tuo semper sis superstes, atq; vt potior pollentia, vt vincas virum, victrixq; sies.

Ad hæc, quum antiquorum seu gentilium Dei supra triginta millia fuerint, tradente D. Augustino *lib.4. Ciuitatis Dei c.23.& lib.7.c.2.* & Pindarus ante ipsum triginta millia quoque esse dixit; vnde Max. Tyrius, qui illum citat *Ser.1.* innumerabiles fuisse scripsit, cui, inquam, mirum videri poterit, Romanos *Potentiam* seu *Pollentiam* Deam coluisse. *Malum* autem, à quo deiectum Pollentiæ signum tradit Liuius, vnum ex illis fuisse arbitramur, quibus funibus alligatis, vela tensa suffulciuntur ad aeris iniurias arcendas, vt commodius spectatores ludos spectare possint; quod antiquitus non semel factum scriptumque obseruamus, & nostris temporibus plerunque fieri, nemo ignorat. A malo itaque minus firmiter solo hærente signum Pollentiæ deiectum, quod Liuius scribit, quomodo sit intelligendum, palam satisfactum putamus.

T. LIVIVS LIB. XXXIX.

Et separatim Flaccus molem ad Neptunias aquas, vt iter populo esset, & viam per Formianum montem.

QVæ à Liuio Neptuniæ aquę fuerint appellatę, se ignorare fatetur Glareanus; Nos in hoc indagando non parum laborauimus, &, ni animus fallit, veritatem adinuenisse putamus. Dionysius Halycarnasseus *lib.1.* de Neptunia oppido verba facit, quod in Romanæ Campaniæ ora maritima positum est, hodie & *Nettuno* dicitur, cui nobilissima Colonnensium familia dominatur. Hanc olim *Neptunias aquas* dictam existimo, eo quod ad mare sit situm. Ita & à Neptuno *Neptunia* dicta, quæ ad Neptunum seu mare spectant. Neptunus enim non solum est maris Deus, sed & ipsum mare, eo quod terras nubat, id est, cooperiat. Sic *Neptunalia*, Neptuni sacra, quæ & *salatia* à salo. Quod vero ab aquis frequens sit, oppidis nomen indere, exemplo sint;

ſint; caſtrum in Vmbria *Aqua ſparta* dictum, *Aqua viua* in Apulia, & ibidem *Aqua Lagna*. *Aqua nata*, hodie *Aquino* in Samnio. *Aqua nigra* in Gallia Traſpadana. *Aquæ Sextiæ* in Narbonenſi Prouincia. *Aquæ Statiallorum*, hodie *Acqui*, in Ducatu Montisferrati ſub ſereniſſimi Vincentii Ducis Mantuæ ditione poſitæ. *Aquæ calidæ*, & *Aquæ Quinctianæ* in Hiſpania, & aliæ *Aquæ calidæ* in Britannia, oppida ſcilicet; & alia multa, quæ conſulto prætermitto. Hanc noſtram interpretationem fouet, quod ibidem Formiæ ciuitas ſit ſita; à qua *Formianus* propinquus mons dictus, vbi & Ciceronis ſitum nobile rus *Formianum* dictum, ſi Volaterrano credimus, cuius meminit Cic. 2. *Orat. lib.* ſicuti & de Formiano ciuitate ad Att. verba facit; de eadem & Martialis lib. 10. Epigram.

O temperatæ dulce Formiæ littus, &c.

In quibus huius oræ amœnitatem deſcribit. Addamus quoque ad noſtram comprobandam ſententiam; eodem in loco & nunc exiſtere antiquum Vicum voluptuoſiſſimum, *Mole* dictum à Flacci conſtructione, ita vt hæc omnia Liuii textui quam optime conueniant. Ad hanc autem regionem populum Romanum frequenter conueniſſe, voluptatis ac animi ſubleuandi, corporiſque recreandi cauſa, credibile eſt. Namque olim Romanorum delitias ea in ora maritima potiſſimum extitiſſe vbique legimus. Hanc noſtram expoſitionem quiſque recipiat aut improbet pro ſuæ Mineruæ captu. Nobis ſat ſit, in re obſcura lumen aliquod dediſſe.

T. LIVIVS LIB. XL.

Et peſtilentia in agris, foris, & conciliabulis & in vrbe tanta fuit, vt libitina tunc vix ſufficeret.

EXiſtimabam alias, *conciliabula* dici poſſe loca illa in Vrbe, in quibus viri nobiles conuenire ſolent, negotiandi vel in ſimul colloquendi cauſa, quales nunc Neapolis *Seggi*, & Florentiæ *Loggie* dicta. Hanc natam opinionem confirmabam Feſti dictis *lib. 3.* ſcribentis, conciliabulum fuiſſe locum, vbi in concilium conueniebatur, quo in ſignificatu vſus C. Gracchus apud Gellium *libro 3. cap. 7.* ſic Plautus in Bach.

Quod si ad se veniat de subito in prandium aut potatio forte,
Aut cœna, vt solet fieri in istis conciliabulis?

Idem in Trin.

Ne penetrarem me vsque, vbi esset damni conciliabulum.

At me haud recte sensisse, hæc verba Liuii primum admonuere, deinde mox subsequenda certiorem reddidere. Namq; loca extra vrbem *conciliabula* fuisse, Liuii verba hoc in loco, tum etiam paulo infra demonstrant, vbi habet: *Decemuiri supplicationem in biduum valetudinis causa in vrbe, & per omnia fora conciliabulaque edixerunt*; & rursus: *Et veneficii quæstio ex S. C. quod in vrbe propiusue vrbem decem millibus passuum esset commissum, C. Claudio prætori qui in locum T. Minucii erat suffectus, vltra decimum lapidem per fora conciliabulaque, C. Menio priusquam in Sardiniam prouinciam traiiceret, decreta.* Per fora autem & conciliabula Liuius intellexisse videtur, vt mea fert sententia, omnia quæ extra vrbem erant, maiora minorave oppida, castella, & loca, in quibus erant conuentus aliqui iuridici. Conciliabula autem specifice loca fuerunt, in quibus ius dicebatur, foris tamen inferiora. Conciliabulum autem à municipio, colonia, oppido, præfectura, vico, castelloque separari & distingui, docet Paulus Iurisconsultus, *lib. 4. senten. tit. 6.* Hanc sententiam confirmant Frontini dicta *lib. de limitibus agrorum*, vbi de controuersia territorii loquitur. Quod vero in conciliabulis ius diceretur, præter loca adducta clarissime ostendunt verba legum antiquarum de limitibus agrorum, puta Peduceæ, Alienæ, seu vt alii, Alianæ, Rosciæ, Flauiæ, vel vt alii, Fabiæ; in quibus legitur, in agrorum limitum litibus, magistratus, qui in ea colonia, in qua erant agri controuersi, municipio, præfectura, foro, conciliabulo iure dicundo facto, vt fiat. Non negandum tamen, & conciliabulum nonnunquam accipi pro frequenti hominum conuentu. Nec ab hac interpretatione discrepant Festi & Gellii dicta, si recte perpendantur; Conciliabulum vero minoris fuisse conditionis municipio, declarat Frontinus loco citato, inquiens: *Hoc conciliabulum fuisse fertur postea in municipii ius relatum.* Et Vrbicus *de limitibus agrorum* ait: *Sunt autem loca publica coloniarum, vbi*

prius

prius fuere conciliabula, & postea sunt in municipii ius relata. Ex quibus colligimus, municipia melioris conditionis fuisse coloniis, quod & Gellius *lib. 16. c. 13.* ex C. D. Adriani oratione demonstrat. Sic Liuius *lib. 34.* & Paterculus priore volumi. scriptum reliquit, Puteolos primum coloniam fuisse, qui tamen postea paulo ante Cic. Consulatum in municipii conditionem mutati, vi constat ex eodem met Cic. *in orat in Rullam*, & in altera *pro Cælio.* Ex superius etiam adductis satis constare puto, distinctionem inter forum & conciliabulum allatam a Carolo Sigonio *lib. 2. de antiquo iure Italiæ c. 15.* minime subsistere, dum inquit: *In conci iabulis exercitas nundinas, in foro vero amplius dictum.* Nam locus Liuii ab ipso adductus *lib. 7.* ad suam confirmandam sententiam, tantum abest vt illi faueat, vt illi aduersari facile dignoscatur. Inquit enim legem latam, ne ambiendi magistratus gratia, nundinas & conciliabula obire liceret. Non enim Liuium pro eadem re nundinas & conciliabula accepisse dicendum, sed inter se distincta fuisse, non ambigendum, & vtrobique homines frequentes conuenire consueuisse. In conciliabulis vero & ius dictum fuisse, satis iam probatum existimo.

T. LIVIVS LIB. XL.

Etiam magnificentia crescente notatum est, Ludis Circensibus P. Cornelii Scipionis Nasica, & P. Lentuli AEdilium Curulum, 63. Africanas, & 40. Vrsos & Elephantos lusisse.

PLinius *lib. 8. cap. 17.* docet Africanas Pantheras esse, in hæc verba de Pantheris scribens: *Senatusconsultum fuit vetus, ne liceret Africanas in Italiam aduehere, contra hoc tulit ad populum Cn. Aufidius Tribunus plebis, permisitque Circensium gratia importari. Primus autem Scaurus AEdilitate sua varias centum quinquaginta vniuersas misit. Dein Pompeius Magnus quadringentas decem, D. Augustus quadringentas viginti.* Suet. in *Caligula, c. 18.* inquit: *Edidit & Circenses plurimos à mane vsque ad vesperam, interiecta modo Africanarum venatione, modo Troiæ decursione.* Dictæ autem Pantheræ Africanæ, eo quod in Africa frequentes sint, & inde in Italiam translatæ, quemadmodum

modum & *ventum Africanum* ita appellatum, quod ex Africa flare incipit. Horatius:

Luctantem Icariis fluctibus Africum.

Et *Gallinæ Africanæ*, quæ ex Africa ad nos conuehuntur, quarum meminit Cato *lib. 3. de re rust. c. 4.* Vocatæ quoque *Panthera variæ*, vt à Plinio loco citato, ob maculas quibus sunt conspicuæ, vnde & *mensæ* quædam dictæ *Pantherinæ* ab eodem Anton. *lib. 13 c. 15.* hoc est, varietate ciborum insignes. Et elegantissime Plautus in Epid. scribit:

Qui varie valent caprigenum hominum non placent mihi, neque Pantherinum genus. scilicet homines ingenii varii & inconstantis. Cicero semper *pantheras* vocauit, præsertim *lib. de nat. Deorum*, bis de illis verba faciens. Ita & Iurisconsulti *l. 2. D. ad legem Aquiliam*; quamuis & apud eosdem *Panthera* genus retis sit & aucupii, Vlp. *l. 11. D. de act. empt.* cuius meminit & Varro *lib. 4. de lingua Latina*. Suidas quoque eiusdem vocabuli fecit mentionem, licet illius significatum omiserit explicare. Græci animal πάνθηρ, rete πάνθηρον dixere, voces distinguentes, sicuti & res ipsæ significatæ distinguuntur.

T. LIVIVS LIB. XL.

Eas arcas quum ex amicorum sententia dominus aperuisset, quæ titulum sepulti Regis habuerat, inanis inuenta, sine vllo vestigio corporis humani, aut vllius rei, per tabem tot annorum ossibus absumptis; in altera duo fasces candelis inuoluti septenos habuere libros, non integra modo, sed recentissima specie.

HAnc eandem Historiam ex Annalibus Heminæ Plinius recenset *lib. & cap. 13.* cuius verba, quia in pluribus à Liuio discrepat, transcribere libet: *Cassius Hemina vetustissimus author Annalium quarto eorum libro prodidit, Cn. Terentium scribam agrum suum in Ianiculo repastinantem, offendisse arcam, in qua Numa, qui Romæ regnauit, situs fuisset; in eadem libros eiusdem repertos P. Cornelio L. F. Cethego, M. Bebio. Q. F. Pamphilo Coss. ad quos à regno Numæ colliguntur anni 535. & hos fuisse è charta; maiore etiam cum miraculo, quod tot infossi durauerant annis. Quapropter in re tanta ipsius Heminæ verba ponam. Mirabantur alii, quomodo*

quomodo illi libri durare potuissent, ille ita rationem reddebat: Lapidem fuisse quadratum circiter, in media arca vinctum candelis quoquo versus. In eo lapide insuper libros impositos fuisse, propterea arbitrarier eos non computruisse. ex quibus discrepantia facile dignoscitur inter hosce scriptores, nam Liuius agrum L. Petilii fuisse tradit, Plinius Cn. Terentii, ille binas arcas, hic vnam tantum, ille candelis libros inuolutos scribit, iste in lapide positos, illumque candelis vinctum. At quia vterque durationis causam in candelas refert, ob id quid per candelas sit intelligendum, curque id præstare potuerint, perquirendum. Quum scirem apud Græcos à quibus persæpe Latini voces mutuati sunt, per κανδύλη, arcam reponendis pretiosis vestibus significari, cogitabam, candelæ appellatione intelligendum arcam seu capsam, sed repugnabat scriptura vocis non per y, sed per i, simplex exarata. Præterea verba illa *inuoluti*, Liuii, & *vinctum*, Plinii, huic explicationi minime respondere videbam. Quamobrem candelas accipiendas censui in communissima significatione; Nec in earum formam longæue asseruationis causam reiiciendam, sed in illarum materiam; siquidem candelæ vt plurimum ex cera confici solent, quandoque & ex seuo, pice, & resina, quæ omnia sui crassa viscididate aeris contactum prohibere possunt, à quo putredinem & corruptionem ortum ducere statuere naturalis Philosophiæ periti, necnon & experimentum docet. Nam si flores fructusve testaceo alicui vasi imposuerimus, ore optime obturato, eodemque cera vel pice vndequaque circumlinito, in plures menses incorruptos asseruari videbimus; sic quæ oleo, vel melle conduntur, diu asseruari manifestum est, ea quidem ratione, quod aeris contactum arcent. Sic Æmilius Probus, seu Cornelius Nepos *in Agesilao*, cui & Plutarchus congruit, scribit: *Ibi eum amici quo Spartam facilius perferre possent, quod mel non habebant, cera circumfuderunt, atq; ita domum retulerunt*, Quamuis Diodorus Agesilai corpus in melle Spartam deportatum scriptum reliquit. Ita Xenophon *lib. 5. de reb. Græc.* cadauer Agesipolidis regis in melle conditum domum reportatam, quum non longe ab vrbe Olyntho mortuus esset, me-

moriæ mandauit. Verumtamen quum horum scriptorum verba pondero, in eam venio sententiam, vt existimem, eas arcas seu arcam commentitias fuisse; nec Numæ tempore infossas, sed longe postea à callido aliquo viro, vt postmodum repertæ admirationi essent eff[o]dientibus, & per consequens lucri causa. Hoc autem præcipue conicio ex ipsius Liuii verbis; dum inquit, nihil repertum in ea, quam Numæ corpus continere, vti indicabat inscriptio, per tabem tot annorum consumptis ossibus; in altera vero repertos libros integra & rectissima specie. Nam Romæ pluries sepulchra effossa marmorea, necnon & in ædibus nunc sacris antiquis reperta, quibus apertis inesse corpora compertum per plures centenos annos sepulta, vna cum vestibus suam speciem præ se ferentibus, quæ tamen mota, statim in cinerem pulueremque euasere; tantum abest à veritate, vt per 535. annorum curriculum Numæ corporis vestigium nullum in arca illa fuerit repertum. Nec minus veritati consentaneum, quod per totidem annos solo candelarum beneficio chartacei libri illi potuerint adeo recenti & integra specie asseruari. Ad hæc inquit Liuius, libros hosce concrematos, quum animaduersum fuisset, pleraque continere ad dissoluendas religiones Pop. Rom. & nihilominus Numam condendæ religionis populo Rom. authorem præceptoremque fuisse, atque religiosissimum habitum & vocatum semper, ex ipsomet Liuio & Plutarcho colligimus.

T. LIVIVS LIB. XLI.

Prodigia eo anno nuntiata, in Crastumino autem Sangualem (quam vocant) sacro lapidem rostro cecidisse.

DE sanguali aue ita Plinius lib. 10. cap. 7. *Sangualem autem, atque Immussulum augures Romani in magna quæstione habent. Immussulum aliqui Vulturis pullum arbitrantur esse & Sangualem Ossifragam. Massurius Sangualem ossifragam esse dixit, Immussulum autem pullum Aquilæ priusquam albicet cauda. Quidam post Mutium augurem visos non esse Romæ affirmauerunt; Ego (quod verisi-*

verisimilius est) in desidia rerum omnium non arbitror agnitos. Ex his Plinii dictis elicimus, Sangualem auem fuisse Ossifragam appellatam, quam auem dixit Aristoteles esse aquilæ persimilem, sed maiorem tamen,& coloris leuchophæi, seu fusci, hoc est, in nigro albicantis. Ex Aquilarum genere quas *Haliætos* vocant, esse Ossifragam docet Plinius *libro decimo, capite tertio*, nascique ex diuerso Aquilarum coitu. Albertus Magnus *libro de animalibus*, & ipse inter Aquilam Ossifragam reponit, minorem tamen statuit, in hoc ab Aristotele discrepans. Cur vero Liuius *Sangualis* auis rostrum sacrum nuncupauerit, non ita manifestum. Puto ego, eo quod augures huius auis volatum magnifacerent, auem sacram habitam *Sangualem*, ob idque & sacrum illius rostrum appellasse Liuium; vel forte etiam propterea, quod in Sangi Dei sacrificiis huius auis aliquis esset vsus, vnde & *Sangualis* appellatio, quasi *Sangi auis*. De hoc gentilium Deo ita Sextus Pompeius lib. 17. *Propter viam fit sacrificium, quod est proficiscendi gratia Herculi aut Sango, quisquis idem est Deus. Alii profecturi viam Herculi aut Iano sacrificabant.* Est & Ianus secundum aliquos, Sabina lingua *Sangos.* De templo huius Dei Plinius *libro octauo, capite quadragesimooctauo*, & Varro *libro quarto, de lingua Latina* inquit: *Aelius Gallus Dius Fidius dicebatur Dionis filius, vt Græci Διόσκουρον Castorem, & putabant hunc esse Sangum Sabina lingua, Herculem ab Græca.* Sangi ædes de cœlo tactas scribit Liuius per initia *libro 32.* & *libro 8.* vbi legitur *Semonis Iani*; eam lectionem dispungendam doctissimi quidam censuere, & reponendum *Sabino Sangi.* Dionysius *lib. Antiquitatum 2.* scribit Sabinorum genti inditum nomen, ex Sabino Sangi Diui gentilis. Sangi sacellum statuit P. Victor in septima Vrbis regione. Nonnulli non *sacro*, sed *sacrum* legendum dixere; & non ad auem, sed ad lapidem adiungunt, quam lectionem si admiserimus, quid per sacrum lapidem sit intelligendum, erit indagandum; Veniebat in mentem historia, cuius meminit Liuius *libro primo*, in hæc verba: *Id quia inaugurato Romulus fecerat, negare Attius Nauius inclytus ea tempestate augur, neque mutari, neque nouum constitui, nisi aues addixissent posse. Ex eo ira regi mota; eludens-*

eludensque artem vt ferunt; agedum inquit, diuina tu, inaugura, fierine possit quod nunc ego mente concipio, quum ille in augurio rem expertus, profecto futuram dixisset; Atqui hoc animo agitaui inquit, te nouacula cotem discissurum, cape hæc, & perage, quod aues tuæ fieri posse portendunt. Tum illum haud cunctanter discidisse cotem ferunt. Statua Antii posita capite velato, quo in loco res acta est, in Comitio, in gradibus ipsis, ad lauam Curiæ fuit; cotem quoque eodem in loco sitam fuisse memorant, vt esset ad posteros miraculi monumentum. De huiusmodi lapide ob miraculum *sacrum* appellatum prius nouacula discissum, mox ab aue Sanguali cæsum, forte Liuium intellexisse cogitabam; sed cum id in Crastumino oppido, non Romæ, contigisse scribat, vtique non recipienda præsens explicatio. Author est Pausanias apud Troezenios ante Dianæ Lycææ templum lapidem extitisse *sacrum* appellatum; scribit Lampridius *in Heliogabalo*, illum *lapides diuos* dictos è templo Dianæ Laodiceæ auferre voluisse. Dicamus itaque, in Crastumino forte & lapidem huiusmodi fuisse. Quod si nec expositio ista arriserit, alia erit subsequens recipienda. Fictilia seu lapidea Deo signa & simulachra, *sacros lapides* dictos, quum ea religiosissime colerent Romani, vnde & per Iouem lapidem iurabant, si Plinio credimus id *lib.33. cap.7.* affirmante. Ita & agrorum termini lapidei *sacri* dicti, quod Arnobius scripsit. Iterum aliquem sangualem auem rostro cecidisse in agro Gustunino existentem forte existimandum, idque pro prodigio habitum. De sanguali aue legenda quæ à Iulio Obsequente *Prodigiorum libro c. 63.* literis mandata fuere.

T. LIVIVS LIB. XLII.

Censores vias sternendas in vrbe, glarea extra vrbem substruendas marginandasque primi omnium locauerunt; pontesque multis locis faciendos, & scenam ædilibus Prætoribusque præbendam. Et carceres in circo, & oua ad notas curriculis numerandas, & ...dam, & metas trans... & caueas ferreas pe... intromitterentur ferreis in monte Albano Consulibus, & clinum Capitolinum silice sternendum curauerunt.

LOcus hic hactenus deploratæ restitutionis habitus; nos tamen lacunas replere, & genuinam lectionem reddere, &

re, & vna ſenſum verum elicere conabimur. Legendum itaque puto, Cenſores curaſſe, carceres in Circo faciendos, & Oua ad notas curriculis numerandas, & rhedam, & metas tranſitus, & caueas ferreas per quas intromitterentur feræ; ſicque omnes lacunæ replentur, & lectio ſenſui congruit. Circo maximo ædificando locum aſſignatum ſcribit Liuius *libro decimo*, in eo vero fuiſſe carceres, hoc eſt, locum, in quo equi coercerentur, ne inde intempeſtiue exirent, ſed ſignum expectarent ſe mouendi, quod à Magiſtratu, qui ludis præſidebat, dari ſolebat, adeo manifeſtum eſt, vt nulla prorſus indigeat probatione. Quæ vero Oua dicerentur, & in quem vſum parata, non æque manifeſtum. Ex marmoribus & numiſmatibus antiquis, quorum icones Onuphrius Panuinius typis cudendos curauit, conſpicimus columnas modo binas, quaternas nonnunquam, iuxta poſtremas metas Circi poſitas, quibus veluti quendam lectulum ſuperſtructum, cui ſuperpoſita corpuſcula quædam ouali forma ad amuſſim figurata, quina quandoque numero, vt plurimum ſeptena; horum vſum tradit fuiſſe Petrus Ligorius antiquitatum peritiſſimus, lib. quem de antiquitatibus Italice conſcripſit, quod aurigis ſingulo tranſcurſu, ſingulum ouum daretur; ſed perperam vt ego coniicio, alius enim ouorum vſus erat, nempe vt aurigantibus oſtenderent, quot circuitus in curſu perficiendi eſſent, nam à loco vbi ſiti erant, non amouebantur, ob id non ſemper eodem numero fuiſſe, ex iconibus prædictis oculata fide dignoſcitur. Vt plurimum vero in Circenſibus fuiſſe ſeptem curricula colligimus ex Propertio; *lib. Eleg.* 24. ad Cynthiam ſcribente:

Aut prius infecto depoſcit præmia curſu,
Septima quam meta triuerit arte rotam.

Hoc idem ex Seneca *lib. Epiſt.* 4. Gellio *lib.* 3. *c.* 10. Lactantio *lib.* 7. *c.* 27. Caſſiodoro, *Variarum lib.* 3. *Epiſt.* Hæc tamen Domitianus, ſi Suetonio credimus, *in illo c.* 4. ad quina tantum corripuit ſpatia; ſcilicet vt quino tantum circuitu currerent aurigæ, vt multiplicaretur curſus, nam cum antea vigintiquinq; eſſent, vſq; ad centum propagauit. Huic noſtræ

 ſenten-

sententiæ fauent Liuii dicta, dum ait, Oua in Circo posita ad notas numerandas curriculorum, hoc est, ad signandum numerum curriculorum quæ ab aurigis perficienda erant. Et *rhedas* lego vbi particula illa, *dum*, præcedenti lacuna, duorum vel trium elementorum spatium continens. Rhedam autem fuisse vehiculum constat ex Nonio Marcello, & Cic. in Epist. ad Atticum 17. 5. lib. *Hanc* (inquit) *Epistolam dictaui sedens in rheda*, & Quintiliano *lib. 1. c. 5.* & ex Iurisconsultis *l. cum in plures. §. vehiculum, D. locati, & in l. 4. D. de supel. leg.* vnde & *rhedarius*, ipse rhedæ ductor Cic. in Orat. pro Milone, & *rhedarius mulus* Cat. de re rust. lib. 3. c. 17. Erat autem rheda vt plurimum vnius equi currus, aut alterius iumenti, quamuis & aliquando duorum, scribente Cic. ad Atticum Epist. 1. lib. 6. *Hic venit Vedius mihi obuiam cum duobus essedis, & rheda equis iuncta.* Hac vero Romanos primum in Circensibus vsos docet Seruius ad illud Virgilianum in 3. Georg.

Magnis Circensibus actis.

Qui currus etiam *Celes* vocabatur, vt scribit Budæus *in l. athletas, D. de his qui not. infam.* & ante eum docuit Aristophanis interpres, & Plinius *lib. 34. c. 5.* postea Romani in Circensibus vsi bigis & quadrigis, postremo Nero decem iugi curru in ludis aurigauit, vt tradit Suet. *in illo cap.* 14. Itaque sensus erit, additam Rhedam Circo, vt illa quæ vnius equi esset, currus in ludis transcurreret. Et *metas trans....* lego *& metas transitus*, seu *transcursus*, in Circo namque erant ab vtroque capite metæ, circum quas currus agebantur, quod in prædictis iconibus cernimus, & ideo *transitus*, seu *transcursus* metas Liuius appellauit. *Pe.... intromitterentur ferreis*, legendum non dubito *per quas intromitterentur feræ*. In Circensibus enim non solum curru certatum, sed & cum feris pugnabatur, vti ex historica lectione palam fit, præsertim ex Liuio *lib.* 44. scribente, Ludis Circensibus P. Cornelii Scipionis Nasicæ, & P. Lentuli ædilium curulium 63. Africanas, & 40. vrsos, & elephantos lusisse. Et ex Sueto. *in Caligula cap.* 18. inquiente: *Edidit & Circenses plurimos à mane vsque ad vesperas, interiecta modo Africanarum venatione, modo Troiæ decursione.* Hæ autem feræ ferreis caueis continebantur,

tur, quibus reclusis in Circi arenam exibant cum hominibus ad id muneris destinatis concursuræ, quod ex marmoris antiqui icone æneis typis exarati, & passim venalis, videre licet. Itaque ni me fallit animus, locus hic antea habitus incurabilis, pristinæ sic integritati restitutus. Paulo post vbi scribit Liuius: *Pisauri viam silice sternendam, & Sinuessam à .... auiaria*; legendum puto, *Et Sinuessæ glarea viam silice sternendam*, scilicet, nec leuis coniectura me admonet, nam transpositis elementis, & vno corrupto, aut omisso, librarii vitio, vel incuria, ea lectio quoque deprauata; namque ablata litera *m* à voce *Sinuessam*, & loco illius posito, postremum dictionis *auaritiæ* diphthongum fit *Sinuessæ*, & dempta à voce *auiari* quæ relinquitur, *à*, priori, etiam syllaba *ri*, & addita *m*, à priori voce, vt diximus, ablatam: legitur etiam & in dictione seu syllaba *gn*, interposita *l*, quæ prætermissa fuit, & addita *r*, quam à voce *auiari* dempsimus, fit *glar*, & *i*, in *e*, transmutato, & insuper addita *a*, antecedente, fit *glarea*. Et sic locus, cuius nullus percipi poterat sensus, clarus euadit.

T. LIVIVS LIB. XLII.

Medicis omnium Rex erat, circa eum Agema quod vocant, equitumque sacra ala.

GRæcis ἄγημα dicitur *vehementia*, à qua etiam ἄγημα *agema* illud dictum, teste Arriano, peditum, equitum, & elephantorum, quod in bello ducem præcedebat, vtpote quod fortis & vehemens esset in pugna. *Agemata* dixit Liuius hoc eodem libro 42. Macedonum legiones; inquit enim: *Deleta deinde & viribus & robore ætatis ex omni cetratorum numero duo erant Agemata, hanc ipsi legionem vocabant.* Q. Curtius *de gestis Alex. lib.* 4. vbi de acie Alexandri Macedonis scribit: *In dextro cornu locati sunt equites, quos Agema appellant*; & de eadem *lib.* 5. meminit idem author. Polybius *lib.* 5. de Agemate ita scriptum reliquit: *Vocatis ad se scutatis, & quos Macedones Agema vocant*; & in alio loco eiusdē lib. *Eurilochus Magnet*

tribus millibus hominum praeerat, quos reges Agema vocant. C
in locis ἄγημα legendum, non ἄγνια, vti in codici
circumferuntur, mendose legitur.

De *ala sacra*, seu sacris militibus alibi fuse verba fec

T. LIVIVS LIB. XLIII.

*Censores extemplo iam atrium libertatis ascenderunt, & obsi-
tis tabellis publicis, clausoque tabulario, & dimissis seruis p
negarunt se prius quidquam negotii publici gesturos, qua
cium populi de se factum esset.*

QVi in publico tabulario, id est, loco, in quo pu
scripturę custodiebantur, inseruiebant tabular
signationi, *tabularios* dictos, in Ammiani dilucidatio
docebimus, hos vero seruos publicos fuisse patet ex
ma. C. de ser. rei pub. & Capitolinus in Gordianis tab
seruos publicos appellat: *Non scribæ, non serui publici, n
suales illis actibus interessent.* Quod etiam ex hoc Liuii lo
cile confirmari potest. Postea vero Arcadii & Ho
constitutione sanctum est, vt nulli deinceps ad tab
officium pateret aditus, qui obnoxius esset seruitut
autem huic conditioni erant addicti & mancipati, v
possent ad aliam aspirare militiam & dignitatem, qu
tet ex l. *scripturas, C. qui potiores in pig hab. & l. 3. 5. 7. 8.*
de num. act. His tamen aduersari videtur Taciti locus
Annal. 14. vbi de Balbo prætorio sene orbo, & diuite, c
propinquus Valerius Fabianus, subdit testamentum
tis Vicio Rufino, & Terentio Latino equitibus Rom
liis minus illustribus, qui testamenti tabulas obsign
Taciti hæc sunt verba: *Igitur Fabianus tabulariis, quos m
raui, & aliis minus illustribus obsignat.* Si itaque Vicium &
rentium equites, & alios minus illustres, *tabularios* n
nat, non ergo veritati consentaneum, quod diximus
Liuio, hosce fuisse seruos, seu generis seruilis. Facile
tur difficultas, si à Corneliano textu mendum auferat
& literam genuinam legendam subdimus, namque p
ma editio præsertim à Lipsio & Verrano recepta it
bet: *Igitur Fabianus tabulas iis, quos memoraui, &c.* sicqu

tet Tacitum loquutum non de tabulariis publicis, sed de testibus testamentum obsignare solitis, qui septem erant antiquitus, quemadmodum & hoc tempore obseruatur, *l.1. si vnus. C. de test. & Imperator. §. 1. Instit.* ad quod spectat illud Ciceronis in Ver. *Tabulæ testamenti obsignatæ non minus multis signis, quam è lege oporteat.* Nos vero obsignatores nobiles deligi solitos colligimus ex Cic. pro Quinctio, *Testificantur isti P. Quinctium non stetisse, & se stetisse Tabulæ maximæ signis hominum nobilium consignantur.* Et ad Att. *Curii testamentum Ciceronum signis obsignatum.*

T. LIVIVS LIB. XLIII.

Hoc anno intercalatum est, tertio die post Terminalia Kalendæ intercalares fuere.

TEmpora annorum dimensionibus terminantur. Est autem annus, vt generaliter definitur, certum temporis interuallum, quod fit dum sydus aliquod errans, signiferum orbem suo motu per signorum ordinem integre absoluit. Quamobrem obseruamus apud scriptores annum lunarem, solarem, & omnium planetarum annum, quem magnum dixere, quum scilicet omnia simul errantia sydera ad sua quæque loca recurrunt. Sed lunaris annus quadrifariam accipitur, primus namque est, quum Luna 27. diebus, & 8. horis Zodiacum percurrens, ad signum, ex quo egressa est, reuertitur. Secundus duobus diebus & quatuor horis prolixior, qui consuere *mensis* appellatur, quum Solem à quo noua digressa est, 29. diebus & 12. horis exactis iam defecta repetit. Tertius qui 12. mensibus huiusmodi, id est, diebus 364. expletur, & vocatur communis. Quartus, qui ἐμβόλισμος Græce dictus, id est, superaugmentum, & habet menses 13. id est, dies 384. Qui apud Hebræos à principio mensis paschalis incipit, ibidemque finitur. Apud Romanos vero ab incipiente Luna mensis Ianuarii sum initium, ibidemque terminatur. Item Solis est annus, quum ad eadem loca signorum redit peractis diebus 365. & horis sex, hoc est, quadrante vnius diei, quæ pars quater

ducta cogit interponi diem vnum, quod Romani *Bissextum* vocant, & ad eundem circuitum redeatur, & sic vnus Bissextilis efficitur, qui & Intercalaris etiam appellatur; eo quod mense Februario dies addatur, & sicuti diebus 28. perfici solet, in anno bissextili die intercalato seu interposito diebus 29. constet. Quamuis apud Græcos aliquando aliter sit intercalatum, scribente Cicerone in Verr. *Tunc Cephaleditani decreuerunt intercalarium 45. dies longum, vt reliqui menses in suam rationem reuerterentur.* Et rursus: *Est consuetudo Siculorum, cæterorumque Græcorum, quod suos dies, mensesque congruere volunt cum Solis Lunæque ratione, vt nonnunquam si quid discrepet, eximant vnum aliquem diem, aut summum biduum ex mense, quos illi exhæresimos dies nominant, ita nonnunquam vno die longiorem mensem faciunt aut biduo.* His sic præmissis sciendum, adhuc Romulum primum Romanæ vrbis parentem, annum ex trecentum & quatuor diebus constituisse, sed quum ea dierum ratio, neque Lunæ, neque Solis cursui conueniret, Numa Pompilius sex & quinquaginta dies addidit, ratus ea temporis intercapedine lunares cursus confici, namque ex hoc dierum numero & prioribus, duodecim menses constituit, quod prius fecisse Ægyptios scribit Herodotus. Verum quia ad Solis cursum conficiendum aliquot adhuc dies deerant, Græcorum more mensem intercalarem adhibuerunt; quod Macrobius *libro primo Saturnalium cap.* 14. his verbis annotauit: *Quum Romani ex distributione Pompilii ad Lunæ cursum, sicuti Græci, annum proprium computarent, necessario etiam mensem intercalarem instituerunt more Græcorum,* & reliqua, quæ de intercalatione author idem prosequitur. Et Liuius libro primo, de Numa rege: *Omnium primum ad cursum Lunæ in duodecim menses describit annum, quem quia trecenos dies singulis mensibus Luna non explet, desuntque dies solido anno, qui solstitiali circumagitur orbe, intercalares mensibus interponendo, ita dispensauit, vt vicesimo anno ad metam eandem Solis, vnde orsi essent, plenis annorum omnium spatiis dies congruerent.* Quod vero intercalares dies non omnibus mensibus interposuerit, vt prima facere Liuii verba sonare videntur, sed altero mense

inter-

intercalari dicto comprehenderit, si recte illius dicta perpendantur, satis constare puto. Clarius autem id aperit idem Liuius *libro* 37. vbi habet de L. Scipione: *Triumphauit mense intercalario pridie Kalend. Martias.* Ita *in l. quum Bissextum. D. de verbor. significat.* Ex Catone habemus apud Iurisconsultos, mensem intercalarem esse additum, omnesque dies eius pro momento tempori obseruari. In cuius loci annot. Budæus inquit, mensem intercalarem dici non modo eum, qui intercalatur, sed & in quo intercalatur, & priorem intercalatitium, posteriorem intercalarem dici, cuiusmodi hodie est Februarius. Vnde apud Ciceronem in Episto. legimus, *ad 6. Kalend. intercalares priores*, & ad Lig. *Ego tamen quum ad tertium Kalen. intercalares venissem.* Et in Orat. pro Quinct. *Dic Naui diem ante 5. Kal. intercalares.* Et rursus: *Prid. Kal. intercalares.* Etsi vero intercalandi apud Romanos certam notam habitam, colligamus ex Liuio loco primum allegato, vt scilicet singulo quoque 20. anno mensis intercalaretur, nihilominus quum intercalandi munus ad Pontifices spectaret, factum est, vt illi in intercalando fraude vterentur, publicanis morem gerentes; cuius rei certissimũ testem habemus Suetonium, scribentem ita in Cæsare Dict. cap. 40. *Conuersus hinc ad ordinandum Reipublicæ statum, Fastos correxit, iampridem vitio Pontificum per intercalandi licentiam adeo turbatos, vt neque messium feriæ æstate, neque vindemiarum autumno competerent. Annumque ad cursum Solis accommodauit, vt 365. dierum esset, & intercalario mense sublato, vnus dies quarto quoque anno intercalaretur. Quo autem magis in posterum è Kalendis Ianuariis nobis temporum ratio congrueret, inter Nouembrem & Decembrem menses interiecit duos alios, fuitque is annus, quo hæc constituebantur 15. mensium cum intercalari, qui ex consuetudine in eum annum inciderat.* De hac eadem re Am. Marcellinus *lib. 26.* modum intercalandi à Cæsare inuentum recensens, hæc in fine scribit: *Hac nondum extensis fusius regnis diu ignorauerunt Romani, perque secula multa obscuris difficultatibus implicati, tunc magis errorum profunda caligine fluctuabant; quum in Sacerdotes potestatem transtulissent intercalandi, qui libenter gratificantes publicanorum vel litigantium commodis, ad arbitrium suum*

moriæ mandauit. Verumtamen quum horum scriptorum verba pondero, in eam venio sententiam, vt existimem, eas arcas seu arcam commentitias fuisse; nec Numæ tempore infossas, sed longe postea à callido aliquo viro, vt postmodum repertæ admirationi essent effodientibus, & per consequens lucri causa. Hoc autem præcipue conicio ex ipsius Liuii verbis; dum inquit, nihil repertum in ea, quam Numæ corpus continere, vti indicabat inscriptio, per tabem tot annorum consumptis ossibus; in altera vero repertos libros integra & recentissima specie. Nam Romæ pluries sepulchra effossa marmorea, necnon & in ædibus nunc sacris antiquis reperta, quibus apertis inesse corpora compertum per plures centenos annos sepulta, vna cum vestibus suam speciem præ se ferentibus, quæ tamen mota, statim in cinerem pulueremque euasere; tantum abest à veritate, vt per 535. annorum curriculum Numæ corporis vestigium nullum in arca illa fuerit repertum. Nec minus veritati consentaneum, quod per totidem annos solo candelarum beneficio chartacei libri illi potuerint adeo recenti & integra specie asseruari. Ad hæc inquit Liuius, libros hosce concrematos, quum animaduersum fuisset, pleraque continere ad dissoluendas religiones Pop. Rom. & nihilominus Numam condendæ religionis populo Rom. authorem præceptoremque fuisse, atque religiosissimum habitum & vocatum semper, ex ipsomet Liuio & Plutarcho colligimus.

T. LIVIVS LIB. XLI.

Prodigia eo anno nuntiata, in Crastumino autem Sangualem (quam vocant) sacro lapidem rostro cecidisse.

DE sanguali autem ita Plinius lib. 10. cap. 7. *Sangualem autem, atque Immussulum augures Romani in magna quæstione habent. Immussulum aliqui Vulturis pullum arbitrantur esse & Sangualem Ossifragæ. Massurius Sangualem ossifragam esse dixit, Immussulum autem pullum Aquilæ priusquam albicet cauda. Quidam post Mutium augurem visos non esse Romæ affirmauerunt; Ego (quod veris-*

verisimilius est) in desidia rerum omnium non arbitror agnitos. Ex his Plinii dictis elicimus, Sangualem auem fuisse Ossifragam appellatam, quam auem dixit Aristoteles esse aquilæ persimilem, sed maiorem tamen, & coloris leuchophæi, seu fusci, hoc est, in nigro albicantis. Ex Aquilarum genere quas *Haliætos* vocant, esse Ossifragam docet Plinius *libro decimo, capite tertio*, nascique ex diuerso Aquilarum coitu. Albertus Magnus *libro de animalibus*, & ipse inter Aquilam Ossifragam reponit, minorem tamen statuit, in hoc ab Aristotele discrepans. Cur vero Liuius *Sangualis* auis rostrum sacrum nuncupauerit, non ita manifestum. Puto ego, eo quod augures huius auis volatum magnifacerent, auem sacram habitam *Sangualem*, ob idque & sacrum illius rostrum appellasse Liuium; vel forte etiam propterea, quod in Sangi Dei sacrificiis huius auis aliquis esset vsus, vnde & *Sangualis* appellatio, quasi *Sangi auis*. De hoc gentilium Deo ita Sextus Pompeius lib. 17. *Propter viam fit sacrificium, quod est proficiscendi gratia Herculi aut Sango, quisquis idem est Deus. Alii profecturi viam Herculi aut Iano sacrificabant*. Est & Ianus secundum aliquos, Sabina lingua *Sangos*. De templo huius Dei Plinius *libro octauo, capite quadragesimooctauo*, & Varro *libro quarto, de lingua Latina* inquit: *Ælius Gallus Dius Fidius dicebatur Diouis filius, vt Græci Διόσκουρον Castorem, & putabant hunc esse Sangum Sabina lingua, Herculem ab Græca.* Sangi ædes de cœlo tactas scribit Liuius per initia *libro* 32. & *libro* 8. vbi legitur *Semonis Iani*; eam lectionem dispungendam doctissimi quidam censuere, & reponendum *Sabino Sangi*. Dionysius *lib. Antiquitatum* 2. scribit Sabinorum genti inditum nomen, ex Sabino Sangi Diui gentilis. Sangi sacellum statuit P. Victor in septima Vrbis regione. Nonnulli non *sacro*, sed *sacrum* legendum dixere; & non ad auem, sed ad lapidem adiungunt, quam lectionem si admiserimus, quid per sacrum lapidem sit intelligendum, erit indagandum; Veniebat in mentem historia, cuius meminit Liuius *libro primo*, in hæc verba: *Id quia inaugurato Romulus fecerat, negare Attius Nauius inclytus ea tempestate augur, neque mutari, neque nouum constitui, nisi aues addixissent posse. Ex eo ira regi mota;*

eludensque

eludensque artem vt ferunt; agedum inquit, diuina tu, inaugu- rine posit quod nunc ego mente concipio , quum ille in auguri expertum, profecto futuram dixisset; Atqui hoc animo agitaui in te nouacula cotem discissurum, cape hæ., & perage, quod aues r ri posse portendunt. Tum illum haud cunctanter discidisse cote- tunt. Statua Antii posita capite velato, quo in loco res acta est, in mitio, in gradibus ipsis, ad læuam Curia fuit; cotem quoque eod loco sitam fuisse memorant, vt esset ad posteros miraculi monum tum. De huiusmodi lapide ob miraculum *sacrum* appe tum prius nouacula discissum, mox ab aue Sanguali cæs forte Liuium intellexisse cogitabam; sed cum id in Cra mino oppido, non Romæ, contigisse scribat, vtique non cipienda præsens explicatio. Author est Pausanias ap Troezenios ante Dianæ Lycææ templum lapidem exti *sacrum* appellatum; scribit Lampridius *in Heliogabalo*, ill *lapides duos* dictos è templo Dianæ Laodiceæ auferre vol se. Dicamus itaque, in Crastumino forte & lapidem hu modi fuisse. Quod si nec expositio ista arriserit, alia erit sequens recipienda. Fictilia seu lapidea Deo signa & sim lachra, *sacros lapides* dictos, quum ea religiosissime coler Romani, vnde & per Iouem lapidem iurabant, si Plinio dimus id *lib.33. cap.7.* affirmante. Ita & agrorum termin pidei *sacri* dicti, quod Arnobius scripsit. Iterum aliqu sangualem auem rostro cecidisse in agro Gustunino stentem forte existimandum, idque pro prodigio habit De sanguali aue legenda quæ à Iulio Obsequente *Prodi rum libro c. 63.* literis mandata fuere.

T. LIVIUS LIB. XLII.

Censores vias sternendas in vrbe, glarea extra vrbem substru marginandasque primi omnium locauerunt; pontesque mult tis faciendos, & scenam ædilibus Prætoribusque præbendam carceres in circo, & oua ad notas curriculis numerandas ...dam, & metas trans... & caueas ferreas pe... intromi rentur ferreis in monte Albano Consulibus, & clinum Capi num silice sternendum curauerunt.

Locus hic hactenus deploratæ restitutionis habitus; tamen lacunas replere, & genuinam lectionem redd

re,

re, & vna sensum verum elicere conabimur. Legendum itaque puto, Censores curasse, carceres in Circo faciendos, & Oua ad notas curriculis numerandas, & rhedam, & metas transitus, & caueas ferreas per quas intromitterentur feræ; sicque omnes lacunæ replentur, & lectio sensui congruit. Circo maximo ædificando locum assignatum scribit Liuius *libro decimo*, in eo vero fuisse carceres, hoc est, locum, in quo equi coercerentur, ne inde intempestiue exirent, sed signum expectarent se mouendi, quod à Magistratu, qui ludis præsidebat, dari solebat, adeo manifestum est, vt nulla prorsus indigeat probatione. Quæ vero Oua dicerentur, & in quem vsum parata, non æque manifestum. Ex marmoribus & numismatibus antiquis, quorum icones Onuphrius Panuinius typis cudendos curauit, conspicimus columnas modo binas, quaternas nonnunquam, iuxta postremas metas Circi positas, quibus veluti quendam lectulum superstructum, cui superposita corpuscula quædam ouali forma ad amussim figurata, quina quandoque numero, vt plurimum septena; horum vsum tradit fuisse Petrus Ligorius antiquitatum peritissimus, lib. quem de antiquitatibus Italice conscripsit, quod aurigis singulo transcursu, singulum ouum daretur; sed perperam vt ego coniicio, alius enim ouorum vsus erat, nempe vt aurigantibus ostenderent, quot circuitus in cursu perficiendi essent, nam à loco vbi siti erant, non amouebantur, ob id non semper eodem numero fuisse, ex iconibus prædictis oculata fide dignoscitur. Vt plurimum vero in Circensibus fuisse septem curricula colligimus ex Propertio; *lib. Eleg.* 24. ad Cynthiam scribente:

Aut prius infecto deposcit præmia cursu,
Septima quam meta triuerit arte rotam.

Hoc idem ex Seneca *lib. Epist.* 4. Gellio *lib.* 3. *c.* 10. Lactantio *lib.* 7. *c.* 27. Cassiodoro, *Variarum lib.* 3. *Epist.* Hæc tamen Domitianus, si Suetonio credimus, *in illo c.* 4. ad quina tantum corripuit spatia; scilicet vt quino tantum circuitu currerent aurigæ, vt multiplicaretur cursus, nam cum antea viginti quinq; essent, vsq; ad centum propagauit. Huic nostræ

 senten-

sententiæ fauent Liuii dicta, dum ait, Oua in Circo posita ad notas numerandas curriculorum, hoc est, ad signandum numerum curriculorum quæ ab aurigis perficienda erant. Et *rhedas* lego vbi particula illa, *dum*, præcedenti lacuna, duorum vel trium elementorum spatium continens. Rhedam autem fuisse vehiculum constat ex Nonio Marcello, & Cic. in Epist. ad Atticum 17. 5. lib. *Hanc* (inquit) *Epistolam dictaui sedens in rheda*, & Quintiliano *lib. 1. c. 5.* & ex Iurisconsultis *l. cum in plures. §. vehiculum, D. locati, & in l. 4. D. de supel. leg.* vnde & *rhedarius*, ipse rhedæ ductor Cic. in Orat. pro Milone, & *rhedarius mulus* Cat. de re rust. lib. 3. c. 17. Erat autem rheda vt plurimum vnius equi currus, aut alterius iumenti, quamuis & aliquando duorum, scribente Cic. ad Atticum Epist. 2. lib. 6. *Hic venit Vedius mihi obuiam cum duobus essedis, & rheda equis iuncta.* Hac vero Romanos primum in Circensibus vsos docet Seruius ad illud Virgilianum in 3. Georg.

Magnis Circensibus actis.

Qui currus etiam *Celes* vocabatur, vt scribit Budæus *in l. athletas, D. de his qui not. infam.* & ante eum docuit Aristophanis interpres, & Plinius *lib. 34. c. 5.* postea Romani in Circensibus vsi bigis & quadrigis, postremo Nero decem iugi curru in ludis aurigauit, vt tradit Suet. *in illo cap.* 14. Itaque sensus erit, additam Rhedam Circo, vt illa quæ vnius equi esset, currus in ludis transcurreret. Et *metas trans....* lego *& metas transitus*, seu *transcursus*, in Circo namque erant ab vtroque capite metæ, circum quas currus agebantur, quod in prædictis iconibus cernimus, & ideo *transitus*, seu *transcursus* metas Liuius appellauit. *Pe.... intromitterentur ferreis*, legendum non dubito *per quas intromitterentur fera.* In Circensibus enim non solum curru certatum, sed & cum feris pugnabatur, vti ex historica lectione palam fit, præsertim ex Liuio *lib. 44.* scribente, Ludis Circensibus P. Cornelii Scipionis Nasicæ, & P. Lentuli ædilium curulium 63. Africanas, & 40. vrsos, & elephantos lusisse. Et ex Sueto. *in Caligula cap.* 18. inquiente: *Edidit & Circenses plurimos à mane vsque ad vesperas, interiecta modo Africanarum venatione, modo Troia decursione.* Hæ autem feræ ferreis caueis continebantur,

tur, quibus reclusis in Circi arenam exibant cum hominibus ad id muneris destinatis concursuræ, quod ex marmoris antiqui icone æneis typis exarati, & passim venalis, videre licet. Itaque ni me fallit animus, locus hic antea habitus incurabilis, pristinæ sic integritati restitutus. Paulo post vbi scribit Liuius: *Pisauri viam silice sternendam, & Sinuessam à .... auiaria*; legendum puto, *Et Sinuessæ glarea viam silice sternendam*, scilicet, nec leuis coniectura me admonet, nam transpositis elementis, & vno corrupto, aut omisso, librarii vitio, vel incuria, ea lectio quoque deprauata; namque ablata litera *m* à voce *Sinuessam*, & loco illius posito, postremum dictionis *auaritiæ* diphthongum fit *Sinuessæ*, & dempta à voce *auiari* quæ relinquitur, *à*, priori, etiam syllaba *ri*, & addita *m*, à priori voce, vt diximus, ablatam: legitur etiam & in dictione seu syllaba *gn*, interposita *l*, quæ prætermissa fuit, & addita *r*, quam à voce *auiari* dempsimus, fit *glar*, & *i*, in *e*, transmutato, & insuper addita *a*, antecedente, fit *glarea*. Et sic locus, cuius nullus percipi poterat sensus, clarus euadit.

T. LIVIVS LIB. XLII.

Medicis omnium Rex erat, circa eum Agema quod vocant, equitumque sacra ala.

GRæcis ἄγημα dicitur *vehementia*, à qua etiam ἄγημα *agema* illud dictum, teste Arriano, peditum, equitum, & elephantorum, quod in bello ducem præcedebat, vtpote quod fortis & vehemens esset in pugna. *Agemata* dixit Liuius hoc eodem libro 42. Macedonum legiones; inquit enim: *Deleta deinde & viribus & robore ætatis ex omni cetratorum numero duo erant Agemata, hanc ipsi legionem vocabant.* Q. Curtius *de gestis Alex. lib.* 4. vbi de acie Alexandri Macedonis scribit: *In dextro cornu locati sunt equites, quos Agema appellant*; & de eadem *lib.* 5. meminit idem author. Polybius *lib.* 5. de Agemate ita scriptum reliquit: *Vocatis ad se scutatis, & quos Macedones Agema vocant*; & in alio loco eiusdē lib. *Eurilochus Magnes*

tribus millibus hominum præerat, quos reges Agema vocant. Quibus in locis ἄγημα legendum, non ἀγυια, vti in codicibus qui circumferuntur, mendose legitur.

De *ala sacra*, seu sacris militibus alibi fuse verba fecimus.

T. LIVIVS LIB. XLIII.

Censores extemplo iam atrium libertatis ascenderunt, & sibi signatis tabellis publicis, clausoque tabulario, & dimisis seruis publicis, negarunt se prius quidquam negotii publici gesturos, quam iudicium populi de se factum esset.

QVi in publico tabulario, id est, loco, in quo publicæ scripturę custodiebantur, inseruiebant tabularum obsignationi, *tabularios* dictos, in Ammiani dilucidationibus docebimus, hos vero seruos publicos fuisse patet *ex l. vltima. C. de ser. rei pub.* & Capitolinus in Gordianis tabularios *seruos publicos* appellat: *Non scribæ, non serui publici, non censuales illis actibus interessent.* Quod etiam ex hoc Liuii loco facile confirmari potest. Postea vero Arcadii & Honorii constitutione sancitum est, vt nulli deinceps ad tabularii officium pateret aditus, qui obnoxius esset seruituti. Hi autem huic conditioni erant addicti & mancipati, vt non possent ad aliam aspirare militiam & dignitatem, quod patet ex l. *scripturas, C. qui potiores in pig. hab. & l. 3. 5. 7. 8. C. Th. de num. act.* His tamen aduersari videtur Taciti locus, *libro Annal.* 14. vbi de Balbo prætorio sene orbo, & diuite, cuius propinquus Valerius Fabianus, subdit testamentum, accitis Vicio Rufino, & Terentio Latino equitibus Rom. & aliis minus illustribus, qui testamenti tabulas obsignarent. Taciti hæc sunt verba: *Igitur Fabianus tabularios, quos memoraui, & aliis minus illustribus obsignat.* Si itaque Vicium & Terentium equites, & alios minus illustres, *tabularios* nominat, non ergo veritati consentaneum, quod diximus cum Liuio, hos e fuisse seruos, seu generis seruilis. Facile diluitur difficultas, si à Corneliano textu mendum auferamus, & literam genuinam legendam subdamus, namque postrema editio præsertim à Lipsio & Verrano recepta ita habet: *Igitur Fabianus tabulas iis, quos memoraui, &c.* sicque pater

cet Tacitum loquutum non de tabulariis publicis, sed de testibus testamentum obsig:nare solitis, qui septem erant antiquitus, quemadmodum & hoc tempore obseruatur, *l.1.si vnus. C. de test. & Imperator. §. 1. Instit.* ad quod spectat illud Ciceronis in Ver. *Tabula testamenti obsignata non minus multis signis, quam è lege oporteat.* Nos vero obsignatores nobiles deligi solitos colligimus ex Cic. pro Quinctio, *Testificantur isti P. Quinctium non stetisse, & se stetisse Tabula maxima signis hominum nobilium consignantur.* Et ad Att. *Curii testamentum Ciceronum signis obsignatum.*

T. LIVIVS LIB. XLIII.

Hoc anno intercalatum est, tertio die post Terminalia Kalendæ intercalares fuere.

TEmpora annorum dimensionibus terminantur. Est autem annus, vt generaliter definitur, certum temporis interuallum, quod fit dum sydus aliquod errans, signiferum orbem suo motu per signorum ordinem integre absoluit. Quamobrem obseruamus apud scriptores annum lunarem, solarem, & omnium planetarum annum, quem magnum dixere, quum scilicet omnia simul errantia sydera ad sua quæque loca recurrunt. Sed lunaris annus quadrifariam accipitur, primus namque est, quum Luna 27. diebus, & 8. horis Zodiacum percurrens, ad signum, ex quo egressa est, reuertitur. Secundus duobus diebus & quatuor horis prolixior, qui consuere *mensis* appellatur, quum Solem à quo noua digressa est, 29. diebus & 12. horis exactis iam defecta repetit. Tertius qui 12. mensibus huiusmodi, id est, diebus 364. expletur, & vocatur communis. Quartus, qui ἐμβόλιμος Græce dictus, id est, superaugmentum, & habet menses 13. id est, dies 384. Qui apud Hebræos à principio mensis paschalis incipit, ibidemque finitur. Apud Romanos vero ab incipiente Luna mensis Ianuarii sumit initium, ibidemque terminatur. Item Solis est annus, quum ad eadem loca signorum redit peractis diebus 365. & horis sex, hoc est, quadrante vnius diei, quæ pars quater

intercalari dicto comprehenderit, si recte illius dicta perpendantur, satis constare puto. Clarius autem id aperit idem Liuius *libro* 37. vbi habet de L. Scipione: *Triumphauit mense intercalario pridie Kalend. Martias.* Ita *in l. quum Bissextum. D. de verbor. significat.* Ex Catone habemus apud Iurisconsultos, mensem intercalarem esse additum, omnesque dies eius pro momento tempori obseruari. In cuius loci annot. Budæus inquit, mensem intercalarem dici non modo eum, qui intercalatur, sed & in quo intercalatur, & priorem intercalatitium, posteriorem intercalarem dici, cuiusmodi hodie est Februarius. Vnde apud Ciceronem in Episto. legimus, *ad 6. Kalend. intercalares priores*, & ad Lig. *Ego tamen quum ad tertium Kalen. intercalares venissem.* Et in Orat. pro Quinct. *Dic Naui diem ante 5. Kal. intercalares.* Et rursus: *Prid. Kal. intercalares.* Etsi vero intercalandi apud Romanos certam notam habitam, colligamus ex Liuio loco primum allegato, vt scilicet singulo quoque 20. anno mensis intercalaretur, nihilominus quum intercalandi munus ad Pontifices spectaret, factum est, vt illi in intercalando fraude vterentur, publicanis morem gerentes; cuius rei certissimũ testem habemus Suetonium, scribentem ita in Cæsare Dict. cap. 40. *Conuersus hinc ad ordinandum Reipublicæ statum, Fastos correxit, iampridem vitio Pontificum per intercalandi licentiam adeo turbatos, vt neque messium feriæ æstate, neque vindemiarum autumno competerent. Annumque ad cursum Solis accommodauit, vt 365. dierum esset, & intercalario mense sublato, vnus dies quarto quoque anno intercalaretur. Quo autem magis in posterum è Kalendis Ianuariis nobis temporum ratio congrueret, inter Nouembrem & Decembrem menses interiecit duos alios, fuitque is annus, quo hæc constituebantur 15. mensium cum intercalari, qui ex consuetudine in eum annum inciderat.* De hac eadem re Am. Marcellinus *lib. 26.* modum intercalandi à Cæsare inuentum recensens, hæc in fine scribit: *Hac nondum extensis fusius regnis diu ignorauerunt Romani, perque secula multa obscuris difficultatibus implicati, tunc magis errorum profunda caligine fluctuabant; quum in Sacerdotes potestatem transtulissent intercalandi, qui libenter gratificantes publicanorum vel litigantium commodis, ad arbitrium suum*

detrahebant tempora, & augebant. Ex iam dictis itaque f[illegible]tere puto, Liuii dicta intelligenda esse de anno, in quo intercalatum est, hoc est, in quo 13. menses fuere, scilicet 12. ex consuetudine, & insuper 13. intercalares. Quo autem in loco inter cæteros consuetos menses intercalares reponantur, ex Liuii verbis intelligimus, nempe die tertio post Terminalia Kalendas intercalares fuisse. Terminalia autem sacrificia erant, quæ fiebant Termino Deo ad Oct. Kalend. Martias, ex Lactantio *Diuinarum Instit. lib.1.c.20.* de his Terminalibus Cic. *in Philipp.* Horatius *Epod. 2. Ode 9.* & Varro *de lingua Latina, lib. 5.* & Ouid. 2.*Fastorum*. Itaque circa finem Februarii intercalatum à Rom. constat ex hoc loco Liuii, & ex eodem libro 45. vbi ait: *Intercalatum eo anno, postridie Terminalia intercalares fuere*, Kalendæ scilicet, vt ego interpretor. Vbi notandum hanc intercalationem à præcedenti distare per tres annos tantum, nam prior anno ab V.C. 580. posterior anno 583. Et Censorinus ait, intercalatum, à Romanis inter Terminalia, & Regifugium, & sicuti Terminalium festum celebrabatur 6.Kal. Martias, ita postridie Regifugii festum, in memoriam Tarquinii fugæ, qui eo die Roma profugit; quod pariter Macrobius confirmat. Ex quibus patet, quum apud Catonem legimus de re rust. c.150. *Si intercalatum erit Kal. Maiis, agnos 30. non amplius promittat*, legendum *Kalen. Mart.* Postremo sciendum, & intercalandi modum à Cæsare inuentum, & à nobis obseruatum vitio non carere; quod docuere Plinius *lib. 18. c. 25.* & Budæus in *Post. Annot.* & Bæda *de ratione temporum*, & deniq; omnes illi, qui de Gregoriano Kalendario constituendo scripsere.

T. LIVIVS LIB. XLIII.

Fuga comitum, & quiritatio facta, vt tumultus tota Vrbe discurrentium cum luminibus.

VArro lib. de lingua Latina, *quiritare*, inquit, *est Quirites ciere.* Et Nonius, *quiritare* ait, *est clamare, deductū ab iis, qui Quirites inuocant.* Lucillius li.12.Sat. *Cōcursus velut aurarius, itareq; quiritās.* Ab Apuleio ponitur ꝓ *suppetias petere.* Budæus *in calce li. 2. de asse* scribit: *Quū olim Cato, & alii seueriores in Vrbe magistra-*

magiſtratus conciones queribundas ad populum haberent, quiritare à crebra Quiritum appellatione vocatum. Ciceroni in Epiſtolis, *quiritare* eſt fidem pop.Rom.implorare, ait namque: *Et illi miſero quiritanti, ciuis Romanus ſum; reſpondit, abi nunc, populi Romani fidem implora.* Tacitus in calce lib.16.Annal.*Igitur flètes quiritantesq́ qui aderant.* Liuius lib.40. *Occulebat vim, quod præ vlulatibus, ob tympanorumq́ & cymbalorum ſtrepitum, nulla vox quiritantium inter ſtupra & cædes exaudiri poterat.* Et paulo poſt: *Deducere in locum, qui circumſonet vlulatibus cantuq́ ſymphoniæ, & cymbalorum & tympanorum pulſu, ne vox quiritantis, quum per vim ſtuprum inferatur, exaudiri poſſit.* Publius quoque Nigidius in Commentariis Grammaticis ſcribit, *clamat, quiritat.* Ab hoc verbo *quirito* tractæ voces, *quiritatio* & *quiritatus.* Teſtimonio Vallæ, authoritate Varronis, *quiritatus* eſt clamor vrbanorum, quiritatus quoque infantium eſt, ſicuti clamor virorum, & vlulatus fœminarum. Plinius Epiſtola 106. *Audires vlulatus fœminarum, infantium quiritatus, clamores virorum.* Ita & quiritatio eſt clamor publicus, cum mœrore & triſtitia auxilium implorantium, quod clare ex ipſius textus verborum ſerie colligitur. Nec mirum (quod Glareanus annotauit) Liuium Romana voce in Græca actione vſum, nam Romanis, non Græcis ſcribebat hiſtoriam.

T. LIVIVS LIB. XLIII.

Bis ampliatus tertio abſolutus eſt reus.

IN iudiciis antiquis *ampliare* verbum forenſe erat, & ſignificabat interloqui, ſeu ſententiam differre, quum cauſa adhuc eſſet obſcura, vnde iudex pronuntiabat, *non liquet.* Cic.in orat.pro Cluentio: *Homines ſapientes, qui neq́ abſoluere hominem nocentiſſimum poſſent, neque re incognita primo condemnare vellent, non liquere dixerunt.* Hoc verbum *ampliare* non extat in Pandectis, extant tamen reliquiæ formulæ (*non liquet*) apud Vlp.*l.Pomponius* 13.§ *arbiter. D.de recept.arbit.* ſcribit A. Gellius lib.14.cap.2. *à verbo ampliare deriuata vox ampliatio, & amplius pronuntiare, quæ idem ſignificabant*; quod ex Cic. facile deprehenditur, quum in *Orat.pro Cæcinna*, inquit:

quit: *Quum causam non audisset, & potestas esset ampliandi, dixit sibi non liquere.* Et in Verr. *Glaucias primus tulit, vt comperendinaretur reus antea, vel iudicari primo poterat, vel amplius pronuntiari.* Et rursus: *Vt de Philadomo amplius pronuntiaretur*, alias *ampliaretur.* Et iterum: *Vt etiamsi lex ampliandi faciat potestatem, tamen iste turpe existimaret, non primo iudicare.* Et ad Heren. *Quid fuit iudices, quare istum nefarium ampliaueritis?* Et de claris Orat. *Quum Consules re audita, amplius de consilij sententia pronuntiauissent.* Rem hanc clare aperit Asconius, inquiens: *Mos veterum fuerat, vt si quis absoluendus esset, statim absolueretur, si damnandus, statim damnaretur, si causa non esset idonea ad damnationem, absolui tamen non posset, amplius pronuntiaretur.* Verum quum Romanis mos esset, etiam iudicia proferre per tabellas, tres dabantur tabellæ, diuersis notis insculptæ, quarum quam vellent, in vrnam imponerent. Vna habebat signatum *A.* quæ erat absolutionis nota: altera C. quæ condemnationis: tertia *N.L.* quæ *non liquere* significabat, & sic causam vel reum ampliandum; quod colligimus ex Cicerone *in Diuinat.* & Paulo, *l. Pomponius, de re iudic. P. & l. final. de iniu. iuncta l. decurionum. §. final. ex quibus causis maior. P.* Omitto enim, quod alii scripsere, nempe, *D.* damnationis notam fuisse, & θ. literam Græcam mortis notam fuisse, ex Persio, Satyr. 4.

Et potis es vitio nigrum præfigere theta.

Et Martiale 7. Epigram. 36. ad Castricium:

Nosti mortiferum quæstoris Castrice signum,
Est operæpretium discere theta nouum.

Et Ausonio:

Tuumq́; nomen theta sectilis signet.

Nam de litera *D.* nihil apud probatum auctorem me legisse memini; de θ. autem, quod diximus, spectat potius ad Græcorum, quam Romanorum morem. Sed ad rem nostram reuertentes, *ampliatos*, scribit Liuius, P. Furium Philum, & M. Matienum reos, hoc est, iudicium illorum dilatum, & quum dicenda de integro causa esset, excusati exilii causa solum vertisse. Et M. Tisinium bis ampliatum, tertio absolutum. Itaque ampliati dicebantur, vt *in Annot.* Budæus

tradit,

tradit, quorum damnatio vel abſolutio differebatur, aut quia coram teſtes ſiſtendi eſſent, & cum illis committendi, aut quia nondum plene liquebat, aut de crimine, aut de modo pœnæ, aut quia argumenta & probationes nondum ſatis erant idonea ad abſoluendum vel condemnandum. Ad quod videtur ſpectare Plautinum illud in Amphit.

Iacent rationes, ſilet iudicium, quid dicam neſcio.

Verum quia comperendinatio & ipſa erat iudicii ferendi prorogatio, ob id Budæus ibidem, Sigonius *lib. de Iudiciis 2. c. 21.* & F.H. *in Com. verbo ius, & in Com. in 3. Verr.* in differentiis aſſignandis inter ampliationem & comperendinationem plurimum laborauere. Nos, quas præcipuas arbitramur, breuiter adducimus: Ampliatio libera erat, & in iudicum poteſtate poſita, comperendinatio neceſſaria, & legis Seruiliæ imperio conſtituta; cuius rei paſſim in Verr. extant exempla. Ampliatio quoque ſæpius fieri poterat, comperendinatio ſemel tantum; bis factam ampliationem, ex hoc Liuii loco colligimus. Publicanorum quorundam cauſam tribus ampliationibus prolatam, tradit Cic. *lib. de clar. Orat.* Valerius Maximus *lib.* 4. ſcribit cauſam C. Cottæ repetundarum accuſati à L. Scipione ſepties ampliatam fuiſſe, at comperendinatione ſemel iudicium dilatatum, alias docuimus. Tertia differentia eſt, quod ampliationis tempus in iudicis arbitrio poſitum erat, comperendinationi vero perendinum diem tantum aſſignatum, hoc eſt, diem tertium, Græci *μεταύριον* dicunt, id eſt, *poſtcraſtinum*, quod ex Cic. in Bruto clare percepimus. Hiſce tribus differentiis præcipue ampliationem & comperendinationem diſtingui puto, cæteras minus forte veras, vel ſaltem haud neceſſarias cenſeo, vtputa quod in comperendinatione poſſet eſſe ampliatio, nequaquam in ampliatione comperendinatio; & quod in comperendinatione defenſor ſeu reus primum diceret, ſecundo loco accuſator, in ampliatione primum accuſator, deinde defenſor, & aliæ eiuſdem generis, quas lubens omitto, quum ex dictis Liuii ſatis ſententiam apertam exiſtimem.

T. LIVIVS LIB. XLIII.

Ita præteritis silentio obliteratis, in futurum consultum ab Senatu Hispanis, quod impetrarunt, ne frumenti æstimationem magistratus Romanus haberet, neve cogeret vicesimas vendere Hispanos quanti ipse vellet, & ne præfecti in oppida sua ad pecunias cogendas imponerentur.

PLures vicesimæ differentiæ apud scriptores obseruamus. Dion Cassius *lib. 55.* refert, Octauium Augustum vicesimam hæreditatis & legatorum, exceptis, quæ genere proxime iunctis, ac pauperibus morte aliorum relinquebantur, statuisse inferri in ærarium militare Cæsaris. Hinc lex Iulia *de vicesima* dicta. Leges addidisse de hæreditatum vicesima Antoninum philosophum, scribit Iulius Capitolinus, quas omnes sustulisse Iustinianum constat ex C. *de edict. D. Hadr. tollend.* Huius vicesimæ ibidem *l. vlt.* fit mentio, & à Paulo *lib. Sentent. 4. cap. 6.* & à Plinio *in Panegyr. lib. 7. Epist. ad Corelliam*, & alia eiusdem lib. *ad Fabatum*. De eadem Æmilius Macer binos libros conscripsit. Fuit & alia vicesima portorii, vectigal, inquam, quod pendebatur pro exportatione rerum; cuius meminit Cic. *in 4. act. in Verr.* inquiens: *Scribit H—S. LX. socios perdidisse ex vicesima portorij Syracusis.* Quum Plinius locis allegatis vicesimæ verba facit, sunt qui intelligant de vicesima rerum venalium, cuius tamen impiissimæ & infandæ exactionis nullibi meminisse scriptores obseruaui. Fuit & alia vicesimæ lex longe antiquior, lata anno 298. ab vrbe condita, cuius meminit Liuius *lib. 7.* in hæc verba: *Ab altero Consule nihil memorabile gestum, nisi quod legem nouo exemplo ad Sutrium in castris tributim de vicesima eorum, qui manumitterentur, tulit: Patres quia ea lege haud paruum vectigal inopi ærario additum esset, auctores fuerunt.* Hac liberti tantum tenebantur, ob idque etiam ad Ciceronis vsque tempora retentam, ipsemet, vti ad Attic. scribens *lib. 2.* ita confirmat: *Portoriis Italiæ sublatis, agro Campano diuiso, quod vectigal superest domesticum præter vicesimam, quæ mihi videtur vna conciuncula clamore pedissequorum nostrorum esse peritura.* Hanc Neronem cum aliis per initia sui Imperii, vt popularem

rem auram aucuparetur, sustulisse vel remisisse, testari videtur Tacitus *lib.13.* Aurum vicesimarium hinc deductum, putant doctiores, quod ex hac vicesima colligeretur, cuius Liuius *lib.13.* in hæc verba scribens, meminit: *Cætera expedientibus quæ ad bellum opus erant, Consulibus, aurum vicesimarum, quod in sanctiore ærario ad vltimos casus seruaretur, promi placuit, prompta ad quatuor millia pondo auri.* De hac vicesima, de qua Pomponius ait, A. Ofilium primum scripsisse, *l.2.§.ex his. D. de orig. iur.* intelligendum opinatur F H. At de nulla harum vicesimarum Liuii verba intelligenda, tum temporum computatio, tum ratio ipsa suadet. Namque nulla earum in Hispanorum ita erat potestate, vt eam quoquo modo vendere possent, sed eorum omnium exactio ad Rom. magistratus seu vicesimarios exactores spectabat. Quamobrem ego per vicesimam hoc loco interpretor, vigesimam partem frumenti, quam Hispanorum vnusquisque possidebat: duo enim impetrauerunt Hispani à Senatu, vnum, ne magistratus Rom. eorum frumento pro libito pretium constituerent; alterum vero, ne cogere possent eosdem, vicesimam frumenti, quam haberent singuli, partem vendere, quanti ipsi magistratus vellent.

T. LIVIVS LIB. XLIV.

Romanus ad Clitas, quas vocant, munimenta ceruis etiam obiectis, vt viam intercluderet, à Macedonico ad Toroniacum mare perducit.

QVi qualesque essent cerui in re bellica, & in munimentis conficiendis, discere licet ex Iulio Cæsare, *lib. 7. belli Gallici*, de obsidione Vercingetoricis verba faciente, vbi ita scriptum reliquit: *Duas fossas 15. pedes latas, eadem altitudine perduxit quarum anteriorem campestribus & demissis locis, aqua ex flumine deriuata compleuit, postea aggerem & vallum 12. pedum extruxit, huic loricam pinnasque adiecit grandibus ceruis, eminentibusque ad commissuras pluteorum atque aggeris, qui adscensum hostium tardarent*, & cætera quæ sequuntur. Ex quibus elicimus, fuisse ceruos ligneos stipites, truncos seu cippos humi infixos ad hostium impetum retardandum; quod & Liuius

Liuius hoc loco confirmare videtur, inquiens, munimentis à Romanis fabrefactis, & ceruis obiectis, viam interclusam. Vocatos autem ceruos, & ab aliis stipitibus differre arbitror, quod in supernis cacuminibus veluti bifurcati essent, & acuminati instar animalium ceruorum cornua. Ita & cerui appellatæ furcæ, quæ ad casæ agrestis sustentationem figebantur, & eadem de causa. Vnde Virgil.

Atq; humiles habitare casas, & figere ceruos.

Ita & à similitudine celeritatis animalis cerui fugientes seruos ceruos appellatos, eadem ratione, docet Pomponius Festus. Idem & Varro refert *lib.4. de lingua Latina*, inquiens, Ceruos in castris à similitudine cornuum ceruorum appellatos, quorum meminit & Tibullus *lib.4. ad Messal.*

Qualiter aduersos hosti defigere ceruos.

Male enim qui legunt *neruos*, namque verbum illud *defigere*, quis non vidit neruis minime aptari posse?

T. LIVIVS LIB. XLIV.

Censores censum Idibus Decembribus seuerius quam antea habuerunt, multis equi adempti, inter quos P. Rutilio, qui tribunus plebis, eos violenter accusarat. Tribu quoque is motus, & operarius factus ad opera publica facienda.

CEnsores variis pœnis animaduertisse in illos, quos nota afficiebant, legimus. Namque equum adimebant quandoque, scilicet quem ei è publico in bellicos vsus assignatum, habebat; vel tribu mouebāt, hoc est, è honestiore tribu in minus honestum transferebant, vti ex rustica in vrbanam, vel ex rustica in rusticam, quod docet Liuius, vbi de Claudio censore. Nam in vrbanam tribum transferri ignominiosum erat, vti testatum reliquit Plinius *lib.18.c.3.* præterea in Ceritum tabulas transferebant, hoc est, suffragio spoliabant. Ad hæc ærarium faciebant, id est, (si Pædiano credimus) nullum aliud ciuitatis ius relinquebant in centuria, atque adeo in tribu, quam vt pro capite suo æs penderent. Senatores etiam aliquos notabant, & senatu amouebant. Hæc tantum censoriæ pœnæ genera ex historiis recentiores adnotarunt. Addimus nos, hoc Liuii loco moniti,

niti, sextum genus, quod erat operarium facere ad opera publica facienda, scilicet, vt pecunias soluerent in opera publica impendendas, hoc est, soluendas illis, quibus opus aliquod publicum faciendum locassent censores. Ita apud eundem Liuium legimus *lib.* 10. ex pecunia collecta & fœneratorum damnatione plura opera publica facta, ita & alia opera publica confecta, ex pecunia multaticia à pecuariis damnatis exacta, & *lib.* 35. De mulcta quoque fœneratorum quadrigas inauratas, clypeos inauratos in Capitolio positos, & porticum factam extra portam tergeminam.

T. LIVIVS LIB. XLIV.

Titus Sempronius ex ea pecunia, qua ipsi attributa erat, ædes P. Africani pene Veteres ad Vortumni signum, laneasq; & tabernas coniunctas in publicum emit, basilicamq; faciendam curauit, qua postea Sempronia appellata est.

EX hoc Liuii loco patet, differentiam illam, quam Carolus Sigon. *lib. Prouinciarũ* 2.c.8. statuit inter pecuniam attributam & vectigalem, corruere. Ait enim, pecuniam attributam fuisse, quæ hauriebatur ex ærario, vectigalem vero, quæ ex vectigalibus & tributis colligebatur. At hæc pecunia attributa T. Sempronio, ex vectigalibus fuit collecta; ergo non ex ærario, quod ex eiusdem Liuii verbis elicitur, sic scribentis: *Censoribus dimidium ex vectigalibus eius anni attributum ex S.C. à quæstoribus, ex qua pecunia attributa T. Sempronius basilicam faciendam curauit, qua postea Sempronia appellata est.* Cæl. Rhodig. *lib.* 10. *cap.* 3. videtur innuere attributam pecuniam fuisse, quæ tributi nomine statueretur, idque ex Liuio *lib.* 39. scribente de censura Catonis aspera ita in omnes ordines; ornamenta & vestem muliebrem, vehicula & mancipia æstimantem, & his omnibus rebus terni in millia æris attribuentem. Item *lib.* 1. ait: *Vnde equites alerent equos ex publica pecunia emptos, vidua attributa, qua bina millia æris in annos singulos penderent.* Huic sententiæ fauere videtur Varro *libro* 5. *de Lingua Latina*, vbi ait: *Tributum dicitur à tribubus, quod in pecunia, qua à populo imperata erat, tributim à singulis pro portione census exigebatur.*

Cic.

Cic. *in pretura vrb.* inquit: *Ne diutius teneam pecuniam attributam, profectus est quæstor in prouinciam:* quæ verba exponens Asconius, attributam pecuniam esse inquit, quæ in militum stipendium de ærario à tribunis ærariis quæstoria adnumerabatur. Hæc sententia etsi specifice sustineri possit, tamen generice & in vniuersaliori significatione mihi magis probatur Budæi expositio in prioribus Annot. *in P. ex titul. de officio quæst.* vbi pecuniam attributam *assignatam* interpretatur. Nam quæ in stipendium militum assignabatur, attributa dicebatur ex Cic. & Asconio locis adductis, ita & quæ equis alendis assignata erat ex viduarum censu, ex Liuio *attributa* appellata, sic & quæ magistratibus in prouinciam proficiscentibus assignabatur, attributa pecunia dicta. Cic. in Pison. *Nonne sestertium centies & octogies ex ærario sibi attributum Romæ in quæstu reliquisti?* Idem Cic. Consul ad Caninium scribens, inquit: *De drachmis centum millibus nihil est, quod in isto genere cuip:am possim accommodare, omnis enim pecunia ita tractatur, vt præda à Præfectis, quæ autem mihi attributa est, à quæstore curetur.* Attribuere enim inter cæteras significationes accipitur pro assignare. Cic. in Anton. *Antonius mihi pecuniam attribuit:* & rursus: *Quantiq; locarint, tantam pecuniam redemptori resoluendam attribuendamq; curent:* & ad Attic. *Pueros attribue ei, quot & quos videbitur.* Et ad Q. Fratrem: *Insulæ, quæ erant à Sylla, Rhodiis attributæ,* & alibi pluries. Quare hoc in loco pecuniam T. Sempronio attributam, *assignatam* interpretandum puto, sicque omnem difficultatem tolli.

T. LIVIVS LIB. XLIV.

Legati ex Macedonia quinquatris vltimis adeo expectati venerunt, vti, nisi vesper esset, extemplo Senatum vocaturi Consules fuerint.

VVlgatissimum est, Quinquatria fuisse festa, quæ Mineruę seu Palladi fiebant, ita appellata, quod per quinque dies post Idus, qui inter atros connumerabantur, fiebant, vti Ouid. 3. Fast.

Vna

Vna dies media est. post fiunt sacra Mineruæ,

Nomina quæ à iunctis quinque diebus habent.

Et Varro *de Lingua Latina* 5. docet, quinquatria fuisse festa Mineruæ sacra, per quinque dies ab Idibus. Gellius libro 2. cap. 21. *Quod quinquatrus, inquit, dicimus, quod quinque ab Idibus dierum numerus sit atrus nihil.* Porphyrion enarrans illud Horat. Epist. 2. Epist. 2.

At potius puer, vt festis quinquatribus olim,

scribit, quinquatrus à quinque diebus dici, qui dies ad ferias Mineruæ pertinet, propterea quod festæ solemnitates eiusdem Deæ per hoc spatium celebrabantur. Cic. *in Epist.* eleganter dixit: *Quinquatribus egi causam suam, non inuita Minerua:* & rursus: *Ita tumultuose conciones quinquatriis afferebantur.* Domitianum Imperatorem quinquatria quotannis Mineruæ celebrasse solemnia in monte Albano, ita vt & collegium ad magisterium earum institueret, testis est Sueton. in illo. *cap.* 4. Quod etiam insigniter describit Iuuenalis *Satyr* 11. tam liber & verax, quam contra vani & adulatores Papinius & Martialis. Nero Agrippinæ matri struens insidias, eam Baias euocauit ad solennia quinquatrium simul celebranda, ex eodem Sueton. *cap.* 34. Errant sane toto cœlo (vt aiunt) qui quinquatrum diem vnum solummodo fuisse festum ex Varrone existimant, scribente *lib. de Lingua Latina* 2. quinquatrum diem vnum festum sic appellatum, quod erat post diem quintum Idus Martii; quam sententiam & sequutus est Beroaldus in comm. loci citati, qui tamen vna cum aliis eiusdem opinionis facile erroris conuincitur. Nam Sueton. *in August. cap.* 71. scribit: *Nos mi Tyberi quinquatris satis iucunde egimus, lusimus enim per omnes dies, forumq; aleatorium calefecimus.* Præterea Liuius *lib.* 36. sic habet: *Interrupit hos sermones nocte, quæ pridie Quinquatrius fuit pluribus simul locis circa forum incendium ortum.* quo loco *pridie quinquatrus* interpretandum non dubito, priorem ex quinquatriis diem. Sic & apud Cic. ad Attic. 9. *Fuit enim pridie quinquatrus egregia tempestas, quæ ego illum vsum puto.* Gellius namque *lib.* 19. *c.* 24. putat dictum pridie, quasi pristini, id est, priore die. Sed de re hac clarius Ouid. lib. 3. Fast.

H —— *Sunt*

—— Sunt sacra Mineruæ
Nomina, quæ à iunctis quinq; diebus habent.
Sanguine prima vacat, nec fas concurrere ferro,
Causa, quod est illo nata Minerua die.
Altera tresq; superstrata celebrantur arena,
Ensibus exertis bellica læta Dea est.

Ex his, quæ à Liuio sunt dicta *vltima quinquatria*, facile colligimus, non vltimum quinquatrium, diem videlicet quintum intelligere, hæc illius verba clare demonstrant: *Legati ex Macedonia quinquatribus vltimis adeo expectati venerunt, vt, nisi vesper esset, extemplo Senatum vocaturi Consules fuerint. Postero die Senatus fuit, legatiq; auditi sunt.* Hunc genuinum sensum verborum Liuii esse etsi arbitror, nihilominus & aliam expositionem afferre libet huiusmodi. Habemus ex Festo Pompeio, *lib.2.* Quinquatria proprium Mineruæ festum fuisse post Idus Martias, aliud vero festum quinquatrium post Idus Iunias, quæ vocabantur *quinquatria minuscula*, seu *minores*, & erat festum tibicinum, qui colebant Mineruam. Hinc Ouid. 6. Fast.

Et iam quinquatras iubeor narrare minores,
Huc ades ô cœptis flaua Minerua meis.
Cur vagus incedit tota tibicen in vrbe,
Quid sibi persona, quid toga longa volunt?

Itaque *vltima quinquatria* interpretari possumus hæc minora vocata, quæ postremo tempore celebrabantur, mense scilicet Iunio, ad differentiam priorum, quibus proprie colebatur Minerua mense Martio; vtramlibet accipiat lector expositionem.

T. LIVIUS LIB. XLV.

Cætera omnis generis arma cumulata in ingentem aceruum, precatus Martem, Mineruam, Lunamq; matrem, & cæteros Deos quibus spolia hostium dicare ius fasq; est, ipse Imperator face subdita succendit, deinde circumstantes tribuni militum, pro se quisque ignes coniecerunt.

HVnc locum enarrans doctissimus Turnebus *Aduers. lib.16.cap.20.* non *Lunam matrem*, sed *Luam matrem* legendum

gendum contendit, alio eiusdem Liuii loco *lib.8.* permotus. Per initia enim libri illius legimus: *Armorum vis magna, tum inter cæsa corpora hostium, tum in castris inuenta est. Ea Luæ matri se dare Consul dixit.* Hanc Luam Deam ita appellatam, inquit Turnebus, à luendo & expiando, eamque præfuisse lustrationibus & lustris, post cædem enim hostium & bellum, opus purgamentis & piaculis esse. Ego sane libentissime, ni ratio aliter suaderet, cum doctissimo viro consentirem. Sed quæso, vnde hæc noua Dea excogitata? quis illius ex classicis authoribus verba fecit? Nam in loco adducto mendum inesse, mox demonstrabimus. Fatemur gentilium Deorum innumeram farraginem, ita vt D. Augustinus *lib.4. Ciuitatis Dei, cap.23.* & *lib.7. cap.2.* ex Varrone dixerit, supra triginta millia fuisse, & Pindarus ante illum triginta millia esse dixit, si Maximo Tyrio credimus, qui illum citat *Ser.1.* id tamen referens ad opera & effectus diuinitatis. Verum enimuero, quomodo Liuius pene incognitam Deam specifice cum Marte & Mineruä nominarit, non video: quinimo rationi consentaneum erat, vt potius eam (si qua est) in generali illa dictione, *& cæteros Deos, quibus spolia hostium dicare ius, fasq; est*, comprehenderet. Auget difficultatem, quod epitheton, *matrem*, adiunxerit, quo præcipuos magnosque Deos donauit antiquitas, non communioribus attribuens. Adhæc admiratione non caret, si hæc lustrationibus præerat, cur scriptores illius non meminere, vbi de exercituum lustratione agunt. *Armilustrum* vocauit Varro *lib.4. linguæ Latinæ*, ex quo Plutarchus *in Romulo*, & Liuius ipse *lib.1.* Dionysius Halycar. *lib.4.* scripsere, cur in classium expiatione, cuius Liuius *lib.39.* & Appianus meminit *lib.5. bel. ciuil.* Nec in rogi militaris lustratione, de qua Virg. lib.11. Æneid.

Hinc alij spolia occisis direpta Latinis
Coniiciunt igni, galeas ensesq; decoros.

Cur, inquam, in huiusmodi militaribus expiationibus scriptores de Lua Dea ne verbum quidem fecere? Vtrobique itaque Liuium matris Lunæ verba fecisse crediderim, mendumque inesse potius *lib.8.* quam *lib.45.* impressorum

incuria, qui pro litera *n*, elementum *u* facile suppofuere, nam characteres vtranque literam exprimentes, consimiles maxime sunt, sique inuertantur, alter alterum repręsentat. Lunam vero iure matris attributo donatam constat, quippe quæ sublunarium omnium generationi & incremento opem ferat. Vnde non immerito Arist. *lib. de Anima. lib.* scripsit, Lunæ naturam persimilem videri naturæ terræ, quam magnam matrem dictam alibi docuimus. Ait Turnebus, *Quid attinet arma in honorem Lunæ comburi?* At ipse sciat velim, in re militari maximum Lunæ vsum, nec contemnendum iuuamen plerunque in rebus bellicis eam præstitisse. Communiora omitto, particularia exempla aliquot adduco, ex antiquorum historia excerpta. Germani in prælio ineundo religiosi Lunam nouam obseruabant, tradente Plutarcho *in Iulio Cæsare.* Ipsemet Liuius, de cuius dictis agitur controuersia, quot bellicas insidias silente Luna patratas, quæ itinera ea perlucente noctu facta recenset? *Lib.* 32. vbi de T. Quinctio scribit: *Nocte itinera fieri iubet, & pernox forte Luna erat.* At audiamus, quæ magis ad diuinitatem accedunt exempla. Idem Liuius *lib.* 44. hæc habet: *C. Sulpitius Gallus Tribunus militum secundæ legionis, qui prætor superiore anno fuerat, Consulis permissu ad concionem militibus vocatis, pronuntiauit, nocte proxima, ne quis id pro portento acciperet, ab hora secunda vsque ad quartam horam noctis Lunam defecturam esse, id quia naturali ordine statis temporibus fiat, & scire ante, & prædici posse. Itaque quemadmodum quia certi Lunæ Solisq; & ortus & occasus sint, nunc pleno orbe, nunc senescente, cornu exiguo fulgere Lunam, non mirarentur, ita ne obscuram quidem, quum condatur vmbra terræ, trahere id in prodigium non debere. Nocte, quam pridie Nonas Septembris insecuta est dies, edita Luna cum defecisset, Rom. militibus Galli sapientia prope diuina videri. Macedonas, vt triste prodigium, occasum regni, perniciemq; gentis portendens mouit; nec aliter vates; clamor vlulatusq; in castris Macedonum fuit, donec Luna in suam lucem emersit.* Pergit deinceps Liuius pugnam describere, & Romanorum victoriam. Sed audiamus & Tacitum, *lib. Annal.* 1. vbi de seditione Pannonicarum legionum: *Noctem minacem, & in scelus erupturam*

fons

fons leniuit. Nam Luna clariore pene cœlo visa languescere, id miles rationis ignarus, omen præsentium accepit, ac suis laboribus defectionem sideris adsimilans, prosperèq; cessura quæ peragerent, si fulgor & claritudo Deæ redderetur. Igitur æris sono, tubarum cornuumq; concentu strepere, vt splendidior obscuriorve lætari aut mœrere, at postquam ortæ nubes officere visui, creditumq; conditam tenebris, vt sunt mobiles ad superstitionem perculsæ semel mentes, sibi æternum laborem portendi, sua facinora auersari Deos lamentantur. Et paulo post: *Tum redire paulatim amor obsequij, omittunt portas, signa vnum in locum principio seditionum congregata, suas in sedes referunt.* Itaque parum ne momenti in bellicis rebus Lunæ numen esse dicemus? an potius iure hostium arma, sicuti Marti & Mineruæ, Lunæ comburi debuisse non negabimus? Ergo vt ipsissimis Turnebi de Luna prolatis verbis vtar, istam Lunam Deam capite foras præcipitem agendam puto, & in hos penates reuocandam Lunam matrem; quæ tempestates præuidere, & præcauere quoque milites doceat; quæ terras satiaret, accedens corpora impleat, abscedens inaniat, frondes quoque ac pabula iuuet, & tandem in omnia illius vis penetret, ita vt recte Plinius *lib.40.c.99.* eam mundi spiritum appellarit.

T. LIVIVS LIB. XLV.

In quatuor vrbanas tribus descripti libertini, præter eos, quibus filius quinquenni maior ex S. C. esset. Eos, vbi proximo lustro censi essent, censeri iusserunt. Et eis, qui prædium prædiave rustica plus sestertium 30. millium haberent, censendi ius factum est. Hoc quum ita seruatum esset, negabat Claudius suffragij lationem iniussu populi Censorem cuique homini, nedum ordini vniuerso adimere posse.

PLures difficultates ex præsentis textus lectione emergunt, quarum prima est, quomodo affirmet Liuius ex Claudii ore eius suffragii, censorem non posse ciui cuiquam adimere, quum oppositum supra docuerimus ex Gellio & Asconio palam id confirmantibus. Altera vero, quo pacto dixerit Claudius, libertinis adimi suffragii ius, & qua de causa. Id enim satis obscurum videtur. Tertia, an li-

bertini solum essent descripti in quatuor vrbanis tribubus, an & aliqui in rusticis? Diluitur prima difficultas, quia adimere suffragium, dupliciter potest considerari, vno modo pro auferre ab eo, qui iam suffragandi ius adeptus esset, alio modo esse impedimento, quo minus quis suffragii ius non adipiscatur, quum antea non habuerit. Priori modo censores ius adimere suffragandi potuisse cuicunque habenti, palam fecimus supra, vbi de censoriis notis loquuti sumus, nam ea referendo in Cærites tabulas, & ærarium faciendo, id præstare poterant Censores; sicque Gellii & Ascanii dicta interpretanda. Secundo modo Liuii verba intelligenda; namque Sempronius Censor statuendo libertinos, qui prius non essent censi, censeri posse, si rustica prædia pluris sestertium 30. millium haberent, excludebat quoq; à censu illos, quibus in prædiis rusticis minus dicta summa esset; quod Claudius impugnabat, inquiens, id esse adimere libertinis singulis, non solum qui minus sestertium 30. millium, sed & eorum ordini vniuerso suffragii lationem, & illis, qui dictam summam non possiderent. Et ratio est, quia qui incensi erant, suffragium ferre non poterant, quamuis ciuitatis Romanæ iure donati essent, & in tribu descripti. Quod docuit Nicolaus Gruchius inter recentiores plurimæ doctrinæ vir, *libro de Comitiis Rom. 2. cap. 3.* & quoque ex hoc loco comprobari facile potest: & ita Censores poterant adimere ius suffragii, hoc est, inhibere, quo minus quis illud consequeretur. Ex quibus etiam facile patet responsio ad secundum obiectum. Quod vero ad tertium spectat, dicimus, Libertinos homines non solum in quatuor tribubus vrbanis descriptos fuisse, sed & in aliquibus rusticis aliquando locatos. Namque Appius Claudius Censor anno ab vrbe condita 441. libertinos ex quatuor vrbanis in alias omnes dispersisse, testati sunt Diodorus & Plutarchus *in Publicola*, quod quum nobiles & ingenui iniquissimo animo ferrent, Q. Fabius Rullianus nouem post annos Censor, iterum in quatuor vrbanas redegit, vnde Maximi nomen ab vniuersa ciuitate obtinuit: quumque subsequentium Censorum incuria vel conniuentia id minime seruatum

tum

tum esset, L. Æmilius Papus, & C. Flaminius Censores anno ab vrbe condita 532. libertinos in rusticas tribus dispersos in quatuor vrbanas tantum reuocarunt, & esse voluerunt. Postea S.C. & hæc series immutata, namque permissum, vt libertini, quibus filius quinquenni maior esset, in rusticis censerentur. Postremo Tiberius Gracchus anno ab vrbe condita 585. in solam Exquilinam tribum vrbanam eos redegit, quod ex hoc Liuii loco colligimus, & ex Cicer. 1. *de Oratore libro*, subsequentibus vero temporibus modo per rusticas tribus libertinos descriptos, modo in vrbanas redactos pro dominantium in Repub. libidine, vtque libertinos eosdem vel amore vel odio prosequebantur, velut iam aliquando occasio vel necessitas expostulabant, in historia obseruamus. Et hæc de re hac pro nunc sint satis. Illud profecto non prætermittendum, ne viri doctiss. authoritate studiosi decipiantur, haud veritati consentaneum, quod à Carolo Sigonio, *libro de iure antiquo ciuium Rom. 2. c. 14.* scriptum est ex Liuii authoritate hoc in loco, Tiberium Gracchum scilicet contendisse, omnes libertinos ab omnibus tribubus repellere; quod falsum esse, clare conuincitur ex ipsius Liuii verbis, scribentis, seruatum vt libertini, qui in quatuor vrbanas tribus descripti erant, præter eos, quibus ex S.C. filius quinquenni maior esset, vbi proximo lustro censi essent, ibi & censerentur. Nam disceptatio præsertim Censorum erat, circa illos, qui non solum censi erant, vt superius satis manifestum factum puto.

T. LIVIUS LIB. LVII.

Militem quotidie in opere habuit, & triginta dierum frumentum, ac septenos vallos ferre cogebat, ægre propter onus incedenti dicebat: quum gladio te vallare scieris, vallum ferre desinito.

VAllum in primo casu pro munimento castrorum obseruamus, quamuis & aliquando in eadem significatione & casu eodem *vallus* legatur. Tibull. libro Eleg. 1. Eleg. 2.

Non arces non vallus erat.

Cæsar lib.3.bel.ciuil.*Vallus contra hostem in altitudinem pedum decem.* Fiebant antiquitus valli seu munimenta castrorum nonnumquam ex terra & cespitibus, vti ex Liuio colligimus lib.25. *Circumspectare atque agitare Dux cœpit, si quo modo posset, vallum circum inijcere, sed erat adeo nudus tumulus, & asperi soli, vt nec virgulta vallo cadendo, nec terra cespiti faciendo*, & quæ sequuntur. Plinius lib.35.c.14. *Hinc & cespitum natura, castrorum vallis accommodata.* Et de eadem re plura Vegetius *lib.3. c.*8. Fiebant & nonnunquam valli lapidum congestis molibus. Sic Carthaginenses saxis vndique circa, ex propinquis vallibus congestis vallum auxerunt, tradente Liuio *lib.28.* Philippus quoque Macedonum Rex lapidum congerie, vt pro muro essent, præmuniuit castra, apud eundem Liuium *lib.*31. & pariter Antiochus *lib 36.* arboribus obiectis, & quandoque vallum constitutum legimus *lib.6.* post principium, vbi de vallo Volscorum. Et *lib.25.& 31.* vbi de Philippo Macedonum Rege. Ex militum hastis hosti obiectis veluti vallum quandoque factum legimus apud eundem authorem *lib.36.* Eodem pacto Cic.in Pis. Alpium montes aduersus Gallorum ascensum transgressumque *vallum* dixit. Coustruebant pariter antiqui castrorum munimentum seu vallum ex palis solo infixis inuicem adhærentibus & connexis, qui & ipsi valli appellati. Sic palum, cui vitis alligatur, *vallus* dictus. Virg.1.Georg.

Exacuunt alij vallos furcasq́; bicornes.

Et iterum:

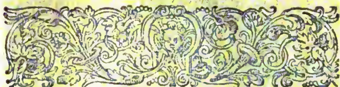
—— Et vallos primus sub tecta referto.

Et 2.eiusdem:

Quadrifidasq́; sudes & acuto robore vallos.

In hac significatione accipiendam valli vocem hoc in loco, non dubito, dum ait, Scipionem Africanum coegisse singulos milites septenos ferre vallos, hoc est, palos acutos, quibus conficiendis castrorum munimentis, quum opus esset, vterentur, & humo infigerent. Eodem modo & Cic. in Tuscul. *ferre vallum* dixit: & Epist.6.ad Att. *Vallum Lucilianum*, Satyricum carmen appellauit, quo ceu vallo, id est, fuste Lucilius homines male afficiebat, seu verberabat.

MAR-

MARCELLI DONATI

IN CORNELIVM TACITVM DILVCIDATIONES.

CORNELIVS TACITVS LIB. I.

Neque mortem nepoti pro securitate priuigni illatam credibile erat, propius vero Tiberium ac Liuiam, illum metu, hanc nouercalibus odiis suspecti & inuisi iuuenis cædem festinauisse.

ABIT in prouerbium, *Nouercale odium*, & pro insigni malo *nouerca*; sic scriptum: *Dies quandoque parens quandoque nouerca.* Et Menander in sententiis Comicis Græcorum *cap.* 24. δεινότερον ἄλλο οὐδὲν μητρυιᾶς κακόν, hoc est, *Nullum maius malum nouerca.* Charondas Sibaritis tulit legem, vt qui liberis superinduxisset nouercam, consilio Senatus, & patriæ submoueretur; nunquam ab eo existimans patriam recta ac salubria consilia sperare posse, qui liberis propriis male cõsuluisset; quod scripsit Diodorus Siculus *lib.* 12. *Bibliot.* Glossa in §. *socrum, de Nupt.* tradit Nouercam dici, quasi *noua arca*; Rectius tamen alii, quasi νέα ἀρχή, id est, *noua princeps*, statim enim atque in domum mariti traducitur, omnia sibi arrogare nititur. Et sæpe nouercalibus delinimentis infatuati mariti coguntur iudicium ferre contra proprium sanguinem; & filios exhæredare, *ex l.* 4. *de inoff. test. in P.* sic Euripides *in Alceste* scribit:

ἐχθρὰ γὰρ ἡ 'πιοῦσα μητρυιὰ τέκνοις
τοῖς πρόσθ', ἐχίδνης οὐδὲν ἠπιωτέρα.

hoc est: *Inimica est enim subiens nouerca, prioribus liberis vipera*

 nihilo

nihilo mitior. Hinc scriptores semper nouercę voci *impiã, crudelem, iniustam, sæuam*, & huiusmodi adiiciunt. Virg. in Bucol.

Est mihi namque domi pater, est iniusta nouerca.

Cestius Pius apud Senecam lib. 4. Controuersiarum ait: *Sed adhuc crudelis & pertinax nouerca post omnia deuicta, nihilominus sæuit.* Et Ouidius in Epist. Medeæ ad Iasonem:

Sæuiet in partus dira nouerca meos.

Et Claudianus de raptu Proserpinæ.

In dira subito mores transisse nouerca.

Virgilius iterum 2 Georg.

Pocula si quando sæua infecere nouercæ.

Ouidius rursus 2. Tristium.

Nam quid in Hippolyto est, nisi sæuæ flamma nouercæ?

Et Seneca in Traged. Octauia.

Tulimus sæuæ iussa nouercæ,
Hostilem animum, vultusque truces.

Et iterum:

Sæua cui lacrymis dedit etiam nouerca.

Itemque in Hippolyto.

Vicit sæuas cura nouercas.

Et rursum:

Audite Athenæ, tuque funesta pater peior nouerca.

Et Statius lib. 2. Syl.

Cui sibila serpens poneret, & sæua vellet seruire nouerca.

Valerius Flaccus lib. 1. Argon.

——Heu sæuæ nec quicquam erepta nouercæ.

Et iterum.

——Heu sæuæ formido nota nouercæ.

Ouidius lib. 1. Metamorph.

Lurida terribiles miscent aconita nouercæ.

Et lib. 9. Metamorphos.

Mors mihi munus erit, decet hæc dare dona nouercam.

Horatius lib. Epod. Ode 5. *Quod vt nouerca me intueris.* Iure itaque Tacitus odia Vatiniana, quibus Liuia Drusum prosequebatur, *nouercalia* appellauit. Et paulo infra inquit: *Nouercalibus Liuiæ in Agrippinam stimulis.* Et rursus: *Liuia grauis domui Cæsarum nouerca.* Et *manus auida nouercales.*

C. TA-

C. TACITVS LIB. I.

Nam Tiberius cuncta per Consules incipiebat, tanquam vetere Republica, & ambiguus imperandi. Ne edictum quidem, quo Patres in Curiam vocabat, nisi Tribunitiæ potestatis præscriptione posuit, sub Augusto accepta.

CONsulum ius vocandi Senatum fuisse elicimus ex Liuio *libro* 23. scribente: *Consules edixerunt, quoties Senatum vocassent, vti Senatores, quibusque in Senatu dicere sententiam liceret, ad portam Capenam conuenirent.* Clarius Dionysius Halycarnassæus *libro decimo* id docet. Quamobrem dubium videtur Taciti dictum, quum ait, Tiberium qui cuncta per Consules incipiebat, Senatum conuocasse Tribunitiæ potestatis præscriptione. Cui difficultati obuiam ire possum ex Gellii sententia *lib.* 14. *cap.* 7. vbi habet, ex Varronis sententia ius vocandi Senatum fuisse non solum penes Consules, sed & Dictatorem, Prætores, Tribunos plebis, Interregem, Præfectum vrbis, Tribunos militares, qui pro Consulibus fuissent; Decemuirosq;, qui Consulare imperium habebãt. Item & Triumuiros Reipub. constituendæ causa creatos. De vocatione Senatus à Prætoribus facta plura habemus apud Liuium exempla, pręsertim absentibus Consulibus, vti *lib.* 8. post principium, & *lib.* 10. vbi de P. Sempronio Prætore creato loquitur, & *lib.* 32. vbi de Senatu à Prætoribus post Cannensem cladem vocato. Et iterum *lib.* 3. vbi de Senatu vocato à M. Æmilio Prætore. & *lib.* 42. vbi de L. Cor. Lentulo Prætore, & *libro* 46. vbi de M. Iunio prima luce, Catone authore, Senatum vocante. & *lib.* 8. vbi de Seruio Sulpicio, & *lib.* 5. ad finem, & *lib.* 41. Quod pariter habemus ex Tacito *lib.* 17. vbi Prætor Vrbanus, quem non nominat, *Senatum* vocauit. De vrbis Præfecto erat authoritas Liuii *lib.* 31. vbi inquit, Senatum absentibus Consulibus conuocatum fuisse à V. Fabio Præfecto vrbis. Sed quod magis ad præsentem rem facit, quod scilicet à Tribunis plebis conuocaretur Senatus, multæ extant authoritates. Præsertim Cic. *lib. Epist. famil* 10. *Epist.* 27. vbi inquit: *Nam quum Senatum ad* 13. *Kal. Ian. Tribuni plebis vocassent, deq; alia re referrent*

totam

totam Rempub. sum complexus, egique acerrime. Ex lib. 11. Epist. 6. *Quum Tribuni plebis edixissent Senatus adesset ad 14. Kal. Ian. haberentque in animo de præsidio Consulum designatorum referre.* Ex his itaque satis patere puto, non solum Consules, sed & Tribunos, vt alios omittam, Senatum conuocasse; quod sicuti primis temporibus Reipub. frequens Consulum munus fuit, rarum vero Tribunorum plebis, ita posterioribus, quibus imperantes Tribuniciam potestatem sibi adiunxerant, eadem Senatum conuocare non infrequens. De qua re libet Dionysii Halyc. *lib.* 10. verba subscribere. *Antea* (inquit) *tantum in concionibus regnabant Tribuni, Senatum vocare, aut sententiam dicere eis non licuit; sed Consulum is honos fuit. Huius anni Tribuni primi Senatum conuocare ausi sunt, authore Icilio, qui eius collegii Princeps erat, vir industrius & polles Rom. facundia.*

C. TACITVS LIB. I.

Erat in castris Percennius quidam Dux olim Theatralium operarum, deinde gregarius miles.

TAcitus videtur hisce verbis contrariari Liuio per initia *lib.* 7. scribenti de Atellanis Fabellis. Quod genus ludorum ab Oscis acceptum tenuit iuuentus, nec ab histrionibus pollui passa est, eo institutum manet, ne actores Atellanarum nec tribu moueantur, & stipendia tanquam expertes artis ludicræ faciunt. Ex quibus patet, histrionibus olim vetitum stipendia facere, nec iniuria; siquidem Iulianus Iurisconsultus eos dicit infamia notari, qui artis ludicræ pronuntiandive caus. in scenam prodierint, *in l.* 1. *de his qui not. infa. lib.* 3. *P. tit.* 2. Quod etiam confirmat Vlpianus *l.* 4. *eodem l.* 2. *§. fina. eod. & l.* 2. *§. ait prætor, de iis, qui not. infam.* Marcellus quoque *l. quædam delicta. l.* 14. *de pœn. P.* ex responsis Menandri tradit, militem qui artem ludicram fecisset, capite puniendum esse. Æmilius Probus *in proœmio Vitæ Imperat.* scriptum reliquit: *Magnis in laudibus tota fuit Græcia auctorem Olympiæ citare; In scenam vero prodire, & populo esse spectaculo, nemini in eisdem gentibus fuit turpitudini; quæ omnia apud nos, Romanos scilicet, infamia, partim humilia, ac ab honestate remota ponuntur.* Nihilominus Tacitus hoc in loco inquit: *Percennium*

nium quendam olim ducem Theatralium operarum, gregarium militem extitisse, & seditionis militaris ministrum. Conciliari hæc posse existimo, si dixerimus, Percennium non fuisse histrionem, actorem scilicet in scena, sed præfuisse tantum Theatralibus operibus, sic enim significare puto vocari illum Ducem.

C. TACITVS LIB. I.

Et centurio Lucillius interficitur, cui militaribus facetiis vocabulum, Cedo alteram, indiderant; quia fracta vite in tergo militis, alteram clara voce, & rursus aliam poscebat.

VEteribus Romanis lege & vsu sancitum, vt ciues suos non virgis sed vite verberarent, quod à Lucio Floro & Liuio *lib.* 57. relatum est. Quare milites ciues Romanos in minoribus criminibus vite corrigebant. Ita Scipio Africanus Numantiam obsidens, milites extra ordinem quos deprehendisset, si Romanus esset, vitibus, si extraneus, fustibus cecidit. Et Plutarchus *in Gracchis* author est, Liuium Drusum, & C. Gracchum Tribunos plebis plebiscito sanxisse, ne liceret quempiam Latini nominis virgis afficere, sed vitibus, in hac re Latinos Romanis adæquantes. Nec obstat, quod Liuius *lib.* 5. *in Oratione Ap. Claudii* scriptum reliquerit: *Fustuarium meretur, qui signa relinquit, aut præsidio decedit.* Et Cic. 3. Philip. *Fustuarium meruerunt legiones, quæ Consulem reliquerunt.* Nam relinquere Consulem & signa, & decedere præsidio, non inter minora delicta enumeranda. Munus autem castigandi milites vite, Centurionum erat, testimonio Plutarchi in vita Galbę, vbi de Sempronio Denso centurione; Vnde Macrobius *vitem* appellat *centurialem.* Et Marc. *D. de re mil. l.* 13. §. 3. scribit: *Eum qui centurioni castigare se volenti restiterit, sic veteres notauerunt, si vitem tenuit, militiam mutat, si ex industria fregit, vel manum centurioni intulit, capite punitur.* Plinius *lib.* 14. *cap.* 1. de vitibus loquens ait: *Quid quod inserta castris, summam rerum, Imperiumque continent. Centurionum in manu vitis illius virtutis præmium, tardos ordines ad lentas Aquilas perducit, & in delictis pœnam honorat.* Et Iuuenalis de Mario verba faciens, Saty. 8. scribit:

Nodosam

Nodosam posthac pungebat vertice vitem,
Si lentus pigra muniret castra dolabra.

Et Silius Italicus *lib.*12. de Ennio, quem Centurionem fuisse dicit:

Ennius antiqua Mesappi ab origine Regis
Miscebat primas acies, Latiaque superbum
Vitis adornabat dextra decus.

Posteriorum tamen Imperatorum tempore hoc immutatum, & in minori etiam delicto, & liberi fustibus etiam verberari cœpti, ex Callistrato, *l.* 2. §.1. *D. de pœn.* & Macer. *l.* 10. *eod.* habet: *Ex quibus causis liber fustibus caditur, ex his seruos flagellis cadi.*

C. TACITVS LIB. I.

Vt denarius diurnum stipendium foret.

LOcus iste eruditissimos plerosque viros exercuit; namque si denarius decem assibus permutabatur, & decem asses diurnum stipendium militibus seditionem agitantibus erant; nihil amplius sibi in stipendium dari petere videbantur, secus tamen eos enixe expetere & poscere, declarat continuata textus lectio; quod vero decem asses stipendium diurnum eisdem esset, ostendunt manifesta verba illa Taciti, paulo supra prolata. Enimuero militiam ipsam grauem, infructuosam, denis in diem assibus corpus & animam æstimari. Denarium autem denis assibus permutatum docent Volusius Metianus *libello de ponderibus*, Vitruuius *libro* 3. & Plinius *libro* 33. *cap.*3. Testatur Vertranus *in Annotat. suis*, Æmilium Ferretum de re hac ad Turnonium Cardinalem scripsisse plura. Iustus Lipsius *in Notis ad Tacitum* ait: *Scripsi de re hac copiose Com. 6. Antiq. lect. Sed quum virorum horum scripta hactenus legere mihi non licuerit, quamuis multam adhibuerim diligentiam, quid de illorum sententia dicam, non habeo. Vertranus ipse rem adeo concise tetigit, vt difficultatem tollere non videatur.* Amplius, milites seditiosos stipendii additamentum non obtinuisse affirmat, quod nullibi apud Tacitum legimus, quinimo oppositum potius existimandum, scribente illo infra eodem libro: *Tiberium lætitia curaque adfecere; gaude-*

gaudebat oppressam seditionem, sed quod largiendis pecuniis, & missione festinata, fauorem militum quæsiuisset, bellica quoque Germanici gloria angebatur. Leuinus Forentius *in Com. Suetonii in Iulio Cæs. c. 26.* vt difficultatem dilueret, eo deductus, vt sit ausus proferre, decem asses, quæ in diem militi erogabantur in stipendium, alios fuisse à decem assibus, quibus denarius permutabatur; quo nil absurdius excogitari potest; siquidem id repugnat omnium de re nummaria scribẽtium sententiæ, & veritati ipsi, namque Plinius lib. & c. citato tradit, semper in militati stipendio denarium pro decem assibus datum, ergo asses stipendii & ærarii eo tempore eiusdem generis, & valoris fuere. F. H. *lib. de re nummaria* hunc scrupum demere conatus, veritatem assequutus est, vt ego arbitror. Verum quum ille quoque concise admodum rem ita tractet, vt ex breuitate suboriatur obscuritas; nos operæpretium facturos censemus, si fusius de eadem re verba fecerimus. Duo prius præfati, ex quibus sensus facillimus Corneliani textus eruitur, ac omnis difficultas tollitur. Primum est, quod denarius, argenteus scilicet nummus, primum decem assibus æreis permutabatur, vt superius comprobauimus; at procedentibus temporibus variis de causis pluribus assibus permutatum, ita vt quandoque sexdecim assibus valuerit; quod præcipue ex Vitruuio colligimus *lib. 3.* ita scribente: *Nostri autem primo in denario denos æreos asses constituerunt*, paulo post subiungens, ad sexdecim asses eius valorẽ deductum, ita vt Augusti tempore denarius sexdecim asses valuerit. Secundo sciẽdum, Antiquitus morem fuisse, vt stipendii militaris rationes, non ad denarios argenteos, sed ad æreos asses computarentur. Vnde *ære dicati* dicebantur milites, quibus stipendium quod in nummis æreis erat, subtrahebatur. Ad hæc Liu. lib. 5. *Placere* (inquit) *autem omnibus his voluntariam extra ordinem professis militiam, æra procedere, & equiti certus numerus æris est assignatus.* Ita Cæsar ciuil. belli 3. *Scæuam centurionẽ vt erat de se meritus, centũ millibus æris donauit.* His ita constitutis, dicamus; quũ milites seditiosi in singulos dies decẽ asses æreos pro stipẽdio haberent, exposcebãt sibi dari loco illorũ denariũ argẽteum, qui tũc sexdecim assibus permu-

permutabatur, ita vt sex assium quotidie lucrum facerent. Namque etsi etiam concedamus, argentea moneta stipendium persolutum, denario inquam, tamen numerabantur secundum currentem valorem, hoc est, sexdecim assium à quæstoribus, ita vt incrementum à decem ad sexdecim assium Reip. commodo, non militum cederet. Nec obstat Plinii dictum illud: *In militari stipendio semper denarium pro decem assibus datum*, quæ verba pluribus negotium ita fecere, inter quos Budæus *lib. de asse* 5. vt se à difficultate extricare nequierint, & aliorum captu & arbitratu quid statuendum sit, reliquerint; quod enim Plinius inquit expositioni nostræ tantum abest vt aduersetur, vt eam plane confirmet. Sensus enim verborum Plinii est; quod etsi denarius decem assibus primum permutaretur, postea ad sexdecim asses excreuerit, Augusti tempore & Tiberii per initia principatus sui, quo tempore militaris seditio excitata, nihilominus militibus pro decem assibus numeratus primum iuxta veteris stipendii valorem; postea Imperatorum munificentia militum vtilitati prospicientium, & indulgentium etiam, licet asses sexdecim valentem denarium solutum. Ex quibus patere potest, Vertranium lapsum ex eisdem Plinii verbis concludentem, militibus nullum commodum accessisse.

C. TACITVS LIB. I.

Repente lymphati districtis gladiis in Centuriones inuadunt, ea vetustissima militaribus odiis materies, & sæuiendi principium, prostratos verberibus multant, sexageni singulos, vt numerum Centurionum adæquarent.

LEgiones Romanorum militum, non semper vno eodemque numero peditum fuisse, sed temporum successione variasse, ex antiquorum scriptis colligimus. Per initia enim Romanæ dominationis legionem à Romulo institutam trium millium peditum, & trecentorum equitum constat fuisse. Ex singulis enim tribubus mille conscripti sunt pedites, & centeni equites, sed aucta ciuitate, receptis Sabinis, ad quatuor millia peditum amplificata legio, teste Dionysio, & Plutarcho, vnde & legio quadrata dicta, quod

quod pariter ex Liuio liquet, scribente libro sexto, *Legiones quaternum millium scriptis*, & libro vigesimoprimo, *Sempronio data legiones dua, ea quaterna millia erant peditum*; & in oratione Scipionis Africani: *Propter quod facinus tota legio millia quatuor hominum in foro Romae securi percussi sunt.* Polybius libro tertio inquit: *Romani quatuor legionibus exercitum complent, singula quaeque legiones quaternis millibus peditum complent.* Subsequentibus vero temporibus pro arbitrio Imperatorum & Senatus quandoque variatum; Nam bello Gallico teste Liuio, decem legiones descriptae ex agresti & vrbana iuuentute, quaternum millium & ducentorum peditum; & bello Latino scriptae quatuor legiones quinis millibus peditum pro singula; ex eodem Liuio *lib.* 8. Et lib. 39. *in bello Hispanico legiones quina millia peditum habuere.* Et *libro trigesimoseptimo*, idem Liuius scribit, duas legiones fuisse quinque millium peditum, & quadringentorum, vel, vt alii scribunt, quadragintorum. Et *libro quadragesimosecundo*, in bello Persico in Macedonia tradit scriptas legiones sena millia peditum, pro vnaquaque continentes. Scribit Festus, C. Marium primum legionem sex millium conscripsisse. Ita Vegetius *rei militaris lib. & c.* 2. sena millia armatorum legionem habuisse testatum reliquit. Et Modestus *in libello de vocabulis rei militaris*, scribit legionem habuisse peditum sex millia. Quod potissimum colligimus ex Eutropio *lib.* 2. vbi habet: *Factaque legiones decem*, qui modus sexaginta vel amplius armatorum millia efficiebat, paruis adhuc Romanis rebus, tanta tamen in re militari virtus erat. Moderantibus autem Imperatoribus Rom. Remp. id quoque vsu venisse patet ex hoc Taciti loco, vbi legimus sexaginta fuisse centuriones in singula legione, nam centum peditibus centurio praeerat, vti palam est, vnde militibus in illos saeuientibus, sexageni ipsorum singulos, quod ait Tacitus, multabant verberibus, ita vt numerum centurionum adaequarent.

C. TACITVS LIB. I.

Primam ac vicesimam legiones Cacinna legatus in ciuitatem Vbiunem reduxit turpi agmine, quum fisci de Imperatore rapti inter signa atque aquilas veherentur.

PEcuniæ publicæ ærarii & fisci nomine comprehenduntur, differunt tamen, vt Budæus inter recentiores annotauit, eo quod ærarium pertinet ad ciuitatem, fiscus vero ad Principem; quod à Plinio mutuatus est in *Panegyr. ad Traianum*, dum ait: *At fortasse non eadem seueritate fiscum, qua ærarium cohibes, imo tanto maiore, quanto tibi plus licere de tuo, quam de publico credis.* Idem sentire videtur Dion *in Traiani vita.* Et clarius Spartianus *in Adriano* vbi habet: *Damnatorum bona in fiscum priuatum redigi vetuit, omni summa in ærario publico recepta.* In eandem sententiam Vulcatius Gallicanus in Auidio Cassio: *Bona Auidii Cassii hostis appellati proscripta, Antoninus in priuatum ærarium congeri noluit, quare Senatu præcipiente in ærarium publicum sunt relata.* Fiscum autem priuatum ærarium vocari palam est. Quod & ex Vlp. colligimus, *l. 2. §. 2. D. ne quid in loc. publ.* vbi legimus: *Hoc interdictum ad ea loca, quæ sunt in patrimonio fisci, non pertinet, res enim fiscales, quasi propriæ, & priuatæ Principis sunt.* Posterioribus autem temporibus ærarium Principis dictũ est proprie pro priuatis rebus Augusti vel Augustæ. Sic terminos istos apud Iuristas confundi obseruamus. Ita Paulus *ad ærarium deferri*, pro delatione ad fiscum dicit, *l. edicto, de iure fisci, lib. 40. P. tit. 14. Instit. § penult. de vsucap. iuncta l. neque enim, tit. de restit. milit. lib. 2. C. tit. 51.* Fiscus etiam generaliter acceptus pro sacris thesauris, *in l. 2. & 3 C. de quadrien. præscrip.* fisci etiam nomine Ecclesiam intelligi notat Innocent. *in c. cum pro causa, de senten. excom.* vnde & ipsa fiscum habet, *cap. quia diuersitatem, de concess. preben. & ibi glossa.* Illud vero non omittendum, duplicis generis esse bona Principis, priuata quædam, & patrimonialia, de quibus *in tit. de feudis rei priu. & saltib. diu. domus*, & potissimum *in l. 2.* & hæc nullo modo sub nomine fisci veniunt; alia vero, quæ Princeps ex vectigalibus, tributis & confiscationibus percipit, & hæc proprie fiscalia dicta, & ad fiscum spectantia. Per

initia

initia autem Reip. Rom. nullis extantibus Principibus, & *ei fisci* publicam pecuniam dictam quandoque, constat ex Plinio *lib. 7. c. 28.* vbi de L. Siccio Dentato donato ex fisco decem millibus æris. At quod magis ad præsentem locum spectat, fisci ab Imperatore appellati Sacculi, in quibus Principis pecuniæ propriæ, seu etiam publicæ in stipẽdia militum erogandæ continebantur, quas Asconius docet ita dictos à vase rustico *fiscus, fiscina ficella, & spartea* appellata; de quo Iurisconsulti *D. locati. l. 19. §. 5.* & Columella, *lib. 12. c. 47. 49. & 50.* Varro *lib. 4. de lingua Latina,* sic dicta scribit à ferendo huiusmodi vasa, in quibus & olim pecunia portari solebat; & ita accipiendo contentum pro continente, fiscus dicitur pecunia fiscalis; sed erant & fisci, vti diximus, proprie loculi seu crumenę, & marsupia, in quibus principis pecunia portabatur, quod ex præsente Taciti loco palam fit, & ex Cic. *in Verr.* vbi habet: *Reperiebam fiscos complures cum pecunia Siciliensi, à quodam Senatore ad equitẽ Rom. translatos;* idem Isidorus comprobat; & clarius Suet. in Claudio, c. 18. *Auxilio plebem per magistratus ex omnibus vicis conuocauit, ac positis ante se cum pecunia fiscis, ad subueniẽdum hortatus est, repræsentaturus per opera dignam cuiq; pecuniam.* Ab huiuscemodi fiscis, & *pecunia confiscata* dicta, Suet. in Augusto, c. 101. *Legionariis trecentos nummos, quam summam repræsentari iussit. Nam confiscatam semper repositamque habuerat.* Inde & *confiscare hereditates.* Suet. in Domitiano c. 12. *Confiscabantur alienissimæ hereditates vel vno existente, qui diceret audisse se ex defuncto quum viueret, heredem sibi Cæsarem esse.* Ita & *cõfiscare personas.* Suet. in Caligula, c. 41. *Quum prætereuntes duos equites Romanos locupletes sine mora corripi confiscarique iussisset, exultans rediit, glorians q; nunquam se prosperiore alea vsum.* Confiscare bona vulgatissimum est. Sic & *fiscarii* dicti, à fisco Imperatorum, scilicet exactores, & qui annuas fiscariorum pręstationes repetunt, & qui discussiones rationales tractare consueuerunt, testimonio Vitruuii. Tantæ autem sunt pecuniæ, quas ex publicis exactionibus seu vectigalibus & aliis pensionibus confiscationibusq; principes colligunt, vt iure dictũ sit, fiscum semper soluendo esse, *l. 2. de fund. dotal. lib. 23. P. tit. 5.* Non tamẽ prætermittendum dictũ boni Imperatoris

Traiani, aureum profecto, quod in Iuliano Sextus A... memoriæ prodidit; illum nempe exactiones nimias i... bantem dicere solitum, Fiscum esse veluti lienem, qu... excrescente, artus reliqui contabescerent. Cur autem... tes fiscos de Imperatore raptos inter signa, Aquilasq... herent, haud mirum est, ibi enim & proprias pecuni... guli milites deponebant; quod elicimus ex Suet. *in D... no c.7.* & nos alibi fusius docuimus.

C. TACITVS LIB. I.

Centurionatum inde egit.

PEremptus militari seditione legionum centurio... nouos elegit Germanicus coram militibus, qui e... dem merita vel demerita perpendentes, eos, vel app... bant, vel reiiciebant; hanc actionem Tacitus *centuri... agere* dixit, noua quidem voce vsus, semper enim *cen... tum* vocauit Cic. sic in Orat. pro Pomp. inquit: *Imper... ci... us exercitu veneant centuriatus, atque venierint.* Et 11. O... Pisonem: *Quid centuriatus palam venditos?* Liuius qu... centuriatum dixit, lib. 2. de bello Punico: *Vbi ad decuri... aut centuriatum conuenissent.* Insueta itaque voce Taci... sum dicendum, vel *centuriatum* non dixisse, eo quod h... ctio singularem dignitatem vel officium significet, *cen... natum* vero vniuersalem & multorum centurionum... ctionem. In militari autem seditione morem fuisse c... di centuriones, patet tum ex Taciti superius dictis, ... Hirtii Com. *de bello Alexandrino*, vbi legimus, legione... gesimam decessione facta centuriones aliquot occidi...

C. TACITVS LIB. I.

Idem annus nouas ceremonias accepit, addito sodalium Augu... sacerdotio; vt quondam T. Tatius retinendis Sabinorum s... dales Tatios instituerat.

MArcus Vertranus in suis notis ad Cornelium ... tum, *sodales Titios* legendum putat, eo quod apud ... semper legerit *Titios*, nunquam *Tatios*, vti apud Suet. *i... ba, capite octauo*, vbi habet: *Inter 15. viros sodalesque T...*

item Augustales coaptatus. Et apud Lucanum 1. *lib.* Pharsaliæ legimus:

Septemque viri epulis, Titiique sodales.

Ad hæc Varro *lib. 1. de lingua Latina* scribit, Titios nuncupatos à Titiis auibus, quas in auguriis certis obseruare solebant. Nos tamen & Titios & Tatios nuncupari posse non dubitamus, rectius tamen *Tatios*, à Tito Tatio, vt scribit Tacitus hoc loco, & *lib. 2. Hist.* quemadmodum & *sodales Augustales* ab Augusto dicti ex Suetonio *in Claudio, c. 6. & in Galba, c.* 8. & Tacito locis dictis, & *Antoniani* ab Antonino Pio ex Capitolino in illo, & Antonino philosopho non semel, & Spartano in Caracalla. *Heluiani* ab Heluio Pertinace, vbi & eosdem *Martianos* dictos inquit à Marco Antonino; & ex Spartiano in vita Seueri. *Aureliani* à M. Aureliano, ex Capitolino in vita Antonini philosophi. Et *Alexandrini* ab Alexandro Seuero in eiusdem vita, qui *Mameanos* etiam instituit in honorem matris, eodem teste. Verum quod magis ad rem facit, habemus ex Liuio *lib. 1.* à T. Tatio centuriam equitum Tatiensem appellatam, & ex Festo libro 18. *Curiam Titiam, & tribum Titiam,* à prænomine Titi Tatii appellatas, cur non & sodales Titios & Tatios ab eodem dici potuisse dubitamus? *Titios* nempe à nomine, & *Tatios* cognomine. Verum quia in re hac parum laborat Vertranus, ideo nec nos plura; sed ad illud quod magis refert, sermonem intendimus. Idem Vertranus Tacitum inconstantię insimulat, ac sui dissimilem appellat; quod scilicet hoc loco T. Tatium sodales instituisse Tatios dixerit ad retinenda Sabinorum sacra, at 2. Hist. tradiderit, huiusmodi Sacerdotium à Romulo Tatio regi sacratum fuisse. Ego sane non contradicendi studio, sed quia semper in tutandis potius, quam accusandis veterum scriptis pronior frui, aliter sentiendum puto, ac iniuria Tacito inconstantiæ notam inuri; siquidem haud inconueniunt, sed & simul stare possunt hæc duo, quod scilicet T. Tatius sodales Tatios instituerit, & quod Romulus eosdem T. Tatio consecrarit; nam instituere, primam originem significat, at consecrare, non ita, sed iam institutos duntaxat ad retinenda sacra Sabinorum, mox illo

extincto, à Romulo illius honori consecrari & confirmari. Quod si nec Liuius, nec Dionysius, Plutarchusque de re hac verba fecere, non tamen Tacitus accusandus, imo laudandus, vti illis in scribendo vberior. Sane illi Romulum T. Tatio funus amplissimum fecisse, ac parentale annuum decreuisse, non reticuere, vnde & verisimile, & Sacerdotes Tatios ab illo institutos, Romulum consecrasse.

C. TACITVS LIB. I.

Patiens tulit absolui reum criminibus maiestatis; de pecuniis repetundis itum ad reciperatores.

DVo hoc in loco scrupum faciunt. Vnum quod scribat Tacitus, Granium Marcellum duntaxat accusatum à Cæpio Crispino, & à Romano Hispano læsæ Maiestatis postulatum, & tamen subdat, eum ab hoc crimine liberatum, at de pecuniis repetundis ad reciperatores itum. Alterum vero, quod in Senatu reciperatores datos scribat, quod non alibi factum obseruamus. Quibus vt lucem afferamus sciendum, *reciperari*, *reciperatores*, *& reciperationem* passim legi in Pandectis Florentinis, pro *recuperari, recuperatores, & recuperatio*. Præterea ratione iurisdictionis duplices iudices fuisse, ordinarios scilicet, & delegatos; Ordinarii dicebantur, qui assi suam & consuetam exercebant iurisdictionem, ab alio iudice vel Magistratu non pendentem. Delegati vero, seu Commissarii vocati, qui alterius iudicis vices agentes, nihil quicquam ex præsenti iurisdictione habebant ordinarium. Hi autem à Romanis antiquis reciperatores seu recuperatores appellati, eorumque iudicium recuperatorium. Hoc quidē vel ex eo patere potest, quod Cicero ad demonstrandum, quod nullam iurisdictionem ordinariam haberent, fere semper eas cum iudicibus coniungit. Ita in Orat. pro Cæcinna ait: *Si quis iudex recuperatorve dicat.* Et iterum: *Non reperies quenquam iudicem aut recuperatorem*, & in Verr. 5. *Nullum vnquam iudicem aut recuperatorem dedit.* Præterea & illud memoriæ reuocandum, quæstiones fuisse, vel de re publica, vel

vel de priuata; de publica nunquam iudicium penes recuperatores, sed ordinarii iudices erant Senatus Populusque Rom. Si de priuata; vel quæstio erat de iure vel æquo, vel de facto: de iure iudicabant Centumuiri, vt longa verborum serie docet Cic. *lib. de Orat.* 1. si de facto erat controuersia, iudicium ad recuperatores spectabat, quod pluribus exemplis comprobare possumus. Liuius *lib.* 26. scribit, orta quæstione de pręmio coronę muralis inter Q. Trebellium Centurionem, & Sextum Digitum socium naualem, à Scipione tres recuperatores datos, qui causam cognoscerent. Sic lib. 43. *Cum controuersia subrepta pecunia à L. Caruleio Pratore quini Senatorii ordinis recuperatores dati.* An aliquis esset seruus vel liber, ingenuus, vel libertinus si disputabatur, & recuperatores dabãtur, exemplum habemus apud Suet. in Vespasiano. *c.* 3. de Flauia Domicilla recuperatorio iudicio ingenua pronuntiata. An facta esset iniuria necne, si disputabatur, recuperatores dabantur, quod comprobari potest ex Gellio scribente, lib. 20. c. 1. *Pratores legem duodecim tabularum, si iniuriam faxit, æris pœna sunto; abolescere censuerunt, iniuriisq; æstimandis recuperatores se daturos edixerunt.* Et Cic. in Rhetor. iudicium iniuriarum à Prætore datũ, *iudicium recuperatorium* vocat. Ex his patere puto, recuperatores dari solitos in priuato iudicio, vbi de facto ageretur, ob id Domitianus *tradente Suet. in illo, c.* 8. Recuperatores ne se semper persuasoris assertionibus accommodarẽt admonuit. Nam recuperatorium iudicium, vti quod de facto procederet, potissimũ testibus, non persuasionib. innitebatur. Munus vero dãdi recuperatores potissimũ ad Prætores spectabat. Vnde Plautus in Bacchid.

Postquam Prator recuperatores dedit.

Et Cic. *in Frumentaria* ait: *Veniant Syracusas, & de Pratore, videlicet æquo iure Apronium delicias tuas, ac vitam tuam iudicio recuperatorio prosequentur.* Valerius Probus *in libello de notis antiquis*, Prætoris formulam iudicium recuperatorium dantis describit. Idem etiã ex Cic. authoritate *in Rhet.* & Gellii loco adducto cõprobari potest. Non solum autẽ Prætores, sed & Cõsules recuperatores dedisse elicimus ex veterib. legibus, vbi habemus; *Consulis, Pratoris, quicunq; erit, de ea re iurisdictio,*

iudicii, Iudi is recuperatorumve datio esto. Exercituum Duces, seu Imperatores aliquando recuperatores dedisse manifestum ex superius allato Scipionis exemplo inter milites de corona murali contendentes. Quinimo & Romanos Imperatores recuperatores dare consueuisse, constat ex Capitolino in M. Cæsare; scribente, illum in Senatus honorificentia, multis & Prætoriis, & Consularibus, & priuatis decidenda negotia delegasse, quo magis in exercitio iuris eorum cresceret authoritas; nil aliud est enim, vt diximus *recuperatores dare*, quam causam cognoscendam alicui delegare. Senatum vero dedisse recuperatores nunquam legimus, sed bene ipso iubente à Prætore datos, vti supra authoritate Liuii, *libro* 43. demonstrauimus. Ita quoque & hoc loco non recuperatores in causa Granii Marcelli à Senatu datos, sed iussu illius cum consensu Tiberii; vel ex illius mādato commissum iudicium recuperatorium; quod ostendunt verba illa: *Itum ad recuperatores*; aliter enim Tacitus datos dixisset. Ex his satisfactum secundæ obiectioni præmemoratæ censemus. Quod vero ad primum scrupum spectat, illum facile euitamus. Namque scribente Tacito, Granium Marcellum Prætorem Bithyniæ à Quæstore ipsius Cæpione, Crispino maiestatis postulatum, subscribente Romano Hispone, includit etiam præter maiestatis crimen, & repetundarum obiectum. Nam quum Cæpio Marcelli Quæstor in Prouincia fuisset, ob idque pecunias ac earum rationes tractasset, facile ei fuit, Prætorem suum insimulare; quod Tacitus solita breuitate inuoluit. Illud postremo notandum, apud Athenienses iudices fuisse persimiles recuperatoribus, qui *διαιτηταὶ* vocantur, quorum meminit Iul. Pollux. Dabantur autem recuperatores statim proposita quæstione, nulla dilatione interposita, quod colligimus ex Plinio *libro Epist.* 3. *Epistola penultima*; scribente Maximo suo: *Nam vt in recuperatoriis iudiciis, sic nos in his comitiis quasi repente apprehensi synceri iudices fuimus.*

C. TA-

C. TACITVS LIB. I.

De modo lucaris, & aduersus lasciuiam fautorum multa decernuntur, ex quibus maxime insignia. Ne domos Pantomimorum Senator introiret; Ne egredientes in publicum Equites Romani cingerent, aut alibi quam in Theatro spectarentur, & spectantium immodestiam exilio multandi potestas Prætoribus fieret.

LVcar erat pretium, quod ex lucris percipiebatur à pop. Rom. & *Lucaris pecunia*, quæ in luco dabatur, & *Lucaria festa*, quæ in luco Romani faciebant, qui permagnus erat, inter viam Salariam & Tiberim, in memoriam, quod victi à Gallis fugientes è prælio ibi sese occultauerant, & hæc omnia ex Festo Pompeio, *lib.* 10. necnon & ex Plutarcho, *in Quæstionibus.* Lucar ex Lexico antiquo Vectigal interpretatus est absolute Turnebus, *libro Aduers.* 28. *cap.* 6. nos subaudiendum putamus cum Festo concordantes, *Vectigal*, quod ex luci alicuius prouentibus percipiebatur. Sic sensisse etiam videtur ex recentioribus Cæl. Rhodig. *lib.* 8. *cap.* 9. M. Verrtanus in Annot. ad hunc locum, interpretatur, pecuniam expendi solitam in spectaculis publicis. Sed etsi exponamus, festa ipsa in primis temporibus in lucis fieri solita, & postea ad vrbem deducta, non reluctabimur: in lucis enim vrbi proximis sacra & ludos peragi solitos, præter Festum & Plutarchum testatur Liuius *lib.* 39. de Bacchanalibus, quæ in luco Similæ fiebant, verba faciens. Qui mos à Germanis forte deductus, qui nemoribus pro templis vsi sunt, ex Tacito *in libro de moribus Germanorum.* Hincque illud Plinii *lib.* 12. *cap.* 1. de arboribus loquentis: *Hæc fuerunt numinum templa, priscoq; ritu simplicia rura etiam nunc Deo præcellentem arborem dicant, nec magis auro fulgentia, atque ebore simulacbra, quam lucos, & in iis silentia ipsa adoramus.* Quod vero ludi in sacris fierent, palam fit ex omnibus propemodum authorum scriptis, sed præsertim ex Cic. *in* 7. *in Verr. actione,* vbi ait: *Nunc sum designatus Aedilis. Scio mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani nominati sunt, maxima cum dignitate ac religione Ioui, Iunoni, Mineruæ esse faciendos; Lucaria scilicet.* Lactantius Firmianus *lib.* 6. *cap.* 20. ad finem, inquit: *Et cæteris*

Diis paulatim idem honos tribui cœpit, singuliq; ludi numinibus eorum consecrati sunt, sicut Sisinnius Capito in libro spectaculorum docet. Siue itaque *Lucaris modum impositum* interpretamur, Festis Ludisque in lucis fieri solitis, siue pecuniæ ex lucis perceptæ, & in ludos faciendos expensæ, parum refert; & sensus verborum Taciti ex serie ipsa fit clarus.

C. TACITVS LIB. I.

Templum vt in Colonia Tarraconensi strueretur Augusto, petentibus Hispanis permissum; datumque in omnes prouincias exemplum.

VErtranus interpretatur, datum Tyberii literarum exemplum ad omnes prouincias, vt scilicet struerent Augusto templum. Nos potius interpretandum censemus, ex concessione facta Hispanis petentibus, vt sibi liceret in Colonia Tarraconensi struere Augusto templum, datumque exemplum cæteris prouinciis, vt & ipsæ idem facerent, motæ scilicet exemplo Hispaniarum, ne, inquam, paterentur in demonstranda erga Augusti Manes obseruantia, se ab Hispanis superari. Possumus & aliter Taciti dictum explicare, nempe, quod Tiberius decreuerit non solum ab Hispanis, sed & ab aliis prouincialibus omnibus construi templa in honorem Augusti, datumq; ad omnes prouincias exemplum, id est, modulum & formam, quibus in ædificandis Augusto ædibus sacris vterentur.

C. TACITVS LIB. I.

De comitiis Consularibus, quænam primum illo principe, ac deinceps fuere, vix quicquam affirmare ausim; adeo diuersa non modo apud authores, sed in ipsius orationibus reperiuntur.

COmitia Consularia hoc loco vocat Tacitus illa, quibus Consules creabantur; quod fiebat comitiis centuriatis. Ita Liuius de primis Consulibus scribit: *Duo Consules inde ex comitiis centuriatis à præfecto vrbis ex commentariis Seruij Tulli creati sunt.* Et Cicero per initia Orat. pro Muræna: *Quæ deprecatus à Diis immortalibus sum, Iudices, more institutoq; maiorum illo die, quo auspicato comitiis centuriatis, L. Muranam*

nam Consulem renuntiaui. Et lib.7. Epist. in Epist. cuius initium: *Ego vero iam te nec hortor,* inquit: *Ille autem, qui comitiis tributis est auspicatus, centuriata habuit, Consulem hora septima renuntiauit.* Idem docet Gellius *lib.* 13. *cap.* 14. Huiusmodi comitia primo per vrbis Præfectum habita, ex Liuii citato loco patet. Deinde per Consules haberi solita vt plurimum, & ferme perpetuum, apud Liuium & alios obseruamus. Nonnunquam autem habita comitia Consularia ab Interrege, quum res ad Interegem rediisset, patet ex Liuio, *lib.* 3. in creatione Lucretii Tricipitini, & T. Veturii Gemini Consulum. Et *lib.* 4. in creatione L. Papyrii Mugilani & L. Sempronii Attatini Consulum. Et iterum *eodem libro,* in creatione Auli Cornelii Cossi, & L. Furii Medulini Consulum. Et *lib.* 7. vbi de creatione C. Sulpitii Petici, & M. Valerii Publicolę Consulum. Et rursus in creatione M. Valerii Coruini, & A. Cornelii Cossi Coss. Et *lib* 8. in creatione Manlii Torquati, & P. Muris Coss. Rursumq; in creatione C. Petilii, & L. Papyrii Mugilani Coss. & alibi etiam non semel. Huiusmodi comitia & aliquando habita per Dictatorem, quum Consules haberi non possent, constat ex Liuio *lib.* 7. vbi habet, Dictatorem creatũ fuisse ægris Consulibus, L. Furium Camillum, & paulo post T. Manlium Torquatum. Et *lib.* 32. L. Veturium Philonem, absentibus Consulibus, & *lib.* 36. ob eandem causam Q. Fuluium Flaccum, & *libro* 39. Q. Cæcilium Metellum Dictatores creatos, comitiorum Consularium habendorum causa. Sic & Claudius Nero, M. Liuium collegam Dictatorem dixit eadem de causa, apud Liuium *lib.* 38. & *lib* 37. ita scribit: *Hæc recitata à Consule, ita mouere Senatum, vt non expectanda comitia Consules censerent, sed Dictatore comitiorum causa d cto, extemplo in prouinciã redeundum.* Non desunt, qui Consularia comitia aliquando per Prætores habita affirment, quorum tamen nullum afferũt exemplum, imo Cic. *lib.* 9. *ad Att.* in illa Epistola, quæ incipit, *Tres Epistolæ,* horum sententiam refellit; habet enim: *Iste omnium turpissimus & sordidissimus, qui Consularia comitia à Prætore ait haberi posse.* Consules denique semel absque comitiis centuriatis à Patribus clientibusque Patrum factos,

factos, T.Quinctium & Q.Seruilium, quum plebs irata noluisset Consularibus comitiis interesse, habemus ex Liuio *lib.* 2. versus finem. Postremo creandorum Consulum comitia ad se transtulere Imperatores cæteri, exemplo Cæsaris, qui, teste Suetonio in illo, *cap.* 41. quamuis comitia cum populo partitus esset, exceptis tamen Consulatus competitoribus, iussit de cætero numero candidatorum pro parte dimidia, quos populus vellet, pronuntiarentur, pro parte altera, quos ipse dedisset. Pulchre itaque de populo Rom. Iuuenalis Satyr. 10.

Qui dabat olim Imperium, fasces, legiones, omnia,
Nunc se continet, atq; duas tantum res anxius vrget,
Panem & Circenses.

Modestius quidem Augustus, qui & ipse cum populo munia Magistratuum creandorum partitus, validiorum prouinciarum Magistratus ad se transtulit, cæteras Proconsulibus sortito permisit, ex ipsomet Suetonio in illius vita, *capite* 47. Tiberius deinceps, cuius mores fuere simulatissimi ac varii, vt Tacitus in sequentibus docet, publicam quamuis autoritatem seruare professus, re vera Consulum creationem ad sui commendationem trahebat, variis ac diuersis artificiis vsus; ob id iure, inquit Tacitus, de comitiis Consularibus illo Principe, & deinceps, qualia fuerint, certi quidquam firmare, se minime ausum. Illud sane scriptum posteriorum Imperatorum temporibus à Iurisconsultis legimus, ad Principem, Magistratuum creationem pertinere, non ad populi fauorem. Ita docet Modestinus *l* 1. *ad leg. Iuliam, de ambitu*, vitandi ambitus causa id moris inductum. Quod de bonis Principibus intelligendum, qui & bonos, magistratibusque gerendis aptos eligere student, secus vero malos Imperatores, quos & sui similibus venali fauore, non virtute præualente, magistratus vt plurimum demandasse, magno subditorum malo, passim in lectione historica obseruamus.

C. TA-

C. TACITVS LIB. III.

Atque vbi colonias transgrederentur atrata plebs, trabeati equites, pro opibus loci vestem, odores, aliaq; funerum solennia cremabant.

EX hisce Taciti verbis existimauere nonnulli, trabeam fuisse vestis genus, qua in funeribus equites vterentur, sed perperam; quamuis enim in Germanici funere trabeati equites incessissent, non ob id tamen inferendum, trabeam funerale indumentum extitisse, sed bene familiare equitibus in publicis solennitatibus. Valerius Maximus *lib. 2. cap. 1.* vbi de ordine equestri verba facit, inquit: *Trabeatos vero equites Idibus Iulij Q. Fabius transuehi instituit.* Et Suetonius *in Domitiano, cap 14.* ait: *Decretum erat, vt quoties gereret Consulatum, equites Romani, quibus sors ob tigisset, trabeati & cum hastis militaribus praecederent eum.* Non solum autem equites Romanos trabea vsos, sed ante eos Rom Reges, docet Plinius *lib. 8. cap* 48. inquiens: *Trabeis vsos accipio Reges.* Et lib. 9. ca. 39. *Purpurae vsum semper Romae fuisse video, sed Romulo in trabea.* Hinc Romulus *trabeatus* dictus Ouidio, lib. 1. Fast.

Hoc igitur vidit trabeati cura Quirini.

Quintino Papinianus *lib. 5. Syl. 2.* non solum Romulo, sed & Remo eius fratri trabeam attribuit, inquiens:

Non sanguine cretus
Turmali, trabeaq; Remi, sed paupere clauo
Augustam sedem, & Latij penetrale Senatus
Aduena pulsasti.

Ex hoc quoque est illud Iuuenal. ad finem *Satyr.* 8. de Seruio Tullo Romano Rege sexto:

Ancilla natus trabeam & diadema Quirini,
Et fasces meruit Regum vltimus ille bonorum.

Isidorus lib 19. *Trabea togae species* (inquit) *ex purpura & cocco, qua operti Romani Reges initio incedebant. Consules post Reges trabeam vsurparunt.* Virg. lib. 7. Æneid.

Ipse Quirinali trabea cinctuq; Gabino
Insignis reserat stridentia limina Consul.

Et Claudianus in Panegyr. 2.

Quo

Quo tandem flexus trabeas auctore rogantes
Indueret, fastúq; suum concesserit annum.

Liuius lib.32. *Consul vere primo trabeatus in continentem ad hostem pergit.* Halycarnasseus *lib.5.* & Amm. Marcellinus lib.26. *Trabeam* Consularem vestem fuisse testati sunt. Et Ausonius in Protreptico ad nepotem:

Vt trabeam pictamq; togam mea præmia Consul
Indueret, fastiq; meis prælatus haberet.

Duces autem & trabea vsos, testantur Dionysius Halycarnasseus loco citato, & Am. Marcellinus loco iam dicto, Præfectis Prætorio & principibus exercituum trabeam assignant. Sueton. *in libro de vestium generibus*, & ex eo Seruius enarrans Virgilii locum prænarratum, *trabeam* pariter augurale indumentum extitisse, scribunt. Idem Dionys. *lib.2.* Saliis trabeam togam assignat, περιπορφύρους appellans, id est, puniceam. Quamuis Liuius *lib.1.* Saliis non trabeam, sed togam pictam assignet. Cuiusmodi autem trabea fuerit, colligimus ex eodem authore, & pariter libro eodem, vbi docet, togam fuisse circumdistinctam purpura sub tegmine puniceo, vestemque fuisse Romanis gentilem & honorificam; ex quibus colligere possumus, trabeam fuisse togam seu vestem discolorem, purpuream & puniceam, vt hoc loco Halycarnass. ex purpura & cocco, vt Isidorus *in l. 1. C. de pub. læt. & l. 1. eiusdem. C. de Consul. lib.12.* Trabea, inquit, An. Cornutus, erat togæ species ex purpura & cocco, qua operti nobiles Rom. initio præcedebant. Trabeam autem ita dictam, arbitratus est Turnebus, eo quod discolores veluti trabes haberet pannorum, ordituram scilicet vnius, texturam vero alterius coloris, cui ego non assentior. Nam potius discolorem ex duplici panno confectam, purpureo scilicet & puniceo, seu coccineo fuisse, elicitur ex præallegatis authoritatibus. Hæc latius dixisse volui, quum inter recentiores, V. L. qui librum de vestibus antiquorum edidit, sobrie admodum, ne ieiune dicam, rem hanc pertractarit.

C. TA-

C. TACITVS LIB. III.

Ex in biduum criminibus obijciendis statuitur, vtq; sex dierum spatio interiecto, reus per triduum defenderetur.

TEmpus accusatori & reo causam agendi non semper idem antiquitus statutum obseruamus, præsertim apud Asconium *in Orat. Cic.* scribit Plinius *lib. Epist.* 4. *Epist.* 9. *ad Vrsum*, in foro coram iudicibus lege cautum fuisse, vt sex horæ accusatori, nouem vero darentur reo orandi, vno scilicet & altero die. At Cn. Pompeius tempus hoc magis etiam restrinxit, scribente Pediano in Cic. Orat. pro Milone: *Pompeius legem promulgauit, qua prius testes dati per triduum, dein vno die, atque eodem, & ab accusatore & à reo perorari iubebat.* Ego puto id iudicis arbitrarium fuisse, pro personarum & criminum qualitate. Sic apud Iurisconsultos legimus, quale quantumque tempus sit, iudicis arbitrio relinqui definiendum, *l. ab hostibus, §. final. ex quibus causis maior.* Id autem ex hoc Taciti loco elici potest, siquidem Tiberius habita ratione personarum Germanici scilicet, de cuius nece ambigebatur, & Pisonis qui reus agebatur, necnon criminis de veneno obiecti, certum accusatoribus & reo obiiciendorum & diluendorum criminum sex dierum tempus constituit. Alioquin id minime facturus, si à lege certum & ordinarium tempus statutum fuisset.

C. TACITVS LIB. III.

Relatum deinde de moderanda Papia Poppæa, quam senior Augustus post Iulias rogationes incitandis cœlibum pœnis, & augendo ærario sanxerat, &c.

HIc locus Beatum, Æmilium, Ferrettum, Vetranium & Lipsium fatigauit, dum varii varie legendum textum censuere. Nos in eo enucleando non parum laborauimus, & quæ adinuenimus, subiicimus. Plures fuisse apud Romanos leges Iulias obseruamus. Fuit enim *lex Iulia de ciuitate*, quam tulit Sextus Iulius Cæsar Consul cum L.Mar-

L. Marcio, anno ab vrbe condita 672. fuit & *Iulia de prouinciis*, à C. Iulio Cæsare Consule cum Bibulo lata, anno 691. Idem tulit & legem Agrariam, *Iuliam de vi, Iuliam Maiestatis, Iuliam iudiciariam, Iuliam de sacerdotiis, Iuliam repetundarum, Iuliam de prouinciis, Iuliam de legibus Cæsaris, Iuliam de fœnore, & Iuliam de Coloniis.* Post C. Cæsarem, Augustus, qui illi in Imperio successit, tulit *Iuliam de vi publica & priuata, Iuliam Maiestatis, Iuliam de ambitu Iuliam de vicesima Iuliam de iuditiis, Iuliam de adulteriis, Iuliam caducariam, Iuliam Theatralem, Iuliam sumptuariam, Iuliam de manumissionibus, Iuliam de veneno. Iuliam peculatus, Iuliam de residuis, de tutoribus, & Iuliam Semproniam de limitibus.* Quæ omnes Iuliæ dictæ sunt, quod à Dictatore Iulio Cæsare latæ sint, vel ab Augusto partim etiam reformatæ, partim vero de nouo latæ, qui eas in honorem eiusdem Iulii Cæsaris Dictatoris patris sui Iulias appellauit, vel quod eas, vt ederet, edoctus esset ex Commentariis Iulii Cæsaris, vt ipse populo suadebat, ne grauaretur eas recipere, tanquam ab authoritate Iulii Cæsaris, quem vehementer viuum amauerat, & peremptum vindicauerat, prodiissent. Hoc loco tamen per rogationes Iulias, Tacitum tantum Iuliæ de maritandis ordinibus intellexisse, nō dubitandum. Vocauit autem Iulias, non Iuliam, non quod plures essent, sed quia Iulia hæc plura haberet capita, per quæ Augustus publicum bonum spectans, multiplicibus præmiis & immunitatibus honoribusque vxorem ducentes seu habentes, atque ex his liberos, prosequutus est. Et econtra cœlibes & orbos pueris subiecit, & de iis secundis Tacitus verba facit hoc in loco. Et intellexit Horatius in carmine seculari, scribens:

Diua producas sobolem, patrumq;
Prosperes decreta super iugandis
Fœminis, prolisq; noua feraci,
Lege marita.

In errore numquam versantur, qui existimauere, Horatium intellexisse de lege Papia Poppæa. Nam scripsit hæc ille anno ab vrbe condita 736. & mortuus erat anno 761. quo lata est Papia Poppæa. Causa autem ferendæ legis Iuliæ

Iuliæ de maritandis ordinibus fuit, quod Rempublicam minime consistere & augeri posse, sine multiplici liberorum procreatione videretur. Vnde & ante August. Q. Metellus censor, vt ducere omnes vxores omnino cogerentur, liberorum suscipiendorum causa censuit, tradente Floro, *lib. 59*. Ciuitatem enim sine matrimoniorum frequentia consistere non posse existimabat, teste Gellio, *lib. 1. c. 6.* Quinimo eiusdem Metelli de prole augenda oratio ad posteros prouenit, quam populo recitandam Aug. edicto sanxit, tradente Suetonio in illo, *cap. 89*. Varia autem, vt dixi, capita lex ista continebat, veluti, ne cœlibes, nisi qui genere essent proximi, quicquam ex testamento ciuis Rom. caperent; Ne orbi plus quam dimidiam eorum, quæ relicta essent, vt collegimus ex Eusebio, Nicephoro, & Sozomeno, & *l. 1. C. de infirm. pœn. cœlib.* Ne coniunx coniugis testamento, nisi decimam relictorum partem caperet, reliquæ nouem ad fiscum spectarent; ex Vlp. *c. Instit. 15. l. 1. C. de his qui se def. tit. 10. & l. 2. C. de infir. cœlib. pœn.* Vt si liberta ab inuito patrono diuerteret; alii nubere, inuito patrono, non posset. Vt iusiurandum, quod liberto impositum est, ne vxorem ducat, ei remittatur. *l. 6. §. 3. de iure pat. l. 1. D. vnde vir & vxor.* Ne senatores eorumve liberi libertinas, & quæ ipsæ, quarumve pater vel mater artem ludicram fecerint, item ex numero corpore quæstū facientium vxorem ne ducāt. Cæteri autem ingenui prohibentur ducere lenam à lenone, lenamve manumissam, & in adulterio deprehensam, & iudicio publico damnatam, & quæ artem ludicram fecerit, *ex Paulo, l. 44. de ritu nupt.* Marcianus autem *in l. 19. eo.* scribit, caput trigesimum quintum legis Iuliæ fuisse, vt qui liberos haberent in potestate, iniuria prohibuerint vxores ducere, vel nubere, à magistratibus cogantur in matrimonium collocare & dotare. Vt patriciis liceret libertinas vxores ducere, præterquam si senatores senatorumve liberi essent. Ne qua sponsalia rata essent, nisi statim exacto biennio nuptiæ fierent, hoc est, ne puellæ decem annis minores ducerentur, quarum annus ætatis duodecimus maturus coniugio habebatur, ex Zonara, *lib. 2.* & Dione, *lib. 44.* Gellius quoq;

author est,eadem lege cautum; Vt ex Consulibus prior ille fasces sumeret,qui plures liberos, quam collega, haberet, quod si par vtrique numerus fuisset, præferendus qui pluries maritus fuisset,quod si in vtroque pares essent,qui maior natu esset,prius fasces sumeret. Plura & alia capita eiusdem legis fuisse constat ex Marciano,vt diximus,35.enumerante, quæ referri non possunt, ob amissos Iurisconsultorum antiquorum libros. Hanc legem pop.Rom.& præcipue equestri ordini inuisam fuisse, colligimus ex Sueton.in Aug.c.34.scribente: *Leges tractauit, & quasdam de nouo ex integro sanxit, vt sumptuariam, de adulteriis & pudicitia, de ambitu, de maritandis ordinibus. Hanc quum aliquantulum seuerius emendasset, præ tumultu recusantium perferre non potuit, nisi adempta demum lenitave parte pœnarum, & vacatione triennij data, auctisque præmiis. Sic quoque abolitionem eius publico spectaculo pertinaciter postulante equite, accitos Germanici liberos, receptosq; partim ad se, partim in patris gremium ostentauit, manu vultuq; significans, ne grauarentur imitari iuuenis exemplum. Quumq; immaturitate sponsarum & matrimoniorum crebra mutatione vim legis eludi sentiret, tempus sponsas habendi coarctauit, & diuortiis modum imposuit.* Ex quibus amplius colligimus, Augustum pluries legem Iuliam de maritandis ordinibus emendasse, modo lenius, modo seuerius. Seuerius, inquam, quum iam senescens addidit capita, quæ lege Papia Poppæa continentur, vt hoc loco Tacitus tradit. Continebat autem lex Papia Poppæa de maritandis ordinibus & ipsa plura capita; Vt qui Senator esset, quive filius, nepos proneposve, ex filio vel ex filia natus, ne quis eorum sponsum vel vxorem sciens dolo malo vxorem habeat libertinam, aut etiam quæ ipsa, eiusve pater materve, artem ludicram faceret, fecissetve. Ne Senatoris filia, neptisve ex filio, proneptisve ex nepote filia nata, nato libertino, eive qui ipse, cuiusve pater vel mater artem ludicram facit, fecitve, sponsa, nuptave sciens dolo malo esset. Vt ne quinquaginta annis minor sexagenario nuberet, aut vir hac ætate iunior quinquagenariam fœminam duceret in vxorem. Vt patronis, qui ius trium liberorum habeant, contra tabulas testamenti liberti, aut ab intestato

testato contra hæredes suos non naturales, bonorum possessio detur. Vt patronæ ingenuæ duobus liberis honoratæ, libertinæ tribus idem iuris detur, quod patronis ex edicto. Vt liberis ingenuæ trium liberorum iure honoratæ idem iuris, quod ipsi patronæ tribuatur. Vt omnibus ingenuis, præter Senatores eorumque liberos, vxores libertinas habere liceret. Quæ omnia colliguntur ex Iurisconsultis, *sub tit. de ritu nupt. de vulg. et. subst. de iure pat.* & aliis locis innumeris. Vlpian. *cap. Inst.* 14. Dione, *lib.* 56. & Lactantio, *lib.* 1. *Institut. cap.* 16. Aduersus transgressores legis Papiæ Poppææ seueras pœnas instituit Augustus, quarum nonnullæ legi possunt apud doctissimum Alciatum *lib. Dispunct.* 3. *cap.* 6. Harum ex actione ditabatur ærarium, vt supplere posset maximis expensis, quæ Augusti temporibus in alendis exercitibus fiebant, præcipue quum multi nec coniugia frequentarent, nec prolis procreationi operam darent, inuisæ legi parere abnuentes, & pœnas potius subire malentes: vnde multi delatoribus etiam perperam legem interpretantibus periclitabantur. Nam, vt paulo post ait Tacitus, inditi & custodes, vt si, (ita enim legendum puto, non, *visi*, vt Vertranus, nec, *aut si*, vt Lipsius, nec locum mancum puto, vt Ferretus) à priuilegiis parentum cessaretur, id est, si liberi non susciperentur, populus, Respublica scilicet, veluti omnium parens vacantia bona teneret; vacantia, inquam, ob filiorum defectum, ideoque fisco applicarentur. Lege enim Papia Poppæa cauebatur contra eos, qui cœlibes manerent, ne ex testamento solidum capere possent, nisi intra dies centum legi paruissent; quod Tertullianus *in lib. de Monogam.* Sozomenus & Vlpianus *in Instit.* ostendunt. Sed ad institutum reuertentes, duo adnotatione digna addamus; Legem Papeam *Poppæam* perperam ab Alexandro ab Alexan. *lib.* 4. *cap.* 8. ab Augusto latam, Papiam *Pompeiam* appellari, quod & antè ipsum fecisse Isidorum *in* 4. non ignoramus, dum scribit, sub Octauiano Cæsare suffectos Cõsules Papium & Pompeium legem hãc tulisse. In eodem errore & versati Zazius *in Catalogo legum antiquarum*, & Beroaldus *in Suetonium*;

Papiam *Pompeam* appellantes; quum nunquam cum Papio Pompeius Consul fuerit. Quod docuit Ioan. Cuspinianus *in suis Com. in Aurelij Cassiodori Consules, in anno ab vrbe condita 761.* Verum latam fuisse hanc legem M. Papio Mutilo, & Q. Poppæo 2. Coss. suffectis, Augusto Imperante, anno 761. ex supputatione Bartholomæi Marliani *in Annal. Consulum & Dictatorum* constat; quod pariter ex Dione *lib. 56.* conuincitur, apud quem *Popilium* pro *Popæo*, textu corrupto legi existimamus. Alterum vero, quod prætermittendum minime duximus, est; Conciliari facile posse Iurisconsultos, qui eandem legem faciunt legem Iuliam de maritandis ordinibus, & Papiam Popæam cum Tertulliano, qui in Apologetico eas sic distinguit: *Nonne vanissimas leges Papias, quæ ante suscipi liberos cogunt, quam Iulia matrimonium contrahi.* Cui & hoc loco Tacitus & Suet. & Dion locis citatis fauere videntur. Concilium autem huiusmodi est, Iuriscõsultos scilicet easdem leges coniunxisse, quia ambæ de matrimoniis contrahendis, & liberis suscipiendis pertractant, & sub eodem Augusto latæ sunt; quamuis re ipsa vere sint distinctæ. Hinc in Iurisperitorum scriptis interdum *legem Iuliam*, interdum *Papiam*, interdum *Iuliam Papiam*, nonnunquam *Papiam Popæam* dici obseruamus. Sed de hac lege plura in Dilucidationibus in Suetonium à nobis scripta, adeat studiosus lector.

C. TACITVS LIB. III.

Extitisse tandem viros, qui cruentas Epistolas armis cohiberent.

PRincipum rescripta, quibus scilicet illi vel ad præsentium postulata, vel ad absentium consultationes respõdebant, *Epistolæ* dicta, habemus ex Iuriscõsultis, *l. 1. D. de const. Princip.* & exemplum *in l. sed addes, 19. §. 8. D. locat. l. diui fratres, D. de iure patron. l. 3. D. de testib.* Sanctio etiam Imperatoria, *Epistola* quandoque dicta. Ita Epistola D. Adriani de peculio diuidendo inter mandatores & fideiussores, cuius fit mentio *l. fin. C. de constit. pecun.* Itaque Cornelius Tacitus inquit, quod quum Tiberius libellis accusatorum frequentem

rem insumeret operam, repertos tandem viros, Florum scilicet & Sacrouirum, qui bellum intentantes cruentas Epistolas armis cohiberent, id est, Tiberium auerterent à decretis & rescriptis pœnalibus, quibus accusatorum ob frequens crimen læsæ Maiestatis modo huic, modo illi attributum, libellis trucibus & sanguinolentis decretis & rescriptis respondebat, hoc est, quibus pœna sanguinis reis accusatis infligebatur.

C. TACITVS LIB. III.

Cæterum tempora illa adeo infecta, & adulatione sordida fuere, vt non modo primores ciuitatis, quibus claritudo sua obsequiis protegenda erat, sed omnes Consulares, magna pars eorum, qui Prætura functi, multiq; etiam pedarij Senatores certatim exurgerent, fœdaq; & nimia censerent.

GEllius *lib.3,c.*18. ex Varronis sententia in Satyra Menippæa, quæ ἱπποκύων inscripta est, tradit, eos qui non à Censoribus allecti essent in Senatum (vtpote equites, quibus à C. Graccho, teste Plutarcho in eius vita, ius eundi in Senatum, & sententiam dicendi tributum est) *Senatores pedarios* appellatos. Ad hæc addit Gellius, authoritate C. Bassi, Senatores, qui honoribus & magistratibus functi essent, curuli sella in senatum & curiam vehi solitos; qui vero non gessissent, pedibus ibant in curiam, & ideo *pedarij* vocati; quæ etiam à Festo Pompeio *lib.*14. annotantur. Alii tamen pedarios Senatores existimāt dictos, qui in Senatu sententiam non dicebant, sed ab alio dictam comprobabant, mouentes se loco, & in partem cuius sententiam approbabant proficiscentes. Cui opinioni fauere videtur Cic. *in Epist. ad Att. Epist.* 14. *&* 15. vbi inquit: *Et raptim in eam sententiam pedarij concurrerunt.* Et rursus: *Quum præclarum caput recitaretur, ne quis ad nos referret, ne decerneret, ne pedibus iret.* Idem & à Tacito hoc loco confirmari videtur, dum scribit: *Pedarij Senatores certatim exurgerent, fœdaq; & nimia censerent.* Festus *lib.*1. inquit: *Pedarium Senatorem significat Lucillius, quum ait: Agipes vocem mittere cœpit, quia ita appellatur, qui tacitus transeundo ad eum, cuius sententiam probat, quid sentiat, indicat.* Hinc pedibus

ire in sententiam, & pedariam sententiam obseruamus apud Latinos scriptores; translata scilicet à sententia, quæ rogabatur per discessionem, vt diximus. Pedarios autem Senatores fuisse minoris authoritatis cæteris, ex dictis & ex Tacito ipso hoc in loco facile constare potest. Clare vero ex Liuio *lib*.27. vbi de Liuio antea ex Cõsulatu à populo damnato,& à Censoribus in Senatu reducto, qui ignominiæ acceptæ memor, aut verbo assentiebatur, aut pedibus in sententiam ibat, donec cognati eius in Senatu stantem sententiam dicere coegerunt. Hinc forte apud Iurisperitos legimus, Pedaneos iudices dictos, qui viliora & humiliora, minimique momenti iudicant, *ex l.4.& fin. C.de Ped.iud.l.fin. C.vbi & apud quos.χαμαιδικαστὰς*, hoc est, humiles iudices appellauit Theophilus *Instit.de interdict.* Ego sane non modo locis citatis, sed & *l.3* §.1.*D.ne quis eum qui in ius voc.l.* 1.§ *item scribit.D.de postul.& Nouell.*82.non *pedaneos*, sed *pedarios iudices* legendum censeo: nam *Pedanius* Latina vox in hac significatione non est, testimonio Gellii, *lib*.3.*c*.18. Nec omittendus præclarus locus Vopisci in Aureliano, ex quo triplicem modum probandi sentẽtiam in Senatu elicimus, & est huiusmodi: *Deinde aliis manibus porrigentibus, aliis pedibus in sententiam euntibus, plerisque verbis consentientibus, conditum est S.C.* Quæ eo libentius annotaui, quum non alibi rogationis probationem porrectione manuum, ni memoria me destituit, obseruarim.

C. TACITVS LIB. III.

Medio cum delectis castella & munitiones idoneis locis imponens.

OPpida frequentiores & ampliores hominum conuentus facere; Castella minores atque angustiores, sed murorum tamen ambitu vtraq; circumsepta, sicuti vici sine muris. Quod ex Isidoro colligimus, scribente: *Vici, castella & pagi sunt, quæ nulla ciuitatis dignitate ornantur, sed vulgari hominum conuentu incoluntur, & propter paruitatem sui ciuitatibus attribuuntur.* Vicus dictus est à vicinis, scilicet habitationibus, vel quod vias haberent sine muris. *Castrum* antiqui dicebant

dicebant oppidum loco altiſſimo ſitum, quaſi *caſam altam*, à quo *caſtellum*, ſiue quod caſtrabatur ibi licentia habitātium, ne paſſim vagarentur. Illud palam eſt, caſtrum dici locum muris munitum, indequè *caſtellum* diminutiuum, caſtrum ſcilicet vel oppidum paruum, Græcis *ὀχύριον χῶμα*, id eſt, locus munitus. Author Etymol. definit *ἡ κοιμητεία καὶ ἀνάπαυσις ζώων καὶ ἀνθρώπων ἀπὸ τῶν ἀγρῶν*, id eſt, *quies animalium & operum, ab agrorum opere.* Namque agricolæ poſt opera diurna, ſeque & animalia tanquam in locum tutum recipiebant ab agris in caſtella. Interpres ſacrorum Euangeliorum, vbi vertit *Matth. 21. & 14. Marc. 9. Luc. 5. 8. 9. 10. 17. 19. 24.* caſtellum, Græcus textus habet *κώμην*. A caſtello caſtellani dicti, caſtellorum incolæ. Ita Liuius *lib. 38.* inquit: *Stipem à Tyrannis caſtellanisq; de viis colligens.* Et lib. 35. *Decem milliaria popularium cum caſtellanis agreſtibus in armis habuit.* Quod autem caſtellum locus munitus eſſet, conſtat ex Cic. ſcribente in Epiſt. *Multa caſtella cepi, multa vaſtaui.* Et ad Att. *Caſtellum natura munitum.* Et rurſus in Epiſt. *Caſtella munita.* Et de clar. Orat. *Ligurum caſtella oppugnauerunt.* Et in orat. in Piſonem: *Receptaculum veterum Catilinæ militum caſtellum forenſis latrocinij.* Tacitus lib. 4. *Apud caſtellum ſeminatum, quod magna vis armata aut incondita tuebatur.* Et iterum: *Soluta iam caſtelli obſidio.* & 11. Annal. *Romani ad excindenda caſtrorum ardua.* & lib. 12. *Caſtellis ſeſe defenſare, bellum ducere ſtatuerat.* Ita apud Liuium lib. 3. *Virginius, tribunal Appij Claudij caſtellum omnium ſcelerum, id eſt, tutamen & receptaculum vocauit.* Ab eadem ſimilitudine in acie caſtella mobilia, non ſtabilia vocata à Tacito & aliis, quod ex Taciti eiuſdem verborum ſerie facile dignoſcitur, dum inquit: *Caſtella & munitiones idoneis locis imponens.* Erant itaque caſtella in acie propugnacula, quæ in procinctu portabantur, ex aſſeribus, ſiue alia conſimili materia fabricata, ad caſtrametandum quam maxime apta, ita dicta à ſtabilium caſtellorum ſimilitudine & vſus conuenientia. Ita paulo poſt Tacitus ſubdit: *Sed vt in limine belli diſpoſitis caſtellis per expeditos & ſolitudinum gnaros, mutantem mapalia Tacfarinatem proturbabat.* Cic. in Anton. *Aditus hoſtium caſtellis & aggeribus prohibetur.* Liuius libro 5. *Inde ad Veios exercitu*

K 4 *ductus,*

ductus, densioraq; castella facta, & à procursationibus cessatum, quæ multa temerè intra murum & vallum fiebant, edicto ne quis iniussu pugnaret. Et lib. 36. *Vno castello aduersus arcem posito, cæteras vrbis partes diuisis copiis pro situ mœnium circumsedit.* Et lib. 25. *Ita tria prætoria circa Capuam erecta, exercitus diuersis partibus opus aggressi, fossa, valloq; circundare vrbem parant, & castella excitant, modicis interuallis.* Et rursus lib. 5. *Et iterum castella primo pauca, postea exercitu aucto creberrima fecerunt.* Et iterum: *Sed castris præerat Virginius priuatim Sergio inuisus infestusque, is, cum pluraque castella oppugnata, superas munitiones &c.* Ita & Liuius libro 7. *Castellatim dissipatos* dixit, hoc est, per castella disiunctos ac diuisos. Sicuti vero in huiusmodi castellis disponebantur milites ad tutelam; ita eadem consimilitudine castella in aquæductibus dicta aquarum receptacula, quorum frequens mentio apud Iurisconsultos & Vitruuium, *lib.* 8. *cap.* 7. & 10. *cap.* 9. & Plinium, *lib.* 36. *cap.* 15. & Frontinum, *lib. de aquæductibus*, quibus qui præerant, *castellarij* dicti, sicuti castellani, qui castellis, quorum primo loco verba fecimus, præsidebant, vt diximus. Extat marmorea tabella Romæ in Æde SS. 40. Martyrum, huiusmodi: CLEMENTI CÆSARVM SERVO CASTELLARIO AQVÆ CLAVDIÆ, &c. quod adnotare libuit in fidem superius dictorum.

C. TACITVS LIB. IV.

Nam patricios confarreatis parentibus genitos, tres simul nominari, ex queis vnus legeretur vetusto more: neque adesse vt olim eam copiam, omissa confirmandi adsuetudine, aut inter paucos retenta; pluresq; eius rei causas adferebat, potissimam penes incuriam virorum fœminarumq;. Accedere ipsius cerimoniæ difficultates, quæ consulto euitarentur. Et paulo infra: *Sed lata lex, qua Flaminica Dialis sacrorum causa in potestate viri, cætera promiscuo fœminarum iure ageret.*

TRibus modis olim Romanos nuptias contrahere consueuisse, ex Boetio *com* 2. *in Cic. Top.* habemus, vsu scilicet, coemptione, & confarreatione. Ita & Arnobius *lib. aduersus*

aduersus gentes 4. scribit: *Vxores Dii habent, atque in coniugalia fœdera veniunt conditionibus ante quæsitis; vsu, farre, coemptione.* Quæ essent nuptiæ vsu contractæ, docet Gellius *lib.3.c.2.* scilicet quando mulier tutoribus authoribus, cum marito matrimonii causa conueniebat, & per annum impletum apud eum remanebat; qua coniunctione non intercepta, vsu dicebatur capta. Siquidem sui iuris antiquitus nunquam fœmina erat, sed semper in alicuius tutela; quemadmodum M. Portius Cato, pro lege Oppia apud Liuium dixit *lib.* 44. Vnde nec minimam rem fœmina sine authoritate parentum, fratrum, aut liberorum, vel tutoris agere poterat. Sic Cicero *pro Cæcinna* scripsit; non potuisse sine tutore obligari. Excipiebantur tamen Vestales quæ eximebantur à potestate, lege Numæ. Coemptione fiebant nuptiæ, vt ait Boetius, in loco citato, dum sese coemendo inuicem interrogabant, vir ita; An sibi mulier materfamilias esse vellet, & illa respondebat velle; itaque mulier viri conueniebat in manum, & erat materfamilias viro, indeque erat in potestate mariti. Proinde Euripides iure scriptum reliquit: γυνὴ μὲν ἐξελθοῦσα πατρῴων δόμων, οὐ τῶν τεκόντων ἐστὶν, ἀλλὰ τοῦ λέχους, id est, *mulier egressa domum parentum, non est amplius parentum, sed mariti*, quinimo & in familia quoq; mariti, & in sui heredis locum veniebat, teste Aulo Gellio *lib.* 18. *c.* 6. & Vlpiano *in fragmentis seu epit.tit.qui heredes instituti possint.* Nuptiæ vero, quæ fiebant per confarreationem, celebrabantur inter sacra, hoc est sacrificio libato. Vnde Vlpianus in vndetriginta libris, qui ex corpore eius collecti dicuntur, *tit.9.de iis, qui in manu sunt*, scribit: *Farre conuenitur in manus certis verbis, & decem testibus præsentibus, & solenni sacrificio facto, in quo panis farreus quoque adhibetur.* Dionysius Halyc. *lib.2 hist.Rom.* inquit: *Nominabant autem Prisci Rom. sacras nuptias vocabulo suo farreaceas, quia coniunges vescerentur eodem farre, quod nos Zeam dicimus; & quemadmodum nostri homines antiquissimam hordeaceam frugem rati, hordeo quod molam salsam vocant, hostias initiarent, ita Romani quoduis sacrificium igne adhibendum, aspergunt farre.* Et paulo infra: *Has sane inter virum & vxorem communio primi & sacri quondam habiti cibi, atque fortuna quamuis opima, à communi*

muni farre nomen inuenit, Plinius lib. 18. c. 3. ait: *Quia in sacris nihil religiosius confarreationis vinculo, nouæque nuptæ farreum præferebant.* Farreum autem dicebatur, quod ex farrina farris tosti, sale aspersa, & aqua conficiebatur, quod ex Plinio colligimus *lib.* 18. *cap.* 2. vbi etiam docet ex Numæ instituto farre tosto vsos, quod salubrius esset, & quod purum ad rem diuinam nisi tostum haberetur, vnde ab adolendo *adoreum far* dictum huiusmodi putarunt, quod pariter elicitur *ex Val. Max. lib.* 2. *c.* 1. & Festo Pompeio *lib.* 6. Hinc & illud Ouidii lib. 2. Fast. *Torrida cum mica farra.* Farra autem & farinam furfure non separatam dixere Antiqui; Sic Sammonius qui versibus medicinam scripsit, *c.* 6. ait:

Aut acido Baccho miscebis farra lupini; & cap. 1.

Desinit interea glomerari farrea nubes.

Describens scilicet furfuraceas squamas illas, quę in pectendo caput decidunt. Sic Plinius *lib.* 18 *cap.* 9. inquit: *Farinam à farre dictam, nomine ipso apparet. & lib. eodem cap.* 7. populum Rom. farre tantum è frumento vsum. Vnde apud Catonem *de re rust. c.* 10. obseruamus farream fistulā & pilam farream, ad far scilicet pinsendum, nam farre excorticato vtebantur ad farreum parandum, siue molam salsam quę eadem erant; quod præcipue ex Plinio loco supra citato, & *lib.* 12. *c.* 18. & Val. Max. *lib.* 2. *c.* 10. colligitur. Far autem huiusmodi vocauit Cato expinsum; Græci οὐλοχύτην dixere, ex cuius inquam farina, sale & aqua mola parabatur, frequens in sacris pulmenti genus. Ideo Plinius loco iam dicto scribit: *Nec minus propitii erant Dii mola salsa supplicantibus.* & Plaut. in Amphit.

Prodigali Ioui aut mola salsa hordei, aut thure cōprecatū oportuit.

Et Horatius lib. Sat. 2. Sat. 3.

Ante aras spargisq; mola caput improbe salsa.

Lucanus lib. 1.

————————*Infundere Bacchum*

Cœperat, obliquoque molas inducere cultro.

Et Virgilius Ecloga octana.

Sparge molam, &c.

Et quarto Æneid.

Ipsa mola, manibusque piis.

Et

Et Ouid.lib.1.Fast.

Ante Deos homini quod conciliare valeret,
Far erat, & puri lucida mica salis.

Tibul. Eleg. 4.

Farre pio placant & saliente sale.

Non solum autem farre in sacrificiis vsos antiquos, sed & cęteris frugibus, colligi potest ex Virgiliano illo 2. Æneid.

Iamque dies infanda aderat, mihi sacra parari,
Et salsæ fruges.

Hordeo litatum Halycar. docuit. Columella *lib. 8. c. 5.* farris hordeacei meminit, ita vt farris nomine & hordeum nonnunquam acceptum. Farris voce & frumentum quandoq; comprehensum constat ex Vlpiano *in Instit. tit. 9.* quod pariter Seruius *in Com. Virg. li. 1. Georg.* attestatum reliquit. Idem etiam confirmare possumus ex Liuio *lib. 23.* scribente: *Et ægre patiens Gracchus, quum neque pugnam conferre Dictatoris iniussu auderet, pugnandum autem esset, si palam frumentum importare vellet, neque importandi clam spes esset; Farre ex agris circum vndique conuecto, quum plura dolia complesset, nuncium ad magistratum Casilinum misit, vt exciperent dolia, quæ amnis deferret; insequenti nocte intentu omnibus in flumen, ac spem à Romano nuncio factam, dolia medio missa amni defluxerunt; æqualiter inter omnes frumentum diuisum.* Idem *lib. 4.* vbi de Spurio Melio, eum frumentarium diuitem appellat, atque statim subdit, bilibri farris sperasse libertatem ciuium suorum emisse, & iterum: *Selibri se farris gratiam seruatori relaturum.* Et lib. 7. inquit: *Iisdem militibus legiones libras farris, & sextarios vini contulerunt.* Ad hoc spectat & illud Horatianum libro primo Saty. 5.

——Cui satis vna
Farris libra foret.

In lege 12. tabul. (vt refert Gel. *lib. 2. c. 1.*) scriptum erat: *Si volet suo viuito, ni viuit, qui tum vinctum habebit, libram farris in dies dato.* Idem colligere possumus ex Plin. *lib. 18. c. 3.* sic Ruellius *li. 2. c. 17.* scriptũ reliquit: *Duo farris genera Gallia alit, vnum rubeo colore, quod frumentũ rubeum appellant.* At quomodocunque sit, illud sane constat, à farre, quo in sacris nuptiarum vteban-

vtebantur antiqui, *confarreationem* dictam, quod Alex. ab Alex. *lib. Genialium* 2. & Bar. Brissonius *lib. de ritu nupt.* clare docent. At quod magis ad rem nostram facit, videndum, cur confarreatis parentibus geniti, Tiberio imperante pauci. Binas explicitas tradit Tacitus, tertiam implicitam & subobscuram. Manifestæ sunt. Prima incuriam virorum fœminarumque. Secunda ceremoniarum difficultates, quæ consulto vitarentur. Tertia non ita aperta est. Quod quando per confarreationem geniti, tum lumen, quæ in manum Flaminis conueniret, tum Flamen ipse exeuntes à iure patrio nihil adipiscerentur; siquidem ex horrida illa antiquitate à Numa, vt diximus, constituta confarreationis lege, illud consequebatur; quod Pontificibus reiterari matrimonia non licebat, vti docet Tertullianus *lib. de exhortatione castitatis*, 1. ad vxorem scribens, Regem sicuti Pontificem Maximum rursus nubere nefas esse. Et Dionysius Halyc. loco supra citato ait, de confirmatione loquens: *Hæc sane inter virum & vxorem communio primi & sacri quondam habiti cibi atque fortunæ, quamuis opimæ à communi farra nomen inuenit, vinculum efficiens indissolubile, nec vlla res tale coniugium dirimere poterat, ita lex hæc mulieres nuptas, non habentes quo se verterent alio, cogebat vnius mariti se attemperare moribus, viros item sic habere mulieres vt rem necessariam, nulloque vnquam tempore diuellendam.* Quod itaque confarreatis orti parentibus pauci reperirentur Tiberii temporibus, in causa fuit, quod ex confarreationis priuilegio nihil aliud accederet viris, quam quod inter Pontifices connumerari possent; fœminis vero quod eorundem vxores esse valerent. Quod commodum econtra incommodo maximo compensabatur non solum, sed & superabatur. Nam tunc temporis diuortia, repudia, & secundæ, tertiæ, & quartæ nuptiæ frequentes erant, voluptate, necessitate, aliaque huius generis causa suppeditante, & suadente. Nec obstat, quod & defarreationis nonnulli meminerint, hoc est, solutionis matrimonii ex confarreatione contracti. Namque præterquam quod huius vocis nulla apud probatos authores fiat mentio, non tamē ex dissolutione permissa concludendum, quod nouas nuptias tum à Flaminica, tum à

Flamine

Flamine contrahi liceret. Itaque lata lex à Tiberio, vt confarreatis parentibus genitis leuamen aliquod daretur; præsertim mulieribus, vt in posterum Flaminica Dialis sacrorum causa in potestate viri tantum esset; cætera promiscuo fœminarum iure ageret.

C. TACITVS LIB. IIII.

Et erat eisdem regionibus Curtius Lupus Quæstor, cui prouincia vetere ex more Cales euenerat.

QVidam hoc loco per *Cales* interpretati sunt Galliæ maritimã oram, cum vrbe ita appellata in Morinis, quam nos alibi *Gessoriacum* antiquis appellatam ostendimus, duplicique coniectura mouentur; Quarum primam colligunt ex Suet. in Claudio, *c.*24. vbi verba facit de Gallica Quæstoria prouincia; Secundam eliciunt ex eodemmet textu Taciti, vbi habet, Curtium Lupum Quæstorem, cui prouincia vetere ex more Cales obuenerat, ad seruitia ferocia bellum agitantia cohibenda; quum forte munere Deum tres triremes adpulissent, dispofuisse classicorum copiam, sicque cœptam coniurationem disiecisse. At quale imperium Quæstori Lupo in triremes fuisset, nisi de Cales vrbe maritima & portuosa intellexerimus? Secunda interpretatio est Turnebi *lib. Aduers.* 2. *c.* 9. vbi non *Cales* sed *Calles* geminata litera *l*, legendum putat, & intelligendum per *Calles* loca inculta, & saltus, vbi pascebantur pecora, qui plurimi in Apulia illo in Italiæ tractu erant. Quorum sic meminit Varro lib. 2. de re rustica c. 10. *Neque senes neque pueri Callium difficultatem, & montium arduitatem, atque asperitatem facile ferant, quod patiendum illis, qui greges sequuntur præsertim armentitios, & caprinos, quibus rupes & Syluæ ad pabulandum cordi.* & Isidorus lib. 15. c. 16. *Callis*, inquit, *est iter pecudum inter montes angustum, & tritum, à callo pedum vocatum, siue callo pecudum perduratum.* Huic expositioni fauere videntur verba textus illa: *Mox positis propalam libellis ad libertatem vocabat agrestia, per longinquos saltus, & ferocia seruitia.* Verum neutram harum interpretationum recipiendam puto: non priorem, quia Cales in Gallia in Morinis antiquis Gessoriacum, modernis tantum Cales,

non in Italia, vbi seruilis coniuratio. Nec conueniens erat; quod si Curtius Lupus Quæstor prouinciam Cales in Galliis habebat, Quæstorium imperium in Italia exerceret. Posterior Turnebi nec ipsa recipienda: siquidem Calles, & syluæ inter prouincias Consulares vetere ex more numerabantur, non inter Quæstorias; quod palam fit ex Suetonio in Cæsare, *cap.19.* scribente: *Eandem ob causam opera optimatibus data est, vt prouinciæ futuris Coss. minimi negotii, id est syluæ, & calles decernerentur.* Quamobrem magis nobis probatur Vertrani expositio, qui per *Cales*, intelligendum existimat Italicam ciuitatem, quæ ab initio Ausonum, dein Romana Colonia, tandemque municipium fuit. Verum quum ipse in re hac aperienda nimium sobrius fuerit, paulo fusius rem aperire decreui. Cales vrbem fuisse Ausonum Sidicinis finitimam colligimus ex Liuio *lib.8.* ita scribente: *Insequens annus L. Papirio Crasso K. Diuillio Coss. Ausonum magis nouo, quam magno bello fuit insignis; Ea gens Cales incolebat vrbem.* Et paulo post: *Exercitu victore à superioribus Coss. accepto, ad Cales, vnde bellum ortum erat, profectus.* Et iterum: *Sidicinis finitimis arma coniunxerunt; horum autem exercitu fuso, obsessa Cales & expugnata, Calibus præsidium impositum.* Idem Liuius *lib. 27. & 29.* inter Colonias Romanas Cales connumerat; Hanc quoque Ptolemæus *lib. Geographiæ 3.* inter Campaniæ vrbes statuit. Et de ea Horatius, lib.4. Carminum.

Sed pressum Calibus ducere liberum
Si gestis.

Hanc vrbem à Calai Boreæ filio extructam post Argonautarum reditum testatur Silius lib. 8.

Quem genuere Calés non parua conditor vrbis,
Vt fama est Calaïs Boreæ.

Hæc hodie *Calui* vocatur, alii *Catinulam* esse contendunt. Municipium effectum *Cales*, ac lege Iulia Ciuitate donatum colligimus ex oratione C. Gracchi, quam de legibus promulgatis habuit. Virg. lib.7.

Quique Cales linquunt.

Quem locum explicans Seruius ait: *Cales vrbs Campaniæ, de qua ita scriptum in lib. Coloniarum: Cales municipium muro ductum.*

ctum. Iter populo non debetur. Ager eius limitibus Gracanicis antea fuerat adsignatus, postea iussu Caesaris Augusti militibus nominis sui est reuocatus. De oppido Cicero ad Atticum: *Iter faciens in Samnium venit Cales, mansit Theani.*

C. TACITVS LIB. IIII.

Egressus dein Senatum vitam abstinentia finiuit.

Xiphilinus ex Dione, quem *Cremutium Cordum* vocat Tacitus, non abstinentia cibi vitam finisse scribit, sed manus sibi afferre coactum; & paulo infra, accusationis eius causas enarrans easdem cum Tacito, inquit: *De iis enim rebus accusatus occisus est.* Suetonius in August. *cap. 56.* quo spectat ad nominis appellationem, cum Tacito conuenit, hunc historiae scriptorem *Cremutium Cordum* vocans, vnde mendum in Xiphilini textu impressoris incuria esse credendum. At quod ad contradictionem de interitus modo spectat, existimo sic eorum dicta concilianda; Nempe manum sibi afferre, hoc est, sibi mortem consciscere, etsi proprie sit ferro vitam finire, nihilominus & de quocunque alio mortis modo voluntario dici posse; Sic Cic. in Epist. ad Oct. *Ego Senatum sibi manus afferre coegi.* Ita & *occidere*, licet magis proprie significet gladio & ferro interimere; vti apud Iurisconsultos, *l. 10. si ipse seruus. D. de pec.* tamen Vlpianus, l. 2. §. 1. D. ad leg. Aquil. *Occisum*, inquit, *accipere debemus siue gladio, siue fuste, vel quo alio telo, vel manibus, si forte strangulauit eum, vel calce petiit, vel capite, vel qualitercunque.* Vulgo enim occidisse dicitur is, qui mortis causam quolibet modo praebuit. Quum itaque Cremutius Cordus iniustis accusationibus petitus, à Seiano consentiente Tiberio mori coactus sit, cibi abstinentia, ob id iure sibi manus attulisse, atque occisum dici potuit. Libet annotare, Cordum historiarum scriptorem, de quo Capitolinus in Gordianis meminit, alium à Cremutio Cordo fuisse, is enim Iunius Cordus appellatus.

C. TA-

C. TACITVS LIB. IV.

Et Segestani AEdem Veneris apud montem Erycum vetustate delapsam restaurari postulauere, nota memorantes de origine eius, & lyta Tyberio, suscepit curam libens, vt consanguineus.

QVæ essent à Segestanis de orig ne templi Veneris Erycinæ memorata, & quæ Tiber. um vti consanguineum incitarint ad illius restaurationem suscipiendam, etsi tunc scribat Tacitus nota, in præsentiarum non ita; quod de se ea perquirenda, vt sensus textus pateat. Segestanos Siciliæ Populos esse docet Plinius *lib. 3 cap.* 8. Ibidemque Erycum montem, in quo vel apud quem Veneris Erycinæ templum. *Segesta* oppidum, vt ait Cicero *6. in Verr. act.* ab Ænea fugiente à Troia, atque Italiam petente, conditum fuit, pręposito Egesto, qui eum Egestum nominauit; verum, quum egestatem præ se ferre nomen videretur, ad euitandam nominis obscœnitatem ante proposita litera *S.* postea *Segesta* dicta. Hoc Æneam, vna & Elymam in Sicilia posuisse author est Dionysius: *Iuxta hoc Eryx Veneris filius templum matri construxit, ibique sepultus & monti & templo Erycis nomen reliquit.* Vnde Ouidius 2. de arte aman.

Sed Dea nec patitur sic ad sua munera cogi
Colle sub vmbroso, quam tenet altus Eryx. Et iterum:
Quid geminas Erycina meos sine fine dolores.

Et Virgil. Æneid. 5.

Tum vicina astris Erycino in vertice sedis,
Fundantur Veneri Idaliæ.

Pomponius: *Montium Eryx maxime memoratur ob delubrum Veneris.* Quum itaque & Æneas & Eryx fratres & Veneris filii memorentur, Romanos vero ab Ænea ortum traxisse palam sit, ideo Tiberium Romanum, & Romanorum Imperatorem, consanguineũ Segestanorum dixit Tacitus. Quod vero Romani ab Ænea & Troianis in Italia sedem firmantibus originem duxerint, & Liuius per initia historiæ suæ, & Virgil. passim, & Horatius *lib. 3. Ode 3.* & Ouidius 4. *Fast.* tradidere, aliique plures, sed præcipue Lucretius *lib. 1. AEnead.* id est, Romanorum genitricẽ Venerem vocans. Illud autem

scrupum

ſcrupum facit, quod Strabo, qui claruit Auguſti & Tiberii temporibus, ſcriptum reliquit *lib. 6. Geographiæ*, templum Veneris Erycinæ ipſo viuente vetuſtate collapſum; quod pariter & hoc loco confirmat Tacitus; At Suetonius *in Claudio, cap. 25.* ait, huiuſmodi templum Veneris Erycinæ in Sicilia vetuſtate collapſum, vtque ex ærario Pop. Rom. reficeretur; Claudium authorem fuiſſe. Diluitur apparens contradictio facile, ſi dixerimus, munus à Tiberio libenter ſuſceptum, ſed non aggreſſum, vel ſaltem non perfectum, à Claudio poſtea abſolutum. Apud radices montis Eryces, delubrum Veneri Erycinæ primum erectum diximus, poſtea aliis in locis, pręſertim Romæ alia templa eidem extructa docet Liuius, qui *lib. 22.* ita ſcribit: *AEdem Veneri Erycinæ votam à Q. Fabio Max. Dictatore*, & lib. 40. *AEdes deæ eo anno dedicata, vna Veneris Erycinæ ad portam Collinam.* Et libro 23. *Interea Duumuiri creati ſunt Q. Fabius Maximus, & Otacilius Craſſus ædibus dedicandis, Marti Otacilius, Fabius Veneri Erycinæ, vtraque in Capitolio eſt, canali vno diſcreta*; de hoc Ouidius lib. 4. Faſtor.

Templa iubet Veneri fieri.——

Calamitatis à Carthaginenſibus ad montem Erycis perpeſſæ meminit Liuius *lib. 21.* de Veneris vero Erycinę ſacris plura Strabo, *lib. 5.* Polyb. *lib. 1.* ſæpe Cic. *in Verrinis & Cluentiana.*

C. TACITVS LIB. V.

Iiſdem Conſulibus Aſinii Galli mors vulgatur, quem egeſtate cibi peremptum haud dubium, ſponte vel neceſſitate, incertum habebatur. Conſultuſque Cæſar, an ſepeliri ſineret, non erubuit permittere, vltroque incuſare caſus, qui reum abſtuliſſent, antequam coram conuinceretur. Scilicet medio triennio defuerat tempus ſubeundi iudicium Conſulari ſeni, tot Conſularium parenti.

DVo in præſenti textu leguntur, quibus Dion aperte aduerſari videtur, ait namque Tacitus, incertum fuiſſe an Gallus ſponte, vel neceſſitate cibi egeſtate obierit; at Dion, referente Xiphilino, neceſſitate ita mandante Tiberio, peremptum clare oſtendit in hæc verba de Aſinio Gallo: *Nam*

ductus, densioraq; castella facta, & à procursationibus cessatum, quæ multa temere intra murum & vallum fiebant, edicto ne quis iniussu pugnaret. Et lib. 36. *Vno castello aduersus arcem posito, cæteras vrbis partes diuisis copiis pro situ mœnium circumsedit.* Et lib. 25. *Ita tria prætoria circa Capuam erecta, exercitus diuersis partibus opus aggressi, fossa valloq; circundare vrbem parant, & castella excitant, modicis interuallis.* Et rursus lib. 5. *Et iterum castella primo pauca, postea exercitu aucto creberrima fecerunt.* Et iterum: *Sed castra præerat Virginius priuatim Sergio inuisus infestusque, is, cum pluraque castella oppugnata, superas munitiones &c.* Ita & Liuius libro 7. *Castellatim dissipatos* dixit, hoc est, per castella disiunctos ac diuisos. Sicuti vero in huiusmodi castellis disponebantur milites ad tutelam; ita eadem consimilitudine castella in aquæductibus dicta aquarum receptacula, quorum frequens mentio apud Iurisconsultos & Vitruuium, *lib. 8. cap. 7. & 10. cap. 9.* & Plinium, *lib. 36. cap. 15.* & Frontinum, *lib. de aquæductibus*, quibus qui præerant, *castellarij* dicti, sicuti castellani, qui castellis, quorum primo loco verba fecimus, præsidebant, vt diximus. Extat marmorea tabella Romæ in Æde SS. 40. Martyrum, huiusmodi: CLEMENTI CÆSARVM SERVO CASTELLARIO AQVÆ CLAVDIÆ, &c. quod adnotare libuit in fidem superius dictorum.

C. TACITVS LIB. IV.

Nam patricios confarreatis parentibus genitos, tres simul nominari, ex queis vnus legeretur vetusto more: neque adesse vt olim eam copiam, omissa confirmandi adsuetudine, aut inter paucos retenta; pluresq; eius rei causas adferebat, potissimam penes incuriam virorum fœminarumq;. Accedere ipsius cerimoniæ difficultates, quæ consulto euitarentur. Et paulo infra: *Sed lata lex, qua Flaminica Dialis sacrorum causa in potestate viri, cætera promiscuo fœminarum iure ageret.*

TRibus modis olim Romanos nuptias contrahere consueuisse, ex Boetio *com 2. in Cic. Top.* habemus, vsu scilicet, coemptione, & confarreatione. Ita & Arnobius *lib. aduersus*

aduersus gentes 4. scribit: *Vxores Dii habent, atque in coniugalia fœdera veniunt conditionibus ante quæsitis; vsu, farre, coemptione.* Quæ essent nuptiæ vsu contractæ, docet Gellius *lib.* 3. *c.* 2. scilicet quando mulier tutoribus authoribus, cum marito matrimonii causa conueniebat, & per annum impletum apud eum remanebat; qua coniunctione non intercepta, vsu diceebatur capta. Siquidem sui iuris antiquitus nunquam fœmina erat, sed semper in alicuius tutela; quemadmodum M. Portius Cato, pro lege Oppia apud Liuium dixit *lib.* 44. Vnde nec minimam rem fœmina sine authoritate parentum, fratrum, aut liberorum, vel tutoris agere poterat. Sic Cicero *pro Cæcinna* scripsit; non potuisse sine tutore obligari. Excipiebantur tamen Vestales quæ eximebantur à potestate, lege Numæ. Coemptione fiebant nuptiæ, vt ait Boetius, in loco citato, dum sese coemendo inuicem interrogabant, vir ita; An sibi mulier materfamilias esse vellet, & illa respondebat velle; itaque mulier viri conueniebat in manum, & erat materfamilias viro, indeque erat in potestate mariti. Proinde Euripides iure scriptum reliquit: γυνὴ μὲν ἐξελθοῦσα πατρῴων δόμων, οὐ τῶν τεκόντων ἐστὶν, ἀλλὰ τοῦ λέχους, id est, *mulier egressa domum parentum, non est amplius parentum, sed mariti*, quinimo & in familia quoque mariti, & in sui heredis locum veniebat, teste Aulo Gellio *lib.* 18. *c.* 6. & Vlpiani *in fragmentis seu epit. tit. qui heredes instituti possint.* Nuptiæ vero, quæ fiebant per confarreationem, celebrabantur inter sacra, hoc est sacrificio libato. Vnde Vlpianus in vndetriginta libris, qui ex corpore eius collecti dicuntur, *tit.* 9. *de iis, qui in manu sunt*, scribit: *Farre conuenitur in manus certis verbis, & decem testibus præsentibus, & solenni sacrificio facto, in quo panis farreus quoque adhibetur.* Dionysius Halyc. *lib.* 2. *hist. Rom.* inquit: *Nominabant autem Prisci Rom. sacras nuptias vocabulo suo farreaceas, quia coniunges vescerentur eodem farre, quod nos Zeam dicimus; & quemadmodum nostri homines antiquissimam hordeaceam frugem rati, hordeo quod molam salsam vocant, hostias initiarent, ita Romani quoduis sacrificium igne adhibendum, aspergunt farre.* Et paulo infra: *Has sane inter virum & vxorem communio primi & sacri quondam habiti cibi, atque fortunæ quamuis opimæ, à communi*

muni farre nomen inuenit, Plinius lib. 18. c. 3. ait: *Quia in sacris nihil religiosius confarreationis vinculo, nouaque nupta farreum præferebant.* Farreum autem dicebatur, quod ex farina farris tosti, sale aspersa, & aqua conficiebatur, quod ex Plinio colligimus *lib.* 18. *cap.*2. vbi etiam docet ex Numæ instituto farre tosto vsos, quod salubrius esset, & quod purum ad rem diuinam nisi tostum haberetur, vnde ab adolendo *adoreum far* dictum huiusmodi putarunt, quod pariter elicitur *ex Val. Max. lib.* 2. *c.* 1. & Festo Pompeio *lib.* 6. Hinc & illud Ouidii lib. 2. Fast. *Torrida cum mica farra.* Farra autem & farinam furfure non separatam dixere Antiqui; Sic Sammonius qui versibus medicinam scripsit, *c.* 6. ait:

Aut acido Baccho miscebis farra lupini; & cap. 1.

Desinit interea glomerari farrea nubes.

Describens scilicet furfuraceas squamas illas, quę in pectendo caput decidunt. Sic Plinius *lib.* 18. *cap.* 9. inquit: *Farinam à farre dictam, nomine ipso apparet. & lib. eodem cap.* 7. populum Rom. farre tantum è frumento vsum. Vnde apud Catonem *de re rust. c.* 10. obseruamus farream fistulā & pilam farream, ad far scilicet pinsendum, nam farre excorticato vtebantur ad farreum parandum, siue molam salsam quę eadem erant; quod præcipue ex Plinio loco supra citato, & *lib.* 12. *c.* 18. & Val. Max. *lib.* 2. *c.* 10. colligitur. Far autem huiusmodi vocauit Cato expinsum; Græci οὐλοχύτην dixere, ex cuius inquam farina, sale & aqua mola parabatur, frequens in sacris pulmenti genus. Ideo Plinius loco iam dicto scribit: *Nec minus propitii erant Dii mola salsa supplicantibus.* & Plaut. in Amphit.

Prodigali Ioui aut mola salsa hordei, aut thure cōprecatū oportuit.

Et Horatius lib. Sat. 2. Sat. 3.

Ante aras spargisq; mola caput improbe salsa.

Lucanus lib. 1.

——————*Infundere Bacchum*

Cœperat, obliquoque molas inducere cultro.

Et Virgilius Ecloga octaua.

Sparge molam, &c.

Et quarto Æneid.

Ipsa mola, manibusque piis.

Et

Et Ouid.lib.1.Fast.

Ante Deos homini quod conciliare valeret,

Far erat, & puri lucida mica salis.

Tibul. Eleg. 4.

Farre pio placant & saliente sale.

Non solum autem farre in sacrificiis vsos antiquos, sed & cęteris frugibus, colligi potest ex Virgiliano illo 2. Æneid.

Iamque dies infanda aderat, mihi sacra parari,

Et salsæ fruges.

Hordeo litatum Halycar.docuit. Columella *lib. 8. c. 5.* farris hordeacei meminit, ita vt farris nomine & hordeum nonnunquam acceptum. Farris voce & frumentum quandoq; comprehensum constat ex Vlpiano *in Instit. tit. 9.* quod pariter Seruius *in Com. Virg. li. 1. Georg.* attestatum reliquit. Idem etiam confirmare possumus ex Liuio *lib. 23.* scribente: *Et ægre patiens Gracchus, quum neque pugnam conferre Dictatoris iniussu auderet, pugnandum autem esset, si palam frumentum importare vellet, neque importandi clam spes esset; Farre ex agris circum vndique conuecto, quum plura dolia complesset, nuncium ad magistratum Casilinum misit, vt exciperent dolia, quæ amnis deferret; insequenti nocte intentis omnibus in flumen, ac spem à Romano nuncio factam, dolia medio missa amni defluxerunt; æqualiter inter omnes frumentum diuisum.* Idem *lib. 4.* vbi de Spurio Melio, eum frumentarium diuitem appellat, atque statim subdit, bilibri farris sperasse libertatem ciuium suorum emisse, & iterum: *Selibri se farris gratiam seruatori relaturum.* Et lib. 7. inquit: *Iisdem militibus legiones libras farris, & sextarios vini contulerunt.* Ad hoc spectat & illud Horatianum libro primo Saty. 5.

——Cui satis vna

Farris libra foret.

In lege 12. tabul. (vt refert Gel. *lib. 2. c. 1.*) scriptum erat: *Si volet suo viuito, ni viuit, qui tum vinctum habebit, libram farris in dies dato.* Idem colligere possumus ex Plin. *lib. 18. c. 3.* sic Ruellius *li. 2. c. 17.* scriptū reliquit: *Duo farris genera Gallia alit, vnum rubeo colore, quod frumentū rubeum appellant.* At quomodocunque sit, illud sane constat, à farre, quo in sacris nuptiarum vteban-

vtebantur antiqui, *confarreationem* dictam, quod Alex.ab Alex.*lib.Genialium* 2.& Bar.Briſſonius *lib. de ritu nupt.* clare docent. At quod magis ad rem noſtram facit, videndum, cur confarreatis parentibus geniti, Tiberio imperante pauci Binas explicitas tradit Tacitus, tertiam'implicitam & ſubobſcuram. Manifeſtæ ſunt. Prima incuriam virorum fœminarumque. Secunda ceremoniarum difficultates, quæ conſulto vitarentur. Tertia non ita aperta eſt. Quod quando per confarreationem geniti, tum lumen, quæ in manum Flaminis conueniret, tum Flamen ipſe exeuntes à iure patrio nihil adipiſcerentur; ſiquidem ex horrida illa antiquitate à Numa, vt diximus, conſtituta confarreationis lege, illud conſequebatur; quod Pontificibus reiterari matrimonia non licebat, vti docet Tertullianus *lib. de exhortatione caſtitatis*, 1. ad vxorem ſcribens, Regem ſicuti Pontificem Maximum rurſus nubere nefas eſſe. Et Dionyſius Halyc. loco ſupra citato ait, de confirmatione loquens: *Hæc ſane inter virum & vxorem communio primi & ſacri quondam habiti cibi atque fortunæ, quamuis opimæ à communi farre nomen inuenit, vinculum efficiens indiſſolubile, nec vlla res tale coniugium dirimere poterat, ita lex hæc mulieres nuptas, non habentes quo ſe verterent alio, cogebat vnius mariti ſe attemperare moribus, viros item ſic habere mulieres vt rem neceſſariam, nulloque vnquam tempore diuellendam.* Quod itaque confarreatis orti parentibus pauci reperirentur Tiberii temporibus, in cauſa fuit, quod ex confarreationis priuilegio nihil aliud accederet viris, quam quod inter Pontifices connumerari poſſent; fœminis vero quod eorundem vxores eſſe valerent. Quod commodum econtra incommodo maximo compenſabatur non ſolum, ſed & ſuperabatur. Nam tunc temporis diuortia, repudia, & ſecundæ, tertiæ, & quartæ nuptiæ frequentes erant, voluptate, neceſſitate, aliaque huius generis cauſa ſuppeditante, & ſuadente. Nec obſtat, quod & defarreationis nonnulli meminerint, hoc eſt, ſolutionis matrimonii ex confarreatione contracti. Namque præterquam quod huius vocis nulla apud probatos authores fiat mentio, non tamẽ ex diſſolutione permiſſa concludendum, quod nouas nuptias tum à Flaminica, tum à

Flamine

Flamine contrahi liceret. Itaque lata lex à Tiberio, vt confarreatis parentibus genitis leuamen aliquod daretur; præsertim mulieribus, vt in posterum Flaminica Dialis sacrorum causa in potestate viri tantum esset; cætera promiscuo fœminarum iure ageret.

C. TACITVS LIB. IIII.

Et erat eisdem regionibus Curtius Lupus Quæstor, cui prouincia vetere ex more Cales euenerat.

QVidam hoc loco per *Cales* interpretati sunt Galliæ maritimã oram, cum vrbe ita appellata in Morinis, quam nos alibi *Gessoriacum* antiquis appellatam ostendimus, duplicique coniectura mouentur; Quarum primam colligunt ex Suet. in Claudio, *c.*24. vbi verba facit de Gallica Quæstoria prouincia; Secundam eliciunt ex eodemmet textu Taciti, vbi habet, Curtium Lupum Quæstorem, cui prouincia vetere ex more Cales obuenerat, ad seruitia ferocia bellum agitantia cohibenda, quum forte munere Deum tres triremes adpulissent, dispofuisse classicorum copiam, sicque cœptam coniurationem disiecisse. At quale imperium Quæstori Lupo in triremes fuisset, nisi de Cales vrbe maritima & portuosa intellexerimus? Secunda interpretatio est Turnebi *lib. Aduers.* 2. *c.* 9. vbi non *Cal s* sed *Calles* geminata litera *l*, legendum putat, & intelligendum per *Calles* loca inculta, & saltus, vbi pascebantur pecora, qui plurimi in Apulia illo in Italiæ tractu erant. Quorum sic meminit Varro lib. 2. de re rustica c. 10. *Neque senes neque pueri Callium difficultatem, & montium arduitatem, atque asperitatem facile ferant, quod patiendum illis, qui greges sequuntur præsertim armentitios, & caprinos, quibus rupes & Syluæ ad pabulandum cordi.* & Isidorus lib. 15. c. 16. *Callis*, inquit, *est iter pecudum inter montes angustum, & tritum, à callo pedum vocatum, siue callo pecudum perduratum.* Huic expositioni fauere videntur verba textus illa: *Mox positis pro palam libellis ad libertatem vocabat agrestia, per longinquos saltus, & ferocia seruitia.* Verum neutram harum interpretationum recipiendam puto: non priorem, quia Cales in Gallia in Morinis antiquis Gessoriacum, modernis tantum Cales,

non in Italia, vbi seruilis coniuratio. Nec conueniens erat; quod si Curtius Lupus Quæstor prouinciam Cales in Galliis habebat, Quæstorium imperium in Italia exerceret. Posterior Turnebi nec ipsa recipienda: siquidem Calles, & syluæ inter prouincias Consulares vetere ex more numerabantur, non inter Quæstorias; quod palam fit ex Suetonio in Cæsare, *cap.*19. scribente: *Eandem ob causam opera optimatibus data est, vt prouinciæ futuris Coss. minimi negotii, id est syluæ & calles decernerentur.* Quamobrem magis nobis probatur Vertrani expositio, qui per *Cales*, intelligendum existimat Italicam ciuitatem, quæ ab initio Ausonum, dein Romana Colonia, tandemque municipium fuit. Verum quum ipse in re hac aperienda nimium sobrius fuerit, paulo fusius rem aperire decreui. Cales vrbem fuisse Ausonum Sidicinis finitimam colligimus ex Liuio *lib.* 8. ita scribente: *Insequens annus L. Papirio Crasso K. Diuillio Coss. Ausonum magis nouo, quam magno bello fuit insignis; Ea gens Cales incolebat vrbem.* Et paulo post: *Exercitu victore à superioribus Coss. accepto, ad Cales, vnde bellum ortum erat, profectus.* Et iterum: *Sidicinis finitimis arma coniunxerunt; horum autem exercitu fuso, obsessa Cales & expugnata, Calibus præsidium impositum.* Idem Liuius *lib.* 27. & 29. inter Colonias Romanas Cales connumerat; Hanc quoque Ptolemæus *lib. Geographiæ* 3. inter Campaniæ vrbes statuit. Et de ea Horatius, lib. 4. Carminum.

Sed pressum Calibus ducere liberum
Si gestis.

Hanc vrbem à Calai Boreæ filio extructam post Argonautarum reditum testatur Silius lib. 8.

Quem genuere Cales non parua conditor vrbis,
Vt fama est Calais Boreæ.

Hæc hodie *Calui* vocatur, alii *Catinulam* esse contendunt. Municipium effectum *Cales*, ac lege Iulia Ciuitate donatum colligimus ex oratione C. Gracchi, quam de legibus promulgatis habuit. Virg. lib. 7.

Quique Cales linquunt.

Quem locum explicans Seruius ait: *Cales vrbs Campaniæ, de qua ita scriptum in lib. Coloniarum: Cales municipium muro ductum.*

ctum. Iter populo non debetur. Ager eius limitibus Gracanicis antea fuerat adsignatus, postea iussu Cæsaris Augusti militibus nominis sui est reuocatus. De oppido Cicero ad Atticum: *Iter faciens in Samnium venit Cales, mansit Theani.*

C. TACITVS LIB. IIII.

Egressus dein Senatum vitam abstinentia finiuit.

XIphilinus ex Dione, quem *Cremutium Cordum* vocat Tacitus, non abstinentia cibi vitam finisse scribit, sed manus sibi afferre coactum; & paulo infra, accusationis eius causas enarrans easdem cum Tacito, inquit: *De iis enim rebus accusatus occisus est.* Suetonius in August. *cap.* 56. quo spectat ad nominis appellationem, cum Tacito conuenit, hunc historiæ scriptorem *Cremutium Cordum* vocans, vnde mendum in Xiphilini textu impressoris incuria esse credendum. At quod ad contradictionem de interitus modo spectat, existimo sic eorum dicta concilianda; Nempe manum sibi afferre, hoc est, sibi mortem consciscere, etsi proprie sit ferro vitam finire, nihilominus & de quocunque alio mortis modo voluntario dici posse; Sic Cic. in Epist. ad Oct. *Ego Senatum sibi manus afferre coegi.* Ita & *occidere*, licet magis proprie significet gladio & ferro interimere; vti apud Iurisconsultos, *l.* 10. *si ipse seruus. D. de pec.* tamen Vlpianus, l. 2. §. 1. D. ad leg. Aquil. *Occisum*, inquit, *accipere debemus siue gladio, siue fuste, vel quo alio telo, vel manibus, si forte strangulauit eum, vel calce petiit, vel capite, vel qualitercunque.* Vulgo enim occidisse dicitur is, qui mortis causam quolibet modo præbuit. Quum itaque Cremutius Cordus iniustis accusationibus petitus, à Seiano consentiente Tiberio mori coactus sit, cibi abstinentia, ob id iure sibi manus attulisse, atque occisum dici potuit. Libet annotare, Cordum historiarum scriptorem, de quo Capitolinus in Gordianis meminit, alium à Cremutio Cordo fuisse, is enim Iunius Cordus appellatus.

scrupum facit, quod Strabo, qui claruit Augusti & Tiberii temporibus, scriptum reliquit *lib. 6. Geographiæ*, templum Veneris Erycinæ ipso viuente vetustate collapsum; quod pariter & hoc loco confirmat Tacitus; At Suetonius *in Claudio, cap. 25.* ait, huiusmodi templum Veneris Erycinæ in Sicilia vetustate collapsum, vtque ex ærario Pop. Rom. reficeretur, Claudium authorem fuisse. Diluitur apparens contradictio facile, si dixerimus, munus à Tiberio libenter susceptum, sed non aggressum, vel saltem non perfectum, à Claudio postea absolutum. Apud radices montis Eryces, delubrum Veneri Erycinæ primum erectum diximus, postea aliis in locis, prę[s]ertim Romæ alia templa eidem extructa docet Liuius, qui *lib. 22.* ita scribit: *AEdem Veneri Erycinæ votam à Q. Fabio Max. Dictatore*, & lib. 40. *AEdes deæ eo anno dedicata, vna Veneris Erycinæ ad portam Collinam.* Et libro 23. *Interea Duumuiri creati sunt Q. Fabius Maximus, & Otacilius Crassus ædibus dedicandis, Marti Octacilius, Fabius Veneri Erycinæ, vtraque in Capitolio est, canali vno discreta*; de hoc Ouidius lib. 4. Fastor.

Templa iubet Veneri fieri.——

Calamitatis à Carthaginensibus ad montem Erycis perpessæ meminit Liuius *lib. 21.* de Veneris vero Erycinę sacris plura Strabo, *lib. 5.* Polyb. *lib. 1.* sæpe Cic. *in Verrinis & Cluentiana.*

C. TACITVS LIB. V.

Iisdem Consulibus Asinii Galli mors vulgatur, quem egestate cibi peremptum haud dubium, sponte vel necessitate, incertum habebatur. Consultusque Cæsar, an sepeliri sineret, non erubuit permittere, vltroque incusare casus, qui reum abstulissent, antequam coram conuinceretur. Scilicet medio triennio defuerat tempus subeundi iudicium Consulari seni, tot Consularium parenti.

DVo in præsenti textu leguntur, quibus Dion aperte aduersari videtur, ait namque Tacitus, incertum fuisse, an Gallus sponte, vel necessitate cibi egestate obierit; at Dion, referente Xiphilino, necessitate ita mandante Tiberio, peremptum clare ostendit in hæc verba de Asinio Gallo: *Nam*

quo die cœnabat apud Tiberium, eique propinabat amice, condemnatus est à Senatu, vt quum esset Prætor futurus, in exilium mitteretur. Quumque id Tiberius fecisset, tamen ei mortem obire cupienti, cognito Decreto Senatus, non permisit, sed eum quo magis affligeretur, iussit bono animo esse, vtique solutus à vinculis in custodia teneretur, quousque ipse in vrbem veniret (vt paulo ante dixi) vt hac ignominia affectus, & percussus metu, diutissime miser, & calamitosus esset, idque factum est, semper enim custodiebatur à Coss. quum non esset Tiberius Consul; tum autem à Prætoribus, non vt ne fugeret, sed vt ne sibi manus afferret; cum eo nullus amicus, nullus famulus versabatur, loquebatur nemini, videbatque neminem, nisi quoties cibum sumere cogeretur. Cibus vero huiusmodi erat; vt non ei voluptatem afferret, non vires eius reficeret, (quod erat omnium grauissimum) quum non sineret mori. Ex his itaque constat Gallum quamuis tædio vitæ afficeretur, tamen necessitate sibi egestate vltimum diem obiisse. Ex eisdem altera contradictio elicitur: nam Dio Asinium hunc Gallum à Senatu damnatum dum cœnaret cum Tiberio, nec adhuc palam se illi inimicum manifestasset, aperte docet; At Tacitus ait, Tiberium doluisse Gallum reum è viuis excessisse antequam coram conuinceretur. Crediderim ego, vtrumque scrupum facile tolli posse. Quo ad primum dicimus, Tacitum ad duo spectasse, nempe ad cupiditatem Galli se mori cupientis, & ad modum quo iubente Cæsare interemptus est, ob idque incertum protulit, an sponte vel necessitate necatus fuerit Gallus. At Dio mortis modum animaduertens à Tiberio iniunctum, necessariam Galli mortem tradidit & coactam. Quod vero ad secundam cōtradictionem apparentem pertinet, etiam sic tolli posse putamus. Nempe Dionem de condemnatione Galli à Senatu facta, retulisse in gratiam Tiberii, illo inaudito & indefenso, quæ leuis fuit, illo scilicet tantum exilii multato pœna; sed Tacitus de vltimo supplicio quo damnari Gallum Tiberius cupiebat, confictis in eum criminibus, quæ quum falsa deprehenderet Senatus, & ipsemet Tiberius talia esse sciret, interitus Galli culpam à seipso auertere volens, & non conficta crimina, sed vera eidem iure obiecta ostendere, condoluit Gallum è viuis
exces-

excessisse, antequam coram iudicibus sui reatus conuinceretur. Verum veri conscientia ductus, Gallum sepeliri permisit, id tamen humanitati suæ adscribi, non innocentię accusati existimari affectans; Erat tamen omnibus notum ipsius in Gallum virum vndique innocuum, iniustum æque atque implacabile odium, cuius prætensas causas si spectemus, iniustas profecto cognoscemus. Prima odii causa fuit, quod duxerat vxorem Asinius Gallus Vispaniam M. Agrippæ filiam, alias Tiberio coniunctam, at non in eius iniuriam, quum iam eam dimisisset Tiberius. Secunda, quod nimis libere, vt annotauit idem Tacitus *lib. Annal. 1.* Tiberio dicenti se non toti Reipub. parem, at quæ sibi eiusdem pars demandaretur, eandem suscepturum, Asinius eum interrogauit, quam partem Reipub. sibi mandari vellet, at ex vultu Tiberii offensionem coniectatus, subdit, vnam esse Remp. & vnius animo regendam, addens laudes in Augustum, & Tiberium ipsum. Obiecit etiam Tiberius Gallo, quod Pollionis Asinii patris ferociam retineret, & quod plusquam ciuilia agitaret. Nam pater August. Asinium imparem Imperio, licet appetentem, eum admonuerat, quamuis nec quicquam ab Asinio imperante Tiberio actum legimus, ex quo affectati imperii argui posset: Annotauit etiam Tacitus *lib. 6.* Tiberium arguentem impudicitiæ Agrippinam ei obiecisse Asinium Gallum adulterum, cuius morte ad tædium vitæ fuerit compulsa; atque id æque falsum Taciti eiusdem testimonio, qui eam dominandi auidam virilibus curis præditam, fœminarum vitia exuisse scribit. Itaque non peccata Asinii, non scelera eiusdem, sed crudelitas Tiberii illius mortis fuit in causa. Nec tamen Asinio è viuis sublato, Tiberii crudele odium in eum ademptum, sed & in illius amicos exercitum. Namque Syranus, qui nullam ei iniuriam fecerat, homo doctus & eruditus, occisus est, quod Tiberius eum Galli amicum diceret, & familiarem, testimonio Dionis. Sed hæc bonorum ac præstantium virorum apud malos principes calamitas.

C. TACITVS LIB. V.

Paulo Fabio L. Vitellio Coss. post longam seculorum ambitum auis Phœnix in AEgyptum venit.

FAbulosam auem Phœnicem plerique scriptorum affirmant ex Plin. *lib.* 10 *c.* 2. quam tamen veram tradit Corn. Tacitus hoc in loco scribens: *Caterum aspici aliquando in Aegypto eam volucrem non ambigitur.* Tacito consentit Dion, seu ex illo Xiphilinus, inquiens: *Eodem anno Phœnix in AEgypto visa est ea Tiberio mortem denuntiare putabatur, etenim sequenti anno grauiter ægrotauit, &c.* Fabulosam auem arguunt, quod de eadem multa scripta legamus, & ipsorummet scribentium assertione minus vera, & varia, præsertim de tempore apparitionis ipsius. Namque Sext. Aurelius Victor temporibus Claudii Imperatoris visam apud Ægyptum Phœnicem tradit, cæteri Tiberio imperante. Tacitus ipse Coss. Paulo Fabio & L. Vitellio Plinius Q. Plautio, Sex. Papinio Coss. authoritate Cornelii Valeriani; cui consentire videtur Dion, namque si ante Tiberii mortem per annum id accidit, & ille Cn. Acerronio Proculo, & C. Portio, vel vt alii scribunt Pontio interiit, ergo non Coss. Q. Plautio, & Sex. Papinio, qui in Consulatu præmemoratos antecessere. Solinus Plinio consentit, & hunc sequutus Suidas. Quibus tamen non obstantibus, crediderim Phœnicem veram auem existimari posse, sed raro visam, vt pote quæ vnica dicatur; Vnde Herodotus *in Euterpe lib.* 2. scriptum reliquit, Phœnicem sibi nunquam visam, nisi in pictura. At visam aliquando alii scriptores attestati sunt; quinimo & Romæ conspectam Claudii Principis Censura, & in comitio propositam, atque actis testatam ipsemet Plinius scribit; licet autem illam falsam & confictam dicat, & per initia capitis, non fabulosam tamen Phœnicem absolute inquit, sed dubitariue profert, ait enim: *Haud scio an fabulose, vnam in toto orbe nec visam magnopere.* Nec obstant superiu adducta in oppositum. Namque Sext. Aurel. Vict. ex nominis similitudine hallucinatum constat: nam & Tiberius ipse *Claudius* appellatus. Nec differentia temporis de huius volucris apparitione sub Tibe-

rio

rio inter Tacitum & Plinium & alios ita insignis est, vt ex ea propositionis falsitas sit inducenda, siquidem inter binos illos Consulatus tantum tertius numeratur, nempe, C. Cestii, & M. Seruilii. Demus itaque nonnulla de Phœnice scripta, veritate carere posse, haud tamen ipsam fabulosam fuisse dicendum, præsertim quum illius formam & plumarum colores à pluribus historicis antiquis describi obseruemus, vti à Plinio, Tacito, Herodoto, Tzetze, Solino, Sex. Aurel. Victore, & à Poetis etiam, puta Claudiano, Lactantio Firmiano, Ouidio, & aliis. Quod si hanc auem Tiberii tempore visam miraculo haud carere dixerimus, forte non erit incongruum, sub illius enim imperio Iesus Christus Saluator noster passus est, cuius typum quendam referre Phœnicem congrue tradidere Theologi sanctique Patres nonnulli, præsertim D. Ambrosius *lib. 5. Hexam. cap. 23.* & sicuti auis hæc vnica dicta, ita Saluator noster vnicus Christus; illa calore cœlesti sine semine genita, hic ex Spiritu sancto procreatus intra purissima B. Virginis viscera, sicut illa inter beneolentia aromata, hic in ligno Crucis peremptus; illa intra odorata ligna mortua, & in vermem commutata, ille in sepulchro, quasi vermium esca positus; ista, ex verme denuo renata, ille post triduum ex monumento reuixit, illa noua vita resumpta ad Solem euolauit, Redemptor noster ascendit ad dexteram Diuini Patris, quum antea à mortuis resurrexisset.

C. TACITVS LIB. XII.

Claudius triremes, quadriremesque, & vndeuiginti hominum millia armauit.

ETsi numerum nauium, quibus naualem pugnam instituit Claudius in Fucino lacu, Tacitus non describat, nihilominus ex illius dictis facile conciliantur Dion & Suetonius in re hac valde prima facie discrepantes, siquidem Suetonius *in Claudio, cap. 21.* scribit: *Hoc spectaculo classis Sicula & Rhodia concurrerunt duodenarum triremium singula.* Dion vero quinquaginta vtrinque naues depugnasse tradit, quod &

Xiphilinus confirmat. Qua in re ingens discrimen quis non videt? Lipsius in suis ad Tacitum notis in re hac se hærere fatetur. Leuinius Torrentius in suis in Suetonium Commentariis Tacitum, ad Suetonii partes trahere contendit, & numerum armatorum, ad triremium numerum accommodare conatur, violenta certe quadam Metamorphosi. Et virum doctum reprehendit, qui loco duodenarum *quinquagenum*, legendum censuit, sic Suetonio Dionem concilians. Ego in eam venio sententiam, in Suetonii textu deesse dictionem *quadriremium*, & legendum esse, *duodenarum triremium & quadriremium*, namque ex Tacito habemus in ea Naumachia non solum triremes, sed & quadriremes fuisse, quas omnes Dion vnica appellatione naues vocauit, generali significatione illas comprehendens; ita vt quadraginta octo triremes & quadriremes pugnauerint, ex Suetonio, numerus parum distans ab eo, quem Dion recensuit. Non enim assentior illis, qui ex Dione centum naues eo in nauali conflictu fuisse dixerunt, quinquaginta scilicet hinc inde; quod falsum esse ex textus Græci lectione facile conuincitur. Habet enim: καὶ πεντήκοντα ναῦς ἑκάτεροι εἶχον, οἱ μὲν ῥόδιοι, οἱ δὲ σικελοὶ ὀνομασθέντες. quo loco interpretandum ἑκάτεροι *vtrique*, nam *vtrinque*, Græcis ἑκατέρωθεν dicitur. ἑκάτερος vero à quo ἑκάτεροι, Latinis *vterque* est, id est, *vtrique* copulatiue, seu coniunctim. Ita vt sit sensus verborum Dionis, ambas classes pugnantium, vnam & alteram scilicet, quinquaginta naues habuisse; quas si compares duodenis triremibus, & totidem quadriremibus, singula ex parte, tum Rhodiæ classis, tum Siculæ, ex Suetonio duarum tantummodo nauium erit discrimen. Quinquagenarium vero numerum seu quadragenarium octauum tum triremium tum quadriremium conuenire numero vndeuiginti armatorum millium, quod Tacitus tradit, optime nouere nauticæ militiæ periti. Si itaque Suetonii dictis, quę disiunctim leguntur addamus dictionem, *& quadriremium*, transcribentium vel impressorum incuria omissum (nam non solum ea in pugna fuisse triremes, sed & quadriremes, docet Tacitus) coniunctim autem si Dionis verba legamus, vbi textus Græcus sonat,

mat, tolletur difficultas omnis, quæ hactenus tot viros doctos fatigauit.

C. TACITVS LIB. XII.

Perdita prius Domitia leuibus & muliebribus causis. Quia Lepida minore Antonia genita auunculo Augusto, Agrippina sobrina prior, ac Cn. mariti eius soror, parem sibi claritudinem credebat, nec forma, ætas, opes, multum distabant, &c.

Binas Lepidas apud Suetonium obseruamus, alteram in Caligula, *capit. primo.* Germanici sororem patris Agrippinæ natam ex Druso, & Antonia iuniore. Alteram ex Cn. Domitio Neronis auo, & Antonia maiore genitam, sororemque Domitii Neronis patris, & Agrippinæ viri. Quam incestasse eundem Domitium tradit idem Suetonius in Nerone, *cap. quinto.* De hac verba facere Tacitum constat ex ipsius textus serie. Siquidem hæc Domitia dicta, vti ex gente Domitia orta, non illa ex Drusa ortum ducens; Tum hanc mariti Agrippinæ sororem, & Neronis amitam vocat Tacitus. Ex cuius dictis duæ insurgunt non contemnendæ difficultates. Vna, quomodo Domitiam Lepidam minore Antonia genitam dixerit, quam ex maiore natam tradidere Suetonius, Plutarchus, & Plinius, quare mendum in textu inesse dicendum, atque non *minore*, sed *maiore* legendum, non enim rationi consonum, Tacitum in recensenda ferme sui temporis genealogia adeo fœde lapsum; Præterea si Augusto auunculo Agrippina Lepidam priorem, seu, vt legit Vertranus, *propiorem*, (in hoc namque parum laboro, quum vtraque vox propinquiorem significet) dixit Tacitus, cui dubium de Antonia maiore intelligendum? Altera difficultas emergit, quod hanc Lepidam perditam ab Agrippa scribat Tacitus adhuc viuente Claudio Imperatore, eandem vero scribat Suetonius *capitulo trigesimoquarto*, ex Xiphilino ex Dione interemptā post Agrippinæ matris necem iussu Neronis, Medicis, vt largius eam purgarent, adactis. Tollitur & hæc obiectio dicendo: Agrippinam quidem mortem Lepidæ molitam illis causis obiectis, quas recenset ipse Tacitus, at non datam, sed

indictam tantum, inquit enim: *Ob hac mors indicta multum aduersante Narcisso*; Vnde quum paulo post Claudii mors sequuta sit, & Nero ad Imperium assumptus, iam rerum omnium potita Agrippina, & aduersante Nerone in amitam beneuolo, apud quam prius inops & egens puer nutritus fuerat, & adolescens blandimentis, & largitionibus deuinctus, quod Suetonius & Tacitus tradidere, mortem indictam, minime exequutioni mandatam, sed in memoratum à Suetonio tempus dilatam.

C. TACITVS LIB. XIII.

Cæterum peractis tristitiæ imitamentis Curiam ingressus.

QVid sibi velit Tacitus inquiens Neronem Curiam ingressum peractis tristitiæ imitamentis, haud facile est conicere, si tristitiam in propria & communissima significatione acceperimus, at non ita, si *tristitia* vocem aliter interpretemur, cui rei potissimum ex Cicerone lucem afferimus. Nam illi *tristitia* aliquando seueritas, seu grauitas dicitur; item *triste*, graue & seuerum est. Sic libro de Arusp. respons. *Tristitia autem, & in omni re seueritas absit*; & libro de Clar. Orat. *Homo ipsa tristitia, & seueritate popularis.* Et de Orat. *Tristitiam & seueritatem mitigare & relaxare.* Et in Orat. pro Cœl. *Cum tristibus seuere, cum remissis iucunde viuere.* Et rursus, libro de Clar. Orat. *Triste & seuerum dicendi genus.* Iterum libro de Orat. *Seuerus ac tristis vultus*, Et libro de Repub. *Qui numero optimatum & principum obtulit his vocibus, & grauitatis suæ liquit illum tristem, & plenum grauitatis sonum.* Dum itaque Nero primis annis sub matris Agrippinæ præceptis, Burrhi & Senecæ disciplina vitam duxit, intra tristitiæ imitamenta stetisse dicit Tacitus, at iuuentutem ingressus, egressum tristitiæ imitamenta, nam non sua sponte, & ingenio, decus Imperatorium, seueritatem nempe & grauitatem seruabat, sed iuxta indita & præcepta ab his, qui illius curæ præerant; ideo non proprie seueritas & grauitas illi inerant, sed simulatæ & tanquam ex imitatione moderatoribus inditæ, & præceptæ.

C. TA-

C. TACITVS LIB. XIII.

Id solum Diis & sibi prouisum, quod viueret priuignus. Ituram cum illo in castra. Audiretur hinc Germanici filia, inde vilis rursus Burrhus, & exul Seneca, trunca scilicet manu, & professoria lingua generis humani regimen expostulantes.

AGrippina Claudii defuncti vxor, quum per malas artes Neronem filium ad principatum prouexisset, posthabito Britannico ex eodem Claudio priuigno, cunctis malæ dominationis cupiditatibus flagrans, plures innocentes etiam pessumdare satagebat, cuncta peruertens ad libitum, cuius ferociæ obsistentes Afranius Burrhus cohortis Prætorianæ præfectus, & Annæus Seneca, ille militaribus curis & seueritate morum, hic præceptis eloquentiæ & comitate honesta contra obuiam ibant, sese inuicem iuuantes. Quam rem moleste ferens Agrippina, indignabunda eos impugnabat, sed incassum, quum apud Principem gratia & authoritate præualerent, ac probris onerabat, Imperatori quoque minabunda, adultum iam esse Britannicum iactans, veram dignamque stirpem suscipiendo patris Imperio, quod insitus & adoptiuus per iniurias matris exerceret. Non abnuere se, quin cuncta infelicis domus mala patefierent, suæ inprimis nuptiæ, suum veneficium: Ituram cum priuigno in castra, vbi audiretur hinc Germanici filia, inde vilis Burrhus & exul Seneca, trunca scilicet manu & professoria lingua. Hoc in loco duo difficultatem potissimum faciunt. Primum, quid pro *trunca manu* sit intelligendum. Secundum, *professoria lingua* quomodo sit interpretanda. Quoad primum spectat, nonnulli Burrho ea verba applicant, dicentes, eum manum truncam habuisse, quorum vtrumque falsum censemus; nam haud verisimile est, virum militaribus artibus clarum, sub Claudio & Nerone Prætorianis militibus Præfectum fuisse, si manum obtruncatam habuisset, nec Dion, Suetonius, & Tacitus ipse, qui sæpe illius meminere, id reticuissent. Præterea ex verborum serie patet, ea verba Senecæ, cui proximiora sunt, & coniuncta, attribuenda, quem quum nullibi lega-

mus manu detruncatum, verba hæc non ad literam expendenda, sed abditiorem sensum habere coniiciendum, ita vt Agrippina Burrho viro militari in castris apud milites verba facturo, natalium humilitatem ad infringendam illius authoritatem esset obiectura, mulier ex aduerso nobilissima, & filia Germanici Imperatoris exercitibus charissimi & amantissimi; Senecæ vero ignauiam & ad militaria munia tantam ineptiam, quasi manum non haberet, & quales sunt, qui mutilati manibus carent; Truncum enim semper in malam partem accipi, obseruamus apud Latinos. Sic homo dicitur truncus, quod quasi stipes stupidus sit. Cicero in Pisonem: *Sed qui tanquam truncus atq; stipes, si stetisset modo, potuisset tamen sustinere titulum Consulatus.* Virgil. 6. Æneid.

—— *Truncas inhonesto vulnere nares.*

Et 2. eiusdem:

—— *Iacet ingens littore truncus.*

Vocat autem eundem Senecam Agrippina exulem, quasi facinorosum argueret, ex quo exul factus esset, ingratitudinis notam eadem voce inurens, quod ab ipsa redux ab exilio factus, non modo suarum partium non esset, sed & contra ipsam cum Burrho conspiraret. Quod eidem quoque professoriam linguam exprobat, expositionem nostram confirmat, quod scilicet manu nihil, parum lingua, licet tamen eloquentiam maxime profiteretur, valeret; siquidem *professoria lingua* dixit, hoc est, præceptoria & pædagogica. Sic Latinæ linguæ professores, Grammaticæ & artis Oratoriæ præceptores appellare solemus. Vnde professorum nomine neque Medicos, neque Philosophos, neque Iurisconsultos contineri, traditum à Iuristis, *l. 1. §. 1. cum seq. D. de var. & extraord. cognit. & in rub. de profess. & medicis, lib.* 10. *Cod.* Senecam autem Neroni eloquentiæ magistrum datum, testatur Sueton. in illo, *cap.* 6. scribens: *Vndecimo ætatis anno à Claudio adoptatus est, Annæoq; Senecæ iam tunc Senatori in disciplinam traditus.* Quod & Dion confirmat, Neronis doctorem appellans Senecam. Tacitus tradit *lib.* 14. *Annal.* Neronem sic Senecæ præceptori oranti respondisse: *Quod medita-*

meditata orationi tuæ statim occurram, id primum tui muneris habeo, quod me non tantum præuisa, sed subita expedire docuisti. Professoriam pariter linguam exprobrasse Agrippinam Senecæ dicere possumus, quod scilicet meritorie & orando forenses causas agere solitus esset, lucri causa. Verbum enim *profiteor*, à quo professorium deriuatur, inter cætera significata, est, publice in actis enunciare. Sic *profiteri censum, profiteri natales, profiteri merces*, passim legimus. Et apud Iuristas Const. D.2.§.vlt. *Professores iustitiæ.* Huius rei præsertim fidem facit Dion, scribens, Caium Caligulam parum abfuisse, quod Senecam non occideret, ideo quod causam quandam in Senatu, præsente Caio ipso, pulcherrime egisset. Nec mirum, Agrippinam Senecæ eloquentiæ detraxisse, illius linguam *professoriam* vocans, quum & ipsius frater Caligula Imperator, Senecam tunc maxime placentem, commissiones meras componere, & arenam sine calce esse diceret, teste Suetonio in illo, *cap.53.* Itaq; Tacitus ex Agrippinæ ore hoc loco vitio vertens Senecæ eloquentiæ præcepta, & militiæ inhabilitatem, pulcherrima cõtrapositione, *lib. Hist.2.* Antoninum Pium collaudãs, illum strenuum manu, & sermone promptum appellat. Nisi itaque Senecam manu mutilatum dixerimus, quod nullibi legimus, nec illius vitæ scriptores tradidere, iam dicta expositio erit recipienda; nisi malueris interpretari, *manu trunca*, id est, sine multitudine adhærentium, & amicorum consectantium turba destitutum, in qua Romæ innixa erat Senecæ potentia. Manus enim aliquando pro multitudine & copia accipitur. Cic. ad Att. *Quos impetus in totam illam manum feci.* Virg. *6.* Æneid.

Hic manus ob patriam pugnando vulnera passi.

Et iterum:

—— Iuuenum manus emicat ardens

Littus in Hesperium.

Et præsertim pro multitudine militari. Corn. Tacitus lib. Hist. 2. *Paganorum manus, qui partim inter milites.* Cic. in orat. pro leg. Manilia: *Vt non modo manus tanti exercitus.* & in orat. pro Cec. *Qui manum fecerit, copias armarit.* Sic, *manus militum,* dixit

dixit Vlpian. *in l. metum autem præsentem, in princ. D. quod met. causa.* Et pro hominum collectione accipitur, *l. 6. D. ad l. Iul. pecul.* & Cic. in Verr. 4. *Comites illi tui delecti, manus erat tua, Præfecti, scribæ, medici, accensi, aruspices, præcones, manus erant tua.* Accipitur etiam *manus* pro potestate, teste Virg.

Ante oculos interq; manus sunt omnia vestra.

Cic. in Tusc. *Cui in manu sit, quem esse dementem velit.* & in Epist. *Verum hæc non sunt in nostra manu.* Ita & Cic. in Orat. pro lege Manilia: *Mithridates autem & suam manum iam confirmarat.* Sic & apud Pomp. in l. 2. in prin. D. de orig. iur. *Omnia itaq; manu Regũ gubernabantur.* Vnde illud vulgatum:

An nescis longas Regibus esse manus?

hoc est, plurimam potestatem habere. Itaque in hoc textu interpretari possumus, *manu trunca*, hoc est, potestate ipsius, quæ Romæ numerosa hominum obsequentium assectatione ingens erat, in castris diminutam admodum amicis destituto futuram apud milites.

C. TACITVS LIB. XIII.

Eius accusationis author extitit Pætus quidam exercendis apud ærarium sectionibus famosus, & tunc vanitatis manifestæ.

EOrum bona seu pecuniæ, qui damnabantur, ad ærarium spectabant, vnde ærarios factos passim legimus, præsertim apud Liuium, & *lib. 38.* apud eundem obseruamus, quæstores ærarios scilicet missos à Prætore in Scipionis damnati bona, in iisque non solum vestigium vllum pecuniæ regiæ adinuentum, sed nec tantũ redactum, quantæ summæ damnatus fuerat. Erant enim quæstores publicarũ pecuniarũ ministri, vnde Asconius in Verr. *Quæstor est, ad quẽ rediguntur pecuniæ ex proscriptis bonis, & à quo socijs annumerantur. Sector autem est æstimator redemptorq; bonorum damnati atq; proscripti, qui spem sectatus lucri sui, id est, sequutus spem æstimationis suæ, bona omnia auctione vendit, & simul infert pecuniam ærario, vel sociis.* Quum itaque alicuius bona publicabantur, *sectio* Latinis dicebatur, quæ postea confiscatio dicta est, deriuata appellatione ex eo, quod prædam ex hostibus captam

ptam milites inter se secabant & diuidebant. Cic. in Anton. *Nemo fuit, qui ad illud scelus sectionis auderet accedere, præter Antonium.* Et rursus: *Appellatus es de pecunia, quam pro sectione debebas.* Hinc & *sectores* dicti, qui bona condemnatorum simul & semel auctionabantur. Tacitus *lib. Hist.* 1. vbi de Galba pecuniam colligente à Nerone donatam, ait: *Vbique hasta & sector, & inquieta vrbs auctionibus.* Et iterum de Othone: *Reliquias Neronianarum sectionum nondum in fiscum conuersas, reuocatis ab exilio concessit, iustissimum donum, & in speciem magnificum, sed festinata exactione vsu sterile.* Suetonius in Vitellio, c. 2. *Cuius filius sectionibus, censuturis, vel, vt alii, conciliaturis, vel, cognituris vberius compendium nactus.* Hinc Festus lib. 17. inquit: *Sectores dicuntur, qui empta sua prosequuntur.* Vet. Glossis *sector βιώνης* dicitur, quæ vox improprie vsurpata; nam proprie præfectum commeatui significat. Suidas tamen & Hesychius appellant τὰ δημόσια ἀγοράζων, id est, *publica emens*; & sectio Aristophani dicta δημιοπρασία, hoc est, *auctionaria emptio*, sicuti Plutarcho in Crasso δημοπράτης dictus, *auctione emptor*, sicuti *sector* vel bale masculinum, ita *sectrix* fœmininum. Plinius lib. 36. cap. 17. *Vnde enim vitricus Silla, & Metella mater proscriptionum sectrix.* Cæsar libro belli Gallici secundo scribit: *Postridie eius diei refractis portis, quum iam defenderet nemo, atque intromissis militibus nostris, sectionem eius oppidi vniuersam Cæsar vendidit.* De sectione Cicero libro de Inuent. 2. ait: *Si dici possit ex hostibus, equus est captus, cuius præda sectione venierit, iuris est.* Idem in Orat. pro Sexto Roscio: *Scimus per ista tempora eosdem fere sectores fuisse collorum & bonorum.* Et rursus: *Sector hic est, qui bonorum Sex. Roscij emptor atque possessor est.* Et in *Anton.* 2. eundem Antonium sectorem Pompeii appellat, quoniam in subhastatione Pompeii bona redemerat: & demum scribit: *Expectantibus omnibus, quisnam esset tam impius, tam demens, tam Diis hominibusque hostis qui ad illud scelus auctionis auderent accedere, inuentus est nemo præter Antonium.* Et rursus: *Tantus igitur te stupor oppressit, vel, vt verius dicam, tantus furor, vt primum, quum sector sis isto loco natus, deinde quum Pompeij sector, non te execrandum pop. Rom. non detestabilem, non omnes tibi Deos, omnes homines, & esse inimicos, & fu urcs sctias?*

Cic.

Cic. Idem in Verr. *Quum videret, te iam non contra accusatorem tuum, sed contra quaestorem sectoremq́; pugnare.* Ex his satis patere puto, sectores qui damnatorum bonorum emptioni operam dabant, male audisse, & pessime habitos à probis viris; ob id Tacitus Paetum sectionibus famosum dicit; quae vox etsi aliquando in bonam partem accipiatur, in deteriorem tamen frequentius intelligitur; inde *famosa mulier* appellata, quae famae parum integrae & impudica sit. Cic. *lib. de Orat.* 2. & Salustius *largitionem famosam impudentemq́;* dixit. Quod vero improbus vir esset Paetus, ostēdunt subsequentia de illo Taciti verba haec: *Exiliumq́; accusatori irrogatum, & tabulae exustae sunt, quibus obliterata aerarij monimenta retrahebat.* Sciendum tamen, non solum sectionem dici de damnatorum bonorum venditione & emptione facta, sed & de emptione & venditione qualibet, auctione seu sub hasta facta. Eutropius *lib.* 8. *Histor. Rom.* de Antonino: *Ad huius belli vsum aerario exhausto, quum largitiones nullas haberet, neq; indicere prouincialibus aut Senatui aliquid vellet, instrumenta regij cultus facta in foro D. Traiani sectione distraxit, vasa aurea, pocula crystallina, & murrhina, vxoriam ac suam sericam, ac auream vestem, multa ornamenta gemmarum, ac per duos continuos menses venditio habita est, multumq́; auri redactum. Post victoriam tamen emptoribus pretia restituit, qui vendere comparata voluerunt, molestus nulli fuit, qui maluit semel empta retinere.*

C. TACITVS LIB. XIII.

Ergo edixit Princeps, vt leges cuiusq; publici occulta ad id tempus proscriberentur.

MArcus Vertranus in suis Annot. *cuiusq; publici leges* interpretatus est, *cuiusq; communis* seu *ciuitatis leges*; & certe vir alioquin oculatissimus, toto (vt aiunt) coelo aberrauit. Nam immodestiam publicanorum populus Romanus crebris flagitationibus arguebat, vt inquit Tacitus: *Non prouinciae externae, ciuitatesve sociae, aut vectigales populo Romano*, quamobrem per *publicum*, intelligendum vectigal, vti habemus apud Iurisconsultos, *l.* 34. *D. ex quibus causis maior.*

maior.quinimo vectigalia absolute publica vocantur,*l.* 1 *§.* 1. *de publican.* Et, *publicorum conductores* obseruamus *in l.* 33. *D. pro soc.* Cicero & ipse *Epist.* 1. *ad Q.Fratr.* ait: *Vt & publicanis satisfaciās, praesertim publicis male redemptis.* Idem de prouinc. Consul. *An qui frui publico nō potuit, hic ligetur ipsa lege censoria?* Addamus Quintilianum in declamatione 340. scribentem: *Ego non ea voluntate feci, vt hic liber esset, sed vt publica non solueret.* Et declam. 341. *Ante omnia nulla lege comprehensum est, vt alienam rem non profiteri liceret, alioquin publicum euersum est.* Suetonius in Caligula *cap.* 40. de vectigalibus a Caligula institutis, verba faciens, ait: *Additumq; ad caput legis, vt teneretur publico, qui meretricium fecisset.* Et Horatius Epist. 1.

Pars hominum gestit conducere publica.

Hinc vectigalium & publicorum conductores *Publicani* dicti, Suetonio in Vespasiano, *cap.* 1. & passim omnibus. Itaque per *publicum* hoc in loco interpretandum vectigal cuiuscunque generis. Et erit sensus verborum Taciti, quod quum publicani immoderate vectigalia exigerent, legibus quibusdam iam in desuetudinem profectis, innixi, eas in nouum vsum retrahentes suo commodo & populi Romani dispendio; Nero cuiusque vectigalis leges ad id vsque tempus occultas proscribi & aboleri voluit, sicque populi indemnati consultum, ac illius crebris flagitationibus satisfactum, sanciens adhaec, ne publicani omissas petitiones vltra annum resumerent, hoc est, ne vectigal, quod sibi deberi dicerent, a die protensae exactionis post annum petere & exigere possent.

C. TACITVS LIB. XIV.

Druidaeq; circum, preces diras sublatis ad coelum manibus fundentes, nouitate aspectus perculere militem, vt quasi haerentibus membris, immobile corpus vulneribus praeberent.

QVi apud Gallos Britannosque essent Druidae, inter ceteros Caesar *belli Gallici libro* 6. & Amm. Marcellinus *libro* 10. tradidere. Ille in haec verba: *Sed de his duobus generibus alterum est Druidum, alterum Equitum. Illi rebus diuinis intersunt, sacrificia publica ac priuata procurant, leges interpretantur. Ad hos adolescen-*

adolescentium magnus numerus disciplinæ causa concurrit, magnoq; ij apud eos sunt honore: nam fere de omnibus controuersiis publicis priuatisq; constituunt; si quod est admissum facinus, si cædes facta, si de hæreditate, de finibus controuersia est, ijdem discernunt, præmia pœnasq; constituunt. Si quis priuatus aut populus eorum decreto non steterit, sacrificiis interdicunt. hæc pœna apud eos est grauissima. Et paulo post: *His autem omnibus Druidibus præest vnus, qui summam inter eos habet authoritatem, hoc modo, si quis ex reliquis excellit dignitate, succedit, & si sint plures pares, suffragio Druidum adlegitur. Nonnunquam de principatu armis contendunt. Ii certo anni tempore in finibus Carnutum, quæ regio totius Galliæ medio habetur, considunt in loco consecrato; huc omnes vndique, qui controuersias habent, conueniunt, eorumq; decretis & iudiciis parent. Disciplina in Britannia reperta, atque inde in Galliam translata esse existimatur. Et nunc qui diligentius eam rem cognoscere volunt, plerunque illò discendi causa proficiscuntur. Druidæ à bello abesse consueuerunt, neque tributa vna cum reliquis pendunt, militiæ vacationem, omniumq; rerum habent immunitatem. Tantis excitati præmiis, & sua sponte multi in disciplinam conueniunt, & à propinquis parentibusque mittuntur; magnum ibi numerum versuum ediscere dicuntur. Itaque nonnulli annos vicenos in disciplina permanent, neque fas esse existimant ea literis mandare, quum in reliquis fere rebus publicis priuatisque rationibus Græcis literis vtantur.* Et rursus: *Inprimis hoc volunt persuadere, non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios, atque hoc maxime ad virtutem excitari putant, metu mortis neglecto; multa præterea de sideribus atque eorum motu, de mundi ac terrarum magnitudine, de rerum natura, de Deorum immortalium vi ac potestate disputant, & iuuentuti tradunt.* Et amplius plura alia, quæ breuitatis gratia omittuntur. De iisdem Druidibus Amm. Marcellinus hæc scriptis reliquit, de Galliis verba faciens: *Per hæc loca hominibus paulatim excultis, viguere studia laudabilium doctrinarum, inchoata per Bardos & Eubages, & Druidas; & Bardi quidem fortia virorum illustrium facta, heroicis composita versibus cum dulcibus lyræ modulis cantitarunt: Eubages vero scrutantes summa & sublimia naturæ pandere conabantur. Inter hos Druidæ ingeniis celsiores, vt authoritas Pythagoræ decreuit, sodalitiis adstricti consortiis, quæstionibus*

nibus

nibus occultarum rerum altarumq; erecti sunt, & despectantes humana pronuntiarent animas immortales. De Druidibus Plinius *lib. 16. cap. postremo* sic scribit: *Non omittenda ea in re & Galliarum admiratio; Nihil habent Druides (ita suos appellant magos) visco & arbore, in quo gignatur (si modo sit robur) sacratius. Iam per se roborum eligunt lucos, nec vlla sacra sine ea fronde conficiunt, vt inde appellati quoq; interpretatione Græca possint Druides videri. Enimuero quicquid adnascatur illis, è cælo missum putant, signumq; esse electa ab ipso Deo arboris. Est autem id rarum admodum inuentu, & inuentum magna religione petitur. Et ante omnia sexta Luna, quæ principia mensium annorumq; iis facit, & sæculum post tricesimum annum, quia iam virium abunde habeat, nec sit sui dimidia, omnia sanantem suo vocabulo appellantes. Sacrificio epulisq; rite sub arbore præparatis, duos admouent cādidi coloris tauros, quorū cornua tunc primū vinciantur. Sacerdos candida veste cultus, arborē scandit, falce aurea demetit, candido id excipitur sago. tunc demum victimas immolant, precantes vt suum donū Deus prosperum faciat, iisque, quibus dederit, fœcunditatem eo potu dari cuique animalium sterili arbitrantur, contraq; venena omnia esse remedio.* Tanta gentium in rebus friuolis plerunque religio est. Rursum idem author *lib. 29 cap. 3.* de Druidibus inquit: *Præterea est ouorum genus in magna Galliarum fama, omissum Græcis; Angues innumeri æstate conuoluti, saliuis faucium corporumq; spumis artifici complexu glomerantur, anguinum appellatur. Druidæ sibiles id dicunt in sublime iactari, sagoq; oportere intercipi, ne tellurem attingat.* Id autem paulo post, inquit Plinius, insigne Druidis. Postremò *lib. 30. cap. 1.* idem Plinius de Galliis loquens, inquit: *Namq; Tiberij Cæsaris principatus sustulit Druidas eorum.* Ex iam dictis, qui fuerint olim Druides, facile colligimus. At in his plures difficultates insurgunt, præsertim si dictis Taciti hoc in loco ea comparemus. Siquidem Tacitus ait, instructa acie Britannorum ad pugnandum cum Romanis, Monæ insulæ incolas Druidas circum adfuisse, preces diras sublatis ad cœlum manibus fundentes, & nouitate aspectus militem perculentes; Econtra Cæsar eos à militia penitus immunes tradit, & à bello abesse consueuisse. Conciliare possumus dicentes: Druides alioquin à militia vacan-

tes,in extremo tamen ſuorum & patriæ diſcrimine, quum de ſumma rerum agereretur, futuræ pugnæ adfuiſſe, precibus ſuis ſuppetias ferentes, & ad ſtrenue præliandum animantes,non tamen ipſos armis concurſuros. Alia quoque inſurgit difficultas.Namque Plinius ſcribit, Tiberii Cæſaris principatu,Gallorum Druidas ſublatos.Econtra Suetonius in Claudio *cap.25.*tradit, Druidarum religionem apud Gallos diræ immanitatis, & tantum ciuibus ſub Auguſto interdictam,à Claudio penitus abolitam. Diluitur difficultas vel nullo negotio. Nam dici poteſt, ſub Tiberio quidem magos, inter quos Druidas connumerari haud dubium eſt,Italia Senatuſconſulto pulſos, quod præter Plinium docuit Tacitus,*lib.Annal.2.* At & poſtea reprobaſſe Claudio imperante, qui licet eos aboleuerit, teſte Sueton. nihilominus & poſtea reſurrexiſſe, quod conſtat ex eodem Tacito, ita ſcribente libro Hiſt.4. *Imperante Veſpaſiano, poſſeſſionem rerum humanarum Tranſalpinis gentibus portenti ſuperſtitione vana Druidæ canebant.* Quinimo & ſub poſterioribus Imperatoribus eoſdem viguiſſe, manifeſtum eſt, ſcribente Vopiſco in Aureliano. Dicebat enim, quodam tempore Aurelianum conſuluiſſe Druidas, ſciſcitantem, vtrum apud poſteros Imperium permaneret; tum illos reſpondiſſe, dixit: Nullius clarius in Republica nomen, quam Claudii poſterorum futurum. Et eſt quidem iam Conſtantinus Imperator eiuſdem vir ſanguinis, cuius puto poſteros,ad eam gloriam, quæ à Druidibus prænuntiata ſit, peruenire. Idem autem in Numeriano ſcribit: *Quum Diocletianus apud Tungros in Gallia quadam in caupona moraretur, in minoribus adhuc locis militans,& cum Druida quadam muliere rationem conuictus ſui quotidiani faceret,& illa diceret Diocletiano, nimium auarus, nimium parcus es, ioco non ſerio Diocletianum reſpondiſſe fertur; Tunc ero largus, quum Imperator fuero. Poſt quod verbum Druias dixiſſe fertur, Diocletiane iocare noli, nam Imperator eris, quum Aprum occideris.* Lampridius in Alex. ita ſcriptum reliquit: *Mulier Druias eunti exclamauit Gallico ſermone, Vadas,nec victoriam ſperes,nec militi tuo credas.* Quod vero Tacitus ſubdit, Britannis Monæ Inſulæ debellatis, exciſos lu-

cos

cōs ſæuis ſuperſtitionibus ſacros, Polydori Virgilii Vrbinatis de rebus Anglicis ſcribentis, detegit errorem. Nam ipſe Monam antiquorum, de qua Tacitus hoc loco, & Cæſar *libro 6.bell.Gall.* Dion Caſſius & Plinius, verba fecere, vocis ſimilitudine deceptus, quam *Monariam*, ſeu, vt alii, *Monarinam*, aut *Monaidam*, Ptolemæus appellauit, hodie *Man* vulgo dicunt Angli, eſſe exiſtimauit; quum tamen hæc diſtet à continenti per vigintiquinque milliaria. Mona vero, quæ hodiernis temporibus *Angleſen* vocatur, per milliare tantum, quod conuenit Taciti dictis, hoc in loco, ex quo Polydori error innoteſcit, præſertim quum in Angleſen, vera, inquam, Mona, trunci innumerabiles & arborum radices paſſim terra obruti inueniantur, quæ reliquiæ ſunt luci excisi à Paulino Suetonio, cuius rei facit fidem Humfredus Lhuyd *in Epiſt. ad Abrahamum Ortelium.* De Druidibus plura qui ſcire cupiet, adeat Diodorum Siculum, *lib.5.* Strabonem, *lib.4.& 14.* & Laertium *in proœmio.*

C. TACITVS LIB. XIV.

Gymnaſium eo anno dedicatum à Nerone, præbitumq́ oleum Equiti ac Senatui, Græca facilitate.

ROmanos Græcorum mores aſpernatos, conſtat ex Liuio *libro 36.* vtpote qui leuiſſimum hominum genus eſſent: quos & vanos dixit Plinius, *libro 28.cap.8.* & Græcam vanitatem appellauit, *lib.2. cap.109.* Græciamque omnibus libidinum illecebris repletam, tradidit Liuius per initia *lib.34.* Græcos luxui quam maxime ſtuduiſſe, docet Firmicus Maternus *Aſtronomicon libro & capite primo,* & confirmat Seruius *in 6.AEneid.libro,* ibi:

Principium cœlum & terras camposq́ liquentes.

Vnde Horatius 2.Serm.Satyr.3.

—— Vel ſi Romana fatiget
Militia aſſuetum Græcari.

De Græcorum luxuria & leuitate abundat Cic. *in orat.pro Flacco.* Plin. *lib.15.c.4.* de oleo verba faciens, inquit: *Vſum eius ad luxuriam vertere Græci, vitiorum omnium genitores, in gymnaſiis*

publicando.Itaque quum Nero gymnasium dedicasset, in quo non solum ipse, sed & Equites & Senatores publice se exercebant, quod antea minime fieri solebat, præbuit & oleum, quo corpora inungerent, Græca facilitate, id est, vt ego interpretor, indulgentia, licentia & luxu Græco, contraque bonos Romanos mores. Ita scribit Tacitus ipse *lib.15.* Neronem indies magis ac magis in vitia prolabentem, minime ausum Romæ incipere scenas, sed Neapolim quasi Græcam vrbem delegisse.

C. TACITVS LIB. XV.

Vna vox eius vsque ad contumeliam Senatus penetrauerat, quod dictitasset, in sua potestate situm, an Proconsulibus, qui Cretam obtinuissent, grates agerentur.

INsignis hic locus est, & à nemine, quod sciam, hactenus animaduersus, & cuius illustrationem minime prætermittendam duxerim. Itaque quemadmodum, si qui Consules, aut prætores, seu proconsules & propretores prouinciis præfecti, in illis administrandis deliquissent, peculatus, repetundarum, vel alterius criminis à prouincialibus perrepetundarum postulabantur, ita si eisdem sancta administratione Romæ postulabantur, ita si eisdem satisfecissent, in discessu illis in Concilio prouincialium gratiæ agebantur, quod & Romæ in rei bene actæ testimonium per literas vel legatos significabant. Accusatorum exempla passim habemus apud eundem Tacitum & Liuium, aliosque Romanæ historiæ scriptores. Quod vero his, qui bene se gessissent, grates agerentur, ex hoc loco patet, necnon ex Liuii verbis, *lib.33.* vbi habet: *Placentini Cremonensesq́ addiderunt fauorem, Consuli gratias agentes, commemorantesq́ obsidione se esse ab eo liberatos, &c.* Verum cum vsu compertum esset, ex quorundam prouincialium libidine & potentia, iniuria aliquando accusationes exerceri, necnon minime merentibus gratias agi, exemplo Claudii Timarchi Cretensis iactitantis, in sua potestate esse, vt Proconsulibus qui Cretam obtinuissent, gratiæ agerentur, ob id Pætus Thrasea censuit, vt in posterum, qualis quisque ex prouinciarum administratoribus esset, iudicium penes ciues, non prouinciales esset, qui precibus vel pretio præpotente aliquo

quo corrupti, gratiarum actionem à prouincialibus extorquebant, vel ad nutum alterius eisdem accusatio decernebatur. Vt itaque metu repetundarum prouincias administrantium infractam auaritia, ita & vetita gratiarum actione ambitionem cohibendam. Verum abnuentibus Consulibus ex Pæti sententia, haud Senatusconsultum factum: Sed media via incedens princeps, sanxit, ne in posterum apud Concilium prouinciale sociorum proprætoribus aut proconsulibus pro prouincia probe administrata, gratiæ agerentur, sed si opus esset & conueniens, apud Senatum id fieret, & ab ipso Senatu; ob idque minime à prouincialibus Romam legati amplius mitterentur in hunc vsum.

C. TACITVS LIB. XV.

Plusq; infamiæ id incendium habuit, quia prædiis Tigellini AEmilianis proruperat.

MIrum sane est, Æmiliana, è quibus prorupit incendium sub Nerone, in illo incomparabili vrbis incendio, cuius hoc in loco meminit Tacitus, etiam Claudio imperante, exarsisse, teste Suetonio in illo, *cap.* 18. Locus autem hic fuit extra portam Frumentariam, vel, vt alii, Flumentariam, in vrbis tamen continentibus seu suburbiis, testimonio Varronis, *libro 3. de re rustica, cap.* 2. scribentis: *Eorum ædificia, qui habitant extra portam Frumentariam, aut AEmylianam.* Ita autem appellatam existimandum ab Æmyliorum familia, quæ ab Æmylio Pythagoræ Philosophi ortum duxit, cui propter eximiam humanitatem, quam *αἱμυλίαν* Græci vocant, cognomen inditum ex Plutarcho *in Numa,* & Paulo Æmylio, & Festo, *libro* 1. vnde per y scribendum contendunt. Quamuis alii dixerint, ita gentem hanc vocatam ab Æmilia Italiæ regione, vnde ortum duxit, ideoque per i scribunt. Verum quicquid sit, manifestum est, ab hac familia Romæ potentissima, & viris præclarissimis insignita. *prædia AEmiliana* dicta, sicuti & *Vicus AEmilianus*, qui fuit in regione vrbis septima viæ latæ, vt Rufus docuit; sicuti & *Tribus AEmiliana*, & *AEmiliana via*, quæ à Placentia Ari-

minum vsque producta fuit ab Æmilio Consule. Ex hac gente orti Paulus Æmilius, & Scipio Africanus minor, illius filius, & Mamercus Æmilius Censor, qui legem Æmiliam de censuræ tempore tulit, tradente Liuio, *lib.9.* vt interim plerosque alios omittam.

C. TACITVS LIB. XVI.

Liberto & accusatori præmium operæ, locus in theatro inter viatores Tribunitios datus.

QVi viatores Romanis antiquis essent, diu anxie quæsiui, & difficultatem afferebat, quod apparitores, viatores, accensi, lictores, summotores, ita officio coniunctos obseruarem, vt quæ inter illos differentia esset constituenda, ignorarem, quod tandem longo studio & diligentia me adinuenisse existimo. Itaque hi omnes iam dicti *apparitorum* nomine & communissima appellatione dicti, quod scilicet Magistratibus assisterent, & præsto essent ad obsequendum. Liuius libro 3. *Postremo quum locus adeundi apparitoribus non daretur, ipse cum agmine patriciorum iuuenum per turbam vadens, in vincula duci iubet.* Et libro octauo: *Quum præ strepitu ac tumultu nec ipsius Dictatoris, nec apparitorum eius vox audiretur.* Quod & potissimum passim patet ex lectione Historiæ Amminiani Marcellini, & ex Iustiniano, *in l.3 l. §.5. Cod. de Episcop. & cleric.* Hi quoque nominati ministeria, *l.3 § tutor. D. de suspect. tutor.* Aliquando apparitio, *l. finali, § finali, D. de euiction.* Cicero tamen *in Epistol. ad Thermum,* apparitionem pro officio apparitoris accepit. Vocati quoque & interdum officia, *l. illicitam, §. ne tenuis, D. de offic. præsid.* Nonnunquam officiales, *Rubric. & l 1. Cod. de filiis official. & cap. nullus, 4. quæst. quarta.* Interdum executores, *l.2. Cod. de sportul.* Aliquando missi, vti *cap.1. de immunit. eccles. & ibi glossa in Nouell.* τάξεις ταξεώται, id est, *ordo,* & in glossa veteri, ἀμφιδιάρχαι, ἀρχιπηρίται. In horum numero fuere lictores, qui apparebant his tantum magistratibus, qui authoritatem haberent non solum vocandi & ligandi, sed & quoque puniendi, hique ab aliis in hoc distinguebantur

guebantur, quod securi & virgis supplicium de damnatis sumebant, iussu magistratuum, quibus apparebant, quod passim in Hist. palam fit, omnique dubitatione caret. Ita Tribunos Consulari potestate creatos, lictores habuisse, constat ex Liuio, *libro* 3. Ita Consules vbique, ita & Imperatores. Isti autem lictores & aliquando summotores dicti, eo quod eorum officium esset, turbam & alios quoscunque summouere; quod patere potest ex ipso Liuio, *libro* 3. scribente: *Lictor decresse ait, vociferantemq́; Iulium summouet.* Et rursus: *Inquit, lictor, submoue turbam, & da viam domino ad prehendendum mancipium.* Et lib. 8. *Repente strepitus ante curiam lictorum submouentium auditur.* Et lib. 45. *Assuetis Regio imperio tamen nouum forma terribili prabuit tribunal, summotor aditus, praco, accensus, insueta omnia*; quo in loco pro summotore intelligendum lictorem, non dubitandum, quum eodem libro alio in loco scribat idem Liuius: *Lictor apparuit, summouente eo incesserunt virga, & secures pralata.* Et alibi: *Et summouere populum lictores iussi.*

Accensi munus fuit vocandi, & ab acciendo dicti, ex Varrone, *lib. 5. de lingua Latina*, vbi habet: *Consul loquitur ad exercitum, Impero, qua conuenite ad comitia centuriata.* Quare hic *accenso*, illic *praconi* dicit, hæc est caussa, in aliquot rebus item vt præco accensus acciebat, à quo accensus quoque dictus. Et Cicero in Epist. ad Q. Fratrem: *His rebus nuper C. Octauius iucundissimus fuit, apud quem primus lictor quieuit, tacuit accensus.* Verum quia & id munus proprium erat; & Viatores in quo differrent & distinguerentur, indagandum. Quod Viatoris munus præcipuum esset vocandi, constat ex Col. in præfat. libri primi: *Illis temporibus* (inquit) *proceres in agris morabantur, & quum consilium publicum desiderabant, à villis arcessebantur in Senatum, ex quo, qui eos arcessebant, viatores nominati sunt.* Cic. de Senect. *A villa arcessebantur in Senatu, Curius & cateri senes, ex quo qui eos arcessebant, viatores nominati sunt.* Et Festus ait: *Qui magistratibus apparent, eo quia initia tribuum omnium, quum agri in propinquo erant vrbis, atque assidue homines rusticabantur, crebra eorum opera erat in via, quam vrbe, quod ex agris plerunq; homines à magistratibus vocabantur,*

M 4 *& frequens*

& frequens eorum erat ab agris ad vrbem via. Et Liuius libro ..., *Quibus in forum delatis, & à viginti matronis, apud quas deprehensi erant, per viatorem acitis.* Et alibi: *Consul viatorem misit, qui patri nuntiaret, vt sine lictoribus ad Consulem veniret.* Et libro 10. *Per viatorem Imperator acciri iubebat nobilissimum quemque.* Et libro 41. *Cn. Cornelius euocatus à viatore.* Et Plinius libro 18. cap. 3. *Cincinnato viator attulit Dictaturam, & quidem, vt traditur, nudo plerunque pulueris, etiamnum ore. Cui viator vela corpus, inquit, vt proferam Senatus populiq; Romani mandata.* Ex dictis patet, sicuti *Accensi*, ita & *Viatoris* quoque vocandi munus fuisse. At quomodo distinguendi sint, non æque manifestum. Ego statuendum puto, in hoc Viatores ab Accensis distingui, quod Viatores non modo vocandi ius haberent, sed & ligandi; Accensi vero minime. Verum, quia Carolus Sigonius id aperte negat *libro 2. de iure antiquo ciuium Romanorum, cap.* 15. ideo comprobandum est. Liuius *lib.* 3. de Appio scribit: *Arreptus à viatore, prouoco, inquit.* Et *libro 6.* vbi de Manlio: *In vincula duci iussit. Arreptus à viatore, &c.* Et lib. 9. *Quum apparitor verecundia maiestatis Posthumium laxe vinciret.* Et *lib.* 4. vbi de Mælio scribit: *Quum apparitor iussu Magistri Equitum eam duceret, arreptus à circumstātibus, &c.* Vtrobique enim apparitoris voce viatorem, omnemque alium, qui ligandi ius haberet, intelligendum non dubito. Sicut & *lib.* 3. quum Liuius ait: *Dimissi circa domos apparitores simul ad pignora capienda, sciscitandumq; num consulto detrectarent, &c.* de Viatoribus interpretandum coniicio. At Cicero omnem scrupum demit, quum ait in Vatinium: *Miserisne viatorem, qui M. Bibulum vi domo extraheret.* Itaque quum Viatores facultatem haberent ligandi, in hoc ab Accensis distinguebantur; Accensi vero à Viatoribus alia differentia discernuntur. Namq; Accensi munus erat, etiam meridie conclamare populo, quod Viatores nō faciebant. Id autem constat ex Varrone, loco citato, vbi habet: *Accensum solitum ciere Beotia ostendit, vbi primum Accensus clamarit meridiem.* Et Plin. *lib.* 7. *c.* 6. scribit: *Post aliquos annos adiectus est & meridies, Accenso Consulū id pronunciante.* Viatores autē proprios fuisse Tribunorum plebis, sicuti lictores Consulum, existimauit

plurimæ

plurimæ lectionis vir, Andreas Tiraquellus *in suis Annot. ad Alexandrum ab Alexandro, lib. 1. cap. 27.* motus authoritate Liuii *lib. 2.* vbi habet: *Ardens igitur ira Tribunus Viatorem mittit ad Consulem, Consul lictorem ad Tribunum*; qua tamen in re eum hallucinatum non dubito, namque non modo Tribuni plebis, sed & alii Magistratus viatores habuere quibus vocandi ius fuit. De Senatu constat ex Plinio loco citato, vbi Cincin. De Consulibus nulli dubium. De Ædilibus patet ex Liuio *lib. 30.* scribente: *Pecuniam ex ærario Scriba Viatoresque AEdilitii clara egessisse per iudicium comperti.* Romæ in Basilica Sancti Petri in Vaticano extat tabella antiqua inscripta, in qua fit mentio T. Tettieni Viatoris Ædilitii. Et in Æde Sanctæ Ceciliæ in alia tabella legitur; Q. LVCRETIVS Q. L. GEMELLO VIATORI QVÆSTOR. AB ÆRAR. Q. LVCRETIVS Q. L. CHRESTVS VIATOR QVÆSTOR. AB ÆRAR. In alia in domibus Dominorum S. Crucis legitur: TIBERIO ONESIMO VIATORI COLLEGII MAGNI. Quod pariter & reliqui magistratus viatores proprios habuerint, rationi consonum est, & constat ex Iurisconsultis, *l. finali, de iudic. P. l. magis puto. §. illud quæri potest, de rebus eorum, qui sub tutel. P.* Vnde & viatores Prætoris, scilicet, vel Iudicum aliorum eisdem dicti executores litium, vt Imperator docet *in §. triplici, de actionibus.* Viatores ex seruorum genere fuisse contendunt aliqui ex recentioribus, authoritate Strabonis innixi *lib. 5.* & Gellii *lib. 10. cap. 3.* vbi legimus Romanos abeunte Annibale Brutios ignominię causa à Romanis superatos, non milites scribendos statuisse, nec pro sociis haberi, sed magistratibus in prouincias abeuntibus parere, & administrare seruorum vice. Idem & aduersus Picenos & Lucanos obseruatum, qui viatorum tabellariorum loco sunt habiti. In oppositum tamen stat veritas, siquidem Viatores ciues Romanos fuisse constat ex antiqua inscriptione tabellæ, quam Carolus Sigonius *de antiquo iure ciuium Rom. lib. 2. cap. 15.* describit, quam ibidem studiosus lector legere poterit. Præterea quomodo Nero liberto & accusatori pręmium operæ dedisset, locum

in theatro inter viatores, si hi ex seruili genere extitissent? Ad hæc Liuius *libro* 38. scribit de Scipione: *Ab Rostris in Capitolium ascendit. Simul se vniuersa concio auertit, & secuta Scipionem est, adeo vt postremo scribæ, viatoresque tribunos relinquerent, nec cum iis præter seruilem comitatum, vt præconem, qui reum ex Rostris citaret, quisquam esset.* Ecce itaque, quod Liuius viatores à seruili comitatu discernit. Ad authoritates autem Scribonis & Gellii dicimus; Aliud esse seruorum vice haberi, aliud vero seruum esse, namque & communi appellatione, etiam seruire dicuntur, qui liberi sunt, non serui. Et ita à Frontino *libro de Aquæductibus*, & à Varrone & Liuio apparitores (inter quos viatores statuimus) seruos publicos appellatos obseruamus, hoc est, qui publico inseruirēt, quum tamen hi fere omnes ex libertino genere essent, vti Cicero ad Q. Fratrem scribens, & ad Appium *in Verr. & in Cornel.* docet, & Tacitus *lib.* 13. demonstrat. Valgius Rufus & cum eo Gellius *lib.* 12. *cap.* 3. Viatores in collegio lictorum reposuere, quos tamen aberrasse ex iam dictis constat, apertius vero ex præallegata antiqua tabella, ex qua dignoscitur, præcones potius ex viatorum collegio fuisse, quam lictores. Quantum aberrauerit doctissimus Turnebus *lib. & cap.* 11. viatoris vocem ex antiqua inscriptione interpretantis, ex dictis iam satis patere puto.

C. TACITVS LIB. XVI.

AEquitate Deum erga bona malaque documenta.

IVstus Lipsius in Notis ad hunc locum scribit: *Deprauatio manifesta; quam adnotare volui, tollere non potui.* Ego tamen non solum nullum mendum inesse existimo, quinimo præclarissimam suspiciendamque sententiam mira breuitate Tacitum complexum non dubito. Æquitas animi absolute est constantia quædam, & moderatio, quum æquo animo patienterq; omnia feruntur, ac in bonam partem accipiuntur, quæ & *tolerantia* dicitur. Cic. pro Plancio: *Fugisti sententiam legis, æquitatem omnem reiecisti.* Et primo de Finibus: *Probabo modo ista sis æquitate, quam ostendis.* Et lib. de senectute: *Noui enim moderationem animi tui & æquitatem.* Et in Epistolis:

AEquita-

AEquitatem tuam non potui non probare. Æquitatis vim duplicem dixit idem Cic. *in partit. Oratoriis*, cuius altera directi, & veri, & iusti, æqui & boni ratione defenditur, altera ad vicissitudinem referendę gratiæ pertinet, quod in beneficio *gratia*, in iniuria *vltio* nominatur; His sic se habentibus, interpretor Taciti dicta: *Factum æquitate Deum*, id est, tolerantia & permissione, quibus nulla præscripta lex, vt P. Egnatius Sorani infidus amicus, in eum pecunia corruptus testimonium diceret, Cassius vero Asclepiodorus verus & syncerus eum laborantem non deseruerit, etiamsi fortunis ob id exutus esset, & in exilium actus, tolerantia inquam Deorum erga mala bonaque documenta, id est, exempla, nam documentũ pro exemplo sumitur à Sallustio & Cic. non semel; malũ siquidem exhibuit exemplũ Egnatius, bonũ vero Cassius, quibus Deorum eadem æquitate vltio & gratia habita.

C. TACITVS LIB. I.

Adeo animosus corruptor, vt Coccio Proculo stipulatori, de parte finium cum vicino ambigenti, vniuersum vicini agrum sua pecunia emptum dono dederit, per socordiam Præfecti, quem nota pariter & occulta fallebant. Sed tunc è libertis Onomastum futuro sceleri præfecit, à quo Barbium Proculum Tessararium speculatorum, & Veturium Optionem eorundem perductos.

SPiculatorum, non speculatorum legendum esse hoc loco, non desunt, qui putent, eo quod stipulatores Imperatorum spiculo vterentur, ex Vegetio *lib. 2. cap.* 7. Quibus M. Vertranus assentiri videtur in suis Annot. necnon Turnebus *lib. Aduers.* 24. *cap.* 41. Caligas spiculatorias, non speculatorias legens, in Suet. Caligula, *c.* 52. & apud Tertul. de corona milit. *spetulatoriam morosissimam pedibus absoluit*; quum vtrobique tamen *speculatoriam* legendum ex mox dicendis patere putem. Quod vero hi in errore versati sint, docet Suidas scribens σπεκουλάτωρες τοὺς δορυφόρους, hoc est, *speculatores stipatores Principis.* Præterea Prætoriani milites, qui Imperatorib. astabant, eosq; stipulabant, lancea nõ spiculo vsos constat ex Suetonio scribente in Claudio, c. 35. *Neq; conuiuia inire ausus est, nisi speculatores cum lanceis circumstarent.* Et in Galba

Galba cap. 18. *Descendentem Galbam speculator impulsu turba lancea prope vulnerauit.* Adhæc speculum à pilo, quod commune legionariorum militum erat, non differebat, si Vegetio credimus, vnde nequaquam credendum, spiculatores à spiculo dictos, sed potius speculatores à speculando, eo quod Principis tutelæ inuigilantes vndique specularentur, vt insidiarum omne genus præcauerent. Speculatores autem non solum in Prætorianis militibus frequentes fuisse, sed in legionibus ipsis, constat ex Hirtio *de bello Hispanico* scribente: *Speculator de legione secunda Pompeiana captus à militibus, & interfectus est.* Et rursus de speculatoribus missis in Cęsaris castris: *Complures Getuli qui sumus clientes C. Marii, & propemodum omnes ciues Romani in legione quarta, & sexta.* Quinimo vnaquæque cohors proprios habebat speculatores, si Tacito credimus scribenti: *Dilapsis speculatoribus cætera cohors non aspernata concionem, &c.* In antiquo marmore Romæ in domo Laurentii de Lallis existente legitur: C. FABIVS C. F. SER. CRISPVS. CARTAG. SPECVL. COH. VI. PR. Horum autem speculatorum munus erat, de rebus hostium ad suos deferre quicquid percepissent, siue ex specula, siue in ipsis hostium castris. Neque eorum recipienda sententia; qui speculatores ab exploratoribus differre dixere; quod speculator è specula prospiciat, explorator inter hostes versetur. Namque Liuius lib. 22. inquit: *Per eosdem dies speculator Carthaginensis, qui per biennium fefellerat, Romæ deprehensus, præcisisque naribus dimissus.* Et Hircius de bello Gallico: *Ex Getulis duos pro perfugis speculandi gratia in Cæsaris castra mittunt.* & paulo post: *Pro speculatoribus missi à Scipione.* Et rursus Liuius lib. 30. *Præmissi speculatores excepti à custodibus Romanis deducti ad Scipionem.* Siue itaque hi è specula, siue in castris, seu quocunque alio modo explorarent, speculatores dicti, quod Virgilius in apibus, perbelle expressit, inquiens:

—Quibus ad portas cecidit custodia forti,
Inque vicem speculantur aquas & nubila cœli.

Vtebantur quoque Principes speculatoribus ad damnatorum caput amputandum, vel alio pacto in reos lege agendum.

dum. Iul. Firmicus lib. 8. c. 26. *Speculatores* (inquit) *facit, qui nudato gladio hominum amputant ceruices.* Et Seneca lib. 1. de Ira: *Tum centurio, qui supplicio praeerat, condere gladium speculatorem iubet.* Et Vlp. *l. 6. de bonis damnatorum* scribit: *Spolia, quibus indutus est, qui ad supplicium ducitur, neque speculatores vltro sibi vindicent, neque optiores ea desiderent.* Idem confirmare possumus ex sacro Marci Euangelio *c. 6.* vbi de morte D. Ioannis ait, à speculatore eum decollatum; textus Græcus habet *σπεκουλάτωρα.* Mirandum sane, Torrentium virum doctissimum, quique ante nos spiculatorem, non speculatorem legendum apud Suetonium in Caligula *cap. 51.* annotauit, ausum fuisse affirmare, Caium vsum speculatoribus in mittendis literis ad Senatum, Suetonii *auth. in illo c. 44.* vbi de speculatoribus ne verbum quidē, sed simpliciter *latoribus* scribit, vti ex lectione loci illius facile dignoscet diligens lector. Ex dictis itaque satis patere existimo, quales essent milites dicti speculatores, stipulatores scilicet Principis, quorum meminit in textu Tacitus, hos vero electos inter milites, qui fortiores corpore & fide præstantiores haberentur palam est. Sic idem Tacitus *lib. Hist. 2.* ait: *Ipsum Othonem comitabantur speculatorum lecta corpora.* & rursus: *Et cum ipso Pretoriarum cohortium, & speculatorum, equitumque valida manus discessit.* & iterum: *Postquam speculatores Syria Iudaeaque adactum in verba eius Orientem nuntiauere.*

Barbium Proculum, Tesserarium speculatorum, quomodo sit intelligendum, non sat bene explicat Vertranus, dum Tesserarium interpretatur, qui præceptum Ducis per militum contubernia nuntiabat, hoc est, quod à Tribuno per singulos dies extremo Sole accepisset. Quam expositionem etiam recipere videtur Turnebus *lib. 3. Aduers. c. 7.* & vtrique fauere Vegetium *lib. 2. c. 7.* dum ait: *Tesserarii sunt, qui tesseram per contubernia militum, aut per contubernia pretorianorum nuntiant.* Hæc interpretatio an veritati consentiat indagandum. Multigeneris tesseram militarem obseruo apud scriptores. Vna erat symbolum bellicum, seu signum, quo consocii milites ab hostibus dignoscebantur, de qua Virgilius lib. 7. Æneid.

It bello

It bello tessera signum.

Et Silius lib. 5.

Tacitum dat tessera signum.

Claudianus lib. 1. Panegyr. Stilliconis.

Decretoque toga fœlix legionibus iret
Tessera Romuleas leges adiisse fatemur:
Quum procerum iussu famulitia cernimus arma.

Et Liuius lib. 7. *Cæteris omnibus tesseram dari iubet.* De hac etiam Vegetius *lib. & cap.* 7. Hæc autem tessera verbalis erat. In castris enim Cæsaris Venerem tesseram fuisse tradit Appianus *lib. 2. belli ciuil.* alias fœlicitatem, teste Hircio *de bell. Afric.* In Pompeii Magni Herculem inuictum, *eodem authore eodem in loco.* In Pompeii iunioris, Pietatem, *ex Appiano lib. 3.* Neronem quandoque dedisse Tribuno signum petenti Optimæ matri, *ex Tacito lib.* 13. & Suetonio *in illo cap.* 9. Brutum in Philippicis Apollinem, *ex Plutarcho in illius vita.* Antoninum Pium Æquanimitatem, *ex Capitolino in illo.* C. Caligulam Priapum dedisse Cassio Chereæ Tribuno prætoriano, tradit Suet. *in illo cap.* 56. & Seneca *lib.* 10. *Epist. ad Serenum.* Seuerus Iouem; Septimius, Laboremus, *ex Spartiano in illo.* Pertinax, Militemus, *ex Capitolino in ipso.* Claudius excubitori Tribuno signum de more petenti, versum Græcum quem Suetonius describit *in illo cap.* 42. Vegetius *lib. 3. capite quinto*, Victoriam, Palmam, Virtutem, Deus nobiscum, Triumphum Imperatoris quorundam tesseram fuisse recenset. Illud autem animaduertendum; signum, seu tesseram verbalem aliquando datum congressuris cum hoste militibus, vt in pugna in feriendo se ab hoste discernerent. Ita Hircius loco citato inquit: *Signo fœlicitatis dato, eoq; admisso in hostem contra Principes ire contendit.* Aliquando vero in castris etiã prætorianis excubias agentibus, quod signũ Tribunus ab Imp. acceptũ militibus dabat. Tesseram vulgo *contrasegno*, excubitores *sentinelle* appellãtur. Prioris tesseræ minime tesserariũ fuisse Proculum Barbium, clarum est, quum in actu bellico non essent Imperator & milites; Nec minus secundæ, non enim existimandũ rem tanti momenti ad Imperatoris vitã custodiendã manipulari ordinario cõmissam;

singula

ſingula enim die Sole occiduo petebatur,& dabatur teſſera, quod ēt noſtris temporib. obſeruari norūt omnes. Manipularem autē fuiſſe Proculū patet ex ipſomet Tacito paulo infra ſcribente: *Suſcepere de manipulares imperiū Romanum transferendum, & transtulerunt*; in hoc à Suet. diſcrepans in Othone *c.5.* qui quinque ſpeculatorib. rem cōmiſſam tradit. Teſſerā aliam militarē non verbotenus, ſed naturalē apud ſcriptores annotamus; quam ēt frumētariam dixere, & erat tabella lignea, certa inſignita nota, quæ dabatur militibus, vt ex publico in ipſorummet alimentū frumenti certam quantitatē acciperent; fuiſſe autē vt plurimum figuræ quadratæ ex ipſa voce Græca coniiciendū, nam Græcis τέσσαρα *quatuor* ſignificat, planas autē, quia & Polybius πλατεῖαν eam appellauit, quamuis & aliquādo eas rotūdas fuiſſe obſeruemus ex Dione ſcribente in Tito: σφαίρια ξύλινα μικρὰ ἄνωθεν εἰς τὸ θέατρον ἐρρίπτει σύμβολον ἔχοντα, τοῦ μὲν ἐδωδίμου. Fuiſſe quoq; aliquando Teſſerā dare militib. ſuetum, ad annonā recipiendam ſtellatæ figuræ, coniicimus, eo quod eā inde *ſtellaturam* vocabant. Lamprid. in Alex. *Alexander Cæſar annonam militū diligenter inſpexit, & Tribunum, qui de ſtellaturis militib. aliquid abſtuliſſet, capitali pœna affecit.* Et Spart. in Peſcennio: *Peſcennius Imp. Tribunos duos quos conſtitit ſtellaturas accepiſſe, lapidib. obrui à militibus iuſſit.* Huiuſmodi ſtellaturę verba faciunt Iuriſc. *l.12. C. de erog. milit. annonæ lib.12.* Et in C. Theod. in conſtit. quadā Honorii & Theodoſii, ſicuti & teſſaræ frumentariæ Vlp. *l.52. §.1. D. de iudic.* & Paulus *l.49. D. de leg. & iud. lib.31. §.1.* Et Iuuenalis:

Summula ne pereat, qua vilis teſſera venit
Frumento. ————

Quum itaque vel donatiui loco vel ſtipendii in ſolutum dabatur militibus frumentum aliave annona, teſſeræ tot aſſignabantur Tribunis, quot milites ſub eis militabant; has vero viritim Tribuni per ſuum Teſſerarium militibus impartiebantur. Fuiſſe itaq; Barbium Proculum ſpeculatorum Tribuni Teſſerarium huiuſmodi exiſtimo: Veturium vero ipſius optionem, hoc eſt, vicarium, ſeu vices gerentē, *locumtenentem* vulgo vocant. Notum enim eſt ex Varr. lib. *1. de ling. Latina*, Feſto & Vegetio *li.2. c.7.* quod *optio* maſculini generis

dici

dici solet, qui muneris alicuius militaris administrandi vices gerit. Sic Plautus in Asinaria: *optionem tibi summitto Leonidam*; Et Callistratus *in l. vlt. de iur. immunit.* scribit: *Quamobrem tum qui in Palatina militia idipsum agat, quod in exercitu optiones iure arbitror dici optionem.* Ita Vlpianus l. 6. de bonis damnat. *Neque speculatores, neque optiones ea desiderent*; quo loco per optiones intelligendi speculatorum Vicarii. Prædictæ autem nostræ expositioni fauent leges nonnullæ, in quibus optiones accipiuntur pro illis, qui annonam militibus diuidunt, vti lex 9. *C. de iure fisci. l. 9. C. de exact. tribut. l. 3. C. de apoch. public. & Nouel. Martiani de indul. rel. Nouel. Iustiniani* 129. tales etiam sunt ὀπτίωνα Procopio *lib. 3. de bello Vandal.* Illud insuper annotare libet, Plutarchum tanti fecisse has Taciti voces, vt easdem in Galba, vbi de hac coniuratione in textu Græco, receperit ὀπτίων καὶ τεσσαράριο; quum tamen Tesserarium interpretatus sit διάγγελον, optionem vero διοπτῆρα. Simphori Tesserarii fit mentio in marmore antiquo] *in libro Epigram. Antiq. Vrbis, pagina* 144. & in alio ibidem *pagina* 63. in voto HERCVLI INVICTO Fabiani signiferi, & Valerii Firmini Optionis.

C. TACITVS LIB. I.

Flagitatum, vt vacationes præstari Centurionibus solitæ remitterentur.

M. Vertranius hûc locum perperam interpretatus est, ni me fallit animus, dum inquit: *Non erant hæ militiæ vacationes, sed largitiones pecuniæ ob spectatam per multos annos fidem, illam vero pecuniam milites honoris causa singuli primum tribuebant.* Vt vero id palam fiat, sciendum, quod vacatio honesta & cum honore quædam à militia fuit, quæ militibus dabatur iis, qui per viginti annos in legione militassent; vel qui quinquagesimum annum excessissent; & hæc perpetua erat & cum priuilegiis, atque à Duce exercitus, vel Principe, vel Senatu dabatur; Veterani enim rude donati in colonias mittebantur, & pro nauata tot annis opera Reipub. agros accipiebant, teste Liuio *lib. 55. in Orat. M. Pompilii centurionis.* Et *lib. 7.* vbi habet: *Consul educto in æstiua milite, exercitum*

tum purgare missionibus turbulentorum hominum instituit; aliis emerita stipendia esse dicendo, alios graues tum ætate tum viribus parum validos; Et lib. 42. *Spurius Ligustinus ita loquitur: viginti duo stipendia annua in exercitu emerita habeo, & maior sum annis quinquaginta, quod si mihi nec stipendia omnia emerita essent, nec dum ætas vacationem daret, tamen quum quatuor milites pro me vno dare possem, æquum erat me dimitti.* Erat etiam vacatio perpetua, quæ gratiosa dabatur absque vlla ex memoratis causa, qualem à Senatu P. Æbutio datam legimus *lib. 39.* Altera erat vacatio à militiæ muneribus, non perpetua, sed temporanea, & sine priuilegiis veteranorum, quæ quandoque & ipsa gratiose à Principe dabatur, vnde statutum sub Theodosio, ne quis obtineret à Principe vacationem temporalem, nisi ex iustis causis, illisque probatis, *l. vnica de iis, qui à principe vacat. accep. lib.* 10. *C. tit.* 44. Sic legimus apud Liuium *lib.* 23. Prænestinis militibus Senatum duplex stipendium, & quinquennem vacationem decreuisse. Erat denique & alia vacatio non solum temporanea, sed & particularis, non quidem ab vniuersa militia eximens, sed tantum à quibusdam militiæ muneribus, & hæc non à publicis Magistratibus, sed à Centurionibus obtinebatur, certa pecunia illis persoluta, nam sicuti Duces Tribunis, ita Tribuni Centurionibus & hi gregario militi, seu manipularibus imperabant. Hinc eueniebat, vt Centuriones milites quosq; locupletissimos labore ac sæuitia fatigarent, donec vacationem emerent, vnde factum, vt miles redempta laborum temporanea vacatione huiusmodi à Centurione suo sumptu exhauriretur, ac otio languesceret; ita vt postmodum pro diuite inops, pro strenuo iners ad manipulum rediret, ac rursus alii pati egestate, & otio corrupti, seditiones ac discordias excitarent, & in bella ciuilia ruerent; dum inter suos manipulares latrocinantur, commeatum rapiunt, aut similia mala ministeria exercent, vt habeāt vnde militare otium redimere possint. Hac de causa apud eundem Tacitum *lib. Annal.* 1. milites tumultuantes Centuriones verberibus cōficiunt, tanquam materiem vetustissimam militaribus odiis præsumentes, & paulo post subdit: *percunctante Germanico,*

quo Centuriones exegissent. Nudant vniuersi corpora, cicatrices ex vulneribus, verberum notas exprobrant, mox indiscretis vocibus pretia vacationum, angustias stipendii duritiem operum, ac propriis nominibus incusant; Vallum, fossas, pabuli materia, lignorum adgestus, & si qua alia ex necessitate, aut aduersus castrorum otium quaeruntur. Ex hisce interpretationis nostræ veritatem patere puto. Quis enim cum Vertrano militem Centurioni, ob spectatam in militia fidem pecuniam persoluisse iure affirmare audebit, quum iam Ducis, Imperatoris, Senatusve munus esset, ad quos spectabat, non ad priuatos milites, Centurionis meritis satisfacere, eosq; bene actorum remunerare. Præterea, huiusmodi vacationes haud vniuersales, vel ordinariȩ erant, sed tãtum ex Centurionum libitu & permissione dabantur; conuentione habita cum hoc vel illo singulari milite. Quamobrem Otho Imperator effectus, ne militum flagitationem reiiceret, nec centurionum animos auerteret, ex Fisco suo vacationes annuas exoluturum promisit. Sic enim subleuati milites, nec stipe & emolumento ob id percipi soluto Centuriones defraudati. Quod pariter factum à Vitellio idem Tacitus paulo infra scribit; nempe Centurionibus vacationes ex Fisco numeratas, hoc est, certam summam pro vacationibus huiusmodi illis numeratam, quod quoque à bonis postea Principibus perpetuitate disciplinæ firmatum tradit idem Tacitus, vtiliter quidem, nam Centurionibus nihili soliti emolumenti detractum, milites ab impensa subleuati, & militiæ onera æqualiter inter omnes partita.

C. TACITVS LIB. II.

Et Iudæam inter Syriamque Carmelus, ita vocant montem, Deumque nec simulachrum Deo, aut templum, sic tradidere maiores, aram tamen, & reuerentiam.

SVetonius *in Vespasiano, cap. 5.* scribit: *Apud Iudæam Carmeli Dei oraculum illum consulentem, ita confirmasse sortes, & quicquid cogitaret volueritque animo, quantumlibet magnum, id esse prouenturum pollicerentur.* Duos esse montes Carmelos author est D. Hieronymus, alterum Galilææ prouinciæ ad Australem

Australem plagam, in quo fuit Nabal maritus Abigail, vt 1. *Regum* 25. Alter iuxta Ptolemaidem mari imminens, in quo Helias flexis genibus pluuiam impetrauit, 3. *Regum*, c. 18. Et huius meminere Suetonius & Tacitus, & Plinius *lib.* 5. & Strabo & Ptolemæus *libro pariter* 5. Huius quoque frequens in sacris Bibliis fit mentio, gratissimumq; Deo locum fuisse constat, quum populo Hebræo per eum & in eo, modo gratiam donaq;, modo iram & pœnam demonstraret. Prioris exemplum Ieremiæ c. 2. *Et induxi vos in terrā Carmeli, vt comederetis fructum eius, & bona illius.* Et c. 49. eiusdem: *Et reducam Israel ad Tabernaculū suum, & pascetur Carmelum*; & Micheæ 7. *Pasce populum tuum in virga tua, gregem hæreditatis tuæ, habitantes solos in saltu, in medio Carmeli pascentur.* Secundi habemus exempla Isaiæ c. 16. *Et auferetur lætitia & exultatio de Carmelo,* & 33. *Concussa est Basan & Carmelus.* Et 37. *Ego ascēdi in altitudinem montium, iuga Libani, & succidam excelsa cedrorum eius, & electas abietes illius, & introibo altitudinem summitatis eius, saltum Carmeli eius.* Et Ierem. c. 4. *Ecce Carmelus desertus, & omnes vrbes eius destructæ sunt à facie Domini.* & c. 48. *Ablata est lætitia & exultatio de Carmelo*; & Amos 1. cap. *Exsiccatus est vertex Carmeli.* Et Nahum 1. cap. *Infirmata est Basan & Carmelus.* Et in Cantico quum Deiparæ virginis pulchritudo repræsentatur: *Caput illius assimilatur Carmelo,* cap. 7. & Isaiæ cap. 35. de eadem: *Data est ei gloria Libani, & decor Carmeli.* In Carmelo *lib.* 1. *Regum,* Saul parta victoria de Amalec, erexit sibi fornicem triumphalem, & obtulit holocaustum Domino de initiis prædarum, quæ attulerunt ex Amalec. Ex his mihi coniici posse videtur, Deum, quem Carmeli dicit Tacitus, fuisse Deum, qui sine fine viuit & regnat, cui Hebræi illo in monte sacrificium offerebant, eumq; ibidem venerabantur, aram & reuerentiā habentes, minime vero templum, hoc enim solum in Hierusalem, innominatum vero, quia non illi particulare nomen vt cæteris Diis gentium. Basilidem autem Sacerdotē eum, de quo paulo post Tacitus Hebrǽum fuisse coniicio, quia Suet. de ea re verba faciēs meminit Iosephi cuiusdā captiui Hebræi Vespasiano ea fœlicia vaticināti, ob id vinculis soluti. Ioseph. de bel. Iudaico eum *Iosippū* appellat; quinimo

Beroaldus multis rationibus eundemmet historiæ scriptorem fuisse comprobare contendit. Ad hæc Suetonius *in Traiano cap.* 4. ita scribit: *Percrebuerat Oriente toto vetus & constans opinio, esse in fatis vt eo tempore Iudæa profecti rerum potirentur.* Id de Imperatore Romano, quantum euentu postea patuit, prædictum patuit. Iudæi ad se omen trahentes rebellarunt; Nam vt Cornel. Tacitus subdit; Pluribus persuasum fuerat, antiquis sacerdotum literis contineri, eo ipso tempore fore, vt valesceret Oriens, Profectique Iudæis rerum potirentur. Quæ ambages Vespasianum & Titum prædixerunt. Sed vulgus modo humanæ cupidinis sibi tantam fatorum altitudinem interpretati, ne aduersariis quidē ad vera mutabantur. Orosius in hanc scribit sententiam: *Iudæi in Carmelum montem seductis sortibus, quæ portendebant, exortos à Iudæa duces rerum potituros esse, bellum ad se trahentes, in rebellionem exarserunt.* Egesippus vero *lib.* 5. refert, in sacris literis impressum fuisse, quod futurus esset vir, qui de regione Iudęorum imperium assumeret in orbe terrarum, quæ res eos in tanto furore posuit, vt sibi non solum libertatem, sed & regnum pollicerentur. Id alii ad Vespasianum referendum putauere, sed & prudentiores (ait Egesippus) ad Iesum referendum esse constanter crediderunt, qui in Iudæorum terris secundum carnem genitus ex Maria virgine beatissima, regnum suum per vniuersa terrarum spatia diffudit. Hæc commemorare volui, vt videant nostri seculi & futuri homines, eam esse Dei summi opificis omnipotentiam, vt etiam ex ore Taciti & Suetonii alioquin acerrimorum Hebraicæ & Christianæ religionis subsannatorum, & irrisorum, & gentilium aliorum, suam gloriam & honorem inuitis ipsis, & caligine ignorantiæ perstrictis mentis oculis, elicere potuerit; eosque futuri Messiæ, & Christi Iesu Domini nostri, & generis humani Redemptoris vaticinium literis mandare coegerit, ita tamen, quod quæ scripserint non intellexerint, gratię illius minime participes, cui honor & gloria sit in secula seculorum. Ita & Lampridius *in Alexandro Seuero* testatum reliquit, illum Christo templum facere voluisse, quod & Adrianum cogitasse fertur, qui templa in omnibus

omnibus Ciuitatibus fine fimulachris iufferat fieri, fed prohibitus eft ab iis, qui facra confulentes repererant omnes Chriftianos futuros, fi id optato vertiffet, & templa reliqua deferenda. Idem Imperator inter bonos optimus, in fuo facrario Chrifti imaginem habuit. Ad hæc, quum Chriftiani locum quendam qui publicus fuerat occupaffent, & contra Popinarii dicerent, fibi eum deberi, refcripfit: Melius effe vt quomodocunq; illic Deus colatur, quam Popinariis dedatur. Hæc omnia attuliffe libuit, vt videant Chrifticolæ etiam ab Ethnicis fine fide & baptifmate Chriftum magnifactum. Deiparam virginem de monte Carmelo colunt Carmelitani Monachi, quorum primus inftitutor fuit Angelus, nobilibus Hierofolymitanis ortus parentibus, qui temporibus Sancti Francifci & D. Dominici floruit, illius Seraphici ordinis, huius Prædicatorum primi inftitutoris.

C. TACITVS LIB. II.

Gratum primoribus ciuitatis, etiam plebs approbauit, quod reuerfis ab exilio, iura libertorum conceffiffet, quanquam id omnino feruilia ingenia corrumpebant, abditis pecuniis per occultos aut ambitiofos finus.

IVftus Lipfius in fuis ad Tacitum Notis in hunc locum inquit: *Hæc cum fequentibus fufpecta erroris habeo, fed fufpecta tantum, nam quid iuuem non habeo.* M. Vertranus genuinum certe fenfum affequutus eft, at verborum difficultatem nō ademit. Patrono egenti tenebatur alimenta præbere libertus, *l. 2. de libert. & eorum lib. 6. C. tit. 7.* tenebantur & libertorum filii petere tutorem à patronis, *l. 2. §. liberti. C. qui pet. tut.* libertus quoque tenebatur obfequia honoremq; & reuerentiam præftare patrono, *l. 5. de obfeq. à lib. pat. præft.* C. Plato *lib. de legibus* 11. inquit, ius effe patrono propria authoritate capere libertum, fi ab eo fufficienter non colatur. Item lis à liberto moueri aduerfus patronum non poterat; nec eundem actione famofa in ius vocare poterat, faltem nifi venia à Prætore impetrata *l 4. §. Prætor ait, de in ius voc. in P. l. veniam, C. eod tit.* Poterat & patronus libertum ingratum ac contumacem in feruitutē reuocare, *l. 1. de ingrat. lib.* C. Tenebatur

 & liber-

& libertus operas præstare ad nutum patroni, *Caius l. cum patronus. l. 22. & l. 1. & 5. de ope. libe. lib. 38. P. tit. 1.* Sed quod magis ad rem præsentem facit, erat & successionis ius patronis in bonis liberti, ex l. 12. tab. si is decessisset sine legitimo hærede, *§. 1. de success. libe.* Deinde l. Papia cum filiis liberti patronus in virilem partem vocatus, si sestertium centum esset patrimonium, *§. postea eod.* Postea & Iustinianus decedentibus sine liberis ab intestato libertis; patronis ex l. 12. tab. delatam successionem reseruauit, *§. Sed vestra constitutio, eod.* Succedebantque liberto non solum patronus, sed etiam coniuncti, vel proximi patrono, vsq; ad quintum gradum, *§. sed nostra.* His stantibus, quum Galba nobiles exulantes patriæ reddidisset, minime tamen bonis restitutis, egeniq; ideo essent, nec à Vitellio bonorum traditione iuuarentur, tamen ius libertorum illis concessit, quod parum vel nihil proficuum fuit calliditate libertorum, qui pecunias, quibus potissimũ eorum diuitiæ cõstabant, transferebant in potentes amicos, sicq; patronos fraudabant. Ita enim interpretor ambitiosos & occultos sinus. Namq; intimos amicos sinus quandoque appellatos obseruamus. Ita Cic. ad Atti. dixit in hunc sensum, *in sinum & familiaritatem adolescentis.* Et iterum: *Bibulum noli dimittere ex sinu tuo.* Et in 3. Verr. *Calumniatores de sinu suo apposuit*, id est, familiares, & amicos, sic & ipse Tacitus lib. Hist. 4. *Tradi se præfectis Centurionibusq;, quos vbi spoliis, sanguineque expleuerint, mutari, exquiriq; nouos sinus*, id est, amicos. Addidit autem Tacitus *ambitiosos*, hoc est, per ambitionẽ conquisitos, vt eorum fauore & gratia tutarentur. Sic Iurisperiti *ambitiosa decreta* dixere per gratiam fauoremq; elicita. *Vlp. l. ambitiosa. 4. de decret. ab ordi. faciend. & l. 3. D. de minor. 4. l. serui. §. cum Prætor, D. ad SC. Trebel.* ita & *ambitiose iubere* apud Marcianum, id est, gratiose & fauorabiliter, obseruamus, *l. seruos, §. cum Prætor, D. ad S. C. Trebel.* dixit autem Tacitus non solum ambitiosos sinus, sed & *occultos*, haud congrue, siquidem apud eosdem Iuristas legimus, *in sinu habere*, id est, in occulto, *l. 27. D. de prob.* Et Lampr. in Cõmodo scripsit: *pradã omnem in sinum contulit*, hoc est, occultauit. Et iterum: *Qui etiã condemnationes in sinũ vertisse diceretur.* Tertul. *in lib. De fuga in persecu.*
ait:

ait: *Paciſcens cum delatore, vel milite, vel miniſtro aliquo præſidis, ſub tunica & ſinu q; aiūt.* Et ipſemet Tac.lib.Hiſt.3. *Sed opes Cremonenſiū in ſinu præfectorū, legatorūq; fore,* id eſt, occulta poteſtate.

C. TACITVS LIB. II.

Poſtremo ne ſalutis quidem cura, infamibus Vaticani locis magna pars tetendit, vnde crebræ in vulgus mortes.

VAticanus Collis non procul à Tiberi eſt, conterminus Ianiculo ſupra molem Adriani, in quo D.Petri Baſilica nunc eſt, & Pontificum aliorumq; nobiliſſimæ ædes; quomodo itaque illius locos infames vocet Tacitus difficultate non caret, præſertim quum antiquitus in eo & Circus Caii & Neronis, & Obeliſcus fuerint, tradente Plinio *lib.16. cap.* 40. *& lib.36. cap.*11. nec non & celeberrima illa Ilex, de qua idem author *lib.16. c.*44. Ibidemq; etiam laudabiles perficerentur patellæ, ſcribente Iuuenali Saty.6:

Et Vaticano fragiles de monte patellæ.

Et quod pariter delitioſus haberetur, innuere videtur Horat. *lib.1. Carm.* ſcribens:

——————Vt paterni
Fluminis ripæ, ſimul & iocoſa
Redderet laudes tibi Vaticani
Montis imago.

Itaque cur infames illius locos ſcripſerit Tacitus, indagandum. Ego ſane ab effectu ſic appellatos exiſtimo, eo quod Vitelliani milites, æſtus & ſitis impatiētes, libidinibus quoque operam dantes, Fluminis vicinitate allecti, crebris mortibus occaſionem præbuerint, vires concubitu frequenti imminuentes, & copiam aquę ingurgitantes, nam tunc forte à meretricibus loci illi frequentibus incolebantur; ſicuti ea Tiberis flumen adiacentem habuiſſe conſtat. Quod ſi hæc expoſitio non placet, aliam ſubiicimus, Tacitum non vniuerſum Vaticanum infamem appellaſſe; ſed tantum partem, hoc eſt, locos infernos, quos tunc aquis putribus, & cœno multo abundaſſe credendum, ob idque inſalubres habitationes habuiſſe, præſertim æſtiuo tempore caloribus æſtuantibus. Cuius rei aliquod lumen habemus ex Gellio,

M. Varr. anth. ſcribente, *libro decimoſexto, cap.* 17. Aram & ſtatuam Aio Deo locatam in Vaticano in infima noua via, Ælius Lampridius in Ant. Heliogabalo ita ſcribit: ***Fertur** Elephantorum quatuor Quadrigas in Vaticano agitaſſe, dirutis ſepulchris, quæ obſiſtebant.* Ex quibus colligere poſſumus, poſtquam Romæ ſepeliere mortuos (quod antea, vt alibi oſtendimus, vetitum erat) Vaticani locos ſepeliendis cadaueribus deſtinatos, ob idque à Tacito infames vocatos.

C. TACITVS LIB. III.

Secuta è claſſicis Legio.

SVpra dixit Tacitus: *E Claſſicis Rauennatibus legionariam militiam poſcentibus optimus quiſque adſciti*; Hic è claſſicis legionem ſcribit, vtrobique an de militibus claſſis, an de naualibus miniſtris, ſeu remigibus ſit intelligendum, indagandum. Hos *claſſiarios* vocauit Suetonius *in Galba, cap.* 12. inquiens: *Nam quum claſſiarios, quos Nero ex remigibus iuſtos milites fecerat, redire ad priſtinum ſtatum cogeret, recuſantes, atque inſuper Aquilam & ſignum pertinacius flagitantes, non modo immiſſo equite diſiecit, ſed decimauit etiam.* Item in Tiberio, c. 62. *Damnatos poſt longa & exquiſita tormenta præcipitari coram ſe in mare iubebat, excipiente claſſiariorum manu, & contis atque remis elidente cadauera, ne cui reſidui ſpiritus quicquam ineſſet.* Et in Othone, c. 8. *Et placuerat per claſſiarios arma transferri, remittiq; nauibus.* Et in Veſpaſiano, c. 8. *Claſſiarios vero qui ab Hoſtia & Puteolis Romam pedibus per vicos comeant, petentes conſtitui ſibi aliquid calcearii nomine, quaſi parũ eſſet ſine reſponſo abegiſſe, iuſſit poſt hac excalceatos curſitare, & ex eo ita curſitant.* Hircius lib. 3. bel. ciuil. *Aqua prohibere claſſiarios inſtituit.* His ſic ſe habentibus, ſi demus, claſſicos Tacito eoſdẽ eſſe, quos claſſiarios Suetonius & Hircius appellauere, conſtat nautas, remiges, & nauium miniſtros quoſcunque in legionem militarem redactos. Si vero à largiori ſignificatione claſſicos acceperimus pro his omnibus, qui claſſi inſeruiunt, dubio procul & milites claſſi aſſignati ſub eadem voce continebuntur; Nam & apud Iuriſtas *in l. vnica. C. de claſſic. lib. 2. & C. Theod. eodem l. vnica.* claſſici milites ſunt deputati nauibus. Quinimo & claſſiarios quando-

quandoq; nuncupatos obseruamus. Lampridius in Commodo: *Quum illi sæpe pugnanti vt Deo populus fauisset, irrisum se credens, pop. Rom. à classiariis, qui vela ducebant, in Amphitheatro interimi præcepit.*

C. TACITVS LIB. IV.

Nam si caderet Marcellus, agmen reorum sternebatur.

Reum appellasse Latinos scriptores illum, de quo pateretur, qui causam diceret, qui lege aliqua teneretur, qui aliqua culpa argueretur, passim obseruamus. Vnde *reum facere*, pro *accusare*, dixit Cic. *in Verr. in Orat. pro Planco, pro Sextio, de Arusp. Resp. & ad Attic.* quod pariter Iurisperitis receptum, *l.3. D. de accusat.* Ita etiam & *agi reus*, eodem sensu dictum, quo *accusari*. Valer. Max. lib. 6. cap. 8. *M. Antonius auorum nostrorum temporibus clarissimus Orator incesti reus agebatur.* Et lib. 8. cap. 1. *Q. Fuluius à C. Valerio AEdile apud populum reus actus.* Et Plinius iunior inquit: *Dum ille peragitur reus, sedimus.* His sic se habentibus, obscurum & improprium videtur, quod Tacitus delatores reos appellauerit, quum potius actores essent dicendi. Delatorem autem fuisse Marcellum Eprium, præsertim sub Nerone, constat ex ipsomet Tacito supra, & paulo infra. Cuius potentia si cecidisset, sternebatur actio delatorum aliorum minus potentium. Hunc scrupum sic tolli posse censemus. Rem, pro lite, antiqui dixere, vnde illud Ciceronis contra Iurisconsultos in Orat. Muræniana: *Tot homines, tam ingeniosos statuere non potuisse, vtrum rem an litem dici oporteat.* Et Varro *lib. 6. de lingua Latina* scribit: *Quam rem seu litem dicere oportet.* Hinc, *rem amittere*, est, litem amittere, *l. 8. D. de restit. in integ. l. 22. §. penultimo, D. rem ratam habere.* A re autem, id est, lite, reus dictus antiquis; & reus non modo accusatus & conuentus, sed & accusator & actor appellati. Cic. 2 *de Orat.* ait: *Reos appello non eos modo, qui arguuntur, sed omnes, quorum de re disceptatur,* sic enim olim loquebantur. Et Gal. Ælius apud Festum inquit: *Reus est, qui cum alio litem contestatam habet, siue is agit, siue cum eo actum est.* Ex quibus manifestum fit, reos olim fuisse, qui nunc litigatores seu litigantes, & per consequens, nomine rei non

ſolum accuſatum, ſed & delatorem intelligi poſſe, ſicque iure optimo Tacitum, Marcellum Eprium, licet delatorem, *Rei* nomine vocare potuiſſe, ſicuti & vterque ex contrahentibus reus appellatur à Iur Conſultis, *l.5. §.conuentionales, D.de verb.oblig.* Addamus tamen, Eprium & alios, qui ſub Nerone delatores fuere, aſſurgente Veſpaſiani Imperio, recte à Tacito reos appellatos, & proprie, quia in iudicium vocabantur, vt de illis ſupplicium ſumeretur.

C. TACITVS LIB. IV.

Aſiaticus enim (is libertus) malam potentiam ſeruili ſupplicio expiauit.

CORnelius Tacitus non ſolum hoc loco, ſed & *lib.Hiſt.* 20.ſcribit: *Sumptum de eo ſupplicium in ſeruilem modum.* Et lib.4.Hiſt. *Solatio fuit ſeruus Virginij Capitonis, quem proditorem Tarracinenſium diximus, patibulo affixus.* Seruile itaque ſupplicium, quod fuerit Tacito indagandum, quum qui in illum annotationes ſcripſere, id prætermiſerint. Seruile ſupplicium crucis patibulum fuiſſe, colligimus ex antiquis ſcriptoribus, præſertim hiſtoricis. Vulcatius in Auidio Caſſio inquit: *Centuriones rapi iuſſit, & in crucem tolli, ſeruiliq; ſupplicio affici.* Iul.Capitolinus in Macrino: *Nam & milites in crucem tulit, & ſeruilibus ſuppliciis ſemper affecit.* Hircius de bello Hiſpanienſi: *Ea nocte ſpeculatores prehenſi ſerui tres, & milites ex legione vernacula; ſerui ſunt in crucem ſublati, militibus ceruices abſciſſæ.* In eundem ſenſum intelligenda Liuii verba, libro 30. *De captiuis, vt quiſq; liber aut ſeruus, ſuæ fortunæ à quoq; ſumptum ſupplicium eſt*, id eſt, ſerui cruce, ſecuri liberi multati. Nam & lib.33. de Marco Accilio ſeruilem coniurationem debellante, ſcribit: *Ex his multi occiſi, multi capti, alios verberatos crucibus affixit, qui principes coniurationis fuerant.* Et libro 30. de fugitiuis & profugis à Carthaginenſibus redditis, ait: *De perfugis grauius, quam de fugitiuis conſultum. Nominis Latini qui erant, ſecuri percuſſi, Romani in crucem ſublati.* Idem *lib.29.* inquit, Legatos tribunos militum ſeruilibus omnibus cruciatibus cruciatos occidiſſe. Et libro 24. *Qui caput hoſtis*

hostis retulisset, eum se extemplo liberum iussurum esse, qui loco cessisset, in eum seruili supplicio animaduersurum. Et libro 22. *Et serui quinque & viginti in crucem acti, quod in campo Martio coniurassent.* Capitolinus in Pertinace scribit: *Eos, qui calumnijs appetiti per seruos fuerant, damnatis seruis delatoribus liberauit, in crucem sublatis talibus seruis.* Sic Herodianus *lib.5.* tradit, à Macrino seruos, quicunque dominos detulerant, in crucem actos. Dion lib.54. *Seruitia dominis reddita ad pœnam, quorum domini non extarent, cruci sunt fixa.* Valerius Maximus libro 2. capite 7. ait, cruce dignissimos fugitiuos seruos. Cui sententiæ alludens Cicero in Orat. pro Deiotaro, inquit: *Quæ crux huic fugitiuo potest satis supplicij afferre?* Iuuenalis Satyr.6. habet:

Pone crucem seruo.

Et apud Petronium in Satyrico mulier de seruo inquit: *Nec Dij sinant, vt amplexus meos in crucem mittam.* Apud Plautum in milite seruus ait:

Noli minitari, scio crucem futuram mihi sepulchrum,
Ibi maiores mei siti sunt, pater, auus, proauus, abauus.

Et in Amphit. Mercurio serui Sosiæ personam agenti, inquit Amphitrio:

Ita ego te certo cruce & cruciatu mactabo.

Et in Aulularia *Scen.* 1. Euclio herus Staphilæ seruæ ait:

Si respexeris Donicum,
Continuo hercle ego te dedam discipulam cruci.

Vnde & Horatianum illud lib. 1. Serm. 1.

Si quis eum seruum, patinam qui tollere iussus
Semesos pisces, tepidumq; ligurierit ius,
In cruce suffigat, Labione insanior inter
Sanos dicatur.

Paulus *lib.5. Sent. tit.* 21. habet: *Si serui de Domino consuluerint, summo supplicio*, id est, cruce, *afficiuntur.* In sacra Genesi, c.40. & 41. *Seruus Pharaonis magister pistorum suspensus in cruce.* Denique seruile supplicium crucis fuisse, docet Lactantius *lib.4. cap.26.* Non negandum tamen, præter seruos & aliquando liberos summosque viros cruce peremptos: vti Polycrates Samiorum tyrannus, teste Cic. *lib.5. de Finibus*, Herodoto

in Thalia,

in Thalia, & Eusebio *lib. 8. de præpar. Euangel. cap.* 14. & Hamilcar Pœnorum Dux, tradente Iustino. Item & Annibal eorundẽ Dux, si Epit. Liuianæ credimus, *lib.* 17. & Gauius ciuis Romanus, de quo Cic. *in postrema in Verr. act.* Mago Suffetes Magistratum Insulæ Cambis cruci affigi iussit, ex Liuio *lib.* 28. Præter alios plurimos, quos enumerare nimis longum esset. Erat namque crucis mors cæteris acerbior, scribente D. Augustino in Ioan. tract. 36. *Supplicium crucis ideo durius, quod diutius cruciabat, & omnes crucifixi longa morte necabantur.* Erat & ignominiosissimum, tradente eodem Augustino in Matth. Serm. 18. *Nihil illo tempore fuit ignominiosius, quam mors crucis.* Verum post Saluatoris nostri Christi Iesu mortem, adeo venerandum, tantæque maiestatis fuit crucis patibulum, vt Constantinus Magnus lege lata sanxerit, ne quis amplius crucis supplicio, quod tum frequentissimum erat, puniretur, tradente Cassiodoro *lib. 1. hist. Trip. cap.* 10. & Sozomeno *lib. 1. hist. Eccles. cap.* 8. & Nicephoro *lib.* 7. *cap.* 46. Nec illud prætermittendum, crucis patibulum ab antiquis *Gabalum* vocatum. Varro: *Nos barbari quod innocentes in gabalum suffigimus homines, vos non barbari, qui noxios absoluitis.*

C. TACITVS LIB. IV.

Signo vltionis in accusatores dato, petijt à Cæsare Iunius Mauricus, vt Commentariorum principalium potestatem Senatui faceret, per quos nosceret, quem quisq; accusandum poposcisset.

COmmentaria dixere Latini libros, in quibus non fuse lateque res, sed tantum quasi per capita describerentur. Cic. in Brut. *Non est oratio, sed quasi capita rerum, & orationis commentarium.* Paulo plenius Seneca lib. 3. Declamat. *Sine commentario nunquam dixit Seuerus Cassius, nec hoc commentario contentus erat, in quo nudæ res ponuntur.* Hunc *Diurnum*, *Ephemeridem*, *Regestum*, à verbo *regero*, quo vsus est Quintilianus, vnde vulgo *Registrum* & Latine vocari posse, docet Budæus *in Annot. in Pand. in l. abesse* 32. *D. ex quibus caussis maior.* Ita Plutarchus Iulii Cæsaris Commentarios *Ephemerides* appellauit, inquiens: Καῖσαρ ἐν ταῖς ἐφημερίσι γέγραφεν.

Huius-

Huiusmodi autem commentariis omnes fere Magistratus, qui Reipublicæ Romanæ munia obibant, vsos fuisse comperimus. De Consulibus inquit Cic. ad Att. *Commentarium Consulatus Græce scriptum, ad te misi.* De Prætoribus idem in Verr. *Audite decretum mercenarij Prætoris, ex ipsius commentario.* De Regibus in orat. pro Rabirio: *Ex Annalium monumentis & Regum commentariis aliquid conquirere.* Et T. Liuius lib. 1. *Omnia ea ex commentariis Regis in album relata.* Et in fine eiusdem libri: *Duo Coss. inde comitijs centuriatis à præfecto vrbis ex commentarijs Seruij Tulli creati sunt.* Et lib. 45. *Eumenes Rex commẽtarium ferens secum, quod de apparatibus belli fecerat, omnia inquirens, Romam venit.* Et lib. 45. *Quod ex alijs gentibus Principum literas deprehensas in commentarijs Regis habebant.* De Pontif. Cicero de claris Orat. ait: *Quod ex pontificum commentarijs longe plurimum ingenio valuisse videatur.* Et Liuius libro 4. *Si non ad fastos, non ad commentarios pontificum admittimur.* Quod vero & Imperatores propria haberent commentaria, patet ex Cicer. in Anton. *Nihil tum, nisi quod erat notum, in C. Cæsaris commentarijs reperiebatur.* Tranquillus in Tiberio: *Commentario* (inquit) *quod de vita sua summatim breuiterq; cõposuit, ausus est scribere, Seianum se puniisse, quod comperisset furere aduersus Germanici liberos filij sui.* Idem in Caligula: *Commentarios ad matris fratrumq; suorum causas pertinentes confectos in forum concremauit, vt inde delatorum nomina exciperentur.* Et Traianus ad Plinium: *Dedisse me ius trium liberorum Suetonio Tranquillo, & conditione, qua assueui, referri in commentarios iussi.* Quod etiam publica scriberentur, & vrbana Commentaria, patet ex Cic. in lib. de Orat. *Pater publicis commentariis consignatis.* Et in Epistolis: *Quam quisq; sententiam dixerit, in commentario est rerum vrbanarum.* Et iterum: *Commentarium rerum vrbanarum primum dedi L. Castrinio.* Ex his patet, qualium Tacitus dixerit Iurium Mauricum Commentariorum Senatui potestatem fieri petiisse à Cæsare, principalium, inquam, hoc est, superiorum Principum, quorum sub Imperio delationes frequentes exercitæ, puta Claudii & Neronis. Ita *commentarium Principis* legimus apud Modestinum, *in l. abesse. 32. D. ex quibus causis maior.* Vnde & qui Principis

Com-

Commentaria perſcribebant, *Commentarienſes* dicti. Et in caſtris *Commentarienſes* appellati, ex Vegetio, *lib.*1. qui militum munia, vti excubias commeatusque, & alia huiuſmodi in commentarios referebant. Et apud Iuriſtas, *l.*4.*de cuſt. reo.* obſeruamus, Commentarienſes vocatos, qui detractorum nomina in commentariis deſcribebant, ac veluti cuſtoditorum diarium conficiebant; ſic accepti *in l. in fraudem,*45. §.*quoties,D.de iure fiſci,* Commentarienſes, quorum manu acta ſubnotantur, quoties apud fiſcum agitur. Illud ſane poſtremo minime prætereundum videtur, quod admiratione haud carere credo, explanationes ſcilicet in Virgilium, Horatium, aliosque authores *Commentaria* inſcribi, quum Commentaria, vt diximus, breuia ſint, ac veluti per capita ſcripta, hæc antem fluxiore oratione fuſeque ſint literis mandata. Scio quidem, Gellium dixiſſe: *Qui Commentaria in Virgilium ſcripſerunt.* Et alibi: *Probi Grammatici Commentarium.* Et iterum: *Taurus in primo Commentariorum, quæ in Gorgiam Platonis conſcripſit.* Scio quoque in ſcholis ab expoſitionis excellentia Auerroem communiſſima appellatione *Commentatorem* vocari. Attamen apud alios probatos ac claſſicos authores Commentarium in hac ſignificatione me legiſſe minime recordor, ob idque haſce expoſitiones potius & rectius *Commentationes* dicendas, ſemper cenſui. Siquidem Commentatio paſſim Ciceroni meditatio eſt, & præſertim *lib. de Orat.* vbi habet: *Subitam orationem, commentatio & cogitatio facile vincit.* Et iterum: *Quos locos multa commentatione ac meditatione paratos atq; expeditos habere debetis.*

C. TACITVS LIB. V.

Illic immenſæ opulentiæ templum, & primis monumentis vrbs deiugis, templum intimis clauſum.

DOctiſſimus Lipſius Taciti obſcura breuitate & obſoletarum vocum vſu perſtrictus, hunc locum mutilatum annotauit, quum tamen integer ſit; quod pluries eidem in Taciti annotat. accidiſſe manifeſtum eſt, dum locos ex ſui

ex sui sententia deprauatos, asteratiso designat, quorum tamen plerique, si exacte perpendantur, nullo mendo scatere facile dignoscitur. Sensus itaque Taciti verborum est, Hierosolymam vrbem propriis munimentis primis circumductam seiunctam fuisse à templo, quod & ipsum munimentis propriis in vrbis intimis postea munitum fuit. Sicut enim *iugo* verbum *coniungo* significat, & ab eo *iugis*, pro *coniuncto* accipitur, ita & *de* præpositio, quæ in cōpositione detrahit & negat, addita, fit *deiugo*, quod est secerno & separo, vnde *deiugis*, id est, secreta & disiuncta. Sic Pacuuius dixit: *Nostram vnanimitatem memoria deiugat*. Quod vero vrbs Hierosolyma, & in illa templum propria mœnia & munimentum habuerint, eaque inuicem disiuncta, constat ex eodemmet Tacito, in sequentibus, & Strabone *libro* 14. passimque ex Iosepho *de bello Iudaico*, & Egesippo *de excidio Hierosolymitano*.

C. TACITVS LIB. V.

Neuter ducum cunctator; sed arcebat latitudo camporum, suopte ingenio humentem.

INgenium in animatis, pro moribus, industria, solertia & intellectus acie semper à Cicerone & à reliquis accipi annotauimus. At in inanimatis nonnunquam ab aliquibus pro insita & ingenita natura. Ita Iuristæ *in l.6. C. de bon. præscript.* dixere, ingenium naturam significare, & ad ea, quæ anima & sensu carent, transferri. Virgilius 2. Georgicorum:

Nunc locus aruorum ingeniis.

Et Plinius *lib.*14°. scripsit: *Ad cœli mores soliq; ingenia.* Salustius lib. Hist. 3. *Castriq; collatis, pugna tamen ingenio loci prohibebatur.* Et Næuius in Lycurgo:

Ite actutum in frondosos lucos,
Ingenio arbusta vincta sunt, non obsita.

Ipsemet Tacitus alibi: *Locorumq; ingenio sese contra imbelles regias copias tutabantur.*

C. TA-

C. TACITVS DE MORIBVS GERMANORVM.

Sunt illis hæc quoque carmina, quorum relatu, quem Barditum vocant, accendunt animos, futuræq; pugnæ fortunam ipso etiam augurantur; terrent enim trepidantve prout sonuit acies. Nec tam vocis illi, quam virtutis concentus videtur, affectatur præcipue asperitas soni, & fractum murmur, obiectis ad os scutis, quo plenior & grauior vox repercussa intumescat.

QVamuis *bardus* Nonio sit, vi propria & ingenio tardus, Græcorum authoritate, quibus βάρδιστος piger, & tardus dicitur, sic Homerus *Iliad.* ψ. equi βάρδιστοι dicti tardi, & Festo *bardus*, ingenio tardus vocatus. Nihilominus *Bardi* proprie inter Gallos homines fuere, fortia illustrium virorum facta heroicis composita versibus, cum dulcibus lyræ modulis cantitantes, test. Amm. Marcell. *lib.* 5. de quibus Lucanus lib. 1.

Plurima securi fudistis carmina Bardi.

Et Martialis lib. 4. Epigram. 4.

Lassi Bardiaci os, quod euocat.

Et Iuuenalis Satyra 19.

Bardiacus iudex datur hæc punire volenti.

Quod vero Bardi Galli genere essent, præter iam dicta confirmat etiam Hesychius, scribens: Βαρδαῖοι ᾠδοὶ παρὰ Γαλάταις. Verum quia Bardi laudabilium doctrinarum studiis incumbebant, nec ad militiæ munera proni erant, hinc forte & *Bardi* nuncupati, hoc est, tardi. Vnde iure optimo Zasius *in epit. feud. tit. de feud. success.* strenuum virum ac bellicosum bardo opposuit. Ab horum Bardorum cantu forsitan *Barditum* dictum cantum illum, seu clamorem, quo per initia pugnæ Germani Galliis contermini, vsi sunt, Taciti testimonio. Nonnulli textus legunt *Barritum*, non *Barditum*, nec mehercle iniuria. Siquidem Amm. *lib.* 16. de Germanis & Alemannis verba faciens, inquit: *Iam gesturientes barritum ciere vel maximum, qui clamor ipso fauore certaminum à tenui susurro exoriens, paulatimq; adolescens, ritu extollitur fluctuum cantibus illusorum*; hunc quem dissonum & trucem

cem cantum Liuius *libro* 5.appellauit, & Vegetius *lib.3.c.18.* Barritum vocauit. Idem Tacitus paulo infra cantum, fremitum, clamoremque dissonum nuncupauit, inquiens: *Excepere orationem alacres barbari, moti cantu & fremitu, clamoribus dissonis.* Barritum autem hunc dictum existimant quidam à similitudine inconditæ vocis elephanti, quem *barrire*, tradit Spartianus, *in Antonino Geta*, vnde & *barrus* elephas Latinis dictus, vt docent interpretes in illud Horatii; Ode 12. Epod.

Quid tibi vis mulier nigris dignissima barris?

Huiuscemodi clamore, vel saltem consimili, non solum Germanos vsos per initia pugnæ; sed & alias nationes, obseruamus. Liuius *libro* 4. vbi de prælio Volscorum & Romanorum: *Clamor indicium fuit, quo res inclinatura esset, excitatior crebriorq; ab hoste sublatus, ab Romanis dissonus, impar, segnis, sæpe iteratus, incerto tempore prodidit pauorem animorum, eò ferocior illatus, hostes vrgere scutis, micare gladijs.* Et lib 30. *Ad hoc dictu parua, sed magni eadem in re gerenda momenti res, congruens clamor à Romanis, eoq; maior & terribilior, dissona illis, vt gentium multarum discrepantibus linguis, voces.* Et libro 40. de Romanis aduersus Ligures pugnaturis: *Aduersus ita incompositos eos venientes, clamore pariter omnium, qui in castris erant, Calonum quoque & Lixarum, sublato simul omnibus portis Romani eruperunt.* Cæsar libro 3. belli ciuilis: *Est quædam animi incitatio atque alacritas naturaliter innata nobis, quæ studio pugnæ incenditur; hanc non reprimere, sed augere Imperatores debent.* Neque frustra antiquitus institutum est, vt signa vndique concinerent, clamoremque vniuersi tollerent, quibus rebus & hostes terreri, & suos incitari existimauerunt. Hoc idem refert Plutarchus in ipsius Cæsaris vita. Idem Cæsar libro 7. belli Gallici: *Hostes committunt prælium, vtrimque clamore sublato; excipitur rursus ex vallo, atque omnibus munitionibus clamor.* Hircius de bello Hispanico: *Hic etsi virtute nostri antecedebant, aduersarij loco superiori defendebantur acerrime, & vehemens fiebat ab vtrisque clamor.* Ex his, id moris fuisse Italis & Hispanis, vt scilicet pugnaturi clamorem ederent, quam possent, maximum, manifestum est, quod & de Germanis

O diximus.

diximus. De Pœnis pariter id affirmari poteſt ex Liuio, *libro* 26. ſcribente: *Prælium non ſolito modo clamore ac tumultu eſt cœptum, ſed ad alium virorum, equorum armorumq; ſonum diſpoſita in muris Campanorum imbellis multitudo tantum cum æris crepitu, qualis in defectu Lunæ ſilenti nocte cieri ſolet, edidit clamorem, vt auerteret etiam pugnantium animos.* Hoc quoque à Gallis obſeruatum, idem Liuius docet *libro* 21. in hæc verba: *Galli occurſant in ripam cum varijs vlulatibus, cantuq; moris ſui, quatientes ſcuta ſuper capita, vibranteſq; dextris tela, quamquam ex aduerſo terrebat tanta vis nauium, cum ingenti ſono fluminis, & clamore vario nautarum & militum, qui nitebantur perrumpere impetum fluminis, & qui ex altera ripa traijcientes ſuos hortabantur.* Sed & ante hos omnes id factum etiam à Græcis, docet Homerus *Iliad* δ. vbi de Troianis loquens, inquit:

οὐ γὰρ πάντων ἦεν ὁμὸς θρόος, οὐδ' ἴα γῆρυς.

Quod pariter confirmat Polybius *lib.* 15. vbi etiam refert, Romanos more patrio in prælio ſimul vociferari, & gladiis ad ſcuta illiſis, ſtrepitum edere. Verum ad rem reuerſi, vnde initium deſumpſimus, concludamus, in textu Taciti legi poſſe *Barditum* & *Barritum*; namque vtrauis lectio ratione non caret, vt diximus.

C. TACITVS IN VITA AGRICOLÆ.

Mediæ campi Couinarius & Eques ſtrepitu ac diſcurſu complebant.

POmponius Mela *lib.* 3. *cap.* 4. docet, Couinum vehiculi falcati genus eſſe, quo Britanni in præliis vterentur; quod pariter legimus apud Diodorum Siculum, *lib.* 6. De hoc Martialis lib. 12. Epigram. 24.

O iucunda Couine ſolitudo,
Carrucaq; magis, eſſedoq; gratum.

Et Sillius lib. 17.

Agmina falcifero circumuenit arcta Couino.

Et Sydonius Apollinaris in laude vrbis Narbonenſis:

—— Iamq; & pectora prona Couino

Extenſi

Extensi rapiuntur, &c.——

Lucanus lib.3.Pharsal.

Et docilis rector monstrati Belga Couini.

Ex his credidere aliqui, Couinarium dictum Couini rectorem, rectorem seu aurigam; Nos tamen ex hoc Taciti loco *Couinarium* interpretamur militem ex Couino pugnantem, cuius & paulo post meminit idem Tacitus in hæc verba: *Interim equitum turmæ fugere, Couinarij peditum prælio miscuere, & quamquam recentem terrorem intulerant, densis tamen hostium agminibus, & inæqualibus locis hærebant, minimeq́; equestris, & pugnæ facies erat, quum in gradu stantes, simul equorum corporibus impellerentur, ac sæpe vagi currus, exterriti sine rectoribus equi, vt quemq́; formido tulerat, transuersos aut obuios incursabant.*

MARCELLI DONATI

IN C. SVETONIVM TRANQVILLVM DILVCIDATIONES.

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.

CAP. I.

Donec per virgines Vestales, perq́; Mamercum Æmilium, & Aurelium Cottam, propinquos & affines suos, veniam impetrauit.

MIRVM videtur, virgines Vestales, quæ castitatem professæ, saltem per annos 30. Vestæ Deæ sacratæ, & igni æterno conseruando assidue assistebant, publica negotia tractasse, eaque perdifficilia & profana, quale erat reconciliatio Cæsaris cum Sulla, quod Suetonius tradit. At admiratio omnis cessabit, si in memoriam reuocemus, tantæ eas dignationis fuisse, vt illis in publicum egressis, fasces præcederent, testimonio Plutarchi, *in Numa*, & Dionysii, *lib*.47. illisque etiam Prætores & Consules de via decederent, vti scriptum reliquit Seneca, *lib*.7.*Declamat*. 8.*Declam.* vbi etiam addit, illis magistratus eosdem fasces submisisse. Quod & D.Hieronymus in Iouianum *lib*.1.tradit. Præterea si ipsis, foras progredientibus, occurrisset quispiam, qui ad capitale supplicium traheretur, eum morte multari non licebat, tradente Plutarcho *in Numa*. Quinimo tanto cultu & honore habitæ sunt, vt seruitia fugitiua, nondū vrbem egressa, retinere in loco precatione possent, Plinio attestante,

ſtante, *lib.28.c.2.* Et Val.Max.*lib.8.de pietate erga parentes*, inquit: *Claudia Veſtalis, quum patrem ſuum triumphantem, è curru violenta manu Trib.pleb. detrahi animaduertiſſet, mira celeritate vtriſq; ſe interponendo ampliſſimam poteſtatem inimicitiis accenſam depulit.* Suetonius tamen in Tiberio, *cap.2.* non patrem, ſed fratrem Claudiæ Veſtalis fuiſſe ſcribit. Ad hæc Suetonius ipſe, *in Vitellio, c.16.* tradit, eum ſuaſiſſe Senatui, vt legatos cum virginibus Veſtalibus ad Flauianos Duces mitterent, pacem petituros. Ex iis omnibus, quanta in publicis rebus Veſtalium eſſet authoritas, facile dignoſcitur. Ideoq; minime mirandum, ſi mediatrices fuerint in venia à Sulla Cæſari impetranda. Quæ eo libentius annotaui, quo videant illi, qui Chriſtum voce tenus, non re ipſa profitentes, virgines Deo ſacras temerare audent, quanta qualiq; pœna ſint afficiendi; quum Gentiles Veſtalium violatores in foro ſub furca flagris cæſos necarent, Dionyſio Halycar.*lib.9.* tradente.

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.
CAP. V.

Tribunatu militum (qui primus Romam reuerſo per ſuffragia populi honor obtigit) authores reſtituendæ Tribunitiæ poteſtatis, cuius vim Sylla diminuerat, enixiſſime iuuit, &c.

Militum Tribuni primum creabantur à Dictatoribus & Conſulibus, poſtmodum anno ab V.C.443. C.Iunio Bubulco tertio, & Q.Æmilio Barbula, iterum à populo creari cœptum, ex Liuio *lib.9.* vbi inquit: *Et duo imperia eo anno dari cœpta per populum, vtraq; pertinentia ad rem militarem, vnum, vt Tribuni militum ſeni, deni in quatuor legiones à populo crearentur, quæ antea perquam paucis ſuffragio populi relictis locis, Dictatorum & Conſulum ferme fuerant beneficia.* Et apud Plutarchum in vita Catonis Vticenſis legimus: *In petitione Tribunatus militaris legem, quæ candidato nomenclatores adeſſe vetabat, ſolus Cato ſeruauit per ſeipſum, appellans populum.* Ex quibus apparet, populi ſuffragiis etiamnum ea ætate tribunos militum à populo creari ſolitos. Idem etiam ex Saluſtio habemus *in bello Iugurthino*, vbi de Mario loquens, ait: *Ergo vbi pri-*

nium Tribunatum militarem à populo petit, plerisq; eius faciem ignorantibus, facile notus per omnes tribus declaratur. Quod etiam ex Cic. *in 2. in Verr. act.* colligi potest, & Asconio Pediano eodem in loco. Hic mos postea seruatus est, nisi nominatim latum esset ad populum, vt suo iuri cederet. Quod factum fuisse, scribit Liuius, *lib.13.* iis verbis: *In Tribunis militum nouatum eo anno propter Macedonicum bellum, quod Consules ex S.C. ad populum tulerunt, ne Tribuni militum eo anno suffragiis crearentur, sed Consulum Pratorumq; in ijs faciendis iudicium arbitriumq; esset.* Aliquando etiam per militum suffragia tribunos militum creatos, obseruamus ex Polybio, *lib.6.* & clare ex Liuio, *lib 7.* vbi habet: *Et quum eo anno primum placuisset Tribunos militum ad legiones suffragio fieri (nam antea, sicut nunc, quos Rufulos vocant, Imperatores ipsi faciebant) secundum in sex locis tenuit.* Cur autem Rufuli vocarentur, docet Festus Pompeius *lib.16.* sic scribens: *Rufuli appellabantur tribuni militum à Consule facti, non à populo, de quorum iure quum Rutilius Rufus legem tulerit, Rufuli, ac post Rutili sunt appellati.* Et Asconius Pædianus loco supra citato, inquit: *Tribunorum militarium duo genera, primum eorum, qui Rufuli dicuntur, hi in exercitu creari solent, alij sunt Comitiati, qui Romæ in comitiis designantur. Postremo Cæsares vti, qui in se omnẽ Reipub. vim cõtulerunt, Tribunos militũ ex libito create voluerũt.* Spartianus in Adriani Cæsaris vita ita scribit: *Nec tribunũ nisi plena turba faceret, aut eius ætatis, quæ prudentia, & annis tribunatus robur impleret, nec pateretur quicquã tribunum à milite accipere.* Augustus tamẽ, vti colligimus ex Suet. *in illius vita, c.38.* Senatorũ filios, qui nondum annũ ætatis 17. haberent, non solũ ad togam virilem sumẽdam habiles fecit, sed & tribunatum militum eisdem dedit. Ita apud Vopiscũ in vita Probi Imperatoris legimus, ipsum Probum adolescentẽ prope impuberem, tribunũ militum factũ fuisse, Valeriani Imperatoris iudicio. Sed & lõge ante Reipub. tempora legimus, Scipionẽ Africanum superiorẽ, admodum iuuenem, tribunum militum fuisse, apud Valer. Max. *lib.5.c.6.* & apud I.C. extat lex. *si Rufinus. 4. C. de test. milit.* qua cautum est, Tribunum militem minorem annis, testantem non posse dare libertatem seruis, &c.

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.

CAP. V.

Lucio enim Cinnæ vxoris fratri, & qui cum eo ciuili discordia Lepidum sequuti post necem Coss. ad Sertorium confugerant, reditum in ciuitatem rogatione Plotia confecit, habuitq; & ipse super ea re concionem.

FVisse Romæ Plautios seu Plotos, constat: de Plautiis Plin.*lib.*11 *c.*45.*& lib.*10.*c.*2. vbi de Quinto Plautio Cōsule. Sext. Pompeius *lib.*14. & Quintilianus *lib.* 1.*c.*8. C. Plautium Consulem cum C. Fabio, iterumque cum Manlio Torquato memorat Liuius, *lib.* 7.*& lib.*8. Lucium, Cneum, & Publium, Plautios omnes, & Aulum Plautium apud Suetonium *in Nerone, c* 38. legimus. Hos vero & quandoq; *Plotos* dictos coniicio. Quod leges nonnullas modo *Plautias*, modo *Plotias* vocatas à scriptoribus obseruo. Fuerunt autem hæ plures. Fuit enim *Plautia Iudiciaria*, seu de iudicibus, de qua Cic. *in orat. pro Cornelio, & ad Att. lib.* 4. Fuit & *Plautia de vi publica*, de qua Cic. *de Respons. aruspic. & in orat. pro Milone, & lib. Epist. ad Q. Frat.* 2. & Salustius *in Catilinā*. Fuit & *Plautia Papiria de ciuitate*, de qua Cic. *in orat. pro Arch.* Fuere & binæ leges Plotiæ, altera *Agraria*, de qua Cic. *lib. Epistol. ad Att. Epist.* 1. Altera vero *de exulibus reducēdis*, vt scilicet qui Lepidum ciuili bello secuti, post necē Consulis ad Sertorium confugerant, impune in ciuitatē redirent; quam tulisse, suadente Cæsare, Plotiū Tribunum pleb. coniiciendū, ob idq; *Plotiam* appellatā, de qua hoc loco Suet. Coniecturam nostrā firmat Gell. *lib.*13.*c.*3. vbi meminit orationis Cæsaris, de qua Sueton. in textu, quaq; Plautiam rogationem suasit, vbi *Plautiam*, nō *Plotiam* vocat, sic & Plautiā de Iudiciis, *Plotiam* vocat Cic. *in orat. pro Mil.* Plautiam itaq; seu Plotiam si vocauerimus, eadem lex erit. *Plautiam* tamen potius, quam *Plotiam* dicendam. Nam sicuti frequens apud scriptores *Plautium* nomen in Rom. historia, ita nullibi *Plotium* obseruo, quod externum, non Romanum diiudico. Nam Plotium Lugdunensem, Gallum, insignem Rhetorem fuisse obseruo, à quo Cicero & Q. Frater Latinas literas didicere, teste eodem Cic. *lib. de Orat.*

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.

CAP. XI.

Trophæa C. Marij de Iugurtha, deq; Cimbris atq; Theutonis olim à Sylla disiecta restituit.

TRopæa legit Torrentius, cæteri omnes *trophæa*, & ego communem lectionem sequor: nam elegantissimum scriptorem voce potius vsum Græca, quam Latina, eaque passim recepta ab auctoribus, non arbitror. Quod si apud Plutarchum & Dionem Latinos factos, hanc vocem nonnunquam legimus, haud mirum, nam illi Græce scripserunt, & interpretes Græcam vocem τρόπαιον recepere, quæ purgate scribentibus Latinis haud familiaris, in hac scilicet significatione. Nam de *Tropæis* hominibus sic dictis, legenda quæ apud Suetonium in Claudio adnotauimus, *cap.* 8. sicuti & *tropæas*, pluuias procellosas dictas, annotauit Cælius Rhodiginus *in lib.* 20. *cap.* 24. Nihilominus in Arcu Romæ, qui nunc non extat, legebatur: *Arcum simulacris eorum, tropæisq; decorat.* Trophæum tamen semper, vt dixi, obseruamus apud primæ classis authores scribi, non tropæum. Virgil. 11. Æneid.

—— *Tibi magne trophæum.*

Et Georgicor. 3.

—— *Diuersa ex hoste trophæa.*

Iuuenalis Satyra 10.

—— *Truncis affixa trophæis.*

Claudianus lib. 1.

—— *Qui me de more trophæis.*

Sidonius Apollinaris in Panegyrico Maiorani:

—— *Propter Bellona trophæum.*

Salustius: *Deuictis Hispanis trophæa in iugis Perinei montis posuit.* Plinius lib. 6. cap. 28. *Trophæa eadem in loco Ioui & Neptuno statuisse.* Horat. lib. 2. Carm. Ode 9.

Cantemus Augusti trophæa.

Nonius: *Spolia capta, fixa in stipitibus appellatur trophæa.* Postremo Cicero recte scribendi magister, semper *trophæum* dixit, vt in

vt in Pisonem: *In Macedonia trophaea posuit.* In Oratione de Prouinciis: *Non turribus sed trophaeis*, & in Oratione pro domo sua: *Non est habitandum in ea vrbe, in qua trophaea de me videam constituta.* Hæc licet friuola & Grammaticalia, longiori oratione diximus, ne candide scribere satagentes, sub doctissimi viri authoritate periclitentur.

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.

CAP. XX.

Campum Stellatem maioribus consecratum, agrumque Campanum ad subsidia Reipubl. vectigalem relictum, diuisit extra sortem, ac viginti millibus ciuium, quibus terni pluresve liberi essent.

STellatem agrum Campani campi partem fuisse colligimus ex Liuio *lib. 9.* scribente: *Eodem anno in campum Stellatem agri Campani Samnitum incursiones factæ.* Huius quoque meminit Cic. contra Rullum *pro lege agraria.* Et Sil. Ital. lib. 9.

Stellatosque docent campos.

Itaque coniicio primis Reipub. Roma. temporibus, quum circumuicini populi debellarentur, subactum & agrum Stellatem, quumque tunc temporis sæpe sæpius inter Tribunos plebis & Senatum contentiose leges agrariæ pertractarentur, hoc est, de diuidendis Pop. Rom. agris, quod passim apud Liuium in primis libris legimus, factum forte ad tollendas discordias, vt ager Stellates nec iuxta plebis placitum, nec Patrum decretum diuideretur, aut indiuisus remaneret, sed medio quodam temperamento Diis immortalibus consecraretur, vt nullum populo nec Senatui in illius possessione ius remaneret, sicque agri huius lites publicæ dirimerentur. Siquidem *consecrare* significat Deo dicare, quod passim apud Canonistas obseruamus, vbi de Episcoporum, Archiepiscoporum, Patriarcharum, & Papæ consecratione verba faciunt, sed præcipue 24 *quæst. 1. c. pudenda.* Hoc verbo vsus est & Iulianus Patritius in versione Nouellæ 6. loco verbi χειροτονεῖσθαι, quo vsus fuit Iustinianus, manuum impositionem significante. Sic enim Episcopos consecrari cœptos docet liber qui πράξεις τῶν ἀποστόλων inscriptus est. Sic μεταφορικῶς consecrati etiã dicuntur inanimata,

puta ædes Imperatoriæ, *l. vnica, de Pal. domib. domin. l. 11.* in eundem sensum & Suet. accipere hoc in loco puto, dum ait, *agrum Stellatem consecratum*, id est, Deo dicatum. Ita Cic. *de Natura Deorum* dixit: *Aram in via noua consecratam*; & *consecrari aram in littore*, in orat. pro Domo. Et iterum: *Quid nunc apud Pontifices agis? te meam domum consecrasse?* Et in Verr. *Delubra sanctissimis religionibus consecrata*, & rursus: *Tui nominis æterna memoria simul cum templo illo consecratur.* Et quod magis ad rem præsentem facit, Liuius *lib. 38.* Agrum sacrum appellatum Milesiis restitutum à Rom. scribit. Quod vero Turnebus *lib. Aduers. 3. c. 22.* tradit, illa scilicet tempestate, qua Cæsar diuisit, agrum Stellatum minime sacratū fuisse, haud mihi probatur. Namque quod semel Diis erat dicatum, minime amplius adimi, & in alium vsum traduci licebat. Præterea, Cæsaris nimiam potentiam & immodicam ambitionem innuere volens Tranquillus ait, illum popularem auram affectantem diuisisse ciuibus, quibus terni pluresve liberi essent, non solum agrum Campanum, quamuis ad subsidia Reip. vectigalem relictum, sed & Campum Stellatem, licet à maioribus Diis esset dicatus, idq; extra sortem, hoc est, præter consuetum modum, nec solita seruata forma diuidendi. Cui interpretationi & præcedentia & subsequentia Suetonii verba manifeste fauent.

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.

Cap. XX.

Postremo in vniuersos diuersæ factionis inductum præmiis, vt se de inferenda Pompeio nece solicitatum à quibusdam profiteretur, productusque pro rostris, auctores ex compacto nominaret.

COmpactum pro coagmento & composito obseruamus apud Latinos scriptores. Cic. *lib. de fini.* inquit: *Quid enim enim in operibus manu factis tamque compactum & coagmentatum inueniri potest?* At hoc in loco aliud significat vox illa *ex compacto*: in prima enim significatione deriuatur à verbo *compingo*, in præsenti vero ex *cum* & *paciscor* conficitur, ita vt sit compactum, pacto firmatum, & pacto conuentum: Ita apud Iurisconsultos *in constitutione Diuorum Seueri & Antonini l. 3. de*

l.3. de execut. rei iudic. ſtructam in vnum collato conſilio machinationem vox iſta ſignificat;ita vt *compactum* vere ſit *pacto conuentum & firmatum, vt quis fraudem faciat.* Liuius lib.6. ait: *Vt multo veriſimilius ſit compacto eam rem & communi fraude patritiorum actam.* Sic Plautus in Capti. *Extemplo rem de compacto geris.* Ita & in præſenti textu inquit Suet. P. Clodium ex compacto cum C. Cęſare fraudulenter nonnullos authores necis Pompeii patrandæ pro roſtris nominaſſe, vnum atq; alterum,ſed fruſtra,& non ſine fraudis ſuſpicione.

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.

CAP. XXII.

Et initio quidem Galliam Ciſalpinam, Illyrico adiecto, lege Vatinia accepit.

VAtiniam familiam Romę fuiſſe non contemnendi nominis conſtat præſertim ex Plinio,*libro* 11.*cap.*14. ex qua tamen improbi viri ortum duxere;Namque teſtimonio Valerii Maximi *libro 6. cap. 3.* C. Vatinius, quod ſiniſtræ manus digitos ſibi,ne militaret,bello Italico amputaſſet,publicatis omnibus bonis, à Senatu æternis vinculis puniendus adiudicatus. Fuit & alter Vatinius Rom. ciuis vitæ adeo impudentis, vt dixerit Seneca, Vatinium aſſiduo conuicio depudere didiciſſe.In hunc Cic.ita acerbe inuectus eſt,vt patefactis illius flagitiis,in ſummum Rom.populi odium perduxerit.Vnde prouerbio locus:*Vatinianum odium*,id eſt,id eſt,implacabile & capitale.Hic idem P.Vatinius Cæſaris voluntati obtemperans,quum Trib.Plebis eſſet,C.Cæſare & M.Bibulo Coſſ.anno ab V.C.614.legem tulit,vt C.Cæſari Gallia Ciſalpina cum Illyrico in quinquennium ſine Senatus decreto,& extra ſortem mandaretur,vtque ii,quos in rogatione nominabat, Legati ſine Senatus decreto cū Cæſare proficiſcerentur;vtq; eidem pecunia ex ærario ad exercitum attribueretur; necnon vt idem Cæſar coloniam Nouumcomum deduceret;quod ex Trāquillo hoc in loco Cic. *in orat. pro Balbo in Vatiniana, Epiſtolis ad Lentulū,* Saluſtio *in Iugurtha*, & Plutarcho *in Vitis*,colligimus.Hæc autē Lex aduerſabatur legi Semproniæ de prouinciis,qua inter alia cautum erat,vt quotan-

quotannis prouinciæ decernerentur arbitratu Senatus, ante comitia Consularia, quas deinde Consules designati inter se sortirentur. De qua lege fusius Cicero *in Orat. pro domo sua, pro Balbo, in Vatinium, & de Prouinciis Consularibus, & Epist. 7. ad Lentulum.* Tulit & hic idem aliam legem: Vt qui repetundarum reus esset, ei alterna consilia reiicere liceret, quæ *Vatinia de repetundis* dicta est, & de qua Cic. *in Orat. in Vatinium*; sicuti prior antedicta *Vatinia de prouinciis* appellata.

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.

CAP. XXII.

Magnamque Asiæ partem Amazonas tenuisse quondam.

AMmianus Marcellinus, *lib.* 22. Thoatias describens, in eis Amazonas resedisse commemorat, at Thracia regio Europæ est, intra partes Scythiæ posita, Macedoniam sequens, quę à Septentrione Istrum habet, ab Oriente Pontum, à Meridie Ægeum mare, vti Ptolemæus *libro* 3. & alii Cosmographi omnes scriptum reliquere. Non ergo Asiaticæ, vt Suet. hoc loco tradit. Ad hæc fuerunt & in Lybia Amazones, teste Silio Italico *lib.* 2. vbi Hafpiteno Hiarbæ filium Amazonica pelta insignem facit; quod pariter confirmatur ex Diodoro *lib.* 4. *Biblio.* At Lybia Africa est, non ergo Asiæ incolæ, quod Suet. scribit. Tollitur omnis difficultas, si dixerimus, multiplices fuisse Amazonas, ob id variis in regionibus sedes habuisse, quum è proprio solo natiuo egressæ, Asiatico scilicet, aliis nationibus debellatis, ac domitis variis regionibus, ibidem sedem suam locauere; quod perbelle docet Ammianus loco citato per hæc verba: *Thermodoon his est proximus ab Armenio defluens monte, & Themiscyreos interlabens lucos. Ad quos Amazonas quondam migrare necessitas subegerat talis. Attritis damnorum assiduitate finitimis, Amazones veteres, quæ eos cruentis populabantur incursibus. altiora spirabant, viresque suas circumspectantes, hisce propinqua sæpius appetebant, validiores rapta præcipiti cupiditatis ardore. Et perruptis nationibus pluribus, manus Atheniensibus intulerunt, acrique concertatione fusæ ac discretæ, omnes nudatis equitatus sui lateribus corruere. Harum interitu cognito, residuæ imbelles domi relictæ, extrema perpessæ viciniitatis*

nitatis repensantes similia, funestos impetus declinantes, ad pacatiorem sedem transiere Thermodoontis, quarum progenies longe deinde propagata per numerosam sobolem, manu firmissima ad loca reuerterat genitalia; sequuto tempore populis diuersarum originum formidabilis. Ex quibus facile conciliantur loca allegata, quæ discrepantia videntur. Nam origine, & priori dominatione apud Thermodoontem Cappadociæ Asiaticæ regionis fluuium resedere, sed bellica fortitudine & alias regiones diuersas, ac orbis terrarum diuersarum partium occupauere successione temporum. Eadem fere quæ Am. de Amazonibus, etiam Iustinus recenset *lib.* 2. illud insuper addens, earum scilicet progeniem esse desiisse, & penitus extinctam tempore Alexandri Magni.

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.

CAP. XXII.

Et initio quidem Galliam Cisalpinam, Illyrico adiecto, lege Vatinia accepit, mox per Senatum Comatam quoque, &c.

VAtinia lex lata fuit à Vatinio viro contaminatissimæ vitæ, & adeo impudenti, vt de eo dixerit Seneca, Vatinium assiduo conuicio depudere didicisse. In hunc tam acerbe inuectus est Cic. vt patefactis eius flagitiis in iudicio, in summum populi Romani odium peruenerit. Hincque factus est locus vulgari prouerbio, *Vatinianum odium*, id est, capitale, & implacabile; vnde Catullus ad Caluum.

Ni te plus oculis meis amarem
Iucundissime Calue, munere isto
Odissem te odio Vatiniano.

Seneca ad Nouatum, Vatinium scribit hominem natum ad risum, & ad odium, & scutram appellat venustum, & dicacem. Huius malos mores quum graphice depinxisset M. Tullius, tandem inquit: *Odio enim tui etsi omnes superare propter tuum in me scelus debeo, tamen in omnibus pene vincor.* Fuit tamen ciuis nobilis ex Tatinia familia, cuius meminit Plin. *lib.* 11. *c.* 45. & hunc Iulius Cæsar ad summos honores prouexit, vel ipsius Ciceronis testimonio, qui *lib.* 2. *epist. ad Att.* ita scriptum reliquit: *Proinde isti, licet faciant quos volent Consules, Tribunos*

bunos plebis etiam, deinde Vatinii strumam sacerdotii διβάφῳ, vestiant, id est, illius flagitia honoribus contegant, siquidem *dibaphum* purpuram fuisse alibi docuimus bis tinctam, qua vtebantur principes magistratus gerentes, ex Plin. *lib. 9. c. 39.* Macrobius *lib. 2. Saturnal. c. 2.* scribit Cic. in Vatinium, qui paucis diebus Consul fuit, ita iocatum: *Vatinii anno magnum ostentum fuit, quia eo Consule, nec bruma, nec ver, nec æstas, aut autumnus fuit.* Idem Cic. teste Plutarcho: *Ad hunc Consulem congratulandi, & associandi gratia pluribus euntibus: Maturemus (inquit) vt hominem ante sui Consulatus exitum præueniamus.* Quum itaq; Vatinius Consul fuerit, leges tulisse Cæsaris dignitati consulens ad eius vota, existimandum; quarum meminit hi[c] Suet. scilicet de Vatinia, qua Cæsari Gallia Cisalpina Illyrico adiecta obuenit. Et infra *cap. 28.* rogatione Vatinia Cæsarem Nouumcomum colonos deduxisse. Et Cic. *in Vatinium* inquit, eum legem tulisse de alternis consiliis reiiciendis. De legibus Vatiniis Cic. etiam *pro Balbo. & epist. ad Lentulum*, & Salustius *in Iugurth.* meminere. Vatiniũ hunc author est Macrobius in cœnis à populo in ludis gladiatoriis lapidib. obrutum. Refert tamen Val. Max. *lib. 6. c. 3.* Vatinium, quod sinistræ manus digitos sibi, ne militaret, bello Italico amputasset, publicatis omnibus bonis, à Senatu æternis vinculis adiudicatum.

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE. Cap. XXVI.

Tirones neque in ludo, neque per lanistas, sed in domibus per Equites Romanos, ac etiam per Senatores armorum peritos erudiebat.

Lanistas seruos coemptos exercitasse in gladiatoria arte alibi docuimus, vt in publicis munerib. eorum operam venundarent iis, qui gladiatorium spectaculum populo exhibere volebant. Gladiatorium autem munus primum Romæ datũ fuisse in foro Boario, Appio Claudio & Q. Fuluio Coss. testatur Val. Max. *lib. 2. c. 1. de institut. antiq.* Dederunt autem Martius & Decius filii Bruti, funebri memoria patris cineres honorando. Quamuis Iul. Flor. *in Epit. Liuii, lib. 16.* id à Decio factum eodem modo scriptum reliquerit. Succedentibus

dentibus temporibus adeo creuit vsus exhibendi in spectaculis gladiatores ad interniciem vsq; pugnātes, vt lanistæ eorum magistri & ipsi mirum in modum Romæ excreuerint, ad quos tirones sese contulisse, vt pugnandi artem perdiscerent, ex hoc Suetonii loco colligimus, ducesque in bellum profecturi gladiatorium munus exhibere consueuere, scilicet, vt milites tirones vulnera cernere assuefcerent. Quod testatum reliquit Pomponius Lætus *in compendio Rom. historia*, vbi de Nemesi Dea verba facit, & Iulius Capitolinus in Maximo & Balbino Imperatoribus ita scribit: *Celebratis sacris, datis ludis scenicis, ludisq; Circensibus, gladiatorio etiam munere, Maximus susceptis votis in Capitolio ad bellum contra Maximinum missus est cum exercitu ingenti, Pretorianis Romæ manentibus. Vnde autem mos tractus sit, vt proficiscentes ad bellum Imperatores munus gladiatorium & venatus darent, breuiter dicendum est. Multi dicunt, apud veteres hanc deuotionem cōtra hostem factam, vt ciuium sanguine litato, specie pugnarum se Nemesis, id est, vis quædam Fortunæ satiaret. Alii hoc literis tradunt, quod verisimilius credo, ituros ad bellum Romanos, debuisse pugnas videre, & vulnera, & ferrum, & nudas inter se cohortes, ne dimicantes in bello armatos hostes timerent, aut vulnera & sanguinem perhorrescerent.* Hactenus Capitolinus. Eadem causa assignatur à Spartiano in Pupieno, & Albuino, quod & ex Liuio *lib* 41. colligi potest, vbi scribit de Perseo Rege: *Gladiatorium munus Romanæ consuetudinis primo maiore cum terrore hominum insuetorū ad tale spectaculum, quam voluptate dedit, deinde sæpius dando, & modo vulneribus tenus, modo sine sanguinis missione etiam, & familiare oculis gratumque id spectaculum fecit, & ad armorum studium plerosq; iuuenum accendit.* Hac item ratione Solon apud Luciā *in Anach.* narrat, legē Atheniensib. fuisse, vt iuuenes cothurnicibus, siue qualeis, ac gallis pugnantib. spectandi studiū impenderent, quo illi volucres vsq; ad extremā virium defractionē rostris certātes intuētes, ad fortiora subeūda pericula, & cōtemnenda vulnera, ne auib. ingenerosiores apparerēt, inflammarētur. Cuius studii mentionē quoq; fecit Æschines contra Timarchū, & Ælian. *lib.* 2. *variæ hist.* id acceptū à Themistocle dicit. Seueri quoq; filios Herodia. scribit dissidere solitos puerili

primum

primum certamine, edendis cothurnicum pugnis, gallinaceorumque conflictibus. Plinius quoque tradit, Pergami omnibus annis spectaculum gallorum publice edi solitum; ceu gladiatorum. Proditum quoque memoriæ, Socratem Iphicrati Duci animos adiecisse, quum ei præmonstrasset gallinaceos corã gallina, pennis ac rostro dimicantes. Quam vtilitatem agnouit & Crisippus *in lib. de iustitia*, dum gallorum æmulatione iniici nobis ad fortitudinem stimulos prodidit. Amplius apud Xenophontem ait Socrates, gallis vt pugnatiores efficerentur, ante certamen allium in cibum dari solitum. Vnde in veteri Comœdia legimus ἐσκοροδισμένος, id est, *allio pastus*, de iis, qui in pugnam procliuiores sunt. Et Col. *lib.* 8. *c.* 2. Lanistas auium appellat, qui aues certaminibus præparabant. Cæsar itaque qui milites generosos ac strenuos habere optabat, tirones per lanistas exerceri solitos in propriis gymnasiis, etiam in domibus per Equites & Senatores Romanos armorũ peritos erudiri curauit, quod & antea factitatum tradit Valerius Maximus, *lib.* 2. *c.* 1. vbi ait, P. Rutilium Consulem collegam Cn. Manilii è ludo Cornelii Scauri doctioribus accersitis, plagas vitandi, & inferendi militibus præcepta primũ dedisse. Hoc autem multiplici modo factum obseruamus; nam sub præceptoribus milites, vel gladiatore (vtriusque enim artem ludricam prodesse testatur Cic. in Orat.) se exercebant, scilicet vel inuicem bini cum telis & armis rudibus, vel incidentibus, & pungentibus, quæ pugna μονομαχία Grǽcis dicta fuit, vel sine Antimacho, seu aduersario, per se soli aduersus vmbram, murum, columnam vel palum cum armis, & etiam sine armis, quæ exercitatio à Cœlio Aureliano 5. Chron. par. c. vlt. *Hoplomachia*, hoc est, armorum ficta conflictio vocata fuit, & hanc Gal. 2. *de tuen. valet.* à Damea inuentam membrorum optimo statui conferre tradidit. Et Martialis *lib.* 8. medicum carpit, inquiens:

Hoplomachus nunc es, fueras ophtalmicus ante,
Fecisti medicus quod facis hoplomachus.

Sicuti quæ sine armis fiebat aduersus vmbram Græci σκιομαχίαν, id est, *vmbratilem pugnam* dixere. Quamuis ego crediderim,

diderim, huiusmodi vocem omnibus speciebus fictę pugnę accomodari posse, scribente Cic. in Orat. educendum ex exercitatione vmbratili medium in agmen, in puluerem, in clamorem, in castra, in aciem, quicquid in re hac viri clarissimi digladiati sint. At *schiamachiam* fuisse proprie, quando quis aduersus vmbram brachiis & cruribus pugnabat, præter Platonem, qui in Apologia, & alibi σκιομαχεῖν de pugnantibus sine aduersario dixit; author est etiam Oribasius, qui ex Antylli sententia tradit, ita certantes consuesse nō solum cum vmbra manibus atq; cruribus pugnare, verumetiam aduersus columnam, & aduersus palum; cuius meminit Iuuenalis *Saty. 6.* Vmbratilis pugnæ huiuscemodi verba fecit Plato *lib. 7. de legi.* cuius verba Græca Latine ita sonant: *Si omnibus animatis & inanimatis careamus, nunquid nos ob eorum, qui nobiscum exerceant inopiam aduersus nosmetipsos vere vmbratili pugna certare audebimus?* Et Plutarchus *in 7. Problem. problem.* 10. ait: *Sed video vos iam vmbratili pugna aduersus Idola pugnare paratos.* Hac dicendi phrasi vsus est Paulus Apostolus, inquiens: *Ita pugnis certo, quasi aerem non cedens.* Pausanias 5. *Eliacon* narrat, quod Glaucus Carystius Athleta strenuus, non minus ob pugilatoriam, quam in vmbra pugnandi excellentiam celebratus sit, eiq; statua habitu formaq; in vmbra pugnantis erecta. Diony. *in lib. de diuin. nom. cap.* περὶ δυνάμεως, si Græca Latina reddamus, ita scribit: *Quod sapiens minime intelligens inexpertos vincendi athletas imitatur, qui sæpe Antigonistas imbecillos esse supponentes, vt ipsis videtur, necnon aduersus eos absentes fortiter vmbratili pugna certantes, aduersarios ipsos vicisse putant.* Aliquando etiam antiquitus cum armis aduersus vmbram pugnatum post cœnam à Celtis, Possidonius author est, & Gal. *lib. 2. de tuenda valetudine, c.* 11. *&* 12. ad exercenda brachia & crura sciomachiam commendauit. De armorum exercitatione aduersus palum scribit Vegetius *lib. 1. de re milit.* Palorum vsum non tantum militibus, sed etiam gladiatoribus plurimum profuisse, nec vnquam aut arenam, aut campum victores vllos declarasse, nisi qui diligenter ad palum fuissent exercitati, *& eodem lib. cap.* 11. scribit idem Vegetius, hanc pali exercitationē ita exercitam, quod singulis

P tyroni-

tyronibus ſinguli pali deſignarentur in terram, ita vt micari non poſſent, & ſex pedibus eminerent, & contra illum palum veluti contra aduerſarium ſcuto & claua tanquam gladio ſe quiſq; exercebat, nũc quaſi caput aut faciem peteret, nunc à lateribus minaretur, interdum contenderet poplites, ac crura ferire, recederet, inſultaret, inſiliret, & quaſi præſentem aduerſarium, ſic palum omni impetu omnique bellandi arte tentaret. Non ſolum vero ad palum exercebātur tyrones milites, vel gladiatores, ſed & inuicem bini certabant rudibus armis; quod & approbaſſe Ariſt. in Politicis, & Platonem 7. *de Legib.* ſatis liquet, & clarius Plato idem *in Pachate* ſcribens, iuuenibus conducere, vt armis pugnare diſcant. Hanc rudibus armis factam Monomachiam Athenæus *lib.* 4. Hermippum Mantinatum inueniſſe, & Cyreneos æmulatos ſcribit, quam vulgo Itali *ſcrimiam* appellamus. Cui haud mirum quod hoc loco tradit Suetonius, nobiliſſimos Equites & Senatores Romanos ſtuduiſſe, quum legamus apud Gal. 3. *de fractu. lib. hiſt.* 1. etiam Græcos Sacerdotes monomachiam exercere ſolitos, & Athenæus ſcribat, illuſtres viros atq; Duces eandem exercuiſſe; quinimo Herodianus & Iulius Capitolinus teſtes ſunt, Commodum Imperatorem gladiatorem eximium fuiſſe, & in publicis theatris, ſpreta Imperatoria dignitate gladiatoris partes adimpleuiſſe. Et de Nerone Imperatore Suet. in illo *c.*12. ſcribit eum exhibuiſſe ad ferrum etiam quadringentores Senatores, ſexcentoſque Equites Romanos, & quoſdam fortunæ atque exiſtimationis integræ. Et Corn. Tacitus *lib.*15. inquit: *Spectacula gladiatorum idem annus habuit pari magnificentia ac priora, ſed fœminarum illuſtrium Senatorumque filiorum plures patenam fœdati ſunt*, vnde exiit illud Iuuen. Sat. 8.

Quem ſedet, & ſpectat triſcurria Patritiorum
Planipedes audit Fabios, ridere poteſt qui
Mamercorum alapas, quanti ſua funera vendant:
Quid refert? vendunt nullo cogente Nerone,
Nec dubitant celſi Prætoris vendere ludis.

Ad hæc cap. ſeq. Suet. teſtatur, Auguſtum ad gladiatorias operas etiam Equitibus Romanis aliquaado vſum fuiſſe, verum

rum priusquam S.C. intercederet; nihilominus Vlp. Iurisc. *l. quod ait Prætor, 2. D. de iis qui not. infam.* §. *vlt.* scribit, eos qui in certamen propter præmiũ descendunt, famosos esse, quod & D. Aug. *2. ciuita. Dei, c. 27.* confirmat.

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.

CAP. XXVIII.

Annuam etiam habitationem Romæ vsque ad bina millia numum, in Italia non vltra quingentos sestertios remisit.

INter cæteras artes, quibus Cæsar Reipublicæ occupationi inhians, ad vniuersi populi Rom. animos conciliandos vsus est, & hæc vna fuit, vt scilicet illis, qui publicas domus habitabant, annuas pensiones, quas pendere tenebantur habitatores, remitteret. Sicuti autem commorari & commoratio ad tempus dicitur, ita & habitare, & habitatio perpetua est. Quæ distinctio elicitur ex Cic. *lib. de Senectute*, vbi habet: *Commorandi enim natura diuersorium nobis, non habitandi dedit.* Attamen hæc differentia sæpe confunditur. Itaq; *habitatio* dicta domus, seu locus, quem habitamus, quod passim obseruamus apud Latinos Scriptores. Habitare autem dicimus quempiam, vel in suo, vel in cõducto, vel gratuito. Habitationem tamen Iuristæ in genere definiunt *in l. 2. §. domus, D. de vsu & habitat.* esse ius in ædibus alienis commorandi, cum propriis rebus, quoquo modo ad se pertinentibus, salua ædium substantia. Quæ descriptio proprie competit habitationi, de qua in præsenti textu meminit Suetonius, nam non de ea, quæ gratuito, nec in suo fiebat, habitatione, verba illius intelligi possunt, sed de habitatione in domo aliena, in qua annuam pensionem soluentes habitatores commorabantur. Sic habitatorum nomine apud Iurisperitos intelliguntur inquilini, *l. habitatores, D. Locati.* Nec solum habitatio, de qua Suetonius, erat domus alienæ, sed duntaxat etiam domus publicæ. Sicuti enim Populi Romani erant agri publici vectigales, ita & domus, quæ annua pensione constituta locabantur. Remisit itaque Cæsar huiusmodi annuas pensiones, minores scilicet, non solum Romæ, sed & per Italiam, quę ad publicum spectabant.

Nam si alterius priuati fuissent, si habitatorem sibi conciliasset, remittendo, locatorem vtique ab se alienasset, cuius damno remissio cessisset. Quod vero minores pensiones remiserit duntaxat Cæsar, fuit in causa, ne publicis redditibus nimium officeret, sicque sibi publicam inuidiam concitaret. Bina vero millium nummum habitationis pensionem non magnam fuisse, colligere possumus ex Cicerone scribente in orat. pro Cœlio: *Sumptus obiectus est habitationis, 30. millibus dixisti eum habitare.* Et iterum: *Cuius in ædiculis habitat decem millibus.* Hanc nostram interpretationem confirmant eiusdem Cæsaris verba *lib. 3. de bello ciuil.* vbi habet, M. Cœlium Rufum Prætorem ad hominum excitanda studia, duas leges promulgasse, vnam, qua mercedes habitationum annuas conductoribus donauit, alteram, tabularum nouarum.

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.
CAP. XXIX.

Circensibus spatio Circi ab vtraque parte producto, & in gyrum Euripo addito, quadrigas, bigasque, & equos desultorios agitauerunt nobilissimi iuuenes.

DEsultores, & Desultorii equi, qui in Circensibus ludis dicerentur, nullus hactenus, quod sciam, plene assequutus est. Id nos ex marmoreis tabulis, numismatibusque antiquis cognouisse censemus; in quibus bigarum, quadrigarum imagines ad metam cursum dirigentes spectauimus, præcurrenti equo, cui homo insidet ad cursum incitans, modo palmam, modo coronam manu elatam demonstrãs; quę in Circi maximi Iconibus studio Pyrrhi Ligorii, Onuphrii Panuinii, & Michaelis Trapezini opera typis excusis spectare cuilibet licet, necnon in quorundam Neronis & Traiani numismatum parte inuersa, quorum icones in libro Sebastiani Erizzi conspicari vnusquisque potest. Itaque hos equos præcurrentes *desultorios* dictos, & insidentes *desultores* non dubitamus; pręsertim quum scriptorum sententiæ in re hac satis diuersæ, omnes huiusmodi equis conuenire videantur. Cassiodor. *lib. Epist. 3.* ita scribit: *Biga quasi Lunæ, quadriga*

quadriga Solis reperta est, & equi desultorii, per quos Circensium ministri, missos denuntiant exituros, Luciferi præcursorias velocitates imitantur. Quæ desultoriis equis à nobis dictis congruere palam est. Idem confirmare possumus ex Liuio de Circensibus *lib.*44. scribente: *Semel quadrigis, semel desultore misso.* Et nostræ sententię fauent Iurisconsulti, *l.*20. *de præscrip. verb.* vbi habemus: *Si tibi equos venales experiendos dedero, vt si in triduo displicuissent, redderes, tuque desultor in his curreris & viceris, &c.* Expleto cursu in Circensibus desultor in alium equum, fatigato derelicto, mira facilitate & velocitate insiliebat, quod colligimus ex Isidoro *libro* 18. *cap.* 39. vbi de desultore loquens ait: *Quum ad finem cursus venisset, desiliebat, & de equo in equum trãsiliebat.* Hoc pariter appositissime scriptum reliquit Manilius *lib. Astrono.*5. hisce versibus:

Nec non alterno desultor sidere dorso
Quadrupedum, & stabiles poterit desigere plantas,
Per quos vadit equos, ludet per terga volantem.

Desultorem quoque scite designat Elegiacum illud:

Est etiam aurigæ species Vertumnus, & eius
Traiicit à terno qui leue pondus equo.

Ita Sextus Pompeius Desultorios equos à desiliendo dictos annotauit, eo quod milites quidam in prælio duobns vterentur equis, vt fesso altero, & sudante, transirent in siccum, & validum; quod Scytharum morem fuisse docuit Amm. Marcellinus *libro*... Ælianus, vbi de phalange verba facit *Antistoma* appellata: *Valet*, inquit, *hoc instruendi genus potissimum contra barbaros, qui loca amni Istro vicina incolunt, quos Amphippos cognominant, à mutatione equorum, ex aliis enim equis in alios transilire consueuerunt.* Hos & Suidas vbi de vocabulis rei militaris; & Pollux *lib. Onomastici* 1. ἀμφίππους & ipsi nominant. Liuius *libro vigesimotertio*, tales Numidas describit, in hæc verba: *Nec omnes Numidæ in dextro locati cornu, sed quibus desultorum in morem binos trahentibus equos, inter acerrimam sæpe pugnam in recentem equum ex fesso transultare moris erat.* Hoc idem confirmat Strabo *libro decimoseptimo*, & Herodotus *libro septimo*, tradit Indos equis desultoriis vsos. Et Varro *lib. de re rust.* 2. ait: *Itaque perosus belli alios eligit,*

alit, & docet, aliter quadrigarius, ac desultor, neque idem qui vectorios facere volet. Ex his omnibus colligere possumus, veritati maxime consentaneum esse, quod diximus de desultoriis equis, & desultoriis equitibus, hi namque in Circo, cursu peracto, ex vno in alium equum transilientes, illum exagitabant, modo dextrorsum, modo sinistrorsum inflectendo, ante, & retro, & sursum attollendo, atque in varios gyros circumflectendo. Vulgo dicimus *maneggiare*. Desultorios equos Dionysius Halycarnass. *lib. 1. Antiq. Rom.* παραβάτας, appellauit, Poetæ vero Athenienses, vt ipse refert, ἀποβάτας, hoc est, *currus socios*, vel *dominos*; Vnde Plutarchus in Phocione dixit, ἀποβάτην ἀγωνίσασθαι, tales autem conspiciuntur in marmoribus & numismatibus antiquis, vt diximus. Extat Romæ in æde D. Ant. Colosii Epitaphium, in cuius medio sunt duo equi desultorii, inter quos vir vnus cum hac inscriptione in marmore: *Aquiloni Aquilonis vicit* CXXX. *Secund. tulit* LXXXVIII. *Tert. Ful.* XXXVII. *Hirpinus. N. Aquilonis vicit* CXIIII. *Secundas tulit.* LVI. *Ter. Ful.* XXXVI. Et Turnebus *Aduers. lib.* 18. *cap.* 26. desultorem iure Græcis dici μεταβάτην scribit, hoc est, *transitiuum*, seu *transmutatiuum*, eo quod de vno in alium equum se transferat. Nec prætereundum, nobiles iuuenes, qui Circensibus studebant, primum se equis desultoriis exercuisse, postea ad aurigandum in bigis vel quadrigis se transtulisse; cuius rei habemus indicem Ciceronem scribentem in orat. pro Muræna: *Nescio quo pacto mihi videtur Prætorius candidatus in Consulatum, quasi desultorius in quadrigarum curriculum incurrere.* Ex quibus etiam patere potest, desultorium per translationem dici instabilem, seu in alium facile commeans. Sic Apuleius libro primo de Asino aureo, *desultoriæ scientiæ stylum* dixit. Et Martianus *de nuptiis Philologiæ*, in eundem sensum scriptum reliquit: *Pernix leuitate desultoria gestiebat.*

Equos desultorios quos diximus, quos singulares appellauere Panuinius, Ligorius & Erizzus, ea forte de causa, quod sicuti Bigæ, binis equis, Quadrigæ quatuor in Circensibus decurrerent, ita desultores vno & singulari tantum: Sed quum hac appellatione nullus ex antiquioribus scriptoribus

ptoribus vsus fuerit, eam haud recipiendam arbitramur, sed vocem *desultorii* recipiendam, qua omnes, vt diximus, vsi fuere. Equites profectò singulares apud antiquos extitisse obseruamus, sed non equos, hoc est, militum equestrium excellentem titulum: siquidem singulare pro excellenti dici Latinis patet, ex Cic. lib. *de Orat.* vbi Antonii *vim ingenii singularem, & prope diuinam* dixit. Et ad Att. *singularem & incredibilem virtutem.* Et in Epist. *singularem & propemodum incredibilem fidem.* Et *singularem & praestantißimam virtutem P. Lentuli.* Et *singularem, & eximiam Pompeii virtutem*, in Orat. pro illo. Et Plinius in Epist. 45. *Vxorem singularis exempli* scripsit. Singulares autem milites olim vocatos, vel singularios, constat ex Cassiodoro *libro* 2. & ex libro cui titulus, *Notitia Rom. Imperii.* Quod pariter colligimus ex antiquis inscriptionibus, cuiusmodi vna quæ Romæ extat in S. Ioanne de Mercato, talis:

P. ÆLIO DECIMINO B. M. MIL. A. XVII.
EQ. SING. AVG.

Alia conspicitur in domo D. Caroli Astalli, huiusmodi:

M. VLPIO VIATORI EQ. SING. AVG.

Tertia apud sanctum Marcum in pariete Ecclesiæ.

T. HORTENSIO MVCRONI NATIONE
MARSO Q. V. A. XXXXV. AEL. VERNVS
ARM. CVST. EQ. SING. AVG.

Et in Hospitali Anglorum altera.

M. VLPIVS EQVES SINGVLARIS AVGVSTI.

Ex quibus colligimus, equites singulares olim non modo fuisse, sed *Augusti*, seu *Augustales* vocatos, eo quod Augustis familiares essent, illisque assisterent, vel quod in Cæs. Augusti honorem essent instituti, namque Cornelius Tacitus *libro* 14. & Dion *in Neronis vita* testatum reliquere, Neronem quinque millia militum instituisse, quos *Augustales* nominauit.

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.

CAP. XLI.

Iudicia ad duo genera iudicum redegit, Equestris ordinis, ac Senatorii.

IVdicia apud Romanos olim in tres ordines diuisa fuisse, ex hoc loco clare colligimus, scilicet *senatoriũ, Equestris ordinis, & Tribunorum ærariorum*, quod etiam docet Alex. ab Alex. *libro* 2. *cap.* 24. Primum enim Senatores soli iudicabant, quamobrem plebi inuisi erant. Vnde C. Gracchus rogatione promulgata trecentos ex Equestri ordine adiecit iudices, parem Senatoribus numerum, vt metu communicati imperii, iudicia æqua lance librarent. Quæ omnia habemus ex Plutarcho *in vita Gracchi*, ex Velleio Paterculo, & ex Varrone referente Nonio *libro* 4. *de vita populi Romani*. Quamuis Florus *libro* 60. *Ep tom.* scripserit, Gracchum legem tulisse, qua Equestrem ordinem Senatorio duplicem constituebat, statuens vt trecenti Senatores essent, Equites sexcenti, vt Equester ordo bis tantum virium haberet. Postmodum à L. Aurelio Cotta Prætore, lege lata iudicia communicata non solum Senatui & Equitibus, sed & Tribunis ærariis. Quod Asconius in Oratione Ciceronis in Pisonem, & in Oratione pro L. Cornelio clarissime docet. Vnde lex ista iudiciaria appellata, vti ibidem legimus. Sed ærarios Tribunos iudicatura ablegauit Iulius Cæsar, quod hic docet Suetonius, quos tamen restituisse Augustum non dubitandum, id attestante eodem Suetonio in illius vita *cap.* 32. in hæc verba: *Ad tres iudicum decurias quartam addixit ex inferiori censu, quæ ducenariorum vocaretur, iudicaretque de leuioribus summis.* Quod etiam ex Plinio colligimus *in calce cap.* 1. *libro* 33. Itaque sicuti Senatorius ordo de maximis causis iudicabat, ordo Equester de mediis, ita Tribuni ærarii de minoribus, de minimis Ducenarii. In Senatorio autem ordine iudicatura non excedebat Prætorium magistratum; nam Consules non ferebant antiquitus iudicium, teste Liuio *libro* 3. Nec obstant Auli Gellii dicta ex Marci Messalæ authoritate *libro* 13 *capite* 14. Consules, Prætores & Censores, *maiores magistra-*

magistratus appellantis, reliquos vero *magistratus minores.* Nam aliud est magistratum dicere, aliud iudicem; quamuis Bartolus *in l.1. de offic eius cui mand. est iurisdict.* iudices & magistratus maiores indifferenter vocet, qui de maioribus rebus & arduis iudicent. Quod tamen haud veritati consentaneum est; namque Cic.*lib.3.de leg.*ita scribit: *Videtis igitur, hanc esse magistratus vim, vt præsit præscribatq; recta & vtilia, & coniuncta cum legibus; vt enim magistratibus leges, ita populo præsunt magistratus, ireq; dici potest, magistratum esse legem loquentem, legem autem mutum magistratum.* Et 1.Offic. *Est igitur proprium munus magistratus, intelligere, se gerere personam ciuitatis, debereq; eius dignitatem & decus sustinere, seruare leges, iura describere, & fidei suæ commissa meminisse.*

Iudex porro dicitur, quasi ius dicens populo, & qui causas litigiorum cognoscit. Vnde recte Rhod.*lib.18.lectionum antiquarum, cap.19.*scriptum reliquit, quod legum ministri sunt magistratus, legum interpretes iudices; & nisi magistratuum ordinem ab ordine iudicum segregemus, erit profecto contradictio in Suetonii verbis, in eodem hoc capite, dum Cæsarem per initia scribit ampliasse minorum magistratuum ordinem, & postmodum Tribunos ærarios sustulisse, tertium iudicum ordinem, quos minores causas olim cognouisse, omnibus receptum est, præsertim pecuniarias; vnde forte ærarii dicti, & non quod exigerent pecunias ærarii publici, id enim munus Quæstorum proprie erat. Sed de hac re sententiam nostram comprobantia alia plura legi possunt apud Sigonium, *lib.2.de antiq.iur.Rom. per init.cap.18.* Ærarios autem Tribunos non ex Senatorio vel Equestri ordine fuisse, sed ex plebe, docet Dion, præsentem Suetonii authoritatem confirmans, per hæc verba, de Cæsare loquens: *Iudicia Senatoribus, Equitibus commisit, vt purissima pars ciuitatis iudicaret: ante enim ex plebe quidam etiam vnà iudicia exercebant.* Illud postremo non prætermittendum, quod ex Cicerone elicimus *in prima Philippica,* M.Antonium scilicet Consulem, Cæsare interfecto, legem tulisse, vt ad duas decurias Senatorum & Equitum iudicum, tertia adiungeretur, Centurionum & manipularium mili-

tum legionis Alaudæ, quos ego censeo postea ab Augusto inter ducenarios iudices collocatos, nisi eos omnino à iudicandi munere amouerit, &c.

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.
CAP. XLII.

De pecuniis mutuis, disiecta nouarum tabularum expectatione (quæ crebro mouebatur) decreuit tandem, vt petitores creditoribus satisfacerent, &c.

TAbulæ dicebantur *testamenta*, in quacunque materia inscripta, *ex l. 1. & 4. de bonor. possess. sec. tab. in P.* & tabulæ nouæ *testamentum nouum*, priori scilicet expuncto & irrito, quod *Epistolarum* 2. approbat Cæcilius, sicuti Budæo teste, primæ & secundæ tabulæ intelligi possunt prima & secunda charta testamenti; antiquissimus enim mos scribendi fuit ceratis tabulis, quæ & *codicilli & pugiles* vocantur, plurali numero, teste Vigellio. Sed & tabulas nouas dicebant Romani, legem quæ ferebatur de ære alieno plebi, inuitis creditoribus, relaxando, quas & Cicero *in Epistolis ad Atticum* χρέων ἀποκοπὰς appellauit. Lex lata nouarum tabularum Romæ maximas sæpe perturbationes peperit; vnde iure Liuius, *lib.* 33. rogationes de tabulis nouis, & de agro viritim diuidendo, *duas faces nouantibus res, & plebem in optimates accendendum* dixit. Et Salustius Catilinam publicæ quietis turbatorem arguens, inquit: *Tunc Catilina polliceri cœpit tabulas nouas, & proscriptionem locupletium.* Cicero in Officiis ait: *Tabulæ nouæ quid habent argumenti? nisi vt emas mea pecunia fundum, & eum tu habeas, ego non habeam pecuniam.* De hisce tabulis nouis non semel Cicero ad Atticum. Seneca appellat tabulas nouas *rem perniciosissimam beneficiorum.* Quum itaque Cæsar adhuc in armis esset, & Dolobella Tribunus plebis cogitaret de ratione promulganda de nouis tabulis, quod innuere videtur Cicero *ad Atticum*, dum scribit: *Maxime autem expecto, ecquid Dolobella tinniat, an in meo nomine tabulas nouas feceris.* Cæsar, ne sibi apud Optimates inuidiam pareret, & vt plebi simul satisfaceret, tabularum nouarum publi-

publicationem à populo expectatam suppressit, & quicquid vsurarum nomine numeratum fuerat, in sortem redegit, decreuitque vt debitores creditoribus satisfacerent per æstimationem possessionum, quanti quisque ante ciuile bellum comparasset, qua conditione quarta pars fere debiti deperibat. Apud Cæsarem *de bello ciuili, lib.* 3. legimus, M. Cælium Rufum Prætorem ad excitanda hominum studia, binas leges promulgasse; vnam, qua mercedes habitationum annuas conductoribus donauit; aliam, tabularum nouarum, ex quo impetum multitudinis in alium Prætorem vrbanum, C. Trebonium factum, & nonnullis vulneratis, eum de Tribunali deturbauit. Scribit ita Liuius in Epit. lib. 3. *M. Cælius Rufus quum seditiones in vrbe excitaret, nouarum tabularum spe plebe sollicitata, abrogato magistratu, pulsus vrbe.* Et in Epit. lib. 112. *Quum seditiones Romæ à P. Dolobella Trib. pleb. legem ferente de nouis tabulis, excitatæ essent, &c.*

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.

CAP. LXIV.

Inprimis Martis templum, quantum nusquam esset, exstruere, repleto & complanato lacu, in quo Naumachiæ spectaculum ediderat.

Martis ædes seu templum in vrbe, & extra fuisse, ex lectione antiqua obseruamus, extra portam scilicet Capenam, ex Liuio, *lib.* 7. vbi habet: *Quum omnes extra portam Capenam ad Martis ædem conuenire armatos iuniores iussisset.* Cuius rei causam Vitruuius *lib.* 1. *cap.* 7. ita scribit: *Martis ædem ideo extra vrbem collocatam, vt non sit inter ciues armigera dissensio, sed ab hostibus ea defensa, à belli periculo conseruetur.* Fuit etiam Martis templum Romæ dicatum, de quo Liuius ita scribit lib. 6. *Eo anno ædes Martis Gallico bello vota, dedicata est à Tito Quinctio duumuiro sacris faciundis.* Seruius *lib.* 1. *AEneid.* enarrans eum locum:

Cana fides, & Vesta Remo cum fratre Quirino
Iura dabant, &c.

Mars,

Mars, inquit, *quum sæuit, Gradiuus, quum tranquillus, Quirinus dicitur. Vnde habet duo templa, alterum in vrbe, quod Quirini est, alterum extra vrbem, in via Appia, prope portam, quasi Bellatoris & Gradiui.* Et *lib.6.* eiusdem in alium locum:

Tertiaq; arma patri suspendat capta Quirino.

Quirinus (ait) *est Mars, qui praeest paci, & intra ciuitatem colitur; nam belli Mars extra ciuitatem templum habuit.* Cur autem *Gradiuus* dicatur, declarat Festus Pompeius *lib.7.* quod scilicet ita nuncupatus est à gradiendo in bello vltro citroque, siue à vibratione hastæ, quod Græci dicunt *κραδαίνειν*. Quod autem spectat ad præsentis loci explanationem, dicendum, Iulium Cæsarem maxima & difficilia, quæ viderentur, semper animo voluentem, cogitasse de extruendo templo Martis, in vrbe præsertim, quia lacus, in quo Naumachiæ spectaculum ediderat, replendus esset, quem intra vrbem fuisse, elicitur ex iis, quæ *cap.39.* leguntur superius. Sed Marti vltori Augustum ædem in Palatino extruxisse, testatur Suetonius *in eius vita, cap.29.* Nam quæ Iulius Cæsar cogitarat, sed intermiserat, expleuisse fere omnia Augustum Imperii successorem constat, etiamsi non in eodem loco à Cæsare destinato, &c.

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.

Cap. XLIV.

Theatrumq; summæ magnitudinis Tarpeio monti accubans.

Septem Romæ collles fuisse, vulgatissimum est, inter quos præcipuum *Capitolinum*, qui *Saturnius* primum appellatus est, teste Varrone, *lib.4. de lingua Latina*, & Solino, *cap.2.* in cuius faucibus Fanum Saturni situm, quod ærarium populi Romani erat. Idem fuit etiam *Tarpeius* dictus, à Tarpeia virgine Vestali, Spurii Tarpeii filia, quæ Tatio Sabinorum Regi proditione arcem in Capitolio constitutam dedit, ibidemque à Sabinis scutis obruta, necata fuit, quod Plutarchus *in vita Romuli*, & Valer. Maxim. *lib.9. cap.6.* Propertius *lib.4.* & Ouid. *Metamorph.14.* & Liuius *per initia 1. lib.* scriptum

ſcriptum reliquere, & Virg. 8. *AEneid.* Tarpeiam ſedem appellauit, inquiens:

Hinc ad Tarpeiam ſedem, & Capitolia ducit:
Aurea nunc, olim ſylueſtribus horrida dumis.

Collis hic *Capitolinus* vocatus, ex hominis capite inuento, dum templi Iouis fundamenta effodiunt. Titus Liuius *lib.* 5. & Cornelius Nepos *lib. de viris illuſtribus, cap.* 8. tradidere: *In hoc, præter Saturni templum, erant & Iouis, Iunonis & Mineruæ ædes.* De Iouis æde, quod Capitolium dixere, omnibus receptum eſt. De æde Iunonis teſtatur Cic. *in orat. ad Equites Romanos.* Mineruæ, & omnium teſtis eſt Liuius, *lib.* 51. vbi hæc verba proferentem inducit Manlium Capitolinum, à viatore arreptum: *Iupiter optime maxime, Iuno Regina, ac Minerua, cæteriq; Dij Deæq;, qui Capitolinum arcemq; incolitis, ſiccine veſtrum militem ac præſidem ſinitis vexari ab inimicis?* His itaq; ſic ſe habentibus, videtur abſurdum, quod hoc loco tradit Tranquillus, quod Theatrum ſummæ magnitudinis in Tarpeio extruere cogitaret Iulius Cæſar, quum hic collis non ingentis magnitudinis capax eſſet, præſertim tot templis, & Capitolina arce præpeditus, aliiſque pluribus ædificiis refertus, ita vt iure Plinius *lib.* 36. *cap.* 15. ſcripſerit, homines inſanas ſubſtructiones Capitolii admiratos; & quem exiguum collem vocat Liuius, *lib.* 5. Quod vtique veritati conſentaneum eſſet, ſi Tranquillus de exſtructione Theatri in colle ipſo intellexiſſet, ſed ſecus interpretanda eius dicta; nempe mentem Cæſaris fuiſſe conſtruere theatrum non in colle ipſo, ſed iuxta collem illi innixum & incumbentem; ita enim verbum *accubo*, à quo *accubans*, interpretatur Ambroſius Calepinus, vnicam huius loci authoritatem adducens, id eſt, *iuxta cubantem.* Quod magis etiam innoteſcit Capitolini collis ſitu perſpecto, ſiquidem ab vna illius parte fuiſſe *rupem Tarpeiam,* ſeu, *ſaxum Tarpeium,* à qua præcipitari ſolebant noxii homines, & mortis rei, teſtatur Plutarchus loco citato ſupra, & Liuius *lib.* 6. vbi M. Manlium damnatum Tribunos de ſaxo Tarpeio deieciſſe tradit. Quod pariter confirmat Plin. *lib.* 5. *de vir. Illuſt.* ſiue quiuis alius illius libri auctor, *cap.* 24. Hinc Horatius Serm. 1.

Tunc

Tunc Syri, Damæ, aut Dionysi filius audes
Deijcere è saxo ciues.

Quem locum exponens Porphirius, per saxum, *Tarpeium* intelligendum docet. Scribit Plinius, Metellum à Catinio Labeone Tribuno plebis ad Tarpeium esse raptum, vt pręcipitaretur. Sic & Lucretius lib. 3.

Carcer, & horribilis de saxo iactus eorum.

Cornelius Tacitus *lib. 2. Annal.* meminit, L. Pitunnium de saxo deiectum. Sp. Cassium apud Dionys. Halycarnass. *lib. 8.* de saxo deiectum legimus, vbi dicitur, hoc tunc temporis supplicii genus vulgare fuisse apud Romanos. Et Phileas Tarentinus, & obsides Tarentini, qui aufugerant, eodem supplicio affecti, ex Liuio, *lib. 25.* Apud Senecam *libro primo Declamationum, tertia Declamatione,* incestam saxo deiiciendam obseruamus. Sic & qui testimonium falsum dixisset, lege duodecim tabularum, è saxo Tarpeio miræ altitudinis deiiciebatur. Quod genus pœnæ atrox quorundam animos irritasse, tradit Liuius loco citato. Vnde haud mirum, si hæc pœna è legibus nostris sit sublata, authore Modestino, *l. si diutino, §. vlt[illegible]o, ff. de pœnis.* His itaque sic se habentibus, statuendum, mentem Cæsaris fuisse, accubare Tarpeiæ rupi theatrum ingentis magnitudinis, vt inde, vbi hæreret, ad planiciem per alias dimensiones late circumferretur ædificium theatrum constituens, &c.

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.
CAP. XLIV.

Siccare Pontinas paludes, emittere Fucinum lacum, viam munire à mari supero per Appenini dorsum, ad Tiberim vsque, &c.

Mirot sane, Iouianum Pontanum virum alioquin doctissimum scripsisse, cap. 2. de Magnificentia, *quod Cæsar non satis habuit exsiccare Pontinam paludem, qua re mirum in modum vicinis populis consuluit, sed per mediam illam strauit viam, pontibus pluribus erectis, quo iter ad vrbem & breuius esset, & commodius, quorum vestigia, quum hodie quoque singulari cum magnificentia plurimis in locis extent, ipsa etiam ruina admirationi videntibus*

dentibus atq; contemplantibus fu[...] Sic enim hic Suetonius tradit, eum tantum cogitasse de exsiccandis Pontinis paludibus, & præuentum morte id exequi non potuisse, vtrique Pontanum deceptum constat in nomine Imperatoris, qui licet Cæsares sint appellati, nihilominus quum absolute legimus, *Cæsarem*, de Iulio Cæsare intelligendum, qui certe id opus minime aggressus est, sed Traianus Imperator fuit, qui strauit paludes Pontinas lapidibus, exstruxitque iuxta vias ædificia, pontesque magnificentissimos fecit, teste Dione & Xiphilno illius abbreuiatore in illo. Hanc paludem primum à Cornelio Cethego Consule exsiccatam, & ex ea agrum factum, colligimus ex Liuio *in Epit.lib.46.* sic scribente: *Pontinæ paludes à Cornelio Cethego Consule, cui & prouincia euenerat, siccatæ, agerq; ex ijs factus.* Quæ dixisse volui, ne studiosi sub viri alioquin præstantissimi fide periclitentur. *Pontina palus* dicta fuit ab vrbe Pontia, si Straboni credimus. Namque tradit Plinius *lib.3.cap.5.* circa eam authoritate Mutiani, olim ciuitates 23. sitas fuisse. Huius meminit Lucanus lib.3.

Et qua Pontinas via diuidit vda paludes.

Et Iuuenalis:

Et Pontina palus, & Galtenaria pinus.

Et Sillius lib.8.

Et quos pestifera Pontina vligine campi.

Et Martialis:

Pendula Pontinos quæ spectat sitia campos.

Has paludes aliquando exsiccasse Theodoricum Regem Gothorum, restatur marmorea tabella, cum inscriptione ibidem posita, attestante Raphaele Volaterrano in sua Geographia. At nihilominus non permanserunt exsiccatæ, sed semper ad pristinum statum reductæ, tum ex aquis Aufentis fluminis propinqui, hodie *Aufidio* dicti, & alterius etiam minoris, tum etiam ex quamplurimis aquis è radicibus circumiacentium montium sponte scaturientibus, quæ tandem humanam operam frustratæ sunt, &c.

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.

CAP. XLIV.

Emittere Fucinum lacum, iam munire à mari supero per Appenini dorsum ad Tiberim vsque, &c.

FVcinus lacus in quarta regione Italiæ reponitur, prope Albenses populos, quo etiam nomine dictus est lacus Volscorum, quod elicere possumus ex Liuio, *lib.*4. vbi ait, à P.Cornelio Dictatore Volscum agrum depopulatum, & castellum ad lacum Fucinum vi expugnatum. Huius meminit Martialis lib. 1.

Fucinus; & pigra taceantur stagna Neronis.

Et Virgil. 7. Æneid.

—— Vitrea te Fucinus vnda,
Te liquidi fleuere lacus.

Plinius *lib.*2.*cap.*103. scribit, flumen lacum Fucinum ingrediens, non eo commisceri, sed supra fluere. Et *lib.*3.*cap.*12. Archyppe oppidum in lacu Fucino submersum. Et *libro* 9. *cap.*20. meminit piscis cuiusdam, quem dumtaxat in lacu Fucino reperiri, tradit. Hodie vocatur *lacus Celani*, teste Leandro Alberto. Hic tantæ longitudinis est, vt mare videatur, non lacus, & aliquando in immensam propemodum altitudinem augetur, quandoque ita decrescit, vt quasi exsiccari videatur, flumen in eo ingrediens, *Pitorinum* olim vocatum, teste Vibio Sequestro, hodie *Giouenco* appellant. Ab hoc lacu aqua *Martia* nuncupata, à Martio Ædili perducta fuit, cæterarum omnium potior & optima, quæ Romam perductę fuere. Remanent vsque ad hodierna tempora, vestigia aquæductus inæstimabilis sumptus, & miræ structuræ ab ipso lacu Romam vsque. Cogitauerat itaque Cæsar extra mittere lacum hunc, opus siquidem difficilimum, vt lacus maximus exsiccari posset, nisi si *emittere* interpretemur, id est, aquam ab eo extra Romam perducere, quod a Martio factum superius docuimus. Secundum quam significationem verbum *emittere* sumptum legimus à Cic.

à Cic. *ad Attic.* 4. vbi habet: *Lacus Velinus à M. Curio emissus.* Hoc opus emittendi lacum Fucinum perfecisse Adrianum, testis est Ælius Spartianus in Adriano, inquiens: *Fucinum lacum emisit.* Miror sane, Pontanum *lib. de magnificentia* ita scribentem: *Claudius Cæsar per tria passuum millia montem effudit & excidit ad emittendum Fucinum lacum; quod opus ægre absoluit post vndecim annos, quamuis triginta hominum millia sine intermissione operantia adhibuisset.* Quod nullibi cum ego ita gestum legerim, imo id opus ab Adriano patratum legam; quid dicam, non habeo. Dion certe testis est, Claudium in emittendo Fucino lacu inanes fecisse sumptus; tu sic concilia, Claudium perfecisse ægre canalem seu emissarium; non tamen emisisse seu exsiccasse lacum, ex Suet. *in Claudio, cap.* 20, & clarius ex Tacito, *lib. Annal.* 12. scribente de spectaculo Naumachiæ à Claudio in Fucino lacu inter illum, amnemque Lyrim prærupto monte ediro, in hæc verba: *Sed perfecto spectaculo apertum aquarum iter, & incuria operis manifesta fuit haud satis depressi ad lacus ima vel media, eoq; tempore interiecto altius effossi specus, & contrahendæ rursus multitudini gladiatorum spectaculum editur inditis pontibus pedestrem ad pugnam. Quin & conuiuium effluuio lacus appositum, magna formidine cunctos affecit, quia vis aquarum prorumpens proxima trahebat conuulsis vlterioribus, aut fragore & sonitu exterritis. Simul Agrippina trepidatione principis vsa, ministrum operis Narcissum incusat cupidinis & prædarum.* Ex quibus patere potest, opus istud à Claudio haud satis perfectum, quod & Plinius innuere videtur, *lib.* 36. *c.* 15. &c.

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.

CAP. XLIV.

Emittere Fucinum lacum, viam munire à mari supero per Appenini dorsum ad Tiberim vsque, &c.

HAnc viam fuisse existimo, quam prius instruxisse M. Lepidum & C. Flaminium constat, à quo Flaminia dicta est, incipiens ab Arimino Romam vsque. Quod ex

Straboue colligimus, *lib.5.* per initia, & à Liuio, *lib.39.* vbi scribit, C. Flaminium Consulem, ne in otio militem haberet, viam à Bononia perduxisse Aritium vsque. Quo loci ego legendum cum Beroaldo puto, *Ariminum*, non *Aritium*. Sed vtraque lectio expositioni nostræ non repugnat, & paulo post, M. Æmilium Lepidum eius collegam, pacatis Liguribus, in agrum Gallicum exercitum duxisse, viamque à Placentia, vt Flaminiæ committeret, perduxisse. Hanc Flaminiam viam ab Arimino in ripa superioris Adriatici maris posito, Romam vsque sibi muniendam sumpsisse Augustum, testatur Sueton. *in vita illius, cap 30.* forte vt opus designatum à Cæsare patre ipse perficeret. Et Cicero *in Philippicis* scribit: *Tres viæ sunt ad Mutinam à summo mari Flaminia, ab infero Aurelia, media Cassia.* Ex quibus patet, Flaminiam viam ad mare superius pertigisse, quod tradit Sueton. hoc in loco. Hanc autem sententiam nostram, præter iam dicta, confirmare videtur verbum illud *munire*, quo tum hoc in loco, tum loco citato, in Augusto vsus est Suetonius, quod interpretes in loci explanatione, ieiuni admodum in reliquis, explicant, vtrobique significare *restituere & reficere, ac in pristinum statum reducere.* Quo in sensu *munire viam, munire ripam & alueum*, dici, adnotauit Perottus, &c.

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.
CAP. XLIV.

Perfodere Isthmum, Dacos, qui se in Pontum & Thraciam effuderant, coercere, &c.

ISthmus angustia illa dicitur intermedia, inter peninsulam & continentem, quæ veluti quædam ceruix à continente, sicuti à corpore gracilescens, peninsulam cum continente connectit. Isthmo opponitur Porthmus, id est, fretum angustum inter duas continentes, quale Gaditanum exiguo interuallo Europam ab Africa diuidens. Plures sunt Isthmi, sed celeberrimus ille, quem Corinthiacum & Achaicum, & Peloponnesiacum obseruamus apud scriptores appellatum, quinque tantum milliarium spacio Ægeum

Ægeum mare ab Ionio separans. In huius faucibus Corinthus olim sita fuit celeberrima vrbs; ex vna parte Corinthiacus sinus ob id nūcupatur, ex altera Saronicus, Lecheæ hinc, Cenchreæ illinc angustiarum termini. Liuius *lib. 45.* de eo ita scribit: *Isthmus duo maria ab occasu & portu Solis finitima arctis faucibus dirimit.* Multos illum rescindere tentasse legimus in historiis, quos recenset Plinius *libro & capite 4.* vt recto tramite ab vno in aliud mare transfretare possent naues; splendidum siquidem arbitrabantur, abscissa terra maria diuersa coniungere, & ambitum sex millium viginti stadiorum (tot enim fere in ambitu nauigando conficiuntur) in breue coniicere. Quorum primus Demetrius Rex, post eum Caius Caligula, & Domitius Nero aggressi sunt. Iulius Cæsar idem fecisset etiam, ni morte præuentus esset, omnes tamen infelici successu, infaustoque & frustrato exitu. Quod Pausanias *in rebus Corinthiacis* scribit, inquiens: Gnidos Isthmum intercidere adortos, detentos ab Apollinis oraculo, siquidem diuinitus constitutis rebus, manum iniicere non licere, dicente. Demetrium vero ab incepto destitisse, architectorum monimentis deterritum, qui cum loca metiti essent, renuntiarunt, sinus Corinthiaci maris altius esse, quam quod ad Cenchreas, itaq; futurum, si medium locum intercideret, vniuersum ad Æginam transitum cum ipsa pariter Ægina, & proximas insulas demersum iri. Præterea nec nauigationi alueum futurum habilem ob affluxus rapidam varietatem; qualis in Euripo visitur, Suetonius in C. Caligula, cap. 20. *Sed ante omnia Isthmum in Achaia perfodere destinarat, miseratq; ad demetiendum opus Primipilarem.* De Nerone sic scribit Xiphil. ex Dione: *Isthmum Peloponnesi cupiuit perfodere, quod non est aggressus hominibus id grauate facientibus, propterea quod ijs, qui primum rem attigerunt, sanguis è terra erupit, auditaq; sunt lamenta & mugitus, & spectra multa apparuerunt: quocirca Nero accepto ligone, ipse aliquantulū effodit, eoq; facto, cæteros adduxit, coegitq;, vt idē facerent. Ad hoc opus faciendum magna multitudo hominū ab exteris etiā gentibus accersita est.* Suet. ipse *in Nerone. c. 19.* sic scribit: *Isthmū perfodere aggressus, prætorianos pro cōcione ad inchoandum*

dum opus cohortatus est, tubaq; signo dato primus rastello humum effodit, & corbulo congestam, humeris extulit. Herodem Atheniensem tantis fuisse diuitiis instructum legimus, tantaque animi magnitudine, vt quum præclara multa in Græcia & Italia opera edidisset, nihil tamen se dignum perfecisse conquereretur, quoniam Isthmum non perfodisset. Dignum quoque relatu, Nicanorem Seleucum perfodere excogitasse spacium à Bosphoro Cimmerio ad Caspium mare, quo tempore à Ptolemæo Cerauno interfectus fuit, quod interuallum esse centum quinquaginta millia passuum, prodidit Claudius Cæsar. Tradit in Meteoris Arist. Sestorem Ægyptiorum Regem adortum proscindere interstitium à rubro mari ad Nilum, qua parte vocatur *Delta*, insequuto mox Persarum Rege Dario, quod in Hexamero commeminit Magnus Basilius. In prouerbium vulgatum venit de re difficili & impossibili dicere, *Isthmum fodere*, id est, rem aggredi, quæ perfici nequeat. Huius Isthmi meminit Statius lib. 1. Thebaid.

—— Et geminis vix fluctibus obstitit Isthmos.

Et lib. 4.

—— Quaq; obiacet alto
Isthmos, & à terris maria inclinata repellit.

Rursusque lib. 6.

—— Planctu conclamat vterq;
Isthmos, Echioniæ responsant flebile Thebæ.

Item lib. 7.

—— Atq; omne quod Isthmius vmbo
Detinet.

Eiusdem meminere Solinus *lib.* 2. Pausanias *lib.* 10. Zenodorus in Prouerbio, ὄνυ ὄγοι, & Seruius locum Virgilii enarrans in 7. Æneid.

Et pater ipse manu magna Portumnus euntem
Impulit.

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.
CAP. XLV.

Vsum enim latoclauo ad manus fimbriato, nec vt vmquam aliter, quam super eum cingeretur, & quidem fluxiore cinctura, &c.

LAtumclauum vestis genus fuisse Senatorũ proprium, clare ex hoc loco elicimus, & ex eodem authore *in August. c.38. in Tiberio, 35. in Claud. 24.* & ex Horatio *Satyr. 6.* vbi per *latumclauum* Senatorem designat:

—— Et latum demisit pectore clauum.

Et lib. 1. Satyr. 5.

Fundos Aufidio Lusco Prætore libenter
Linquimus, insani videntes præmia scribæ,
Prætextam & latumclauum.

Et lib. 1. Satyr. 6.

Sumere depositum clauum, fieriq́; Tribunum.

Et alibi:

Prætextam, & latumclauum, prunaq́; batillum.

Et Ouid. lib. 4. Trist. Eleg. 9.

Induiturq́; humeros cum lato purpura clauo.

Suetonius *in Othone, cap. 10.* inquit, Neronem à laticlauo, cuius vxorem attrectauerat, cæsum, hoc est, à Senatore; nam Dione teste *in Othone*, is fuit Iulius Montanus Senator. Et Quintil. lib. 11. *Cui laticlauii ius non erit, ita cingat, vt tunicæ prioribus oris infra genua paulũ, posterioribus ad medios poplites vsq; perueniat.* Et Lampridius in Alex. ait: *Florente quidem Imperio tantum laticlauo vsi sunt Senatores & Præfecti prætorio, quibus Senatoriam concessit dignitatem Alex. Cæsar, sicuti & Claudius Cæsar Heduis,* quia fœderati antiquo iure cum Romanis, & Galli fratres dicti sunt, attestante Cornel. Tacito, *libro 11.* Sueton. in Vespasiano, cap. 2. *Sumpta virili toga latumclauum quanquam fratre adempto diu auersatus est, nec vt tandem appeteret, compelli nisi à matre potuit.* Et in Tib. cap. 35. *Senatori latumclauum quamuis ademit.* Idem in Claudio, c. 24. *Latumclauum initio affirmasset non lecturum se Senatorem, nisi ciuis Rom.* Ad Nepotem etiam Libertini filio tribuit. Martialis *lib. 5. Epigram. 17.* in Gelliam:

Dum te posse negas, nisi lato Gellia clauo
Nubere, nupsisti Gellia cistifero.

Liuius *lib.*27. inter munera, quæ Scipio Masſiniſſæ filio dedit, tunicam laticlauo fuiſſe dicit. Suet. *in Augusto, c.*94. inter alia præſagia felicitatis illius, quod tunica laticlauo reſuta ex vtraq; parte ad pedes decidit. Val. Max. *lib.*5. *c.*1. ait: *Tunica laticlauia donatum ad Maſsiniſſam remiſit.* Ouidius *lib.*4. *Triſt. Eleg.*9. ſignificans ſe laticlauium, id eſt, Senatoriam dignitatem aſſecutum, ſcribit:

Cœpimus & teneræ primos ætatis honores,
Deq; viris quondam pars tribus vna fui.
Curia restabat, claui menſura coacta eſt,
Maius erat noſtris viribus illud opus.

Plin. *Epiſt.*2. *Epiſt.*9. *ad Apollinarem* ſcribit: *Ego Sexto latumclauum à Cæſare noſtro, ego Quæſturam impetraui.* Verum ſicuti latumclauum Senatoriam veſtem fuiſſe pro comperto habemus, ita qualis fuerit, apud aliquem nec antiquum nec modernum ſcriptorem inuenire potui. Ex hoc loco elicimus, fuiſſe veſtimenti genus ſuccinctorium, & ſupra hoc veſtimentum, *toga* dictum, iniici poterat, vt dicit Wolphgangus Lazius *lib.*2. *Com. de Rep. Rom. c.*3. Lazarus Bayphius *libello de re veſtiaria* fatetur, ingenue non ſatis ſibi liquere, quæ veſtis diceretur latusclauus. Latum ſane clauum veſtem oblongam ad talos vſque declinantem fuiſſe, ex Quintiliano, loco ſuperius citato, exiſtimãdum, cuius formam puto eam eſſe, quam in ſtatuis antiquis Senatorii ordinis homines repræſentantes videmus. Doctiſs. Tiraq. *in Annot. in Alex. ab Alex. lib.*5. *c.*18. interpretatur laticlauum, id eſt, tunicã latisclauis ornatam. Et ſubdit: *Erant autem hi claui ornamenta quædam purpurea clauorum ſpeciem præbentia* (*Bottoni* dicũt Itali) *tunicis attexta, ſeu fortaſſe aſſuta, à quibus latusclauus dictus, id eſt, tunica laticlaui, quod erat inſigne maiorum magiſtratuum.* Pet. Gregor. *in parte* 3. *Syntag. iuris vniuerſi, lib.*47. *c.*23. *n.*17. ita ſcribit: *Latusclauus erat veſtimentum ſuccinctorium, quod clauis* (vocant Galli *Agraphes, ou crochetes*) *iungebatur in pectore, quale veſtimentum, quod apud Hungaros hodie circa pectus & longitudinem brachiorum claues aureos vel coccineos habet.* Horum ſententiæ adſtipu-

adstipulari videtur Festus Pompeius *lib.14. in verbo picta*, vbi scribit, Tunicam palmatam à latitudine clauorum esse dictam, quæ nunc à genere picturæ appellatur. Quibus verbis indicat, clauos illos in tunicis acu fuisse depictos. Varro lib. 8. de ling. Lat. *Nam si quis tunicam ita consuit, vt altera plagula sit angusta clauis, altera lata, vtraq; pars in suo genere caret analogia.* Alex. ab Alex. *lib.5. c.18.* inquit, in laticlauo veste clauos affigi solere quandoq; aureos, idq; Titum Cæsarem interdixisse, teste Vopisco in illius vita. Io. Bap. Egnatius *in scholiis in Aurelianum Vopisci*, interpretatur, *auro clauatas vestes*, id est, *quæ clauos aureos habent*, nos *flores* appellamus. Verum illud pro comperto etiam habemus, non solum Senatores, sed & principes alios viros laticlauo vsos in honoris signum, quinimo & mulieres quoq;, teste Herodiano, *lib.3.* de Plautina scribente: *Siquidem latumclauum perpetuo habebat, atq; in secundis Consularibus numerabatur.* Ita quum Lampridius in Commodo scribat, per laticlauii honorem paternũ à præfectura remotum; intelligendum, eum honore gestationis laticlauii insignitum; nam Præfecti prætorio Equestris ordinis erant, teste Suet. in Tito; nisi interpretemur, *Paternum Senatorem effectum.* Sic quoq; Suet. dicta exponenda in Domitiano, *c.10.* dum inquit, donatum venia à Domitiano, tribunum laticlauium, hoc est, tribunũ laticlauii vestis indumento exornatum, nisi Senatorii ordinis dixerimus. Nam tribunos alios angusticlauios, alios laticlauios fuisse, cõstat ex Suet. ipso *in Othone, c.10.* scribente, patrẽ suum Othoniano bello tribunum angusticlauium fuisse. De clauis, quibus vestis *laticlauiũ* dicta insigniebatur, Vlp. *l.19. §.1. D. de aur. & arg.* De angusticlauis veste Caius *in l. nuper, 43. D. de don. inter vir. & vx.* & Imp. Alex. *in l. si Rufinus, C. de testam. milit.* sed de re hac nos alibi plura. Illud profecto maiorem difficultatẽ habet, quid scilicet per fimbriatum ad manus sit intelligendũ. Nonnulli exponunt, Cæsarem gestasse laticlauum vestẽ ad manus fimbriatum, hoc est, opere Phrygio ornatum, vulgo *Ricamato* dicimus. At nos rectius interpretãdum ducimus, fimbriatũ, id est, manicarũ extremitates cæsuratim recisas, seu cæsim dissectas habentẽ, quemadmodũ & Plin. *li.21. c.15.*

Vrticæ folia fimbriata dixit, hoc est, per extremitatum orbem concisa. Sic & alibi auellanarum barbas fimbriatas vocauit. Et Virg. in Georg. 1.

—— Et amaris intuba fibris.

Nam à fibra & *fimbria* deriuata. Vnde fibriatas etiam Plinius *lib.25.c.5.* cæparum radices vocauit. Quod & allii radici adscribit Colum. & in eundem sensum Cic. *in Pison.* scripsit: *Erant illi compti capilli, & madentes cincinnorum fimbriæ, &c.*

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.

CAP. XLVI.

Villam in Nemorensi à fundamentis inchoatam, magnoq; sumptu absolutam, quia non tota ad animum ei responderat, totam diruisse.

DVplicem sensum huic loco assignare possumus; nempe interpretantes *Nemorensi*, id est, Nemorali scilicet loco, nemoribus circumsepto. Quod idem significat cum Nemorensi, vnde Col. lib. 9. c. 4. *Ex omnibus deterrima nota mel habetur Nemorense, quod ex spartho atq; arbuto prouenit.* Ita Martialis lib. 13.

Mittit præcipuos Nemoralis Aricia porros.

Lucanus:

Distat ab excelsa Nemoralis Aricia Roma.

Et ita erit sensus, *in Nemorensi*, id est, prope Ariciam vrbem, vbi templum & nemus Dianæ erat, de quo Ouid. 1. de arte amandi:

Ecce suburbanæ templum nemorale Dianæ.

Et lib. Fast. 6.

Inspice quos habeat nemoralis Aricia Fastos.

Ibi erat etiam lacus; vnde idem 4. Metamorph.

Quæq; colunt Scythicæ stagnum nemorale Dianæ,
Finitimosq; lacus.

Vocabatur autem lacus, speculum Dianæ, teste Sipontino, & erat in nemore seu luco, qui non longe aberat ab Aricia. Inde Nemorensis Rex dicebatur, qui Dianæ Ariciniæ sacrificiis præerat, ex Suet. in Caligula, vbi habetur: *Nemorensi*

Regi,

Regi, quod multos iam annos potiretur Sacerdotio, validiorem aduersarium subornauit. Quis fuerit Rex Nemorensis, Seruius refert in illud Virg. lib. 5.

——*Latet arbore opaca*

Aureus, & foliis, & lento vimine ramus,

Idem & Strabo *lib.* 5. Quibus addamus Pausaniam in Corinthiacis scribentem; *Dicato enim ab Hippolyto, postquam eum AEsculapius in vitam restituerat, Dianæ Aricinæ templo (cui lucus adiacet, & lacus hodie quoque Nemorensis dictus, vulgo speculum Dianæ) postea barbarico Scytharum more inductum fuit, vt inter seruos fugitiuos is, qui singulari certamine victor primus hostiam immolasset, Deæ Sacerdos fieret, quem & Regem appellabant, & Sacerdotii Regnum tantisper obtinebat, dum vertente anno fortior aliquis superueniens eum pugna superaret, qualem Caius ei, qui multos iam annos Sacerdotio præfuerat, submisit*, ex Suet. *in illo c.* 34. Vide Ouid. 3 Fast.

Regna tenent fortes, manibus, pedibusque fugaces,

Et perit exemplo post modo quisque suo.

Et Val. Flaccus 2. Argonaut.

——*Et soli non mitis Aritia Regi.*

Et Lucanus in 3. Pharsaliæ:

Qua sublime nemus, & Scytica regna Dianæ.

Sed de hac re plura legat studiosus lector apud Gregorium Giraldum *Syntagm.* 12. Huiusmodi autem Sacerdotem forte Regem appellatum, eo quod in Aricino nemore, vbi Dianę templum erat, Ægeria Nympha extabat, cum qua loqui ferunt solitum Numam Romanorum Regem, ex Liuio *lib.* 1. Aricia hodie paruum castrum est, *Riccia* vulgo dicta: In hoc itaque loco Cæsarem villam construxisse, ait Suet. eamque diruisse, quum ad animum illius non respondisset. De hac re Cic. *ad Atti. Epist.* 2. *lib.* 6. dum ait, Cæsarem in Nemorensi reædificando diligentiorem fore; sic enim legendum doctissimi viri Turnebus & Torrentius, & iure optimo contendunt. Huius villæ Cęsaris adhuc prope Ariciam conspiciuntur vestigia. In huiusmodi Aricino nemore delitioso desidem vitam traduxisse Vitellium testatus est Cornelius Tacitus *libro Hist.* 3. *&c.*

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE, Cap. LIIII.

Vnde factum vt auro abundaret, ternisque millibus numum in libras promercale per Italiam, prouinciasq; diuenderet.

IO. Baptista Egnatius locum istum explanare contendens variis ambagibus sese implicat, dum *quaternis millibus* legendum censet, vt argenti ad aurum proportio decupla existat. In eundem scrupum incidere & Agricola *de re numaria*, Didacus à Couarruia *de veterum numismatum collat.* Budæus *lib.3.& 4. de asse*, & alii ex recentioribus, dum certam auri ad argentum analogiam Romanorum præsertim temporibus, statuere conātur. Cuius tamē certa ratio nulla adhiberi potest, quum non ex natura rei, sed ex dominantium volūtate, ac legis præscripto, affluentia, vel paucitate metallorum, etiam pretia augeantur, aut minuantur, quemadmodum & in aliis mercibus ac rebus accidere consueuit, vt I.C. tradunt. *l. 3. D. de eo quod cer. lo. l. 9. D. de aur. & arg. lega. & l. si quis 35. in fin. prin. C. de dona.* vbi auri argentiq; precium ex varietate temporis & locorum, variari dicitur. Hanc autem sententiam exemplis ex auctorib. desumptis facile est cōfirmare; Siquidem Platonis tempore vti ipse in Hipparcho tradit, proportionem auri ad argentum duodecuplam fecere. Menander Poeta, (qui à Platone non multum distanti ætate scripsit) decuplam eandē fecit in quadam fabula, priori loco *auri talentum* dicens, & paulo post pro eadem summa *decem argenti talenta* assignans. Quod etiam ex Liuio *lib.38.* colligi videtur, dum inquit, Ætolis à Rom. debellatis pensione numaria imposita cōcessum, vt pro argenteis decē, aureum darent. Herodot. *in Thalia*, talentorū numerum exponens, quæ Darius suis subiectis imperauerat, auri talentū tredecim argenteis taxauit, ita vt auri ad argētum analogiam tertia decimam fecerit. Arcadii & Honorii imperii tempore auri libra quatuordecim & fere dimidia argēteis taxata est, vti colligimus ex l. 1. *C. de argen. prat.* Ex Plinii dictis *lib. 33. c. 3.* colligit Budæus, auri ad argētum quindecuplam fuisse analogiam. Vanum itaq; puto, tātum laborasse Scriptores in perquirendo iam

iam memoratam proportionem, quæ nullibi, nec vllo vnquam tẽpore certa reperiri potest, vt diximus. Ego sane nihil aliud innuere voluisse Tranquillum cẽseo, nisi auri affluentiam Cæsarem habuisse tantam, vt libra auri veniret triginta aureis coronatis, si supputationem faciamus ternorum millium numum, siquidem numos centum, aureum nostratem coronatum æquivalere ostendit doctissimus Budæus *lib. de asse* 2. vbi numum & sestertium tantum valere docet; nec est ambigendum, quia auri informis libra numis tam aureis quam argenteis cusis emi & vẽdi potuerit. Quod & hodiernis temporibus fieri neminem latet. Illud tamen certe maxime suspiciendum videtur, aurum Cæsaris tempore adeo redundasse, quum exiguum antea Romæ fuisse testetur Plinius loco toties citato, necnon & aurum à Cæsaris tempore in hanc ætatem vsq; adeo excreuisse, vt nunc auri libra, quæ tunc venundabatur aureis 30. nunc centum quindecim & amplius veneat. Quod ex argenti & auri copia ab Indiis & nouo orbe ad nos exportata prouenisse vsu probatum est. Vox autẽ *promercale* nihil aliud significat, teste Budæo, quam illud, quod præter vsui suo necessaria paterfamilias aliquis venale habet. Quod & ex hoc Suet. loco colligi videtur, & Cœlius Rhod. *lib.* 28. *c.* 10. affirmat, inquiens, Promercale in venalium ratione dici, quod extra domesticum vsum redundans venui proponitur. Tamen & promercale communiter accipi potest pro quacunq; mercimonia, quæ venũdari proponitur. Ita idem Suet. *de claris Grammaticis* scribit: *& officinas promercalium vestium exercebat.* Et Columella lib. 1. c. 8. *Pecuniamque Domini neque in animalibus, aut aliis rebus promercalibus occupet, &c.*

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.
CAP. LVI.

Sed dum voluit alios habere paratum vnde sumerent, qui vellent scribere historiam, ineptis gratum fortasse fecit, qui illa volunt calamistris inurere, sanos quidem homines à scribendo deterruit.

CAlamistris inurere, est fucosis verbis componere, & exornare historiam, quod per translationem dixit; nam notum

notum eſt, calamiſtrum crinalem ſtylum ſeu acum eſſe, quo excalefacto crines cõtorquentur, & in cincinnos redigũtur, & criſpãtur, Cic. poſt reditum: *Non frons calamiſtri notata veſtigiis.* A calamiſtro deriuatur *calamiſtratus.* Cic. pro Seſtio: *Calamiſtrata coma*, & vbi ſupra; *Calamiſtratus ſaltator.* Et Plaut. in Aſinaria, *Cinœda Calamiſtrata.* Refert Varro 4. *de ling. Latina.* Calamiſtrum parari ob ornatum, quod calefactum in ignito cinere capillos ornet. Calamiſtros interpretatur Varro *lib.* 4. *lingua Latina.* ſtylos, quibus calefactis in cinere capillos exornatur, quod & Nonius Marcellus confirmat. Cic. in Orat. *Remouebitur omnis inſignis ornatus, quaſi margaritarum, nec calamiſtri quidem adhibebuntur, &c.*

EODEM CAPITE.

Epiſtola quoq; eius ad Senatum extant, quas primum videtur ad paginas & formam memorialis libelli conuertiſſe, quum antea Coſſ. & Duces nonniſi tranſuerſa charta ſcriptas mitterent.

AD *paginas & formam memorialis libelli*, id eſt, recta pagina per longitudinem illius, quemadmodum hodie ſcribimus nos ſupplices libellos. Duces autem & Conſules olim tranſuerſa charta ſcribere ſolitos ait Suet. id eſt, (vt ego interpretor) eo modo, quo & nos hodie ſcribimus communi vſu; niſi dixerimus, per *tranſuerſam chartam* interpretandum ab vno angulo in oppoſitum angulum oblique progrediendo in ſcribendo. Hebræi in oppoſitam partem, id eſt, à dextera in ſiniſtram ſcribunt, quod & Turcæ faciunt, nos à ſiniſtra in dexteram. Æthiopes, teſte Herodoto *lib.* 2. & Diodoro Siculo *lib.* 4. *c.* 1. non dextrorſum, vt nunc, ſcribebant, ſed à ſummo deorſum verſus. Quod genus ſcribendi Græci *Tepocon* dixere, teſte Feſto Pompeio lib. 18. *Indicos quoſdam ſcribere tranſuerſa charta ſcimus, inter quos Iapponenſes, vt ipſe vidi, &c.*

EODEM CAPITE.

Extant & ad Cic. item ad familiares domeſticis de rebus, in quibus ſi qua occultius perferenda erant, per notas ſcripſit.

VArii ſunt hodiernis temporibus occulte ſcribendi modi, & præcipuæ per cifra, ſeu *ziffra* vulgari appellatione,

ne, cuius vſum etiam apud antiquos fuiſſe quoquomodo conſtat ex præſenti Suet. loco, & ex Gellio etiam qui furtiuas literas vocat, & furtiua ſcripta, quæ eo artificio fiunt, vt à nullo alio legi poſſint, quam ab eo ad quem ſcribuntur; libro enim 17. *cap.9.* ſcribit: *Res quaſdam occultas nuntiare furtiuo ſcripto valebat.* Ibidem etiam meminit σκυτάλης, quod apud Lacedæmonios Epiſtolę genus erat, quod ſurculum loricatum interpretatur, quo occulte & furtiue ſcribebatur. Eodem loco & tertii modi furtiuæ ſcripturæ meminit, quo vſus eſt Hiſteius ad Ariſtagoram ſcribens, ſubditque extare Probi Grammatici commentarium ſatis curioſum de occulta literarum ſignificatione in Epiſtolis C. Cæſaris. Sed de hac re plura à recentioribus excogitata, de qua iuſta volumina conſcripta. Illud profectò non reticendum, hoc loco per notas minime intelligendum literas, ſeu characteres, quibus olim vtebantur antiqui ad compendioſe & breuiter ſcribendum. De qua re nos fuſius infra in Tito, *cap.3.*

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.
CAP. LXIV.

Quum deſiliiſſet in mare, nando per ducentos paſſus euaſit ad proximam nauem, elata laeua, ne libelli, quos tenebat, madeſierent, paludamentum mordicus trahens, ne ſpolio potiretur hoſtis.

QVod *paludamentum* Imperatorium eſſet indumentum, clare patet ex Varrone *lib.6.ling.Lat.* & Corn. Tacito *lib. Hiſt.2.* Suet. *in Vitellio, c.11.* Plutarcho *in Craſſo, & in Cæſare,* & Plinio *lib.22.c.20.* & Suet. hoc loco. Nec obſtat, quod apud veteres ſcriptores obſeruemus, Coſſ. & Prætores etiam paludamento vſos, vti de Coſſ. apud Liuium *lib.37.* per initia, vbi de L. Corn. & *lib.36.* de M. Attilio; & *lib.9.* vbi in pace Caudina T. Viturio Caluino & Spur. Poſthumio Coſſ. paludamenta detracta ſcribit, & ex Cœlio, ſcribente Cic. lib. 8. *Conſules quia verentur ne S.C. illud fiat vt paludati exeant.* Cic. in Piſonem: *Quum proficiſcebamini paludati in prouincias Conſules vos quiſquam putauit?* Plin. in Panegyrico: *Geſtus eſt Conſulatus non in hoc Vrbis otio, ſed iuxta barbaras gentes, & illi ſolebāt quibus*

erat

erat moris paludamento mutare prætextam. Prætores etiam paludamento vsos obseruamus, vti apud Val. Max. *lib.5.c.6.* vbi de Genutio Cippo, & ex Cæs. *lib.1.belli ciuil.* scribente: *In reliquas prouincias Prætores mittuntur, neque expectant quod superioribus annis non acciderat, vt de eorum imperio ad populum referatur, paludatique votis nuncupatis exeant.* Cic. de Verre Prætore Siciliæ: *Quum paludatus exisset, &c.* Pro concilio sciendum, paludamentum semper bellicum indumentum fuisse, ob id seu Imperatores, seu Coss. aut Prætores, si quando cũ imperio militari & exercitu in bellũ proficiscebãtur, paludamẽto induebantur, votis auspicatis in Capitolio; Quod præsertim ex Liuio *lib.22.* elicimus, vbi inquit, C. Flaminium à Senatu reprehensum, & commonitum, vt ad vota nuncupanda, & paludamenta suscipienda rediret, quum his omissis in prouinciam prouectus esset. Quod & pariter *lib.4.* de C. Claudio Pulchro in Histriam prouinciam profecto; eodem modo contigisse scribit; quodque etiam clarius dignoscitur ex eodem *lib.42.* vbi de P. Licinio Consule vota in Capitolio nuncupante, & paludato, verba facit. Non solum autẽ Coss. & Prætores exercituum duces in bellum paludatos profectos obseruamus, sed & eosdem Lictores etiam paludatos habuisse, ex Liuio *lib.1. & lib.5.* in oratione M. Seruilii Consulis. Idem *lib.31.* inquit: *Tunc L. Sulpitius secundum vota in Capitolio nuncupata, paludatur cum Lictoribus.* Et *lib.41.* increpat C. Claudium Pulchrum Consulem, cui Histria prouincia sorte obtigerat, quod votis non nuncupatis, non paludatis Lictoribus, in eam prouinciã abiisset. Paludatos Duces vocat Iuu.

Cumque paludatis ducibus præsente marito
Ipsa loquitur.——————

Sextus Pomp. *Fest. lib.14.* ex Veranio ait, per *paludatos* intelligendum armatos, armisque ornatos, & omnia ornamenta militaria *paludamenta* dici. Sic de priuato milite, vel saltem non Duce, *paludamentum* obseruamus apud Liuium *lib.1.* hoc est, vestem militarem. *Cognitoque* (inquit) *super humero fratris paludamento sponsi, quod ipsa confecerat, soluit crines, & flebiliter nomine sponsum mortuum appellat.* Sponsum autẽ vnum ex Curiatiis fuisse certum est, quorum nemo Albanorum

Dux

Dux fuit. Hanc sententiam confirmare possumus ex Salustii dictis, lib. Hist. 3. *Et eodem tempore Lentulus duplici acie, loco in edito, multo sanguine suorum defensus, postquam e sarcinis paludamēta astare, & delectæ cohortes intelligi cœpere.* Cic. in Epist. *Exierunt duo Vulturii paludati*, & in Antonium: *Ant. ante lucem gemens paludatus.* Non desunt qui & *paludamentum* muliebrē quoq; vestem fuisse contendant, authoritate Plinii *lib. 33. c. 3.* vbi habet: *Vidimus Agrippinam Claudii Principis, assidentem ei, indutam paludamento aureo textili, sine alia materie.* Sed pace eorū dixerim, Plin. nō sensit, vere muliebrem vestē fuisse paludamentum, sed nimiū Agrippinę fastū & luxū nimiamq; Claudii in eā indulgētiam detestari voluit, quæ marito permittēte militarē vestem aureā in spectaculo naualis pugnę induere ausa est. Ex hoc Plinii loco paludamētum totū aureū obseruamus, purpureū vero ex eodem, *lib. 22. c. 2.* scribente, Coccum Imperatoriis paludamentis dicatū. Sill. de Scipione bellāte:

At contra ardenti radiabat Scipio cocco.

Hoc idem Plutarchus affirmat in Crasso: *Fertur eo die Crassum non purpurea veste, vt Prætorum Romanorum mos est, sed pulla veste ad milites processisse.* Et Val. Max. *lib. 1. c. 6.* de eodem qui apud Parthos occubuit, inquit: *Pullum ei traditum est paludamentum, quum in prælium exeuntibus album aut purpureum dari soleret.* Et quib. etiā paludamentum pullum & album adnotamus. Isidorus auro & purpura distinctū fuisse paludamentum testatum reliquit. At cuius figuræ paludamentum fuerit, ex veteribus nullus, quod sciam docuit, ex recentioribus Budæus *in Annot. in Pand. ex l. 1. §. 1. in tit. Depositi*, eius generis paludamentum fuisse existimauit indumētum, quale hodie *Cottam armorum* vocamus; cui libenter assentiri vellem, nisi illud obstare videretur, quod *armorum Cotta* dicta, corpora militum circumuestiri scirem, paludamentū vero tantū exterius veluti pallium apponi, quod ex statuarū antiquarum Ducum inspectione dignoscimus non modo, sed & ex ipso Suet. hoc in loco colligimus, si enim paludamento Cæsar corpus circum indutum habuisset, quæ erat necessitas, vt illud mordicus teneret? quod etiā cōprobamus ex Liuio *lib. 9.* scribente: *Inter hæc dicta paludamento circū læuc brachium intorto*

(*nam*

(nam ne scuta quidem secum extulerant) in hostes impetum fecit. Concludamus itaque ex iam dictis, haud mirum esse, si Cæsar paludamētum *vestem Imperatoriam*, Plutarchus *Prætoriam*, Dion *militarem* appellauere, quum de Pompeio Pharsalico prælio excedente loquuti sunt. Sed quod ad historiæ veritatem spectat, Suetonius profecto mendacii, vel saltem adulationis nota haud carere videtur, siquidem Hircius *libro de bello Alexandrino*, describens hanc Cæsaris ex nauigio adnatationem, ne verbum quidem de paludamento facit. Dion *lib.*42. scribit, Cæsarem vestium pondere grauatū, & quum essent purpura insignes, frequentibus telis petitum pene periisse, tandemque iis abiectis ad proximam nauem nando euasisse. Appius *Ciuil.* II. Cæsaris paludamentum hostes intercepisse ait, & Dion addit, Ægyptios eo potitos, in victoriæ trophæum tāquam Cæsarem interemissent, suspendisse.

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.

CAP. LXVII.

Diligebat quoque vsque adeo, vt audita clade Tituriana, barbam capillumque summiserit, nec ante deposuerit, quam vindicasset.

MIrum sane est, priscos homines modo in lætitiæ, modo in mœsticiæ indicium capillos & barbam abrasisse, nonnunquam etiam summisisse, pariter in ignominiæ signum vel deditionis idem fecisse, quod nō solum ex Ethnicorum scriptis, sed & ex sacris paginis colligimus. Detonsi capilli & barbæ in dolore & mœrore plura exempla habemus apud Hebræos. In Iobi hist. *cap.*1. legimus, illum audita filiorum clade totondisse capillum. Hieremiæ *cap.* 7. habemus: *Tonde capillum tuum, & proiice in directum planctum.* Et Michęas cap.1. *Decaluare, & detondere super filios deliciarum tuarum, dilata caluitium tuum, sicut Aquila, quoniam captiui ducti sunt ex te.* Esdræ 1. cap. 9. *Et euelli capillos capitis mei, & barbæ, & sedi mærens.* & Isaiæ cap. 15. *Moab vlulabit, in omnibus capitibus eius caluitium. & omnis barba radetur.* Et Ieremiæ 41. *Venerunt viri de Sichem, & de Silo, & de Samaria octoginta viri, rasi barba, scissis vestibus,*

vestibus, & squalentes. Et eiusdem c. 48. *Omne caput alvitium, & omnis barba rasa erit, in cunctis manibus colligatio, & super omne dorsum cilicium.* Ex quibus facile conuincitur, perperam Origenem aduersari D. Hieronymo affirmanti Iob *cap.* 1. hunc morem fuisse lugentium; quem pariter obseruatum apud Ethnicos legimus. Plutarchus in vita Alexandri, & Arrianus de gestis eiusdem, & Ælianus *de varia Historia lib.* 7. *cap.* 8. scribunt, Alexandrum Magnum mortuo Ephestione amico, inter cætera mœstitiæ signa iussisse equos & mulos etiam tonderi; hoc idem à Persis factum mortuo Masistio Herodotus *lib.* 9. scriptum reliquit. Suetonius *in Caligula, cap.* 5. tradit, mortuo Germanico illius patre, Regulos quosdam barbam deposuisse, & vxorum capita rasisse. Dictys Cretensis refert *libro quarto de bello Troiano*, corpore Aiacis concremato, omnes Reges apud tumulum eius comam deposuisse. Apud Statium *li.* 6. *Thebaidos*, Lycurgus in funere Archemori filii comam & barbam totondit.

——Tergoque & pectore fusam
Cæsariem ferro minuit, sectisque iacentis
Obnubit.——————

Sic apud Virgilium 9. *Æneid.* Euryale mater audita morte filii comam deposuit.

Euolat infelix, & fœmineo vlulatu
Scissa comas.

Propertius lib. 1. Eleg. 17.

Illa mea charos donasset funere crines.

Catullus in Argonauticis.

Sæpe fatebuntur gnatorum in funere matres,
Quum in cinerem canos soluent à vertice crines.

Ouidius lib. 3. Metamorph. de sororibus Narcissi.

——— ———Planxere sorores
Naiades: & sectos fratri imposuere capillos.

Et in epist. Canaces ad Macarium:

Non mihi te licuit lacrymis perfundere iustis,
In tua non tonsas ferre sepulchra comas.

Seneca in Phœdra, actu 5. Sce. prima:

Placemus vmbras capitis, exuuias cape,

Laceraque frontis accipe abscissam comam.

Dionysius Halycarnass. vbi loquitur de funere Virgineo inquit, Virgines cum cæteris donis etiam retortos crines detonsos lectulo iniecisse. Eundem morem pluries apud Homerum obseruamus, *lib. Iliad.* 23. vbi loquitur de Myrmidonibus, & paulo post vbi de Achille verba facit. Et 4. *Odyss.* in morte Antiochi. Et *lib.* 24. eiusdem de funere Achillis, vbi & Briseidem quoq; κειραμένη πλοκάμους, id est, tonsis crinibus eundem prosequi scribit. Apud eundem legimus, Patrocli cadauer opertum capillis amicorum detonsis superiectis. Et Homerum imitatus Q. Calaber, facit Myrmidones in funere ipsius Achillis comas circumtondere. Eundem moré obseruauit Anto. Bassianus Caracalla in funere Festi, tradente Herodiano *lib.* 4. Macedonibus assuetum, vt crinem tonsi defunctos lugerent. Ita Archelaus Rex illorum, Euripidem Tragicum intimum familiarem crinem tonsus luxit. In quo facetissimum illud Bionis proditum, referente Cicerone *Tuscul.* 3. lugentes capillum euellere, quasi caluitio mœror leuaretur. De Archelao idem tradit Solinus *lib.* 14. *vel* 15. ex aliorum computatione: & Seneca *libro de beneficiis.* 5. Apud Theocritum, *in Idyllio*, Cupidines mortem Adonidis lugent κειράμενοι χαίτας *detonsis crinibus.* In luctu comam vellendi moris, meminit & Lucianus *in libello de luctu.* Herodotus *lib.* 2. scribit, apud quosdam ritum esse in funere proximi, caput deglubare. Apud Plutarchum in Lysandro: *Barchiadæ Corintho exules squalidi detonso capillo Lacedæmona profugerunt.* Herodotus *lib.* 1. tradit, Argiuos ob amissam victoriam in Thyreaticis, lege cauisse, ne quis comam nutriret ante pristinæ gloriæ decus recuperatum. Lacones vero victores econtra sanxisse, ne quis comam tonderet contra morem eorum. Huius rei nonnihil etiam meminit Plato *in Phædone.* Strabo *lib.* 6. & Herodotus *in Eratho*, prodidere, quod Sybari à Crotoniatis direpta, Milesii omnes capita derasere, ingentem luctum edentes. Q. Curtius *lib.* 10. literis mandauit, Persas detonsis coniugibus & liberis peremptos lugere. Niceph. Calistus *lib.* 18. *hist. eccles. cap.* 30. testatum reliquit, in Chubda ciuitate in finibus Indiæ, Præfectum lugere coniuges

uges capus nouacula radentes. Postremo addamus D. Hieronymum *in c.7. Hieremiæ*, & Gregorium Magnum *lib. 2. Moral.* & in Iob, *c.* 17. testatos, morem fuisse veterum, vt quisq; in speciem sui corporis capillos nutriret, quos tempore afflictionis abscinderent. His omnibus sic se habentibus, non difficultate vacat, quod hoc loco scribit Suetonius, Cæsarem scilicet, audita Tituriana clade, barbam & capillum summisisse, quum potius oppositum facere debuisset, stantibus iam dictis. Huic obiectioni sic satisfaciendum putamus; Cæsarem inquam non externorum morem sequutum, sed Romanorum, quibus mos fuit in mœrore barbam & capillos summittere, quod Plinius iunior Epist. Suræ suo testatum reliquit, inquiens, Romanos criminis alicuius reos, crinem summittere solitos. Hoc idem colligimus ex Liuio *libro 6.* vbi de Manlii Capitolini vinculis verba facit. Et *libro* 27. de M. Lucio inquit: *Sed erat veste obsoleta, capilloque, & barba promissa, præferens in vultu habituque insignem memoriam ignominiæ acceptæ.* Varro ille, qui cædis Cannensis causa fuit, post eam capillum barbamque summisit, tradente Iulio Frontino *Stratagematon lib.* 4. *cap.* 5. Nonius Marcellus *libro* 4. author est, Sisennam complures menses barba summissa, & intonso capillo flentem lugubri vestitu populum vicatim circuisse. Caligula Imperator in morte Drusillæ sororis adamatæ, barbam capillumque promisit, ex Suetonio in illo *cap.* 24. Addamus & secundam rationem, cur Cæsar potius summiserit barbam & capillos, quam deciderit, eaque hæc est; ne tondendo crinem & barbam, animum despondisse videretur ob Titurianam cladem, siquidem ex historica lectione obseruamus, capilli vel barbæ depositionem deditionis & subiectionis deiectionisque indicium extitisse. Paulus Diaconus *libro 6. Hist. Longobard. cap.* 15. scribit, Carolum Francorum Regem misisse filium suum ad Liuthprandum Longobardorum Regem, vt iuxta morem capillum susciperet, qui eius cæsariem incidens, pater eius effectus est. Fuit enim antiquus mos, præsertim nobilibus Francorum, comã nutrire, teste Greg. Turonensi *lib. 3. Hist. Fran. c.* 17 Et quod affirmat P. Æmilius in Carolo Magno, in Clodoueo,

& Clotario secundo : *apud Longobardos detondebantur capilli in symbolum seruitutis. Pilum barbamque deponere deditionis cuiusdam signum erat.* Refert Gregorius Turonensis *lib. 2. Hist. Franc. c.* 41. Clodoueum, Regem Francorum indignatum contra Chararicum quod in pugna contra Siagrium sui partes non adiuuasset, illum cum filio vinctos totondisse. Ita Trithemius *lib. 1. Breu. Hist. Franc. in Rege* 44. scribit, Clodium Regem Francorum anno quo post patris mortem Regno potitus est, iussisse, vt Franci omnes barbam & comam nutrirent, vt internoscerentur à Gallis, quos subactos tonderi iubebat. Sic seruis olim vetitum erat comam nutrire, attestante Aristophane *in Auibus*, dum inquit, *δοῦλος ὢν, κόμην ἔχεις?* id est, *Seruus quum sis, comam nutris?* Honorius & Theodosius inhibuerunt seruis maiores crines deferre, *l.* 4. *Cod. Theod. tit.* 10. Aribertus 26. Rex Longobardorum, Rhotarium Ducem, Bergonum, & Fæodonem Reges quum cœpisset, eorum caput, & barbam radens Taurinis in exilium misit, teste Paulo Diacono *lib. 6. de gestis Longob. cap. 6.* 2. Regum c. 19. eandem ob causam legimus Dauidis legatis per Ammonitas & Anonem regem barbæ mediam partem rasam. Iussit Carolus Magnus *in tit. de pace, capite decimo*, aduersus conspitantes mutuo se detondere, quasi damnati in seruitutem. Sic in deditionis & subiectionis signum virgines Deo se vouentes crinem detondunt; quod fecerunt Priscilla & Aquila, *Act. Apost. cap.* 18. Idem mos & Sacerdotibus & religiosis nostris, exemplo D. Pauli & aliorum discipulorum *Corinth.* 11. Sed de re hac plura legat curiosus Lector apud Franciscum Venetum *lib. Probl. Sacræ scrip. tomo 6. Sect. 9. Problem. 397.* Dixerunt & Rabbini Iudæorum Sum. Pontif. Legis antiquæ (quod etiam per Ezech. *c.* 44. præcepit Deus Sacerdotibus) eos non debere nutrire comam, sed singulis octonis diebus tondere oportere; Id quod adnotauit Paulus Israelita *in præcept. negatiuis Iudæorum*, *præcepto* 301. Gentilibus Ethnicis quoque mos fuit idem, quod de Vestalibus *libro 16. cap.* 44. tradit Plinius, & de sacerdotibus Isidis *in Pescennio Nigro* Spartianus; & Suetonius *in Nerone*, *cap.* 12. de prima barba ab eo Ioui Capitolino consecrata. Sed eo vnde digressi sumus

mus reuertentes, dicamus, Cæsarem forte ob dictam causam comam & barbam summisisse, nec deposuisse nisi vindicata Tituriana clade. Quem morem etiam Græcorum fuisse colligimus ex Dycte Cretense, *libro* 4. tradente, Neoptolemum Achillis filium, postquam vindicatam necem ex Alexandro necato à Philoctete vidit, ad patris sepulchrum crines deposuisse. Germanorum quoque eundem morem fuisse obseruamus ex Cornelio Tacito *lib. hist.* 4. sic scribente: *Ciuilis, barbaro voto post capta aduersus Romanos arma, perpiexum rutilatumque crinem patrata demum cæde Legionum deposuit.* Et rursus lib. *de Germanorum moribus* inquit: *& aliis Germanorum populis vsurpatum, rara & priuata cuiusque audacia apud Cattos in consensum venit, vt primum adoleuerint, crinem barbamque summittere, nec nisi cæso hoste exuere votiuum, obligatumque virtutioris habitum.* Itaque Cæsar audita cæde Q. Titurii & L. Cottæ Legatorum cum militibus suis dolo circumuentis ab Ambiorige Eburonum Duce inter Mosam & Rhenum, de qua ipse *lib.* 5. *Belli Gallici*, comam & barbam summisit, nec ante deposuit, quam vindicasset, quod eum strenue fecisse libro eiusdem 8. legimus.

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.

CAP. LXVIII.

Tamem & cæteras necessitates non quum obsiderentur modo, sed etiam si alios ipsi obsiderent, tantopere tolerabant, vt Dyrrhachina munitione Pompeius, viso genere panis ex herba quo sustinebantur, cum feris sibi rem esse dixerit.

Vidimus nos in maxima annonæ caritate ad famem subleuandam, præter vsitatos panes ex segetibus quibuscunque fieri solitis, non solum factos; sed & alpinos homines, locorumque sterilium & incultorum incolas, panem confecisse ex corticibus nucum, ex iuglande pristino molitis, & quod magis mirandum est, ex palea in clibano excalefacto, nec tamen ignito, exsiccata, & pristino in tenuem pollinem redacta, panem confectum, commixta tamen dimidia saltem portione alicuius farinæ comestibilis. Ex

R 3 furfure

furfure quoque molito idem effectum scimus. Legimus in libro Italice scripto, cui titulus *Thesoro Politico*, in Relatione Regni Persarum, illius Regni incolas quosdam pauperes caritatis annonæ tempore vesci solitos pane confecto ex farina corticum pini & abietis, & nihilominus robustissimos esse. In eodem libro in relatione Neapolitana legimus, à Prorege tentatam confectionem panis ex radice herbæ vocatæ *pan porcino*, eum tamen reclamante populo minime in vsum tractum. Quare & ex herba exsiccata factos panes in Dyrrhachina obsidione eodem modo facile credimus; quod hoc loco Suetonius docet.

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.

CAP. LXVIII.

Memorabile illud apud Græcos Cynegiri exemplum imitatus, transiliuit in nauem, vmbone obuios agens.

CYnegirus fuit ciuis Atheniensis, cuius tanta in prælio nauali fuit pertinacia, vt nauem hostium dextera iniecta, vi retinuerit, eaque amputata iniecerit sinistram, quam & ipsam quum amisisset, morditus nauem arripuit, Quod refertur à Iustino Trogi abbreuiatore. Hunc imitatum Acilium in nauali pugna ad Massiliam inquit Suetonius, quum iniecta in puppim hostium dextera, & abscissa transilisset in nauem, vmbone obuios agens. Vmbonem autem mediam clypei partem eminentiorem vocauere Latini. Statius:

Iam clypeus clypeo, iam vmbone repellitur vmbo.

Quandoque tamen pro toto clypeo accipitur. Liuius libro quinto, *Gallum vmbone ictum deturbat.* Vtraque significatione hoc loco accipi potest, attamen videant doctiores, an hic nouo & singulari significatu accipiatur pro brachii parte extrema, à qua manus fuerat abscissa, vulgo nostrates incolæ *Moncone* appellant, quod certe magis adnotatione dignum videtur, scilicet vt Acilius ita hostes obuios repelleret;

leret; si enim scuto sinistro brachio appenso id fecisset, non æque mirum fuisset.

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE. CAP. LXX.

Decumanos autem Romæ cum ingentibus minis summoque etiam vrbis periculo missionem & præmia flagitantes.

DEcumanos vocat Suetonius milites decimæ legionis; *Decumum* enim antiqui, sicuti *decimum* dixere. Plautus in Amph. *Alter decumo post mense nascetur puer.* Sicuti enim plures Romanis fuere legiones, ita & à primo numero incipientes, ordine illas vsq; ad alios successiue nominauere. De Primanis verba facit C. Tacitus lib. 1. *Primani ducendum ad agmen deliguntur.* Et lib. 17. 18 19. & 20. & alibi sæpe. De Secundanis idem Cornelius, *lib.* 21. & Liuius *lib.* 31. *post principium, & lib.* 4. in duobus locis, vbi clare declarat *secundanos* dici milites secundę legionis. Hos autem fuisse ex oppido Arausione Galliæ Narbonensis tradunt Pomponius Mela *lib.* 2. *c.* 5. & Plinius *lib.* 3. *c.* 4. Eorundem meminit quoq, Hircius *de bello Alexandrino.* Tertianos notamus ex Cor. Tac. *lib.* 12. *&* 19. non semel, & *lib.* 20. *in prin.* De Quartanis idem Tacitus *lib.* 20. & Iul. Capit. *in Claudio.* Quintanos legimus apud eundem Tacitum *lib.* 1. 17. 18. *&* 20. Sextanos apud Pomp. Melam *lib.* 2. *c.* 5. & Plin. *lib.* 3. *c.* 4. vbi dicunt hos fuisse ex Arelate. Septemanos ex ipso Tacito *lib.* 19. non semel, ex Pomponio Mela, & Plinio locis supradictis, vbi Septimanos fuisse dicũt ex Blittera Narbonensis Galliæ; Vndecimanos ex eodem Tacito *lib.* 1. Tertiadecimanos ex eodem Tacito dicto *lib.* 1. Quartadecimanos ibidem Tacitus, & *lib.* 4. 15. *&* 18. sæpe, vbi eos quartadecumanos vocat, & *lib.* 19. 20. *&* 21. Quintadecimanos apud eundem *lib.* 1. *&* 20. Sextadecimanos apud eundem non semel *lib.* 19. Vndeuigesimanos Tacitus *lib.* 1. pluries, & *lib.* 20. Et Hircius *de Bell. Alex.* Duodeuigesimanos idem Tac. *lib.* 19. *&* 20. Vnauigesimanos apud eundem *lib.* 18. Duo & vigesimanos ex eodem libro 21. *in prin.* Decimæ legionis & decimanis militibus inter cęteros plurimum fidebat Cęsar.

Quod ipse *libro 1. Belli Gallici* testatum reliquit per hæc verba: *Quod si praterea nemo sequatur, se cum sola 10. legione iturum, de qua non dubitaret; sibique eam Pratoriam cohortem futuram. Huic legioni Cæsar indulserat pracipue, & propter virtutem confidebat maxime.* Et paulo post: *Princeps 10. legio per tribunos militum ei gratias egit, quod de se optimum iudicium fecisset, sicque esse ad bellum gerendum paratissimam confirmauit.* Et rursus paulo infra: *Cæsar quod nec colloquium interposita causa tolli volebat, neque salutem suam Gallorum equitatui committere audebat, commodissimum esse statuit, omnibus equis Gallis, equitibus detractis, legionarios eis milites legionis decimæ, cuique maxime confidebat, imponere; vt præsidium quam amicissimum, si quid facto opus esset, haberet. Quod cum fieret, non irridicule quidam ex militibus decimæ legionis, plusquam pollicitus esset Cæsarem facere, pollicitum esse in cohortis prætoria loco Decimam legionem habiturum, ad equum rescribere ait.* Et *lib.* 2. eiusdē Cæsar scribit, se quum confligendum cum hoste esset, cohortando milites ad legionem decimam deuenisse. Et paulo infra: *legionum nona & decima milites strenue dimicantes Atrebates confecisse, transiecto flumine hostes, qui reintegrarant prælium, in fugam coniecisse.* Ex quibus patere potest, Decimanos, seu Decumanos milites, & Decimam legionem principem locum apud Cæsarem inter cæteros habuisse. Trebellius Pollio in vita D. Claudii, scilicet secundi, qui post Gallienum Valeriani filium imperauit, ita scribit: *Quæso igitur mi Venuste, si mihi fidem exhibes, vt eum facias à Grato & Herenniano placari, nescientibus hoc militibus Dacisanis.* Quo loco legendum puto *Decumanis*, vel *Decimanis*; Quamuis enim Pannonicam legionem, Italicam, Macedonicam, Gallicam, Parthicam, Scythicam in historica lectione obseruarim, eo quod in locis, à quibus denominationem sumpsere, militarint, vnde & à Dacia *Dacisianos milites*, id est, Dacicæ legionis appellatos existimare possimus; nihilominus quum huius legionis nullibi mentionem factam obseruarim, censeo potius mendum in textu esse, & legendum, vt dixi.

C. SVET.

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE. CAP. LXXVI.

Insuper prænomen Imperatoris, cognomen patris patriæ, statuam inter Reges, suggestum in Orchestra.

ORchestra locus erat in theatro, in quo Senatorum sedes designabantur, teste Vitruuio, *lib.5.cap.6.* vbi ait eius pulpiti altitudinem non debere excedere pedes quinque, vt qui in Orchestra sederint, spectare possint omnium agentium gestus. Idem Sueton. *in Nerone, cap.12.* Deinde in Orchestram Senatumque descendit, & orationis quidem carminisque Latini coronam, de qua honestissimus quisq; contenderat, concessam sibi recepit. Ex quibus clare colligimus, Orchestram non patuisse popularibus, sed Senatoribus, principibusque viris tantum, & ex Iuuenali, Sat.3.

—— Similemq; videbit
Orchestram, & populum.

Vnde alio in loco populum sedisse, & non in Orchestra, principibus viris tantum destinata, clare patet. Vnde & Sueton. *in August. cap.35.* eum Senatoribus, qui se à Senatu sponte abdicassent, locum spectandi in Orchestra seruasse tradit. Et Iuuenalis inquit;

Quæq; reportandis posita est Orchestra cathedris:

Innuens, in sellis dignioribus destinatis sessum eo in loco. Orchestram voluit Vitruuius loco supra citato, dictam ab ὀρχέομαι, id est, *salto, tripudio, gesticulor*; in ea enim etiam chorus & gesticulatores & citharædi, cæterique omnes, qui personam ex fabula non agebant, sed tantum actioni inseruiebant, stabant, & eorum erat propria, teste Iulio Polluce, *lib.4.cap.19.* Vitruuius *lib.5.* scribit: *Ampliorem habent Orchestram Græci, & scenam recessiorem, minoreq; latitudine pulpitum, quem logeum appellant; Ideoq; apud eos Tragici & Comici actores in scena peragunt, reliqui autem artifices suas per Orchestram præstant actiones.* Cic. de Pro. *Piso iam cum Græcus in Orchestra belluatur, antea post siparium sedebat.* Imperatores & Consules in loco, quem *Podium* appellabant, spectatores erant, teste

 Alexan-

Alexandro ab Alex.*lib.5.c.16.* quod tamen non proprie acceptum, verum esse constat, ex Iuuenali *Satyr.2.* dicente:

Omnibus ad Podium spectantibus.

Quod si in eo Neronem quandoque spectasse, ex Suetonio legamus in illo, *cap.12.* vbi habet: *Nam perraro præsidere, cæterum accubans, primum paruis foraminibus, deinde toto podio adaperto spectare consueuerat:* non tamen à sententia nostra recedimus; siquidem ea verba, *perraro præsidere,* demonstrant, Neronem non in proprio & Imperatoribus destinato loco spectasse, sed aliquando in podio, & aliquando è proscenii fastigio, teste eodem Sueton. loco citato. Ita & Augustum Cæsarem, vt tradit Suetonius in illius vita, *cap.45.* Circenses ex amicorum libertorumque cœnaculis spectasse, interdum è puluinari, & quidem cum coniuge & liberis sedentem. Quæ loca quis sanæ mentis affirmabit, spectandi Imperatoribus propria fuisse? Statuamus itaque ex hoc loco Suetonii, Orchestram locum Imperatoribus & aliis Principibus viris dicatum fuisse, spectandi in theatro. Quod etiam ex alio Suetonii loco *in Aug. cap.44.* colligimus, vbi habet: *Romæ legatos liberarum sociarumq́; gentium vetuit in Orchestra considere, quum quosdam libertini generis mitti deprehendisset.* Legatis namque apud Principes sedendi in publicis solennitatibus antiquitus, & hodiernis temporibus ius fuisse, & esse, omnibus receptum est. In Orchestra autem altior locus erat suggestum, honoris maximi gratia institutum, Cæsarique dicatum. Quod Cicero in Anton. *fastigium* appellauit, inquiens: *D. Iulius habuit puluinar, simulachrum, fastigium, flaminem.*

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.

Cap. LXXVI.

Sed & ampliora etiam humano fastigio decerni sibi passus est, sedem auream in Curia, & pro tribunali thensam, & ferculum Circensi pompa.

Thensæ sunt sacra vehicula, quibus in ordine pompæ diuinæ & hostiarium, simulacra Deorum vehebantur. Asconius

Asconius Pædianus *in 3 in Verr. act.* Thensas vocari, inquit, quod ante eas linea (*lora* aut legunt) tendantur, quas gaudent manibus attrectare, qui eas deducunt, vel *ἀπὸ τ θεῖν*, id est, à re diuina. Et sic per *th* scribitur. Seruius lib 1 Æneid.

—— Hic illius arma,

Hic currus fuit,

scribit: *Aut currus, quo ipsa in cœlo vtitur, vel thensa, qua Deorum simulacra portantur,* Huius meminit Cic. in orat. de Arusp. Respon. *Te appello Lentule, cuius Sacerdotij sunt Thensæ.* Et rursus: *Si puer ille terram non tenuit, si thensam aut lucrum omisit.* Et in vltima in Verr. act. *Omnes Dij, qui vehiculis thensarum solemnes cœtus ludorum initis.* Et in 5. act in Verr. *Qui ex thensarum orbitis prædatus est.* Et rursus: *Via Thensarum & pompæ.* Thensæ etiam meminit in orat. pro Planco. Suet. hoc loco, & in Vespasiano, *cap 5.* Neronem diebus vltimis monitum per quietem, vt thensam Iouis O.M. è sacrario in domum Vespasiani in Circum deduceret. In Augusto quoq; idem Suet. Thensæ verba facit. Liuius *lib. 5.* scribit: *Quæ augustissimæ vestis est thensas ducentibus triumphantibusve.* Nec omittendum, à Festo Pompeio scribi lib. 18. *Thensa vehiculum argenteum, quo exuuiæ Deorum ludis Circensibus per Circum ad puluinar ducebantur.* Ex quibus locis omnibus clare colligitur, thensam vehiculum Diuini simulacri fuisse, & ita appellatam, quod desuper tenderetur illud, quod hodie vulgo *Baldachino* dicitur, & proprie Thensa vocatur, & est illud teguminis genus, quo Imperatores, Reges, & cæteri Principes, tam seculares, quam ecclesiastici, vti solent illis in locis, vbi sedent, epulantur, & in Ecclesiis, vbi sacra fiunt, & etiam altaribus & Diuæ Virginis, & Sanctorũ imaginibus superimponi consueuit. Thensam autem ferri solitam, non vehi, colligimus ex Dionys. *Antiq. Rom. lib. 7.* de Circensi pompa scribente: *Postremum agmen claudebant simulacrorum baiuli.* De hac eadem pompa Ouid.

Aurea pompa venit, linguis animisq; fauete.

Vocat autem *auream pompam*, quia qui eam ducebant, aurea veste, sicuti & triumphantes, vti solebant, vti ex Liuio, loco citato, colligimus. Quod autem ad ferculum pertinet,

epulari

epulari Romanos consueuisse, in sacris ædibus sacrificio peracto, hostiarum extis & carnibus, docet Alex. ab Alex. *lib.4.cap.17.* & elicitur etiam ex Sueton. *in Claudio, cap.33.* vbi habet: *Cognoscens quondam in Augusti foro, victusq; nidore prandij, quod in maxima Martis æde Salijs apparabatur, deserto Tribunali, ascendit ad Sacerdotes, vnaq; discubuit.* Vnde & Iouis epulum, de quo Liuius in calce libri 29. & lib.30. & 32. *Quamobrem quum cætera Diis adhiberi solita recepisset Cæsar, & ferculum etiam sibi viuenti cum illis in Circensi pompa præferri permisit*, nisi (& certe rectius) dixerimus, per *ferculum* non hoc loco intelligendum ciborum missum, ita vocatum, eo quod mensæ infertur, sed eadem appellationis deriuatione pro parte vehiculi inferiori, super qua Dei alicuius simulacrum eminens ferebatur, Thensa alia vehiculi superiori parte superinducta. Ita Sueton. in Cæsare: *Pontico triumpho inter pompæ fercula trium verborum protulit titulum.* Et Liuius lib.1. *Spolia ducis suspensa, fabricato ad id apte ferculo.* Et Cic. lib.1. Offic. *Cauendum, ne tarditate vtamur in ingressu mollioribus, ac similes pomparum ferculis esse videamur.* Hinc, *ducere sacra, vehere ac ferre sacra*, iure apud scriptores obseruamus. Virg. 8. Æneid.

—— Castæ ducebant sacra per vrbes
Pilentis matres in mollibus.

Et Cicer. in 6. Verr. Virgines Athenienses sacra reposita canistris in capitibus sustinentes, *Canephoras* vocauit. Et Horat. *lib.1. Serm. Satyr.3.* sæpe veluti qui Iunonis sacra ferret. Et rursus Maro lib.2. Georg.

Me vero primum dulces ante omnia Musæ,
Quarum sacra fero.

Ita & ex Liuio *vehere sacra*, lib.34. vbi de L. Oppia, & *lib.5.* vbi de matronis verba facit, obseruamus.

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.

CAP. LXXVI.

Simulacra iuxta Deos, Puluinar, Flaminem, Lupercos appellationem mensis è suo nomine, ac nonnullos honores ad libidinem cœpit & dedit.

Sacer-

SAcerdotem singulo Deo assignare Romani solebant, quem *Flaminem* nuncupabant. Vnde Cic. 2. *de legib.* scribit: *Dijsq; alijs alij Sacerdotes, omnibus Pontifices, singulis Flamines sunto.* Ex Liuio *lib.* 1. tres Flamines à Numa creatos obseruamus; nempe Flaminem assiduum Ioui vnum, alterum Marti, tertium Quirino. Horum primus *Dialis* vocabatur, ἀπὸ τ̃ Διὸς, hoc est, *à Ioue*, quasi *Iouialis*. Varro *lib.* 4. inquit: *Cum Dialis à Ioue sit, qui Dionis est.* Festus Pompeius *lib.* 6. Dialem Flaminem appellari ait à *Dio*, à quo vita hominibus dari putabatur. Flaminem Viminalem eundem cum Diali quoquo modo existimamus, eo quod in colle Viminali ita Romæ appellato, quod inibi Viminū sylua esset, ara Iouis quoque coleretur, *Viminalis* dicti. Diali (teste Liuio *lib.* 5.) manere extra vrbem noctem vnam nefas erat, nec iurare in leges poterat, ex eodem authore, lib. 32. *Martialis* vocabatur Marti dicatus, de quo etiam Liuius *lib.* 44. vbi de P. Quintilio Varo defuncto Martiali Flamine: & *libro sequenti*, vbi de L. Posthumio Albino Martiali, eo anno inaugurato. Et Valerius Maximus *libro & cap.* 1. vbi sic scribit: *Metellus Pontifex Max. Posthumium Consulem, eundemq; Flaminem Martialem ad bellum gerendum Africam petentem, ne à sacris discederet, multa indicta, passus non est.* Macrobius *lib.* 3. *Saturnal. cap.* 13. Lentuli Flaminis Martialis meminit inaugurati à L. Iulio Cæsare augure. De eodem Festus Pompeius *lib.* 13. & Cicero 2. *Philipp.* Flacci Flaminis Martialis meminit. Et *in orat. de Arusp. Respons.* Lentuli Flaminis Martialis, quo loco etiam Flaminis Quirinalis verba facit. De quo etiam Liuius *lib.* 1. & *lib.* 32. vbi de Q. Fabio Pictore duobus in locis loquitur, & Valerius Maximus *libro & cap.* 1. vbi de Lucio Furio Bibaculo. Festus quinetiam *dicto lib.* 13. Flaminis Vulcanalis meminit, quem Vulcani Sacerdotem fuisse, non ambigimus; nam & Vulcanalia Sacra fiebant, id est, Festa Vulcano consecrata, Augusto mense, teste Columella, *lib.* 11. *cap.* 3. vbi habet: *Cæterum Augusto circa Vulcanalia tertia satio est*, de quo Varro *lib.* 1. *de lingua Latina, vel* 4. secundum aliorum computationem: & iterum 3. *aut* 6.

Carmentalis Flaminis meminit ex antiquioribus Cic. de claris

claris Orat. *Quum M.Popilius sacrificium publicum cœna faceret, quod erat Flamen Carmentalis.* Cuius Dii aut Deæ Carmentalis Flamen Sacerdos esset, adhuc apud neminem legisse recordor; in eam tamen venio sententiam, vt *Carmentalis* diceretur Flamen à *Carmenta* matre Euandri, quæ diuinitate quadam inter sui temporis homines claruit, *Fatiloquam*que appellauere, teste Liuio *per initia libri primi.* Quod si hæc sententia non arridet, aliam propono ex eodem Liuio ibidem ductam, siquidem *Carmentalem Flaminem* fuisse Herculis sacerdotem, qui cum perempto Caco, ad Euandrum peruenisset, ille, quod veridica Carmenta mater interpres Deum cecinerat, aram dicauit, sacraque fecit, quæ à Potitiæ familiæ, qui sacras dapes & exta apposuere hominibus, Antistitibus per multas ætates facta fuere, Romulusq; hæc eadem sacra faciunda suscepit, quæ à Carmenta fuere instituta, & *Carmentalia* dicta, & *Carmentalis Flamen* eorum minister, sicuti eadem de causa *Carmentalem* portam Romanam dictam accepimus, de qua Virgil.

—— Carmentalem Romano nomine portam.

Et Ouid.

Carmentis portæ dextro est via proxima Iano.

Quam nostram sententiam confirmat Alex.ab Alex.*lib.*2. *c.*14. tradens, hanc aram in Capitolii faucibus, iuxta Carmentalem portam & forum Boarium positam fuisse. Et Plinius *lib.*34.*c.*7. statuam vetustam Herculi sacratam ab Euandro in foro Boario. Quod & confirmant Dionys. Halycarn. *libro citato.* Liuius *lib.*10. Vnde Ouid.lib.1.Fast.

Constituitq; sibi, quæ maxima dicitur, aram,
Hic vbi pars vrbis de boue nomen habet.

De hac sacra Herculis ara etiam Virg.lib.8.Æneid.

Et domus Herculei custos Pinaria sacris,
Hanc aram luco statuit, quæ maxima semper
Dicetur nobis, erit & quæ maxima semper.

Vbi Virgilium lapsum credi potest, *Pinariam domum* loco *Potitiæ* accipientem, si Liuio credimus loco citato dicenti: *Potitios sacris præsto fuisse, iisq; exta apponerentur. Pinarij extis adesis, ad cæteram venirent dapem. Vnde Potitij ab Euandro edocti antistites*

ātistites sacris per multas ætates fuerunt, donecq; Pinarium genus fuit, ne extis solemnibus vesceretur. Quod etiam confirmari potest ex eodem Liuio *libro nono* ita scribente: *Eodem Appio authore, Potitia gens, cuius ad aram maximam Herculis familiare Sacerdotium fuerat, seruos publicos ministerij delegandi causa solemnia eius sacri docuerat.* Traditur inde dictu mirabile, & quod dimouendis statu suo sacris religionem facere posset, quum duodecim familiæ ea tempestate Potitiorum essent, puberes ad triginta, omnes intra annũ cum stirpe extinctos, nec nomen tantum Pontitiorum interiisse, sed Censorem etiã Appium memori Deûm ira post aliquot annos luminibus captum. Quod & Valerius Maximus *lib.1.cap.2.*& Lactantius *lib.1.cap.11.*Plinius *de viris Illustribus*,& Seruius in Virgilii locum 8.Aeneid.

Tum lecti iuuenes certantem Araq; sacerdos
Viscera tosta ferunt.

confirmat.

Falacer Flamen à Falacore Pomorum Deo dictum, putat Alex.ab Alex.*lib.6.cap.12.* ex Varrone, *lib.4.* vbi habet: *Flamen Falacer à Diuo Patre Falacere.* Quis autem esset Falacer Deus, non satis constat. Ego censeo Priapum fuisse, quem falce vsum esse hortorum cultorem, sculpsit antiquitas; vnde Virg.4.Georg.

Helespontiaci seruet tutela Priapi.

Palatualis Flamen fuit ita dictus à Palatua, teste Varrone, *lib.6.*quæ fuit Dea, cuius in tutela Palatium erat, tradente Festo Pompeio, libro 14. *Furinalis Flamen* fuit Furinæ Deæ sacerdos, de qua Pompeius Festus *lib.6.*& Cic.*lib.3.de natura Deor.* Eumenidas commemorans, inquit: *Quæ si Deæ sunt, & Athenis fanum est, & apud nos, vt egò interpretor, Lucus, Furinæ, Furiæ sunt speculatrices credo, & vindices facinorum & sceleris.*

Peciri Flaminis meminit Alex.ab Alex.*loco citato*, antiqui textus corruptione deceptus in vita Pertinacis à Iulio Capitolino descripta, vbi in fine legebatur: *Filius Pertinacis Peciri Flamen est*, qui locus postea ita restitutus in nouis codicibus legitur: *Filius Pertinacis patru Flamen est factus.* Erãt quoq; *Curiales Flamines*, Sacerdotes scilicet, qui Curiis præerant, quorum

quorum singuli in sua curia sacra faciebant, teste Festo Pompeio, *lib.3.* qui etiam *lib.11.* eos inter maiores & minores diuidit, inquiens: *Seniores Flamines appellabantur patritij, generis minores plebei.* Cicero nihilominus *in orat. pro Domo sua,* clare docet, Flamines omnes patritios esse debuisse. Illud etiam adnotamus, Flaminis honorem seu Sacerdotium non potuisse conferri alicui digamo seu bigamo, quinimo demortua Flaminis vxore, quæ Flaminica appellabatur, Flamen Flaminio seu Sacerdotio obire solitum, vti scriptum reliquit Gellius *lib.10.cap.15.* & matrimonium Flaminis sola morte dirimi, testatur Plutarchus *Probl.39.* nec faba vesci poterat Flamen, teste Plinio, ex sententia Varronis, *lib.18.cap.12.* Neque creari poterat, nisi qui ex confarreatis parentibus progenitus fuisset, quod in Tacitum adnotauimus. Plura alia huiusmodi, quæ Flamini, præsertim Diali, vetita vel concessa erant, legere poterit curiosus lector apud Gellium, *lib.10.cap.15.* Plutarch. *Probl.42. & 48.* Varro. *lib.4. de lingua Latina,* Dionys. Halycarnass. *lib.2.* Tandem illud non omittendum, quod licet plures essent Flamines, collegæ tamen non erant, siquidem (vt diximus) vnicuique Deo suus erat Sacerdos, Flamen dictus, & vnusquisque sua habebat sacra distincta, quod Cicero comprobat præcitato loco, *secundo de legibus,* dum ait: *Singulis Flamines sunto.* Quum itaque Imperatorum eo creuisset honorum libido, vt sibi ea omnia fieri vellent, quæ in Deorum honorem dicari consueuerant, nonnullis nedum Sacerdos datus post mortem, tanquam Deificatis, sed & in vita, inter quos non solum Cæsaris (prout colligitur ex præsenti loco) sed & *Martianum, Helianum* seu *Heluianum, & Alexandrinum, atq; Aurelianum Flaminem* legimus. Quorum meminere Iulius Capitolinus *in Pertinace, Antonino Pio, & Antonino Philosopho.* Ælius Spartianus *in Septimio Seuero, & Caracalla,* & Lampridius *in Alexandro Seuero.*

C. SVET.

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.

CAP. LXXVI.

Templa, Aras, Simulacra iuxta Deos, Puluinar, Flaminem, Lupercos, &c.

PVluinar, seu puluinus videtur dici à pluma, qua fulcitur, προσκεφάλαιον Græcis vocatur, eo quod capiti supponatur, necnon & super eisdem sedere soleamus. Cic. de Orat. *Tum Crassus puluinos poposcit, & omnes in iis sedibus, quæ erant sub Platano, consedisse dicebat.* Et in Epist. *Sella tibi erit in ludo, eam puluinus sequetur.* Iuuenalis:

—— Et de puluino surgat equestri.

Hæc, sicuti & nostris temporibus, & Romanis in communi vsu fuisse constat, dicente Iuuenale, Satyr. 6.

Fœda lupanaris tulit ad puluinar odorem.

Et Ouid. 2. de Ponto, Eleg. 2.

Incolumis coniunx sua puluinaria seruat.

Sed & præcipue in Deorum sacris vsos quoque Romanos, clare innotescit; siquidem Ouid. lib. 14. Metamor. scribit:

—— Et puluinaribus altis
Dignior est.

Cic. pro Domo sua: *Et aram & ædiculam, & puluinar sub saxo sacro dedicauit.* Et in Catil. *Quoniam ad omnia puluinaria supplicatio decreta est.* Et in Tuscul. *Puluinaria Deorum. Qui puluinaribus Bonæ Deæ stuprum intulit.* Et in orat. de Resp. Arusp. *Qui Sacerdotem ab ipsis aris puluinaribusq; detraxisti.* Seruius *libro* 3. *Georg.* ad finem, inquit: *Puluinaria Deorum sunt proprie lectuli, qui sterni in quibusdam templis consueuerant.* Acron in Horat. lib. 1. Carm. 17. *Puluinaria,* scribit, *dicebantur, aut lecti Deorum, aut tabulata, in quibus stabant Numina, vt eminentiora viderentur.* D. August. *lib. 3. Ciuitat. Dei,* puluinar & lectisternium idem esse docuit. Alex. ab Alex. *lib. 5. cap. 27.* ait: *Puluinaria apparata lectica Diuorum erant,* quod & Acron pariter affirmauit. Quæ tamen omnes sententiæ (pace tantorum virorum dixerim) non sunt veritati consentaneæ; nihil enim aliud Deorum puluinaria erant, quam puluinaria, quæ super lectos stratos in templis ad simulacra Numinum sub-

leuanda ponebantur. Quantum enim lecticæ à puluinaribus distent, nemo ignorat. Quod autem lectisternium aliud esset à puluinari, dignoscitur ex Liuio, *lib.5.* vbi de primo lectisternio Romæ parato verba faciens, ait: *Lectisternio tum primum in vrbe Romana facto, per dies octo Apollinem, Latonamq́; & Dianam, Herculem Mercuriumq́; atq; Neptunum tribus quam amplissime tum apparari poterant, stratis lectis, placauere.* Et sic deinceps pluries, puta *lib.*7.8.22. de lectisternio, nec verbum quidem de puluinari. Quinimo *lib.*22. vbi habet: *Decretum vti supplicatio ad omnia puluinaria haberetur.* Et paulo post subdit: *Romæ immolatum, lectisterniumq́; imperatum.* Quod vero super lectos puluinaria etiam apponerentur, patet ex Liuio, *eodem lib.*22. scribente: *Curatum lectisternium, & per triduum habitum Decemuiris Sacrorum curantibus, & puluinaria in conspectu fuere, Ioui & Iunoni vnum, alterum Neptuno & Mineruæ, tertium Marti ac Veneri, quartum Apollini & Dianæ, quintum Vulcano & Vestæ, sextum Mercurio & Cereri.* Et *libro* 40. in calce scribit: *Terra mouit in foris publicis, vbi lectisternium erat Deorum, capita quæ in lectis erant, auerterunt se.* Ex quibus colligimus, in singulo lecto strato & puluinari, bina simulacra Deorum accubuisse, sicque conciliari cum sententia nostra facile posse Augustini dicta. Nam *lectisternium* aliud à puluinaribus extitisse constat, si diuisim considerentur, si vero coniunctim, idem fuisse manifestum est. Cælius Rhod. *libro & cap.*18. *antiquæ lectionis*, scribit, apud Persas lectulum Regium ita stratum, vt capiti incumberet pentaclina habitatio, in qua perpetuo asseruarentur auri talenta quinque millia; dicebatur autem id ædificium βασιλικὸν προσκεφάλαιον, id est, *Regium puluinar.*

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.

CAP. LXXVI.

Flaminem, Lupercos, appellationem mensis è suo nomine, ac nonnullos honores ad libidinem cœpit, & dedit.

LVperci sodales erant & sacerdotes Panos Dei pastorum, qui sacra faciebant in Lupercalibus sacrificiis, de quibus

quibus alibi, institutis à Romulo & Remo. Lupercos autem nudós incessisse, patet ex Virg.8. Aeneid.

Hinc exultantes Salios, nudosq; Lupercos.

Et non solum nudos, sed & vnctos cursitasse, Plutarchus *in Antonino* testatur. Quinimo accincti pelle caprina, pastorum instar, ex Iustino *lib.43.* discurrebant per vrbem. Augustus tamen pudori consulens, statuit, ne imberbes cursitarent, ex Suet. *in illius vita, c.31.* Horum instar postea aliæ societates quædam institutæ, quæ in Lupercalium die per vrbem cursitarent, diuersimode appellationem sortitæ ab eorum auctoribus; ita Luperci *Fabiani* dicti à Fabio, eorum institutore, quorum meminit Propertius lib.4. Eleg.1.

Vnde licens Fabius iura Lupercus habet.

Fuere & *Quintiliani* vocati à Quintilio. Vtrosque nominat Ouid.2. Fast.lib.

Risit, & indoluit Fabios potuisse, Remumq;,
Vincere Quintilios non potuisse suos.

Horum in modum in Cæsaris honorem & tertia sodalitas Lupercorum instituta. Hos *Iulios* vocatos legimus *in 2. Philipp.* in qua Cicero M. Antonium insectatur, quod in Lupercalibus, in quibus sedebat Cæsar amictus toga purpurea, in sella aurea coronatus, se Lupercum exhibuerit. De qua re Suet. noster *in Iulio Cæsare, c.79.* ait: *Lupercalibus pro rostris à Consule Antonio admotum sæpius capiti suo diadema repulerit, atq; in Capitolium Ioui Opt. Max. miserit.* Liu. in epist. li.96. *Et quod à M. Antonio Consule collega suo, inter Lupercos currente, diadema capiti impositum in sella reposuit.* Lupercos in honorẽ Cæsaris Iulios institutos, docet quoq; Dion *li.44.* Cur vero Lupercorum sodalitatem germanorum Cic. *in orat. pro Cæl.* dixerit, indagandum. Ciceronis verba hæc sunt: *Fera quadam sodalitas, & plane pastoritia, atq; agrestis germanorũ Lupercorum, quorum coitio, &c.* ego sane existimo, eos ita nominasse, quod sodales huiusmodi essent inter sese veluti fratres & germani. Hos etiã & *Crepos* vocatos legimus apud Sex. Pomp. Fest. à crepitu pellicularũ, quẽ faciebant verberantes, mos enim erat Romanis, nudos in Lupercalibus discurrere, & pellibus obuias quasque fœminas ferire, sponte etiam palmas

feriendas præbentibus mulieribus, ob id sibi fœcunditatem & partus facilitatem dari arbitrantibus, teste Plutarcho in Romulo. *Lupercos & Lupercalia* dictos, Seruius inquit, vbi enarrat illud Virgilianum:

—— Et gelida monstrat sub rupe Lupercal.

Quod sub monte Palatino canem sacrificabant, lupi inimicum. Vnde & *Lupercal* quidam dictum putant, quod illic lupa Remum & Romulum nutrierit. Ouid.2.Fast.

Illa loco nomen fecit, locus ille Lupercal,
Magna dati nutrix præmia lactis habet.

Alii (quod verisimilius est) aiunt, locum hunc esse sacratum Pani Deo Arcadiæ, cui etiam mons Lyceus est consecratus, quod λύκους, id est, lupos non sinat in oues sæuire. *Et* Ouid.2.Fast.

Quid vetat Arcadia dictos de monte Lupercos.

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.
CAP. LXXVIII.

Adeuntes se cum pluribus honorificentissimisq; decretis vniuersos P. C. sedens pro æde Veneris genitricis excepit, &c.

Senatus & Senatorum maximam fuisse, ac præ cæteris venerandam dignitatem, consentiunt omnes, non semper tamen & decens erat eo in honore, qui par esset, ab Imperatoribus quibusdam habitus. Quod ex hoc Suetonii loco colligimus, cui & congruunt dicta hæc Liuii in Epit. lib.116. *Caius Cæsar ex Hispania quintum triumphum egit, & quum plurimi maximiq; honores ei à Senatu decreti essent, inter quos, vt pater patriæ appellaretur, ac Sacrosanctus & Dictator in perpetuum esset, inuidia causam aduersus eum præstitere, quod Senatui deferenti hos honores, quum ante ædem Veneris genetricis sederet, non assurrexit.* Hanc Cæsaris inciuilitatem detestatus illius successor Augustus, teste Sueton. *in illius vita, cap.53.* die Senatus, nunquam Patres, nisi in Curia salutauit, & quidem sedentes, ac nominatim singulos, nullo submonēte, & discedens eo modo sedentibus valedicebat. Et Vespasianus *ex eodem Sueton. in illo, cap.9.* sanciuit, non oportere ma-

ledici

ledici Senatoribus. Tradit Aelius Lampridius *in Alexandro Seuero*, eum nullum in Senatu admisisse, neque laticlauum ademisse, aut pœna affici passum, nisi consulto Senatu; eundem argentatis rhedis carrucisque, Senatoribus vti posse, permisisse tradit Alex. ab Alex. *lib.4. cap.11.* cuius rei authorem me ignorare fateor. Dion *in Nerua* ait, iurasse illum, nullum è Senatoribus suo iussu interfectum iri, quod iusiurandum facta etiam contra se coniuratione ratum habuit. Aelius Spartianus *in Adriano* tradit, eundem iurasse, se nunquam Senatorem, nisi ex consilio Senatus puniturum. Tib. Cæsar, *ex Sueton. cap.30.* ita Senatus authoritatem seruauit, vt neque tam paruum quicquam, neque tam magnum publici priuatique negotii fuerit, de quo non ad P.C. referretur. Et *cap.29.* se seruire Senatui, & Senatores *dominos* vocasse Tiberium, idem author scribit, ac alia venerationis indicia erga Senatum in genere, & singulares Senatores enumerat. Claudius quoque, referente eodem Suet. *in illo, c.23.* tanti Senatores fecit, vt in Curia & Senatu acturus de maiore negotio, medius inter Consulum sellas Tribunitio subsellio sederit. Spartianus *in Adriano*: *Ad conuiuium venientes Senatores, stans excepit, semperq; aut pallio tectus discubuit, aut toga submissa.* Econtra Heliogabalus, scribente Lampridio *in illius vita*, Senatum adeo floccifecit, vt Senatores omnes vrbe expulerit, eosque seruos togatos appellarit. Idem quoque, eodem scriptore referente, & P. Victore in sexta regione vrbis Romæ, Senatulum ex mulieribus in colle Quirinali instituit, & vt Mesa Varia, eius auia, in Senatu admitteretur, peruicit.

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.
CAP. LXXIX.

Proximo autem Senatu percrebuit fama, L. Cottam Decemuirum sententiam dicturum, vt quoniam libris fatalibus contineretur, Parthos nisi à Rege non posse vinci, Cæsar Rex appellaretur.

ANtistites, qui sacris faciendis carminibusq; Sybillinis interpretandis, ac Deorum iræ placandæ præerant, &

quos adibant, si quando prodigia euenisse nuntiabatur, à principio binos fuisse constat, demum ad decennalem numerum redactos, docet Liuius *lib.10. in orat. P. Decij Muris*, his verbis: *Decemuiros Sacris faciundis carminum Sybillæ, ac fatorum populi huius interpretes, antistites eosdem Apollinaris sacri, ceremoniarumq́ue aliarum plebeios vidimus, nec tum patritiis vlla iniuria facta est, quum Duumvirum Sacris faciundis adiectus est propter plebeios numeros.* Id vero à Sextio & Licinio Tribunis plebis factum, vt scilicet pro Duumuiris sacrorum Decemviri crearentur, quinque patrum, quinque plebis, ex eodem Liuio habemus, *lib.6.22.& 5.* qui & alibi de Decemuiris verba facit. Mansit hic numerus vsque ad tempus Cornelii Syllæ, quo ad quindecim numerus auctus est. Seruius *lib.6. AEneid.* eum locum explicans:

—— Lectosq́ue sacrabo
Alma viros,

numerum creuisse vsque ad sexagesimum, retento nihilominus quindecim virorum vocabulo & appellatione. Cuius sententiæ quum ex antiquioribus nullum habeamus testem necauthorem, parum illi acquiescimus. De quindecim viris Horatius loquitur, vbi de ludis secularibus ita:

Quæq́ue Auentinum tenet, Algidumq́ue
Quindecim Dianæ preces virorum
Curet.

Et Papinius:

Solemni prece quindecim virorum.

Et Ausonius:

Quos ter quinorum seruat cultura virorum.

Eorundem meminere Liuius *lib.41.* vbi de Tiberio Sempronio, Valer. Max. *lib.1.c.1.* Cornelius Tacitus *lib.3.& 5.* vbi de Caninio Gallo, item *lib.11.* Plinius *lib.28.c.2.* Gellius *lib.1. c.19.* Aelius Lampridius *in vita Seueri.* Lactantius & Fenestella *lib.1.c.6.* Horum Sacerdotium *quindecimuirale* appellauit Tacitus *lib.11.15.16.* Hos autem sacris faciundis præfuisse, docet Apuleius *Apol.1.* & alii, quos citauimus; Supplicationibus vero clare Plinius *lib.28.c.2.* Lectisterniis, ex Liuio *lib.5.* vbi etiam tradit, expiationibus & placationibus operam

tam nauasse, officiisque ceremoniarum, ex Tacito, *lib.* 11. librorum Sybillinorum curam habuisse, ex eodem *lib.* 5. Suetonio hoc loco, Lactantio & Varrone, *lib.* 1. *c.* 6. Illud non reticendum ex Plin. *lib.* 7. *c.* 43. vbi loquitur de Lucio Metello: *Quindecimuiro agris dandis, seu diuidundis,* an scilicet horum quindecim virorum munus fuerit, diuidere agros, an potius alii fuerint quindecim viri huic muneri dicati; dum enim eum quoque Pontificem fuisse ait, prima sententia sequenda videtur, at quum non alibi id à scriptore probato antiquo probatum sciamus, posteriorem potius acceptandam censemus, præsertim, quum dare agros, nihil ad rem diuinam spectet; nisi dixerimus, agrum sacrum quoq; fuisse, quem Romanos Milesiis restituisse, tradit Liuius *lib.* 38. cuius agri administratio ad quindecim viros spectabat.

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE. CAP. LXXX.

An in sacra via, vel in aditu Theatri adorirentur, postquam Senatus Idibus Martiis in Pompeij Curia editus est, facile tempus & locum prætulerunt.

QVæ & qualis esset sacra via, quum sobrie admodum interpretes aliqui declarauerint, alii penitus prætermiserint, nos de ea paucula adnotare voluimus. Sacram viam Romæ fuisse in quarta regione, P. Victor scriptum reliquit, & quod Varro *lib.* 4. *de lingua Latina* adnotauit. Caput eius erat à Carinis, & ab Streniæ sacello, ducebatq; in Capitolii arcē, quo sacra quotquot mēsibus per eam ferebātur, atque per eam quoque augures ex arce profecti solebant inaugurare. Per eandem frequens in Capitolium iter erat, solemnisque triumphalis pompa ducebatur. Hanc *Sacram* nuncupatam, tradit Pompeius Festus, quod in ea initum fœdus sit inter Romulum & Tatium; alii eam appellationem sortitam putant à Sacris, quæ singulo mense in arcem per eam ferebantur. Quod voluisse Ouidius videtur, dum scribit lib. 3. Trist. Eleg. 1.

Hæc est à Sacris, quæ via nomen habet.

EODEM CAPITE.

Pridie autem easdem Idus auem Regaliolum cum laureo Romulo Pompeiana Curiæ se inferentem, volucres varii generis ex proximo genere persecutæ, ibidem discerpserunt.

Regaliolum seu regulum alii dicunt, vulgo *Reatino*, alii *Scricciolo*. Hunc Plinius *lib*. 8.*c*.25. Trochilum appellauit. Item & *lib*. 10.*c*.73. vtrobique Regem auium appellari in Italia, tradens, qua de causa ab Aquila prosequi tradit. Nec Plinii dictis contrariatur Baptista Mantuanus *Tom*. 3. *lib*. 5. *Alph*. scribens.

Non Cynis infesta Aquila, discordia nulla est
Cum Trochilo, licet hic fastus, nomenq; superbum
Regis & immeritos Aquila indignetur honores.

Nam eo loco designare volens aliquid à primo instituto naturæ mutatum, ea similitudine vsus est. Hæc auicula ab Arist. vocatur *lib. de hist. animal*. 9.*c*.11. τρόχιλος quasi *præses auium*. Quod vero Torrentius eruditissimus in Com. huius loci tradit, Regaliolum scilicet seu Regulum auiculam dictam à medicis Græcis passerem Trogloditem, eamque esse voluerit, penitus est à veritate alienum; Nam Ætius *lib*.11.*c*.12. clare Regulum à passere Troglodite diuersum docet, inquit enim, Trogloditem, passerculum omnium auicularum minimum, ea excepta, quę Regulus appellatur, similem tamen Regulo in multis, prætterquam quod in fronte auricolores pennas non habet. Et rursus subdit: *Est etiam Troglodites passer, Regulo paulo maior, & nigrior, caudamque semper subrectam, & albo colore retro interpunctam habet, magis item garrulus, quam regulus est, & sane iuxta summum alæ lineamentum cinerei amplius coloris, breues item volatus facit.* Paulus & ipse Græcus medicinæ scriptor *lib*.7. de Troglodite, sic habet: *Trogloditus passer est omnium auium, excepto Regulo minimus.* Gal. siue quis alius auctor *lib. de renum affectionum dignotione & medela*, de Troglodite meminit, nec verbum tamen de Regulo habet. Nec minus hoc loco cæcutiit Beroaldus, Regaliolum auem Icterum esse credens, à voce forte similitudine deceptus, nam Itali Icterum Regalbulum vocare solent, quem *Galgulum*

ſeu *Galbulum* dixere Latini, Ικτερὸς Græcis à coloris lutei ſimilitudine, &c.

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.

CAP. LXXXI.

Et Calphurnia vxor, imaginata eſt collabi faſtigium domus, maritumque in gremio ſuo confodi, ac ſubito cubiculi fores ſponte patuerunt, &c.

SIcuti in ſenſu tria ſunt, ſenſibile, virtus ſenſibilis, & poteſtatis eiuſdem functio, ita & in intellectu tria ſunt, intelligibile, virtus intelligens, & eiuſdem virtutis circa intelligibile functio; ſic etiam in imaginatione eadem tria obſeruantur, videlicet imaginabile, virtus imaginatiua, & eiuſdem virtutis imaginatiuæ circa imaginabile functio; quod à Peripateticis, præſertim Græcis, habetur pro conſtanti; Quum itaque virtus imaginatiua verſatur circa ſpecies, ſeu figuras, & phantaſmata medio ſenſuum in anima noſtra exiſtentia, fit functio illa, quæ proprie *imaginatio* appellatur. Hæc autem virtus imaginatiua ſemper eſt in motu & actione cõtinua, tam in ſomno, quam in vigilia; ptopterea, vt docuit Commentator *in lib. de Somno & vigilia*, illi attribuitur actio ſomniandi, quia virtus rememoratiua & cogitatiua non agunt in ſomno, & propterea virtutis imaginatiuæ motus magis intenditur in ſomno, quia tunc ſoluta eſt à ligamento virtutis cogitatiuæ, cui in vigilia minſtrat. Quamobrem haud incongrue Latini, *imaginari*, pro *ſomniare* quandoque accipiunt. Sic Plinius *libro ſecundo, capite decimotertio*, ait: *Venerem crebro per ſomnum imaginantibus*. Et alter Plinius in Epiſt. de ſomnio C. Fanii; *Mox imaginatus veniſſe Neronem*, Sic & hoc loco Suet. noſter ait, *Calphurnia vxor imaginata eſt*, id eſt, ſomniauit, &c.

C. SVET.

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.

CAP. LXXXIII.

Postulante ergo L. Pisone socero, testamentum eius aperitur, recitaturque in Antonii domo, quod Idibus Septembribus proximis in Lauicano suo fecerat.

SVburbanum delitiosum apud portã Lauicanam positũ, erat Lauicanum, à quo denominationẽ sumpsit, de quo Plinius *lib. 36. cap. 5.* Hodiè vocatur *porta maior*, ab ædificii magnificentia, propter aquæductum Claudiæ aquæ, cuius ibi vestigia apparent; Nisi dixerimus *Lauicos* oppidum fuisse, non multum ab vrbe distans, de quo Liuius *lib. 4.* apud Lauicanos bello victos expugnato Lauico oppido eorum, eoque deductam Coloniam, colonis mille quingentis missis, quorum singuli bina iugera accepere. Quo locò forte Iulius Cæsar ædificauit, villamque habuit voluptuosam, *Lauicanam* dictam. De Lauicis populis Virg. 7. Æneid.

Et pictis scuta Lauici.

Et *viæ Lauicanæ* meminit Strabo *in 5.* quam inquit incepisse ab Exquiliana, & in Appiam discurrisse. Et Martialis:

Lauicana leui cespite velat humus.

Plinius lib. 3. c. 5. *agri Lauicani* verba facit, licet scriptum sit, *Labicano*, nam loco *u*, vti *b*, vsitatum Latinis, &c.

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.

CAP. LXXXIII.

Sed nouissimo testamento tres instituit hæredes Sororum nepotes, C. Octauium ex dodrante, & L. Pinarium, & Q. Pedium ex quadrante; Reliquos in ima cera, &c.

DVo potissimum sunt, quæ dilucidatione egent in præsenti textu, vnum quid pro *dodrante*, & *quadrante* intelligẽdum sit, & quid per *ima cera*. Quod ad primum pertinet, sciendum ex Varrone *libro 3. aut 4.* vt alii computant, *de lingua Latina*, & ex Iustiniano *in §. hæreditas, Instit. de hæred. inst.* & nouissime ex Budæo *de asse & eius partibus*, præter alia significata *assis*, hoc præcipuum esse in hæreditate, vt *As* pro tota hæredi-

hæreditate accipiatur, *vncia* pro duodecima parte, quibus as constat, quarum singula particularem appellationem obtinuit. Namque *Vncia* est duodecima pars assis, *Sextans* duę vnciæ, quæ faciunt sextam partem assis, *Quadrans* quarta pars assis, id est, tres vnciæ, quia quater tria duodecim faciunt. *Triens* quatuor vnciæ, quæ faciunt tertiam assis partem; nam ter quatuor conflant duodecim. *Quincunx* est quinta pars assis, id est, quinque vnciæ. *Semis* sex vnciæ, id est, media assis pars. *Septunx* septem vnciæ. *Bes* octo. *Dodrans* nouem. *Dextans* decem. *Deunx* vndecim. *As* duodecim. Sciendum præterea, *As* componi cum *tres*, *quatuor*, & sic vsque ad centum; vnde *Tressis*. Persius:

Hic damna est non tressis agazo.

Octussis. Horatius:

Quanti emptam parui, quanti ergo? Octussibus.

Et sic per omnes numeros vsque ad centum, vnde *Centussis*. Persius:

Et centum Græcos cursu centusse licetur.

His stantibus, clare patet sensus Tranquilli, nempe C. Octauium in dodrante à Cæsare institutum hæredem nouem partes hæreditatis consequuturum, reliquos vero duos, scilicet L. Pinarium, & Q. Pedium in quadrante, tres vncias sibi vindicasse, ex quibus computatis fit tota As, id est, hæreditatis vnciæ duodecim, quæ integram hæreditatem constituunt. Quod non ineleganter dictum à Iuuenale Saty. 1.

Vnciolam Proculeius habet, sed Gillo Deuncem;

Totam enim assem, seu patrimoniũ comprehẽdit, quum ex 12. vnciis alteri vnciam, alteri vndecim tribuit. Quod si quis obiiciet, si Octauius & Pinarius, & Pedius totã hæreditatem recepere, quomodo aliquid recipere poterunt, quib. in ima cera relictũ fuit, & qui secundi hæredes nominati sunt in testamento. Quoad primum, dicendũ in ima cera legata contineri, quorum solutioni hæredes dicti pro rata tenebantur satisfacere. Quoad aliud, arbitramur, secundos hæredes dictos substitutos in defectu primorum. Reliquum est indagare, quid intelligendum sit pro *ima cera*; Itaque sciendum, antiquis Romanis morem fuisse scribendi in tabulis ceratis,

tis, quas *pugillares* vocabant, in quibus ſtylo ſcribebāt; Quod ex Plinio iuniore *libro primo Epiſtolarum* conſtat, dum ait: *Erat in proximo, non venabulum, aut lancea, ſed ſtylus, aut pugillaris, meditabar aliqua, adnotabamque, vt ſi manus vacuas, plenas tamen ceras reportarem.* Et Iuuenalis:

Nonne libet medio ceras implere capaces
Quadriuio.

Accepit quandoque Cic. in Verrem tabellam ceratam pro ſcriptura ipſa, dum inquit: *Tabella cerata cera legitima, non illa infami, ac nefaria.* Et ceram etiam pro tabellis teſtamentariis, in quibus ſcilicet teſtamentum ſcriptum eſſet, ſumptam ab antiquis, obſeruamus ex hoc Suetonii loco, & ex eodem in Nerone *cap.* 17. vbi habet: *Cautum vt in teſtamentis prima dua ceræ, &c.* Tres enim ceras in teſtamentis, id eſt, tres partes fuiſſe conſtat, primam ſcilicet, ſecundam & tertiam. Primæ meminit Horat. *lib.* 2. *Serm. Sat.* 5. inquiens:

Qui teſtamentum tradet tibi cunque legendum
Abnuere, & tabulas à te remouere memento;
Sic tamen vt limis rapias quid prima ſecundo
Cera velit verſu, ſolus multine coheres
Veloci percurre oculo.

Quo in loco Acron inquit: *Prima cera ſecundo verſu continet hæredis nomen*, Porphyrion autem ſentit, in 1. teſtatoris in 2. hæredis nomen inſcribi. Poſtrema cera erat, in qua legata continebātur, vt diximus, quam *imam* vocat hoc loco Suet. Tull. in 3. Verr. *extremam* vocauit, & Martialis *vltimam*, lib. 4. Epigram. 26.

Nihil Amiano præter aridam veſtem
Moriens reliquit vltimis pater ceris.

Aſconius in interpretatione loci ſuperius citati Ciceronis *vltimam tabulam* dixit. Quod autem diximus veterem teſtatorum morem fuiſſe, vt prima teſtamenti parte ſeu cera hæredis eſſet inſtitutio, id depromptum eſt ex l. 1. *D. de hæredi. inſtit.* Secus tamen apud noſtrates obſeruatur, ſiquidem vltimo loco hæres nominatur, & prius legata extenduntur, & deſcribuntur, vna cum legatariis à tabellione ſeu notario, cuius rei nullam rationem, præter inueteratum vſum adducere

cere possumus, ab Accursianis & formulariis introductum qui tamen improbandus non est, nam primo loco præfationem scribunt, secundo legata, tertio hæredis institutionem, quarto substitutiones, quinto cęteras testarotis dispositiones. Illud sane manifestum est, Iustinianum scripsisse *in §. an hæredis*, se veterem hunc morem emendasse; Sed de re hac lege plura apud Alex. ab Alex. *lib. & c. 1. Dierum genialium*, & Alciatum *lib. Parerg. c. 6.*

C. SVET. TRANQVIL. IN CÆSARE.
Cap. LXXXV.

Postea solidam columnam prope 20. pedum lapidis Numidici in foro statuit, scripsitque Parenti patriæ.

NVmidiam prouinciam Africæ esse docent Ptolemæus *lib.* 4. & Plinius *lib. 5. c. 4.* vbi tradit nil memorandum in ea reperiri, præter marmora Numidica, & ferarum copiam. Numidicos vrsos centum Domitium Æneobarbum Ædilem curulem in Circo dedisse Romæ, recenset Plinius *lib. 8. c. 36.* Numidicarum tamen auium multæ æstimationis verba facit *lib.* 10. *c.* 48. Et pira Numidiana celebrat *lib. 15. c. 15.* Numidiæ certe incolæ non boni; nam Numidas Liuius *lib.* 25. gentem fallacem vocat, & *lib.* 28. Scipio in oratione ait: *Carthagine nil ciuilis roboris est, mercede paratos milites habent, Afros, Numidasque leuissima mutandæ fidei ingenia.* Hos autem ante omnes in Venerem effusos esse docet *lib.* 29. Et *lib.* 30. in Venerem præcipites appellat. Illos quamuis equitatu in bello maxime pollere, doceat idem Liuius *lib.* 21. 22. 23. 25. 26. *&* 35. nihilominus eosdem equos habere ait sine frænis, & graciles. Quod & Virgil. 4. *Æneid.* scribit, appellans infrænos.

Et Numidæ infræni cingunt, & inhospita Syrtes.

Numidicum lapidem, seu marmor vocamus hodienis temporibus Africanum, & est maculosus, nigro colore cum albo, & rubeo commixtus. De quo Plinius *lib. 35. c. 1. & 36. c. 6.* hunc silicem Lybicum vocauit Papirius; & olim pauimenta, quæ ex marmore Numidico strata erant, *pauimenta Punica* dicebantur. De hoc Martialis:

Afra

Afra quod nomas mittis, &c.

Nec superius dictis per initia obstat, quod Vitruuius *lib.* 8. *c.* 3. Arabiæ Numidarum meminerit; nam Numidiam in Africa sitam nemo inficiatur, &c.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO. Cap. IIII.

Materna tibi farina, siquidem ex crudissimo Aritiæ pistrino, hanc pinxit manibus collybo decoloratis Nerulonensis mensarius.

CONueniunt expositores omnes, M. Antonium & alios Augusti inimicos ei stirpis ignobilitatem obiecisse, tum respectu aui paterni, quem argentarium fuisse exprobrabant, tum etiam respectu proaui materni, quem pistrinum Arritiæ exercuisse prædicabant. Idem & Cassium Parmensem fecisse scommate illo metaphorico, non est, qui ambigat. At non solum ignobilitatis Cassium Augustum insimulasse, sed & minus legitimæ descendentiæ ego censeo, ita vt sensus illius verborum sit, non solum exprobrare Augusto maternam ignobilitatem sub nomine farinæ ex pistrino Arritię ignobilissimi oppidi scilicet, hodie *la Rizza* vocati, quod abest ab Vrbe ad decimũ lapidem, sed & paternam, quod non modo nepos, sed pronepos esset nummularii, sed & ex illegitima stirpe procreatus, compressa inquam farina, id est, vxore aui paterni argentarii à mensario quodam Nerulonensi, seu subacta manibus collybo decoloratis, hoc est, spurcis & inhonestis. Et ratio, qua impellor ad id sentiendum, ea est, quod auum argentarium ex pago Thurino fuisse scribat Suet. c. antecedenti. Oppidum vero Thurinum à Plinio inter duos amnes Crathin & Sybarim *c.* 11. *lib.* 3. statuetur. At *Nerulum* duplicem apud scriptores obseruamus, alterum in Lucanis, quod à Romanis vi captum scribit Liuius *lib.* 9. alterum vero Nerulum in Latio, non multum distans ab Vrbe, quod & hodie *Nerulo* vocatur prope Monasterium Farfaræ situm, à quo populi Nerulenses dicti, quorum meminit Plinius *lib.* 3. *c.* 6. licet mendosi textus habeant *Verolenses.* Ex quibus conuincitur, Cassium Parmensem

per

per mensarium Nerulonensem, minime auum Augusti argentarium intelligere potuisse. Fateor quidem ego, argentarium, nummularium, mensarium, collybistam, & trapezitam synonyma esse aliquando, & generali significatione pro eodem accipi, sed magis specifica & propria argentarium à mensario distingui, siquidem argentarius proprie vocatur, qui officinæ argentariæ dominus est, atque illi præest; Mensarius vero, qui & mensularius & nummularius dictus, qui pecunias custodit, easque recipit, & persoluit, & earum rationes tractat, *Campsor* communi appellatione vocatus, ita vt argentarius maior sit mensario, quod colligimus ex Iurisconsul. *D. de edendo, & præcipue l. 9.* §. 2. Liuius lib. 7. *Solutiones æris alieni in publicam curam verterunt quinque viris creatis, quos mensarios à dispensatione pecuniæ appellarunt.* Et Cic. pro Flacco: *Cum ciuitate mihi res est acerrima, & conficientissima literarum, in qua nummus nullus moueri potest, sine quinque Prætoribus, tribus Quæstoribus, quatuor Mensariis, qui apud illos à populo creantur.* Apud Capitolinum in M. Antonino Philosopho obseruamus *leges de Mensariis.* Carolus Sigonius *lib. 2. de antiq. iur. ciu. Roma. cap.* 11. recte quidem decernit, argentarios alios à mensariis fuisse, sed differentia, quam assignat, non ita subsistit, quod scilicet hi publicæ, illi priuatæ pecuniæ rationem conficerent. Rectius Alciatus *lib. Dispunct. 4. cap.* 20. quam nos recipimus sententiam sequutus est, De qua re etiam legi potest apud Budæum *in Annotat. ad l. si hominem, §. Quoties, tit. deposit.* Quum itaque auus Augusti argentarius esset, & ideo ministrum haberet, seu seruum mensarium, obiecit illi Cassius metaphorice, quod cum illo aui vxor minus pudice rem habuerit, inquiens: *Materna tibi farina si quidem ex crudissimo Aritiæ pistrino, quam pinxit, &c.* Vocat autem crudissimum pistrinum in eum sensum (vt ego interpretor) quo medici crudum vulnus, hoc est, recens, vocant, & *crudam senectam* in Charonte dixit Virgil. *lib. 6. AEneid.* hoc est, viridis, & viuida, innuens illud quod obiiciebat Augusto, minime vetustate obliteratum, sed recenti memoria cognitum. *Hanc* (scilicet farinam, inquam, subdit) *manibus collybo decoloratis Nerulonensis pinxit mensarius,* ea scilicet ratione, quod sicuti in tra-

ctandis,

ctandis, ac numerandis pecuniis conſpurcantur manus, ita turpe & inhoneſtum commercium menſarii cum auia innuere videtur; Nec verbum *decolorare* ita inſolens in hoc ſenſu, vt adnotauit doctiſſimus Torrentius; namque non ſemel illud apud ſcriptores & ſemper in malam partem obſeruamus. Ouid. in Epiſt. Deianiræ ad Herculem.

Fama Pelaſgiades ſubito peruenit ad vrbes,
Decolor, & factis inficienda tuis.

Horatius.

Quod mare Dauniæ non decolorauere cædes.

Virgil. 8. Æneid.

Deterior donec paulatim, ac decolor ætas.

Vbi Seruius interpretatur *decolor*, id eſt, vitioſa, in omni enim vitioſo corpore color ineſt peſſimus. Cic. in Tuſcul. *Iam decolorē omnem ſanguinem exſorbuit*. Et de Diuin. *Sed & decoloratio quædam ex aliqua contagione terrena.* Et ad Heren. *Si tumore aut liuore decoloratum eſt corpus.* Et rurſus: *Tumore praditum corpore decoloratum fuiſſe conſtat.* Seneca quæſt. nat. 2. *Decoloratur id, cuius color vitiatur, non mutatur.* Col. lib. 12. c. 16. *Exiguum pati dum decolorentur.* Quod autem inquit, *manibus collybo decoloratis*, aliquali expoſitione eget; nam licet numarium vocabulum κόλλυβος Grçcis & Latinis ſit, nihilominus diuerſimode aliquando accipi inquit Pollux, ἀργυρίου ἀλλαγὴ, id eſt, *pecuniæ permutatio.* Budæus *in Annot. ad Pandectas l. vltima, titu. de pignor. actione*, Collybum interpretatur eſſe id detrimentum pecuniæ, quod in ratiociniis permutandarum pecuniarum, vel ad exteras rationes exportandarum fit, vulgo *cambio* dicunt. Quod Ciceronis authoritate confirmatur, ſcribentis in 4. Verr. actione: *Ex omni pecunia, quam aratoribus ſoluere debuiſtis, certis nominibus deductiones fieri ſolebant, primum pro ſpectatione, è collybo, deinde pro neſcio quo cerario. Hac omnia iudices, non rerum certarum; ſed furtorum improbiſſimorum ſunt vocabula; Nam collybus eſſe quis poteſt, quum vtantur omnes vno genere nummorum?* Idem Cic. ad Atticum: *De Cælio vide quaſo, ne qua lacuna ſit in auro, ego iſta non noui, ſed certe in Collybo eſt detrimentum.* In hoc ſignificatu hoc in loco minime accipi à Suetonio manifeſtum puto; nam quæ profecto ma-

nuum decoloratio ex cambio, quum quod accipitur vna in prouincia, in aliam transcribitur numerandum, & collybus huiusmodi à fœnore excuset, & à legibus permittatur. Propterea dicendum, collybum accipere Suet. pro numi actuali permutatione, & numi tractatione, κόλλυβος enim Græcis proprie numus est, authoritate Cœlii Rhodig. *lib. 26. cap. 6. lect. antiq.* & Beroaldi in explanatione huius loci; nam in pecuniis tractandis manus fœdari ac decolorari nemini dubium. Quibus sic se habentibus, haud difficile conspicimus, quod Torrentius se ignorare fatetur, quem scilicet Nerulonensem Mensarium dixerit Cassius Parmensis, qui in partibus Cassii & Bruti Tribunus militum militauit, & his victis Athenas se contulit, ibique interfectus à Q. Vario Augusti iussu, scriptor Tragœdiarum, & aliorum operum non inelegans, iuxta illud Horatianum:

Scribere quod Cassi Parmensis opuscula vincat.

IN C. SVET. TRANQVIL. AVGVSTO.

CAP. VIII.

Quadriennio post virili toga sumpta, militaribus donis triumpho Cæsaris Africano donatus est; quanquam expers belli propter ætatem.

POst decimumseptimum annum togam virilem sumere cõsueuisse Romanos ingenuos omnibus receptum est; Etenim erat ætas eadem & militaris, *ex libro* 43. Nonnunquam tamen & ante 17. annum virilem togam Principes viros sumpsisse extra ordinem legimus; siquidem Augustus, teste Suet. hoc in loco, in decimosexto anno virilem togam sumpsit. Nero vero vix pubescens eandem induit, scribente Tacito *lib.* 12. T. L. Claudio quintum, Ser. Cor. Orfito Coss. Virilis toga Neroni maturata, quo capessendæ Reipublicæ habilis videretur. Antoninus Philosophus & ille, tradente Iulio Capitolino in illius vita, virilem togam sumpsit anno quintodecimo ætatis suæ, & sic per binos annos antequam per legem liceret.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. X.

In locum Trib. Plebis forte demortui candidatum petitorem se ostendit, quanquam Patritius necdum Senator.

IN Patrum inuidiam, ac aduersus Patritiam potestatem populum Romanum Tribunos Plebis creasse constat ex Liuio *lib. 6.* cuius rei causam tradit ortum duxisse, eo quod M. Fabii Ambusti potentis viri filiæ duæ nuptæ, maior Ser. Sulp. Trib. militum, minor C. Licinio Stolini, illustri quidē viro, tamen plebeio; Hæc ad honorem publicum cōiugem promoueri cupiens, ne sorori inferior videretur, eam pater consolatus, Tribunos Plebis fieri curauit C. Licinium generum, & L. Sextium. Quamuis & prius dissidentibus Patribus à plebe, Menenius Agrippa, exemplo corporis & partium eius proposito, inter se dissidentium, plebem mouit, ita vt concordia inter Patres & plebem acta, inter cæteras conditiones plebi fuerit concessum, vt illi essent magistratus sacrosancti, quibus auxilii latio aduersus Consules esset, neve cui patrum capere eum magistratum liceret; Ita Tribuni plebis creati duo C. Licinius & L. Albinius, teste Liuio *lib. 2.* alios tamen nominat Plutarchus in Coriolano, & Asconius Pædianus *in orat. Ciceronis pro Cornelio.* Quamuis tradat Diodorus Siculus *in 6.* primum plebem transacto bello Volscorum Æquorum, & Sabinorum, petentem à patribus remissionem debitorum, & nexuum, contractorum, quod sæpe polliciti erant patres, non obtinuissent, secessionem fecisse, neque prius compositum negotium, donec promissa est electio Magistratus plebeii, & ita tunc plebs comitiis curiatis Tribunos creauit L. Iunium Brutum, & C. Sicinium Bellusum, quos antea Duces habuerat. Sed sit quomodocunque, postea multiplicatum numerum ad 5. & demum ad 10. omnibus receptum est. De qua re plura Fenestella *in libro de Magistratibus, capite decimo,* & Diuus Augustinus *lib. 2. de ciuitate Dei, c. 18.* Procedente autem tempore & glifcente patrum cum plebe dissidio, multiplicato numero Tribunorum plebis factū, vt etiā Patritiis generis homines

ad plebis tribunatum promouerentur; Quod testatum reliquit Liuius *lib.3.* inquiens, duos patritios, consularesque viros inter cęteros Plebis Tribunos cooptatos, Sp. Tarpeium, & Atium Æterninum, quod etiam ex Liuio *lib. 4.* iterum colligimus, ita vt Patritii & Senatores Tribunatum gerere amplissimum munus existimarent. Demum Imperatores Tribunitiam potestatem tam cupide appetiuerunt, vt eam non solum per constitutum tempus, sed etiam perpetuo obtinuerint. Et quidem non immerito; Nam Consulem in carcerem coniicere poterat Tribunus plebis. Ita Drusus Trib. plebis Philippum Consulem, qui concionantem interpellaret, in carcerem coniecit, referente Valerio Maximo *libro 9. cap. 5.* Ita & L. Licinium Lucullum, & A. Posthumium Albinum Consules, cum delectum nimis seuere agerent, nec quenquam gratia dimitterent, à Tribunis Plebis in carcerem fuisse coniectos, tradit L. Florus Epit. Liuianæ *libro* 48. qui & ipse *libro* 45. scribit, Tribunos Plebis, quia non impetrarant, vt sibi denos, quos vellent, milites eximere liceret, Consules in carcerem mitti iussisse. Plutarchus in vita Tiberii Gracchi eum asserere̅ scribit, per grauem rem Consulem à Tribuno Plebis in carcerem duci posse, ipsum autem Tribunum à plebe deponi & abrogari non posse. Scribit Liuius libro 4. ***Tribuni Plebis pronunciauerunt placere, Consules Senatui dicto audientes esse, si aduersus consensum amplissimi ordinis vltra tendant, in vincula seduci eos iussuros, quod etiam fecere.*** Cicero ***in Orat. ad Vatinium*** inquit: ***Vatinius Tribunis Plebis M. Bibulum Consulem in vincula duxit.*** Appianus ***libro 4. belli ciu.*** ait, nonnullos ex Consulibus à Tribunis Plebis fuisse custodię inclusos. Liuius item ***libro secundo*** scribit: ***Confidius, & Genutius Trib. pleb. diem dixere Tito Menenio anni pracedentis Consuli, eumque condemnarunt.*** Et paulo post: ***Alii Trib. plebis diem quoque dixere Sp. Seruilio, mox quam à Consulatu abiit.*** Et libro tertio, ***Alii Trib. Plebis diem quoque dixere Sp. Tarpeio, & Atio AEternino, & aliis quibusdam Consulibus postquam magistratu abiere.*** Imperium quoque & iurisdictionem Tribunorum plebis in Censores habuisse constat exemplis pluribus, & primo ex Liuio ***libro nono,*** vbi P. Sempronius

pronius Trib. plebis Appium Claudium Censorem, nisi Æmiliæ legi paruerit, in vincula illum duci iussurum se minatur. Et *lib.* 43. Rutilius Trib. plebis C. Claudium Pulchrum, & Tiberium Sempronium Gracchum Censores multauit. Valerius Maximus *lib.6.cap.5.* tradit Tiberio Graccho, & C. Claudio ob nimis seuere gestam censuram M. Popilium Trib. plebis diem perduellionis ad populum dixisse. Et *lib.2.cap* 7. scribit, Cl. Neronem & L. Salinatorem reos actos à Cn. Bobio Trib. pleb. etiam ob nimis aspere actam censuram. In Dictatorem dum in officio esset, vllam Tribunos plebis authoritatem habuisse nullibi obseruaui, at bene deposita Dictatura à Tribuno plebis diem dictum, ex Liuio *lib.* 7. vbi habetur, L. Manilio, postquam Dictatura abiit, diem dictum à M. Pomponio Trib. Pleb. In Pontifices quoque habebant Imperium; nam poterant eos cogere, vt Comitiis tributis adessent ad consecrationem faciendam, vt colligimus ex Cic. *in orat. pro domo sua.* Erat præterea eorundem potestas vocandi & dirimendi Comitia, vti habemus ex Halycarnassæo *libro* 8. & Floro *in Epit. Liu. lib.* 105. Poterant etiam Tribuni plebis, quoties oportere visum esset, habere & dissoluere Senatum, quod colligimus ex Appiano *libro 2. belli ciuili*, vbi de Curione Trib. plebis loquens ait; *Quum nihil peregisset, imperfectis adhuc rebus Senatum dissoluit, id enim Tribuno facere licebat.* Quod etiam cõfirmat Liu. *lib.* 4. non multum post principium; Adhæc poterant Tribuni approbare & improbare Senatus decreta, quod attestatur Liuius *libro* 34. vbi legitur: *Nam quum L. Manlius Acidunus à Senatu impetrasset, vt ex Hispania decedens ouans in vrbem rediret, prohibitus est à Portio Lecca Tribuno plebis.* Tribuni quoque plebis patrum decreta attentissima cura examinabant, vt si qua ex his improbassent, rata esse non sinerent, quod si comprobassent ex litera T. subscribebant. Fuitque tam excelsa Tribunitia potestas, vt M. Vectius capitis vltimo affectus fuerit supplicio, quod Tribuno transeunti non decessisset de via, referente Plutarcho in vita C. Gracchi. Lex de potestate Tribunorum plebis sacrosancta lata, cuius verba ita refert Dionysius Halycarnassæus: *Tribunum inuitum nemo, vt*

vnum ex vulgo, quicquam facere cogito, nec verberato, nec alium verberare iubeto, si quis contra fecerit, sacer esto, & bona eius Cereri dicata sunto, & qui eum occiderit, purus à cæde esto. Lex 12. tabularum, referenre Cic. 3. de legibus: *Plebis quos contra se auxilii ergo decem creassent; Tribuni eius sunto, quodq; ius prohibuissent, quodq; Plebem rogassent, ratum esto.* Rogabat autem Tribunus plebem pro plebiscito sanciendo; ita enim legem popularem appellabant. Tribunitia hæc potestas succedentibus Impp. vna cum Reipublicæ libertate in eos translata est, ob idq; populi, ac Senatus authoritas, si non deleta, saltem valde imminuta. Tribunum enim plebis maiores nostri Præsidem libertatis esse voluerũt, inquit Cic. *contra Rullum.* Et in *orat. pro Quinctio,* de Tribunis loquens, ait: *Ita tamen more & instituto per eum Magistratum, qui auxilii gratia constitutus est.* Quum itaq; Tribunatus plebis Magistratus plebeis primum tantum, & per initia originis illius dari solent, quamuis postea & aliquando patritiis viris aliquibus impartitus pro temporum occasione & necessitate (graue non tamen ferente plebe; nam plebem defendere plebei magistratus erat) hinc est, quod Augusto Patritio difficile erat Tribunatum plebis assequi, præsertim quum adhuc Senator non esset, non quod (vt ego interpretror) necessarium esset ad hoc, vt quis assequeretur Tribunatum plebis, eum prius & Senatorem fuisse, siquidem statim ac quis plebis Tribunus erat, Senator efficiebatur, vt in huius loci explicatione docent Torrentius eruditissimus, F. Hot. Aldus, & Sigonius, omnes præcipue Gellii authoritate innixi, sed eo quod non ad eam ætatem tunc peruenisset, vt in Senatorem euaderet, quam fuisse annum 27. demonstrat Carolus Sigonius *lib. 2. de iur. ciu. Rom.* Siquidem App. *lib. 3.* ætatem Augusto obstitisse tradit, quo minus Tribunus fieret; Erat namque ætas Tribunitia annus trigesimus, & alibi docuimus, & docet Nicolaus Grucchius *lib. 1. de Comitiis Rom.* Senatores certe effici potuisse Tribunos plebis Suetonius hoc in loco, & infra *cap. 40.* manifeste docet. Sed de hac re plura videat curiosus lector apud Lipsium doctissimum *lect. 2. cap. 13.* &c.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. XVI.

Portum Iulium apud Baias, immisso in Lucrinum & Auernum lacum mari, effecit.

PRope Baias celeberrimam olim vrbem Campaniæ secus mare positam, & aquarum celebritate & amœnitate famosam, portus *Misenus* antiquis dictus fuit, in cuius dextro cornu Baiæ, in sinistro Puteolum sitæ erant. Hic autem Misenus dictus fuit à Miseno monte propinquo, & imminente, ita à Miseno Æneæ tubicine appellato, de quo Virgil. *6. AEneid.* & Horat. 2. Serm. Saty. 4.

Ostrea circeis Miseno oriuntur Echini.

Baiæ vero dictæ fuere à Baio Vlyssis socio ibi sepulto, de quibus ita scriptum reliquit Silius:

Primores adsunt Capuæ, & docet ille tepentes
Vnde ferant nomen Baiæ, comitemque dedisse
Dulichiæ puppis stagno sua nomina monstrat.

Et Horat. rursum lib. 1. Epist.

Nullus in Vrbe locus Baiis prælucet amœnis.

Maritima hæc vrbs est; vnde apud Statium legimus *Baiana littora*, & *ora Baiana*, *Baiis*, & Miseno portui vicini sunt & contermini lacus Auernus & Lucrinus, teste Plinio *lib. 3. cap.* 4. qui lacus inter se ita sunt propinqui, vt in maximis tempestatibus coniungi soleant; Vnde Martialis scripsit:

Dummodo Lucrino, modo se promittit Auerno.

Idem Poeta Auratas & conchas seu ostrachas excellentes ex Lucrino lacu expiscari ait, inquiens:

Non omnis laudem, pretiumque Aurata meretur,
Sed cui solus erit Concha Lucrina cibus.

Et alibi:

Ebria Baiano veni modo Concha Lucrino
Nobile nunc sitio luxuriosa Garum.

Horum excellentiæ etiam meminit Plinius *libro nono*, *capite quinquagesimoquarto*, Baiarum vrbis & sinus Baiani meminere Plinius, Strabo, Suetonius *in Caligula*, Tacitus *libro vndecimo*, & *decimoquarto*, & *decimoquinto*. Appianus *lib. 5.* Pomp.

Mela, & Syllius 8. *&* 15. *lib.* Tyrrheni maris vnda & sinu Baiano in Lucrinum lacum, & ex Lucrino in Auernum transit; Proinde olim aggere vnius milliaris longitudinis, & tantæ latitudinis, vt duo currus cōmode per eum transire possent, à sinu discretus, seiunctusq; fuit à Gerione primum, postea ab Agrippa in melius redactus, & aptatus, teste Strabone; Ad quod spectasse videtur Virg. dum in Georg. *lib.* 2. ait:

An memorem Portus Lucrinoq; addita claustra?

Quem locum enarrans Seruius per multas ambages, id opus C. Iulio Cęsari adscribit, nulla tamen authoritate suffultus aut innixus. Plinius *lib. 6. c.*15. inter mirabilia opera & ædificia à Romanis facta enumerat hanc Tyrrheni maris à lacu Lucrino separationem, quam secasse atq; deleuisse abstulisseque Augustum, coniunctis lacubus Lucrino & Auerno mari ipso, ex hoc Suet. loco colligimus, ad hoc vt portus magis capax & tutior esset, eumque Iulium appellari in Iulii Cæsaris patrui honorem voluit, vnde error F. Leandri Alberti patet, qui id opus Iulio Cæsari ex Suet. adscribit, quod falsum præsens Suet. textus declarat. Huius meminisse existimo Virg. loco supra citato, dum ait:

Iulia qua Ponto longe sonat vnda refuso,
Tyrrhenusque fretis immittitur æstus Auernis.

Baiæ vrbs hodie penitus diruta est, conspiciuntur tamen ruinæ quædam, & sereno tempore in fundo maris vestigia amplissima ædificiorum terræ motu dirutorum & absorptorum maris excrescentiis, quod & quampluribus aliis vrbibus, maritimis præsertim, accidisse olim docent historici quamplurimi. Ita & Anno 1538. cuniculus ille, seu incile, per quod aqua ex Lucrino in Auernum deferebatur, erumpente magna vi ignis, ac ruente ex ea vndique terra mota penitus obturatus est & delituit. De Lucrino lacu Strabo libro 4. *Contiguus Baiis Lucrinus adest sinus, inter quem Auernus est.* Huius meminit etiam Liuius *lib.* 24. & Vibius Sequester. Auernus ita dictus ab *ἀ* & *ὄρνεον*, quasi auibus carens, quod aues superuolitantes graui sulphuris odore necentur. Vnde Lucretius lib. 6.

Principio quod Auerna vocant, nam nomen id ab re

Imposi-

Impositum est, quia sunt auibus contraria cuncta.

Et Virgil.in Æneid.

Inde vbi venere ad fauces graue olentis Auerni,
Tollunt se celeres, &c.

Et paulo infra:

Quam super haud vlla poterant impune volantes,
Tendere iter pennis, talis sese halitus atris
Faucibus effundens supera ad conuexa ferebat,
Vnde lacum Graij dixerunt nomine Auernum.

Huius aquæ salsæ & nigræ conspiciuntur, salsæ quidem ob maris aquæ permixtionem, nigræ vero ob maximam profunditatem, teste Vibio Sequestro, qui trecentesimum & sexagesimum cubitum, seu vlnam nostratem loci incolas excedere, fune demissa experimento comprobasse tradit. Ioan. Boccatius *in libro Lacuum* scribit, se ab hoc lacu, quum ibi commoraretur cum Roberto Rege, in littore eiectam piscium multitudinem conspexisse, qui nigri erant, & sulphurem quam maxime graue olebant, quod aliqua vi igniti sulphuris prorumpente, in lacu euenisse, adiudicatum fuit, quum illis in locis aquæ calidæ & thermales plurimæ reperiantur, & quod supra memorauimus, ignis aliquando prorumpat maximo cum impetu. Hinc non ineleganter Poetæ, initium ibi esse descensus ad inferos tradidere, & præsertim Virgil. ipse:

Vnum oro, quando hic inferni ianua Regis
Dicitur, & tenebrosa palus Acheronte refuso.

Et Ouid. 10. lib. Metamorph.

Ne flectat retro sua lumina, donec Auernas
Exierit valles, &c.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO. CAP. XVIII.

Quoq; Actiaca victoriæ memoria celebratior & in posterum esset, vrbem Micopolim apud Actium condidit, ludosq; illic quinquennales constituit.

QVi fuerunt Quinquennales ludi Romanis, varii varia dixere. Ludicrum quinquennale nonnulli dicunt

fuisse,in quo, tam versu, quam prosa oratione, Græce Latineque certabatur, quod ex Cornelio Tacito, *lib.*14.*Annal.* elicitur,scribente, Nerone quartum, Corn.& Cossa Consulibus,quinquennalem ludum Romæ institutum ad morem Græci certaminis, in quo eloquens primas partes nemo tulit, sed victorem esse Cæsarem pronuntiatum. Hos primus omnium L. Mummius in triumpho, ad morem Græcorum, Romæ perduxit, Cor.Tacito eod.lib.authore. Eosdem pariter fecisse Lugduni Cæsarem Caligulam, testatur Suet.*in illius vita, c.*2. non quinquennales, sed *miscellos* appellans,in quo fuit certamen Græcæ Latinæq; facundiæ. Suet.*in Domit. cap.*4.scriptum reliquit, eum quinquennale certamen instituisse,in quo certatum prosa oratione Græce Latineque,& in eo Publius Mimographus palmam tulisse dicitur, scribente Macrob.lib.1.Saturnal.c.7. *Productus Publius natione Syrus Romæ per Cæsaris ludos, omnes qui tunc scripta & operas suas in scenas locauerant, prouocauit, vt singuli secum proposita materia inuicem, pro tempore contenderent*; *nec vllo recusante, superauit omnes.* Cuius rei etiam meminit Gellius *libro* 17. Hos autem ludos à Græcis ad Romanos deriuatos, non solum ex dictis, sed etiam colligimus ex mox dicendis. Athenis ad Thesei sepulchrum celebratos hos ludos fuisse legimus,ad quos eloquentissimi ex omni Græcia confluxere,inter quos Æschylus à Sophocle victus, mœrore occubuit; quamuis eum aliter interiisse tradat Valer.Max.*lib.*9. *c.*2.E diuerso autem Philippides Poeta in certamine Poetarum victor renuntiatus,præ gaudio extinctus est, tradente Gellio,*lib.*3.*c.*18. Ita & Menander, quum centum & octo scripsisset Fabulas, in certamine Comœdorum, licet esset superior, tamen ambitu & factione à Philomene victus fuit,ex Gell.*lib.*17.*c.*4.& Quintil.*lib.*10.*c.*1. Legimus pariter,quod dum in Elide Poetæ accepto themate carminibus certabant,Artemisia Manibus Mausoli proposuit ludos,in quibus doctissimi decertarunt, inter quos Theopompus Socratis discipulus victoriam tulit, teste Gellio,*lib.*10.*c.*19. Pausanias *lib.*9. *de Bœoticis*, testis est, Corinnam musicam lyricam tanta eruditione claruisse, vt Thebis cum Pindaro carmi-

carminibus certans, quinquies victrix fuerit. Euthymus quoque Locris oriundus Olympicis ludis, qui & ipsi quinquennales fuere, semper victor fuit, semel tantum vni postpositus, teste Plinio, *lib.7.c.47.* Gellius *lib.3.c.11.* tradit, Hesiodum carminibus cum Homero contendisse, victoremq; Hesiodum Epigramma cum tripode in Helicone posuisse, quod Epigramma recenset Dion. Et Plutarch. 1. *Symposiac. & in Conuiuio septẽ sapientum*, describit versus, quibus Hesiodus & Homerus decertarunt. Fuere tamen, qui Homerum faciunt Hesiodo longe antiquiorem, inter quos Cic. *lib. de Senect.* Porphyrius & Solinus *c.7.* Cyrillus *lib.1. contra Iulianũ*, & Eusebius Chronographus. De qua re etiam Heraclides Ponticus duos dialogos scripsit. De eadẽ etiam Seneca *li.13. Epist.89. Epist.* & Gell. *lib.3.c.11.* & Pausan. *in Bœoticis*, & Velleius Paterculus *lib.1.* verba fecere. Ex quibus authoritatibus contendunt aliqui, quinquennales ludos fuisse literatorum certamina à Græcis ad Romanos deriuata; Nos vero, sicuti assentimur facile, huiusmodi ludos à Græcis ad Romanos deductos, ita certe decernimus, non solum Poetarũ & Oratorum, sed etiam Gymnasticorum ludos extitisse. Fuere siquidem apud Græcos celeberrimi ludi Olympiaci quinquennales, qui scilicet singulo quoq; quinto anno repetebantur, teste Pausan. *lib.5.* quod temporis interstitiũ *Olympiadem* Græci appellauere. Fuere & Athenis *Panathenæa*, in honorem Mineruæ, singulo quinto anno celebrari solita, de quibus Isocrates in libro, cui tit. *Panathenaicus*, & Aristophanes *in Nebulis*, Eusebius *in Chronicis*, Plutarchus *in Thiseo, & in Pericle*, Pausanias *lib.8.* Suidas tamen duas Panathenęorum festiuitates fuisse tradit, alterã anniuersariam, alteram quinquennalem. Quos quinquẽnales seu quinquatria potius Domitianum Mineruæ quotannis in Albano celebrasse, testatur Sueton. *in illius vita, c.4.* & Xiphil. & Dion in eodem, in quibus venationes, Scenici ludi super Poetarum & Oratorum certamina reddebantur. Ex quibus patet, non solum in quinquennali ludicro literatorum certamina, sed & aliorum edi consueuisse. Quod pariter constat ex Suetonio *in Augusto, cap. 98.* vbi legitur, Augustum Neapoli quin-

quinquennale certamen Gymnicum honori suo institutum perspectasse. Quod & habemus ab eodem Sueton. *in Nerone, cap.12.* scribente: *Instituit quinquennale certamen primus omnium Romæ, more Græco triplex, Musicum, Gymnicum, & Equestre, quod appellauit Neronia.* Qui locus tamen non pugnat cum his, quæ superius ab ipso Suetonio dicta sunt, vbi & Augustum Quinquennales ludos instituisse tradit. Nam hic Neronem primum omnium non Quinquennale ludicrum instituisse tradit, sed triplex, Musicum scilicet, Gymnicum, & Equestre. Concludamus itaque, Quinquennales ludos fuisse vere, qui quinto quoque anno celebrabantur, de quibus Plinius *lib.4. cap.5.* & Cicer. de Orat. *Quum Olympiam venisset, maxima illa quinquennali celebritate ludorum.* Strabo *lib.5. Geographiæ*, iubente Oraculo Neapoli Quinquennalem Agonem celebratum tradit. Et *lib.9.* inquit: *Apud eos Quinquennalis Sacer ille Musicus & Gymnicus complures dies celebrabatur Agone, illis æmulus, qui per Græciam clarissima celebritate geruntur.* Horum certaminum meminit Statius Neapolitanus Poeta lib.3. Syl. Syl.2.

Huc me post patria lætum quinquennia lustri,
Cum studio iam pigra quies, canusq; sederet
Puluis.

Et rursus lib.5 Sylua 3. in Epicedio in Patrem:

Ille suis toties perstrinxit tempora sertis,
Quum strata laudato caneret quinquennia versu.

Spartianus *in Hadriano* scribit, Antoninum Pium templum ipsi Hadriano pro sepulchro apud Puteolos constituisse, & Quinquennale certamen. Ammianus Marcellinus *libro 21.* per initia, tradit, Iulianum Augustum Quinquennalia edentem, ambitioso Diademate vsum, lapidum fulgore distincto. In alia significatione Liuius lib.4. *Quinquennalem censuram* appellauit, per quinque annos perdurantem, dum alii magistratus annui essent. Et *Quinquennalia vota*, idem Liuius lib.31. appellauit, inquiens: *Vouit in eadem verba Consul, præeunte Max. Pontifice, quibus antea Quinquennalia vota suscipi solita erant, præterquam quod tanta pecunia, quanta tunc, quum solueretur, Senatus censuisset, ludos donaq; facturum vouit.*

Sicuti

Sicuti itaque Quinquennales ludos appellabant antiqui, qui singulo quoque quinquennio repetebantur, ita Quinquennalia dicta sunt Festa, quæ quinque diebus continuis Palladi fiebant, quorum meminit Ouidius *libro 3. Fastor.* inquiens:

Vna dies media est, post fiunt sacra Mineruæ,
Nomina, quæ in iunctis quinq; diebus habent.

Et Cicero Epist. 198. *Quinquatribus egi causam tuam, non inuita Minerua.* Lex Quinquennalis certaminis legitur apud Platonem, 12. *de Legibus*, in hæc verba: *Si quis aliquem secum Musica, vel Gymnica, vel alia quauis facultate certaturum in certamen descendere vi prohibuerit, quisquis velit, munerum declaratoribus id significet, qui procurent, vt quilibet liber certare possit, id si facere non potuerint, munera prohibito dentur, si prohibitor vincet, & ipsius tamquam victoris nomen, in quibuscunq; volet templis, scribatur. Prohibenti vero, nec nomen inscribere, nec victoriæ offerre insignia liceat, ac seu vincat certando, seu vincatur, illati damni crimine reus sit.* Vrbis Nicopolis appellationem deduxit Augustus à voce Græca νίκος seu νίκη, id est, *victoria*, & πόλις, id est, *ciuitas*, Nicopolim appellans, id est, *ciuitatem victoriæ*, ob victoriam partam ibidem ex Antonio & Cleopatra. Plures vrbes huius nominis apud scriptores obseruamus, quarum vna in Cilicia, hodie *Caramania*, ex Ptolemæo *lib. 5. cap.* 8. alteram in minori Armenia, eodem authore, *libro eodem*, *c.* 7. alias binas in Thracia, hodie à Turcis vocata *Romania*, ex eodem Ptolem. *lib. 3. cap.* 2. quarum priorem apud montem Æmum, posteriorem vero apud Nisum situari tradit. Sed illa, de qua hoc loco Suetonius, in Epyro sita est, in sinu Ambratio, hodieque vulgo vocatur *la Preuesa*, apud Actium posita. Meminit quoque Plinius vrbis Nicopolis, *lib. 5. cap. vltimo.* Actium Promontorium Epyri docet esse Ptol. *lib. 3. c.* 14. hodie vocatur vulgo *Capo Figo.* Actiaci Portus Arcaniæ meminit Liuius *lib.* 35. Acarnaniam autem partem Epyri esse, nemo ambigit, hodie *Albania & Schiauonia.* Virgilius lib. Æneid.

Actiaq; Iliacis celebremus littora ludis.

Et Ouid. in Epist. Sapphus ad Phaonem:

Cur non Actiacas miseram me mittis ad oras.

Plutarchus in Antonii vita scribit, circa Actiacum Promontorium, vbi postea Nicopolis vrbs exstructa fuit, illum naues omnes congregasse.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. XXIII.

Vouit & magnos ludos Ioui Opt. Max. si Rempublicam in meliorem statum vertisset, quod factum Cymbrico Marsicoq; bello erat.

Minus propria, vt mihi videtur, appellatione, ludorum votiuum istud munus nuncupatum, quum potius sacrificium & libationem fuisse res ipsa doceat, ad Deorum iram arcendam, ac secunda melioraque deprecanda, & aliquando etiam ad gratias Diis agendas, ob rem prospere factam, in quibus munera Diis dabantur, nec vllum gymnicum, scenicum, aut simile spectaculum edebatur. Quod ex Liuio potissimum probare possumus; siquidem Liuius *libro* 22. scribit: *Ludi magni voti æris* 334. *millibus, & triente, præterea bobus Ioui* 300. *multis alijs Dijs bobus albis, atq; cæteris hostijs.* Rursus *lib.* 36. habet: *Certa deinde sorte S.C. factum est, quod P. Rom. eo tempore duellum iussisset cum Rege Antiocho esse, quiq; sub Imperio eius essent, vt eius in causa supplicationem impetrarent Coss. vtq; M. Accilius Cos. ludos magno Ioui voueret, & dona ad omnia puluinaria.* Et paulo post Liuius Accilii votum ita describit: *Id votum in hac verba praeunte P. Licinio Pont. Max. Cos. nuncupauit; Si duellum, quod cum Antiocho Rege sumi populus iussit, ex sententia S. P. Q. R. confectum erit, tum tibi Iupiter populus Romanus ludos magnos dies decem continuos faciet; donaq; ad omnia puluinaria dabuntur de pecunia, quantum Senatus decreuerit. Quisquis magistratus eos ludos quando vbiq; faxit, hi ludi recte facti, donaq; data recte sunto.* Libro 31. ita scriptum legimus: *Ciuitas religiosa in principijs maxime nouorum bellorum supplicationibus habitis iam, & obsecratione circa omnia puluinaria facta, ne quid prætermitteretur, quod aliquando factum esset, ludos Ioui domumq; vouere, Consulem, cui prouincia Macedonia obuenisset, iussit.*

Moram voto publico Licinius Pontifex Maximus attulit, qui negauit, ex incerta pecunia vouere debere, si ea pecunia non posset in bellum vsui esse, reponi statim debere, nec cum alia pecunia misceri, quod nisi factum esset, votum rite solui non posse; Quamquam res & author mouebat, tamen ad collegium Pontificum referre Consul iussus, si posset recte votum incerta pecunia suscipi, posse, rectiusq; etiam esse, Pontifices decreuerunt. Vouit in eadem verba Consul, praeunte Maximo Pontifice, quibus antea Quinquennalia vota suscipi solita erant, praeterquam quod tanta pecunia, quanta tum, quum solueretur, Senatus censuisset, ludos donaq; facturum Senatus vouit, toties ante ludi magni de certa pecunia voti erant, ij primum de incerta. Et libro 39. *Triumphus M.Fuluio est decretus. Is quum gratias Patribus Conscriptis egisset, adiecit, ludos magnos se Ioui Optimo Maximo eo die, quo Ambraciam cepisset, vouisse; in eam rem sibi centum pondo auri, à ciuitatibus collatum, petere, vt ex ea pecunia, quam in triumpho latam, in aerario positurus esset, id aurum secerni iuberent. Senatus Pontificum collegium consuli iussit, num omne id aurum in ludos consumi necessum esset? Quum Pontifices negassent, ad religionem pertinere, quanta impensa in ludos fieret, Senatus Fuluio, quantum vellet impendere, permisit, dum ne summam octoginta millium excederet.* Et libro 5. *Creati Coss. L. Valerius Potitius, M.Manlius, cui Capitolino postea fuit cognomen. Hi Consules magnos ludos fecere, quos M.Furius Dictator vouerat Veienti bello.* Ex quibus Liuii locis, quod superius diximus, satis constare existimamus, quinimo & illud elici potest, ludos hosce *magnos* appellatos, quod Ioui potissimum & inprimis vouerentur, quem Maximum & Deorum Principem antiqui fecere. Nam quamuis in eorum solutione & aliis Diis dona mitterentur, Ioui tamen praecipue, & in illius honorem vouebantur. Vnde Sextus Pompeius *libro vndecimo* scribit: *Magnos ludos Romanos ludos appellabant, quos in honorem Iouis, quem Principem Deorum putabant, faciebant.* Vel dicamus, magnos Deos duodecim Romanis fuisse, quod Lactantius *libro de falsa religione primo, cap.15.* docet, sex mares & foeminas totidem, quorum imagines auratae ad forum stabant, vt refert Varro *rerum Rusticarum lib.1, cap.1.* Quos Ennius disticho est complexus:

Iuno,

Iuno, Vesta, Minerua, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

Herodotus tamen *lib.2.* inter duodecim Deos Herculem nominat. Meminit & horum duodecim Deorum D. Augustinus *lib.4. cap.23. Ciuitatis Dei*, & Virgil.3. Æneid. *Cum sociis, natoq; penatibus, & magnis Diis.* Cur autem vocati θεοὶ μεγάλοι, docet Macrobius *lib.3 cap.4.* Quos & *penates* vocatos, tradit Seruius *in lib.3. AEneid.* quia vrbi & Latio præsidebant. Magnos itaque dictos ludos hosce, existimare possumus, quod præter Iouem Maximum, & iis duodecim etiam persoluerentur, donis & sacrificiis ad eorum puluinaria factis. Quod vero Conradus Lycosthenes *in Theatro vitæ humanæ, lib.18.* tradit, authoritate Liuii, populum Romanum scilicet coronatum spectasse ludos magnos, victoribusque palmas tum primum è Græcia translato more Ædiles dedisse, falsum esse, facile conuincitur, & errandi causam præbuisse, quod ad ludos magnos transtulit, quod de Apollinaribus ludis scribit Liuius, *lib.25*. Quod si quis contenderit, etiam ludos, præter oblationes in magnis vocatis ludis celebratos, non obstinate reluctabimur.

Marsia Regiuncula Italiæ, quamuis exigua, vltra Picenum, Samnites versus, de qua Plinius *lib.3. cap.11.* magnis tamen & difficilibus bellis Romanos non semel fatigauit. Ita Marsos à Romanis defecisse, ac superatos, tradit Liuius, *lib.9.* & eisdem fœdus petentibus, datum. Et lib.10. *Parte agri multatis Marsis à M. Valerio Maximo Dictatore, fœdus restitutum.* Et *lib.72.* Marsos, Picentes, Vestinos, Pelignos, Lucanos, Samnites, defecisse, & populo Romano Sociale bellum intulisse scribit. Et *lib.73.* Publicum Rutilium Consulem parum prospere contra Marsos pugnasse, & in prælio cecidisse, & C. Marium meliore euentu cum hostibus conflixisse, & Marsos prælio fudisse. Et *lib.47.* rursum C. Marium cum Marsis dubio euentu pugnasse, & Cn. Pompeium Consulem Marsos acie vicisse. Et *lib.75.* L. Portium Consulem rebus prospere gestis, fusisque aliquoties Marsis, dum castra eorum expugnat, cecidisse. Et *lib.76.* Marsos à L. Murena & Cæcilio Pio Legatis, aliquot præliis fractos,

pacem

pacem petiisse, quum Silo Popedius Dux Marsorum prælio cecidisset. Marsos fuisse belligeros, testatur Syllius lib. 8.

—— At Marsica pubes
Et bellare manu & chelydris cantare soporem,
Vipereumq; herbis hebetare, & carmine dentem.

Marsos Italiæ populos herbarum vires & veneficia optime calluisse, testatur etiam Gellius *lib.16.cap.11.* & Aelius Lampridius *in Heliogabalo* scribit: *Serpentes Marsicæ gentis Sacerdotes collegisse fertur, eosq; subito ante lucem, vt solet populus ad ludos celebres conuenire, effudisse, multosq; afflictos morsu & fuga.* De huiuscemodi bello haud locutum Suetonium hoc in loco, nec de Marsico bello (sociali, inquam,) intellexisse, non dubitandum, de quo Eutropius *lib.5.Hist.* ita scribit: *Sexto Iulio Cæsare, & Lucio Marcio Philippo Coss. sexcentesimo quinquagesimo anno ab vrbe condita, quum prope omnia alia bella cessarent, in Italia grauissimum bellum Picensis, Marsi, Peligniq;. Qui quum annis numerosis iam populo Romano obedirent, tum libertatem sibi æquam asserere cœperunt. Perniciosum admodum hoc bellum fuit. Publius Rutilius Consul in eo bello occisus est. Cæpio nobilis iuuenis, & Portius Cato alius Cos. Duces autem aduersus Romanos Picentibus & Marsis fuerunt Titus Vierius, Nierus Asinus, Titus Legennius, Aulus Cluentius. A Romanis bene contra eos pugnatum est à C. Mario, qui sexies Consul fuerat, & à Cn. Pompeio, maxime tamen à L. Cornelio Sylla, qui inter alia facta egregie ita Cluentium hostium ducem cum magnis copiis fudit, vt ex suis nec vnum amitteret. Quadriennio, cum graui tamen calamitate hoc bellum tractum est, quinto demum anno finem accepit per L. Cornelium Syllam.* Marsici huius belli meminit Cicero *in orat. contra Rullum, de re agraria*, in quo bello & ipse interfuit, verum bellicas crudelitates abominatus totum postea se literarum studiis dedidit. Hac in re fratris Leandri *in suo libro, de descriptione Italiæ*, fœdum lapsum non omittendum, vbi de Marsis agit, Cornelium Tacitum in primo libro Ann. scilicet de Marsis Italiæ populis meminisse tradens, quod falsissimum, ex ipsius Taciti dictis conuincitur; ibi enim de Germanico bello verba faciens, ait: *Ventumq; ad vicos Marsorum, & circumdata stationes.* Ex quibus clare patet, quum bellum in Germania

fieret, non de Marsis Italiæ verba facere potuisse. In quod etiam erratum impegit Beroaldus in explanatione præsentis loci. De Marsico bello itaque intellexisse Suetonium in Germania aduersus populos Germaniæ Marsos infeliciter gesto, manifestum est; siquidem Varianam cladem & Lollianam in Germania acceptas, idem Suetonius per initia capitis testatur. Hæc autem interpretatio facile firmatur ex Cornelio Tacito, scribente *lib. Annal. 2.* in hæc verba de Germanico: *C. Lollio cum triginta peditum, tribus equitum millibus ire in Chartos imperat, ipse maioribus copiis in Marsos irrumpit. Quorum Dux Malouendus nuper in deditionem acceptus, propinquo loco defossam Varianæ legionis Aquilam modico præsidio seruari indicat. Missa extemplo manus, quæ hostem à fronte eliceret, alij qui terga circumgressi, recluderent humum, & vtrisque adfuit fortuna.* De Lolliana clade, lege Dionysium, *libro* 54. & Eusebium *in Chronicis Olymp.* 190. & Velleium Paterculum; hanc autem recepit M. Lollius pariter in Germania à Cimbris. Fuerunt & alii Marsi Scytharum populi, teste Herodoto, de quibus intellexisse censeo Alexandrum ab Alexandro, *lib. 2. cap.* 1. dum ait: *Produntur Marsi populi singulari sydere seu fato geniti, vt præcipua pedum leuitate cæteris præstent, ingentiaq; spacia vix credibili celeritate peragerent.* Marsorum militum meminit Cæsar *lib. 1. de bello ciuili.* Et de bello Marsico consulas Paterculum. Cimbros autem Germaniæ populos fuisse, omnes consentiunt, sed quales fuerint, & quomodo nostris temporibus appellentur, varia varii dixere. Communis opinio est, Cimbrorum nomine complecti Danos, Holsatios, Dacos, & Seelandos, generali nomine *Cimbros* appellatos. Dixi, *communi nomine*, quia propria appellatione & strictiori vnam solummodo ciuitatem Cimbros comprehendisse, elicimus ex Cornelio Tacito, *libro de moribus Germanorum*, vbi sic scriptum reliquit: *Eundem Germaniæ sinum proximi Oceano Cimbri tenent. parua nunc ciuitas, sed gloria ingens, veterisq; famæ magna vestigia manent, vtraq; ripa castra ac spacia, quorum ambitu nunc quoq; metiaris molem, manusq; gentis, & tam magni exercitus fidem.* Cimbrorum meminit Ptolem. *lib. 2. cap.* 11. inter Germa-

Germaniæ gentes eos connumerans. Tacitus *libro de moribus Germanorum* ita scribit: *Sexcentesimum & quadragesimum annum vrbs nostra agebat, quum primum Cimbrorum audita sunt arma, Cecilio Metello ac Papirio Carbone Coss. Ex quo, si ad alterum Imperatoris Traiani Consulatum computemus, ducenti ferme & decem anni colliguntur, tamdiu Germania vincitur. Medio tam longi aui spacio multa inuicem damna. Non Samnis, non Pœni, non Hispania, Galliave, ne Parthi quidem sæpius admonuere, quippe Regno Arsacis acrior est Germaniæ libertas. Quid enim aliud nobis, quam cædem Crassi, omisso & ipso Pacoro infra Ventidium deiectus Oriens obiecerit? At Germani, Carbone, & Cassio, & Scauro Aurelio, & Seruilio Cæpione, M. quoque Manlio fusis, vel captis, quinque scilicet Consulares exercitus P. Romano, Varum, tresq; cum eo legiones Cæsari abstulerunt.* Et rursus idem Tacitus *lib. 4. Hist.* Cerialem in orat. ad exercitum dicentem, ita introducit: *Quot præliis aduersus Cimbros Theutonesq;, quantis exercituum nostrorum laboribus, quove euentu Germanica bella tractauerimus, satis clarum.* Ex quibus clare patere potest, bellicosam gentem fuisse Cimbros, vnde haud mirum sit, si in Cimbrico bello Romani ludos magnos Ioui Maximo vouerint, mandante Augusto. Eutropius *lib. Hist. 4.* scribit: *C. Cæcilio Metello, & Cn. Carbone Coss. nuntiatum Romæ est, Cimbros è Gallia in Italiam transiisse.* Et per initia *lib. 5.* tradit, M. Manlium & Q. Cæpionem à Cimbris & Theutonibus, & Tigurinis, & Arabronibus, quæ erant Germanorum & Gallorum gentes, victos iuxta flumen Rhodanum, & ingenti internecione attritos, etiam castra sua & magnam partem exercitus perdidisse. Timor Romæ grandis fuit, quantus vix Annibalis tempore Punicis bellis, ne iterum Galli Romam venirent. Ergo Marius post victoriam Iugurthinam secundo Consul est factus, bellumque ei contra Cimbros & Theutones decretum est, tertio quoque ei & quarto delatus est Consulatus, quia bellum Cimbricum protrahebatur, sed in quarto Consulatu collegam habuit Q. Luctatium Catulum. Cum Cimbris itaque conflixit, & duobus præliis ducenta millia hostium cecidit, octoginta millia cepit, & Ducem eorum Theutobodum; propter quod meritum

absens, quinto Consul est factus. Interea Cimbri & Theutones, quorum copia adhuc infinita erat, ad Italiam transiuerunt. Iterum à C. Mario & Q. Catulo contra eos dimicatum est, sed in Catuli parte felicius. Nam eo prælio, quod scilicet ambo gesserunt, centum quadraginta millia aut in pugna, aut in fuga cæsa sunt, sexaginta millia capta. Romani milites ex vtroque exercitu ter mille perierunt, tria & triginta signa Cimbrica sublata sunt, ex iis exercitus Marii duo reportauit, Catuli exercitus triginta & vnum. Is belli finis fuit, triumphus vtrique decretus est, &c.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

Cap. XXIV.

Centuriones statione deserta, itidem vt manipulares, capitali animaduersione puniit.

Manipularis vocis non simplicem significationem apud scriptores obseruamus; Aliquando enim accipi pro *signifero* aut *vexillifero*, eo quod signa militaria in primis temporibus fœni manipula essent hastis alligata, quæ signiferi præeuntes deferre solebant, quod Plutarchus *in Romulo* scriptum reliquit, & Seruius *libro 2. AEneid.* in eum locum:

Disiectiq́ue Duces, desolatiq́ue manipli.

Signiferi (inquit) *deserti: Manipuli enim dicti sunt signiferi, eo quod sub Romulo pauper adhuc Romanus exercitus hastis fœni manipulos alligabat, & hos pro signis gerebat, vnde hoc nomen remansit.* Et *lib.* 11. enarrans illud:

Tu Volusi armari Volscorum edice maniplis.

Maniplis (inquit) *signiferis.* Et Ouid. lib. 3. Fast.

Pertica suspensos portabant longa maniplos,
Vnde maniplaris nomina miles habet.

Volaterranus *lib.* 13. scribit, manipularem esse, cui viginti milites obtemperabant, & duabus decuriis imperabat, cui fauere videtur Liuius, *lib.* 8. dum ait, Manipulum leuem vicenos milites habere; at quum & aliam scutatorum turbã habuisse dicat, aliud sentire à Volaterrano non est ambigendum.

gendum. Xenophon *Pedia Cyri lib.6.* Manipulum constare scripsit ex 24. militibus. Vegetius *lib.2.* scribit, Manipulum fuisse contubernium decem tantummodo militum, sub vno pupilione degentium, ab eo, quod coniunctis manibus dimicabant, ex quo alii colligunt, manipularem decem militum Præfectum fuisse. Alex ab Alex. *lib.6.c.14.* scribit: *Singuli manipuli homines recipiunt ducentos quinquaginta sex, Decurias vero sexdecim, cui ductor manipularis præerat.* Verum quum ibi Alexand. loquatur de Græcorum phalange & militia, ad rem nostram nihil eius dicta faciunt. Seruius locum citatum enarrans:

Tu Volusi armari, &c.

Aiunt (inquit) *manipulum dici ducentorum militum numerum, sub vno Rectore constitutum.* Obseruamus quoque, per *manipularem* significari priuatum militem. Ita Plautus in Mostellaria, Act.1. Scen.3.

Conueniunt manipulares, eccos, prædam participes petunt.

Et rursus eiusdem fabulæ Act.5. Scen.1.

Postquam ex obsidione in tutum eduxi maniplares meos.

Et in milite glorioso, Act.3.

Si centuriati bene sunt manipulares mei.

In eundem sensum recepit hanc vocem Cæsar *lib.7. belli Gall. & 2. belli Ciuil.* & Cic. lib. Epist.9. ad Atticum, Epist.12. *Amens mihi fuisse videor à principio, & me vna res hac torquet, quod non omnibus in rebus labentem, vel potius ruentem Pompeium, tanquam vnus manipularis sequutus sum.* Et in Anton. *Addo etiam iudices manipulares ex legione Alaudarum.* Cæsar enim ex Gallis legionem conscriptam *Alaudam* vocauit. Ego quidem censeo, hoc loco Suetonium per manipulares non priuatos milites intellexisse, sed vexillarios & signiferos; nam quum de Centurionibus verba fecisset, subiungit statim *Manipulares*, id est, *signiferos*, quos potius credendum Augustum, sicuti & Centuriones, pœna & ignominia ob patrata crimina affecisse, quam priuatos milites, quos ex cohortibus decimatos hordeo pauisse scribit. Ex quibus erroris arguendus doctissimus vndequaque Alexander ab Alexandro, quum per initia *cap 5. lib.1.* ait, quod qui præerat

manipulo Centurio, manipularis dictus; nam hic Sueton. Centuriones à manipularibus distinguit.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO. CAP. XXIV.

Interdum tunicatos discinctosq;, nonnunquam cum decempedis, vel etiam cespitem portantes.

ANtiquos Romanos milites manipulares fortes & strenuos semper præcinctos militasse (discincti enim ignaui & militiæ minime apti habebantur) constat. Horatius in Epodo, Ode 1.

Discinctus aut perdam, vt nepos.

Quo loco Acron & Porphyrion interpretantur, *Discinctus*, id est, *negligens, & luxu diffluens*. Et Persius Satyr. 3.

Non pudet ad morem discincti viuere Natta.

Et Satyr. 4.

Cum bene discincto cantauerit Ocyma Verne.

Et Seruius enarrans eum Virgilii locum 1. Æneid.

Illi se prædæ accingunt.

Et alium, lib. 8.

Discinctos Mulciber Afros.

Discinctos interpretatur inhabiles militiæ, sicuti *præcinctos*, strenuos. Vnde Horatius: *Altius nos, Præcinctis vnum*. De hoc etiam vide Festum Pompeium, *lib. 5*. Milites autem discinctos ignauia notatos, ait Trebellius Pollio *in Salonino Galieno*, & Spartianus *in Seuero*, & Vulcatius Gallicanus de Auidio Cassio corrigente legiones Syriacas luxuria diffluentes, inquit; *Programma in parietibus fixit, vt si quis vinctus inueniretur apud Daphnem, discinctus rediret*, vbi militum cinctum appellat, illiq; ignominiæ seu pœnæ dat, vt discinctus rediret. Mœcenas & Iulius Cæsar delicati habiti, & amatores, quod discincti, vel parum præcincti incederent. Vnde Tibullus Eleg. 6.

Effluit effuso cui toga lapsa sinu.

Et econtra *cinctos* vocarunt antiqui strenuos, fortes & viriles. Vnde Mœcenas in eius Epicænio ita excusatur;

Quod

Quod discinctus eras, animo quoque carpitur vnum,
Diluitur nimia simplicitate tua.
Sic illi vixere, quibus fuit aurea virgo,
Quæ bene præcinctos postmodo pulsa fugit.
Inuide, quid tandem tunica nouerca soluta?
Aut tibi ventosi quid nocuere sinus?

Iterum:

Et tibi securo tunica fluxere soluta.

Rursum:

Lydia te tunicas iußit lasciua fluentes,
Inter lanificas ducere sæpe suas.

Quod etiam in pueris obseruatum antiquitus; nam Plaut. *in Bacchid.* puero, quod ignotus esset, honori dat:

Cinticulo præcinctus in sella apud magistrum assideres.

Secus vero in Pœnulo, vbi inquit: *Quis hic homo cum tunicis longis, quasi puer cauponius?* Iuuenal. Satyr. 8.

Cum tenues nuper Marius discinxerat Afros,

id est, *subegerit.* Vnde & Græcis ἄζωνος appellatur, non qui bonam zonam habet, sed qui strenuus & fortis est. Quod milites eligerentur, constat etiam ex Gellio, qui ait: *Scuto pedestri & gladio Hispanico cinctus contra Gallum constitit.* Plutarchus in Lucullo contumeliam grauem militi fuisse tradit, vt loco pagani haberetur, & discinctus incederet. Ad hoc pulchre facit, quod Cicero ad Q. Fratrem scribit; *Cæsar, mihi crede, in sinu est, neque ego discingor.* Et de Cæsare Suetonius in illo, capite 45. *Vsus enim latoclauo ad manus fimbriato, nec vt vnquam aliter, quam super eum cingeretur, & quidem fluxiore cinctura.* Vnde emanasse illud Syllæ dictum constat, optimates sæpius admonentis, vt male præcinctum puerum cauerent. In pœnam itaque ea ignominia afficiebat Augustus milites delinquentes, iubens ante prætorium stare, aliquando discinctos, aliquando tunicatos, nonnunquam cum decempedis. Tunicatos autem dixit, quia tunica vestis erat apud Romanos, quæ primo induebatur, & cui aliæ superponebantur. Vnde nobili vel insigni viro turpe erat, tunica duntaxat indutum prodire. Quod autem carni proxima esset tunica, constat ex Cicerone, scri-

bente in libro de Oratore: *Vt discinderem tunicam,& cicatricem ostenderem.* Et in Tuscul. *Quum pila ludere vellet, tunicamq́, poneret.* Parui faciendos autem tunicatos, id est, qui supra tunicam nullam aliam vestem habent, idem Cicero ostendit, dum ait in orat. contra Rullum: *Iam vero qui metus erat tunicatorum illorum.* Et Plaut. in Pœnul.

Nouistin' tu illum tunicatum hominem qui siet?

Et Ouid. in 3 Amor.

Illic nec tunicam sibi sit posuisse pudori.

Carthaginensium iuuentutem tunicatam non sine probro, vocauit Ennius, referente Cælio Rhodigino, *libro 18. lect. antiq. cap. 38.* Sed decempeda erat pertica, qua mensuratur terra à numero pedum dicta. Cicero 14. Philipp. *Saxa peritus metator vrbem iam decempeda sua diuiserat.* Et in oratione pro Milone: *Qui cum architectis & decempedis villas multorum, hortosq́, peragrauit.* Et in Academ. *Solis magnitudinem quasi decempeda metiri.* Et Acron in Horat. Carm. libro 2. Ode 15. *Decempeda,* inquit, *regula est decem pedum, ad quos ab artificibus fabricæ mensura colligitur.* Vnde *Decempedator*, qui illa vtitur. Ita Cicero Philipp. 13. *L. Antonius æquissimus agri publici & priuati decempedator.* Hoc loco autem Suetonium accepisse reor absolute pro pertica seu conto, quem ad ignominiam militi gestandum vice bellicæ hastæ Octauius dabat. De huiusmodi ignominiis & aliis, quibus affici milites errantes solebant, lege Frontinum *lib. 4. cap. 1.* & Valerium Maximum, *libro 2. cap. 7.* & Gellium *lib. 10. cap. 8.* & Festum in dictionibus, *Censio & Dirutum.*

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. XXV.

Has quam parcissime, & sine ambitione, ac sæpe etiam caligatis tribuit, &c.

CAligatos milites in bello incessisse, ex historiæ lectione patet. Hoc autem loco per caligatos intellexisse Suetonium priuatos milites, omni mihi videtur carere diffi-

difficultate; Huius enim indumenti, seu calciamenti genus, humile, vulgatum & obscurum antiquis fuisse constat; siquidem Plinius *lib.7.cap.42.* scribit P. Ventidium, qui de Parthis triumphauit bis in triumpho ductum, & iuuentam inopem in caliga militari tolerasse. Et Iuuenalis Saty....

Veniam caligatus in agros,

Et Saty. vltima.

Quum duo crura habeas offendere tot caligatos.

Et Cicero *in Philippicis*, nobile indumentum ab ignobili discernens, ait: *Rediui cum calceis, & toga, nullis nec caligis, nec lacerna.* Et iterum: *Cum caligis & lacerna cucurristi.* Et ad Att. *Mihi eius caligæ vt fascia cretata non placebant.* Hoc autem etiam ex Iuristis clare patet, vti *in L.2. in princ. D. de iis. qui not. infam.* vbi Vlpianus ita scribit: *Quod ait Prætor, qui ab exercitu dimissus erit, dimissum accipere debemus militem caligatum*, id est, vt inquit Accursius, *infimum, & obscurum.* Sic Venuleius *in l. de militibus. D. de custodia & exhibit. reorum, & in l. à Caligato 21. C de nuptiis*, & ibi glossa: *Caligatus*, ait, *dicitur ille, qui habet ocreas ferreas, & §. quisquis, Auth. quib. mod. nat. effic. legitimi.* Suetonius itaque hoc loco per *Caligatos* intelligit gregarios milites, quos antea manipulares vocarat; sicuti & in Caligula *cap. 9.* scribit: *Caligulæ cognomen castrensi ioco traxit, quia manipulario habitu inter milites educabatur.* Tacitus *libro Annal. primo* scribit, Drusum Germanici & Agrippinæ filium puerum adhuc, Caligulam à militibus appellatum, quia plerunque ad concilianda vulgi studia eo tegmine pedum induebatur. Ita Marium à Caligula ad Consulatum perductum scribit Seneca, *libro de beneficiis 5.* Milites enim caligati omnes incedebant; Caliga enim vocatur à Dione lib. 48. ὑπόδημα στρατιωτικόν. Vnde *caligatus* proprium militis epithetum est, præsertim gregarii & manipularis; nam qui gradum aliquem militiæ tenebant, in caligis vtebantur clauis argenteis & aureis, quibus non solum caligæ suffigebantur, sed & effulgebant etiam. Huiusmodi clauorum meminit Plinius lib. 9. cap. 18. *Duo* (inquit) *lacus Italiæ in Alpium radicibus, Larius, & Verbanus appellantur, in quibus pisces omnibus annis Vergiliarum ortu existunt, squamis conspicui crebris, atque peracutis, clauorum caligarium*

effigie. Et *libro* 22. ait: *Si enim caligaris clauus, si ferri vel chalybis aliqua rubigo, aut panni marcor affuerit, omnem illico succum, alienumque saporem in venenum decoquit.* De clauo caligari quoque Iuuenalis illud scite prolatum:

In digito clauus mihi militis haeret.

Et alibi:

Offendere tot caligatos
Millia clauorum.

Iosephus quoque & Egesippus Hebraicae Historiae scriptores tradunt, Iulianum Hecatontarchum, id est, Centurionem, propter clauos, quibus creberrimis & acutis calceos, vt caeteri solent milites, fixos habebat, in lubrico solo lapsum, fuisse ab hostibus Iudaeis interfectum. Sed de his alibi fusius, &c.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.
CAP. XXV.

M. Agrippam in Cilicia post naualem victoriam caeruleo vexillo donauit.

INdagatione dignum videtur, cur Octauius Agrippam potius vexillo coeruleo, quã alterius coloris donarit. Duę mihi huius rei causae potissimum occurrunt, quarum prior est, Coeruleum colorem marinum proprie appellari, qui etiam & *Venetus* appellatur à Latinis, eo quod Venetiae Italiae, & Venetia Galliarum vrbes maritimae sint. Sic Lampridius scribit Heliogabalum comedisse pisces coctos conditura Veneta, quasi in marina aqua cum colore suo. Ita Vegetius *libro* 4. *cap.* 37. *de re milit.* scribit, Nautas veste Veneta esse induendos, & vela nauium exploratorum colore Veneto esse tingenda, vt similitudine coloris marini facilius lateant, hostilesque oculos fallant. Hic quoque color vocatus fuit *Thalassicus*, id est, marinus; Graeci enim θάλασσαν mare dicunt. Ita Plautus:

Nescio quis tecum incedit, ornatu quidem Thalassico.

Et Coeruleum colorem vocauit marinum Catullus......

Caerula vertentes abiegnis aequora palmis.

Et

Et Virgilius *decimo AEneid.* appellauit mare, *Cærula freta.* Iure itaque Octauius Agrippæ dedit vexillum cœruleum, eo quod potitus esset victoria nauali in Cilicia. Secundam & posteriorem causam adducere possumus, quod apud Romanos factiones fuere, præsertim in publicis Ludis, quæ pugnantium, aurigantium, & aliorum certantium colore hoc vel illo inductorum distinguebantur; Quod & nostris temporibus in bellicis simulacris equitum & peditum inter se certantium obseruari norunt omnes. Hæ autem factiones plures fuere, vt alibi adnotauimus, inter quas Veneta vna fuit, ita appellata à colore cœruleo. Iis autem factionibus non solum popularis fauor, sed & Principum, plerumque victoriam procurabat, clamore, & plausu spectantium, suam hincinde fouendo. Inter has scribit Suetonius *in Vitellio, capite decimoquarto*, eum factioni Venetæ ita addictum fuisse, vt illius homines per æqua & iniqua amplo fauore prosequeretur, ita vt quosdam de plebe, ob id ipsum, quod Venetæ factioni clare maledixerant, interimi iusserit. Econtra verò author est Iulius Capitolinus *in vita Veri Antonini*, eum à Venetæ factionis hominibus, quam odio execrabili prosequebatur, intoleranda probra & contumelias tulisse, quod contra eos Prassinæ studeret; quod ante eum fecerant Caligula & Nero, teste Suetonio in illius vita, *capite quinquagesimoquinto*, huius vero, *cap.* 22. forte itaque dici posset, Octauianum Augustum Venetæ factioni studuisse, quod & nostrorum temporum Reges, Imperatores, aliique Principes faciunt, dum milites suos & alios inseruientes hoc vel illo vel pluribus coloribus vestiri mandant; ob idque Agrippam victorem vexillo cœruleo donasse. Verum quum nullibi scriptum legerim, Augustum Venetæ factioni fauisse, priorem interpretationem magis probare cogor, &c.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO, CAP. XXVII.

Nam & Pinarium Equitem Romanum cum concionante se admissa turba paganorum apud milites, subscribere quædem animaduertisset, curiosum ac speculatorem ratus, coram se confodi imperauit, &c.

PAganorum dictionem hanc varia significata apud Latinos obtinere quum constet, qua sit hoc loco intelligenda considerandum. Pagani proprie dicuntur, qui habitant in pagis vel oppidis rusticis, à fontibus ita dicti, quia circa fontes consueuerunt antiqui domos &villas ędificare aqnationis facilioris gratia, vt ait Festus, & Seruius ἀπὸ τῶν πηγῶν, η in α, Dorice mutato, pagi & pagani dicti, πηγὴ enim *fons* dicitur. Ita & πηγαὶ, id est, *pagæ* dicuntur partes illæ, quæ prope nasum & oculos iacent, quasi dicas lachrymarum fontes. In hunc sensum Persius per initia sua Poematis arrogantiam declinans *semipaganum* se vocat, quasi dicat semipoetam, vt qui fonte musarum Minime plene ablutus, aut exsaturatus esset; sic enim intelligendam vocem illam existimo, & non vt alii exponunt, *semirusticum*; quod ex serie contextus facile dignoscitur, scribit enim;

Nec fonte labra prolui caballino,
Nec in bicipiti somniasse Parnasso
Memini, vt sic repente Poeta prodirem.
Heliconidas pallidamque Pyrenem
Illis relinquo, quorum imagines lambunt
Hederæ sequaces, ipse semipaganus
Ad sacra vatum carmen adfero nostrum.

Prima itaque significatione pagani dicuntur, qui ruri nati educatique sunt, & villam habitant. Ita Cic. pro domo sua: *Nullum est in hac vrbe collegium, nulli pagani, aut Montani, qui non amplissime non modo de salute mea, sed etiam de dignitate decreuerint.* In eundem sensum Ouid. lib. I. Fastorum.

Pagus agat festum, pagum lustrate coloni,
Et date paganis annua liba focis.

A paganis *paganalia festa*, scilicet rusticorum, quorum meminit

minit Varro *lib.5. lingua Latina*, & Dionyſius Halycarnaſſæus *lib.* 4. Ita & *nundina paganorum*, de quibus Plinius lib.18. cap. 3. Hinc etiam *pagana lex*, cuius meminit Plinius idem *lib.* 28. *cap.*2. qua cauetur ne mulieres in via torquerent fuſos, quoniam frugum prouentibus aduerſari putabantur, & *pagana fercula* apud Propertium lib.4.

Annua paſtorum conuiuia, luſus in vrbe,
Cum pagana mandent fercula diuitiis.

A pagano *paganicus*, id eſt, quod ad ruſticos pertinet, vnde apud Martialem, lib.4.

Et quæ difficilis turget paganica pluma
Folle minus laxa eſt, & minus arcta pila.

Ruſtici enim vtebantur pila plena pluma craſſiore quidem, nec ad vſum agili, vtpote quæ iactata non ita facile, vt follis, reſiliret. Et apud Iuriſtas *Paganicum peculium*, quod ex prædiis, paſtione, aliiſve ruſticis redditibus prouenit, cui opponitur *Caſtrenſe*. Antoninus in l. 1. C. de teſtamen. milita. *Frater tuus miles ſi te ſpecialiter de bonis, quæ in paganico habeat, heredem fecit, bona quæ in caſtris reliquit, petere non potes.* Pagorum præpoſiti fit mentio *in l. quadrageſima nona, Cod. Theod. de Decur. & in l. prima, C. Theod. de pignoribus*, & de pagorum præpoſitura *in l. tertia, C. de ſuſcipien. præpoſitura pagorum*; hi vero præpoſiti pagorum παγάρχοι vocantur apud Iuſtinianum edicto decimoquinto, & in Nouellis aliquoties, ſicuti pagenſes vocati pagi eiuſdem incolæ *libro feud.* 2. *titulo* 68. §. 2. In hoc priori ſignificatu paganum receptum pro ruſtico à Iuriſconſultis obſeruamus, vt Vigl. *in titulo, Inſtit.* In ſecunda ſignificatione accipitur paganus, præſertim apud Iuriſperitos, pro homine non militante, & pro oppoſito militi, quique omnino militiæ ſacramento non tenetur. Ita Vlpianus tit. de milit. teſtam. *Eſt reſcriptum à D Pio in eo, qui quum eſſet paganus, fecit teſtamentum, mox militare cœpit.* Idem: *Quemadmodum plerique pagani ſolent, quum teſtamentum faciunt per ſcripturam adiicere velle.* Idem in titulo de irrito facto teſtamento: *Si paganus, qui iam factum habebat teſtamentum, aliud feciſſet, & in eo comprehendiſſet fidei heredi committere, prius teſtamentum ruptum eſt.* Man. quoque ait: *Timebatur an tale aliquid & in paganorum*

ganorum testamentis indulgendum esset. Et Tertulus: *Omnimodò posthumus rumpet illius testamentum, sed siquidem pagano iam facto illo natus sit.* Et Paulus: *Fecit testamentum exemplo eius, qui paganus fecit, deinde militare cœpit.* Idem de lib. & postum. *Filiusfamilias miles similiter vt paganus nominatim à patre hæres scribi debet.* Mod. titulo locati, l. si ignorans, inquit: *Militi quasi pagano locauerit.* Marcellus in l. quædam. D. de pœnis: *Quædam delicta pagano aut nullam aut leuiorem pœnam irrogant, militi vero grauiorem.* Ex quibus constat, paganum accipi pro opposito militi, & non militante. Quod etiam confirmare possumus ex Suida scribente, συνέθεον γυναῖκά τε καὶ παγανοὶ. In hac significatione obseruatur dictio hæc apud Iuuenalem, Saty. 16.

———Citius falsum producere testem
Contra paganum possis, quam vera loquentem
Contra fortunam armati.

In tertia significatione Paganus accipitur Ecclesiasticis scriptoribus pro illo, qui Christi pietatem non colit, teste Alciato, quia Christi non sint milites, & ita sæpius Diuus Augustinus infideles & idolatras vocat *paganos.* Et ita sumitur à Iuristis *in Rub. C. de paganis.* & Cæsares Christiani in eadem significatione vsi sunt titulis: *Ne Christianum mancipium hæreticus, vel Paganus, vel Iudæus habeat*, libro primo, C. tit. decimotertio, & de paganis, & sacrificiis eorum, *ibidem titulo decimoquarto*, & in iure Pontificio legimus sacrificia pagana prohibita, apud Gregor. *cap. licet nobis, de preben.* in quinta Synodo maxima sub Innocentio III. celebrata plura decreta in Iudæos & Turcas facta, & Paganorum officia interdicta. Ita pagani etiam consanguinei Episcopi ab Episcopo hæredes institui nequeunt, pœna anathematis, *capitulo si quis Episcopus, capitulo quinto, de hæreticis.* De paganis statutum idem *l. secunda, & quarta, & sexta, & sequen. de paganis libro decimosexto, Cod. Theod. tit.* 8. vt eorum superstitio & sacrificiorum insania aboleatur.

Quarta & vltima significatione accipitur paganus, præsertim apud Romanos, teste Zasio, pro eo qui militiæ cupiens erat, & ei adscribi volebat, & dare nomẽ satagebat, & eo interuallo quo id quærebat, & ad militiam peruenire tenta-

tentabat, *paganus* dicebatur, ſicuti demum eam adeptus *miles* dicebatur. Et ſecundam hanc poſtremam ſignificationem locum hunc Suetonii interpretandum non dubitamus, quod à nemine antea obſeruatum ſcimus; veriſimile enim eſt Auguſtum concionaſſe apud huiuſmodi paganos, qui ſcilicet adſcribi militiæ poſtulabant, quam apud ruſticos, vel alios, qui ſimpliciter milites non eſſent. Tacitus libro Hiſtor. 4. *Tria millia legionariorum, & tumultuariæ Belgarum cohortes ſimul paganorum, lixarumque ignara, ſed procax ante periculum manus omnibus portis erumpunt.* Et libro 3. Hiſtor. *Cæteri ad naues ruebant, vbi cuncta pari formidine implicabantur permixtis paganis, quo nullo diſcrimine Vitelliani trucidabant.* Et antea eodem libro: *Ipſique pagani fauore municipali, & futuræ potentiæ ſpe iuuare partes annitebantur.* Et paulo ante: *Mox infenſus prætorianis, Vos, inquit, niſi vincitis pagani, quis alius Imperator, quæ caſtra excipient?* Quod etiam ex eodemmet Suetonio comprobare poſſumus ſcribente in Galba c.... *Ibi equites quibus mandata cædes erat, quum per publicum dimota paganorum turba equos adegiſſent, viſo Proculeo reſtiterunt, deinde rurſum incitati deſertum à ſuis contrucidarunt.* Ex quibus colligi poteſt, apud Galbam non ſolum milites, ſed & paganorum turbam, id eſt, militiam auſpicari petentium adſtitiſſe. Non negauerim tamen, vtrobique Suetonii verba interpretari poſſe, pro paganorum turba, multitudinem populariun non militantium, & vt ita dicam, plebeiorum hominum, vrbanorum tamen, quum legamus apud Dionyſ. Halycarnaſſæum, *libro 4. antiquita.* Romam olim diuiſam fuiſſe in quatuor tribus, quas pagos vocitabant, in quibus habitantes pagani dicebantur, qui in nullam aliam habitationem transferri poterant. In Gallia homines plebei, qui Gallis dicuntur *Roturiers Villani, & pagani,* poſſunt ſine Regia diſpenſatione obtinere feuda nobilia, vt adnotauit Ægidius Magiſter in Deciſ. tit. *Des amortiſſemens.* Et hæc forte verior & accommodatior interpretatio exiſtimanda.

C. SVET.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

Cap. XXIX.

Multaque ab aliis extructa sunt, sicuti à Martio Philippo ædes Herculis, & Musarum à L. Cornificio ædes Dianæ, ab Asinio Pollione Atrium Libertatis, &c.

Asinium Pollionem non fabricauisse atrium in æde Libertatis, sed amplificauisse, & restaurasse crediderim, quum libertatis ædes habuisse (vt aliæ quoque) Romæ atrium multo antea, non sit dubitandum. Has autem fecisse ex multatitia pecunia Gracchorum Patres, testatum reliquit Liuius lib. 24. Ex quo Alexandrum ab Alexandro, *lib. 3. cap. 6.* lapsum facile conuincitur, quum *Atrium Libertatis* post Asinium Pollionem à Gracchorum patre fabrefactum scribat; quum tamen tempore secundi belli Punici eas ædes fecerint illi, quod fuit ante Augusti Imperium plus minusve annis 170. Quinimo & ante Asinii Pollionis tempora Atrium Libertatis refectum & ampliatum legimus à Sex. Ælio Pæto, & C. Cornelio Cethego Censoribus, apud Liuium *lib.* 34. Qui etiam libro 24. per initia scribit, quod obsides Tarentini in atrio libertatis custodiebantur. Ex quibus clare patere potest, ante Asinii Pollionis tempora id atrium Romæ fuisse, & per consequens non primo extructum, sed potius refectum, & ampliatum ab Asinio Pollione. Huius Atrii meminit quoque Cornelius Tacitus *lib.* 17. Fuerunt Romæ atria plura insignia, quorum fit mẽtio à scriptoribus Latinis; fuit enim atrium publicum in Capitolio, de quo Liuius libro 24. ita scribit: *Tactum de Cœlo Atrium publicum in Capitolio, &c.* De Atrio Scauri bis meminit Plinius *libro 36.* nempe *cap. 2. & cap. 15.* De Atrio Pompeii Publius Victor in quarta Regione vrbis verba facit; qui etiam meminit Atrii Mineruæ. Atrium Regium obseruamus apud Liuium *libro 26. & 27.* & apud Spartianum *in vita Septimii Seueri.* Et idem Liuius *lib. 29.* scribit duo atria, Mæuium & Titium scilicet, in publicum emptos in Latomiis à Catone. Fuit atrium Vestæ, de quo Ouid. lib. 6. Fast.

Hic locus exiguus, qui sustinet atria Vestæ.

Varro

Varro *libro* 2. de atrio Suturio vel Sutorio ita scribit : *Tubulustrium appellatur, quod eo die in atrio Sutorio* (seu vt alii legunt Suturio) *sacrorum tubæ lustrantur.* Ex quo Varronis loco arguendus Alexander ab Alexandro, qui *lib.3.c.6. & lib.2.cap.22. & lib.5.cap.6.* hoc atrium *Saturium* vocauit. Cicero *in oratione pro Quint. Fratre* meminit Atriorum Liciniorum, in quibus auctiones fiebant, vnde & *auctionaria Atria* vocauit *in oratione contra Rullum*, nisi auctionaria alia Atria fuisse dixerimus ab atriis Liciniis, scribit enim priori loco ita: *Neuius suos necessarios ab atriis Liciniis & faucibus Macelli corrogat.* Et in secundo loco citato: *Vt in atriis auctionariis potius, quam in triuiis, aut in compitis auctionentur.* Atrium autem fuisse ædificii genus continens mediam aream, in qua ex omni tecto pluuia recipiebatur, columnis quadrifariam per angulos dispositis, constat ex Gellio *libro 16.cap.5.* & Festo Pompeio *lib. 1.* & Seruio, *in 1.lib. AEneid.* in eum locum,

Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant
Atria——————

Atrium autem fuisse primam ædium partem, constat ex Vitruuio *libro 6.cap.7.* Plinio *lib.35. cap.2.* & ex illo in Lucæ Euangelio cap. 11. *Quum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet.* Et ex sacris Bibliorum paginis passim, præsertim Hester, *cap.5. & 6.* Quamobrem valde lapsum Seruium puto, quum docet, in Atrio fuisse culinam, ex cuius fumo ater redditus, *Atrium* ob id diceretur; nam id minus rationi consonum videtur, præcipue ex eo, quod in atrio adseruarentur (vt alias ample docuimus) imagines præclarissimorum familiæ hominum, quas certe fumus cõspurcasset, & fœdas aspectu reddidisset, quamuis armariis seruarentur; vt quidem mundas has quantum fieri posset, & nitidas habitas demonstrauimus. Præterea seruos Atrienses, seu Atriarios, id est, Atrii seruitio destinatos inter nobiliores seruos habitos constat ex Iurisconsultis, *vti in l.1.§.ceterum si quis, D. Nautæ Caupo. stabu. & in l. instrumenta, vers. vlt. D. de fund. instruct. vel instrumentis legatis, & in l. Censoria, §. itemque, D. de verb. signif.* & alibi quoque. Vnde Alciatus & Oldendorp. hos fuisse putant, qui aliis præpositi essent. Quod pa-

riter colligere possumus ex Cic. *in Pisoniana*, *in Paradoxis*, & Columella *lib.12. cap.3.* & Plinio, *lib.3. Epist. 19. Epistola ad Caluisium Rufum*, & ex Apuleio *in lib. de Mundo.* At tales profecto, culinæ inseruientes minime dicendi. Illud postremo non reticendum, quod sicuti in domibus & templis amplissimis atrium extruebatur, ita forte & in locis publicis ad huius similitudinem loca columnis exornata extructa fuisse, Atria & ipsa vocata nullis ædibus coniuncta. Extitisse autem in ædibus antiquis atrium maius & minus, quod *Atriolum* vocabant, constat ex eodem Cic. *in eadem orat. pro Quint. Fratre*, vbi legitur: *Atriolum non solet fere fieri, nisi in iis ædificiis, in quibus est Atrium maius.* Obseruamus in Ezech. 46. cap. *Atrium & atriola in illo, &c.*

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO. CAP. XXXI.

Nonnulla etiam ex antiquis ceremoniis paulatim abolita restituit: vt salutis augurium, &c.

ANtiquis Romanis salutandi & imprecandi salutem morem fuisse constat ex librorum lectione passim, quod matutino tempore Græci verbo χαῖρε, hoc est, *aue*, vespertino ὑγίαινε, quod est *salue*, faciebãt. Vnde illud Dionis *in Claudio* prolatum à reis damnatis decertaturis in prælio nauali: *Salue Imperator, pereuntes salutamus te.* Salutem autem precandi in epistolis antiquis morẽ fuisse, clare colligimus ex Dione in Tiberio, vbi habet: *Quum Rhodii magistratus ad Tiberium scripsissent, nec essent ei, vt erat consuetudo, in extrema epistola salutem precati, eos ob eam rem accersiri iussisse, tanquam in eos animaduersurus essent, qui quum venissent, nihil a verbis fecit, sed eos, postquam vota, quæ deerant epistolæ subscripsissent, dimisit*, &c. Sic Cicero in epistolis plures modos *salutem nunciare*, modo *dicere*, modo *referre*, modo *mittere*, modo *accipere*, & absolute *salutare, consalutare, & persalutare* solet. Obseruamus etiam apud veteres in sternutamentis morem fuisse (quemadmodum & hodie) salutem precari. Quod Plinius *libro 28. cap. 2.* tradit, & Apuleius *in Metam. libro*, necnon & legimus apud Theocritum

tritum *in Thalyſiis*, & in *Epithal. Helenis.* Idem quoque Propertius *lib.2.Eleg.3.* affirmat, dum ſcribit:

Hunc tibi naſcenti primis (mea vita) diebus
aridus argutum ſternuit omen amor.

Et Tiberium Cæſarem in ſternutatione exegiſſe ſalutationem, & ſalutis precationẽ dirum & infandum auerti tradit Plin. *lib.28.c.2.* Vnde Ariſtoteles ſignum augurale ſternutamentum tradit 33. *ſect. Problem.* 7. *&* 9. huius rei cauſam docens. Ex iis quidam opinantur ita locum hunc interpretandum, quod Auguſtus ſcilicet omiſſum ſalutandi morem & ſalutis augurandę reſtituit. Quem morem ſalutis augurandę potiſſimum ſeruatum per anni initium docuit Plinius loco ſupra citato, quod etiam & noſtris temporibus obſeruari palam eſt. Nos tamen, quum nullibi legamus omiſſum vllo vnquam tempore, nedum abolitum fuiſſe ſalutãdi & ſalutis imprecandæ morem, aliter locum hunc interpretandum cogitabamus; Nempe, quod ſicuti Romani nullum negotium ſerium aggredi conſueuerant, niſi prius augurium cepiſſent, ita etiam conſueuiſſe futuræ ſalutis augurium capere, ex quo ſalutem portenderent, vel mortem imminentem, aut futuram ægritudinem, vt facilius eas præcauere poſſent. Vnde etiam ſalutis Deæ Romæ templum fuiſſe teſtantur Feſtus Pompeius *lib.* 17. & Varro *lib.* 4. Hiſce ſalutis ædes C. Iunium Bubulcum Cenſorem locaſſe, quas Conſul bello Samnitum vouerat, tradit Liuius *lib* 9. Et rurſus *lib.*10. ſcribit, eundem, quum Æquis ſubactis triumphaſſet, in vrbem rediiſſe, Ædem ſalutis, quam Conſul vouerat, Cenſor locauerat, Dictatorem dedicaſſe. Ab hoc ſalutis ſacello vrbis Romæ *ſalutaris* dicta, eo quod illi propinqua. Et ob eandem cauſam in Quirinali *ager ſalutaris* appellatus, ex Feſto *lib.* 11. Hanc autem noſtram ſententiam confirmat locus Ciceronis *de Diuinatione*, vbi ita ſcribit: *Addubitato ſalutis augurio* & in Epiſt. 83. *Conſtitui apud te authoritatẽ augurii & diuinationis meæ.* Tacitus lib. Annal. 12. de Claudio Imperatore: *Salutis augurium quinque & viginti annis omiſſum repeti, ac deinde continuari placitum.* Hæc dum ego mente conciperem, incidi in Dionis lectionem, ex quo clare percepi, quid eſſet Romanis

salutis augurium, de quo Cic. Suetonius & Tacitus. Sic enim habet Dion libro 37. *Tum vero etiam salutis augurium (quod appellant) longo interuallo fecerunt. Est autem modus augurii quispiam, vt si Deus permittat, salutem populo poscant, quasi, ne salutem quidem petere à Diis fas, ni prius hoc Dei concesserint. Obseruabatur autem dies vna quotannis, in qua nullus ad bellum proficisceretur exercitus, nemo se contra pararet nemo pugnaret; Quocirca in assiduis periculis, maximeque ciuilibus neutiquam fiebat; Nam & arduum inprimis, puram rebus his omnibus diem seruare, & perquam absurdum videri poterat, vltro seditionibus detrimenta sibi ipsos incredibilia conciliare, quum & victis ea res futura esset, & item victoribus pernitiosa, Mox autem salutem à diis immortalibus petere. Caeterum, tum quidem fieri augurium eiusmodi potuit. Sed ne id quidem purum processit, quoniam aduersae quapiam aues deuolarunt, vnde augurium captum, aliaq; item signa inauspicata apparuerunt.* Rursus idem Dion *lib.*55. scribit: *Ab Augusto pace terra marique parta, Ianum clausum, neque non salutis augurium factum, quod ante multis de causis fuerat omissum.* Ex quibus facile huius loci explicationem colligere possumus, &c.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. XXXI.

Vt salutis augurium, Diale Flaminium, Sacrum Lupercale, Ludos Seculares & Compitalitios, &c.

A Seculo seculares ludos dictos non est qui ambigat; siquidem seculum largiori significatu accipitur pro longo tempore, & praesertim pro hominis aetate. Sic Cic. de fat. *Sexcentis seculis ante dictum.* Et de Orat. *Seculis multis ante Gymnasia inuenta.* Et in Verr. *Aliquot seculis post Scipio Carthaginem coepit* Et rursus: *Quorum ornatus tot secula manserunt*, & alibi pluries. Festus tamen *lib.*17. ad centum annorum spatium seculum redegit. Vnde Horatii carmẽ *seculare* dictum, quo sacrificia, quae centesimo quoque anno fiebant, describuntur. Quod etiam colligi potest ex Cic. 2. *de Orat.* vbi ait, Numam Pompilium duobus seculis Pythagoram praecessisse. Constare autem ex Liuio subdit, ducentis annis fuisse Numam ante Pythagoram; Quae sententia erronea est, siquidem

quidem Liuius *lib.*1. scribit, Pythagoram Seruio Tullio regnante Romæ centum amplius post annis viguisse, sed *centum amplius* non sunt ducenti. Præterea facta supputatione à Rege Numa ad Ser. Tullium Regem, centum vix annos intercessisse, ex Sigonii computatione colligimus. Quinimo idem Liuius *lib.*40. falsam opinionem eandem eorum, qui Numam auditorem Pythagoræ dixere, aperte docet. Quamobrem mihi videtur videndum, seculum propria significatione ætatem hominis significare; Verum, quia hominis ætas cētum annis circiter ad plus comprehendi solet, ideo seculares Ludi centesimo quoque anno fieri solebant. Nec obstat, quod Alex. ab Alex. *lib.6.c.*19. scriptum reliquerit, singulo centesimo decimo fieri solitos, quod authoritate probat Horatii scribentis in carmine seculari:

Certus vndenos decies per annos
Orbis & cantus, referatque ludos
Ter die claro, totiesque grata
Nocte frequentes.

Nam mendum est in textu, siquidem legendum non *vndenos*, sed *vt denos*, ita vt seculares ludi post centum annos fierent. Quod & Censorinus *de die natali, lib.6.* & D. August. *lib. de ciuitate Dei* 3 *c.*18. & Pomponius Lætus *in Epito. Romanæ Historiæ*, & Lilius Gregorius Gyraldus *de annis & mensibus*, testantur, Nec obstat authoritas Herodiani *lib.*3. in vita Seueri, vbi scribit: *Seculares tum appellabantur celebrati, vt aiunt, decurso trium spatio ætatum*; Nam ea quæ sequuntur, rem clare discutiunt; subdit enim: *Siquidem Vrbe tota, atque Italia praecones itabant conuocatum omnes ad ludos, quos nec vidissent hactenus, nec visuri postmodum forent, ita scilicet interuallum præteritæ, futuræque celebritatis, supra omnem esse hominum ætatem significantes.* Ex quibus colligimus, Herodianum spectasse præteritam, futuram, & præsentem ætatem, ob idque trium ætatum spatio seculares fieri scripsisse, quum tamen vere vnius ætatis tantum spatio fieri consueuissent; Nam nostram sententiam clare comprobat Pomponius Lætus *in Compendio Romanæ Hist. in Philippo*, vbi habet de secularibus verba faciens: *Eos instituisse fertur exactis Regibus M. Valerius Publicola, & ita appellatos,*

quod plerunq; hominis aetate semel inueniri possunt, idque aliquandiu seruatum est, & postea ambitione Caesarum cupientium id solemne suis temporibus exhiberi, ordo corruptus est, & pro libidine seculares ludi habiti. Quod vero eos magnificentissimos ediderit Philippus, ibi describi Laetus, & Augustum quoq; hos celebrasse patet ex praesenti Suet. loco, & pluribus eiusdem numis aereis & argenteis; Qui etiam *in Claudio c.* 21. habet: *Fecit & seculares quasi anticipatos ab Augusto, nec legitimo tempori reseruatos, quamuis ipse in Historiis suis prodat, intermissos eos Augustum multo post diligentissime annorum ratione subducta in ordinem redegisse. Quare vox praeconis irrisa est inuitantis more solemni ad ludos, quos nec spectasset quisquam, nec spectaturus esset, quum superessent adhuc, qui spectauerant, & quidam histrionum producti olim, tunc quoque producerentur.* Et *in Domitiano cap.* 4. idem Suet. ait: *Fecit & ludos seculares ita computata ratione temporum ab anno, non quo Claudius proxime, sed quo olim Augustus ediderat.* Seculares ludos factos tempore Domitiani scribit etiam Sextus Aurelianus Victor in illius vita, & Martialis libro 4. Epigram. 1.

Bis mea Romano spectata est vita Tarento,
Et nihil extremos prodidit ante rogos.

Et Papirius:

Nec tantum induerint fatos noua secula crimen,
Aut instaurati peccauerit ara Tarenti.

Seculares ludos huiusmodi à Domitiano factos anno Consulatus sui 14. constat ex numismate ipsius magno aeris Corinthii, in cuius auersa parte id descriptum legimus. Quinimo & illud amplius ex eodem numo colligimus, non solum ludos populo dedisse, sed & fruges impertiisse. Id etiam ex alio numismate ipsius magno, aereo conspicari licet, in cuius parte auersa extat templum cum ipsius imagine sacrificante, & literis significantibus ab eo seculares factos. De ludis secularibus à Claudio & Domitiano factis seu celebratis, verba facit Tacitus *libro Annal.* 11. & Dion facta supputatione annorum à Publicola primo institutore ad C. Furnii & C. Silani Consulatum, in quo seculares Augustus perfecit, quum intercessérint anni quingenti, hanc

Augusti

Augusti celebrationem quintam facit; sed Claudium & Domitianum centesimum anni cursum non spectasse, ex locis adductis clare innotescit, quod nec à Philippo qui hos magnificentissimos fecit, obseruatum legimus, sed tantum ad id spectasse, vt ætate hominis communi & suis temporibus fierent. De secularium à Philippo factorum magnificentia præter Pomponium verba fecere Capitolinus *in Gordianis*, Eutropius *lib.4 cap.9.* Orosius *lib.7. cap.13.* Ita Plinius *lib. 7. cap. 48.* scribit Stephanionem vtrisque ludis secularibus saltasse, nempe Augusti & Claudii, inter quas spacium fuit 63. annorum. Hos autem ludos tribus diebus & trinoctio celebrari solitos constat ex Val. Max. loco citato. Vnde etiam illud Ausonii:

Trina Tarentino celebrata trinoctio ludo.

Et ex Horatio in carmine seculari ex versibus superius citatis, vbi Acron interpres inquit: *Ludi seculares tribus diebus & noctibus agebantur pro cultu Solis die, & nocte Lunæ.* Alii quemadmodum Alex. ab Alex. refert *libro 6. cap. 19.* Plutoni, Proserpinæ, Apollini, & Dianæ sacros fuisse tradunt. Iuuenes vtriusque sexus in huiusmodi ludis interesse noctu, nisi c[illegible] aliquo maiore natu propinquorum, prohibuisse Aug[illegible] hoc loco scribit Suet. Ad quod optarim respicerent Christiani quidam nostri, ne Ethnicis peiores sint, dum i[illegible] à sanctâ Romana Ecclesia in honorem Dei & sancto[illegible] stitutis, diu noctuque aliquando profana quoque, & [illegible] nefas, etiam inhonesta tentare audent. Ludos seculares [illegible]ctos primum à quodam Valesto, viro locupleti Romano, & ante Publicolam, quum Vrbs pestilentia graui laboraret in *Tarento*, loco in campo Martio ita vocato, docet Nicolaus Perottus *de Amphitheatro, in Epigram. 1.* Cuius rei historiam ibi legere poterit curiosus lector, atque etiam ex eadem percipere, eos sacros fuisse Diti patri & Proserpinæ, &c.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. XXXI.

Nonnulla etiam ex antiquis ceremoniis paulatim abolita restituit, vt salutis augurium Dialem Flaminium, sacrum Lupercale, ludos seculares, & Compitalitios.

Compitalitia sacra erant, quæ fiebant Diis Laribus, seu Geniis, ex Macrobio *libro* 1. *Saturnal. cap.* 7. & Ouidio lib.1.Fast.

Fitque grauis geminosque parit, qui compita seruant,
Et vigilant nostra semper in vrbe lares.

De his pertractat Varro *lib.*2.*aut* 5. secundum alios, & Dionysius Halycarnass. *lib.*4.de Compitalitiis sacris, inquit: *Sacrificiis Compitalia sacra facientibus, non ingenuos, sed seruos ministrare voluit, quasi hoc gratius esset Laribus. Quod festum nostra quoq; ætate Romani agitant, paucis diebus post Saturnalia, cum primis celebre & sumptuosum, Compitalium appellatione; duratq; mos ille priscus in sacris placandi genios per seruorum ministeria, qui temporaria libertate fruuntur per eos dies, vt hac honorifica humanitate mansuetiores redditi. Dominos chariores haberent, & leuius ferrēt sua fortunæ inclemētiam.* Ad quod spectat & illud Cic. ad Att. *Quoniam* 4. *Nonas Ian. Compitalitius dies est, nolo eo die in Albanū venire molestus familiæ.* Compitales vocati sunt Ludi isti à compitis, id est, triuiis seu quadriuiis, hoc est, locis, in quibus homines perueniunt per plures vias, & diuersas. Ita Cato *de re rust. c.*5. scribit: *Rem diuinam nisi Compitalibus in compito, aut in foco ne facias.* Hoc autem bis in anno fieri consueuisse, ex hoc Suet. capite elicimus, dum scribit: *Compitales lares bis ornari in anno instituit, vernis floribus & æstiuis.* Hos per vicorū magistros fieri, & in compitis celebrari, ac per multū temporis desitos à L. Pisone reuocatos, Asconius Pædianus *in orat. Cic. contra Pisonem*, & eum sequutus Alex. ab Alex. *lib.*6.*c.*19. scriptum reliquere. Compitalia sacra initium sumpsisse regnāte Tarquinio Prisco, in hunc modum scribit Plinius lib.36.c.27 *Quum in foco repente membrum genitale apparuisset, Ocrisia Reginæ Tranquillis serua, & ancilla, ibi sedens ex eo grauida facta est, sicq; Seruiū Tullum natum aiunt, qui Tarquinio successit, cui postea infanti*

in Regia

In Regis ædibus dormienti, quum caput ardere videretur, ex hoc creditur Dei Laris filium fuisse. Quamobrem primus Diis Laribus Compitales instituit, &c. Quamuis Liuius *lib.1.* scripserit, Seruium Tullum ex vxore Serui Tulli Corniculi Principis in expugnatione loci illius occisi captiua facta natum. Et *lib.2.* eundem captiua Corniculana natum, patre nullo, matre serua, ingenio & virtute Regnum tenuisse tradiderit, &c.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.
CAP. XXXI.

Itaq; & opera cuiusque, manentibus titulis, restituit, & statuas omnium triumphali effigie in vtraq; fori sui porticu dicauit, &c.

TRibus de causis potissimum antiqui Romani statuis abundarunt; altera fuit, vt præclarissimorum virorum, qui literis vel armis, vel aliquo præclaro facinore Rempublicam iuuassent, memoriam honestarent; secunda fuit, vt familiarum nobilium antiquitatem posteri obseruarent, colerent & ostenderent. Principes enim familiæ in atriis maiorum imagines adseruabant, quod Plinius *lib.35.cap.2.* declarat, & Seneca *lib.3.de beneficiis,cap.28.* inquit: *Qui imagines in atrio exponunt, & nomina familiæ suæ longo ordine, ac multis stemmatum illigata flexuris in parte ædium prima collocata, noti magis, quam nobiles sunt.* Et ad Lucillum Epist.44. *Non facit nobilem atrium plenum formosis imaginibus.* Verum non solum eorum, qui familiæ decus fuerunt & ornamentum, in atriis simulacra habuere, sed & etiam Principum & patronorum. Ita L. Vitellium Vitellii Imperatoris patrem, Narcissi & Pallantis imagines, qui plurimum sub Claudio fauore valuerunt, inter alias coluisse, scribit Suetonius *in Vitellio, cap.2.* Hæ etiam imagines in funeribus & exequiali pompa extra ædes producebantur. Nec solum propinquorum, & agnatione vel affinitate coniunctorum, in funere statuæ deferebantur, sed etiam Principum, illustriumque virorum imagines, ita vt etiam quandoque inimicorum & hostium suorum, illustrium tamen virorum, statuas in funebri apparatu delatas obseruemus. Ita C. Cæsar in amitæ

suæ funeri Marii statuas deferri voluit, pro decore familiæ, ne quid deesset, quod exequiarum apparatum diminueret, teste Plutarcho in illo. Ita in Augusti funere, teste Dione *in Augusto*, delatæ non solum propinquorum ipsius statuæ, excepta Iulii Cæsaris, eo quod esset in Deorum vel heroum numerum relatus, sed & statuæ ciuium Romanorum, quicunque Principatum vnquam tenuerant, capto ab ipso Romulo exordio, & quædam etiam Pompeii magni statua ferri visa est; & Tacitus *in ima parte libri tertij Annalium*, eam auream protulit sententiam; In funere Iuniæ C.Cassii vxoris, & M.Bruti sororis, sub Tiberio, viginti clarissimarum familiarum imagines ante latas, in quibus præfulgebant Cassius atque Brutus, eo ipso, quod effigies eorum non visebantur. Et iterum *lib.4.* scribit, Tiberium in Drusi filii sui funere originem Iuliæ gentis æneam, omnesque Albanorum Reges, Romulum & Appium Claudium, cæterasque Claudiorum imagines longo ordine produxisse. Plinius *lib.35.cap.2.* inquit: *Expressi cera vultus singulis, disponebantur armariis, vt essent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera.* Et Ouidius libro Amorum primo, Eleg.8.

Nec te decipiant veteris plena atria ceræ,
Tolle tuos tecum pauper amator aues.

Iuuenal. Satyr.8.

Tota licet veteres exornent vndiq; ceræ
Atria, nobilitas sola est, atq; vnica virtus.

Et Apuleius lib. 6. Metamorph. *Et depictam in tabula fugæ præsentis imaginem meæ domus atrio dicabo.* Horatius in Epod. Ode 8.

Esto beata, funus atq; imagines,
Ducant triumphales tuum.

Et Statius Papinius lib. Thebaid. 6.

Exin magnatum series antiqua parentum
Inuehitur.

Ita etiam, qui ob aliquod crimen damnati fuissent, statuæ honore priuabantur, vnde in funere Iuniæ Cassiæ, nec Bruti nec Cassii prolatæ, quod ex Tacito supra adnotauimus.

mus. Et ex eodem lib. 2. habemus, censitum fuisse, ne imago Libonis exequias posteriorum comitaretur. Sic in porticu fori sui Augustus Ducum statuas, qui Imperium populi Romani ex minimo maximum reddidissent, edicto professus, commentum se id, vt illorum veluti exemplar, & ipse dum viueret, & insequentium ætatum Principes exigerent à ciuibus, ex Suetonio hoc loco. Quam Augusti sententiam vtinam nostrorum temporum Principes & nobiles diuitesque viri sequerentur, dum aliqui stulta quadam ambitione maximas pecunias in coemendis statuis antiquis profusissime expendunt, non vt sculptorum in illis excellentissimorum artem admirentur, ac honore prosequantur eorum memoriam, atque vt præclara facinora eorum, quorum effigies referunt, æmulari conentur. Faxit Deus, vt aliquando resipiscant, & veram virtutem & gloriam non apparentem sectentur, & boni quicunque Catonem imitentur, qui interrogatus, quid ita inter multos nobiles statuam non haberet: *Malo* (inquit) *bonos ambigere, quamobrem id non meruerim, quam, quod est grauius, cur impetrarim, mussitasse.* Memoriæ proditum est à Plinio, *lib. 34. cap. 7.* Rhodi fuisse signorum ad septuaginta tria millia, nec pauciora Athenis, ac Olympiæ Delphis vltra etiam superfuisse creditum est, ex Pausania lib. 1. de Atticis: *L. Mummius deuicta Achaia signis vrbem Romam repleuit, multaq; & Luculli inuexere, cæteriq; deinceps Duces & Imperatores Romani vniuersa Græcia debellata.* Tertia & postrema causa multitudinis statuarum apud antiquos, fuit Deorum copia, quos colebant ad millia plura, vt alias docuimus, quibusque statuas dedicabant, multa quidem pietate, si verum Deum agnouissent. In signorum sectatores stulta prodigalitate inuehitur Cicero *in Verrinis.*

C. SVET.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. XXXII.

Triginta amplius dies, qui honorariis ludis occupabantur, actui rerum accommodauit.

VOcem istam, *honorarium*, pluribus significationibus recipi apud Latinos obseruamus, & præsertim apud Ciceronem, qui *in orat. in Pisonem*, honoratium vocat frumentum, quod olim Consulibus in prouincias aduenientibus, honoris loco dabatur, sicuti & hodie Principibus, primum vrbes ingressis, dari solent donaria honoris gratia. Idem Cicero *de optimo genere oratorum*, honorarium accipit pro honorabili, dum inquit: *Docere debitum esse, delectare honorarium, permouere necessarium.* Honorarium vocauit Vlpian. *in l. 1. de var. & extraord. cogn. lib. 50. Pand. tit. 13.* stipendia & recognitiones, quæ Iuris Professoribus dabantur. Est enim res quidem sanctissima ciuilis sapientia, sed quæ pretio numario non sit æstimanda, nec dehonestanda. De qua re fusius Budæus *de asse, lib. 3. & 5.* Honorarium quod patrocinii nomine dabatur, ϖηγρεικὸν vocauit Aristophanes *in Vespis*. In quem sensum Cicer. *in orat. pro Cecinna*, honorarium vocauit operam amici. Et in Tusculanis inquit: *Controuersias solebat tanquam honorarius arbiter iudicare Carneades.* Dicuntur etiam *honoraria militia*, & *honorarij milites*, Equites & milites à Principibus facti honoris gratia, quos Lampridius in Alexand. *ostensionales* vocauit, nempe ostentationis gratia factos. Honoraria militum etiam dicuntur donaria, quæ à Ducibus militibus ob strenue nauatam operam in bello dabantur, qualia in calce *lib.* 10. apud Liuium legi possunt, & alibi pluries. Sed quod ad præsens negotium spectat, *honorarios ludos* antiquitus apud Romanos vocatos censeo, qui celebrabantur ab iis, qui Ædilitatem, Præturam, Consulatum, & similes honores & magistratus adepti erant, ad conciliandum sibi populi fauorem, sicuti à Prætoris magistratu *Honorarium ius* dictum, quod ex dictis Prætorum proueniebat, vt Papinianus scribit, & Pomponius *l. 7. in fin. D. de iustit. & iur. & l. 2. §. eodem tempore. D. de orig. iur.* Sic & *honoraria iudicia*,

cia, honorariæque actiones, Prætoris edicto constitutæ, *l.* 28. *D. de legat.* 1. *l.* 25. *ad S.C. Velleian. & l.* 39. *D. de noxal. act.* Eodem pacto & *honoraria obligationes*, *l. obligamur*, 52. *D. de oblig.* Et *honorarij successores* seu possessores, *Vlpian. l.* 9. §. 5. *de inter. act.* Sic & *honorarius curator*, tit. 21. *Instit.* Et *honorarius arbiter*, cuius meminisse videtur Proculus, *l.* 76. *D. pro socio.* Ita & *honoraria pœna*, §. 6. *Instit. de iniur.* Quæ omnia à Prætore proueniunt & constituuntur. Hermolaus Barbarus *in Plinianis castigationibus*, hos ita vocatos, ait, ab honore illorum, qui eos ludos populo edebant. Et Festus Pompeius *lib.* 8. hos etiam *liberalia* vocatos, inquit, eo quod in honorem Liberi patris fiebant. Ego potius crediderim, honorarios ludos liberalia vocatos, à liberalitate eorum, qui illos edebant; legimus namque apud Plin. *lib.* 8. *c.* 6. & apud Senecam, *in lib. de breuitate vitæ*, plures elephantos, leones, & alias belluas Pompeium maxima impensa in ludis exhibuisse, ad sibi conciliandos populares animos. Quod & Plutarchus in eiusdem vita confirmat, inquiens, quingentos leones in ludis exhibuisse. Et primus omnium Scæuola in curuli Ædilitate leonum pugnas dedit, teste Plinio, *lib.* 8. *cap.* 16. & Solino, *cap.* 40. Iulius Cæsar in eisdem ludis quadringentos leones exhibuit, tradente Plinio in eodem loco. Pomponius Lætus *in Val. Iust.* scribit, illum Iustinianum sororis suæ filium Consulem fecisse, qui Consulatus contra Marciani legem adeo insignis fuit ludis, vt facile priores superarit. Qua de re potius liberalia dicta censeo ludos honorarios. Quæ omnia scribere libuit, quum nullus ex interpretibus locum hunc recte explicarit, nec genuinum sensum perceperit.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.
CAP. XXXII.

Ne quod autem maleficium negotiumve impunitate vel mora elaberetur, triginta amplius dies, qui honorariis ludis occupabantur, actui rerum accommodauit, &c.

Extat titulus legalis *de Actione rerum*, & apud Iurisperitos multiplex est actio, & nomine *actus*, omnes hominum actiones

actiones generali appellatione actiones vocantur; Actiones autem strictiori nominatione dicuntur quædam persecutiones forenses, quæ in iudicio fiunt, & vt cum Iustiniano loquamur, hæc actio est ius persequendi in iudicio, quod sibi debetur, ex §.1 *de action. l.nihil aliud, l.50. eod. in P.* & ius persequendi est facultas agendi vel conueniendi. Et Theophilus inquit §.1. de act. lib.4. Institut. titul. 6. *Sciendum est, quas Athenienses δίκας vocabant, eas à Romanis actiones dici.* Porro dicuntur actiones, eo quod improbos & perfidos ad iudicia agamus. Ita Cicero lib.1. ad Herenn. *Et à causa cadit is qui agit, ni si habeat actionem.* Et in Verrem: *Dare actionem & dare iudicium alicuius rei cupiam.* Et rursus: *Prætor asseuerat, se eius rei inprimis actionem esse daturum.* Et in Philipp. *Nec constituere iuris actiones malebat, quam controuersias tollere.* Vlpianus *in titulis Iuris 25. & 19.* actiones formulas vocat, eo quod cuique actioni antiquitus formulæ erant præscriptæ pro natura cuiusque negotii. Vnde Suetonius in Vitellio, cap.7. *Quum libertino cuidam acerbius debitum reposcenti iniuriarum formulam quasi calce ab eo perculsus intendisset.* Et Cicero pro Roscio: *Sunt iura, sunt formulæ de omnibus rebus constitutæ, ne quis aut in genere iniuriæ, aut ratione actionis errare possit.* Constituebantur autem actiones agere volentibus, vel à legum præscriptis, vel à magistratibus, apud quos erat legis actio, id est, iudicandi authoritas, vel à collegio Pontificum, *ex l.2. D. de orig. iur.* Et refert Pomponius ibidem, Appium Claudium & Sextum Ælium olim de actionibus scripsisse. Hæ autem actiones non quibuslibet diebus concipiebantur, sed tantum diebus fastis, in quibus licebat iudicia exercere, & iudici illa tria verba effari, *do, dico, addico.* Vnde Ouidius Fast. 1.

Ille nefastus erit, per quem tria verba silentur:
Fastus erit, per quem lege licebit agi.

Nefasti dicebantur dies illi, in quibus non reddebatur ius, nec fari licebat, ex Macrobio, *libro primo Saturnalium*, *capite decimosexto*, Varrone *in Augurum libris*, *& libro quinto linguæ Latinæ*, Plutarcho *in Camillo*, Prisciano *libro octauo, capite secundo.* Et Festus Pompeius *libro sexto* inquit: *Nefasti dies litera*

littera N. notabantur, per quos dies ea verba fari ius non erat, & si Prætores fati sunt, piaculum faciunt. Tria autem verba erant; Do scilicet; quum dabant potestatem citandi aliquem; Dico, quum pronuntiabant sententiam in causa, quam cognouerant, Addico vero, quum quis in iure cedebat. De quibus Asconius Pædianus *in Verr. act. 3.* Hinc Cicero actionem huiusmodi *Dicam* vocauit in Verr. *Archagatho imperat, vt aliquid illis, quorum argentum fuerat numorum, dicam causa daret.* Et rursus: *Scribente Heraclio dica, id est, actio & iudicium.* Terentius in Phormione:

Ea vnquam iniuriarum audisti mihi scriptam dicam?

Et alibi:

Si tu illam attigeres secus quam dignum est, dicam tibi impingam grandem.

Liuius *lib. 9.* scribit, Cn. Flauium fastos dies circa forum in albo proposuisse, vt quando lege agi posset, sciretur. Et *lib.* 1. Numam Pompilium nefastos dies fastosque fecisse, quia aliquando nihil cum populo agi vtile futurum erat. Nec etiam diebus festis actiones exercere licitum erat, in quibus vel sacrificia Diis offerebantur, vel ludi exercebantur, vel epulationes celebrabantur. Itaque Augustus, ne negotia vel maleficia impunitate vel mora elaberentur, dies ludis honorariis dicatos, actionibus rerum accommodauit. Quo in loco notanda sunt illa duo verba, *maleficium & negotium*; nam quum actiones iuris multiplices apud Iurisperitos sint, & multas diuisiones & subdiuisiones sortiantur, nihilominus ea præcipua est diuisio, quæ partitur actionem *in rem*, & in actionem *in personam*, quam summam & primam diuisionem dixit Iustin. in §. 2. de act. l. actionum: *Nam agit (inquit) vnusquisque aut cum eo, qui ei obligatus est, vel ex contractu, vel ex maleficio, quo casu proditæ sunt actiones in personam, per quas intendit aduersarium ei dare, id est, dominium transferre oportere; aut cum eo agit, qui nullo iure illi obligatus est, mouet tamen illi de aliqua re controuersiam, quo casu proditæ sunt actiones in rem.* Ex quibus patet, Suetonium perbelle duabus illis dictionibus, *maleficium & negotium*, totam hanc diuisionem actionum potissimam compre-

comprehendisse. At quæ in calce capitis scribit Suetonius, non leuem prima facie difficultatem legenti faciunt, siquidem si Augustus plures suetos dies ludis dicatos actui rerum accommodauit, vt frequentior esset iudicandi exercitatio, quomodo res solitas agi Nouembri & Decembri mense, vt omitteretur, concessit? Cui obiectioni dupliciter satisfaciendum puto: Primo, quod mendum sit in textu, & inter duas postremas dictiones, *Res*, & *Omitterentur*, interponenda sit dictio negatiua (*Non.*) Secundo, quod magis satisfacere videtur, dicendum, Augustum non absolute permisisse, vt res suetæ agi Nouembri, & Decembri mense omitterentur, sed tantummodo, quum iudicandi munus à pluribus detrectaretur, annuam vacationem singulis Decuriis per vices concessisse, quumque eæ essent quatuor, vt singuli Iudices quarto quoque anno semel mensibus Decembri & Nouembri à iudicandi munere vacarent, & essent immunes. Itaque Augustus rerum actui dies, qui in honorariis ludis occupabantur, accommodauit, id est, vt in illis iudicia prosequerentur, effecit. Eodem modo *in Claudio, cap.* 15. scribit Suetonius: *Claudium quum Decurias rerum actu expungeret*, id est, cum Iudices, coram quibus actio rerum prosequebatur, amoueret vel confirmaret; ita enim intelligendum in ablatiuo casu, *actu*, quemadmodum *à secretis, à libellis, à memoria, à manu*, & similia: Item etiam in Nerone, cap. 17. scribit: *Atq; rerum actu ab ærario causæ ad forum ac recuperatores transferrentur*, id est, iudicia causarum ab ærario ad recuperatores transferrentur. Quibus in locis iudicia, iudices, & tempus iudiciis destinatum intelligendum non dubito, quo in sensu & Plinius *libro* 9. *Epist.* 25. inquit: *Nunc me rerum actus modice, sed tamen distringit.* Quod insuper ex Capitolino in M. Antonino clare docetur: *Festos* (inquit) *dies iudiciarios addidit, ita vt ducenti triginta dies annui rebus agendis litibusq; disceptandis instituerentur*, vbi notandum, Capitolinum vocasse dies iudiciarios, quos Tacitus libro ... *negotiosos* appellauit, &c.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. XXXII.

Ad tres Iudicum decurias, quartam addixit ex inferiore censu, quæ ducenariorum vocaretur, iudicaretq; de leuioribus summis, &c.

TRia Romæ iudicum genera fuisse, ex Suetonio, suprà in Iulio Cæsare, *cap.*41. vidimus, eumque illa tantum ad bina redegisse; Verum succedente in Imperio Octauiano Augusto, rursus ad tria genera Iudices redactos, ex hoc loco colligimus; insuperque postea & quartum genus, seu quartam Decuriam adiunctam ex inferiori censu, id est, ex plebeio genere. Quo loco sciendum, nonnullos scripsisse, Decuriam fuisse Romæ classem & ordinem à decies centenis iudicibus appellatam, qui in singulis curiis sedebant; hincque erat *Decuriatio* in curias descriptio, & *decuriatus* vocabatur, qui in curiam adscriptus erat. Dionysius Halycarnasseus *lib.*2. scribit, populum Romanum à Romulo in tribus primum partitum, quarum Præfecti *Tribuni* dicti; Deinde Tribus singula in decem diuisa partes, quas *Curias* dixere, & eorum Præfecti *Curiones*. Curiæ rursus in decem decurias diuisæ, quarum Præfecti *Decuriones* appellati, vt scribit Varro *lib.*4. *de lingua Latina*, cui adstipulatur Nonius Marcellus. Et ex Liuio per initia libri primi habemus, mortuo Romulo, decem Decurias factas à centum Patribus, singulis in singulas Decurias creatis, qui summæ rerum præessent. Accipitur etiam nonnunquam Decuria pro classe & ordine quolibet, neglecto numero denario & determinato, vt apud Vegetium *lib.*2. *cap.*14. *de re milit.* in quem significatum accipi vtplurimum à scriptoribus Latinis obseruamus. Ita Cicero pro Planco: *Decuriatio Tribulium, descriptio populi.* Et pro Domo: *Quum desperatis Ducibus decuriatos ac descriptos haberes exercitus.* Et rursus pro Planc. *Decuriasse Plancium, conscripsisse populum.* Et iterum: *Tu doce Plancium Sequestrem fuisse, largitum esse, conscripsisse tribulis, decuriauisse, quum vicatim serui conscriberentur, decuriarentur.* In hac quoque significatione Suetonium hic Decuriam accepisse

piſſe,non dubitandum,id eſt,pro claſſe & ordine iudicum, nullo determinato numero decennario; Quod ſi quis etiam decurias iudicum determinato numero deſignatas voluerit,non refragabimur. Illa certe non reticenda, quæ à Plinio iuniore *Epiſt.1.lib.33.* traduntur talia: *D.Auguſto* (inquit) *decurias ordinante,pars maior iudicum in aureo annulo fuit, ijq; non Equites,ſed Iudices vocabantur,Equitum nomen ſubſiſtebat in turmis Equitum publicorum.* Iudicum quoque non niſi quatuor fuere decuriæ,primo, vixque ſingula millia in decuriis inuenta ſunt, nondum prouinciis ad hoc munus admiſſis. His vero quatuor iudicum decuriis Caium & quintam adieciſſe, Plinius *lib.eod.33 cap.2.* per hæc verba teſtatur: *Decuriæ quoq; ipſa pluribus diſcreta nominibus fuere, Tribunorum æris,& Selectorum,& Iudicum.* Præter hos etiam numero nongenti vocabantur, ex omnibus ſelecti ad cuſtodiendas ciſtas ſuffragiorum in comitiis. Tandem & quinta decuria à Caio adiecta, & in ferreo annulo Iudices Equitesq; vocabantur. Nec etiam omittendum ex eodem Suetonio *in Auguſto,cap.46.* in coloniis duodetriginta ab eo deductis, decurias & decuriones fuiſſe, nedum in vrbe Romana. Idem Suetonius *in Caligula, cap.16.* ait: *Vt leuior labor iudicantibus foret,ad quatuor priores quintam Decuriam addidit.* At vero ſextam petentibus, Galba denegauit, ex Suetonio in illo,*cap.14.* ſcribit Amm.lib.38. *Hiſtrionum generi omni,& iudicibus celſis, itidemq; minoribus, necnon etiam matronis clametur aßidue, &c.*

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. XXXIII.

Et quum falſo de teſtamento ageretur, omnesq; ſignatores lege Cornelia tenerentur, &c.

TRia genera teſtamentorum fuerunt priſcis temporibus,vnum, quod fiebat ſolenme in otio & tempore pacis; Aliud quod fiebat in procinctu, id eſt, in expeditione bellica. Tertium, quod per æs & libram,*ex Iuſtin.in* §.1.

& 2.de

& 2.de testam. Instit. & Aulo Gellio, libro 15. cap. 27. Primum fiebat à Romanis coram populo, conuocato calatis comitiis; quem morem etiam apud Græcos seruatum, docet Iulius Pollux lib.8. Onomast. vbi agit, περὶ ἱππάρχων, id est, de magistris equitum. Secundum, quod procinctum vocabatur, fiebat, quum milites ituri in prælium, nulla legum solemnitate tribus aut quatuor adhibitis testibus, raptim apud commilitones testabantur, vt scribit Plutarchus in Coriolano, Gellius loco citato, & Festus Pompeius in verbo, in procinctu. Tertium fiebat per æs & libram, libripende adhibito, & emptore familiæ; nam scilicet testator abdicabat bona sua, & manu sua tenens quasi vendebat ei, quem hæredem faciebat, imaginaria venditione, adhibita libra & ære, ab emente dato libripende, vti Gellius loco citato, & Vlpianus capite Institutionum vigesimo. Has testandi formas aliquando ius ciuile probauit, sed postea ius Prætorium alias adinuenit testandi formas, quum prædictæ certis rationibus displicuissent, quia non tutum visum est, tantam turbam hominum vltimis voluntatibus interuenire, quanta in comitiis aderat; nam publicata testantium voluntate, proximi, quibus testamento nihil relictum erat, oderant testantem, & qui se nouerant institutos hæredes, mortem testantium accelerabant, consequendæ hæreditatis gratia. Tandem autem iure ciuili cum Prætorio coniuncto, & in vnum corpus redacto, testamentorum aliæ tres formæ seu species cœperunt esse vsitatæ; Aliud namque testamentum Paganicum, aliud militare, ex §.1. de milit. testament. apud Iustinianum; & Paganicum duplex, aliud quod scripturam solemnem exigit, vnde solemne dicitur, §. sed cum paulatim, de testamen. aliud, quod sine scriptura fieri potest, nuncupatiuum dictum, §. penultimo, de hered. & Falc. in auth. & §. final. de testamen. Ita vt antiquorum formulæ testandi, partim in desuetudinem abierint, partim immutatæ vestigia pristina hodie retineant, aliæ omnino subsistant. Militare testamentum, definiunt Iuristæ, esse vltimã voluntatem, quam declarat miles in expeditione, quoquo modo potuerit, secundũ priuilegia

iure sibi concessa, *ex l.2.de milit.testam.in P. & l.milites, 15. C. eodem.* Nuncupatiuum testamentum dicitur, quod sine necessitate scripturæ testantis vel testium fieri potest à testatore, præsentibus septem testibus, simul vnoque tempore collectis, coram quibus nominat seu nuncupat hæredem, quem sibi delegit & instituit, & reliqua suæ voluntatis exponit, *ex l.hac consultissima.§.per nuncupationem, C.de testamen.* Et Plinius *lib.14.cap.22.* scribit: *Testamenta sua alij nuncupant,* id est, viua voce, quid suis rebus fieri velint, declarant. Testamentum solemne & in scriptis factum, Antonomasticos dicitur, quod solemnitate maiori perficiatur, de quo agitur *in l.ad testium, ff. de testamentis, & in l.hac consultissima, 21.C.eodem*, vbi Paul.Castr.ponit 13.requisita ad huiusmodi testamentum. Et in summa, quod ad præsens nostrum negotium spectat, qui ita testari vult, debet per se scribere testamentum, vel per alium sibi confidentem; Deinde vocare debet testes septem, & iubere, vt in continenti se subscribant omnes, quæ subscriptiones ponuntur in vltima & ima parte testamenti, in quo etiam apponuntur sigilla singulorum testium, qui se subscripserunt; Proinde huiusmodi testes *signatores* vocantur, & testamentum *signatum*, *l.22. D.de testamen.l.3.§.hoc interdictum, D.de tabul.exhiben.l.32.D.de fur.* Ita Salust. in Catilin. *Multis modis facinora docebat; Ex illis testes signatoresq́; falsos commodare.* Et apud Ciceronem legimus: *Tum ostendi tabulas Lentulo, & quæsiui, cognosceretne signum.* Et in Verr. *Tabulæ testamenti obsignatæ, non minus multis signis, quàm è lege oporteat.* Et Valerius Maximus lib.7. cap.7. *In eo Tullianus Pompeij Magni familiaris ipso Pompeio signatore hæres scriptus.* Extat quoque alia testamenti species, *Holographum* dictum ab Isidoro, & à Valentiniano, *Nouell.2.de testamen.* & est, quod manu testatoris conscribitur & subscribitur, vnde nomen recepit. Verum frequentior vsus Romanis testandi fuit, quod per testes obsignabatur, de quo hoc loco Suetonius, & alibi, inquiens: *Decessit hærede Augusto palam nuncupato, quum vrgente vi valetudinis non sufficeret ad obsignandas testamenti tabulas.*

Quod vero ad legem Corneliam spectat, sciendum, plures

res

res fuisse leges Cornelias, ita dictas, eo quod à Cornelio Sylla fuerint institutæ; Vna est lex Cornelia *de Sicarijs*, qua puniuntur dolosa homicidia, & dicitur de sicariis, à *sica*, id est, gladio recuruo, quo clam necabantur homines, teste Suida, in illo verbo, & Iosepho, *lib. 20. antiq. Iudaic. cap. 1.* De hac lege plura apud Iuristas, *lib. 48. D. tit. 8. & lib. 9. C. tit. 16.* Vetat quoque hæc lex Cornelia, ne quis seruum liberumve castret, ex Paulo, *lib. 4. § fin. ad leg. Cornel. de sicar.* & Venuleius *l. is qui seruum, l. 6. eod.* quia qui hoc procurant, homicidæ censentur; Prohibent enim, ne homines possint generare, & sic generandi naturam iugulant. Lex quoque Cornelia *de sicarijs* veneficos punit; nam plus est veneno, quam gladio occidere, *ex l. 1. de malef. & mathe. C.* & Bald. *in l. nemo. in 2. colum. in vers. simile, de venefic.* veneficium crimen occultum esse ait, quod habet proditionem. Hac eadem lege puniuntur incendiarii, si dolo malo incendium fecerint, teste Martiano *in l. 1. ad l. Cornel. de sicar. in Pand.* Alia fuit lex Cornelia *de falsa moneta*, de qua *lib. 48. D. tit. 10. & lib. 9. C. tit. 22.* Fuit quoque alia lex Cornelia, quæ prohibebat, sicuti Publicia & Titia faciebant, sponsionem fieri ex aliis rebus, quam pro certamine, quod virtutis causa fieret, auctore Martiano I. C. *in l. 3. de alea lusu & aleatoribus, lib. 11. D. titul. 5.* Fuit & lex Cornelia *maiestatis*, qua iudicabantur læsæ Maiestatis & perduellionis rei, cuius meminit Cicero in Pisonem. Obseruamus apud Cicer. *pro Cluentio*, legem Corneliam, qua reo licebat optare, an clam palamve de se sententiam ferri vellet. Fuit & lex Cornelia *testamentaria*, qua puniebantur, qui dolo malo testamentum falsum scripsissent, signassent, vel signati curassent, recitassent, mutassent, subiecissent, amouissent, celassent, deleuissent, interleuissent, vel resignassent; Quod ait Vlpian. *in l. 2. & lege Cornelia, l. 9. § pœna, l. Paulus respondit, l. 16. eodem tit. in Pand.* qui codicillos ante testamentum factos, in quibus legatum ei adscriptum erat, confirmat, *l. impuberem, l. 22. § qui codicillos, eodem titulo.* Insuper captiuo mortuo apud hostes, fingitur ex lege Cornelia mortuus apud suos, ita vt ei succedant ab intestato, siue ex testamento, qui successuri erant, si apud suos decessisset,

ſiſſet, *ex l. pater, 10. ff. de captiuis, & l. iuſto errore*, 44. §. *fin. de vſucap. lib.* 41. *ff. tit.* 3. Sed quod ad præſens negotium pertinet, non prætermittendum, Romæ tunc temporis multas falſitates committi conſueuiſſe, ob id, teſte Suetonio *in Nerone, cap.* 17. ſub eo Imperatore cautum aduerſus falſarios, ne tabulæ, niſi pertuſæ, ac ter lino per foramina traiecto obſignarentur, & vt in teſtamentis primæ duæ ceræ, teſtatorum modo nomine inſcripto, vacuæ ſignaturis oſtenderentur, ac ne quis alieni teſtamenti ſcriptor legatum ſibi adſcriberet. De lege itaque Cornelia teſtamentaria Suetonium verba facere, ex textus lectione conuincitur. De Cornelii legibus meminit Cicero *contra Rullum*, inquiens: *Valeria lege & Corneliis eripitur, quum datur.* Et de iiſdem Corneliis legibus Suet. ipſe *in Cæſare, cap.* 11. *&c.*

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. XXXV.

Senatorum affluentem numerum deformi & incondita turba (erant enim ſuper mille, & quidam indigniſſimi, & poſt necem Cæſaris per gratiam & præmium allecti, quos abortiuos vulgus vocabat) ad modum priſtinum & ſplendorem redegit duabus lectionibus.

ROmulum primum Romæ fundatorem & Regem, centum creaſſe Senatores, auctor eſt Liuius, *lib.* 1. per hæc verba: *Centum erant Senatores, ſiue quia is numerus ſatis erat, ſiue quia ſoli centum erant, qui ciere patres poſſent. Patres certe ab honore, Patriciiq́; progenies eorum appellati.* Hactenus Liuius. Plutarchus *in Romulo* inquit, Patres dictos, quod hi ſolum, qui legitimi patres forent, creari poſſent, vel hinc, adeo, quod illi patres ſuos oſtendere poſſent; vel à patrocinio id nomen fluxiſſe, eo quod primores & potentes oporteret paterno officio & indulgentia humiliorum cauſam in fidem curamque ſuſcipere. Alexander ab Alexandro *lib.* 4. *cap.* 10. ſcribit, Romulum communicata vrbe cum Sabinis, & Tatio, alios centum legiſſe in Patres, explendo numerum

rum ducentorum; quod falsum esse, ex ipso Liuio ibidem facile conuincitur, qui nihil de hac re; imo peremptis Tatio & Romulo, centum Patres Numam, quem populus iussisset, Regem decreuisse. Vnde & miror Tiraquelli conniuentiam, qui *in Annotat. ad Alexand.* à Liuio lib. 1. id desumpsisse tradit, quod pace tantorum virorum dixerim, à quibus quam maxime in his laboribus & elucubrationibus nostris iuuatos, libentissime confitemur: Tarquinius Priscus, teste Liuio, *lib.* 1. fuit, qui alios centum legit, qui deinde *minorum gentium* sunt appellati. Quod & Dionysius Halycarnasseus *lib.* 3. confirmat: *L. Iunius Brutus, perempto Tarquinio Superbo, & libertatis Romanæ auctor, quo plus virium in Senatu frequentia etiam ordinis faceret, cædibus Tarquinij Regis diminutum Patrum numerum, primoribus Equestris gradus lectis, ad trecentorum summam expleuit, traditumq; inde fertur, vt in Senatum vocarentur, qui Patres, quiq; Conscripti essent, Conscriptos videlicet in nouum Senatum, appellabant lectos.* Quæ omnia ex Liuio habemus ad literam, *libro* 2. Hos tamen fuisse appellatos à Bruto *minorum gentium*, testatur Tacitus *lib. Ann.* 11. *in orat. Claudij Cæsaris*, cui nec penitus Liuium refragari credimus; quamuis superius dixisset, Patres à Tarquinio Prisco lectos tales appellatos, quum verbis supra adductis statim subdat: *Id mirum, quantum profuit ad concordiam ciuitatis, iungendosq; Patribus plebis animos.* Siquidem equestris ordo, teste Appiano *libro secundo bellorum ciuilium*, medium tenuit locum inter plebeium & Senatorium. Nec illud silentio inuoluendum, Plutarchum scilicet in Valerio Publicola scriptum reliquisse, eum post exactos Reges Patrum numerum à Superbo cædibus imminutum expleuisse, electis centum sexaginta quatuor, ita vt Plutarchus adscribat Publicolæ id, quod Liuius Bruto adscripsit. Et Plutarcho adstipulatur Festus Pompeius, *lib.* 15. Ex quo forte Tiraquellus deceptus, qui & Liuium de Publicola idem sensisse, *in Annotat.* testatum reliquit. Qui quidem Liuius à Plutarcho discrepat, quod hic *Patres conscriptos* appellatos Senatores à Romulo electos, ille à Bruto dixerint; maior tamen fides

Liuio, vti antiquiori habenda. Sed eo, vnde digressi sumus, reuertentes, dicimus, succedentibus deinde temporibus, plures etiam Senatores, quam trecentum fuisse. Cicero *in orat. quam pro reditu suo habuit*, quadringentos decem enumerat. Refert & Appianus Alexandrinus *libro 4. Bell. ciuil.* tempore triumuiratus fuisse proscriptos Senatorii ordinis trecentos, quorum numerum valde auctum ex eo constat, quod ex Dione Cassio *libro 54. Hist.* habeamus, quod ad hoc, vt S. C. rata essent, ea oportuit fieri 400. Senatoribus præsentibus, Octauianusque quum videret, non tot frequentes conuenire, minori numero rata fieri voluit. Ex præsenti vero Suetonii loco supra mille Senatorum numerum Augusti tempore fuisse colligimus. Idem supra as *in Nerone, capite duodecimo*, inquit: *Exhibuit ad ferrum etiam quadringentos Senatores.* Ex quo Neronis tempore multiplicem fuisse Senatorum numerum coniicere licet. Auctor est Plutarchus *in C. Graccho*, eum primum, mox Liuium Drusum Tribunum plebis, lege sacrata primo, deinde plebiscito sanxisse, vt Equites, præsertim qui aliquo magistratu functi essent, in Senatum venirent, & sententiam dicerent, quod & L. Florus *Epito. Liuia. lib. 60.* confirmat, ex quo etiam antea multiplicatum Senatorum numerum, haud mirandum. Dion *libro 43.* scribit, Cæsaris ætate nongentos fuisse Senatores. Crescente enim populi Romani censu & numero, etiam necessum fuit ordines omnes multiplicari, inter quos & Senatorium præsertim, quum non solum vrbanos ciues, sed & exteros in Senatum cooptatos, ex lectione historica obseruemus. Liuius namque *libro 1.* testatur, Vrbe & re Romana cum Albanis communicata, Principes Albanorum, Iulios, Seruilios, Quinctios, Geganios, Curatios, Cælios in Patres lectos. Et Claudius Cæsar apud Tacitum, *libro Annalium vndecimo*, maiores suos origine Sabinos fuisse, inquit, & Alba, Coruncanios Camerio, Portios Tusculo, & ex Ætruria Lucaniaque, & omni Italia in Senatum adscitos, & Balbos ex Hispania, aliosque insignes viros ex Gallia Narbonensi. Huius Imperatoris tempore

ibidem

ibidem testatur Tacitus, Heduos Senatorium in Vrbe ius adeptos. Quidam indignissimi. Post Cæsaris necem bello ciuili Vrbe Romana quassata, multos per gratiam & præmium Senatores factos ex hoc loco Suetonii palam fit, quos vti indignos amouit Augustus duabus lectionibus. Sciendum vero, & ob aliquid facinus aliquando Senatores apud Romanos Senatu amotos. Vnde Paulus Iurisconsultus, *l. cum prætor,* 12. §. *penultimo, de iudic. P.* Senatu motum, à iudicandi munere prohibitum tradit, videlicet, si propter turpitudinem à Ssnatu motus fuerit, vt notat Marcellus, *l.* 2. *de Senato. in P.* Cic. *pro Cluent.* ait, extare legem huiusmodi: *Hominibus turpi iudicio damnatis, in perpetuum, neque vllum ad honorem, neque in Curiam aditus esto.* Ita Marcellus, & cum eo Venuleius explicant, lege scilicet Iulia *repetundarum,* Senatores amoueri à Senatu, vel ob pecuniam acceptam ad dicendum testimonium, vel ad denunciandum, vel ob iudicandum, vel non iudicandum, vel ne aliquem vinciat, aut vt quendam in publicos carceres coniiciat. Erat autem munus amouendi à Senatu Censorium, donec Respublica viguit, ex Dione *lib.* 53. *Hist.* & Cic. *in orat. pro A. Cluentio,* & Asconio Pædiano *in primam in Verrem.* Ita M. Valerius Maximus & C. Iunius Brutus Censores, L. Antonium Senatu amouerunt, quod quam virginem in matrimonium duxerat, repudiasset, nullo amicorum in consilium adhibito, teste Valerio Maximo, *lib.* 2. *cap.* 4. C. Fabricius Licinius, & Q. Æmilius Papus Censores, P. Cornelium Rufinum, qui bis Consul & Dictator fuerat, Senatu mouere, quod eum comperissent argenti facti cœnæ gratia, decem pondo habere, ex Gellio *lib.* 17. *cap.* 21. & Valerio Maximo *lib.* 2. *cap.* 4. quamuis Fenestella *de magistrat. Roma cap.* 17. id L. Fabritio Censori adscribat. M. Antonius, & L. Flaccus Censores, Duronium Senatu mouerunt, quod legem de coercendis sumptibus conuiuiorum latam Tribunus plebis abrogauerat, *ex eodem Valerio Maximo ibidem.* P. Sempronius Tuditanus altero Censore M. Cornelio Cethego concedente, in legendo Senatu octo præteriisse, inter quos L. Cecilius Metellus fuit, infamis auctor deserendæ Italiæ post Cannensem cladem, testatur Liuius *lib.* 27. M.

comprehendisse. At quæ in calce capitis scribit Suetonius, non leuem prima facie difficultatem legenti faciunt, siquidem si Augustus plures suetos dies ludis dicatos actui rerum accommodauit, vt frequentior esset iudicandi exercitatio, quomodo res solitas agi Nouembri & Decembri mense, vt omitteretur, concessit? Cui obiectioni dupliciter satisfaciendum puto: Primo, quod mendum sit in textu, & inter duas postremas dictiones, *Res*, & *Omitterentur*, interponenda sit dictio negatiua (*Non.*) Secundo, quod magis satisfacere videtur, dicendum, Augustum non absolute permisisse, vt res suetæ agi Nouembri, & Decembri mense omitterentur, sed tantummodo, quum iudicandi munus à pluribus detrectaretur, annuam vacationem singulis Decuriis per vices concessisse, quumque eæ essent quatuor, vt singuli Iudices quarto quoque anno semel mensibus Decembri & Nouembri à iudicandi munere vacarent, & essent immunes. Itaque Augustus rerum actui dies, qui in honorariis ludis occupabantur, accommodauit, id est, vt in illis iudicia prosequerentur, effecit. Eodem modo *in Claudio, cap.* 15. scribit Suetonius: *Claudium quum Decurias rerum actu expungeret*, id est, cum Iudices, coram quibus actio rerum prosequebatur, amoueret vel confirmaret; ita enim intelligendum in ablatiuo casu, *actu*, quemadmodum *à secretis, à libellis, à memoria, à manu*, & similia: Item etiam in Nerone, cap. 17. scribit: *Atq; rerum actu ab ærario causæ ad forum ac recuperatores transferrentur*, id est, iudicia causarum ab ærario ad recuperatores transferrentur. Quibus in locis iudicia, iudices, & tempus iudiciis destinatum intelligendum non dubito, quo in sensu & Plinius *libro* 9. *Epist.* 25. inquit: *Nunc me rerum actus modice, sed tamen distringit.* Quod insuper ex Capitolino in M. Antonino clare docetur: *Festos* (inquit) *dies iudiciarios addidit, ita vt ducenti triginta dies annui rebus agendis litibusq; disceptandis instituerentur*, vbi notandum, Capitolinum vocasse dies iudiciarios, quos Tacitus libro ... *negotiosos* appellauit, &c.

C. SVET.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. XXXII.

Ad tres Iudicum decurias, quartam addixit ex inferiore censu, quæ ducenariorum vocaretur, iudicaretq́; de leuioribus summis, &c.

TRia Romæ iudicum genera fuisse, ex Suetonio, suprà in Iulio Cæsare, *cap.*41. vidimus, eumque illa tantum ad bina redegisse; Verum succedente in Imperio Octauiano Augusto, rursus ad rria genera Iudices redactos, ex hoc loco colligimus, insuperque postea & quartum genus, seu quartam Decuriam adiunctam ex inferiori censu, id est, ex plebeio genere. Quo loco sciendum, nonnullos scripsisse, Decuriam fuisse Romæ classem & ordinem à decies centenis iudicibus appellatam, qui in singulis curiis sedebant, hincque erat *Decuriatio* in curias descriptio, & *decuriatus* vocabatur, qui in curiam adscriptus erat. Dionysius Halycarnasseus *lib.*2. scribit, populum Romanum à Romulo in tribus primum partitum, quarum Præfecti *Tribuni* dicti; Deinde Tribus singula in decem diuisa partes, quas *Curias* dixere, & eorum Præfecti *Curiones*. Curiæ rursus in decem decurias diuisæ, quarum Præfecti *Decuriones* appellati, vt scribit Varro *lib.*4. *de lingua Latina*, cui adstipulatur Nonius Marcellus. Et ex Liuio per initia libri primi habemus, mortuo Romulo, decem Decurias factas à centum Patribus, singulis in singulas Decurias crearis, qui summæ rerum præessent. Accipitur etiam nonnunquam Decuria pro classe & ordine quolibet, neglecto numero denario & dererminato, vt apud Vegetium *lib.*2. *cap.*14. *de re milit.* in quem significatum accipi vtplurimum à scriptoribus Latinis obseruamus. Ita Cicero pro Planco: *Decuriatio Tribulium, descriptio populi.* Et pro Domo: *Quum desperatis Ducibus decuriatos ac descriptos haberes exercitus.* Et rursus pro Planc. *Decuriasse Plancium, conscripsisse populum.* Et iterum: *Tu doce Plancium Sequestrem fuisse, largitum esse, conscripsisse tribulis, decuriauisse, quum vicatim serui conscriberentur, decuriarentur.* In hac quoque significatione Suetonium hic Decuriam accepisse;

pisse, non dubitandum, id est, pro classe & ordine iudicum, nullo determinato numero decennario; Quod si quis etiam decurias iudicum determinato numero designatas voluerit, non refragabimur. Illa certe non reticenda, quæ à Plinio iuniore *Epist.1.lib.33.* traduntur talia: *D. Augusto* (inquit) *decurias ordinante, pars maior iudicum in aureo annulo fuit, iiq; non Equites, sed Iudices vocabantur, Equitum nomen subsistebat in turmis Equitum publicorum.* Iudicum quoque non nisi quatuor fuere decuriæ, primo, vixque singula millia in decuriis inuenta sunt, nondum prouinciis ad hoc munus admissis. His vero quatuor iudicum decuriis Caium & quintam adiecisse, Plinius *lib.eod.33 cap.2.* per hæc verba testatur: *Decuriæ quoq; ipsæ pluribus discretæ nominibus fuere, Tribunorum æris, & Selectorum, & Iudicum.* Præter hos etiam numero nongenti vocabantur, ex omnibus selecti ad custodiendas cistas suffragiorum in comitiis. Tandem & quinta decuria à Caio adiecta, & in ferreo annulo Iudices Equitesq; vocabantur. Nec etiam omittendum ex eodem Suetonio *in Augusto, cap.46.* in coloniis duodetriginta ab eo deductis, decurias & decuriones fuisse, nedum in vrbe Romana. Idem Suetonius *in Caligula, cap.16.* ait: *Vt leuior labor iudicantibus foret, ad quatuor priores quintam Decuriam addidit.* At vero sextam petentibus, Galba denegauit, ex Suetonio in illo, *cap.14.* scribit Amm.lib.38. *Histrionum generi omni, & iudicibus celsis, itidemq; minoribus, necnon etiam matronis clametur assidue, &c.*

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. XXXIII.

Et quum falso de testamento ageretur, omnesq; signatores lege Cornelia tenerentur, &c.

TRia genera testamentorum fuerunt priscis temporibus, vnum, quod fiebat solemne in otio & tempore pacis; Aliud quod fiebat in procinctu, id est, in expeditione bellica. Tertium, quod per æs & libram, *ex Iustin. in §.1. & 2. de*

& 2. *de testam. Instit. & Aulo Gellio, libro* 15. *cap.* 27. Primum fiebat à Romanis coram populo, conuocato calatis comitiis; quem morem etiam apud Græcos seruatum, docet Iulius Pollux *lib.* 8. *Onomast.* vbi agit, περὶ ἱππάρχων, id est, *de magistris equitum.* Secundum, quod *procinctum* vocabatur, fiebat, quum milites ituri in prælium, nulla legum solemnitate tribus aut quatuor adhibitis testibus, raptim apud commilitones testabantur, vt scribit Plutarchus *in Coriolano*, Gellius loco citato, & Festus Pompeius *in verbo, in procinctu.* Tertium fiebat per æs & libram, libripende adhibito, & emptore familiæ; quam scilicet testator abdicabat bona sua, & manu sua tenens quasi vendebat ei, quem hæredem faciebat, imaginaria venditione, adhibita libra & ære, ab emente dato libripende, vti Gellius loco citato, & Vlpianus *capite Institutionum vigesimo.* Has testandi formas aliquando ius ciuile probauit, sed postea ius Prætorium alias adinuenit testandi formas, quum prædictæ certis rationibus displicuissent, quia non tutum visum est, tantam turbam hominum vltimis voluntatibus interuenire, quanta in comitiis aderat; nam publicata testantium voluntate, proximi, quibus testamento nihil relictum erat, oderant testantem, & qui se nouerant institutos hæredes, mortem testantium accelerabant, consequendæ hæreditatis gratia. Tandem autem iure ciuili cum Prætorio coniuncto, & in vnum corpus redacto, testamentorum aliæ tres formæ seu species cœperunt esse vsitatæ; Aliud namque testamentum *Paganicum*, aliud *militare*, ex §. 1. *de milit. testament.* apud Iustinianum; & Paganicum duplex, aliud quod scripturam solemnem exigit, vnde *solemne* dicitur, §. *sed cum paulatim, de testamen*, aliud, quod sine scriptura fieri potest, *nuncupatiuum dictum*, §. *penultimo, de hæred. & Falc. in auth. &* §. *final. de testamen.* Ita vt antiquorum formulæ testandi, partim in desuetudinem abierint, partim immutatæ vestigia pristina hodie retineant, aliæ omnino subsistant. Militare testamentum, definiunt Iuristæ, esse vltimã voluntatem, quam declarat miles in expeditione, quoquo modo potuerit, secundũ priuilegia

iure sibi concessa, *ex l.2.de milit.testam.in P. & l.milites, 15. C. eodem.* Nuncupatiuum testamentum dicitur, quod sine necessitate scripturæ testantis vel testium fieri potest à testatore, præsentibus septem testibus, simul vnoque tempore collectis, coram quibus nominat seu nuncupat hæredem, quem sibi delegit & instituit, & reliqua suæ voluntatis exponit, *ex l.hac consultissima.§.per nuncupationem, C.de testamen.* Et Plinius *lib.14.cap.22.* scribit: *Testamenta sua alij nuncupant,* id est, viua voce, quid suis rebus fieri velint, declarant. Testamentum solemne & in scriptis factum, Antonomasticos dicitur, quod solemnitate maiori perficiatur, de quo agitur *in l.ad testium, ff. de testamentis, & in l.hac consultissima, 21.C.eodem,* vbi Paul.Castr.ponit 13.requisita ad huiusmodi testamentum. Et in summa, quod ad præsens nostrum negotium spectat, qui ita testari vult, debet per se scribere testamentum, vel per alium sibi confidentem; Deinde vocare debet testes septem, & iubere, vt in continenti se subscribant omnes, quæ subscriptiones ponuntur in vltima & ima parte testamenti, in quo etiam apponuntur sigilla singulorum testium, qui se subscripserunt; Proinde huiusmodi testes *signatores* vocantur, & testamentum *signatum*, *l.22. D.de testamen.l.3.§.hoc interdictum, D.de tabul.exhiben.l.32.D.de fur.* Ita Salust. in Catilin. *Multis modis facinora docebat; Ex illis testes signatoresq́; falsos commodare.* Et apud Ciceronem legimus: *Tum ostendi tabulas Lentulo, & quæsiui, cognosceretne signum.* Et in Verr. *Tabulæ testamenti obsignatæ, non minus multis signis, quàm è lege oporteat.* Et Valerius Maximus lib.7. cap.7. *In eo Tullianus Pompeij Magni familiaris ipso Pompeio signatore hæres scriptus.* Extat quoque alia testamenti species, *Holographum* dictum ab Isidoro, & à Valentiniano, *Nouell.2.de testamen.* & est, quod manu testatoris conscribitur & subscribitur, vnde nomen recepit. Verum frequentior vsus Romanis testandi fuit, quod per testes obsignabatur, de quo hoc loco Suetonius, & alibi, inquiens: *Decessit hærede Augusto palam nuncupato, quum vrgente vi valetudinis non sufficeret ad obsignandas testamenti tabulas.*

Quod vero ad legem Corneliam spectat, sciendum, plures

res fuisse leges Cornelias, ita dictas, eo quod à Cornelio Sylla fuerint institutæ; Vna est lex Cornelia *de Sicarijs*, qua puniuntur dolosa homicidia, & dicitur de sicariis, à *sica*, id est, gladio recuruo, quo clam necabantur homines, teste Suida, in illo verbo, & Iosepho, *lib. 20. antiq. Iudaic. cap. 1.* De hac lege plura apud Iuristas, *lib. 48. D. tit. 8. & lib. 9. C. tit. 16.* Vetat quoque hæc lex Cornelia, ne quis seruum liberumve castret, ex Paulo, *lib. 4. § fin. ad leg. Cornel. de sicar.* & Venuleius *l. is qui seruum, l. 6. eod.* quia qui hoc procurant, homicidæ censentur; Prohibent enim, ne homines possint generare, & sic generandi naturam iugulant. Lex quoque Cornelia *de sicarijs* veneficos punit; nam plus est veneno, quam gladio occidere, *ex l. 1. de malef. & mathe. C.* & Bald. *in l. nemo. in 2. colum. in vers. simile, de venefic.* veneficium crimen occultum esse ait, quod habet proditionem. Hac eadem lege puniuntut incendiarii, si dolo malo incendium fecerint, teste Martiano *in l. 1. ad l. Cornel. de sicar. in Pand.* Alia fuit lex Cornelia *de falsa moneta*, de qua *lib. 48. D. tit. 10. & lib. 9. C. tit. 22.* Fuit quoque alia lex Cornelia, quæ prohibebat, sicuti Publicia & Titia faciebant, sponsionem fieri ex aliis rebus, quam pro certamine, quod virtutis causa fieret, auctore Martiano I. C. *in l. 3. de alea lusu & aleatoribus, lib. 11. D. titul. 5.* Fuit & lex Cornelia *maiestatis*, qua iudicabantur læsæ Maiestatis & perduellionis rei, cuius meminit Cicero in Pisonem. Obseruamus apud Cicer. *pro Cluentio*, legem Corneliam, qua reo licebat optare, an clam palamve de se sententiam ferri vellet. Fuit & lex Cornelia *testamentaria*, qua puniebantur, qui dolo malo testamentum falsum scripsissent, signassent, vel signari curassent, recitassent, mutassent, subiecissent, amouissent, celassent, deleuissent, interleuissent, vel resignassent; Quod ait Vlpian. *in l. 2. & lege Cornelia, l. 9. § pœna, l. Paulus respondit, l. 16. eodem tit. in Pand.* qui codicillos ante testamentum factos, in quibus legatum ei adscriptum erat, confirmat, *l. impuberem, l. 22. § qui codicillos, eodem titulo.* Insuper captiuo mortuo apud hostes, fingitur ex lege Cornelia mortuus apud suos, ita vt ei succedant ab intestato, siue ex testamento, qui successuri erant, si apud suos decessisset,

ſiſſet, *ex l. pater, 10. ff. de captiuis, & l. iuſto errore, 44. §. fin. de vſucap. lib. 41. ff. tit. 3.* Sed quod ad præſens negotium pertinet, non prætermittendum, Romæ tunc temporis multas falſitates committi conſueuiſſe, ob id, teſte Suetonio *in Nerone, cap. 17.* ſub eo Imperatore cautum aduerſus falſarios, ne tabulæ, niſi pertuſæ, ac ter lino per foramina traiecto obſignarentur, & vt in teſtamentis primæ duæ ceræ, teſtatorum modo nomine inſcripto, vacuæ ſignaturis oſtenderentur, ac ne quis alieni teſtamenti ſcriptor legatum ſibi adſcriberet. De lege itaque Cornelia teſtamentaria Suetonium verba facere, ex textus lectione conuincitur. De Cornelii legibus meminit Cicero *contra Rullum*, inquiens: *Valeria lege & Corneliis eripitur, quum datur.* Et de iiſdem Corneliis legibus Suet. ipſe *in Cæſare, cap. 11. &c.*

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

Cap. XXXV.

Senatorum affluentem numerum deformi & incondita turba (erant enim ſuper mille, & quidam indigniſſimi, & poſt necem Cæſaris per gratiam & præmium allecti, quos abortiuos vulgus vocabat) ad modum priſtinum & ſplendorem redegit duabus lectionibus.

Romulum primum Romæ fundatorem & Regem, centum creaſſe Senatores, auctor eſt Liuius, *lib. 1.* per hæc verba: *Centum erant Senatores, ſiue quia is numerus ſatis erat, ſiue quia ſoli centum erant, qui ciere patres poſſent. Patres certe ab honore, Patriciiq́ progenies eorum appellati.* Hactenus Liuius. Plutarchus *in Romulo* inquit, Patres dictos, quod hi ſolum, qui legitimi patres forent, creari poſſent, vel hinc, adeo, quod illi patres ſuos oſtendere poſſent; vel à patrocinio id nomen fluxiſſe, eo quod primores & potentes oporteret paterno officio & indulgentia humiliorum cauſam in fidem curamque ſuſcipere. Alexander ab Alexandro *lib. 4. cap. 10.* ſcribit, Romulum communicata vrbe cum Sabinis, & Tatio, alios centum legiſſe in Patres, explendo nume-

rum

rum ducentorum; quod falſum eſſe, ex ipſo Liuio ibidem facile coniicitur, qui nihil de hac re; imo peremptis Tatio & Romulo, centum Patres Numam, quem populus iuſſiſſet, Regem decreuiſſe. Vnde & miror Tiraquelli conniuentiam, qui *in Annotat. ad Alexand.* à Liuio lib. 1. id deſumpſiſſe tradit, quod pace tantorum virorum dixerim, à quibus quam maxime in his laboribus & elucubrationibus noſtris iuuatos, libentiſſime confitemur: Tarquinius Priſcus, teſte Liuio, *lib.* 1. fuit, qui alios centum legit, qui deinde *minorum gentium* ſunt appellati. Quod & Dionyſius Halycarnaſſeus *lib.* 5. confirmat: *L. Iunius Brutus, perempto Tarquinio Superbo, & libertatis Romanæ auctor, quo plus virium in Senatu frequentia etiam ordinis faceret, cædibus Tarquinij Regis diminutum Patrum numerum, primoribus Equeſtris gradus lectis, ad trecentorum ſummam expleuit, traditumq; inde fertur, vt in Senatum vocarentur, qui Patres, quiq; Conſcripti eſſent, Conſcriptos videlicet in nouum Senatum, appellabant lectos.* Quæ omnia ex Liuio habemus ad literam, *libro* 2. Hos tamen fuiſſe appellatos à Bruto *minorum gentium*, teſtatur Tacitus *lib. Ann.* 11. *in orat. Claudij Cæſaris*, cui nec penitus Liuium refragari credimus; quamuis ſuperius dixiſſet, Patres à Tarquinio Priſco lectos tales appellatos, cum verbis ſupra adductis ſtatim ſubdat: *Id mirum, quantum profuit ad concordiam ciuitatis, iungendosq; Patribus plebis animos.* Siquidem equeſtris ordo, teſte Appiano *libro ſecundo bellorum ciuilium*, medium tenuit locum inter plebeium & Senatorium. Nec illud ſilentio inuoluendum, Plutarchum ſcilicet in Valerio Publicola ſcriptum reliquiſſe, eum poſt exactos Reges Patrum numerum à Superbo cædibus imminutum expleuiſſe, electis centum ſexaginta quatuor, ita vt Plutarchus adſcribat Publicolæ id, quod Liuius Bruto adſcripſit. Et Plutarcho adſtipulatur Feſtus Pompeius, *lib.* 15. Ex quo forte Tiraquellus deceptus, qui & Liuium de Publicola idem ſenſiſſe, *in Annotat.* teſtatum reliquit. Qui quidem Liuius à Plutarcho diſcrepat, quod hic *Patres conſcriptos* appellatos Senatores à Romulo electos, ille à Bruto dixerint; maior tamen fides

ibidem testatur Tacitus, Heduos Senatorium in Vrbe ius adeptos. Quidam indignissimi. Post Cæsaris necem bello ciuili Vrbe Romana quassata, multos per gratiam & præmium Senatores factos ex hoc loco Suetonii palam fit, quos vti indignos amouit Augustus duabus lectionibus. Sciendum vero, & ob aliquid facinus aliquando Senatores apud Romanos Senatu amotos. Vnde Paulus Iurisconsultus, *l. cum prætor*, 12. §. *penultimo, de iudic. P.* Senatu motum, à iudicandi munere prohibitum tradit, videlicet, si propter turpitudinem à Ssnatu motus fuerit, vt notat Marcellus, *l. 2. de Senato. in P.* Cic. *pro Cluent.* ait, extare legem huiusmodi: *Hominibus turpi iudicio damnatis, in perpetuum, neque vllum ad honorem, neque in Curiam aditus esto.* Ita Marcellus, & cum eo Venuleius explicant, lege scilicet Iulia *repetundarum*, Senatores amoueri à Senatu, vel ob pecuniam acceptam ad dicendum testimonium, vel ad denunciandum, vel ob iudicandum, vel non iudicandum, vel ne aliquem vinciat, aut vt quendam in publicos carceres coniiciat. Erat autem munus amouendi à Senatu Censorium, donec Respublica viguit, ex Dione *lib.* 53. *Hist.* & Cic. *in orat. pro A. Cluentio*, & Asconio Pædiano *in primam in Verrem.* Ita M. Valerius Maximus & C. Iunius Brutus Censores, L. Antonium Senatu amouerunt, quod quam virginem in matrimonium duxerat, repudiasset, nullo amicorum in consilium adhibito, teste Valerio Maximo, *lib. 2. cap.* 4. C. Fabricius Licinius, & Q. Æmilius Papus Censores, P. Cornelium Rufinum, qui bis Consul & Dictator fuerat, Senatu mouere, quod eum comperissent argenti facti cœnæ gratia, decem pondo habere, ex Gellio *lib.* 17. *cap.* 21. & Valerio Maximo *lib. 2. cap.* 4. quamuis Fenestella *de magistrat. Roma. cap.* 17. id L. Fabritio Censori adscribat. M. Antonius, & L. Flaccus Censores, Duronium Senatu mouerunt, quod legem de coercendis sumptibus conuiuiorum latam Tribunus plebis abrogauerat, *ex eodem Valerio Maximo ibidem.* P. Sempronius Tuditanus altero Censore M. Cornelio Cethego concedente, in legendo Senatu octo præteriisse, inter quos L. Cecilius Metellus fuit, infamis auctor deserendæ Italiæ post Cannensem cladem, testatur Liuius *lib.* 27. M.

Sempronius Sophus, & Valerius Maximus Censores, quum Senatum legerent, tredecim Senatu mouerunt, vt scribit Florus *Epit. Liuii lib.* 18. Plutarchus in Catone Censorio eum dici Senatu amouisse L. Quinctium Flaminium, quod & Valerius Maximus loco citato tradit, & Liuius *lib.* 39. vbi dicit, M. Porcium Catonem cum collega L. Valerio, septem Senatu mouisse, & ex iis Flaminium ipsum virum Consularem ob libidinis & crudelitatis notam; nam Censores, motis à Senatu adscribere debere notas, vetus institutum fuisse ibi testatur Liuius. Fuluius Flaccum fratrem, cohortis Præfectum, & Tribunum militum Senatu mouit, quod Legiones iniussus domum misisset, *ex Valerio Maximo loco citato*. Tiberius ex Tacito, *lib.* 2. *Annal.* Prodigos, & ob flagitia egentes Vibidium Varronem, Marium Nepotem, Appium Appianum, Cornelium Sullam, Q. Vitellium mouit Senatu, aut sponte cedere passus est Dictatori, qui prius tamen Censor fuisset; permissum & quandoque vt in Senatum legeret, & à Senatu amoueret, vt legimus apud eundem Liuium *lib.* 23. exemplo N. Fabii Buteonis. Postremo quum Imperatores Censuram & Dictaturam in se ipsos transtulissent, etiam mouendi à Senatu authoritatem sibiipsis attribuere, vt ex hoc Suetonii loco patet, & ex Dione, referente Xiphilino in Augusto, per hæc verba: *Quum ante vellet Senatores pauciores esse, certoque definito numero contineri, plerisque molestiam exhibuit*. Quærunt quidam, an moti à Senatu notæ alicuius causa, Magistratus habere possent, qua in re distinguendum; nam nota seu ignominia Suetonii moto à Senatu, vel erat iudiciaria, id est, à Iudice aliquo inusta, & tali ignominia notatus non poterat recipi ad Magistratum; vel erat nota Censoria, & hac notatus poterat adipisci magistratus, quod docet Cic. *in orat. pro Cluentio*. Præterea, multos in historia legimus, quibus Censoria nota minime fuit impedimento ad magistratus assequendos. Ita ætate Ciceronis C. Antonius, qui postquam à Censoribus Senatu motus fuerat notæ causa, postea Prætor & Consul cum Cicerone fuit. Sed quod subdit Suetonius, admodum pristinum Senatum redegisse Augustum, explicatione eget, si scire volumus, ad quem

quem modum, id est, numerum Augustus Senatores redegerit, quod docet Dion *lib.* 54. de hac re scribens, eum (inquit) in animo habuisse trecentos duntaxat ex antiquo more constituere, sed offensionis vitandæ causa numerum sexcentorum expleuisse.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.
CAP. XXXV.

Seruauitque etiam excusantibus insigne vestis, & spectandi in Orchestra, epulandique publice ius, &c.

PRandium & cœnam apud antiquissimos Romanos in propatulo fieri solita, testatur Valerius Maximus, lib. 2. cap. 1. *Fuit* (inquit) *etiam illa simplicitas antiquorum in cibo capiendo humanitatis simul & continentiæ certissimus index: Nam maxime viris prandere & cœnare in propatulo verecundiæ non erat, nec sane vllas epulas habebant, quas populi oculis subiicere erubescerent.* Et Isidorus *libro Etymolog.* 28. *cap.* 2. & Macrobius *lib.* 3. *Saturnal. cap.* 17. scribunt, legibus Romanorum præceptum fuisse, vt patentibus ianuis pransitarent, & cœnitarent, sic vt oculis ciuium testibus factis, luxuriæ modus fieret. At ab hac prisca norma postea Romani declinauerunt, maiorum suorum instituta peruertentes. Vnde Iuuenalis *Satyra* 1. conqueritur, quod inter priuatas ædes lautissime suis temporibus cœnaretur, inquiens:

———Quis fercula septem
Secreto cœnauit aues.

Id quoque apud Lacedæmones Lycurgi lege cautum, teste Plutarcho *in Problematibus*, *cap.* 32. Quinimo & Lacedæmonii Reges in communi conuiuabantur, teste eodem *in Agesilao*, & Strabo, *lib.* 15. morem eundem fuisse Indis tradit. Ægyptii etiam in propatulo vescebantur, testimonio Herodoti scribentis: *Domi ventrem exonerant, exterius in viis comedunt; reddentes rationem, ea quæ sunt turpia, sed necessaria, ea in occulto fieri debere, palam vero, quæ non sunt turpia.* Et Pomponius Mela *libro* 1. *capite* 21. scribit, quod Mossynœci in propatulo vescebantur. In priuatis autem comessationibus

Romanos

Romanos tempore Augusti & aliorum Imperatorum domi comedisse adeo clarum est, vt nulla indigeat probatione. Publice autem vesci solitos, tribus de causis potissimum in historica lectione obseruamus. Prima fuit, quum dabatur epulum, seu potius visceratio in funere alicuius Principis viri & insignis. Altera fuit, quum publice sacrificabant, seu sacra faciebant. Tertia vero, quum ob publicam lætitiam publicum aliquod epulum à quopiam Principe viro dabatur. Et quo ad primam, publica conuiuia, seu epulum olim parari solita, nempe in funere alicuius, seu parētali obseruamus ex Iurisconsulto, *in l. ad munus, C de leg. tertio*, vbi habetur: *vel si epulum relictum fuerit*. Liuius *lib.* 8. tradit viscerationem populo datam à M. Flauio in funere matris. Et *lib.* 39. inquit: *P. Licinii funeris causa visceratio data est*. Et lib. 31. *Munus insigne fuit T. Flaminii, quod mortis causa Patris sui cum visceratione, & Ludis Scenicis dedit quatriduum*. Plinius *de vir. Illustr. cap.* 32. ita scribit: *Mortuo huic tantum æris populi liberalitate congestum, vt inde felicius viscerationem & epulas publice daret*. Viscerationis seu funebris epuli meminere Dionysius Halycarnass. *libro* 5. Tertullianus *in lib. aduersus Iudæos & Gentiles*, & Cic. lib. 2. *de Off.* & clarius *in orat. pro Flacco*, vbi inquit: *Sepulchrum L. Catilinæ multorum conuentu epulisque celebratum*. Vt interim omittamus cœnas, quæ dabantur propinquis & amicis ab exteris quibusdam, puta Massiliensibus, ex Valerio Maximo *lib.* 2. *cap.* 1. Et Athenis per funeris præfectos conuiuium apud defuncti magis necessarium dari cōsueuerat propinquis, & illis (inquam) qui funus associauerant, quem morem & in compluribus Italię locis obseruari testatur Pontanus *de magnificentia, cap.* 15. Quo & Romanos quoque vsos existimandum, quum apud Iuuenalem legamus Saty. 5.

Ponitur exigua feralis cœna patella.

Vbi interpretes per feralem cœnam *funeralem* interpretantur, ab aliis exequialem dictam. De qua etiam Apuleius *lib.* 4. Floridorum verba facit, & clarius Persius Saty. 3.

——————Sed cœnam funeris hæres

Negliget iratus, quod rem curtaueris.

Hanc quoque vocatam *Silicerniam* obseruamus ex Verr. *in Melegne,*

Melegne, apud Nonium Mercellum; Quamuis Donatus enarrans illud Terentii in Adelph. de Sene.

I ſane, ego te exercebo hodie, vt dignus es, Silicernium.

Interpretatur Silicernium eſſe cœnam, quæ infertur Diis Manibus, quod ea ſilentes cernant vmbræ, & Feſtus Pompeius *lib.*17. inquit, id fuiſſe genus farciminis, quo familia in luctu à fletu purgatur, citatque illud Cæcilii:

Credit me Silicernium eius eſſe.

Fulgentius vero in vocum antiquarum interpretatione ad Calcidium ſcribit, Silicernios vocari ſenes iam incuruos, quaſi ſepulchrorum ſuorum ſilices aſpiciẽtes. Vnde & Cincius Alimetus in Hiſtoria *de Gorgia Leontino* ait: *Quidam iam Silicernius ſui finem temporis expectat, ſi mori non potuit, tamen infirmitatibus exultat.* Nec obſtat quod publice comedere inhoneſtum fuiſſe videri poſſit ex Ammon. *lib.* 28. ſcribente de Ampelio Romæ Præfecto, qui inter plura bona inſtituta & hoc inſtituit, *Ne honeſtus quidam mandens videretur in publico*; Nam reſpondemus, id intelligendum, non de conuiuantibus publice, ſed de homine mandente extra publicum cœnæ apparatum. Secundæ meminit Dionyſius Halycarnaſſæus *lib.* 2. inquiens: *Vidi ego quidem in ſacris Laribus Diis cœnas appoſitas, &c.* Seneca lib. 16. epiſt. 3. *Tubero paupertatem ſe dignam & Capitolio indicauit, fictilibus in publica cœna vſus.* Suet. *in Vitellio cap.*13. hæc habet: *Vt autem homo non profunda modo, ſed intempeſtiua quoq; ac ſordida gula, ne in ſacrificio quidem vnquam, aut itinere vllo temperauit, quin inter altaria ibidem ſtatim viſcus & farra pene rapta è foco manderet, circaque popinas fumantia obſonia, vel pridiana, atque ſemeſa.* Idem Suet. *in Claudio cap.* 33. ita ſcribit: *Cognoſcens quondam in Auguſti foro, victuſque nidore prandii, quod in maxima Martis æde Saliis apparabatur, deſerto Tribunali, aſcendit ad Sacerdotes, vnaque diſcubuit.* Ad hæc faciunt vltima verba Liuii lib. 29. *Et Ludi Romani biduo inſtaurati; item per biduum Plebei ab Ædilibus P. Ælio, P. Villio. Et Iouis Epulum; fuit ludorum cauſa.* Et lib. 30. ait: *P. Ælius Tubero, & L. Lætorius Ædiles plebis vitio creati, magiſtratu ſe abdicarunt, quum ludos, ludorumque cauſa epulum Ioui feciſſent.* Et libro 32. *Ludi Plebeii inſtaurati, & epulum Iouis fuit ludorum cauſa.* Et lib. 33. *Ludi Plebeii per*

biduum

biduum instaurati, & epulum fuit ludorum causa. Cic. *de Arusp. resp.* meminit libationum, epularumque, & ludorum huiusmodi. Apud eundem Cic. de Senect. *Ludorum sacrificium epulare* legimus. Et rursus ibidem: *Patres conscripti, vosque epulones, ad quos epulones Iouis Opt. Max. si quid est pratermissum, aut commissum, afferunt.* Postremo loco adducamus Liuii authoritatem *lib. 3. belli Macedonici*, vbi ita scribit: *Roma X. anno primum epulones facti. Hi epulas Ioui, caterisque Diis instituendi potestatem habebant.* Fuerunt autem, vt ibidem Liuius attestatur, primum tres viri Epulones. Postea eorum numerus excreuit: nam in inscriptione marmorea antiqua in sancto Nicolao in carcere Tulliano Romæ legimus:

L. CORNELIO P. F. SVLLÆ COS. P. VI. VIR. EPVL. CLIENTES COS.

Et in S. Stephano in Silice, in alia simili fit mentio.

APOLAVSTI MODIANI. VII. VIR. EPVLON. & APOLAVSTI CLAVDIANI. VII. VIRVM EPVLON.

In alia quoque in sancto Nicolao legitur:

NONIVS ASPERNAS. VII. VIR EPVLONVM.

Extat denique iuxta portam S. Pauli in celebri illa Pyramide memoria:

C. CESTII. VII. VIR. EPVLONVM.

Vnde Lucanus libro primo:

Septemuiros epulis testes.

Munus autem istud primariis viris dari solitũ constat, nempe Coss. ex superiori inscriptione, & Cæs. Dictator Epulo fuit, tradente Plinio *lib. 14. c. 15.* Nec septenarium numerum excessisse epulones obseruamus. Publici epuli ob lætitiam plura obseruantur exempla, & præsertim apud Liuium, qui *lib. 24.* scribit, Tiberium Gracchum superatis Pœnis in Beneuentanorum gratiam, permisisse milites omnes epulari in propatulo, ab iisdem palam & extra ædes parato cõuiuio. Et lib. 25. habet: *Hac est origo ludorum Apollinarium, victoria, non valetudinis ergo (vt plerique rentur) votorum, factosq; populus coronatus spectauit, matrona supplicauere, vulgo apertis ianuis in propatulo epulati sunt.* Author est Cic. *pro Mur.* Quintum Maximum Africani

Africani patrui sui nomine epulum Pop. Romano dedisse. Celebre fuit epulum, quod dedit Cæsar de Africa triumphans, vt meminere Suet. *in Cæsare, c.38.* & Plutarchus in illius vita, & Plin. *lib.9.c.15.* Nec minus opiparum, quod post Hispaniensem victoriam populo præbuit, eodem Suet. eodem loco referente. Tyberium quoq; post Illyricam victoriam, epulum mille mensis parasse testatur Suet. *in Tiberio cap.20.* & apud Liuium *lib.45.* perfecto Macedonico bello à L. Paulo Æmylio M. Seruilius pro illi dando triumpho, differens aduersus Ser. Galbam inter cætera inquit: *Omnes illas victimas, quas traducendas in triumpho iudicauit, alia alio cadente mactata. Illas quidem epulas Senatus, quæ nec priuato loco, nec publico profano, sed in Capitolio eduntur, vt non hominum voluptatis causa, an Deorum, hominumq; authore Ser. Galba, turbaturi estis?* Ex quibus facile dignoscitur, in publicis epulis Senatores præcipue discumbere solitos, & vesci, more cœpto à Romulo, qui, vt differit Cœlius Rhod. lib.27.c.24. *Brumalia* instituit, quibus conuiuio publico excipiebatur Senatus, quum necessarium diceret, ab Rege suo ali Senatum hyeme, nullis obstrepentibus bellis. Quamobrem Augustum Senatoribus, qui se sponte à Senatu abdicassent, locum edendi & discumbendi ius in publicis epulis inter cætera seruasse, tradit Suet. Possumus etiam interpretari verbum illud *publice*, non solum quod in publico & propatulo vesceretur, sed etiam quod epula huiusmodi publica impensa pararentur.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO. CAP. XXXV.

Vt priusquam consideret quisquam, thure ac mero supplicaret apud aram eius Dei, in cuius templo coiretur.

EX hoc Suetonii loco colligitur, Senatum conuenire solitum in loco sacro, & non profano, quod & Seruius docuit 7. *AEneid.* enarrans illud:

Tectum augustum, ingens, centum sublime columnis.

Et nisi (inquit) *in loco augusto Senatus Consilium habere non poterat; vnde templum Vestæ non fuit augurio consecratum, ne illuc conueniret Senatus, vbi erant virgines.* Herodianus libro 7. ait:

Conue-

Conuenerunt igitur in templum Capitolini Iouis, quod in arce summa præcipuæ venerationis Rom. habebant, ibi clausis foribus soli Senatores, quasi teste & confessore, atque adeo rerum omnium inspectore Deo, selectis qui ætate ac dignitate cæteros anteirent, duos ex omni numero, Maximum, & Albinum, plurimis suffragantibus, Imperatores creauere. Item in templo Iouis Statoris, quod erectum fuit contra ædes Vestæ in Palatini radicibus, clare monstrante Ouidio 6. Fastorum.

Templum idem Statoris erit, quod Romulus olim
Ante Palatini condidit ora iugi.

Et in æde Concordiæ, quæ fuit in cliuo Capitolino, ex Iulio Capitolino *in Maximo & Balbino, in principio.* Quod & Cice. 2. *Philip.* confirmat, inquiens: *Quum in hac cella Concordiæ, o Dii immortales, in qua me Consule salutares sententiæ dictæ sunt.* In æde etiam Telluris, referente Cicerone *in prima Philipp. per initia,* & iterum postea. Quod & comprobatur ex Appiano *lib. 2. Belli ciuil.* vbi inquit: *Ex eo die, quo in æde Telluris conuocati sumus.* Et in æde Apollinis, ex Cicerone *lib. 6. epist. Famil. epist. 4. &* 138. Et in æde Castorum, ex Trebellio Pollione *in Valerianis, post principium.* Ex quibus locis clare patere potest, Senatum non consueuisse colligi, nisi in loco sacrato. Contra tamen & alii sentiunt, pluribus & ipsi authoritatibus innixi. Et primo adducunt locum Liuii *lib. 3.* vbi aiunt, Senatum collectum in Campo Martio, & in Pratis Flaminiis; qui locus nihil priori sententiæ refragatur; nam non tantum Senatus, sed & Plebis Concilium ibi congregatum fuit, vt clare legenti palam fit. Præterea & Campum Martium, quum in eo comitia habebantur, sacratum fuisse patet ex Cicerone *pro Rab.* vbi legitur: *Qui in Campo Martio Comitiis centuriatis auspicato in loco crucem defigi iubes.* Addunt alium Liuii locum *libro 23.* vbi ita legitur: *Consules edixerunt, quoties Senatum vocassent, vti Senatores, quibusque in Senatu dicere sententiam liceret, ad portam Capenam conuenirent.* Quæ nec etiam aduersantur; Nam Senatum ordinarie colligi in loco sacro diximus, extra ordinem tamen, & aliqua vrgente necessitate, etiam alibi, puta ad portam Capenam post Cannense excidium, rebus Romanis in angusto positis, per quam portam ad Annibalis

balis castra proficiscebatur, vti commodius & celerius, quod ex re fuisset, & decerni & exequi sine vlla mora posset, præterquam quod ibidem sacellum aliquod fuisse existimandum, vbi sacra fierent, & Diis supplicaretur, priusquam considerct Senatus, & de agendis decerneret. Illud sane indubitatum est ex Festo *libro* 17. authoritate Nicostrati in libro qui inscribitur *de Senatu habendo*, tria fuisse Senacula, id est, loca Senatui habendo destinata, vnum inter Capitolium & forum, alterum ad portam Capenam, tertium in æde Bellonæ. Quare dicere etiam possumus, Senaculum dubio procul ad portam Capenam inauguratum seu cōsecratum fuisse. Addunt ex eodem Liuio *libro* 23. *Hac Senatus quo die primum est habitus in Capitolio, decreuit, vt eo anno duplex tributum imperaretur.* Ex quibus Senatum conuenire quoque in Capitolio consueuisse patet. Quod & rursus idem Liuius *libro* 28. confirmat. Cui obiectioni & facillime satisfit, siquidem in Capitolio ipso erant Iouis Optimi Maximi, Iunonis Reginæ, & Mineruæ ædes, paruo distinctæ spacio. Vnde Liuius libro 6. facit Manlium Capitolinum à viatore arreptum hæc pronuntiantem: *Iupiter Optime Maxime, Iunoque Regina, ac Mineru a, cæterique Dii, Deaeque, qui Capitolium, arcemque incolitis, siccine vestrum militem ac Præsidem sinitis vexari ab inimicis?* Ita Cicero *in oratione ad Equites Romanos*, antequam iret in exilium. *Nunc ego* (inquit) *Iupiter Optime Maxime, cuius nutu ac ditione sola terrarum gubernantur, tuque particeps connubii, socia ac Regina Iuno teque Tritonia armipotens, Gorgonia, Pallas, Minerua cæterique Dii Deaeque immortales, quæ excellenti tumulo ciuitatis sedem Capitolii incolitis, oro, obsecroque, &c.* Addunt præterea ex Liuio *libro* 22. Senatum collectum in curia Hostilia, & ex Cic. *libro* 2. *de Diuinat.* in Curia Pompeia, & ex Gellio, *libro* 14. *cap.* 7. in Curia Iulia. Quæ etiam sententiæ nostræ officiunt; siquidem singulis curiis præpositos binos Flamines seu Sacerdotes fuisse, qui sacra facerent, constat ex Festo Pompeio *libro* 3. vbi Curiales Flamines ait fuisse Curiarum Sacerdotes. Hinc iure Cicero *in orat. pro Milone*, Curiam dicit templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilii publici, &c. Præterea dicunt isti obseruatū apud Tac. *lib.* 1.

Senatum in Palatio conueniſſe. At & in Palatio erant loca ſacra, ſaltem cum in eo eſſet curia. Ita Cic. *de Diuin.* inquit: *Curia Saliorum, quæ eſt in palatio.* Poſtremo dicunt ex Liuio *lib.* 23. & in foro conuenire conſueuiſſe Senatum. Verum & hæc obiectio facile diluitur, ſiquidē Foros multiplices Romæ fuiſſe alibi oſtendimus; Præcipuum tamen erat forum vetus, Romanum & Latinum nuncupatum, in quo erat & comitium, & in quo Senatores conueniebant, quod conſtat ex Plinio, *lib.* 15.*c.* 18. vbi ſcribit: *Colitur ficus arbor in foro ipſo ac Comitio Romæ nata.* In Comitio autem fuiſſe baſilicā Pauli conſtat ex Cic.*lib.*4.*epiſt ad Atticum*, vbi habet: *Paulus in medio fori Baſilicam texuit, iiſdem antiquis columnis.* Et Philipp.6. *Qui forum & Baſilicas ornaret.* Et rurſus: *Forum plenum & baſilicas videmus.* Et ex Plinio *lib.*36.*c.*15. Cornelio Tacito *lib.*3. & Plutarcho *in Cæſare.* Ex quibus non Pauli ſolum Baſilicam, ſed & alias, puta Opimiam, Iuliam, Portiam Baſilicas in foro fuiſſe colligimus, vti demonſtrat Alex. ab Alex. *lib.*2.*c.*12. In his inauguratos ſacra facere conſueuiſſe Senatores, facile conijciendū. Sed quid dicemus ad Plinii locū lib.8.c.45. *Quum eſſet nuntiatum bouem loquutum* (quod frequēter in priſcorum prodigiis fuiſſe ait) *Senatum ſub dio haberi ſolitum fuiſſe*; certe dicēdum eſt locum illū etiam prius conſecratū fuiſſe, quod & diximus factum, quum in Campo Martio & pratis Flaminiis Senatus ſeu comitia habita ſunt. Statuamus itaque cum Varrone & Gellio locis citatis, nō licuiſſe colligere Senatū, niſi in loco inaugurato, & cōſecrato. Quod ex hoc loco Suetonii etiam clare colligitur, quicquid alii in oppoſitum ſenſerint, & ſentiant. Sed nec illud omittendum ex Feſto, *loco ſupra citato*, in æde Bellonę, quæ extra mœnia erat, legatis exterarū nationum, quos in vrbē admittere nolebant, Senatum dari ſolitū à Rom. Obſeruamus etiā magiſtratibus, qui ad vrbē redibāt, in eodē templo datū Senatum fuiſſe. Liu. *in lib.*38. de P. Scipione loquens ait: *Ipſe decem nauibus Romam rediit, & Senatu extra vrbem dato in æde Bellonæ quas res in Hiſpania geſsiſſet, diſſeruit.* Et *lib.*49. idem Liuius inquit: *Manlius Proconſul ex Hiſpania redierat, cui poſtulanti ab Senatu in æde Bellonæ triumphum, rerum geſtarum magnitudo impetrabilem faciebat.*

C. SVET.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. XXXV.

Et ne plus, quam bis in mense legitimus Senatus ageretur, Kalendis scilicet, & Idibus.

CONuocandi Senatum ius ordinarium penes eos semper fuit, qui Reipublicæ præessent Ita Gellius *lib.14 c.7.* scribit ex Varrone, Senatum haberi solere more maiorum per Dictatorem, Coss. Prætores, Tribunos Plebis, Interregem, & Præfectum Vrbis. Extraordinario iure Tribunos quoq; militares, qui pro Consulibus fuissent, item Decemuiros quibus imperium Consiliare tum esset, item Triumuiros Reipublicæ constituendæ gratia creatos, ius vocandi Senatum habuisse, ex eodem Gellio ibidem colligitur. Singulis autem diebus Senatum colligi potuisse obseruamus, præterquam Comitialibus, id est, in quibus Comitia à Populo habebantur, ne Senatores à suffragio ferendo auocarentur, scribente Cic. lib.1. Epist. Famil. Epist.2. *Consecuti sunt dies Comitiales, per quos Senatus haberi non poterat.* Quod lege Pupia cautum idem Cic. *Epist.4. eiusdem*, ita confirmat: *Senatus haberi ante Kalendas Februarias per legem Pupiam (id quod scis) non potest, neque mense Februario toto, nisi profectis aut reiectis legationibus.* Et lib.1. Epist. ad Q. Fratrem Epist.2. *Comitialibus diebus, qui Quintinalia sequuntur, Appius interpretatur, non impediri se lege Pupia, quo minus habeat Senatum, & quod Gabinia Sanctum sit etiam cogi ex Kalendis Februariis vsque ad Kalendas Martias Senatum legatis quotidie dari.* Nec diebus tetris & nefastis cogi poterat Senatus, quum ex Gellio *lib.5. c.17.* Pontifices decreuissent, nullum ex iis diebus sacrificium recte futurum; sed Senatus, vt paulo ante docet idem Suet. haberi non poterat, nisi prius auspicato, sacrificioque facto. Quum tonuisset, nec tunc Senatus haberi poterat, quod colligitur ex Plutarcho *in Catone minore* dicente: *Tum Pompeius subito mentitus se tonitru audisse, turpissime Comitia soluit, erat etenim in consuetudine positum, vt si de cælo esset seruatum, nihil perageretur.* Ad hæc si ventorum procellæ aut tempestates fuissent, non habebatur Senatus. Hinc Appius Claudius subito cohorti

imbris beneficio damnationem effugit, scribente Valerio Maximo lib. 8. c. 1. *Itaque cui marina tempestas causæ dictionem contraxerat, cœlestis salutem attulit.* Si etiam Consules ambo abfuissent ab vrbe, cogi non poterat Senatus, vel saltem nisi ad nonam diem ab ea qua aberant, quod clare tradit Cic. *lib.* 12. *Epist.* his verbis, Cornificio scribens, Epistola omnium 262. *Senatus sæpius pro dignitate tua appellaretur, si absentibus Consulibus vnquam nisi ad diem nonam ageretur.* Quum alter tantum Consulum aberat, cogi poterat Senatus; quod ex Dionysio Halycarnas. *lib.* 10. habemus: *Necesse* (inquit) *habuit Sextius solus Senatum cogere, quoniam Memen us collega propter morbum aberat.* Dubitari etiam potest, quod sicuti comitia soluebantur si quispiam epileptico morbo corruisset, quem ob id Comitialem appellatum tradunt, ita & Senatum haberi non potuisse, si in eo coeundo quis eodem morbo correptus fuisset, vnde Serenus:

Est subiti species morbi, cui nomen ab illo,
Quod fieri nobis suffragia iusta recusat.

Et Cato: *Quod Comitia prohibere solet, nec id quidem mihi vitium fuit.* Quum itaque cæteris omnibus diebus, præter memoratos colligi Senatum potuisse censendum sit, mirabar sane Augustum, quem rerum actioni maxime studuisse ex eodẽ Suetonio *cap.* 32. vidimus, Senatus legitimam coitionem ad binas vices singulo mense, nempe per initium ad Kalendas, & ad dimidium per Idus coarctasse; Sed mirari destiti meditans & animo concipiens, virum, qui in se totam Reipublicæ vim contraxerat, id consulto fecisse, vt negocia vrgentia & maiora prius ab ipso vna cum Semestri Senatorio Consilio sorte ei assignato pertractaret, & statueret, quæ postea à Senatu collecto decernenda essent, vel censenda, quum ad frequentem Senatum referrentur, & ob eandem causam de maiori negocio, non vt antea moris erat, & eo ordine, quo prius tractari solebant, sed prout libuisset, versute tamen & cauillose se id facere prædicabat, vt vnusquisque animum intendere posset, an assentiendum vel repugnandum esse censeret. Verum & pro textus clariori intelligentia sciendum, quod Senatus alius habebatur legitimus, alius

alius indictus. *Legitimus* dicebatur, qui lege vel more semper certis diebus habebatur, puta Kalendis, & Idibus, nisi aliqua ex memoratis causis obstaret. *Indictus* autem dicebatur, qui reliquis diebus mensium magistratus, cui id faciendi ius esset, vocatu cogebatur. Quod potissimum colligitur ex Capitolino *in Gordiano* ita scribente: *Non legitimo, sed indicto Senatus die Consul iam domi conuentus cum Praetoribus, AEdilibus, & Tribunis in Curiam venit.*

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.
CAP. XXXVI.

Author & aliarum rerum fuit, in queis ne acta Senatus publicarentur.

Liuius author est *lib.* 23. anno ab V. C. 404. institutum à Val. & Horatio Consulibus fuisse, vt Senatusconsulta in aedem Cereris ad Aediles plebis deferrentur, quae antea arbitrio Consulum supprimebantur, vitiabanturque. Postea tamen ad aerarium ea delata fuisse, & Cicero *Philipp. quinta*, & Tacitus *lib.* 3. testantur. Et locus hic Suetonii de S. C. seu sententiis à Senatu latis, seu rogatis, quae publicari consueuerant, intelligendus est; Fuerunt enim & alia S.C. *Tacita* appellata, quae palam enunciari nunquam licebat; quod ex Capitolino in vita Gordianorum elicitur, vbi legitur: *Dicit Iunius Cordus, istud S.C. fuisse tacitum, quod quale sit, & quare sic appellatum, breuiter exponendum. Omnino exemplum S. C. Taciti non aliud est hodie, quam quod vestra clementia conuocatis ad interiora maioribus, ea disponit, quae non sunt omnibus communicanda, de quibus etiam siletis, ne quis ante rem completam quicquam vel audiat, vel intelligat.* Hũc autem morẽ apud veteres necessitates publicae inuenerunt, vt si forte aliqua vis ab hostibus immineret, quae vel cogeret humilia captare consilia, vel aliqua constituere, quae prius non oporteret dici, quam effici, vel si nollent ad amicos aliqua permanare, S. C. Tacitum fieret, ita vt non scribae, non serui publici, non Censuales illis actibus interessent, Senatores excipetent, Senatores omnium officia Censualium, scribarumq; complerent, ne quid forte proderetur.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. XXXVI.

Ne magistratus deposito honore statim in Prouincias mitterentur.

PRouinciarum duplex diuisio fuit; nam stante Republica, & præsertim Ciceronis temporibus, Prouinciæ aliæ Consulares, aliæ Prætoriæ fuere; at Imperio constituto, alię Populi Romani, aliæ Imperatorum erant Prouinciæ, de qua differentia inferius *cap.* 47. pertractabimus. Prouinciæ Consulares erant, quæ ab iis, qui in Vrbe Consulatum gesserant, Consulari Imperio obtinebantur, ad quas peracto Consulatu proficiscentes Proconsules dicebantur. Prouinciæ Prætoriæ erant, quas qui Prætores proximo anno in Vrbe fuerant, Prætorio Imperio obtinebant, ad quas Profecti Proprætores appellabantur. Illud autem sciendum, Prouincias non ex sui natura & essentia Consulares vel Prætorias fuisse, sed tales effectas, prout iussu Senatus Consulibus vel Prætoribus decernebantur, ita vt aliquando Consulares Prætoriæ efficerentur, & Prætoriæ Consulares, sic vt nonnunquam ignobiles admodum Prouinciæ Consulares fierent, quod superius in Cæsare, *cap.* 19. obseruauimus. Et Cicero *de Prouinciis Consul.* ait: *Ex Consulare prouincia facere Prætoriam.* Quod & ex Liuio & Tacito fuse docet Sazius *Com. Republica Romana, lib.* 2. *c.* 5. Porro autem solebant postremis illis Reipublicæ temporibus, quod ex orat. Cic. *de Prouinciis Consul.* animaduertimus, Prouincias tam Consulares, quam Prætorias in Senatus potestate esse, at non simili modo decerni consueuisse, siquidem Consulares Consulibus anno proximo futuris ante Comitia mandabantur, & Comitiis centuriatis creatis Consulibus, post menses plures eas inter se sortiebantur, vel partiebantur, idq; ita erat in Senatus potestate, vt Tribuni intercedere non possent decretis quæ de iis Senatus fecisset. Prętoriæ vero Prouincię Prætoribus anni præsentis mādabantur, decernebanturq; ipsis, dum Præturā gererent, in hoc à Consularibus differentes, quod illæ in incertū tempus Consulibus nondū designatis decernebantur.

bantur. Et quamquam Consulare & Prætorium Imperium vtrumq; summum esset in Prouincia, maior tamẽ erat Proconsulare, vnde & Proconsules maiorem exercitum & plures fasces habebant, & reliqua omnia Proconsularia ornamenta. Propratores vero minorẽ exercitum, fasces pauciores, & Prætoria insignia tantũ præ se ferebant; quamuis sciã, non defuisse Iuristas quosdam, qui secus senserint, dicentes Propretores fere semper in ProuinciasRegias, id est, in quibus Reges, priusquam Romanæ iurisdictionis essent, imperauerant; quod ex Prætoriis Prouinciis in Nouellis Iustinianeis relatis probare contendunt, puta Pisidiæ *Nouella* 24. Lycaoniæ, & Arcadiæ *Nouel.* 25. *&* 145. Phrygiæ, *Nouel.* 45. Thraciæ, *Nouel.* 26. Paphlagoniæ, *Nouel.* 29. Siciliæ, *Nouel.* 104. Sed id erroneum esse ex dictis iam conuincitur. Nec hasce Prætorias fuisse, sed etiam Consulares aliquando, compertum est. Solebant autem Consules & Prætores totum annum sui magistratus in Vrbe consumere, nec fere prius in suas Prouincias proficiscebantur, nisi aliquod inProuincia esset bellum, quod maturandum discessum ab Vrbe cogeret. Quinimo & aliquando in Prouincias proficisci noluisse obseruatum est. Ita Hortensius in prouinciam profectus non est, teste Cicerone *in Bruto*, & Bibulus post Consulatum in Vrbe mansit, & ipse Cic. Galliam sibi Prouinciam decretã in concione deposcit, ex orat. *in Pisonem.* Et Pompeius & Crassus post Cõsulatum in Vrbe manserunt, quo casu alii viri Consulares ad Prouincias administrandas mittebantur, qui extra ordinem mitti dicebantur. Ita Cic. post Consulatum multo tempore inCiliciam missus est, Bibulus in Syriam, L. Domitius in Galliam. Sicuti vero Consules, & Prætores in Vrbe annuum magistratum gerebant, ita Proconsules & Proprætores in Prouincia per annum manebant, nisi à Senatu eis prouinciæ regimen prorogatum esset; quod multoties factum in historica lectione obseruamus. Nam hos magistratus vltra annũ geri, lege Cornelia *de prouincia* prohibebatur, cuius meminit Cic. *ad App. lib. Famil.* 5. quod & lege Annaria cautum, scriptum reliquit Alex. ab Alexandro, *lib.* 4. *cap.* 6. perperam tamen; nam lex Annaria, seu potius Annalis,

quæ & *Villia* dicta fuit, erat, qua finiebantur anni magistratus capiendi, & Festus *libro primo*, & Cicero in Philipp. 5. *Maiores nostri leges Annales non habebant.* Et de Leg. *Consules Annali lege ciuitatem seruanto.* Et de Orat. *Lex Annalis, quæ annorum numerum præfiniebat ad capiendos magistratus.* De eadem Liuius *lib.* 10. vbi differit de Consulatu superioris Africani, & etiam ex libro decimo belli Macedonici. Hæc autem lata fuit à L. Villio Annali, Trib. Pleb. L. Manlio, Quinto Fuluio Coss. anno ab Vrbe condita D LXXIIII. Quot annos nati quemque magistratum peterent, caperentque, Liuius *libro* 40. vbi tamen corrupte legitur *ab L. Iulio.* Et apud Val. Maximum *L. Tullius Annalis*, cum vtrobique legendum sit, *L. Villio*, ex Cœlio, 8. *lib. Epistol.* & Carolo Sigonio. Quum itaque vrbano magistratu perfuncti erant Consules, & Prætores, lege statim eis in Prouinciam proficiscendum erat, quod ne fieret, Augustus cauit lege alia, *ex Suetonio hoc in loco.*

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. XXXVI.

Vt Proconsulibus ad mulos, & tabernacula, quæ publice locari solebant, certa pecunia constitueretur.

FLorente Romana Republica, nulla impensa Prouincialibus dabatur magistratuum gratia ad Prouinciam proficiscentibus, sed ex ærario publico, quæ illis necessaria erant, Romæ parabantur. Quod ex Liuio per initia libri 42. clare patet, vbi ait de Posthumio Consule in Campaniam missu ad agrum publicum à priuato terminandum, ita verba faciens; *Hic iratus Prænestinis, quod quum eo priuatus sacrificii Templo Fortunæ faciendi causa profectus esset, nihil in se honorifice, neque publice, neque priuatim factum à Prænestinis esset, priusquam Roma proficisceretur, literas Præneste misit, vt sibi magistratus obuiam exirent, locum publice pararent vbi diuerteretur, iumenta cum exiret inde, præsto essent. Ante hunc Consulem nemo vnquam socius in vlla re oneri aut sumptui fuit, ideo magistratus mulis taberna-*

tabernaculisq; & omni alio instrumento militari ornabant, ne quid tale imperarent sociis; priuata hospitia habebant, ea benigne comiterq; colebant, domusq; eorum Romæ hospitibus patebant, apud quos ipsis diuerti mos esset. Legati qui repente aliquo mitterentur, singula iumenta per oppida, iter qua faciendum erat, imperabant, aliam impensam socij in magistratus Romanos non faciebant. Postea lege Iulia quid in prouinciam proficiscenti magistratui à sociis tribui deberet, præfinitum: nam præter fœnum, tectum, & ligna, aliud gratis nihil dari debere decreuit. Quod Cicero ad Atticum *lib.5. Epist.16.* scribit: *Scito* (inquit) *non modo nos fœnum, & quod lege Iulia dari solet, non accipere, sed ne ligna quidem, nec præter quatuor lectos & tectum, quemquam accipere quicquam, multis locis ne tectum quidem, & in tabernaculo manere plerunque.* Verum & hic optimus mos aliquando immutatus, ita vt magistratus extra vrbem iturus, maximis sumptibus ærarium non solum, sed & prouincias grauaret, quod Cicero Pisoni obiicit, inquiens: *Nonne sestertium centies octogies, (quod quasi vasarij nomine in venditione mei capitis adscripseras) ex ærario tibi attributum Romæ in quæstu reliquisti?* Vasarium enim Cicero appellat totum id, quod publice dabatur magistratibus, vt muli, vasa, & reliqua, vt docet Budæus *lib. de asse 3.* quamuis Alciatus, sed minus congrue, elucidans *l. inter domum, D. de verb. signific.* exponat, esse præmium, quod reducibus magistratibus, præter gestum apud exteros honorem impenditur. Et Budæo adstipulatur Cælius Rhodig. *lib.27. cap.27.* ita scribens: *Vasaria intelligunt eruditiores apud M. Tullium, quæ magistratibus publice contribuebantur, quo in genere muli sunt, equi, vasa, & id genus alia, vel hoc nomine pecunia erogata.* Cicero item de lege Agraria contra Rullum scribit, de Decemuiris loquens, quos Rullus creandos censuerat ad agros diuidendos per prouincias: *Dat* (inquit) *potestatem verbo Prætoriam, re vero Regiam, definit in quinquennium, facit sempiternam, tantis enim confirmat opibus & copiis, vt inuitis eripi nullo modo possint, deinde ornat apparitoribus, scribis, librariis, præconibus, architectis, præterea mulis, tabernaculis, tentoriis,* (vel vt alii, *centuriis,*) *supellectili, sumptum haurit ex ærario, suppeditat à sociis.* Proficiscentibus enim in prouinciam, dabantur ex publico, quæ necessaria vi-

debantur; sicque ornari Consules, Prætores, Prouincialesque dicebantur antiquis Romanis. Cic.lib.2.ad Q.Fratr. *Referebatur de prouinciis Quæstorum, & de ornandis Prætoribus.* Et ad Att.lib.3.Epist.24. *Quum scripsissetis, Consulares prouincias ornatas esse.* Et paulo post addit: *De ornandis Consulibus.* Et in orat. pro lege Manilia: *Ornata prouincia lege curiata.* Quod vitium & antea inualuisse, testis est Liu.*lib.*43. ita scribens: *Eodem anno C.Popilius, & Cn.Octauius legati, qui in Græciam missi erant, S.C.Thebis primū recitatum per vrbes omnes Peloponēsi vrbes circumtulerunt, ne quis vllam rem magistratibus Romanis conferret, præterquam quod Senatus censuisset. Hoc fiduciam in posterum quoq; præbuerat, leuatos se oneribus impensisq;, quibus alias aliis imperantibus exhauriebantur.* Hunc abusum corrigere tentauit Augustus, Senatusconsulto ad mulos & tabernacula paranda certam & determinatam pecuniam constituens; & post eum Alexander Imp. quod ex Lamprid.in illius vita colligitur, dum ait: *Iudices quum promoueret exemplo veterum, vt & Cicero docet, argento & necessariis instruebat, ita vt Præsides prouinciarum acciperent argenti pondo vicena, mulos & equos binos, vestes forenses binas, domesticas singulas, balneares singulas, aureos centenos, coquos singulos, & si vxores non haberent, singulas concubinas, quod sine his esse non possent, reddituri deposita administratione, mulas, mulos, equos, muliones & coquos, cætera sibi habituri, si bene gessissent.* Quæ fere eadem scribuntur à Iulio Capitolino *in Alexandro*, dum inquit, Alexandrum Imperatorem ex more veterum instruxisse magistratus, quos in prouincias mittebat, ita vt Præsides acciperent argenti pondo vicena, phyalas senas, mulos binos, equos binos, vestes forenses binas, domesticas singulas, balneares singulas, aureos centenos, coquos singulos, & si vxores non haberent, concubinas singulas, quod sine iis esse non possent, reddituri deposita administratione mulas, mulos, equos, muliones & coquos, cætera habituri si bene gessissent, in quadruplum reddituri, si male.

C. SVET.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. XXXVI.

Vt cura ærarij à Quæstoribus vrbanis ad Pretorios Prætoresve transiret.

QVæstorum originem vsque ad Reges Romanos transferunt Iuristæ nonnulli, ex Vlpiano *in l. 1. ff. de off. quæst.* vti Gracchanus & Iunius *lib. 7. de potestat.* qui Tullum Hostilium primum in Rempublicam induxisse Quæstores tradidere. Et idem Trebatius & Fenestella scribunt. Quod tamen nullibi apud Historicos scriptum obseruamus, præterquam apud Tacitum, *lib. 2. Annal.* cuius hæc verba sunt: *Sed Quæstores Regibus etiam tum imperantibus instituti sunt, quod lex Curiata ostendit à L. Bruto repetita.* Sed Valerium Publicolam, qui cum Bruto Consul fuit, in Saturni æde ærarium primum condidisse, illiusque custodiæ binos Quæstores assignasse, quod Plutarchus in illius vita tradit. Inter hos, qui postea ad multum numerum excreuere, sicuti & multæ prouinciæ postea, excrescente Republica, illius dominationi subiectæ sunt, ad quas vna cum Proconsulibus seu Prætoribus, Consulibus & Prætoribus, qui ad ius dicendũ, & exercitus regendos in eas mittebantur, & Quęstores vna proficiscebantur, vt publicæ pecuniæ in illis curandæ Præfecti rationem haberent. Erant tamen digniores, ex Quæstoribus Vrbani, qui vocabantur, qui in vrbe ærarii & publicorum reddituum & expensarum curam habebant. Hic primus erat magistratus, qui à Patriciis adolescentibus gerebatur, & ad Ædilitatem, Præturam & Consulatum aditum faciebat. Quamuis & à populo tentatum aliquando, vt & Quæstores plebeii fierent, tradiderit Liuius *libro quarto.* Quod deinceps obtinuit, tribus ex quatuor Quæstoribus plebeis creatis, Q. Silio, P. Ælio, & P. Pupio, & vnico tantum patritio N. Fabio Ambusto. Itaque Augustus concipiens quanti momenti esset Quæstura, eo quod præcipue publicam pecuniam Reipublicæ neruum, & pace & bello tractaret, curam ærarii à Quæstoribus ad Prætorios viros transtulit. Quod hic Suet. & Tacit. *lib. 13.* docet. Quod

& sub

& sub Tiberio postea obseruatum, ex eodem Tacito, *lib.* 1. scribente: *Resistentibus ærarij Prætoribus, subuenit Cæsar.* At sub Claudio rursus ærarii cura Quæstoribus demandata. Testes adduco Tacitum, *eodem lib.* 13. & Suetonium, *in Claudio, cap.* 24. & rursus: *Nero curam publicarum tabularum à Quæstoribus ad Pratores transtulit*, ex Tacito, *lib. Histor.* 4. vbi etiam habemus, Vespasiani temporibus Prætores ærarii curam habuisse. Quod si quando *Præfectos ærarij* apud scriptores legimus, puta apud Plinium iuniorem, *libro Epist.* 1. *Epist.* 9. *& in Panegyrico*, intelligendum per Præfectos, Prætores, scribente Gellio, lib. 13. cap. 23. *Quod per Quæstores autem dixi, intelligi nunc oportet Præfectum ærario significari: Nam cura ærarij à Quæstore ad Præfectum translata.* Quod & Dion *lib.* 55. confirmat, qui etiam *lib.* 43. scribit, publicæ pecuniæ administrationem, quæ Fabio Caninio Consule ad Ædiles translata fuerat, postea Quæstoribus redditam non esse, sed Prætoriis viris commissam. Ex quibus non solum à Quæstoribus ad Prætores, sed & ad Ædiles aliquando ærarii curam translatam obseruamus. Sic Frontinus lib. 2. de Aquæd. *ærarios Prætores* dixit. Sic Tacitus *lib. Annal.* 1. inquit: *Resistentibus ærarij Prætoribus.* Non solum autem Prætores ærarii curam gessere, sed & viri Consulares, & summis honoribus functi, quæsturam gerere, non indecorum putarunt, scribente Liuio, lib. 3. *Cum M. Valerio Valerij filio Volesi Nepote Quæstor erat T. Quintius Capitolinus, qui ter Consul fuerat.* Quod & Catoni viro Consulari accidisse, tradit Alexander ab Alexandro, *libro & cap.* 2. sed perperam profecto, vt in Annot. in eundem recte testatur doctissimus Tiraquellus, siquidem M. Porcius Cato, qui & Cato Censorius & Senior vocatus fuit, Quæstor extitit sub Scipione Africano, anno ab vrbe cond. 546. nec prius creatus Consul cum L. Valerio Flacco, quam anno 554. Nec minus errati coarguendus Volaterranus, qui *lib.* 14. scribit, Catonem Quæstorem è Cypro septem millia talenta asportasse; in quo Strabonem habet repugnantem, qui Catoni Prætori illud tribuit, qui Prætorius se bello ciuili Vticæ interemit, vnde Vticensis appellatus. Hunc vocauerunt Quintilianus & Seneca virum sapientissimum.

Et de

Et de priori scripsit idem Seneca ad Lucillum, eum tam necessarium Reipublicæ fuisse nasci, quam Scipionem, quorum alter cum hostibus, alter cum moribus bellum gessit, &c.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO. CAP. XXXVI.

Vt Centumuiralem hastam, quam Quæstura functi consueuerant cogere, Decemuiri cogerent.

DEcemuiri Reipublicæ administrandæ primum creati sunt, mortuo Romulo, vt ait Liuius *lib.1.* in hæc verba: *Itaq; trecentum Patres decem decuriis factis, singulisq; in singulas decurias creatis, qui summæ rerum præessent, consociant. Decem imperitabant, vnus cum insignibus Imperij & lictoribus erat, quinque dierum spacio finiebatur Imperium, ac per omnes in orbem ibat, annuumq; interuallum regni fuit.* Dionysius tamen Halycarnass. *lib.2.* à Liuio in eo discrepat duntaxat, quod id 200. Patres fecisse tradit, in reliquis Liuio consentit. Horum Decemuirorum dominatio populo Romano inuisa, breui desiit, excreato Rege Numa Pompilio. Regibus deinde Roma exactis, Consules, qui vrbi præessent, creati, quorum opera plebs minime satisfacta, teste Dionysio, *lib.10.* & Liuio, *lib.3.* Anno trecentesimo altero, iterum mutata forma ciuitatis, ab Consulibus ad Decemuiros, Decemque viri creati Reipublicæ administrandæ, cum summo Imperio, qui decimo die ius populo singuli redderent, & eo die penes præfectum iuris fasces essent. Ab his leges 12. tabularum latas, authores sunt Liuius, *lib.3.* & Dionysius, *lib.2.* Fuerunt & alii Decemuiri, *Sybillini* dicti, qui sacris præerant, & sacra plura faciebaur, quæ prius à Duumuiris tractabantur; lege enim lata à C. Licinio Stolone, & L. Sextio Trib. pleb. facti sunt Decemuiri, simulq; lege cautum, vt pars ex plebe, pars ex patribus fieret, anno vrbis 338. quorum Decemuirorum meminit Cicero *6 in Verr. act.* & de quibus toties apud Liuium fit mentio, *lib.16. & 22. & 25. & 26. & 27.* & alibi sæpe, qui vsque ad Syllæ Dictaturam perdurarunt, post enim Syllæ Dictaturam Quindecemuiri Sybillini siue sacrorũ creati sunt.

sunt. Fuerunt & aliquando alii Decemuiri creati à M. Iulio Prætore vrbis, pro metiendo diuidendoque agro Apulo Samnitino, ex Liuio, *lib.* 31. *&* 42. vbi habet: *Eodemq́, anno cum agri Ligustici & Gallici, quod bello captum erat, aliquantulum vacaret, Senatusconsultum factum, vt is ager viritim diuideretur, Decemuiros in eam rem ex S.C. creauit Prætor.* Horum Decemuirorum apud Cic. sæpe fit mentio, *in orat. I. pro lege Agraria, lib. II. Epist. Famil. Epist.* 13. 19. *&* 20. Postremo fuere Decemuiri litibus iudicandis, quorum meminit Pomponius *in l.* 2. *D. de orig. iur.* vbi legitur: *Deinde quum esset necessarius magistratus, qui hastæ præesset, Decemuiri stlitibus iudicandis sunt constituti.* Legendum autem *stlitibus*, & non *in litibus*, vt quidam docent antiqui lapides & monumenta. Et Quinctilianus tradit, *stlitibus* significare idem, quod *super lites*; Quod etiam ex Sexto Pompeio, & V. Probo liquet, antiqua Latina loquendi formula, qua sane forma Decemuirorum conscriptæ sunt tabulæ, & cuius pars vlla vix subsistit innoxia, si Sexto Pompeio credimus. Decemuirorum horum fit mentio à Spartiano *in Adriano*, vbi: *Quando à Traiano abductus à patria, & pro filio habitus, nec multo post Decemuir litibus iudicandis datus.* Et Cicero in Oratore: *Plane Duumuirorum aut Triumuirorum capitalium, aut Decemuirorum litibus iudicandis, dico numquam.* Idem pro Cæcinna: *Probaui, cum Acelinæ mulieris libertatem defenderem, & Cotta Decemuiris religionem iniecisset, non posse sacramentum nostrum iustum iudicari.* Et paulo post: *Decemuiri prima actione non iudicauerunt, sed postea re quæsita & deliberata, sacramentum nostrum iustum iudicauerunt.* Ex quibus patere puto, Decemuiros magistratum seu iudices fuisse (vtrum enim dixeris parum laboro, quicquid dicant alii) seiunctum à Centumuiris, nec partem eorum; id quod tamen recentiores fere omnes de re hac scribentes existimarunt, inter quos Budæus *in d. l.* 2. *ad §. deinde quum esset necessaria, D. de orig. iur.* Sabellicus & Beroaldus *in explanatione huius loci*, & Grucchius *lib.* 2. *de comit Rom.* & Zasius aliique plerique: qua in re eos aberrasse, non dubitandum, quum certis de causis iudicasse Cicero *in orat. pro Cæcinna, & pro Domo sua*, clare doceat, diuersis ab iis, de quibus cognoscebant Centum-

Centumuiri. Quod etiam comprobare possumus ex Dione, *lib.54.* vbi scribit, Decemuiros iis iudiciis, quæ ad Centumuiros deferebantur, præfuisse, quin eos ex 26. viris fuisse tradit, in quorum numero erant Triumuiri capitales, Triumuiri monetales, & Quatuoruiri viarum vrbis, & Duumuiri, qui viarum extra vrbem curam habebant, & Quatuoruiri, qui in Campaniam mittebantur, quos omnes si cum Decemuiris computabis, numerum 26. exæquabis. Hos itaque viros præfuisse hastæ Centumuirali, & eis curam demandaram ab Augusto, inquit Suetonius, vt scilicet eam cogerent, quam Quæstura functi antea consueuerant cogere. An vero ante Augustum Decemuiris ius non fuerit Centumuiralem hastam cogendi, an minus istud ad Quæstorios viros spectaret, an potius eam potestatem, quam sibi Quæstura functi arrogauerant, Augustus Decemuiris restituerit, quod L. Charonda, *lib.1. antiquit. Rom. cap.16.* disputat, determinare non ausim. Nihil enim certi ex scriptoribus in re hac habeo, quod in medium afferam.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO CAP. XXXVII.

Curam operum publicorum, viarum & aquarum alueî Tiberis.

OPeræ seu operis apud Latinos multæ obseruantur significationes. Verum quod ad præsens attinet negotium, in triplici tantum significatione Suetonii dictum accipi potest, nempe vt Augustus nouum officium excogitarit, Curatorum operum publicorum, id est, qui curarent, vt operæ mercenariæ, quæ operam suam publice locabant, laborem iustum quotidie præberent, vel quod Curatores operam darent, vt publica opera, vtpote ædificia, recte & iuxta conuenta fierent; & tertio, quod fierent eleganti forma, & decenti artificio. In priori significatu operas accepit Cicero *orat. in Philipp.* quum ait: *Opera mercenaria multitudo conducta.* Et in orat. pro Sestio: *Erat mihi contentio cum operis conductis.* Iuristæ has in duplicem differentiam

secant,

ſecant,nam alias officiales,alias artificiales dicunt,*D.de oper. libert.* Zaſius in intellect.ſuis tertiam addit ſpeciem, quam communem ſeu mediam inter officiales & artificiales facit. Secunda ſignificatione operam pro re ipſa facta ſumpſit Cicero *de nat. Deor.* inquiens : *Opus tam elegans, tam perfectum,tam elaboratum.* Et rurſus: *Opera tam magnifica,tam præclara.* Et in Verr. *Publicorum operum depopulatio.* Et in orat.pro domo: *Operum publicorum exactio.* Quæ opera, tam priuata quam publica ſcilicet ædificia, Græcis ἔργα dicuntur. In tertia ſignificatione Cicero *opus* accepit *in Verr.* dum ait: *Galea calata opere Corinthio.* Et rurſus: *Candelabrum & gemmis clariſſimis, & opera mirabili perfectum.* Et de Legibus: *Exornare ſepulchrum opere tectorio.* Quo itaque ad primam ſignificationem,dubio procul hic Suetonii dictum non eſt intelligendum,ſiquidem antiquis Romanis publica ædificia facienda locari ſolita à Cenſoribus,alibi docet, nec quotidianis operibus hominum conſtruxiſſe,ſatis conſtat,præſertim ex Liuio,*lib.*40.& alibi pluries. Quamobrem ſecundum poſteriorem ſignificationem, Curatores operum publicorum feciſſe Auguſtum,dicendum eſt, id eſt, qui publica opera, id eſt,baſilicas,theatra,fora, templa, ædes, curias,thermas, piſcinas, aquæductus, fontes, fana, porticus, & ſimilia,de quibus Iuriſtæ,*C.de oper.public.* curarent, vt ſolida fierent ab ædificatoribus,qui de vitio ædificii tenebantur intra 15.annos,*ex l.omnes,l.*7. *C.de oper.public.* Cura etiam erat horum ædificiorum Curatorum, vt fierent apte & eleganti forma iuxta modulum ſeu archetypum ab architectis præbitum. Curatoresque operum non tantum ſe, ſed & ſuos hæredes obligabát ob ceſſationem, *ex l.1.de oper.publ.in Pand.* De huiuſmodi Curatoribus operum publicorum ſtruendorum, *in eod.tit.de operib.publ.* paſſim ſe offerunt exempla. Hos etiam aliquando Curatores Reipublicæ vocatos à Iuriſtis obſeruamus, fuiſſeque magiſtratum municipalem ex Decurionibus creatum,qui pecuniæ publicæ adminiſtrandæ,vectigalibus locandis,operibus locisque publicis præerat, vt conſtat *ex l.2.3.& vltima, D. de admin. rerum publ.* Varro,Feſtus,Pomponius Iuriſconſultus, Dionyſius,& Theophilus curam

curam Ædilium fuisse tradunt, ædificia publica & priuata curare; quod etiam ex Platone *lib.6.de leg.* colligitur, & Aristoteles *lib 6.Politicor.cap.3.* de ædificatione decenti curam ad Ædiles spectasse tradit, qui ἀγορανόμοι ab ipsis Græcis vocantur. Hos enim curasse, vt ædificia priuata publicaque fierent, Festus Pompeius *lib.1.* docet. Templorum ædificandorum curam gessisse, auctores sunt Dionysius Halycarnasseus *lib.6.* & Cicero *in 1.in Verr.actione.* Theatra vt construerentur, Fenestella *de magist.Rom.cap.14.* Fora, Suetonius *in Cesare, cap.16.* vbi etiam porticus ædificare, & Basilicas, & Capitolium exornare. Ab Ædilibus itaque Augustus hoc munus auocauit, & ad particularem magistratum transtulit, vti plures essent, qui Reipublicæ administrandæ partem caperent, sicque ipse noua officia excogitata pluribus impartiendo sibi eos deuinciret.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO. CAP. XXXVII.

Triumuiratum legendi Senatus, & alterum recognoscendi turmas equitum, quotiescumque opus esset.

SEnatum primo legisse Reges, Liuius *lib.1.* mox Consules primos, *lib.2.* deinde Censores, postremo Dictatorem, *lib.23.& 37.* & pluries etiam alibi clare docuit; Verum quum Imperatores ad seipsos Regiam, Consularem, Censoriam & Dictatoriam potestatem auocassent, etiam ipsi Senatores ex libito faciebant, quod superius *cap.25.* Augustum fecisse, tradit Suetonius. Cum autem idem vellet, vt plures administrandæ Reipublicæ partem acciperent, nouos magistratus excogitauit, vel veteres intermissos renouauit. Inter nouos fuit electio Triumuirorum, quibus esset potestas legendi Senatum, & alterum Triumuiratum, qui recognoscerent turmas equitum, quandocunque opus esset. Curiosus aliquis quærit, cur potius Triumuiratum vtriusque rei fecerit, quam Duum, quatuor, quinque, &c. Cui satisfieri posset, si ternarii numeri excellentiam omnibus

magni factam huius causam assignamus. Prӕterea, ternarius numerus in magistratu, nec deficiens, nec superabundans videtur ad prӕdicta munia obeunda. Ob id & multos alios magistratus ternario numero comprehensos legimus. Ita Triumuiri capitales, Triumuiri monetales, Triumuiri legendӕ multitudinis in bellum, seu delectui faciendo, Triumuiri sacris conquirendis, & donis prosignandis, Triumuiri ӕdibus reficiendis, Triumuiri Reipublicӕ constituendӕ, Triumuiri agris diuidendis, Triumuiri coloniis deducendis & supplendis, Triumuiri nocturni, & Triumuiri epulares. De quibus omnibus alias fusius.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO. CAP. XXXVII.

Censores creari descitos longo interuallo, creauit, numerum Prӕtorum auxit.

SI quӕ materia in historia scriptores fatigauit, ea est, quӕ de re Prӕtorum numero pertractatur: siquidem de ea re varii varia scripsere, ita tamen citra distinctionem, vt nouӕ semper difficultates emergerent, quarum emendationem facile habebimus, prӕmissa distinctione, quod Prӕtorum alii Romanis fuere *Vrbani*, id est, in vrbe degentes, ibique magistratum exercentes, alii vero *Prouinciales*, & in prouincias profecti, & ius dicentes, & cӕtera munia Prętorum obeuntes. Hoc stante, sciendum, non omnes conuenire, quo tempore primum Prӕtoris officium institutum sit apud Romanos; nam aliqui ex Liuii authoritate *lib.*7. contendunt, anno ab V.C.387. primum Prӕtorem Sp.Furium, M.F.Camillum ex Patribus creatum, quum & ipsi plebeium fieri Consulem alterum permisissent, qui Prętor in vrbe ius diceret; nam ante illud tempus aliquando Senatus, Consules interdum, nonnunquam populus ipse ius dicebat. Alii vero antiquiorem Prӕtoris magistratum faciunt, ex eiusdem Liuii authoritate *lib* 3. quo loco meminit vetustӕ legis de clauo figendo: *Lex vetusta* (inquit) *est priscis literis verbisq; scripta, vt qui Prӕtor maximus sit, is Idibus Septembri-*

prembribus clauum figat. Quod & Festus seu Paulus apud eum in dictione *Pratoria* videtur confirmare, quum ait: *Pratoria porta in castris appellatur, qua exercitus in pralium educitur, quia initio Pratores erant, qui nunc Consules, & ij bella administrabant, quorum tabernaculum quoq; dicebatur Pratorium.* Hæ tamen sententiæ conciliari possunt, si dixerimus, imperantibus Regibus, nec etiam Consulibus, ante dictum tempus nullos fuisse Prætores, de quibus verba facimus, sed primum Prætorem creatum Sp. Furium. Et ad authoritates Liuii & Festi ita satisfaciendum: Prætorem maximum Liuio intelligi Consulem primum seu maiorem appellatum, quod eius verba subsequentia ostendunt; ait enim statim, indicans, quis esset ille Prætor. A Consulibus postea ad Dictatores, quod maius imperium erat, solemne claui figendi translatum est. Ex quibus clare percipitur, per Prætorem maximum Consulem intellexisse; Quod & Festi verba allegata testantur, dum ait: *Quia initio Pratores erant, qui nunc Consules, id est, quia Consulibus & Pratoribus idem munus & eadem potestas erat, præterquam quod Consules maius imperium habebant.* Prætor enim dictus, qui præerat iuri & exercitui, teste Varrone 4. *de lingua Latina*, & Cic. 3. *de Legib.* quod munus ad Prætores, necnon ad Consules spectasse, omnibus receptum est. Hinc factum, quod exactis Regibus, qui hæc munia pacis tempore obibant, & progredientes in bellum, Præfectum vrbis ad ea substituebant, Consules aliquando ob id Prætores vocati, non quod, vt inepte quidam tradũt, initio Prætores fuerint, qui postea Consules appellati sint, (hoc enim ab historia Romana alienissimum est, ex Gellio *lib. 12. cap. 14.* vt docet L. Charunda *lib. 1. antiquit. Rom. cap. 13.* qui tamen in eo, vt ego sentio, hallucinatur, quum Reges per Prætores bella gessisse tradit; (id enim nullibi, nec ab aliquo scriptis mandatum legimus) sed Reges ipsos bella gessisse, Præfectis vrbis Romæ relictis, qui rebus omnibus administrandis præessent, & quasi Proreges essent, vt alibi fuse demonstrauimus; Vnde Iustinianum *Nouella 25.* hallucinatum non ambigimus, vbi de Prætore Lycaoniæ scribit, nomen Prætoris proprium Imperii Romani fuisse, &

ante ipsos etiam Consules in Republica vsurpatum, quum veteres Romani suos Imperatores *Pratores* appellarent; nullam enim Rempub. Romanam constitisse sub Regibus, qui omnia pro libidine & voluntate faciebant, dicendum, & illis exactis, statim Consules creati L. Iunius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus, *ex Liu. in calce lib.* I.

Sed vnde digressi sumus, reuertentes, post Furium Spurium primum Prætorem, postea duo primum creati Prætores, anno ab V.C. DVIII. ex Liuii testimonio, *lib.* 19. à Posthumio & C. Lutatio Coss. vt ex Chronologia Sigonii, & ex eodem Liuio ibidem colligitur, non vt perperam tradidit Charunda loco citato, M. Fabio Buteone, & C. Atilio Balbo Coss. Horum autem Vrbicorum Prætorum alter *Vrbanus*, alter *Peregrinus* vocabatur, ille ciuibus inter se ius dicebat, hic inter ciues & peregrinos, vel inter peregrinos & peregrinos. Aliquando vni tantum Prætori iurisdictio obueniebat, vt cui vrbana obtigerat, peregrina adderetur, quod Liuius *lib.* 25. scriptum reliquit de Publio Cornelio Sulla, qui Vrbanam & Peregrinam habuit, quæ antea duorum sors erat. Et *lib.* 27. de C. Hostilio, cui vrbana iurisdictio obuenerat, addita & peregrina à collega, vt ipse cum aliis in prouincias exire posset. Hi Prætores priuatis iudiciis præerant, post constitutas quæstiones perpetuas, quod Cicero *in Bruto* ait factum esse Censorino & Manlio Coss. qui est annus vrbis 605. in Chronologia Glareani ad Syllæ vsque tempora. His binis Prætoribus, Vrbano & Peregrino quatuor additi, qui publica iudicia exercerent, singuli de singula quæstione; Erant enim quatuor publicæ quæstiones tunc temporis, scilicet *repetundarum, ambitus, maiestatis, & peculatus.* Dicebantur autem perpetuæ quæstiones, tum quod lege erat præscripta quædam forma perpetui iudicii de his rebus, vt lege noua opus non esset, tum quod in huiusmodi prouinciis exercendis annuam prouinciam Prætores peragerent, & non quod antea fieri solebat, vt quum casus tulisset, crearetur, qui iudicium exerceret, cui absoluto iudicio nulla potestas de eadem re quærendi remanebat. Ad Syllæ itaque & Marii vsque tempora sex fuere Præ-

re Prætores, quod docet Velleius Paterculus *lib.1.Hist.Roman.* qui Sylla cauit, ne Prætor fieret, priusquam fuisset Quæstor,& ne esset Consul, nisi per decennium post Præturam exercitam, teste Appiano, *lib.1.Bell.ciuil.* Quum itaque L. Cornelius Sylla Dictator perpetuus Quæstionum numerum auxisset,addendo scilicet binas *de falso*, *de veneno*, *& iudicio corrupto*, *de vi* scilicet,& *de sicariis*; ita & decem extitere in totum Prætores, & tot fuisse Ciceronis tempore, colligimus ex ipsius orat. *pro Cluentio*, vbi habetur: *Quid ergo est? Hæc quæstio ita sola gubernatur? Quid M.Letorij & C.Flaminij inter sicarios? Quid Corinthij peculatus? Quid mea de pecuniis repet. Quid C. Aquilij, apud quem de ambitu causa dicitur? Quid reliquæ quæstiones?* Ex quo loco colligimus sex diuersos Prætores,qui quæstiones publicas exercerent, duos qui inter sicarios quærerent, vnum peculatus, alium repetundarum,alium ambitus,& alium qui ex lege Cornelia de veneno & iudicio corrupto quæreret, quod erat iudicium, de quo in Orat. Quanquam enim quæstio de veneficiis,*lib.*48. D.coniungatur cum quæstione de sicariis & veneficis; attamen ex præsenti Ciceronis loco clarum est, Ciceronis tempore alium Prætorem,præter duos, qui de sicariis quęrerent, quæstioni præfuisse, qui de veneficio & corruptis iudicibus cognosceret. Præter has duas alias quæstiones fuisse, quas Cicero complexus est sub illis verbis: *Reliquæ quæstiones quæ fuerunt de maiestate & de vi.* Quod ex aliis Ciceronis locis colligi potest; Erat enim primum quæstio *Maiestatis*,ex lege Apuleia,vt intelligitur ex *lib.2.de Orat.* vbi Cicero de causa Horbatia loquitur, quem Maiestatis lege Apuleia postulatum, defendit Antonius. Post vero fuit lex Cornelia *maiestatis*,cuius meminit Cicero *in Pisonem*. Quod autem esset iudicium proprium de maiestate,clare demonstrat Asconius Pædianus in argumento orat.pro Cornelio, vbi legimus; *Sequenti anno, M.Lepido & L.Volcatio Coss. quo anno Prætor fuit Cicero, & dixit pro Cluentio, Cassium Prætorem de Cornelia, quem Cominij fratres lege Cornelia reum maiestatis fecerant,quæsiuisse.* Alium item Prætorem l.Plotia *de vi* quæsiuisse,colligimus ex Cicerone *pro Milone*,vbi habet,de Clo-

dio loquens: *Illi erat vt odisset primum defensorem salutis meæ, deinde vexatorem facinoris, domitorem armorum suorum, postremo etiam accusatorem suum*; Reus enim Milonis lege Plotia fuit Clodius, quoad vixit. Præterea *lib.8. Epist.* Cælius ad Ciceronem ita scribit: *M. Tuccium accusatorem suum post ludos Romanos reum l. Plotia de vi fecit.* Et Cicero ipse lib.2. ad Atticum, in Epist. cuius initium est, *Quas Numestio literas*, ita scribit: *Nunc reus erat apud Crassum diuitem Vectius de vi.* Deinde ex orationibus *pro Sestio & pro Cælio*, clarum fit, inter quæstiones ordinarias fuisse quæstionem de vi, nam vterque accusatus fuit de vi; quod etiam ex Salustio confirmatur *in coniuratione Catilinæ*, quem lege Plautia de vi à L. Paulo interrogatum scribit. Ex dictis itaque octo Prætores fuisse, qui de quæstionibus ordinariis publicis cognoscerent, constat, binos vero qui de priuatis, & sic numerum decennalem eos non excessisse.

Nec obstat, quod Cicero *in orat. pro Milone*, scriptum reliquerit, septem Prætores de eius reditu concessisse. Et in Pisonem, & pro Sestio: *Omnes Prætores præter vnum de sui reditu promulgasse.* Vnde sequitur, omnes Prætores octo tantum fuisse, & non decem, vt statuimus, nam hæc, quæ alioquin ex modernis scriptoribus nonnullos maxime fatigarunt, nihil obstant. Nam quum reditus Ciceronis causa publica esset, cui dubium, de ea tantum Prætores quæstionibus publicis præfectos, consuluisse & pertractasse? & ita tantum octo, quibus si addamus priuatarum causarum cognitores Prætores binos, numerus decennalis clare subsistit. Illud autem hoc loco non omittendum, semper apud Liuium Prætoriam vrbanam iurisdictionem peregrinæ opponi, vt lib.22. *Romæ iuris dicendi vrbana sors Pomponio, peregrina P. Furio Philo euenit.* Et lib.33. *L. Apustius Fullo vrbanam, M. Acilius Glabrio peregrinam sortiti.* Et lib.40. *Illa M. Ogulnio Gallo, hæc M. Valerio obuenit.* Et lib.41. *L. Papyrius Maso vrbanam, M. Aburius peregrinam sortiti sunt.* Et lib.42. *M. Attilius Serranus vrbanam, C. Clunius Sexula peregrinam.* Honoratiorem autem vrbanam peregrina fuisse, Appianus & Dion clare demonstrant, ille *lib. de bello ciuili* 2. vbi scribit, Brutum & Cassium Præto-

Prætores designatos inter se contendisse, vter vrbanam obtineret. Hic autem *lib.* 42. vbi narrat, Prætorem Cæcilium indigne tulisse, quod Cæsar vrbanam collegæ Trebonio dedisset. Quod etiam manifeste Cicero *in orat. pro Murena*, demonstrat, cuius ætate Prætores decem extitisse, superius diximus. Vnde errasse constat Pomponium Iurisperitum, *l.* 2. § *deinde Caius*, & cum eo Alexandrum ab Alexandro, *libro* 2 *cap.* 15. qui videtur asseuerare, Iulium Cæsarem binos Prætores addidisse, Cereales dictos, quibus commeatus frumentique, vbi deesset, inuehendi cura demandata fuit; Namque id nullibi apud Historicos legimus; quamuis enim Suetonius *in Cæsare, cap.* 41. scribit, eum Prætorum numerum ampliasse, non ob id tamen decennalem numerum excessisse, dicendum, quum Ciceronis tempore, qui sub Cæsare viguit, plures non fuisse, satis aperte declarauerimus, sed solum ex decem enumeratis aliquos elegisse. Et Dion *libro* 48. docet, Cæsarem decem Prætores ad insequentem annum designasse; Nam Augustum, eius successorem in Imperio, Prętorũ numerum auxisse, scribit idem Sueton. hoc in loco; hos autem additos curam ærarii, quod prius Quæstorium munus erat, transportasse, antecedenti c. 36. docuit, hosq; binos fuisse, credendum, scribente Cor. Tacito, *lib.* 1. *de Tiberio*, ita: *Candidatos Preturæ* 12. *nominauit numerum ab Augusto traditum, & hortante Senatu, vt augeretur, iureiurando obstrinxit, se non excessurum.* Nec minus veritati consentaneũ, quod in dicta lege scriptũ legimus, scilic. T. Claudium duos Prætores adiecisse, qui de fideicommissis ius dicerent. Nam Suet. in illo, *c.* 23. ait, iurisdictionem de fideicommissis quotannis, & tantum in vrbe delegari magistratibus solitam in perpetuum, atque etiam per prouincias potestatibus demandauit. Sed dato, Potestatem & Prætorem idem fuisse, aliud est certe augere illorum numerum, aliud Prætoribus fideicommissorum iurisdictionem demandare. Nec minus, quod ibidẽ Pomponius tradit, vllibi legimus, D. Titum & D. Neruam hunc Prætorũ numerum immutasse, illum vnum demendo, hunc vnum addendo, qui inter fiscum & priuatos ius diceret. Nec enim eodem

modo, quum Iulius Capitolinus M. Antoninum Philosophum tutores à Coss. aurea peti solitos à pupillis, proprio magistratui demandasse scribit, qui tutelaris dictus est, ob id dicendum, Prætorum numerum eum auxisse. Quod si apud Dionem, præsertim *lib.*42. legimus, Cæsarem tantum decem Prætores designasse, alio vero libro, quatuordecim fecisse, & Augustum vno anno sexdecim, tot enim eo anno magistratum petebant, nec ex iis aliquem offendere Augustus volebat, Tiberium vero nunc 15. nunc 16. Prætores, nonnunquam vno aut duobus plures paucioresve; factos fuisse. Sic & lis & varietas concilianda, nempe non solum tunc de vrbis Prætoribus Dionem aliosve ita scribentes, verba facere, sed prouinciales Prætores cum vrbicis promiscue mixtos; numerus autem Prætorum prouincialium variatus, prout Romano Imperio hæc vel alia prouincia pluresve additæ, & Prætoriæ modo, modo Consulares pro libito imperantium factæ, ex quo Prætorum numerus variatus, modoq; auctus, modo diminutus. Ita Liuius *lib.*33. 34. 35. *&* *lib.*42 *&* 49. vbi Prætores annuos creatos enumerat, vrbicos à Prouincialibus in sortiendis prouinciis secernit. Quod si Vrbicos in prouincias profectos, easque sortitos legamus, id non eodem anno factum clare legenti innotescet, sed priore anno in vrbe, & sequenti in prouincia Præturam gessisse. Hinc intelligimus, quod dictum est per Pomponium I.C. *in d.l.*2.§. *capta deinde Sardinia*, *de origin. iur. in Pandect.* scilicet capta Sardinia, Sicilia, Hispania, & Narbonensi prouincia, tot Prætores creatos. Postremis autem Imperatoribus regnantibus, Prætorum numerum in vrbe auctum, tres namque in vrbe creari iussere Martianus & Valentianus, per singulos annos iudicio Senatus ex iis, qui in vrbe haberent larem, non in prouinciis, quod colligitur ex *l.fin.C.de offic.Prat.lib.*1.*C.tit.*42. Verum Leo Imperator postea *Nouella constitutione*, inter excusas 47. ademit potestatem præficiendi hos Prætores in vrbe, & ad potestatem Imperatoriam transtulit tit. *περὶ τῆς ἐκβολῆς τ͂ δι- [illegible] τοῖς βουλευταῖς στρατηγῶν, καὶ ἄλλων τινῶν ἀρχῶν* [illegible]; Ciceronis autem tempore Prætores creabantur à Senatu

à Senatu & populo; ſcribit enim lib. de Legibus: *Prætor eſto quoſcunque Senatus creauerit, populuſque iuſſerit, tot eſto.* Quamuis hanc legem non vere viguiſſe, ſed à Cicerone ad inſtar Platonis confictam nonnulli exiſtiment. Quod tamen & apud Iuriſtas habemus ex l. *Barbarius Philippus, de off. Præto. lib. 1. Pandect. tit. 14.* Comitiis enim Centuriatis Prætores authoritate Senatus creabantur, quod docuit A. Gellius *lib. 13. c. 14.* ex Meſſala *lib. 1. de auſpiciis*, & Cicero per initia orat. *pro lege Manilia*, clare docet.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.
CAP. XXXVIII.

Nec parcior in bellica virtute honoranda, ſuper triginta Ducibus iuſtos triumphos, & aliquanto pluribus triumphalia ornamenta decernenda curauit, &c.

APud Romanos triumphum ſummum honoris fuiſſe cumulum ex hiſtorica lectione ita colligimus, vt nemini id dubium eſſe debeat, ita vt iure apud Liuium *lib.* 20. Scipio Africanus dixerit, nihil magnificentius quicquam apud Romanos eſſe triumpho. Hic vero Reipub. temporibus non niſi Principibus viris ob victoriam de hoſtibus partam concedebatur, multis etiam legibus præſcriptis, quæ ne irritæ eſſent, multoties præclariſſimis viris re optime & ſtrenue in bello geſta triumphum expoſtulantibus, negatum non ſemel legimus. Inter has autem leges prima fuit, quod quamuis aliqui Imperatores exercituum res triumpho dignas geſſiſſent, ſi tamen neque Dictator, neque Conſul, aut Prætor exercitui præfuiſſent, cum abſoluta & legitima poteſtate, triumphare nequirent. Quod Plutarchus *in vita Scipionis*, teſtatum reliquit, & clarius Liuius *lib.* 28. vbi ſcribit, P. Scipionem, quamuis in Hiſpania multa oppida ex hoſtibus vi cœpiſſet, & multas gentes in deditionem Populi Romani redegiſſet, & aduerſus quatuor Imperatores, quatuor victores exercitus duxiſſet, ob has res tamẽ geſtas magis tentaſſe triumphandi ſpem, quam pertinaciter petiiſſe, quia neminem ad eam diem triumphaſſe, qui ſine magiſtratu res

gessisset, cõstabat. Et *lib.* 31. scriptum legimus, L. Cornelium Lentulum Proconsulem ex Hispania reuersum, rebus feliciter gestis, petiisse sibi decerni triumphum, Senatum vero res gestas triumpho dignas censuisse, sed exemplum à Maioribus non accepisse, vt qui neque Dictator, neque Consul, neque Prætor res gessisset, triumpharet, Proconsulem illum Hispaniam Prouinciam, nisi Cõsulem, aut Prætorem obtinuisse. Cui legi & postea derogatum, apud eundem Liuium obseruamus, vti *lib.* 40. vbi L. Æmilium Paulum Proconsulem de Liguribus Ingaunis triumphasse scribit. Et *lib.* 39. Cn. Manlium Proconsulem de Gallis, qui Asiam incolunt, triumphasse. Et *lib.* 36. M. Acilium Proconsulem de Rege Antiocho & Ætolis triumphasse, quum eodem tempore Q. Minucio Proconsuli de Liguribus triumphus denegatus esset, & Seruilium Proconsulem de Cilicibus & Isauris triumphasse tradidit Sextus Rufus *de Hist. Romanorum*, vbi de Sicilia & Isauria. Sed quod maius est, progrediente tempore & Pompeium magnum, Equitem, non Senatorem, & adhuc adolescentulum Africa deuicta, & superato Sertorio triumphasse testis est locupletissimus, Plinius *libro septimo, cap.* 26. Et in Liuiana Epit. *lib.* 89. legimus, eundem 24 annos natum, adhuc Equitem Romanum, quod nulli antea contigerat, ex Africa triumphasse. Et Hircius *in bello Africano*, inquit: *Adolescentulus atque Eques Romanus triumphauit.* Quod & Valerius Maximus *libro* 8. *cap.* 16. & Plutarchus *in Mario*, non semel testati sunt. Postremo Republica ab Imperatoribus occupata, eo res deuenit, vt Ducibus iusta triumpha ad Imperatorum nutum concederentur, quod ex præsenti loco clarissimum fit. Præterea, quum olim penes Senatum duntaxat facultas esset decernendi triumphum, quemadmodum testatum reliquit Liuius *lib.* 2. per hæc verba: *Nunquam antea de Triumpho per populum actum, semper æstimationem arbitriumque eius honoris penes Senatum fuisse, ne Reges quidem maiestatem summi ordinis imminuisse.* Consules L. Valerius & M. Horatius, victis Sabinis & Volscis primi fuere, qui negante Senatu, populi iussu, & authoritate Romæ triumphum egere, *ex eodem Liuio eodem in loco*. Et C. Marcius Rutilius

lius Dictator primus de plebe dictus hostibus captis, cæsis, & ex agro Romano fugatis, sine authoritate Patrum, populi iussu Romæ triumphauit, *ex eodem Liuio lib.7. & Dionysio Halycarnass. lib.2.* & M. Attilius Consul Samnio atque Hetruria subactis, negante Senatu triumphum, nec populo iubente, auxilio tantum Tribunorum Plebis trium, aduersus intercessionem septem Tribunorum, & consensum Senatus, celebrante populo diem, triumphauit. Nonnullos etiam sine authoritate publica triumphasse legimus, non Romæ quidem, sed in monte Albano. Quod C. Cicereium Prætorem subacta Corsica fecisse scribit Liuius *lib.61.* per hęc verba de eo loquens: *Is expositis, quas in Corsica gessisset, postulatoq; frustra triumpho, in monte Albano, quod iam in morem venerat, vt sine authoritate publica fieret, triumphauit.* Quod & M. Papirium Massonem fecisse, authores sunt Val. Max, *lib.3.c.6.* & Plinius *lib. 15.cap.20.* & M. Marcellum, ex Plutarcho *in illius vita*, & Liuio *lib.36.* & authore *de viris illustribus cap.41.* si is est Plinius secundus, aut alius. Et Q. Minutium, ex Liuio *libro 33.* & Pub. Seruilium Priscum, apud Dion. Halycar. *lib.6.* Reipub. postea ab Imperatoribus occupata libertate, ex eorum arbitrio & libito decreti triumphi, qui vt diximus, non nisi authoritate Senatus, vel iussu Populi decerni cõsueuerant, vel amborum, scilicet Senatus decreto, & Populi iussu simul. Ita Aulo Cornelio Cosso Dictatori ex S.C. & populi iussu in vrbe triumphus datus, *ex Liuio lib.4.* Eoque res deducta, vt non modo Imperatores ipsi, sed & eorum Duces magnos triumphos haberent, quos hic Suet. *iustos* appellat, id est, magnos. Ita Asconius *iustas inimicitias*, pro *magnas*; apud Cic. exposuit, omnibus scilicet numeris absolutos, plenos inquam, & suetis ceremoniis omnibus celebratos, quorum meminit Cic. *in Pisonem*, inquiens: *Quid tandem habet iste currus? Quid vincti ante currum Duces? Quid simulacra oppidorum? Quid aurum? Quid argentum? Quid legati in equis & Tribuni? Quid clamor militum? Quid tota illa pompa? Quid vehi per Vrbem?* Quæ autem à Romanis in triumphali pompa fierent, legi possunt fuse descripta ab Alex. ab Alex. *lib. & c. 6.* Possumus etiã exponere *iustos triumphos*, id est, legitimos, & veros, & meritos,

ex ipſo Cic. qui *Epiſt.66.* habet: *Quaſi vero non iuſtiſſimi triumphi in Dalmatia res geſſerim.* Et in Philipp. ſcribit: *Is demum eſt mea ſententia verus triumphus ac iuſtus, quum bene de Republica meritis teſtimonium à conſenſu Ciuitatis datur.* Triumphalia ornamenta interpretantur nonnulli, honores aſſueros dari triumphalibus viris, id eſt, qui triumphum geſſiſſent, ſicuti locum in Circo ad ſpectandum, cum Laurea & Sella curuli, inter viros triumphales & Conſulares, qui honor ad poſteros etiam tranſiret, cum veſte etiam triumphali, & ſtatua in foro. Ita Liuius *lib.* 2. de M. Valerio Dictatore verba faciens ſcribit: *Super ſolitos honores locus in Circo ipſi poſteriſque ad ſpectandum datus, ſella in eo loco curulis poſita.* Plinius, vel quiſquis eſt, qui illum elegantiſſimum librum edidit, *cap.*54. L. Paulo Æmilio conceſſum fuiſſe, vt in veſte triumphali ludos ſpectaret. Et Liuius circa finem *lib.9* tradit, Q. Martio Tremulo triumphanti de Hernicis, ſtatuam equeſtrem in foro decretam. Verum ſi hæc intimius ſpectemus, & verbis Suet. conferamus, illorum ſenſui genuino haud congruere dignoſcemus, ſiquidem hi honores poſt triumphum viris illuſtribus decreti fuere. At hic Suet. ait, compluribus triumphi loco triumphalia ornamenta data, alias ſequeretur, plures vltra triumphum percepiſſe ornamenta triumphalia, quam qui triumphum iuſtum obtinuiſſent, quod haud veriſimile eſt, nec narrationi Suet. conſonum. Quamobrem rectius dicendum, per triumphalia ornamenta intelligenda, quæ triumphantibus dari ſolebant, quibus ornamentis Scipio Maſſiniſſam Regem honeſtauit, apud Liuium *lib.* 30. vbi ita legimus: *Ibi Maſſiniſſam primum Regem appellatum, eximiiſque ornatum laudibus, aurea corona, aurea patera, ſella curuli eburnea, & ſcipione eburneo, toga picta, & palmata tunica donat, addit verbis honorem, neque magnificentius quicquam triumpho apud Romanos, neque triumphantibus ampliorem eo ornatu eſſe, quo vnum omnium exterorum dignum Maſſaniſſam populus Romanus ducat.*

C. SVET.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.
CAP. XXXVIII.

Liberis Senatorum, quo celerius Reipub. assuescerent, protinus virilem togam, latum clauum induere, & Curia interesse permisit.

PAtritii pueri pertexta vtebantur vsque ad 17. annum, quo anno togam virilem accipiebant, tuncque in viros militaris ætatis recipi incipiebant, quod ex Gellio *lib.* 10. *cap.* 28. clare percipitur, & quoque docet Plinius *lib.* 35. vbi scribit, inopia iuniorum creatos Triumuiros, qui vndique ingenuorum copiam perquirerent, eosque etsi nondum militari ætate essent, milites facerent, si modo satis roboris ad ferenda arma habere viderentur. Et paulo post, quos vocarat militari ætate, appellat minores septem & decem annis; vnde necessario efficitur militarem ætatem fuisse anno 17. Quod vero Senatorum liberi prætextam deponerent, & togam assumerent, habemus ex Cic. *de Amicitia*, vbi inquit: *Pueri togam sumentes, Prætextam deponebant.* Et Horatius lib. 1. Carm. Ode 36.

Memor actæ non alio rege puertitiæ,
Mutatæque simul togæ.

Et Seneca lib. Epist. 1. *Tenes vtique memoria. quantum gaudium senseris, quum prætexta posita sumpsisti virilem togam, & in forum deductus es.* Quamuis autem legitima ætas sumendi virilem togam, & initiandi ad militiam, Senatoriis pueris esset annus 17. nihilominus Augustum, teste Sueto. *in illius vita, c* 8. anno ætatis suæ 16. eam assumpsisse cognoscimus, dum scribit: *Quadrimus Patrem amisit; duodecimum agens annum auiam Iuliam defunctam pro concione laudauit, quadriennio post virili toga sumpta, militaribusque donis triumpho Cæsaris Africano donatus est, quamquam expers belli propter ætatem.* Quamobrem haud mirãdum si & ipse facile liberis Senatorum ante legitimum tempus sumendi virilem togam, atque militiam auspicandi, veniam fecit. Hinc postea factum, quod Cornelius Tacitus *lib.* 12 *Annal.* scribit, nempe: *T.L. Claudio quintum, & Ser. Cor. Orfito Coss. virilis toga maturata, quo capessendæ Reipublicæ habilis videre-*

videretur. Iulius Capitolinus *in vita Antonini Philosophi* scribit, eum virilem togam sumpsisse quintodecimo ætatis anno. Sunt qui legant præsentem locum Virgilii, *togæ latumclauum inducere*, vel *induere*, quam lectionem probant Obert. Gifanius, & Leuinius Torrentius, quod tamen nobis non placet, siquidem, etsi post tempus, quo toga virilis assumebatur, & latumclauum indui solitum in lectione historica obseruemus, vti in Suetonio infra in Vesp. cap. 11. *Sumpta virili toga, latumclauum, quamquam fratre adempto, diu auersatus est.* Huic tamen sententiæ aduersari videtur alius Suetonii locus *in Aug. cap.* 71. vbi legimus: *Sumenti virilem togam tunicam laticlaua resuta ex vtraque parte ad pedes decidit*; ex quibus inferri posse videtur, prius & subtus latumclauum indutum, quam togam virilem, quæ exterior vestis erat, vti manifeste colligi potest ex his, quæ alibi fuse de toga scripsimus, & passim obseruatur in lectione historica. Non itaque assentiri possumus lectioni à doctissimis viris propositæ, nisi dixerimus, eos intellexisse non de ordine vestium in vestiendo corpore, sed de tempore, quod scilicet post togam virilem assumerent laticlauum, quo efficiebatur vt ad munia Reipublicæ capessenda habiles redderentur; Quod tamen laticlauum sub toga vestiebatur. Vnde Dion de re hac eadem verba faciens, quemadmodum & Suetonius tunicam laticlaui ὀχιτῶν vocauit; quamuis interpres illius perperam *togam* verterit. Nec repugnat, vna & eadem hora Augustum indutum & laticlauum & togam virilem, sed primum clauum tanquam vestem sub toga vestiri solitam; Quamuis prius admitterentur Senatorii iuuenes ad togam virilem, mox ad laticlauum. Ex quibus conciliari facile possunt loca & sententiæ diuersæ & prima facie inter se pugnantes. Laticlauum autem superius *in Cæsare, capite quadragesimoquinto*, ostendimus Senatoriam vestem fuisse, quod & clare ex hoc loco Suetonii innotescit, quum filios Senatorum latumclauum induere protinus permisisse Augustum tradit. A qua veste, & *laticlauos* Senatores viros dictos pariter hoc loco obseruamus. Plinius *libro* 33. *cap.* 2. scribit, Tunicam laticlaui Senatorem ab Equite, vt annulum Eque-
strem

ſtrem ordinem à Plebe, diſtiuguere. Alexan. ab Alexandro *libro ſecundo, capite vigeſimonono* tradit, Equitibus Cæſares laticlauum diſtinctum tantum à Senatorio honoris ornamentum conceſſiſſe; cuius rei tamen nullam authoritatem nec rationem adducit, nec minus *in Annot.* Tiraquellus id facit, ſicco pede rem pertranſiens. Quamobrem, quod nos in librorum lectione obſeruauimus, adducimus pro intelligentia & diſcuſſione propoſitionis Alexandri. Apud Suetonium *in Othone, capite decimo,* legimus, bello Othoniano interfuiſſe Suetonium Lenem ipſius Suetonii patrem, tertiædecimæ legionis Tribunum anguſticlauium, (ita enim legendum, non *anguſticlauium*, eo in loco clare demonſtrabimus) ex quo loco colligimus, veſtem laticlauiam aliam ab Anguſticlauia fuiſſe, illa vtebantur Senatorii viri, iſta Equeſtris ordinis; quumque Tribuni militum alii Senatorii eſſent ordinis, alii Equeſtris ordinis ad Tribunatum euecti, illi latumclauum, hi anguſticlauium induebant; vnde Tribuni ſi qui erant maioris dignitatis, *laticlauii* dicti, qui minoris, *anguſticlauii.* Quod vero Tribuni militum ex Senatoriis viris eligerentur, ex hoc Suetonii loco colligitur, & paſſim in hiſtorica lectione obſeruatur; ex Equeſtri vero ordine, & eoſdem etiam creatos colligimus clare ex Polybio *libro ſexto, de Repub.* & in Cicerone *in ſecunda in Verr.* vbi tradit, M. Capereium ex acerrima Equeſtri familia Tribunum militum deſignatum. Et ideo Suetonius quum hic de liberis Senatorum verba faciat, *laticlauos* eos appellat. In Othone vero de patre ſuo Tribuno ex Equeſtri ordine, *anguſticlauium* dicit. Et in Auguſto *cap.* 73. Suet. idem, Auguſtum tradit vſum clauo, nec lato, nec anguſto, quod eum feciſſe coniiciendum, vt tam Senatorio quam Equeſtri placeret. Vnde forte illud Ouidii:

Curia reſtabat, claui menſura coacta eſt.

Varro *libro* 8. *de lingua Lat.* vtriuſque claui, anguſti & lati, verba facit. Laticlaui apud ſcriptores paſſim leguntur exempla; anguſti non ita frequens mentio. Huius tamen meminit Papinianus *Syluarum libro* 4. ex caſtigatione Turnebi ſcribens:

Hic

Hic paruus inter pignora Curiæ,
Contentus arcto lumine purpuræ
Crescens, &c.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.
CAP. XXXVIII.

Militiamq; auspicantibus non Tribunatum modo Legionum, sed & Præfecturas alarum dedit.

VNamquamque legionem ex peditibus & equitibus apud Romanos cōstitisse adeo clarum est, vt nulla prorsus indigeat probatione. Equites vero vniuscuiusque ita diuisos constat, vt pars turmis continerentur, & in ipsius legionis (vt ita dicā) corpore; pars vero quæ latera circū sepiret, & hi alis constabant, quod potissimum elicimus ex Liuio *lib.* 40. scribente: Pugnantibus Romanis cum Celtiberis, Flaccum iussisse duplicari turmas, equites scilicet duarum legionum, & immitti in hostium cuneos; quo facto, & dissipato cuneo, Alarii equites quum vidissent tam memorabile Romanorum equitum facinus, & ipsi eorum virtute accensi, sine vllius imperio in perturbatos iam hostes equos immisere, Celtiberosque omnes in fugam effudere. De turmis equitum Varro *lib.* 1. *aut* 4. secundum aliorum computationem, *de ling. Lat.* Sex. Pompeius *in ver. turmam,* & Veget. *lib.* 2. *rei milit. c.* 14. & Virg. *lib.* 5. *AEneid.* vbi ait.

Tres equitum turmæ.

Et Cic. ad Att. *Appius noster turmas aliquot equitum dederat.* Et in Epist. Fam. *Equitum turmæ, &c.* Hinc *Turmales,* turmarum equites dicti. Ita Liuius lib. 5. *Manlius Consulis filius supra castra hostium cum suis turmalibus euasit.* Alæ vero quæ cōstabant ex equitibus, ita dictæ, quia, sicuti alæ à lateribus auium sunt constitutæ, ita in legione & acie, huiusmodi equites, veluti alæ muniebant latera, vti docet Vegetius *lib.* 2. *rei milit. cap.* 1. Ita Aulus Gellius *lib.* 10. *cap.* 9. instructæ aciei vocabula recensens meminit & alę, sed clarius *lib.* 16. *c.* 4. inquit: *Alæ dictæ exercitus equitum ordines, quod circum legiones dextra sinistraq; alæ, tanquam alæ in auium corporibus locabantur.* De his Virg. 4. Æne.

Dum

Dum trepidant alæ saltusq; indagine cingunt.

Et Cicero 2. Offic. *Quo in bello te Pompeius alæ alteri præfecit.* Sensus itaque literæ Suet. est, Augustum laticlauiis militiam auspicantibus, dedisse nō modo tribunatum legionum, sed & præfecturas alarum. Cic. *in orat pro Cluentio* scribit: *Qui M. AEmilio clarissimo viro legati & Præfecti & Tribuni militares fuerunt.* Ex quibus colligimus, secundum ordinem enumerationis, Præfecturam alæ, sicuti minor erat legatione, ita minorem Tribunatu militari fuisse. Quibus tamen & aliud Suet. dictum *in Claudio, c. 25.* aperte contrariari videtur, quum hic maiorem gradum pręfecturam alarum Tribunatu legionum fuisse, manifeste innuere videatur, altero vero loco econtra; scribit enim ita: *Equestres militias ita ordinauit, vt post cohortem alam, post alam Tribunatum legionis daret*; ita vt minus dignam alæ Pręfecturam Tribunatu legionis faciat. Mihi certe nullo alio pacto contrarietatem hanc è medio tollendam subuenit, quam si dicamus, quod Augusti tempore erat, id Claudium permutasse. Possumus etiam dicere, quod quum Romanis plus roboris in pedestrib. copiis esset, quod Plutarchus *in Fabio Max.* attestatur, dum inquit, ob id Dictatori non licuisse vti equo, vti in legione permaneret, nec locum desereret; Tribunatū militum alæ Præfecturæ honorabiliorem gradum Claudium cēsuisse, quum alioquin equestris militia pedestri insignior & præstantior dubio procul sit. Quamobrem Augustus alæ Præfecturam Tribunatum digniorem existimauit. Quod tamen Suetonii dictorum cōcilium aliqui improbare possent, eo quod & Tribunos militum equis vsos obseruemus, apud Cæsarem *lib 7. belli Gallici*, vbi ita legitur: *Eorum aduentu, quod minus idoneis equis vtebantur, à Tribunis militum, reliquisq; equitibus Romanis, atq; euocatis, equos sumit, Germanisq; distribuit.* Et Cic. *in Pisonem* ait: *Legati in equis, & Tribuni.* Et Tac. lib. 1. vbi de Cæcinna: *Equos deinde, orsus à suis, legatorum, Tribunorumq;, nulla ambitione, fortissimo cuiq; bellatori tradit.* cui obiectioni satisfaciēdum putamus, dicentes, quod etsi Tribuni militum equos habebant, quibus vtebantur extra aciem & legionem, quod & hodie pedestrium copiarum duces & ductores facere scimus, nihilominus in

prælio eo non vtebantur, sed pedites pugnabant. Quod ex lectione historica satis palam omnibus fiet.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO. CAP. XXXVIII.

Equitum turmas frequenter recognouit, post longam intercapedinem reducto more transuectionis, &c.

TRansuectionem nostris temporibus vulgo *Monstram* appellamus, quæ fit, quum Equites solemniter recensentur. Hanc primum institutam à Fabio Max. legimus, apud Liuium *in calce lib. 9.* fierique solitam Idibus Quintil. Quod & Val. Max. *lib. 2. c. 2. de institutis antiquis*, refert, *equitum, quæ probationem* vocat; à Plutarcho in Pompeio, πάροδος dicitur, qua ad sedentes in foro Censores vnumquemq; equitũ equum suum adduxisse scribit, & de stipendiis legitimis cõfectis interrogatum, rationem iis reddidisse. Ex Dionys. *lib. 6.* habemus, in honorem apparitionis castrorum eiusq; victoriæ, quæ ad lacũ Regillum parta est, equites in equis sedentes trãsuehi solitos à templo Martis extramurano pergentes per forum iuxta ædem Castrorum. Fiebat autẽ hæc trãsuectio Idib. Quintilibus, qua die apud lacũ Regillũ prospere pugnatum est Castore & Polluce auxiliantibus. In transuectione Equites vehuntur coronati oliuarum ramis, induti que trabeis punicei coloris, secum gestantes ornamenta, præmiaq; omnia fortitudinis, quæcunque in præliis ob rem bene gestam à ductoribus suis receperant. Dion scribit institutam transuectionẽ, ex quo A. Posthumius ad Regillum lacum Latinos ingenti prælio vicit. Plinius *lib. 15. c. 4.* tradit, quod transuectionis die turmæ equitum coronabantur corona oleagina. Quare etsi omnes de hac re scribentes recentiores, de vna & eadem transuectione citatos scriptores antiquos vnanimiter loquutos existimens, ego tamen censeo, quod duplex fuerit apud eos transuectionis genus, alterum ad pompam duntaxat institutum, in memoriam scilicet partæ victoriæ ex Latinis; alterum vero ad militarem disciplinam spectans, in quo Equites recensebantur. Quod etiam ex Val.

Val. Max. loco citato colligere possumus, vbi habemus, Equestris ordinis iuuentutem omnibus annis *bis* Vrbem spectaculo sui sub magnis auctoribus celebrasse die Lupercalium & Equitum probatione. Præterea video Dionysium vocasse transuectionem, de qua agit loco citato πομπὴν τῶν ἐχόντων δημόσιον ἵππον, id est, pompam habentium equum publicum; at certe transuectio, in qua recensentur equites, non est pompa, seu triumphus. Hanc veritatem olfecisse mihi videtur Vlp. *in l. 2. D. de in ius vocando*, quum ait: *Sed nec is, qui equo publico in causa publica transuehatur, ad transuectionem equitum referri debet à Fabio Max. institutam*; quæ veritas etiam magis innotescet, si notæ illæ in textu C. A. P. interpretentur, non *causa publica*, sed legamus in *Capitolio*, vel in *Castoris*, *& Pollucis*; quod adnotarunt doctissimi Iurisperiti Iacobus Reuardus & Cuiacius. Hoc etiam probatur ex Isocrate; nam à Græcis istud *transuehi* explicatur ὀχεῖσθαι διὰ τῆς ἀγορᾶς, id est, sensim equo mouere in foro; nam similem legem fuisse apud Athenienses testis est Demosthenes in orat. κατὰ Μειδίου. De hac re plura author libri *de viris Illust. c. 32.* Illud sane manifestum est, Suet. hoc loco de transuectione proprie acceptа, *monstra* scilicet, loquutum. Quod ex ipsa textus lectione facile innotescit, quam institutam legimus à Fabio Max. anno 449. ab V.C. Victoria vero illa ex Latinis parta auxilio Castoris & Pollucis fuit anno 255. si Liuio credimus, ex quo clare differentiam harum transuectionum colligere possumus, hallucinatumq; Dionysium, dum pompam illam Idibus Quintilibus celebrari solitam, tradit eandem fuisse, de qua Liuius in vltimis verbis *lib. 9.*

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. XXXVIII.

Mox reddendi equi gratiam fecit eis, qui maiores annorum quinq; & triginta eum retinere nollent, &c.

EQuitibus Romanis ex publica pecunia emptos equos assignatos, quibus militando vterentur, clare constat ex

ignominia ſcilicet duntexat. Aulus Gellius *lib.4.c.12.* ſcribit ex Catone, Equites Romanos equum habentes gracilentum aut parum nitidum, impolitiæ notari ſolitos. Et *lib.4.c.20.* inquit: *Cenſores (referente Sabino Maſſurio) P. Scipio Naſica, & M. Pompilius, quum equitum cenſum agerent, equum nimis ſtrigoſum, & male habitum, ſed equitem eius vberrimum, & habitiſſimum viderunt, & cur (inquiunt) ita eſt, vt tu ſis quam equus curatior? Quoniam (inquit) ego me curo, equum Statius meus ſeruus, viſum eſt parum reuerens eſſe reſponſum, relatuſque in ærarios vt mos eſt; Alii vero Equites, qui minus deliquerant, admonitione tantum caſtigabantur oretenus, leuius vero tradito pugillario, quem tacitus Eques legebat*, vt in ſequenti capite docet Suetonius. Illud vero ſciendum, nonnunquam equitibus permiſſum in præmium, vt ſponte equum publicum redderent, quod Publio Ebutio factum ex Senatuſconſulto, ſuperius ex Liuio diximus. Nonnunquam & ob grauem ætatem, vel corporis labem aliquam, & Equiti ſine nota remittendi equum publicum venia dabatur; Quod hic docet Suet. feciſſe Auguſtum, ſciendum enim quod ex iis, qui inter Equites cenſi erant, quum primum ad 7. & 10. annos perueniſſent, militare cogebantur; & ſi id non feciſſent, ærarios faciebant, vt docet Liuius *libro* 27. & Gell. *libro* 10. *cap.* 28. Et *lib* 32. idem Liuius inquit: *Dictator ex authoritate Patrum dictus M. Iunius, & T. Sempronius magiſter Equitum, & delecto edicto iuniores ab annis 17. & quoſdam prætextatos ſcribunt. Tribuni Plebis, ſi iis videretur, ad Populum ferrent, vti qui minores ſeptē & decem annis ſacramento dixiſſent, iis proinde ſtipendia procederent, vt ſi ſeptē & viginti annorū, aut maiores milites facti eſſent.* Vnde quum apud eundē Liu. *libro* 27. in aliquibus textibus legatur: *Poſt Cannenſem cladem, quod ii, qui ſexdecim annos nati fuerant, nec militauerant, omnes ærarii facti fuerant*; mendum in numerati nota eſſe ſuſpicandum, & loco *XVII. XVI.* ſcriptum, aliter ſibiipſi dictis in locis repugnaret, vnde in textu Pauli Ma[illegible] Venetiis edito, *XVII.* iure in hoc loco legitur. Ita [illegible]um primum aliquis ad ætatis ſuæ annum quadrageſimumſextum perueniſſet, *Seniores* appellabantur, ex Gellio *ibidem*, ex Tuberonis historia, & à militia immunes eſſe poterant. Sic habemus

apud Liuium libro 43. *Edictum à C.Claudio Pulchro,& T. Sempronio Gracchio Censoribus factum huiusmodi : Tu minor annis sex & quadraginta.Tuq; ex edicto C.Claudii & Tiberii Sempronii Censorum ad delectum prodito, & quotiescunq; delectus erit, quicunque Censores magistratum habebunt, si miles factus non eris, in delectum prodibis.* Ex quibus suspicari licet, in Suetonii textu præsenti mendum esse,& loco *triginta*,legendum *quadraginta*,nisi dixerimus Augustum ampliorem & laxiorem libertatem remittendi militiam Equitibus concessisse,quam antea habere consueuerant,quod tamē haud verisimile videtur,quum ætas illa trigintaquinque annorum vsq; ad quadraginta sex videatur aptior cæteris ad militiam, quumque præter vires corporis, & animi prudentiam & ex militari experimento peritiam augeant. Polybius lib.6. tradit,pedites,qui sextum & quadragesimum annum attigerant, nisi in necessitate Reipublicæ,stipendia facere non cogi,nec equites, qui decem stipendia fecissent. Hinc mirandum,quod Seruius in 2. *AEneid.* ad illud,

Fas mihi Graiorum sacrata soluere iura,

scripserit,quod qui habent plenam militiam,quinque & viginti annis tenentur. Et iterum lib.7.ibi,

Ipse vocat pugnas, &c.

tradit completa stipendia & militiæ tempora viginti quinque annis.Legimus quoq; apud Plutarchum *in C.Gracchi vita*,eum lege Sacrata sanxisse, ne minores 17. annis, maiores 46.militiæ adscriberentur; quod ita intelligēdum est, quod scilicet 46.annus fuerit tempus ordinarium vacationis militię,nisi qua vrgens necessitas cogeret maiores deligi.Ita Camillus contra Latinos & Volscos vrgenter dimicaturus, seniores quibus adhuc vires suppeterent, in sua verba iuratos centuriauit, teste Plutarcho in illius vita. Scribit quoq; Liu. lib.10.*His nuntiis Senatus conterritus;Iustitium indicit,delectum omnis generis h[illegible]m haberi iussit, nec ingenui modo, & iuniores Sacramento addi[illegible]unt.sed seniorum etiam cohortes factæ,libertinique succenturiati.*Val.Max. *lib.* 2. & Plutarchus *in Mario*, testes sunt, eum magnæ partis milites seniores, qui multa stipendia meruissent,& capite censos,sacramēto asciuisse; Et Liu. *lib.*40.

lib. 40. scriptum reliquit: *Imperatum à Senatu Q. Petilio Pratori, vt omnes minores 50. annis sacramento legerentur.* Et rursus lib. 42. *Illud præcipue datum sorti Macedonicæ, vt Centuriones militesq́; veteres scriberet, quos vellet Consul, vsq; ad 50. annos.* Et paulo post: *P. Licinius Consul S. C. recitari iussit, primum, quod bellum Senatus Perseo iussisset, deinde quod veteres Centuriones quamplurimum ad id bellum scribi censuisset, nec vlli, qui non maior annis 50. esset, vacationem militiæ esse.* Cornelius Nepos in vita Pomponii Attici tradit: *Incidit in Cæsarianum bellum ciuile, quum haberet annos circiter sexaginta, vsus est ætatis vacatione, neque se quoque mouit ex Vrbe.* Quod intelligendum, non quod ætas 60. annorum vacationis esset terminus, sed quod post 50. annum terminus vacationis esset. Siquidem Seneca lib. 2. de breuitate vitæ: *Lex, inquit, à quinquagesimo anno militem non cogit.*

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.
CAP. XL.

Comitiis Tribunitiis si deessent candidati, Senatores ex Equitibus Romanis creauit, &c.

HOc loco expositores inter se digladiantur: alii enim intelligendū dicūt de electione per Comitia Tribunorū plebis, alii Tribunorū militum. Posteriores mouētur, quod Tribunatus plebis plebeius erat magistratus, & plebeis dari cōsueuerat, & non Patritiis, & Senatoribus; quod primū ex origine ipsius magistratus probatur, siquidē quū anno 260. ab V.C. teste Liuio, plebs à Patrib. secessisset in Auentinū facta cōcordia Menenio Agrippa oratore intermedio, hac cōditione, vt plebi sui magistratus essent sacrosancti, quib. auxilii latio aduersus Cōsules esset; ne cui Patrū capere eū magistratum liceret. Ita Trib. plebis creati. Qui etiā *lib. 6.* tradit, C. Liciniū & L. Sextiū Plebis Tribunos factos à Plebe in Patrū inuidiam. Et *lib. 2.* rursus inquit, anno 280. Plebē amplexam Voleronem Publilium, eum Trib. plebis fecisse, qui rogationem tulit ad populū, vt plebi magistratus tributis comitiis fierent, quæ lex *Voleronia* dicta ob id; quamuis ex Dionysio *lib. 9.* alii *Publiliam* vocandam censeant; sicuti enim Liuio *Volero* nomen, *Publilius* prænomen, econtra in Dionysio

legitur πόλιος βουλεῖον. Quod autem Tribunatus plebis daretur Comitiis tributis, & plebeius esset, constat ex Liuio *libro* 2. vbi anno 281. Tribunos plebis, aduersante Appio plebi, tributis Comitiis creatos numero etiam aucto scribit. Et *lib*. 3. vbi de M. Duillio, & rursus de Appio, qui Comitia tributa habuerunt, vt seipsos iterum Tribunos plebis facerent. Hac ratione Suetonii dicta hoc loco interpretanda de Tribunitiis comitiis, de militum scilicet Tribunis creandis, censuere Beroal. & Sabellicus. Verum (eorum pace dixerim) errant; Namque etsi primis Reip. temporibus Tribuni plebis plebeii essent, & ex plebe, & à plebe creati, nihilominus procedentibus temporibus, & Patritios viros Tribunos factos obseruamus, vti apud Liuium *libro* 3. quo loco tradit anno 305. inter Tribunos Plebis cooptatos Spu. Tarpeium & A. Aterium, viros non modo Patritios, sed & Consulares quoque. Quod & iterum *libro quarto*, confirmat. Præterea Cæsarum temporibus Patritios & Senatorios viros non modo Tribunatum appetiuisse, sed illos, Imperatores inquam, Tribunos Plebis factos. Tribunitiam potestatem occupasse manifestum est; siquidem Iulius Cæsar, teste Tacito, per initia *lib*. 1. *Annal*. Consulem se ferens, & ad tuendam plebem, Tribunitia potestate contentus fuit. Et Augustus ex Appiano *lib*. 5. *belli ciuil*. perpetuus Plebis Tribunus à Romanis delectus fuit. Et Suet. illum *cap*. 27. Tribunitiã potestatem perpetuã recepisse scribit. Quod & Dion in illius vita confirmat, & Tacitus *lib*. *Annal*. 1. describens pompam funeris Augusti, ait de illo: *continuata per* 37. *annos Tribunitia potestate*. Et *lib*. 3. de Tribunitia potestate loquens, inquit: *Id summi fastigii vocabulum Augustus reperit, ne Regis aut Dictatoris nomen assumeret*. Hanc Tribunitiam potestatem Augustum Tiberio dedisse in quinquennium, author est Dion *in Augusto*. Item & Druso, ex Tacito *libro* 3. *Annal*. scribente: *Tiberius mittit literas ad Senatum, queis potestatem Tribunitiam Druso petebat*. Et idem Tacitus *lib*. *Hist primo*, scribit: *Ita Othoni Imperatori decretam Tribunitiam potestatem*. Vespasianus & ipse, teste Suetonio, in illius vita, *cap. duodecimo*, licet sero, potestatem Tribunitiam recepit.

Capito-

Capitolinus *in Antonino Pio* tradit, ipsum in Senatu gratias egisse, quod patri Hadriano in Imperio Proconsulari & Tribunitia potestate factus esset coll-ga. Idem author *in Macrino* scribit, illi statim delatam Tribunitiam potestatem & Proconsulare imperium. Et *in Maximino & Balbino*, Tribunitiam potestatem vna cum alis honoribus eis decretam fuisse docet. Ælius Spartianus *in vita Adriani*, ait, illum Tribunum plebis factum perpetuum, Candido & Quadrato iterum Coss. Nec immerito Imperatores hunc magistratum maxime expetiuere, siquidem Flauius Vopiscus *in Aureliano* scribit, Tribunitiam potestatem esse partem maximam Regalis Imperii. Solus Nero Tribunorum plebis potestatem maximis edictis coercuit, teste Tacito, *libro 13. Annal.* quod ante illum fecisse quoque Syllam Dictatorem, Cæsar *lib. 1. Comment. bell ciuil.* Cic. *3. de Legib.* Applan. *bell. ciuil. lib. 1.* Florus *in Epit.* Liuius *lib. 89.* Suetonius *in Cæsare, c. 5.* & alii, scriptum reliquere. Quare haud mirum esse debet, si Suetonius scribit hoc in loco, Senatores creatos, si deessent petitores Tribunatus plebis, siquidem refert Aulus Gellius *lib. 14. cap vltimo*, quod Attinio Plebiscito cautum est, vt Tribuni plebis Senatores essent, quamquam antea non essent, illisque nihilominus Senatus habendi ius esset. Præterea scire debuerant Beroaldus & Sabellicus, eundem esse potuisse plebeium & Senatorem, & plebeium quidem ex origine familiæ, Senatorem vero ex ordine, quia inter Senatores cooptatus, vt recte adnotauit Leuinus Torrentius in suis Commentariis, in hunc locum. Concludamus itaque, rationem & causam adductam à Beroaldo & Sabellico, minime obstare, quin hoc loco Suetonius non sit loquutus de Tribunitiis comitiis plebis. Quinimmo si Dionem sequamur, clarum fit, Suetonii dicta intelligenda esse de comitiis Tribunorum plebis; scribit namque Dion, *libro 45.* de Augusto loquens : ἀλλὰ καὶ τοῖς ὑπατεῦσι δημαρχίαν αἰτῆσαι ἐπέτρεψε. Quinimo si Suetonio credimus supra *capit. 10.* scribenti de Augusto : *In locum Tribuni plebis forte demortui, se candidatum petitorem ostendit, quamquam Patritius, necdum Senator*, statuendum videtur, quod qui Senator non

esset, Tribunus plebis tunc temporis fieri non posset. Quamuis Carolus Langius id negans, dictiones illas (*non-dum Senator*) dispungendas esse contendat, sed perperam sane, si & præsentem locum cum illo conferamus. Addamus & Appiani authoritatem, qui *lib. 3.* scribit, ætatem Augusti obstitisse, quo minus Tribunus plebis fieret. Quod intelligendum puto, quia nondum Senatoriam ætatem attigisset, vt in Senatum scilicet cooptari posset, ad quod munus tamen admissus postea gratiose lege soluta, Cicerone suffragante, constat. Quod vero sic intelligenda sint Suetonii verba de tribunis plebis, & non de tribunis militum, ex eo vel suaderi potest, quod tribuni militum etiam alii quã Senatores creabantur; nam ille erat primus honorum gradus, & teste Polybio *in 6. de Repub.* satis erat petenti tribunatum militum, vt militiam fecisset equestrem per decenniũ, vel pedestrem per sex annos. Quod si quis alius Beroaldo & Sabellico hærens, locum hunc interpretandum censuerit de tribunatu militum, non negauerim, quinimmo & lubens manus dabo, siquidem ex superiori cap. 38. satis constat, Senatoriis viris militum tribunatum datum. Quod & confirmare possumus exemplo Iulii Cæsaris *ex Suetonio*, Catonis Vticensis *ex Plutarcho*, & C. Marii *ex Salustio* in bello Iugurthino, & aliis pluribus. Verum cogitanti mihi illud in mentem veniebat, facile omnem dissensionem tolli posse, si loco dictionis illius (*Tribunitiis*) in textu reposuerimus, *Tributis*, ita vt sensus esset, si in comitiis Tributis candidati deessent; siquidem iis tributis comitiis creabantur, tum tribuni militum, tum tribuni plebis tanquam minores magistratus, vt omnibus receptum est. Nec obstat, quod apud Liuium in concione Camilli in calce libri sexti scriptum sit, comitiis centuriatis tribunos militares creatos; nam eo in loco loquitur Liuius de Tribunis militaribus Consulari potestate, & non de tribunis militum ad legiones, qui nondum tempore Camilli populi suffragiis creabantur, &c.

C. SVET.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. XL.

Quum autem pleriq; Equitum, attritis bellis ciuilibus patrimonio, spectare ludos è quatuordecim non auderent, metu pœnæ theatralis, pronuntiauit non teneri ea.

QVum populus Romanus promiscue & nullo discrimine facto in spectandis publicis spectaculis vsque ad quinquagesimum octauum annum sedere consueuisse, P. Africano iterum, & T. Sempronio Coss. Sextus Ælius Pætus, & C. Cornelius Cethegus Censores gratiam ingentem sibi apud Senatum pepererunt, quod ludis Romanis, Ædilibus Curulibus imperarunt, vt loca Senatoria secernerent à populo; nam antea in promiscuo spectabant. Quæ Liuii verba sunt *libro 34.* Libro vero 35. qui fuerint Ædiles, subdit, inquiens: *Magalensia ludos scenicos C. Attilius Serranus, L. Scribonius Libo, Aediles Curules primi fecerunt. Horum Aedilium ludos Romanus primum Senatus à populo secretus spectauit; præbuitq; sermones (sicut omnis nouitas solet) aliis tandem, quod multo ante debuerit, tributum censentibus amplissimo ordini, aliis ademptum ex dignitate populi, quicquid maiestati Patrum adiectum esset, interpretantibus, & omnia discrimina talia, quibus ordines discernerentur, & concordiæ & libertati æque minuendæ esse; ad quinquagesimum octauum annum in promiscuo spectatum esse. quid repente factum? cur immisceri sibi in cauea Patres plebem nollent? cur diues pauperem cõsessorem fastidiret? nouam & superbam libidinem, ab nullius ante gentis Senatu neq; desideratam, neq; institutam. Postremo ipsum quoq; Africanum, quod Consul author eius rei fuisset, pœnituisse ferunt.* Cic. *in orat de Arusp. respons.* rescriptum reliquit: *P. Africanus iterum Consul maior ille ludis Magalensibus primum ante populi consessum Senatui locum dedit, ne ludos hac lues impura pollueret.* Quamuis idem Cic. *in orat. pro Cornelio maiestatis reo,* dixerit: *P. Africanus ille superior, vt dicitur, non solum à sapientissimis hominibus, qui tum erant, verum etiam à seipso sæpius accusatus est, quod quum Consul esset cum T. Longo, passus esset tum primum à populari consessu Senatoria subsellia separari.* Ex quibus, Africanum non authorem, sed consentientem tantum

tantum facere videtur, & per consequens non sibiipsi consentire, imo diuersa & pugnantia de re hac protulisse. Verum Pædianus interpres hoc loco concilium tradit, inquiens, esse Oratoriæ calliditatis, vt quum opus sit, eisdem rebus ab vtraque parte vel à contrariis vtatur. Quum itaque in oratione pro Cornelio habita, causa popularis esset, premereturque Senatus authoritate, atque ob id dignitatem eius ordinis eleuare quam maxime expediebat, pœnituisse ait Scipionem, quod passus esset id fieri. In oratione autem *de Arusp. respons.* quia in Senatu habebatur, cuius auribus erat blandiendum, & magnopere illum laudat, & authorem dandi facit. Valerius Maximus *lib. 4. cap 5.* vbi de populi Romani verecundia scribit: *Sed vt* (inquit) *à laudibus eius ad facta veniamus, à condita vrbe vsq; ad Africanum & Tib. Longum Coss. promiscuus Senatui & populo spectandorum ludorum locus erat; nunquam tamen quisquam ex plebe in theatro ante Patres conscriptos spectare sustinuit, adeo circumspecta nostra ciuitatis verecundia fuit.* Quum postea constitutione abrogata, Senatus & populus solutissimo more spectaret, Lucius Roscius Otho Tribunus plebis legem tulit, vt Equitibus Romanis in theatro 14 gradus proximi assignarentur, vt refert Florus in Epit. Liu. *lib 99.* Et Cicero in orat. pro Muræna ita scribit: *L. Otho vir fortis, meus necessarius, Equestri ordini restituit, non solum dignitatem sed etiam voluptatem.* Itaque lex hæc, quæ ad ludos pertinet, est omnium gratissima, quod honestissimo ordini cum splendore fructus quoque iucunditatis est restitutus. Et Plutarchus in Cicerone: *Quum in theatris hactenus Equites commixti plebi spectarent ludos, primus Otho eos à plebe disiunxit eumq; sessum illis in spectacula designauit, quem nunc vsq; præcipuum retinent: Quum rem quum plebs sibi ad ignominiam existimaret, prodeunte in spectaculum Othone, contumeliose aduersum illum sibila efferre, tum Equites contra læto plausu illum suscipere. Verum mox, quum iteratis altius sibilis, & iterum à maiori plausu Equitum in iurgia alter in alterum prodiret, omne id theatrum inhonesta specie completum est. Quare quum ea nouisset Cicero, plebem in Fano Bellonæ ad se vocatam, adeo modeste increpauit, & obtinuit, vt quum in spectaculum rediisset, Othoni alacri plausu allude-*

alluderet, & cum Equitibus de laude & gloria viri certarent. Quod & Plinius *lib.7.cap.3.* recenset. De hac lege Roscia Horatius lib. Epist. 1. Epist. item 1.

Roscia dic sodes, melior lex, an puerorum est?
Naenia, quae regnum recte facientibus offert,
Et maribus Curiis, & decantata Camillis.

Idem Horatius *Epod. Ode* 4. ad Maenam libertum Pompeii Magni:

Sedilibusq; magnus in primis Eques
Othone contempto sedet.

Et Iuuenalis Satyr. 3.

Si pudor est, & de puluino surgat Equestri,
Cuius res legi non sufficit, exeat.

Et iterum:

Sic libitum cerno, qui nos distinxit, Othoni.

Et Martial. lib. 5. Epist. 26.

Quadringenta tibi non sunt Cherestrate, surge.

Haec lex Roscia Equitibus data est, vt in primis 14. ordinibus, id est, proximioribus Orchestrae, in qua sedebant Senatores, sederent ii, qui quadringenta sestertia possiderent. Ita Horat. lib. Epist. 1. Epist. 1.

Et quadringentis sex septem millia desunt,
Est animus tibi, sunt mores & lingua, fidesq;,
Plebs eris.

Et Iuuenal. Satyr. 3.

— Effice summam;
Bis septem ordinibus, quam lex dignatur Othonis.

Quod vero census equester esset sestertiorum quadringentorum, clare docet Plinius Iunior *Epist.* 19. vbi inquit: *Esse autem tibi centum millium censum satis indicat, quod apud nos decurio es. Itaq; vt te non decurione solum, verum etiam Equite Romano perfruamur, offero tibi ad implendas Equitis facultates 300. millia nummum.* Et Plinius *Hist. nat. lib. 33. cap.* 2. de Equestri ordine verba faciens, inquit: *Hac de causa constitutum, ne cui ius id esset, nisi cui ingenuo ipsi, patri, auoq; paterno sestertia 400. census fuisset, & lege Iulia Theatrali in 14. ordinibus sedendi.* Nec dictis obstat, quod Tacitus *lib. Annal.* 15. scripserit, quod lex

Rosc

Roſcia nil niſi de quatordecim ordinibus ſanxit. Nam ſenſus illius loci eſt, quod Nero in Circo ſedilibus plebis Equitum Romanorum locos antepoſuit, quum lege Roſcia tantum in theatro eſſent aſſignata, vt docte Lipſius adnotauit, & ex textus lectione innoteſcit clare, & ex Suetonio *in Nerone cap.*11. habetur: *Circenſibus loca equiti ſecreta à cæteris tribuit.* Qua in re miror, fœde lapſos Prateum *in Iuris Lexico, in verbo, Roſcia Theatralis,* & Ludou. Charund. *in Annotat. leg. antiq.* exponentes locum hunc Taciti, quod illius mens fuerit, legem Roſciam eam vim habuiſſe, vt Equites non ante plebem ac ſeparatim, ſed confuſe tantum quatuordecim ordines haberent; quo nihil inſulſius, veritatique magis repugnans dici poteſt. Nec minus iam dictis obſtat, quod Suetonius *in Cæſare, cap.*39. ſcripſerit, Decimum Laberium, quum Mimum ſuum egiſſet, donatum à Cæſare quingentis ſeſtertiis, annulo aureo, & ſeſſum in decimaquarta, ita vt illum equeſtri dignitate donarit, ita vt hunc cenſum equeſtrem fuiſſe quingentorum, non quadringentorum ſeſtertiorum colligatur. Nam reſpondemus, Laberium prius equitem fuiſſe, quod ex textu patet, in quo Laberium equitem Romanum patet fuiſſe. Præterea potuiſſe eum munifice donare Cæſarem, non ſolum quingentis ſeſtertiis, ſed etiam maiori ſumma, nec ob id coniectandum, cenſum equeſtrem fuiſſe quingentorum, & non quadringentorum ſeſtertiorum. Nam omnis difficultas tollitur ex eodem Suetonio *in Cæſare, cap.*37. quo loco milites concionante Cæſare, ſuſpicatos tradit, quum annulum oſtentaſſet, promiſſum illis ius annulorum cum millibus 400. Vidit hunc ſcrupum Budæus *lib. de aſſe* 2. & ait, cenſum equeſtrem à quingentis ſeſtertiis ad quadringenta contractum, id eſt, ad priſtinam formam redactum; Sed pace eius dixerim, nullibi cenſum equeſtrem quingentorum ſeſtertiorum fuiſſe obſeruamus. Illud ſane haud ſilentio prætereundum, quod à Macrobio *lib.*2. *Saturnal.*3. traditur per hæc verba: *Deinde quum Laberius in fine ludorum annulo aureo honoratus à Cæſare è veſtigio in decimoquarto gradu ad ſpectandum tranſiſſet, violato ordine, id eſt, quum detractus eſſet eques Romanus, & quum nimis remiſſus,*

remissus, ait Cicero, praetereunti Laberio, & sedile quaerenti, recepissem te, nisi anguste sederem; simul & illum respuens, & in nouum Senatum iocatus, cuius numerum Caesar supra fas auxerat; Nec impune, respondit enim Laberius, Mirum si anguste sedes, qui soles duabus sellis sedere, exprobrata leuitate Ciceronis, qua immerito optimus ciuis male audiebat. Ex quibus Macrobii dictis colligitur, Laberium equestri dignitate donatum à Cæsare non fuisse prius equitem, vt eum vocat Suetonius, nisi dixerimus, fuisse equitem, id est, militem equestrem militiam facientē, non tamen equestri dignitate nobilem, vel melius forte, equitem fuisse Laberium, id est, ex familia equestri ortum, sed cui non permissum sedere in 14. ordinibus, quia ei census equester non esset, vel potius ipsum vel eius patrem nō fuisse ingenuum, aut saltem de eius ingenuitate dubitatum fuisse; vocat enim ibidem Macrobius Laberium asperæ libertatis equitem Romanum, interpretor ego *asperæ*, id est, non planæ & omnibus receptæ libertatis; asperū enim opponitur leni seu leui. Ita *hominem asperum* appellamus, moribus difficilem, scilicet & durum. Ita tradit Liu. *lib. 3.* L. Trebonio Trib. pleb. *aspero* inditum cognomen, cum esset moribus difficilimis, & ingenio impotens. Apud Cic. de finib. legimus: *Homo asper & durus oratione & moribus.* Apud Teren.

Asperum hoc pater est, aliud sodes para,

id est, durum & difficile. Hoc loco pariter adnotare libet, ne studiosi veritate ipsa fraudētur, Petrum Gregorium virum alioquin multæ doctrinæ, falso *lib. 21. Syntagmat. iuris, c. 11.* asseruisse, lege Roscia decoctoribus bonorum obæratis datum publice in theatro locum 14. graduum ab omnibus separatum, ita vt sederent in 14 gradibus proxime equitibus in ludibrium. Errandi autem occasionem illi dedit locus Ciceronis *in Philippica 2.* vbi sic scribit: *Illud tamen audaciæ, quod sedisti in 14 ordinibus, quum esset lege Roscia decoctoribus certus locus constitutus, quamuis quis fortunæ vitio, non suo decoxisset.* Ex quibus colligimus, Ciceronem exprobrasse Antonio, quod quum dilapidasset bona, nec ei esset census equester amplius, sedisset audacter in 14 gradibus, cum tamen debuisset sedere iure in loco decoctoribus in theatro assignato. Ad quod spectat illud Iuuenal. Sat. 3. Si

Si pudor est, & de puluino surgat Equestri,
Cuius res legi non sufficit, exeat.

Et Seneca lib. 5. ad Lucillum, Epist. 44. *At mehercle multis quatuordecim gradus sunt clausi.* Hanc legem latam L. Metello, & Q. Martio Coss. colligimus ex Flori Epitome, & Chronologia Caroli Sigonii, anno ab vrbe condita 682. Quamuis perperam Petrus Gregorius loco supra citato, nescio qua authoritate ductus, id factum, Lucio Pisone & M. Acilio Coss. tradat; in quem pariter scrupum impegisse legimus Zasium *in catalogo legum antiquarum.* Hanc Rosciam Augustus ampliauit, addito quod ex Plinio superius ostendimus, ni cui ius annulorum esset, & ius sedendi in quatuordecim ordinibus, ne ipse pater & auus ingenui fuissent, & census 400. sestertiorum. Correxit vero, & restrinxit in ea parte, qua illis, qui fortunæ vel suo vitio decoxissent, locus in quatuordecim gradibus non dabatur, statuens, vt hoc loco ex Suetonio habemus, non teneri pœna theatrali, nec prohiberi posse loco sedendi in quatuordecim ordinibus illos, quibus ipsis parentibusve Equester census vnquam fuisset; Hæc autem sanctio Augusti *lex Iulia Theatralis* appellata fuit, *ex Plinio, loco iam dicto.* Quum enim leges Iuliæ, de quibus nos alibi fusius pertractauimus, aliæ à Cæsare Dictatore, aliæ ab Augusto latæ fuerint, huius Iuliæ Theatralis author fuit Augustus, non Cæsar, quicquid in oppositum senserit Prateus *in Lexico Iuris, in dictione Iulia Theatralis*; nullibi enim obseruamus, Iulium Cæsarem legem Theatralem tulisse. Quod vero nonnulli suspicantur, lege Iulia sancitum ab Augusto illa, quæ de ordine subselliorum refert Suetonius in illo, *cap.* 44. non subsistere, dignoscitur tum ex dictis, tum etiam id ex verbis ipsius capitis aperte elicimus: inquit enim: *Facto igitur decreto Patrum, &c.* Ex quibus patet, & à Patribus, quamuis authore Augusto, & admonente ipso Senatusconsulto decreta. Postea quum sub Domitiano leges Theatrales dictæ non obseruarentur, ille suscepta morum correctione, licentiam theatralem promiscue spectandi inhibuit, non quidem quod nouam legem sanxerit, sed reuocatis Roscia & Iulia. Diutissime autem durasse mo-

rem

rem in spectaculis discretim sedendi, elici potest ex Ælio Spartiano *in Pescennio Nigro*, vbi tanquam insolitum refert, quod Circensibus subsellia indifferenter & indiscrete repleta essent, maxima iniuria ob id affecto populo. Ad hoc quoque spectant, quæ legimus apud Tacitum, Annal. lib. 6. *At Iunium Gallionem qui censuerat, vt Prætoriani actis stipendiis ius adipiscerentur in quatuordecim ordinibus sedendi, violenter increpuit.* Subsellia autem Equitibus dicata, *Equestria* Romanis vocata fuisse, colligimus ex Seneca *lib. 7. de beneficiis, cap. 12.* vbi ait: *Equestria omnium Equitum Romanorum sunt.* Et *lib. 4. controuers.* hos quatuordecim gradus *Equestria* ab ipsis Equitibus appellat. Ita & Suetonius in Caligula, cap. 26. *Scenicis ludis inter plebem & Equitem causam discordiarum serens, decimas maturius dabat, vt Equestria ab infimo quoq; occuparentur.* Ita econtra *Popularia* vocabantur Sedilia in spectaculis plebi dicata, dicente Suetonio in Domitiano: *Omne genus rerum missilia sparsit, & quia pars maior intra popularia deciderat, quinquagenas tesseras in singulos cuneos Equestris ac Senatorij ordinis pronuntiauit.*

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.
CAP. XL.

Magni præterea existimans syncerum, atq; omni colluuione peregrini ac seruilis sanguinis incorruptum seruare populum, & ciuitatem Romanam parcissime dedit, & manumittendi modum terminauit, &c.

A Principio ciues Romani non alii erant, quam qui vel in vrbe Romana, vel in agro Romano habitabãt, quiq; inibi oriundi erant; at conditor ciuitatis Romulus ab initio, vt vrbem amplificaret, deuictos populos in ciuitatem recepit, populi multitudinis augendæ causa. Itaque eo tempore ciues Romani facti Corcinenses, Castuminii, Antemnates, & ex fœdere Albani, teste Liu. *lib. 1.* Romuli postea atq; Regum exemplo nunquam est intermissa à Romanis ciuitatis largitio & communicatio, quod non vno, sed pluribus modis fiebat. Quod vt apertius intelligatur, nonnulla

subiicienda de iure ciuitatis Romanæ. Sciendum itaque, quod sicuti externæ gentes in Romani populi amicitiam atque deditionem admissæ, varii generis ac cōditionis fuere, ita & varii generis Romanis ciues fuisse obseruamus. Harum autem aliæ liberæ, aliæ fœderatæ, aliæ stipendiariæ, aliæ Latinæ fuere, quemadmodum recte adnotarunt Budæus *in Adnotat. in Pandectas*, & Alciatus 1. *Parerg. cap.* 14. & Carolus Sigonius *lib. de iur. Rom.* Erant itaque alii coloni, alii municipes, alii ex præfectura aliqua, alii ciues modo Romani. Hi vero erant, qui ex nullo municipio, ex nulla colonia præfecturave Romanorum erant, sed vel in vrbe, vel in agro, vrbisve suburbano, & ex seruis & illis gentibus externis libertate vel speciali priuilegio ciuitate donatis. Erant autem municipes, ex Gell. *lib. 6. c. 13.* ciues Romani ex municipiis iure suo viuentes, muneris tantum eum populo Romano participes, nullis aliis necessitatibus, neq; vlla populi Romani lege adstricti, quum nunquam populus eorum fundus factus esset. Ciues autem coloni non veniebant extrinsecus in ciuitatem, sed ex coloniis, quæ ex ciuitate propagata erant, & iura institutaq; populi Romani omnia, non sui arbitrii habebāt. Ciues autem ex præfecturis qui essent, intelligemus, si, quid essent *præfecturæ*, explicauerimus. Erant itaque præfecturæ oppida Italiæ, in quibus qui habitabant, nec suis legibus, vt municipes, viuebant, nec vllos de suo corpore magistratus creare poterant, sicuti coloni, sed à magistratibus Roma missis regebantur, iis legibus, quas Romanus magistratus dixisset, qui quoniam Præfectus vocabatur, iccirco præfecturæ appellabantur. Exemplum habemus vrbis Capuæ, quæ quum antea colonia esset, in præfecturam redacta est, tanquam vrbs inimica Romanis, quemadmodum docet Liuius *libro vigesimo sexto.* Horum autem omnium ciuium, quos quatuor generibus comprehendimus, non eædem erant conditiones. Quum enim ius ciuitatis diuersis prærogatiuis constaret, non omnibus omnia iura permittebantur; vnde efficiebantur variæ conditionis ciues. Ciuium, qui vere Romani erant, & ingenui, primum ius erat, ne virgis cædi, nec vinculis coerceri, nec

omnino

omnino capite plecti, nisi populi ipsius iudicio possent. Quod & pluribus legibus cautū obseruamus. Primum lege Valeria, ter lata & repetita post exactos Reges, ab eadem familia Valeria, qua sancitum fuit, ne quis ciuis Romanus, qui prouocasset, virgis cæderetur, securive necaretur, teste Liuio *lib.*10. Dionysio *lib.*5. Plutarcho *in Valerio*, Valerio Maximo, *lib.*4.*cap.*1. Post hanc lata est lex Portia à M. Portio Catone Tribuno plebis, Valerio & Apuleio Consulibus efficacior multo, quam superior. Quum enim illa contrafacienti nil præter improbitatem facti adiecisset, quod validum satis legi vinculum visum fuit, hæc graui pœna affecit verberantem, necantemve ciuem Romanum, vt inquit Liuius *eodem libro* 10. & Cicero pro Rabirio perduellionis reo: *Porcia* (inquit) *lex virgas ab omnium ciuium Romanorum corpore amouit. Porcia lex libertatem ciuium lictori eripuit.* Et Salustius Ciceroni grauiter obiecit, quod ciues Romanos Catilinæ socios contra legem Porciam necasset. Huius quoque meminit Suetonius *in Nerone.* Postea lege Sempronia cautum fuit, ne de capite ciuium Romanorum iniussu populi Romani iudicaretur; quod si quis aduersus fecisset, in eum populi animaduersio esset. Hec lata fuit à C. Sempronio Graccho Tribuno plebis, Quinto Cecilio, T. Quinctio Consulibus, de qua Cicero *in oratione pro Rabirio, pro Domo sua, pro Cluentio, & septima in Verrem, & in Catilinam, & 3. de Legib.* & Salustius *in oratione Cæsaris.* Has leges Octauius Augustus, aut Iulius Cæsar (*vt alii*) in legem Iuliam *de vi publica* transtulit, decernens, vt qui aliqua potestate præditus ciuem Romanum, antea ad populum seu Imperatorem prouocantem, necarit, necarive iusserit, torserit, verberauerit, in pubica vincula duxerit, humilior si sit, pœna capitis, honestior vero, insulæ deportatione mulctetur; quod refert Paulus *lib.*5. *Sentent. tit.*26. *l.*7. *D. ad l. Iul. de vi publ.* & de hac quoq; Vlp. *in l. lex Iulia, ff. ad l. Iul. de vi publ.* Præter Iuristas autem de re hac neminem ex antiquioribus historicis verba fecisse reperi, dicentemve, hanc legem ab Augusto vel Cæsare latam. Apud Dionem Cassium duntaxat adnotaui *lib.*54. Octauianum Augustū Cyzicenos, quod

nonnullos ciues Romanos in seditione flagris cæsos necassent, in seruitutem redegisse, quibus tamen postea libertatem restituit. Sicuti itaque peregrini poterant à magistratibus verberibus & morte plecti, ita ciues Romani ortu, quique proprie ingenui dicebantur, nullo pacto (vt diximus) ita inconsulto populo affici poterant aut permittebantur. Quod etiam ex sacris paginis comprobamus, siquidem habemus *cap.22. Actuum Apostol.* de D.Paulo hæc: *Accedens Tribunus dixit ei, Dic mihi, Num tu Romanus es? Cui respondit Paulus, esse se vtiq; ciuem Romanum. Dixitq; Tribunus: Ego multa summa ciuitatem Romanam consequutus sum. Paulus vero respondit, se etiam natum esse ciuem Romanum. Protinus ergo recesserunt ab eo, qui, vt eum torquerent, astiterant. Et ipse Tribunus vehementer timuit, audito Paulum esse ciuem Romanum.*

Alterum ius erat ciuium Romanorum, vt sibi testamento ciuis Romani hæreditatem capere possent; nullus enim peregrinus poterat adire hæreditatem ciuis Romani; quod Cicero ostendit *in oratione pro Archia Poeta*, vbi probans, Archiam ciuem Romanum fuisse, & pro ciue Romano se gessisse, hoc argumento probat, quod hæreditates ciuium Romanorum sæpe adiisset. Et *in oratione pro Cæcinna* inquit: *Ebutius Cæcinnæ aduersarius negat, posse hæredem Cesenniæ esse Cæcinnam, quod ciuitas Volaterranis adempta esset à L. Sylla, ideoque ciuis Romanus non esset Cæcinna.* Præterea solis ciuibus Romanis iam dictis ius fuit testamentum iure Quiritum facere, quod Cicero demonstrat, quum pro argumento accepit, Archiam se pro ciue Romano gessisse, quia sæpe legibus Romanis testamentum fecisset. Erat & ius connubiorum ciuibus Romanis proprium, quia tantum ciues cum ciuibus matrimonium contrahere poterant, ita vt si pater aut mater peregrini erant, non legitimæ essent nuptiæ. Militare etiam in Legione Romana non aliis, quam ciuibus licebat, ideoque soli ciues ad ærarium in beneficiis deferri ab Imperatoribus, & beneficiarii milites fieri poterant. Quod Cicero *eadem oratione pro Archia* ostendit, & *Epist.20. lib.6. Epistol. Familiar.* Ad hæc liberos habere in potestate, proprium erat ius Quiritum, vt ait Iustinianus *primo Institutionum*

tutionum libro, titul. de patria potestate. Ius etiam alienandi per nexum, proprie fuisse Romanorum, ex eo intelligi potest, quod omnes, inter quos huius iuris solemnitas transigebatur, ciues Romanos esse oportebat, vt ait Boetius *in Commentario Topicorum*, & docet Cicero ipse *in oratione pro Cæcinna*, enumerans inter iura ciuium Romanorum nexa atque hæreditates. Erat etiam eorundem ius, proprium suffragium in Comitiis dare, iudicia facere, magistratus creare, leges ferre, iisdemque suffragiis ad magistratus publicasque cæteras administrationes ac dignitates peruenire, & in censum deferre. Vtebantur etiam iure gentilitatis, adoptionis, agnationis, togæ ferendæ, libertos Patronorum filios in potestate habere, & vt vno verbo omnia complectar, omnium legum Romanarum beneficio vti poterant. Hæc vero tam multa & tam varia ciuitatis Romanæ iura non omnibus, qui ciuitate donabantur, omnia concedebantur; Multis enim reperimus datam fuisse ciuitatem abque suffragio, vt apud Liuium *libro octauo*, Campanis Equitibus honoris causa, quia cum Latinis bellare noluissent, quod & *libro 23. & 26.* etiam legitur. Fundanis & Formianis, quod per fines eorum tuta parataque fuisset via, ciuitas sine suffragio data. Et *libro decimo*, Anagninis, quia arma Romanis intulerant, ciuitas sine suffragii latione data, & Acerrani, lege à L. Papyrio Prætore lata, qua ciuitas sine suffragio data, ciues Romani facti, ex eodem Liuio, *libro octauo.* Idem scribit de Messolanis ibidem, & de Cumanis eodem loco, & libro 23. Quod & Lauiniis & Tusculanis, vt Cicero *in oratione pro Cornelio Balbo*, & idem Liuius, *libro octauo*, vbi & dicit, idem factum Arecinis, Nomentanis, Pedanis, Lanuuinis, & Ansiatibus. Addamus & Sabinos, qui & post Sabinarum raptum, & fœdus factum inter Romulum & T. Tatium recepti in vrbem sunt, ea lege, vt inquit Seruius in eum locum Æneid. septimi libri:

—— *Postquam in partem data Romana Sabinis,*

vt in omnibus essent ciues Romani, excepta suffragii latione, nam magistratus non creabant; Quod tamen (pace

Seruii dixerim) nullibi legimus, quo scilicet ad prohibita suffragia; imo si, quæ primo libro & quarto ab eodem scribuntur, perpendamus, oppositum coniiciendum. Liuius *libro trigesimo octauo* de Formianis Fundanisque municipibus & Arpinatibus scribit, quod C. Valerius Tappo Tribunus pleb. legē promulgauit, vt iis suffragii latio (nā antea ciuitatem sine suffragio habuerant,) esset. An vero, qui ex municipio vel præfectura ciues Romani erant, & ius suffragii haberent, dubium certe est; Nam quod non haberent, ex superius adductis exemplis constat, & ex Cicerone *in oratione pro Cæcinna* colligimus, vbi ait, Syllam Dictatorem ita tulisse de ciuitate, vt non sustulerit horum nexa atque hæreditates, iussit enim eodem iure esse, quo fuerint Arimineníes, quos, quis ignorat, duodecim coloniarum fuisse, & à populo Romano hæreditates capere potuisse. Ex quibus colligimus, quum Sylla legem tulit de adimenda ciuitate Volaterranis, fuisse duodecim Colonias, quæ non pleno iure ciuitatem Romanam haberent; ex quo dicendum, iis defuisse ius suffragii. In oppositum tamen, quod Municipia, Coloniæ, & Præfecturæ Italiæ ius suffragii haberent, videtur affirmatum à Cicerone, qui *in oratione post reditum ad Quirites*, loquens de Comitiis Centuriatis, quibus ab exilio reuocatus est, ita scribit: *Nullus in eorum reditu motus municipiorum & coloniarum factus, at me in patriam ter suis decretis Italia cuncta reuocauit.* Et in oratione pro Sestio: *Nullum erat Italiæ municipium, nulla colonia, nulla præfectura, nulla Romæ societas, nullum collegium, aut consilium, aut omnino aliquod commune consilium, quod tum non honorificentissime de mea salute decreuisset.* Idem etiam ex multis eius aliis locis *in oratione pro Murana, pro Sylla, & pro Plancio*, intelligi potest.

Quibus tamen non obstantibus in contrarium stare veritatem non dubitamus, & Ciceronem loquutum locis antedictis oratorie, & per amplificationem dicimus, non quod vere in illius reditu opus fuerit decreto vniuersæ Italiæ; namque in comitiis ipsis, præter ciues consuetos, colonos, municipes & præfecturæ ciues adfuisse, quum reditus

tus

tus Ciceronis decretus est, absurdum esset affirmare, nisi dixerimus, & aliquando huiusmodi ciuibus suffragii ius datum gratiose, & non ex consuetudine vel iure. Ita Liuii dicta interpretanda, quum *libro* 25. scribit: *Testulis datis Tribuni populum summouerunt, situlaq; adlata est, vt sortirentur, vbi Latini suffragium ferrent*; non enim Latini suo iure suffragium ferre poterant, sed ad suffragandum admissi beneficio & benignitate magistratuum Romanorum, id tribuentium societati & consanguinitati Latinorum, qui tum forte Romæ erant, quum haberentur comitia, sicuti & ex eodem libro 8. habemus, Lanuuios, Aricinos, Nomentanos & Pedanos, qui omnes Latini erant, ciuitate donatos, post quinquennium demum censos fuisse, & in duas Tribus, Mętiam & Scepsiam, descriptos, quæ Tribus tum primũ propter eos additæ sunt. Ex quibus constare clare existimo, etsi aliquibus Latinis, siue colonis, siue municipibus, siue ex præfectura ciuitas dabatur, non tamen ius suffragii habebant lege vel iuris necessitate, nisi gratiose demum adderetur. Ita & intelligendum Ciceronis dictum *in Epistol. ad Atticum*, dum inquit: *Quoniam videtur in suffragiis valere Gallia Cisalpina*, scilicet quæ in Italia est. Quæ vt apertius intelligantur, sciendum est, quod aliud erat, ciuitatem dari à Romanis, à concessione iuris Latii seu Latinitatis; siquidem ius Latii seu Latinitas originem habuit ex fœdere seu societate, quod cum priscis Latinis Romani pepigere; His enim superatis ad lacum Regillum, & deinde ad Vesserim, in eas conditiones pacem firmauerunt, vt Latini suo iure viuerent, atque in bellicis expeditionibus milites darent, hostesque omnes cum Romanis haberent, sociique & amici populi Romani dicerentur, & in victoriis de hostibus tertiam prædæ partem haberent. Verum quum Latini hisce conditionibus minime contenti essent, non semel conati sunt, modo precibus, modo minis, ius suum melius facere, aliquando ipsum ius ciuitatis, aliquando vt alter Consul ex Latinis crearetur, *ex Liuio lib.* 8. postulantes; quorum postremũ in perpetuũ denegatum, alterum tandem fuit ea conditione concessum, vt qui ex

ex Latinis stirpem ex se domi relinquerent, ciues Romani fierent. qua in re quum multę fraudes inessent, C. Claudius Consul ex Senatusconsulto legem tulit *Claudiam* dictam, qua illis obuiam itum. Postea vero & alia lex Papia de eadem re lata est. His legibus remotos à spe consequendæ ciuitatis, denuo inflammauit M. Fuluius Flaccus, qui cum in Consulatu, tum in Triumuiratu agri lege Sempronia diuidendi, ciuitatem omnibus Italicis pollicitus est primus, vt scribit Appianus, vel, vt Plutarchus tradit, Tiberius Gracchus, P. Mutio & L. Calphurnio Consulibus, ciuitatem Italicis promisit, qui ambo decreto Senatus ob id interfecti sunt. Post aliquot deinde annos M. Liuius Drusus Tribunus plebis, Senatui iratus rursus ad dandam ciuitatem Italiæ animum adiecit, qui & ipse in turba percussus, vitam vna cum actione deposuit, lataque lex, L. Licinio Crasso & Quinto Mutio Scæuola Consulibus, quæ *lex Licinia & Mutia* appellata, aduersus eos, qui se pro ciuibus, quum ciues non essent, gererent, de qua Cicero *in Offic.* Hac lege Italicorum animi ita exasperati sunt, vt vniuersi propemodum aliquibus fortissimis viris Ducibus moti, ingenti bello à Romanis desciuerint, quo quum vehementer premerentur Romani, ciuitatem lege Iulia primum Hetruscis, deinde Vmbris, qui non aperte defecerant, deinde etiam reliquis Latini nominis sociis dederunt. Hanc autem legem tulit Sex. Iulius Cæs. Consul cum L. Martio, anno quadringentesimo sexagesimo secundo, cuius meminere Cicero *in oratione pro Balbo*, & Appianus *bell. ciuil. libro primo*, & Gellius *lib. 4. cap. 4.* Iuliam autem dictam, adnotauit Manutius, quod solus Iulius Cæsar eam tulerit, cum eius collega in acie occubuisset. Nil autem aliud hæc lex Latinis dedit, nisi vt omnes ciues Romani appellarentur, attamen suffragium ob id non habebant, nec ad magistratus promouebantur, nisi Romæ habitantes cum eo migrassent, ibi censerentur, & in tribu describerentur; Quod patere potest ex iam dictis ex Liuio, *lib. 8.* & ex eo, quod quum Latinis Romana vrbs concessa esset, & Latini primum in ciuitatem accepti, vt in Q. Cæcilii Metelli Orat. Liuius *libro 4.* tradit,

tradit, omnia & iura Romana plene sunt concessa. Præterea & id ex Liuii dictis lib. 39. per initia comprobari potest, vbi ita scribit; *Legatis deinde sociorum Latini nominis, qui toto vndiq; ex Latio frequentes conuenerant, Senatus datus est. His querentibus magnam multitudinem ciuium suorum Romam commigrasse, & ibi censos esse, Quinto Terentio Culleoni Pr. negotium datum est, vt eos conquireret, & quem C. Claudio & M Liuio Censoribus, postve eos Censores ipsum parentesve eius apud se censum esse probassent socii, vt redire eo cogeret, vbi censi essent. Hac conquisitione duodecim millia Latinorum domos redierunt, iam tum multitudine alienigenorum Vrbem onerante.* Præterea apud eundem Liuium legimus *lib.* 33. Spur. Caruilium post Cannensem cladem suadere tentasse explendi Senatus causa, & iungendi arctius Latini nominis populos, vt ex singulis populis Latinorum binis Senatoribus, quos Patres Romani censuissent ciuitas daretur, atque in demortuorum locum in Senatum legerentur, ex quo tota curia indignationem cœpit. Si igitur pleno iure Latini post Iuliam rogationem ciues Romani fuissent, atq; quod Romam se conferrent, censerentur, & in tribu describerentur, frustra Caruilius eos Ciuitate donandos dixisset. Sed ideo dixit Ciuitate donandos, id est, gratuito & per beneficium plenum ius Ciuitatis illis dandum, vt suffragia dare & magistratus assequi possent. Preterea extat Suetonii dictum *in Claudio, c. 9.* Imperatorem eum scilicet Latinis ius Quiritum constituisse. Si itaque ex lege dicta Latini ius plenum ciuitatis habuissent, frustra Claudius homini Latino ius Quiritum proposuisset. Ad hæc quum nemo ciuis Romanus duarum ciuitatum ciuis esse posset, teste Cic. *pro Cornelio*, non itaque Municipes, seu Coloni, vel Latini iura suæ ciuitatis, & Romanas leges seruare poterant, sed ad hoc vt ciuitatem Romanam plene assequerentur, necesse erat, vt in Vrbe degerent, ibi in censum referrentur, & in Tribu describerentur, & Romanis legibus seruirent, patriis institutis vna cum patrio solo derelicto. Ita Cato Tusculanus ortu, vt Cicero testatur *de Legibus*, & ipse Cicero Arpinas oriundus, ciuitatem Romanam adepti sunt. Proinde Latini plurries post Iuliam legem dictam tentarunt, vt ciues Romani

quum essent honorarii, vt ita dicam, etiam ius plenum Romanæ Ciuitatis obtinerent, quamuis in Colonia nomen dedissent. Ita Liuius *lib.* 34. scribit: *Nouum ius eo anno à Ferentinatibus tentatum, vt Latini, qui in Colonia Romana nomina dedissent, ciues Romani essent. Puteolos, Salernumque & Buxentum adscripti Coloni, qui nomina dederant, quum ob id se pro ciuibus Romanis ferrent, Senatus iudicauit non esse eos ciues Romanos.* Addamus, & in Cæsare Suetonium, vbi inquit: *Decedens ergo ante tempus Colonias Latinas de petenda Ciuitate agitantes adiit.* Si itaq; ciues Romani erant Latini ex lege Iulia pleno iure, ad quid de ea consequenda agitabant? Verum, vt vnico verbo rem hanc comprehendamus, dicimus, quod sicuti in genere Latini omnes ciuitate Romana donati erant ex lege Iulia, honorarie scilicet, & ita vt suo iure viritim apti nati essent ad plenam Ciuitatem consequendam, ita & multis modis id eis viritim euenire poterat. Prima ratio erat per legem, cuius meminit Liuius lib. 41. *Lex sociis, ac nominis Latini, qui ex sese domi stirpem relinqueret, & in Vrbem censum profiteretur, & in Tribu describeretur, ciuis Romanus pleno iure euadebat.* Secunda ratio erat, cuius meminit Appianus *lib.* 2. *belli ciuil.* vbi ait, Latinitatis hoc ius fuisse, vt fierēt ciues Romani, qui in Latinis Coloniis magistratum gessissent. Alia item ratio fuit per legem Seruiliam, qua Latinis ius erat Ciuitatem assequi in locum eius, quem accusando damnassent repetūdarum. Hanc legē tulit C. Seruilius Glaucia, vt docet Cic. *in orat. pro Balbo*, & Asconius *in oratione pro Scauro.* Alias vero etiam fuisse, quibus Latinis pręmii loco ciuitas proposita esset, Cicero in eadem oratione *pro Balbo*, indicat his verbis: *Num fundos igitur arbitramur factos populos Latinos, aut Seruilia lege, aut cæteris, quibus Latinis hominibus erat propositum aliqua ex re præmium Ciuitatis.* Incassum itaque his legibus, & modis proposita Ciuitas Romana fuisset Latinis, si pleno iure Ciues Romani fuissent, & cum suffragio, eo quod Latini iuris essent, vel Latinitate donati. Quamobrem si quando legimus apud Scriptores Historiæ antiquæ, Latinos suffragia in Comitia dedisse, id potius factum dicendum beneficio & benignitate magistratuum Romanorum id tribuentium societati,

tati, & consanguinitati Latinorum, qui tum forte Romæ essent, quum haberentur Comitia, quam iuris ac legum necessitati attribuamus. Quod etiam comprobare possumus ex Dionysio libro octauo, vbi ita loquentem introducit Sp. Cassium: *Latinos Romanorum consanguineos, Vrbis tamen Romæ dominationem, & gloriam iniquo semper animo ferentes in amicitiam adduxi, concessa eis ἰσοπολιτείᾳ, vt iam non sibi aduersariam vocent Romam, sed Patriam.* Et paulo post: *Sp. Cassius quam plurimos potuit Latinorum & Hernicorum ad suffragium euocauit ferendum; Qui frequentes conuenerunt, vt propemodum plena esset peregrinis ciuitas; Quo à Virginio animaduerso, iussit per compita proclamari, vt omnes peregrini Roma exirent; dato ad id perexiguo tempore. Tum contra Cassius edicto iussit omnes in Vrbe manere, quibus concessa erat ἰσοπολιτεία, donec lex prolata est.* Ex quibus intelligere certe possumus, fœdere concessam Latinis ἰσοπολιτείαν, hoc est, communem & parem cum Romanis Reipublicæ gerendæ curam, ob idque vocatos ἐπὶ τὴν ψηφοφορίαν, hoc est, *suffragii lationem.* Quod non pleno iure illis proprium fuisse dicendum; alioquin Virginius non tentasset eos à suffragio submouere, sed permissu potius, vt diximus magistratuum, seu populi vrbanitate. Quod etiam eo argumento confirmare possumus, quod in Historia C. Gracchi legimus, Socios Latinos Vrbe exire iussos à C. Fannio Consule, ne tum Romæ essent, quando legibus Gracchi ferendis tribus in suffragium vocabantur. Ad quod pertinet illud Ciceronis pro Sestio: *Nihil acerbius socii Latini ferre soliti sunt, quam id, quod perraro accidit, exire de Vrbe à Consulibus iuberi.* Si itaque Latini per leges ius habuissent suffragii, Consules edicto non potuissent illos priuare suffragio; nam Consules tollere non poterant, quod legibus cautum erat. Nec C. Gracchus passus esset contra quam legibus licitum esset, vt socii Latini suffragio priuarentur, quos ipse euocasset. Quamobrem statuendum, Latinis non pleno iure suffragii ferendi ius fuisse, sed permissione potius, & concessione, vt diximus; sicuti

ſicuti Octauianus Auguſtus, teſte Suetonio infra *cap.* 46. Coloniis duodetriginta numero per Italiam deductis iure, ac dignatione Vrbi quodammodo adæquauit, excogitato genere ſuffragiorum, quæ de magiſtratibus vrbicis Decuriones colonici in ſua quiſque colonia ferrent, & ſub diem comitiorum obſignata Romam mitterent.

Hoc autem loco non prætermittendum, donari iure Latii, ſeu Latinitatis, aliud fuiſſe à iuris Italiæ ſeu Italici donatione. Dabat enim Populus Romanus ius Italicum aliquibus, id eſt, eos immunes faciebat à præſtatione tributorum, tum agris, tum capitibus impoſitorum. Coloniæ enim, quæ donatæ fuerũt iure Italico, immunes fuere à tributis, vt habemus apud Iuriſconſultos, *C. de hu l. 3. C. de epiſcop. & cler.* quod etiam confirmari poteſt ex Appiano *lib. belli ciu. primo,* & ex Cicero. *in Bruto.* Harum Coloniatum iure Italico donatarum nonnullos recenſet Vlpianus *l.1. Celſus, l. Colonia ſex.* & Paulus *l. iuris Italici 7. & l. finali de cenſib. in P. lib. 50, titu. 14.* Cuiacius tamen *obſeruat. lib. 11. tit. 35.* id falſiſſimum arbitratur, inquiens nonnullas Colonias immunes fuiſſe, quæ tamen ius Italicum nõ habebant, vti Colonia Cęſarienſis prima Flauia, quam Veſpaſianus deduxit, authore Plinio *lib. 5. c. 13.* remiſit enim ei Veſpaſianus tributum capitis primum, & poſtea Titus etiam ſolum immune factum decreuit. Quę ratio iudicio meo haud concludit; ſiquidem manifeſtum eſſet Coloniam potuiſſe eſſe immunem, & tamen non ius Italicum habere, & econtra; nam & aliæ conditiones peculiares erant tum Coloniarum, tum etiam locorum iure Italico donatorum, quibus præter immunitatem diſtinguerentur, & immunitates conceſſæ Coloniis poterant differre ab immunitate iuris Italici ſecundum magis & minus, vt hæ ſcilicet ampliores eſſent illis. Præterea, obſeruamus etiam, Colonias nonnullas appellatas etiam iuris Italici. Ita Celſus tractans de fideicommiſſo relicto Coloniæ Philippenſium, *l. baliſta, D. ad Trebel.* adiecit, Coloniam Philippenſem eſſe iuris Italici, *l. ſexta, D. de cenſib.* Præterea conſtitutum erat, vt ſingulæ Coloniæ annuam penſionem Populo Romano penderent; quamuis Liuius Druſus Trib. Pleb. duodecim

Colonias

Colonias sine onere pensionis deduxerit, ex Plutarcho *in vita Gracchorum*. Et Iliensibus Claudius Imperator, quasi Romanæ gentis authoribus tributa in perpetuum remisit, & Seleuco Regi societatem & amicitiam pollicitus est, si Ilienses ab omni onere immunes præstitisset, ex Suetonio in illo, *cap. 25.* & ob id Callistratus *in l. non tantum, §. primo, D. de excus. tut.* Iliensibus Senatusconsultis & constitutionibus Principum plenissimam immunitatem tributam tradit. Illud tamen sciendum, iure Italico donatos, minime ciues Romanos fuisse.

Sed vt eo reuertamur, cuius gratia præsens tractatio est instituta, dicimus per initia Romanæ Reipublicæ, & ante Cannensem cladem, Ciuitatem Romanam dare pleno iure maximum duxisse Romanos, teste Liuio *libro 23.* Vnde L. Manlio Tusculano ciuitatem datam fuisse ob ingens beneficium in Rempublicam collatum, legimus apud Liuium *libro 3.* & Sosidi Syracusano, & Merico Hispano, ex eodem Liuio *libro 26.* & Cornelius Tacitus *libro 3.* scribit ciuitatem datam Iulio Floro Treuero, & Iulio Sacrouiro; ob maiorum benefacta, quum in rarum, nec nisi virtutis precium progredientibus temporibus data his ciuitas, non ita parce. Cæsar medicinam professos, & liberalium artium Doctores præcipui muneris loco, ciuitate pleno iure donauit, teste Suetonio in illo, *cap. 42.* sed non ita pleno iure credendum, quod cap. 24. scribit Suetonius, eundem vniuersam legionem ex transalpinis conscriptam, quam ipse Gallico vocabulo *Alaudam* vocabat, disciplina cultuque institutam, ciuitate donasse; quamuis idem postea propter quosdam sordidos homines, qui ipsius beneficia vendebant, tabulam in qua nomina Ciuitate donatorum incisa erant, reuelli iussit, vt tradit Cic. *epist. Famil. libro 13. epist. 37.* Quemadmodum nec etiam Sylla, qui quum illorum seruos, qui ciuili bello ceciderant, partium suarum ciuitatis iure donasset, & in nouas tribus locasset, in quibus vltimi suffragarentur, qui postea quum rerum potiretur, & summam imperii teneret, illis ademit, teste Plutarcho *in illius vita*, & Appiano *lib. 1. belli ciuilis.* Deinceps eo procedentibus temporibus ventum est, vt

ex omni genere omnique natione terrarum ciues adſciſcerentur. Ita Iulius Cæſar Hiſpanos & Græcos in Ciuitatem Romanam adſciuit, teſte Liuio *lib.* 34. Et Claudius Imperator ex Tacito *lib.*2. omnes Gręcos, Gallos, Hiſpanos, Britannos, Sauromatas Ciuitate donauit. Quod & Otho Lingonibus vniuerſis fecit, & Antoninus Pius omnes, qui in Vrbe Romana eſſent, ciues Romanos eſſe iuſſit, ſi Vlpiano Iuriſconſulto credimus *in l. in orbe, D. de ſtatu hom.* & D. Auguſtino *lib.*5. *de ciuit. Dei, cap.* 17. Vnde forte Modeſtinus *in l. Roma, D. ad municipal.* Romam communem patriam eſſe ait, de qua re lege Alciatum *lib.*2. *Diſpunctionum, cap.*21. Quod factum exiſtimandum, quia quum per initia Reipublicæ Romanæ, Ciuitatis ius à Populo, Comitiis vel Senatu daretur, vel ab vtroque, vt colligimus ex Liuio, libro 27. vbi refert, Mutinum Syracuſanum ob plurima in Rempublicam merita, ex authoritate Senatus & rogatione Populi Ciuitate donatum, pleno ſcilicet iure. Et *lib.*23. Præneſtinis militibus ob rem ſtrenue geſtam Romanum Senatum duplex ſtipendium, quinquenii militiæ vacationem decreuiſſe, & quum Ciuitate donarentur, non mutauiſſe.

At poſtea præualentibus ciuibus potentioribus, liberalius & facilius munus iſtud, quod antea fiebat parciſſime, dari cœptum, præſertim pleno iure. Quod Syllæ exemplo docuimus, & lege Gellia, & Cornelia à L. Gellio Publicola, & Cn. Cornelio Lentulo lata, anno Vrbis 681. ſancitum, vt ciues Romani eſſent ii, quos Cn. Pompeius Ciuitate donaſſet, quod Cic. *in orat. pro L. Cornelio Balbo*, tradidit, & Lex Appuleia, quam tulit L. Appuleius Saturninus, Trib. Plebis, C. Mario Sexto & L. Valerio Coſſ. decretum, vt in ſingulas Colonias ternos Ciues facere liceret ipſi C. Mario. Id muneris poſtea Imperatores in ſeipſos, quemadmodum & plura alia tranſtulere, poteſtate Populi & Senatus Romani ſibiipſis arrogata. Quod vero ad pręſentem Suetonii locum attinet, illud certe intelligendum, Auguſtum parciſſime ciuitatem dediſſe, id eſt, ciuitatem pleno iure, ſeu ius Quiritum proprium, quod tanquam quid magnum Archagaio Medico cum taberna in compito Acilio datum, primum tradit Plinius

nius *libro 39. cap.* 1. Sic intelligenda verba Suetonii *in Galba, cap* 14. quum inquit: *Ciuitatem Romanam raro dedit.* Sic quoque & Cornelii Taciti *lib. Annal* 3. scribentis: *Eoque Romana Ciuitas olim data, quum id rarum, nec nisi virtutis premium esset.* Iure itaque Augustus Græco ciuitatem petenti rescripsit, Non aliter se daturum, quam si præsens sibi persuasisset, quam iustas petendi causas haberet. Et Liuiæ pro quodam tributario Gallo roganti, Ciuitatem negauit, immunitatem obtulit, affirmans, se facilius passurum fisco detrahi aliquid, quam Ciuitatis Romanæ vulgari honorem, vt hoc eodem capite docet Suetonius.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.
CAP. XL.

Et Ciuitatem Romanam parcissime dedit, & manumittendi modum terminauit.

Libertas est naturalis facultas eius, quod vnicuique facere libet, nisi vi aut iure prohibeatur, vt definiunt Iuristæ, seu vt Cicero *in Paradox.* est potestas viuendi vt velis. Huic opponitur *seruitus*, quæ ademptio est libertatis, & qua cogitur seruus alieno arbitrio viuere. Liberis itaque, seu ingenuis opponuntur serui, qui & ipsi manumissionem adipisci possunt, manumissionem, scilicet, de qua alibi abunde loquuti sumus. Hi autem *libertini* vocabantur, & libertatem assequebantur triplici modo, & ideo libertas triplex enumeratur: *Maior*, quam & iustam hic vocat Suet. *minor* seu media, & *infima.* Maiorem seu plenã assequebantur libertatẽ, qui testamento, vindicta, aut censu manumittebantur, de quib. loco iam dicto, vt apud Caiũ *lib. 1. tit. 1.* & Vlp. *Inst. tit. 1.* & hoc modo manumissi optimo iure erant ciues Romani, & ius Quiritũ obtinebant, ita vt ius testamentorũ, connubiorum, nexorũ, tutelarum, & reliqua priuilegia ciuium Rom. obtinerent. Mediam seu minorẽ libertatem assequi dicebãtur, qui aut per Epistolam, aut inter amicos, aut conuiuii adhibitione manumittebantur, & ii *Latini Iuniani* dicti fuere; Iuniani quidem, eo quod id fiebat lege Iunia Norbana, quam tulere M. Iunius Silanus, & L. Norbanus Balbus Coss.

Coss. Anno V.C.771.quatuor post Augusti mortem annos, imperante Tiberio, & post Christi Saluatoris nostri Natalem anno 21. Hos Plinius *lib.1. cap.* 82. æuo suo fuisse Coss. testatur. Hac lege manumissi modo dicto libertatem consequebantur, sed Ciuitatis ius illis minime obueniebat: Huic legi primum Senatuscõsulto Largiano obuiam itum, de quo *l. vlt. de success. libert. & l.1 C. de Lati. libert. tollen.* Deinde D. Traiani edicto abrogatum. Postremo autẽ Iustiani Principis nouell.68. tota sublata, & constitutum vt omnes libertini, sublatis antiquis differentiis, ciues Romani sint, §. *sed hac, Institut. de success. libert.* Latini vero dicti fuerunt etiam, quia ea duntaxat Priuilegia consequebantur, quæ habebant coloniæ Latinæ, antequam lege Iulia Ciuitate donarentur. Minorem libertatem consequebantur demum, qui deditítii vocati fuere, in quorum numero, qui pœnæ causa vincti à Domino, ob crimina cæsi publice, ob noxam torti nocentes inuenti, traditi ad ferrum, aut ad bestias, & quibus notæ aut stigmata ignito ferro erant impressa, ex Vlpiano *tit de libert.* Hi nullis priuilegiis fulti, viuentes liberi erant, sed morientes testari nequibant, l. Ælia Sentia, lata à Sexto Ælio & C. Sentio Coss. anno 756. Augusti temporibus, quam legem habemus *in Authen. Constitut. ibi, à Republica ex corpore legum suarum ablegatam.* Hanc legem Augusto instante latam credimus, vt Ciuitatem contaminatam seruili colluuione corrigeret, seruos à iusta & plena libertate multis difficultatibus remouens, quod hic Suetonius & Dionys. Halycarnass. *lib.* 4. tradidere. Illud hoc loco adnotare libet, quod de seipso scribit Iosephus *libro* 5. *belli Iudaici*, ipsum scilicet à Vespasiano emissum è vinculis, catena securi decisa, vt vna cum vinculis ignominia solueretur. Ex dictis facile explicatur locus Plauti in Cassina, vbi ait seruus:

Tribus conduci non possum libertatibus,
Quin ego hodie illis comparem magnum malum.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. XL.

Ac visa quondam pro concione pullatorum turba, indignabundus, & clamitans, En, ait, Romanos rerum dominos, gentemque togatam.

PVllatos hic vocat Suet. veste pulla indutos, qua veste indui solebant non solum qui lugubrem habitum ferebāt ob alicuius mortem, vel ob reatum aliquem, sed & hac etiam induebantur viliores personæ, quod ex hoc loco Suet. colligimus, necnon ex alio infra *cap.* 44. vbi habet: *Sanxitque ne quis pullatorum media cauea sederet.* Ex Quintiliano item *lib.* 2.*c.*13. vbi inquit: *Collidere manus, terræ pedem incutere, ferire pectus, frontem cedere, mire ad pullatum circulum pertinet,* hoc est, ad cumulum rudium, & imperitorum hominum. Et Plinius *lib.*7.*Epist.* Pullatos *sordidos* appellat. Sic Cic. *in orat. contra Vatinium* illi obiicit, quod in epulo Q. Arrii cum toga pulla discubuerit, atratus scilicet, quum Arrius & alii conuiuantes in alba sederent. Et *in orat. in Verrem,* illi opponit, quod cum tunica pulla & pallio incesserit. Illud autem nec omittendum, huiusmodi vestem non solum ex colore, sed & forma, vile indumentum fuisse; siquidem qui Principes viri funus faciebant, nigra Prætexta vtebantur, teste Festo Pompeio *lib.* 14. Thraces, teste Plutarcho *in vita Pauli AEmilii*, in aciem prodibant induti tunica pulla. Et Pompeius qua die ad Pharsaliam profligatus fuit, pullo amiculo fuit indutus, quod refert Alex. ab Alex. *lib.*5.*c.* 13. Sed cuius authoritate, nescio. In statutis militum Hierosolymitanorum *t.t.* 4. sancitum, ne in funere cuiusuis Equitis, nec etiam magni magistri, quis, siue fuerit frater, siue secularis, pullatus fusus sequatur, ob hanc forte causam, quod vile indumentum pullum censuerint. Spartianus *in Adriano*. Senatores & Equites Romanos semper in publico togatos esse iussit, nisi si à cœna reuerterentur. Ipse quum in Italia esset, semper togatus processit. Capit. *in M. Antonino* ait: *Veniens in Italiam, togam ipse sumpsit, & milites togatos esse iussit, nec vnquam sagati sub eo fuerunt milites*

Est & aliud apud apophoretum *lib.eod.c.133.* Lacernæ.

Non est lana mihi mendax, nec vtor aheno,
Si placeant Tyriæ, me mea tinxit ouis.

Quo significatur, eas esse albas; nam his lacernis albis vtebantur in spectaculis, teste eod. Martial. lib. 4. Epigr. 2.

Spectabat modo solus inter omnes
Nigris munus Horatius lacernis,
Cum plebs & minor ordo, maximusque
Sancto cum duce candidus sederet,
Toto nix cecidit repente cælo,
Albis spectat Horatius Lacernis.

Et Iuuenalis Sat. 1.

Crispinus Tyrias humero reuocante Lacernas.

Quo ostenditur, facile deponi lacernas, & quæ tantum togis superponerentur. Cic. secunda Philipp. *Primum luce non tenebris, deinde Rhodius cum calceis, non toga, nullis nec caligis, nec Lacerna.* Gellius *lib.13. c. 20.* citat Ciceronem *in 2. Antoniana* dicentem, *Cum Gallicis, & lacerna cucurristi.* Et *lib.eod.cap.5.* refert Castritium summum Rhetorem spectatum à D. Hadriano ob mores, atq; literas, quum discipulos suos quodã Senatores vidisset die feriato tunicis & Lacernis indutos, eis dixisse: *Equidem maluissem vos togatos esse.* Permittebatur autẽ pluuię & frigoris causa, pręsertim in Theatro, ac ludorũ spectaculis, ad arcendã cœli iniuriã togæ lacernã superinduere. Quod ex iã dictis colligitur, & ex Plin. *lib.19.c.25.* vbi de Vergil. sydere inquit: *Nubilo occasu pluuiosam hyemẽ denuntiant, statimq; augent lacernarum pretia.* Suet. *in Claudio, c.6.* scribit, ei aduenienti spectaculis, Equestrem ordinẽ depositis lacernis assurgere consueuisse. Am. Marcel. *lib.14.* sic habet: *Sudant sub ponderibus lacernarum, quas in colli exerta singulis ipsis adnectant.* Ex quibus lacernarũ gestatio qualis esset, colligitur Quo loco non *singulis*, sed *fibulis* legendum puto; nam fibulis circa colli exerta adnectebantur lacernæ, ne aliqua ex parte prolaberentur; Nam vtrinq; humeris superindui poterat, & ex vtraq; quoq; parte reiici, iuxta illud Iuuenalis Saty. 2.

Crispinus Tyrias humero reuocante lacernas,

Quod vero inquit Suet. Augustũ cauisse, ne Ædiles posthac

paterentur Romanos in foro & circo nisi positis lacernis togatos cõsistere, decreti causam desumptam, quod in concione pullatorum turbam vidisset, ita intelligendum, quod quo ad formam, pulla vestis à lacerna non multum differret, sed tantum in colore; nam lacernæ modo albæ, modo purpureę erant, vt ex dictis facile elicitur, pulla vero semper nigra, &c. Quamuis & nigris lacernis, præsertim ob luctum, aliquos quandoque vsos, ex Martialis loco superius adducto censendum est.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.
CAP. XLI.

Senatorum censum ampliauit, ac pro octingentorum millium summa, duodecies H. S. taxauit.

PRæter ea quę alibi adnotauimus, sciendum, ex hoc Suet. loco clare colligi, vt per belle supputat Budęus *lib. 2. de asse*, Augustum ampliasse censum Senatorum, qui ante erat viginti millium ad triginta millia, id est, tertia parte pluris, quod etiam ex Iuuenalis dictis colligi facile potest, qui ita habet Satyra 3.

Mensura tamen quæ
Sufficiat, si quis me consulat edam.

Et paulo post:

Bis septem ordinibus quam lex dignatur Othonis
Hoc quoque si rugam trahit extenditque labellum,
Sume duos equites, fac tertia quadringenta.

Quum enim Equester census esset, vt alias docuimus, quadringenta sestertia, hoc est, decem millia coronatorum, hæc summa triplicata triginta millia aureorum censum Senatorium fuisse constat. Quæ etsi Lipsio *elect. 2. c. 17.* minime probari videantur, ex Dione *lib. 54.* vbi duobus in locis Senatorium censum fuisse tradit 25. myriadum, hoc est, vt Plutarchus *in vita Antonii* testatur, decies, H-S. & nõ 12. H. S. vt hic Suet. Ego tamen magis Suet. & Iuuenali assentior, quũ Dion minus clare rem explicet, & Plutarchi locus nihil de censu Senatorio habeat. Nec sane mirandum, Alex. ab Alex. *lib. Genial. 4.*

nial.4.c.11. ſcripſiſſe, Cenſum Senatoriū olim fuiſſe ad nummos octingentos millium; ibi enim de primæuo Senatorio cenſu verba facit, nondum aucto ab Auguſto ad duodecies centena millia ſeſtertium nummum. Qui primus cenſus Senatorius factus poſtremis temporibus, vt inquit Plinius *in procemio, lib.* 14. Hoc à Cæſare Dictatore primum factum ex hiſtoria confirmamus, Senatores enim antea erant multi, qui non valde magnum cenſum habebant, quod præter ea, quæ alias diximus, etiam innoteſcit, quod Tribuni plebis ex quinque claſſibus fiebant, teſte Liuio, qui poſtea in Senatum legebantur poſt Aſinium plebiſcitum, *ex Gellio libro* 14. *cap. vltimo*, & tamen quintæ claſſis cenſus exiguus erat, ex eodem Liuio. Tiberius, *ex Cornelio Tacito lib.2.* cenſum Senatorium iuuit, egentiſſimos loco cedere coegit, & Claudius eos laudauit, qui ob rei familiaris anguſtiam Senatorio ordini ſponte ceſſere, *ex eodem Tac. lib.* 11. & lib.1. de Tiberio inquit: *Propertio Celeri Prætorio veniam ordinis ob paupertatem petenti decies ſeſtertium largitus eſt*, id eſt, decies centena millia nummum, ſi Budæo credimus *lib.2. de aſſe*, id eſt, 25. millia aureorum coronatorum. Suetonius *in Veſpaſiano, cap.*17. ſcribit eum in omne genus hominū liberaliſſimum expleuiſſe cenſum Senatorium, id eſt, vt ego interpretor, Senatores plenū cenſum non habentes iuuiſſe. Et Nero Senatoribus pauperib. annua ſalaria, & quibuſdam quinaria ſtatuit, *ex Suetonio, in illius vita, cap.*10. Non immerito ſane Plinius *lib.*14. poſteriorum temporum mores inſectans ait: *Reges innumeri honore artium colebantur, & in oſtentatione has proferebant, opem & immortalitatem per illas ſibi prorogari arbitrantes. Quare abundabant & præmia & opera vitæ. Poſteris laxitas mundi, & rerum amplitudo damno fuit, poſtquam Senator cenſu legi cœptus, iudex fieri cenſu, magiſtratum ducemque nil magis exornare, quam cenſus, poſtquam cœpere opes in authoritate ſumma & potentia eſſe, captatio in quæſtu fertiliſſimo, ac ſola gaudia in poſſidendo, peſſum iere vitæ pretia, omneſque à maximo bono liberales dictæ artes in contrarium cecidere.* Et Ouid. lib 3 amorum.

Curia pauperibus clauſa eſt, dat cenſus honores,
Inde grauis iudex, inde ſeuerus eques.

Et Propertius lib. 3.

Aurea nunc vere sunt secula, plurimus auro
Venit honos, auro conciliatur amor,
Auro pulsa fides, auro venalia iura.

Et Horatius lib. 1. Epist.

Scilicet vxorem cum dote, fidemq; & amicos,
Et genus & formam regina pecunia donat.

Et lib. 2. Serm.

——————*Omnis enim res,*
Virtus, fama, decus, diuina, humanaq; pulchra
Diuitiis parent, quas qui construxerit, ille
Clarus erit, fortis, iustus, sapiens, simul & Rex,
Et quicquid volet.

Et Iuuenalis Saty. 3.

Protinus ad censum, de moribus vltima fiet
Quæstio.

Et Lucretius lib. 5.

Posterius res inuenta est, aurumq; repertum
Quod facile & validis & pulchris dempsit honorem,
Diuitioris enim sectam plerumq; sequuntur.

Petronius.

Quisquis habet nummos, secura nauiget aura,
Fortunamq; suo temperet arbitrio,
Vxorem ducat Danaen ipsumque licebit
Acrisium ... credere quod Danaen,
Carmina componat, declamet, concrepet omnes,
Et peragat causas, sitque Catone prior:
Iurisconsultus paret, non paret, habeto,
Atque esto quicquid Seruius & Labeo.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. XLII.

Magna vero quondam sterilitate ac difficili remedio quam venalitias, & Lanistarum familias, peregrinosque omnes, exceptis medicis & præceptoribus, partemque seruitiorum Vrbe expulisset.

QVi essent Lanistæ, superius in *Cæs. c.* 26. docuimus, hoc loco sat est dicere, Lanistas fuisse magistros & institutores

tores gladiatorum; Hi enim pueros venalitios ementes, eos ad gladiatoriam artem instruebant, atque vt peritia magis præstabant, ita & cariores vendebantur, quorum maximam copiam Romæ fuisse, ex hoc patere potest, quod ad sterilitatem minuendam eos Augustus ab Vrbe abegerit, sicuti & illos, qui seruos venales habebant, Vrbe expulit. Non solum enim publice alebatur à Lanistis maximus numerus gladiatorum, quos venundabant illis, qui in spectaculis publicis pugnas gladiatorum exhibebant, sed & apud proceres Romanos & diuites integræ familiæ eorundem numerosissimæ in eundem vsum alebantur. Ita legimus apud Cæsarem *lib. 3. belli ciu.* M. Cœlium Rufum Senatus decreto Repub. amotum, Milonem ob Clodii necem damnatum, sibi adiunxisse, eo quod magnis muneribus datis gladiatoriæ familiæ reliquias habebat. Et *libro 1. belli ciu.* Lentulum gladiatores, quos ibi Cæsar in ludo habebat, in forum productos, eisdem libertatem confirmasse, iis equos attribuisse, & se sequi iussisse. Gladiatorum familias recenset Cice. *pro Syll.* & C. Terentius, auctore Plinio *libro 34. cap.* 7. Gladiatorum quadraginta paria in foro per triduum auo suo à quo adoptatus fuerat, dedit. Et C. Seruilius in funere P. Licinii Crassi, Pont. Maximi fratris sui, exhibuit Gladiatores 120. qui pugnarunt, teste Liuio *libro 39.* & T. Flaminius mortis causa patris sui, munus gladiatorium exhibuit, in quo per triduum quatuor & septuaginta homines pugnarunt, *ex eodem Liuio in calce libro* 41. Cæsar Ædilis 320. gladiatorum paria in spectaculum exhibuit, teste Plutarcho *in vita illius*, & Suetonius de eo scribit, c.10. *Nam quum multiplici vndique familia comparata inimicos exterruisset, cautum est de numero gladiatorum, quo ne maiorem cuiquam habere Romæ liceret.* Illud sane minime reticendum duximus, nō solum gladiatorium munus per Lanistarum familias exerceri solitum, sed & etiam per alios, puta per captiuos, quo pacto Annibal spectaculum gladiatorium exercitui suo præbuisse, ac pugnantia aliquot paria captiuorum montanorum, idem author refert *lib. 21.* Aliquando etiam per voluntarios pugnatores munus gladiatorium perfectum tradit idem Liuius *lib. 28.* vbi habet:

Scipio Carthaginem ad vota tribuenda Diis, munusq́; gladiatorium, quod mortis causa patris patruiq́; parauerat edēdum, rediit. Gladiatorum spectaculum fuit nonnunquam nō ex eo genere hominum, ex quo Lanistis comparare mos est, seruorum delectu, ac libertorum, qui venalē sanguinem habēt, sed voluntaria omnium, & gratuita opera pugnantium fuit; nam alii missi ab Regulis sunt ad specimen insitę gentis virtutis ostēdendum, alii ipsi professi se pugnaturos, in gratiam Ducis, alios æmulatio & certamen vt prouocarent, prouocatique haud abnuerent, traxit; quidam quas disceptando controuersias finire nequiuerant, aut noluerant, pacti inter se, vt victorem res sequeretur, ferro decreuerunt; Neque obscuri generis homines, sed clari illustresq; Corbis & Orsua patrueles fratres apud Liuium de principatu Ciuitatis, quamobrem vocabant ambigentes, ferro se certaturos professi sunt. Non solum vero in funere in honorem demortuorum gladiatorium munus exhibitum, sed & Romanos in Festis, in Amphitheatris, foro, & circo, quinimo, & in conuiuiis à Tyrrhenis consuetudinē mutuatos adhibuisse, locupletissimus testis est Athenæus *lib.* 4. *Dipnosophistarum*, authoritate Nicolai Damasceni Philosophi Peripatetici.

Non modo vero ad minuendam sterilitatem Augustus Gladiatorum familias Vrbe expulit, sed post illum succedentibus temporibus penitus munus Gladiatorium Christianæ fidei lumine tenebras dissipante sublatum scimus. Ita Iustinianus Imperator *l.* 2. *Cod. lib.* 43. non immerito prohibet gladiatoria spectacula tanquam cruenta præberi, & D. Cyprianus *lib.* 1. *Epist. in Epist. ad Donatum*, gladiatoriam voluptatem execratur his verbis: *Paratur gladiatorius ludus, vt libidinem crudelium luminum sanguis oblectet, homo occiditur in hominu voluptatē, & vt quis possit occidere, peritia est, vsus est, ars est, scelus non geritur, sed docetur.* Præterea Lactantius Firmianus *lib.* 6. *de vero cultu, cap.* 20. ample detestatur gladiatoria munera. Otho. *libro* 4. *Chroni. capite* 16. refert, Arcadio & Honorio imperantibus, sedente Romæ Damaso Summo Pontifice, ab Oriente venisse Dirimachium quendam monachum, & quum spectaculo gladiatorio vidisset Populum

Romanum

Romanum operam dare, & huiuſmodi lætitiæ genus tamquam dirum & inhumanum abominaretur, Tribunitia quadam facundia longa oratione cum populo egiſſe, vt Laniſtas vrbe pelleret, atque ab eorum ſpectatione abſtineret, verum nihil obtinuiſſe, quinimo intempeſtiuum illius conſilium atque ſuaſionem ægre ferentem, illum declamantem lapidibus obruiſſe. Qua de cauſa Imperatores illo in numerum Diuorum relato, lege ſanxerunt, ne poſthac gladiatores vſquam eſſent, & eorum cruenta ſpectacula penitus è Republica tollerentur. Nicephorus Caliſtus *libro* 13.*cap*.1. atque Theodoretus *lib*.2.*Hiſt*.*Tripart*.*cap*.2. huic hiſtoricæ narrationi conſentiunt, quamuis *Thelemacum*, non *Dirimachium* appellent. Scribunt quoque idem Nicephorus *lib*.7.*cap*.46. & Sozomenus *lib*.1.*Hiſt*.*Tripart*.*cap*.9. Conſtantinum Magnum, deuicto Licinio, ſpectaculum gladiatorum decertantium Romæ frequentari ſolitum, prohibuiſſe. Tatianus Iuſtini martyris diſcipulus *in oratione contra Græcos*, illis exprobrat, quod oblectarentur aſpectu gladiatorum pugnantium in ſpectaculis, quodque ita mente eſſent Anthropophagi, vt emerent nutrirentve ſeruos, vt occiderentur in ſpectaculo, & coronarentur Athletæ homicidæ ab Agonotheta & munerario. Franciſcus Petrarcha *lib*.5.*Epiſt*.*Epiſt*.73. huiuſmodi ſpectaculum deteſtatur, quod Neapoli ſe vidiſſe teſtatur, neque fidendum ei ciuitati admonet, in qua hominem innoxium in ludo occidi accidat, Virgilianum illud vſurpans;

Heu fuge crudeles terras, fuge littus auarum.

Et Plinius Iunior *lib*.4.*Epiſt*. Gymnicum agonem deteſtatur, Clemensque Alexandrinus *lib*.3.*Pædagog*.*cap*.11. ſcribit, non ſapere ciuitates, quibus ludus pro re ſeria habetur, neque enim ludi ſunt inanis gloriæ cupiditates, quæ ad efficiendum mortes adeo ſunt immiſericordes. Quis enim non deteſtetur certamen, in quo pugnantes quam grauius poterant, ſeſe ferire ſtudebant? & non modo, (quod ſcripſit Scribonius Largus, qui tempore C. Tiberii Cæſaris & Meſſalinæ medicinam Romæ exercuit,) contuſiones in luctationibus paterentur, ſed etiam non raro vſque ad alterius,

vel etiam amborum pugnantium interitum certamen protenderetur, quemadmodum præter Athenæum & Plutarchum Gal. quoque testatur *3.lib.de composit. medicament.per genera* i quiens, se g'adiatores grauiter vulneratos curasse, & ob id à suæ ciuitatis Pontifice in eorum medicum cooptatum fuisse. Quin auctor est Gellius *lib.7.c.3.* gladiatori ad pugnandum composito pugnæ hanc propositam sortem fuisse, aut occidere, si occupauisset, aut occumbere si cessasset. Et Cic.2.*Tuscul.* memoriæ mandauit, eosdem vulneribus confectos ad Dominos mittere solitos, qui quærerent, quid vellent, si satisfactum iis non esset, se velle decumbere, nam vsque adeo mortem & vulnera intrepide obibant, vt nec ingemiscerent, nec vultum mutarent. Ita & Plutarchus *lib.5.Sympos.* scriptum rel quit, in Pisa ciuitate & Elide Peloponnesi regione Monomachiam, seu singulare certamen, in Iouis sacris vsque ad mortem deuictorum, cadentiumq; iugulationem procedere consueuisse.

Præter gladiatores, qui iure ablati sunt, & exhiberi prohibiti in spectaculis, necnon in monomachia, seu duello dicto, iudicialis pugnæ genere per Tridentinã Synodũ *sess.9.* recte prohibitæ, & à Principibus Christianis tollendæ. Torneamenta quoq; seu decursoriæ pugnæ *Giostra* dictæ, in quibus mortis periculum imminet, per constitutionem sanctam Clem.5. detestata & ablata fuere, quum in iis decedentibus denegetur sepultura, *extra, cap.1. & 2. de torneamen.lib.5.Decretal.tit.13.* & horum loco à nobilibus & Principibus cæteræ species torneamentorum in vsum trahendæ, eo quod periculo mortis vacent, puta quæ Bareræ, cursus ad annulum, & ad hominem ligneum, *Quintanam* dicunt, quibus militiæ studentes se exercere possunt, & populum spectantem voluptate afficere.

Illud profecto haud satis mirari possum, quod & Reip. Romanæ libertatis tempore, & sub Imperatoribus nobiles, ignobiles, Consulares & Imperatores ipsi spectacula adeo inhumana, ac omni sæuitia plena libentissime, maximaque cum voluptate intuerentur, ita vt Nero pugnantes gladiatores adeo attente spectaret, vt ad refocillandum visum,

ſum, acutioremque reddendum ac robuſtiorem, per Smaragdi lucidum virorem intuitus ſit, teſte Plinio, *lib.37. cap.5.* Adeoque valuit huiuſmodi ſpectaculi genus ad populi fauorem conciliandum, vt ex capite legis Iuliæ *de ambitu*, à Cicerone Conſule latæ, quod citatur *in oratione pro Seſtio, & in Vatinium*, & de qua Dion *libro* 37. vetitum ſit, ne gladiatores eo biennio, quo quis petierit, aut petiturus ſit, dare liceret. Et Dolobella cenſuit ſpectaculum gladiatorium, per omnes annos celebrandum pecunia eorum, qui Quæſturam adipiſcerentur, teſte Tacito, *Annal.lib.*11.& Tiberius Imperator coactus fuit impenſas gladiatorum nimias coercere, paribus gladiatorum ad certum numerum redactis, ex Suetonio *in illo, cap.*34. Eo enim proceſſerant, vt aliqui, quamuis diuitiis haud affluentes, ad captandam popularem auram gladiatores multa pacta mercede ad ſpectacula exhiberent.

Quid autem per venalitias familias intellexerit Sueton. videndum modo. Venale dicitur, quicquid venditioni expoſitum eſt; ita Cicero *lib.3. Offic.* hortos venales appellat. Et *in oratione contra Rullum*, poſſeſſiones venales vocat. Ita apud Iuriſconſultos *l.1. C. de rerum permutat.* venalis poſſeſſio, quæ vendenda proponitur. Quamuis aliquando ignominiam ſignificet. Ita Saluſtius *in Iugurt.* vrbem venalem appellat, in qua homines pretio, non iure agant. Et Cic.in Anton. *Quum domi ſua turpiſſimo mercatu omnia eſſent venalia.* Et rurſus: *Vt haberet omnia iura regna venalia.* Et iterum: *Venalem in Sicilia iuriſdictionem habuit.* Necnon & habere fidem venalem, & proponere fidem venalem. Et in Saluſt *Saluſtius nihil in eo honore non venale habuit.* Et *in orat.* Syros venales appellat. Et apud Iuriſtas venalis ſententia, quæ pretio fertur, *l.venales, C.quando prouoc. non eſt neceſ.* Venales, ſi nihil aliud addamus, proprie ſerui vocantur, qui ad vendendum ſunt expoſiti, *ex Quintil.lib.8.c.1.*& præſertim ſerui nouitii ita appellãtur I.C. *ex l.11. D.de neg geſt.* Ita & Seneca *lib.4.de beneſ.c.* 12 ſcribit: *Mercator vrbib. prodeſt, medicus ægrotis, mãgo venalibus,* Idẽ li.2. *Detrahis veſtimẽta venalib. ne q̃ vitia corporis latcãt.* Eadẽ in ſignificatione vſus eſt Plin.*li.35.c.17.* Ita & Cic.*in orat. poſt reditum,*

reditum, Cappadocem modo abreptum de grege venalium dixit. Et in orat. pro Q Fratre: *Publ. qui ex Gallia pueros venales adducebat*. Et de Orat. *Manlianæ leges venalium vendendorum.* Et Quintil. Declamat. 338. *Quum forte videret puerum venalibus interpositum*. Et Suet. in lib. de clar. Rhetor. *Venalitij quum Brundusii gregem venalium naui educerent*. Venales autem (vt diximus) proprie nouitii serui dicuntur, ex Quintil. *loco citato*, & Iuristis, & ex Cic. in orat. pro domo: *Iste nouitius Ligur venalis ascriptor & subscriptor tuus*. Et Plin. Epist. 21. lib. 1. *Credo decentes esse seruos, qui mihi sunt empti consilio tuo, superest vt frugi sint, quod de venalibus melius auribus, quam oculis iudicetur*. Horat. Satyr. 1.

——— Etsi
Reticulum panis venalis inter onusto
Forte vehas humero.

Venalitios esse magones, ex hoc Suetonii loco patet, & magis ex Cicer. *in Orat.* vbi habet: *Neq; me diuitiæ mouent, quibus omnes Africanos & Lælios multi venalitij mercatoresq; superarunt.* Ita & appellatos venalitios mangones, apud Iuristas legimus *l. vlt D. de ædil. edict.* Quamuis venalitiarii eisdem etiam vocentur mancipiorum negotiatores, *l.* 207. *D. de verborum significat l.* 1. § 1. Et nos venalitiariam vitam exercere, Vlpianus dixit *l* 73 § *fin. D de leg.* 3. & venalitia pro venalibus, sicuti seruitia pro seruis dixit, *l* 5. *de iur. deliber.* & è venalitio nouitiorum emere, dixit Venuleius *l. vlt. de ædil. edict.* pro, ex corpore seu grege venalium, velut alii interpretantur, ex venalitio, id est, loco, vbi nouitii serui venduntur. Cæl. Rhodig. *lib.* 28. *cap* 10. adnotauit locum, quem inscenderent venalitii, ab Aristophane vocatum τράπεζα. Venalitium tamen aliquando etiam à Iuristis appellatur vectigal rerum publice venalium, *l.* 4. *C. de proximis sacro. scrin.* Ex dictis patet, *venalitium* adiectiuum quid significet, id est, venale, vnde *venalitiæ familiæ*, id est venalium, vt Pomponius I.C. *l. sed etsi*, 31. §. *fin. D. de donat. inter vir. & vxor.* In qua significatione & hic familias venalitias accepit, id est, seruorum vendendorum, præsertim nouitiorum, quos veteratoribus opponunt Iuristæ, *l. vlt. D. de ædil. edict.* Nam quicunque ex venalitio noui-
tiorum

tiorum emptus, alicui ministerio propositus sit, statim eum veteratorum numero esse. Et Martianus veterana etiam mancipia vocat, ad differentiam nouitiorum, qui anno continuo in vrbe, non in agro seruierunt, *in l. interdum, §. quoties, D. de public. & vectigal.* Venuleius tamen *in l. vlt.* aliter hanc rem explicat, inquiens, Veteratores non spatio seruiendi, sed genere & causa æstimandos esse, ita vt veterator sit seruus alicui turpi aut sordido ministerio addictus, nouitius vero, qui vel nulli adhuc, vel nobili alicui ministerio sit præpositus. Sed quomodocunque res se habeat, Suet. hoc loco per venalitias, familias vendendorum seruorum indistincte accepisse, iure existimandum puto.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.
CAP. XLV.

Itaque corollaria & præmia alienis quoque muneribus ac ludis, & crebra & grandia de suo offerebat.

COrollarium, auctore M. Varrone *lib. I. de ling. Lat.* significat communi significatione id, quod additum est prĕter illud quod debitum, tanquam auctarium quoddam. Omnis itaq; accessio & additio lucrosa *corollarium* dici poterit. Ita Cic. *in Verrem*, illius auiditatem exprobrans, inquit: *Cœnabat apud Eupolemum, argentum is cæterum purum apposuerat, ne purus ipse relinqueretur, duo pocula non magna, veruntamen cum emblematis. Hic quasi festiuum acroma, ne sine corollario de conuiuio decederet, ibidem conuiuis inspectantibus emblemata auellenda curauit.* Ex quibus liquet, Ciceronem Verri exprobrasse auiditatem, quum illi nec conuiuium nec argentum purum sat fuisset, verum etiam & emblemata corradi mandasse, tanquam corollarium, id est, additamentum lucri. Pecuniarum corollarium apud eundem *in Verr.* obseruamus, dum ait: *Vt esset, vnde Apronio ad illos fructus orationum hoc corollarium nummorum adderetur.* Apud Plinium 21. *lib.* corollarium accipitur pro corollis ipsis, quæ in ludis seu muneribus publicis, quando actores placuissent, illis dabantur; ait

ait enim: *Paulatim Roma ſubrepſit appellatio, corollis inter initia, propter gracilitatem nominatis mox & corollariis, poſtquam è lamina area, tenui & aurata, aut inargentata dabatur.* Apud eundem Plinium, *lib* 19. corollarium pro ſupranumerario poſitum obſeruamus, vbi loquens de Cleopatræ conuiuio inquit: *At illa corollarium id eſſe, ſumptuumq́, in cœna taxationem confirmans*, quaſi dicat, ſupra cœnæ taxationem, quam ſe ſponſione interpoſita ſumptuoſiſſimam Antonio paraturam promiſerat. Ita & ſcriptores quum aliquid extra ordinem rei tractandæ addunt, *corollarium* appellare paſſim conſueuere. Apuleius poſticam Venerem ſeu præpoſteram ſymbolicos corollarium appellauit, inquiens: *Mihi iam fatigato de propria liberalitate Photis puerile obtulit corollarium.* Quod vero ad præſentis textus dilucidationem pertinet, dubio procul vox iſta *corollaria* accipienda pro coronis, vel pro donatiuo aliquo, quo Auguſtus etiam in aliorum ludis actores proſequebatur; nec in alia ex Plinio ſignificatione accipiendam puto, quia munificentiam Auguſti Cæſaris, quam efferre Suetonius ſtudet, minueret. Erant enim coronæ illæ leuiſſimi valoris, *ex Plinio, loco ſuperius allegato.* Quinimo & Cicero *in Frumentaria* ſcribit: *Noli hos colligere, qui nummulis corrogatis de nepotum bonis ac de ſcenicorum corollariis decumam emerunt.* Magis itaque congruet Auguſti liberalitati, ſi interpretemur *corollaria*, id eſt, munera, & etiam adiectiuis illis, *crebra & magna*, ita vt ſenſus ſit, quod in alienis muneribus & ludis, nedum in ſuis, Auguſtus actoribus propoſuerit non ſolum magna præmia, ſed & crebra etiam corollaria. Sicut enim pretium dicitur, quod pro re empta datur, ita præmium, quod in ludis pro victoria dandum proponitur, ita dictum, quaſi præuium, quia primum proponitur, quod dandum eſt victori, deinde certatur.

C. SVET.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO. CAP. XLV.

Nulloq; Græco certamini interfuit, quo non pro merito certantium quemq; honorauerit.

MIrum sane, quantum in huius loci explanatione hallucinentur interpretes omnes, quos hactenus viderim, dum alii Græca certamina interpretantur, id est, facta in Græcia, alii Romæ, sed more Græco; quamplurimi sacra & ludos apud Græcos celebrari solitos, vt constat ex lectione historica, quorum maximam partem recenset Alex. ab Alex. *lib. Genial.* 5. *c.* 8. *& lib.* 6. *c.* 19. Nos tamen, quia Suetonium minime verba facere existimamus, nec de certaminibus in Græcia vel Romæ, Græco more factis, hæc missa facimus, existimantes, Suetonii dicta intelligenda de certaminibus à Græcis hominibus athletis seu pugilibus Romæ factis, ob idq; vocari Græca certamina, ad differentiam eorum, quæ fiebant à Latinis, quod veritati consentaneum esse, subsequentia verba ostendunt, quum ait: *Spectauit autem studiosissime, & pugiles Latinos, quos etiam comittere cum Græcis solebat.* Ad id spectare videtur illud Horatii in Epist. ad Augustum:

Venimus ad summum fortunæ, pingimus, atq;
Psallimus, & luctamur, Achiuis doctius vnctis.

Si enim de certaminibus Græcis proprie ἀγῶνες dictis, quæ quatuor præcipue fuere, vt scribunt Budæus *in prior. adnot. in Pand.* & Pollux *lib.* 3. *c.* 30. & Cæl. Rhod. *lib.* 13. *c.* 30. nempe, Olympia, Pythia, Nemea, & Isthmæa, meminisset vtique Suet. illorum, nec ita ieiune de illis scripsisset, nulla eorum facta mentione, quæ tamen summa spectacula olim fuisse, nemo est qui ambigat. Præterquam quod nunquam huiusmodi Romæ celebrata, sed duntaxat in Græcia, præsentibus Imperatoribus & militibus Romanis, non semel apud Liuium obseruamus; sique Augustus in Græcia prouincia huiusmodi certamina spectasset, id profecto Suet. nec alii historici reticuissent. Quibus accedat, quod iam diximus, sequenti nimirum lectioni textus, minime aptari posse expositorum interpretationes.

C. SVET.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. XLV.

Coercionem in histriones, magistratibus in omni tempore & loco lege vetere permissam, ademit.

NOmen *coerctio* est deriuatum à verbo *coerceo*, id est, ***reprimo, restringo.*** Ita *coercere aquam, ne dilabatur,* dixit Cicero *in Top.* Et de clar. orat. ***Fluuium extra ripas diffluentem coercere.*** Et Iuristæ ***in l. 1. §. penult. D. de font.*** Coercere arbores etiam est ramos constringere & circumcidere, ne eorum vmbra vicino prædio noceat; qua in significatione soli Iuristæ ***in l. 1. § deinde, D. de arbor.*** Alias coercere, tum de pecuniaria, tum de corporali pœna vsurpatur. In priori significatione Cic. de Orat. ***Coercere aliquem ablatis pignoribus.*** Item apud Iuristas *coercere pignoribus* dicitur ***in l 4. §. 1. D. de damn. infect.*** Cic. in Offic. ***Eos morte, exilio, vinculis, damno coercent.*** Et lib. de Legib. 3. ***Magistratus ciuem nec obedientem, multa, vinculis, verberibus coercento.*** Sic Iurisperiti ***in l. 6. D. de pœn, l. nemo 7. D. de regul. iur.*** Hinc *coerctio*, animaduersio pecuniaria, seu in corpus dicta, cuius variæ species sunt. Quædam enim capitalis, ***l. hæc stipulatio, 200. D. de verb. signific.*** quæ ad corporis punitionem pertinet, & dicitur publica castigatio seu coerctio. Quædam vero est modica, ***apud Paulum l. final. D. de offic. eius cui mand. est iurisdict.*** ad mistum imperium pertinens, quæ pecuniaria est. Est & leuis coerctio, ***apud Vlpianum in l. prætor 7. §. præterea, D. de iniur. & l. non solum, §. quamquam, D. eod.*** qua significatur leuis pulsatio & emendatio, vt ipse Vlpianus interpretatur ***in d. §. præterea.*** Verum Suetonii dictum in hoc loco sumendum pro generica coerctione, omnes species superius dictas comprehendens, &c. Nam quum lege vetere magistratibus Romanis permissum esset animaduertere in histrionum nimiam licentiam, eos minime coerceri posse, voluit Augustus, ea forte ratione motus, vt in publicis spectaculis, præsertim scenicis, libere publica & priuata malefacta redarguere possent, ex quo homines erubescere pudereque discerent.

C. SVET.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. XLV.

Nec tamen eo minus aut Xysticorum certationes, aut gladiatorum pugnas seuerissime semper exegit.

XYstus & Xystum, quum apud Græcos idem significet, quod apud Latinos, tamen differre contendit Gulielmus Philander *in Annotat. in Vitruuium*, inquiens: *Xystos Latini vocăt porticus tectas, vbi athletæ per hyemem exercebantur. Xysta autem subdiales ambulationes, vbi sudo cœlo exercebant palæstras*, cuius assertionis quum nullam probabilem causam assignet, nec scriptoris alicuius authoritate firmet, quid credam, nescio. Hoc sane pro constanti affirmare possum, Xysos seu Xystum fuisse porticum in athletarum exercitationes & aliorum etiam deambulationes exstructum. Ita Suet. *in Aug. c. 72.* illum sua prætoria xystis & nemoribus excoluisse tradit, quæ loca deambulationibus assignata subdialibus, Græci παράδρομίδα vocant. In his autem morem fuisse Romanis arbores nutrire, & in varias figuras conformare, cōstat ex Plinio, *Epist. 5.* scribente: *Ante porticum Xystus concisus in plurimas species, distinctusq; buxo.* Quod ex antiqua Græcorum lectione obseruatum reperio vt in Aristeæ Orpheo: ἦν μοὶ παλαίστρα καὶ δρόμος ξυστὸς πέλας, id est, *erant mihi palestræ & dromos xystices prope* Et Xenophon *in Oeconomico:* εἰ ἐν τῷ ξυστῷ περιπατοῖεν, id est *si in xysto obambularent*. In posteriori significatione fere semper accipitur apud Cicer. & vniuersaliter pro qualibet porticu. Nam & *de clar. orat.* inquit: *Quum inambularem in xysto.* Et de opt. orat *Spatiari in xysto.* In Academ. quæst. *Et quum pauca in xysto loquuti essemus, tum in eodem spacio consedimus.* Ad Atticum tamen, quum gymnasium xysto coniungit, & quandoque etiam priori significatu vsum dicere possumus. Sed de Xysto plura apud Vitruuium *lib. 5. cap. 11. & lib. 6. cap. 10.* Ita autem appellatum, dicunt omnes, à telo seu hastili, quo vterentur in se exercendo athletæ, ξυστὸν illud Græci appellauere. *Xystis*, inquit Arrianus, *prælongæ hastæ sunt.* Herodotus *Hist. prima*, enumerat Xystin inter

Crœsi donaria. Vnde *Xystarches* gymnasii athletici princeps, qui scilicet Xysto præerat, vti apud Tertullian. *in lib. ad martyres*, & ξυςάρχειν, inquit Suidas, γυμνασίου ἄρχειν. Et apud Am. Marcellinum legimus lib. 21. *Xystarchæ simili purpurato.* A Xysto etiam *Xystici* dicti ii, qui per hyemem se in Xystis exercebant, vt Græci *ad l. 4. D. de iis qui not. inf.* interpretantur. Xystici enim inquiunt, οἱ ἐν τῷ ξυςῷ ἀγωνιζόμενοι. *Xystici* enim legendum, non *exustici*, vti perperam in Pand. Florentinis. Xysticorum substantiue Suet. hoc in loco non solum meminit, sed & *in Galba, cap. 15.* adiectiue inquiens: *Si quid scenici aut Xystici donatum olim vendidisset.* Xysticorum meminit quoque Tertullianus *in lib. de spectacul.* inquiens: *Etenim ipsi actores & administratores spectaculorum, quadrigarios scenicos, xysticos, arenarios illos amœnissimos.* Gladiatores autem minime Xysticos vocatos, quod perperam Cæl. Rhodig. *lib. 21. c. 18.* affirmauit, clarissime dignoscitur ex hoc loco Suetonii, vbi Xysticorum certamina contraponit gladiatorum pugnis. Erant itaque, vt vno verbo dicamus, Xystici ex athletarum numero, & qui athleticas exercitationes agebant. De quibus nos plura inferius scribemus.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO. CAP. XLV.

Vt Stephanionem togatarium, quum in puerilem habitum circumtonsam matronam ministrasse compererat, per trina theatra virgis cæsum relegauerit.

HVnc histrionem fuisse, ex textu clare patet, quem primum togatæ saltationis inuentorem vtriusque secularibus ludis & D. Augusti, & Claudii Cæsaris saltasse, memoriæ proditum est à Plinio, *lib. 7. cap. 48.* Histriones autem fabulas in scena saltare solitos, author est idem Suet. *in Caligula, c. 57.* vbi inquit: *Pantomimus Mnester tragœdiam saltauit, quam olim Neoptolemus tragœdus ludis, quibus Rex Macedonum Philippus occisus est, egerat.* Saltare autem fabulas, nihil aliud erat, quam motu ac gesticulatione illas explicare, atq; imitatione proponere, cuius rei nos alibi abunde meminimus.

mus, vbi ex Rhodig. *lib. 5. cap. 3.* de saltatore illo, qui Neronis tempestate, Demetrio Cynico inspectante, saltauit Veneris & Martis adulterium. Et alterius pantomimi, qui Neronis temporibus, spectante Barbaro Rege, ex Ponto Romam profecto, ita scite fabulam saltauit, tanta peritia & artificiosa imitatione, peragili motu, & continua gesticulatione, vt Rex eum à Nerone petierit sibi tradi, vt interpretis loco apud accolas barbaros lingua & moribus diuersos, illo vteretur. *Togatæ* autem fabulæ vocabantur, quæ Romanorum more scribebantur, sicuti *Palliatæ*, quæ iuxta Græcorum morem, quibus gestandi pallium ita peculiare fuit, sicuti Romanis induendi togam; eam enim Romani gestare iubebantur, neque peregrinis ea vti licebat, *ex l. sed si accepto, 32. D. de iur. fisci.* Vnde illud Plinii iunioris Epist. lib. 3. *Idem cum Græco pallio amictus intrasset (carent enim togæ iure, quibus igni & aqua interdictum est) postquam se composuit, Latine, inquit, declamaturus sum.* Et Sueton. in Claudio, cap. 15. *Peregrinitatis reum orta inter aduocatos leui contentione, togatumne an palliatum dicere causam oporteret, quasi æquitatem integram ostentans, mutare habitum, prout accusaretur defenderetur ve, iussit.* Et Cicero *in orat. pro Posthumo, & in Verrinis,* aperte ostendit, ciui Romano crimini datum fuisse, si qui in prouinciis quum essent, toga non vterentur, qua de re Scipio à Q. Maximo accusatus. Quibus autem ciuitatis Romanæ ius dabatur, eisdem & togæ ius concedebatur, vnde nomen, *Galliæ togatæ,* vt apud Martialem:

Gallia togata nomine dicta toga.

Ita & *fabulæ togatæ*, Romano more scriptæ. Et *togatarij*, vel *togatarum actores & scriptores*, qualem Stephanionem appellat Suetonius hoc in loco.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO. CAP. XLV.

Hylam Pantomimum querente Prætore in atrio domus suæ, nemine excluso, flagellis verberauit.

PAntomimi antiquis dicebantur omnium personatum in Scena imitatores histriones, quiq; personas per sin-

gulorum actuum similationes ostendebant & effingebant, à voce Græca παντομιμέομαι. Plinius in Panegyrico: *Idem ergo populus ille Scenici Imperatoris spectator & applausor, nunc in Pantomimis quoq; aduersatur, & damnat effœminatas artes.* Iulianus in l.27.D.de oper.libert. *Si libertus artem pantomimi exerceat, verum est, debere eum non solum ipso patrono, sed etiam amicorum ludis gratuitam operam præbere.* Vlpianus l.43.in fine, de act.empt. *Plane si in tantum pretium excessisse proponas, veluti si ponas agitatorem postea factum pantomimum.* Cassiodorus *lib.4.* Varro *Epistola vltima* ita ait: *Pantomimo igitur, cui à multifaria imitatione nomen est, quum primum in Scena plausibus inuitatus aduenerit, assistunt consoni chori diuersis organis eruditi, tunc ille sensuum manus oculis canorum carmen exponit, & per signa composita quasi quibusdam literis edocet intuentes aspectum, in illaq; leguntur apices rerum, & non scribendo facit, quod scriptum declarauit. Idem corpus Herculis designat, & Venerem fœminam præsentat, Regē facit & militem, senem reddit & iuuenem, vt in vno credas esse multos tam varia imitatione discretes.* Ex dictis patet manifeste, quis Pantomimus fuerit. Seneca in ἀποθεώσει Claudii, Mnesterem in hac arte ludicra excellentem, *pantomimum & histrionem* promiscue appellat. Eiusdem fit mentio à Suet. *in Caligula, c.36.* scribente de eo: *Marcum Lepidum M. Nestorem quosdam obsides dilexisse fertur commercio mutui stupri.* Et cap 55. *M. Nestorem Pantomimum etiam inter spectacula osculabatur.* Et cap.57. *Pantomimus M. Nestor Tragœdiam saltauit.* M. Nestor hic sub Claudio Nerone, interfecta Agrippina matre, cuius libertus erat, accenso rogo, ipse ferro se transfegit, incertum charitate in Patronam, an metu exitii, ita referente Tacito, *lib. Annal.* 14.

Hylæ huius Pantomimi, de quo in textu Suetonii meminit Macrob *lib.2 c.7.* vbi & Pyladis, qui Comicus Pantomimus excellens fuit, sicuti nobilis in Tragœdia Bathillus, teste Seneca *lib.3.controuers.* Vide & Dionem *lib* 54. Ex hoc Suetonii loco compertum est, Suidam hallucinatum, qui hanc mollem & effœminatam Pantomimorum gesticulationem Tiberii temporibus prodiisse testatur. Quinimmo scribit Dion *lib.57.* Tiberio hanc artem ita displicuisse, vt

Roma

Roma Pantomimos eiecerit. Tacitus *lib.1.Hist.* scribit, Tiberium sanxisse, ne domos Pantomimorum Senator introiret. Hos etiam à Domitiano sublatos, Suet. *in eius vita, c.7.* ita refert: *Interdixit histrionibus Scenam, intra domum quidem exercendi artem iure concesso.* Idem Suet. *in Nerone, c.16.* Pantomimorum factiones cum ipsis simul relegatas scribit; At seditionibus Pantomimorum 26.*c.* tradit, eundem signiferum simul & spectatorem adfuisse, ex parte proscenii superiore. In oppositum tamen Tacitus *lib.13.* scribit: *Quum Nero ludicrum fautorum licentiam impunitate & præmiis veluti in prælia conuertisset, tandem non aliud remedium repertum est, quam vt histriones Italia pellerentur.* Tacitus vero idem alibi scenæ restitutos fuisse, sed à sacris certaminibus prohibitos tradit. Plinius *in Panegyr.* Pantomimos à Nerua reductos, rursus à Traiano abactos, auctor est. Vnum sane est, quod mihi magnum facessit in re hac negotium; video enim Suet. hoc loco scribentem, Augustum Hylam Pantomimum querente Prætore in atrio domus suæ, nemine excluso, flagellis verberasse, & Stephanionem togatarium per trina theatra virgis cæsum; nihilominus obseruo apud Tacit. lib.1. Annal. *Theatri licentia ventum ad seditionem, vnde apud Patres dicebantur sententiæ, vt Prætoribus ius virgarum in histriones esset, intercessit Haterius Agrippa Trib. pleb. increpitusq; est Asinij Galli oratione, silente Tiberio, valuit tamen intercessio, quia Diuus Augustus immunes verberum histriones quondam responderat, neq; fas Tiberio infringere dicta eius.* Et quum vtriq; in histrionum albo dubio procul sint reponendi, non video, quomodo loca hæc conciliari possint. Quamuis enim hoc capite Suet. scribat, Augustum coercitionem in histriones magistratibus omnibus ademisse, & coercitio, animaduersio pecuniaria sit non solum, sed & in corpus castigatio, vt superiori capite adnotauimus, tamen inquit, Augustum permisisse magistratibus in ludis scenicis coercitionem; Possumus tamen dicere, Tacitum loquutum de theatrali licentia, quæ non modo histriones, sed & spectatores respicit, quod clare verba Taciti sonant quoque; etsi Pantomimi inter histriones connumerari possint, non tamen inter scenicos histriones reponendi,

nendi, quum hi motibus & gesticulatione quadam fabulam repræsentarent, histriones vero scenici voce & cantibus modulationibusque fabulas agerent, veluti Comœdias Tragœdiasque.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO. CAP. XLV.

Pugiles, Athletæ, & Gladiatores, de quibus in textu huius cap.

EX huius cap. 45. Augusti lectione clare patet, quanto in errore versentur, qui nullum discrimen inter athletas, pugiles, & gladiatores faciendum putant, sed eorum significationem promiscue confundi à scriptoribus obseruari. Quomodo autem inter sese differant, breuiter perquirendum. Hoc tamen prius præsupposito, omnibus his tribus commune fuisse, quod se exercerent, vt in publicis ludis seu certaminibus possent populum delectare, & cum victoria præmiis potiri. *Athletas* Galenus *in libro ad Trasybulum* eos fuisse tradit, qui corpori incrassando roborique comparando solummodo incumbebant, ex quo, dum gulæ nimium indulgent, factum, vt sicuti corpori pingui & crasso, ita mente hebetes & torpidi redderentur. Hinc iure Plato 3 *de Repub.* illos somnolentos, segnes, ignauos, desides appellauit. Et Plutarch. *in libro de tuenda valetudine*, eos saxis atque gymnasiorum columnis similes tradit. Et Hippocrates *libro primo Aphorismorum*, ob id habitum athletarum tamquam periculosum, maximisque ægritudinibus obnoxium detestatus est. Et Hieronymus *in exhortatione medicinæ*, Athletas, inquit, quorum vita & ars sagina est, nec diu posse viuere, nec sanos esse, animasque eorum ita nimio sanguine & adipibus, quasi luto inuolutas, nihil tenue, nihil cœleste, sed semper de carnibus & victu, & ventris ingluuie cogitare. Constat itaque, athletarum omnium institutum eo spectasse, vt corporis magnitudinem & robur compararent. Quinque erant præcipua certaminum genera, quibus in publicis ludis & spectaculis certabant, nempe lucta, pugillatus, cursus, saltus & discus. Vnde luctatores, pugiles,

pugiles, cursores, saltatores, discoboli nuncupabantur. Frequentius tamen, vt Iulius Pollux *lib.5.* testatur, in tribus se exercebant, nempe in cursu, pugillatu, & lucta, quinimmo ipsorum proprium magis cæteris omnibus, erat lucta seu palæstra, vnde *palæstritas* potissimum appellatos athletas obseruamus, Latini enim luctam *palæstram* appellauere vt plurimum, quam Græci πάλην dixere. Ita Cic. 16. *Verr.* de Heraclii hæreditate, quam palæstritis concessisset, maximam partem Verrem abstulisse inquit. Et Persius Satyra 4.

Quinq; palæstritæ licet hæc plantaria vellant.

Et Cic. *de Senect.* scribit: *Quum Milo iam senex esset, athletasq; se in curriculo exercentes videret, aspexisse lacertos suos dicitur, illachrymansq; dixisse: At hi quidem iam mortui sunt.* Ibidem: *Nec enim ex te vnquam es nobilitatus, sed ex lateribus & lacertis tuis.* Et Galen. 1. *de aliment. facult. cap. 2.* scriptum reliquit, luctatores potissimum athletas veros esse vocatos. Sed tria præcipua athletica munia perbelle Aristoteles *primo Rhetoricorum libro* comprehensus est, inquiens: *Agonistica seu certatoria corporis virtus magnitudine constat, vi, & celeritate, celer namque robustus est, qui vero pedibus diu ac citissime mouetur, Dromicus est, siue cursor. Qui aduersarium premere ac retinere valet, Palæstricus, id est, luctator. Qui vero plagas impingere potest, Pliticos, id est, pugil ac percussor; qui duobus his præcellit, Pancraciasticus, qui his omnibus, Pentathlus.* Ab Aristotele mutuatus Quintilianus *lib. 2. Orat. Instit.* ita scribit: *Peritus non se docendum Pancratiaste susceperit, pugno ferire vel calce tantum, aut nexus modo, atque in his ictus aliquot docebit, sed omnia quæ sunt eius certaminis.* Ad hoc spectant, quæ à Plutarcho *in Paralellis in Lucullo* scribuntur: *Athletas, inquit, die vna, qui lucta & pancratio coronantur, more quodam admirabili, νίκας vocant, id est, victorias.* Pugiles vero sub athletis vniuersaliori significatione comprehendi, ex dictis satis patet, pugilesque quemadmodum & athletas roburi & pinguedini comparandæ operam dedisse, legimus apud Teren. *in Eunucho, act. 2. Scen. 3.* Ita & Tespiro ille Plautinus *in Epid.* herilem filium valere dixit *pugilice* atque *athletice*, hoc est, robustum & pinguem esse; id enim agebant, vt validius percutere valerent, & plagas sibi

illatas minus sentire. Hi autem inter se nudi pugnabant pugnis strictis & nudis, vel sphæra ænea aut lapidea, plenis vel foris laminisve circumieptis mutuo sese percutientes. Et pugiles etiam cæstibus pugnasse certum est, nec cæstuum pugnam à pugillatu separandam, (quod voluit doctissimus Hieronymus Mercurialis *libro Gymnastices 2. cap 9.*) facile conuincitur ex Cicerone ipso *de clar. orat.* ita scribente; *Pugiles inexercitati, etiamsi pugnos & plagas Olympiorum cupidi ferre possunt.* Et in Tuscul. *Pugiles cæstibus contusi non ingemiscunt.* Et rursus ibidem: *Pugiles etiam quum feriunt aduersarium, in iactandis cæstibus ingemiscunt.* Qui autem essent gladiatores supra ample docuimus, cumque armis incidentibus & pungentibus vsque ad mortem, præmio conducti, dimicarent, quantum ab athletis & pugilibus distent, satis apertum putamus, Quum & Cicero *in Orat.* athletas à gladiatoribus aperte secreuerit, & clarius etiam *Epist. Famil. libro 7. Epist. 1.* per hæc verba: *Nam quid ego te athletas putem desiderare, qui gladiatores contempseris?* Addamus, Suetonium athletarum omnium exercitationes certamina seu certationes hoc capite appellare, gladiatorum vero pugnas. Xysticorum enim à nomine athleticas exercitationes omnes comprehendi posse, paulo ante diximus.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO. CAP. XLVII.

Prouincias validiores, & quas annuis magistratuum imperiis regi nec facile, nec tutum erat, ipse suscepit, &c.

DVplicem diuisionem prouinciarum superius *cap. 36.* constituimus, & priorem explicauimus, secundæ interpretationem in hunc locum remittentes. Erat autem hæc, quod occupata Republica à Cæsaribus, & ad vnum Republica translata, prouinciæ populo Romano subditæ, aliæ Cæsaris factæ sunt, aliæ pop. Romano assignatæ, vt à Proconsulibus gubernarentur, sicuti Cæsares per Præsides sibi adscriptas regebant, quod ex hoc Suetonii loco elicitur; quinimo & Strabo *lib. 6. in calce operis sui*, de hac re ita scriptũ reliquit:

reliquit: *Prouinciæ sæpenumero aliter atque aliter diuisæ sunt nunc autem ex Augusti Cæsaris instituto ita sunt partitæ; nam quum ei patria totius imperii summam permiserit, pacisque ac belli potestatem habeat, vniuersum imperium bipartito sic diuisit, vt partem sibi sumeret, eam scilicet, quæ militum præsidio indigeret, partem vero Pop. attribueret eam, quæ pacata est, & sine armis facile retinetur. Complures igitur Prouincias fecit, quarum aliæ Cæsaris, aliæ populi appellantur, ipse in suas Præsides cum imperio mittit, populus in suas Proconsules & Pretores.* Quibus consentanea sunt quæ a Dione *libro 53.* de re hac scribuntur, in nomenclatura tantum missorum ad Prouinciarum gubernacula à Strabone dissidente. In Pandectarum lib. 1. de Prouinciarum Rectoribus legimus, quod qui Cæsaris erant, *Præsides*, qui populi, *Proconsules* appellabantur, *l. 1. & passim D. de off. præs. & sub rub. de off. procons.* Hos autem prouinciarum magistratus annuos fuisse Reipublicæ temporibus, superius diximus; à Iulio Cæsare tamen sancitum, ne Prætoriæ Prouinciæ vltra annum, neve Consulares plus biennio obtinerentur. Quamobrem, quum hic Suetonius de Prouinciis, quæ annuis magistratuum imperiis regebantur, tantum verba faciat, de Prætoriis tantum sanxisse Augustum dicendum est; Nam quum ipse Iulio Cæsari successisset, vtique & Prouincias Consulares biennales fuisse existimandum, quum nullibi legatur, Cæsaris legem abrogatam. Præterea & id etiam comprobari potest, quod Præsides Prouinciarum sub Cæsaribus ius tantum Prætorium habebant, quod inferius erat imperio Proconsulari, quod ex Vopisco *in Probo* colligimus, vbi legitur: *Accepto igitur hoc Senatusconsulto secundum orationem permisit Patribus, vt ex maiorum iudicum appellationibus ipsi cognoscerent, Proconsules crearent, Legatos Consulibus, ius Pretorium Præsidibus darent, quas leges Probus ederet, Senatusconsultis propriis consecraret.*

Prouinciæ appellatione intelligebantur regiones omnes ab Italia seiunctæ, quæ populi dominio subiiciebantur, vt Festus docet, & Ægesippus scribit, Romanos, quum in ius suum vincendo redigerent procul positas regiones, appellauisse *Prouinciales.* Prima vero omnium Sicilia Prouincia

fuit appellata, ſicut docet Cicero *in Verrem Act.* 3. ſic dicens: *Primo, quod omnium nationum externarum princeps Sicilia ſe ad amicitiam fidemque Pop. Romani applicuit. id quod ornamentum Imperii eſt, Prouincia eſt appellata.* Et Ouid. 1. Faſtor.

Redditaque eſt omnis populo Prouincia noſtra.

Proconſulatum magiſtratum Prouincialem fuiſſe diximus. Nec obſtat, quod Cæſar de bello Gall. *libro* 6. per initia ſcripſerit, Cn. Pompeium Proconſulem in Vrbe fuiſſe, quod extra ordinem factum ex eodem loco clare patet, quum dicat ibidem Cæſar, Reipublicæ cauſa Pompeium Proconſulem ad Vrbem cum imperio manſiſſe. Scio & alia Prouinciarum diuiſionis membra enumerari à modernis, vt à Wolphgango Lazio *libro ſecundo, capite tertio*, qui eo loco de Quæſtoriis Prouinciis pertractat, quæ tamen improprie ita appellatæ ſunt; nam Quæſtoribus nullæ Prouinciæ ordinariæ aſſignabantur, ſed Quæſtores cum Proconſulibus & Prætoribus in Prouincias proficiſcebantur, quibus exactio tributorum & publicæ pecuniæ cura demandabatur. Quod ſi aliquando aliqua de cauſa Prouinciæ ſine Proconſule, vel Prætore relinquebantur, & aliis abeſſe contingebat, totum Prouinciæ regimen Quæſtoribus demandabatur aliquando. Vnde Cicero *ad Atticum libro* 6. *epiſt.* quæ incipit, *Tarſum venimus*, ſcribit: *Mihi difficilis ratio adminiſtrandi, qui paucos dies habebam reliquos annui muneris, illud autem difficilimum, relinquendus erat ex Senatuſconſulto, qui præeſſet.* Solebat autem fere ſemper cum imperio relinqui, aut vnus ex Legatis, aut Quæſtor præficiebatur; quod & Cicero ibidem oſtendit, dum ait, ſibi liberum fuiſſe, vt Quæſtorem ſuum Meſcennium præficeret, vel Q. Fratrem, qui vnus ex ſuis quatuor Legatis erat. Tandem tamen neutrum præfecit, ſed C. Cœlium Quæſtorem ſucceſſorem Meſcennii. Ita & *in Verr. Act.* 4. ſcribit: *Quæſtores vtriuſque Prouinciæ, qui iſto Prætore fuerant, cum faſcibus mihi præſto fuere.* At certe faſces Quæſtores non habebant, vti Quæſtores, ſed vti cum imperio Prætoris loco Prouinciam regentes, ſiquidem iam dudum Verres deceſſerat de Prouincia, quum Cicero ad inquirendum eum eo profectus eſt, etiam L. Metellus ſucceſſor

cessor declaratus. Quæstores autem non habuisse lictores, nec viatores, nec vocationem, nec prehensionem quatenus Quæstores, clare docet Gellius *libro 13. cap. 12. & 13.* vnde nec fasces. Eodem pacto & Ciceronis dicta interpretanda *in orat. pro Plantio Quæstore*, existimo, quæ hæc sunt: *Nam simul ac me Dyrrachium attigisse audiuit Plantius, statim ad me lictoribus dimissis, insignibus abiectis, veste mutata profectus est.* Ita & Ciceronis *in 3. in Verrem actione*, dicta exponenda, dum loquitur de Cornelio lictore ipsius Verris legati; nam nec legati lictores habebant, nisi cum præficiebantur Prouinciis, quemadmodum nec Quæstores. Quamobrem non mihi probatur Alexandri ab Alexandro sententia *libro primo, capite vigesimoseptimo,* dum inquit, Quæstores, quatenus Quæstores, extra Vrbem lictores & fasces habuisse; quod ex Gellio falsum superius ostendimus, & ex Varronis etiam sententia. Quinimo quod ipse negat, Quæstores in Vrbe fascibus vsos, ex Liuio clare colligimus, qui *libro secundo* scribit, Sp. Cassio Consulatu peracto, à Cesonio Fabio & L. Valerio Quæstoribus diem perduellionis dictum. Item *libro 3.* A. Cornelium & Q. Seruilium Quæstores M. Velocio, quod falsus haud dubie testis in Cæsonem extitisset, diem dixisse. Ex quibus Quæstores vocationem habuisse, & per consequens lictorem, non ambigendum. Quod clarissime idem Liuius *libro quarto* docet, vbi P. Sestium Quæstorem ad militem quendam seditiose vociferantem misisse lictorem tradit.

Ex quibus patere existimo Vrbanos Quæstores in Vrbe vocationem & lictores habuisse. Scio quosdam hunc scrupum effugere tentasse, dicentes hoc ius non omnibus Quæstoribus in Vrbe fuisse, sed duntaxat illis, qui *Parrici* ab Alexandro vocati fuere, rectius *Parricidii*, quorum meminere Pomponius *in l. 2. §. Deinde quum ærarium, de orig. iur.* & Festus Pompeius *libro 14.* inquiens: *Parricidii Quæstores appellabantur, qui solebant creari causa rerum capitalium quærendarum.* Sed quum horũ à nullo historiarũ probato scriptore mentionẽ factam obseruarim, crediderim, nõ alios Quæstores præter dictos creari consueuisse; quamuis non negẽ illis de capitali

causa

causa quandoque cognitionem adscriptam. Quamobrem Alexandrum hallucinatum, atque cum eo ex posterioribus quamplures, inter quos Nou. crediderim, dum asserunt, Prouinciales habuisse lictores, Vrbanos minime, quum oppositum ostenderimus ex dictis, & presertim ex Liuio, cuius authoritatibus quidam satisfacere censent, legendo non *Quæstores*, aut *Quæstor*, sed *Quæsitores*, & *Quæsitor*; aiunt namque Romanis. Quæsitores dictos fuisse, qui quæstionum iudicia exercerent Quæsitores ante Leges 12. tabularum creari cœptos tradi. Pomponius *d.l.2 de orig.iur.* Dictatorem questionibus exercendis creatum legimus apud Liuium *libro 9.* Consules qui de Bacchanalibus quærerent, memorantur ab eodem *libro 39.* sic Consuli Iugurthinæ coniurationis quæstioni cognitionem demandatam scribit Cic. *in Bruto.* De Prætoribus, qui de veneficiis & peculatu quærerent, scribit Liuius *lib.38 & 39.* Talis fuit quæstio de vi a Cn. Domitio Prætore cognita, de qua Cic. & Ascon. *in Miloniana.* Ita Cic. *pro Rabirio Posthumo*, quum ait: *de pecuniis repetundis vidi, sed Prætor, quæsiui*; & Asconius: *Iudicium C. Cornelii de maiestate exercuit Q. Gallus Prætor.* Item Cic. de finibus: *L. Tubulus Prætor quæstionem inter sicarios exercuit.* Verum quum memoratos apud Liuium vere Quæstores fuisse omnibus receptum sit, legendum dubio procul *Quæstores*, & *Quæstor*, non *Quæsitores*, & *Quæsitor*; quamuis non negauerim, & his quandoque assignari potuisse quæstionū Capitalium ius & exercitium; tamen non ob hanc causam, sed quod ex se vocationem haberent, Lictores Vrbanos Quæstores habuere, quod posterior Liuii authoritas clare demonstrat.

Equestres etiam Prouincias, aliud membrum diuisionis, enumerat Alex. ab Alexandro *lib. 2. c. 29.* quibus scilicet Equites præficiebantur, puta Cappadociæ & Ægypti, *ex Tacito lib.12 & 7.* & Suet. *in Vespasiano, c.8,* scribit: *eum Cappadociæ propter assiduos barbarorum incursus Legiones addidit, Consularemque rectorem imposuit pro Equite Romano*; Verum ne hæ propriæ Prouinciæ Equestres appellandæ, quamuis ab Equitibus sub Imperatoribus, (quod florente Republica nunquam euenit) gubernatæ aliquādo fuerint, sed potius Con-

sulare

fulares & Prætoriæ, quia non priuatam & Equiti decentem authoritatem habebant, sed imperium Consulare & Prætorium, ita vt ex Tacito locis citatis eorum decreta perinde haberentur, ac si Consules Prætoresve ea censuissent.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO. CAP. XLIX.

Definitis pro gradu cuiusque, & temporibus militiæ, & commodis missionum.

TRia missionum genera apud Iurisconsultos; ex historiarum tamen fontibus desumpta, obseruamus: Vlpianus *in l.2.§.ignominiæ. D.de iis qui not.inf.* inquit: *Multa sunt genera missionum. Est honesta. quæ emeritis stipendiis, vel ante ab Imperatore indulgetur. Est causaria, quæ propter valetudinem laboribus militiæ soluit. Est ignominiosa, quæ toties est, quoties is, qui mittit, addit nominatim, ignominiæ causa se mittere; semper enim debet addere, cur miles mittatur.* Martianus Iurisconsultus in l. milites agrum, §.missionum, D.de re milit. *Missionum,* inquit, *generales causæ sunt tres, Honesta, Causaria, Ignominiosa. Honesta est, quæ tempore militiæ impleto datur. Causaria quum quis vitio animi vel corporis minus idoneus militiæ renuntiatur. Ignominiosa causa est, quum quis propter delictum Sacramento soluitur, & is qui ignominia missus est, neque Romæ, neque in sacro Comitatu agere potest. Et si sine ignominiæ mentione missi sunt, nihilominus ignominia missi intelliguntur.* Hactenus Iureperiti. Sciendum autem, quod milites missi honesta missione, dicebantur *solui Sacramento militari.* Amm. Marcellinus lib.30.de Gratiano maiori: *Tandemque honeste Sacramento solutus reuertitur ad Larem.* In causaria autem missione dicebantur *remoueri Sacramento.* In ignominiosa, Sacramento abiiciebantur. Et quod ad primum missionis genus pertinet, fiebat missio honesta, quum annos stipendiorum miles expleuerat, ac emeritis stipendiis dimittebatur, teste Liuio *lib.39.* & Mart. Iurisc. *d.l.milites, §. missionum.* Quot autem anni requirerentur militiæ ad hoc, vt miles honestam missionem mereretur, non omnibus eadem sententia. Quidam, nisi miles decennio stipendia meruisset,

ruisset, missionem haud petere potuisse tradidere, vt Plutarchus *in vita C. Gracchi*, & Polyb. *in libello de Roma. castramet.* qui est portio lib. *6.* illius in principio. Ex Tacito *lib. 1. Annal.* colligimus, Prætorianis militibus, expletis sexdecim annorum stipendiis, missionem permitti solitam, dum scribit: *Ad Prætorias cohortes, quæ binos denarios acceperint, quæ post sexdecim annos penatibus suis reddantur, plus periculorum susciperem.* Quam missionem & seditiosos milites in exercitu petiisse tradit, Blæsi filio Legato ad Tiberium misso, qui peteret militibus missionem ab sexdecim annis. Et paulo infra: *Clemens centurio Druso totius exercitus nomine missionem à sexdecim annis petiit.* Quibus postea subdit: *Satisfactum à Germanico, scriptis epistolis nomine Principis, quibus promissa missio vicena stipendia meritis, exauctorati qui sena decem fecissent, retentis tamen sub vexillis cæterorum immunes, nisi propulsandi hostis.* Eodem tamen in libro, quum Pannonicas legiones seditio incessisset, earum nonnullos senes memorat Perennius seditionis fautor, quos tricena aut supra stipédia numerasse ait. Statuamus itaq; quod anni viginti erát, per quos antequam veterani honesta missione soluerentur, militassent necesse erat. Quod ex dictis patet, & confirmatur ex eodem Tacito *in fi. lib. 1.* vbi Tiberius inquit: *Imparem oneri Rempublicam nisi vicesimo militiæ anno veterani dimitterentur, ita proxima seditionis mala consulta, quibus sexdecim stipendiorum finem expresserant abolita in posterum*; dabatur tamen & militibus honestissimis vacatio militiæ absoluta ante illud tempus viginti annorum à Principe ex priuilegio, quod tradidere Iuristæ *in §. ignominiæ,* toties supra citato, & plerumq; temporalis per quinquennium, ex Liuio *lib. 33.* Data etiam per annum Q. Fabio & Q. Fuluio Coss. eodem Liuio authore, *lib. 39.* Quamuis sub Theodosio Imperatore statutum sit, ne quis vacationem militiæ obtineret à Principe temporalem, nisi ex iustis causis, illisq; probatis ex l. vni. *de iis qui à prin. vacat. accep. lib. 10. Cod. tit. 44.* Differebat autem vacatio hæc ab e a, quæ veteranis expletis stipendiis dabatur, quia illa temporalis, & sine priuilegiis, hæc perpetua & cum priuilegiis, vt traditur à Iuristis *l. 2. de iis qui non implet. stipen. lib. 10. Cod. tit. de priuileg. veter. in P.* Icirco veterani

terani in Colonias mittebantur, vt pro nauata opera tot annis Reipublicę, agros acciperent, vt meminere Liuius *lib. 52. in orat. M. Pompilii Centurionis*, & Tacitus *lib. 1.* Qui vero missionem expletis stipendiis obtinebant, ii etiam vacationis tempore scuta, gladium, & cætera arma dicabant Laribus; vnde Ouid. lib. 4. Trist.

Miles vt emeritis non est satis vtilis armis,
Ponit ad antiquos quæ tulit arma Lares.

Causaria missio erat, quando propter valetudinem corporis, vitiumve, senium, aut ægritudinem animi, quis ante tempus honestæ missionis non idoneus militiæ renunciabatur. Hique milites causarii dicebantur, teste Liuio *lib. 7.* in hæc verba: *Tertius exercitus ex causariis Senatoribusque à T. Quintio conscribatur, qui Vrbi mœnibusque præsidio sit.* Militum causariorum meminit pariter Tacitus *in oratione Drusi ad tumultuarias Illyrici legiones.* Ignominiosa missione exauthorabantur milites ob delictum in pœnam. *Exauthorare* erat insignia militaria detrahere, & militandi facultate abdicare, *ex d. l. 2. §. ignominiæ*, vnique omnia militaria priuilegia adimebantur, & ignominia notabantur ita exauthorati, sicuti veterani & causarii, sacramento solui, & proprie dicebantur abiici. Am. Marcellinus, lib. 24. de Iuliano Imperatore; *Duos Tribunos sacramento soluit, vt desides & ignauos.* Et per initia lib. 25. *Abiecti sunt autem sacramēto etiam alii quatuor, ob flagitium simile vexillationum Tribuni.* Quamuis Tacitus *lib. 1. Annal.* de centurionibus auaris & crudelibus loquens, eos solutos militia scribat, & exauthoratos dicat milites, qui sexdena fecissent stipendia, his verbis indifferenter vsus. Illud præterea obseruandum etiam ex Tacito eodem loco, quod quibus missio honesta concedebatur, dabantur & præmia, sed qui exauthorabantur, soluebantur tantum militia sine præmio; scribit enim ita: *Igitur voluntatis inter se rationibus, placitum vt epistolæ nomine Principis scriberentur, missionem dari vicena stipendia meritis, exauthorari qui sexdena fecissent, ac retineri sub vexillo cæteros immunes, nisi propulsandi hostis.* Qui enim honestam missionem obtinebant, statim in Colonias mittebantur, vbi agri assignabantur, sed qui exauthorabantur, adhuc

sub vexillis retinebantur, donec coloniæ & præmia assignarentur. Quod etiam confirmari videtur per ea quæ Suet. de Tiberio scripsit *cap.* 47. in hunc modum: *Atque etiam missiones veteranorum rarissimas fecit, ex senio mortem, ex morte compendium captans.*

Nec illud prætereundum, quod qui ignominiæ causa mittebantur milites, *AEre diruti* dicebantur; inquit enim Festus: *AEre dirutum dicebant militem, cui stipendium ignominiæ causa non esset datum, eo quod æs diruebatur in fiscum, non in militis sacculum.* Hoc verbo vsus est Cic. in Verr. Act. 6. *Aleatoris* (inquit) *Placentini castra commemorabantur, in quibus frequens fuisset, tamen ære dirutus est.* Quale autem esset militare Sacramentum, ostendemus *in Galba cap.* 16.

Sciendum autem, quod qui missionem obtinuerant veterani, inuiti, præterquam in summo Reipub. discrimine rursus ad militiam adigi non poterant, teste Liuio *lib.* 3 . vbi P. Sulpitio Consules Patres prohibuisse tradit, ne quem militem ve[ter]em inuitum ducendi fas esset; voluntarie tamen aliquando & ipsos nomina dedisse, rursusque bellica munia sponte tractasse, colligimus ex Liuio *per initia libri* 37. ita scribente: *Ad quinque millia voluntariorum ex Romanis sociisq. qui emerita stipendia sub Imperatore P. Africano habebant, præsto fuere exeunti Consuli, & nomina dederunt.*

Nec etiam prætermittendum, non solum singulares milites missos, sed & aliquando exercitus integros, vel legiones & cohortes, quod munus senatui vel Consulibus Reipub. temporibus reseruabatur, & sub Imperatoribus ipsis, penes quos summa potestas erat, sed hi non dicebâtur mitti, sed *dimitti*, & *dimissionem*, non missionem obtinere, ita Liuius lib. 31. *Tum de exercitibus Consulum Prætorumque actum, Consules binas Legiones scribere iussi, veteres dimittere exercitus.* Et lib. 40. *Vt Q. Fuluio decedenti de Prouincia deportare inde exercitum, cuius forte opera & ipse & multi ante eum Prætores vsi essent, liceret. Quod fieri præterquam quod ita deberet, etiam prope necessarium esset; ita enim obstinatos esse milites, vt non vltra retineri posse in Prouincia viderentur, iniussique inde abituri essent, si non dimitterentur.* Valerius Maximus *lib.* 2. *cap.* 2. *de disciplina militari* scribit,

ſcribit, quod Q. Fuluius Flaccus Cenſor Fuluium Patrem cohortem legionis, in qua Tribunus militum erat, iniuſſu Conſulis domum dimittere auſum, Senatu amouit. Quod etiam confirmat Iulius Frontinus *lib. Stratagemat. 4. cap. 1.* Honorificum fuiſſe, militia ſolui miſſione honeſta non dubitandum; quum in Epitaphiis antiquis id non ſemel in defuncti honorem adſcriptum obſeruemus; veluti in æde Pomponii Læti Romæ in quodam marmore antiquo legimus: L. Domitii Valeriani miſſi honeſta miſſione. In alio, in domo Marcelli de Monte. C. Marii C. L. Arg. Saluiani miſſi honeſta miſſione. In alio, in palatio dominorũ de Vrſinis in Mõte Iordano, P. Ælii P. F. Ser. miſſi honeſta miſſione.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.
CAP. XLIX.

Vtque perpetuo, ac ſine difficultate ſumptus ad tuendos eos, proſequendoſque ſuppeteret, ærarium militare cum vectigalibus nouis conſtituit.

ÆRarii militaris meminit Dion Caſſius *libro 55. Hiſtoriæ Romanæ*, & præter Suetonium Zonara. Ærarii vero milites appellati, ſi Varroni credimus *lib. 4. lingua Latinæ*, ab ære, quod ipſis ſtipendia facientibus ex ærario perſoluebantur. Vnd & Ærarii Tribuni ab ære, quod ex ærario militibus reddebant, teſte Feſto *libro 1.* vti Budæus *in prioribus Annot.* Verum ſicuti in hoc nulla ſubeſt difficultas, ita nemo ex expoſitoribus, quos hactenus viderim, aperuit, quæ fuerint noua vectigalia, quibus Auguſtus militare huiuſcemodi ærarium conſtituerit. Nos bina vectigalia, quæ in hunc vſum cõſtituta ſunt, apud Hiſtoriç ſcriptores obſeruauimus; quorum primum eſt apud Dionem loco citato, vbi tradit Octauium Auguſtum viceſimam hæreditatis & legatorum, exceptis quæ proxime genere iunctis ac pauperibus relinquebantur morte aliorum, ſtatuiſſe inferri in ærarium militare; qui tamen Dion *lib. ſequenti, 56. ſcilicet*, ſcribit, eundem Auguſtum viceſimam hanc ſuſtuliſſe, cum eam ægre admodum pateretur populus, quumq; idem populus cum Senatu

dixisset, se quamuis aliam exactionem subiturum, quam il-lam. Postea Adrianus edicto sanxit, vt hæres non adiret hæreditatem, nisi vicesima prius soluta fisco; quod edictum antiquatum, vt notat Iustinianus *l.3.cum tit.de edict.D.Had.tol. lib.6. Cod.tit.33*. Legem tamen de vicesima parte hæreditatis iterum addidisse M. Antoninm Philosophum scribit Iulius Capitolinus, in illius vita. De hac etiam Plinius *in Panegyr. & 7.epist.ad Cornelium,& alia ad Fabatum*, meminit.

Aliud vectigal spectans ad ærarium militare ab Augusto constitutum elicimus ex Tacito *lib.1.* vbi scribit in hunc modum: *Centesimam rerum venalium post bella ciuilia institutam deprecanti populo edixit Tib. Militare ærarium eo subsidio niti, simul imparem oneri Rempublicam*. Hanc tamen, referente eodem Tacito *lib. 2. Annal.* vbi de Cappadociæ Regno loquitur, leuauit, ducentesimam pro centesima instituens Tiberius, nam ita inquit: *Regnum in Prouinciam redactum est, fructibusq; eius leuari posse vectigal professus Cæsar, ducentesimam in posterum statuit*. Vnde mendum in Dione *lib. 58.* esse suspicor, dum primum pendi ducentesima scribit solere, cuius loco centesima fuit instituta. His vectigalibus innixum ærarium militare, ex historica lectione obseruamus, & non quod Leuinus Torrentius in huius loci explanatione scribit, ad militare ærarium spectasse pœnas quasdam, vti eam quam ex Tacito *lib.1.Annal.* colligimus; Augustum scilicet legem Pappiam seu Poppeam in citandis cœlibum pœnis, & in augendo ærario sanxisse. Nam constat pœnas haudquaquam ad ærarium militare deferri solitas, sed ad ærarium commune, eo quod & ante ærarii militaris constitutionem ab Augusto factam, qui pœna aliqua afficiebantur, dicebantur fieri ærarii, seu referri in ærarios, hoc est, inter eos, qui ærario pendere debebant pœnæ nomine. Dion & Zonara tamen narrant, Agrippæ abdicati & relegati in Insulam pecuniam, ad ærarium militare relatam Augusti præcepto, ex quo colligere possumus, pecunias ex aliquibus pœnis collectas extra ordinem iussu Augusti, in ærarium militare illatas.

C. SVET.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. L.

In diplomatibus libellisque & Epistolis signandis initio Sphynge vsus est.

ANtiquos eodem modo, quo & nostrates in signandis claudendisque literis & instrumentis & aliis, vsos fuisse sigillis, alibi docuimus; sic veteres per similitudinem signatam, virginem dixere, id est, *hymen*, (membranula dicta) *obsignatam*, quæ in virili cōgressu disrumpitur. Quod vero in eis quoq; insculpta haberent simulacra, & imagines varias, ex hoc Suet. loco manifeste innotescit; siquidem ait Augustum in suo sigillo seu signo Sphynge primum vsum fuisse, mox imagine magni Alexandri, nouissime sua, qua signare quoq; insequentes Principes perseuerarūt. Cic. *in Catil.* Lentulum sigillum habuisse refert, in qua erat insculpta imago aui sui: Plin. *lib.* 37 *c.* 1. author est, Syllam Dictatorem annulo signasse, in quo insculpta erat imago Iugurthæ vincti. Quod & Plutarchus *in vita Sylla & Marii*, & Val. Max *lib.* 8 *c.* 15. confirmant. Et Mecænatem rana in signo vsum fuisse, ibidē Plin. tradidit. Qui etiam affirmat, Scatiēsem, vel (vt alii) Intercatiensem, cuius patrem Scipio Æmilianus, singulari certamine prouocatus, interfecit, eo certamine in sigillo insculpto vsum fuisse. Vnde eum Pręcontinus falso ioco redarguebat, inquiens: *Quid fecisset amplius, si eius pater Scipionem occidisset?* Pompeius Magnus Leonem ensiferum, quem Plutarchus in illius vita, voce Græca *Macharophorum* appellauit, ad signandum, insculptum in gemma habuit, *ex eodem Plutarcho ibidem.*

Sed vt ad rem nostram reuertamur, Plinius *lib. & cap. citato*, scribit Augustum in matris annulis bina sigilla reperisse, in quibus Sphyngis imago insculpta erat, ita consimiles, vt alterum ab altero discerni non posset, quorum altero vsus fuit in obsignandis Epistolis, & edictis. Postea ad fugiendam detractionem eorum, qui eius literas & edicta Sphynge signata accipientes, illa ænigmata afferre dicebāt, ea omissa Alexandri imagine vsum; Nihil tamē refert, quod

postea sua imagine, vt Suet. hic inquit, vsus fuerit, insculpta à Dioscoride Excellentiss. artifice in sculpendis gemmis, quam in signando in vsum sequentes Principes traxere, excepto Galba, qui, *ex Dione*, signatorium habuit annulum, maioribus suis familiare, cuius erat sculptura, canis è prora se proclinans. Sylla annulum, in quo gloriæ imago insculpta erat, habuit, teste Plutarcho *in illius vita*. Et Vopiscus in Aureliano scribit, *Vxori & filiæ annulum sigillaritium, quasi priuatus instituit.*

Sigillum autem dictum ita à sigillo, hoc est, parua statua, qualemque in sigillis obsignandis literis dicatis, obseruamus. Sic Vlpianus de fund. instr. l. quæsitum; *Sigilla* (inquit) *& statuæ affixæ non continentur.* Ita & sigilla legimus in ædificiis, *l. 13. §. sed si ædium, D. de vsufruct. l. 41. pen. de leg. 1. l. 12. §. Papinianus, D. de fund. inst. & instrum leg. l. 17. § castella, D. de act. emp. l. 19. §. idem Celsus, de auro & argen. leg.* & apud Plinium *lib. 36. cap. 24.* Pediculis argenteis adiuncta sigilla. Et *in l 32. De auro, & argen. leg.* sigillum candelabro adiectum *in l. 23. §. si quis rei suæ, D. de rei vind.* & patellæ adiecta sigilla, apud Ciceronem *6. in Verr. actione.*

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.
CAP. L.

Ad epistolas omnes horarum quoque momenta, nec diei modo, sed & noctis, quibus datæ significarentur, addebat.

SIcuti *dies* quandoque accipitur pro tempore interminato. Iuuenal.

Longa dies igitur, quid contulit?

Et Virgilius.

Multa dies, variusque labor;

Et apud Vlpianum *in l. 3. de ann. lega.* Annua, bima, trima dies pro tempore vnius, duorum, & trium annorum; Ita *hora* quandoque pro die sumitur. Cicero Verr. 3. *Vt quum horis nostris nos essemus vsi.* (Asconius inquit) *Horas suas vocat viginti dies, qui dabantur accusatori ad accusandum legitimi, totidemque defensori.* Quamobrem, quum nimia diligentia Augusti accusari

cusari posset, si in propria significatione horarum momenta eum epistolis apposuisse dixerimus, ego per horarũ momenta diei horas vel noctis interpretor; ita vt Augustus in epistolis scribendis solitus sit datam significare, non modo apposita die, sed & hora diei, vel noctis, qua scriptæ essent; non etenim (vt dixi) verisimile videtur, Augustum apposuisse datæ primum, vel secundum, tertium, quartum, quintum, sextum, & vltra etiam, horæ momentum. Sic diem in epistolis præscribere, vulgatum etiam nostris temporibus est, & *datam* vulgo dicunt. At horas adscribere à nullo obseruatum scimus, quum tamen id facere multis de causis perutile esset, cum exinde varii rerum successus & accidentia ostendi possint. Quod apud Iurisconsultos legimus, qui voluerunt inseri libello accusationis diem, & horam, si inde delicti possit esse peristasis necessaria iudicio, vt adnotauit Bartolus *in l. libellorum, de accusat. in P. num. 12. & in l. non solum, §. sed vt prohiberi, num.* 3. Idem & in aliis negotiis ciuilibus, si expediat, faciendum consultum, ex Vlpiano *in l eum actũ, de neg. gest. in* P. & in clericalibus, quum concursus est rescriptorum ad beneficia, horæ prioritas multum prodest, quæ in libellis supplicationum in rescriptis hora signaturæ apponenda, *ex cap. si à sede, c. 31. de praben. in 6.* Ita & accusatori & reo, orandi in iudiciis, non solum dies constitutus, sed & horæ assignatæ, teste Plinio *epist. 4. lib. epist. 9. ad Vrsum.*

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. LIII.

Domini appellationem, vt maledictum & opprobrium, semper exhorruit.

ANtiquitus Domini dicti sunt Patresfamilias, vt contumelia seruorum tolleretur, teste Macrobio *lib. Saturnal. 1. c. 2.* nam Dominus dicitur quasi qui domui præest, & eidẽ dominatur, & cui omnis familia paret. Hinc *domini* nomine solebant veteres aliquem honoris gratia salutare, vti habemus *in l. Nesennius, in princ. ad legem Falc.* sic & domini dicti, quibus populi subsunt. Virgilius:

Romanos rerum dominos, gentemque togatam.

Dominos quoque & dominas, Deos & Deas antiquitas vocauit. Virg.

Et vincti currum Dominæ subiere Leones.

Et Ouidius:

——*Et Domino soluere vota Ioui.*

Ob id ex hoc loco habemus, Augustum domini appellationem exhorruisse, & edicto cauisse, ne dominus appellaretur. Et Suetonius *in Tiberio, cap.* 28. scribit, Tiberium Cæsarem dominum à quodam appellatum denunciasse, ne se amplius contumeliæ causa ita appellaret. De eodem Cornelius Tacitus *libro Annal. secundo* scribit: *Acerbeque increpuit eos, qui diuinas occupationes, ipsumque dominum dixerant.* Et Lampridius *in Alexandro Seuero* ait de illo: *Dominum se appellari vetuit.* Populus Romanus magno odio prosequutus est Domitianum Imperatorem, quod nimis elatus, voluit se Dominum & Deum vocari. Quod idem Tranquillus *in Domitiano, capite vigesimotertio*, scribit. Alii tamen Imperatores passi sunt se Dominos orbis appellari, *ex l. bene à Zenone, de quadr. præscr. in Cod. cap. conuenior, 23. quæst. octaua*, & Iustinianus *in proœm. Instit. in subscript.* dicitur Dominus. Quod nomen (eo prouecta est ambitio, proh dolor) quum Deo Optimo solo conueniat, scribente Daniele Psal. 82. *Cognoscant gentes, quoniam nomen tibi est Dominus, & tu solus altissimus in omni terra*, & Psal. 99. *Scitote quoniam Dominus ipse est Deus*; nihilominus huiusce ætatis homines priuatissimi quicunque, Dominos sese appellari non solum permittunt, sed si secus fiat, indignantur. Quum tamen Dominus noster Iesus Christus dicatur formam serui accepisse à Paulo *ad Philip. cap. 2.* Et Gregorius Nonus Pontifex Maximus *in proœmio Decretal.* Seruum seruorum Dei se nominauit, quem postea Pontifices successores imitati sunt, sicuti etiam Instinianus *Seruum* se nominat, *in l. 1. de offic. Præf. Prætorio Africæ.*

C. SVET.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. LVI.

Assuit & clientibus, sicut scutario cuidam euocato quondam suo, qui postulabatur iniuriarum.

SCutarii appellationem multiplicem inuenio apud Scriptores Latinos. Apud Gallicos siquidem *scutarii* nomine intelliguntur qui stabuli Regii & equorum ministeria tractant, & *magnus Scutarius*, quem vulgo Galli dicunt *le grand escuyer*, Comes seu præses stabuli appellatur, translata in eum magni magistri authoritate, tempore Caroli Septimi, sub quo creatus fuit Potonus Xantralius primus magnus Scutarius, quod Gallici historici memoriæ mandarunt. Scutarius etiam Vegetio *lib. 2. de re milit.* dicitur scutorum artifex; in militia enim Romana habebant fabricas scutarias & loricarias, eodem teste. Scutarium etiam alii appellari contendunt armigerum, qui gerit scutum domini, quem Plautus *Scutigerulum* appellauit. Scutarii denique, teste Amm. Marcellino, pluribus in locis militum genus erant, ita appellatum à scuto, quo armabantur. Quod & Paulo Diacono, *decimo libro Historia Romana, & per initia Supplementi in Eutropium*, comprobatur, dum ait, Valentinianum ex Tribuno scutariorum apud Niceam Augustum factum. Scutatos milites hos vocauit Cicero in *Philippica secunda*, quod etiam Virgil. *lib. 9. AEneid.* fecit:

Ter centum scutati omnes Volscente magistro.

Scutatos item appellauit Liu. *lib. 8.* inquiens de Latinis: *Clypeis ante Romani vsi sunt, deinde postquam stipẽdiarii facti sunt, scuta pro clypeis fecere, & quod antea Phalanges similes Macedonicis, hoc postea manipulatim structa acies cœpit esse, postremo in plures ordines instruebatur, ordo sexagenos milites, duos centuriones, vexillarium vnum habebat. Prima acies hastati erant, manipuli quindecim distantes inter se modicum spatium, manipulus leuis visenos milites, aliam turbam scutatorum habebat. Leues autẽ, qui hastam tantum, gessaq; gerent, vocabãtur. Hæc prima frons in acie florẽ iuuenum pubescentium ad militiam habebat. Robustior inde ætas totidem manipulorum, quibus Principibus est nomen. Hos sequebantur scutati,*

omnes insignibus maxime armis, hos triginta manipulorum antepilanos appellabant, &c. Ex his Liuii verbis, scutati qui essent milites, facile deprehendemus, necnon & clypeum à scuto apud antiquos differentem fuisse, non quidem quod Seruius docuit, enarrans illud Virgilianum paulo antea citatum, quod Clypeus peditum esset, scutum equitum; nam & pedites scuta gessisse ex hoc loco Liuii patet, & ex secunda Philippica, vbi inquit: *Agmine quadrato cum gladiis sequuntur scutati milites*; Non negauerim tamen & equites scutis vsos, cum id præter Virgilium, clare Liuius *libro* 48. tradiderit. Sed differentia in hoc præcipue erat, quod clypeus formæ rotundæ erat, quod in comparatione oculi Cyclopis demonstrat, inquiens 3. Æneid.

Argolici clypei, aut Phœbeæ lampadis instar.

Argolico enim clypeo olim Romanos vsos testatur Plutarchus *in Romulo*, & Dionysius Halycarn. lib. 4. scutum vero erat formæ oblongæ, maiusque clypeo, quod Nonius Marcellus docet in generibus armorum; & alibi etiam, & Seruius 8. *AEneid.* in eum locum.

——Scutis protecti corpora longis.

Quod etiam ex Liuio dignoscere licet, quum *primo lib.* ait, primæ classi imperatum esse clypeum, cum galea, ocreis, & lorica; Secundæ pro clypeo scutum, & præter loricam eadem omnia. Datum itaq; scutum pro clypeo secundæ classi, vt milites corpus tegerent, quod sine lorica essent, vnde scutum θυρεὸν Græcis dictum à forium similitudine, quæ longiores, & latiores esse solent, & ita vocauit Dionys. Halyc. sicut ἀσπίδα scutum.

Ex dictis iam patere puto sat superque, quinam essent scutati milites Romanis ipsis. Reliquum modo est, vt videamus qui essent *Euocati*. Dum ego prima facie hunc locum Suetonii considerabam, in eam veniebam sententiam, *euocatum* interpretandum esse scutarium militem è legione seu cohorte vocatum in iudicium ad causam in iure dicendam; ita enim Cicero ad Atticum: *Euocari ex Insula Cyprios non licet.* Et in Verr. *Verres statim Messana literas dedit, Dionem euocauit.* Et rursus ad Atticum: *Non expulsi, sed euocati ex patria.*

Et

Et pro Deiotaro: *Venit vel accersitus vt socius vel euocatus vt is, qui Senatui parere didicerat.* Ita Plautus in Amph.

Euocate huc Sosiam.

Terentius in Eunuch.

Quem euocari hic vis foras?

Quod vero qui alibi essent, Romam ad dicendum causam euocarentur, & quod ad præsentem locum facit, clare docet Cicero *in Verr.3.* ita scribens: *Pericles Ephesius homo nobilissimus Romam euocatus est, quod author iniuria illius fuisse argueretur.* Vt interim omittam, veteres *euocare Deos* dixisse, cum precibus obsessæ vrbis numina deprecabantur, vt ea relicta in obsidentium vrbem transire vellent, ne aduersus Deos pugnare, aut capta vrbe etiam captiuos Deos habere viderentur. Quibus autem conceptis verbis id fieret, describit Macrobius *lib.3.Saturnal.cap.9.* & clarius etiam Liuius *lib.5.* vbi de M.Furio Camillo Dictatore Veientum vrbem obsessam aggrediente. Verum mutare sententiam coactus sum, quum pluries euocati militis mentionem fieri apud authores Latinos obseruarim. Cæsar *lib.3.comm.bell.ciuil.* scribit: *Erat Crastinus euocatus in exercitu Cæsaris.* Et lib.5. *Quumq; idem animaduerti cœptum esset, subito Legati, euocatiq; supplicare Cæsarem, ne dubitaret signum dare.* Et rursus *lib.3.* loquens de exercitu Pompeii: *Hæc erant millia 55. euocatorum circiter duo millia, quæ ex beneficiariis superiorum exercituum ad eum conuenerant, quæ tota acie disperserat.* Cicero Epist.Famil. libro quinto, Epistola omnium 35. *Itaq; virum fortem, mihiq; inprimis probatum Antonium Præfectum euocatorum misi ad te, cui (si tibi videretur) cohortes traderes.* Suetonius in Galba, cap.10. *Delegit equestris ordinis iuuenes, qui manente aureorum annulorum vsu, euocati appellarentur, excubiasq; circa cubiculum suum vice militum agerent.* Et in Vespasiano, cap.1. *T.Flauius Petronius municeps Reatinus bello ciuili Pompeiarum partium centurio, incertum sponte, an euocatus, profugit ex Pharsalica acie, domumq; se contulit.* Et Velleius Paterculus lib.2. *Deciderat Cassij caput, quum euocatus aduenit, nuntians Brutum esse victorem.* Et Tacitus *lib.17.* scribit, quosdam dixisse, Terentium euocatum occidisse Galbam. Salustius: *Heu quis miles, sed pro milite item*

ipse ab iis omnes vocatos & centuriones. Ex his omnibus clare patet, euocatos milites fuisse, sed quales fuerint, neminem adhuc recte declarasse scio. Nam Seruius enarrans illud Virgilii 2. Æneid.

Fas mihi Graiorum sacrata euoluere iura.

Et etiam declarans aliud eiusdem lib. 7.

Ipse vocat pugnas, sequitur tum cætera pubes.

Dum vtrobique tria militiæ genera assignat, *Euocati*, inquit, *non sunt milites sed pro milite.* Et iterum: *Fiebat enim euocatio; nam ad diuersa loca diuersi, propter cogendos exercitus, mittebantur.* Ex quibus verbis colligitur, euocatos milites fuisse ignobiles. Vnde forte Seruii authoritate ductus Ambrosius Calepinus in dictione *Euocati*, inquit: *Ita dicuntur, non quia iusti milites sunt, sed quia repentina aliqua necessitate ex agris in bellum tumultuarie vocabantur*, ita vt Calepino *euocati* sint, quos vulgo *Bisogni* appellamus, quam etiam sententiam sequutus est Alex. ab Alex. *lib. 6. cap. 22.*

Sed his non obstantibus, censeo ego, euocatos fuisse milites strenuos & veteranos; si enim imperiti fuissent, quomodo ausi essent vna cum legatis Cæsarem obseruare, vt signum pugnæ daret. Quomodo Galba equitibus, quibus suiipsius custodiam commiserat, euocatos, nomine ignobilissimo inter milites, appellari mandasset? Quomodo T. Flauius Petronius euocatus centurio fuisset? Ad hæc, nonne Cæsar euocatos Pompeianarum partium ad eum ex beneficiariis superiorum exercituum conuenisse tradit? At certe beneficiarios non ignobiles milites fuisse, omnibus receptum est; quidam enim ex vocis significatione interpretantur, beneficiarios fuisse, quos Imperator suo beneficio promouisset in militiam. Alii beneficiarios fuisse dicunt milites veteranos, qui expletis militaribus stipendiis, missione obtenta, agris vel annuis stipendiis beneficio affecti sunt, vnde beneficiarii dicti. Sicuti in Iure Canonico beneficiarii & beneficiati dicuntur, qui beneficia ecclesiastica possident. Sic vrgente necessitate ab Imperatoribus, sub quibus militiam exercuerant, & à quibus, vt diximus, beneficia acceperant, rursus in militiam euocabantur,

tur, vnde *euocati* dicti. Huic nostræ sententiæ adstipulari videtur Cæsar, qui *libro* 1. *bell. ciuil.* inquit: *Petreius vero non deterritus, armat familiam cum hac, & Pictoria coborte cetratorum, barbarisq. equitibus paucis beneficiariis suis, quos sua custodiæ causa habere consueuerat, improuiso ad vallum aduolat.* Sed quis quæso dicere audebit, virum principem Petreium ad sui custodiam milites imperitos & vilifaciendos delegisse? Audiamus & Plinium Iuniorem *Epistol. lib.* 10. *Epistol.* 281. incipiente, *Gabius Bassus*, cuius hæc sunt verba: *Quantum prospicere potui, vir egregius & indulgentia sua dignus, cui ego notum feci, præcepisse te, vt ex cohortibus, quibus me præesse voluisti, contentus esset beneficiariis decem, equitibus duobus, centurione vno.* Vegetius *libro* 3. meminit beneficiariorum, quos ex ipso ignobiles aut imperitos milites fuisse, minime dignoscimus. Item ex Festo, *libro* 2. colligimus, beneficiarios milites opponi solitos municipibus, nam hi non vacabant, sed munus Reipublicæ faciebant; econtra beneficiarii appellabantur, qui vacabant muneris officio, quos quis audebit viles & infimos in militia appellare? Non me latet, *in Nouella* 13. beneficiarios intelligi, authoritate Cuiacii, exploratores & iudices, quos pro huius ministerii præmio, habebat prætor plebis immunes. Et Tertullianus *de fuga in persecutione*, scribit: *In matricibus beneficiariorum & curiosorum inter tabernarios & lanios, & fures balnearum, & aleones continentur.* Sed hęc militiæ limites excedunt, nec ad rem propositam faciunt.

Postremo, quum frequenter in marmoribus antiquis nomen Euocati obseruemus, euocatorum militum præstantiam arguere possumus. Romæ extat prope S. Laurentiolum in via publica inscriptio, in qua *Iulij Iuliani euocati* fit mentio. Et in alia, in atrio S. Potentianæ: *Aurelij Dassiani euocati Augusti.* In æde Pomponii Læti; in alia, *L. Millelij Valentis euocati Aug.* In alia S. Andreæ in Portugallo: *T. Albanij Principiani euocati Aug.* In alia, in pauimento S. Marcelli: *Aurelij Præsentini euocati.* In alia, in S. Nicolao de Forbitoribus: *Flauij euocati August.* In alia, prope arcũ Trofoli in pariete: *Aureliani euocati.* In alia, apud S. Mariam in Pusterula, in pariete cuius-

cuiusdam domus: *Minucij Asellani euocati.* In alia, in palatio Vrsinorum in S. Iordano: *Vipij Vrsini euocati.* In alia, in S. Nicolao post campum Florum: *Petronij Mamertini statorum euocati.* In alia, in domo D. Iulii Tamarotii: *M. Vipij Antonini euocati.* In alia, in domo D. Iacobi de Alberinis: *Auenij Europi euocati.* In alia, in pariete domus prope pontem Sixtum: *For. euocati August.* In alia, apud Sacellum D. Mariæ de Febribus: *Sept euocati.* Ex quibus omnibus clare patere potest, milites euocatos præstantissimos fuisse, non viles, aduersus Calepini & Alexandri ab Alexandro sententiam, necnon & Nicolai Perotti *in sua Cornucopia,* sentientis, euocatum fuisse non militem, sed pro milite, authoritate Martialis scribentis:

Lani Bardinus quod euocati.

Cuius loci interpretationem alias docuimus, ex qua percipiet lector, nihil ad rem præsentem facere Martialis authoritatem, nec minus quam ex Salustio profert Perottus, scribente: *Neu qui miles, neu pro milite*, nam euocatum pro milite dici non posse, ex dictis satis patet, nec id ex Salustii verbis posse colligi, palam est, præsertim quum idem Salustius euocatos cum centurionibus coniungat; ait enim: *Ab his omnes euocatos & centuriones.*

C. SVET TRANQVIL. IN AVGVSTO.
CAP. LVII.

Ex qua summa pretiosissima Deorum simulacra mercatus, vicatim dicabat, vt Apollinem Sandaliarium & Iouem Tragædum, &c.

ALexander ab Alexandro, *lib. 6. cap.* 4. permulta cognomina describit, quibus Apollo appellari ab antiquis consueuit, inter quæ quum hoc reticeat, quid per *Apollinem Sandalarium* sit intelligendum, breuiter docendum. Conueniunt omnes, Apollinem ita vocatum à vico Sandaliario, quem Sextus Ruffus tradit Romę fuisse è regione templi Pacis. Huius etiam meminit Gellius *lib.* 17. his verbis: *In Sandalario forte apud librarios primus.* Videtur autem, quod vicus iste ita vocatus fuerit à sandaliis calceamentis, quæ in eo sie-

eo fiebant, seu vendebantur. Sandaliorum meminit in Eunucho Terentius;

Vtinam tibi commitigari videam sandalio caput.

Iulius Pollux docet, sandalia esse calciamenta peculiaria Hetruscis. Ita Sardinia *Sandaliotes* dicta ab effigie sandalii, hoc est, soleæ, & *Sandalides* palmæ genus à sandalii similitudine. In sacris paginis *in lib. Iudith* legimus, quod illa induit sandalia in pedibus suis. Et sandalia inter Episcopalia indumenta enumerantur ab Ecclesiasticis, quibus pedes calceant.

Iouem Tragœdum dictum putamus à vico Tragœdo, quem Sex. Rufus è regione Exquilina fuisse commemorat, ita forte appellatum, quod eum Tragœdi, id est, Tragœdiæ histriones τραγῳδοὶ Græcis dicti, præsertim incolerent.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

Cap. LIX.

Prouinciarum pleraq; super templa & aras, ludos quoq; quinquennales pene oppidatim constituerunt, &c.

Tacitus lib. 1. Annal. *Templum vt in colonia Tarraconensi strueretur Augusto, petentibus Hispanis permissum, datumq; in omnes prouincias exemplum refert*, quæ confirmant scripta à Suetonio hoc in loco. Quod vero spectat ad ludos quinquennales, hos Græcis percelebres fuisse, satis constat, qui ita dicebantur, quod singulo quinquennio celebrarentur, quales Olympici & Isthmii, quod Pausanias *lib. 5.* refert, vbi etiam temporis rationem reddit, in quibus gymnica tractabant; nam Palæstra pugnis, cursu, & disco certabatur, *ex Homero lib. 2. Iliad. & lib. 8. Odyss.* Olympica certamina Syllam Olympiade 175. Romam traduxisse, solum stadii cursu Græcis relicto, author est Pausanias, *Bellorum ciuilium lib. 1.* sic scribens: *In hunc modum Romani Regibus supra centesimam Olympiadem inprimis vsi, quum ab illis Democratia & annuis Consulibus functi essent. Aliis interiectis centum Olympiadibus iterum Reges experti sunt, Olympiade apud Græcos quinta & septuagesima*

supra

supra centesimam, nullo in Olympiis certamine, præterquam stadij cursu edito. Athletas nempe, & cætera spectacula Sylla Romam euocauit, veluti solamina quædam belli Mithridatici, aut Itali, excusatione adhibita, quasi populum à calore respirare & refrigerari cuperet. Hoc quinquennale ludicrum Nero primus triplex instituit, addidit enim certamini Gymnico Musicum & Equestre, teste Tacito, *libro 16.* & Sueton. *in illo, cap.* 12. Neronia appellans. Ante ipsum tamen Romæ quinquennalia vota, Sulpitio Galba, & C. Aurelio Coss. obseruamus apud Liuium, *lib.* 31. Postremo Domitianus instituit & ipse quinquennale certamen Capitolino Ioui triplex, Musicum, Equestre, & Gymnicum, quod certamen Domitiani, eo quod ab eo annus magnus, seu lustrum (vt Censorinus tradit) obseruari cœperit, vsque ad Constantini tempora durauit. Quinquennalium meminit Plinius iunior *lib.* 4. *Epist.* 22. *Epist.* Verum quinquennales in honorem Augusto decretos, Gymnicos tantum fuisse, clare patet ex ipsomet Sueton. *in Aug. cap.* 98. vbi habet: ***Mox Neapolim traiecit, quamquam & tunc infirmis intestinis, morbo variante, tamen & quinquennale certamen Gymnicum honori suo institutum, perspectauit.*** Apud Iuristas *in l.* 1. *de med. & profess. in C. Theod.* fit mentio quinquennalis, quod erat in municipiis quibusdam magistratus nomen. Vnde mihi veniebat in mentem, qnum legerem hoc capite, Augusto pene oppidatim ludos constitutos quinquennales, in oppidis seu municipiis magistratum quinquennalem fuisse, cui horum quinquennalium cura mandabatur, & ita Spartianum in Hadriano intelligendum, quum scribit: ***Per Latina oppida Dictator & Aedilis, & Duumuir fuit, apud Neapolim, de moribus in patria sua quinquennalis.*** Ita & Apuleium de Asino aureo scribentem: *Gradatim permensis honoribus quinquennali magistratui fuerat destinatus.* Hanc interpretationem à nemine antea animaduersam scimus. An vero approbanda sit, viderit prudens lector.

C. SVET.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.
CAP. LXIV.

Caium & Lucium adoptauit domi per assem & libram, emptos à patre Agrippa.

PEr *as & libram*, Leuinius Torrentius legendum contendit; at nullius momenti difficultas; siquidem appellatione æris assem intelligi, & econtra, docet Budæus *lib. 2. de asse.* Fateor tamen, *per as & libram*, si legerimus, magis conuenire vetustiori appellationi. Boetius docet, quod antiquitus ille, qui aliquem mancipio accipiebat, æs manu tenens, hæc verba proferebat: *Hunc ego hominem ex iure Quiritum, meum esse aio, isq́; mihi emptus est hoc ære aneaq́; libra:* deinde ære percutiens libram, æs alteri dabat. Ita & in 12. tab. lege 12. scribitur: *Quum nexum faciet, mancipiumq́; præsentibus quoq́; ciuibus Rom. & libripende, qui rem mancipio ceperit, roduscul o liber ferito, atq́; ei, cum quo nexum mancipiumve faxit, as dato.* Cic. *lib. de Orat.* meminit nexus, quod per libram agitur. Hæc verba etiam leguntur *in 2. lib. Instit. Iustiniani, sub titulo, de testamentis.* Testamentum enim fieri dicebatur per æs & libram, Græci ζυγὰ ϗ ἀσσάρια vocant, pro familiæ emancipatione, cui æs & libra adhibebatur, teste Gellio, *libro 15. c. 27.* quum quis scilicet alterius familiam, id est, ius patrisfamiliæ vniuersum, mancipio emebat, & testator tabulas tenens, ita loquebatur: *Hac vt in his tabulis cerisve scripta sunt, ita do, ita lego, ita testor; itaque vos testes testimonium perhibete.* Vlpianus *capite Instit.* 20. quo genere testamenti diu vsi sunt Romani, idque sustulisse Constantinum, credit Cuiacius *in l. quoniam, C. de testam.* ex illis verbis: *Ademptis his, quorum imaginarius vsus est.* Cicero de Orat. *Facere (inquit) testamentum in procinctu sine libra atq́; tabulis.* Testamentum enim in procinctu, teste Gell. *loco supra citato, cap. 527. lib. 15.* fieri dicebatur, quum viri in acie, vocatis tribus aut quatuor testibus, hæredem nuncupabant, nullo ære librave adhibitis. De re hac lege Budæum *in Annotat. ad Pandect.* Sed quod ad præsentem locum explanandum attinet, dicamus, antiquis placuisse, titulis transferendi dominii, habere, vt plerunque, additam emptionem, quod fiebat adhibito ære & libra,

libra seu libripende. Vnde ius mancipii & dominii, sic enim Plinius *lib.33.cap.3.* scribit, consuetudinem seruatam fuisse in emptionibus, quæ mancipii sunt, libram interponere. Vnde Horat.2.Epist.ad Florum:

Si proprium est quidquid libra mercatur & ære.

Hoc pacto Suetonius ait, Augustum adoptasse Caium & Lucium emptos à patre per æs & libram. Apud Liuium *libro 6.* obseruamus quoque loquutionem: *Liberare aliquem per æs & libram*, vbi de Manlio verba faciens, inquit: *Centurionem nobilem militaribus factis, iudicatum pecuniæ, quum duci vidisset, medio foro cum caterua sua accurrit, & manum iniecit, vociferatusq; de superbia Patrum, & crudelitate fœneratorum & miseriis plebis, virtutibus eius viri fortunaq;, tum vero: Ego (inquit) necquicquam hac dextera Capitolium arcemq; seruaui, si ciuem commilitonemq; meum, tamquam Gallis victoribus captum in seruitutem ac vincula duci videam. Inde rem creditori palam populo soluit, libraq; & ære liberatum emittit.*

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.
CAP. LXVII.

Diomedem dispensatorem, à quo simul ambulante, incurrente repente fero apro per metum obiectus est, maluit timiditatis arguere, quam noxæ.

DIspensatores vocauere antiqui, qui pecunias Domini dispensabant, quique impendia & expensa rationibus notabant, & necessaria inter familiam distribuebant. Ita Martialis lib.6.

Dispensatoris nobile cernis opus.

Et Iuuenalis: *Prælia quanta illic videbis dispensatore armigero.* Cic.apud Nonium in Aera. *Quid? tu (inquam) soles, quum rationem à dispensatore accipis, si æra singula probasti, summam, quæ ex his confecta est, non probare.* Macrobius *lib.2.cap.3.* de Augusto loquens, ait: *Dispensatorem vocauit, & centum sestertia Græculo numerari iussit.* Nomen deriuatum à verbo *Dispenso.* Cic. ad Attic. *Qui nostras res domesticas dispensauit, neq; adest istic, neque vbi terrarum sit, scio.* Vnde & *dispensatio* pro munere dispensa-

pensatoris. Cic.in Verr. *Rabirius curationem & quasi dispensationem regiam suscepit.* Et ad Att. *Profectionem meam vt video, Erotis dispensatio impedit.* Varro *lib.4.ling.Lat.* Pomponius Festus *lib.4.*& Isidorus, inquiunt, dispensatores dictos, quibus pecuniarum administratio credita erat, à pendendi æris antiquo modo, nam teste Plinio, libralis & dipondius assis appendebantur; vnde & stipis pensatores *libripendes* dicti. Ideoque qui Principum pecunias curant, thesaurique administrationem gerunt, in Constitutionibus *dispensatores* appellantur, *l.1.C.si aduersus fiscum, & C.Theod.de iis, qui cum dispen.contra.in nu.* Erant autem dispensatores, qui familiæ rationes dispensabant, peculiique administrationem habebant, in numero seruorum, *l.51.& 62. D de solu. & ex Nonio in ver.æra, & Quintil.lib.6.* Ita Plinius *lib.33.c.11.* scribit: *Seruus Claudij Drusillanus nomine, rotundus dispensator, &c.* Idem ex Suet.in Nerone, c.44. *Certum nominis seruorum numerum indixit, nec nisi ex tota cuiusq; familia probatissimos, ne dispensatoribus quidem aut amanuensibus exceptis recepit.* Tacitus *lib.1.Hist.* inquit: *Galba corpus diu neglectum, & licentia tenebrarum plurimis ludibriis vexatum, dispensator Argiuus è prioribus seruis humili sepultura in priuatis eius hortis contexit.* Et scribit Suet.in Galba, cap.20. *Sero tandem dispensator Argiuus & hoc, & cæterum truncum in priuatis eius hortis Aureliæ via sepulturæ dedit.* Idem Sueton.in Othone, cap.5. *Ante paucos dies seruo Cæsaris pro impetrata dispensatione decies sestertium expresserat.* Et in *Vespasiano, cap.22.* inquit de eo: *Expugnatus autem à quadam, quasi amore sui deperiret, quum producta pro concubitu sestertia quadraginta donasset, admonente dispensatore, quemadmodum summam rationibus vellet referri, Vespasiano, inquit, adamato.*

Notandum autem, ex historica lectione obseruari, dispensatores aliquos ordinarios fuisse, alios extraordinarios. Ordinarii dispensatoris meminit Suet. *in Galba, c.13.* in hæc verba: *Ordinario quidem dispensatori breuiarium rationum offerenti, paropsidem leguminis pro sedulitate ac diligentia porrexisse.* Extraordinarii meminit Plinius *lib.7.cap.39.* qualis dispensator Armeniaci belli Neronis seruus, qui libertatem centies vicies sestertium redemit. Talis & Drusillanus Claudii

dispensator Hispaniæ, qui lancem illam quinquagenariam possedit, de quo Plinius *lib. 33. c. 11.* Talem & fuisse dispensatorem tensendum, pro quo Otho seruo Galbæ pro impetrata dispensatione decies sestertium expressit, teste Sueton. *in Othone, c. 5.* Et in Vespasiano, cap. 23. *Quidam è claris ministris dispensationem cuidam, quasi fratri petentem, quum distulisset, ipsum candidatum ad se vocauit, exactaq; pecunia, quantum cum altero pepegerat, sine mora ordinauit.* Ex quibus etiam colligere possumus, dispensatoribus, præsertim extraordinariis, licet serui essent, ingens peculium fuisse, & munus istud non contemnendæ vtilitatis & prouentus fuisse. Domi meæ extat lapis ex marmore Græco, in quo legitur inscriptum seu incisum: FRONTO TI. CLAVDI. CÆSARIS AVG. GERMANICI DISPENSATOR LENTLANVS.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. LXVII.

Thallo à manu, quod pro epistola prodita denarios quingentos accepisset, crura effregit.

A *Ad* vel *ab*, præpositiones in officiis seu dignitatibus significandis vsurpatas à Latinis sæpe obseruamus, ita Sueton. in Claudio scribit, cap. 28. *Super hos Polybium è studiis, Narcissum ab epistolis, Pallantem à rationibus, quod decreto quoque Senatus, non præmiis modo ingentibus, sed & Quæstoriis Pratoriisq; ornamentis ornare libenter passus est*, id est, qui præerant studiis, epistolis & rationibus. Ita & *à commentariis*, qui præest commentariis, quem Asconius Pædianus *Commentariensem* vocat. Et D. Hieronymus *lib. 2. Regum* scribit: *Iosaphat erat à commentariis.* Ita *à pedibus*, quorum opera ad eundum pedibus vtimur. Ita Cicero ad Atticum: *Nec vllam ob aliam causam Pollucem seruum à pedibus Romam missum.* Et Martialis:

Cur non mensa tibi ponitur à pedibus?

Et alibi:

Lagenam ad pedes replet.

A pugione

A pugione dicitur, qui Principis pugionem gestans, ei semper præsto est. Lampridius in Commodo: *Inter quos Libertinus, qui à pugione appellatus est.* Apud Frontinum lib. 2. de aquæductu: *A cunctis qui præest redditui aquariorum.* Sic *à voluptatibus*, qui præest oblectamentis Principis. Suet. in Tiberio: *Denique instituit officium à voluptatibus, proposito equite Romano T. Cæsonio Prisco.* Sic *à secretis*, vulgata consuetudine, qui præest secretis Principis, quique, teste Budæo, ab ore Principis imperia recipit diplomatum subscribendorum dictorumque, quæ in consilio selecto decerni solent. Ita & *à manu*, vt hoc loco Sueton. quorum manu Princeps ad scribendas literas vtitur. Idem in Vespasiano, cap. 3. *Post vxoris excessum Cenidem Antoniæ libertam adamauit, & à manu dilectam quondam, sibi reuocauit in contubernium.* Hi etiam dicti sunt *ad manum.* Cic. lib. 2. de Orat. *Licinium seruum sibi Gracchus habuit ad manum,* quamuis Pratæus *ad manum,* hoc in loco interpretatus sit, *in promptu*, quasi dicas, præ manu, qui præsto sit & paratus, sicuti etiam interpretatus est locum Liuii, per initia libri septimi, vbi habet: *Inde ad manum cantari histrionibus cœptum*; sed perperam certe vtroque in loco, quum ex Ciceroniano textu clare pateat, Licinium fuisse à manu, seu ab epistolis, & Liuii verba sint intelligenda, histriones tunc cœpisse accommodare cantui manuum gesticulationes, ita vt manibus loqui viderentur, quod nos alias fuse docuimus, vbi de Pantomimis tractauimus. Hi itaque *à manu*, seu *ad manum*, & *amanuenses* dicti à Suetonio in Nerone, cap. 44. & in Tito, cap. 3. *Cum amanuensibus suis per ludum iocumque certantem imitari chirographa, quæcunque vidisset.* Spartianus in Pescennio Nigro: *Vnus ad memoriam, alter ad libellos.* Trebellius Pollio in *D. Claudio*, de illius epistola ad Senatum populumque Romanum: *Hanc autem ipse dictasse perhibetur: Ego verba magistri memoriæ non requiro. Forte à memoria dicti, qui literas à Principe dictatas registrabant.* Quæ omnia etiam facile confirmari possunt ex variis antiquis marmoribus. Romę extat inscriptio in S. Hadriano: *T. Claudius Lemnius D. Claudij Aug. lib. à studiis.* In S. Martino de Montibus: *Monsdrus Aug. libertus à commentariis aquarum.* In pariete

domus Ioannis Ciampolini: *M.Vlpio Aug.lib.Phadimo à Commen.Beneficiorum.* In ſancto Syluestro: *T.Claudij Aug.L. Abaſcanti à rationibus.* In domo D.Caroli Aſtalli: *Aſcanius & Pallans Caeſ.N.Ser.Adiutor à rationibus.* In domo D.Rigeti Secret. Apoſt.*T.Claudio Auguſti liberto Corintho à veſte regia.* In Eccleſia SS.40.Martyrum: *Venuleia Cleopatra fecit ſibi & Rhodano Caeſaris Verna à veſte Regia.* In pariete domus Ioan.Ciampolini: *M.Vulpius Aug.lib.valens à veſte.* Et in eodem Epitaphio: *Phadimianus à veſte.* In Eccleſia ſanctæ Mariæ prope fontem Triuii: *M.Vlp.Augu.lib.Dionyſio,qui fuit ab auraturis.* In domo D.Marii de Mellinis: *Cognationi ſua Fortunatus Aug. L.Verna Paternus ab Epiſt.* In Palatio D.Gieron.Pici: *Libano Caeſaris Verna ab Epiſt.* In pariete domus Ioan.de Ciampolinis: *Securitati cognationis ſua Fortunatus Aug. L. Verna Paternus ab Epiſt.* In eadem inſcriptione: *Epaphrodino Aug.liber ab Epiſt.* In domo D.Iulii: *Matth.Baſſo Aug.lib.ab.Epiſt.Gracis.* In Palatio D. Hieron.Pici: *Doryphoro Caeſaris à cyatho.* Ad cyathum & vinum ſtetiſſe Cæſarem Nicomedi,dixit Sueton.*in illo*, *c.49.* Horat.1.Ode 29.

Puer qui ex Aula capillis
Ad cyathum ſtatuetur vnctis.

Iuuenalis Satyra 13.

Nec puer Iliacus,formoſa nec Herculis vxor
Ad cyathos.

Quem & *praguſtatorem* dictum obſeruamus, ex inſcriptione marmoris antiqui Romæ in monte Pincio, huiuſmodi: *Diadumenus praguſtator Auguſti.* In domo D.A.Colotii: *Alexis Caeſaris Augu.ab Bibliotheca.* In domo Petri Aſtalli: *L.Hymenaus Medicus à Bibliotheca.* In platea Maranorum in pariete cuiuſdam domus: *Herma Auguſt.L. à cubiculo.* In Eccleſia ſanctorum 40.Martyrum: *Neſtor C.Caeſaris Ser. Germanicianus à ſupellectili.* In domo D.Iulii Matthæi: *Eumoipus Caeſaris à ſupellectile domus Aurif.* In domo Antonii de Canobio: *T.Claudio Splecatori Auguſt.liber. Procurator formis fundis Caieta, Procurator Laurento ad Helephantos.* In domo D.Ludouici Matthæi: *Aſſatilius Ti. N. à manu.* In pariete domus cuiuſdam prope pontem Sixtum: *Leonas lib.ad cenſus.* In ſancta Maria de palma:

ma: *Asclepiadi Athictus L.N. à frumento.* In vinea M.Ioannis de Macerata prope portam Appiam: *Polycryso Augusti lib. à copiis militarib.* In domo Pauli de Alexiis: *Augus. lib. Parthenopæi Eunuchi ab ornamentis.* In sancto Blasio de Fossa: *Q. Fabius Africani L. Cytisus ab ærario.* In domo Mariani Castellani: *Q. Valerio ad alimenta Consiliario.* Pyrrhus Ligorius *lib. Antiquitat.* 1. vbi de Augusti Mausoleo verba facit, Epitaphii in marmore antiquo meminit huiuscemodi: *Diis Manibus Martialis Augusti libertus à marmoribus.* A libellis, seu ab Epistolis, & alios huiuscemodi seruos vel libertos fuisse constat, vel saltem non nobiles, ex Spart. in Hadr. scribente: *Ab epistolis & à libellis primus Equites Rom. habuit.*

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. LXVIII.

Et assensu maximo comprobauit versum in Scena pronuntiatum de Gallo matris Deûm tympanizante.

LOcus hic ieiune admodum ab expositoribus explicatur, quamobrem nos eum fusius interpretandum assumpsimus. Gallos fuisse matris Deûm Sacerdotes, nemo ambigit, ita dictos à Gallo, Galatiæ seu Phrygiæ fluuio, vbi potissimum hæc Dea colitur, teste Plinio, *lib. 5. cap. vlt.* & Ouidio scribente lib. 4. Fast.

Amnis it insana nomine Gallus aqua.

In hoc significatu hoc loco accipienda *Galli* vox, quam & auem Gallinaceum, & gentem Gallicam alio significatu indicare, manifestum est. Hi autem castrati erant, vt refert D. Augustinus *lib. 7. de Ciuit. Dei* scribens: *Ideo abscissos seruire matri Deûm, vt significaretur, eos, qui semine indigeant, terram sequi oportere, quæ mater Deûm antiquitus appellata fuit, quippe in qua omnia reperiantur.* Plinius *lib. 11. cap. 48.* inquit, Gallos Sacerdotes matris Deum sibi genitalia amputare. Et *lib. 35.* Gallos Sacerdotes matris Deum castrari solitos testa Samii vasis. Martialis:

Aerea Celenos lugentia matris amores,
Esuriens Gallus vendere sæpe solet.

Et Iuuenalis:

Aut resupinati cessantia tympana Galli.

Lampridius in Heliogabalo: *Iactauit autem caput inter præcisos Phanaticos, & genitalia sibi deuinxit, & omnia fecit, quæ Galli facere solent.* Non solum autem Galli sacerdotes erant Cybeles, sed & fœminæ Gallæ dictæ, de quibus Catullus de Berecynthia & Atti, ita:

Agite ite ad alta Gallæ Cybeles nemora simul,
Simul ite Dyndimenæ dominæ vaga pecora.

Et rursus infra:

Rapidæ ducem sequuntur Gallæ pede propero.

A Gallis Cybeles sacerdotibus *Galiambus* versus dictus, quia in huius Deæ sacris eo plurimum vtuntur, qua de causa & μητρωακὸς ἀνακλώμενος vocatus, vt tradit Hephestion. De quo Martialis his versibus:

Hæc dicat mihi luculentus Attis,
Molle debilitate Galliambon.

De eo Maurus Terentianus Grammaticus in hæc verba:

Sonat hoc subinde metro Cybeleium nemus,
Nomenq; Galiambis memoratur hinc datum,
Tremulos quod esse Gallis habiles putant modos.

Seruius *ad tertium & ad decimum Aeneidos*, Gallos hosce sacerdotes, quos & *Corybantes* appellari tradit, per furorem motu capitis comam rotantes vlulatu olim futura prædicere suetos. Ita & Lucanus lib. 1. ait;

—— Crinemq; rotantes
Sanguineum populis vlularunt tristia Galli.

Liuius *lib.* 37. eiusdem rei fidem facit, inquiens: *Præter ripam euntibus Galli matris magnæ à Pessinunte occurrere cum insignibus suis, vaticinantes fanatico carmine, Deam Romanis viam & victoriam dare, imperiumq; eius regionis.* A Tertull. *c.* 24. *Apologetici*, summus sacerdos matris Deûm *Archigallus* appellatur. Hos etiam à cibis fuisse abstinentes, obseruamus ex D. Hieronymo *in Iouinianum*. Hos etiam intellexisse Ciceronem existimo, quum ait in libris ad Herennium: *Gallus è Phrygia*, siquidem

ſiquidem ea in regione potiſſimum Deam & ſacerdotes huiuſmodi viguiſſe, ex Plinio diximus. Et Liuius *lib.29.* de Attalo Rege: *Is Legatos comiter acceptos, Peſſinuntem in Phrygia deduxit, ſacrumq́; iis lapidem, quam matrem Deûm incolæ eſſe dicebant, tradidit, ac deportari Romam iuſſit.* Ex quibus, cur Dea hæc quandoque *Phrygia & Peſſinuntia* dicta ſit, clare patet, quod & Strabo *lib.10.* & Apuleius *lib.11.* tradidere, & Plutarchus *in Mario,* & Herodotus *lib.1.* Cybelem quoque frequentiori appellatione vocatam, ex eodem Strabone ibidem ſcimus, à Cybelo Phrygiæ monte, quamuis Feſtus ideo appellatam ſcripſerit, quia ageret homines in furorem, quippe *κυβιςᾶν in caput ſaltare* Græcis ſignificat. Et Homerus *16. Iliad.* tradit, quod ſacerdotum Cybeles proprium erat caput rotare. De hac Martialis:

Et Cybele picto ſtat Coribante tholus.

Quandoque *Cybellem* metri cauſa per duplex l, ſcriptum obſeruamus, vti apud Propertium:

Vertice turrigero iuxta Dea magna Cybelle.

Et Luc.lib.1.

Et lotam paruo reuocant clamore Cybellen.

Strabo loco citato *Rheam* vocauit, quod & fecit Suidas, montanam Deam eſſe inquiens. Alii *Berecynthiam,* vt Strabo ibidem. Et Seruius à monte Phrygio *Berecyntho* ita vocatam tradit, ad illud Virg.lib.9. Æneid.

Ipſa Deûm fertur genitrix Berecynthia magnum
Vocibus hæc affata Iouem.

Et iterum Virg.6. Æneid.

—— Qualis Berecynthia mater
Inuehitur curru Phrygias turrita per vrbes.

Et Horat.lib.1.Carm. Ode 18.

Sæua tene cum Berecynthio cornu tympana,

Et iterum lib.3. Ode 19.

Cur Berecynthiæ
Ceſſant flamina tybiæ,

Ouid.lib.4. Faſt.

Protinus inflexo Berecynthia tibia cornu
Flabit & Idææ feſta parentis erunt.

Acron & Porphyrion Horatii interpretes, non, vt Seruius, à monte, sed à Berecynthia vrbe Phrygiæ ita dictam docent. Non defuere qui *Bonam Deam* appellarint, vti Varro *lib.1.* aut secundum aliorum computationem, *lib.4. linguæ Latinæ*. Hanc etiam *Opem* vocauit Macrobius *lib.1. Saturnal. c.12.* aliorum tamen authoritate *Idam* appellauere Strabo, *lib.10.* & Liuius *lib.39.* vnde & illud Tibulli lib.1. Eleg.4.

Idea currus ille sequatur Opis.

Et Virgil.lib.10. Æneid.

Alma parens Idea Deûm, cui Dindyma cordi,
Turrigeræq; vrbes bijugiq; ad frena leones.

Isidem etiam vocatam legimus apud Strabonem, *lib.10.* & Apuleium lib.11 *Dindymena* quoque & *Philena* eodem loco à Strabone dicta. Hanc & *Pasitheam* recte vocatam, docet Cæl. Rhodig. *lib. & cap.18.* & *magnam matrem*, cap. antecedenti, vnde illius sacra *μυτειάζειν*, est ea obire. Ita Plutarchus in Cleomonis vita, Ptolemæum Regem subsannans, *τυμπανίζω* vocat, taxans scilicet illius molliciem, quum paulo antea scripsisset, eum inter mulierculas & comessationes transegisse, ac mysteria obiisse, & tympana tenuisse, quæ sunt matris Deum propria. Quod ex hoc loco Suetonii etiam elicimus, & Seruius *in 3. Aeneid.* inquit, Tinnitum æris in sacrificiis Cybeles additum, cuius causam quoque assignat, licet diuersam ab ea, quam tradidit Diodorus Siculus *lib.4. c. vlt. & lib.6. c.11.* Ita Lucretius in 2. de Sacerdotibus Cybeles verba faciens, ait:

Tympana tenta sonant palmis, & cymbala circum,
Concaua raucisono mirantur cornua cantu.

Catullus quoque tympanum *tubam Cybeles* non ineleganter appellauit. Et Apuleius *lib. de Dæmonio Socratis*, huiusmodi Sacerdotes *Tympanistas* appellat. Et Sydonius lib.1. Epist. *Tympanistrias* mulieres tympanum pulsantes vocauit, sicuti & *Tympanotriba*, qui tympanum pulsat, dicitur Plauto *in Trucul.* Augustinus tradit, matrem Deorum habere tympanum, vt significetur, eam esse orbem terræ, ob idque illius sacerdotes in eiusdem sacris tympana terere solitos. Quod etiam elicimus ex Virg. lib.9. Æneid,

Tympana

Tympana vos, Buxusq; vocant Berecynthia matris
Idea, finite arma viris, & cedite ferro.

Et Ouid. 4. lib. Fast.

Ibant semimares crepantia tympana tondent.

Et 4. Metamor.

Quacunque ingrederis clamor iuuenilis, & inde
Fœmineæ voces impulsaque tympana palmis.

Ex quibus locis, & ex Plut. loco supra allegato coniicere licet, iuuenes molles & pueros, & fœminas luxuriantes, puellasque in sacris matris Deum interuenire solitos; Quinimo (quod Ambrosius Calep. scriptum reliquit in dictione *Cybeles*) Cynedi eidem Deæ sacri erant, quod etiam ex hoc loco innuere videtur Suet. dum Gallum, Sacerdotem scilicet matris Deum, tympanizantem in scena pronunciasse scribit: *Videsne vt Cynedus orbem digito temperat?* Illud obiter adnotare libet, Iudæos in sacris, tympanis concinere solitos, prout ex *Num.* 10. *Leuit.* 16. & *Exod.* 28. & 39. collegi. Verum quia, vt diximus superius, sacra facientes Matri Deum veluti furentes debacchabantur, ideo de eo qui impetu aliquid facit, dici solitum à verbo τυμπανίζω, quod est tumultu expello, τυμπανίζειν. Ita proditum memoriæ Scopelianum in Declamationibus, in quibus Darius effingeretur, aut Xerxes, tanto impetu ac vehementia dicere solitum, vt ex Polemonis sectatoribus quidam eum vt furentem scommate lacessiuerit, τυμπανίζειν illum dicendo, cui Scopelianus respondit: *Tympanizo, sed Aiacis scuto.* Quæ adnotare volui ex Cœlio Rhod. *lib.* 20. *c.* 11. pro declaratione dictionis *tympanizante* in textu præsenti prolatæ, quam non solum tympanum pulsantem Sacerdotem, sed & veluti furentem significasse demonstrauimus.

Verum quia in Tympani mentionem incidimus, nec illud prætereundum, hanc vocem non modo musicum instrumentum, sed & partem rotæ currus significare. Ita Virgil. 2. Georg.

Hinc radios triuere rotis, hinc tympana plaustris.

Esse & tympanum machinæ genus, elicimus ex Lucretio, libro 4.

Multaque per trochleas, & tympana pondere magno
Commouet, atque leui sustollit machina nisu.

Et tympanum vasis genus obseruamus apud Plinium, *lib.* 37. *cap.* 1 Tympana quoque idem Plinius *lib.9.cap.*35. vocauit margaritas, quibus vna tantum est facies rotunda, auersa vero planities. Quarum meminit & Paulus *l.*32. *§.vlt. de auro & arg. lega.* inquiens : *Quum quidam ornamentum mamillarum ex tympanis margaritas triginta quatuor legasset.* Tympana *in Aristophanis Pluto*, ligna sunt, quibus cæderentur nocentes. Ita Pollux Tympanum inter carnificis recenset instrumenta. Tympana Ptolemæo sunt partes Astrolabii; & *Tympanias* Hydropis species medicis, quam & *tympanitem* dicunt, inter capitulorum columnarum partes, & tympanum à Vitruuio numeratur. Sensus verborum Suet. est per translationem, seu amphibologicam similitudinem ad Aug. *Vides ne vt Cynædus*, id est, Sacerdos Cybeles, *digito orbem temperat*, id est, percutiendo tympanum, qui orbiculatus est, digito temperat, id est, harmonice pulsat, quod translatum ad impudicitiam Augusti, qui orbem, id est, mundum digito temperat, quia digito ostendentes imperamus.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.
CAP. LXIX.

Qui matresfamilias, & adultas virgines denudarent, tanquam Thoranio mangone vendente.

DVplicem sensum hunc locum habere posse existimamus, alterum nempe, quod sicuti alii amici Augusti, ita & Thoranius ex iis vnus, tanquam Mango quidam matresfamilias & virgines denudatas perspiceret, vt Augusti libidini subiiceret eas; Namq; superius *c.* 27. legimus Augustum habuisse tutorem C. Thoranium, qui quondam collega fuerat in Ædilitate Octauii patris sui; vel vt Appianus vocat, procuratorem. Alterum vero, quod amici Augusti mulieres dictas denudatas prospicerēt ita diligēter, ac si à Thoranio mangone illas empturi essent, siquidem Thoranius Mango fuit Aug. temporibus insignis, cuius meminere Solin. *in Polyhistore*, & Plinius *lib.7.cap.*12. scribentes, eum vendidisse

didiſſe Marco Antonio duos pueros eximia forma, inter ſe ita conſimiles, vt inuicem difficile admodum diſcernerētur; quamuis Aſiaticus vnus, alter Gallicus eſſet. De eodem Macrobius 2. *Saturnal.* ſic ſcribit: *Delectatus erat Auguſtus inter cœnam Symphoniacis Thoranii Mangonis, atque eos frumento donauerat.* Legimus enim apud Iuriſtas *lib. 3. de legatis*, choros Muſicæ apud antiquos ex venalitiis ſeruis conſtare ſolitos. Poſterior interpretatio mihi magis probatur, quia Thoraniū illum Auguſti tutorem, ſeu procuratorem, virum probum & prudentem fuiſſe conſtat ex Cic. Epiſtola. *libro 6. Familia.* ad eum ſcripta. Et Dion *libro* 54. atteſtari videtur, ſcribens C. Thoranium, quum Tribunus Plebis eſſet, patrem ſuum mira pietate ductum in Theatrum in ſubſellio tribunitio iuxta ſe collocaſſe. Ex quibus ſatis apertum fieri exiſtimo, haud veriſimile eum Auguſti voluptatum & illecebrarum miniſtrum fuiſſe, pręſertim cum *eodem cap.* 27. legamus, eundem ab Auguſto proſcriptum, non quidem ob illius demerita, ſed ad collegarum in Triumuiratu gratiam. Præterea *Toranium* illum tutorem ſine aſpiratione ſcriptum obſeruamus, alium vero cum aſpiratione.

Mangones autem fuiſſe antiquis, qui ſeruos coemebant, vendebant, præſertimq; pueros, omnibus receptum eſt, qui tamen mercatores dici nullo modo poterāt, ſiquidem mercis nomen in ſeruis locum non habet, *ex l. ſeruos, in fi. de leg. 3.* Venditores autem erant mangones præcipue puerorum & puellarum formoſarum, & elegantium, quod ex Plinio loco citato demonſtrauimus. Vnde & Martialis ſcribit:

Millia pro puero centum me mango popoſcit.

Et Suetonius in Domitiano: *Caſtrati mares vetuit, ſpadonum, qui reſidui apud Mangones erant, precia moderatus eſt.* Porphirion enarrans illud Horatii: *Nemo hoc Mangonum faceret tibi*, tradit, quod Mango dictum eſt, quaſi *manu ago*. Horum officiū erat, ſi Quintiliano credimus *lib.* 2. colorem fuco, & verū robur inani ſagina mentiri, vt mācipia vendibiliora redderēt. Docet Plin. *lib.* 21. *c.* 26. ſolitos fuiſſe Māgones medicamētis pubertatē puerorum venaliū coercere, inquiēs: *Hiacynthi radix eſt bulbacea mangonicis venalitiis pulchre nota, quæ è vino dulci*

illita

illita pubertatem coercet, & non patitur erumpere. Et lib. 30. c. 5. *Ne sint malæ hirsutæ, formicarum oua pueris infricata præstant, item Mangonibus, vt lanugo tardior sit pubescentium, sanguis è testiculis agnorum, qui castrantur, qui euulsis pilis illitus, & cōtra virus proficit.*

Aliarum quoque rerum quam seruorū venditores, Mangones appellatos obseruamus apud eundem Plinium *lib.* 37. *c.* 13. Mangones gemmarum politores appellantem. Et Seneca *in Epist.* scribit: *Mangones, si quid est quod displiceat, aliquo lenocinio abscondunt.* A mangone, *mangonium* deriuatum, pro artificio quod ad res facilius vendendas adhibetur. Ita Plinius lib. 10. c. 50. *Nec tamen in hoc Mangonio quidquam totum placet, hic clune, alibi pectore tantum gallinarum laudatis.* Et Suet. ... *Necessarioque ad Mangonicos quæstus sustinendæ dignitatis causa descendit*, id est, lucra percipi solita per Mangones in vendendis mancipiis. Hinc etiam verbum *Mangonizare*, quod significat componere & exornare rem aliquam ad alliciendos emptores, vt facilius emant. Ita equos mangonizatos venire dicimus. Plin. lib. 23. c. 1. *Succus vitis nigræ cum eruo, latiore quodam colore, & cutis teneritate magonizat corpora.* Et *lib.* 9. villas mangonizatas appellat, quasi mangonio opere vendibiliores factas, inquiens: *L. Crassus pensiles inuenit balneas, ita mangonizatas villas subinde vendendo.*

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. LXX.

Quum primam istorum conduxit mensa choragum.

VOx ista *Choragum*, sicuti & plerique aliæ, à Græcis desumpta, & ad Latinos translata, siquidem χορηγὸς Græcis dicitur chori ductor, seu princeps, ex nomine χορὸς, & verbo ἄγω formatum. Ita Plautus in Persa:

Sed πόθεν ornamenta? T. abs chorago sumito.

Et in Trinummo:

Ipsa ornamenta à Chorago hæc sumpsit suo periculo.

Plutarchus in Apophthegmatis Laconicis: ὦ χοραγὲ, id est, *o ductor chori, excogitasti quo pacto locus hic inhonoratus fieret honorabilior?* Chorus enim significat conuentum hominum in

vnum,

vnum, veluti coronam, coeuntium, canentium vel saltantium, vel choreas ducentium, aut conuiuantium, præcipue autem accipitur pro conuentu canentium & psallentium in sacris. Ita interpretatur Seruius in illud Virg. 6. Æneid.

Illa chorum simulans ouantes Oryga circum
Ducebat Phrygios.

Et 1. Georg.

Omnis quam chorus, & socii comitantur ouantes.

Hinc forte deductum quod D. Hieronymus ad Dardanium scribit, *Chorum* appellatum musici instrumenti genus, ex simplici pelle constans, cum duabus cicutis æreis, per quarum primam inspiratur, & per secundam vox emittitur. Potissimum autem (vt diximus) accipi *chorum* pro conuentu canentium & psallentium, constat etiam apud Iuristas, vti apud Africanum, *l. eum eiusdem, 34. D. de edil. edict.* Et Cels. *l. si chorus 79. de leg. 3.* Quod & Seneca & Macrobius tradidere; & Aristophanes *in Pluto.* Sic & nos Christiani Chorum clericorum psallentium, conuentum dicimus, qui constat ex plurium vocibus concentus; Quinimo & chorum appellamus locum in Ecclesiis, vbi id munus perficiunt. Ita in Decretalibus Pontificum Epistolis, *cap. dilectus, extra de prabend. & dignitat. in antiq.* Vnde qui canentium chorum ducunt, *Choragi* dicti, cuius meminit Athenæus *lib. 14. Dipnos. c. 33.* inquiens: *Non hos qui volunt nunc choros conducunt, sed eos qui chori sunt ductores, qui, sicut ait Demetrius Bizantius lib. 4. Poematis, iubet recte musicæ incumbere, neq; leges vetustas musicæ praterire.* Huic consimilis qui χοροδέκτης à Suida dicitur, qui scilicet canentes & saltantes admittebat in chorum, quique sciebat, qui admittendi, & in quo loco chori essent disponendi, ab Arist. *lib. 3. Polit. c. 9.* χοροδιδάσκαλος vocatum obseruamus, quasi chori magistrum dicamus. Qui item Arist. *in lib. Poetica* docuit, necessarium esse, curam chori apud vnum esse. Apud Ethnicos autem chorum ex mulieribus & viris constasse canentibus & musica instrumenta personantibus, constat ex Macrobio per initia Saturnalium, vbi inquit: *Vides quam multorum vocibus chorus constet, vna tamen ex omnibus redditur vox, vna est illi acuta, aliqua grauis, alia media, accedunt viris feminæ, interponi-*

interponitur fistula. Apud nos Chorum in Ecclesiis, aut ex solis mulieribus, monialibus inquam, aut ex solis hominibus constare palam fit. Ita enim Suidas chorum Ecclesiasticum esse cœtum canêtium in templis definit, & huiusmodi choros diuisos fuisse in binas partes sub Constantio Magni Cóstantini filio, & Flauiano Episcopo Antiochiæ, tradit. Quæ tamen sententia Suidæ non omnibus probatur. Siquidem Socrates *lib.3.Hist.Tripartita cap.9.* & Nicephorus, Calixt. *lib.13.cap.8.Hist.* morem psallendi Psalmos Dauidicos per choros bipartitos, cœpisse vsque ab Apostolorum tempore, tradidere, & tempore D. Ignatii, qui tertius in Ecclesia Antiochena à D. Petro Hierarcha fuit, hunc formulam psallendi traditam docet. Theodoricus vero *libro 5.Hist.Tripart. cap. 32.* illum morem primum institutum Antiochiæ à Flauiano & Diodoro scribit, quod obiter sit dictum. Sed quod ad præsens negotium magis facit, scripsere Demosthenes *in oratione in Midam*, & in eam Libanius *in argumento*, quod apud Athenienses in festis & sacris suorum Deorum constituebantur chori à Tribubus; qui decem erant, & ex vnaquaq; tribu eligebatur Choragus, cui cura chori mandabatur.

Verum chorum non modo canentium, sed & etiam aliorum in vnum côuentum apud Latinos accipi obseruamus, quum Cicero *pro Muran.* dixerit, Catilinam stipatum choro iuuentutis, & ad Attic. *Baiana negotia, chorumque illum, de quo scire vis, quum perspexero, tum scribam.* Et in Offic. *Poteſt esse vtile, quod sit huic tali choro virtutum contrarium.* Factum est, vt & plurium in vnum conuenientium, aliam etiam ob causam, quam cantus, principem & ductorem Choragum appellarint. Quo pacto hoc in loco vsus est Sueton. pro principe & ductore cœnæ choragum appellans.

A chorago *choragium* dictum, quod significat cuiuslibet rei apparatum. Ammia. lib. 29. *Et imprecationibus carminum secretorum, choragiisque multis ac diuturnis ritualiter consecratum mouimus tandem.* Ita Cic. lib. 4. ad Heren. scripsit: *Aut aliquid fragile falsa choragium gloriæ comparetur.* Apuleius lib. 5. de asino aureo. *Iam ferialium nuptiarum miserrimæ virgini choragium struitur*, quem locum perperam Fulgentius *de vocibus antiquis*

antiquis interpretatus est, inquiens choragium significare virginale funus, quum funeris apparatum significet, quod Beroaldus doctissime adnotauit. Ita & Scenicum apparatum choragium dictum apud Vitruuium *libro quinto*, obseruamus, vbi inquit: *Post scenam porticus sunt constituendæ, vti quum imbres repentini ludos interpellauerint, habeat populus, quo se recipiat ex theatro, choragiaque laxamentum habeant ad comparandum, vt sunt Porticus Pompeianæ.* Choragi, & Choragii meminere etiam Val. Max. *libro 2. cap. 1.* vbi de instit. antiquis, & Plinius *libro 30. cap. 15.* vbi de Theatro M. Scauri, quos tu omnino vide, & vna Budæum *in l. si vt certo, §. interdum, D. commodati.* Choragia tradit idem *libro de asse 5.* præstatio suppeditando choro. Choragicos dici item tripodas obseruamus apud Plutarchum *in Nicio*, quod is χορηγίαις omnes facile superasset. Caue autem ne te decipiat vox *Choragos* ex similitudine, qua vsi sunt Theodosius & Neuterius *in libro de limitibus*, villam significante, ἀπὸ τοῦ χώρας ἀγοῦ. Chorum Musicorum constare solitum ex seruis patet *tertio de legatis*, & ex Vlpiano *in l. sed & si quis, in princ. D. de vsufructu*, vbi de Symphoniacis, & Asconius refert, celeuma cani solitum per Symphoniacos seruos remigibus. Et Cicero in libro de Diuinatione: *Ab hac* (inquit) *muliere Præfectus Antonii quidam Symphoniacos seruos abducebat per iniuriam, quibus se in classe vti velle dicebat.*

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. LXXI.

Quum existimantur quosdam propter vasa Corinthia inter proscriptos curasse referendos.

EXpositores omnes, quos hactenus mihi videre licuit, hunc locum enarrantes, intelligendum inquiunt de vasis ex ære Corinthio fabrefactis, quę apud antiquos maximo fuisse in precio cõstat, referentes in materiam appellationẽ eorum; ita vt vasa Corinthia dicantur, quemadmodũ argentea, aurea, ærea, lignea, eburnea, vitrea, marmorea, testacea, & similia,

& similia, quorum olim vsum frequentem apud Romanos fuisse compertum est. Erat autem æs Corinthium, quod auro argentoq; cum ipso ære confuso fiebat. Hæc autem commixtio metallorum non arte vlla, sed casu primum est adinuenta, confusis & insimul commistis metallis dictis ex incendio Corinthi. Plinius *lib. 9. & 34.* tria genera æris Corinthii describit: Primum candidũ, quod nitore accedit quam maxime argento. Alterum in quo fuluus auri color inspicitur. Tertium in quo æqualis omniũ portio fuit; nam quum à L. Mummio capta fuit Corinthus, ac incendio absumpta, quamplurimis statuis atque simulacris igne liquatis, æris, auri, argentiq; venæ in vnum fluxere. Nos vero validissimis rationibus secus interpretari hunc locum cogimur. Scilicet, vasa Corinthia non ex materia, nempe in ære Corinthio fabrefacta preciosiora & optabiliora, sed ex artificio sculpturæ Corinthiæ talia fuisse antiquis. Et ratio est, quod & ante Corinthi demolitionem Corinthia signa maximo in pretio fuisse ex historica lectione clarissime constat. Fuit enim Corinthus Achaiæ vrbs prædiues inter Græcas vrbes omnes, quod Strabo *lib. 8.* docuit, & L. Florus *in Epitome Liuiana lib. 52.* & ante hos Homerus *Iliad. 2.* Corinthum diuitem vocauit ἀφνειόν τε κόρινθον. Et Thucydides Græciæ emporium, *Corinthum* vocauit, & apud Athenæum legimus, Corinthios eo felicitatis prouectos, vt seruorum myriadas sex & quadraginta possiderent. Eam autem preclarissimis signis & statuis picturisque excellentissimis affluentem fuisse, scribunt plures; nam vt interim prætereeam statuam illam illustrissimi nominis Iouis Corinthii dictam, de qua Suidas, Aristophanis interpres & Philostratus meminere; audiamus L. Florum ita scribentem: *Corinthus Achaiæ caput, Græciæ decus, inter duo maria Ionium & AEgæum quasi spectaculo exposita.* Et paulo infra, vbi ruinas eiusdem felici breuitate transcurrit, inquit: *Quid signorum? Quid vestium? quidve tabularum raptum, incensum, proiectum est? quantas opes victor abstulerit, & cremarit.* Hinc scias, quod quicquid Corinthii æris toto orbe laudatur, incendio superfuisse comperimus. Nam & æris notam pretiosiorem fecit iniuria, quia perustis incendio plurimis statuis;

ſtatuis,atque ſimulachris,æris,auri, argentiq; venæ in commune fluxere. Liuius *lib.* 45. Corinthum appellat vrbem præclaram ante excidium. Et *lib.* 34 *in orat. Catonis*, inquit: *Infeſta (mihi credite) ſigna ab Syracuſis illata ſunt huic vrbi, iam nimis multos audio Corinthi & Athenarum laudantes ornamenta, mirantesq;, & antefixa fictilia Deorum Romanorum ridentes.* Verum ſententiam hanc noſtram omnium clarius tutatur Plinii authoritas *lib.* 34. *c.* 2. vbi ſcribit, Corinthum captam anno tertio centeſimæ quinquageſimæſextæ Olympiadis, & anno vrbis Romæ ſexcenteſimo octauo, iamque per ſeculum antea defiiſſe nobilium operum artifices, quę ab omnibus Corinthia appellantur. Et paulo poſt ſubdit: *Sunt ergo vaſa tantum Corinthia, quæ iſti elegantiores, nunc ex ſculpendo transferunt, modo in lucernas, modo in trullas.* Ex quibus facile dignoſcitur, vaſa Corinthia potius ex ſculpturæ excellentia, & ex cœlatura magnifactas, quam ex æris materia. Addamus, quod quum æs Corinthium arte imitari ita potuerit, fuſis inuicem metallis tribus, nempe auro, argento, & ære, ex materia vaſa Corinthia minime magnifacta, ſed potius ex cœlaturæ excellentia, opere ſcilicet Corinthio fabrefacta. Niſi forte dixerimus (quod in aliquibus numiſmatibus antiquis obſeruamus, ære Corinthio extantibus) in ære inquam Corinthio non omni modo commixta metalla, ſed, quum incendio fuſa eſſent, ita inuicem adhæſiſſe, vt inſimul coaluerint, nec totali permixtione, in vnum redacta fuerint; videmus enim in dictis numiſmatibus partes rubentes aliquas, alias vero fuluo colore auri præditas. Cui ſententiæ noſtræ etiam fauet Cicero ſcribens in Verr. *Galea ænea cœlata opere Corinthio*, Strabo *lib.* 8. ſcribit: *Ciuitas ipſa Corinthiorum ampliſſima diu fuit, & opulentiſſima, ſiue viros innumerabiles ad ciuile regimen peritiſſimos, ſiue eximias opificum artes animaduertas.* Legimus in Epitome Liuiana, Mummium, expugnata Corintho ſe abſtinentiſſimum virum egiſſe, nec quicquam ex iis opibus, ornamentiſq;, quæ prædiues Corinthus habuit, in domum eius perueniſſe, quamuis à cæteris ſigna multa ea parta victoria in Vrbem illata cōſtet. Corinthia æra vocauit *Ephyrea* Virg. 2. *Georg.* nam Corinthus antea *Ephyra*, ſeu *Ephyri*

 dicta,

dicta, omnibus receptum, de qua Lucanus *libro 6.* & Propertius. Meminit & vasorum Corinthiorum Iabolenus Iurisconsultus *lib. 3. de leg.* inquiens: *Cui Corinthia vasa legata sunt, bases quoque eorum vasorum collocandorum causa paratas deberi.* Suet. in Tiberio c. 34. *Corinthiorum vasorum precia in immensum exarsisse, conquestus adhibendum supellectili modum censuit.* Quod vero huiusmodi vasa magno fuerint Romanis in precio, constat ex eodem Cicerone, ibidem scribente; Vas nullum Corinthium in Sicilia fuisse, quod non abstulerit Verres. Et in Tusculanis: *Scis igitur si quid de Corinthiis tuis amiseris, posse te habere reliquam supellectilem.* Et in Paradox. *Quos Corinthia opera delectant.* Corinthia in tantum expetebantur, vt nonnulli ea etiam secum circumferrent, sicut Hortensius Orator Sphingem Verri reo ablatam, propter quam Cic. illo in iudicio in altercatione, negante Hortensio se ænigmata minime intelligere, festiue respondit & salse simul, intelligere debere, quum domi Sphingem haberet. Verrem idcirco ab Antonio in Triumuiratu proscriptum tradunt, quia Corinthiis se ei cessurum negauisset. Cicero in Paradoxis execratus Corinthiorum appetentiam nimiam, inquit: *Si L. Mummius aliquem istorum videret Matellionem Corinthium cupidissime tractantem, quum ipse totam Corinthum cõtempsisset, vtrum illum ciuem excellentem, an Atriensem ciuem diligentem putaret.*

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.
CAP. LXXI.

Item Lautitiarum inuidiam, quum & Alexandria capta nihil sibi præter vnum myrrhinum calicem ex instrumento regio retinuerit.

CRedunt nonnulli myrrhina vasa ex myrrhæ arboris ligno vel ex myrrha gumma ex eodem stillante olim vasa formata, Plinii authoritate ducti, qui *lib. 37. c. 2.* de Myrrhinis vasis verba faciens, ait: *Illis & aliqua in odore commendatio vt myrrha arborem & gummi odoratum esse, nemo est qui ignorat.* Vnde vinum myrrhinum, & myrrhatum, id est, bene olens, & odorem myrrhæ redolens, obseruamus apud Plautum, apud quem etiam legimus:

Quod

Quod si opus est vt dulce premant
Iidem ecquid habeant roga myrrhinum?

Et apud Fabium: *Mittebant vinum pulchrum myrrhinum.* Quæ tamen sententia haud rationi consentanea est, siquidem ex Plinio *lib.* 12. *c.* 15. colligimus, Myrrhæ arborem potius arbusculum esse, & fruticem, nec ad eam crassitudinem deuenire, vt ex illius trunco vasa construi possint. Myrrhæ vero vinum amari saporis esse omnes norunt, & per consequens calices ad vini potationem ex eo minime formari potuisse, quum tamen antiquos myrrhinos calices in hunc vsum seruasse clare constet, præsertim ex Martiale scribente lib. 13.

Si calidum potas, ardenti myrrha Falerno
Conuenit, & melior fit sapor inde mero.

Et rursus:

Surrentina bibis, nec myrrhina picta, nec aurum
Sume, dabunt calices hæc tibi vina suos.

Quæ vero fuerint antiquis myrrhina vasa tanto in pretio, colligere licet ex Plinio, apud quem legimus *murrhina* pro *myrrhina*, ea ratione, vt adnotauit Laurentius Valla, quod literam Græcam υ, Latini plerique vertant in *V*, literam, & ex Sylla, *Sulla*, & aliis pluribus, quæ res (vt ait Cic.) perquam familiaris est, qui *Phruges* pro Phrygibus dictos à veteribus testatur. Et Quintilianus *Bruga* dixit, pro eo quod Græcis *Brygas* dicitur. Quod etiam testatum reliquit Hermolaus. Plinius itaq; *lib.* 37. *c.* 2. ita scribit: *Oriens myrrhina mittit, inueniuntur enim ibi pluribus in locis nec insignibus, maxime regni Parthici. Præcipue tamen in Caramania, humorem putant sub terra calore densari amplitudine nusquam parua, excedunt abacos crassitudine rara, quanta dictum est vasi potorio. Splendor his sine viribus nitorq; verius quam splendor, sed in precio varietas colorum, subinde circumagentibus se maculis in purpuram candoremq;, & tertio ex vtroque se ignescentem, veluti per transitũ purpura rubescente, aut lacte candescente. Sunt qui in iis maxime laudant extremitates, & quosdã coloris repercussus, quales in cœlesti arcu spectantur; His maculæ pingues placent; translucere quicquã, aut pallescere vitium est.* Eodẽ capite myrrhinorum incredibile precium tradit, Pompeiumq; ex victoria Mythridatica primũ in vrbem Myrrhina inuexisse,

ſexque vaſa huiuſmodi Ioui Capitolino dicaſſe refert; Et amplius, Romæ myrrhinum vas LXXX. ſeſtertiis emptú, caliceque myrrhino virum Conſularem ita auide in bibendo vſum, vt illi extremitatem arroſiſſet. Ad hæc T. Petronium virum Conſularem moriturum, in inuidiam Neronis Imperatoris, vt illius menſam exhæredaret, trullam myrrhinam trecentum ſeſtertiis emptam fregiſſe: ſed Neronem, vt par erat Principem, quadraginta ſeſtertiis fragmenta emiſſe. Capito. in Nerone: *Donatos etiam calices ſingulis per ſingulas potiones Murrhinos & Cryſtallinos Alexandrinos.* Prateius in ſuo Iuris Lexico, in dictione *Murrhina*, vaſa Murrhina fuiſſe fictilia, ex Propertio falſo opinatus eſt. Propertius enim *lib.* 4. *Eleg. Elegia* 4. ita ſcribit:

Seu quæ palmiferæ mittunt venalia Thebæ
Murrhea, in Parthis pocula cocta focis.

At ex eo deceptus eſt Prateus, quod exiſtimauit, Poetam loquutum de foco materiali, quum tamen eius dicta intelligenda ſint de foco ſeu calore ſydereo, & cœleſti, quod docuit Plinius loco citato per illa verba: *Putant calore denſari.* Regionem enim eam Orientalem calidam maxime eſſe, nemo eſt qui ignoret, ſicuti cryſtallum frigoris vi denſari, ibidem demonſtrat. Et quamuis *lib.* 33. ſcribat: *Murrhina & cryſtallina ex eadē tellure effodimus, quibus precium faceret ipſa fragilitas*, intelligendum enim de tellure in genere, & non ſpecifice. Quæ ſi animaduertiſſet Turnebus *lib. Aduerſ.* 8. *cap.* 1. non affirmaſſet celebres hoſce ſcriptores contraria ſenſiſſe & ſcripſiſſe de Murrhenis vaſis. De Murrhenis Lucanus:

Non auro, Murrhaque bibunt.

Et Iuuenal.

———Maxima rurſus
Murrhina.

Lampridius *in vita Heliogabali* ſcribit, eum in myrrhinis, & onychinis minxiſſe. Et Iulius Capit. *in M. Ant. philoſopho*, eum vendidiſſe aurea pocula, cryſtallina, & myrrhina, ærario exhauſto in bello, quo Marcomanni, Sarmatæ, Wandali & Quadi extincti ſunt, Pannoniæque liberatæ. Apud Iuriſperitos Iabulenus *in l. vaſa ænea, ff. de ſupellectili legata*, ſcribit, Murrhina

Murrhina vasa, quæ ad vsum edendi & bibendi parata sunt esse in supellectili. Et de Murrhinis meminit etiam Pomponius *l.21.§ perueniamus, in fine, ex Cassio D. de aur. & arg. leg.* eaque in gemmis esse negat, licet perlucida sint, quemadmodum neq; crystallina, quia vtraque fragilia sint. Sed an recte, considerandum; quum Plinius eadem in Gemmarum albo reponat, & multæ reperiantur gemmæ & ipsæ fragiles. De vasis huiusmodi Seneca *lib. de benef. 7. c. 9.* Murrhea vasa appellantur *in l.11. D. de supell. leg.* murra enim pro myrrha vsurpauit Pompon. *in l.21.§.1. D. de auro & arg. leg.*

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.
CAP. LXXI.

Misi tibi denarios CCL. quos singulis conuiuis dederam, si vellent inter se inter cœnam vel talis vel par impar ludere.

HOc lusus genus, quo & pueri & mulieres pręcipue hodiernis etiam temporibus ludunt, & antiquis peculiare fuisse ex hoc loco colligimus, vel etiam ex Horatio, 2. *Serm. Saty. 3.* vbi scribit:

Ludere par impar, equitare in arundine longa.

Et Ouidius de nuce,

Est etiam par sit numerus qui dicat, an impar
Vt diuinatas auferat augur opes.

Et ex Græcis Aristophanes in Pluto: στατῆρσι δ' οἱ θεράποντες ἠρτιάζομεν, id est, *serui nummis quatuor drachmarum ludentes par impar*; ἀρτιάζειν enim Græci dicunt huiusmodi lusu ludere. Et de lusu facto lapillis, & testaceis par impar, meminit D. Gregorius Nazianzenus *in carmine de Virginitate.* De hoc lusus genere pertractat Pollux *lib. 9. cap. 7.* Qui vero huic ludo incumbunt, superstitione quadam consueuere modo numero pari, modo impari animum adiicere. Quidam enim ex Pythagoræ sententia parem imperfectum, & mali causam existimant, ob id numero impari tanquam perfecto & bonorum exordio totos se dant, quod & Homeri sententia confirmant, qui vnitatis naturam in boni quidem portione constituit, in dualitate vero mali. Nam bonum ἑνάδα sæpius

 dicit,

dicit, contrario autem modo δύων, & superis imparia semper tradit, inferis vero paria. Ita facit Nestorem immolantem Neptuno ἐννέας ἐννέα ταύρους, Achillem vero Patroclo paria offerentem omnia ἵππους μὲν πίσυρας δύω δὲ τρεῖς. Et Virg. Eclog. 8.

Numero Deus impare gaudet.

Econtra alii parem pro æquo accipi dicunt, vt apud Legisperitos, *l. Seruo. C. de rei vend.* Ita Cic. pro Muræna. *His rebus fretum ad Consulatus petitionem aggredi par est.* Et de Amicit. *Par est autem ipsum primum esse virum bonum.* Item & clare in lib. 2. de Inuen. *At hæc omnia fortunæ ludibrio in lusu supposita sunt, quæ mox pro libito pari, modo impari fauet, & sors omnes versat. Et qui fortunam amicam habet, ludat, qui aduersam, caueat, & abstineat.*

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO. CAP. LXXII.

Habitauit primo iuxta Romanum forum supra scalas annularias in domo, quæ Calui oratoris fuerat.

QVæ essent Romæ Scalæ Annulariæ, varii varia sensere. Nonnulli cum Beroaldo ita appellatas dicũt ab annulis a lateribus eorum propendentibus. Alii cum Sabellico existimauerunt ita nuncupatas, quod forma rotunda essent conformatæ, vti annuli sunt orbiculares, quod genus scalarum *cochlium* dicitur, eo quod cochleæ instar sint fabrefactæ. Cuius generis scalarum meminit Strabo *lib. vlt.* inquiens: *Altitudo quædam manu facta turbinea, petrosæ ripæ persimilis, in quam per cochlium ascenditur.* Tertii quibus & nos libenter assentimur, ita vocatas scalas Annularias dicunt, quod inibi essent sitæ officinæ annulariorum, id est, artificium annulorum. Quum enim Equites Romani omnes annulos aureos gestarent, ferreos minus nobiles, multos fuisse eorum artifices nõ ambigendum. Quod & ex eo dignosci potest, quod tradit Liuius *lib. 23.* Magonem scilicet Carthaginem quum venisset post victoriam Cannensem, missum ab Annibale, ad fidem rerum narrandum, effundi in vestibulo Curiæ iussisse annulos aureos, qui tantus aceruus fuit, vt metientibus dimidium

dimidium super tres modios expleuisse, sint quidam authores. Fama tenuit, quod ꝓpriis vero est, haud plus fuisse modio. Quamobrem rationi consentaneum est, scalas Annularias ita dictas fuisse ab annulorum artificibus eorundem, qui eo loci officinas habebant. Ita Cicero 4. *Academ.* Annularios, annulorum artifices appellat, inquiens: *An tibi erit quaerendus annularius aliquis? quoniam gallinarium cognouisti Deliacum illum, qui oua cognosceret.* Onuphrius Panuinius has scalas in Regione fori Romani collocat, quod ex hoc Suetonii loco forte collegit.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.
CAP. LXXII.

Postea in Palatio, sed nihilo minus aedibus modicis Hortensianis, neque laxitate, neque cultu conspicuis, vt in quibus porticus breues essent Albanarum columnarum, & sine marmore vllo, aut insigni pauimento conclauia.

ALbam Insulam in Ponto fuisse, vbi Achillis corpus trāslatum, elicimus ex Pindari carminibus. Albana vrbs fuit felicis Arabiae, vt docet Ptolemaeus. Et Albania regio in Oriente est, sub mare Caspium surgens, per oraq; Oceani septentrionalia vsque ad Moeotidas paludes per deserta extenditur, in qua Albana Ciuitas, & Albanus fluuius, tradente Strabone *lib.* 11. In Boetica fuit & Alba, quae & *Virgeo* dicta, teste Plin. *lib.* 3. *c.* 1. Fuit & Alba Heluetiorum in Gallia Narbonensi, quae & Alba Augusta, ex eodem Plinio *libro eodem cap.* 4. & Ptolemaeo *lib.* 2. de Albanis populis, & mari Albano, & Albano flumine, idem *lib.* 6. *c.* 13. Fuit quoque Albania regio, quorum populorum pars in Peloponeso, pars in Macedonia sedet. Addamus & in Pannonia, aliam Albam, olim Taurunum dictam, & Belgradum, nunc Albam Graecam, & Albam Regalem, quod in ea Reges Vngarici coronari & inaugurari solerent. Verum à nullo ex memoratis Albanas columnas denominationem sumpsisse, ex ratione colligimus, quod ex vili lapide constarent, si textus verba optime ponderentur; at si ex longinquis partibus Romam

conuectæ fuissent, vtiq; preciosiores extitissent. Quamobrem cõcludendum, ex viciniori loco excisum lapidem tunc in vsum tractum, à quo Albanæ appellatæ columnæ ex illo confectæ. Tres Albas, ciuitates, seu oppida in Italia obseruamus. Prima Alba Pompeia in Liguribus Cisalpinis, nunc Ducatus Montisferrati, sub ditione & imperio Serenissimi Ducis Mantuæ, Domini mei semper colendissimi. Romæ propinquiores fuere aliæ duæ, vna quidem *Alba Colonia* olim appellata, cuius nunc duntaxat ruinæ conspiciuntur in Latio, inter Marsos prope lacum Fucinum super collem, Apenninum versus positæ. Hæc Colonia Albensis deducta fuit à Romanis L. Genutio & Seruilio Cornelio, Coss. teste Liuio *lib.* 10 Cuius Sylius meminit lib. 8.

Alba sedet campis, primasque rependet aristas.

Alia Alba fuit tertia, *Alba longa* vocata, de qua Plin. *lib. 3. c. 5.* in Latio & ipsa sita, ita vocata ab Ascanio Æneæ filio omine albæ porcæ, & à situ porrectę in dorso vrbis, teste Liuio *lib. 1.* Hac funditus à Romanis euersa, ciues Albani Romam traducti. Quorum meminit Virg. lib. 1. Æneid.

Albanique patres.

Hodiernis temporib. vbi hæc erat sita, nihil cõspicitur præter paruũ oppidũ, quod *Sauellũ* appellant. Huic adiacet Albanus mõs vini excellẽtissimi ferax, cuius meminit Martial. ita:

Nec de Cæsarei mitres vindemia collis,
Misit Tubao, quæ tibi monte placet.

Plinius *lib. 14. cap. 6.* scribit: *Albana vuæ vrbi vicinæ prædulces ac raræ in austero.* In hoc monte fuere olim lapidicinæ, ex quibus lapis Albanus effodiebatur, ex quo consternebantur columnæ, hicque cæteris vilior habebatur, quum vel nullo negotio in vrbem conueheretur, mollisque esset. Quod ex Vitruuii libro secundo elicimus, vbi habet: *Lapidicinæ quædam molles, & circa vrbem Fidenates, & Albanæ. Saxa Albana in locis tectis sustinent laborem, si autem in apertis fuerint, & patentibus collocata, quia mollia sunt, pruinis & gelicidiis dissoluuntur.* Ex quibus clare patere potest, quales antiquitus fuerint Albanæ columnæ, quarum meminit in textu Suetonius.

C. SVET.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. LXXII.

Vbi etiam in porticibus Herculis templi ius persæpe dixit.

HErculem inter cæteros Deos maxime à Romanis excultum, ex eo constat, quod plura templa illi Romæ, & in conuiciniis magnifice ædificarint. Vnum enim ad portam Collinam extitisse, obseruamus ex Liuio, *lib.26.* scribente, Annibalem cum duobus millibus equitum ad portam Collinam vsque ad Herculis templum progressum. Alterum vero templum iuxta Tiberim conditum à Romanis, author est Diodorus Siculus *lib.5.cap.2.* Aliud Romæ in foro Boario extitisse, tradit Plinius, *lib.34.cap.7.* inquiens, Statuam vetustam Herculi sacratam ab Euandro in foro Boario, vbi templum Herculis. Et Liuius *libro* 10. ædem Herculis in foro Boario sitam, rotundam fuisse testatur. Quod & Dionysius Halycarnasseus *lib.1.* confirmat, & cum eo Plinius, *lib.10.c.19.* Alias item Romæ fuisse exstructas ædes Herculi, Augusti temporibus, elicimus ex Suetonio supra, *cap.29.* Fundani Herculis templi meminit Fl. Vopiscus *in Aureliano*, Tiburi, quod amplius sextodecimo lapide ab vrbe non distat, pereximium Herculi constructum fuisse templum, ex hoc loco colligimus; Tibur enim sub Herculis tutela, illique sacrum erat, ex eodem Suet. *in Caligula, c.8.* Vnde Herculeum vocat illud Strabo, *lib.5.* & Martial. lib.1. Epigram.

Itur ad Herculei gelidas, qua Tiburis arces,
Canaq; sulphureis Albula fumat aquis.

Huius templi pulchritudinem ostendit Iuuenalis, quum ait:

Vincens Fortunæ atq; Herculis ædes.

Hinc forte Virgilius lib.7. Æneid. Tibur vocat superbum, quamuis aliam reddat causam Seruius. Ita & Sillius lib.8.

Tibur Catille tuum, sacriuq; dicatum.

Aulus Gellius *lib.15.* scribit, Tiburi in templo Herculis fuisse Bibliothecam, libris optime instructam. De sacris, quæ

... ant maxima cum religione à Romanis Herculi, Liuius ... & Valerius Maximus *lib.1.c.2.* Et Virg.

Et domus Herculei custos Pinaria sacri.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. LXXII.

Ampla & operosa Pretoria grauabatur, & neptis quidem suæ Iuliæ profuse ab ea exstructa, etiam diruit ad solum.

PRætorium vocatam domum obseruamus, in qua Prætor habitabat, vel ius dicebat, qua significatione Prætorium in Euangeliis acceptum, clare patet. Festus Pompeius scribit, Prætoriam portam in castris dictam à Prætoribus, qui initio bella administrabant, sicuti postea Consules & eorum tabernaculum Prætorium dicebatur. Nam ante Consules penes Prætores summa erat authoritas, quæ postremo in Imperatores translata. Ob id huiusmodi Prætorium Quintilianus vocauit *Augustale tabernaculum*, quo in loco scilicet Duces seu Imperatores exercituum consilium de agendis habebant, quod consilium pariter & *Prætorium* appellatum Liuio, in hæc verba: *Fuluius ne id ipsum impedimento incepto, dimittens Prætorium, Tribunis militum, ac Præfectis sociorum imperauit.* Ita apud Ciceronem obseruamus *dimittere Senatum & Consilium.* In procinctu itaque tabernaculum Imperatorum exercituum, Prætorium dictum, scribente Liuio, lib 3. *Quercus ingens arbor Prætorio imminebat, cuius vmbra opaca erat.* Et lib.21. *Et examen apum in arbore Prætorio imminente consederat.* Et *lib.26.* vbi de Coss. Appio Claudio, & Q. Fuluio, & C. Nerone Prætore Capuam obsidentibus scribit: *Tria prætoria circa Capuam erecta, exercitus diuersis partibus opus aggressi fossa valloq; circumdare vrbem parant.* Prætoria quoque appellatæ domus magnificæ exstructæ in vrbibus, in Iudicum & Præsidum habitationem, *ex l. 3 C de episcop & cleric. l penultima, C. de offic. rect prouin.* Ita Cic. in Verr. *Onera & merces in domum prætoriam deferebantur.* Prætorium etiam appellant

pellant Legistæ domum ruri ad Domini vrbani habitationem exstructam & seiunctam à villici habitatione. Vlpian. l.198. D. de verb.signific. *Vel si prætoria tantum voluptati deseruientia.* Et Neratius l.2.D.de seru.rust.præd. *Rusticorũ prædiorum seruitutes sunt, non licere altius tollere & officere prætorio vicini.* Palladius *lib.1. cap.8.* scribit: *Ipsius prætorij situs sit loco aliquatenus erectiore & sicciore propter iniuriam fundamentorum, & vt læto fruatur aspectu.* Et alibi: *Columbarium potest accipere sublimis vna porticula in prætorio constituta.* Statius libro primo Syluarum:

Alternas seruant prætoria ripas.

Et Ausonius:

Alternas cernunt prætoria ripas.

Tertullianus *lib.de Idololatria* ait, *voluptati seruientia prætoria.* Martialis inquit:

Ad lapidem Torquatus habet prætoria quartum.

Iuuenalis Satyr.1.

Criminibus debent hortos prætoria.

Prætoria autem dicta sunt hæc ruralia magnifice exstructa ædificia, quasi talia sint, qualia à principibus viris incolantur. Sic prætorium vocata Principis domus, quam & Palatium alii dixere, vnde & prætoriæ cohortes appellatæ, quæ Principibus viris pro custodia assistebant, & Præfectus prætorio, qui illis præerat. Ita & prætoriam nauim, in qua classis Imperator nauigabat, Liuio *lib.29.* vbi de Scipione in Africam transmissuro verba facit. Talia itaque fuisse Prætoria à Iulia Nepte extra vrbem exstructa, & quæ dirui mandauit Aug. non ambigendum, quod non modo ex textus præsentis lectione patet, sed & ex eodem Sueton. aliis in locis, vti in Caligula, cap.37. *In exstructionibus prætoriorum atq; villarum, omni ratione posthabita, nihil tam efficere concupiscebat, quam quod posse effici negaretur.* Et in Tito, cap.8. *Vrbis incendio nihil nisi sibi perijsse testatus, cuncta prætoriorum suorum ornamenta, operibus ac templis destinauit.* Has Iuliæ domus, quas Suetonius prætoria vocat, C. Tacitus *lib. Annal.* 4. villæ nomine donauit.

C. SVET.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. LXXIV.

Conuiuabatur aßidue, nec vnquam nisi recta, non sine magno ordinum hominumq; delectu.

QVæ fuerit Romanis cœna recta, non omnes eadem sentiunt. Nonnulli dixere, cœnam rectam vocatam, in qua conuiuæ recto ordine sedentes, eisdem epulis excipiebantur. Alii quia recta mensa conuiuæ admittebantur, discumbentes eo ordine, quo in eius cœnaculis seu tricliniis Monachi cœnare seu prandere consueuerunt nostris temporibus, ad rectas mensas ab vno latere tantum sedentes omni ex regione triclinii, ad differentiam eorum, qui quadratis seu rotundis mensis cœnitare consueuere, in quibus nullus ordo. Nonnulli dixere, cœnas rectas vocatas, eo quod rectæ nobilioribus exhiberentur conuiuantibus, quum ignobilioribus sportulas loco cœnæ rectæ dari mos esset. Et si cœna eis dabatur, vocabatur popularis, de qua Plautus in Trinummo. Rectam cœnam interpretatus est Turnebus *Aduers. lib. 18. cap. 1.* Cœnam lautam, authoritate Senecæ, *lib. 19. Epist. 3.* vbi habet: *Non magnam rem facis, quod viuere sine recto apparatu potes.* Idem lib. 22. Epist. 123. *Hanc petunt omnes, qui, vt ita dicam, recte viuunt.* Hæc tamen interpretatio, quamuis ingeniosa, minus genuina videtur; siquidem locus Senecæ, priori loco adductus, minime ad rem facit; nam textus emendatiores *Regio apparatu*, non *recto* habent. Secundus autem, si antecedentia & subsequentia verba ponderentur, sensui Turnebi non conuenit: Ad hæc Suetonius ipse *in Vespasiano, cap. 19.* scribit de illo: *Sed & conuiuabatur aßidue, nec vnquam nisi recte & dapsile.* Quamobrem si *rectum* interpretemur *laute*, erit nugatio & superflua repetitio in textu; nam & *dapsile* laute significare eo in loco demonstrauimus. Nos vero, vti ex antiquorum dictis colligere potuimus, arbitramur, cœnam rectam dictam, in qua inuitati Patricii viri, vnusquisque recto ordine, secundum dignitatem & ætatem suam, loco assignato discumbebant, ab Imperatore vel publico magistratu lætitiæ causa omnes conui-

conuiuio excepti. Ita ſuperius adnotauit Suetonius, cap.... Senatoribus quibuſdam exauthoratis, Auguſtum reliquiſſe ius publice epulandi, id eſt, vt in huiuſmodi publicis conuiuiis, licet Senatorio munere amplius non fungerentur, tamen ad cœnas rectas vocati ſedere poſſent ſuo in loco & ordine. Quem epulandi publice morem, & exhibendi Senatoribus conuiuium, à Romulo primum inſtitutum legimus; in brumalibus enim conuiuio excipiebat Senatum, quum neceſſarium diceret, ab Rege ſuo ali Senatum hyeme, nullis obſtrepentibus bellis. Sic enim obſeruamus Ciceronem *in orat. pro Quint.* dixiſſe, *recte & ordine factum.* Et in Philipp. *Aliquem recte atq; ordine ex Repub. feciſſe, & facere.* Et rurſus: *Literas Bruti recte & ordine ſcriptas videri.* Ita & Iuriſtæ, *recte atq; ordine factum* aliquid, dixere, vti in l. 2. D. ad Senatuſconſultum Velleianum: *Arbitrari Senatum recte atq; ordine facturos, ad quos de ea re in iura aditum erit.* Et Vlpian. in l. Diui, 27. §. 1. D. de libe. can. *Recte atq; ordine iudices puto facturos, ſi hanc formam fuerint conſequuti.* Quum itaque diſcumbentes ordine cœnarent (vt diximus) ideo cœna recta dicta eſt; Rectum enim, vt docuit Cicero *ad Herenn.* dicitur, quod cum virtute & officio fit, ſiquidem recte facit, & operatur qui ſapienter & habita conſideratione vnicuique locum ſuum tribuit. Et ita cœna recta dicebatur, quæ dabatur diſcumbentibus recto ordine, vt diximus. Quo cœnæ genere principes viri excipiebant Senatores & Patricios Romanos ſplendide. Quam ſententiam confirmant ſubſequentia Suetonii dicta, quum ſubdit: *Non ſine magno ordine, hominumq; delectu.* Huiuſcemodi cœna ſæpius excipiebat conuiuantes Auguſtus. At poſt eum Nero (ex Tranquillo *in illo, cap. 16.*) parcior & tenacior loco cœnæ rectæ diſtribuere faciebat ſportulas; Ait enim: *Adhibitus ſumptibus modus, publica cœnæ ad ſportulas redactæ.* Poſt eum Veſpaſianus rurſus reſtituit cœnas rectas, vt tradit Tranquillus in illius vita, *cap. 19.* inquiens: *Sed & conuiuabatur aſſidue, ac ſæpius recte & dapſile.* Quod etiam poſt eum feciſſe Domitianum, tradit idem author in illo, *cap. 7.* quum ait: *Sportulas publicas ſuſtulit, reuocata etiam cœnarum rectarum conſuetudine*; erant enim,

quo ad

quo ad præsens negotium facit, sportulæ, seu sportæ, aut sportellæ Calathi viminei, quibus rem penuariam, seu obsonia determinata iis singulis partiebantur, qui ad conuiuium inuitari solebant, vt colligimus ex Vlp. *l 3. D. de penu lega.* Vnde Martialis lib.8.Epigram.50.

Promissa est nobis sportula, recta data est.

Et lib.5.Epigram.77.

Sportula nulla datur, gratis conuiua recumbis.

Et Iuuenalis *Satyr.*1.conqueritur, imminutam esse prioris sportulæ liberalitatem, quæ in primo limine domus exhibentis partiebatur nobilibus, inquiens:

—— Sportula primo
Limine parua sedet turba rapienda togatæ.

Et ideo Claudius munus gladiatorum breue vocauit *sportulam*, teste Tranquillo in illo, *cap.*21. quod populo dedit, eo tanquam ad cœnulam inuitato. Sed de sportulis alibi vberiorem sermonem habebimus. De cœna recta plures neoterici verba fecere, inter quos Budæus *in annot. in Pandectas, ex l. si mulier, D. de donat. inter vir. & vxor.* qui tamen (ni fallimur) non exacte rem ipsam discussit. Possumus etiam aliam interpretationem afferre, quam & nos excogitauimus, nempe, quod cœna recta diceretur, qua conuiuantes recte sedentes mensæ accumberent, quod vsu eueniebat in conuiuiis, quibus Senatores & Principes viri multi excipiebantur, sicuti ex aduerso in cœnis domesticis in lectis prostrati discumbebant, præsertim à balneo loti; quod probare conatur Hieronymus Mercurialis, *lib. Gymnast.* 1. *cap.*11. Horum autem vtrumque & nos veterum scriptorum monumentis comprobare conabimur. Virg.8.Æneid.

Hæc vbi dicta, dapes iubet, & sublata reponi
Pocula, gramineoq́; viros locat ipse sedili,
Præcipuumq́; thoro, & villosi pelle leonis,
Accipit Aeneam.

Horatius epist.lib.1.epist.5.

Si potes Archiacis conuiua recumbere lectis.

Cœnandi autem moris in lectis, meminit Valer. Max. *in lib.* 2. *cap.*1. *post principium.* Virg. lib. 1. Æneid.

Tu das

Tu das epulis accumbere Diuûm.

Et in eodem libro:

Id pater Aeneas,& iam Troiana iuuentus
Conueniunt, stratoq; super discumbitur ostro.

Et paulo post:

Thoris iussi discumbere pictis.

Plaut.in Amphit. Act.2. Scen.2.

Alc.*Cœna apposita est,cœnauisti mecum,*
Ego accubui simul. Amph.
In eodem lecto? Alc.
In eodem. Sos.*Hei non placet conuiuium.*

Liuius *lib.*28.vbi de Rege Syface scribit: *Cœnatumq; simul apud Regem est,eodemq; etiam lecto Scipio & Asdrubal (quia ita cordi Regi) accubuerũt.* Philostratus in vita Apollonii,lib.2.c.11: *Rex in lecto stramentis facto accubat.* Martialis *lib.*4.Epigram. ad Euphemum de hora cœnæ vel prandii:

Sufficit in nomen nitidis octaua palæstris.
Imperat exstructos frangere nona thoros.

Virgilius lib.1.Æneid.

—— Aulæis iam se Regina superbis
Aurea composuit sponda,mediamq; locauit.

Suetonius in Aug.cap.75. *Solebat & inæqualissimarum rerum sortes,& auersas tabularum picturas in conuiuio venditare, incertoq; casu spem mercantium vel frustrari,vel explere, ita vt per singulos lectos licitatio fieret.* De lectis Tricliniorum meminit & Cicero *in Verrem.* Philo Iudæus in libris de vita contemplatiua: *Triclinia lectos habent,&c.* Cic.in orat.pro Muræna: *Atq; ille rogatus,vt triclinium sterneret, strauit pelliculis hœdinis lectulos Punicanos.* Horat.Serm.lib.1.Satyr.4.

Sæpe tribus lectis vidi cœnare quaternos.

Iuuenal.Satyra 5.

—— Ergo duos post
Si libuit menses neglectum adhibere clientem,
Tertia ne vacuo cessaret culcitra lecto,
Vna simus,ait.

Persas in lectis cubantes, cibos assumpsisse, tradidere Herodotus *lib.9.* Plutarchus *in Apophtegmat.Pausaniæ & Cleombroti.*

broti. Ex iam dictis authoritatibus patet, antiquos in cibo ſumendo ſolitos accumbere lectis, hocque præcipue, vbi non multi ſimul conuiuabantur, vel etiam loti eſſent. Ita Gellius authoritate M. Varronis ex Satyris Mœnippæis, *libro* 13. *cap*. 11. ſcribit: *Conuiuarum numerum incipere oportet à Gratiarum numero, & progredi vſque ad Muſarum*. Quod & Macrobius confirmat *lib*. 1. *cap*. 7. Hucque illud alludit Horatii carmen lib. 3. Ode 19.

Da puer auguris Murenæ, tribus aut nouem
Miſcentur cyathis pocula commodis,

& quæ ſequuntur. Vnde & vetus adagium apud Iuliũ Capitolinum, in vita L. Veri Imperatoris, *ſeptem conuiuium, nouem conuitium facere*. Et Athenæus *lib*. 1. *Dipnoſophiſt*. *cap*. 1. in hanc rem deſcribit verſus Archiſtrati Syracuſii:

—— Cœnare vna homines hinc diuite menſa;
Atque adſint illis vel tres, vel quattuor omnes,
Non plures vel quinque forent in cœna parata
Militibus, rapide promptas rapientibus eſcas.

Plato in Timæo, tres aut quinque conuiuas eſſe oportere, dixit, εἰς δύο τρεῖς, τοῦ δὲ πέμπτου. At quum conuiuæ numeroſiores erant, non recumbere in lectis, ſed ſedere ad menſam ſolebant antiqui. Virg. lib. 7. Æneid.

Hæ ſacris ſedes epulis, hic ariete cæſo
Perpetuis ſoliti patres conſidere menſis.

Id moris quoque Laconibus & Cretenſibus fuiſſe, docet Varro *in lib. de gente populi Romani*, & Homerus 1. Odyſſ.

Ες δ᾽ ἦλθον μνηστῆρες ἀγήνορες, οἱ μὲν ἔπειτα
Εξείης ἕζοντο κατὰ κλισμούς τε θρόνους τε.

Id eſt:

At Proci ingreſſi ſunt, qui mox inde ſuperbi
Ordine ſederunt ſcamnis, & ordine thoris.

Et vbi Telemachus & ſocii à Menelao hoſpitio accepti cœnant ſedentes, ἐς ῥα θρόνους ἕζοντο παρ᾽ Ἀτρείδην Μενέλαον, id eſt, *thronis ſedebant prope Atridem Menelaum*. Et lib. 3. Odyſſ. Ἀμφοτέρων ἕχε χεῖρα καὶ ἵδρυσε παρὰ δαιτὶ, id eſt, *Amborum prehendit manum, & ſedere fecit ad conuiuium*. Et iterum ad finem eiuſdem libri: δαίνυνθ᾽ ἑζόμενοι, id eſt, *epulabantur ſedentes*.

tes. Quod etiam ex sacris literis probare possumus, ex Genesis cap.42. circa finem, vbi ad mensam Ioseph, fratres cum Ægyptiis in conuiuio sedere facit. Ex his itaque concludere possumus, cœnam rectam dictam ob id, quod Senatores & alii plures ad conuiuium vocati ab Augusto, non accumberent in lectis (quod fieri solebat, quum pauci & domestici erant cœnantes) sed sederent, non prostrati aut iacentes, sed erecti & recti cibum assumentes.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO. CAP. LXXIV.

Et aut acroamata & histriones, aut etiam triuiales ex Circo ludos interponebat.

ACroamata vox Græca est, cuius significatio non omnibus eadem; etsi enim *Acroama* auditionem significet simpliciter, vt & *Acroamatici* Aristotelis, auditorii libri, seu auscultatorii dicti, quales ipse appellat in quadam sua epistola ad Alexandrum, & eos continere ait, recondita præcepta doctrinę Peripateticæ. Et Cicero *lib.5. de Finib.* Acroamaticos vocat genus librorum limatius, quod in Commentariis reliquerat Aristoteles, quum alterum genus *Exoterica* dicat, populariter scriptum; Nihilominus apud scriptores aliquando accipitur Acroama pro festiua ludicraq; narratione, sæpius vero & fere semper, pro ipsis hominibus acroamata recitantibus. Quo in significatu hoc loco accepisse Suetonium non dubito, & Ciceronem *in Verrem*, dum ait, illum quasi festiuum acroama, ne sine corollario de conuiuio discederet, ibidem conuiuis spectantibus, emblemata euellenda curasse. Idem *in orat. pro Archia*, inquit: *Themistoclem illum summum Athenis virum respondisse aiunt, quum ex eo quæreretur, quod acroama, aut cuius vocem libentissime audiret? eius, à quo sua virtus optime prædicaretur.* Et in orat. pro Sestio: *Ille ipse maxime ludus non solum spectator, sed auctor & acroama.* Lampridius in Alex. scribit, illum nanos & nanas, moriones & vocales exoletos, & omnia acroamata & pantomimos populo donasse. Apud Xenophontem Socrates

in Sympoſio Calliæ laudans δεῖπνον ἄμεμπτον, id eſt, cœnam omnibus numeris abſolutam, inquit: *Theamata atq́; acroamata*, id eſt, quæ oculos & aures paſcant & oblectent, *adiecisti, quid ſi vnguentum etiam quis effundat?* Plenius in Epiſt. inquit: *Acroamata audiebamus.* Significare etiam acroamata pueros ſymphoniacos, colligere poſſumus ex lepidiſſimo Thoranii Mangonis in Auguſtum dicto, apud Macrobium *lib.2. Saturnal.cap.4.* Nec mirum, ſiquidem antiquorum acroamatibus modernos illos ſcurras, qui Hiſpanis vulgo *Locbi* vocantur, ſeu *Hombres de plazer*, quiq; & in Italorum Principum, & Germanorum aulæ frequentes quoque ſunt, optime reſpondere non dubitamus. His vero in conuiuiis & cœnis prandiiſque hilaritatis gratia canentibus, & cytharam pulſantibus, ac lepidis & argutis ſcommatibus obloquentibus, noſtra tempeſtate aſſidue Principes ſummopere oblectari nemo ignorat, qui & è menſa ſapidiores dapes & epulas arripere, niſi eis porrigantur, conſueuere, quod & Acroamata apud antiquos facere conſueuiſſe, ex Cic. dictis *in Verrem*, facile elicere poſſumus.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO. CAP. LXXIV.

Aut etiam triuiales ex Circo ludos interponebat, ac frequentiſsime Aretalogos.

IN huius vocis *Aretalogos* interpretatione maxime lapſi expoſitores; namque Porphyrionis authoritatem inſecuti, interpretantur *aretalogos* garrulos & loquaces in oſtentationem virtutis, deducentes nomen ab ἀρετῆ, quod Græcis eſt *virtus*, & λόγος, id eſt, *ſermo*. Quam enim voluptatem afferre poſſent loquaces homines virtutem oſtentantes in conuiuio, non video, præſertim quum obſeruem Iuuenalem ſcribentem Satyr.6.

Vt riſum fortaſſe quibuſdam
Moueat vt mendax Aretalogus.

Nec loquax virtutem oſtentans riſum mouere quomodo poſſit, video. Hinc alii deriuatam vocem dixere à verbo

Græco

Græco ἀρέσκω, quod est Latinis, *placeo*. Turneb. *Aduer.* 10. *c.* 2. à voce Græca ἀρεστόν, quod est, *gratum & placens* tradit. Sed neutra deriuatio hæc nobis arridet, siquidem scribendum esset potius *Arestologos*, quam *Aretalogos*. Dixerim itaque, deriuatam hanc vocem ἀπὸ τῶ ἀρεστός, quod est, *placitum*, ita vt homines *Aretalogi* vocati, placita & delectabilia loquerentur, & ita conuiuantes oblectarent, & ad risum quoque, quod Iuuenalis innuit, mouerent, suis verbis facetis & argutiis affabiles. Possumus etiam interpretari *Aretalogos*, id est, de virtute verba facientes, ideoque à Iuuenale mendacem dictum Aretalogum, quod verbotenus virtutem profiteretur, re ipsa vitiis redundaret, quales histriones infames, vt alias docuimus.

Triuiales ludos seu ludios, quos dixerit Suetonius, non difficultate caret. Beroaldus interpretatus est *vulgares*, & qui in triuio passim fierent, cui sententiæ repugnat dictio illa *ex Circo*, in quo nihil vulgare, quale in triuiis fieri solebat, & quos antea *cap* 45. Cateruarios vocauit, inquiens, Augustum spectasse, & cateruarios oppidanos inter angustias vicorum pugnantes temere ac sine arte. Eadem de causa nec expositio Sabellici arridet, triuiales *rudes ac minus accuratos* exponens: Nec minus Forentii explanatio recipienda, stantibus oppositis, nam interpretatus est triuiales, *non legitimos, atque ordinarios*; ego sane *rusticos ludos vel ludios* exponerem, cuiusmodi in triuiis fieri, & se exercere solebant, namque & triuialis scientiæ magistri sic dicti à Quintiliano, qui in triuiis docebant; & eadem de causa Grammatica, triuialis scientia appellata; Apud Varronem extat Satyra inscripta *Triodote Trifolium*, hoc est, Triuiale Trifolium, syluestre scilicet, quale illud, quod in triuiis nasci, ruri inquam, solet, vt ego interpretor, quicquid de illius mystico sensu scripserit Turnebus *lib.* 17. *cap.* 21. *Aduers.* Et Suetonius ipse *libro de claris Rhet.* verba triuialia dixit inelegantia, & rusticitatem quæ sapiant, in triuiis enim oppidani seu ruris incolæ conuenire solebant, ibi confabulari inuicem, concilium habere, ac sacra facere. Cicero de lege Agrar. *in triuiis auctionari*, dixit. Et Catullus;

Omnibus in triuiis vulgetur fabula paßim.

Et Tibullus lib.1.

Nam veneror, seu stipes habet desertus in agris,
Seu vetus in triuio florida serta lapis.

Nec obstat, quod Suetonius scribat, Triuiales ludios è Circo conuiuiis interpositos; nam coniicere possumus, quo tempore in Circo spectatores conueniebant, huiusmodi ludios introductos, qui interim populum, donec spectacula parabantur, ridiculis, facetiis, ac rusticis dicteriis detinerent ac oblectarent. Quod & hodiernis temporibus in Scenis & per personatos homines carnisprìuii diebus, & in conuiuiis sæpenumero fieri, sciunt omnes. Hos vero differre aretalogis contraposuisse Suetonium, iure crediderim, suadente verborum serie.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. LXXV.

Modo munera diuidebat, vestem, & aurum, & argentum, modo nummos omnis notæ, etiam veteres, regios, ac peregrinos.

QVod Suidas in verbo ἀσσάρια scribit, nempe nummum appellationem sumpsisse, eo quod Numa Pompilius apud Romanos primus nummos ex ære & ferro percusserit, quum antea coriaceis & ostreaceis, & scorteis vterentur, quod Plutarchus *in Numa*, & Donatus in illud Virgilianum, lib.1. Æneid.

Taurino quantum posset circundare tergo,

& D. Hieronymus *in Rufinum* tradidere, prorsus inepte dictum iudicandum, cum ante Numam pecuniam seu nummos in vsu fuisse constet. Nam Herodotus *in 1 lib.* Lydos primum percussisse nummos tradit, & Ælianus *lib. 12. var. hist. cap. 10.* Æginenses primos nummos percussisse, testatum reliquit, & Plutarchus *in Theseo*, illi primam nummi institutionem tribuit. Et pecuniam seu nummos fuisse Platonis tempore, constat ex ipsius scriptis, *in lib. de Repub.* quod ex Aristotelis quoque placitis 1. *Politic. cap. 6. & 5. Ethic. cap. 5.* colligi-

colligitur. Et quod antiquius est, Iosephus *lib.1.antiquitat. cap.4.* Caino inuentionem pecuniæ adscribit. Et *in Genesis 1. cap.23.* legimus, Abrahamum mercatum fuisse sepulchrum, & appendisse pecuniam probatæ monetæ. Et cap.42. *Ligatas pecunias in saccis fratrum Ioseph.* Et cap.43. *Pecuniam duplicem ferte vobiscum.* Et cap.44. *Pone pecuniam singulorum in summitate sacci.* Ex quibus satis constat, Suidæ sententiam minime recipiendam, quinimo nec etiam, quam Varro *libro 4. de lingua Latina,* & Pollux *lib.9.* recenset, nummum scilicet vocabulum Siculum fuisse, à Romanis receptum; quod falsum esse constat, cum Siculi à Romanis, ex communi sententia probatorum authorum, ortum duxerint. Rectius dicamus nos, Romanos vocem hanc mutuatos fuisse à Græcis, quibus nummus dicitur νόμισμα & δινάριον etiam appellatum; cuius vtrumque exemplum habemus apud Matthæum Euangelistam, *cap.22.* νόμισμα autem apud Græcos deriuatum à νόμῳ, id est, lege, docet Aristoteles *lib. Ethicor. cap.25.* Quinimo & Latini numisma dicunt, Græca retenta voce, nummum ipsum. Nummum autem seu numisma aliquando generale nomen est, & recipitur pro quocunque nummo ex quacunq; materia formato, vel quauis forma & figura impresso, quo in significatu quamuis sit vsus Cicero pluries, vnicum tamen vel alterum exemplum adducamus, vt *in orat. pro Flacco,* quum inquit: *Ciuitas, in qua nummus moueri nullus potest sine quinque Pratoribus.* Et pro Font. *Nummus in Gallia nullus sine Romanorum ciuium tabulis commouetur.* Altera significatione accipitur etiam nummus à Latinis pro speciali & particulari nummo. Ita Cicero, quum in Epistol. scribit: *Emi eam ipsam domum millibus nummum 35.* Et apud Varronem *lib.3. de re rust.* legimus Ita: *Ex Pauonibus M. Aufidius Lurcho supra sexaginta millia nummum in anno dicitur capere.* Verum addamus, nummos, siue in generali, siue in speciali significatione acceptos, ex diuersa materia cudi solitos; Primum enim ex ære, mox ex argẽto, demum ex auro. Seruii Tulli Regis tẽpore primum Romæ æs signatum, docet Plinius *lib.33. cap.3.* Argentum etiam Romæ primum signatum, eodem teste in eodem loco, anno ab V.C. 585.

Q. Fabio Consule, per annos quinque ante bellum Punicum; quamuis mendum in textu Pliniano esse, clare constet, centum ad minus annorum, siquidem anno 485. Q. Fabii Consulatui respondent, iuxta Chronologiam Glareani & Haloandri ad T. Liuium; & primum bellum Punicum initium habuisse, anno ab vrbe condita 489. testatur Polybius *lib.* 1. Solin *lib.* 1. *c.* 2. & Aulus Gellius *lib* 17. *cap.* 21. Quamuis Alex. ab Alex. *lib.* 4 *c.* 15. scriptum reliquerit, Seruio Cæpione, & Cn. Sempronio Consulibus, argentum primum figuratum Romæ, altera parte Iano bifronte, altera nauis prora, qui anno 497. ab V.C. Consules fuere. Aurum demum in nummos signatum post argentum anno 62. vt Plinius idem ibidem docet. Itaque cum Suet. tradit, Augustum Saturnalibus diebus donasse nummos Romanos & peregrinos, intelligere debemus nummos in generali significatione non modo, sed etiam ex quacunq; triplici materia superius adnotata, nempe æreos, argenteos, & aureos. Quod præsertim subsequentia verba declarãt; nam si omnis notæ nummos donabat, ergo omnis generis nummos dabat. Multis autem notis antiquitus signatam pecuniam, & cuiusuis generis nummos apud scriptores obseruamus. Aristoteles *in Tarentinorum R pub.* meminit, eos numismati impressisse imaginem Neptuni filii equo inuecti: Mytilenæi Sappho monetæ suæ insculpserunt. Homerum Chii, *ex Strabone*. Dardani Gallorum pugnam. Aspendii luctatores. Corinthiaci Pegasum. Rhegini leporem. Cephalenii equum. Phasii Persam. Argiui murem, teste Iulio Polluce, *lib.* 9. *c.* 6. in Laurio Atticæ fuisse aurifodinas, & ibi nummis aureis Noctuas insculptas, vnde & prouerbium γλαῦκες λαυρειωτικαὶ, id est, Noctuæ Laurioticæ. Et pro pecuniosis accipi testatur Suidas in verbo γλαῦξ. Quod pariter tradidit interpres Aristophanis, & Pollux *lib.* 9. & Plutarchus *in vita Lysandri*, qui & in Theseo meminit, illum Athenis breuis figuram nummis insculpi instituisse. Argiuorum item nummos fuisse lupi imagine insignitos, testatur Sophoclis Scholiastes in illius Electra. Trœzenii tridentem nummo effictum habuere, testimonio Plutarchi *in Theseo*, & Pau-

& Pausania *in Corinthiacis*. Persæ in suis Daricis sagittarium incussum habuere, teste Plutarcho *in Apophthegmat.* ex quo celebre emanauit dictum Agesilai, se ex Asia pulsum triginta millibus sagittariorum, corruptis nempe Atheniensibus ea pecuniæ quantitate à Rege Persarum, qui eum è prouincia discedere iussere; Qui & statores Darici vocati, eodem Plutarcho teste *in Artaxerxe*. à Dario vetustiori, teste Xenophonte, *lib.5. Pædia Cyri*. Darius enim ex auro purissimo monetam percussit, authore Herodoro, *lib.4* Ozolæ ex Locris Hesperum stellam effinxere in nummis, scribente Strabone, *lib.9*. Tenedii securim, *ex Heraclide in Politicis, & Stephano in vrbium catalogo, & Plutarcho in comment. de Pythiis oraculis*. In Cistophoris ferentem cistam insculptum, ob idq; ita vocatos obseruamus; quorum meminit Liu. *lib.4. c.37.* vbi de triumpho M. Acilii. Et ad finem *lib.31.* in triumphis L. Æmilii Regilli, & Scipionis Asiatici, & *lib.39.* in triumpho Cn. Manlii. Et Cic. *in orat. pro domo sua, & in epist. ad Att.* non semel. Cistiphoros autem in eis insculptos aliqui dixere fuisse, qui sacrorum mysticorum cistis inclusorum arcana ferebant, vt in Cybeles mysteriis, Bacchi Orgiis, Cereris initiis. Alii aiunt, istos fuisse Canephoras Palladis Atticæ ministras virgines, & nummum fuisse quatuor millium & quingentorum denariorum. Alii longe viliorem dicunt, vt Cistophoros homines contemptos esse, testatur Martialis, inquiens:

—— Dum non vis lato Gellia clauo
Nubere, nupsisti Gellia cistifero.

Fuerunt & apud Germanos antiqui nummi, teste Tacito *de moribus Germanorum*, nempe bigati & serrati. In illis bigam, his serram insculptam, tradit Cælius Rhodig *libro 10. cap.2.* Sed quum ego nunquam ab aliquo numisma tale obseruatum legerim audierimve, econtra vero multos nummos in circum instar ferri concisos viderim, & huiusmodi pleriq; inueniantur, ideo hos serratos dixerim, quorum meminit etiam Liuius *lib.39.* vel (vt alii) 40. Ita & à forma vocatos quadratos, quorum meminit Iustinian. §. *fin. de exactio. tributorum, in auth.* nisi *quadrantes* potius legendum

censeamus eo in loco. Fuerunt & nummi Oscenses dicti, de quibus latius, vbi de argento Oscensi egimus. Fuerunt & Philippæi & Alexandræi aurei nummi, ab insculpta in eis patris Philippi & Alexandri filii imagine. Meminit Philippæorum Liuius *lib.* 34. vbi de triumpho Quinctii, & *libro* 37. vbi de triumpho Scipionis Asiatici. Plautus in Bacchidibus:

Ducentos aureos Philippæos probos dabin'?

Et in Trinummo:

Nummorum Philippaum ad tria millia.

Et Horatius Epist. 1. secundi libri:

Rettulit acceptos, regale numisma Philippos.

Alexandræorum meminit Pollux *lib.* 9. Horum imitatione & Romæ fuisse aureos Valerianos & Salonianos nummos, Philippæos dictos, ex Trebellii Pollionis authoritate *in D. Claudio* 2. In quadam epistola Galieni filii Valeriani, & in altera Valeriani ibidem legimus ab illo scriptum: *Philippaos nostri vultus annuos* 150. Addemus Antonianos & Aurelianos apud Vopiscum *in Probo.*

Quumque hactenus de numismatibus externis antiquis dixerimus, reliquum est, vt de Romanis quoque verba faciamus, quorum omnium si imagines aut impressiones referre vellemus, opus propemodum infinitum aggrederemur. Sat itaque erit, generice vel saltem specifice de eisdem verba facere. In Latio antiquiores æreos nummos signatos ex vna parte bicipitis capitis Iani effigie, ex altera nauis puppi, refert Macrobius *lib.* 1. *Saturnal. cap.* 7. Vnde Ouidius 1. *Fast.* scribit:

Multa quidem didici, sed cur naualis in ære,
Altera signata est, altera forma biceps?

Et deinde subdit:

At bona posteritas puppim formauit in ære,
Hospitis aduentum testificata Dei;

Nam fabulata est antiquitas, à Iano Saturnum classe prouectum, in Latio hospitio receptum. Et Gellius *lib.* 20. scribit ita: *Vrgente bello Vnciales cum nota Iani bifrontis, & rostro nauis, & a iis effigie pecudum (vnde pecuniæ dictæ) signati fuerunt*; cuius

notæ

notæ, & ponderis antiquissimos vidi, & appendi. Post hęc signatum æs à Seruio Tullo Rege, pecudum nota, *ex Plinio lib. 33. c. 3.* Deinde Romani vsi sunt argenteis nummis bigatis, quadrigatis & victoriatis dictis, in quibus bigæ, quadrigæ & victoriæ insculptæ erant, altera in parte & è regione caput Romæ armatum. Quorum numerus ingens ad nostra vsque tempora peruenit, quos denarium fuisse, fere omnes de re hac scribentes asserunt, & Consulares appellantur, eo quod in parte, in qua bigæ, quadrigæ, vel victoriæ signatæ, nomina quoque Consulum, sub quorum imperio cusi fuerunt, signabantur, sicuti altera in parte Roma literis insculpta erat, quæ literæ capita illa non fuisse Consulum, quod falso opinatus est Blondus in sua Roma triumphante, clare demonstrant. Bigatorum meminit præter Tacitum Liu. *lib. 33.* vbi C. Corneliū in triumpho de Insubribus & Cœnomanis transuexisse ait argenti bigati septuaginta nouem millia, & *lib. 23.* vbi Marcellū L. Bancio Holano, qui in Cānensi pugna strenue se gesserat, per Quæstorē numerari bigatos quingentos scribit. De quadrigatis *lib. 32.* vbi de deditis Annibali post pugnam Cannensem redimendis ciuibus Romanis, trecenis quadrigatis, sociis ducentis, seruis centenis; & paulo infra, vbi Venusinos eisdem Equitibus vigintiquinque quadrigatos, peditibus decem persoluisse tradit. De Victoriatis idē Liuius *lib. 41.* vbi de triumpho C. Claudii Pulchri, in quo tulisse inter cætera Victoriatum 85. millia tradit. Et Cic. *in orat. pro Fonteio* meminit, non modo victoriarum, sed & cum illis Vmbinos nominat, quorum interpretationem nullibi hactenus legi. Ego crediderim fuisse, in quibus vmbo impressus erat; Nam apud me est nummus argenteus, in cuius altera parte vmbo, quem scuti speciem esse norunt omnes, ponderis denarii, cuiusmodi vmbinos fuisse coniicio. Et in Augusti numismate scutum obseruamus in aduersa parte. Quum vero Reipublicę Imperatores pręessent, nummi cum eorum effigie, tum aurei, tum argentei cusi fuere. Vnde legimus apud Pli. *lib. 6. c. 22.* loquentē de Rege Taprobanæ; *Postea enarrauit, Romanos & Cæsarē mirū in modū inauditis iustitia ille suspexit, quod pares pondere denarii essent in captiua pecu-*

nia quum diuersæ imagines indicarent à pluribus factos. Hinc pulchre Iuuenal. Sat. 14.

Quum sit causa mali tanti, & discriminis huius
Concitum argentum in titulos, faciesque minutas.

Trebellius Pollio in Galienis: *Manum sibi osculantibus quaternos aureos sui nominis dedit.* Idem Treb. Poll. in victoria 30. Tyran. *Cusi sunt eius nummi aurei & argentei quorum hodieq́; forma extat apud Treuiros.* C. Vopiscus in D. Aureliano: *Ipse autem ad sumpt. s aureos Antonianos diurnos binos, argenteos Philipæos minutos quinquagenos, æris denarios centũ, reliqua per Præfectos ærarii præbebuntur. Et iterũ dabis ad editionẽ Circensiũ aureos Antonianos trecentos, argẽteos Philipæos minutu'os tria millia in ære H S. quinquagies.* Idem *in Probo* inter munera data illi à Valeriano recenset aureos Antonianos centũ, argẽteos Valerianos mille, æreos Philipęos decẽ millia. Idem in Saturnino: *Ipsi dabis aureos Philipæos centũ, argenteos Antonianos mille, æris H S decies.* Am. Marcel. de Procopio lib. 26. *Aureos sc. nummos effigiatos in vultũ noui Principis, &c.* In his, præsertim parte diuersa, cusus imagines innumerarũ rerum obseruamus; Deitates, quas gẽtilitas illa in infinitũ fere colebat, vti Pietatẽ, Iustitiam, Concordiã, Salutẽ, Æquitatem, Constantiã, Felicitatem publicã, Augustã, secularẽ temporis, Fidei simulachrũ, Fortunę, Honoris, Virtutis, Libertatis, Deæ monetæ, Pacis, Prudẽtiæ, Securitatis, Spei, Annonæ, Cereris, Mercurii, Iunonis sospitæ, Dii Termini, Veiouis, Floræ, Saturni, Herculis, Vestæ, Castoris & Pollucis, Quirinũ, Cybeles, Dei boni euentus. Ad hæc varia instrumẽta antiqua, Pateră, Lituum, Ancylia, Sacrificia, Tẽpla ædificata, Insignia militaria, Ludos seculares, Circenses, Ducũ & exercituũ iuramenta, Alloquutiones, militũ decursiones, Cõgiaria; Iidem Prætorianorũ, Castrum Prætorium, Coronas ciuicas, obsidionales, triumphales, murales, rostratas, currus triumphales, cũ equis, elephantis, centauris, mulabus. Prouincias varias subactas, spolia. trophæa, equestres statuas, victorias, Romanorũ colonias, Flumina, Pyramides, Animalia diuersa, Amphitheatra, portus, aquæductus, sepulchra, pontes, vias, pugnas nauales, lectisternia, tripodes, venationes, consecrationes, mulieres cõiunctas, & alia permulta,

multa, quæ enarrare nō modo ſuperuacaneum, ſed & nimis longum eſſet, quum iam dicta exempla, quod ad præſens negotium pertinet, ſatis ſuperq; ſufficere arbitremur. Ex prænarratis modo facile interpretari poſſumus Suetonii dicta, namq; per omnis notæ nummos dubio procul ſuperius adnotatos omnes cōprehendi poſſe ſtatuendum, niſi forte & addiderimus, ſpectaſſe quoq; non ſolum ſigna ipſorum, ſed & pondus & valorem, quales exempli gratia fuere Aſſis, Libra, ſeu Libella, Dipondium, Semis, Triens, Quadrans, Sextula, ſeu Sextans, Seſtertium, & Seſtertius, Denarius, Obolus, Siliqua, Drachma, Didrachma, Tetradrachma (ita enim legendum, non *Tetracina*, apud Liuium) Stater, Siclus, Mna; Quorum frequens fit mentio apud ſcriptores, & Decargyros, de quo *in l. fi. C. Theod. Si quis pecu. confla.* In quorū nōnullis, vt in denario, ſtellula * vel X. & Didrachma ſeu *διδράχμον*, vti in Neronis argenteo numiſmate, & in aliis ponderib. notæ huiuſmodi.... vel ▬ ▬ aut : : : ; : : ; Ita vt ad has notas pondus valorem reſpiciens, dixerit *nummos omnis notæ.*

Quod vero pertinet ad aliam particulam: *Etiam veteres regios*, duplicem ſenſum habere poſſe exiſtimamus, vt ſcilicet intelligēdum ſit de nummis tempore Regum antiquorum Romanorum cuſis, quos omnes æneos fuiſſe ſuperius docuimus, quos ad Auguſti tēpora perueniſſe nō ambigimus; Siquidē legimus, vſq; ad tempora Adriani Imp. pueros ludere ſolitos in altū iactantes nummum, & vocantes caput, aut nauim; cuiuſmodi nummū tempore Regū cuſum fuiſſe ex ſuperius dictis ſatis apertū eſt. Alius ſenſus eſt, intelligendam particulā illam de nummis regiis argēteis, poſteriorib. temporibus cuſis, ſed cum Regum effigie, quales obſeruamus vſq; ad hodierna tempora perueniſſe, vti argenteū à M. Terentio Verrone Lucullo in ſuo Conſulatu cuſum anno ab V.C. 680. cum effigie Quirini, ſeu Romuli, (vt alii) ex vna parte, ex altera Lupā lactantem binos pueros, Romulum ſcilicet, & Remum. Conſimilē ſignauit C. Memmius Quirinus. Aliū vidimus cuſum à Sex. Pomp. Feſtulo in ſuo Conſulatu anno ab V.C. 708. habentē ex vno latere eandē Lupam cum pueris, in oppoſito Fauſtulum Paſtorē, qui Romulū &

Remum

Remum nutriuit. Inuenitur & nummus alius argenteus pariter cum effigie Numæ Pompilii, cusus Cn. Pompeii Magni Proconsulis iussu deuicta Hispania. L. Mancinus Consul anno ab V. C. 608. nummum alium argenteum signauit cum effigie Tulli Hostilii, tertii Romanorum Regis. In Consulatu L. Marcii Philippi anno ab V. C. 697. & alius nummus cusus cum imagine Anci Marcii, quarti Regis Romanorum. C. Marcius, Rutilius dictus, Censorinus Consul, anno ab V. C. 401. signauit æreum nummũ cum effigie Numæ Pompilii & Anci Marcii. In Consulatu M. Tullii Deculæ anno ab V. C. 672. cusus est nummus cum effigie Seruii Tulli Rom. Regis. Qui omnes id fecere, vt memoriam gentilitatis suæ repararent, cum à Regibus illis ortum ducere profiterentur. Quare & *veteres regios* huiusmodi etiam appellasse Suetonium, nos non iniuria suspicari possumus.

Postremo & ipsam particulam (*Peregrinos*) dupliciter interpretari posse coniicimus, primum quidem, vt per *peregrinos* intellexerint, nummos proprios singularum ciuitatum & prouinciarum apud exteras nationes signatos, antequam imperio Romano subiicerentur, quorum multa exempla superius recensuimus. Secundario vero pro nummis apud prouincias, & ciuitates deuictas & subactas cusis. Siquidem non modo Romæ, sed & apud exteros signatos nummos Romanos, demonstrant non modo numismatum antiquorum plurimæ inscriptiones Græcæ & Latinæ, sed & scriptorum authoritates. Cic. in Epist. ad Plancum: *Quum signaretur argentum Apolloniæ, non possum dicere eum præfuisse, neque possum negare eum affuisse, sed non plus duobus aut tribus mensibus.* Hebræos quoque tributum pendere solitos Romanis, ex nummis argenteis Imperatorum Romanorum effigie signatis, constat ex Euangelio Matthæi *cap. 22.* quum tamen prius cuderent propriam monetam, vt patet *ex lib. 1. Machab. c. 15.* vbi legimus Regẽ Antiochum scripsisse Simoni Sacerdoti magno, inter cætera per Epistolas ita: *Permitto tibi facere percussuram proprii numismatis.* Quod vero Romani tributũ nummorum argenteorum populis & regibus deuictis imponere consuessent, patet ex Liuio *lib. 38.* exemplo Ætolorum, &

Antiochi; De isto ita: *Argenti probi Attica talenta 12. millia data intra duodecim annos pensionibus æquis.* De illis vero ita: *Vt quingenta darent Euboica talenta, ex quibus 200. præsentia, 300. per annos sex pensionibus æquis.* Quod vero huiusmodi talenta essent argentea, ostendit, inquiens paulo post: *Mutatum pro argento si aurum dare mallent, darent, conuenit, dum pro argenteis decem, aureus vnus valeret.* Plinius *lib.* 33.*c.*3. Argentum semper à Romanis deuictis pro tributo impositum, nõ aurum, non sine sui admiratione scribit, exemplo Carthaginensium subactorum adducto, inquiens: *Sed præter alia miror quidem populum Romanum, victis gentibus, in argento semper tributum imperasse, non auro, sicuti Carthagini cum Annibale victa argenti pondo annua in annos quinquaginta, nihil auri.* Dion *in vita Vespasiani* ita scriptum reliquit: *Itaque Hierosolyma die Saturni, quem diem inprimis Iudæi colunt, ad hac nostra tempora conciderunt. Ab eodem Tito iussi sunt quotannis Didrachmum pendere Ioui Capitolino ij, qui patrias eorum leges tuerentur.* Nec illud omittendum, Lugduni Romanos Imperatores monetæ omne genus signare cõsueuisse, siue quod prompta ibi ad cudendum materiæ copia foret, siue quod munitissimus locus & accessu difficilis ad confluentes, eo quod ibi Rhodano Arar commisceretur, esse censebatur, quod scriptum reliquit Strabo *lib.*4. Ex quibus omnib. Suet. locum satis abũde interpretatũ censemus.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.
CAP. LXXVIII.

A cœna se in lecticulam lucubratoriam recipiebat.

LEcticarum vsum frequentem Romanis fuisse, passim in librorum lectione obseruamus, sed & ex eo palam fieri potest, quod Romæ essent castra lecticariorum, sicuti salgamariorum, victimatiorum, & tabellariorum, vt docet Cœl. Rhod. *lib.*30.*c.*11. Lecticarii enim dicebantur serui, qui lecticam humeris subeuntes gestabant, ex l.8.§.*fi.D.de leg.*2. & Seneca lib.4. Epist.29. *Non turba seruorum lecticam tuam per itinera vrbana ac peregrina portantium.* De qua re etiam Tertullianus *in lib. ad vxorem.* Sulpitius in Epist. ad Cic. *Coactus sum eadem*

dem illa lectica, qua ipse delatus eram, meisque lecticariis eum in vrbem referre. Non omnibus autem licuisse lectica per vrbem vehi, clare patet ex Suetonio, *in Claudio, capite* 28. scribente, illum inter cætera beneficia Harpocræ Liberto ius lecticæ per vrbem vehendi tribuisse. Et ex eodem, *in Iulio Cæsare, cap.* 43. vbi habet: *Lecticarum vsum, item conchyliatæ vestis, & margaritarum, nisi certis personis & ætatibus, perque certos dies ademit.* Et Eusebius Chronographus scribit: *Prohibitæ lecticis margaritisque vti mulieres, quæ nec viros, nec liberos haberent, & minores essent annis quadraginta quinque.* Et Domitianus teste Suetonio *in illo, cap.* 8. Probrosis fœminis lecticæ vsum ademit. Erat autem lectica lectulus stratus, seu puluinar, in qua ditiores portabantur sex seruis, vel octo deferentibus. Vnde *Hexaphorum* dixere lecticā, quæ à sex seruis ferebatur, sicuti *Octophorum* quę ab octo, vt adnotauit Beroaldus *in Cæsare Suetonii cap.* 43. Et Cicero in Verrem: *Verres lectica Octophoro ferebatur.* Et Liuius adnotauit *lib.* 43. tanquam honorificum, quod Mictio Princeps legationis Chalcidensium, pedibus captus, in Senatum introlatus fuit lectica.

Lecticarum vero alias instructiores fuisse, alias minus ornatas existimandum, prout in varios vsus trahebantur, atque etiam alias maiores, alias minores. Lecticæ militaris meminit Q. Curtius, in qua Alex. crure ictus gestabatur in militari expeditione. Ita lecticam Consularem, in qua Consules portabantur, cæteris præstantiorem & potentiorem, iure censendum, cuius meminit Cornelius Tacitus, Græcis *δίφρον κατάστεγον* currum sella opertum, erudite obseruat P. Faber *ad l. secundam, D. de orig. iur.* Lecticas enim ita constitutas obseruamus, vt ea clausa vel aperta ad libitum portarentur primarii viri, vel mulieres. Ita Cicero ad Q. fratrem: *Is repente aperit lecticam.* Et in Antonium: *Inter quos aperta lectica mima portabatur.* Et de Diuinat. *Lectica operta iter facere.* Et in Ant. *At iste operta lectica latus est per oppidum.* Et Iuuen. Saty. 3.

Namque facit somnum clausa lectica fenestra.

Lecticæ vsum antiquissimum colligimus ex sacris paginis Isaiæ, cap. 66. *Adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus donum*

donum Domino in equis, quadrigis, & lecticis, & mulis, & carrucis. Lecticulæ quoque meminit Cic. *lib. de Diuin.* & Liuius *libro* 24. scribit, Scipionem, cui femur tragula confixum erat, lecticula in aciem illatum cum Pœnis, conflixisse, non dubia victoria. Talem lecticam habuisse vel consimilem cellulam, Augustum domi, in qua se subduceret, dum lucubrationes suas scriberet, ex Suetonio loco isto, existimandum. Ad quod & illud facete videtur Iuuenalis Satyra 7.

Qui facis in parua sublimia carmina cella.

Quam satis magnæ capacitatis fuisse existimandum, quum in ea non solum sederet Augustus, sed & scriberet. At cur eam lecticulam vocarit Sueton. non lecticam, vt infra, inquiens: *Deposita lectica inter aliquas moras condormiebat*, facit scrupum; præsertim quum idem author *in Tito, cap.* 10. de illo sic scriptum reliquerit: *Quum inde lectica transferretur, suspexisse dicitur dimotis plagulis cœlum*; Difficultatem sic tolli facile posse putamus, dicentes, Suet. lecticulam comparatiue appellasse ad magnam, quales diximus superius vocatas *Hexaphoron & Octophoron*, quibus Principes viros vsos diximus, & rationi consonum est. Sic lecticulam eadem de causa dixit Cic. in Epist. ad Marium: *Vt nostras villas obire, & mecum simul lecticula concursare possis.* Ex quibus colligimus, quod quum in lecticula bini portari possent, in eadem facile & commode Augustum scribere potuisse.

Errant qui *lecticariolam* cum *lecticula* confundunt, idem diminutiuum à lectica significare existimantes; quod facile ex Martiali *libro* 12. coniicitur, vbi in Alaudam maritum scribit:

Ancillariolum tua te vocat vxor, & ipsa
Lecticariola est, estis Alauda pares.

Vbi constat *ancillariolum* dici, qui ancillæ officium subit, vel qui sectatur ancillas, sicuti *lecticariola* quæ subit lecticarii officium, vel cum lecticariis rem habet, illis sui copiam faciens.

C. SVET.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. LXXX.

Corpore traditur maculoso, dispersis per pectus atque aluum genitiuis notis, in modum & ordinem ad numerum stellarum cœlestis Vrsæ, sed & callis quibusdam ex prurigine corporis, assiduoque & vehementi strigilis vsu, plurifariam contractis, ad impetiginis formam.

QVid per *genitiuas notas* sit intelligendum, non explicant expositores, & tamen sensus si non obscurus, prægnās saltem est. Namq; quum dictio *genitiuus* duplicem habeat significatum, in vtroq; simul hoc loco posita. Genitiuū enim dicimus, quod vim habet generandi, sic genitiuus humor semen appellatur, nec non genitiuum vocamus quod connatum, congenitū, & originale est. Itaq; notas genitiuas dixit Suet. hoc est, congenitas, & à primo ortu Augusto impactas, quod innuūt verba illa, *in modum, & ordinem, numerumq; stellarum cœlestis Vrsæ.* At & rursus genitiuas appellauit, eo quod & alias per vniuersum corpus propagarint, sicq; illud totum maculosum, impetiginosum, ac pruriginosum reddiderint; additis & callis ex frequenti & vehementi strigilis vsu, nam quum ex impetigine, assiduo pruritu laboraret Augustus, strigile partes corporis prurientes scalpens, præsertim in balneo, prutitus molestiam leuare conabatur.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. LXXX.

Coxendice & femore & crure sinistro, non proinde valebat, vt sæpe etiam inde claudicaret; sed remedio arenarum atque arundinum confirmabatur.

QVale esset remedium arenarum antiquis, necnon & arundinum, medicis nostri temporis, quum in abusum abierint, satis subobscurum; quamobrem nos illis rem gratam facturi arbitramur, si presidia huiusmodi qualia fuerint, aperire conabimur. Præter naturā affectiones, quibus laborasse Augustum tradit Suetonius, à materia frigida & pituitosa vt plurimū ortas rationi consonum & experimēto compro-

comprobatum; Ideo pro earum curatione, quantum ad auxilia localia spectat, (nam vniuersales euacuationes præmissis præparantibus, incidentibus, & digerentibus, per interius ante topica præsidia præcessisse, non est dubitandum) iure adhibita à peritissimo Medico Musa, quæ vim extenuandi, digerendi, & discutiendi pituitosum humorem exuberantem, ac exsiccandi vires haberent, inter quæ arenam & arundinem plurimum valere communi sententia comprobatum. Nam arenam ipsam seu marina, seu fluuiatilis sit, tali facultate præditam, omnibus receptum est. Eæ enim omnes humiditates exsiccandi & absumendi communem vim habent. Et ideo Hydropicis maxime conferre docuit Gal *lib. 9 de simpl. med. facul.* Et Gellius *lib. 19. cap. 8.* meminit hominis eruditi & Poetæ illustris liberati aquæ intercutis morbo, quod arenis calentibus vsus esset. Et Celsus *lib. 4. c. 22.* siccum calorem arenæ calidæ dixit. Et Plinius *lib. 21. c. 6.* ait arenam littoris maris præsertim tenuem & solibus candentem, in medicina esse siccandis corporibus hydropicorum. Vnde Lucanus:

Auxilium membris aridas infundit arenas.

Et ab ariditate arenam dictam putarũt quidam. Hac eadem ratione Ætius & Celsus grauissimi medici, in curanda Leucophlegmatia, maxime extollunt arenam ipsam, qua vniuersum ægrotantis corpus aspergendum, imo in ea prorsus occultandum consulunt, ad hoc vt succi pituitosi habitui vniuerso adhærentes dissoluantur. Cur vero huius remedii vsus omissus sit, & penitus abolitus, eam rationabilem caussam assignare possumus, quod thermalium aquarum calidarum lutum idem efficacius præstare experimentum docuerit. Quo vero ad arundinem spectat, memoriæ reuocandum, in eundem vsum antiquos medicos arundinem traxisse. Sic Ætius illam habere vim exsiccantem, & calefacientem, & iccirco hydropicis conferre tradit *Serm. 10. c. 32.* vbi de diæta cõmuni hydropicis pertractat; Eadem fuit præclara Archigenis sententia, apud eundem authorem *Tetrabili 3. Serm. 2. cap. vlt.* vbi inquit: *Lectus non valde mollis sit his, qui hydrope subter cutem laborant. Substernenda autem arundinum*

dinum folia, & herbæ exsiccantes. Huiusmodi autem facultatis esse arundinem, scilicet exsiccantis, & digerētis vsq; ad tertium gradum, docuere Gal.*lib.7.simpl. med.* Dioscorides *lib.1. c.97.* quod pariter confirmarunt ex Arabibus Serapio & Rasis, vbi ea cum aceto ad exsiccanda vlcera, & absumendos humores, ad spinam & lumbos conferre docent. Eandem habere vim exsiccantem & extractoriam inquit Plin. *lib. 24. c.11.* ob idq; mederi conuulsis, hydropi, luxatis, & spinæ doloribus. Omissum autem temporum successione hoc præsidii genus, antiquitus celebre, censeo, eo quod homines, vel vt in sui admirationem alios trahant, vel vt inde lucrum vberius percipiant, in noua excogitanda præsidia assidue student, præsertim materiā suggerentibus Indicarū herbarum noui orbis, fruticum, & arborum, lapidum, liquorum, & aliorum ad nos conuectio. Nam quæso nostræ arundini Indicæ quid similius Indica Chyna, cuius tam frequens vsus medicis neotericis, magno cum ægrotantium crumenę dispendio, vtinam saltem cum morborum profligatione.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.
CAP. LXXXII.

Hyeme quaternis cum pingui toga tunicis, & subuculæ thorace laneo, & femoralibus & tibialibus muniebatur.

TOgam exteriorem fuisse amictum à tegendo dictum, alibi ex Varrone docuimus, sed quæ esset pinguis toga, hoc loco aperiendum, præsertim quum diminute & sobrie admodum res hæc ab interpretibus discutiatur. *Pin*[illegible] hoc loco accipi pro crasso, nulli dubium, quo pacto Cic.*lib.de Fato*, Thebis crassum Cœlum, itaq; Thebani pingues. Et lib.de Diuinat.*Pingue & concretum est Cœlum.* Et Columel. *lib. 2. c.2.* pinguiter dēsum dixit, id est, crassum. Ita apud I.C. pinguius, id est, Crassius habetur, *l.14. §. 1. D. de except. rei iud.* Græcis *παχυμερέστερον, vt l.7.§.scire, D.de pecul. l.12.§.Iulianus, D.rem rat. habe.* Item Martialis, pingues tunicas appellauit.

Et pingues tunicas serra secare potest.

Et Iuuenal. dixit: *Pingues lacernas munimenta togæ.* Huiusmodi autem

autem fuisse, scilicet pinguiorem togam, quam *Lenam* appellauere Romã, patet: Martialis namq; de læua loquẽs ait:

Tempore brumali non multum leuia prasunt,
Calfaciunt villi pallia vestra mei.

Vnde manauit prouerbium: *Aestate lenam teris.* De hac scribit Varro ita: *Lena quod de lana multa, duarum enim togarum instar.* Et Festus de eadem inquit: *Lena vestimenti genus habitus duplicis.* Et Seruius enarrans illud Virg. 4. Æneid.

Tyrioq; ardebat murice Lana.

inquit, læna genus vestis est, est autem proprie toga duplex: Sext. Pomp. *lib.* 10. scribit: *Lena vestimenti genus habitus duplicis, quidam appellatum existimant Thusce, quidam Græce chlenam dicunt.* Nonius Marcellus de propriet. Ser. *Lena vestimentum militare, quod supra omnia vestimenta sumitur.* Hanc pinguem togam crassam appellauit Horat. *lib.* 1. *Saty.* 3. ait enim:

Toga quæ defendere frigus
Quamuis crassa queat.

Et Seneca *lib.* 1. *de beneficiis*, vbi de Gratiis loquitur, vestem spissam dixit. Cui oppositam fuisse existimandum vestem rasam, de qua Plinius *lib.* 8. *c.* 48. ea quoque *Chiton* à Suida appellatur, & esse vestem pertenuem docet.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. LXXXIII.

Mox nihil aliud, quam vectabatur, & deambulabat: ita vt in extremus spaciis subsultim decurreret sestertio vel lodicula inuolutus.

VNicus hic locus inter Latinos obseruatur, in quo fit mentio Sestertii vestimenti, seu indumenti, quod quale fuerit antiquis Romanis, coniectura tantum explicare licet. Ob id Beroaldus legendũ contendit *Sesticulum*; Sesticula enim, Suida auctore, vestis erat Imperatoria; quæ tamẽ opinio nobis haud probari potest, siquidem Suet. sententia est clara, adnotatis, Augustũ expedita & breui veste indutũ cursim & subsultim in extremis spaciis se exercere consueuisse. Parum autẽ referebat, an Imperatoria veste corpus muniret,

ret, dummodo ſuccincto breuiq; indumento & expeditiori corpus circumueſtiret, ita vt facilius curſitare poſſet. Nec minus placet, quod idem Commentator adiungit, nempe poſſe etiam legi *Xyſto*, quum ξύστον, authore Iulio Polluce, ſit nomen veſtis, quæ virorum & fœminarum communis erat. Sabellicus hunc locum enarrans exponit *Seſtertium*, ſeu *Sextertium* fuiſſe veli genus quo Auguſtus ſe inuolebat in currendo, ita dictum, quod ex triplici licio contextum eſſet. Sed nec huiuſmodi etymologia rationi vllo modo conuenit. Turnebus *Aduerſ. lib. 3. c. 18.* ex...onit *Seſtertium* fuiſſe veſtem duum in omni parte pedum, & ſemiſſis, quæ exercitationi corporis apta erat. Quam ſententiam ex eo deductam puto, quod ſicuti Seſtertium nummi genus antiquis erat, quod duo aſſes & ſemiſſem ſingulum valeret, id eſt, dipondium & ſemiſſum æris, ita Seſtertia ex eo dicta ſint; quod duas libras ſingula, & ſelibram argenti valerent, vt docet Budæus *lib. 1. de aſſe.* Sicuti itaque Seſtertius dictus eſt quaſi ſemis tertius, & quod in ſe continebat aſſes duos, & tertium dimidiatum, ita veſtis ſpecies hæc *Seſtertium* dicta, eo quod in omnem dimenſionem extenderetur per pedes binos, & dimidium tertii. Hæc opinio profecto probabilior cæteris iam dictis videtur; nihilominus nec nobis omnino ſatisfacit, præſertim quum Seſtertii denominatio Budæi nō penitus placeat, vt inferius dicemus. Et præterea, quum pannoſum genus palmis magis, quam pedibus menſurari, ſicuti agros pedibus, & non palmis, ex ſcriptoribus obſeruamus. Qua de re & nos noſtram opinionem addere volumus; Et ea eſt, quod Seſtertium veſtis genus eſſet, ita breue, vt ex ſex partibus panni, quibus Penula confici ſolebat, ex binis tantum conſtaret, id eſt, ex tertia parte; Erat enim penula veſtis ſpecies, qua antiqui Romani vti ſolebant in itinere faciendo, & ad arcendam pluuiam, vti docet Lampridius in Alex. inquiens: *Alexander Imperator Penulis intra vrbem frigoris cauſa vt ſenes vterentur permiſit, quum veſtimenti genus ſemper itinerarium aut pluuiæ fuiſſet.* Et Horatius in Epiſt.

Rhodos aut Mitylenæ pulchra facit, quod
Penula ſolſtitio, campeſtre, niualibus auris.

Quod

Quod Nonius, Varro & Spartianus in Hadriano etiam confirmant. Itaque Sestertio vsos iter facientes loco penulæ, quo corpus inuoluerent, cum pedibus se exercere motu velociori vellent, coniicere licet. Quod indumenti genus binis partibus ex tribus penula minus breuiusque esset, atque per consequens magis expeditum; verum quia nimis forte censeri posset arcta & breuis vestis, quæ ex duabus partibus ex sex penulæ constaret, ob id magis rationi consonum videbitur, si dixerimus Sestertium appellatum, eo quod constaret ex tribus partibus ex sex, referendo tertium ad tres partes ex sex, & ad tertiam partem sex. Vel etiam interpretari possumus (si adhuc ampliorem vestẽ optemus) Sestertium, id est, ex tribus partibus & media, ita vt Sestertium dicamus compositum ex tribus & semis, sicuti Sescuntiam dicimus vnciam cum dimidia. Quæ interpretatio si accipienda, legendum semper *Sestertium*, & non *Sextertium*; si enim Sextertium legimus, priores interpretationes magis conuenient, siue modo hæ partes pedali mensura metiremur, siue, vt potius existimo, palmali. Illud vero reticere haud possumus, Sestertium pecuniarum non ideo dictum, quod ex binis & dimidia asse, seu libra argenti constaret, vt Budęus & alii eum secuti censuere, sed potius quod constaret ex tribus assibus seu libris cum dimidia. Ita namq; vox sonat *Sestertium*, id est, ter & semis, vti *Sescuntia* id est, vncia & semis. Ita Cic. *in orat. pro Cæcinna*, Sextulam appellauit sextam partem vnciæ. Ita *Sextans* seu *Sestans* dicitur antiquis scriptoribus sexta pars assis, seu libræ, id est, vnciç duæ. Verũ hæc cõiecturalia sunt, & nihil certi in re hac afferri posse fatemur, quum scriptores antiquiores ieiune penitus de ea verba fecerint.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO. CAP. LXXXIII.

Animi laxãdi causa modo piscabatur hamo, modo talis, aut ocellatis, nucibusque ludebat cum pueris minutis. quos facie & garrulitate amabiles vndique conquirebat, præcipue Mauros, & Syros.

IN huius vocabuli intellectu admodum nutantes interpretes legimus. Inter quos nonnulli *ocellatum* aliquando,

tanquam adiectiuum, nucibus adiungunt, nonnunquam pro substantiuo accipiendum existimant. Vnde & varias interpretationes afferunt. Beroaldus in primis *nuces ocellatas* interpretatur, id est, ocellis diffectas, vel perforatas. Addit etiam ex vetustissimo Codice legendum, non *ocellatis*, seu *castellatis*, id est, per aceruos castellatim dispositas, quo genere ludi, nostrates pueri frequenter ludere conspiciuntur. Vnde apud Iulium Capitolinum obseruat, quod Galienus de pomis castella componebat, id est, aceruulos faciebat, tribus scilicet suppositis iunctim, & altero super ipsis posito. Secundo modo accipit *ocellatus*, pro substantiuo, & dupliciter interpretatur, vno modo pro pillulis rotundis instar ocellorum, quibus puellæ puellariter ludentes oblectantur. Hanc interpretationem amplectitur quoque Turnebus *Aduers. libro 3. cap. 18.* Hoc enim vocabulo vsum ait Varronem apud Nonium in Margaritam. Ita & Leuinius Torrentius in presenti loco ob eandem Varronis authoritatem, *ocellatis*, interpretatur pro globulis, quibus nunc quoque omnibus in prouinciis puellæ ludunt. Huius ludi Ouidium meminisse tradit Beroaldus, sed locum non adducit, nec quid Turnebus & Torrentius per hoc ludi genus intelligãt, scio; quum apud nos huiusmodi ludi genus à puellis tractari penitus ignorem. Sabellicus pro nucibus ocellatis intelligendum arbitratur auellanas, quæ in summo veluti paruum oculum figuratum habent, seu amygdalas, quarum testa minutissimis foraminibus quasi ocellis perforata sit. Addit quoque & aliquorum sententiam dicentium, pro *ocellatis* intelligendum perforatas, & non bonas, sed malas; reprobat tamen, inquiens non potuisse allici pueros, deprehensa fraude, ad ludendum, sed potius alienari. Alexander ab Alexandro, *libro 3. cap. 21.* hæc Tranquilli verba interpretatur, ocellatas nuces vocaros nucleos, quos in Persicis pomis sitos inspicimus, quibus persæpe pueros nostrates ludere videmus, dictosque ocellatos propter ocellos & foramina, quibus vndique circumfigurantur. Hancq; suam sententiam cæteris præferendam tanquam exploratam, minimeque ambiguam censet. Nos certe eam haud improbandam existimamus,

mamus, quam si *ocellatis* accipiamus seu pro substantiuo, seu adiectiuo, coniunctim seu diuisim, sensus esse possit, Augustum laxandi animi gratia cum pueris lusisse nucibus, & ocellatis, id est, nucleis persicorum, vel nuces ocellatas etiam appellasse nucleos Persicorum, ocellatas inquam, id est, paruis ocellis refertas. Ocellum enim diminutiuum esse oculi, satis constat. Ita Metaphorice Catullus Sermionem villam suam Insularem *ocellum* vocauit. Ita Cic. ad Atticum scribens, inquit: *Cur ego tecum non sum? cur ocellos Italiæ villulas meas non video?* & ex neotericis Poetis elegans Flaminius in Hencedasyllabo de laudibus Mantuæ scribit:

Felix Mantua ciuitatum ocelle.

Et io. Cotta de Calore fluuio.

Ocelle fluminum Calor, Calor pulcher.

Et Flaminius Alexandrum Farnesium Cardinalem, *Quiritum ocellum* vocat in suis Carminibus. Et idem *lib. 2. carm.* Casertam Campaniæ vocat ocellum. Et Plautus in Trin.

Ocelle mi fiat & isthuc.

Puellarum autem & puerorum oculos ocellos à scriptoribus, presertim Poetis blandiendo appellari manifestum est, Catullus:

Flendo turgiduli rubent ocelli.
Nec somnus tegeret quiete ocellos.
Mihi mille iam ante ocellos noua lumina radiant.

Item:

Quem procul ex alga mæstis Minois ocellis.

Et Tibullus:

Etsi perque suos iurauit ocellos.

Et Propertius.

Compositos leuibus radiis patefecit ocellos,
Non tibi iam somnos, non illa relinquet ocellos.
Quippe vbi non liceat vacuos seducere ocellos.
Quamuis labentes premeret mihi somnus ocellos.
Quamve mihi viles isti videantur ocelli.
Non tamen illa suos poterit componere ocellos.
An poteris succis mea fata reponere ocellis?

Non adeo leuiter noster puer hæsit ocellis?
Sed quum poscentes somnum declinat ocellos.
Illa puellarum ingenuos corrupit ocellos.
Interea nostri quærunt sibi vulnus ocelli.
Quod si forte suos vidisset Glaucus ocellos.
Illa meis tantum non vnquam desit ocellis.

Ioannes Brodæus *lib.4.Miscel.cap.7.* legendum putat *ossilis*, vel *ossiculis*, vt ludus ille significetur, quem Græci ὀστομαχίαν vocant, de quo Ausonius in præfatione Eidylii, quod *Cento* inscribitur. Alii (inter quos & Beroaldus) legendum arbitrantur *oscillis*; namque oscilla fuisse sigilla, seu breues imagunculas arte fictas, Græci ἀγαλμάτια dixere, quas venales proponebant, quibus homines pro se suisque piaculum Saturno faciebant, vt testatur Macrobius *lib.1. Saturnal. cap.5.* Quibus & vsos antiquos rusticos in ludis suis rusticanis colligitur ex Virgil. *lib.2. Georg.* & ex Seruio in illud:

Oscilla de alta suspendunt mollia pinu.

De quo ludo etiam Festus. Libet & nostram sententiam subnectere, Per nuces ocellatas intelligendas nuces ocellum habentes; namque tales pueri probare in ludo puerili solent, & improbare quæ ocellum non habent. Ea autem pars ocellus appellatur in nucibus, vbi interstitia interiorum nucleorum terminantur in summo putamine, seu cortice testacea, qui ocellus si putredine, carie, vel alia de causa tollitur, nuces exinde malas, & non bonas pueri deprehendunt; ob id prouerbio in ludendo edicere, tanquam lege certa solent, nuces ea in parte ocelli perforatas, seu excautas, à ludo arcendas, tanquam improbas, & malas, easque dignoscunt spiritu in foramine insufflato. Vt itaque Suetonius ostenderet quantum Augustus puerili ludo oblectaretur, nucibus ocellatis adiectiuum coniunxit, vt significaret ita impense Augustum ludo incubuisse, vt nuces etiam obseruaret, seligens bonas, ocellatas scilicet à malis & à ludo puerili relegatas, quibus luderet. Nucum autem ludum antiquis pueris frequentem fuisse discimus ex Catullo in Epithalamio Iuliæ, & Manlii, vbi habet:

Da pueris nuces iners concubine,
Satis diu lusisti nucibus.

Et Horat.lib.2.Satyr.3.

—— Te talos Aule nucesq;
Ferre sinu laxo, donare, & ludere vidi.

Et Persius Satyr.1.

Et nucibus facimus quaecunq; relictis,
Cùm sapimus patruos.

Et Martialis lib.5.Epigram.25.

Iam tristis nucibus puer relictis
Clamoso reuocatur à magistro.

Et lib.14.Epigram.1.

Lude inquit nucibus, perdere nolo nuces.

Et iterum Epigram.18.

Alea parua nuces, & non damnosa videtur,
Saepe tamen pueris abstulit illa nates.

Multos autem ludos, qui nucibus fiunt, sigillatim declarat Ouid.*Eleg.de Nuce*, illis versibus:

Has puer aut certo lectas diuerberat ictu,
Aut pronas digito bisve semelve petit;

& quae sequuntur. Quum itaque ita familiaris ludus nucum pueris esset, vt passim de eo scriptores meminerint, & non ita de aliis iam memoratis, ideo interpretationem nostram locum hunc Suetonii probe aperire existimamus, praememoratisque omnibus magis conuenire & quadrare textui. Ocellatam fuisse etiam familiam Romanam antiquam, constat ex Suetonii *in Domitiano, cap.8.* vbi de Ocellatis sororibus verba facit. Et *in Galba, cap.3.* Liuiae Ocellinae meminit. Et cap.4 *Et Ocellare nomen assumpsit.* De qua familia etiam Cicero *in Epist.Famil. ad Attic.* Interpretari etiam possumus hunc locum per adiectiuum *Ocellatis.* nucibus additum, specialem nucum lusum adnotasse Suetonium; Quum enim plures essent lusus nucum, quibus pueri ludebant, ex *Ouid de Nuce*, voluit Suetonius designare lusus genus illud, quod & hodie acernulus dicitur, eo quod in illum inicientes pueri nucem, & ictum certiorem dirigant,

solent Ocellum distringere, & semiclaudere nuci apposi-tum, deinde nucem iacere. De quo Ouid.

Et condit lectas parca colona nuces,
Has puer aut certo lectas dilaniat ictu,
Aut pronus digito bisve semelve petit.
Quattuor in nucibus, non amplius alea tota est,
Cum sibi suppositis additur vna tribus.

Alios etiam ludos nucum prosequitur ibidem Ouidius, quos, quum ad rem præsentem minime faciant, omittam. Sed & forte suspicandum, Suetonium hoc loco Augusto amoris in pueros notam inurere voluisse, quum legamus apud Catullum in nuptiis Iuliæ & Manlii hæc:

Heu diu taceat procax
Fescenina locutio.
Heu nuces pueris neget.
Desertum domini audiens
Concubinus amorem,
Da nuces pueris iners
Concubine, satisdiu
Lusisti nucibus, lubet
Iam seruire Talassio,
Concubine nuces da, &c.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO. CAP. LXXXIV.

Pronuntiabat dulci & proprio quodam oris sono, dabatq; assidue Phonasco operam, sed nonnunquam infirmatus faucibus, Praeconis voce ad populum concionatus est.

SIcuti in rebus naturalibus & sublunaribus successiue annorum curricula, earum vicissitudines mutationesque accidere videmus, id quoque in artificialibus venire, clare cognoscitur. Multæ quidem artes hodiernis temporibus adinuentæ florent, quibus omnino caruere antiquiores, & aliæ, quæ apud ipsos viguere, nullo penitus nobis in vsu sunt; inter quas *Phonascia*, cuius meminit Theophrastus, penitus abolita, & illius magistros *Phonascos* dictos, haudquaquam habemus. Erant autem hi formandæ vocis magi-stri.

ftri. φωνασκὸς enim Græcis dicitur, qui vocem exercet & regit; præceptor scilicet formandæ, regendæ, & moderandæ vocis. Is enim vocem intorquere, remittere, lenire & exasperare docebat. Huius meminit Quinctil. *lib.* 1 1. inquiens: *Sed cura non eadem Oratoribus quæ Phonascis.* Et in 2. *Non satis est dicere præesse tantum, aut subtiliter, aut aspere, non magis, quam Phonasco, acutis tantum, aut medtis, aut grauibus sonis, aut horum etiam particulis excellere.* Sidonius in Hendecasyllabo ait: *Psalmorum hic modulatur & Phonascus.* Idem author *in* 1. *Epist.* laudat Theodoricum Regem Gothorum, quod in eius cœna, non sub Phonasco vocalium concentus meditatum acroma simul intonat. Quibus in locis improprie vsum Phonasci voce pro musices magistro, seu præfecto (magistrum capellæ vulgo dicunt) Sidonium, clare patet. Scribit *in Lexico Rhetorico*, Ælius Dionysius, à Phonascis vocem quandam dici Ἀνδρυάζειν, id est, amœnam. Et Suetonius non in hoc loco tantum, sed & in Nerone quoque, *cap.* 25. Phonasci meminit, inquiens: *Ac posthac tantum abfuit à remittendo laxandoq; studio, vt conseruandæ vocis gratia, neq; milites vnquam nisi absens, aut alio verba pronuntiante, appellaret, neque quicquam serio iocove egerit, nisi astante Phonasco, qui moneret, parceret arteriis, ac sudarium ad hos applicaret.* Illud obiter hoc loco Principibus viris insinuandum, nimium musices perdiscendæ affectantes studium ipsis indecorum esse, testimonio sapientissimi viri Philippi, qui quum accepisset filium suauius quodam loco cecinisse, vrbane eum obiurgasse, traditur, inquiens: *Non te pudet, quod tam bene canere scias? satis enim superq; est principi viro, canentibus aliis, audiendi superesse otium.* Quantum vero ex nimio musices studio criminis Neroni accesserit, maximeque ob id improbatus fuerit, nemo est qui ignoret. Secus vero principi viro studendum est, vt grauiter, concinne loquatur, & composite, præmeditata oratione, exemplo Augusti hoc loco, ex Suetonio colligi facile potest. Vnde & iure optimo Tacitus inquit: *Augusti prompta & profluens, quæ deceret Principem, eloquentia fuit.*

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. LXXXV.

Item hortationes ad Philosophiam, & aliqua de vita sua, quam XIII. libris Cantabrico tenus bello, nec vltra exposuit.

VAria sunt vitæ significata apud scriptores; aliquando enim accipitur pro anima ipsa corpus viuificante, quam D. Ambrosius *in lib. de bono mortis*, spiraminis fruitionem appellat, mortique opponi ait. de qua Virg. *6.* Æneid.

Quin & supremo cum lumine vita reliquit.

Modo accipitur pro moribus hominis. Terentius in Adelphis:

Inspicere tamquam in speculum vitas hominum iubeo.

Modo alimentum seu victum. Idem Terentius:

Eadem quippe homo iam grandior, cui opera vita erat.

Aliquando etiam pro substantia à Iuristis accipitur, vt *in Nouell. de referendar.* post medium. Postremo *vita* accipitur pro actionibus in humanæ vitæ tractu paratis. Ita Cicero *in lib. de Offic.* inquiens: *Parare res, quibus actio vitæ continetur.* Et lib 2. ad Her. *Deinde vita hominis ex anteactis spectabitur.* Et ita *lib. de Orat.* dixit: *Historia vita memoriæ.* Quam significatione hoc loco vitam accipiendam, non dubitamus; vt scilicet Augustus libris triginta gestorum suorum in vita historiam complexus fuerit, quod opus eum antea meditasse coniicere possumus ex dictis eiusdem Suetonii supra *cap.* 78. vbi habet, quod Augustus se in lecticam lucubratoriam recipiebat, & ibi, donec residua diurni actus omnia aut maxima parte conficeret, ad multam noctem permanebat. Romanis autem Imperatoribus mos hic familiaris fuit; Nam & Cæsarem per commentaria sua, præcipua acta sua in bello Gallico comprehendisse scimus. Hunc sequutum Augustum, hoc loco docet Sueton. & post illum Tiberium, ex eodem Sueton. *in eiusdem vita. cap.* 61 scribente: *Et in commentario quem de vita sua summatim breuiterq; composuit, ausus est scribere, Seianum se puniisse, quod comperisset furere aduersus Germanici liberos filij sui.* Hos Domitianum, idem author scribit

scribit *in illo, cap.* 20. lectitasse sæpe; ait namque: *Præter commentarios & acta Tiberij Cæsaris nihil lectitabat.* Claudius Imperator & ipse suiipsius vitam descripsit, testimonio Suetonii eiusdem *in eodem, cap.* 41. ait namque: *Composuit & de vita sua octo volumina, magis inepte quam ineleganter.* Idem Hadrianus, M. Aurelius, & Septimius Seuerus fecere, *ex Spartiano & Lampridio.* Nam de Hadriano Spartianus ita scribit: *Famæ celebris Hadrianus tam cupidus fuit, vt libros vitæ suæ scriptos à libertis suis literatis dederit, iubens, vt eos suis nominibus publicarent.* Cicero *lib. de clar. Orat.* meminit librorum, quos Scaurus de vita ipsius acta scripsit; sed quoad Augusti libros, quos ipse de propria vita scripsit, notandum, mendum in textu esse, & vbi legitur, fuisse numero triginta, reponendum *tredecim.* Nam Suidas in dictione Αὔγουστος, XIII. solum enumerat. Horum librorum meminit & Vlpianus *in l.* 1. *de cad. ver. punitorum,* his verbis: *Corpora eorum, qui capite damnantur, cognatis eorum neganda non sunt.* Et id se obseruasse, D. Augustus *lib.* 10. de vita sua scribit. Macer quoque I.C. *l.* 12. *de re milit.* libros Augusti *de disciplina milit.* citat; vnde inter illa multa, quæ ab ipso prosa oratione scripta, per initia capitis tradit Sueton. & hunc librum fuisse credendum, præsertim cum id etiam testatum reliquerit Vegetius *lib.* 1. *de re milit. cap.* 8. Idem quoque dicendum de libris Epistolarum, quorum etsi non meminerit Suetonius, extasse tamen eos, non dubitandum, testimonio Gellii *lib.* 15. *c.* 7. *& lib.* 10. *c.* 24. Quintil. *lib.* 1 *cap.* 10 Macrobii *lib.* 2. *cap.* 4.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. LXXXV.

Quærentibusq; amicis, quidnam Aiax ageret? respondit, Aiacem suum in spongiam incubuisse.

Macrobius *lib* 2. *cap.* 4. refert eadem, quæ & hic tradit Suetonius, scilicet Augustum scripsisse Aiacem tragœdiam, quam, quum sibi displicuisset, obliterauit, ad delendam

lendam enim scripturam antiqui spongia vtebantur. Vnde Martialis dixit, de spongia verba faciens:

Vtilis hæc quoties scripta nouare voles.

Et idem Suet. in Caligula, c.20. *Eos autem qui maximè displicuissent scripta sua spongia linguave delere iussos.* Apud antiquos spongiæ quoque in delitiarum instrumentis habitæ, strigilum vice & linteorum ad mundanda & exsiccanda corpora illis vtentes, ob idque illas purpura tingebant, & candidæ reddebantur salis spuma, tinctæ ad lunam & pruinas inuersæ expositæ, vt docet Plinius *lib.31.c.9.& vlt.* Et ad tergendas quoque, & alias immunditias obtergendas vsui erant. Vnde Martialis lib.14.

Nec tibi forte datur tergendis spongia mensis.

Et Seneca lib.10. Epistol. *Vnus è germanis lignum illud, quod ad emundanda obscœna, adhærente spongia, totum in gulam fixit.* Hinc verbum *spongiare*, pro spongia extergere, quo frequenter Apicius vtitur. Et forte *spongiatores* dicti, qui spongiis emundabant proposita; Quamuis Cæl. Rhod. *lib.8.c.11.* & Budæus *in annot. ad Pand. ex l.2. ad l. Rhod. de iactu.* §.1. spongiatores interpretentur spongiarum piscatores, quos rectius cum Plutarcho *spongotheras* appellarim. Et Homerus Odyss. 1. sic cecinit: Οἱ δ' αὖτε σπόγγοισι πολυτρήτοισι τραπέζας Νίζον. Et apud Vlpianum in l. quæsitum, §. canales. D. de fundo instructo: *Item spongiæ*, inquit, *quibus columnæ, mensæ, pauimenta, podia exterguntur.* Illud & obiter addamus, multibibos seu bibulos à Demosthene σπογγίας dictos, & Vespasianus Imperator Procuratoribus, quos ad exigenda vectigalia rapacissimos promouebat, vt locupletiores factos mox condemnaret, pro spongiis dicebatur vti, quod quasi & siccos madefaceret, & exprimeret humentes, quod tradit Sueton. *in illo, cap.* 16. Aliam quoque possumus huius loci interpretationem afferre, quod Augustus dixerit, Aiacem suum tragœdiam in spongiam incumbere, id est, ad eam vsque partem illam perfecisse, in qua Aiax sibimet mortem consciuit, siquidem gladiatoribus morem fuisse gestandi spongias ad siccandum vulnerum sanguinem, ex Tertulliano docet Turnebus *Aduers. lib.18 c.43.* Verba Tertulliani

tulliani hæc sunt: *Poteris de misericordia moueri defixus in morsus vrsorum, & spongias Rudiariorum.* Nec illud reticendum, Rudiarios, & qui iam pugnandi necessitate ferro non tenebantur, solitos munire se spongiis, cum tude batuebant, vt baculorum seu rudis percussionibus & ictibus minus offenderentur, & ex Liuio scribente *lib.9.* Samnites inter cætera munimenta corporis spongiam pectori tegumentum habuisse. Secundum itaque hunc vsum spongiæ in bello interpretari possumus hunc locum, scilicet tragœdiam Augusto incumbere in spongiam, id est, per similitudinem spongiæ munitam & paratam ad recipiendos maledicorum & reprehensorum ictus, sicuti Rudiarii muniebantur spongiis ad sustinendos minori cum offensa aduersarii ictus batuentis rude. Prior tamen expositio potior videtur, & magis placet.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO. CAP. LXXXVI.

Cacozelos & antiquarios, vt diuerso genere vitiosos, pari fastidio spreuit.

CAcozelos vox Græca est, à Latinis vsurpata, & composita ex κακὸς, id est, malum, & ζῆλος, id est, studium, æmulatio, & ita cacozeli dicuntur, qui cacozeliam sectantur. Est autem cacozelia ex Diomede, oratio indecora ob nimiam affectationem, dum scriptor orationem ornare cupiens, nimio tumore & cultu eam dedecorat. Veluti si quis male affectans Atticismum, ieiunus euadat & aridus, & si quis copiam, in futilem incidat loquacitatem. Huius vitii in oratione, quod κακόζηλον vocant, meminit Quintil. *lib.8. cap.3.* inquiens: *Cacozelon, id est, mala affectio, per omnē dicendi genus peccat; nam & tumida & exilia, & prædulcia, & abundantia, & exercita, & exultantia, sub idem nomen cadunt, quod specie boni fallit, omnium in eloquentia vitiorum pessimum.* Hoc vitio peccantem Mœcenatem exagitabat Augustus, quem cacozelon fuisse, constat ex Seneca, *libro 20. Epist.* nam *epist. 115.* de illo loquens ait: *Non oratio æque soluta est, quam ipse discinctus: non tam insignita eius verba sunt, quam cultus, quam comita-*

comitatus, quam vxor. Et mox: *Videbis eloquentiam ebrij hominis inuolutam & errãtem, & licentiæ plenam.* Et de eadem re idem Seneca verba facit *Epist.* 19. & 33. inquiens, etiam Mœcenatem fuisse magni ingenii virum, si illi oratio non diffluxeret. Verba Mœcenatis hæc sunt, ex quibus dignosci facile potest, Cacozeliæ vitio eum laborasse: *Quid pulchrius amne syluisq; ripa comantibus? Quid si quis fœminæ cinno crispat, & labris columbatur? exigunt genium Festo vix suo teste, tenui vt cerei fila, & crepacem mola focum. Mater aut vxor inuestiunt.* Quam orationem & dicendi modum eneruatum, quis non improbe structum & affectatum nimis, non dignoscit? Apud Macrobium *lib.* 2. *cap.* 4. extat pars epistolæ Augusti ad Mœcenatem, quæ ad hanc rem facit. Itaque iure quoque irridebat Augustus Mœcenatem, qui affectate dixerat voce Græca *Myrobrichbis*, id est, capillis vnguento delinitis. μῦρον enim Græci vnguentum vocant, & verbum βρέχω irrigo vel proluo significat. Consimili voce vsus est Plautus in Aularia, nominans *Myrobrichbarios*, id est, confectores vnguentorum ad capillos irrorandos, quamuis Beroaldus *Myrobaptarios* legendum censeat, id est, murrhei coloris tinctores.

(Antiquarios) Huius vocis varias interpretationes assignari obseruamus. Apud Iurisconsultos enim Antiquarii erant, qui bibliothecæ codices componebant, vel pro vetustate reparabant, vt docet Imperialis Constitutio, *l.* 2. *in prin. C. Theod. de stud. lib. vrb. Rom. lib.* 14. quo etiam sensu accipiuntur *in l. hac parte decima, C. de proximis sac. scrin.* Antiquarios quoque appellari ait Sabellicus, veterum Poetarum & historiarum peritos ac studiosos. Et vulgo Antiquarii dicuntur, qui veterum numismatum & statuarum ac lapidum inscriptionum dignotioni student & operam dant. Cælius Rhod. *lib.* 13. *cap.* 31. Antiquarios recte dici ait, qui à memoria sunt Principibus, ad manum, ac in numerato habentes, quicquid antiquis gestum temporibus est. Postremo, Antiquarii Latinis dicti, qui vtuntur verbis priscis, ab vsu remotis, antiquitatem male olentes, exoletas & obsoletas dicunt. In quem sensum Iuuenalis Sat. 6. scripsit:

Ignotosq; mihi tenet Antiquaria versus.

Hoc

Hoc vitium autem esse in Orat. constat. Nam, vt inquit Gell. *Verbis vti aut nimis obsoletis, excultisq́ue, aut insolentibus, nouitatisq́ue dura & illepida par Cacozeliæ delictū videtur.* Quod vitium etiam Gellius adscribit Nigidio *lib.19 cap.postremo.* Et Corn. Tacitus *in Dialogo de Oratoribus* ait: *Nec quemquam adeo Antiquarium puto, vt Cæliū ex ea parte laudem, qua antiquus est.* Cic. *in Epist. ad Att.* illudit librum Serapionis, ex quo vix ex antiquitate millesimam partem intelligeret. Et *lib. de Orat.* non laudat eos, qui id faciunt, quo magis antiquitatem eorum sermo retinere videatur. Et *ad Herenn.* non omnia antiquitati concedenda esse ait. Et *lib. de Diuinat.* tradit, quod errabat in multis rebus antiquitas, quam, vel vsu iam, vel doctrina, vel vetustate immutatam videmus. Et *in orat. in Verr.* nimis antiqua *obsoleta* vocat. Nec minus Quintilianus damnat præceptorem quendam, qui discipulos suos iubebat obscurare, quæ dicerent, verbo Græco vtens *σκότιζον*, id est, obtenebra, obscura. Et Heraclitus Philosophus improbatus, qui styli obscuritate sensus inuolueret. Vnde Cicero *lib. de Nat. Deorum*, scribit: *Heraclitus quid diceret, intelligi noluit.* Et rursus: *Nec consulto dicis occulte, vt Heraclitus.* Et *lib. de Finib* *σκοτεινὸν* appellat eundem Philosophum, cuius meminit etiam *lib 4. Academ. Quæst.* quasi dicas tenebrosum. De industria enim adeo obscurabat stylum, vt eius volumina Philosophi non nisi sudantes intelligerent. Ita & Augustus vt insanum increpabat Ant. quasi ea scribentem, quæ mirentur potius homines, quam intelligant, vtens verbis obscuris Catonis, quem imitatum Salustium grauate incessit:

Et verba antiqui multum furate Catonis,
Crispe Iugurtinæ conditor historiæ.

Et Leneus Pompeius Magni Pompeii libertus Salustium ob id *popinionem* appellauit, scriptisque monstruosum, Catonisque verborum ineruditissimum furem, vt scriptum reliquit Quintilianus *lib.8.cap.3.* De huiusmodi antiquis & obscuris Catonis verbis luculentos scripsit libros Verrius Flaccus, teste Gellio, quorum verborum vsum eundem damnasse existimandum, quum Augustus illum præceptorem nepotibus suis elegerit, teste Sueton. *de clar. Grammat.*

Quod vtique haud fecisse Augustum existimandum, antiquas voces & obsoletas abominantem, si Verrius osor verborum antiquorum eis vsus fuisset, Catonisque imitator fuisset in legendo & scribendo obscure. Horatius *lib.* 1. *Satyr.* 10. ob id iure scripsit:

—— Vt currat sententia, neu se
Impediat verbis lassas onerantibus aures.

Phauorinus adolescentem nimis vetuste loquentem & prisce, reprehendit apud Gellium *lib.* 1. *c.* 10.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. LXXXVII.

Et quum hortatur, ferenda esse præsentia qualiacunque sint, contenti simus hoc Catone.

BEroaldus hunc locum ex Macrobio, *lib.* 2. *Saturnal cap.* 4. interpretatur verba authoris, ita describens: *Venit Augustus forte in domum, in qua Cato habitauerat. dein Strabo in adulationem Cæsaris male existimantis de Catonis peruicacia ait: Quisquis præsentem statum ciuitatis commutari non volet, ciuis & vir bonus est.* Satis & serio Catonem laudauit, & sibi, ne quis affectaret res nouas, consuluit. Quum itaque Cato præsentis ciuitatis statu contentus foret, nec eum commutari vellet, vtpote homo constantissimus, merito dixit Augustus: *Contenti simus hoc Catone*, hoc est, præsenti statu, qualiscunque sit. Turnebus *Aduersf. lib.* 24. *cap.* 15. scribit: *Catone simus hoc contenti*, valet, ac si dicas, feramus hæc æquo animo, nec nobis mortem consciscamus, satis sit hoc vnum fecisse Catonem. Ego vero neutram interpretationem probare possum; siquidem quoad priorem spectat, haud verisimile est, Augustum voluisse dictum hoc ab honore, quem Catoni detulit, deducere, quum Cato contrariarum partium fuerit, & libertati publicæ deditissimus, & Cæsari illam occupanti aduersissimus, & per consequens, Augusti dominationem, si vixisset, oppugnaturus. Posterior Turnebi interpretatio minus etiam placet, quum non solum Cato, sed multi alii bellis ciuilibus sibiipsis manum consciuerint. Quam-

Quamobrem nos cogitabamus, dictum Augusti non ad Catonem Vticensem referendum, sed ad Censorinum. Duo enim fuere Catones celeberrimi, ambo Tusculo Italiæ oppido oriundi, senior videlicet, qui & Censorinus dictus, alter Vticensis appellatus, eo quod seipsum Vticæ interfecerit, ne in Cæsaris manus viuus veniret. Censorinus Cato aduersus corruptos Reipublicæ mores semper strenue se gessit, vnde de illo Seneca ad Lucillum ita scripsit: *M Cato Censorinus, quem tam necessarium Reipub. fuit nasci, quam Scipionem: Alter enim cum hostibus nostris bellum, alter cum moribus gessit.* Itaque Augusti dictum, vel ipsi, vel aliis accommodari potest, si ipsi sensus erit, Contenti simus præsenti Catone, id est, patiëter ferendũ à se quemcunq; qui instar Catonis illius dominio vrbique leges præscriptas incesseret & improbaret. Si vero ad alios idem dictum referamus, sensus erit, quod sicuti Catonis censuram populus Romanus, vtpote rectam & Reipublicæ proficuam semper pacifice recepit, quamuis multa mutaret & tolleret consueta, ita & Augusti dominationem quamuis insolitam, tamen vrbi & populo Romano congruam, & decentem ferendam esse, eumque contentum esse debere hoc Catone, id est, morum correctore, & vrbis moderatore, iuxta quod apud Tacitum *lib.* 4 *Hist.* Marcellus inquit, se meminisse temporum, quibus natus sit, quam ciuitatis formam patres auiq; instituerint, vlteriora mirari, præsentia sequi bonos Imperatores, voto expetere, qualescunque tolerare. Quod si ad Catonem Vticensem dictum etiam istud referendum quis contenderit, hunc illi intellectum dandum existimamus, quod Augustus hortatus præsentia ferenda esse, qualiacunq; essent, diceret: *Contenti simus hoc Catone*, id est, patienter feramus & cõstanter, sicuti Cato faciebat. Eum omnium namque constantissimum fuisse, satis colligitur ex Plutarcho in illius vita, & Cic. ad Attic. scribente *lib.* 1. *Epist.* 14. vbi illi præ cæteris tribuit constantiam & integritatem. Venit in mentem, an forte pro Catone legendum esset *Catonio* Namque Catonium, testimonio Cælii Rhod. *lib.* 10. *cap.* 18. & 12. *c.* 27. pro quopiã exitioso, & pro inferno apud antiquiores scri-

ptores accipi animaduertimus; & quum Augustus hortaretur, præsentia qualiacunque ferenda, de aduersis profecto intelligendum, & voluntati nostræ haud respondentibus, quæ tanquam molesta constanter toleranda esse suadebat, inquiens, *Contenti simus hoc Catonio*, id est, hac molestia, & vt vulgo dicitur, hoc inferno. Huiusmodi enim vocibus consimilibus & aliquando vsum Augustum, paulo post refert Sueton. vbi *baceolum, pulleiaceum, & vacerosum*, & alia, quamuis apud Gell. *lib.16.c.7.* textus *Catomium* habeat, non Catonium, vti Rhod. loco enim citato adducit carmen Saberii in mimis staminariis huiusmodi:

Tollet bona vos Orcus nudas in Catomium.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO. CAP. LXXXIX.

Admonebatq; Prætores, ne paterentur nomen suum commissionibus obsolefieri.

COmmissiones verbale esse, à *committo* deriuatum, plane constat. Quamobrem si huius vocis genuinum sensum hoc loco habere volumus, etiam verbi, à quo deriuatum diximus, varia significata percurrenda. Primum itaque *committo* significat alterius fidei tradere, vt Terent. in And.

Bona nostra hac tibi committo, & tua mando fidei.

Et rursus:

Ne satis digna, cui committas primo partu mulierem.

Cic. ad Q. Fratr. *Vt eos quos suæ fidei potestatiq; S.P.Q.R. commisit & credidit, diligas.* Quandoque pro *peccare*. Cicero in Verr. *Ego etiam quæ tu sine Verre commisisti, Verri crimini daturus sum?* Et Virg. 1. Æneid.

Quid meus Aeneas in te committere tantum
Quid Troes potuere?

Et Cic. pro Syll. *Committere magnum scelus.* Et lib. de Leg. *Sacrum commissum, quod expiari non poterit, impium commissum esto.* In quo significatu vt plurimum obseruamus in sacris literis.

Nonnunquam significat incidere in pœnam, vt vulgo dicitur, *cadere in pœna.* Ita Cic. *Pœnam octupli commissam persequi in*

qui in Verr. & pro Cl. *Nihilominus enim potest, vt illam multam non commiserit accepisse tamen ob rem iudicandam.*

Aliquando significat *facere*. Salustius: *Sempronia quæ multa sæpe vir lis audacia commiserat.* Cic. in Epist. *Committam vt tibi insanire videar.* Et rursus: *Non committam posthac, vt me accusare de epistolarum negligentia possis,* & alibi millies.

Aliquando *coniungere*, vti apud Virgil.

Delphinum caudas vtero commissa luporum.

Gell. *Gordium nomen est vrbis, quam Sangarius fluuius interfluit, magna ex parte cingitur fluctibus, speciem insulæ præbet, & nisi tenue discrimen obijceret, maria quæ nunc diuidit, committeret.* Et Catullus in Epithalamio:

Quare nunc animos saltem committite vestros.

Quandoque *incipere*. Cic. in Catil. *Tum interuentu pontini pugna, quæ erat commissa, sedatur.* Et Virg. lib. 5. Æneid.

Et tuba commissos medio canit aggere ludos.

Et Sal. *Mox prælium commisere.* Quamuis etiam committere pugnam, pro pugnare obseruemus. Cic. in Epist. *Eo die, quo Pansa prælium commisit, eodem à Gadibus naues profectæ sunt.* Et pro Mur. *Pugna quæ cum Rege commissa est, & summa contentione pugnata.* Et Vlpian. in l. 1. §. quum aries, D. si quadrupes paup. fecisse dic. *Quum arietem vel bouem commisissent, & alter alterum occidit.* Et in sacris paginis. 3. *Regum cap* 22. legimus: *Commissum est ergo prælium in die illa.* Ex quibus facile patere puto. Budæum doctissimum *in suis annotat. in Pandectas, ex l. qua ratione, ad legem Aquiliam*, non recte apud Liuium, *bellum commissum*, interpretatum, *bellum apertum*, & quasi re ipsa indictum, quum potius interpretandum, *bellum inceptum*, vel *factum*, vel *mandatum*; nam & *committo* aliquando significat, aliquid faciendum iniungere. Ita Cic de Orat. *Ego tibi vllam causam maiorem committendam putem.* Et pro domo: *Cn. Pompeio plurima bella extra ordinem sunt commissa.* Et in Epist. *Neq; te impedio, quo minus susceptum negotium pro tua fide & diligentia ex voluntate Cæsaris, qui tibi rem magnam difficilemq; commisit, gerere possis.*

Committo postremo significat, ad contentionem & concertationem exhibere & comparare. Ita Suet. in Claudio,

dio, cap.41. *Circenses etiam frequenter in Vaticano commisit.* Idem in Caligula cap. ... *Non cessauit criminari alterum alteri, atque inter se omnes committere*, id est, ad digladiandum inuicem & contentionem deducere. Et supra idem Suetonius cap.45 *Quos etiam cum Græcis committere solebat.* Sic committi gladiatorum paria in spectaculis dicebantur. Et eleganter Vegetius *lib.2.cap.7.* tubicines cornicinesque & buccinatores committere prælium dixit, id est, accendere ad pugnam. Et *in Ecclesiastico, cap.18* obseruamus commissionem pro contentione. Ita enim legitur in calce capitis: *Ne oblecteris in turbis, nec immodicis; assidua enim est commissio illorum, nec fueris in doris in contentione.* Vnde & commissiones dictæ ludorum exhibitiones, quod & translatum ad mimos, oratores, & poetas, qui in publicis ludis inter se altercabantur. Vnde & illud Satyricum:

Committit vates, & comparat inde Maronem.

Harum commissionum meminere Plinius *lib.7. Epist.* & Macrobius *lib.2. cap.7.* & Cic. ad Attic. *Tecum ago, vt iam ab ipsa commissione ad me quemadmodum ij ludi accipiantur.* Et rursus: *Commissione Græcorum frequentiam non fuisse.* Quum itaque Prætores præessent ludis, admonuit eos Augustus, ne permitterent in Scenicis vel Poeticis contentionibus nomen suum vilescere pari & coinquinari; ita enim interpretantur omnes fere interpretes, quos hactenus mihi legere contigit. Quæ expositio sicuti sane docta est, & acuta, ita mihi plene non satisfacit quum apud eundem Suetonium legam, in *Caligula. cap 53.* de illo: *Lenius comptiusque scribendi genus contemnens, vt Senecam tum maxime placentem commissiones meras componere, & arenam esse sine calce diceret. Illos tamen, qui in altercationibus literariis in publicis ludis contendebant, eloquentissimo grauique dicendi genere, vt victoria potirentur vsos, est existimandum.* Quare in eam veni sententiam, vt per commissiones intellexerit Tranquillus per eandem translationem iudiciales contentiones, seu diurna acta litigantium, in quibus forte nomen Augusti, eo imperante adulandi gratia imponebant scribæ, & in tabulis eadem acta describentes, quum antea Senatus vel populi Romani nomen inscriberent;

rent; & nostris temporibus in processibus & instrumentis, vulgo ita dictis, fieri à tabellionibus seu notariis vocatis, obseruamus, idque vulgato & incompto scribendi genere, quo nomen suum dehonestari seu obsolesceri nolebat Augustus. Ob id Prætores, coram quibus iudicia exercebantur, admonuit, ne paterentur nomen suum in commissionibus, scilicet, in iudicialibus contentionibus & actis scribendis imponi, & sic coinquinari. Suet. *in Caligula, c.15.* ait, eum fuisse authorem, vt in relationibus non solum nomen ipsius præscriberetur, sed & sororum, per hæc verba: *Quod bonum felixq; sit Caio Cæsari, sororibusq; eius; nam quum publicis actis antea Cæsarum nomina antescriberentur, voluit ipse & sororum nomen addi.* Vnde & nostris quoque temporibus *Commandamenti* dicuntur commissiones seu præcepta, quæ partibus litigantibus à tabellionibus iussu iudicum indies fiunt. Quod vero Prætores præessent iudicibus, constat, præsertim ex Cicerone *in lib. de Leg.* scribente: *Iuris disceptator, qui priuata iudicet, iudicarive iubeat, Prætor esto. Iuris ciuilis custos esto.* Quod vero scribæ litigantium acta omnia in tabulas referrent, constat ex Cicerone *in 5. in Verr.* & Plutarcho *in M. Catone*, & clarius docet ex neotericis peritissimus historiæ antiquæ Carolus Sigonius *de antiq. iur. Rom. ciu. lib. 2. cap. 9. & lib. 1. & 2. de iudic.* Hinc factum puto, vt apud Iuristas frequens manarit vsus huius verbi, vt committere pro confiscare dicatur. Vnde titulus, *D. lib. 39. & C. lib. 4. de vectigal. & commiss.* Ita *committere in legem, stipulationem & testamentum,* dicuntur apud ipsos, qui aduersus legem, stipulationem & testamentum quid faciunt, *l. non solum, §. illud, D. de lib. lega.* & committere, pro delinquere, *l. 1. §. cum vrbem, D. de officio præfect. vrb.* & in commissum cadere res dicuntur, pro quibus debitum vectigal solutum non est, *l. vltim. §. si quis, D. de vectig. & commiss.* & commissum factum pro homicidio, *in l. is qui cum telo, C. ad l. Corn. de sica.* & commissoria lex pro pactione in venditionibus, & oppignorationibus vsurpatur, *l. 2. & toto tit. D. de lege commissoria.* Ita & commissæ hypothecæ, quæ creditoris factæ sunt, ex Cic. *in Epist. Famil.* Quæ adnotasse libuit, vt non alienam expositionem

nostram penitus quis putet, dum per commissiones interpretandum censemus acta iudicialia à scribis in tabulis relata. Quæ pariter interpretatio facile accommodari potest dictis Suetonii *in Caligula*, vt scilicet ille Senecæ scripta tanquam vulgari & domestica oratione, id est, compta, non tamen graui & eloquenti stylo exarata, meras commissiones in hunc sensum appellarit, & arenam sine calce; nam Neronis principatus primis annis Afranius Burrus, & Annęus Seneca pari in societate concordes moderatores fuere, ille bellicis rebus præpositus, hic ciuilibus curis; quod ex Tacito, *lib. Annal.* 13. clare colligitur. Quinimo author est Dion, eundem Caligulam præstantissimum virum Senecam parum abfuisse quin occiderit, ideo tantum, quod causam quandam in Senatu, præsente Caio ipso, pulcherrime & sapienter egerat. Vnde iudicia eum antea tractasse, vel saltem iudiciis sæpe se ingessisse & interuenisse credendum. Itaq; Caligula facile illius scripta meras commissiones dixit; nam quod ibi interpretes exponunt commissiones pro commissuris, ædificiorum similitudine, vel gladiatorum congressus, haudquaquam probari possunt intimius rem perscrutanti.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO. CAP. XCIV.

In secessu Apolloniæ Theogenis Mathematici pergulam comite Agrippa ascenderat, quum Agrippæ, qui prior consulebat, magna pene & incredibilia prædicerentur, reticere ipse genituram suam, nec velle edere perseuerabat, metu ac pudore, ne minor inueniretur.

QVum antiqui Philosophi plerique, & Mathematici seu Astrologi, (quos Gellius Chaldæos etiam appellauit, & Augustinus *in 4. Confessionum* Planetarios, qui etiam Genethliaci dicuntur, & ex astrorum positione in hominum natiuitate futura prædicere profitentur, & natiuitates faciunt, seu genituras, vt Spartianus *in Seuero*,) locarent artem suam sub dio, & cœlo aperto spatiantes; hinc, quod in pergula deambularent, à peragendo *pergulam* dictam, & ideo hoc loco à Suetonio pergulam appellari, communi signi-

ſignificatione,& vulgari,quidam contendunt, id eſt, per topiarium genus, ſcilicet vites diſpoſitas ad inſtar fornicum per palos rectos hinc inde fixos exporrectas, quibus ſuperius ſemicirculari figura diſpoſitis viminibus, vites ſupertexuntur, Galli *Treillam* vocant. Quo ſenſu Plinius *lib. 17. cap. 24.* Vitium generoſas pergulas quinquatribus putandas tradit. Et Col. *lib. 11. c. 2.* dixit: *Si qua pergulæ vitium generoſarum à putantibus relictæ ſunt, ante Kal. Aprilis vtique deputari debent.* Vnde & *pergulanus* adiectiuum, vt *pergulana* vitis ſpecies apud Col. lib. 3. c. 2. *Nam has mihi nuper cognitas, pergulanam dico, & irciolam.* Pergulanam autem Romæ etiam ſpeciem arbitramur, quę vulgo *Pergolizza* dicitur, & etiam hyeme vuarum racemos appenſos habet. Verum hæc ſententia haudquaquam recipienda, quum Suetonius vtatur verbo *aſcenderet*; pergulæ autem vitium in plana terra (vt plurimum) educentur & in viridariis nō penſilib. Quamobrē rectius alii interpretātur hoc in loco pergulā pro loco extra parietē porrecto in domo, inter quos Budæus *in annot. in Pand. ex l. ſi vero, de iis qui deiecerunt*, ita ſcribit: *Pergulam, cuius hic quoque fit mentio, pro parte domus exporrecta & propendente accipi debere hoc in loco, eius generis, quas ſalientes artifices noſtri appellant, nemo ſemidoctus ignorat.* Verum quum huiuſcemodi loca à Suetonio appellari *Meniana* ſolere obſeruemus, vti in Caligula, c.... *Pauci è proximis Menianis ſpectabant,* & *Podia*, vti *in Nerone c. 12.* quamuis Podium Theatri magis ſit pars, & Menianum domus; ob id potius per pergulam hoc loco intelligendum puto loca illa detecta, quæ in ſuperiori domus parte ſuper tectum ædificari ſolent, vulgo *Terrazzi* & *Antane* ab Italis dicuntur, & *Galerias* Galli vocant; Quamuis & aliquando tegantur ab aliquibus. Ita enim pergulam apud Vlpianum *l. hæres, §. 2. de iudiciis*, Gloſſæ antiquorum explicant ὑπερῷον, ἰκρία, μεσόδμη, ὀροφή, στοὸν, οἴκημα. In hoc ſignificatu Tertullianus aduerſus Valentinianum: *Cœnacula in ædicularū diſpoſita forma, aliis, atque aliis pergulis ſuperſtructis.* Et Proper. in Lęnam

Horruit algenti pergula tecta foco.

Et Plinius lib. 2. c. 3. *Lucius Fuluius argentarius bello Punico ſecundo, cum corona roſacea interdiu è pergula in forum proſpexiſſe dictus,*

ex authoritate Senatus in carcerem abductus. Et Plautus in Pseudolo:

Cras faciam deportare in pergulam.

Et rursus:

Cras Phœnicio corio inuises pergulam.

Significans se puellam flagris cæsam in loco aperto omnibus ost... aturum, vt censeo. Non quod interpretatus est Turnebus *lib. Aduers. 8. cap. 1.* quod pauperes & scorta in pergulis habitarent, & mererent. In pergula quoque res venales exponi consueuerant, præsertim à pictoribus. Ita Plinius *libro 35. cap. 10.* de Apelle: *Idem perfecta opera proponebat in pergula transeuntibus, atq; post ipsam tabulam vitia, quæ notarentur auscultabat.* Et apud Iuristas *in l. 5. §. penul. D. de iis qui deiecer. vel effud.* legimus: *Quum pictor in pergula clypeum vel tabulam expositam habuisset.* Et in l. vltima C. Theod. de excus. artif. *Priuilegium hoc pictoribus dari, vt pergulas, & officinas in locis publicis sine pensione obtineant.* Hinc illud Lucilii Satyrici apud Lactantium:

Pergula pictorum veri nihil, omnia ficta.

Et Lucill. *Credit signis cor inesse in alienis pergula pictorum.* Quod vero in pergulis artifices non solum opera sua in propatulo haberent, sed etiam præceptores discipulos erudirent, constat ex Suetonio, vbi de Cassicio Grammatico inquit: *Deinde in pergula docuit*, vnde Iulius Capitolinus eleganti epitheto *pergulas magistrales* appellauit. Vopiscusque in Saturnino: *In Africa Rhetoricæ operam dederat, Romæ frequentauerat pergulas magistrales.* Et Iuuenalis Saty. 11.

Sed nec structor erit, cui cedere debeat omnis
Pergula.

Itaq; quum Suetonius inquit, Augustum Apolloniæ ascendisse pergulam Theogenis Mathematici, intelligendum ascendisse ad locum apertum in domus superna parte, in quo Theogenes artem suam docebat, & profitebatur, quo in loco & alios artifices se exercere, & res venales exponere consueuerant, vt ex dictis docuimus. Vnde Vlpianus *in d. l. heres, de iudi. §. proinde,* ait: *At si quo constitit, non dico iure domicilii, sed tabernam, pergulam, horreum, armarium, seu officinam conducens,*

ducens, ibique distraxit, vel egit, defendere se eo loco delebit. Ex quibus superius dictis satis patere potest, eruditissimum vndequaque Cœlium Rhodiginum *lib.* 14. *cap.* 5. hallucinatum, dum inquit, Pergulam adulteri cognomen esse, ita dictum, quod aduentu mariti latuerit in pergula. Quum pergula locus eiusmodi sit minime latebræ accommodatus, sed potius expositioni.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. XCVIII.

Huius Masgabæ ante annum defuncti tumulum quum ex triclinio animaduertisset, magna turba multisque luminibus frequentari, versum compositum ex tempore clare pronunciauit.

ANtiquos in funeribus & parentalibus, tædis, facibus, & cereis accensis vsos, ex loco isto Suetonii facile probatur, vbi tradit Augustum ex triclinio vidisse Masgabæ ante annum defuncti tumulum magna turba multisque luminibus frequentari, quod & infra *in Caligula, cap.* 13. adnotari potest, vbi inquit, illum Tiberii funus prosequentem inter ardentas tædas incessisse. Et superius *in Iulio Cæsare, cap.* 84. tradit, rogum illius à duobus gladiis succinctis, ac bina iacula gestantibus, cereis succensum. Seruius *in Virg.* 6. *Æneid.* enarrans illud in funere Miseni:

——Et subiectum more parentum
Auersi tenuere facem.

ait, ex Varrone, *funus dictum à fune, & à fune funalia dicuntur*, id est, faces ex contortis funibus, cera aut pice circundatis, quod & erat maximi honoris indicium. Plinius de viris illustribus: *Druillio concessum est, vt præluente funali & præcinente tibicine à cœna publice rediret.* Et Cic. de Senect. *Delectabatur crebro funali, & tibicine.* Hinc & *funalis cereus*, Valerio Maximo, libro 3. cap. 6. *C. Druillius ad funalem cereum præeunte tibicine & fidicine à cœna domum reuerti solitus est.* Et Martialis:

Hinc tibi nocturnos præstabit cereus ignes.

Et Cic. de offi. *Omnib. vicis statuæ factæ sunt, & ad eas thus, & cerei.*

His

His itaque cereis, seu funalibus, vt diximus, vtebantur antiqui in funeribus. Virg. lib. 11. Æneid.

——— ——— ———Et de more vetusto
Funereas rapuere faces lucet via longo
Ordine flammarum.

Tacitus *lib 3 Annal post principium*, de funere Germanici: *Dies quo reliquiæ tumulo Augusti modo per silentium vastus, modo ploratibus plena Vrbis itinera, comburentes post Campum Martium faces.* Ad hæc vide Senecam *extremo libro de breuitate vitæ*, *& de Tranquillitate vitæ*, *cap.* 11. Cereis etiam accensis vsos Romanos in pompis seu triumphis, tradit Trebell. Pollio *in Galienis*, vbi de Decennalibus inquiens: *Mulieribus cum cereis facibus & lampadibus præcedentibus, Capitolium petiit*, quod & superius *in Tiberio*, docuimus. Et in sacris cereos accensos colligimus ex Am. Marcellino, *lib.* 22. scribente, vbi de Daphnei Apollinis templo incenso verba facit, Asclepiadem Philosophum Deæ cœlestis argentum breue figmentum, quocunque ibat, solitum afferre, ante pedes simulachri sublimi statuisse, accensisque cereis ex vsu cessisse. Vnde medietate noctis emensa, quum neque adesse quisquam potuit, nec iuuare, volitantes scintillæ adhæsere materiis vetustissimis, ignesque aridis nutrimentis erecti, omne quicquid contingere potuit, licet ardua discretum celsitudine, concremarunt.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. CI.

Testamentum L. Planco C. Silio Coss. iij Non. Aprilis, ante annum & quatuor menses quum decederet, factum ab eo, ac duobus codicibus partim ipsius partim libertorum Polybij & Hilarionis manu scriptum, depositumque apud sex virgines Vestales, cum tribus signatis æque voluminibus protulerunt.

Liuius *libro* 1. de Numa Rege loquens sic scribit: *Virginesque Vestæ legit, Alba oriundum Sacerdotium, & genti conditoris haud alienum. His vt assiduæ templi Antistites essent stipendium de publico statuit, virginitate aliisque cæremoniis venerabiles ac sanctas*

ctas fecit. Et in legibus veteribus Numæ Pompilii legimus: *Virgines Vestales ignem foci publici sempiternum in Vrbe custodiunt. Illis viuo etiam patre testamentum facere, ceteraque sine curatore gerere ius esto* Has vero à principio quatuor fuisse, concordes omnes scriptores tradunt; Primusque Plutarchus in Numa, *Geganiam, Bereniam, Camillam & Tarpeiam* appellatas inquit; quamuis Alexander ab Alexandro *lib* 5.*cap*.12. corrupte *Gegamiam, Beremiam, & Gamiliam* tres primas vocet, qua in re etiam subdit, mirari Gellium scribentem, *lib*.1.*cap*.12.*in calce*; primæ Virgini Vestali nomen fuisse *Amata*, hincque Pontifices Maximos inter capiendas Vestales, *Amata* nomen non recepisse. His quatuor Plutarchus loco citato, & binas alias additas dicit succedentibus temporibus, quod & Dionysius Halycarnassæus confirmat *lib*. 3. & clarius Festus Pompeius *lib*.17.per hæc verba: *Sex Vestæ Sacerdotes constitutæ erant, vt populus pro sua quisque parte haberet ministram sacrorum, quia ciuitas Romana in sex erat distributa partes, in primos, secundosque, Titienses, Rannenses, & Luceres*. Alexander ab Alexandro loco supradicto perperam scriptum reliquit, aucto & propagato imperio collegium Vestalium ad vicenarium constitutum fuisse, quod falsum esse ex dictis & dicendis palam fiet. Verum erroris occasionem Alexandro dedisse existimandum verba Gellii, loco iam dicto, vbi legimus: *Sed Pappiam legem inuenimus, qua cauetur, vt Pontificis Maximi arbitratu, virgines è populo viginti legantur, sortitioque in concione ex eo numero fiat*. Quod pariter conuenit cum eis, quę à Suetonio *in Augusto* scribuntur *cap*. 31. in hæc verba: *Sacerdotum & numerum, & dignitatem, sed & commoda auxit præcipue Vestalium virginum. Quumq; in demortuæ locum aliam capi oporteret, ambirentque multi, ne filias in sortem darent, adiurauit, si cuiquam neptium suarum competeret ætas, oblaturum se fuisse eam*. Ex quibus patet, viginti virgines seligi lege Pappia, de ritu Vestales capiundi, ex qua in demortuæ locum vna sorte eligeretur. Sex vero tantum numero fuisse, nec vnquam amplius, omnes fere scriptores vnanimi consensu fatentur, locusque præterea iste Suetonii facile ostendit. D. tamen Ambrosius *in quadam epistola ad Valentinianum Augustum*, septem fuisse sentire videtur per hæc verba:

Cicero *lib. 5. Epist. ad Rufum* ostendit. Et in orat. pro Roscio: *Non habere se hoc nomen accepti in Codicem accepti & expensi relatum, confitetur.* Et rursus: *Si tabulas* (inquit) *Caius Fannius accepti, & expensi profert suas.* Sed clarius in Verrem: *Videamus rationes quemadmodum retulerit, accepti inquit vicies ducenta triginta quinque millia, quadringentos septendecim nummos dedi stipendio, frumento legatis, Proquæstore cohorti Prætoriæ sestertium mille sexcenta triginta quinque millia, quadringentos septendecim nummos, reliqui Arimini sestertium sexcenta millia, hoc est, rationes referre?* Vnde & apud Marcellinum *Rationarius Apparitor*, qui rationes conficit, vel qui rationibus præest, quique à Budæo *in annot. in Pand. ex l. vltima, de Senat.* Rationales, seu ratiociniorum præfecti appellantur. Quod & confirmat Cœlius Rhodiginus, *lib. 12. cap. 21. & vlt.* Cicero ad Atticum, *Ratiocinatorem* appellauit; ait enim *Hilarem ratiocinatorem.* Et 1. Offi. *Vt boni ratiocinatores officiorum esse possimus, & addendo, deducendoq; videre, quæ reliqui summa fiat.* Ita & in Regno Neapolitano hi vulgo *Rationali* appellantur. Sic & nobis *Computisti & Ragionati* dicuntur.

Kalendarium certe, & ipsum pro Codice rationum accipi obseruamus. Ita Papinianus, *l. fin. §. item rescripserunt à curatore*, meminit curatoris Kalendarii Reipub. videlicet, qui curam gereret libri, quo nomina & debita continebantur; quod & adnotauit Cassiodorus, *lib. 7. variarum.* Et apud Africanum Iurisconsultum legimus *Kalendario propositum.* Et Scęuola *D. de statu liberis.* Et Vlpianus dixit, *Kalendarii curationem*, & qui eam habent in aliqua ciuitate, inter honores non haberi. Verum quia fœneratores huiusmodi rationes singulo mense diligenter adnotabant in suis Codicibus, hinc fœneratorum Codices *Kalendarii* appellati, sicuti diarium, seu ephemeridem dici obseruamus librum, in quo singulo quoque die rationes scribebātur; Hinc factum, vt Kalendarium accipiatur proprie pro Codice pecuniarum fœnori collocatarum. Seneca lib. 13. epist. *Diuitem illum putas, quia in omnibus prouinciis erat, quia magis ei Kalendarii liber voluitur?* Et alibi: *Kalendarium versat, fit ex Domino Procurator.* Horatius libro Epod. Ode 2.

Hæc

Hæc vbi locutus fœnerator Alphius,
Iamiam futurus rusticus,
Omnem relegit idibus pecuniam,
Quærit Kalendis ponere.

Et lib.Ser.1.Saty.3.

Odisti & fugis vt Brussonem debitor æris,
Qui nisi cum tristes misero venere Kalendæ,
Mercedem, aut nummos vnde, vnde extricat amarâs;
Porrecto iugulo Historias captiuus vt audit.

Et Martialis 8.Epigram.

Superba densis arca palleat nummis,
Centum explicetur pagina Kalendarum.

Et Ouid.lib.2.de remed.amor.

Qui puteal Ianumque timet, celeresq; Kalendas,
Torqueat hunc æris mutua summa sui.

In hunc sensum Kalendarium acceptum à Plutarcho legimus, libro cui titulus: περὶ τοῦ μὴ δανείζεσθαι, id est, De non fœnerãdo. Et in hac significatione plura sunt exempla apud Iuristas, vt Kalendario præpositus seruus, *in l.penul.D.de re.cred.* vnde, & Kalendarium exercere, *l.vxorem, 41.§.legauerat, D.de legatis 3.* Hinc Kalendario destinatæ pecuniæ, id est, fœnerationi, *l.62.D.de leg 3.* & in Kalendarium conuersa pecunia, id est, fœnerationi. *l.39.§.negligentia, D.de administr.tut.* Sic acceptum etiam Kalendarii nomen, *in l.vltima, D.de peculio.l.6. D.de Instit.l.3.D.de compensat.l.vltima, D.de muner.& honor.& alibi persæpe.* De re hac plura apud Lazium *de repub. Rom. lib.3. cap.15.*

Breuiarium si simpliciter accipiamus, opus concisum significat, seu summarium, Græcis voce ἐπιτομὴ fœminini generis dicitur. Ita Plinius *lib.18.* dixit: *Vt omnis culturæ quoddam Breuiarium peragatur.* Quod & hoc loco Suetonii dicta demonstrant, quod etiam *breues* appellauit Lampridius *in Alexandro* inquiens: *Milites suos sic vbique sciuit, vt in cubiculo haberet breues & numerum, & tempora militantium.* Et *breue* neutro genere sic Vopiscus in Aureliano. *Breue* (inquit) *nominum conscripsit.* Quod si Breuiarium dixerimus cum additione rationum, erit summarium dati & expensi. Ita Suetonius in

dio, cap.41. *Circenses etiam frequenter in Vaticano commisit.* Idem in Caligula cap. ... *Non cessauit criminari alterum alteri, atq; inter se omnes committere*, id est, ad digladiandum inuicem & contentionem deducere. Et supra idem Suetonius cap.45 *Quos etiam cum Græcis committere solebat.* Sic committi gladiatorum paria in spectaculis dicebantur. Et eleganter Vegetius *lib.2.cap.7.* tubicines cornicinesque & buccinatores committere prælium dixit, id est, accendere ad pugnam. Et in *Ecclesiastico, cap.18* obseruamus commissionem pro contentione. Ita enim legitur in calce capitis: *Ne oblecteris in turbis, nec immodicis; assidua enim est commissio illorum, nec fueris mediocris in contentione.* Vnde & commissiones dictæ illorum exhibitiones, quod & translatum ad mimos, oratores, & poetas, qui in publicis ludis inter se altercabantur. Vnde & illud Satyricum:

Committit vates, & comparat inde Maronem.

Harum commissionum meminere Plinius *lib.7. Epist.* & Macrobius *lib.2. cap.7.* & Cic. ad Attic. *Tecum ago, vt iam ab ipsa commissione ad me quemadmodum ij ludi accipiantur.* Et rursus: *Commissione Græcorum frequentiam non fuisse.* Quum itaque Prætores præessent ludis, admonuit eos Augustus, ne permitterent in Scenicis vel Poeticis contentionibus nomen suum detur pari & coinquinari; ita enim interpretantur omnes fere interpretes, quos hactenus mihi legere contigit. Quæ expositio sicuti sane docta est, & acuta, ita mihi plene non satisfacit quum apud eundem Suetonium legam, *in Caligula, cap 53.* de illo: *Lenius comptiusq; scribendi genus contemnens, vt Senecam tum maxime placentem commissiones meras componere, & arenam esse sine calce diceret. Illos tamen, qui in altercationibus literariis in publicis ludis contendebant, eloquentissimo grauiq; dicendi genere, vt victoria potirentur vsos, est existimandum* Quare in eam veni sententiam, vt per commissiones intellexerit Tranquillus per eandem translationem iudiciales contentiones, seu diurna acta litigantium, in quibus forte nomen Augusti, eo imperante adulandi gratia imponebant scribæ, & in tabulis eadem acta describentes, quum antea Senatus vel populi Romani nomen inscriberent;

rent; & nostris temporibus in processibus & instrumentis, vulgo ita dictis, fieri à tabellionibus seu notariis vocatis, obseruamus, idque vulgato & incompto scribendi genere, quo nomen suum dehonestari seu obsolefieri nolebat Augustus. Ob id Prætores, coram quibus iudicia exercebantur, admonuit, ne paterentur nomen suum in commissionibus, scilicet, in iudicialibus contentionibus & actis scribendis imponi, & sic coinquinari. Suet. *in Caligula, c.15.* ait, eum fuisse authorem, vt in relationibus non solum nomen ipsius præscriberetur, sed & sororum, per hæc verba: *Quod bonum felixq; sit Caio Cæsari, sororibusq; eius; nam quum publicis actis antea Cæsarum nomina antescriberentur, voluit ipse & sororum nomen addi.* Vnde & nostris quoque temporibus *Commandamenti* dicuntur commissiones seu præcepta, quæ partibus litigantibus à tabellionibus iussu iudicum indies fiunt. Quod vero Prætores præessent iudicibus, constat, præsertim ex Cicerone *in lib. de Leg.* scribente: *Iuris disceptator, qui priuata iudicet, iudicarive iubeat, Prator esto. Iuris ciuilis custos esto.* Quod vero scribæ litigantium acta omnia in tabulas referrent, constat ex Cicerone *in 5. in Verr.* & Plutarcho *in M. Catone*, & clarius docet ex neotericis peritissimus historiæ antiquæ Carolus Sigonius *de antiq. iur. Rom. ciu. lib. 2. cap. 9. & lib. 1. & 2 de iudic.* Hinc factum puto, vt apud Iuristas frequens manarit vsus huius verbi, vt committere pro confiscare dicatur. Vnde titulus, *D. lib. 39. & C. lib. 4. de vectigal. & commiss.* Ita *committere in legem, stipulationem & testamentum*, dicuntur apud ipsos, qui aduersus legem, stipulationem & testamentum quid faciunt, *l. non solum, §. illud, D. de lib. lega.* & committere, pro delinquere, *l. 1. §. cum vrbem, D. de officio præfect. vrb.* & in commissum cadere res dicuntur, pro quibus debitum vectigal solutum non est, *l. vltim. §. si quis, D. de vectig. & commiss.* & commissum factum pro homicidio, *in l. is qui cum telo, C. ad l. Corn. de sica.* & commissoria lex pro pactione in venditionibus, & oppignorationibus vsurpatur, *l. 2 & toto tit. D. de lege commissoria.* Ita & commissæ hypothecæ, quæ creditoris factæ sunt, ex Cic. *in Epist. Famil.* Quæ adnotasse libuit, vt non alienam expositionem

noſtram penitus quis putet, dum per commiſſiones interpretandum cenſemus acta iudicialia à ſcribis in tabulis relata. Quæ pariter interpretatio facile accommodari poteſt dictis Suetonii *in Caligula*, vt ſcilicet ille Senecæ ſcripta tanquam vulgari & domeſtica oratione, id eſt, compta, non tamen graui & eloquenti ſtylo exarata, meras commiſſiones in hunc ſenſum appellarit, & arenam ſine calce; nam Neronis principatus primis annis Afranius Burrus, & Annæus Seneca pari in ſocietate concordes moderatores fuere, ille bellicis rebus præpoſitus, hic ciuilibus curis; quod ex Tacito, *lib. Annal.* 13. clare colligitur. Quinimo author eſt Dion, eundem Caligulam præſtantiſſimum virum Senecam parum abfuiſſe quin occiderit, ideo tantum, quod cauſam quandam in Senatu, præſente Caio ipſo, pulcherrime & ſapienter egerat. Vnde iudicia eum antea tractaſſe, vel ſaltem iudiciis ſæpe ſe ingeſſiſſe & interueniſſe credendum. Itaq; Caligula facile illius ſcripta meras commiſſiones dixit; nam quod ibi interpretes exponunt commiſſiones pro commiſſuris, ædificiorum ſimilitudine, vel gladiatorum congreſſus, haudquaquam probari poſſunt intimius rem perſcrutanti.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO. Cap. XCIV.

In ſeceſſu Apolloniæ Theogenis Mathematici pergulam comite Agrippa aſcenderat, quum Agrippæ, qui prior conſulebat, magna pene & incredibilia prædicerentur, reticere ipſe genituram ſuam, nec velle edere perſeuerabat, metu ac pudore, ne minor inueniretur.

QVum antiqui Philoſophi plerique, & Mathematici ſeu Aſtrologi, (quos Gellius Chaldæos etiam appellauit, & Auguſtinus *in 4. Confeſſionum* Planetarios, qui etiam Genethliaci dicuntur, & ex aſtrorum poſitione in hominum natiuitate futura prædicere profitentur, & natiuitates faciunt, ſeu genituras, vt Spartianus *in Seuero*,) locarent artem ſuam ſub dio, & cœlo aperto ſpatiantes; hinc, quod in pergula deambularent, à peragendo *pergulam* dictam, & ideo hoc loco à Suetonio pergulam appellari, communi ſignifi-

significatione,& vulgari,quidam contendunt, id est, per topiarium genus, scilicet vites dispositas ad instar fornicum per palos rectos hinc inde fixos exporrectas, quibus superius semicirculari figura dispositis viminibus, vites supertexuntur, Galli *Treillam* vocant. Quo sensu Plinius *lib. 17. cap. 24.* Vitium generosas pergulas quinquatribus putandas tradit. Et Col. *lib. 11. c. 2.* dixit: *Si quæ pergulæ vitium generosarum à putantibus relictæ sunt, ante Kal. Aprilis utique deputari debent.* Vnde & *pergulanus* adiectiuum, vt *pergulana* vitis species apud Col. lib. 3. c. 2. *Nam has mihi nuper cognitas, pergulanam dico, & Irtiolam.* Pergulanam autem Romæ etiam speciem arbitramur, quę vulgo *Pergolizza* dicitur, & etiam hyeme vuarum racemos appensos habet. Verum hæc sententia haudquaquam recipienda, quum Suetonius vtatur verbo *ascenderet*, pergulæ autem vitium in plana terra (vt plurimum) educentur & in viridariis nō pensilib. Quamobrē rectius alii interpretātur hoc in loco pergulā pro loco extra parietē porrecto in domo, inter quos Budæus *in annot. in Pand. ex l. si vero, de iis qui deiecerunt*, ita scribit: *Pergulam, cuius hic quoque fit mentio, pro parte domus exporrecta & propendente accipi debere hoc in loco, eius generis, quas salientes artifices nostri appellant, nemo semidoctus ignorat.* Verum quum huiuscemodi loca à Suetonio appellari *Meniana* solere obseruemus, vti in Caligula, c.... *Pauci è proximis Menianis spectabant*, & *Podia*, vti *in Nerone c. 12.* quamuis Podium Theatri magis sit pars, & Menianum domus; ob id potius per pergulam hoc loco intelligendum puto loca illa detecta, quæ in superiori domus parte super tectum ædificari solent, vulgo *Terrazzi* & *Antane* ab Italis dicuntur, & *Galerias* Galli vocant; Quamuis & aliquando tegantur ab aliquibus. Ita enim pergulam apud Vlpianum *l. heres*, §. 2. *de iudiciis*, Glossæ antiquorum explicant ὑπερῷον, ἰκεία μεσόδμη, ὀροφὴ στενὸν, οἴκημα. In hoc significatu Tertullianus aduersus Valentinianum: *Cœnacula in ædicularū dispositā forma, aliis, atque aliis pergulis superstructis.* Et Proper. in Lęnam

Horruit algenti pergula tecta foco.

Et Plinius lib. 2. c. 3. *Lucius Fuluius argentarius bello Punico secundo, cum corona rosacea interdiu è pergula in forum prospexisse dictus,*

ex authoritate Senatus in carcerem abductus. Et Plautus in Pseudolo:

Cras faciam deportare in pergulam.

Et rursus:

Cras Phœnicio corio inuises pergulam.

Significans se puellam flagris cæsam in loco aperto omnibus ostentaturum, vt censeo. Non quod interpretatus est Turnebus *lib. aduers. 8. cap. 1.* quod pauperes & scorta in pergulis habitarent, & mererent. In pergula quoque res venales exponi consueuerant, præsertim à pictoribus. Ita Plinius *libro 35. cap. 10.* de Apelle: *Idem perfecta opera proponebat in pergula transeuntibus, atque post ipsam tabulam vitia, quæ notarentur auscultabat.* Et apud Iuristas *in l. 5. §. penul. D. de iis qui deiecer. vel effud.* legimus: *Quum pictor in pergula clypeum vel tabulam expositam habuisset.* Et in l. vltima C. Theod. de excusat. artif. *Priuilegium hoc pictoribus dari, vt pergulas, & officinas in locis publicis sine pensione obtineant.* Hinc illud Lucilii Satyrici apud Lactantium:

Pergula pictorum veri nihil, omnia ficta.

Et Lucill. *Credit signis cor inesse in alienis pergula pictorum.* Quod vero in pergulis artifices non solum opera sua in propatulo haberent, sed etiam præceptores discipulos erudirent, constat ex Suetonio, vbi de Cassicio Grammatico inquit: *Deinde in pergula docuit*, vnde Iulius Capitolinus eleganti epitheto *pergulas magistrales* appellauit. Vopiscusque in Saturnino: *In Africa Rhetoricæ operam dederat, Romæ frequentauerat pergulas magistrales.* Et Iuuenalis Saty. 11.

Sed nec structor erit, cui cedere debeat omnis
Pergula.

Itaq; quum Suetonius inquit, Augustum Apolloniæ ascendisse pergulam Theogenis Mathematici, intelligendum ascendisse ad locum apertum in domus superna parte, in quo Theogenes artem suam docebat, & profitebatur, quo in loco & alios artifices se exercere, & res venales exponere consueuerant, vt ex dictis docuimus. Vnde Vlpianus *in d. l. hæres, de iudi. §. proinde*, ait: *At si quo constitit, non dico iure domicilii, sed tabernam, pergulam, horreum, armarium, seu officinam conducens,*

ducens, ibique distraxit, vel egit, defendere se eo loco debebit. Ex quibus superius dictis satis patere potest, eruditissimum vndequaque Cœlium Rhodiginum *lib.* 14. *cap.* 5. hallucinatum, dum inquit, Pergulam adulteri cognomen esse, ita dictum, quod aduentu mariti latuerit in pergula. Quum pergula locus eiusmodi sit minime latebræ accommodatus, sed potius expositioni.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. XCVIII.

Huius Masgabæ ante annum defuncti tumulum quum ex triclinio animaduertisset, magna turba multisque luminibus frequentari, versum compositum ex tempore clare pronunciauit.

ANtiquos in funeribus & parentalibus, tædis, facibus, & cereis accensis vsos, ex loco isto Suetonii facile probatur, vbi tradit Augustum ex triclinio vidisse Masgabæ ante annum defuncti tumulum magna turba multisque luminibus frequentari, quod & infra *in Caligula, cap.* 13. adnotari potest, vbi inquit, illum Tiberii funus prosequentem inter ardentas tædas incessisse. Et superius *in Iulio Cæsare, cap.* 84. tradit, rogum illius à duobus gladiis succinctis, ac bina iacula gestantibus, cereis succensum. Seruius *in Virg.* 6. *Æneid.* enarrans illud in funere Miseni:

—Et subiectum more parentum
Auersi tenuere facem.

ait, ex Varrone, *funus dictum à fune, & à fune funalia dicuntur,* id est, faces ex contortis funibus, cera aut pice circundatis, quod & erat maximi honoris indicium. Plinius de viris illustribus: *Druillio concessum est, vt præluente funali & præcinente tibicine à cœna publice rediret.* Et Cic. de Senect. *Delectabatur crebro funali, & tibicine.* Hinc & *funalis cereus*, Valerio Maximo, libro 3. cap. 6. *C. Druillius ad funalem cereum præeunte tibicine & fidicine à cœna domum reuerti solitus est.* Et Martialis:

Hinc tibi nocturnos præstabit cereus ignes.

Et Cic. de offi. *Omnib. vicis statuæ factæ sunt, & ad eas thus, & cerei.*

His

His itaque cereis, seu funalibus, vt diximus, vtebantur antiqui in funeribus. Virg. lib. 11. Æneid.

——— ——— ———*Et de more vetusto*
Funereas rapuere faces. lucet via longo
Ordine flammarum.

Tacitus *lib 3 Annal post principium*, de funere Germanici: *Dies quo reliquiæ tumulo Augusti, modo per silentium vastus, modo ploratibus plena Vrbis itinera, comburentes post Campum Martium faces.* Ad hæc vide Senecam *extremo libro de breuitate vitæ, & de Tranquillitate vitæ, cap.* 11. Cereis etiam accensis vsos Romanos in pompis seu triumphis, tradit Trebell. Pollio *in Galienis*, vbi de Decennalibus inquiens: *Mulieribus cum cereis facibus & lampadibus præcedentibus, Capitolium petiit*, quod & superius *in Tiberio*, docuimus. Et in sacris cereos accensos colligimus ex Am. Marcellino, *lib.* 22. scribente, vbi de Daphnei Apollinis templo incenso verba facit, Asclepiadem Philosophum, Deæ cœlestis argentum breue figmentum, quocumque ibat, solitum afferre, ante pedes simulachri sublimis ita iussisse, accensisque cereis ex vsu cessisse. Vnde medietate noctis emensa, quum neque adesse quisquam potuit, nec iuuare, volitantes scintillæ adhæsere materiis vetustissimis, ignesque aridis nutrimentis erecti, omne quicquid contingi potuit, licet ardua discretum celsitudine, concremarunt.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. CI.

Testamentum L. Planco C. Silio Coss. iij Non. Aprilis, ante annum & quatuor menses quum decederet, factum ab eo, ac duobus codicibus partim ipsius partim libertorum Polybij & Hilarionis manuscriptum, depositumque apud sex virgines Vestales, cum tribus signatis æque voluminibus protulerunt.

Liuius *libro* 1. de Numa Rege loquens sic scribit: *Virginesque Vestæ legit, Alba oriundum Sacerdotium, & genti conditoris haud alienum. His vt assiduæ templi Antistites essent stipendium de publico statuit, virginitate aliisque cæremoniis venerabiles ac sanctas*

ctas fecit. Et in legibus veteribus Numæ Pompilii legimus: *Virgines Vestales ignem foci publici sempiternum in Vrbe custodiunt. Illis viuo etiam patre testamentum facere, ceteraque sine curatore gerere ius esto* Has vero à principio quatuor fuisse, concordes omnes scriptores tradunt; Primusque Plutarchus in Numa, *Geganiam*, *Bereniam*, *Camillam & Tarpeiam* appellatas inquit; quamuis Alexander ab Alexandro *lib 5. cap. 12.* corrupte *Gegamiam*, *Berentiam*, *& Gamillam* tres primas vocet, qua in re etiam subdit, mirari Gellium scribentem, *lib. 1. cap. 12. in calce*, primæ Virgini Vestali nomen fuisse *Amata*, hincque Pontifices Maximos inter capiendas Vestales, *Amata* nomen non recepisse. His quatuor Plutarchus loco citato, & binas alias additas dicit succedentibus temporibus, quod & Dionysius Halycarnassæus confirmat *lib. 3.* & clarius Festus Pompeius *lib. 17.* per hæc verba: *Sex Vesta Sacerdotes constituta erant, vt populus pro sua quisque parte haberet ministram sacrorum quia ciuitas Romana in sex erat distributa partes, in primos, secundosque, Titienses, Rannenses, & Luceres.* Alexander ab Alexandro loco supradicto perperam scriptum reliquit, aucto & propagato imperio collegium Vestalium ad vicenarium constitutum fuisse, quod falsum esse ex dictis & dicendis palam fiet. Verum erroris occasionem Alexandro dedisse existimandum verba Gellii, loco iam dicto, vbi legimus: *Sed Pappiam legem inuenimus, qua cauetur, vt Pontificis Maximi arbitratu, virgines è populo viginti legantur, sortitioque in concione ex eo numero fiat.* Quod pariter conuenit cum eis, quę à Suetonio *in Augusto* scribuntur *cap. 31.* in hæc verba: *Sacerdotum & numerum, & dignitatem, sed & commoda auxit præcipue Vestalium virginum. Quumq; in demortuæ locum aliam capi oporteret, ambirentque multi, ne filias in sortem darent, adiurauit, si cuiquam neptium suarum competeret ætas, oblaturum se fuisse eam.* Ex quibus patet, viginti virgines seligi lege Pappia, de ritu Vestales capiundi, ex qua in demortuæ locum vna sorte eligeretur. Sex vero tantum numero fuisse, nec vnquam amplius, omnes fere scriptores vnanimi consensu fatentur. locusque præterea iste Suetonii facile ostendit. D. tamen Ambrosius *in quadam epistola ad Valentinianum Augustum*, septem fuisse sentire videtur per hæc verba:

verba: *Vix septem Vestales capiuntur puellæ, en totus numeru infulæ vittati capitis purpuratarumque vestium murices pon ctitæ, ministrorum circum fusa comitatu, priuilegia maxima ingentia, præscripta denique pudicitiæ tempora coegerunt.* Vid aliqui hanc difficultatem & eam soluere conati sunt, tes, sex virgines Vestales simpliciter fuisse, at compre Vestali Maxima septem. Quod tamen concilium ha probare possumus; Siquidem reuocari potest in dub ter Vestales sex fuisse maximam, præfectam scilicet, cæteris præsideret. Quum apud scriptores antiquos obseruetur. Sit tantum ad id probandum locus Suet *Domitiano* c 8. vbi habet: *Mox Corneliam virginem maxim solutam olim, dehinc longo interuallo repetitam atque conuict fodi imperauit.* Quo in loco dici potest, *Maximam* cogn fuisse Corneliæ virginis Vestalis; Nam à Q. Fabio Ma Maximorũ cognomen ad posteros translatum testatu *lib.* 33. Quod & confirmare possumus, quum Plinius *ep* 4. *epist.* 11. de hac ipsa Cornelia verba faciens eam *Maxi* appellet, & non *Maximam.* At demus virginem maxim vestalibus fuisse, quæ præesset cæteris, vt in sacrarum num collegiis hodie *Abbatissæ* dictæ, vt adnotauit Bero Et clare profecto elicitur ex Suetonio *in Cæsare, c.* 83. vb bit: *Testamentum eius aperitur, recitaturque in Antonii dom Idibus Septembris proximis in Lauicano suo se erat, demanda que virgini Vestali Maximæ.* Et Lampridius in Ant. Helic ho. *Quumque seriam quasi veram rapuisset, quamuis virgo M falsam monstrauerat.* Hanc tamen non fuisse ex numer sed septimam minime dicendum. Ita doctissimus C Sigonius *lib.* 1. *de antiquo iure Rom cap.* 19. scribit: *Num tuor Vestales institutas fuisse tradit cum Vestali Maxima.* Et infra: *Vestalibus additæ duæ à Tarquinio Prisco vt essent sex cu gine Vestali Maxima.* Quæ verba coniunctiue legenda, v gruant Festi dictis, superius allatis. Nec rationi con est, Augustum Maximam Vestalem à sui testamenti dia excludere voluisse, sed potius illi vna cum aliis qu custodiendum mandasse. Quamobrem dicendum vi vel mendum in textu Ambrosiano esse, & *septem* pr

librariorum incuria positum, vel Ambrosium in historia gentili memoria lapsum. Apud has autem Vestales virgines testamenta reponi solita, vt suo tempore in lucem promerentur, constat ex hoc Suet. loco, de testamento Augusti, necnon ex C. Tacito *lib. Annal. 1.* scribente: *Nihil primo Senatus die agi passus, nisi de supremis Augusti, cuius testamentum illatum per virgines Vestæ, Tiberium & Liuiam hæredes habuit.* Idem de Antonii Triumuiri testamento legimus apud Plutarchum *in illius vita.* Quod & Dion confirmat Et de testamento Cæsaris, *ex Suet. in illo, c.83.* Ad quod etiam spectare videtur quod *l.3. ff. de tab. exhib.* Vlpianus tradit; ostendit enim, testamentum in Æde sacra reponi solere.

C. SVET. TRANQVIL. IN AVGVSTO.

CAP. CI.

Tertio breuiarium totius imperii, quantum militum sub signis vbique essent, quantum pecuniæ in ærario & fiscis & vectigaliorum residuis, &c.

NOn desunt qui *Rationarium, Breuiarium, Kalendariū* apud scriptores Synonyma esse, & in eodē significatu accipi posse putent, quod tamen absolute prolatū haud verum esse cōuincitur. Siquidem rationarium proprie acceptum nihil aliud significat, quā liber, seu codex, in quo accepti & expēsi rationes describuntur. Suet. supra in Aug. c.18. *Tadio diuturnæ valetudinis, quum etiam magistratibus, ac Senatu domum accitis Rationarium Imperii tradidit*, id est, reditus & expensas Populi Rom. vnde etiam *rationibus inferre*, pro scribere in loco rationum, seu rationario. Ita Iul. Cæs. emit seruitia recentiora immenso pretio, & cuius etiam ipsum puderet, sic vt vetaret rationibus inferri. Et apud Iurisconsultos *rationibus inferre*, id est, quod receptum quodque expensum, in libro Rationum inscribere, *l. qui sine vsuris, D. de neg. gestis.* Et infra in Caligula, capite 16. *Rationes Imperii ab Augusto proponi solitas, sed à Tiberio intermissas publicauit.* Et *rationes relatæ* Festo Pompeio *libro 15. rerum Rom.* dicuntur, quæ in tabulis descriptæ publicæ data atque expensa docent Indices. Quod &

Cicer

Cicero *lib. 5. Epist. ad Rufum* ostendit. Et in orat. pro Roscio: *Non habere se hoc nomen accepti in Codicem accepti & expensi relatum, confitetur.* Et rursus: *Si tabulas* (inquit) *Caius Fannius accepti, & expensi profert suas.* Sed clarius in Verrem: *Videamus rationes quemadmodum retulerit, accepti inquit vicies ducenta triginta quinque millia, quadringentos septendecim nummos dedi stipendio, frumento legatis, Proquaestore cohorti Praetoriae sestertium mille sexcenta triginta quinque millia, quadringentos septendecim nummos, reliqui Arimini sestertium sexcenta millia, hoc est, rationes referre?* Vnde & apud Marcellinum *Rationarius Apparitor*, qui rationes conficit, vel qui rationibus praeest, quique à Budaeo *in annot. in Pand. ex l. vltima, de Senat.* Rationales, seu ratiociniorum praefecti appellantur. Quod & confirmat Coelius Rhodiginus, *lib. 12. cap 21. & vlt.* Cicero ad Atticum, *Ratiocinatorem* appellauit; ait enim *Hilarem ratiocinatorem.* Et 2. Offi. *Vt boni ratiocinatores officiorum esse possimus, & addendo, deducendoq; videre, quae reliqui summa fiat.* Ita & in Regno Neapolitano hi vulgo *Rationali* appellantur. Sic & nobis *Computisti & Ragionati* dicuntur.

Kalendarium certe, & ipsum pro Codice rationum accipi obseruamus. Ita Papinianus, *l. fin. §. item rescripserunt à curatore,* meminit curatoris Kalendarii Reipub. videlicet, qui curam gereret libri, quo nomina & debita continebantur; quod & adnotauit Cassiodorus, *lib. 7. variarum.* Et apud Africanum Iurisconsultum legimus *Kalendario propositum.* Et Scęuola *D. de statu liberis.* Et Vlpianus dixit, *Kalendarii iurationem,* & qui eam habent in aliqua ciuitate, inter honores non haberi. Verum quia foeneratores huiusmodi rationes singulo mense diligenter adnotabant in suis Codicibus, hinc foeneratorum Codices *Kalendarii* appellati, sicuti diarium, seu ephemeridem dici obseruamus librum, in quo singulo quoque die rationes scribebãtur; Hinc factum, vt Kalendarium accipiatur proprie pro Codice pecuniarum foenori collocatarum. Seneca lib. 13. epist. *Diuitem illum putas, quia in omnibus prouinciis erat, quia magis ei Kalendarii liber voluitur?* Et alibi: *Kalendarium versat, fit ex Domino Procurator.* Horatius libro Epod. Ode 2.

Hæc

Hæc vbi lotutus fœnerator Alphius,
Iamiam futurus rusticus,
Omnem relegit idibus pecuniam,
Quærit Kalendis ponere.

Et lib.Ser.1.Saty.3.

Odisti & fugis vt Brussonem debitor æris,
Qui nisi cum tristes misero venere Kalendæ,
Mercedem, aut nummos vnde, vnde extricat amarâs;
Porrecto iugulo Historias captiuus vt audit.

Et Martialis 8.Epigram.

Superba densis arca palleat nummis,
Centum explicetur pagina Kalendarum.

Et Ouid.lib.2.de remed.amor.

Qui puteal Ianumque timet, celeresq; Kalendas,
Torqueat hunc æris mutua summa sui.

In hunc sensum Kalendarium acceptum à Plutarcho legimus, libro cui titulus: περὶ τοῦ μὴ δανείζεσθαι, id est, De non fœnerādo. Et in hac significatione plura sunt exempla apud Iuristas, vt Kalendario præpositus seruus, *in l.penul.D.de re.cred.* vnde, & Kalendarium exercere, *l.vxorem*, 41.§.*legauerat*, *D.de legatis 3.* Hinc Kalendario destinatæ pecuniæ, id est, fœnerationi, *l.62.D.de leg 3.* & in Kalendarium conuersa pecunia, id est, fœnerationi, *l.39.§. negligentiæ, D. de administr.tut.* Sic acceptum etiam Kalendarii nomen, *in l.vltima, D.de peculio.l.61 D.de Instit.l.3.D.de compensat.l. vltima, D. de muner. & honor. & alibi persæpe.* De re hac plura apud Lazium *de repub. Rom. lib.3. cap.15.*

Breuiarium si simpliciter accipiamus, opus concisum significat, seu summarium, Græcis voce ἐπιτομὴ fœminini generis dicitur. Ita Plinius *lib.18.* dixit: *Vt omnis culturæ quoddam Breuiarium peragatur.* Quod & hoc loco Suetonii dicta demonstrant, quod etiam *breues* appellauit Lampridius *in Alexandro* inquiens: *Milites suos sic vbique sciuit, vt in cubiculo haberet breues & numerum, & tempora militantium.* Et *breue* neutro genere sic Vopiscus in Aureliano. *Breue* (inquit) *nominum conscripsit.* Quod si Breuiarium dixerimus cum additione rationum, erit summarium dati & expensi. Ita Suetonius in

Galba, cap. 12. *Dispensatori Breuiarium rationum afferet* *psidem leguminis pro sedulitate ac diligentia porrexisse.* S Scæuolam, *l. vltima, D. de pecu. lega.* Breuiariæ ration id est, in epitomen & compendium contractæ. *Br* tur in l. vltima, de conueniendis fisci debitoribus, Cod. *Inter chartulas confiscati, breuis quidam asseueratur* *qui nomina debitorum contineret.* Vlpianus, *l. 3. §. 6. D. a* *ga.* videtur appellasse logarium, dum inquit: *Sed char* *tiunculam, vel ad logarium paratas contineri.* Vnde & *lo* qui libros rationum scribebant, & *logista*, qui eos c Alciato *in libro Annot. in tres posteriores lib. Cod.* quam desint qui non *logarium*, sed *legatarium* eo loco legē tent. De qua re Maffæus Vegius *in libello suo de verb.* Catellianus Cotta *in suis memorabilibus in dictione Per* neca *libro 5. epist. Breuiarium*, parum Latinam dictio contendit, & Latine loquendo dicendum *Summari* in re quum habeamus luculentissimos authores nium & Plinium, ac alios, Senecam hallucinatum facile asseuerare possumus.

C. SVET. TRANQVIL. IN TIBER

CAP. I.

Agrum insuper trans Anienem clientibus, locumque sibi a *turam sub Capitolio publice accepit.*

LVcum non *locum* legendum existimat Leuiniu rentius, exemplo Petri Victorii, apud Tacitur *Annal.* vbi pro *locum Ortygiam, lucum Ortygiam* reponi dit, quod augustius & religiosius esset, genti Claudia datum, non locum sepulturæ, honoris gratia. Sic A Mausoleo suo syluas adiecit, ex Suetonio, *in illo, c. 10* elicitur ex Martiale, *de Fusco, Epigram, 76. lib. 6.* His T tii rationibus addamus & nos Ciceronis authoritate *rat. pro Milone* scribentis: *Vos enim Albani tumuli, atque* *inquam imploro, & obtestor.* Nemora quoq; sacra habi manis obseruamus, præcipue quibus pro templis v

tur, testimonio Taciti *in libro de eorum moribus*. Hincque illud Plinii *libro* 12. *cap.* 1. vbi de lucis & arboribus verba faciens, inquit: *Hæc fuere numinum templa. priscoque ritu simplicia rura, etiam nunc Deo præcellentem arborem dicant, nec magis auro fulgentia, atq; ebore simulachra, quam lucos & in iis silentia ipsa adoramus.* Valla *lib.* 14. scribit: *Lucus nequaquam cæduus est, quin potius manu consitus religiosusque, atque vel alicui Deo, vel alicuius hominis cineribus consecratus, ideoque aut circa delubra Deorum aut circa sepulchra hominum positus est.* Apud Hebræos quoque in literis sacris obseruamus, sepulturæ traditos nonnullos in lucis seu nemoribus. Ita *lib.* 1. *Regum, cap.* 31. Saulis & filiorum eius ossa sepulta in nemore Iabes legimus. Quod etiam repetitum videmus 1. *Paralipo. c.* 10. His tamen omnibus non obstantibus, *locum*, non *lucum* legendum constanter affirmare non dubito; & ratio est, quod antiquis mos fuit extra ciuitatem sepelire cadauera, nec intra vrbem sepeliendi alicui fas erat, nisi permissu S P. Q. R. ob alicuius præclarum facinus in aliquod Remp. Romanam. Veterum autẽ sepulchra in agris fuisse, probatur ex multis, & Vlpianus scriptum reliquit, *in l.* 3. §. *D. Hadrianus, de sepul. viol. in P.* Diuum Hadrianum pœnam statuisse aureorum quadraginta in eos, qui in ciuitate sepulchrum fecissent, & in magistratus eandem statuit pœnam, qui id passi forent. Cic. 2. *de Legibus*, legis 12. tab. meminit huiusmodi: *Hominem mortuum in Vrbe ne sepelito.* Id ipsum vetarunt Cæsares Diocletia. & Maximin. *l. mortuorum, l.* 12 *de relig. & sumpt fun.* & Iulius Paulus *libro* 1. *recept. senten.* scribit: *Corpus in ciuitatem inferri non licet, ne funestentur sacra ciuitatis.* Antoninus quoque Pius intra vrbem sepeliri mortuos vetuit, teste Iulio Capitolino *in vita eiusdem*, & Spartiano in eodem. Refert Dion Cassius *lib.* 48. *ab V. C. cap.* 76. Romæ cautum edicto, ne mortui intra duo millia passuum ab vrbe cremarentur. Ex Horatio quoque *lib.* 1. *Ser. Satyr.* 8. idem patet.

Hoc miseræ plebi stabat commune sepulchrum
Pantalabo scurræ, Momentanique nepoti.
Mille pedes in fronte trecentos cippus in agrum,
Hic dabat, heredes monimentum ne sequerentur.

Morem fuiſſe veterum ſepeliendi in agris, docet Liuius *lib.* 6. & Cice. *in orat. pro Sex. Roſcio*, vbi de Procuratore Chryſogoni inquit: *Cui de tanto patrimonio iſte nefarius prædo ne iter quidem ad ſepulchrum patrium reliquiſſet*. Suetonius tradit *in Domitiano, cap.* 17. quod illius cadauer populari Sandapila per Veſpillones, Phillix nutrix in ſuburbano ſuo Latina via funerauit. In Flaminia quoq; via, ſepulchra gentilitia fuiſſe tradit Strabo *lib.* 5. vnde Martialis lib. 6. Epigram.

Hoc ſub marmore Glaucias humatus,
Iuncto Flamineæ iacet ſepulchro.

Et lib. 11. Epigram. 14. in Epitaphio Paridis.

Quiſquis Flaminiam teris viator,
Noli nobile præterire marmor.

Et Iuuenalis Saty. 1. in fi.

——Experiar quid concedatur in illos,
Quorum Flaminia tegitur cinis atque Latina.

Et rurſus Saty. 5.

Cliuoſæ veheris dum per monumenta Latinæ.

Et congruum inter viam Flaminiam ripamque Tiberis in Mauſoleo conditum tradit Suetonius *in illo, cap.* 100. & Cic. *libro* 1. *Tuſcul. Quæſt.* non longe à principio: *An tu* (inquit) *egreſſus porta Capena, quum Collatini, Scipionum, Seruiliorum, Metellorum ſepulchra vides, miſeros putas illos*? Scipionem Africanum in agro Linterni ſepultum in monumento ſibi ædificato, ſui iuſſu tradit Liuius *libro* 38. In Campo Martio quoque corpora magnatum & Principum virorum, teſtimonio Ammiani, *libro primo bell. ciu.* & Herodiani, *libro* 4. vbi de ſepultura Seueri, tumulabantur. Ita Plutarchus tradit *in vita Pompeii*, illius præſidio Syllam tumulatum, obſtante Lepido & aliis aduerſantibus. Idem Pompeius funus Iuliæ vxoris ſuæ, & filiæ Cæſaris, apud Albanum ſepelire paratus, à Plebe coactus eſt eam in Campum Martium efferre. Et Appianus *libro* 1. *bell. ciu.* inquit, deſcribens funus Syllæ, eum Campo Martio illatum, quo in loco Reges tantum humari conſueuerant. A. Hircius & C. Panſa ille in caſtris hoſtium caſus, hic in aduerſo prælio vulnere accepto defunctus, Campo Martio ſepulti ſunt, *ex Liuio in Epitome libro* 119.

in epit. libro 116. *Cæsaris corpus, quum in Campum Martium deferreretur, à plebe ante rostra crematum est.* Et in epit. libro 106. *Iulia Cæsaris filia Pompeii vxor decessit, honosque maximus ei à populo habitus est, vt in Campo Martio sepeliretur.* Et in epit. libro 90. *Sylla decessit honosque ei à Senatu habitus est, vt in Campo Martio sepeliretur.* Ita Suetonius *cap.* 84. Cæsarem in Campo Martio humatum scribit. Campum autē Martium extra Vrbem fuisse patet ex Liuio *libro 2.* scribente: *Ager Tarquiniorum, qui inter Vrbem & Tiberim erat, consecratus Marti, Martius deinde campus fuit, qui tamen hodie in Vrbe existit.*

Nihilominus claros quosdam viros speciali Pop. Rom. studio, eo quod de Republica optime meriti essent, intra Vrbem tumulatos, ac sepulturę traditos, obseruamus, quod maximum decus erat. Quod & Tullius *2. de leg.* tradit, accidisse Publicolæ & Tuberto, quodq; Fabricius virtutis causa publico decreto & ipse sortitus est, quod & de Publicola tradit Dionysius 5. & Plutarchus *problem.* 79. ait, Cineres eorum, qui triumphassent, in Vrbem ferre licuisse. Quod & priuilegium fuisse Imperatoris, qui Rempublicam armis auxisset, docet Seruius *lib. 11. Aeneid.* eum in locum,

——Auectaque partim

Finitimos tollunt in agros, vrbique remittunt.

Eutropius tamen *lib. 8. de gest. Rom.* scribit, Traianum solum Imperatorum omnium intra Vrbem fuisse sepultum, ossaq; illius collocata in vrna aurea in foro, quod sibi ædificauit, columna ibi posita; quod etiam scribit Aurelius Victor *in vita illius.* Vestalibus virginibus quoque permissum, vt intra Vrbem sepulturæ traderentur, testis est Seruius in prænarratum Virgilii locum. Et Cœl. Rhod. *lib 17. cap. 20.* quoque docet. Illud profecto haud prætermittendum, quod inquit Cic. in Antonium: *Maiores nostri statuas multis decreuere, sepulchra paucis.*

Nec solum Romanis fuit mos extra Vrbem sepelire mortuos, sed & fuisse Græcis, docet Æschines, dum quendam Timachum vniuersum patrimonium profudisse ostēdens, ait, matrem eius orasse filium, ne fundum certum alienaret, vt si nihil inde aliud commodi caperet, saltem mortua

haberet, vbi sepeliri posset, nec ipsum quoque prædio pepercisse Aristophanes in ἐκκλησιαζούσαις, siue concionantibus idem docet. Et Dares Phrygius *in libro de excidio Troiæ,* scribit Priamum, suorum more, Hectorem ante portas sepelisse. Diuus Chrysostomus *in Psal. 5. tom. 1.* ait : *Si extra vrbem corpora mortua sepelimus, multo magis, qui verba mortua, & spiritalia proferunt, & ne tegere aut obumbrare quidem volunt, longe amandare oportet.* Plato *libro de leg. 12.* ostendit quoque olim sepultos in agris homines, dum inquit : *Nullum in agro fœcundo & ad culturam apto sepulchrum fiat, sed is locus corpora defunctorum recipiat, qui ad cætera inutilis, & ad id tantum commodus, viuentes minime lædit; nec enim à viuis, nec à mortuis terræ fœcunditas impedienda est.* Addamus quod etiam apud Sicyonios lege neminem intra mœnia humari licebat, vt tradit Plutarchus *in vita Arati circa finem.* Id quoque Hebræis familiare fuisse docent sacræ literæ. Genesis cap. 23. Abrahamus sepeliuit vxorem suam Saram in spelunca duplici, quam quadringentis siclis argenti probatæ monetæ publice emerat ab Ephrone, præsentibus filiis Heth. Et D. Ioannes *cap. 19.* testatur, Iosephum ab Arimathia & Nicodemum corpus Domini nostri Iesu Christi posuisse in monumento nouo, quod erat in horto. Et Abdias ille, qui vitas Apostolorum descripsit, tradit, corpora Diuorum Petri & Pauli in via Latina sepulta. Quum itaque Appius Claudiæ Gentis Princeps, post Reges ab ipso exactos, in Patres cooptatus, & agro pro clientibus accepto, locum quoque sibi ad sepulturam sub Capitolio publice acceperit, vt hoc loco docet Suetonius, non video, cur alius lucum potius legendum iure censere possit; præsertim quum eo in loco lucum fuisse minime apud scriptores adnotatum videamus ; Qua in re ex recentioribus consulendi Bartholomæus Marlianus *libro secundo, capite quarto. Topographiæ antiquæ Romæ,* & Georgius Fabricius, *lib. de Roma,* & alii huiusmodi scriptores plures.

C. SVET.

C. SVET. TRANQVIL. IN TIBERIO.

CAP. II.

Etiam virgo Vestalis fratrem iniussu populi triumphantem, ascenso simul curru vsque in Capitolium prosecuta est, ne vetare aut interdicere fas cuiquam Tribunorum esset.

CIcero *in orat. pro Cælio* ita scribit: *Illa vestalis Claudia, quæ patrem complexa triumphantem, ab inimico Trib. pleb. de curru trahi passa non est.* Et Valerius *libro* 5. *cap* 4. de pietate erga parentes inquit: *Claudia Vestalis, quum patrem suum triumphantem à curru violenta Trib. pleb. manu detrahi animaduertisset, mira celeritate vtrisque se interponendo, amplissimam potestatem, inimicitiis accensam, depulit; igitur alterum triumphum pater in Capitolium, alterum filia in AEdem Vestæ duxit.* Hoc idem refert & Orosius *lib.* 5. vnde necessario fatendum, vel mendum in textu subesse, vel Suetonium hallucinatum. Verum nec minori scrupo animus hæret, quum apud Liuium luculentissimum Romanæ Reipublicę gestorum scriptorem de re hac, ne verbum quidem legamus, quinimo ipse duorum triumphorum gentis Claudiæ tantum meminit, nempe C. Claudii Neronis *libro* 28. & C. Claudii Pulchri *libro* 4. quorum vterq; S. P. Q. R. consensu quum triumphasset, neutrum eorum patrem vel fratrem Claudiæ Vestalis affirmare possumus. Et quod magis negocium facit, illud etiam est, quod sex triumphos Suetonius genti Claudiæ *cap.* 1. adscribit.

C. SVET. TRANQVIL. IN TIBERIO.

CAP. V.

Sic enim in Fastos Actaque publica relatum est.

NEmo ex interpretibus Suetonii explicat hoc loco, quo pacto cognitum ex Fastis, Tiberium natum Romæ 16. Kal. Decembris, M. Æmylio Lepido iterũ & Munatio Planco Coss. Qua de re nos operæ preciũ facturos existimamus, si id aperire conabimur, necnon addẽtes quo pacto id quoque in Acta publica relatum fuerit. Quod itaq; ad primum

attinet, minime obscurum puto, Fastos & festos dies eosdem esse, ex Macrobio *lib. 1. Saturnal. c. 16.* & Plutarcho *Problem.* 24. & clarius ex Sexto Pompeio *lib. 6.* Natales vero dies clarissimorum virorum inter Fastos accipi solitos; Ita Ælianus *de varia Historia, lib. 2.* & Apollodorus *in Chronicis*, & Laertius *in vita Socratis*, diem sextum Februarii, in quo Socrates natus fuerat, festum habuisse, ac lustrasse ciuitatem, tradidere. Et Probus Æmilius *in vita Timoleontis* ait, illum Syracusanorum ducem pręcipuas victorias semper Syracusanis natali suo dedisse, adeo vt ipsius natalis diem omnes Siculi festum agerent. Sic Herodotus *lib. 9.* scribit, Xerxem diem, qua Rex dictus fuit, tanquam natalem, singulis annis insignem celebrasse. Qui mos etiam Romanis familiaris fuit, vt scilicet celebrarent quotannis diem natalem suum. Ita Cic. *ad Atticum*, agere diem natalem suum dixit. Et lib. *de Finibus*, agere diem suum natalem quotannis, & colere diē natalem, & de natali suo die idem Cic. *in orat. pro Sestio.* Virg. Ecloga 3.

Phyllida mitte mihi, meus est natalis Iola
Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venito.

Et Sueton. tradit *in Domitiano, c. 11.* illum Saluium Cocceanum exilio multasse, quod Othonis Imperatoris patrui sui diem natalem celebrauerat. Et Suetonius in Tiberio, c. 26. *Natalem suum plebeiis incurrentem Circensibus, vix vnius bigæ adiectione honorari passus est.* Horatius lib. 2. Saty. 2.

——————Licebit
Ille repotia, nataleis, aliosve dierum
Festos albatus celebret.

Suetonius in Tiberio, cap. 65. *Seianum res nouas molientem, quamuis iam & natalem eius publice celebrari, & imagines aureas passim coli videret.* Idem in Augusto, c. 57. *Equites Romani natalem eius sponte atque consensu biduo semper celebrarunt.* Idem in Tiberio, c. 53. de Agrippina: *Quum diem quoque natalem eius inter nefastos referendum suasisset.* Lampridius in Alexandao Seuero: *Quum natalem diem commendaret, hostia cruenta effugit.* Et Plinius.... *Dum natales suos celebraret.* Vnde & *natalitia dare*, pro soluere Festum natalis diei. Cic. in 2. Philip. *Hodie non descendit Antonius, cur? dat natalitia in hortis*, & vt interpręs exponit,

nit, *natalitia sunt conuiuia luxuriosa ad celebrandum natalem diem peculiariter structa*. Et Terent. in Phorm.

Porro autem alio, vbi erit puero natalis dies.

Similiter & *natalia* pro celebritate diei natalis obseruamus apud Iuuenal. Satyr. 6.

Palmam inter dominas virtus natalibus aequat,

id est, vt interpretes adnotarunt, non aliter à victoria exhilaratur, quam si dies natales celebrarentur. Ita Plinius libro 18. cap. 8. *Hodie*, inquit, *sacra prisca, atq; natalium pulte fritella conficiuntur*. Et Varro in eo libro, cui titulus est, *de numeris*, & ex eo Censorinus de die natali: *Id moris* (ait) *atq; instituti maiores nostri seruauerunt, vt quum die natali munus annale Genio soluerent, manum à caede & sanguine abstinerent, ne die, qua ipsi lucem accepissent, aliis demerent*. Hac eadem de causa Romani diem 12. Kal. Maii, quo fundamenta vrbis iacta sunt à Romulo, singulis annis festum agebant, quod ex Plutarcho *in Romulo*, & Solino, *cap. 2.* & Festo Pompeio, *libro* 14. Censorio *lib. 1. de die natali*, Eusebio *de temporibus*, Varrone *de re rust. lib. 2. cap.* 1. Cicerone 2. *de Diuinat.* Suetonio *in Caligula, c. 16.* & Flauio Vopisco *in Aureliano*, & Plinio *lib. 14. c. 4.* elicimus. Vnde Propertius *lib. 4. Eleg.* 4. ad fin.

Vrbi festus erat, dixere palilia Patres,
Hic primus coepit moenibus esse dies.

Et Ouid. lib. 4. Metamorph.

——Festisq; Palilibus vrbis
Moenia conduntur.

Eundem morem Hebraeis fuisse, ex sacris paginis elicere possumus, vti Genesis 40. *Exinde dies tertius natalitius Pharaonis erat, qui faciens grande conuiuium, &c.* Et lib. Macchab. 2. c. 6. *Ducebantur autem cum amara necessitate in diem natalis Regis ad sacrificia, & quum Liberi sacra celebrarentur, cogebantur hedera coronati Libero circuire.* Et apud Matth. 14. *Die autem natalis Herodis saltauit filia Herodiadis in medio.* Et apud Marcum 6. *Herodes natalis sui die coenam fecit Principibus & Tribunis, & primis Galilaeae, quumq; introijsset filia ipsius Herodiadis, & saltasset, &c.* Romani itaque, qui nullum adulationis modum in Augustum omisere, diem, quo Tiberius natus est, inter Fastos,

Fastorum libris descriptũ reposuere, vt singulo anno ... itatis illius, quo in Palatio ortum duxerat, festus ... Quamobrem scripsit Suet. ex Fastis habuisse ve... natiuitatis diem. Subdit vero, *& ex actis publicis.* ... ius explicatione haud ignorandum ex Strabone, *lib.* ... Indos fuisse vrbis præfectos tertii ordinis, natiuita... x mortes perscrutantes, & quomodo & quando factæ ... rent, idque tributorum gratia, tum ne bonæ malæve nati... tates & mortes laterent. Consimilis mos fuit Rom.anti... mus, vt filiorum ortus diem in actis publicis profiterentur, idque à Seruii Tulli temporibus obseruatum, quod Dionys.Halycarnass.tradit *lib.*4. inquiens de Seruio Tullo: *Hic enim in singula recens natorum capita Iunonis Lacinæ templo inferri aliquid iussit, & in censu agendo non solum facultatis, sed & liberorum nomina, atq; ætatem referri voluit.* Quod vero Romæ profiterentur nomina, diem & Consulem natiuitatis pueri edentes, constat apud Iuristas *in l. cum de ætate, l.*13. *& penult. de proba. lib.*22.*Pandect. tit.*3.*l.* 1. *§. si minor se maio. dixe. lib.*2.*C.* ... Apuleius quoque *lib.*2.*de Asino*, inquit: *Pater natum sibi filium cæterorum more professus est.* Sic Sueton. de Caligula, in illo, cap.8. *Ego in actis Antij ipsum inuenio editum.* Ad hæc, morem hunc, maxime post legem Iuliam & Papiam Poppeam de maritandis ordinibus, necesse obseruatum, credendum, ob eorum qui liberos haberent, commoda, & orborum pœnas. Has certe sub Augusto latas, constat ex Suet. *in Aug. c.*34. Dione *lib.*56. Gellio *lib.*2.*c.*15. Tertulliano *in Apologetico*, & ex Vlpian. *l.* 1. *ff. vnde vir & vx.* Et Inst. *tit.*25. Et Paulo, *l.*6. *§. vlt. de iur. patr.* Iuliam nempe P. & Cn. Lentulis Coss. anno ab V.C. 736. Papiam vero Poppeam M.Papio Mutilio & Q.Poppeo 2, Coss. si Dioni credimus, apud quem *Popilium* pro *Poppeo* legitur. Nec obstat, quod Capitolinus *in vita M. Aurelij Philosophi* scripserit, illum primum iussisse apud præfectos ærarii in æde Saturni vnumquemque ciuium natos profiteri, intra diem tertium nomine imposito, & per prouincias vsum publicorum tabellionum instituisse, apud quos idem de originibus fieret, quod Romæ apud præfectos ærarii, vt si quis forte natus in prouincia, causam liberalem

ralem diceret, inde ferret; Nam antiquiorem hunc vſum fuiſſe ex dictis probatum, & amplius ex Iuuenale comprobari poteſt, ſcribente Satyr.9.

Nullum ergo meritum eſt ingrate ac perfide, nullum
Quod tibi filiolus vel filia naſcitur ex me?
Tollis enim, & libris actorum ſpargere gaudes
Argumenta viri.

Vixit autem Iuuenalis, teſte Suida, ſub Domitiano, qui adeptus eſt Imperium, autoritate Oroſii & Aurelii, anno Domini 84. vel ſub Traiano, vt alii, qui Imperium aſſumpſit anno Domini 102. M. Antoninus vero Philoſophus Imperator fuit declaratus anno Domini 163. vt tradidere Oroſius & Euſebius *lib.7.cap.15.* Ne vero Iulium Capitolinum indefenſum relinquamus, dicere poſſumus, M. Aurelium neglectam diutius conſuetudinem reuocaſſe, quam etiam in vſum tractam poſterioribus temporibus patet, ex eodem Capitol. *in Gordiano*, ſcribente, Gordianum filium nomine Antonini illuſtraſſe, quum apud Præfectum ærarii more Romano profeſſus filium, publicis actis nomen eius inſereret. Sub Auguſto igitur Tiberium natum, ex actis publicis ſe recepiſſe, inquit Suet. iure optimo. Res enim illuſtres annalibus, alias vero diurnis actis vrbis mandari, teſtatum reliquit Tacitus *lib.13.* Ita Suet. *in Cæſare, c.20.* ſcribit, illum inſtituiſſe, vt tam Senatus, quam populi diurna acta conficerentur & publicarentur.

C. SVET. TRANQVIL. IN TIBERIO.
CAP. VI.

Per Siciliam quoq; & Achaiam circumductus, ac Lacedamoniis publice, qui in tutela Claudiorum erant, demandatus, digrediens inde itinere nocturno, diſcrimen vitæ adiit.

APud antiquos Romanos moris fuit, vt prouinciales & ſocii populi Romani in clientelam ſeu tutelam ſe darent proceribus Romanis, dico in clientelam priuatam, quia quamuis etiam ſe in tutelam totius Reip. darēt, ea publica appellabatur, ſicuti hæc, de qua verba facturi ſumus, priuata,

Priuata erat autem vinculum huiusmodi, vt clientes perpetuo patronorum suorum patrocinio sese ac fortunas suas tuerentur, vicissimque ipsi patronos suos colerent, & omni studio venerarentur. Hæc autem necessitudo seu clientela non vinculum personale, sed gẽtilitium in pluribus familiis fuit, & ad hæredes transiens, ita vt hæc vel illa potens Romana familia, huius vel Coloniæ vel Prouinciæ patrona diceretur. Hos autem à Romulo in Rempublicam inductos, testatur Dionys. Halycarnass. *in Romulo*; vt enim ciues patricios plebeiorum patronos tutelaresque constituit, sic colonis ac sociis populi Romani patronos sibi deligendi facultatem fecit, quorum opera in ciuitate vterentur, si quid esset, quod sua interesse existimarent Romæ curandum. Quod quidem compluribus authoritatibus comprobare possumus, & præsertim ex Cicer. scribente in orat. pro Sylla: *Primum omnis Pompeianorum colonorumq́ dissensio delata ad patronos est, quum inueterasset, & per multos annos esset exagitata, deinde à patronis ita res cognita est, vt nulla in re à cæterorum sententiis Sylla dissenserit.* Idem pro Roscio: *Nam quum multos veteres à maioribus Roscij patronos hospitesq́ haberent, omnes eos colere atq́ obseruare destiterunt, ac se in Chrysogoni fidem ac clientelam contulerunt.* Et in prima in Verr. act. *Clarissimi viri nostra ciuitatis temporibus optimis hoc sibi amplissimum pulcherrimumq́ ducebant, ab hospitibus clientibusve suis, ab externis nationibus, quæ in amicitia populi Romani ditioneq́ essent, iniurias propulsare, eorumque fortunas defendere.* Et in 2. in Verr. *Vexauit Puteolanos, quod C. Cassium, quod Brutos patronos adoptassent.* Idem in 5. in Verr. *Itaq́ nunc Siculorum Marcelli non sunt patroni? Verres in eorum locum substitutus est, quam in te tantam virtutem arbitratus es, vt conarere clientelam tam illustrem, tam splendidæ prouinciæ abducere & auferre à certissimis antiquissimisq́ patronis?* Et rursus: *Scit hoc C. Marcellus, scit is, quem adesse video Lentulus Marcellinus, quorum fide & præsidio maxime vtuntur Siculi, quod omnino Marcellorum nomini tota illa prouincia adiuncta est.* Liuius lib 25. in orat. Legatorum Syracusanorum ad Marcellum: *Nunc nostra de Atheniensibus Carthaginensibusq́ trophæa, nunc tua de nobis ostendat, incolumesq́ Syracusas familiæ vestræ sub clientela nominis Marcel-*

Marcellorum, tutelasq; habendas tradas. Sueton. in August. c. 16. *Bononiensibus quoq; publice, quod in Antoniorum clientela antiquitus erant, gratiam fecit coniurandi cum tota Italia pro partibus suis.* Et hoc loco, Lacedæmones in Claudiorum tutela fuisse, tradit idem Suetonius. Cic. *in Verrinis*, Allobrogos Fabiorum in clientela fuisse tradit. Idem in Epistolis: *Quare si te fautore vsus erit, amplissime clientelas acceptas à maioribus confirmare poterit.* Et *in Catilin.* clientelarum prouincialium meminit. Et *in primo de Offic.* patronos vocat, qui ciuitates & nationes deuictas in fidem recepissent. Iulius Cæsar *lib. 7. belli Gallici* scribit, clientibus Gallorum nefas esse, etiam in extrema fortuna deserere patronos. De clientela plura Gellius *lib. 5. cap. 13.* Ad hæc legimus, M. Catonem illum sapientem & prudentissimum virum, multas grauesque inimicitias gessisse, vt propulsaret iniurias Hispanorum, quos in fidem receperat, quum Consul apud ipsos fuisset. Illud enim haud ignorandum, apud scriptores eodem sensu dici, esse in tutela & clientela & fide, quod ex superius dictis patere potest. Ita Cic. pro Planco: *Eorumq; preces & vota de meo reditu exaudiens, Dyrrachium, quod erat in fide mea, petere contendi.* Et rursus: *Iter à Vibone Brundusium terra petere contendi, quum omnia illa municipia, quæ sunt à Vibone Brundusium, in fide mea (iudices) essent.* Et Terentius in Eunucho: *Thais se patri commendauit in clientelam & fidem.*

C. SVET. TRANQVIL. IN TIBERIO.
CAP. VI.

Post reditum in vrbem à M. Gallio Senatore testamento adoptatus, hæreditate adita, mox nomine abstinuit, quod Gallius aduersarum Augusto partium fuerat.

LOcum hunc satis obscurum, mirum certe est, vel prætermissum, aut ieiune admodum explicatum ab expositoribus, præsertim à Torrentio. Beroaldus exponit, *abstinuit nomine*, id est, *noluit nominari Gallius*, quamuis ex more Romano, qui testamento adoptabantur, testatoris nomen acciperent. Ita Pomponius Atticus cognominatus est *Cæcilius*,

cilius à Q.Cæcilio, qui moriens eum testamento adoptauit, hæredemque fecit ex dodrante, teste Cornelio Nepote, & Varrone scribente 2 de re rust. *Atticus qui tunc Titus Pomponius, nunc Q.Cæcilius esset, nomine eodem.* Addamus nos authoritatem Dionis scribentis, *lib.46.Hist.Rom.* Octauium adoptatum à Iulio Cæsare, dictum C.Iulium Cæsarem Octauianum. Ita & Octauius ex Tacito, *Annal.*1. dum instituit hæredes suos, Tiberium ex parte dimidia, & sextante, & Liuiam ex parte tertia, iussit eos ferre nomen suum. Et duo priores filii Pauli Æmilii, maior horum à Fabio Maximo, alter à Scipione Africano adoptati, ille Fabius Maximus, hic Scipio appellati sunt, teste Plutarcho *in Pauli Aemilij vita.* Sic M.Brutus à Q.Cæpione adoptatus, *Q.Cæpio* dictus. Et P. Scipio à Q.Metello adoptatus, *Q.Scipio* appellatus. Et Tacitus *lib.*3. ait, Crispum equestri loco natum, C.Salustium rerum Romanarum florentissimum authorem, sororis nepotem in nomen adsciuisse. Et Caius I.C. *in l.infacta,l.62.§. si sub conditione, vers.fin.in danda, ad Senatusconsul.Trebell. lib.36. P.tit.*1. Quod si à testatore quid relinquatur nominis ferendi conditione, recte fieri, si illam quis expleuerit; remittet tamen prætor hanc conditionem in famosis & turpibus nominibus, vt si nomen Vespilionis quis deferre iubeatur, quia dignitatis ratio habenda est, tradente Mætiano, *l. sed sciendum,l.7.eod.tit.* Vlp.*l.hoc iure,l.19.§.fin. de donat.lib.39. P.tit.*5. Apud Cic. etiam *in orat.pro domo*, obseruamus hæreditatem nominis. Verum quum in scriptorum monumentis admodum infrequens sit obseruatio eorum, qui hæredibus testamento non solum hæreditatem, sed & nominis ipsorum assumptionem edixere, præsertim si testator esset minoris dignitatis hærede instituto, sed duntaxat paucorum, & non priuatorum, non possumus omnino assentiri huic interpretationi, præsertim quum aditam hæreditatem, sed non susceptum nomen Gallii à Tiberio tradat Suet. Quamobrem aliam expositionem indagare coacti sumus, quam adinuenisse veram & legitimam profitemur, sensumque dictorum Suetonii arbitramur esse huiusmodi, quod adita hæreditate à Tiberio, cum postea cognouisset,

Gallium

Gallium aduersarum Augusto partium fuisse, abstinuisse se à cōmodo hæreditatis, nec se amplius in ea ingessisse. Siquidem sub voce *nominis* modo debitum, modo creditum à scriptoribus Latinis accipitur; creditum quidem, si partem creditoris respiciamus, eique *nominis* dictionem applicemus, econtra vero debitum, si debitori. Quod pluribus exemplis paulo post comprobare conabimur. Quum itaque Tiberius ex testamento Gallii creditor hæreditatis ipsius esset, ab ea consequenda se abstinuit; Nominis enim abstinentia locutione elegantissima Suet. significauit hæreditatis repudiationem. Quod vt clarius innotescat, sciendum, Cic. in hac significatione sæpius *nominis* vocem assumpsisse, quod & I.C. frequentissimum fuit. Hominibus olim obligatio scriptura fiebat, vt ait Iustin. *sub tit. de verbor. obligat.* Et Quintil. ait: *Nam si quis argentum omne legauit, videri potest signatam quoq; pecuniam reliquisse, ideo etiam quod est in nominibus dari voluisse creditur.* Quod vt clarius pateat, sciendum, Romæ olim moris fuisse, vt vnusquisque paterfamilias domi haberet tabulas, in quibus acceptum & expensum describeret, sicque debitorum & creditorum nomina, vt Cic. *in orat. pro Cluentio* demonstrat. De earum tabularum fide Censores quinto quoque anno ciues ad iusiurandum adigebant, teste Dionys. Halyc. *lib.* 4. Hinc fidem in iudiciis facere solebant, vt ex Cic. *in orat. pro Q. Roscio* colligit Hot. In hac significatione nomina accepit Vlp. *in l.* 4. *D. de pecu.* & Pomponius *in l.* 1. *D. de annuis lega.* Extat etiam apud Scæuolam faciendi nominis mentio, *in l. Thais,* 41. *in fin. D. de fideicom. libert.* Quod autem nomina dicerentur in tabulis tituli debitorum, docet Plautus in Curcul.

Noui ædepol nomen, nam mihi istoc nominie
Dum scribo, expleui totas ceras quattuor.

Et Seneca lib. de Benefic. 3. *Ille* (inquit) *per plurium tabulas nomina interpositis parariis facit.* Cic. in Topicis ait: *In nominibus esse, & in tabulis deberi.* Et in Philipp. *Pecuniam alicui esse in nominibus, numeratā non habere.* Et in Epist. ad Att. *Si Fabritius nomen illud explicat, noli quærere quanti.* Et rursus: *Nomina mea per Deos expedi.* Et iterū: *Etsi nomina iam facta sunt, vel induci, vel*

mutari

mutari possunt. Et in Offic, *Caninius nomina facit, negotium conficit*. Et in Salust. *Ex Africa tantum hic exhausit, quantum potuit, aut fide nominum traijci, aut in naues contrudi.* Et in orat. pro Quin. *Quum aris alieni aliquantum esset relictum, quibus nominibus pecuniam Romæ curari oporteret*. Et iterum: *Moritur C. Quintius, qui tibi, vt ait, certis nominibus grandem pecuniam debuit.* Et rursus: *A me nominis eius, quod inficiatus esset, diem petiuit.* Et in Epist. Famil. *Nomen erat sestertiis triginta.* Et alibi: *Quum pecunias sumpsisset mutuas, nomina sua exegisse, prædia vendidisse diceretur.* Et lib. 4. Epist. ad Att. Epist. vlt. *Hæc pactio non verbis, sed & nominibus & præscriptionibus multorum tabulis quum esse facta diceretur, prolata à Mauio est, nominibus inductis, authore Pompeio.* Ex hac autem nominis significatione nata sunt hęc loquendi genera, quæ deinceps subiicimus; videlicet: *Nomina dissoluere.* Cicero pro Plancio: *Hoc nomen quod vrget nunc, quum petitur dissoluere.* Et Catilina apud Salustium: *Non quia æs alienum meis nominibus ex possessionibus soluere non possem, quum & alienis nominibus liberalitas Aureliæ Orestillæ suis filiæq; copiis persolueret.* Item & *nomina exigere.* Cicero Verr. tertia: *Quum per eos ipsos dies, per quos causam Dio diceret, reperiretur pecunias sumpsisse mutuas, nomina sua exegisse.* Ita hic, *nomen bonum*, pro debitore bonæ fidei, & qui sit soluendo, Cicero Epist. 6. lib. 5. Sestio: *Ego autem meis rebus gestis hoc sum assequutus, vt bonum nomen existimer.* Et ad Atticum: *Nam aut bono nomine centesimis contentus erat, aut non bono, quaternos sperabat.* Et apud Iurisconsultos Paulus l. inter causas 26. §. 2. D. de manda. *Bonum nomen facit creditor, qui admittit delegatum*; & secundum hoc loquendi genus in Senatusconsulto Macedoniano scriptum est: Bonum nomen filiumfamilias fieri non posse. Econtra *nomina deteriora peiorave* dicuntur, quorum difficilior est exactio, quique bonis facultatibusque lapsi, non soluendo facti sunt. *l. 37. D. si certum petat. l. 30. D. ad leg. Falcid. l. fin. § penult. D. de adm. re. ad ciu. pertinen.* Et Columell. libro 1. cap. 7. *Alphius fœnerator optima nomina non appellando fieri mala, dixit.*

Ex his omnibus superius dictis confirmari facile potest nostra huius loci interpretatio, quod scilicet Tiberius post aditam

aditam Gallii hæreditaté nomine abstinuerit, id est, vsu & credito ipsius hæreditatis, quod creditum adeptus fuerat iure testamenti, & hæreditatis aditæ; necnon etiam dignosci, doctissimum Budæum *in annotat. in Pandect. ex l. 1. ad Senatusconsultum Macedon.* non exacte nominis significationem explicasse. Tacitus de Tiber. *lib. Annal. 2.* scribit, illum Patulei equitis Romani hæreditatem, quanquam ipse hæres in parte legeretur, tradidisse M. Seruilio qué prioribus, neq; suspectis tabulis scriptū cōpererat. Et paulo post subdit: *Neq; hæreditatem cuiusquam adijt, ignotos & aliis infensos; eoq; Principem nuncupantes, arcebat, nisi quum amicitia meruisset.* Quæ quantum expositioni nostræ faueant, non est qui non videat.

C. SVET. TRANQVIL. IN TIBERIO.

CAP. VI.

Dehinc pubescens Actiaco triumpho currum Augusti comitatus est, sinisteriore funali equo, quum Marcellus Octauiæ filius dexteriore veheretur.

FVnale dici à fune manifestum est, quinimo funale pró ipso fune acceptum, legimus apud Liuium, *lib. 42.* paulo ante finem, vbi habet: *Funda media duo funalia imparia habebat.* Accipitur etiam pro re quapiam lucente, ex fune aut cera, vel alia re pingui composita. Vnde *funalem cereum* obseruamus apud Valerium Maximum, *lib. 3. cap. 7.* vbi de C. Duilio loquitur. Et simpliciter funalem pro cereo, apud Ciceronem *de Senectute.* Et in eodem significatu apud Plinium (aut quisquis est) *de viris Illustribus.* Et apud Ouidium lib. 12. Metamorph.

—— Et primus ab æde,
Lampadibus densum rapuit funale coruscis.

Et Syllius Italicus lib. 6.

Cui nocturnus honos funalia clara, sacerq;
Post epulas tibicen adest.

Et Virg. lib. 1. Æneid.

Et noctem flammis funalia vincunt.

Ex quibus coniicere licet, *equos funales* dictos, in quibus insiderent ante currum triumphi, qui faces seu funalia gestarent, siquidem lumina aliquando in apparatu triumphi iuxta triumphantem deferri solita esse, vnico exemplo patere potest, ex Sueton. *in vita Cæsaris, c.37.* vbi tamen non à proximioribus seu filiis triumphantium, sed à Lycnuchis prælata tradit. Quod vero filii triumphantium, vel in eorum defectu, qui pro filiis proximiores haberentur, in equis triumphalibus sedere solerent, patet ex Cicer. in orat. pro L. Muræna: *At quum sedere (* inquit *) in equis triumphantium prætextati potissimum filij solerant.* At quum & hos curru ipso triumphantium vehi solitos accipiamus ex Tacito, scribente in triumpho Germanici: *Augebat intuentium visus eximia ipsius species, currusq; quinq; liberis onustus.* Et Domitianum triumphum patris & fratris Iudaicum equo albo comitatum tradit Suet. *in illo, cap.2.* Quumque etiam Iulius Capitolinus *in vita M. Antonini Philoso;* hi scriptum reliquerit, illum die triumphi mille puellas virgines in equis triumphalibus secum habuisse, nulla facis vel funalis, alteriusve luminis facta mentione, nec minus in tot triumphis præclarissimorum virorum, quorum meminit Liuius, faces prælatas obseruemus, idcirco huic interpretationi haud acquiescere possumus, & eo magis, quod in curribus triumphantium in numismatibus antiquis cusis, & præsertim in Augusti æreo numismate, in quo expressus currus cum quatuor elephantis iunctis, in quibus totidem pueri insunt, nullam facem seu funale in manibus videamus. Quamobrem aliam sententiam magis recipiendam putamus, quam Beroaldus, Sabellicus, Onufrius Panuinius *lib. de triumpho*, & Turnebus *lib. Aduers.* & Alex. ab Alex. *lib.5.cap.21.* receperunt, vtpote veriorem. Vt funalem equum interpretemur, qui non temoni seu iugo, sed à latere seu lateribus, fune vel loro adiunctus. Hi vero quandoque bini, quandoq; vnicus erant, sicuti currum tribus vel quatuor equis ducere contingebat. De tribus extat exemplum apud Statium *in 6. Thebaid.* in ludis Archemori, vbi equum nomine *Thoon* funalem appellat. Sic enim ait:

Nec

Nec iam suffi iunt stimuli, nec verbera voce,
Nominibusq; ciunt, Pholoen, Admetus, & Iron,
Funalemq; Thoen.

In curru vero triumphali Augusti quatuor fuisse, constat ex hoc Suetonii loco, vbi D. Germanicum dextero, Tiberium sinistro funali equo insedisse, dicit in Actiaco Triumpho. Hunc funalem equum inuenimus, & *habenalem* dictum à Dionysio *lib.8.antiquit.* inquiente, institutum fuisse vetus & heroicum, vt trium equorum currum in ludis decurrerent. Duobus enim equis iunctis, tertius iuxta adhibebatur, *Habenalis* dictus, qui vinctus loris à praeterrahendo, simulq; e iungendo παρήορος vocabatur à priscis Graecis. Vnde patet, hunc funalem equum perperam σειραῖον Graecis dici, quod tradit in hunc locum Leuinius Torrentius, quum equi dextri currus in theatro ludentis σειραῖος vox haec significatiua esset, & non funalis appellati.

C. SVET. TRANQVIL. IN TIBERIO.
CAP. VII.

Primum in foro, secundum in Amphitheatro, Rudiariis quoq; quibusdam reuocatis, auctoramento centum millium.

RVdiarios hoc loco appellari vnanimi consensu, dicunt omnes expositores, qui impetrarunt missionem artis gladiatoriae, qua impetrata rude donabantur. At cur rude ob id donarentur, haud sane explicant. Nos huius causam, quam ex scriptorum antiquorum monumentis indagasse & adeptos fuisse arbitramur, subnectere volumus, eo vno praesupposito, rudem fuisse virgam ligneam impolitam, authore Prisciano & Catone *de re rust.cap.* 104. Ita Plinius *lib.34.* inquit: *Vritur in patinas per laminas minutas cum sulphure, versatum rudibus ferreis aut ferrulaceis.* Quum itaque gladiatorem, iam aetate grauem, puta sexagenarium, vel qui probe pluries pugnasset, & multas reportasset victorias, à gladiatorio munere Praetor eximeret, eũ donabat rude. Cuius causa erat, quod posthac inuitus cogi nõ poterat, vt gladio in arena pugnaret, sed dũtaxat artis suae excellentiã rude

batuendo ostendebat. Quod colligimus ex Suet. ipso *in Caligula, c. 32* vbi habet: *Mirmillonem è ludo rudibus secum batuentem, & sponte prostratum confodit ferrea sica, ac more victorum cum palma discurrit*; Quod & confirmari potest ex Lampridio scribente *in Commodo*, illum in arena rudibus inter cubicularios gladiatores depugnasse. Gladiatores autem cubicularios illius non nisi excellentes, & ideo iam missione donatos existimandum. Vnde Ouid.

Et me donari tam rude tempus erat.

Et Cic. in 2. Philipp. *Tam bonus gladiator rudem tam citò accepisti.* Et Horatius ad Mœcenatem:

—— Donatum iam rude quaris
Mœcenas, iterum antiquo me includere ludo.

Et Cic. in Epist. ad Octauium: *Qui veteres gladiatores reliquias ludi Cæsaris ad rudem compulisset*, id est, gladiatores, qui iam missionem artis obtinuerant ad pugnandum rudibus compulerat; namque vt gladio aliove ferro secante & pungente pugnarent, cogi iure nequaquam poterant. Hosce rudiarios & *consummatos gladiatores* dictos, contendit Cælius Rhodig. *lib. & cap.* 11. Plinii authoritate, *lib. 8. cap. 7.* sicuti & *milites consummatos*, militia missos seu emeritos, authoritate Iulii Frontini *Stratagematum quarto*, siquidem rude & pileo donabantur gladiatores, quum & libertate donabantur, & ferro dimicandi necessitate liberabantur, sed tantum batuere rudibus cogebantur. Ita Septimius Florus de spectaculis inquit: *Qui insigni homicida leonem poscit, idem gladiatori atroci petat rudem & pileum cum ferro.* Sensus itaque præsentis loci Suetonii erit, Tiberium gladiatores iam artis missione impetrata, & rude tantum pugnare solitos, ad ferrum & sanguinariam pugnam rursus reuocasse auctoramento centum millium, id est, obligata mercede centum millium. Auctorare enim est obligare, & sacramento adigere, quod de militibus sæpe Liuius dixit. Et auctoratus dicitur proprie gladiator, qui mercede pacta vel accepta, se obligat, vt depugnet in arena. Vnde Horatius lib. 2. Serm. Satyr. 7.

Quid refert? vni virgis ferroq; necari?

Aucto-

Auctoratus eas.

Hinc auctoratio accipitur apud clarissimos authores pro gladiatorum venditione seu obligatione, cuius iurisiurandi forma extat apud Petronium, quam refert Turnebus 2. *Aduers. cap.* 20. Dicuntur etiam auctorati milites sacramento militiæ & stipendio obligati, sicut exauctorati obligatione & sacramento soluti. Et Cic. 1. *Offic.* inquit: *Illiberales autem & sordidi quæstus mercenariorum omnium, quorum opera, non quorum artes emuntur. Est enim in illis ipsa merces auctoramentum seruitutis.* In eodem sensu Seneca *lib. 4. de Benef.* ait: *Hominem venalis animæ crebris auctoramentis accendebat.* Et alibi: *Nullum malum sine auctoramento est.* Et rursus ad finem operis: *Magno auctoramento labor peruenit.* Et Paterculus lib. posteriori vol. *In ea iugulati ciuis Reipub. constitueretur auctoramentum.* Et iterum: *Auctoramento funebri ad conseruatoris quondam Reipub. tantiq; Consulis irritandam necem.* Et Quinctil. in gladiatore: *Nec difficilem tamen sub illo præsertim auctoramento habuisset missionem, sed noluit gladiator viuere.* Et Plinius *auctoratum vindemiatorem* dixit. Et alibi: *Auctoratum pop. Rom.* id est, mercede obligatum. A Liuio *auctoratus proditor* dicitur, id est, deuinctus & obligatus pacta pecunia. Postremo non reticendum à Sexto Pompeio, *lib. 15.* Lucilii authoritate Rudiarios interpretari, qui saga noua perpoliunt, sed quam apposite, viderint doctiores.

C. SVET. TRANQVIL. IN TIBERIO.

CAP. VII.

Et semel omnino ex occursu visam, adeo contentis & tumentibus oculis prosequutus est, vt custoditum sit, ne vnquam in conspectum eius posthac veniret.

Contentus deriuatum à contendo, significat idem, quod intensum & vim quandam seu vehementiam animi vel corporis addit. In qua significatione vsus est Cic. in orat. pro Muræna: *Cum contento cursu hostium classis Italiam peteret.* Et pro Sest. *Contento studio cursuq; veniamus.* Et in Tuscul. *Onera contentis corporibus facilius feruntur, remissis opprimunt.*

Et iterum: *Vt in fidibus plurimis, si nulla earum ita contenta numeris sit, vt contentum seruare possit, omnes æque incontentæ sunt.* Et rursus: *Balistæ lapidum & reliqua tormenta telorum eo grauiores emissiones habent, quo sunt contenta & adducta vehementius.* Et de Orat. *Contenta vox.* Et Horatius:

Contenta ceruice feram.

Et Virgilius:

Contenta ceruice trahunt stridentia plaustra.

Et alibi:

Hunc rapidus iam dudum arcu contenta parato
Tela tenens.

Et Lucilius:

Hic & Muscipula contenta, ac scorpio cauda
Sublata.

Sensus itaque verborum Suetonii est, Tiberium aspexisse Agrippinam oculis contentis, id est, intente fixis. Hinc Ausonius *Epist.* 0 inquit: *Sic enim amatoribus accidit, quando, vt ait Virgil.*

Oculos in virgine figunt.

Namque Virgil. habet:

Turnus ad hæc. oculos horrenda in virgine fixus.

Et iterum:

Illum turbat amor, oculosq; in virgine figit.

Tumentes quoque addit Suetonius, ad maiorem vehementiam aspiciendi imprimendam, quasi dicat, adeo intense Tiberium aspexisse Agrippinam, vt oculi prominerent ac veluti è capite erumperent. Ita oculis turgentibus aspicientes, Theocritus vocat *χυλοιδιόωντες*, à verbo *χυλοιδιόω*, quod est, *oculis turgeo*. Oculos enim in amore duces vocarunt Poetæ. Et Virg. Eclog. 8.

Vt vidi, vt perij, vt me malus abstulit error.

Ouidius Epist. 12.

Et vidi, & perij, nec notis ignibus arsi.

Et Plautus in Merc.

Ego illic adspicio forma eximia mulierem,
Quam ego postquam adspexi, non ita amo, vt sani solent.

Hominis spiritus, tanquam in quibus anima potissimum residet,

re sidet, in illius passionibus ad oculos confugientes, eos tumentiores reddunt, & prominentiores. Vnde iure Plinius *lib.11.cap.37.* inquit de oculis: *Neq; vlla ex parte maiora animi indicia cunctis animantibus, sed homini maxime.* Et rursus: *Profecto in oculis animus inhabitat.* Et Philostratus in vita Apollonii, lib. 2. cap. 22. *Oculi*, ait, *mores hominum indicant.* Quod pariter confirmat Albertus Magnus *lib. 1. Animal.* Sic Galenus *in comment. in Hippocrat. de morb. vulg lib. 3. & in arte medica*, corporis temperamentum, quod consequuntur mores animi, ex oculis dignoscere docuit, quod ex Aui. 4. *cap. 3.* & Aristot. *in lib. de generat. animalium*, confirmare possumus. Si quæ vero animi passio ex oculis dignosci potest, ea est, quam amorem appellamus. Hinc Aristoteles *2. de animalium generatione, cap 5.* oculorum sedem maxime seminalem esse cæteris locis, dixit. Et Apostolica est sententia, esse mœchationem oculos plenos & adulterii. Quamobrem haud mirum, quod Sueton. tradit, Tiberium amantem Agrippinam, contentis oculis & tumentibus eam aspexisse, hincq; illius amorem deprehensum.

C. SVET. TRANQVIL. IN TIBERIO.

CAP. VIII.

Interq; hæc duplicem curam administrauit: annonæ, quæ arctior inciderat, & repurgandorum tota Italia ergastulorum.

ERgastula loca fuisse in agris, in quibus vincti serui operarentur, tradidit Beroaldus. Sabellicus ergastula interpretatur loca, in quibus lapides vel metalla foderentur. Verum vterque minus apte, siquidem nil aliud fuit Romanis ergastulum, quam veluti priuatus carcer, locus scilicet, in quo serui, operarii præsertim ruri includebantur, quum cessassent ab opere, ne fugam noctu arriperent. Quod & hodiernis temporibus in iis, qui ad quinqueremes damnati sunt, obseruari clarum est, nauibus armamentis destitutis. Ita interpretandus Liuius, quum ergastulum appellat locum, in quo mancipia deteriora in

vinculis custodiebantur; nam ait *lib.2.* ductum se à creditore, non in seruitium, sed in ergastulum & carnificinam. Quomodo enim ruri operam præstare potuissent in ergastulis detenti. Quod etiam ex ipsomet Suet. facile colligitur, scribente *in Aug.c.32.* quod grassatorum plurimi per agros, viatores liberos & seruos raptos ergastulis possessorum supprimebant. Et clarius Iuuenal. Sat. 14.

Quem mire afficiunt inscripta ergastula carcer
Rusticus.

Et Saty. 8.

Quid facias talem sortitus Pontice seruum?
Nempe in Lucanos aut Thusca ergastula mittas.

Eunum Syrum in Sicilia refractis ergastulis numerosum exercitum seruorum collegisse, tradunt Florus *Epit. lib.56.* Plutarchus *in Crasso,* & Orosius *lib.8.cap.5.* Varro de re rust. *Misit mox eo virum, qui tota ergastula libertate donaret.* Et Plinius..... *Coli rura ergastulis potissimum est, vt quidquid agitur à desperantibus*, id est, à seruis in ergastulis custoditis, continente pro contento vsus. Columella *lib.1.cap* 8. de ergastulis villarum pertractat, vbi & *ergastulanos*, ergastulorum custodes & præfectos appellat. Cic pro Cluentio: *M. Aurius in Q. Sergij manus incidit, & apud eum fuit in ergastulo.* Et in Epist. Famil. *Quacunque iuit, ergastula soluit.* Ex quibus omnibus facile est elici sensum verborum Suetonii, quod scilicet Tiberius, sicuti alias fecerat Augustus, *ex Suet. in illo, cap.32.* repurgauit in Italia ergastula, in quibus viatores intercepti supprimebantur; ad quæ & alii, ne adigerentur nomina dare, & sacramentum militiæ assumere, tanquam ad latebras sponte confugiebant. Ob id iure Adrianus ergastula seruorum & libertorum sustulit, teste Spartiano *in illo.* Liuius *in Epitome lib.95.* sic scriptum reliquit: *Quatuor & septuaginta gladiatores Capua ex ludo Lentuli profugerunt, & congregata seruorum & ergastulorum multitudine Crixo & Spartaco ducibus, bello excitato, Claudium Pulchrum legatum, & P. Vatinium Prætorem prælio vicerunt.* Ex quibus colligimus, non solum carceres iam dictos, sed & seruos in illis detentos, ergastula etiam appellatos, ad differentiam seruorū, qui extra

custo-

custodiam habebantur à dominis, sic autem dicta à voce Græca ἔργον quod est opus, & ἐργάζομαι *operor*, ἐργασία *operatio*, ἐργαστικὸς *operarius*.

C. SVET. TRANQVIL. IN TIBERIO.

CAP. IX.

Quas ob res, & ouans & curru Vrbem ingressus est primus, vt quidam putant, triumphalibus ornamentis honoratus, nouo, nec antea cuiquam tributo genere honoris.

DVo hoc loco maxime perpendenda prætermisere interpretes, quorum alterum est, cur tot confectis bellis Tiberio ouatio, triumphus minime decretus fuerit; alterum vero, cur ouans insignibus triumphantium vsus fuerit, præsertim curru. Quod ad primũ attinet, dicimus quod etsi Regnum Tigrani restituerit, eo deducto exercitu, nihilominus non ob id triumphauit, eo quod minime debellasset hostes, sed solum eis perculsis & consternatis, nulla magna clade eis affectis, intento potius fuerit; quæ ouationem, non triumphum postulabant, ex iis, quæ tradit Dionysius Halycarn. *lib.* 8. vbi de ouatione C. Aquilii de Hernicis: *Nec minus triumpho honestatus receptis à Parthis signis, quæ M. Crasso ademerant, siquidem ignominia cladis acceptæ tantum eleuata ouatio non triumphus dabatur.* Et *lib.* 5. vbi inquit: *Posthumio Tuberto Consuli ouationem, non triumphum, decretam, eo quod cladem paulo ante acceptam cum ignominia aboleuit, dum in sinistro cornu abolendæ ignominiæ cupidus, dexterum hostium cornu impulit, nullo vitæ respectu, dummodo vinceret, coniiciens se in hostes medios, quos vicit.* Cuius rei meminit quoq; Pomponius Letus in compendio Historiæ Romanæ: *Nec minus gesto bello Rhetico, Vindelicoque, quia non omnino pacatæ Prouinciæ illi triumphus datus.* Ob eandem causam L. Florus *Epitome lib.* 2 scribit, in bello Gallogræco negatum triumphum Cn. Manlio; de eaque contentione plura refert Liuius *lib.* 38. Quod autem Tiberius prędicta bella non confecerit, constat ex Horatio scribente:

Videre Rheti bella sub Alpibus
——Drusum gerentem, & Vindelicum.

Qui cum & Germaniæ populi ſint; nec minus de illis, nec de Pannonico, quum Dalmatas tantum & Breucos ſubegerit. Quia etiam, quum ex Pannonia & Germania exercitus non deportaſſet, minime ei triumphus decretus, quod ex Liuio colligimus *lib. 39.* ſed tantum ouatio. Quod vero in Pannonia & Germania exercitum dereliquiſſet, conſtat ex Tacito, *lib. 1. Annal.* vbi de tumultu exercituum & legionum in Pannonia & Germania per initia Principatus & Imperii Tiberii verba facit. Nec minus Triumphus decretus, quod quadraginta millia Germanorum deditiorum in Galliam traiecisset, nam qui deditione facta bello finem imponebant, eis triumphus non debebatur, teſtimonio Plinii & Gellii locis citatis. In ouatione vero, quæ erat minor triumpho (quam prior omnibus aſſecutus eſt Poſthumius Tubertus, authore Plinio *lib. 15. cap. 29.*) primum pedibus ouantes pompam victoriæ egiſſe conſtat ex Dionyſio *lib. 9.* vbi Veturium ouantem pedibus Vrbem ingreſſum tradit. Ita & Sabinus Maſſurius, ſcribente Gellio *lib. 5. cap. 6.* pedibus ingredi ouantes dixit. Verum poſtmodum vſu factum, vt ouantes equo inſidentes ouationē ducerent. Quod Dion de Cæſare, de Auguſto, de Druſo, de Antonio ſcribit. Et quod maiorem difficultatem facit, ſcribit quoque idem de Tiberio inquiens: τὰ ἐπὶ τοῦ κέλητος ἐπινίκια ἔπεμψε, id eſt, *equo inſidens victoriæ pompam egit.* Qua in re Suetonius contradicere videtur, qui eam ouationem curru duxiſſe tradit. Nos vt ſcriptores hoſce conciliemus, dicimus Dionem præcitatis in locis, & alibi etiam pluries ouationem cum triumpho confundere, & quod magis refert, in re hac ſcriptori Romano Suet. magis quam Dioni Græco credendum. Quo ad ſecundum propoſitum, dicimus; Quum legibus Romanis Tiberio triumphus decerni non poſſet, nihilominus iam Imperatorum potentia gliſcente, Senatuſque & Pop. Rom. authoritas & obſeruantia, adulatione in eos valde labefactata eſſet, Tiberius etſi nomine ouationem duceret, re tamen ipſa Triumphum agere voluit, ob idq; curru vehi, laurea corona, aliiſq; triumphantium inſignibus Vrbem ingredi, nouo, nec antea cuiquam tributo genere honoris. Idem Suet.

infra

in frag. 16. tradit Tiberium totam Illiricum, quod inter Italiam Regnumq; Noricum & Thraciam & Macedoniam, inter Danubium flumen & sinum maris Hadriatici patet, perdomuisse, subdens *seq. cap.* 17. ob hasce res triumphum ei decretum, sed distulisse triumphum, mœsta ciuitate clade Variana. Nihilominus vrbem prætextatum, & laurea coronatum intrasse.

C. SVET. TRANQVIL. IN TIBERIO.
CAP. XVII.

Nihilominus Vrbem prætextatus, & laurea coronatus intrauit, positumque in septis Tribunal Senatu astante, conscendit, ac medius inter duos Consules cum Augusto simul sedit.

SEpta loca erant in Campo Martio, inclusa tabulatis, in quibus Pop. Romanus ad ferenda suffragia conueniebat, ita dicta, quod tabulatis circum cluderentur, sicuti & ruri loca in quibus animalia clauduntur, septa aliquando vocata obseruamus, & econtra. Locum etiam in Campo Martio, Septa dictum, ouile quoq; appellatum sæpe legimus, quod Seruius tradit *in Virg. Ecloga* 1. enarrans illud:

Quamuis multa meis exiret victima septis.

Licet iniuria hac in re eum Beroaldus vellicet. Quod exemplis facile conuincitur. Septa enim pro ouili accipi, ex allegato Virg. loco patet. Insuper Varro *de re rust.* appellat septa, omnia loca in quibus includuntur animalia; Itaque ab eo laudantur septa Fuluii Hirpini & Pompeii, quibus feræ inclusæ pascebantur. Itali *Barium* vocant. Idem Varro lib. 1. cap. 14. *In villa*, inquit, *ædificanda hoc potissimum, vt intra septa villæ habeas aquam.* Et *lib. eod. cap.* 17. inscriptio est de septis, quę tutandi fundi causa fieri deberent? Et Cic. in Ant. *Quibus enim septis tam immanes belluas continebimus.* Econtra septa Romæ Ouilia dicta constat ex mox dicendis. Lucanus dixit:

—Et miseræ maculauit ouilia Romæ.

Id est, septa. Et Iuuenalis Saty. 6.

—Antiquo quæ proxima surgit ouili.

Hoc quoq; confirmat Dionys. Halyc. *lib.* 10. vbi de Comitiis L. Quin-

L. Quinctii loquitur. Et Strabo *lib. 6.* scribit, Syllam Dictatorem Marianos ad tria millia, vel vt alii, quatuor millia, qui arma proiecerant in Campo Martio, ad ouilia coactos, immissis militibus, triduo iugulasse. Et Liuius lib. 26. *Citatis* (inquit) *centuriæ senioribus, datum secreto in ouili cum his colloquendi tempus.* De huiuscemodi autem septis Ouidius lib. 1. Fastorum.

Est quoq; quo populo ius est includere septis.

Et Martialis lib. 9. epigram. 60.

In septis Mamura diu, multumq; vagatus,
Hic vbi Roma suas aurea vexat opes.

Et Lucanus.

Septorumque nefas, & clausi prælia campi.

Plinius lib. 16. c. 4. *Trabs fuit in porticibus septorum à M. Agrippa relicta.* Ausonius in Panegyrico: *Non passus septa, non campum, non suffragia.* Et Cic. *lib. Epist. 4. ad Atticum*, ostendit, in Campo Martio septa fuisse, quæ Comitiis vsui essent, quæ septa Cæsar, quum in Gallia esset, cogitabat marmorea facere, eaque excelsa porticu cingere, mille passuum spatio. Et *in orat. pro Milone*, inquit: *Quid? Comitiis in campo quoties potestas fuit, quum ille in septa corruisset.* Et in Ant. *Nisi septis reuulsis introiri in forum non potest.* Et Suetonius non solum de huiusmodi septis hoc loco, sed & *in Augusto, cap. 43.* meminit C. Caligulam in septis gladiatorium munus edidisse, testatur Suetonius *in illo, cap. 18.* & *cap. 20.* eundem iuxta septa Amphitheatrum inchoasse tradit, Spartianus ait, Adrianum septa restaurasse. Hunc locum autem tabulatis circumclausum fuisse, præter Seruii authoritatem, colligitur ex Cic. *in orat. pro Sestio*, vbi ait: *Inermem atque imparatum Tribunum alii gladiis adoriuntur, alii fragmentis septorum, & fustibus.* Ob id Plutarchus in Mario scribit, Marium in petitione Præturæ ambitus suspicionem dedisse, quod sui cuiusdam amici seruus intra cancellos visus fuisset, dum populus suffragium dicebat, septa cancellos vocans, eo quod cancellis clauderentur. Cœl. Rhodig. *lib. 8. cap. 6.* adnotauit, à Plutarcho in Delfinio septa appellata periphracta, vbi creditum habitasse Ægeum; rectius forte περιφράγματα. Et septa vocantur animalium diuersorum concla-

conclauia ad venationem adseruatorum, vulgo *Barchi*, cuiusmodi illud celebre fuit prope Ticinensem vrbem, Regulorum Mediolanensium olim delitiæ, seu (vt alii censent) Regum Longobardorum. Septa viuaria appellauit Amm. Marcellin. *lib.* 31. de Gratiano, in hæc verba: *Ita hic quoque inter septa, quæ appellant viuaria, sagittarum pulsibus crebris dentatas conficiens bestias, incidentia multa parui ducebat & seria.* Dicta autem hoc loco septa à verbo *sepire*, quod est sepimento vallare. Ita Suet. *in Augusto, c.* 65. scribit, illum Agrippam in Insulā transportatum militū custodia sepsisse, vnde & sepes & septa & sepiméta deriuata. Elegantissime Cic. 3. de Orat. *Sepire verborum ambagibus*, pro obscurare vsus est, inquiens: *Quandoquidem iste circumuestit dictis, sepit sedulo.* Et *septuose* pro obscure apud Nonium Liuius: *Septuosa dictio, abs te datur.* Illud postremo loco adnotare libet, septa minus apte à Iureconsultis obices, seu claustra, quibus vtimur ad impetus fluuiorum coercendos, vocari. Ita Vlpianus, in l. 1. D. de riuis. *Septa sunt, quæ ad incile opponuntur, aquæ deriuandæ compellendæve ex flumine causa, siue ea lignea sint, siue lapidea, seu ex alia qualibet materia, ad continendam transmittendamve aquam excogitata.*

C. SVET. TRANQVIL. IN TIBERIO.
CAP. XXVI.

Ac ne Augusti quidem nomen, quanquam hæreditarium, vllis nisi ad Reges ac Dynastas epistolis addidit.

VOx Græca deriuata à verbo δυναστεύω, id est; dominor, præsum, vnde δυνάστης, id est, magistratus, qui potestate funguntur in Ciuitate, qui sunt in imperio, & primas partes gerunt, & δύναμις, id est, potestas, vis, ac potentia. Vnde Strabo author Græcus, qui Augusti & Tiberii temporibus Romæ diu versatus est, *lib.* 12. ita scribit, de Romanorum Dominio verba faciens: εἰσὶ δὲ καὶ δυνάσται τινὲς, καὶ φύλαρχοι καὶ ἱερεῖς ὑπὸ αὐτοῖς, οὗτοι μὲν τοί ζῶσι κατὰ τοὺς πατρίους νόμους, id est, *sunt & Dynastæ quidam sub eis*, id est, potentatus nomine dominantes, *hi quidem ipsi legibus quibusdam suis viuentes.* Et A. Hirtius de bello Alexandrino, de Cæsare loquens in Bythiniam & Pon-

& Pontum profecto: *Commoratus fere in omnibus Ciuitatibus quæ maiores sunt dignitates, præmia benemeritis & viritim & publice tribuit, de controuersiis veteribus cognouit, ac statuit Reges, Tyrannos, Dynastas Prouinciæ, finitimosque, qui ad eum concurrerant. receptos in fidem, conditionibus impositis prouinciæ tuendæ, ac defendendæ dimittit, sibi ac Pop. Rom. amicissimos* Et Cic. ad Att. *Erit nebulo iste cum istis Dynastis in gratia.* Et in Ant. *Itemque si cæteri Reges, Tetrarchæ, Dynastæ.* Ex quibus facile dignosci potest, quod, sicuti Reges pluribus Ciuitatibus imperant, Tyranni per vim dominium occupant, ita Dynastæ magistratus homines sunt in Ciuitate primarii & potentes, eam gubernantes. Vnde nunquam in singulari nomine Dynastam apud scriptores obseruamus, sed semper in plurali, quia magistratus erat non vnius, sed plurium. Iuristæ (quamuis non satis proprie) vsurpant hoc nomen pro principibus feudatariis. Ita Cassanæus *in Consuet. Burg. tit. 2. §. 1.* meminit constitutionis latæ 8. Idus Sept. anni 1486. qua cautum, vt Fiscus Regius in nothorum bonis occupandis præferatur Dynastis. Dynastas quos Græci vocant, Latini Potestates apposite appellant.

C. SVET. TRANQVIL. IN TIBERIO.

Cap. XXVII.

Consularem vero satisfacientem sibi, ac per genua orare conantem ita suffugerit, vt caderet supinus.

Satisfacere hoc loco accipitur in eo sensu, quo vulgo *Dat satisfattione*, scilicet, quum ab aliquo, cui iniuria à nobis re vel facto illata est, veniam deprecamur, ea excusata, vel abnegata, vel confessa, venia tamen petita. Quod antiquitus fieri solebat iuramento addito, vti ex Plauto in Amphit.

Sc. Durare nequeo, obseruamus,
Aut satisfaciat mihi, atque adiuret insuper,
Nolle esse dicta quæ in me insontem protulit.

Et rursus Actu 3.

Mane arbitratu meo iusiurandum dabo,
Me meam pudicam esse vxorem arbitrarier.

Et

Et Sce. sequenti.

Quando isthac omnia exiurasti te mihi dixisse per iocum.

Terent. in Adelph. Actu 2. Sce. 1.

Tu quod te posterius purges,

Nollem iniuriam hanc mihi factam esse, huius non faciam.

Et paulo post:

Noui ego vestra hac, nollem factum,

Iusiurandum dabitur esse te indignum iniuria hac.

Apud Iuristas Vlp. *l.* 5. de iniuriis inquit: *Hac lege permittitur actori iusiurandum deferre, vt reus iuret iniuriam se non fecisse.* Quum itaque Suet. ait, Tiberium Consularem virum satisfacientem sibi, ac per genua orantem ita suffugisse, vt caderet supinus, intelligendum illud de viro isto, quem Tacitus *lib. Annal.* 1. Q. Haterium vocat, & deprecandi causa ad Tiberium venisse ait, id est, vehementer & suppliciter precandi, siquidem ait Cic. ad Heren. lib. 1. *Deprecatio est, quum & peccasse reus confitetur, & tamen postulat, vt sui misereatur*; ad Tiberium accessisse. In hunc enim sensum satisfacere receptum à Cæsare lib. 5. bell. Gall. accepimus, dum scribit: *Seseque paratos esse demonstrant omnibus rationibus de iniuriis satisfacere.* Et Cic. in Ant. *Cæsar ad me scripsit, vt mihi satisfieri paterer à te.* Et ad Her. *Pueri tui modo me pulsauerunt, satisfacias oportet.* In hoc eodem significatu visus est Suet. & alias hoc verbo, quemadmodum in Cæsare, c. 73. *Valerium Catullum, à quo sibi versiculis de Mamurra perpetua stigmata imposita non dissimulauerat, satisfacientem eadem die adhibuit cœna, hospitioque patris eius, sicuti consueuerat, vti perseuerauit.* Et in Claudio, cap. 38. *Ostiensibus, quia sibi subeunti Tiberim scaphas obuiam non miserant, grauiter correptis, eaque cum inuidia, vt in ordinem se coactum conscriberet, repente tantum non satisfacientibus veniam modo dedit.* Illud præterea hoc loco subiungendum, hunc Haterium, quem Suet. virum Consularem appellat, Tacitum *lib. Annal.* 4. familia Senatoria fuisse tradidisse. Hunc autem virum Consularem à Suet. dictum Q. Haterium clare patet ex ipso Tacito scribente *lib.* 1. *Annal.* Tiberiũ in Q. Haterium statim inuectũ, quod dixisset. *Quousq; patieris Cæsar non adesse caput Reip. cui Haterius quum deprecandi causa palatium introisset, ambulantisque Tiberii*

ad

ad genua aduolaeretur, prope à militibus interfectus, quia Tiberium ... manibus eius impeditus prociderat; Neque tamen periculo tanti viri mitigatum Tiberium, donec Haterius Augustam oraret, eiusque accuratissimis precibus protectus est. M. Antonius Muretus, vir de re literaria inter recentiores optime meritus, in suis ad Catullum Commentariis ait, satisfacere, esse testibus præsentibus affirmare, pœnitere se iniuriç dictæ vel scriptæ.

C. SVET. TRANQVIL. IN TIBERIO.
CAP. XXXI.

Negante eo destinatos magistratus abesse oportere, vt præsentes honori acquiescerent, Prætor designatus liberam legationem impetrauit.

BEroaldus nonnullas Cic. authoritates hoc loco adducens, quæ tamen esset libera legatio, minime definit; reliqui expositores rem silentio obuoluunt, quamobrem, quid hoc loco per liberam legationem intelligendum sit, aperire operæpretium duximus, præsertim quum recentiores nonnulli in re hac aperte lapsi sint. Budæus in poster. annotat. in Pandectas tit. de leg. *Legationes liberæ* (inquit) *olim ornamenti secundum causam ab Senatu impetrabantur, quemadmodum honorarii magistratus à Principibus honestamenti causa conceduntur, tituloque tenus obeuntur, & geruntur. Hæ ab his Senatoribus impetrabantur, quibus negotia futura erant in Prouinciis, vt qui hæreditates persequi, aut legata, aut qui nomina exigere volebant in Prouinciis, legatorum personis acceptis, commendabiliores controuersias haberent, atque fauorabiliores; quamobrem lege 12. tab. id vetitum erat, his verbis: Rei suæ ergo ne quis legatus esto; Quæ verba Cic. lib. de leg. 3. exponit.* Hæc Budæus, causam finalem potius legationis, quam quidditatem ipsam describens, vt paulo infra demonstrabimus, quamuis illius dicta confirmari possint Ciceronis authoritatibus, qui *in orat. contra Rullum* scribit: *Legatos vestros authoritate tenui, qui rerum priuatarum quum legationes liberas obeant, tamen exteræ nationes ferre vix possunt.* Et *in orat. pro Flacco* inquit, Liberas legationes multos sæpe bonos viros sumpsisse causa nomina exigendi. Et in Epist. famil.

Nego-

Negotiorum suorum causa legatus est in Africam, legatione libera. Et rursus in orat. contra Rullum: *Hæreditatum obeundarum causa, quibus vos legationem dedistis.* Idem tertio, de leg. *Legatione hæreditatis, aut syngraphas persequantur.* Legationis liberæ etiam, qua quis sui commodi, non Reipublicæ causa, abest, fit mentio ab Vlpiano, *in l. qui libera, D. de legatio.* Hotomanus scribit, tribus de causis liberas legationes postulari solitas, quarum prima iam dicta, & à Budæo annotata, secunda periculi vitandi gratia, de qua Plutarchus *in Gracchis*, inquiens, Senatum Scipioni Nasicæ liberam legationem in Asiam decreuisse, quum ob mortem Tiberii Gracchi, cuius ille author fuerat, videret plebem aduersus eundem male animatam, & iam de vindicta cogitantem, tertia voti soluendi causa, cuius meminit Cic. *libro secundo & tertio Epist. ad Atticum.* Verum, & hic vir doctissimus & ipse tantum causam finalem, non formalem, & quidditatiuam affert. Præterea quam *votiuam* Cic. appellat, non voti soluendi causa ita dictam, omnes consentiunt, quinimo votiuam legationem alii potius tradunt ita appellatam à Cic. quod ad votum postulantis concederetur; quamuis ego Hotomano in re hac potius assentiendum putem, quum in eisdem Epist. ad Att. legatur: *Legatio libera, causa voti.* Et alibi: *Votiua ne quidem tibi placebat, etenim erat absurdum, quæ si stetisset Respublica, vouissem, ea me uersa illa vota dissoluere.* Quamobrem nos essentiam legationis liberæ fuisse existimamus, ob idque liberas esse nuncupatas, quod præfinitum tempus non haberent, sed ad libitum illius, cui concessa fuerat, perduraret, quam libertatem tanquam nimiam Cicero in suo consulatu repressit, annuas faciens, postea lex Iulia quinquennales indulsit. Ita Cic. ad Att. lib. 5. Epist. 6. *Habent*, inquit, *vt opinor liberæ legationes definitum tempus lege Iulia, nec facile addi potest; bella est autem huius iuris quinquennarii licentia.* Legationis liberæ meminit & Brutus *lib. 2. Epist. fam. Epist.* 1. per hæc verba: *Quum in his angustiis versarer, placitum est mihi, vt postularem liberam legationem mihi, reliquisque nostris, vt aliqua honesta causa proficiscendi quæreretur.* Et præter citata loca, Cic. *in Philip.* inquiens: *Cum haberem legationem liberam;* Et in orat. pro Q. Fra. *Illud autem, quod*

cupit Clodius, eſt legatio aliqua. ſi minus per Senatum, per Populum libera. Memoratu dignum & illud, quod Cicero ſcribit ad Cornificium, *epiſt.21. lib.12.* eos ſcilicet, qui cum libera legatione Senatores mittebantur, lictores, à prouincialibus magiſtratibus, & cæterorum legatorum inſignia accepiſſe. Erit itaque ſenſus huius loci, Prætorem deſignatum Præturæ honori non acquieuiſſe, ſed liberam legationem impetraſſe à Senatu, nec Tiberio conquerente.

C. SVET. TRANQVIL. IN TIBERIO.
CAP. XXXI.

Iterum cenſente, vt Trebianis legatam in opus noui Theatri pecuniam ad munitionem viæ transferre concederetur, obtinere non potuit, quin rata voluntas legatoris eſſet.

LOcum hunc Suetonii à nullo expoſitore rite explicatum exiſtimo. Beroaldus & Sabellicus legunt *Trebulanis* à Trebula oppido, quos Trebulanos & Balinienſes vocatos tradunt à Plinio *lib.3.cap.5.* qui eodèm lib. *cap.12.* hoſce Tribulanos populos Mutuſceos & Suffenates appellatos tradit; vnde conſtat Trebulam antiquitus *Mutiſcam* dictam, quod & Blondus confirmat, Seruium ſecutus enarrantem illud Virgilii 7. Æneid.

Ereti manus omnis oliuiferaque Mutiſca,

Inquiens, poſtea *Tribulam* dictam; quo in loco grauiter carpendus Seruius, qui eam exiſtimat vrbem, apud quam ab Annibale inſignem cladem Romani accepere, quum id acciderit (ſi Liuio credimus *lib.21.*) apud Trebiam fluuium Galliæ Togatæ ſeu Ciſalpinæ, prope Placentiam, Trebula vero, quę hodie *Treui* vulgo dicitur (ſi Fratri Leandro fidem adhibeamus in ſua Italia, vbi de Vmbria tractat) prope Sabinos fuit; quam hodie *Trepergole* dici docet (ſed perperam) in ſuis ad Ptolemæum Cõmentariis Petrus Andreas Matthiolus. Quodq; in Sabinis Trebula fuerit, præter Plinium, docent Strabo & Ptolemæus. Et Dion. Halyc. *lib.1.* Trebulam prope viam Quintiam ſtatuit, quam in Sabinis fuiſſe olim manifeſtum eſt. Huius oppidi quoq; meminit Martialis *in Epigram.* celebrans Cæſeum Trebulanum:

Trebula

Trebula nos genuit, commendat gratia duplex,
Siue leui flamma siue domamur aqua.
Humida, quam gelidas immittit Trebula valles,
Et viridis cancri mensibus alget ager.

Leuinus Torrentius in hunc locum, *Trebulanos* & ipse legit, & reponendum ait *Otriculanos*. At omnes hæ expositiones haud legitimæ sunt. Siquidem Trebiam locum fuisse non multum distantem à Roma colligimus ex Liuio *libro* 2. scribente, Volscos Romanis ademisse plura oppida prope vrbem, inter quæ Trebiam enumerat. Hanc aliam à Trebula Liuio fuisse constat *libro* 2. scribente, Trebulam à Romanis receptam. Et per initia *lib.* 11. Trebulanos ciuitate Romana donatos, Lucio Genucio & Ser. Cornelio Coss. qua de re *Trebianis* legendum facile conuincitur, sicut quoque Trebianos legi obseruamus apud Plinium *lib.* 3. *cap.* 5. in aliquibus Codicibus, vbi alii textus *Trebanos* habent, quos non distantes, diuersos tamen à Trebulanis fuisse demonstratur ex eodem Plinii loco.

C. SVET. TRANQVIL. IN TIBERIO.

CAP. XXXIV.

Quotidiana oscula prohibuit edicto.

ÆLius Donatus enarrans illud Terentianum,

O Thais mea, meum suauium,

Inquit, osculum, suauium, & basium inter se distingui, nam osculum officiorum esse, sicuti quum amicum osculamur, basia pudicorum affectuum, vti quum Pater & filius inuicem sese deosculantur, suauium vero libidinum, ita à suauitate dictum; quæ tamen distinctio haud veritati consentanea, siquidem hæc inter se confunduntur, nam & oscula & basia impudicorum dicuntur, suauia pudicorum. Prioris habuimus exempla apud Ouidium primo de arte amandi.

Quantum defuerat pleno post oscula voto?

Et paulo ante:

Oscula, qui sumpsit.

Et alibi:

Oscula si dederis, fiam manifestus amator.

Posterioris habemus exemplum apud Ciceronem ad Atticum, libro 16. *Attica, quoniam (quod optimum in pueris est) hilarula est, suauium des.* Osculum vero quum variis de causis ab antiquis, præsertim Romæ datum obseruemus, de quo osculorum genere Suetonii verba in præsenti loco intelligenda sint, indagandum. Cognationis gratia osculum olim datum fuse docuimus, in eiusdem authoris Claudio, *cap.* 26. Osculum quoque honoris, ac religionis causa exhibitum legimus apud Plinium, *lib.* 28. *c.* 2. *& lib.* 11. *cap.* 45. & Plutarchum *in Catone Vticensi.* Cicero *in Ver.* dum de statua Herculis agit: *Cuius mentum paulo attritum* (inquit) *quod in precibus ac gratulationibus non solum venerari eam, sed & osculari solent.* Liuius libro 45. scribit, Regem Prussiam, quum Romæ veniret in curiam, summisisse se, & osculo limen Curiæ contigisse, & Deos suos Senatores appellasse. Quia vero liminibus, & postibus religionis aliquid inesse Romani putabāt, vti ex Plauto colligimus in Mercat. *Limen superum & inferum, quadam religione salutatur;* Hinc illis oscula data legimus. Virg. 2. Æneid.

Amplexæque tenent postes, & oscula figunt.

Et apud Tibullum *libro primo, Eleg. prima*, liminibus oscula dantur:

Non ego sic merui, dubitem procumbere templis,
Et dare sacratis oscula liminibus.

Sic Hebræi iuxta suæ linguæ proprietatem deosculationem pro veneratione ponunt, vti adnotauit Cœlius Rhodiginus, *libro* 4. *cap.* 3. Posteriorum Rom. Imperatorum temporibus etiam honoris gratia osculum dari solitum; sic Iustinianus, *l.* 1. *de Domest. & Protect. lib.* 12. *C. tit.* 7. inquit: *Domestici & Protectores Principis deosculandi, quum salutauerint Vicarios tui culminis habeant potestatem; Pœna enim sacrilegii similis erit, si his honorificentia non deferatur, qui contingere nostram purpuram digni habiti sunt.* In discessu quoque & regressu cognatos & affines beneuolosque deosculari vetus fuit mos, vt tradidit Xenophon *libro primo Cyripadiæ*, sic apud eundem *libro* 5. Cyrus pro eodem more Cyaxerem ad se venientem deosculatus

tus est. Ita Orpheus *in Argonauticis* refert, Chironem Heroas hospites aduenientes osculo excepisse. Et nostris temporibus, vt scribit Sigismundus liber Baro *in Comm. rerum Moscouitarum*, Moscouitæ seu Rhuteni osculo mutuo hospites recipiunt, quod non solum apud exteros, sed & Romanos factum obseruamus, testis est Suetonius *in Nerone, cap.37.* scribens: *Certe neque adueniens, neque proficiscens quemquam osculo impertiuit, ac ne resalutatione quidem.* Item in Domitiano, cap. 12. *Canidi patris concubinæ, ex Istria reuersæ, osculumque vt assueuerat offerenti, manum præbuit.* Sic Cæsarem ad comitia descendentem mater osculata est, *in illo, cap.* 13. Idem Suetonius in Tiberio, cap. 10. *Relictis Romæ vxore, & filio, confestim Hostiam descendit, ne verbo quidem cuique persequentium reddito, paucosque admodum in digressu osculatus.* Dion de Traiano scribit, eum Senatum osculo excepisse, & dimisisse: Sic Plinius in Paneg. *Gratum erat quod aduenientem Senatum osculo exciperes, vt dimissus osculo fuerat.* Amicitiæ inque beneuolentiæ signum etiam osculum datum, ex iam dictis patere potest. Quibus addamus eiusdem Suetonii authoritatem *in Claudio, cap.26.* in Othone, cap.6. *Mane Galbam salutauit, vtq; consueuerat, osculo excepit.* In Vitellio, cap. 7. *Tota via caligatorum quosque militum obuios exosculatus.* In Caio: *Marcum Nestorem Pantomimum etiam inter spectacula osculabatur.* Capitolinus *in M. Antonino Philosopho* tradit, Apranium Rusticum ita reueritum & sectatum, vt ei etiam Præfectus Prætorio semper osculum dederit.

Non solum autem deosculari se inuicem amoris est indicium, sed & salutationis, qualia fuisse quotidiana oscula, quorum præsenti in textu fit mentio, coniicimus, quæ à Tiberio prohibita sunt edicto; Causam autem adducere cur Tiberius huiusmodi oscula quotidiana prohibuerit, etiã indagare libet, quum Suetonius non assignet in textus serie. Ego sane prima fronte existimabam, id ab eo factum, vt turpitudinis omnem notam effugeret; siquidem oscula quotidiana frequentare, libidinis excitat suspicionem; quod innuit Martialis *libro* 11. insectatus basiorum vsum in illo Epigram. *Effugere non est Basse basiatores, osculis enim poterant pueri &*

puellæ deliniri, mulieres & viri corrumpi, quod Christianis periculum, & Romanis aliquando exprobratum à D. Paulo I. ad Roma. Et Cato Censorius tanti semper exempli fuit, vt Manlium Senatu moueri, quod interdum præsente filia vxorem suauiasset, asserens se nunquam, nisi quum tonaret, à sua complexum, vti in illo scribit Plutarchus, & in præceptis connub. *c.* 12. At certe hæc causæ assignatio haud satisfacit, namque manifestum est, Tiberium suæ iuuentutis annos in Græcia apud Rhodios præsertim, egisse, at Græcis suauia minime improbata, sed maximo & celebri vsu comprobata. Ita Theocritus *Edylio* 12. describit apud Megarenses, inter pueros vere ineunte osculorum certamē agi, vt qui suauius esset deosculatus, corollis onustus abiret. Iulius Pollux *libro* 10. *cap.* 24. meminit osculationis à Græcis χύτραν dictæ. Suidas χύτραν appellat, quæ apud illos fiebat, quum apprehensis vtrinque auribus, pueros puellasve exosculabantur; de qua Tibullus.

Oscula comprehensis auribus eripiet.

Quod autem Tiberius in omni libidinū genere se exercuerit, & præcipue in turpissimis deosculationibus, patet ex ipsomet Suetonio *in illius vita, c.* 43. 44. *&* 45. Non itaq; censendū, illius edicti aduersus quotidiana oscula honestā vllā causam fuisse. Quamobrē veriorē crediderim assignari posse, ipsius superbiā & fastū, quib. quotidiana oscula fastidiret & aduersaretur, Numidiarū Regū exemplo, qui more gētis suæ nulli mortaliū osculum ferebāt; sic quicquid in excelso fastigio positum est, humili & trita cōsuetudine, quo sit venerabilius, vacuū esse conuenit, tradente Val. Max. *lib.* 2. *c.* 1.

C. SVET. TRANQVIL. IN TIBERIO.
CAP. XXXIV.

Item strenarum commercium, ne vltra Kal. Ianuarias exerceretur; consueuerat quadruplam strenam, & de manu reddere, sed offensus interpellari se toto mense ab iis, qui potestatem sui die festo non habuissent, vltra non reddidit.

MOs fuit Rom. Kal. Ianuariis bonum totum annum ominari, sibi inuicē stipem offerentes; Cuius oblationis origi-

originem ad Tacitum Regem refert Symachus *lib. 5. Epist. 4.* per hæc verba: *Ab exortu pene vrbis Martiæ strenarum vsus adoleuit authore Tatio Rege, qui verbenas felicis arboris ex luco STRENIAE anni noui auspices primus accepit.* Ex quibus & appellationis rationem colligere possumus, quamuis Sext. Pompeius *lib. 17.* aliam nominis causam assignet, inquiens: *Strenam vocamus, quæ datur die religioso ominis boni gratia, à numero, quo significatur alterum tertiumque ventorum simi'is commodi, veluti Trenam præposita litera, vt in lato, & lite solebant antiqui.* Vnde Nonii Marcelli deprehenditur error, qui Strenas à strenuitate dictas scripsit, quum potius econtra, à Strena munere, scilicet viris ob virtutem debitum illi strenui fuerint dicti, quod Symachus loco supra citato docuit. Quod autem Kal. Ianuariç dies sacer & religiosus esset Romanis, alibi fuse docuimus, & Suetonius hoc loco diem festum vocat. Ouidius *1. Fast.* & Macrobius *1. Saturnalium, c. 7.* tradidere, strenas dari solitas, in memoriam ætatis Saturni, in qua homines liberales erant. Qui tamen vt ego censeo, respexere potius ad munera, quæ inuicem mitti & remitti solebant ab amicis diebus Saturnalibus, vti adnotauimus supra *in Augusto*, quæ & ipsa communissima quondam significatione strenarum nomine comprehensa; licet proprie dona illis diebus missa xenia & remissa, *Apophoreta*, dicerentur. Dabantur autem strenæ non solum inter priuatos inuicem, sed & inter priuatos & principem, vti legimus apud Iuristas, *l. laudabile 4. de Offic. diuerso. iudic. lib. 2 tit. 18.* Quod tamen diuersimode factum obseruamus. D. Augustus ita parce strenas Kalen. Ianuarii recepit, quamuis omnes ordines vbertim eos afferrent, vt tantummodo summarũ aceruos delibaret, neque ex quoquam plus denario auferret, residuum in publica opera expendens, quemadmodum Suet. *in illo c. 57.* annotauit. Tiberius eius successor, vti ex præsenti loco colligimus, quas receperat, ad quadruplum rependebat, quamuis offensus se interpellari toto mense ab iis, qui potestatem sui die festo non habuissent, vltra non reddidit; ex quibus percipimus, Dionem lapsum, quum *libro 57.* scriptum reliquit, Tiberium Imperatorem absolute strenas recusasse. Caligula

ſumma auaritia permotus edixit, ſtrenas ineunte anno ſe recepturum; ſtetitque in veſtibulo ædium Kalen. Ianuariis ad captandas ſtipes, quas plenis ante eum manibus, ac ſinu, omnis generis turba fundebat, ſcribente Suetonio *in illo, cap.* 42. Inter Chriſtianos Reges liberaliſſimus Ferdinandus Neapolis ac Siciliæ Rex, populis remiſit ſtrenam, antiquis principibus inueterato quodam iure quotannis reddi ſolitam. In quo non ſolum liberalitatis laudandus, ſed & ſummæ Chriſtianæ pietatis. Siquidem ſtrenas dare pro bono omine futuri anni, tãquam augurium gentilium ritu, Chriſtianis vetitum Pontificio iure. *Can. Non obſeruatis*, 26. *q.* 5. *Can. legant.* 36. *diſtin.* Cauendumque ne cum paganis feſtiuos eorum dies colamus, Concilio Laodicenſi prohibente *Can.* 39. *Non oportet.* 18. *diſtin.* Cautum quoque à Concilio Turonenſi, 2. *cap.* 16. Ne ſecundum errorem antiquum quiſquam coleret Kalen. Ianuarias. Et ex Concilio Antiſiodorenſi habito ſub Pontifice Max. anno Domini 613. *Non licet Kalen. Ianuariis, Vercola, aut Cericola* (vt ipſe loquitur) *facere*; *vel ſtrenas diabolicas obſeruare*, illo enim die boni augurii cauſa in dandis mutuo ſtrenis, prolem ominantes numeroſam, & fruges copioſas, Veneri, & Cereri ſacra facere ſolebant, quæ Vercola & Cericola appellabantur, quaſi dicerent, *Venerem volo, Cererem colo*; ſic enim illas voces interpretandas conìicio. Zacharias Papa *Can. Si quis* 26. *q.* 7. inquit: *Kalendas Ianuarii ritu paganorum colere, vel aliquid plus noui facere propter nouum annum ſi quis præſumpſerit, anathema ſit.* Noſtris temporibus tamen ſtrenas dare in ſanctis Natiuitatis Domini feſtiuitatibus, & per initia anni noui, frequenti eſt in vſu, præſertim minoribus à ſuperioribus illas exigentes. Illud certe pium; ob bonum Saluatoris noſtri ortus nuncium; iſtud profecto non ita, ſi ad ſuperius dicta reſpiciamus. Bonam manum dicunt, vel mancium, eo, quod manu propria boni ominis cauſa dentur, ſic enim exponenda verba illa textus: *Solebat quadruplum ſtrenam de manu reddere*, ſic plenis manibus Caligulæ ſtrenas datas legimus loco citato. De ſtrenis meminit Auſonius.

Coram pro ſtrenis excubuiſſe tuis.

Et

Et Pomponius: *Aßide si qua ventura est alia strena strena.* Et Ouidius:

Tu tamen auspicium cur sit stipes vtile quaeris.

Extat Romae vetusti marmoris inscriptio, non procul ab arcu Septimii Seueri eruti, ex qua ineunte anno strenas dari solitas Principibus colligimus, huiusmodi:

IMP. DIVI F. AVGVSTVS PONTIFEX MAXIMVS IMP. XIII. COS. XI. TRIB. POTEST. XV. EX STIPE, QVAM POPVLVS ROMANVS ANNO NOVO ABSENTI CONTVLIT, NERONE CLAVDIO DRVSO T. QVINCTIO CRISPINO COSS. VOLCANO.

C. SVET. TRANQVIL. IN TIBERIO.

CAP. XXXVII.

Romae castra constituit, quibus Praetorianae cohortes, vagae ante id tempus, & per hospitia dispersae, continerentur.

COhortes praetorianorum militum in vrbe, ad illius & Imperatoris custodiam sine castris sub Augusto fuisse, tradit Suetonius *in illo, cap.*49. his vero Tiberium castra constituisse, quum antea dispersę per castra continerentur, tradit idem Suetonius hoc loco, cuius verba tamen difficultate non carent; namque castra Praetorianorum extra vrbem fuisse, pluribus authoritatibus demonstratur, & primum ex ipsomet Suetonio, scribente *in Nerone, cap.*48. illum metu mortis extra vrbem proficiscentem, vt secreto inter Phaontis liberti suburbanum, inter Salariam & Numentanam viam circa quartum milliarium, in itinere audiuisse ex proximis castris clamorem militum sibi aduersa, & Galbę prospera ominantium, & ex obuiis viatoribus quendam dicentem: Hi Neronem persequuntur; alium sciscitantem: Et quid in vrbe noui de Nerone? Equo vero, cui insidebat, odore cadaueris in via abiecti, consternato, de-

recta facie agnitum, & salutatum à quodam Missitio Prætoriano. Ex quibus facile dignoscitur, castra Prætorianorum extra vrbem fuisse. Quod pariter colligitur ex Iulio Capitolino *in Maximo & Balbino*, vbi ait, veteranos milites se in castra prætoria contulisse cum ipsis prætorianis, quos cœpit populus obsidere, nec vnquam ad amicitiam essent redacti, nisi fistulas aquarias populus incidisset. In vrbe autem, priusquam dictum esset, milites pacatos venire, tegulæ de tectis iactæ sunt, &c. Quod clarius etiam habemus ex Herodiano *in Maximino* scribente, prætorianis cum populo Romano dissidentibus, illos se in castra recepisse, clausisq; portis, armisque arreptis castrorum munia defendisse, oppugnante populo, qui tandem defatigatus, & multis sauciis atque in vesperam vergente die, regredi in vrbem decreuere. Ad hæc idem Herodianus *in Seuero*, vbi describit, Prætorianos extra castra sine armis callide extractis, illos nudatos & exauthoratos relegasse in pœnam Pertinacis ab ipsis interfecti; subdit eundem militibus suis castra eorum occupasse, deinde Romam petiisse.

Ex his omnibus (vt dixi) conuincitur, prætoriana castra extra vrbem fuisse, quamuis Romæ constructa à Tiberio, hoc loco scribat Suetonius. Olfecit (vt ego censeo, hanc difficultatem) Alexander ab Alexando, *lib. Genialium 6. c. 22.* inquiens, Tiberium Prætorianis, ne per hospitia dispersi populares tumultus facerent, extra frequentia vrbis loca dedisse, & illos iuxta pomerium vrbis castrametaros esse. Qua in re tamen illum toto cœlo (vt aiunt) errasse, ex iam dictis constat. Quamobrem nos concilium aliud excogitauimus, dicentes, castra prætorianorum non fuisse intra mœnia vrbem circumdantia & munientia, sed in suburbanis Romæ adiacentibus, quod clare docet Plinius *lib. 3. c. 5.* Romæ vrbis magnitudinem describens per hæc verba: *Efficit passuum per directum XXX. M. D. CC. LXV. Ad extrema vero tectorum cum castris prætoriis ab eodem milliario per vicos omnium viarum mensura colligit, paulo amplius LXX. M. passuum.* Si itaque Romam capiamus communiori significatione, quatenus includit & suburbia, castra prętoria Romæ

fuisse

fuisse dicemus, sin vero quatenus mœniis colligitur, extra vrbem eadem fuisse, non negandum.

C. SVET. TRANQVIL. IN TIBERIO.

CAP. XXXVII.

Cæde in theatro per discordiam admissa, capita factionum, & histriones, propter quos dissidebatur, relegauit.

FActiones propriè sunt hominum cœtus & cateruæ, in idem studium minime inclinantes, sed in diuersa, inuicem diffidentes, inter quos æmulatio est, alias vocantur *partes*, ita & vulgo *Fattioni*, *& Parti*, *& Sette* dicuntur, quibus potissimum *Guelfa & Gibellina* appellatis, fere vniuersa Italia conflagrauit. Cicero *in oratione pro Milone* sic inquit: *Sæpe inter se Milo & Clodius cum suis factionibus Romæ depugnauerunt.* Et rursus: *Factionibus armatorum succincti.* Et ad Q. Fratrem: *Gabinium tres adhuc factiones postulant.* Et ad Atticum: *Tenuisti prouinciam per decem annos, non tibi à Senatu, sed & à teipso per vim & factionem datos.* Et ad Herennium: *In inuidiam trahemus, si vim, si potentiam, factionem & diuitias proferemus.* Quas vero hisce locis appellat factiones, alibi *partes* dixit. Ita ad Atticum: *Animi hominum infecti partibus.* Et in Catilinam: *Partium quædam contentio tum in Republica versata est.* Et de petitione Consulatus: *Homo nullarum partium.* Et in oratione pro Quinctio: *Studium partium.* Et in Anton. *Alteri victi sunt, alteri sunt è mediis partibus Cæsaris.* Ita Cæsar *lib. 1. de bell. Gall.* Galliam vniuersam in duas factiones diuisam dixit. Et lib. *6. In Gallia non solum in omnibus ciuitatibus atq; pagis, partibusque, sed & pene etiam in singulis domibus factiones sunt.* Factiones optimatum & plebis, pluries obseruamus apud Liuium, qui *lib. 4.* auream illam sententiam protulit, ex hominum corde nunquam euellendam: *Factiones (inquit) fuerunt, eruntq; pluribus populis maiori exitio, quam bella, quam fames, quam morbi.* Et lib. *9. Fabium Rullum Maximum dictum, quod omnem forensem factionem coegerit.* Quod & Val. Max. *lib. 2. c. 1.* confirmat. Suet. *in Cæs. c. 11.* factionis optimatũ Romæ memi-

meminit, vt interim omittam Marii & Syllæ, Cæſaris & Pompeii,aliasque huiuſmodi Romæ ciuiles factiones. Fuiſſe factiones & partes in Sicilia, tradit Thucidides *lib.3.belli Pelopon.* In omni fere Græcia fuiſſe partes & factiones,docet Strabo *lib.*14. Athenis extitiſſe factiones duas,Pedios & Paralos, tradit Plutarchus *in Solone*, illos tamen Ariſtoteles *in Polit.lib.& c.5.* Pedianos vocat, & Plutarchus *in Politicis* Pandicos,& Dionyſ.Halycarnaſſ.*lib.*1.eorundem meminit,necnon & Thucydides *lib.8.belli Pelopon.* & Probus Æmilius *in Phocione*, Athenis fuiſſe factiones optimatum, cui Caſſander præerat,& plebeiorum,cui Polyarchon,tradit. Et Plutarchus *in Pericle* meminit duarum factionum Athenienſium, vnius Thucydidis, Periclis alterius. Aliquando plurium,vti Ephialtis,Myronidis,Thomidæ,Cimonis & Leocratis. Duas factiones fuiſſe in Theſſalia accepimus à Cæſare, *lib.3 belli ciuilis*, vbi inquit: *Caſſius in Theſſaliam peruenit cum legione.* Hic quum eſſent factiones duæ,varia voluntate ciuium vtebantur. Egeſaretus veteris homo potentiæ Pompeianis rebus ſtudebat, Petreius ſummæ nobilitatis adoleſcens, ſuis ac ſuorum opibus Cæſarem enixe iuuabat. Apud Mileſios vna Plutis,alia Cheromacha factio fuit, tradente Plutarcho *Problemate* 145. Heraclides Ponticus *lib.*2. & ex eo Athenæus *lib.*12.*cap.*8.apud eoſdem alteram factionem fuiſſe dicunt, eorum ſcilicet,qui opes poſſidebant, & popularium,quos ipſe *Gergithas* appellabat. Factiones apud Carthaginenſes fuiſſe Brachinam & Hannoſim, habemus ex Liu.*lib.*21. & alibi pluries. Spartæ duæ factiones fuere, Philas & Obas nuncupatæ,ex Plutarcho *in Lycurgo*. In Chio quoque fuiſſe factiones duas, quarum vnius princeps Onomademus alteram vicit,ex eodem Plutarcho,*in lib.de vtilitate ab inimicis capienda.* & ex Politicis *ad Traianum.* Fuere & duæ Pheræorum factiones, de quibus allegationes *in lib. Oeconomicorum.* Meſſiniorum quoque duas fuiſſe factiones, Androclis & Antiochi,ſcribit Pauſanias *lib.*4. Qui huiuſcemodi factionibus ſtudebant,*Factioſi* dicti. Salluſtius in Catilina: *Cn.Piſo adoleſcens nobilis,ſumma audacia,egens,factioſus.* Et factionarios dictos, qui ex factione erant, vel illam exercebant,

bant, ex lapide antiquo docet Turnebus *lib. Aduers. cap.* 11. Factionarii tamen Iuristis dicuntur domini factionum, *l. final. C. Theodos. de equis curul.* de quibus Suetonius *in Nerone, cap.* 5. & Lampridius *in Commodo.* Et hoc loco factionum capita dicit, factionum scilicet Circensium. In Circo enim aurigantium fuisse quatuor factiones, docet Sidonius Apollinaris de Narbonensis vrbis laudibus, quæ distinguebantur pannorum coloribus, ex quibus dictæ Prasina, Veneta, Albata, Russata seu Rosea, de quibus Iuristæ *l. 1. C. Theodos. de equis curul.* & Festus *lib. 6.* & idem Sidonius in Hendecasyllabis:

Micant colores,
Albus & Venetus, virens, rubensq;

Et Cassiodorus *variarum lib. 3. Epist.* cuius initium est: *Quantum histrionibus.* Et Cassiodorus Poeta Thebanus *in Græcorum Epigrammatibus*, & Plinius *lib. Epist. 9. Epist. 6.* & Paulus Diaconus *lib. 4. Historiæ Longobardicæ, cap.* 11. Cassiod. hosce quatuor factionum colores cum quatuor anni partibus comparat: Prasinum virenti Veri; Roseum flammeæ Æstati; Venetum nubiloso Hyemi; Album pruinoso Autumno. His quatuor factionibus binas addidisse, auream scilicet & purpuream, Domitianum Imperatorem, tradit Suetonius *in illo, cap.* 7. Auream & argenteam, dixit Xiphilinus in illo: τὸ μὲν χρυσοῦν τὸ δὲ ἀργυροῦν ὀνομάσας. Harum autem factionum studiosissimos patritios & plebeios variis temporibus non solum obseruamus, sed & Imperatores ipsos. Vnde persæpe tumultus & dissidiæ euenere, quod ex Suetonio præsenti loco colligimus; siquidem Vitellius, vt tradit Suetonius *in illo, c.* 14. ita Venetæ factioni addictus fuit, vt quosdam de plebe ob idipsum, quod Venetæ factioni clare maledixerant, interimi iusserit. Et Caligula, *ex eodem Suetonio in illo, cap.* 55. Prasinæ factioni ita deditus fuit, vt cœnaret in stabulo assidue, & maneret. Et Dion in illius vita scribit, adeo studuisse homini viridi vestitu induto, cui ex colore eius vestis *Prasinus* nomen, vt nostris etiam temporibus locus, vbi ille currus agitabat, Caianus appelletur. Et Nero, tradente Suetonio *in illo, cap.* 22. quondam tractum

Prasi-

Prasinum agitatorem inter condiscipulos suos quærens, obiurgante magistro, de Hectore se loqui, ementitus est. Et Caligula, *ex eodem Suetonio, cap. 55. in illo*, agitator Cithico comessatione quadam in apophoretis vicies sestertium cōtulit. Iulius Capitolinus de Vero Antonino tradit: *Amauit & aurigas, Prasino fauens.* Et iterum, à Venetæ factionis hominibus, quam odio ingenti prosequebatur, intoleranda probra & contumelias tulisse, quod contra eos Prasinæ studeret. Herodotus de Caracalla, *lib.* 4. scribit: *Deniq; id, quod nunquam alias factitatum, quum Circenses spectante eo, populus Romanus in aurigam, cui studebat, nescio quid cauillatus esset, ratus sibi contumeliam illatam, repente omnem exercitum facere impetum iussit in populum, ac raptare & occidere quemcunque in aurigam dixisset.* Lampridius in Heliogabalo: *Deinde æstiua conuiuia coloribus exhibuit, vt hodie Prasinum vitreum, alia die Venetum deinceps exhiberet.* Et rursus: *Pisces semper quasi in marina aqua cum colore suo, coctos conditura Veneta, comedit.* Venetum *giallo* interpretatur Egnatius *in annotat. prædicti loci*, quod falso ex dictis Lampridii constat; nam aqua marina cœrulea dicitur. Et ex Vegetio *lib. 4. de re milit.* vbi scribit, nautas veste Veneta esse induendos, & vela nauium exploratoriarum colore Veneto esse tingenda, vt similitudine coloris marini lateant, hostilesque oculos fallant. Ex quibus omnibus duo colligere possumus; Primum, quod quamuis quatuor fuissent Romæ factiones, albatam tamen & rosatam non ita floruisse, quemadmodum reliquæ binæ, & inter has maxime prasinam seu viridem. Vnde Martialis Satyr. 11.

Totam hodie Romam Circus capit, & fragor aurem
Percutit, euentum viridis quo colligo panni:
Nam si deficeret, mœstam attonitamq; videres.

Alterum, factiones non nisi malas semper fuisse. Festus inquit *lib.* 7. quod olim factio honestum erat vocabulum, modo vero seditionem & arma significat. Sallustius *in Iugurtha* scribit: *Inter bonos amicitia, inter malos factio.* Cui subscripsit etiam Tertullianus *in Apologetico*, his verbis: *Quum probi, quum boni congregantur, non est factio dicenda, sed curia.* Et D. Augustinus ait: *Iustorum optimatum consensus non est factio*

dicendus.

dicendus. Ad hæc Iurisperiti *in l.2.§.cum placuisset.ff.de orig.iur.* accipiunt factionem pro diuisione seu conspiratione in diuersa studia, vnde discordia & seditio. Itaque iure optimo Spartianus delendarum factionum cupidum fuisse Seuerum, scribit *in illo*. Et Capitolinus *de Maximo*, in illius & Balbini vita scribit: *Factionibus se nunquam prabuit.* Amm. Marcellinus *lib.* 14. longa oratione inuehitur in nimium populi Romani, & tam patritiorum quam plebeiorum aurigantium diuersarum factionum studium ac fauorem. Quæ dicta intelligi volumus de factione in proprio significatu superius dicto. Nam aliter sentiendum est de factione testamenti, id est, facultate testandi, de qua Cicero *in Topicu*, & Papinianus *in l.3.ff de testamen.* Item de factione sumpta pro amicitia, vti Cato apud Sosipatrum, lib.2. Gramm. *Vtrinque iræ, vtrinque factiones sibi pares*, id est, iram & amicitiam sibi parem, vt interpretatur Turnebus *lib. Aduers.3.cap.*20. Interdum capitur pro potentia & opulentia ac authoritate alicuius. Ita Plautus in Aul.

Istas magnas factiones, dotes dapsiles nihil moror.

Et in Cistell.

Neq; nos tanta factione sumus, neque opes nostræ tam sunt validæ.

Et in Trinummo:

Vestras cum nostris factiones atque opes.

Turpilius n Trasileone: *Non vtilitate. factione fretus intercedere.* Et Titinnius: *Sed iam metuo hercle, ne nimis stulte fecerim, qui ex tanta factione atque opibus ea ausus sum aggredi.*

C. SVET. TRANQVIL. IN TIBERIO.

CAP. XLVI.

Vnam modo liberalitatem ex indulgentia vitrici consecutus, quum tribus classibus factis pro dignitate cuiusque., primæ sexcenta sextertia, secundæ quadringenta distribuit, ducenta tertiæ, quam non amicorum. sed Græcorum appellabat.

BEroaldus vir doctissimus, & Latinæ linguæ peritissimus hunc locũ enarrans, toto errat cœlo, vt aiũt; siquidem

dem explicat, ſub Auguſto, ex Vegetio, *lib.*4. fuiſſe duas militares claſſes, quarum altera Miſenenſium littori præerat, altera Rauennatum, ita vt ab vtroque mari cuſtodiretur Italia, quibus adiecta tertia à Tiberio, quam Grȩcorum vocauit, tanquam inſtructa eſſet nauarchis & remigibus Græcis. Hallucinationis cauſa fuit, quod claſſis vocabulum in communiſſima ſignificatione accepit, pro multitudine ſcilicet nauium militarium; quamuis & pro vna tantum naui eiuſdem acceperit Virgilius in 6. Æneid.

—— Lyciæ ductorem claſſis Orontem.

Quinimo & pro terreſtri exercitu aliquando accipitur claſſis. Ita Iſidorus *lib.*9. & Seruius quoque exponunt illud Virgilii 2. Æneid.

Claſſibus hic locus.

Ita & Plautus in Curcul. *Claſſem vnanimem Amazonum exercitum* dixit. Vnde procincta claſſis dicebatur antiquis exercitus confeſtim pugnaturus. Et claſſis clypeata exercitus, Feſto Pompeio, *lib.*3. Sed & militum ordines claſſes dictæ à Liuio, *lib.*1. vbi de claſſibus factis à Ser. Tullo. Ita & Dionyſ. Halycar. & Appian. *lib.*5. *bell. ciu.* Ita Virg. lib. 3.

Scio me Danais è claſſibus vnum.

Hinc factum, vt quilibet cœtus ſeu congregatio, aut collegium *claſſis* appelletur. Proinde Quinctil. *lib.*1. *&* 2. diſcipulorum claſſes ait à præceptoribus fieri debere, qua in ſignificatione & hic amicorum Tiberii claſſes appellauit Suetonius. Quis enim in peregrinationibus Tiberio claſſium trium vſus? & ob id ait, illum tertiam claſſem Græcorum appellaſſe, non amicorum. Cur autem appellauerit *Græcorum*, interpretes ſilent. Turnebus *lib.*14. *Aduerſ. cap.*17. legendum putat *Gratorum*, quia licet illi Tiberio grati eſſent, & eis iucunde vteretur, tamen inter amicos non enumeraret. Hanc quoque ſententiam amplexus eſt Torrentius hoc in loco; Mihi tamen prior lectio magis arridet: & ratio eſt, quod quum ex claſſicis, ex quibus conſtat claſſis, ſemper magis probentur primæ claſsis, qui claſsici ſunt. (Vnde metaphorice Gellius *lib.*19. *cap.*8. claſsicos oratores, primȩ claſſis ſcriptores vocat; & claſsici teſtes ex Feſto, *lib.*3. dicuntur

primæ

primæ authoritatis homines, qui signandis testamentis adhibebantur, vt latius adnotauit Budæus *in l. vltimà, D. de pignorat. act.*) Ita hoc loco Suetonius tertiæ classis amicos Tiberii ab eodem *Græcos* dictos tradit, id est, minoris authoritatis & nobilitatis, quam prioris & secundæ clasis, qui Romani dicebantur, & erant. Græcos enim hoc pacto Romanis contradistingui communiter, in historica lectione obseruamus, & non semel apud eundem Suetonium, quibus & minorem pecuniæ summam largitus est. Ad hæc forte & Græcorum classem vocauit, quia in ea essent illi, qui cum eo comites fuere in secessu Rhodiensi, de quo supra idem Suetonius.

C. SVET. TRANQVIL. IN TIBERIO.
CAP. LXX.

Quæ mater Hecubæ, quod Achilli nomen inter virgines fuisset, quid Sirenes cantare sint solitæ.

TRyphiodorus & Lycophron *in Alexand.* & Tzetzes *hist. Chiliade 5. cap. 16.* & Narsus *Chiliad. 8. cap. 226.* tradunt, quod quum Thetis ex oraculis intellexisset, filium Achillem breuis vitæ futurum, si aduersus Troianos nauigaret, illum abscondit in Lycomedis regiarum puellarum conclaui, veste muliebri vestitum, ne agnosceretur. Quod Ouidius *lib. 1. de arte aman.* & Statius *lib. 1. Achilleidos* descripsere, quoad Vlysses positis in vestibulo regio muneribus fœmineis, clypeum & hastam admiscens, tibicine classico canente, Achilles dilaniatis vestibus muliebribus, adesse hostem existimans, scutum & hastam arripuit, ex quo agnitus est, & abductus. Plinius *lib. 35. cap 11.* scribit, Athenione Maronitem pinxisse Achillem virginis habitu occultatum, Vlysse deprehendente. Quod nomen autem habuerit Achilles, dum virginibus permixtus fœmineo habitu vitam traduxit, hoc loco fatentur interpretes se ignorare, nec vllibi id comperisse. Hyginius tamen, qui fuit libertus Augusti patris Tiberii adoptiui, *Fabularum cap. 96.* scribit, Achillem tunc temporis mutato nomine, Pyrrham fuisse

vocatum, quod esset capillis flauis; nam Græci πυῤῥὸν rufum dicunt. Hanc Hyginii sententiam comprobare possumus, quod Achilles, dum inter virgines mentito habitu degeret, ex Deianira filium generauit, cui Pyrrhi nomen inditum. Hæc adnotare libuit, quamuis hasce Grammaticas quæstiones inutiles censeam, & deridendas potius, ex Seneca *de breu. vitæ ad Paulinum.* Quinctil. *lib.* 1. Gellio *lib. postremo*, & aliis fere omnibus.

C. SVET. TRANQVIL. IN TIBERIO.
CAP. LXXI.

Abstinuitq́ maxime in Senatu, adeo quidem vt monopolium nominaturus, prius veniam postularit.

DE monopoliis agi solitum in Senatu, ex hoc loco patet, & superius ex cap. 30. & quidem ad submouenda ea, non ad innouanda, existimandum; siquidem ab aliquo alio magistratu in vrbe vel in prouinciis permissa fuissent; hæc enim passim à Scriptoribus detestantur. Monopolium autem dicitur proprie, voce à Græcis (vt plures aliæ) mutuata; nam illis μονοπώλιον dicitur, quum penes aliquem solum potestas est alicuius rei emendæ & vendendæ, ἀπὸ τ͂ μόνον, κ̀ πωλέομαι, id est, *vendo.* Fitque, quum vnus solus aliquod genus mercaturæ vniuersum emit, vt & solus vendat. Vocatur item Monopolium pensio illa, quæ Principi, vt monopolii alicuius exercitium permittat, pendetur quotannis, Cassiodoro *lib.* 2. Quin & Monopolium vocari contendit Turnebus *lib. Aduers.* 28. *cap.* 6. Stationem, vbi res vna venditur tantum. Monopolii meminit Plautus, inquiens:

Habes murrhinam & calamum, potes monopolium instituere.

In monopoliis abolendis laborasse Senatum Romanum, superius diximus, & confirmari potest ex Plinii dictis, *lib.* 8. *cap.* 37. vbi de Herinaceis: *Magnum* (inquit) *fraus & ibi lucrum monopolio inuenit: de nulla enim crebrioribus Senatusconsultis, nulloq́ non adito Principe querimoniis prouincialium.* Extat Iust. *tit. C. de monopoliis*, in quo statuitur, monopolia non esse

intro-

intromittenda, quoniam non ad commodum Reipub. sed ad labem detrimentumque pertinent. Quinimo *l. vni. C. de monopol. lib. 4. C. tit. 59.* monopolia seuere puniuntur confiscatione bonorum, & exilio, & bona omnia monopolantium ipso iure pertinent ad fiscum. Puniunt & Imperatoriæ leges nouissime latæ in Germania tempore Caroli V. in Comitiis Augustæ Vindelicorum habitis anno 1548. *cap. seu articulo* 11. eadem pœna publicationis bonorum & exilii monopolistas. Franciscus quoque primus Galliarum Rex prohibuit monopolia pœna confiscationis bonorũ & corporis vltimo supplicio indictis, vti *in Constitutione prima eiusdem de abbreuiat. litium, artic.* 191. De qua re plura videre qui cupit, legat Ioannem Berberium *in viatorio Iuris, tit. de collegiis illicitis & monopoliis*, & Franciscum Lucanum in suo tractatu celeberrimo, *in 2. parte principali, de casibus bonorum publicandorum, num. 5. & 6.* Et Iodocum Damhuderium Brugensem *in Enchiridio praxis rerum criminalium.* Illud sane nos reticere nolumus, inuentoribus alicuius rei nouæ, seu artis Reipublicæ proficuæ, concedi posse remunerationis gratia ad aliquod tempus illius solum exercitium, præsertim si ad victum quotidianum hominum non pertineat, sicuti in Africa apud Hipponem coralii, aluminis in Sicilia & Etruria, vuarum passarum in Achaia, bituminis in Iudæa, aliquando factum obseruamus. Sic Alexander Seuerus optimus Imperator negotiatoribus, vt Romam volentes concurrerent, maximam immunitatem dedit, tradente Lampridio in illius vita. At quæ in communi vsu sunt, victuique humano quotidie necessaria, monopoliis restringere, hominum industriam languescere facit, & vrbium desolationem paulatim gignit. Qua in re Principes solertissimi cauere debent, ne ministrorum auaritia, quibus aliquando nimis fidunt, decepti, sibi ita imposturam fieri permittant, vt monopolia concedant, præsenti aliqua vtilitate allecti, quam temporum successione experimento sibi suisque perniciosissimam fuisse certo tandem cognoscent, sique pœnitentiæ erit locus, non ita quoque facilis damni passi reparatio, nisi eodẽ tempore monopolantium

male partam rem, & consulentium vtilitatisq; participantium (prout iuris est) bona vniuersa fisco adiudicarint.

C. SVET. TRANQVIL. IN TIBERIO.

CAP. XII. ET CAP. LXXII.

Venit etiam in suspicionem per quosdam beneficij sui, Centuriones, à commeatu castra repetentes, mandata ad complures dedisse ambigua. Et Cap LXXII.

Nam Chariclem Medicum, quod commeatu absuturus è conuiuio egrediens, manum sibi osculandi causa apprehendisset, existimans tentatas ab eo venas, remanere ac recumbere hortatus est, cœnamq; protraxit, &c.

HÆc loca ambo vniformiter exponi ab interpretibus, erratum esse, facile demonstrabimus, quinimo & sobrie nimis materiam hanc pertractari ab eisdem. Commeatus significationem priorem esse animaduertimus, alimenta præsertim exercitibus pro victu destinata, seu annonam exercituum, vel Reipublicæ, aut alterius. Quod constat ex Cicerone primum, scribente in oratione pro Pomp. *Quum ex omnibus prouinciis commeatu, & publico & priuato prohibeamur, suscepto autem bello, aut tenenda sit vrbs, aut ea relicta, ille à commeatu & reliquis copiis intercludendus.* Et Cæsare libro primo bell. ciuil. *Reliquas merces commeatusq; ad obsidionem vrbis (si accidat) reseruans.* Et Liuio, lib. 26. *Vt commeatus paratos & in vrbibus haberet, & ex agris de viis in viam proferret.* Et paulo post: *Non per vrbes modo, sed circa viam expositu benigne commeatibus.* Secundum hanc significationem, priorem Suetonii locum interpretantur quidam, *Centuriones à commeatu castra repetentes*, id est, commeatu procurato pro exercitu, reuertentes ad castra. Quæ tamen interpretatio floccifacienda, quum nullibi propinqua essent castra, quorum milites alendi essent, procurato commeatu ab illis, quorum officium minime erat huiusmodi. Qua de re alia interpretatio excogitanda. Commeatus significat apud Scriptores quoque, licentia seu venia obtenta à militibus per certum tempus eundi & reuertédi ad exercitum, & tempus profectionis &

nis & reditus *commeatus* dicitur,&c. Ita Liuius lib. 23. *Magna pars sine commeatibus dilabebatur.* Et libro 43. *Fama erat, multos ex Macedonicis legionibus incertis commeatibus per ambitionem Imperatorum ab exercitu abesse.* Et *libro* 28. vbi de militibus in castris ad Sacronem existentibus: *Postremo interdiu ac palam sine commeatu ab signis abibant.* Et libro 23. *Et deinde per omne æstiuorum tempus magna pars sine commeatibus ab signis dilabebatur, neq; alia latebra, quam Capua, desertoribus erant.* Quinimo apud eundem *libro* 30. extat formula huiusmodi commeatus concedendi, hisce verbis: *Si quis vestrum suos inuisere vult, commeatum do, primo vere adsitis, edico.* Non dabatur hic commeatus, nisi iustissimis de causis approbatis, vt ait Vegetius. De hoc meminere Iuristæ *in l.* 1. *&* 2. *&* 14. *D. de re militari.* Hinc & commeatum accipere, *l. miles,* 34. *D. ex quibus causis maior.* & commeatum dare, & commeatum impetrare, *l. filij,* 22 *§. penult D. ad municip.* In eundem sensum obseruamus apud Varronem *libro* 5. *de lingua Latina:* Commeatum petere; Nazianzenus χρήματα τῆς ἀφέσεως vocat commeatum. Et Commeatus (inquit Festus) tempus illud significat, quo quis ire & redire potest. Hinc etiam Commeatales milites, *C. de offic. Præfect. Prat. Afri. l. in nomine, secunda,* vbi legitur: *Nullum audeant Duces vel Tribuni Commeatalem de ipsis dimittere, ne, dum sibi lucrum student conficere, incustoditas nostras relinquant prouincias;* Quamuis & Commeatales milites interpretentur, qui vna commeatum accipiunt, vel qui in stipendii partem accipiunt alimenta ex commeatu publico. In hunc sensum commeatum accepit Suetonius, *cap.* 12. *in Tiberio.* Postremo accipitur simpliciter commeatus pro itinere, & præsertim traiectione mari facta. Ita apud Ciceronem obseruamus ad Herenn. *Vt ille, qui ad diem commeatus non venit, quod eum aqua interclusissent.* Et in Verr. *Hunc scitote fuisse Heraclium in ea causa, qui propter grauem morbum oculorum tum quum nauigaret, & iussu eius, qui potestatem habuit, in commeatu Syracusis remanserit.* Et rursus: *Hanccine impudentiam iudices? Ciuitatibus pro numero militum pecuniarum summas describere certo pretio sexcentos nummos nautarum missione constituere, quos qui dederat commeatum totius ætatis auferebat.* Sed cla-

rius apud Cæsarem de bello Gallico, lib. 5. *Obsidibus acceptis exercitum reducit ad mare, naues inuenit refectas, his deductis, quod & captiuorum magnum numerum habebat, & nonnullæ tempestate deperierant naues, duobus commeatibus exercitum reportare constituit, ac sic accidit, vt ex tanto nauium numero tot nauigationibus, neque hoc, neque superiore anno vlla omnino nauis, quæ milites portaret, desideraretur: at ex iis, quæ inanes ex continente ad eum remitterentur, & prioris commeatus expositis militibus, & quas postea Labienus faciendas curauerat, numero 60. perpaucæ locum caperet, reliquæ fere omnes reijcerentur.* In hunc sensum intelligenda verba Suetonii in hoc Tiberii *cap.* 72. de Chariclle medico commeatu absfuturo, qui Misenum vsque cum Tiberio deuectus fuerat, & inde discedere parabat.

C. SVET. TRANQVIL. IN TIBERIO.
CAP. LXXIII.

Alij in remissione fortuitæ febris cibum desideranti negatum: nonnulli puluinum iniectum, quum extractum sibi deficienti annulum, mox resipiscẽs requisiuisset. Seneca eum scribit intellecta defectione, exemptum annulum, quasi alicui traditurum parumper tenuisse, dein rursum aptasse digito, & compressa sinistra manu iacuisse diu immobilem.

HVnc locum explanans Beroaldus, inquit, annulum solitum tradi à morte proximis illi, quem hæredem habere volebant, quod comprobat exemplo Alexandri Magni, qui moribundus detractum annulum digito Perdicæ tradidit, tanquam id signum foret declarandi, quem vellet successorem, seu cui mallet Regnum commendare, eiusq; tutelam, sicuti scribit Æmilius Probus, seu, vt alii, Cornelius Nepos in vita Eumenis. Addamus & nos Valerii Maximi authoritatem *lib.* 7. *cap.* 9. vbi ait, Q. Cecilium annulos suos morientem L. Lucullo tanquam hæredi tradidisse. Quod & M. Popilium Oppio Gallo itentidem fecisse, paulo infra tradidit Leuinius Torrentius in huius loci explanatione, authoritate Plinii, *lib.* 33. *c.* 1. scribit, morientibus & somno grauatis de religione quadam annulos detrahi solere. Ve-

re. Verum neutrum horum interpretum huius loci genuinum sensum assecutum fuisse, facile ex mox dicendis luce meridiana clarius innotescet. Rom.Imp.& Principes viros olim annulos signatorios digito gestare consueuisse, superius in Augusto demonstrauimus, quibus non modo scripturas magnifaciendas signabant, sed & pecuniarum, gemmarum, ac reliquarum rerum pretiosarum scrinia, ea continentia signare solebant, nec alicui non nisi probatæ fidei & spectatæ credere consueuerant. Quod facile comprobari potest. præsertim ex Liuio, *lib.27.* vbi tradit: *Quum Marcellus & Crispinus Consules cum Annibale infelici pugna conflixissent, quod interempto Marcello Crispinus Pœni Ducis dolos metuens, qui non solum corpore Marcelli, sed & illius annulo signatorio potitus fuerat, ciuitatibus proximis misit nuncios, admonefaciens, ne Marcelli literis nomine compositis fraude deciperentur.* Ita Cicero *in Epist. ad Q. Fratrem*, eum admonet, curam annuli sui signatorii tanquam suimet curam habeat, inquiens: *Sit annulus tuus non vt vas aliquod, sed tanquam ipse tu.* Ita Plinius loco citato à Torrentio de annulo signatorio seu sigillatorio, (vt vocari etiam docet Cælius Rhodiginus *lib.6. cap.12.*) verba faciens, inquit: *Digito minimo vnum annulum vidi, quo signanda signent, conditurq́; ille, vt res rata, demumq́; vt plurimum opum, ita scelera annulis fiunt; Quæ fuit illa priscorum vita, qualis innocentia, in qua nihil signabatur; At nunc cibi potusq́; vindicantur annulo à rapina. Nunc rapienda comparantur epulæ, pariterq́; qui rapiat eas; sed & claues quoq; ipsas signare, non est satis, grauatis somno aut morientibus annuli detrahuntur.* Ex quibus clare patet, non superstitione aliqua morientibus annulum detrahi solitum, sed vel fraudis committendæ aut cauendæ gratia, quod manifeste colligitur ex Valerio Maximo, loco supra citato, vbi ait, M. Popilium Oppio Gallo moribundum annulos tradidisse, ne quid ex hæreditate amitteret. His sic se habentibus, quis non intelligit sensum verborum Suetonii esse, extractum annulum Tiberio morienti ab assidentibus, vel vt custodirent, neque eo abuterentur, vel vt resignatis scriniis illa rursus obsignarent. Quam sententiam & magis confirmat, quod

ex Seneca subdit Sueton. Tiberium exemptum annulum, quasi alicui (nempe confidenti) traditurum parumper tenuisse, dein rursum aptasse digito, & compressa sinistra manu, iacuisse diu immobilem, quum scilicet nullum præsentem videret, cuius fidei annulum mandare posset. Addamus pro huius nostræ sententiæ confirmatione, & Beroaldi confutatione, nulla opus fuisse annuli traditione alicui ad declarandum hæredem, quum ante biennium testamentum fecisset, quod ex postremo capite à Suet. traditum legimus.

Sed quis forte aduersus hanc nostram interpretationem insurget, inquiens, Annulum, de quo Suet. in textu, minime signatorium fuisse, quum huiuscemodi annuli non ab ipsis Imperatoribus, sed ab illis, qui ab epistolis vel à secretis erant, apud illos custodirentur. Ita Trogus Pompeius *libro* 43. scribit, patrem suum sub Cæsare annuli curam habuisse. Et Horat. *lib.2. Serm. Sat.2* Mœcenati sub Aug. eiusdem annuli custodiam creditam. Quibus sic satisfactum putamus, priscis temporibus, quemadmodum & præsentibus, Principes annulos signatorios plures habuisse, nēpe quosdam, quibus epistolas & acta alia publica obsignarent, quorum illi, qui à secretis, vel à libellis & epistolis apud ipsos erant, curam habebant. Alios vero, quos digitis propriis gestabant assidue, quibus secretiores scripturas, gemmarum, pecuniæ, ac aliarum pretiosiorum rerum arces obsignabāt, quod satis superq; omnibus palam esse non dubitamus. Signatorii huius annuli mentio fit apud I.C. *l. signatorius, 74. ff. de verb sign. & l. argum. § ornamenta. ff. de aur. & arg. lega. & alibi.* Huiusmodi signatorii annuli non semel fit mentio in sacris paginis, puta *in Genesi, cap.41.* vbi de Pharaone dicente ad Ioseph: *Ecce constitui te super omnem terram Aegypti; Tulitq; annulum de manu sua, & dedit eum in manu eius.* Et *3. Regum, cap. 21.* vbi de Iezabel: *Scribit itaq; literas ex nomine Achab, & signauit eas annulo eius.* Et *Esther capite tertio*, vbi de Assuero: *Tulit ergo Rex annulum, quo vtebatur, de manu sua, & dedit eum Aman, quo literæ scriptæ ad vniuersos satrapas obsignatæ sunt.* Et capite 8. *Tulit Rex annulum, quem ab Aman recipi iusserat,*

iusserat, & tradidit Mardochæo, qui constitutus est super domum illius. Et Danielis 6.*cap.* vbi de Dario Rege: *Allatusque est lapis vnus, & positus est super os saxi, quem obsignauit Rex annulo suo, & annulo Optimatum suorum.* Et 1.*Machab.*6. de Antiocho Rege: *Et vocauit Philippum vnum ex amicis eius, & præposuit eum super vniuersum regnum suum, & dedit ei diadema, & stolam suam, & annulum.* Et Tacitus *lib. Annal.* 7. de Vonone Rege Parthis dato ab Augusto: *Irridebant & Græci comites, ac vilissima vtensilium annulo clausa.*

C. SVET. TRANQVIL. IN CALIGVLA.

CAP. I.

Quæsturam quinquennio ante, quam per leges liceret, & post eam Consulatum gessit.

EX hoc Suetonii loco conuincitur erroris doctissimus Paulus Manutius, affirmans *lib. de Legibus Romanis*, ad Quæsturam petendam, nullam ætatē statutam fuisse, quemadmodum ad cęteros magistratus obtinendos. Si enim Germanicus, quinquennio ante, quam per leges liceret, Quæstor factus est, ergo lex ætatem Quęstoriam statuebat. Quod etiam ex Quintiliano comprobari potest, *lib.* 12. *cap.* 6. scribente: *Caluus, Cæsar, Pollio, multo ante Quæstoriam omnes ætatem, grauissima iudicia susceperunt.* Sicuti vero Consularis ætas erat anno 43. Prætoria, 40. Ædilitia, 37. Ita Quæstoria anno 27. Namque nullus poterat magistratum obtinere, qui decem saltem stipendia non fecisset; erat autem militaris ætas annus 17. vti docet Liuius *lib.* 25. Quare quum Quæstura esset primus magistratus vrbanus qui peteretur, sequitur Quæstoriam etiam fuisse anno 27. qua ætate vtrunq; Gracchum Quæsturam adeptum tradit Plutarchus. Nec obstat, quod Cæsar anno ætatis suæ 33. Quæstor factus fuerit ex Suetonio, in illo, *cap.* 17. Cic. anno 31. Cato 30. ex Plutarcho. Namque etsi ante annum 27. Quæsturam petere, obtinere, & exercere non licebat, non tamen vlla lege vetitum, post eam ætatem id facere.

C. SVET. TRANQVIL. IN CALIGVLA.

Cap. III.

Forma minus congruebat gracilitas crurum, sed ea quoq; paulatim replebat aßidua equi vectatione post cibum.

COlligit ex hisce Suet. dictis Leuinius Torrentius, Romanos Equites haudquaquã vsos staffeis, seu stapedis; quod & confirmare contendit ex eo, quod neq; Xenophon *de arte Equestri*, neq; IuliusPollux *deEquestribus instrumentis* huius equitandi instrumenti vsquam meminere, quinimo ex Xenophonte, vbi docet Equitem equum ascendere, & ibi iacula contorquere, clare colligitur, sui temporis equites stapedis minime vsos. Præterea, nulli prisci scriptores nedum expresse, sed non tacite quicquam ad rem hanc faciens monumenti reliquere. Addamus, quod si prisci vsum stapedam habuissent; non vtique Scythis ea mala accidissent ob diuturnam equitationem, quæ ab Hip. referuntur *lib. de aere, aquis & locis*, vbi c.2. inquit: *Ab equitatione diuturna eos corripiunt dolores, nimirum propendentibus semper ex equis eorum cruribus, deinde claudi fiunt*; Quod etiam colligere possumus ex Galeno scribente *libro de sanitate tuenda*, c.2. Insidentes æque vtrisque femoribus equi costis firmiter hærere, & crura extendere oportere. His adiungamus, equestres statuas æneas vel marmoreas excellentissimæ structuræ, quæ ad nos peruenere ex antiquitate, cerni sine staffeis equis insidere, quod pariter & in antiquis numismatibus obseruamus. Præterea Virg. lib Æneid. 12. scribit:

Infrenant alii currus, aut corpora saltu
Subiiciunt in equos.

Ex quibus satis constare patet, Romanos priscos nec minus Græcos staffeis non vsos, quum nullibi Homerus de eis quicquam literis mandarit.

Non desunt tamen qui oppositam sententiam tueantur; authoritate præsertim Auicennæ 1. *Cano. Fen.* 3. *doct.* 1. *c.* 5. vbi habet, non oportere subsellares aut pedum integumenta esse iusto arctiora, quoniam eius membri motus longe facilius arcere valeat frigus, ibi enim Auic. interpres, ea equitantium

tantium adminicula, quibus pedes inferuntur, vt sessio cō-modior fiat in equo, *subsellares* vertit. Verum hæc Auic. authoritas recte intellecta, nihil aduersus priorem sententiam concludit; quam & perperam interpretatus est doctissimus Cœl. Rhodig. *lib. 21. cap. 31.* similitudine forte vocis deceptus. Namq; Iacobus de Partibus in Comm. eius loci docet, iuxta antiquam translationem per *subsellares* intelligendum strepas, vel ocreas, quę subsellares dicuntur, quia equitando sub sellis equorum pendent. At quis ignoret, strepas non esse staffas, sed potius genus calciamenti, seu crepidæ, ita dictum à verbo *strepo*, quod est proprie, pedibus vel alio quocunque modo strepitum facere, quod illis contingit, qui hoc munimento pedes calceati incedunt. Præterea, postrema editio seu traductio à Iulio Palamede Adriensi apud Iuntas Venetiis edita, omnem profecto tollit difficultatem: habet enim illius tex. loco subsellaris, *sotular*, quam vocem à solea deriuatam puto, esseque genus calceamenti potius quam equitandi instrumentum illud, vulgo *staffe* appellatum. Illud sane manifestum est, Andream Bellunensem in interpretatione vocum Arabicarum Auicennæ de hac ne verbum quidem fecisse. Mattius Narniensis *lib. de doct. promiscua, cap. 25.* reprehendit Ioannem Tortellium Aretinum qui antiquos staffarum vsum ignorasse credidit, & adducit locum Lucretii huiusmodi:

Et prius est armatum in equo conscendere clostris.

Sed quæso quis clostra staffas interpretatus est? Ad hæc tex. Lucretii *costas* habet non clostra. Sed demus legendum *clostra* vel *crosta*, deriuatam vocem à Græca *κρόσσα*, erit potius interpretanda *scalam*, quam stapedam. Addunt authoritatem D. Hieronymi in quadam Epist. scribentis, se recepisse literas, quum pedes in bistaptria haberet. Sed quid tum? demus tempore D. Hieronymi familiarem & frequentem fuisse stapedum vsum, non tamen ob id inducendum antiquioribus Romanis eundem communem fuisse. Nec pariter obstat epitaphium marmoreum ab Equite Magio, & Thoma Porcaccio in suis funeralibus, & Polyphito in Hypnoretomachia descriptum, in quo stapiæ fit mentio, namque

dato

dato quod illud veteri lapidi esset incisum, non tamen tam antiquum censendum, vt ad priscorum Romanorum tempora iure retrotrahi possit. Demum huius sententiæ sectatores addunt, Equestrem illam statuam Antonini Pii percelebrem, & indubitatæ antiquitatis, conspici in foro Ticinensi, pedibus in staffeas propendentibus. Nam qui oppositam sententiam tutantur, eas statuæ à posterioribus ornamenti gratia appositas contendunt. Ego sane crediderim, sicuti prioribus Romanorum temporibus staffas ignoratas, ita forte posterioribus & declinante Imperio cognitas, & in vsum tractas.

C. SVET. TRANQVIL. IN CALIGVLA.
CAP. XIII.

Itaque vt Miseno mouit, quamuis lugentis habitu, & funus Tiberii prosequens, tamen inter altaria & victimas, ardentesque tædas, densissimo & lectissimo obuiorum agmine incessit super fausta nomina, sydus, & pullum, & puppum, & alumnum appellantium, &c.

DVbio procul Populus Romanus faustis acclamationibus Caligulam excipiens, illum *pullum, puppum*, appellabat; Quæ tamen voces quum apud scriptores non solum in bonam partem, sed & in malam acceptæ obseruentur, mali principatus illius futuri omen dederunt, quod ex mox dicendis clare apparebit. Quod enim faustam felicitatem significent, & nomina blandimenti sint *pullus & puppus*, præsertim nouellæ ætatis pueris accommodata, constare potest ex Pompeio Festo scribente lib. 14. *Pullus Iouis dicebatur Fabius, cui Eburno cognomen erat, propter candorem, quod eius nates fulmine icta essent.* Et Arnobius contra gentes, lib. 4. *Et vt Iouis dicatur pullus, in partibus Fabius aduritur mollibus, obsignaturq; posticis.* Et Plautus in Cas.

Meus pullus, meus passer.

Et Horat. lib. 1. Sat. 3.

Appellat Pætum patrem & pullum.

Hinc iure Festus ait: *Quem quis amabat, pullum eius vocabat.* Idem

Idem de puppa affirmandum. Horat. *lib. 2. Saty. 3.* Puppum & Pupillam appellat. Et Martialis lib. 10.

——Puppam se Gellia dicit,
Cum sit anus.

Varro: περὶ γήρως, *Mammam lactis sugentem pascere puppum.* Et Ausonius.

Barbara, quæ Latias vincis alumna pupas.

At in malam partem pulli vocem acceptam constat. Extat enim Epigramma Ausonii in M. Pullarium Felem *num. 73.* quod incipit:

Quid Marcus? Feles, nuper pullaria dictus.

Nam vt Felis virginalis à Plauto *in Rudente* dicitur virginum raptor, ita Ausonio *Feles pullaria*, raptor est puerorum, & corruptor. Habet enim in eo:

Peruersæ Veneris postico vulnere fossor,
Lucilli vatis suppilo pullipremo.

Vnde Lucilius *pullipremones* vocat compressores puerorum, seu pædicones. Ita *pupæ* dictæ sunt imagunculæ, seu simulacra puellaria, ex linteo insuta, & tormento infarcita, quas vestibus amicire solent puellæ, & illis ludos suos exercere. Varro περὶ ἀνθρώπων φύσεως: *Itaque breui tempore magna pars in desiderium puparum & sigillorum veniebat. Quas priscis temporibus virgines pueritiam egressæ, tanquam virginitatis suæ insignia Veneri condonabant.* Hæ itaque imagines tanquam vilia rudimenta habita sunt, & nullius momenti. Vnde Persius Saty. 2.

Dicite Pontifices, in sacro quid facit aurum?
Nempe hoc quod Veneri donatæ à virgine pupæ.

Ita & vulgo *Pupones* seu *Puoni* per superlatiuum dicuntur stolidi viri & inepti; & pupæ diminutiuum *pupulum*. Ita in Catulli Epigrammate:

Deprendi modo pupulum puellæ.

Sic *Pupillum*, cuius significatio vulgatissima est, pupi diminutiuum dixit Caius, *l. 141. §. 1. ff. de verb. sign.* His itaque vocibus licet faustis & blandis Romana plebs excipiens Caligulam, illius luxuriem & stoliditatem inscia tum, præsagio quodam diuinata est. Ex dictis patet, quomodo interpretanda sint verba illa Liuii libro 42. *Priuerni lana pulla terra enata,*

enata, hoc eſt, pura ſeu iuueni, & virgine, quæ ſcilicet non antea fructificauerat.

C. SVET. TRANQVIL. IN CALIGVLA.
CAP. XVIII.

Edidit & Circenſes plurimos à mane vſque ad veſperam, interiecta modo Africanarum venatione, modo Troiæ decurſione, quoſdam autem præcipuos, minio & chryſocolla conſtrato Circo, nec vllis, niſi ex Senatorio ordine aurigantibus.

HVnc locum perperam interpretatum Leuinium Torrentium libet adnotare, non doctiſſimi viri carpendi ſtudio, ſed ne ſtudioſi bona fide periclitentur, quorum beneficio conſulere mens eſt. Inquit itaque Torrentius in Com. huius textus: *Idem factum eſt à Nerone, Plinii authoritate lib.33. c. 5. quum ipſe concolori panno aurigatus eſſet, concolorem autem praſinum vocat. Et Neronem, & Caium id feciſſe credendum, quum vterque pari inſania praſinæ factioni fauerit.* Sed Dii boni, quid chryſocollæ & minio cum colore praſino, quum illam lutei coloris, hunc rubei eſſe clare conſtet. Et præſertim id de Chryſocolla eodem loco teſtatur Plinius inquiens: *Chryſocollæ duo genera faciunt, luteumque ſeruant in lomenta, & liquidam globatis ſudore reſolutis.* Et Vitruuius ſcribit pro Chryſocolla, infici cæruleum herba, quæ lutum appellatur. At quum Plinius ſubiungat paulo poſt: *Summa commendationis eſt, vt colorem herbæ ſegetis lætæ virentis quam ſimilime reddat*, excuſari poteſt Torrentii dictum de Chryſocolla; ſed de minio, nullo pacto; Namque Plinius *eodem libro 33.cap.7.*ait, ex arena rubente parari, & inſuper illius arenam cocci colorem habere. Et paulo poſt: *Neque alius eſt color, qui in picturis proprie ſanguinem reddat.* Euſtachius Homeri interpres ſcribit, apud Armenios quandoque rubentes niues conſpici, quod loca illa μιλτῶ, id eſt, minio ſcateant. Ita Miniatas leges obſeruamus appellari ob earum rubricas, quas dicunt, & quod rubro colore earum capita ſint conſcripta. Vnde Perſius Saty.5.ſcribit.

Excepto ſi quid Maſuri rubrica notauit,

Loquens

Loquens de Iurisconsulto Masurio Sabino.& Iuuen. Sat.14.

Perlege rubras
Maiorum leges.

Et Ouidius lib. 1. Tristium.

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.

Et Prudentius contra Symmachum *lib.2.* inquit:

———Dicat cur condita sit lex
Bis sex in tabulis, aut cur rubrica minetur.

Et Fabius Quintilianus *libro 12. cap. 3.* tradit, quod Leguleii quidam ad album & rubricas se transtulerunt. Ita miniatam ceram pro rubea obseruamus apud Ciceronem scribentem ad Atticum lib.15. Epist.8. & lib. 16. Epist. 6. *Num miniatula cera aliquid notare, est loca corrigenda adnotare.* Ita Cicero loco prius allegato de scriptis literis inquit: *Vereor ne miniatula cera tua pluribus locis notanda sint,* Et posteriore loco: *Ceras enim illas tuas miniatulas extimescebam.* Et Vitruuius *libro 9. cap. 3.* tradit Democritum de rerum natura sua volumina & commentaria annulo signasse, & cera ex milto; Miltum autem antiquis fuisse minium constat ex Plinio, loco citato. M. Varrro *Deos Minianos* vocat eorum simulacra antiqua consuetudine minio depicta, quod Plinius docet *lib. 33. cap. 7.* id est, colore rubeo. Quodq; constat etiam clare ex Virgilio *in Eclog.*10. cui titulus *Gallus*, vbi habet:

———Quem vidimus ipsi
Sanguineis ebuli baccis, minioq; rubentem.

Quo loco Seruius adnotauit triumphantes solitos oblinere se rubrica, & ita Camillum triumphasse. Quod loco citato etiam confirmat Plinius, & *lib. 35. cap.12.* tradit, Iouis effigiem fictilem fuisse, & ideo miniari solitam, & Æthiopes in bellum profecturi, corpora minio inficiunt, forte, ne vulneribus sanguinem effluentem agnoscant, minusque ideo terreantur, quod tradit Herodotus *lib.8.* Ex his itaque nullo pacto affirmari potest, Neronem & Caium circumstituisse minio, eo quod fauerent Prasinæ factioni, id est, viridi. Amphitheatrum *arenam* dictum etiam obseruamus, eo quod locus hic arena sabulari consterneretur, vt stabiliori gradu pugnantes pedes sisterent, & vt, bibula quum sit sanguinem

profluentem è vulneribus ebiberet, & ficcaret, ne lubrico pauimento facile caderent gladiatores, & cæteri pugnantes. Aliquando tamen prodigentia Principum rasura lapidis albi locus stratus, scribente Plinio lib. 36. *Inuenere & alium vsum eius lapidis in ramentis quoque Circum maximum sternendi, vt sit in commendatione & candor. Aliquando & minio & chrysocolla,* vt hic tradit Suet.

C. SVET. TRANQVIL. IN CALIGVLA.

CAP. XX.

Edidit & peregre spectula in Sicilia: Siracusis Hasticos Ludos, & in Gallia Lugduni Miscellos.

NOn possum præterire hunc locum, quem perperam mea quidem sentẽtia interpretati sunt viri doctissimi. Inter recentiores Leuinius Torrentius hunc textum enarrans, non *Hasticos* sed *Atticos*, vel *Aciacos* legendum putat. Turnebus *Aduers. lib.* 18. *cap* 5. Atticos vel Asticos reponit. Asticos autem interpretatur *vrbanos*, quod sint etiam ludi rustici, vel potius Athenienfium ludos, quorum vrbs *Astu* dicebatur, ex Athenæo *lib.* 8. *in Dipnosophistis*, vbi Charicles inquit: περὶ ἀστικοῦ ἀγῶνος, & Plutarchus *in Isocratis vita* scribit: διδασκαλίας ἀστικὰς καθῆκεν. In eundem sensum legi posse ait *Atticos*, id est, quales Athenienses dabant scenicos, scilicet liberalibus, lenæis, chytris, & panathenæis. Quod si quis *Actiacos* legat, non improbo, quod in Italia celebrantur, ex Ausonio Edil. 9.

Tales Cumano despectat in equore ludos
Liber, sulphurei cum per iuga consita Gauri,
Perq; vaporiferi graditur vineta Vesuui
Cum Venus Actiacis Augusti læta trophæis
Ludere lasciuos fera prælia iussit amores.
Qualia Niliacæ classes, Latiæq; triremes
Subter Apollineæ gesserunt Leucados arces.

Idem Turnebus lib. 14. c. 17. *Actiacos*, ait, *faciebant in memoriam Actiacæ victoriæ*, de quibus Maro 3. Æneid.

Actiaq; Iliacis celebramus littora ludis.

Sed

Sed quam inepte Virgilii hunc locum adducat, non est qui non videat, celebrabantur enim Iliaci ludi in Actio littore à Troianis; non Actiaci, quum nondum Roma ædificata esset. M. Antonius Sabellicus *Actios* & ipse legendum esse magis probat, *Hasticos* tanquam verbum nouum reiicit; nam si ab hasta deductum, *Xysticos* (inquit) *dixisset Suet. non Hasticos, vt alibi*; at pace eius dixerim, longe aliud Xystum vel Xysticos ludos fuisse, constare eodem Suet. *in Augusto, c. 45. & 72. & in Galba, cap. 15.* vt nos superius demonstrauimus, quamuis ξυστὸν Græce hastam significare non ignorem, & inde Xysticos vocatos quandoque gladiatores, qui hasta vterentur. Ego vero cum Beroaldo dubio procul recipiendam vulgatem & Germanicam editionem, existimo quæ habet *Hasticos*: Non enim video cur potius *Actiacos* iure legendum quis existimet; Quum enim quinquennales Actiaci ludi essent; ex eodem Suet. *in Augusto, c. 18.* non vtiq; reticuisset Suet. Caligulam Syracusis Actiacos celebrasse, quum statutum tempus celebrandi eos adu[?]nisset, nec ipse Romæ esset, sed in Sicilia; Addamus ex eodem loco, Augustum post Actiacam victoriam vrbem Nicopolim apud Actium condidisse, ludosq; illic constituisse. Quamobrem quum Syracusana vrbs non multum distet ab Actio promontorio; non vtiq; Caligula in spectaculorum editione profusissimus, ludis consuetis Syracusanum populum & Insulares Siculos oblectare elegisset. Quod si quis etiam ex ipso Suet. *in Tiberio, c. 6.* Actios ludos Romæ edi solitos contenderit, præsertim post Actiacum triumphum ab Aug. Romæ habitum, non abnuemus; at par erit ratio, siquidem Siculi & cæteri prouinciales omnes Romam frequenter proficiscebantur, ibiq; præ cæteris etiam diutius & frequentius commorabātur, ob rei frumentariæ negotium, quod ex scriptorum monumentis palam est. Amplius, quum ex *c. 23.* habeamus, Caligulam Augusti insectatione Actiacas singulas victorias, vt funestas populo Romano & calamitosas vetuisse solemnib. feriis celebrari, quis affirmare vere poterit Actiacos ludos, qui in Actiacæ victoriæ memoriam celebrabantur, Syracusis edidisse? Nec minus censendū *Atticos* vel *Asticos* (quod

idem est) legendum; quum enim apud Græcos potissimum quatuor spectaculorum genera exhiberi solita apud scriptores omnes obseruemus, nempe Olympica, Isthmia, Pythia, & Nemea, profecto non ita generice Suet. (alioquin exacte diligens in scribendo) ludos Atticos appellasset. Rationi ideo magis consonum, quod Hasticos dixerit ab Hasta, sicuti gladiatorii dicti à gladio, quibus paria pugnantium in spectaculis publicis inuicem dimicabant. Quod vero hastis milites Romani legionarii in bello æque ac gladiis vterentur, (cuius imago quædam erant pugnæ gladiatorum Athletarum, & aliorum Gymnasticorum (clare constat ex Liuio *libro* 8 vbi etiam inquit, quod hastati omnium primi pugnam inibant. Et Hastatorum quoque in pugna meminit *libro* 22. Et manipuli hastatorum *libro* 10. *circa fin.* Et ex Varrone *lib.* 1. aut aliorum computatione 4. & ex Æliano *de instruendis aciebus*. Ex Ouidio quoque *lib.* 3. *Fastorum*, vbi habet de Romulo: *Hastatosque instituit decem.* Erantque & suæ dignitates & munia in hastatis, sicuti & in cæteris legionariis militibus, quod docuit Vegetius *lib.* 2. *c.* 8. & ante ipsum elicimus satis aperte ex Liuio *lib.* 30. *&* 41. *in orat. Sp. Ligustini.* Ad hæc qui in prælio strenue pugnasset, & præclarum aliquod facinus edidisset, hasta pura, id est, sine ferro donabatur, quod docet Seruius in 6. Æneid. eo loco:

Ille vides pura iuuenis qui nititur hasta?

Et Flauius Vopiscus *in vita Probi*, scriptum reliquit, illum quum bello Sarmatico adhuc Tribunus multa fortiter fecisset, inter plura cætera militaria dona, hastis puris quatuor donatum; Quod factum inquit Sex. Pompeius, quia in hasta summa armorum & Imperii erat. Ita ignauis militibus, & qui grauiter deliquissent, in pœnam hastam ademptam obseruamus ex Festo Pompeio *lib.* 3. vbi de censione hastaria verba facit. Vel etiam ob eandem causam illis hasta defringebatur, ex Amm. Marcell. *lib.* 25. loquente de Iuliano puniente desertores in prælio aduersus Persas, cuius hæc verba sunt: *Ad indignationem iustam erectus Imperator, ademptis signis hastisq; defractis eos qui fugisse arguebantur, inter impedimenta & sarcinas, & captiuos iter agere imposuit.* Addamus frequentem vsum

vsum hastæ in re militari satis ostendere varia hastarum nomina, & vtendi illis modi diuersi, siquidem *Prapilatas hastas* legimus dici, quæ ferreas habent cuspides, quasi præferratas. Herodotus Hist. 7. τυλωτὰ vocat. *Sarissas & Macedonicas hastas* prælongas obseruamus apud Liuium lib. 37. & 39. *Velitares hastæ*, id est, quibus eminus iaculabatur, apud eundem *lib.* 38 Et apud Ouidium in Ibin.

Vtq; petit primo plenum flauentis arenæ,
Nondum calfacti velitis hasta solum.

Hanc Polybius vocat γρόσφον. *Amentata hasta* hac grauior erat, & maior, quæ vt maiori impetu torqueretur, habena vel amento media vinciebatur. Vnde *amentatam sententiam intorquendam*, metaphorice dixit D. Ambrosius. Huiusmodi *Ansatas hastas* vocauit Macrobius *lib.6.cap.5.* inquiens: *Spargere sese hastis ansatis.* Et apud Nonium: *Ansatas mittunt è turribus.* Aceraces hastæ Persicæ vocantur ab Arriano, sicuti Frameæ Germanorum erant, & Gessæ Gallorum. Hastas quasdam Naumachas apud Homerum legimus, quæ erant oblongæ ad naualem pugnam accommodatæ. Hastas veluti vallum obiectas, apud Liuium *lib.35.* legimus. Vnde & illud Virgilianum *6.Æneid.*

Stant terræ defixæ hastæ.

In hunc enim vsum antiqui posteriorem hastæ partem acuebant; vnde σαυρωτῆρα appellat Homerus. Amplius ex Liuio lib. 1. *Quum Romani bellum alicui populo indicebant, Fecialis hastam ferratam sanguineam, & praeustam ad fines illius ferebat.* Et ex Pausaniæ monumentis habemus vetus Adagium: *Hastam & caduceum mittere*, id est, pacis, vel belli arbitrium. Quod pariter docet Polybius lib. 4. *Carthaginenses quum bellum vellent indicere Romanis, miserunt hastam.*

Hastarum vsum in bello duplicem potissimũ agnoscimus; nam vel è manu cominus vtimur, *Anchemala* vel *Orecta* dictæ; nam ὀρέξαι, *manu percutere* significat; vel eminus iaculantur & à vibratione *Palla* dicuntur. Apud Tacitum *lib.* 2. hastas in prælio tormentis excussas adnotauimus. Et apud eundem eleganter, *protendere hastam*, pro in hostem aduersum dirigere, sicuti *colligere* apud eundem habemus, pro hastam

reducere, quam antea in hostem intenderas, vt eum ferires? scribit enim ibidem in hæc verba: *Quum ingens multitudo arctis locis prælongas hastas non protenderet, non colligeret.* Colligere autem hastam, Virgil. lib. 10. *reducere* dixit:

——— Ille reducta
Loricam clypeique ingens onus impedit hasta.

Postremo adnotamus, bellatores viros magnos inuocare hastam, & iurare per illam, apud scriptores legi. Ita Virgil. 12. Æneid.

——— Nunc o nunquam frustrata vocatus
Hasta meos.

Ita apud Æschylum Parthenopæus per hastam iurat. Et apud Valerium Flaccum legimus.

Hanc ego magnanimi spolium Didymaonis hastam,
Quæ neque iam frondes virides, neque proferet vmbras,
Vt semel est auulsa iugis, ac matre perempta
Fœda ministeria, & duras obit horrida pugnas,
Testor.

Ex his omnibus patet, quam frequens præcipuusq; vsus hastarum in re militari fuerit, cuius ad imaginem quum ludi ederentur, iure optimo Suetonius ab hastis *hasticos* eos appellare potuit, in quibus, hastis præsertim pugnantes, inuicem dimicarent. Nec verbum istud, tanquam monstruosum, relegandum à textu, quod perperam viri doctissimi Torrentius, Turnebus, & Sabellicus opinati sunt.

Minori sane difficultate elicimus, qui fuerint ludi Miscelli. Beroaldus existimauit posse *Miscellos* interpretari Athleticos, sicque appellatos à Miscello Crotonis conditore, in qua ciuitate Athletæ plurimi floruerunt. Sabellicus vocis interpretationem prætermisit, immoratus tamen in Lugduni voce clarissima explicanda. Torrentius Turnebum, iniuria quidem, carpit, obiiciendo illi, quod *lib. Aduers. 22. cap. pariter* 22. Miscellos ludos eos arbitratus sit, quos Iuuenalis Saty. 11. *Miscellanea* dixit;

——— Sic veniunt ad Miscellanea ludi.

At id Turnebus non scripsit, & si scripsisset (vt mea fert Minerua) non aberrasset. Recte tamen Torrentius ipse *Miscellos*

exponit

exponit ludos varii generis, quod & ante ipsum Beroaldus fecit. Sic Gellius lib. vlt. cap. 11. *Miscellaneam doctrinam* dixit, hoc est, varii generis. Ita & Apuleius lib. Metamorph. *Miscellaneam turbam* scripsit, id est, ex variarum gentium colluuione constantem. Sic *Miscellanea* libros suos nonnulli ex recentioribus inscripsere, in quibus variis de rebus pertractant. Ita & *Miscella columbæ* Varroni *lib. 3. c. 7.* ex agresti & domestico progenitæ, & *Miscellæ vites* Catoni *lib. de re rust. cap. 6.* quæ omni agro conueniunt, cæterisq; omnibus vtiliter miscentur. Et *vuas Miscellas*, c. 13. ex quo præliganeum vinum, quod rustici bibunt, conficitur, *Mischiato*, vel *Torchiato* vulgo dicimus. Sic & *Miscelliones* appellati authore Festo *lib. 11.* qui non certæ sunt sententiæ, sed variorum mixtorum iudiciorum sunt. Eodem modo Suetonius ludos Miscellos appellauit, quod ex variis ludorum generibus confecti Lugduni præbiti à Caligula fuere.

C. SVET. TRANQVIL. IN CALIGVLA.

CAP. XXII.

Hostiæ erant Phœnicopteri, Pauones, Tetraones, Numidicæ, Meleagrides, Phasianæ, quæ generatim per singulos dies immolarentur.

QVi sint temporibus nostris *Phœnicopteri*, *Tetraones*, *Numidicæ, & Meleagrides*, nec expositores hoc loco docent, nec apud alium authorem scriptum adhuc mihi legere contigit. Quinimo Alexan. ab Alex. *libro 3. cap. 12.* hunc locum citans, Tetraones, Numidicas & Meleagrides prætermittit, tanquam huiuscemodi voces expauescens, alioquin vir æque diligens, ac doctrina insignis. Qua de re non incongruum futurum existimo, me id aperire conari. Phœnicopteros nobis esse puto Psittacos illos magnos, qui ad nos ex Indiis afferuntur, siquidem hanc vocem deriuari scimus à dictione Græca φοινίκεον, id est, rubrum, & πτερὸν, id est, alam. Huiusmodi autem esse Psittacos iam memoratos constat. Quod & Iuuenalis testimonio *Saty. 2.* confirmare possumus scribentis:

——Scythicæ volucres, & Phœnicopterus ingens.

Præterea Plinius *lib.* 10. *c.* 48. inquit, Phœnicopteri linguam præcipui saporis esse. Apicius docuit, *Nepotum omnium altissimus gurges.* Psittacos autem memoratas ingentes linguas crassasque habere nemo ignorat, ob idque sapidissimas existimandas, quod experimento Apicius comprobauit. Lampridius in Heliogabalo: *Exhibuit & Palatinis ingentes dapes, extis mullorum refertas, & cerebellu Phœnicopterum.*

Tetraones Has aues esse apud nos, quas Anatas Indicas vocamus, conicere licet ex Plinio *lib.* 10. *c.* 22. inter anseres reponente, & ita scribente: *Decet & Tetraones suus nitor, absolutaque nigritia in superciliis coccirubor*, tales autem esse iam memoratas non dubitandum. Legendum autem *Tetraones*, non *Erythrotaonas*, vt alii, quod Angelus Politianus *Miscellan. c.* 57. docet, & Torrentius hoc loco, ex Tertulliani verbis aduersus Marcionem.

Numidicæ & *Meleagrides* aliqui legunt coniunctim, alii separatim. Quare si nos Numidicas, & Meleagrides, aues diuersas accipiamus, Meleagrides, Africanas gallinas esse (quarum meminere Plinius *lib.* 10. *c.* 48. & Varro *lib.* 3. *de re rust.*) dicemus, quæ nobilis gallinæ Turcicæ seu Cairinæ appellantur, quum sint grandes, gibberæ, & variis conspersæ plumis, vt dicti scriptores tradidere: nisi quis cum Calepino has esse malit nostrates Gallinas Indicas, seu pauones Indicos dictos. Numidicas vero esse puto quæ ex Alexandria ad nos transferuntur, Venetiisque *Pharaonis Gallinæ* vocantur. Quæ coniectura dicta lector accipiat, quum de huiusmodi auibus ex scriptorum sobrietate quid amplius afferamus non habeamus.

C. SVET. TRANQVIL. IN CALIGVLA.

Cap. XXVI.

Quosdam summis honoribus functos ad Essedum sibi occurrere togatos per aliquot passuum millia, & cœnanti, modo ad pluteum, modo ad pedes stare succinctos linteo passus est.

IN huius loci interpretatione satis parci sunt interpretes, nec rem exacte aperiunt. Quare, quid nos sentiamus, in medium

medium afferre libet. Per *Pluteum* Suet. intelligere lecti triclinaris caput existimo, vt sensus sit, Senatores, modo ad caput, modo ad pedes lecti, linteo succinctos stare passum Caligulam, dum cœnaret. Pluteum vero dicitur, quia ea pars consepiebatur tabulis, quod & hodiernis, præsertimq; patrum & auorum nostrorum temporibus fieri consueuisse norunt omnes. Plutei enim, vt cętera significata omittamus, proprie appellantur tabulæ, quibus aliquid præsepitur, *ex Festo Pompeio.* Ita Liuius inquit: *Cratibus, pluteis & linteis contectus.* Ita tabulæ vocatæ constituentes librorum vel signorum repositorium. Iuuen. Saty. 2.

Et iubet Archetypos pluteum seruare Cleanthas.

Et apud Ciceronem lib. 1. ad Atti. *Sigilla plutealia, imagunculæ pluteis,* id est, tabulis inclusæ dicuntur. In hunc sensum etiam testudinis machinæ bellicæ partem, quam Athenæus θωράκιον Græce dixit, Vitruuius appositissime vertit *Pluteũ.* Quod alii ad verbum *Loriculam* appellauere. Et apud iurisperitos plutei dicuntur tabulæ affixæ, vel parietibus adiunctæ, *in l. 41. §. 7. de legat* 1. Vlpianus l. 17. §. 2. de act. emp. *Reticuli circa columnas, plutei circa parietes, item cilicia vela, partes adium non sunt.* Quia itaque discubitorii lecti prior & superior pars tabulis circumsepiebatur, ob id ea pars pluteum dicta. Hanc nostram sententiam confirmare videtur Martialis *lib. 3. Epigram.* 49. vbi inquit:

Excluduntq; senem sponda qui parte cubabat;
Namque puer pluteo vindice tutus erat.

Hanc lecti partem puto à Iuuen. *Saty.* 11. frontem appellatam, quum ait:

Sed nudo latere, & paruis frons area lectis,
Vile coronati caput offendebat aselli.

Pluteus enim, seu frons lecti circummuniri tũ tabulis tum æreis tum asseribus ligneis poterat. Propertius lib. 4.

Lygdamus ad plutei fulcra sinistra latens.

Id est, ad fulcra sinistra plutei absconditus, ne videretur. Pars enim sinistra fulcri plutei est latus ad tabulas capitis lecti in parte sinistra, quam vulgo *Sponda stretta* dicunt, quæ versus parietem thalami situari solet. Fulcra enim

dicta partes lectorum thorum sustinentia, vnde fulcrum sinistrum & dextrum. Virgilius 6. Æneid.

——*Fulgent genialibus altis,*
Aurea fulcra thoris.

Et Gellius, *Neque apud eius lecti fulcrum capsam esse cum strue aut ferro oportet.*

C. SVET. TRANQVIL. IN CALIGVLA,
Cap. XXVI.

Scenicis ludis, inter Plebem & Equitem causam discordiarum serens, decimas maturius dabat.

QVid hoc loco per Decimas intelligendum sit, se non sat scire fatetur Leuinius Torrentius. Beroaldus ait, id nomen esse Imperatoriæ liberalitatis, at qualis esset, non explicat, sed alteram interpretationem adiungit, explicans *decimam ad horam*, ita vt sensus sit, Caligulam decima hora ludos exhibere consueuisse, sed vt sereret causas discordiæ inter Equites & plebem, maturius dedisse ludos scenicos, hoc est, ante horam decimam. Sabellicus refert *decimam* ad tributi seu vectigalis genus. Quæ sane interpretationes minus apposite textus sensum aperiunt, quemadmodum ex serie verborum in illius lectione facile dignoscitur, nam in earum singula confutanda tempus conterere superuacaneum duco. Nec profecto magis ad rem faciunt quæ Glareanus scriptis mandauit. Probabilior certe, mea sententia, Turnebi explicatio, quam affert *libro Aduers.* 18. *capite* 5. inquiens, per decimas hoc in loco intelligendum, missilia & tesseras, quæ in spectaculis ab Imperatoribus (vt alias fuse docuimus) populo impartiebantur. Verum optarem, quod declarasset, qualia essent huiusmodi missilia, cur Suetonius decimas vocet, & cur maturius data, discordiarum causa essent inter Equites & plebem. Nos textus genuinum sensum percipere cupientes, quæ diligenti indagatione assequuti sumus, lectori proponimus. Occurrebat primo; In Scenicis Ludis aliisque consimilibus spectaculis aliquando Romanum populum pro subsidiis certam pecuniam

pecuniam persoluere consueuisse, quod ex Plutarcho *in vita C.Gracchi* colligimus, scribente: *Quum esset populus gladiatores in foro spectaturus, pleriq; magistratuum pulpita ad spectandum circa forum construxerunt, easq; mercede locabant, hæc eos amoliri Gracchus iussit.* Cornelius Tacitus & ipse *lib. Annal.4.* meminit Attilii cuiusdam, libertini generis, qui in gladiatorio spectaculo apud Fidenam amphitheatrum construxit, non municipali ambitione, sed sordita mercede negotio quæsito.

Nonnunquam etiam Principum liberalitate subselliorum loca gratuito dabantur plebi, quod docet præsenti capite Suetonius, inquiens, Caligulam inquietatum fremitibus media nocte occupantium gratuita in Circo loca, eos fuste abegisse. Quibus sic se habentibus, sic textum interpretari posse cogitabam, plebi scilicet frequenti, maturius solito decimas dedisse, hoc est, tesseram vnicuique exhiberi consuetam, ad hoc vt intra Circum admitterentur ad scenicum spectaculum, quod & nostris temporibus factum non semel obseruauimus, illas autem tesseras decimas appellatas putamus, eo quod essent veluti denarius constans ex decem assibus, quale & diurnum militare stipendium fuisse, ex Tacito alibi diximus. Sed mehercle hæc explicatio (vt ingenue fatear) haud plene satisfacit; quam itaque genuinam censeo, propono. Quoties spectacula publica à Romanis Principibus, ob diem natalem, cultum Deorum, aliamve similem causam populo dabantur, eisdem mos fuit, peractis spectaculis, patritii generis homines conuiuio excipere, quod *cœnam rectam* dictum, alias docuimus, verum multitudine aduenientium, & negotii difficultate tædio affecti, rem ad sportulas traduxere, & in quibus certa obsonia vnicuique impartiebantur. Sed & hoc prætermisso, ad pecuniæ certam quantitatem singulis exhibendum, sportularum loco, deuentum. Hanc autem fuisse decem nummos, ex Martiale colligimus, scribente:

Quum data sint equiti bis quinq; numismata, quare
Bis decies solus Sestiliane bibis?

Vnde & huic pecuniarum summæ *decima* nomen inditum

coniicio. Vt itaque plebs tempus haberet occupandi non solum loca sibi destinata, sed & equestria, Caligula decimas huiusmodi dari solitas peractis spectaculis, ante illa dedit, vt scilicet equitibus in illis percipiendis detentis, plebs equestria occuparet; sicque scribat causam discordiarum inter eosdem.

C. SVET. TRANQVIL. IN CALIGVLA. CAP. XXVI.

Gladiatorio munere, reductis interdum flagrantissimo Sole velis, emitti quemquam vetabat, remotoq; ordinario apparatu, tabidis feris vilissimos senio confectos, gladiatores quoque pegmares, patres familiarum notos, sed insignes debilitate aliqua corporis subijciebat.

NOn pegmares, sed *pegmates* potius legendum puto, nam *pegmares* nullo pacto vox Latina est. Error autem contigit typographis ex proximitate cancellorum, in quibus literæ R & T typographicæ adseruantur, & similitudine literæ R ad T, ita vt in compositione & coagumentatione earundem facillime aberrauerint. Pegmates autem dicti gladiatores à pegma Græcis πῆγμα ἀπὸ τοῦ πήγνυμι, quod est, *figo, compingo*. Erant autem proprie pegmata (si Festo Pompeio credimus) armamenta ex ære aut marmore confecta, quæ vt plurimum in atriis, quandoque in porticibus aulisque affigebantur, maiorum aliorumque fortium virorum gesta certius, quam pictura ostendentia, quorum meminit Vlpianus *in l. quæsitum est, §. si domus, D. de fundo instr.* inquit enim: *Nam emptione domus specularia & pegmata cedere, siue si in ædificio sint posita, siue ad tempus detracta.* Quo in loco interpretes exponunt, pegmata esse machinas illas seu ornamenta, quibus statuæ & signa, voluptatis causa, seu memoriæ alicuius fortis viri imponuntur, quæ nobis *Pedestali* dici existimo. Turnebus *lib. 8. Aduers. cap. 9.* scribit: *Quum Iurisconsultus specularia & pegmata dicit, pegmatum nomine videtur intelligere antepegmenta, quæ valuarum sunt ornamenta affixa antis.* At quum in huiusmodi significatione Iurisconsulti scilicet, pegmates gladiatores nullo pacto interpretari possimus,

ſimus, ob id, in confutanda ſeu recipienda Turnebi expoſitione non immorandum. Erant antiquis quoque pegmata machinæ quædam ligneæ, quæ in triumphis, necnon & ſcenicis, aliiſque publicis ludis circumferri ſolebant, variis non modo picturarum generibus exornatæ, ſed & ſuper quas pueri, gladiatores, aliique, pugnas, obſidiones, aliasve hominum actiones repræſentabant; quemadmodum & hodiernis temporibus, in publicis ſupplicationibus ſeu rogationibus, aliiſque publicis Eccleſiaſticis feſtiuitatibus non ſemel factum vidimus, *repræſentationes* vulgo *ſacras* vocant. Ita & in profanis ludis, vti Comœdiarum intermediis dictis, & in pedeſtribus ſimulatis pugnis, pluries factum norunt omnes. Hoc idem Romæ priſcis temporibus frequenter actum conſtat. Pegmata enim in ſcena, in triumphis, in ludis publicis cum pueris & aliis ludioris ex ligneis tabulis confecta perducebant. Ad quod alludens Iuuenalis *Satyr.*4. inquit:

—— Sic pugnas Cilicis ſpectabat & ictus,
Et pegma & pueros inde ad velaria raptos.

Et Martialis *in Amphitheatro Domitiani Cæſ. Epigram.*2. de mole, ſuper qua impoſitus erat Domitiani Coloſſus:

Et creſcunt media pegmata celſa via.

Et lib. 8. Epigram. 33. ad Paulum:

Hæc fuerat nuper nebula tibi pegma perunctum.

Hæc autem pegmata modo repente excreſcebant, modo reſidebant, quod ex Dione colligimus ſcribente in Adriani vita: *Nam ſi ſurgentia ſpectacula & pegmata efferre voluerint, illud nullo pacto effici poterit humilitate loci.* Sed clarius Seneca ad Lucillum *Epiſt.*88. diſerteque, quæ & qualia eſſent huiuſmodi pegmata, aperit his verbis: *His annumeres licet machinatores, qui pegmata ex ſe ſurgentia excogitant, & tabulata tacita in ſublime creſcentia, & alias ex inopinato varietates, aut dehiſcentibus quæ cohærebant, aut quæ diſtabant ſua ſponte cohærentibus, aut his, quæ eminebant, paulatim in ſe reſidentibus.* Pegmatis formam habemus etiã ex Ioſepho *de bello Iudaico, lib.*7. *c.* 1. in hæc verba: *Maxime autẽ erat ſtupor machinarum, quæ portabantur, ſiue pegmatũ fabricatio, pro quorũ magnitudine viribus portantium occurrentes*

rentes timebant, multa enim in tertium, nedum quartum, surgebant tabulatum, & magnificentia fabricæ cum admiratione delectabant. In illis machinis simulachrum belli repræsentatum fuisse significat, vt alii fugere, alii capere viderentur, & per singula pegmata dux captæ vrbis agebatur, ita ordinatus, vt captus fuerat. Plinius *lib.33. cap.3.* magnitudinem commemorans, & pretium ingens pegmatis à Caio in Circo deducti ait, centum & viginti quatuor argenti pondo fuisse. De pegmate Prudentius: *Tabulis superne strata tegunt pulpita rimosa rari pegmatis compagibus.* Apuleius pegma confixilem machinam vocauit, sic enim lib.4. *Confixilis machina sublicæ turres tabularum nexibus, circumforanea domus florida pictura decora futuræ venationis receptacula.* De pegmate etiam idem Suetonius verba fecit *in Claudio, cap.34.* inquiens, illum obiecisse ministros & fabros, si pegma illorum recte & feliciter non processisset. In huiuscemodi machinis etiam igne & flammis fusos antiquos, constat ex Claudiano scribente:

Mobile ponderibus descendat pegma reductis,
Inq; chori speciem spargentes ardua flammas
Scena rotet.

Et Vopiscus in Carino ait: *Præterea exhibuit pegma, cuius flammis scena conflagrauit.* Ad huius generis machinas respexisse D. Augustinum puto, quum *lib.24. de ciuitate Dei* inquit: *Ad quam stupenda opera industria humana peruenit, quæ in theatris mirabilia spectantibus, audientibus incredibilia, facienda & exhibenda molita est?* Fortasse de eisdem meminit Aristoteles *libro de Mundo*, in hæc verba: ὥσπερ δρῶσιν μηχανότεχνοι, διὰ μιᾶς ὀργάνου χαλαστηρίας, πολλὰς καὶ ποικίλας ἐνεργείας ἀποτελοῦντες. Vertit Apuleius: *Machinatores fabricarum, astutia vnius conuersionis, multa & varia pariter administrant.* Nos verbum verbo reddentes, ita vertimus; *Quemadmodum agant machinarum opifices vnius instrumenti fune vel trochlea multas & varias actiones perficientes.*

Quibus omnibus sic se habentibus, sensus erit textus, Caligulam gladiatores pegmares, id est, non fortes, nec vsque ad internecionem pugnare solitos, sed qui super pegmata tantum imaginarias pugnas repræsentare consueuerant,

rant, rabidis feris subiecisse, vt nullo negotio dilaniarentur, sicque crudelitas, quam profitebatur, magis elucesceret, dum populum spectantem æstui ardentissimo exponeret, & pegmates gladiatores patresquefamilias senio confectos rabidis feris obiiceret. Sic enim legendum non dubito, quod fere omnes editiones confirmant; non *rabidas feras;* quod censuit Torrentius doctissimus, nam nostra lectio magis capitis inscriptioni congruit.

Illud etiam profecto reiiciendum, quod interpres quidam adduxit, nempe gladiatores pegmatis fuisse, qui in pugna debilitati, ad pegmata deducenda in spectaculis adseruabantur: nam ex iam dictis clare patet, ad id munus peragendum opus fuisse validissimis, non debilitatis. Postremo tanquam corollarium addimus, Pegmata aliquando à Latinis scriptoribus accepta pro loculamentis pluteisque librariis, nos vulgo *Scancie* appellamus. Sic Ciceronis dicta interpretanda, lib. 4. ad Attic. Epist. 8. *Nihil venustius, quam illa tua pegmata, postquam misisti, libros illustrarunt valde.* Cælius Rhodiginus *lib. 6. cap. 12.* conseptum quadratum illud, in quo farina venalis habetur, pegma vocauit, sed quam apposite, nescio.

C. SVET. TRANQVIL. IN CALIGVLA. CAP. XXVII.

Sæuitiam ingenij per hæc maxime ostendit: Quum ad saginam ferarum muneri præparatarum carius pecudes compararentur, ex noxiis laniandos adnotauit, & custodiarum seriem recognoscens, nullius inspecto elogio, stans tantummodo inter porticum mediam à caluo ad caluum duci imperauit.

INterpretes fere omnes in hoc consentiunt, Caligulam, quamuis ex noxiis, quos laniandos adnotauerat, ex custodibus ferarum, nihilominus, nullius inspecto elogio, omnes medios inter caluum & caluum deduci custodes ad supplicium iussisse; & quamuis locus hic plerosque fatigarit, omnes caluum in propria & communi significatione accipiendum tradidere, quod mihi haudquaquam satisfacere

cere poteſt, ſiquidem Suetonius alioqui exquiſitiſſimus & diligentiſſimus author in ſcribendo, non adeo ſicco pede (vt aiunt) rem ipſam deſcripſiſſet, ſed vt res clara eſſet, appoſuiſſet, binos caluos fortuito eo in loco repertos, inter ſeſe diſtantes occaſionem præbuiſſe Caligulæ, vt illos inter medios omnes ſupplicio deſtinaret. Quamobrem dum rem ipſam penitius ipſe indago, in hanc venio ſententiam, Suetonium per *caluum* non hominem intellexiſſe, ſed extremas partes porticus & carcerum, quibus includebantur feræ ad publica munia reſeruatæ, ſiquidē foueæ ſeu carceres huiuſmodi ſingulæ, alter alteri cohærentes, in longum extendebantur, quibus porticus anteſtabat, extremam autem partem quamlibet vocatam puto *caluum* metaphorice, & ad ſimilitudinem, ſicuti enim in caluicie pili nequaquam conſpiciuntur, ita partes extremæ porticus fouearum, in quibus feræ includebantur, quum eis deſtitutæ eſſent, *caluum* dicebantur. Hocque ex eo colligi poſſe exiſtimo, quod ex Theſauris Stephani habeamus, Phalacres dictos vertices montis Idæ, vbi planta nulla viſitur, niuium ac gelu magnitudine; φαλακρὸς enim Græcis caluus dicitur. Quin addit, Phalacra montana omnia fruticibus nuda vocari. Ita apud Catonem & Plinium *caluatam vineam* legimus, in qua vites quidem ſunt, ſed paucæ admodum & raræ. Apud Columellam *caluari* & *calueſcere* in eodem ſenſu obſeruamus, & apud Plautum *caluor*; ait enim in Caſſina:

Nam vbi domi ſola ſum, ſopor manum caluitur,

id eſt, ab opere fruſtratur. Ita milites & mimi, qui fruſtrati eſſent, calui dicebantur. Et Salluſtius *tertio Hiſtoriarum* habet: *Contra ille calui ratus*, id eſt, fruſtrari. Et Pacuuius: *Cenſeo pater te vocis calui ſimilitudine.* Turnebus *lib. Aduerſ. 20. c. 8.* ex Lexico antiquo *Nucem caluam* adnotauit eſſe auellanam, eo quod ſuprema pars illius cortice deſtituatur. Calua Catoni *de re ruſt. cap. 8.* generis nomen eſt, eas arbuſculas complectens, quæ nuces gerunt, non vndique cortices putamine obductas, ſed ſummo apice nudas, quales auellanæ. Itaq; ſicuti metaphorice hæc omnia ſcriptoribus priuatiue dicta adnotamus, ita & extremam vtramque partem porticus

caueis

caueis ferarum antepositæ, eadem ratione caluam dictam, existimamus, sensusque verborum Suetonii erit, quod Caligula quamuis noxios custodes adnotasset, nihilominus nullius eorum inspecto elogio, stans in media porticu à caluo ad caluum, id est, ab extremis partibus custodes ad supplicium duci ingenita sæuitia & feritate iussisse, quod idem est, ac si dixisset, *omnes.* Hinc prouerbium ortum duxisse, ait Dion, *à caluo ad caluum,* id est, à summo ad imum, à primo ad vltimum, eadem enim voce vtitur ipse Dion, ἀπὸ τοῦ φαλακροῦ μέχρι τοῦ φαλακροῦ. Nec obstat, quod quis obiicere posset, pro interpretum tutela, ex ipsomet Dione scribente, Seianum ad Tiberii ludibrium, qui caluitio deformior erat, in spectaculo quodam curasse per caluos effici omnia à matutina hora in vespertinam, quodque etiam Cæsar Dictator caluitio laboraret, ex Suet. *in illo, c.45. & 51.* Et Domitianus Imperator, quod sæuitia Neronem æquasset, vel antecessisset, & caluus esset. Iuuenalis Sat.4. scripsit:

Caluo seruiret Roma Neroni.

Namque data Romæ caluorum frequentia, nihilominus interpretationem nostram ob iam dicta magis textui congruam arbitramur. Præterea addamus nos, (& forte melius) Caligulam non custodes pecudes carius ementes laniandos damnasse, sed ex noxiis capitali causa carceribus custoditis, non tamen eorum causa cognita omnes destinasse à principio ad finem custodiarum laniandos loco pecudum feris exhibendis. De elogio enim alibi plura.

C. SVET. TRANQVIL. IN CALIGVLA. CAP. XXXII.

Myrmillonem è ludo rudibus secum batuentem, & sponte prostratum confodit ferrea sica.

QVi antiquis dicerentur Myrmillones, non explicant hoc loco expositores. Nos, quæ ex lectione scriptorũ adnotauimus, adducere operæpretium duximus. Erant Myrmillones, authore Festo, pugilum seu gladiatorum genus, qui in spectaculis publicis pugnabant aduersus Retiarios, ob id (inquit) *Retiario pugnante aduersus Myrmillonem*

nem cantabatur. Non te peto, piscem peto, quid me fugis Galle? namque Galliæ Myrmillonis piscis effigies inerat, quod genus pugnæ institutum ait à Pittaco, vno ex septem Sapientibus, sicuti Retiarii tunicati retem & fuscinam in pugna gestabant, quod ex Suet. supra *in Caligula, cap.* 30. dignoscitur, & ex Iuuenale scribente:

Postquam vibrata pendentia retia dextra
Necquicquam effudit.

Et rursus:

Vicit & hoc monstrum tunicati fuscina Gracchi.

Nam Retiarii tunicati pugnabant, *ex hoc loco Iuuenalis, & ex Suetonij loco allegato.* Gallos autem vtplurimum fuisse Myrmillones, ex Festo patet, vel saltem Gallicæ armaturæ genere munitos. Dicti autẽ fuere Mirmillones seu Myrmillones deflexa voce à Græco, quasi *Myrmidones* dixisset, qui Alexandri Magni milites habiti sunt omnium fortissimi; Latinis enim mos est in vocibus à Græco sermone deriuatis, D in L commutare; ita dicunt *Vlysses*, qui est Græce ὀδυσσεύς. Dicti autem fuere etiam Myrmillones sequutores, quia fortissimi in pugna, nunquam terga dabant, sed fugientes insequebantur. Quod autem pugnarent cum Retiariis, patet ex Iuuenale scribente:

—— *Cum Graccho iussus pugnare secutor.*

Quod si dicimus, Myrmillones Gallos fuisse, id intelligi volumus origine, vel quod Gallica armatura vterentur; nam quod & aliæ gentis reperirentur, constat. Scribit namque Cicero in Philippicis: *Ille autem ex Myrmillone Dux, ex Gladiatore Imperator.* Et rursus: *Etiamne ab hoc Myrmillone Asiatico Senatus mandata, legatorum verba audientur?* Et iterum: *L. Frater, qui Myrmillo Milasis depugnarat.*

C. SVET.

C. SVET. TRANQVIL. IN CALIGVLA.

CAP. XXXIII.

Quin & subinde iactabat, exquisiturum semel fidiculis de Cæsonia sua, cur eam tantopere diligeret.

FIdiculas antiquis tormenti genus fuisse, vnanimiter omnes fatentur moderni Scriptores, sed quale id esset, nemo satis explicat, ita ieiuni sunt interpretes hoc in loco, & supra *in Tiberio, cap.62.* Quidam aiunt, fuisse torquendi instrumentum ex duobus obliquatis lignis compactum. Alii machinam fuisse tradunt, qua vti in musicis instrumentis fides extenduntur, ita & in hominibus torquendis nerui hinc inde multis funibus extendantur, quæ machina multos funes habebat. Eculei partem statuit Carolus Sigonius *lib 3.de iudiciis.cap.19.* Nos vero existimamus, non aliud tormenti genus fuisse ab illo vulgato, quo Iudices ad eruendam veritatem noxios seu culpatos torquere consueuerunt, illos fune alligatos in altum extollendo, ea coniectura innixi, quod non sit existimandum, si fidiculæ aliud genus tormenti fuisset, penitus intermissum, nec minus funis tormentum adeo nouum, vt illius antiqui non meminissent, præsertim Iurisconsulti. Non enim alio pacto interpretandum illud *in l.1.& 2.C.Theod.de quæstio.* tormenti genus *fidiculæ* ab eo dictum. Fidiculæ autem dictæ à fidibus seu chordis & neruis, quibus manibus post tergum deuinctis, homines ad torturam funi alligabantur, sicuti fidiculæ musicalium instrumentorum *fides* appellantur. Cic. de natura Deorum: *Fidiculæ numerosæ sonantes, & tibiæ modulatæ canentes.* Non enim assentiendum puto Isidoro *lib.5.Etymolog. cap.27.* tradenti, quod fidiculæ dicti sunt à fide, eo quod ad fidem inueniendam hoc tormenti genere vterentur antiqui. Verum quia retro alligatis manibus torquendum in altum extollebant ligneo instrumento torcularis instar, *Torchiello* vulgo dicunt, & *Torchlea*, iccirco in fidicularum tormento adesse ligna bina aliqui dixere; alii, esse instrumentum ligneum. Quod vero fidiculæ huiusmodi non sint par-

teseculei, sed tormenti genus diuersum, constat ex Valerio Maximo, scribente cap. de patientia: *In Theodoro viro grauissimo Tyrannus tortorum manus frustra fatigauit: Rupit enim verbera, fidicula laxauit, soluit eculeum, laminas extinxit, quam efficeret, vt tyrannicidij consocios indicaret.* Et Seneca *lib. 3. de Ira*, inquit: *Torserat per omnia, quæ in rerum natura tristissima sunt, fidiculis, tribularibus, eculeo, igne.* Ex quibus non solum clare patet, fidiculas aliud tortorium instrumentum ab eculeo, quinimo esse funis tormentum, vt diximus, dum ait, *fidiculas laxauit*, id est, chordas tortorias, vti Ascensius interpretatus est. Quod tormenti genus eleganter explicauit Prudentius *in Hymno D Vincentij*, inquiens:

Vinctum retortis brachiis,
Sursum ac deorsum extendite,
Compago donec oßium
Diuulsa membratim crepet.

Et in D. Romani Hymno:

Miserum putatis, quod retortis pendeo extentus vinis.

Quod si quis fidiculas partem eculei contenderit, ego potius eculeum fidicularum partem dixerim, lignum scilicet rotundum, super quem funes in attollendo torquendum obuoluuntur, findito in foraminibus illius ligno aut ferro, quo circumcirca vertitur lignum illud rotundum & oblongum, quod vsu venire vulgatis torcularibus obseruamus. Quod comprobare possumus ex Sozomeno *Historiæ Ecclesiasticæ libro* 5. scribente: καὶ προσαγαγὼν πρὸς τὸ βασανιστικὸν ξύλον αἰωρεῖσθαι προσέταττεν, id est, *& quum ad tortorium lignum adduxisset, in sublime tolli iußit.* Et Quinctilianus declamatione vltima: *Ideo enim eculeum mouebam artifex senex, tenebam fidiculas ratione sæuitiæ, vt leniter sedibus suis remota compago per singulos artus membra laxaret.* Hæc dum adnotaremus, lætati sumus, legentes apud Cælium Rhodig. lib. 10. cap. 5. *Fidiculas accipiunt pro tormento, quo à tortore sontes funibus alligatis manibus à tergo torquentur vulgo.* Ex quibus coniecturalem nostram interpretationem confirmari clare patet.

C. SVET. TRANQVIL. IN CALIGVLA.
CAP. XXXV.

Ptolemaeum de quo retuli, & accersitum è regno, & exceptum honorifice, non alia de causa repente percussit, quam quod edente se munus, ingressum spectacula, conuertisse hominum oculos fulgore purpurae Abollae animaduertit.

NOnius Marcellus, vbi de generibus vestimentorum, authoritate Varronis *in Cosmophthorine*, Abollam vestem militarem esse dixit, senatoriam alii contendunt, vel saltem honestum vestimenti genus, ex Iuuenale, *Satyra* 4. scribente:

—— Rapta properabat abolla
Pegasus attonitae positus modo villicus vrbi.

Fuit enim Pegasus Iurisconsultus celeberrimus, qui à Vespasiano vrbi praefectus fuit, *ex eodem Iuuenale*, & vt scribitur *in l.2.§.vlt.ff.de orig.iur.* Ad haec Martialis scribit, Crispinum Aulicum potentissimum, *lib.8.Epigram.*48. & Cynicos Philosophos, *lib.1.Epigram.*133. abolla vestitos. Et *lib.*4. de Cosmo Cynico Philosopho inquit:

Cerea quem nudi tegit vxor Abolla grabati,
Cui dat latratus obuia turba cibos.

Et Iuuenalis Sat.3. de Stoico quodam Philosopho:

—— Atq; audi facinus maioris Abollae,
Stoicus occidit barram, delator amicum,
Discipulumq; senex.

Vbi Britannicus interpretatur *maioris Abollae*, id est, Philosophicae & grauioris authoritatis, non minoris, qualis militaris. Turnebus *Aduers.lib.27.c.15.* authoritate vocabularii bilinguis perquam veteris, in quo legitur Latine *Abollam*, Graece ἱμάτιον dici docet, & Abollam pallii genus fuisse, ἱμάτιον enim pallium significat. Quod vero Philosophi pallio vestirentur, nobis testis est Gellius *lib.9 cap.2.* vbi habet: *Video barbam & pallium, Philosophum non video.* Miror Seruium scribentem in eum locum Virg.lib.5.Aeneid.

—— Duplicem ex humeris reiecit amictum,

Abollam fuisse vestem duplicem, quum id nulla autoritate ipse firmet, nec ipse alibi id legisse meminerit.

C. SVET. TRANQVIL. IN CALIGVLA.

CAP. XXXV.

Erat Esius Proculus patre Primipilari, ob egregiam corporis amplitudinem & speciem Colosseros dictus. Hunc è spectaculis detractum, repente & in arenam deductum, Thraci, & mox Hoplomacho comparauit, bisq́ victorem constringi sine mora iussit, & pannis obsitum vicatim circumduci, ac mulieribus ostendi, deinde iugulari, &c.

ADeo ieiune locum hunc interpretes explanarunt, vt mirum sit, quum tamen ampliori interpretatione opus sit, vt sensum genuinum illius elicere valeamus. Thraces feros homines & aspero cultu esse, tradit Pomponius Mela, vbi de Thracia verba facit. Liu. *lib.* 43. Thraces ferocissimas gentium appellat. Et *lib.* 36. inquit: *Quippe illic Macedones Thracesq́, & Illyrici erant. ferocissima omnes gentes.* Catullus in Faselli laude & dedicatione habet: *Rhodum ire nobilem, horridam ve Thraciam*, vbi expositores aiunt, Thraciam horridam appellasse, ab incolarum feritate & immanitate. Quod pariter colligitur ex eodem *per initia lib.* 39. Cæl. Rhod. *lib.* 23. *c.* 28. ex Platone & Arist. docet, Thraces ingenio & memoria oblæsos esse, in iisdem tamen robur ad belli munia & promptitudinem singularem non deesse. Tyrannos olim Thracibus ad patrandas cædes vsos, constat ex Hesychio scribente: τερῆλλεις οὕτως ἐκαλοῦντο μισθοφόροι Θρᾷκες τοῖς βασιλεῦσιν εἰς τὰς φονικὰς χρείας πληροῦντες. Quod & in Pisonem Cicero cognouisse colligitur, dum inquit: *Vt Rex Ariobarzanes Consulem vestrum ad cædem tanquam aliquem Thracem conduceret.* Idem etiam innuit *lib.* 2. *Offic.* scribens: *Tamen ad eam ex epulis in cubiculum veniens, barbatum, & eum quidem (vt scriptum est) compunctum notis Threiciis*, vel, vt alii legunt, *Thraciis, districto gladio iubet anteire.* Nam Thraces notis se compungebant in fronte, ex Strabone *lib.* 7. Nobilitatis enim loco censebantur Thraces frontem notatam punctis prætulisse, *ex Herodoto*, vnde *Thracia nota* in prouerbium. Et in 6. Antoniana: *Myrmillo in Asia depugnauit, quum ornasset Threcidicis comitem & familiarem suum, illum miserum fugientem iugulauit;*

Quo

Quo loco siue legamus *Threcidicis*, siue *Thraciis*, seu *Threiciis*, (vt nonnulli inter se contendunt) intelligendum est de armis, quibus Thraces vti solebāt in pugna, & in amphitheatralibus muneribus, inter quæ præcipua erat Parma, vt docet Aristophanes in Comœdia, quæ inscribitur *Acharnes*. Quum autem fortissimi inter gladiatores Myrmillones essent (vt alibi adnotauimus) illis opponebantur Thraces & & ipsi validissimi, quod ex superiori loco Ciceronis colligere possumus, necnon ex Ausonio in Monosyllabis scribente:

Quis Myrmilloni contendit? æquimanus Thrax.

Qua de re quum Caius Esium Proculum ex amplitudine corporis *Colosseros* dictum, iussisset inuitum in aream deduci, per inuidiam illi opposuit Thracem validissimum gladiatorem, de quo forte illud Plinianum vigesimo primo: *Thracio studioso in Caij Cæsaris ludo notum est, dextram fuisse proceriorem.* Quod autem Caius Thracibus gladiatoribus maxime faueret, constat ex Suetonio scribente de illo, cap. 54. *Sed vt aliorum generum artes studiosissime & diuersissimas exercuit, Thrax & Auriga idem cantor atq; saltator batuebat pugnatoriis armis.* Et cap. 55. *Thraces quosdam Germanis corporis custodibus præposuit.* Thrace itaque victo ab Esio, Hoplomachum etiam gladiatorem rursus comparauit, hoc est, vndiq; armis contectum gladiatorem, quod vocis à Græcis deriuatæ significatio demonstrat; namque Græce τὰ ὅπλα *arma*, & μάχομαι *pugno*. Vnde armis muniti pugnantes *Hoplomachi* dicti. Hos autem Tacitus lib. Annal. 3. *Crupellarios* vocat, necnon & *ferratos*, inquiens; *Adduntur è seruitiis gladiaturæ destinati, quibus more gentico continuum ferri tegimen, Crupellarios vocant.* Et paulo infra de iisdem: *Paulum moræ attulere ferrati restantibus laminis aduersus pila & gladios.* Caius itaque qui optabat Esium succumbere, quum ille Thracem superasset, opposuit armis tectum gladiatorem, alias enim inermes, quoad tegmina corporis pugnabant. Quod clare ex Seneca *lib. 1. Epist. 7.* manifestum fit. Hoplomachum etiam interpretari possumus ex iis, quæ Galenus scribit *lib. 2 de tuenda valetudine, c. 11. & 12.* pro perito Sciamachiæ, id est, vmbratilis pugnæ, seu

 armorum

armorum meditationis, quam voce Græca deluxata vulgares *Scrimiam* dicunt; Armorum enim meditationis motus Hoplomachicos vocat Galenus, qui inter gymnastice se exercentes, gladiatores, Hoplomachicos, Pancratistes & luctatores enumerat. Prior tamen interpretatio magis arridet, tum quia magis textus sensui conuenit, tum etiam, quia superius docuimus ex Suetonio *in Iulio Cæsare, cap.26.* Lanistas in ludo armorum peritos tyrones erudire solitos, quod munus & aliquando per Senatores peritos fieri voluit Cæsar. Hoplomachi meminit Martialis *lib.8.* scribens:

Hoplomachus nunc es, fueras ophthalmicus ante,

id est, ex medico oculorum effectus armatus gladiator, vel armorum exercendorum magister.

C. SVET. TRANQVIL. IN CALIGVLA. CAP. XXXV.

Ita se proripuit è spectaculis, vt calcata lacinia togæ, praeceps per gradus iret indignabundus & clamitans.

LAciniam esse togæ partem nemo negat, at quæ fuerit, à nullo hactenus recte explicatum existimo. Qua de re quid nos putemus veritati consentaneum esse in re hac, aperire libet. Sciendum itaque, præter ea, quæ superius adnotauimus, vbi de toga verba fecimus, eam fuisse amictum Romanorum supernum, in cuius forma describenda conueniunt Scriptores. Siquidem Dionysius *in Pisis* semicircularem fuisse scribit, inquiens, togam pictum fuisse amictum non vt Lydorum quadratum, sed semicircularem, eamque à Romanis *togam*, à Græcis τήβεννον appellatam. Isidorus *lib.19.* ait, Togam pallium esse purum, forma rotunda, mensuram vero togæ iustæ, esse sex vlnas. Athenæus *lib.5.* δειπνοσοφιστῶν, vbi loquitur de sæuitia Mithridatis in togatos, si Græca Latina reddamus, inquit, Romanos oppressos in Asia ad simulacra Deorum confugiendo, aut quadratis vestimentis abiectis ad pallia redeundo, antiquasque patrias iam [illegible]s relictas agnoscendo, vitam [illegible] te tunc temporis,

poris, de rationeque vitandi impetum regium Cicero meminit *in orat. pro C. Rabirio*, inquiens: *Facilius certe P. Rutilium necessitatis excusatio defendit, qui quum à Mithridate Mytilenis oppressus esset, crudelitatem Regis in togatos, vestitus mutatione vitauit*. Ergo ille P. Rutilius, qui documentum fuit hominibus nostris virtutis antiquatisque, prudentiæ Consularis homo, soccos habuit & pallium; ex quibus authoritatem Athenæi confirmari, non est qui non videat, affirmantis togam quadratæ figuræ fuisse Romanis. Quod etiam confirmari potest ex Sexto Pompeio scribente *lib.* 18. Romæ Recinium omne vestimentum quadratum. Recinium autem dici vestem, quæ retrorsum reiiceretur, testatur Varro & Seruius *lib.* 1. *Aeneid.* Ex quorum numero fuisse & togã, non dubitandum; etsi mulierum fuisse togam tradat Varro *lib.* 4. *linguæ Lat.* scribens de læna toga, in hæc verba: *Læna quod est de lana multa; duarum enim togarum instar, vt antiquissimum mulierum recinum.* Ex dictis itaque authoritates de forma togæ scribentium sibi inuicem contrariari videntur.

Ego tamen conciliari posse crediderim, si dixerimus, togam indumentum fuisse vna in parte semicirculare, in altera vero quadratum, cuiusmodi illud amictus superni genus, quo hodie nostrates mulieres vtuntur, & vulgo dicuntur *manti*. Qui etiam & ipsi ea in parte, quæ ad dorsum porrigitur, circularis formæ conspicitur, desinit autem retrorsum in acuminatas & in angulos acutos terminantes; quarum respectu dici potest quadratum indumentum. Consimilis sane figuræ fuisse Romanorum togam coniicio, tum ex iis qui scribuntur ab authoribus, tum etiam ex conspectu vestimentorum, quæ in statuis antiquis Romanorum nobilium obseruamus. Togas autem superinduxisse corpori nullo vinculo annodatas, nec cingulo vllo superiniecto, manifestum puto, sed togam corpus inuoluisse acuminatis illis duabus partibus complicatis, & modo sub axilla altera iniecta, altera super humerum oppositum adacta, cẽsendum, vti videre est in antiquis statuis. Partes autem extremas has acutiores, *lacinias* vocatas, iure optimo suspicari coniicio. Si enim istæ implicabantur, vt dixi, fiebant

sinus vnus, vel duo, pro diuersæ complicationis specie. Ita Macrobius de Cæsare: *Cæsari ita præcipiebatur, vt trahendo laciniam, veluti mollis incederet.* Et de Hortensio: *Hortensius ad speculum se intuens, togam corpori sic applicabat, vt rugas non forte, sed industria locatas artifex nodus adstringeret, & sinus ex composito defluens lateris medium ambiret.* Vnde Cicero in Epistol. Tironi: *Videor enim videre te ementem rusticas res cum villico loquentem in lacinia seruantem ex mensa secunda semina*, id est, vt ego interpretandum puto, in sinu. Ita & exponendum Gellii dictum lib. 11. *Obtentu togæ tanquam se amiciens ex lacinia facto.* Ita quoque Columellæ dicta *lib.* 8. exponenda, vbi ait: *Pecus ægrotum distribuendum in lacinias, vt facilius conualescat.* id est, varia loca separatim & disiunctim ponenda & separanda, ne

Morbida facta pecus, totum corrumpat ouile,

vt ait Poeta. Ita D. Hieronymus *ad Theod.* sermonem sinuosum & flexuosum *laciniosum* appellat, & ab eodem dicitur *disputatio laciniosa*, id est, tortuosa & implicata, vti sinus ex lacinia confecti sunt. Ita Plin. *lib.* 5. *c.* 16. Alexandriam *laciniosam* vocat, id est, in varios gyros & flexus productam. Et in eundem sensum lib. 25. c. 10. *laciniosa folia* dixit. Si vero laciniæ hæ togæ partes solutæ erant, nec corpori circumdatæ aut obuolutæ, sed laxæ & liberæ, tunc non dicebatur toga sinuosa, vel in sinus redacta, sed aperta appellabatur. Ita Valerius Maximus *lib.* 3. de Scipione Africano verba faciens, inquit: *Lauam manum aperta toga circumdedit.* Et Velleius Paterculus; *Scipio Nasica circumdata læuo brachio toga lacinia in Gracchum irruit.* Et rursus Val. Max. lib. 3. *Iussit eum toga laciniis abscissis amictum, discinctaq; tunica indutum, nudis pedibus adesse.* Et Frontinus lib. 4. *Piso ad Titium præfectum cohortis, quod loco fugitiuis cesserat, cincto toga præciso, soluta tunica, nudis pedibus in principiis quotidie stare iussit.* Et Plaut. in Merc.

At tu edepol sume laciniam, & absterge tibi sudorem.

Et Suetonius in Cæsare: *Cæsar quum interficeretur, toga caput obuoluit, sinum sinistra manu ad ima crura deduxit, quo honestius caderet*, id est, soluto sinu ex laciniis obuolutis facto, togæ laciniis crura cooperuit. Ita Plutarchus scribit, Tiberium

Gracchum

Gracchum fugientem togam dimisisse, atque in tunica cecidisse. Et Suetonius hoc loco ait, Caligulam calcata lacinia togæ præcipitem per gradus iuisse. Plaut. *in Asin.* inquit:

Hac lacbrumantem lacinia tenet lacbrumans.

Ammianus Marcellinus *lib.* 30. de Hunnorum gente tradit: *Hostisque dum mucronum noxias obseruat, contortis laciniis illigant, vt laqueatis resistentium membris equitum, digrediendi vel gradiendi adimant facultatem.* Ex quibus omnibus satis patere existimo, quam perperam omnes fere interpretes exponant pro *laciniis*, fimbriatas partes togæ ornamenti gratia imponi solitas, quas vulgo *frangias* vocamus,

C. SVET. TRANQVIL. IN CALIGVLA. CAP. XXXVIII.

Fabricauit & de cedris Liburnicas gemmatis puppibus, versicoloribus velis, magna Thermarum & Porticuum, & Tricliniorum laxitate, magnaque etiam vitium & pomiferarum arborum varietate, quibus discumbens de die inter choros ac symphonias littora Campaniæ peragraret, &c.

VIdetur Suetonius hoc loco male vsurpasse vocem *Liburnicas*; Quum Liburnica, teste Appiano, nauis genus esset velocissimum & bellicum, ita à Liburnis in Illyrico populis dicta, qui consimilibus nauibus Ionium mare & eiusdem Insulas deprædabantur, & per consequens, non excedentes in magnitudine; quod & Lucanus innuere videtur, scribens lib. 3.

Ordine contentæ gemine creuisse Liburnæ.

Et Horatius:

Ibis Liburnis inter alta nauium
Amice propugnacula.

Si itaque Liburnæ seu Liburnicæ naues ordinem geminum remorum non excedebant, & illis vtebantur pernauigantes inter altas & magnas naues, & velocissime mouebantur, quo pacto naues à Caligula de cedris fabrefactas, quę Thermas, porticus, triclinia magna laxitate habebant, magnaque vitium & arborũ varietate refertæ erant, & per consequens

Rr 5 motui

motui veloci ineptæ; Quomodo, inquam, eas Liburnicas appellare iure potuit Suetonius? At, ne authoritatem nostram indefensam relinquamus, dicimus illum in describendis nauibus à Caio fabricatis voluptatis gratia, non magnitudinem, non modum spectasse, sed formam, ideoq; Liburnicas appellasse, quod instar Liburnicæ factæ essent. Liburnicis autem nauibus vsi sunt in maritima pugna Romani, tanquam aptissimis, quas rostratas dixere, ad differentiam [illegible] Liburnicarum; Quod constat ex Eutropio scribente lib.2. Hist. Rom. *Primum Romani C. Duillio & Cn. Cornelio Coss. in mari dimicauerunt, paratis nauibus rostratis, quas Liburnas vocant*, Et idem met Suetonius *in Augusto, c.17.* tradit Augustum post victoriam Actiacam, dum in Italiam traiiceret, bis tempestate conflictatum, partem Liburnicarum demersarum amisisse, simulque eius, in qua vehebatur, fusis ornamentis & gubernaculo distracto. Ita Cæsar *lib. 3. bell. ciu.* tradit Scribonium Libonem Liburnicæ classi præfuisse. Victoriæ Actiacæ potissimam fuisse causam assignat Xiphilinus, quod Antonii naues erant hostium nauibus longe maiores, in quibus triremes paucæ, quinqueremes & deciremes complures, reliquæ inter has mediæ, Cæsariani minores, & celeriores naues habebant. Has maiori ex parte biremes fuisse, & iure Liburnicas existimandum, si minores, & velocissimæ. Qua de re statuendum, Suetonium minime lapsum in nomenclatura nauium à Caio extructarum, quum figuram, non velocitatem, aut magnitudinem spectauit.

C. SVET. TRANQVIL. IN CALIGVLA. CAP. LIIII.

Nec alia de causa videtur, eo die quo periit, Peruigilium indixisse, quam vt initium in scenam prodeundi licentia temporis auspicaretur.

PEruigilium Nicolaus Perottus *in Com. lingua Latinæ*, perperam vigiliam vel custodiam interpretatus est, quod manifeste dignoscitur ex Liuio *lib. 23.* vbi habet, Gracchum inuasisse

inuasisse castra Campana, omnibus portis vt peruigilio neglecta; Peruigilium vero sacrorum causa fuisse, quum triduum sacrificatum esset, & sacrum nocturnum esset, ita vt ante noctem mediam compleretur; Ex quibus etiam & illud colligimus; Antiquos in sacris quibusdam priuilegio vsos. Quod pariter comprobari potest ex Tacito *lib.15.* vbi de Iunone propitiata primum per matronas in Capitolio, deinde adproximum mari, sic scribit: *Vnde hausta aqua templum, & simulachrum Deæ perspersum est, & Lectisternium, & peruigilia celebrauerunt fœminæ quibus mariti erant.* Herodianus quoque idem testatum reliquit *libro 3.* inquiens: *Vidimus sub illo quosdam omnis generis ludos, cunctis editos theatris, simulque supplicationes, & peruigilia. ad formam Cereris celebratos.* Adhæc Cicero *2. de Leg.* ait: *Nouos vero Deos & in his colendis nocturnæ peruigilationes.* Et Suetonius *in Galba*, de illius simulachro Fortunæ inquit: *In parte ædium consecratum, menstruis deinde supplicationibus & peruigilio anniuersario coluit.* His tamen non obstantibus, & voluptatis gratia & hilaritatis causa peruigilia egisse priscos etiam, ex hoc loco clare colligimus. Quid enim licentiæ Scenicæ cum sacris. Sic eadem in significatione idem Suetonius *in Vitellio, c. 10.* vbi Vitellii luxum detestans, eum in Apennini quidem iugis peruigilium egisse tradit. Clarius Tacitus *lib. hist. 3.* scribens omnia apud Vitellium indisposita, temulenta, peruigiliis & bacchanalibus, quam disciplinæ & castris propiora fuisse. Peruigilium vero vigilia quid maius est, ex Martiale scribente, lib. *9.*

Nam vigilare leue, est peruigilare graue.

Et Tacito *lib. Annal. 1.* ingente Rom. milites insomnes magis, quam peruigiles fuisse. Peruigilii mos & nostris temporibus retentus hilaritatis gratia, quum scilicet amici & cognati vel affines inuicem noctu conueniunt, præsertim hyeme, ludisque, confabulationibus, tripudiis, compotationibusque maiorem noctis partem socialiter transigunt. Vulgo dicunt *andare alla veggia.*

C. SVET.

C. SVET. TRANQVIL. IN CALIGVLA.

CAP. LV.

Incitato equo, cuius causa pridie Circenses ne inquietaretur, vicinia silentium per milites indicere solebat, præter Equile marmoreum, & præsepe eburneum, præterque purpurea tegumina, ac monile è gemmis, domum etiam & familiam & supellectilem dedit, quo lautius nomine eius inuitati, acciperentur, Consulatum quoque traditur destinasse.

ABerrant expositores à genuino sensu huius loci, Beroaldus & Sabellicus; ille inquiens, *incitatum*, nomen esse aurigæ, & illi Caium ob illius equum munera illa & regalia præbuisse; Hic, dum ait, legendum *incitati equo*. Multum ille à veritate declinans, hic minus; ambo tamen eadem de causa lapsi, nempe authoritate Martialis, qui *libro* 11. *Epigram*. 1. scribit.

Cocco nullo fulget incitatus.

Et lib. 10. Epigram. 76.

Sed cum sponsio fabulæq; lassæ
De scorpo fuerint & incitato.

Quibus in locis *Incitati* nomen mulionis vel aurigæ fuisse non dubitandum. Verum qui mores Caii ex eodem Suetonio ponderabit, equum adeo celebrem & adamatum non alterius iuris fuisse non permissurum dignoscet. Ad hæc Dion *libro* 59. scribit, quod in Sacerdotibus nouis, quos Caius numini suo instituit, *ex Suet. in illo, cap.* 22. præter Caligulam ipsum, Cæsoniam vxorem, Claudium patruum, qui ei in imperio successit, & equum incitatum, ascriptos fuisse, & cuius sacerdotii magister ditissimus quisq; ambitione & licitatione maxima vocibus comparabat. Et idem Claudius patruus coactus in dicto sacerdotio impendere sestertium octogies, gratis tamen Incitato equo per summam stultitiam datum. Caium itaque omnibus in rebus immodicum, & in equi amore in immensum excessisse credendum est. Quod & ante ipsum alios quoque Imperatores & Principes viros effecisse legimus. L. Verus Antoninus equo, cui *volucer* nomen, aureum simulachrum fecit, quod secum

porta-

portabat, cui quidem passas vuas & nucleos in vicem hordei in præsepe ponebat, & quem sagis fuco tinctis coopertum in Tiberiana ad se adduci iubebat, eidemque mortuo sepulchrum in Vaticano fecit, *teste Capitolino in illius vita.* Hadrianus Cæsar Borystheni equo mortuo monumentum ædificauit, erexitque columnam inscripto Epigrammate, *ex Dione & Spartiano in illius vita.* Plinius libro 8. cap. 42. *Fecit*, inquit, *& D. Augustus equo tumulum, in quo Germanici carmen est. Et Agrigenti complurium equorum tumuli pyramides habentur.* Idem Plinius eodem loco & *lib. 6. c. 20.* scribit, Alexandrum Bucephalo defuncto exequias duxisse, vrbemque tumulo circumdedisse nomine eius; quod confirmat Pomponius Mela *lib. 2. cap. 47.* Solinus *cap. 47.* Plutarchus *in vita Alex.* & Diodorus Siculus *lib. 17.* Q. Curtius *lib. 5.* Iustinus *lib. 12.* & Gellius *lib. 5. cap. 2.* Narrat Pausanias *in Laco. 3.* super equi monumentum procos Græcos iuramentum cœpisse, se vendicaturos Helenæ raptum. Horum omnium dementiam prætergressus Caligula, qui non modo eum inter cætera insigniuit gemmis, sed &, proh nefas, Consulatus dignitatem deferre cogitarat. Extat l. vni. Nulli licere in frænis & in equest. *lib. 11. C. tit. 11.* pœna pecuniaria multans illos, qui ausi essent lapides pretiosos & margaritas equestribus frænis inserere. Rectius Probus Imperator, vere probus, quod testatum reliquit Vopiscus *in eius vita*, equum præstantissimum captum ex Alanis, qui centum milliaria singulo die obiret, vel in decimum diem, labore haud interpellato, fugaci magis, quam strenuo militi conuenire pronuncians, forte in vrna missa, eum cui sorte obuenit, assignauit.

C. SVET. TRANQVIL. IN CLAVDIO.

CAP. V.

Sed instantius legitimos flagitanti, id solum codicillis rescripsit, quadraginta aureos in Saturnalia & Sigillaria se misisse ei.

Liuius *lib. 2.* per initia sic scriptum reliquit, A. Cn. Seruilio Consule, C. Flaminio collega aduersus Annibalem exerci-

C. SVET. TRANQVIL. IN CALIGVLA.

Cap. XXXV.

Erat Esius Proculus patre Primipilari, ob egregiam corporis amplitudinem & speciem Colosseros dictus. Hunc è spectaculis detractum, repente & in arenam deductum, Thraci, & mox Hoplomacho comparauit, bisq; victorem constringi sine mora iussit, & pannis obsitum vicatim circumduci, ac mulieribus ostendi, deinde iugulari, &c.

Adeo ieiune locum hunc interpretes explanarunt, vt mirum sit, quum tamen ampliori interpretatione opus sit, vt sensum genuinum illius elicere valeamus. Thraces feros homines & aspero cultu esse, tradit Pomponius Mela, vbi de Thracia verba facit. Liu. *lib.* 43. Thraces ferocissimas gentium appellat. Et *lib.* 36. inquit: *Quippe illic Macedones Thracesq; & Illyrici erant, ferocissima omnes gentes.* Catullus in Faselli laude & dedicatione habet: *Rhodum ire nobilem, horridamve Thraciam*, vbi expositores aiunt, Thraciam horridam appellasse, ab incolarum feritate & immanitate. Quod pariter colligitur ex eodem *per initia lib.* 39. Cæl. Rhod. *lib.* 23. *c.* 28. ex Platone & Arist. docet, Thraces ingenio & memoria oblæsos esse, in iisdem tamen robur ad belli munia & promptitudinem singularem non deesse. Tyrannos olim Thracibus ad patrandas cædes vsos, constat ex Hesychio scribente: τέρμερις οὕτως ἐκάλουν μισθοφόρους Θρᾶκας τοῖς βασιλεῦσιν εἰ τὰς φονικὰς χρείας πληροῦντες. Quod & in Pisonem Cicero cognouisse colligitur, dum inquit: *Vt Rex Ariobarzanes Consulem vestrum ad cædem tanquam aliquem Thracem conduceret.* Idem etiam innuit *lib.* 2. *Offic.* scribens: *Tamen ad eam ex epulis in cubiculum veniens, barbatum, & eum quidem (vt scriptum est) compunctum notis Threiciis*, vel, vt alii legunt, *Thraciis, districto gladio iubet anteire.* Nam Thraces notis se compungebant in fronte, ex Strabone *lib.* 7. Nobilitatis enim loco censebantur Thraces frontem notatam punctis prætulisse, *ex Herodoto*, vnde *Thraciæ nota* in prouerbium. Et in 6. Antoniana: *Myrmillo in Asia depugnauit, quum ornasset Threcidicis comitem & familiarem suum, illum miserum fugientem iugulauit;*

Quo

Quo loco siue legamus *Threcidicis*, siue *Thraciis*, seu *Threiciis*, (vt nonnulli inter se contendunt) intelligendum est de armis, quibus Thraces vti solebãt in pugna, & in amphitheatralibus muneribus, inter quæ præcipua erat Parma, vt docet Aristophanes in Comœdia, quæ inscribitur *Acharnes.* Quum autem fortissimi inter gladiatores Myrmillones essent (vt alibi adnotauimus) illis opponebantur Thraces & & ipsi validissimi, quod ex superiori loco Ciceronis colligere possumus, necnon ex Ausonio in Monosyllabis scribente:

Quis Myrmilloni contendit? æquimanus Thrax.

Qua de re quum Caius Esium Proculum ex amplitudine corporis *Colosseros* dictum, iussisset inuitum in aream deduci, per inuidiam illi opposuit Thracem validissimum gladiatorem, de quo forte illud Plinianum vigesimo primo: *Thracio studioso in Caij Cæsaris ludo notum est, dextram fuisse proceriorem.* Quod autem Caius Thracibus gladiatoribus maxime faueret, constat ex Suetonio scribente de illo, cap. 54. *Sed vt aliorum generum artes studiosissime & diuersissimas exercuit, Thrax & Auriga idem cantor atq; saltator batuebat pugnatoriis armis.* Et cap. 55. *Thraces quosdam Germanis corporis custodibus præposuit.* Thrace itaque victo ab Esio, Hoplomachum etiam gladiatorem rursus comparauit, hoc est, vndiq; armis contectum gladiatorem, quod vocis à Græcis deriuatæ significatio demonstrat; namque Græce τὰ ὅπλα *arma*, & μάχομαι *pugno.* Vnde armis muniti pugnantes *Hoplomachi* dicti. Hos autem Tacitus lib. Annal. 3. *Crupellarios* vocat, necnon & *ferratos*, inquiens; *Adduntur è seruitiis gladiaturæ destinati, quibus more gentico continuum ferri tegimen, Crupellarios vocant.* Et paulo infra de iisdem: *Paulum moræ attulere ferrati restantibus laminis aduersus pila & gladios.* Caius itaque qui optabat Esium succumbere, quum ille Thracem superasset, opposuit armis tectum gladiatorem, alias enim inermes, quoad tegmina corporis pugnabant. Quod clare ex Seneca *lib. 1. Epist. 7.* manifestum fit. Hoplomachum etiam interpretari possumus ex iis, quæ Galenus scribit *lib. 2. de tuenda valetudine, c. 11. & 12.* pro perito Sciamachiæ, id est, vmbratilis pugnæ, seu

armorum meditationis, quam voce Græca deluxata vulgares *Scrimiam* dicunt; Armorum enim meditationis motus Hoplomachicos vocat Galenus, qui inter gymnastice se exercentes, saltatores, Hoplomachicos, Pancratistes & luctatores enumerat. Prior tamen interpretatio magis arridet, tum quia magis textus sensui conuenit, tum etiam, quia superius docuimus ex Suetonio *in Iulio Cesare, cap.26.* Lanistas in ludo armorum peritos tyrones erudire solitos, quod munus & aliquando per Senatores peritos fieri voluit Cæsar. Hoplomachi meminit Martialis *lib.*8. scribens:

Hoplomachus nunc es, fueras ophthalmicus ante,

id est, ex medico oculorum effectus armatus gladiator, vel armorum exercendorum magister.

C. SVET. TRANQVIL. IN CALIGVLA, Cap. XXXV.

Ita se proripuit è spectaculis, vt calcata lacinia togæ, præceps per gradus iret indignabundus & clamitans.

Laciniam esse togæ partem nemo negat, at quæ fuerit, à nullo hactenus recte explicatum existimo. Qua de re quid nos putemus veritati consentaneum esse in re hac, aperire libet. Sciendum itaque, præter ea, quæ superius adnotauimus, vbi de toga verba fecimus, eam fuisse amictum Romanorum supernum, in cuius forma describenda conueniunt Scriptores. Siquidem Dionysius *in Prisco* semicircularem fuisse scribit, inquiens, togam pictum fuisse amictum, non vt Lydorum quadratum, sed semicircularem, eamque à Romanis *togam*, à Græcis τήβεννον appellatam. Isidorus *lib.*19. ait, Togam pallium esse purum, forma rotunda, mensuram vero togæ iustæ, esse sex vlnas. Athenæus *lib.*5. *Δειπνοσοφιστῶν*, vbi loquitur de sæuitia Mithridatis in togatos, si Græca Latina reddamus, inquit, Romanos oppressos in Asia ad simulacra Deorum confugiendo, aut quadratis vestimentis abiectis ad pallia redeundo, antiquasque patrias iam ab ipsis relictas agnoscendo, vitam conseruasse. De huiuscemodi autem calamitate tunc temporis,

poris,de rationeque vitandi impetum regium Cicero meminit *in orat. pro C.Rabirio*,inquiens : *Facilius certe P.Rutilium necessitatis excusatio defendit, qui quum a Mithridate Mytilenis oppressus esset,crudelitatem Regis in togatos, vestitus mutatione vitauit.*Ergo ille P.Rutilius,qui documentum fuit hominibus nostris virtutis antiquatisque, prudentiæ Consularis homo,soccos habuit & pallium; ex quibus authoritatem Athenæi confirmari, non est qui non videat,affirmantis togam quadratæ figuræ fuisse Romanis. Quod etiam confirmari potest ex Sexto Pompeio scribente *lib.*18.Romæ Recinium omne vestimentum quadratum. Recinium autem dici vestem, quæ retrorsum reiiceretur, testatur Varro & Seruius *lib.*1.*Aeneid.* Ex quorum numero fuisse & togã, non dubitandum;etsi mulierum fuisse togam tradat Varro *lib.*4. *linguæ Lat.* scribens de læna toga, in hæc verba: *Læna quod est de lana multa; duarum enim togarum instar, vt antiquissimum mulierum recinum.* Ex dictis itaque authoritates de forma togæ scribentium sibi inuicem contrariari videntur.

Ego tamen conciliari posse crediderim,si dixerimus, togam indumentum fuisse vna in parte semicirculare, in altera vero quadratum, cuiusmodi illud amictus superni genus,quo hodie nostrates mulieres vtuntur, & vulgo dicuntur *manti.* Qui etiam & ipsi ea in parte,quæ ad dorsum porrigitur,circularis formæ conspicitur, desinit autem retrorsum in acuminatas & in angulos acutos terminantes; quarum respectu dici potest quadratum indumentum. Consimilis sane figuræ fuisse Romanorum togam coniicio, tum ex iis qui scribuntur ab authoribus, tum etiam ex conspectu vestimentorum, quæ in statuis antiquis Romanorum nobilium obseruamus. Togas autem superinduxisse corpori nullo vinculo annodatas, nec cingulo vllo superiniecto,manifestum puto, sed togam corpus inuoluisse acuminatis illis duabus partibus complicatis, & modo sub axilla altera iniecta,altera super humerum oppositum adacta, cẽsendum, vti videre est in antiquis statuis. Partes autem extremas has acutiores, *lacinias* vocatas,iure optimo suspicari posse coniicio. Si enim istæ implicabantur, vt dixi, fiebant

ſinus vnus, vel duo, pro diuerſæ complicationis ſpecie. Ita Macrobius de Cæſare: *Cæſari ita præcipiebatur, vt trahendo laciniam, veluti mollis incederet.* Et de Hortenſio: *Hortenſius ad ſpeculum ſe intuens, togam corpori ſic applicabat, vt rugas non ſorte, ſed induſtria locatas artifex nodus adſtringeret, & ſinus ex compoſito defluens lateris medium ambiret.* Vnde Cicero in Epiſtol. Tironi: *Videor enim videre te ementem ruſticas res cum villico loquentem in lacinia ſeruantem ex menſa ſecunda ſemina*, id eſt, vt ego interpretandum puto, in ſinu. Ita & exponendum Gellii dictum lib.11. *Obtentu togæ tanquam ſe amiciens ex lacinia facto.* Ita quoque Columellæ dicta *lib.*8. exponenda, vbi ait: *Pecus ægrotum diſtribuendum in lacinias, vt facilius conualeſcat.* id eſt, varia loca ſeparatim & diſiunctim ponenda & ſeparanda, ne

Morbida facta pecus, totum corrumpat ouile,

vt ait Poeta. Ita D. Hieronymus *ad Theod.* ſermonem ſinuoſum & flexuoſum *laciniosum* appellat, & ab eodem dicitur *diſputatio lacinioſa*, id eſt, tortuoſa & implicata, vti ſinus ex lacinia confecti ſunt. Ita Plin. *lib.*5. *c.*16. Alexandriam *lacinioſam* vocat, id eſt, in varios gyros & flexus productam. Et in eundem ſenſum lib.25. c.10. *lacinioſa folia* dixit. Si vero laciniæ hæ togæ partes ſolutæ erant, nec corpori circumdatæ aut obuolutæ, ſed laxæ & liberæ, tunc non dicebatur toga ſinuoſa, vel in ſinus redacta, ſed aperta appellabatur. Ita Valerius Maximus *lib.*3. de Scipione Africano verba faciens, inquit: *Læuam manum aperta toga circumdedit.* Et Velleius Paterculus; *Scipio Naſica circumdata læuo brachio togæ lacinia in Gracchum irruit.* Et rurſus Val. Max. lib. 3. *Iuſſit eum togæ laciniis abſciſſis amictum, diſcinctaq; tunica indutum, nudis pedibus adeſſe.* Et Frontinus lib. 4. *Piſo ad Titium præfectum cohortis, quod loco fugitiuis ceſſerat, cincto toga præciſo, ſoluta tunica, nudis pedibus in principiis quotidie ſtare iuſsit.* Et Plaut. in Merc.

Ac tu edepol ſume laciniam, & abſterge tibi ſudorem.

Et Suetonius in Cæſare: *Cæſar quum interficeretur, toga caput obuoluit, ſinum ſiniſtra manu ad ima crura deduxit, quo honeſtius caderet*, id eſt, ſoluto ſinu ex laciniis obuolutis facto, togæ laciniis crura cooperuit. Ita Plutarchus ſcribit, Tiberium

Gracchum

Gracchum fugientem togam dimisisse, atque in tunica cecidisse. Et Suetonius hoc loco ait, Caligulam calcata lacinia togæ præcipitem per gradus iuisse. Plaut. *in Asin.* inquit:

Hac lachrumantem lacinia tenet lachrumans.

Ammianus Marcellinus *lib.* 30. de Hunnorum gente tradit: *Hostisque dum mucronum noxias obseruat, contortis laciniis illigant, vt laqueatis resistentium membris equitum, digrediendi vel gradiendi adimant facultatem.* Ex quibus omnibus satis patere existimo, quam perperam omnes fere interpretes exponant pro *laciniis*, fimbriatas partes togæ ornamenti gratia imponi solitas, quas vulgo *frangias* vocamus.

C. SVET. TRANQVIL. IN CALIGVLA. CAP. XXXVIII.

Fabricauit & de cedris Liburnicas gemmatis puppibus, versicoloribus velis, magna Thermarum & Porticuum, & Tricliniorum laxitate, magnaque etiam vitium & pomiferarum arborum varietate, quibus discumbens de die inter choros ac symphonias littora Campaniæ peragraret, &c.

Videtur Suetonius hoc loco male vsurpasse vocem *Liburnicas*; Quum Liburnica, teste Appiano, nauis genus esset velocissimum & bellicum, ita à Liburnis in Illyrico populis dicta, qui consimilibus nauibus Ionium mare & eiusdem Insulas deprædabantur, & per consequens, non excedentes in magnitudine; quod & Lucanus innuere videtur, scribens lib. 3.

Ordine contentæ gemine creuisse Liburnæ.

Et Horatius:

Ibis Liburnis inter alta nauium
Amice propugnacula.

Si itaque Liburnæ seu Liburnicæ naues ordinem geminum remorum non excedebant, & illis vtebantur pernauigantes inter altas & magnas naues, & velocissime mouebantur, quo pacto naues à Caligula de cedris fabrefactas, quę Thermas, porticus, triclinia magna laxitate habebant, magnaque vitium & arborũ varietate refertæ erant, & per consequens

motui veloci ineptæ; Quomodo, inquam, eas Liburnicas appellare iure potuit Suetonius? At, ne authoritatem nostram indefensam relinquamus, dicimus illum in describendis nauibus à Caio fabricatis voluptatis gratia, non magnitudinem, non modum spectasse, sed formam, ideoq; Liburnicas appellasse, quod instar Liburnicæ factæ essent. Liburnicis autem nauibus vsi sunt in maritima pugna Romani, [illegible] aptissimis, quas rostratas dixere, ad differentiam [illegible]arum Liburnicarum; Quod constat ex Eutropio scribente lib.2. Hist. Rom. *Primum Romani C. Duillio & Cn. Cornelio in mari dimicauerunt, paratis nauibus rostratis, quas Liburnas vocant*; Et idemmet Suetonius *in Augusto, c.17.* tradit Augustum post victoriam Actiacam, dum in Italiam traiiceret, [illegible] tempestate cōflictatum, partem Liburnicarum demersarum amisisse, simulque eius, in qua vehebatur, fusis ornamentis & gubernaculo distracto. Ita Cæsar *lib. 3. bell. ciu.* tradit Scribonium Libonem Liburnicæ classi præfuisse. Victoriæ Actiacæ potissimam fuisse causam assignat Xiphilinus, quod Antonii naues erant hostium nauibus longe maiores, in quibus triremes paucæ, quinqueremes & deciremes complures, reliquæ inter has mediæ, Cæsariani minores, & celeriores naues habebant. Has maiori ex parte biremes fuisse, & iure Liburnicas existimandum, si minores, & velocissimæ. Qua de re statuendum, Suetonium minime lapsum in nomenclatura nauium à Caio extructarum, quum figuram, non velocitatem, aut magnitudinem spectauit.

C. SVET. TRANQVIL. IN CALIGVLA. Cap. LIIII.

Nec alia de causa videtur, eo die quo periit, Peruigilium indixisse, quam vt initium in scenam prodeundi licentia temporis auspicaretur.

PEruigilium Nicolaus Perottus *in Com. lingua Latina*, perperam vigiliam vel custodiam interpretatus est, quod manifeste dignoscitur ex Liuio *lib. 23.* vbi habet, Gracchum inuasisse

inuasisse castra Campana, omnibus portis vt peruigilio neglecta; Peruigilium vero sacrorum causa fuisse, quum triduum sacrificatum esset, & sacrum nocturnum esset, ita vt ante noctem mediam compleretur; Ex quibus etiam & illud colligimus; Antiquos in sacris quibusdam priuilegio vsos. Quod pariter comprobari potest ex Tacito *lib.15.* vbi de Iunone propitiata primum per matronas in Capitolio, deinde adproximum mari, sic scribit: *Vnde hausta aqua, templum, & simulachrum Deae perspersum est, & Lectisternium, & peruigilia celebrauerunt foemina quibus mariti erant.* Herodianus quoque idem testatum reliquit *libro 3.* inquiens: *Vidimus sub illo quosdam omnis generis ludos, cunctis editos theatris, simulque supplicationes, & peruigilia, ad formam Cereris celebrates.* Adhaec Cicero *2. de Leg.* ait: *Nouos vero Deos & in his colendis nocturna peruigilationes.* Et Suetonius *in Galba*, de illius simulachro Fortunae inquit: *In parte adium consecratum, menstruis deinde supplicationibus & peruigilio anniuersario coluit.* His tamen non obstantibus, & voluptatis gratia & hilaritatis causa peruigilia egisse priscos etiam, ex hoc loco clare colligimus. Quid enim licentiae Scenicae cum sacris. Sic eadem in significatione idem Suetonius *in Vitellio, c. 10.* vbi Vitellii luxum detestans, eum in Apennini quidem iugis peruigilium egisse tradit. Clarius Tacitus *lib. hist. 3.* scribens omnia apud Vitellium indisposita, temulenta, peruigiliis & bacchanalibus, quam disciplinae & castris propiora fuisse. Peruigilium vero vigilia quid maius est, ex Martiale scribente, lib. 9.

Nam vigilare leue, est peruigilare graue.

Et Tacito *lib. Annal. 1.* in gente Rom. milites insomnes magis, quam peruigiles fuisse. Peruigilii mos & nostris temporibus retentus hilaritatis gratia, quum scilicet amici & cognati vel affines inuicem noctu conueniunt, praesertim hyeme, ludisque, confabulationibus, tripudiis, compotationibusque maiorem noctis partem socialiter transigunt. Vulgo dicunt *andare alla veggia.*

C. SVET.

C. SVET. TRANQVIL. IN CALIGVLA.

CAP. LV.

Incitato equo, cuius causa pridie Circenses ne inquietaretur, viciniæ silentium per milites indicere solebat, præter Equile marmoreum, & præsepe eburneum, præterque purpurea tegumina, ac monile è gemmis, domum etiam & familiam & supellectilem dedit, quo lautius nomine eius inuitati, acciperentur. Consulatum quoque traditur destinasse.

ABerrant expositores à genuino sensu huius loci, Beroaldus & Sabellicus; ille inquiens, *incitatum*, nomen esse aurigæ, & illi Caium ob illius equum munera illa & regalia præbuisse; Hic, dum ait, legendum *incitati equo*. Multum ille à veritate declinans, hic minus; ambo tamen eadem de causa lapsi, nempe authoritate Martialis, qui *libro* 11. *Epigram*. 1. scribit.

Cocco nullo fulget incitatus.

Et lib. 10. Epigram. 76.

Sed cum sponsio fabulaq; lassa
De scorpo fuerint & incitato.

Quibus in locis *Incitati* nomen mulionis vel aurigæ fuisse non dubitandum. Verum qui mores Caii ex eodem Suetonio ponderabit, equum adeo celebrem & adamatum non alterius iuris fuisse non permissurum dignoscet. Ad hæc Dion *libro* 59. scribit, quod in Sacerdotibus nouis, quos Caius numini suo instituit, *ex Suet. in illo, cap.* 22. præter Caligulam ipsum, Cæsoniam vxorem, Claudium patruum, qui ei in imperio successit, & equum incitatum, ascriptos fuisse, & cuius sacerdotii magister ditissimus quisq; ambitione & licitatione maxima vocibus comparabat. Et idem Claudius patruus coactus in dicto sacerdotio impendere sestertium octogies, gratis tamen Incitato equo per summam stultitiam datum. Caium itaque omnibus in rebus immodicum, & in equi amore in immensum excessisse credendum est. Quod & ante ipsum alios quoque Imperatores & Principes viros effecisse legimus. L. Verus Antoninus equo, cui *volucer* nomen, aureum simulachrum fecit, quod secum

porta-

portabat, cui quidem passas vuas & nucleos in vicem hordei in præsepe ponebat, & quem sagis fuco tinctis coopertum in Tiberiana ad se adduci iubebat, eidemque mortuo sepulchrum in Vaticano fecit, *teste Capitolino in illius vita.* Hadrianus Cæsar Borysteni equo mortuo monumentum ædificauit, erexitque columnam inscripto Epigrammate, *ex Dione & Spartiano in illius vita.* Plinius libro 8. cap. 42. *Fecit, inquit, & D. Augustus equo tumulum, in quo Germanici carmen est. Et Agrigenti complurium equorum tumuli pyramides habentur.* Idem Plinius eodem loco & *lib. 6. c.* 20. scribit, Alexandrum Bucephalo defuncto exequias duxisse, vrbemque tumulo circumdedisse nomine eius; quod confirmat Pomponius Mela *lib. 2. cap.* 47. Solinus *cap.* 47. Plutarchus *in vita Alex.* & Diodorus Siculus *lib.* 17. Q. Curtius *lib.* 5. Iustinus *lib.* 12. & Gellius *lib.* 5. *cap.* 2. Narrat Pausanias *in Laco.* 3. super equi monumentum procos Græcos iuramentum cœpisse, se vendicaturos Helenæ raptum. Horum omnium dementiam prætergressus Caligula, qui non modo eum inter cætera insigniuit gemmis, sed &, proh nefas, Consulatus dignitatem deferre cogitarat. Extat l. vni. Nulli licere in frænis & in equest. *lib.* 11. C. *tit.* 11. pœna pecuniaria multans illos, qui ausi essent lapides pretiosos & margaritas equestribus frænis inserere. Rectius Probus Imperator, vere probus, quod testatum reliquit Vopiscus *in eius vita*, equum præstantissimum captum ex Alanis, qui centum milliaria singulo die obiret, vel in decimum diem, labore haud interpellato, fugaci magis, quam strenuo militi conuenire pronuncians, sorte in vrna missa, eum cui sorte obuenit, assignauit.

C. SVET. TRANQVIL. IN CLAVDIO.

CAP. V.

Sed instantius legitimos flagitanti, id solum codicillis rescripsit, quadraginta aureos in Saturnalia & Sigillaria se misisse ei.

Liuius *lib.* 2. per initia sic scriptum reliquit, A. Cn. Seruilio Consule, C. Flaminio collega aduersus Annibalem exerci-

exercitum ducente, Romæ placandis Diis operam dante, ex libris Sybillinis, Decembri mense ad Ædem Saturni Romæ imolatum, Lectisterniumque imperatum, & eum lectum Senatores strauerunt, & conuiuium publicum, ac per vrbem Saturnalia die ac nocte clamatum, populusque eum diem festum habere ac seruare in perpetuum iussus. In Saturnalium festiuitate libertas seruis concedebatur, & cum liberis exæquabantur, vt sæculi aurei, quo Saturnus regnauit, fieret imitatio. Solinus *capite tertio*, scribit, quod mense Martio matronæ seruis suis cœnas ponebant, sicuti Saturnalibus Domini; illæ, vt honore promptius obsequiū prouocarent, hi quasi gratiam rependerent perfecti laboris; Quod pariter Macrobius *libro Saturnal. 1. cap. 12.* testatum reliquit; Sed & de hac quoque re nonnihil Plutarchus in comparatione Numæ & Lycurgi, & Lucanus *in Chronologiis seu Saturnalibus*, & Athenæus *libro 14. cap. 17.* scribit, morem fuisse apud Romanos, vt in Saturnalibus domini seruis conuiuium exhiberent, ipsique seruorum officio fungerentur; Vnde Horatius *libro secundo, Serm. Saty. septima,* scribit:

Iamdudum ausculto & cupiens tibi dicere seruus
Pauca, reformido, Dauusne? ita Dauus amicum
Mancipio Dominum, & frugi, quid sic satis? hoc est
Vt vitale putes, age, libertate Decembri
(Quando ita maiores voluerunt) vtere, narra.

Quo loco Acron interpretatur, intelligendum de libertate seruis in Saturnalibus concessa. Ad hoc quoque spectat versus L. Accii antiqui Poetæ, relati à Macrobio lib. 10. Saturnal. cap. 7.

Maxima pars Graium Saturno, & maxime Athenæ
Conficiunt sacra, quæ Cronia esse feruntur ab illis,
Quumque diem celebrant per agros vrbesq; fere omnes,
Exercent epulis læti famulosq; procurant
Quisque suos, nostrisque itidem & mos traditus illinc
Iste, vt cum Dominis famuli tum epulentur ibidem.

Præter autem authoritatem hanc Accii Poetæ, Carystius quoq; in historicis Commentariis scribit, Græcam Creten-

sium

Eum fuisse consuetudinem, in sacris seu festis *Hermaia* dictis, vt conuiuantibus seruis Domini seruirent & ministrarent. Et Athenæus *lib.14.cap.17.* huiusmodi tamen Festa Cretensium *Mercurialia* vocans idem confirmat. Idem Athenæus eodem loco inquit: *In Troezene Gerestiones mense per multos dies fit conuentus, quorum in vno serui cum ciuibus vna ludunt astragalis, & seruis Domini conuiuium præbent, vt asserit Carystius.* Berosus *libro primo, rerum Babylonicarum* prodidit, mense, quem *Locum* vocant, agi festum consueuisse, *Saceas* nomine apud Babylonem, diebus quinque, quibus Dominis imperabant serui, quorum vnus sumebat stolam Regiæ persimilem, dicebaturque *Zoganes.* Quod & Ctesias *libro secundo, rerum Persicarum,* & Athenæus loco citato confirmant. Et ibidem Athenæus, authoritate Baronis Sinopei *in oratione de Thessalia & Hammonia*, scribit, apud Thessalos fuisse Festa, *Peloria* dicta, in quibus eundem morem Domini cum seruis seruarent, quod in Saturnalibus fieri paulo supra retulimus. Ex quibus illustrari potest Dionis locus in Claudio, qui quum ad milites tumultuantes misisset Narcissum libertum apud ipsum formidulentæ potentiæ, vt eos placaret, ille, quum suggestum concionaturus conscendisset, milites moleste ferentes hominis qualitatum, indignabundi succlamarunt, *ἰὼ σατουρνάλια*, id est, *eo Saturnalia*, exprobrantes Claudio Domino liberti authoritatem apud eum. Huius rei Cœlius Rhodiginus *Antiq.lect.libro decimoquinto, capite vigesimotertio,* Astronomicam causam affert, inquiens, Saturnalia Romanos celebrare solitos, Solem Capricorno gestante, in quibus feriabantur serui, liberorum calceos sibi circumponentes, omnibus vero inuicem cōmunicantibus; innuente prorsus legis authore, per Capricorni portā homines quib. nunc grauis imminet seruitus, euadere in libertatem mox plenissimam. Plutarchus *in Homero* scribit: *Longo tempore post Thebas ad Saturnalia, qui ludi Musici erant, profectus est.* Superius ex Liuio diximus, Saturnalia vnius diei tantum festum fuisse, quod ex Macrobio & Liuio locis adductis etiam colligitur. Addidit huic festo Caligula (vt publicā lætitiam augeret in perpetuum vnū diem, vocauitq; *Iuuenalem*, ex Sue-

ex Suetonio, *in Caligula, c.*17. His Caius Cæsar binos adiunxit, teste Macrobio *libro* 1.*cap.*2. *&* 10.ita vt quatuor fuerint; Quamuis Dion Cas. *lib.* 59. *&* 60. scriptum reliquerit quinque fuisse, & alii septem; nulla tamen authoritate suffulti.

Ex quibus coniicere licet, quam decipiantur qui locum Ciceronis *in Epist. ad Atticum*, interpretantur. *Huc Cæsar secundis Saturnalibus ad Philippum vesperi venit*, exponentes *secundis Saturnalibus*, id est, *secunda die Saturnalium*, quum tamen Caligula, qui secundum diem Saturnalibus adiunxit, per multos post annos ab obitu Ciceronis imperarit. Hos dies Saturnalibus adiunctos *sigillariorum dies* vocatos colligimus ex Macrobio *libro* 1. *Saturnal. cap.* 7. *&* 10. *&* 11. nisi forte dixerimus, hos sigillarios fuisse alios dictis quinque Saturnalibus adiunctos; Prior tamen sententia magis nobis probatur. Hoc certum est, diebus Saturnalibus & sigillaribus morem fuisse, vt Romani ciues inuicem munera alterna mitterent. Quod ex præsenti textu & aliis infra paulo adducendis clare patere potest. Alexander ab Alexandro, *lib.*2.*c.*22. scribit, ad aram Saturni accensis luminibus sacrum fieri solitum, vnde cereis missitandis in Saturnalibus mos inoleuit. Quam sententiam ex Macrobio, *libro Saturnal.* 1. *cap.* 7. & ex Festo Pompeio *lib.*3. desumpsisse videtur. Nos obseruamus, omnis generis munera mitti, morem fuisse Romanis, & præcipue in Saturnalibus, ex Suetonio *in Augusto*, vbi habet: *Saturnalibus, etsi quando alias libuisset, modo munera diuidebat, modo nummos omnis nota*, quæ munera *Saturnalitia* & *sigillaritia* vocabantur, teste Spartiano *in Adriano*, vbi scribit: *Saturnalitia & sigillaritia frequenter amicis inopinantibus misit, & ipse ab his libenter accepit*. Et Iuuenal. lib. 5.

Saturnalitia ligulam misisse celebra.

Prioris appellationis deriuatio ex se constat; secundæ denominationis causa perquirenda. Sicuti à diebus Saturnalibus *Saturnalia & Saturnalitia dona* dicta non ambigendum, ita econtra *dies sigillares* à sigillaria & sigillaritiis donis appellata. Erat siquidem Romæ vicus celeber, vbi vasa, signa, imagunculæ, aliaque huiusmodi æris, auri & argenti fabrefacta venum exponebantur. Quod docuit Gellius *lib.* 2. *Noct. Atticarum,*

rum, cap. 3. Et iterum *libro* 5. *cap.* 4. inquiens: *Apud sigillaria forte in libraria, ego & Iulius Paulus Poeta consedebamus.* Ausonius Odyl. 16. *Pro quo si per sigillaria in actione veniret, neque Afranius Narici daret, nec Stichum suum Plautus offerret.* Et Suetonius in Claudio: *Essedum argenteum sumptuose fabrefactum, & venale ad sigillaria, redimi, concidique coram imperauit.* Idem author in Nerone: *Sporum Romae circa sigillaria comitatus est.* Et apud Iuristas, *in l. penultima*, §. *paterfamilias*, *D. de legat. tertio*, scribit Scaeuola: *Paterfamilias ita legauit: Lances numero duas leues, quas de sigillaribus mandari volo. Is de sigillaribus quidem leues non emerat, &c.* Quem locum explicans doctissimus Alexander ab Alexandro *libro & capite tertio*, per sigillares intelligendum inquit, locum seu vicum superius dictum. Et ad hoc spectat illud Senecae libro primo, epist. prima: *Ego sum felicior, cui soles sigillaria afferre.* Huc pertinet & illud Spartiani in Caracalla: *Quae à parentibus acceperat sigillariorum gratia, ea vel clientibus, vel magistris sponte donauit.* Nec omittendum quoque illud Flauii Vopisci *in Aureliano*, vbi scribit, illum instituisse vxori & filiae annarium sigillariorum. Sic Tiberius Claudio nepoti suo, quadraginta aureos in Saturnalibus misit, *ex hoc Suetonii loco.* Ex quibus & alio Suetonii superius adducto existimant aliqui, non simulachra, vasa, & imagunculas, & alia huiusinodi donari solita, sed numismata, hac vel illa imagine signata, quibus vnusquisque donans vteretur in sigillis suis consuetis, vnde sigillaria dicta, & *sigillaria* locus, vbi cudebantur & signabantur Romae in hunc vsum. Vnde colligitur Augustum, *ex Suetonio*, his diebus donasse nummos omnis notae, id est, nulla habita distinctione, cuius imaginem vel figuram referrent. Quem morem etiam hodiernis temporibus à Venetiarum Ducibus seruari dicunt, quum singulo die natalis vel assumptionis suae annuum munus, numisma, suam imaginem referens, nobili cuique Veneto dono dare consueuerint; Addunt praeterea, nummi genus obseruari apud Scriptores, *sigilum* dictum, Graecis σιγλὸν vocatum, quasi sigillum dixeris. Vnde aurum, argentum, & aes signatum accipitur pro pecunia, sicuti factum pro elaborato, & coelato. Sic Seneca

libro primo, de Beneficiis: *Libentius dabo argẽtum factum quam signatum.* Et Liuius libro 34. *Cautum erat, quo ne plus auri & argenti facti, quo ne plus signati argenti ac aris domi haberemus.* Quod & apud Iurisperitos obseruatum legimus, & præcipue ex Pomponio, *D. de auro & argento legato,* vbi argento facto legato, inquit contineri paropsides, trullas, pelues, & similia. Et apud Paulum, Octauenus ait: *Infecta materia pondus, signata vero numerum, facta autem speciem dici oportet.* Et Cicero libro de Leg. *AEs argentum, aurum publice signat.* Et in Epistolis: *Quum signatum argentum Apollonia.* Ex quibus signatum aurum, argentum, nummos appellari, sicuti simulachra, & vasa, factum, clare patet. Addunt & Ciceronis authoritatem *in Verr.* vbi legimus argentum factum atque signatum. Signum autem & signatum pro sigillo & sigillato Latinis accipi, & dici clarum est. Cicero in Catil. *Tum ostendi Lentulo tabulas, & quæsiui, cognosceretne signum.* Et ad Brut. *Literæ omnes integris signis Prætoribus traduntur.* Et rursus: *Nec signum tuum in epistola, nec dies appositus est.* Et pro Flac. *Signum publicum, signum quo epistola obsignata erat.* Et in Verr. *Obsignare literas publico signo.* Et ad Atticum: *Signum & manum meam requiret.* Et rursus: *Neque vtar meo chirographo, neque signo.* Et ad Atticum: *Accepi à te signatum libellum.* Et iterum: *Signata iam epistola Formiani venerunt.* Ex quibus omnibus illi sigillaria munera, nummos seu pecuniam fuisse contendunt. Prior tamen sententia magis amplectenda videtur; siquidem nullibi obseruamus priuatas personas Romæ nummos videre pro libito potuisse, sed hoc tantum magistratum gerentibus, Consulibus, Imperatoribus, & aliis permissum fuisse. Præterea emblemata, statuas, & vasa alia, signa appellari à Latinis non dubitandum. Ita Salustius: *Signa & tabulas pictas, vasa cœlata mirari.* Et Cicero de Orat. *Signa ac tabulas pro palam collocare.* Et in Verr. *Signum AEneum, marmoreum, eburneum.* Quinimo & quod magis ad rem facit, sigillum & sigillatum accipi obseruamus pro cœlatis operibus. Ita Cicero in Verr. *Apposuit patellam, in qua signa erant egregia.* Et iterum: *Sigillis auulsis reliquum argentum reddidit.* Et rursus: *Tabula, in quibus sigilla perscripta erant,*

trant, & amplius: *Sigillata simulacra.* Et denuo: *Iubet me scyphos sigillatos ad Pretorem afferre.* Ita & *ad Atticum libro primo*, Sigilla plutealia, imagunculas pluteis, id est, tabulis, inclusas vocauit; quamuis alii, sed perperam, *plutealia*, legant, vti Calepinus.

Decembri mense (vti diximus) Saturnalia Festa celebrabantur, in quibus etiam ludis & conuiuiis operam dabant Romani. Ita Suetonius in Augusto, cap.71. *Lusitque simpliciter & palam oblectamenti causa etiam senex, ac praterquam Decembri mense, aliis quoque festis, profestisque diebus.* Seneca *in Epist. ad Lucillum* scribit: *Mense Decembri ius luxuria publice datum est, ingenti apparatu sonant omnes.* Et Macrobius Saturnalium primo cap. quinto. *Vultis ne diem, quem omnes, plerique abaco, & latrunculis conterunt, &c.* Saturnalia enim 14. Kalen. Ianuarii, Romani summa animi remissione celebrabant, vt & aliae nationes. De quibus Athenaeus libro 14. Horat. libro 2. Saty.7.

———Age libertate Decembri
Quando ita maiores voluerunt, vtere, narra, &c.

Iuuenalis Satyra 7.

————Tunc vtile multũ
Pallere, & vinum toto nescire Decembri;
Inuitat genialis hyems, curasque resoluit.

Suetonius in Caligula: *Durauitque etiam per Festos Decembris dies*, loquens de luctu ob Germanici mortem. Martialis *in Xeniis & Apophoretis* ostendit aleam exerceri solitam impune diebus Saturnalitiis. Plutarchus *in Problem. cap.* 33. Decembrem sacrum dicit Vestae. Verum Macrobius *lib.* 1. *Saturnal. cap.*7. ait, Saturno sacrum esse Decembrem Martialis lib.4. Epigram.4.

Dum blanda vagus alea December
Incerta sonat hinc, & hinc fritillis.

C. SVET. TRANQVIL. IN CLAVDIO.

CAP. VIII.

Et quoties post cibum obdormisceret (quod ei fere accidebat) olearum ac palmularum ossibus incessebatur: interdum ferula flagroue, velut per ludum, excitabatur à Tropeis.

HIc locus, si quis alius Suetonii, mirum in modum torsit viros doctos, inter quos se maxime excruciatum fatetur Turnebus *lib.* 22. *Aduers. cap.* 32. qui non *à Tropeis*, sed *Copreis* legendum tandem determinat. Tranquillumque vsum voce Græca ob rei fœditatem; Copreos enim stercorarios interpretatur. Ita & legendum tradit Ioseph. Scaliger *in notis ad Festum*, *in scurra*, authoritate etiam Dionis, qui *in Pertinace κοπρείας* appellat scurras ac ridiculos homines. Sed quæso, quis in conuiuio Principum virorũ admissos fœdissimos ac impudicos homines credet? Vidit & ipse vir prudens difficultatem, quamobrem *lib.* 27. *c.* 19. non *Tropeis*, non *Copreis*, sed *Crepis* legit, inquiens, Lupercos Crepos esse vocatos à crepitu plagarum, quas infligebant obuiis, quorum similitudine idem facientes per ludum *Crepi* dici potuere. Beroaldus quorundam affert sententiam legentium *à capreis*, id est, meretriculis, quam ridiculam vocat, item & aliorum, qui *capreis* legendum contendunt, id est, ab iis, qui in Insula Caprensi erant, tales contumelias Claudius perpessus fuerit. Tandem suam addit interpretationem, retinens vulgatam lectionem *à Tropeis*, id est, à se conuertentibus, id est, quum Claudium flagro illusores percussissent, se conuertebant, ne ab illo deprehenderentur authores percussionum. Tropei autem vocati à verbo Græco τρέπω, quod est *verto*, vnde & τρέπη *versio*, τρόπος *figura* dicitur, quæ Latinis *conuersio*. Sabellicus *Capreis* legit, hoc est, impudicis prostitutis. Sic supra in Tiberio, cap. 45. *Hircum vetulum capreis naturam ligurire.* Torrentius *capreis* legendum contendit ex eodemmet Sueto. *in Tib. capite sexagesimoprimo*, & homines ridiculos ex scurrarum genere interpretatur, *capreas* dictos, vel ab illius animalis obscænitate, vel à consuetudine rodendi.

Verum

Verum quum hæ omnes expositiones coniecturis tantum innitantur, & nostram eiusdem generis adnectere libet. In Lexico Græco animaduerti dictionem τέφρα asteratico præsignatam interpretati obuersionem, genus ludi quod astragalis exercebatur, nam iactantes aspiciebant scrobem in quam iactati excipiebantur. Quo in memoriam reuocarunt me non semel, dum apud Germanos cum Serenissimo Domino meo, Mantuæ & Montisferrati Principe degerem, obseruasse post comessationes, Principes & Nobiles viros semel vel pluries corpore in gyrum conuerso explosis tormentis, vel balistis, pilis vel sagittis in scopum propositum iecisse, ex quorum numero illis, qui à scopo vndequaque aberrassent, à scurris varicolori amictu cum tintinnabulis & cucullis vestitis, flagro quodam ligneo, seu tabella nates percutiebantur, vulgo Germani ferulæ id genus eine Pritschen vocant. Sic & coniiciendum, antiquitus Romanos post conuiuia consimili modo lusisse, astragalo in scrobem iacentes, corpore prius in gyrum conuerso, quod fieri solet, vt spiritus animales commoti facilius iacientem à scopo declinare faciant, & qui extra scrobem astragalum forte proiecisset, à scurra, (quorum aliqui semper Principum virorum epulis assistunt suis iocis conuiuas oblectantes) ferula percuteretur, sicque ludus à circulari conuersione *Tropea* dictus, & *Tropei* Scurra lusionis ministri. Erit itaque sensus literæ talis, Claudium dormientem, veluti per ludum, id est, tanquam vnum ex ludentibus, & in lusu aberrantem, ferula à Tropeis percussum, & à somno excitatum. Hæc habuimus quæ in re perdifficili, & lectionem vulgatam retinentes, afferremus; Quæ ab amico lectore tanquam coniectura in re incerta deprompta accipi æquo animo optamus.

C. SVET. TRANQVIL. IN CLAVDIO.

Cap. XII.

Vtque rata essent, quæ procuratores sui in iudicando statuerent, precario exegit.

QVid per procuratores hoc loco intelligendum sit, non omnes conueniunt. Quæ diuersitas & interpetum discrepantia facile tollitur, præmissis aliquibus ad hanc rem maxime facientibus. Procuratorum varia genera obseruamus apud Iurisconsultos & scriptores alios; Quidam enim sunt litis Procuratores, quibus scilicet instituendę sustinendæve litis negocium est datum, vti §.1. *Inst. de iis per quos agere possumus.* Et Cic. in Verrem. *Procuratores postulant, vt se ad leges suas reiiciat.* Et pro Quinct. *Libellos Sex. Alphenus Procurator P. Quinctii deiicit.* Procurator alio modo dicitur negotiorum Procurator, cui vel certa vna res, vel generaliter omnia negotia administranda mandantur, cuiusmodi frequens apud Iurisperitos mentio, vti *l. 13. ff. de pact. l. 6. ff. de institor. l. 8. ff. de calumniat.* & alibi sæpius. Huiusmodi quoque verba facit Cic. in orat. pro Cæcin. *Vtrum me tuus Procurator deiecerit is, qui legitime procurator dicitur, omnium rerum eius, qui in Italia non sit, absitve Reipub. causa, quasi quidam pene Dominus, hoc est, alieni iuris vicarius.* Suetonius in Galba, cap. 9. *Nam & mandata Neronis de nece sua ad procuratores clam missa deprehenderat.* Et cap. 12. *Et præpositos procuratoresque supplicio capitis affecisset, cum coniugibus & liberis.* His addamus Procuratores vtriusque generis posse esse, vel priuati hominis, vel Principis supremi, puta Cæsaris. Hoc autem loco Suetonium locutum de Cæsaris procuratoribus, nulli dubium. At, an de primi generis, vel de secundi generis procuratoribus, non omnibus eadem videtur sententia; Nam Torrentius inquiens, hoc loco fuisse quoque præter procuratorem fisci, eiusdem aduocatum primum institutum ab Alex. Seuero, testimonio Lampridii, videtur innuere Suetoniũ verba facere de Procuratore litium Fiscalium seu Cæsaris, quæ actitantur à Procuratoribus consulente aduocato; præsertim, quum addat idem Torrentius, huiusmodi procuratori ante Claudium iudicandi

iudicandi ius minime datum, sed tantummodo quæ Imperatoriis nomine gessisset, rata habebãtur perinde ac ab Imperatore gesta. At hoc alienum à proposito, ex infra dicendis facile patebit. Procuratores Cæsaris, qui vectigalia conquirebant, & circa Principis reditus & pecunias versabantur, primus omnium Augustus instituit, atque in omnes Prouincias, præterquam vbi Proconsules erant, misit, ex Dione *lib.* 53. Curatores vocans. Hi itaque publicos reditus colligebant, & circa Cæsaris impensas in præsidiis, negotiis, ac magistratuum stipendia, opus suum impendebant. De his Suetonius in Vespasiano, c. 16. *Creditur etiam Procuratorum rapacissimum quemque ad ampliora officia ex industria solitus promouere, quo locupletiores mox condemnaret, quibus quidem vulgo pro spongiis dicebatur vti, quod quasi & siccos madefaceret, & exprimeret madentes.* De huiusmodi Procuratore Cæsaris Herodianus *lib.* 7. ait: *Procurator erat quidem Carthagine, cui nihil ad extremam vel asperitatem vel sæuitiam deerat. Is damnandis iudicio hominibus, exigendisque pecuniis fauorem Principis aucupabatur. Siquidem Maximinus, quos sibi satisfacturos cognoscebat, eos potissimum deligere consueuerat. Quicunq; igitur Fisci rem curabat, si modo viri probi forent (quod perraro eueniebat) aut procuratione exciderant, aut præsenti periculo conterriti, gnariq; illius auaritiæ, quamuis inuiti, cæteros imitabantur. Quapropter Africæ Procurator, cum pleraq; alia violenter factitabat, tum ab adolescentibus quibusdam nobilibus atq; opulentis damnatione circumuentis, statim exigere pecunias intenderat. patrimonioq; illos, & auitis bonis exuere.* Iulius Capitolinus *in Maximino* inquit: *Erat Procurator Fisci in Lybia, qui omnes Maximini studio spoliauerat; Hic per rusticanam plebem interemptus est, sed quum per eos, qui rationalem in honorẽ Maximini defendebant, authores cædis, &c.* Ex his authoritatibus colligimus, eosdem fuisse Procuratores Cæsaris, seu Curatores Rationales eiusdem, & Procuratores Fisci. Cuius sententiæ etiam adstipulatur Lampr. *in Alex.* dum scribit de Eunuchis: *Quum plerosque Eunuchos rationibus & procurationibus præposuisset Heliogabalus.* Quæ dicta sint aduersus recentiores I. C. quosdam, qui Procuratorem Fisci à Procuratore Cæsaris distinguunt, *in l.* 1. *de offic. Procur. Cæsar.* necnon & Alciatum, qui *in Annot.*

in tres post. lib. Cod. tit. de fundis rei priuatæ. Rationalem inquit esse generale verbum, quod & Fisci & Procuratorem Cæsaris in se continet. Vtrumque enim nomen idem officium significare docet Alex. Imperator *l. 2. C. de modo multan.* inquiens: *Procuratores meos vel Rationales mulctæ indicandæ ius non habere sæpe rescriptum.* Hos autem à Græcis *Logistas* dictos docet Gordianus l. 3. eod. *Curator,* ait, *Reipub. qui à Græco vocabulo Logista nuncupatur, multandi ius non habet.* Falsum tamen videtur, Procuratores Cæsaris multandi ius non habuisse, quod ex adductis Alexan. & Gordianus, sanxere, & Callistratus auctor est *in l. vlt. ff. de offic. Procur.* tum ex superius allatis auctoritatibus Capitolini & Herodiani *in Maximino,* tum etiam ex Tacito scribente *libro 15.* Iesum Christum Saluatorem nostrum Tiberio imperante per Procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectum. Conciliari tamen puto hæc dicta, quod in Orientem, puta in Ægyptum & Iudæã mittebantur Procuratores Cæsaris, qui Præsidis Prouinciæ partibus fungebantur, ac tum de rebus omnibus, quasi Præses ipse cognoscebant, *ex l. 4. C. ad l. Fab. de plag. l. 3. C. vbi caus. Fisc. l. consensu 23. §. 1. ff. de appell.* Quod etiam constat ex dictis Taciti *in lib. 12. Annal.* Nam D. Augustus apud Equestres, qui Ægypto præsident, lege agi, decretaque eorum perinde habere iusserat, ac si Magistratus Romani constituissent. Ita Xiph. *in Epit. Dionis in Tiberio,* meminit Æmylii Recti, qui ad Tiberium aliquando miserat maiorem summam pecuniæ ex Ægypto, cui præerat, quam imperata fuisset, cui rescripsit Tiberius: *Tondi oues meas volo, non deglubi.* Hic itaque Æmylius Rectus, quum pecuniam Cæsaris colligeret, Procurator erat, at & simul præerat Ægypto. Huiusmodi autem & fuisse Pontium Pilatum, non dubitandum. Addamus etiam, sub diuersis Imperatoribus plus, minusve authoritatis Cæsarum Procuratoribus datum, prout minus vel magis illis fauebant, ipsique pecuniæ tenacissimi erant. Sic sub Traiano optimo Imperatore huiusmodi Procuratores minimæ authoritatis fuisse docet Plinius *in Panegyrico,* scribens ad Traianum: *Dicitur actori atque Procuratori tuo, in ius veni, sequere ad Tribunal.* Secus sub Maximino, vt dixi.

vt diximus, auarissimo Principe, Procuratoribus summa potestas tradita. Sub Tiberio Lucillius Capito Asiæ Procurator, accusante prouincia, causam dixit magna cum adseueratione Principis, non se ius, nisi in seruitia & pecunias familiares dedisse, quod si vim Prætoris vsurpasset, manibusque militum vsus foret, spreta in eo mandata sua, audiret socios, ita reus cognito negotio damnatur. Hæc Tacitus *lib. Annal* 4. qui & sub Claudio *lib.* 12. scribit, multum attributum Procuratoribus ipsius: nam inquit; *Eodem anno sæpius audita vox Principis, parem vim rerum habendam à Procuratoribus suis iudicatarum, ac si ipse statuisset, ac ne fortuito prolapsus videretur, Senatus quoq; consulto cautum.* Et Suetonius hoc in loco, Claudium à Senatu precario exegit, vt rata essent, quæ Procuratores sui in iudicando statuerent. Hinc Fenestella *lib. de Magistrat. cap.* 26. putat, Procuratorem Cæsaris eum fuisse, qui inter Cæsarem ac Romanum populum & alios prouinciales constitutus esset iudex, quum inter Cæsarem & priuatos causa ageretur. Ita Antoninus Cæsar *ex l.* 1. *C. de iurisdict. omn. iudic.* ait, Procuratorem quidem suum habere iudicandi potestatem inter certas personas & fiscum, sed non esse competentem iudicem in lite priuatorum, nisi ratione consensus eius sententiæ se subiecerint. Et generaliter Constantinus inquit in l. ad fiscum, l. 5. C. lib. 3. titul. 26. *Ad fiscum pertinentes causas Rationalis decidat, omnibus concessionibus prohibendis, veluti si agatur de bonis, quæ leges vel sententiæ Iudicum iusserunt fisco deferri, de colonis domorum Principis, de inquilinis & seruis eius, de causis ciuilibus officialium suorum, qui exactioni vel chartis inseruiunt*, & denique plura alia agere, quorum meminere leges, vbi de officio Procuratoris Cæsaris verba faciunt. Illud postremo adnotandum, Procuratores primum ex equestri ordine eligi consueuisse, docente Cornelio Tacito *in vita Agricolæ.* At Claudius Imperator, teste eodem, *lib. Annal.* 12. libertos rei familiari præfecit, sibiq; ac legibus adæquauit. Præterea addamus, quod Imperatores non solum Procuratores Imperii habebant, hoc est, rerum publicarum, sed & primus Seuerus Imperator, teste Spartiano *in illo*, priuatarum rerum suarum procuratores instituit;

tuit; ait namque: *Filiis etiam suis ex hac proscriptione tantum reliquit, quantum nullus Imperatorum, quum magnam partem auri per Gallias, per Hispanias, per Italiam Imperator iam fecisset, tuncque primum priuatarum rerum procuratio constituta est.* In sacris paginis obseruamus *lib.2. Macchabæorum, cap.11. & 13.* Lysiam Procuratorem & præpositum negotiorum Regis. Et in Euangelio D.Lucę, *cap.*8. Chusam procuratorem Herodis. Capitolinus in M.Antonino Philosopho: *Procuratores suos puer semper moneret, ne quid arrogantius facerent.*

C. SVET. TRANQVIL. IN CLAVDIO.

Cap. XII.

Ius nundinarum in priuata prædia à Consulibus petijt.

VElleius Paterculus *in priore lib. Histor. Romana, circa principium*, inquit, Genus emptionis celebre, negotiationem & mercatum, primum institutum ab Iphito Elio apud Græcos, apud Romanos vero nata & crescente Republica, nundinæ institutæ sunt, testamento Liuii, & ex Macrobio, *lib.1. Saturnal. cap.16.* quæ & feriæ paganorum dictæ sunt, vt rustici in vrbem nono quoque die, a quo nundinæ, quasi nouem dies appellatę, conuenirent, negotiis propriis vel mercibus prouisuri. Quod & testatus est Plutarchus *in Coriolano*, & Dionysius *lib.2.* Columella *lib.1. de re rust.* & Festus Pompeius *lib.12.* scribit: *Nundinas feriarum diem esse voluerunt antiqui, quo rustici mercandi vendendique causa in vrbem conuenirent, eumque nefastum, ne si liceret cum populo agi, interpellarentur nundinatores.* Et illud adnotandum, quod Seneca *lib. Epist.* 13. 1. *Epist.* per hæc verba scribit: *Nam, vt aiunt, qui priscos mores vrbis tradiderunt, brachia & crura quotidie abluebant, quæ scilicet sordes opera collegerant, cæterum toti nundinis lauabantur.* Nundinis autem comitia haberi non potuisse, testatur Plinius *lib.18. c.3.* ita scribens: *Nundinis vrbem reuisebant, & ideo nundinis comitia haberi non licebat, ne plebs rustica auocaretur.* Et Cic. ad Att. in Epist. quæ incipit, *Auere te certe scio*, idem confirmans, ait: *Ante diem 10. Kalendarum nundina, concio biduo nulla;*

nulla; quibus verbis significat de comitiis P.Clodii nihil actum esse illis duobus diebus, propter interuentum nundinarum. At Dionysius Halycarnass.*lib.*7. & Plutarchus *in Coriolano*, authores sunt, M.Coriolano post accusationem trinundinum ita datum, vt tertiis nundinis iudicium de eo futurum esset; vnde colligitur, nundinis haberi potuisse comitia. Huius diuersitatis seu contrarietatis difficultas dilui potest ex Macrobio loco citato, vbi variis authoritatibus vtramque opinionem confirmat, & tandem pro concilio inquit, C.Licinianum *lib.*2. scribere, nundinas Iouis ferias esse, siquidem Flaminica omnibus nundinis in Regia Ioui arietem solebat immolare; sed lege effectum, vt fastæ essent, vti rustici, qui nundinandi causa in vrbem veniebant, lites cōponerent; nefasto enim die Prætori fari nō licebat, ergo qui ferias dicunt, à mendacio vindicantur patrocinio veritatis, qui contra sentiunt, æstimatu ætatis, quæ legem sequuta est, vera depromunt. Etsi vero comitia nundinarum diebus non habebantur, & Coriolano causam dicenti præter ius & consuetudinem lege Hortensia, vel aliqua alia de causa indultum fuerit, vt trinundinis de eo iudicium ferret populus, quod in comitiis fiebat, concionem nihilominus ad populum haberi potuisse, ex eo constat, quod trinis nundinis leges promulgarentur, ex Macrobio loco superius citato, & Cicerone *in oratione pro domo sua, & in quinta Philippica*, & Dionysio, *libro decimo*. Apud Prætorem quoque nundinis agi potuisse, constat ex Aulo Gellio, *lib.*10.*cap.*1. vbi de obæratis, quibus non esset soluendo, ait, eos trinis nundinis continuis apud Prætorem in comitium productos, quantæque pecuniæ iudicati essent, prædicabantur. Ab iis nundinis & dicti sunt mercati vulgo *Fiere*, qui statutis temporibus aliquo in loco immunes à vectigalibus celebrantur. At alia difficultas in re hac magis ad textus explanationem faciens insurgit; namque hoc loco Suetonius ait, ius nundinarum in suis prædiis Claudium à Consulibus petiisse, econtra vero Plinius *lib.*5.*Epist.Epist.*5. ad Valerianum scribens, inquit: *Solers vir Pratorius à Senatu petijt, vt sibi instituere in agris suis nundinas permitteretur.*

Cui

Cui difficultati sic satisfaciendum puto; Consules Principes viros Senatus fuisse, ac veluti caput illius, ob id ius nundinarum potuisse peti, tum à Senatu, tum à Consulibus.

Ex hoc eodem loco & aliud notandum, Nundinas antiquitus alias publicas fuisse, quæ scilicet in vrbe vel oppido aliquo habebantur. Ita Cic. *in orat. contra Rullum*, meminit nundinarum, quæ Capuæ habebantur. Et *in Epist. ad Att.* ait: *Nundinarum πανήγυρις in Circo Flaminio.* Aliæ erant priuatæ, & quæ in agris priuatorum exercebantur, quales Claudium à Consulibus petiisse, tradit hoc cap. Suetonius, & Cicero *Philippica* 2. conqueritur, domesticis Antonii nundinis vectigalia populo Romano diminuta. Plinius *in Epist. ad Valerianum* scribit, vt diximus, virum prætorium à Senatu contendisse, vt sibi instituere in agris suis nundinas permitteretur. Nostris temporibus in Gallia, solus Rex nundinarum ius concedere potest, ex Constitutione Ludouici publicata, anno 1512. *artic.* 2. Ita & in Hispania solus Rex priuilegium nundinarum concedere potest, ex legibus Alphonsi *part.* 1. *tit.* 3. In Italia Respublicæ, summus Pontifex, & Duces, seu potius Reguli in suis ditionibus idem ius soli obtinent. Nec illud prætermittendum, mercatum à nundinis differre, siquidem mercatus locus est, qui Græcis ἐμπόριον dicitur, sicuti mercatores ἔμποροι dicti à Platone, *lib.* 32. *Dialogo* 2. *de Repub.* à venalitiis rebus die destinato vendendis deputatus, seu forus venalis certis diebus deseruiens cum modico priuilegio. Nundinæ vero dicuntur statuti dies in ciuitate vel loco mercandi causa libere concessæ à Principe cum immunitate donata vectigalium & pedagiorum, *ex l. vni. C. de nund. & mercat.* Ad nundinas concurrentibus multa priuilegia concessere Valens & Valentinianus, Cæsares, quod & fecisse Alexandrum Seuerum, testis est Lampridius in illius vita, inquiens: *Nundina vetera ex ordine instituit, vel dies, vel tempora*, id est, quo tempore & quibus quotque diebus agerentur. Hostes tamen publicos ab illis arceri obseruamus, sicuti sancitũ est ab Honorio & Theodosio Cæsaribus, *ex l. mercatores, l.* 4. *& l. final. C. de commerc. & mercat.* & Ludouicus Galliarum Rex Anglos seu Britannos

in

in volumine priuilegiorum quatuor nundinarum Lugdunensium, tanquam hostes ab illis arcendos constituit.

C. SVET. TRANQVIL. IN CLAVDIO. CAP. XV.

Quum Aemiliana pertinacius arderent, in Diribitorio duabus noctibus mansit.

COmmentatores, & reliqui, qui Diribitorii essentiam explicare conati sunt, non exacte, vt mea fert opinio, rem assequuti sunt; illius tamen difficultatem plerique attestantur. Beroaldus pro Diribitorio *Delibatorio* legit, authoritate Plinii *lib.16.cap.4* c. scribentis: *Fuit & memoria nostra in porticibus Septorum à M. Agrippa relicta aeque miraculi causa, quae Delibatorio superfuerat viginti pedibus breuior, sexquipedali crassitudine.* At ex Pliniano textu corrupto, corrumpit & Beroaldus Suetonii locum, vtrobique enim textus castigatiores habent *Diribitorio*, nequaquam *Delibatorio*; Quod & ex Dione constare potest, qui *lib.55.* scriptum reliquit: *Diribitorium domum omnium, quae vno culmine fuerunt, maximam, Agrippa imperfectum reliquit.* Ex quibus Dionis verbis satis Plinianus locus illustratur & corrigitur. Sabellicus & ipse rei difficultatem testatus, pro Diribitorio *Deriuatorium* reponit, atque explicat esse aedificium in aquaeductibus, quod *Castellum* alii vocant, vnde aquae in diuersas vrbis partes deriuabantur, *ex Vlpiano & Iabulano Iurisconsultis, quibus & Frontinius adstipulatur.* Ita vt sensus sit, Claudium incendium spectasse ex Deriuatorio, hoc est, Castellorum vno, vbi suo arbitrio aquas subministrari ad restinguendum illud iuberet. Sed haec Sabellici sententia nec ipsa subsistere potest, aduersantibus Dionis verbis iam adductis, tum & Xiphilino *in Caligula*, tradente, illum in ardentissimis caloribus Diribitorio pro theatro vsum. Torrentius exponit, Diribitorium fuisse locum, ad Diribitorum manus seruiens. Erant autem Diribitores, qui Romanis in suffragia euntibus tabellas ministrabant, vti Rogatores, qui cistam deferebant, in quam tabellae mittebantur, & custodes qui obseruabant,

ne

ne quid fraudis committeretur in sortionibus & suffragiis dandis seu dicendis, & describerent etiam cuiusque Centuriæ educta è cista suffragia, & inde appareret, quæ essent illius Centuriæ suffragia. Cic. in orat. post redit. in Senatu: *Quando illa dignitate Rogatores, Diribitores, custodesq; vidistis?* Et in Pisoniana, *diribi tabellas* ostendit: *An ego expectem, dum de se quinq; & septuaginta tabellæ diribeantur.* Ita & *diribitas tabellas* dixit *lib. 3. Epist. ad Q. Fratrem*, in Epist. cuius initium est, *Gabinius*, inquiens: *Cato diribitis tabellis de circulo se subduxit.* Et diribitionem tabellarum distributionem appellauit *in orat. pro Plancio*, & distributores, quos alias diribitores vocauit. Hæc Torrentii expositio nec ipsa satisfacit. Siquidem quum diribitores non plures essent, quam pontes, in quibus ferebantur suffragia, nempe 35. pro numero totidem tribuum, vel amplius singuli pro singulo candidato & competitore, quod pluribus rationibus demonstrat Nicolaus Grucchius *de comitiis Romanorum, lib. 1.* haud rationi vtique consonum videtur, ædificium ingens, & culmine omnium maximum, in diribitorium vsum duntaxat constructum, Cæl. Rhodig. *Antiq. lect. lib. 7. cap. 6.* tradit, Diribitorium fuisse locum, in quo recensebantur exercitus, & militibus stipendia numerabantur, à Strabone vocatum *Militare Logisterium*, subdens etiam, Diribitorium fuisse ministratorium seu locum, in quo obuersarentur ministri, qui quoniam Græce vocantur παῖδες, *Padagium* à Plinio in Epistolis vocatur: *Puer* (inquit) *in padagio mixtus pluribus dormiebat.* Priorem Rhodigini sententiam ex hoc confirmare possumus, quod diribitorium à diribendo dictum sit. *Diribo* autem, vt ex Cic. docuimus, est *diuido*, vel *distribuo*. Posteriori fauere videtur Apuleius *lib. 2. de Asino aureo*, scribens: *Diribitores plusculi splendide amicti, fercula copiosa scitule subministrata.* Ita vt diribitorium interpretari possimus locum, in quo Principum ministri degebant. Turnebus *Aduers. lib. 38. cap. 6.* & ipse ex Lexico veteri interpretatur locum contubernii. Verum quum diribitorium non prope Imperatoriam domum, sed apud septa in regione Circi Flaminii fuisse tradat Victor, huic expositioni acquiescere nequeo. Proinde in eam venio sententiam, Diribito-

ribitorium ſcilicet fuiſſe locum, in quo populo Romano Imperatorum & virorum Principum congiaria, epulæ, viſcerationesve diſtribuerentur; quum, inquam, frumentum, carnes crudæ, vel epulæ coctæ, aliæve annonæ ſpecies ſeu pecuniæ viritim diuiderentur, quod multis ex cauſis fieri ſolitum paſſim legimus. Diribitorium autem conſtitutum fuiſſe prope ſepta, vbi conuenire ſolebat populus ad comitia habenda, alibi fuſius docuimus. Erant autem in campo Martio tum ſepta, tum diribitorium; Vnde Suetonius *in Auguſto, cap. 3.* Octauium eiuſdem patrem inter diuiſores operasque campeſtres à nonnullis connumeratum tradit. Erant autem operæ campeſtres dicti, qui in campo Martio in comitiis operam ſuam præſtabant, inter quos diuiſores, quos & diribitores vocatos non dubitamus. Sic Numius diuiſor apud Cic. lib. de Orat. 2. *Nucula & Lento diuiſores*, in Philipp. & frequens apud eundem diuiſorum fit mentio. Sed apertiſſime eorum miniſterium deſcribitur *in 2. in Verr.* vbi quoque legimus, ſingulis tribubus ſuos legitimos diuiſores attributos, quod ibidem comprobat Aſconius. Et eodem loco Cic. Verri patrem diuiſorem exprobrat. Et *lib. 1. ad Att.* in Epiſt. cuius initium eſt, *Nihil mihi*, C. Herennio Trib. pleb. probri loco obiicitur pater diuiſor. Erant itaque Romæ diuiſores ſeu diribitores, qui in largitionibus præmemoratis pecunias annoneve genus aliquod ſeu agros pop. Rom. diuidebant, per eiuſdem tribus ſingulas viritim. Quod opus in diribitorio, ampliſſimo loco, conueniente populo perficiebatur; à qua diſtributione ita appellatum veriſimile eſt.

Nec obſtat, quod Nicolaus Grucchius loco citato, alios diuiſores à diribitoribus fuiſſe contendat, nam quodcunque ſit, quum *diribo* & *diuido* verba idem ſignificent, non inconuenit a diuidendi munere, quod eo in loco perficiebatur, diribitorium potuiſſe appellari. Sic eodem in ſenſu Amm. Marcellinus *lib. 18.* diuiſores *diribitores* vocauit. Namque de Conſtantii Imperatoris curiæ miniſtris verba faciens, inquit: *Diribitores venundatæ ſubito poteſtatis pretium per potiores diffunditant domos.* Has autem prædictas largitionum

num

num distributiones fieri solitas in Circo Flaminio (è cuius regione constructum diribitorium Victor tradit) Cicero docet *in orat. pro Plancio*, in hæc verba: *Caluit re recenti, nunc in causa refrixit. Neq; enim qui nummi illi fuerint, nec quæ tribus, nec qui diuisor, ostenderis.* Diribitorium ab Agrippa exstrui cœptum, *ex Plinio & Victore*, postea perfectum, penitus conflagrasse sub Tito, tradit Dion *lib. 55.* Quamobrem haud mirandum, quum paucis annis superstes extiterit, si in hoc ædificio (alioquin celeberrimo) describendo sobrii admodum fuere scriptores.

C. SVET. TRANQVIL. IN CLAVDIO.

CAP. XVI.

Notauitq; multos, & quosdam inopinantes, & ex causa noui generis, quod se inscio ac sine commeatu Italia excessissent.

SEnatores, quiq; magistratus gererent, Italia abesse non potuisse, innuere videtur Liuius *lib. 36.* per hæc verba: *P. Cornelius edixit, qui Senatores essent, quibusq; in Senatu sententiam dicere liceret, quiq; minores magistratus essent, ne quis eorum ab vrbe abiret, quam vno eo die redire posset, neve vno tempore quinq; Senatores ab vrbe Roma abessent.* Hoc clarius Dion *lib. 52.* inquiens: *Quum nulli Senatori aliquo, quam in Siciliam, Galliamq; Narbonensem liceret proficisci peregre, eo autem propter propinquitatem, ac quia pacatæ sunt regiones, armisq; vacant, etiam sine venia impetrata, licet Senatoribus, quoties velint proficisci, iis qui aliquam habent locorum possessionem.* Et Xiphilinus Dionis abbreuiator *in Augusto* tradit, illum cauisse, ne Senatores ex Italia, nisi iussu aut permissu suo proficiscerentur, id quod etiam obtinet vsque ad hæc tempora: non enim ius est Senatoribus proficisci, nisi in Siciliam, aut in prouinciam Narbonensem, possunt autem in has prouincias abire non habita licentia, propterea quod proximæ sunt, & quod eas incolunt homines inermes. Tacitus *lib. Annal. 12.* scribit, Galliæ Narbonensi ob egregiam in Patres reuerentiam datum, vt Senatoribus eius prouinciæ, non exquisita Principis

cipis

cipis sententia, iure, quo Sicilia haberetur, res suas inuisere liceret.

Alia etiam de causa Senatoribus quibusdam ab vrbe abesse, & Italia excedere licebat, iis scilicet, qui sexagesimum & quintum annum agerent, nam tunc vacare à curia licebat, authoritate Senecæ 2.*Declam.* qui tamen *lib. de breuitate vitæ, cap postremo*, sexagesimum annum duntaxat terminum vacationis facit: *Lex* (inquit) *à quinquagesimo anno militem non cog t, à sexagesimo Senatorem non citat.* Et Cornelius Nepos *in vita Pomponij Attici* scriptum reliquit: *Incidit Cæsarianum bellum ciuile, quum haberet annos circiter sexaginta, vsus est ætatis vacatione, neq; se quoq; mouit ab vrbe.* Secunda causa erat, quum obtinuissent liberam legationem, ex qua licebat ab vrbe abesse, & Italia excedere, cuius rei abunde supra *in Tiberio, c.* 1 verba fecimus. Ita Brutus *Epist. Famil. lib.* 2. *Epist.* 1. scribit, sibi & aliis periisse liberam legationem, vt aliqua honesta causa proficiscendi ab vrbe quæreretur. Postrema & vltima causa, qua licebat Senatoribus impune ab vrbe abesse, erat commeatus obtentus, hoc est, licentia proficiscendi & redeundi intra determinatum tempus, de qua re item plura superius in Tiberio diximus.

Nec obstat, quod quis obiicere possit, commeatum scilicet proprie militibus dari solitum, nam & aliis concessum constat, præsertim & ex hoc loco, exemplo Chariclis Medici; Ad hæc & Senatores ipsos militiæ operam dedisse quis ignorat? Fatemur quidem, commeatum præcipue militarem fuisse licentiam à ducibus dari suetam, quod Liuius *libro* 43. in hæc verba testatum reliquit: *Item quia fama erat; multos ex Macedonicis legionibus in certis commeatibus per ambitionem Imperatorum ab exercitu abesse, edixerunt de militibus P. Aelio & C. Popillio Coss. post ve eos Consules in Macedoniam scriptis; vt qui eorum in Italia essent intra dies triginta censi, prius apud sese, in prouinciam redirent, qui in patris aut aui potestate essent, eorum nomina ad se ederentur, missorum quoq; causas sese cognituros esse, & quorum ante emerita stipendia gratiosa missio visa sibi esset, eos milites fieri iussuros.* Et paulo antea: *Exercitum Consulis infrequentem commeatibus vulgo datis per ambitionem esse culpari*

eius rei Consulum in Tribunos militum, contra illos in Consulem conferre. Liuius item lib. 3. de Appio Clau. Trib. *Collegisq; in castra scribit, ne Virginio commeatum darent, atq; etiam in custodia haberent; Improbum consilium serum, vt debuit, fuit, iam enim commeatu sumpto, profectus prima vigilia Virginius erat.* Verum sicuti militarem commeatum à ducibus, seu tribunis in exercitu dari solitum, manifestum est, ita & clarissimum, Senatores & ciues alios Romanos à Senatu petere & obtinere consuetos, deinde vero (sicut & pleraque alia) hoc ius concedendi commeatum in Imperatores Rom. translatum, scribente Suetonio in Claudio, cap. 23. *Commeatus à Senatu peti solitos, beneficij sui fecit.* Et in Nerone, cap. 35. *Senecam præceptorem ad necem compulit, quamuis sæpe commeatum petente, bonisq; cedenti, persancte iurasset, suspectum se frustra, periturumq; potius, quam nociturum ei.* Iure itaque Suetonius hoc in loco scriptum reliquit, Claudium Imperatorem multos notasse, & quosdam inopinatos, quod se inscio ac sine commeatu Italia excessissent, nondum enim ius concedendi commeatum à Senatu abdicauerat, & sui iuris fecerat, quod postea effecit. Quamuis si Xiphilino credimus loco citato, id & prius ab Augusto decretum.

C. SVET. TRANQVIL. IN CLAVDIO.

CAP. XVII.

Quare à Massilia Gessoriacum vsq; pedestri itinere confecto inde transmisit.

VAriæ scriptorum, præsertim neotericorum, sententiæ inter se discrepantes, dum quærunt, vbi terrarum Gessoriacum reperiatur, efficiunt, vt nos veritatis indagandæ gratia locum hunc effusiori sermone interpretandum suscipiamus, expositorum breuitati nimiæ pro posse supplentes. In Galliis fuisse, fere omnes consentiunt. Quidam adducunt Polybii authoritatem *libro Histor. 2.* scribentis: *Qui trans Alpes Rhodanum habitant, & propterea quod militiam mercenariam exercent, Gessata vocantur (nam id ea dictio significat)*

ficat) Reges habebant, bello Insubrum Gallorum cum Romanis peracto Congolitanum & Aneresiem, ij cum Boiis & Insubribus pugnantes contra Romanos, ob magnitudinem animi, & incredibilem gloriæ cupiditatem, abiectis subligaculis & scutis, nudi ante omnes stabant, &c. Gessatæ itaque (dicunt isti) Gessorici incolæ fuere viri fortes, quod Seruius etiam comprobat in illud Virgilii, *lib.8.Aeneid.* de Gallis loquentis:

> *—— Duo quisq; Alpina coruscat*
> *Gessa manu,*

inquiens, Gallos vocare Gessos viros fortes. At hi dupliciter errant; nam Gessi seu Gessatæ, non à loco, sed à genere hastæ, quo vtebantur, ita appellati, quod insuper comprobari potest ex Lactantio, Statii interprete, *lib.4.Thebaid.* in eum locum:

> *—— Pars Gessa manu, pars robora flammis*
> *Indurata diu.*

Et ex Claudiano in Eutropium, lib.2.

> *Nuper ab Oceano Gallorum exercitus ingens,*
> *Illis ante vagus tandem regionibus hæsit,*
> *Gessaq; deposuit Graio iam mitis amictu.*

Idem quoque habemus ex Cæsare, *lib.2.belli Gallici.* Et Nonius Marcellus Gessa inter genera armorum connumerat. Gessa, quibus præter Gallos, vsos quoque fuisse Hetruscos, author est Liuius, *libro nono*, & eundem vsum ab Iberis ad Romanos translatum, tradit Athenæus *libro sexto, capite* 8. Errant præterea secundo, quod Gessatæ populi prope Rhenum incolant, non Britanniam versus, quo Claudius Imperator pergebat. Horum itaque reprobata, succedit non minus reprobanda Bilibaldi sententia, qui Gessoriacum Gandauum esse opinatur, cuius opinionis error facile deprehenditur, quum Gandauum non ad oram maritimam, sed in media Flandria positum sit. His succedit Adriani Turnebi *libro* 8.*cap.*31. expositio, qui Gessoriacum, Soiacum, seu portum Soiaci esse affirmat, vnde olim traiectus in Britanniam esse solebat, nunc vero longo spacio

à mari disiunctum, quum olim tota illa vallis æquore inundata, cedentibus aquis terræ accreuerit, quod loci facies ipsa sinus imaginem præ se ferens indicat, præter quod & anchoras ab aratoribus aliquando extratas incolæ narrant. At nec huius clarissimi viri sententia mihi probatur, sed potius Soiaci portum fuisse, quem vocant *Itium portum*, de quo Strabo scripsit, ab illo in Angliam interiectum maris trecenta viginti stadia complecti, quæ milliaria constituũt quadraginta, quod suadet præter vocis similitudinem etiam hodierna ab Anglia distantia. Verum quum portus Cales & Boloniæ portus, hodie quam breuissimum in Angliam traiectum habeant, horum alterum Gessoriacum nauale fuisse existimandum, quem Plinius *Morinorum Gessoriacum* appellat *lib.4.cap.16.* à littore tamen Britanniæ traiecto distare quinquaginta millia passuum scribit, quo in loco corruptum textum re ipsa clare patet, quum à Douerio Angliæ portu vtrumque oppidum, tum Cales, tum Bolonia, seu vt alii, Bononia, illud octodecim, hoc sexdecim milliaribus duntaxat distent, testimonio Abrahami Ortelii *in totius orbis Theatro.* Meierius Gessoriacum Boloniam maritimam esse credit, qua ad Douerium Angliæ portum breuissimus est traiectus; quod comprobari potest ex Amm. Marcell. scribente *lib.20.* Vrsicinum missum à Constantio in Britanniam, qui hic apud Parisios hyemem agebat, Bononiam venisse, quæsitisque nauigiis, & omni imposito milite, obseruato flatu secundo ventorum, ad Rutupias sitas ex aduerso delatum, petiisse Lundinium, vt exinde suscepto pro rei qualitate consilio, festinaret locyus ad procinctum. Et *lib.27.* de Theodosio in Britannias misso à Valentiniano, inquit: *Quum venisset ad Boloniæ littus, exinde transmeato lentius freto defertur Rutupias, stationem ex aduerso tranquillam.* Robertus vero Cœnalis *de re Gallica lib.2. Perioche 3.* Gessoriacum Nauale Calesium arbitratur, quamuis & Gessoriacum portum Boloniam appellatam olim scribat.

Nos profecto in re hac potius assentimur, Gessoriacum, de quo Suetonius hoc loco (quæ & magis communis est opinio) Cales esse, quum ibidem temporibus nostris præ-

cipuum

cipuum esse in Angliam è Gallia traiectum obseruemus, magnasque classes inde in Angliam fere semper soluisse, ex Historiarum lectione pateat. Et sane miror, in Indice copioso, quem ad Commentaria Cæsaris edidit Aldus Manutius scriptum, Cales, *Caletum* Latinis fuisse, namque *Caletos* alios populos fuisse à Morinis, in quibus Cales, clare patet ex Cæsare *lib.2.belli Gallici*, vbi enumerat armatorum millia, quæ Regi Galbæ Galliarum populi decreuerant, ait namque, Morinos 15. millia, Caletes 10. millia obtulisse. Caletes autem populos esse in superiore Normandia, vltra Rhotomagum ad ostium Sequanæ, quos etiam hodie Caletenses appellant, docet Adrianus Turnebus *lib.Aduers.9. cap.*8. Nec minus eodem in indice peccatum, quum Gessoriacum Nauale esse doceat Geneuam, quum hanc Cæsar proprio nomine Geneuam appellet non semel *lib. 1. belli Gallici*; nos enim Gessoriacum Nauale proprie esse diximus portum Gessoriaci, id est, portum Cales. An vero hic fuerit à Latinis iam vocatus portus Iccius, vt alii contendunt, alias dicemus.

C. SVET. TRANQVIL. IN CLAVDIO.

CAP. XIX.

Constituit pro conditione cuiusque ciuis vacationem legis Papiæ Popeæ.

SCriptores omnes, qui huius loci meminere, quosque adhuc mihi legere contigit, exponunt, Claudium expetentem quamplures naues fabricari ad annonam in vrbem conuehendam, concessisse vacationem capitis legis Papiæ Popeæ ad viros sexagenarios pertinentem. Ego vero secus interpretandum censeo; ipsum scilicet constituisse vacationem diuersorum capitum eiusdem legis secundum intentum diuersorum naues fabricantium, hoc est, si sexagenarii essent, non obstante legis Papiæ Popeæ decreto, vxorem ducere possent; Si Senatores, vel Senatorum filii, libertinas vxores habere, & econtra, sicque de aliis singulis capitibus eiusdem legis, de quibus supra in Cornelii Taciti

beros habere, aliud, ius trium liberorum, nam qui tres liberos habebant, suo iure prænarratis priuilegiis gaudebant, at qui non habebant, eo iure donabantur à Principe. Ita Plinius *in Epistola ad Traianum*, id ius Suetonio dari petens, inquit: *Huic ius trium liberorum necessarium faciunt duæ causæ, nam & iudicia amicorum promeretur, & parum felix matrimonium expertus est, impetrandumq́, à bonitate sua per nos habet, quod illi fortunæ malignitas denegauit.* Concessionem autem iuris trium liberorum minime vulgarem fuisse, demonstrat Xiphilinus in Augusto, scribens: *Tum Liuiæ statuæ positæ sunt consolandi eius causa, eaq́, in numero matrum, quæ tres liberos peperissent, scripta est. Lex enim antea ex Senatus, nunc autem ex Imperatoris authoritate eadem iura beneficij loco tribuit quibusdam mulieribus, quæ data sunt eis, quæ ter pepererint. vt non subijciantur pœnis sterilium. sed eis omnia fere præmia tribuantur, quæ mulieres fœcundissimæ consequuntur, quæ non modo sunt hominum, sed & Deorum inuenta, vt accipiant, si quid à morientibus sibi relictum fuerit, id enim huiusmodi est.* Hoc idem confirmare possumus ex Suetonio metipso, scribente in Galba, cap. 24. *Ius trium liberorum quum vix vni atq́, alteri, ac ne his quidem nisi ad certum præfinitum tempus dedit.* Ad hæc à Domitiano Imperatore, cui Martialis summo studio adulatus est, ipse laborum suorum præmium, ius trium liberorum enixe petiit, vti *lib.2. Epigram.65.* constat, vbi habet:

Quod fortuna vetat fieri, permitte videri
Natorum genitor credar vt esse trium.
Hæc si displicui, fuerint solatia nobis:
Hæc fuerint nobis præmia si placui.

Et Epigram.66. ad vxorem:

Natorum, mihi ius trium roganti,
Musarum pretium dedit mearum,
Solus qui poterat.

Et lib. 3. Epigram. 31.

Præmia laudato tribuit mihi Cæsar vterq́,
Natorumq́, dedit iura paterna trium.

C. SVET. TRANQVIL. IN CLAVDIO, Cap. XXXIII.

Caput Papiæ Popeæ legis à Tiberio Cæsare, quasi sexagenarij generare non poßint, edicto abrogauit.

INterpretes hunc locum sicco pede pertranseunt; vnus Torrentius vidit difficultatem, à qua quum se extricare nesciret, in eam venit sententiam, vt verba illa (*à Tiberio Cæsare*) non Suetonii genuina, sed ab alio superaddita putandam arbitretur. Verum hoc pacto facile omnes à textu exorientes difficultates de medio tolli posse quis ignorat? at non æque bene. Difficultas in hoc consistit: Quod quum lex Papia Popæa sub Augusto lata fuerit, teste Dione, M. Papio Mutilo Q. Popæo secundo Coss. apud quem tamen pro Popæo *Popilius* legitur, qua sexagenarii à matrimonio arcebantur, haud verum esse potest, hoc à Tiberio Augusti successore sancitum. Cui difficultati sic satisfieri posse censemus: Quod quum relatum esset, teste Tacito, *lib. Annal. 3.* de moderanda sub Tiberii Imperio lege Papia Popæa, quam Augustus senior sanxerat, Tiberium statuendo remedio quinque Consulares, quinque è Prætoriis, totidem è cætero Senatu sorte duxisse, apud quos exsoluti plerique legis nexu, modicum in præsens leuamentum fuere. Ex quibus Taciti verbis colligimus, legem Papiam Popæam sub Augusto latam, sub Tiberio quidem emendatam, quo scilicet ad particulares quosdam, ab illius nexu solutos, non tamen penitus abrogatam, imo confirmatam, præsertim quoad caput sexagenariorum, sicque quamuis ab Augusto latam, tamen sub Tiberio illius successore, quoad aliqua alia capita, emendatam, in hoc tamen confirmatam fuisse; ideo iure dici potuisse à Suetonio, edictum à Tiberio, eo quod sexagenarii generare non possent, sicque quoad caput illud, cui non derogauit, legem Papiam Popæam illum Aug. decreto consentientem, de nouo sanxisse. Quo pacto si Suetonii dicta interpretemur, manifestum, scrupum omnem tolli, alioquin negotium plerisq; maxime facturum.

C. SVET.

C. SVET. TRANQVIL. IN CLAVDIO.

CAP. XXIV.

Ornamenta Consularia etiam procuratoribus ducenariis indulsit.

QVi essent Procuratores ducenarii, non omnibus eadem sententia. M. Ant. Sabellicus interpretatur ducenarios, qui ducentesimam ex auctionibus exigebant, quam Caligula Italiæ ab initio sui principatus indulsit; eandem interpretationem Turnebus *Aduers. lib.* 22. *cap.* 32. approbat Dionysii authoritate ducentesimam appellantis *διακοσιὴν*, cui & ducenarius est *διακοσιαστής*. Huic etiam sententiæ suffragatur Alciatus *in Annot. in tres post. lib. Cod. ad l. Matriculam*; ita appellatos tradens publicanos & exactores vectigalis ducenarii, adducitque authoritatem Apulei *lib.* 7. vbi habet: *Nam procuratorem Principis ducenaria perfunctum, dein tristiore fortuna decussum, orato fueram aggressus.* Torrentius inquit, Procuratores ducenarios fuisse eos, qui per prouincias in colligendis publicis reditibus constituti ducentena millia nummum, seu (quod idem est) ducenta sestertia pro stipendio accipiebant, quod ex Dione *lib.* 53. confirmat. Alii, quibus Budæus fauere videtur *lib.* 3. *de Asse*, procuratores ducenarios fuisse dixere, qui ducenta sestertia in censu haberent, dimidiatum scilicet censum Equestrem, quemadmodum & Iudices ducentarii dicti. Alii existimauere, Procuratores ducenarios vocatos, qui sub se ducentos minores Procuratores haberent exactionibus vacantes, sicuti in militari negotio ducenarii dicti sunt, teste Vegetio *lib.* 2 *cap.* 8. qui duas Centurias, hoc est, ducentum milites in aciem ducebant. Ita apud Iurisconsultos Ducenarii dicti sunt, qui ducentum scholaribus præsunt, *l.* 3. *C. de agentibus in rebus lib.* 12. *l.* 9. *C. Theod. de exact.* Horum omnium allatas sententias nec approbare nec improbare ausim; libet tamen & nostram subnectere, quæ est huiusmodi. Quod sicuti ex Suetonio *in Augusto, cap.* 32. Ducenarii dicti sunt Iudices ab Augusto instituti, qui de leuioribus causis cognoscebant; Ita & hoc loco procuratores ducenarios vocarit idē author minores in ordine procura-

torum, qui ſcilicet leuioribus ſummis pecuniarum redimendis præerant. Suetonii namque hoc in capite, (quod ex illius lectura dignoſcitur) mens fuit oſtendere, Claudium fuiſſe nimium & profuſum in largiendis honoribus, & eo vſque proceſſiſſe, vt procuratoribus etiam minoribus Conſularia inſignia tribueret. Hinc factum puto, vt nos Itali res quaslibet viliores *Dozenalia* vocemus, quaſi ducenaria diximus; Ita & præceptores, ſeu magiſtros, qui pueros educandos & docendos annua ſeu menſtruali penſione recepta ſuſcipiunt, recipere *à Dozina* vulgari appellatione dicamus. Hoc officium erat ducenam gerentium in ſchola, *ex l fin. C. de agentibus in rebus, l. 1. de officio magiſtri offic.* Procuratorum ducenariorum meminit Cyprianus *lib. 1. Epiſt.* 4. in hæc verba: *Quum actis publice habitis apud ducenarium Procuratorem.* Nec ſententiæ noſtrę refragatur Nicephorus *lib. 6. cap.* 8. vbi de Paulo Samoſateno loquens ait: *Sublatus mundanis dignitatibus ducenarius, quam Epiſcopus vocari maluit.* Non enim Nicephori dicta interpretanda, quod ducenaria dignitas maior eſſet Epiſcopatu, ſed quod Paulus Samoſatenus maluit dignitatem viliorem ſecularem, & mundanam, quam Eccleſiaſticam præeminentem.

C. SVET. TRANQVIL. IN CLAVDIO. CAP. XXIV.

Collegio Quæſtorum pro ſtratura viarum gladiatorium munus iniunxit, detractaq; Hoſtienſi & Gallica Prouincia, &c.

PRouinciarum Romanarum ſtante Republica ea fuit omnibus recepta diuiſio, vt alię Conſulares, Prætoriæ alię dicerentur. Conſulares erant, quæ ab iis, qui in vrbe Conſulatum geſſerant, Conſulari Imperio obtinebantur; Prætoriæ vero, quas qui Prætores in vrbe proximo anno fuerant, Prætorio Imperio obtinebant. Quod Cic. tradidit *in 1. Philipp.* Neq; certæ erant prouinciæ, in quas ſemper viri Cōſulares, & aliæ in quas ſemper Prætores mitterentur; ſed ex Magiſtratuum, qui eas obtinebant nomine appellationem ſumebant. Ex Auguſti Cæſaris inſtituto, quum Imperium obtinuiſ-

obtinuisset, aliter sunt partitę; Alias enim suas, alias Pop. Ro. fecit. Prouincias validiores, & quæ annuis magistratuũ Imperiis regi nec facile, nec tutũ erat, ipse suscepit, pacatiores Populo permisit; etiã & nonnullas cõmutauit interdum, tradente Suet. *in illius vita, c.* 47. Prouinciis, quas ipse suas appellabat, Præsides, seu Præfectos, vt alii dicunt, præficiebat. Eas vero quæ populi erant, regentes Proconsules dici voluit, quamuis & omnes pręsides dictos fuisse authore Dione Cassio *lib.* 53. legamus, cui etiam consentit Strabo *lib.* 17. in appellatione nominũ ad gubernãdas prouincias missorũ tantum dissidens. Fuerunt & Prouinciæ Quæstoriæ dictæ, ad quas sc. Quęstores vna cum Consulibus vel Prętoribus mittebãtur, ad curam publicarum pecuniarum administrandam; non tamen hi summam imperii in illis obtinebant.

Hæc omnia passim ex historica lectione obseruamus, de quibus superius scriptum est. At illud addimus nos, quod ab alio antea adnotatum ignoramus; quasdam & fuisse prouincias Quæstorias, quæ propriæ erant collegii Quæstorũm; quorum sibi & omnimoda iurisdictio ad Quæstores, qui illis præficiebantur, spectabat; Quod præcipue ex hoc loco colligimus; Non enim Claudius Imperator Quæstorum collegio Hostiensem & Gallicam prouinciam ademisset, nisi illius propriæ fuissent. Ad hæc nullibi legimus, Hostiensem Prouinciam à Cõsulibus seu Prætoribus antea vnquam obtentam. Quod vero hæc propria Quæstorum esset, colligi potest ex Cicerone *in oratione pro Murana*, vbi habet: ***Tu illum cui quum Quæstores sortiuntur, etiam acclamari solet, Hostiensem, non tam gratiosam & illustrem, quam negotiosam & molestam.*** Habebat autem hæc Prouincia frumentariam procurationem, vti Cicero docet *in oratione pro Sestio, & ad Arusp.* Et Hostienses coloni maritimi dicebantur, *ex Liuio, libro decimoseptimo.* Fuere & aliæ prouinciæ Quæstorum propriæ, vti *Aquaria*, cuius meminit Cicero *in Vatinium*, de Quæstura illius loquens in hæc verba: ***In eo magistratu quum tibi magno clamore Aquaria Prouincia sorte obtigisset.*** Habuit quoque Quæstorum collegium Prouinciam propriam in Gallia, quam hic Gallicam vocat Suetonius.

De

De qua forte Tacitus *libro Annalium* 2. inquiens: ***Erat iisdem regionibus Curtius Lupus Quæstor, cui Prouincia veteri ex more, Calles obuenerat***, de qua plura in eum locum differuimus. Ex his facile conuincitur, non legendum (quod Torrentius existimauit) hoc loco ***Calliam***, sed ***Gallicam***, nam ***Callium*** prouincia Quæstoria non erat, sed Consularis, ex eodem met Suetonio scribente in Cæsare, cap. 19. ***Eandem ob causam opera optimatibus data est, vt prouinciæ futuris Coss. minimi negotii, id est, Syluæ Callesque decernerentur.*** Nec obstat, quod obiicit Torrentius; si legamus ***Gallicam Prouinciam***, futurum, vt Galliam totam Quæstoriam dicamus, non enim interpretamur ***Gallicam***, hoc est, quam in Gallia propriam Quæstores habebant. Ita Liuius per initia lib. 32. loquens de sortitione Prouinciarum inter Coss. & Prætores, tradit, L. Lentulo obuenisse Italiam, & Cn. Bæbio Ariminum, atque extra Italiam Ariminum ponit. Ariminum tamen Gallicam prouinciam appellatum, hoc est, in Gallia Cisalpina positum, constat ex Liuio *lib.* 28. scribente: ***Tum Prætoriæ Prouinciæ in sortem coniectæ, vrbana Cn. Seruilio obtigit, Ariminum*** (ita Galliam appellabant) ***Sp. Lucretio.***

C. SVET. TRANQVIL. IN CLAVDIO.

CAP. XXV.

Ciuitatem Romanam vsurpantes in Campo Esquilino securi percußit.

HAbet Liuius *lib.* 1. Ser. Tullum Rom. Regem ad vrbem amplificandam duos colles addidisse, Quirinalem, Viminalemque, deinceps auxisse Esquilias, ibiq; ipsum, vt loco dignitas fieret, habitasse, aggere & fossis & muro vrbe circundata; ex quibus Esquilias, & per consequens campum Esquilinum in Vrbe fuisse patet, sicque ciuitatem Romanam vsurpantes in Campo Esquilino securi percussos, ac intra mœnia neci datos; Quæ si vera demus, contrariabitur hic Suet. locus Cornelio Tacito scribenti *lib.* 2. ***Annal.*** In P. Martium Consules extra portam Esquilinam more prisco animaduertisse, & rursus, sumptũ more prisco extra Esquiliam

liam de nocentibus supplicium. Pro concilio dicamus, Esquilinam, seu vt alii, Exquilinam portam vnam vrbis Romae fuisse, quod ex Cic. *libro secundo de Orat. & in orat. in Piso. & pro Cluentio*. Strabone *lib.* 5. Liuio *lib.* 1. 2. & 21. & 24. clare constat. Extra eam in regione aggeris fontium corpora necabantur à carnifice, & incombusta, praesertim pauperum proiicebantur. Vt constat ex Horat. Epod. 5. Ode 17.

Post insepulta membra different lupi,
Et Exquilinae alites.
Neque hoc parentes heu mihi superstites,
Effugerit spectaculum.

In quem locum adnotauit Porphyrius, corpora eorum de quibus esset sumpta poena, proiici consueuisse, comburi vero, ex Plauto scribente in Cassina. Act. 1.

Illum adepol videre ardentem te extra portam Metiam,
Credo ecastòr velle.

Haec enim porta Esquilina & Metia quoque dicta, ex hoc loco Plauti, & Taurina à capite Tauri in ea insculpto, Procopius *Praenestinam* vocauit, Fuluius & alii recentiores *Tiburtinam*, de qua re plura apud Georgium Fabricium in Roma. Campus itaque qui huic portae adiacebat, *Exquilinus* dictus ab ipsa porta Exquilina, cui iunctus erat. Et quamuis Exquiliae ad intra vrbem essent, quemadmodum ex Liuio demonstrauimus, & Dionysius Halycarnassaeus *libro* 4. confirmat, inquiens: *Vrbi duos colles, Viminalem, & Exquilinum addit, singulos iuxta Oppidi magnitudinem, atque ibi loca ciuibus lare carentibus ad aedificandum distribuit, ipse quoque in Exquiliis habitauit loco regionis illius commodissimo.* Quae Dionysii verba in eum sensum accipienda, ne contra Liuium sensisse videatur, Romulum scilicet & Tatium illorum montium quasdam particulas Vrbi addidisse, Tullumque Regem postea maiori ambitu esse complexum, id enim Liuius innuere videtur quum ait: *Exquilias auxit*, si enim auxit, ergo pars ipsarum intra vrbem antea fuerat recepta. Ouid. lib. 1. Fastorum.

——Excubias vbi Rex Romanus agebat
Qui nunc Exquilius nomine collis habet.

Hoc in loco Beroaldus adnotauit, Campum Exquilinum forte

forte fuisse illum, quem minorem campum vocauit Catullus, quum ad Camerium scribens inquit:

Te quæsiuimus in minore campo.

Sed pace eius dixerim, perperam opinatus est, siquidem & minorem campum, sicuti & alia loca, quæ ibidem à Poeta connumerantur, intra Vrbem fuisse constat, & vt adnotauit M. Antonius Muretus, situm ad Campum Martium, quique forte ita dictus fuit ad differentiam Campi Martii, quem magnum fuisse constat, quum in illo haberentur P. R. Comitia.

C. SVET. TRANQVIL. IN CLAVDIO.

CAP. XXV.

Iudæos impulsore Christo assidue tumultuantes Roma expulit.

SCribit Tacitus *lib. Annal.* 15. Dominum nostrum Iesum Christum imperante Tiberio per Procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectum. Quo pacto ergo Suetonius tradit hoc loco, Iudæos tumultuantes illo authore à Claudio Roma expulsos? Addamus, nullibi ex historia sacra vel profana elici, eundem vnquam Romæ fuisse. Ex his colligunt nonnulli, Chrestum alium fuisse à Christo Saluatore nostro; verum quum apud Historicos quosuis alios nulla de hac re fiat mentio, nec apud scriptores Chrestum vllum insignem virum obseruemus, præter Chrestum Sophistam Bizantium, qui Adriani Imperatoris tempore Romæ Herodis Attici fuit auditor, testimonio Philostrati; Nos Suetonium de Christo sospitatore nostro verba facere existimamus, eo magis quod Tertullianus & Lactantius docent, Christum seruatorem nostrum mutato *i*, in *e*, *Chrestum* per contumeliam homines impios appellare solitos, quemadmodum & de Pertinace tradit Capitolinus, *Chrestologum* vocatum fuisse, quod bene loqueretur, maleque faceret, blandusque esset verbis, re non item. Quod & Sextus Aurelius refert. Conciliantur autem Taciti dicta cum Suetonii

nii scriptis, quod Christo impulsore Iudæi tumultuantes expulsi sint Roma, scilicet, doctrinam Christi per Apostolos disseminatam, suscipiente parte eorum ab aliis segregatam, ex quo inuicem dissentientes essent, dogma scilicet & Hebraicam doctrinam relinquentibus ac retinentibus aliis. Namque manifestum est, Christum Saluatorem nostrum nunquam fuisse Romæ, sed bene Petrum & alios Apostolos, ibique plurima miracula edidisse, vt ex Apostolorum Actis clare patet. Dion Romæ quidem Iudæos toleratos scribit, sed prohibitum ne conuenirent. Veruntamen quum in marmoribus antiquis Romæ pluries CHRESTI nomen inscriptum obseruemus, & illud constanter confirmare possumus, CHRESTVM, non CHRISTVM in textu legendum, huncque Chrestum seditiosum quendam Hebræum seu Iudæum fuisse, tumultuum excitatorem.

In Ara Cœli in tabella marmorea legitur:

IVNIVS CHRESTVS.

In Sancto Sergio & Baccho:

M. IVNIO EPICHONO CHRESTVS LIB. PATRONO B. M.

In Sancto Syluestro:

C. PONTIVS CHRESTVS.

In domo D. Laurentii Signoretti:

CHRESTO FILIO DVLCISS.

In domo D. Iulii de Porcariis:

C. OCTAVIVS PARTENIO C. OCTAVI CHRESTI.

In

In Sancta Cæcilia:

CIARITE P. F. CHRESTVS.

In Vinea D. Martii Particappæ:

L. COCCEIO CHRESTO.

In Sancto Ioanne Portæ Latinæ:

CHRESTO FILIO.

Fuit antem & nomen istud commune cum masculis & fœminis, siquidem in eisdem marmoribus id obseruamus, vti pauimento Basilicæ Lateranensis.

CLAVDI CRHESTE CONIVGI.

In domo Marcelli de Monte:

VOCCONIA CHRESTÆ VOCCONIÆ.

In domo Francisci de Sinebarbis:

SALVSTIA C. L. CHRESTE.

In domo Ioannis Ciampolini:

VLIA Q. L. CHRESTE.

In domo D. Iulii Tamarotii:

PAMPHILO ET IVLIÆ CHRESTE.

In Ecclesia SS. quadraginta Martyrum:

SANDILIA M. I. CHRESTE.

Inter portam Appiam & Latinam:

CHRESTÆ CONSERVÆ ET CONIVGI.

C. SVET. TRANQVIL. IN CLAVDIO.

CAP. XXVI.

Verum illecebris Agrippinæ Germanici fratris sui filiæ, per ius osculi, & blanditiarum occasiones, pellectus in amorem.

SIcuti viris Romæ antiquitus mos fuit, vt se inuicem salutationis & honoris gratia oscularentur, quod alias fuse declarauimus, ita viris oscula cum mulieribus minime promiscua, eadem de causa erant. Mulieribus tamen licuit virorum consanguineorum frontem osculari, & viris mulierum, cum quibus necessitudine aliqua erant coniuncti, quod testatum reliquit Plutarchus *in Romulo*. At succedentibus temporibus, quum vsus vini mulieribus interdictus esset, ex authoritate M. Catonis, tum primum viri mulierum

ſum cognatarum os oſculari cœpere, vt ſi vinum potaſſent, eos non lateret, quod Gellius teſtatum reliquit *libro* 10. *cap.* 23. per hæc verba: *Qui de victu aut cultu Populi Romani ſcripſerunt, mulieres Romæ atque in Latio ætatem abſtemias egiſſe, hoc eſt, vino ſemper, quod temetum priſca lingua appellabatur, abſtinuiſſe dicunt, inſtitutumque vt cognatis oſculum ferrent, deprehendendi cauſa, vt odor indicium faceret, ſi bibiſſent.* Plinius quoque lib. 14. capite 13. inquit: *Vinum non licebat fœminis Romæ bibere.* Inuenimus inter exempla Egnatii Meteutini, vxorem, quod vinum bibiſſet è dolio, interfectam fuiſſe à marito, eumque cædis à Romulo abſolutum. Fabius Pictor in Annalibus ſuis ſcripſit, Matronam, quod loculos, in quibus erant claues vinariæ cellæ, reſignauiſſet, à ſuis inedia mori coactam. Cato ideo propinquos fœminis dare oſculum voluit, vt ſcirent an temetum olerent; hoc tunc nomen vino erat, vnde & temulentia appellata. His ſubſcribunt Polybius *libro ſexto*, Athenæus & Plutarchus *in Problemat.* & eadem refert Blondus *libro nono Romæ triumphantis*; Sed & Nonius Marcellus addit, *ex quarto Ciceronis de Repub. libro.* Quod ſi quæ Romæ erat mulier famoſa, ei cognati oſculum non deferebant. Ex quibus clare patere exiſtimo, quale eſſet ius oſculi inter Claudium patruum, & Agrippinam neptem; nempe ius, quo oſculum mulieribus & viris cognatis & neceſſitudine coniunctis permittebatur, cæteris vero prohibebatur, ſic Suet. in Cæſare, capite decimotertio; *Quum mane ad Comitia deſcenderet, prædixiſſe matri oſculanti fertur, domum ſe niſi Pontificem non reuerſurum.* In ſacris paginis cognatorum oſculum mulieribus datum nō ſemel obſeruauimus, vt Geneſ. *cap.* 27. Iacobus Patriarcha in Meſopotamiam profectus, Rachelem auunculi ſui filiam occurrentem oſculatus eſt. Ibidem *capite* 29. Laban icto fœdere cum Iacobo genero; nepotes & filias ſuas deoſculatus abiit. Noſtris temporibus, præter maritis, vxoribus, patribus, filiabus, oſculum dare apud Italos & Hiſpanos adeo vetitum eſt, vt vxorem, quæ alteri quam viro oſculum dederit, vel ab alio acceperit, tanquam adulteram arguant, & vti talem dote priuandam cenſeant; vt tradit Ioannes à Ripa *in rub. de Iud. col. tertia.* Quod

& iure Pontificio receptum esse videtur *cap. plerunque, de donatio. ap. Grego.* Cui sententiæ tamen repugnant præclarissimi Iurisconsulti Ias. & Dec. Gallorum moribus magis addicti, qui non modo admittunt virorum oscula mulieribus, sed si quis eas osculo non excipiat, inciuilitatis accusant. Ripa vero Hispanorum & Italorum morem magis sectatus est. Hæc adnotare libuit, nam expositores hoc in loco sobrii nimis, ne dicam ieiuni, fuere.

C. SVET. TRANQVIL. IN CLAVDIO. CAP. XXXIV.

Induxit & vnum ex Nomenclatoribus suis, sicut erat togatus.

PRincipes viri Romani Nomenclatores seruos habebāt, quorum munus erat nomina salutātium, & ad illos quauis de causa accedentium illis suggerere, cuiusmodi fuisse Nomenclatorem, quem Claudius Imp. induxit in arenam, ex hoc loco facile colligitur. Quinimo & plures Nomenclatores Imperatorum vnumquemq; habuisse, clare perspicimus ex illis verbis, *vnum ex Nomenclatoribus suis.* De huius generis Nomenclatore verba fecit Cicero *ad Att. lib. 4. epist. 70.* inquiens: *Nemo vllius ordinis nomenclatori notus fuit, qui mihi obuiam non veniret.* Notat Beroaldus ex Plinio, veteres Romanos, quum seruorum legiones domi haberent, quorum nomina ignorabant, nomenclatore necessario vsos. Et C. Augustus, authoritate Macrobii, Nomenclatori suo, de cuius obliuione conquerebatur, dicenti, nunquid ad forum mandas, *accipe,* inquit, *commendatitias, quia illic neminem nosti.* Refert Spartianus Hadrianum tanta memoria præditum, vt nomina quamplurimis sine Nomenclatore redderet, nomenclatoresque suos sæpe errantes emendaret. Habebant & Censores nomenclatores suos, quod ex antiquioribus inscriptionibus constat. Romæ in Ara cœli extat tabella marmorea cum inscriptione huiusmodi.

L. VOLVSIO VRBANO NOMENCLATORI CENSORIO.

Et

Et in alia in stabulis D.Caroli de Martellis. Erant & nomenclatores qui nominatim accersebant inuitatos ad conuiuia, quod colligimus ex Amm.Marcellino *lib.*14. scribente: *Homines enim eruditos & sobrios, vti infaustos & inutiles vitant quoque, accedente quod Nomenclatores assueti hæc & talia venditare, mercede accepta, cœnis & prandiis quosdam inserunt subdititios, ignobiles & obscuros.* Et Apuleius dixit: *Et ad nomenclatorem mox citati venerunt.*

Aliud nomenclatorum genus fuit, qui operam suam locabant candidatis & petitoribus, mos enim fuit, quum Comitia haberentur, homines quoscunque qui ferebant suffragia, præhensare, rogare, appellare,& obtestare,quorum omnium nomina, quum memoria referre nequirent, adhibebant nomenclatorem, qui singulorum nomina diceret, vt eos nominatim aduocare possent. Quod & aliquando lege vetitum Plutarchus *in Catone* tradit, atq; eam solum Catonem seruasse,quamuis Cicero nec Catonem illam seruasse testetur *in orat.pro Mura.* his verbis: *Quid quod habes nomenclatorem Cato?in eo quidem fallis,& decipis,nam si nomine appellari abs te ciues tuos honestum est, superest eos notiores esse seruo, quã tibi.* Huius generis nomenclatoris meminit Horat.in Epist.

Mercemur seruum qui dictet nomina,læuum
Qui fodiat latus,& cogat trans pondera dextram
Porrigere, hic multum in Fabia valet, ille Velina.

De eisdem quoque verba facit Sueto.*in Augusto, cap* 19. dum ait: *Telephi mulieris serui nomenclatoris.*Nam quis mulieri quæso nomenclatoris vsus? Et in quo poterat nomenclator seruus dominæ seruire, nisi illa eius operas locasset.In eundem sensum intelligendum Venulei dictum, l. vlt. in fi. de lib. caus. *Potest tamen impubes operas dare, veluti si nomenclator sit, vel histrio.* Nomenclator enim barbare, & vt pleraque alia, nomenclatorem vocat, quod pariter factum ab Vlp. *l.*7.§.2. *D.de oper.lib.*Plutarchus *in Catone* ὀνοματολόγον vocat.Nomenclatoris voce vsus est Quintilianus *lib.6.c.*4. Et rursus Cicero *in epist.ad Q. Fratrem*, qui & *in orat.pro Murana* monitorem eundem appellat. Et Sextus Pompeius *libro 6.* Fartorem vocauit, quod clam veluti infarciret nomina rogandorum

candidatis & petitorum auribus. Non desunt qui Nomenclatores apud Iurisperitos *Nominatores* dictos putent, sed minus recte, siquidem nominatores Iurisconsultis sunt, qui quum aliqui ad munus eligendi sunt, certorum hominum tanquam idoneorum nomẽ edunt, & eorum eligendorum authores sunt. Sic tutorum nominatores, *sub rub. D. de fideiussoribus*, vbi *in l. 4. ad fin.* & affirmatores dicti. Sic nominatores appellati *sub rub. C. de pericul. nominat.* qui quum duo viri essent, successores sibi designabant, quorum fidem suo periculo Reip. præstabant. Ex dictis constat, hominum seruile genus fuisse nomenclatores, præsertim qui suam locabãt operam, quod clarius ex ipsomet Suet. *in Augusto, c. 19.* patet, dum Telephum mulieris seruum nomenclatorem inter vltimæ sortis homines commemorat. At Imperatorum nomenclatores maioris existimationis fuisse, ex hoc Suetonii loco manifestum fit. Siquidem Claudii nomenclatorem togatum fuisse tradit; at toga nobilium Romanorum ciuium vestis erat, sicuti plebeiorum & popularis turbæ pulla, vnde togatos illos, pullatos hosce, passim legimus. Nomenclatorum nomina in tabellis marmoreis antiquis non semel obseruamus. Extat vna Romæ in domo D. Antonii Colotii:

F. STATILIVS CALOCERVS
NOMENCLATOR.

Alia in pariete domus Ioannis Ciampolini:

M. ÆMILIO LEPIDI LIBE. FELICI
NOMENCLATORI.

Altera in domo D. Francisci Nouelli:

T. POMPONIVS REPENTINVS
NOMENCLATOR.

C. SVET. TRANQVIL. IN CLAVDIO.

Cap. XXXV.

Et ne cuiuis comiti aut Librario calamariæ aut graphiariæ thecæ adimerentur.

QVi essent Romanis Librarii Beroaldus hoc loco non explicat. Torrentius *in Nerone, cap. 37.* Librarium ait fuisse

fuisse seruum, qui capsulam cum libellis deferens, nobiles pueros cum pędagogo concomitabatur, quem etiam Suetonius eodem in loco capsarium vocat;quod falsum esse ibidem demonstrabimus, nec non & ex mox dicendis palam fiet. Idem quoq; Torrentius *in Vespasiano, c.3.* perperam librarium antiquis fuisse interpretatur, qui à studiis, vel à Bibliotheca dicebatur. Sabellicus Librarium fuisse tradit literarum vel librorum transcriptorem, & vt ego censeo, veritatem quoquomodo attigit, at nudam proposuit; hinc nos operępretiũ facturos existimamus, si rem hãc fusius aperire tentauerimus. Fuere profecto antiquis Librarii;qui ea perscribebãt,quę ab aliis voce dictabãtur,vel ab aliis literis exarata transcribebant. Vulgo dicũtur *Scrittori & Copisti.* Quod verum esse veterumScriptorum authoritatibus comprobamus; à Cicerone exordientes, qui *in orat. contra Rullum.* inquit: *Lex in publicum proponitur, concurrunt iussu meo plures vno tempore Librarii, descriptam legem ad me afferunt.* Et in Ant. & pro Syl. *Illas tabulas describi ab omnibus Librariis imperaui.* Et in epistolis Famil. *Sed peto à te, vt quam celerrime mihi Librarius mittatur, maxime quidem Græcus,qui mihi exscribat Hypomnemata.* Et ad Att. *Legi literas, non tuas, sed Librarii tui.* Et rursus: *Lippitudinis meæ signum sit tibi Librarii manus.* Liuius libro 38. in L. Scipionem: *Malim quidem Librarii mendum, quam mendacium scriptoris esse.* Non igitur scriptor Librarius erat, sed transcriptor; quod clarius etiam patet ex ipsomet Cicerone *ad Att. 3.* vbi habet: *Ornat eos apparitoribus, scribis, librariis, præconibus, architectis.* Alius igitur Librarius à scriba. Idem colligimus ex Horatio in arte Poet.

Vt Scriptor si peccat,idem Librarius vsque,
Quamuis est monitus venit, cauet.

Idem colligimus ex Scæuola Iurisconsulto, *l. 92. D. de regulis iuris*, vbi legimus: *Si Librarius in transcribendis stipulationis verbis errasset.* Catelianus Cotta *in Memorialibus,in dictione Colon*, reprehendit & ipse illos, qui apud Vlpianum *in l. sed & si quibus, in principio, D. de vsufru.* interpretantur Librarium esse seruum, qui partiendis pensis pręficitur, de quo meminit Cato, & subdit intelligendum esse de illo, qui libros

transcribit. In sacris literis *Hester cap.* 8. habemus. *Accitis scribis & Librariis scriptæ sunt epistolæ.* Itaque quod Librarii non solum ab aliis scripta rescriberent, sed & quæ ab aliis voce dictabantur, scriptis exciperent, ex dictis satis patere puto; sed & clarius ex Plinio *lib.* 9. *cap.* 25. vbi de insigni memoria Iulii Cæsaris ait: *Epistolas vero tantarum rerum quaternas pariter Librariis dictare, aut si nihil aliud ageret, septenas.* De Librario Iuuenalis Saty. 9.

Finxerunt pariter Librarius Archimagiri.

Quamuis sciam ibi vocem Librarii in alia significatione accipi à nonnullis; sicuti & Saty. 6. quum inquit:

————Si nocte maritus

Auersus iacuit, periit Libraria.

Scimus tamen, apud antiquos Romanos Librarii munus non solum homines sed & mulieres adeptas; Romæ extat marmorea inscriptio huiusmodi:

IVCVNDVS DOMITIÆ BIBVLI LIBRARIÆ AD MANVM.

Huiusmodi fuisse puto Antoniam libertam à manu tantopere à Vespasiano adamatam, *ex Suet. in illo, cap.* 3. Nec prætermittendus Lampridii locus sententiæ nostræ quam maxime fauens, qui in Alexandro Seuero scribit: *Lectioni epistolarum semper dedit operam, ita vt ab epistolis & libellis, & à memoria semper assisterent, nonnunquam etiamsi stare per valetudinem non possent, sederent, relegentibus cuncta librariis, & iis qui scrinium gerebant.*

Illud postremo adnotandum; Et librarium in re militari fuisse inter castrensia officia, qui scilicet rationes ad milites pertinentes in libros referret, teste Vegetio *lib.* 2. *cap.* 7. Et librarii in singulo propemodum magistratu erant, vnde *librarii Quæstorii, AEdilitii, Prætorii, Nauales,* & alii eiusdem generis. Posterioribus similitudine quadam librarii appellati Impressores seu Typographi, qui typis scilicet, veluti librarii transcriptores, librum vnum seu epistolam in varia multiplicant exemplaria, quorum venditores (Bibliopolæ inquam) & ipsi librarii hinc nomen sortiti sunt.

C. SVET.

C. SVET. TRANQVIL. IN CLAVDIO.

CAP. XL.

Quum de laniis aut vinariis ageretur, exclamauit in Curia, rogo vos, quis potest sine offula viuere?

CIcero *in orat. pro Fonteio*, meminit portorii vinarii, & criminis vinarii, hoc est, de vini vectigali, deque fraude in eo facta. Vinarios seruos vino deditos & ebriosos vocauit Vlp. *in l. ob quæ, de ædil. edic.* Vinaria vasa dicta ad vinum spectantia. Cic. in 6. Verr. *Erat & vas vinarium ex vna gemma pergrandi.* Horat. *Saty. vlt.* lagenas vinarias appellauit, inquiẽs:

Inuertit Aliphanis vinaria tota.

Cato *de re rustica, cap.* 33. vinarios palmites dixit, qui vuæ procreandæ & gerendæ sunt apti, quamuis & vinarios custodes ibidem interpretari possimus, qui vuarum & vini conficiendi curam habebant. Plin. *lib.* 12. *cap.* 13. vinariam cellam vocauit, in qua vina asseruantur. Et Colum. *lib.* 12. *cap.* 18. vinarios lacus nuncupauit cauitates, in quibus vina exprimuntur. Vinarios hoc in loco Suetonius, à vino scilicet, vini venditores vocauit; in quo sensu Lampridius in Alex. scribit; Illum constituisse corpora vinariorum, caligaliorum, & omnino omnium artium, hoc est, collegia & vniuersitates; Plautus in Asinaria: *Sed vina, quæ heri vendidi vinario.* Græcis vinarius οἰνοπώλης dictus. Hæc omnia itaque à vino denominationem receperunt. Ita & à vino, vinalia dicta sacra, seu dies festi, quæ celebrabantur 9. *Kal. Mar.* degustandis vinis instituta. Altera 13. Kal. Septemb. qua die Flamen Dialis conspicabatur vindemiam, de quibus Plin. *libro* 18. *cap.* 29. & Varro *lib.* 5. *ling. Lat.* Et hæc etiam posteriora, vinalia rustica vocabantur, ex eodem Varr. & Festo Pompeio *lib.* 16. Vinalia non à vino, sed quasi veneralia dicta perperam scribit Turnebus *in suis Aduers.* forte deceptus ex Ouidii lectione 4. *Fast.* vbi habet:

Cur igitur festum Veneris vinalia dicant
Quirites? Et quando sit Iouis ista dies.

Non enim hæc sacra Veneri dicata erant, sed Ioui, vt idem Ouid. paulo post docet, inquiens:

Venerat autumnus calcandis sordibus vuis,
Redduntur merito debita vina Ioui.
Dicta dies hinc est vinalia, Iuppiter illa
Vendicat, & festis gaudet inesse suis.

Dicebatur nihilominus Veneris festum *vinalia rustica*, quod ea die ædes Veneri dedicatæ erant, si Festo Pompeio credimus, id loco iam dicto affirmante, quæ obiter sint dicta.

C. SVET. TRANQVIL. IN CLAVDIO.

CAP. VLTIMO.

Præsagia mortis eius præcipua fuere, exortus crinitæ Stellæ, quam Cometam vocant.

PLinius *lib.2. cap.25.* Cometam terrificum sydus appellat, & ex his ait quæ *Typhon* appellatur, diram Æthiopum & Ægypti populis; Id vero exemplis comprobat; nam quum Græcia apud Salamina depugnauit, Cometa visus. In ciuili motu, Octauio Consule, iterumque Pompeii & Cæsaris bello, & Cometæ apparuere. Addit, suo æuo circa initium, quo Claudius Cæsar imperium reliquit Domitio Neroni, ac deinde principatu eius, assiduum prope, ac sęuum. De eodem C. Tacitus visum Cometem, *lib.15. Annal.* inquiens: *Fine anni vulgatum prodigia imminentium malorum nuncia. Vis fulgurum non alias crebrior, & sydus Cometes sanguine illustri semper Neroni expiatum, Vespasiani Imperatoris mortem præcessit crinita Stella seu Cometæ apparitio*, ex Plinio loco citato, Suetonio *in illo, c.* 28. & Dione, *in eiusdem vita*; Quod sydus Parthorum Regi mortem portendere Vespasianus dixit, non sibi, quod ille comatus, ipse caluus esset. Addamus exemplum Stellæ comatæ ab Aristotele *lib. Meteor.* 1. relatum; de Stella comata, quæ apparuit in Achaia, mortem Demetrii Regis Syriæ enunciante, vt dixit Seneca, *lib.1. quæst. Natural.* & quam terræmotus, & inundationes subsequutæ sunt, ita vt duæ ciuitates magnæ, Elicæ & Buri, sint submersæ. Cornelius Tacitus *libro Annal.*14. ita scriptum reliquit: *Sydus Cometes effulsit, de quo vulgi opinio est, tanquam mutationem Regis portendat.* Vnde & Lucanus lib.1.

Ignota

Ignota obscuræ viderunt sydera noctes,
Ardentemq́ polum flammis, cæloq́ volantes.
Obliquas per inane faces, crinemq́ timendi
Syderis, & terris mutantem regna Cometen.

Et Virgil.1.Georg.

Non alias cælo ceciderunt plura sereno
Fulgura, nec diri toties arsere Cometæ.

Cicero *lib.2 de natura Deorum* ait: *Tum facibus visis cælestibus, tum stellis his, quas Græci cometas, nostri cincinnatas vocant, quæ nuper bello Octauiano magnarum fuerunt calamitatum prænuntiæ.* Amm.Marcell.*lib.15.circa finem*, tradit, imperante Iouiano inter alia malorum futurorum prodigia prænuntia, extitisse syderum cometarum apparitiones. Suetonius *in Nerone, cap.36.* scribit: *Stella crinita quæ summis potestatibus exitium portendere vulgo putatur, per continuas noctes oriri cœperat.* Beda *de natura rerum lib. cap.23.* ait: *Cometæ sunt stellæ flammis crinitæ, repente nascentes, regni mutationem, aut pestilentiam, aut bella, aut ventos æstusve portendentes.* Et ne recentiorum exemplo aliquo veritas destituatur, ex quamplurimis libet referre illud, quod à Nicolao Perotto *in Cornucopia, Epigram.53.* scribitur in hæc verba: *Anno Salutis 1471. Cometes singulis noctibus super Bessarionis nostri lares effulsit, qui in Gallias legatus designatus, paucis interiectis mensibus rediens Rauennæ morbo inopinate extinctus est.* Ex his omnibus videtur concludendum, semper Cometas mala portendere. Econtra tamen obseruamus Plinium loco citatò scribentem: *Cometes in vno totius orbis loco colitur in templo Romæ, admodum faustus iudicatus ab ipso, qui incipiente eo apparuit ludis, quos faciebat Veneri genitrici, non multo post obitum patris Cæsaris, in collegio ab eo instituto. Namq́ his verbis id gaudium prodidit: Iis ipsis ludorum meorum diebus, sydus crinitus per septem dies in regione cæli, quæ sub Septentrionibus est, conspectum. Id oriebatur circa vndecimam horam diei, clarumq́, & omnibus terris conspicuum fuit. Eo sydere significari vulgus credidit, Cæsaris animam inter Deorum immortalia numina receptam: quo nomine id insigne simulachro capitis eius, quod mox in foro consecrauimus, adiectum est. Hæc ille in publicum, interiore gaudio sibi illum natum, seq́ in eo nasci interpretatus est: & si ve-*

rum fatemur, salutare id fuit. Sunt & qui hæc sydera perpetua esse credunt, suoq; ambitu ire, sed non nisi relicta à Sole cerni; Alij vero, qui nasci humore fortuito, & ignea vi, ideoq; solui. Hactenus Plinius, qui Octauio adulans, communissimæ sententiæ contrariam afferre voluit. Ita & Seneca *lib. Quæst. Nat.* 7. vbi de Cometis pertractat, hæc proferre non erubuit, Neroni blandiendo: *Sex mensibus hic Cometes, quem nos Neronis principatu lætissimo vidimus, spectandum se prætulit, in diuersum illi Claudiano circumactum.* Eadem de causa de iam dicto post Cæsaris obitum Comete, de quo & Suet. *in illo, c.* 88. cecinit, & Virg. *Eclog.* 9. quæ *Mœris* inscribitur:

Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum.

Si tamen, quæ sub Nerone & post Cæsaris decessum acta sunt, spectemus, Cometæ apparitionem non nisi mala portendisse, manifestum est. Quare concludamus, Cometem semper mala portendere. Cuius rei Astrologi causam in stellas, iuxta quas fieri Cometes contingat, referre conantur, vti apud Obsequentem *cap.* 127. videre licet. Philosophi in causam naturalem referunt, inquientes, Cometem generari ex exhalatione calida & sicca, & ideo esse igneæ qualitatis, ita vt subsequantur siccitates in aere, & inde sterilitates, arborum exsiccationes, & ægritudines acutæ, legum permutationes, & regnorum euersiones, quia ex nimia caliditate & siccitate generantur humores subtiles & cholerici, cito inflammabiles, & ideo facile homines inclinantur ad irã, odia, dissidia, ad arma & certamina, præsertim Principes, qui etiam ob inordinatum delicatioremque victum ægritudinibus acutis & lethalibus sunt obnoxii. Qua de re per se nihil boni ad Cometis apparitionem subsequuturum iure credendum, sed tantum aliquando aliquid per accidens. Quod si Octauiano Aug. post Cometes apparitionem multa felicia euenere, id fortuito non ex Cometes natura accidisse censendum, ad quam tot bella ciuilia, nobilium mortes, aliaque mala in communi subsequuta sunt. Ad hæc dicere possumus, eam vtique minime Cometem, sed vere stellam fuisse, quæ Dei omnipotentis nutu miraculosa apparuit, illius gloriosissimi filii aduentum præmonstrans,

ſtrans, nam tunc temporis natus eſt Chriſtus Dominus & Saluator noſter, cuius incarnatione Deorum gentium cultus cecidit,& Dei omnipotentis trini & vnius vera adoratio effulſit. Quod vero ſtella fuerit, non Cometes, ex eo elicere poſſumus, quod, vt Plinius & Seneca teſtatum reliquerunt, per omnem terram ſeptem menſibus ſplendeſcere viſa eſt. Cometes vero ex Philoſophorum, præcipue Ariſt. placitis, octuageſimum diem à ſui ortu non excedat. Præterea non vt Cometa motum habuit, ſed vt verum ſydus effulſit, iter Magis demonſtrans ab Oriente, Cometæ vero non in Oriente cœli parte, ſed in Septentrionali ortum habent, ſi Ariſt. credimus, huius euentus rationem afferenti *lib. Met.* 1. De Cometarum ſpeciebus plura præter Plin. Amm. Marcell. & Ariſt. ad quos lectorem remittimus, quum ad præſens negotium parum vel nihil faciant.

C. SVET. TRANQVIL. IN NERONE.

CAP. VI.

Eiuſdem futuræ infelicitatis ſignum euidens die luſtrico extitit.

PLura luſtrationum genera, variaque apud priſcos Romanos obſeruamus. Luſtrabant enim exercitum, quod Liuius *lib.* 1. *&* 38. tradit. Et Dionyſ. Halycarnaſſ. *lib.* 4. Cic. *lib. de Diuinat.* confirmant. Diem autem huiuſmodi luſtrationis *Armiluſtrium* vocabant, teſte Varr. *lib.* 4. *linguæ Latinæ.* Sub dio autem fiebat luſtratio hæc, vti Plutarchus *in Bruto*, & Liuius *lib.* 1. *&* 3. ſue, oue, tauro mactatis, à quibus tamen variat Dionyſ. Hal. *lib.* 4. hircum pro ſue ſupponens. Græcos vero mactato cane luſtraſſe exercitum, conſtat ex Liu. *lib.* 4. & Herodoto *lib.* 7. Vrbem quoque luſtrabant & populum Romani, tradente Liuio, *lib.* 22. *&* 38. maioribus hoſtiis, partim etiam lactentibus ſacrificatis, de qua re Feſtus *lib.* 6. Varro *lib.* 5. *linguæ Latinæ*, & Macrobius *lib. Saturnal.* 1. *&* 3. Galli in vrbis luſtratione hominem extra pomœrium vrbis lapidibus obruebant, ex Lactantio Statii interprete in eum locum:

—— Et tandem matri data flere poteſtas,

Luſtra-

Lustralemne feris ego te puer inclyte Thebis,
Deuotumq; caput vilis ceu mater alebam?

Curias pariter expiare solitos Romanos accepimus ex Var. *lib.5.ling.Lat.* excerptum vitulum ex fordæ bouis immolatæ vtero sacrificantes, vnde & *Furdicitia* sacra illa vocata, de quibus Festus *lib.6.* & Ouid.4.*Fast.*

Forda ferens bos est, fœcundaq; dicta ferendo,
Hinc etiam fœtus nomen habere putant.

Lustrabantur etiam coloniæ deducendæ, *ex Cicer.lib.de Diuinat.* Victimis cæsis lustrabant quoque classem, crudis extis cæsæ victimæ in mare proiectis, teste Liuio, *lib.29.* vbi de lustratione classis à Scipione facta. Et Appiano *lib.5.bell.ciu.* Vnde Virg.*lib.Aeneid.5.*

Dii quibus imperium pelagi, quorum æquora curro,
Vobis lætus ego hunc candentem in littore taurum,
Constituam ante aras voti reus, extaq; salsos
Proijciam in fluctus, & vina liquentia fundam.

Lustrabant pariter & agros Romani, vina fundendo, testimonio Catonis *rei rusticæ lib.41.* De huiusmodi lustratione Virgil.1.Georg.

Et quum lustrabimus agros.

Armenta quoque, & præcipue ouium greges à pastoribus lustrabantur, eo pacto, quo ab Ouidio *lib.4.Fast.* scriptum legimus;

Pastor oues saturas ad prima crepuscula lustret,
Vnda prius spargat, virgaq; vertat humum:
Frondibus & fixis decorentur ouilia ramis,
Et tegat ornatas longa corona fores.
Cærulei fiant puro de sulphure fumi,
Tectaq; fumanti sulphure balet ouis.
Vre maris rores, tædasq;, herbasq; Sabinas;
Et crepet in mediis laurus adusta focis.
Libaq; de milio milij fiscella sequatur,
Rustica præcipue est hæc Dea læta cibo.
Adde dapes mulctramq; suas, dapibusq; refectus,
Syluicolam tepido lacte precare Palem.

Et Tibullus *lib.1.Eleg.1.* scribit:

Hic

Hic ego pastoremq; meum lustrare quotannis,
Et placidam soleo spargere lacte Palem.

Lustrabant etiam tubas, vnde *Tubilustria* dicta, teste Varrone *lib.5.lingua Latina*, & Ouidio lib. Fast.

Summa dies & quinq; tubam lustrare canoram
Admonet, & forti sacrificare Deæ.

Et libro 5.

Proxima Vulcani lux est, quam lustria dicunt,
Lustrantur puræ, quas facit ille tubæ.

De eadem re Festus Pompeius *lib.18.* Rogus quoque in funeribus lustrabatur, ex Virgilii sententia lib. 2. Æneid.

Ter circum accensos cincti fulgentibus armis
Decurrere rogos, per mæstum funeris ignem
Lustrauere in equis vlulatusq; ore dedere.
Spargitur & tellus lachrymis, sparguntur & arma:
It cœlo clamorq; virûm, clangorq; tubarum.
Hinc alij spolia occisis direpta Latinis
Coniiciunt igni, galeas, ensesq; decoros,
Frenaq; feruentesq; rotas, pars munera nota,
Ipsorum clypeos, & non felicia tela.
Multa boum circa captantur corpora morti,
Setigerosq; sues, raptasq; ex omnibus agris
In flammam iugulant pecudes. tum littore toto
Ardentes spectant socios, semiustaq; seruant
Busta, neq; auelli possunt, nox humida donec
Inuertit cœlum stellis ardentibus aptum.

Lustrabant pariter domos, eas sulphure suffientes, quod habemus ex Dioscoride *lib.7.cap.78.* & Plinio *lib.35.cap.15.* & Proclo Platonico, *lib. de sacrificiis*, & clarissime ex Homero *lib.22.Odyss.* circa finem:

οἶσε θεῖον γρηῦ κακῶν
ἄκος, οἶσε δὲ μοὶ πῦρ,
ὄφρα θειώσω μέγαρον.

Id est: *Pota sulphur anus malorum medelam, postea autem ignem, vt suffiam domum.* Et Virg. 6. Æneid.

Spargens rore leui, & ramo felicis oliuæ
Lustrauitq; domos.

Insuper

Insuper lustrabant etiam lectum sulphure & ouo. Ouid.2. de arte am.

Et veniat quæ lustret anus lectumq; lo umq;,
Præferat & tremula sulphur, & oua manu.

Ouis enim lustrationibus vsos antiquos, constat etiam ex Iuuenale, Satyr.6.

Grande sonat, metuiq; iubet Septembris & Austri
Aduentum, nisi se centum lustrauerit oues.

Hasce lustrationis species recensere volui, vt subnecterem, mirum esse, apud neminem me sciente legi, modum quo infantes die lustrico expiarentur, quod præsentis negotii est, quum tamen alios iam dictos lustrationis modos non reticuerint. Quamobrem nos infantium lustrationis modum, quantum coniectura assequi licet, afferre conabimur. Corpora humana ab antiquis multifariam expiari solita obseruamus. Primum aqua, igne, & sulphure, ex Ouid.lib. 6.Metamorph.

Terq; senem flamma, ter aqua, ter sulphure lustrat.

Ad quod etiam spectare videtur illud Tibulli, lib.1. Eleg.5.

Ipseq; ter circum lustraui sulphure puro,
Carmine quum magico præcinuisset anus.

Et Propertius lib.4. Eleg.9.

Imperat & totas iterum mutare lacernas,
Terq; meum tetigit sulphure & igne caput.

Ad idem facit Virgilianum illud lib.12.

—— Alij fontemq; ignemq; ferebant.

Vnde & aqua in corporum lustratione vsos priscos Romanos constat, quod & ex alio Virgiliano loco, *lib.2.Aeneid.* patere potest:

Tu genitor cape sacra manu, patriosq; penates.
Me bello ex tanto digressum, ex cæde recenti
Attrectare nefas, donec me flumine viuo
Abluero.

Et 4.Æneid.

Annam chara mihi nutrix, huc siste sororem,
Dic corpus properet fluuiali spargere Lympha.

Et lib.6.eiusdem:

Idem

Idem ter socios pura circumtulit vnda.

Et Ouid.lib.13.Metamorph.

Rore leui spargens ego lustror ab illis,
Et purgante nefas nouies mihi carmine dicto,
Pectora fluminibus iubeor supponere centum.

Orestem aqua fluuiali à materna cæde expiatum, tradit Pausanias *lib. 2. Corinthiacorum.* Et Suidas ait in dictione ἀρδάνιον, Græcos egredientes domo, vbi mortuus aliquis esset, aqua, quæ præ foribus apponebatur in vase, se aspersisse, vt se expurgarent & expiarent. Et in sacris paginis 8.& 9.*cap.Num.*aquam expiationis apud Hebræos obseruamus. Aspergebant autem corpora aqua excepta ramo oliuæ. Sic Virg.lib.6.Æneid.

Spargens rore leui, & ramo felicis oliuæ, (vel lauri.)

Vnde Iuuenalis Satyr.2.

—— Cuperent lustrari, si qua darentur
Sulphura cum tædis, & si foret humida laurus.

Ex dictis itaq; coniici posse existimo, infantes die lustrico à Romanis igne, aqua, & sulphure expiari solitos, igne quidem & sulphure suffitibus excitatis, aqua vero eosdem aspergentes, adhibitis etiam verbis seu carminibus ad rem facientibus. Vel etiam in aqua die lustrico infantem forte immergebant: namque Galenus *lib.1.de sanitate tuenda, c.7.* Auicenna *lib.1.Fen.3. doct.1. cap.1.* Alsarauius *lib.2.pract.tit.26. cap.2.* sale & aqua, vel aqua marina primis diebus abluere infantes docent. Vnde Cic.*in orat.pro Q.Roscio* scripsit: *Mare, quo omnia, quæ violata sunt, expiari putantur.* Quo vero ad ignem spectat, tradit Plato *in Theateto*, Athenienses infantes die lustrico manibus gestantes circum ignem cursitare solitos. Legimus 2.*Paralip. cap.*28.de Achaz filio Dauid: *Ipse est qui adoleuit incensum in valle Benenmon, & lustrauit filios suos in igne, iuxta ritum gentium.* Quo vero die à primo ortu infantes expiarentur, varii varia scripsere. Plato, loco citato, die quinto id factum scribit, Suidas & Plutarchus *Problem.*102. Macrobius *lib.1.Saturnal.cap.16.* Festus Pompeius *lib.*10. vbi de lustricis diebus, decimum masculis statuunt, fœminis octauũ, nonnunquã septimum. Arist.*li.7.de natura anima-*

animalium, septimum assignat. D. Antoninus Imperator, teste Iulio Capitolino *in illo*, tertio die à partu infanti nomen indi iussit, & in actis apud præfectos ærarii nomen profiteri. Hinc illud Iuuenalis Satyr. 9.

Tollis enim & libris actorum spargere gaudes
Argumenta viri, foribus suspende coronas,
Iam pater es.

Quod vero die lustrico & nomen infanti imponeretur, clare patet ex hoc Suetonii loco, & aliis locis superius adductis, quod & nono die aliquando factum, ob idque potissimum Nundinam Deam Romanis excultam, Macrobius & Festus tradidere.

C. SVET. TRANQVIL. IN NERONE.

CAP. XI.

Spectaculorum plurima & varia genera edidit: Iuuenales, Circenses, Scenicos ludos, Gladiatorium munus.

IVuenales ludos credidere nonnulli celebratos in die Saturnalibus a Caligula adiecto, auctoritate Suetonii nostri *in illo, cap.* 17. vbi tradit, eum, vt lætitiam publicam in perpetuum quoque augeret, adiecisse diem Saturnalibus, appellasseque Iuuenalem; vnde Iuuenales ludos dictos, contendunt. Sed pace eorum dixerim, hallucinantur; siquidem aliud est dicere, *diem Iuuenalem*, aliud *ludum Iuuenalem*: Præterea hosce ludos a Nerone institutos, clare docet Cornelius Tacitus, *lib. Annal.* 14. inquiens: *Ne tamen adhuc publico theatro dehonestaretur, instituit ludos Iuuenalium vocabulo, in quos passim nomina data, non nobilitas cuiquam, non ætas; aut acti honores impedimento, quo minus Græci Latinive histriones artem exercerent vsq; ad gestus modosq; haud viriles, quin & fœminæ illustres deformia meditari.* Ex quo loco etiam colligimus, quod quamuis Iuuenalia appellarentur, eo quod iuuenes in eo præcipue exercerentur, & iuuenũ causa constituti essent, (Iuuenalis enim adiectiuum est a *iuuene*, & sonat quod iuuenilis; quod ex Festo, *lib.* 9. colligimus. Vnde Liuius libro 35.

bro 33.cap.2. *Quum C.Sulpitius Galba Iuuenalem famam apud Principem popinarum pœnis aucuparetur*; Quamuis aliqui, non *iuuenalem*, sed *venalem famam* legant.) Nihilominus ex dictis nullam ætatem ab illis fuisse immunem patet. Quod & clarius ex præsenti Suet.loco manifestum fit, vbi inquit: *Iuuenalibus senes quoq; Consulares, anusq; matronas recepit ad lusum.* Et Dion in Nerone scribit: *Iuuenalibus ludis interfuerunt multi, sed inprimis nobilissimi viri, cuius argumentum est, quod Aelia Catula fœmina nobilissima atq; ditissima, ac iam grandis natu (nata erat annos octoginta) saltauit. Cæteri, qui propter senectutem & morbos præcipue nihil poterant facere, canebant: se enim exercebat vnusquisque, vt poterat, erantq; ob eas res scholæ constitutæ, quas frequentabant clarissimi viri, mulieres puellæ, adolescentuli, vetulæ, senes. Quod si quis non posset spectaculum aliter præbere, ad choreas ibat, quumq; multi pudore adducti, ore facerent personati, Nero, petente populo, ab eis personas auferebat, eosq; patefaciebat hominibus, apud quos ipsi paulo ante magistratus gesserant.* Tacitus libro 14. *Annal.* scribit de Nerone: *Ratusq; dedecus amoliri, si plures fœdasset, nobilium familiarum posteros egestate venales in scenam deduxit, quos fato perfunctos, ne nominatim tradam, maioribus eorum tribuendum puto: Nam & eius flagitium est, qui pecuniam ob delicta potius dedit, quam ne delinqueret. Notos quoque equites Romanos operas arenæ promittere subegit donis ingentibus, nisi quod merces ab eo, qui iubere potest, vim necessitatis affert.* Dion Cassius modestiam Taciti non sequutus, eorum nomini non pepercit, qui famæ suæ non pepercerunt, sic enim referente Xiphilino, inquit: *Visæ sunt eo tempore veteres & illustres familiæ Furij Fabij, Portij, Valerij, cæteriq; omnes, quorum trophea atq; templa conspiciebantur, ea die inferiori loco facere, quæ nec ab aliis quidem hominibus fieri vnquam visa fuerant, iamque vicissim digito monstrabantur, dicebant enim Macedones, hic est nepos Pauli: Græci autem, ille Memij; tum Siculi aiebant: Videte Claudium; Mox Epirotæ, Vos vero Apium vid. te; Asiatici Lucium ostendebant, Hispani Publium, Carthaginenses Africanum, Romani vero, omnes.* Et Iuuenalis Satyr.8.

Qui sedet & spectat triscurria patritiorum
Planipedes audit Fabios, ridere potest, qui

Mamercorum alapas, quanti sua funera vendant.
Quid refert? vendent nullo cogente Nerone,
Nec dubitant celsi Prætoris vendere ludis.

Suetonius in Nerone, cap. 12. *Exhibuit* (inquit) *ad ferrum quadringentos Senatores, sexcentos Equites Romanos, & quosdam fortunæ atq; existimationis integræ ex iisdem ordinibus. confectoresq; ferarum, & varia arenæ ministeria.* Et Cornelius Tacitus lib. 15. *Spectacula gladiatorum idem annus habuit, pari magnificentia ac priora, sed fœminarum illustrium Senatorumq; filiorum plures per arenam fœdati sunt.* Traseum Petum Senatorem, virum alioquin multæ, & vt ita dicam, Catonicæ seueritatis, Patauii, vnde ortus erat, in ludis cesticis à Troiano Antenore institutis, habitu tragico cecinisse, tradit Tacitus *lib. Annal. 16.* ob idque infensum Neroni, quod Iuuenalium ludicro parum expetibilem operam præbuerat. Scribit Iulius Capitolinus, Gordianum edidisse de proprio per quatriduum ludos scenicos, & iuuenalia. Et Sidonius Apollinaris horum meminit, inquiens:

Iam vero Iuuenalibus peractis,
Quem te præbueris sequenti in æuo,
Chartis posterioribus loquemur.

Dion, & eius abbreuiator Xiphilinus scribunt, à Nerone Iuuenalia celebrata ὥσπερ τινὰ νεανισκεύματα, propter suam barbam, quam tum primum raserat, pilis in aureum coniectis spherion, & Capitolino Ioui dicatis. Vnde forte suspicari licet, Iuuenales ludos dictos, eo quod secundum suam incontinentiam Nero deposita barba iuuenis imberbis haberi voluit, & Iuuenalia ludicra celebrare. Vel forte Iuuenalia, quasi Iouialia seu Iouenalia dixeris. Alexand. ab Alexandro, *lib. 6. cap. 19.* scriptum reliquit, quod in huiusmodi ludis ludebant Troiam & Pyrrhichiam; At certe, qua authoritate suffultus, fateor me ignorare. Non desunt qui Iuuenales ludos ortum habuisse censeant à Romulo & Remo, quos iuuenes cum grege iuuenum ferias ac iocos celebrasse, scribit Liuius per initia libri primi. At hi decipiuntur; nam inde Lupercalia ortum traxisse, ibidem Liuius affir-

affirmat, vt legenti clare patere poterit. Illud postremo addam, quod Festus Pompeius *lib. 9.* quum dixisset iuuentutis sacra, pro iuuenibus instituta, subiungit: *Iuuenalia fingebantur Dianæ simulacra, quia ætas fortis est ad tolerandam viam, Diana enim viarum putabatur Dea.* Ex quo quis forte suspicari posset, in Dianæ honorem Iuuenales ludos institutos.

C. SVET. TRANQVIL. IN NERONE. CAP. XII.

Exhibuit & naumachiam, marina aqua innantibus beluis.

Item Pyrrhichas quasdam è numero epheborum, quibus post editam operam diplomata ciuitatis Romanæ singulis obtulit. Inter Pyrrhicharum argumenta; taurus Pasiphaa ligneo iuuencæ simulachro abditam iniit, vt multi spectantium crediderunt.

PLinius *lib. 7. cap. 56.* Pyrrhicam saltationem à Pyrrho, sicuti & armatam Curetes, in Creta docuisse vtramq; docet. De hac eadem Amm. Marcellinus *lib. 16.* Pyrrhicham artem modulatius incedendi, concinentibus fistulis inter præludia disciplinæ castrensis exerceri tradit, de Iuliano Cæsare inquiens: *Quum exercere præludia artis, Castrensis Philosophus cogeretur, vt Princeps, artemq; modulatius incedendi per Pyrrhichiam concinentibus disceret fistulis, &c.* Et *lib. 18.* de Sabiniano: *Militari Pyrrhichio sonantibus modulis pro histrionicis gestibus in silentio summo delectabatur.* Spartianus *in Adriano*, Pyrrhichias militares appellat. Strabo *libro decimo*, Pyrrhicam docet repertam fuisse à Pyrrhicho Curete pro iuuenibus ad disciplinam militarem exercendis. Solinus *libro 16.* de Creta insula verba faciens, ait: *Pyrrhichen docuit Creta Pyrrhico repertore, ex qua disciplina bellicæ rei vsus datus.* Plato *septimo de Legibus*, inquit: *Motus Pyrrhiches imitatur flexus corporum, quibus tela plagæque vitantur declinando, in altum exiliendo, humique se contrahendo, contrarios item gestus imitatur, quibus videlicet contra alios quicquam infertur, sagittando, iaculando & feriendo.* Dionysius Halycarnassæus docet *libro septimo*, Pyrrhicam saltationem armatam esse. Apud Xenophontem, Mimam saltatricem à Myso saltare iussam

Paphlagones conspicari, admirantes Græcos, interrogarunt, nunquid mulieribus etiam in pugna vterentur. In hoc saltationis genere quum Phrynicus excellenter se gessisset, illum sibi Athenienses Imperatorem delegerunt. Marcus Plotius *in libro de Metris* scribit, Pyrrhycham dictam à Pyrrho Cydoneo, qui primus Cretenses sub armis saltare, ad metri seu pedis metrici *Pyrrhichij* dicti sonum instituit. Quod pariter confirmatur à Nicolao apud Stobæum. Inter recentiores Hieronymus Mercurialis multæ doctrinæ vir, *lib.2.Gymnastices, cap.6.* Pyrrhichias saltationes eius generis fuisse existimauit, quas *Morisias* populari vocabulo nostrates appellant, ex Icone antiqui lapidis id demonstrans, in quo armati saltantes conspiciuntur. Diodorus Siculus *libro quinto, capite decimoquinto* scribit, Cretam reperisse ensem & galeam, & cum armis saltandi morem. Pollux *lib.4.cap.14.* Pyrrhichiam saltationem *Enopliam*] vocat, hoc est, armatam. Festus Pompeius *Bellicrepam* appellat *libro 2.* & à Romulo tradit institutam, vt cum armis saltarent, ne simile paterentur, quod ipsi Sabinis in virginum raptu in ludis fecerunt. Scholiastes Homericus *lib.π.* saltationem hanc fuisse armatam docet. Quinctilianus *lib.1.cap.19.* & Athenæus *lib.14. cap.12.* ex Aristoxeni sententia idem affirmant.

Quibus sic se habentibus, mirum videtur, Suetonium inter Pyrrhichiarum argumenta, Pasiphaæ & Icari fabulas reponere, quibus nullam cum Pyrrhichia proportionem aut conuenientiam esse, non est qui clare non perspiciat. Addamus, Pyrrhichias saltare solitas per nobiles ephebos, quod hic innuere videtur Suetonius, sed clarius tradit *in Cæsare, capite trigesimo nono*, inquiens: *Pyrrhichiam saltauerunt Asiæ Bythiniæq; Principum liberi.* Adhæc, quum *Troia* lusus dictus, & ipse inter Pyrrhichias numeretur à Solino, loco iam dicto, vereque equestris Pyrrhichia sit dicta, eamque lusisse pueros nobiles constet ex Suetonio in Cæsare, loco citato, in Augusto, *cap.43.* in Tiberio, *cap.6.* Claudio, *cap.21.* & Nerone, *cap.7.* & Virgilio *lib.5.* quis iure existimare poterit, hosce fabulas Pasiphaæ & Icari saltasse? Hanc nos difficul-

difficultatem duobus modis posse tolli existimamus. Primo modo dicendo, Suetonium Pyrrhichias saltationes non accepisse hoc loco in propria significatione, de qua nos hactenus, sed generice pro omni Græca saltatione. Græcos enim fabulas quascunque saltare consueuisse, fuse alibi docuimus. In hunc sensum Apuleius *in 10. de Asino aureo*, scripsit, pueros (puellasque Græcanicam) saltasse Pyrrhichiam, non armatam scilicet, quum nunc in orbem flexuosi, nunc in quadratum sinuosi, discursus reciprocos explicarent.

Secundo modo nodum soluere possumus, si dicamus, in scenicis ludis non solum Pyrrhichicas saltationes, sed & alias fabulas vna exerceri solitas, atque ob id, quia fabulæ Pasiphaæ & Icari priori loco actæ sunt, ideo quoad Pyrrhichicas saltationes, argumenta dicta sunt eo pacto, quo in Comœdiis argumentum dicimus partem illam, quam Græci *Periocham* vocant, totius fabulæ summam continentem paucis versibus, item prima actione expressam. Ita nostris temporibus fabularum actiones illæ, quæ ante primum actum, & inter cæteros repræsentantur, (intermedia vulgo dicta) in eadem significatione, argumenta dici possunt. A Pyrrhiaca Pyrrhiacharii dicti, *Vlpian. l. 9. §. 11. D. de pœnis, qui Pyrrhichiam exercent.*

C. SVET. TRANQVIL. IN NERONE.

CAP. XII.

Gymnico, quod in septis edebat inter Buthysia apparatum, barbam primam posuit, conditam in auream pyxidem, & pretiosissimis margaritis adornatam, Capitolio consecrauit.

SI cæteras rationales Neronis actiones spectemus, & hanc eiusdem generis existimare, à ratione non erit alienum; secus tamen rem se habere, ex mox dicendis cognoscemus. Siquidem barbam & capillum deponere, olim sanctioris cuiusdam deditionis erat indicium; inoleuerat enim mos vetus, vt qui ex ephebis essent, capillum & barbam Fluminibus & Apollini primum tonderent ac voue-

rent. Ita apud Homerum fecisse Achillem, Theseum apud Plutarchum legimus. Meminit Scholiastes Homeri in Iliados Ψ. huius moris, inquiens: ἔθος ἦν τοῖς Ἀρχαίοις μετὰ τὸ παρακμάσαι τῆς νεότητος τὰς κόμας ἀποκείρειν τοῖς ποταμοῖς. Et Eustathius scribit: ἔθος ἦν τρέφειν κόμην τοὺς νέους μέχρι καὶ ἀκμῆς εἶτα κείρειν αὐτὴν τοῖς ἐγχωρίοις ποταμοῖς. Id est, *Mos fuit antiquus comam iuuenes nutrire vsque ad integram ætatem, postea tondere fluminibus ipsam regionis.* De hac re plura Tarrhæus *in 4. Odam Pytheorum Pind. Antist.4.* scribit, & Iulius Pollux *lib.& c.3.* Virgines quum matrimonium iniissent, comæ primitias Deabus suis consecrasse. Author est Pausanias, *lib.2.* quod Trœzenæ puellæ ante nuptias detonsam comam templo illatam, Hyppolito dedicabant. Idem Pausanias *in Corinthiacis* tradit, in Sicyonia esse ὑγείας, hoc est, sanitatis simulachrum, quod haud facile conspici potest, quum vndecunque comis, quas mulieres Deæ illi detonsis obtulere, veletur. Athenienses quum ex ephebis excessissent, primitias crinium & barbæ Delphos deferebant. Quem morem postea & ad Romanos peruenisse, colligimus ex Martialis *Epigram 88. lib.1.* vbi Encolpus Auli Pudentii Centurionis puer Phœbo consecrat comam:

Hos tibi Phœbe vouet totos à vertice crines
Encolpus, domini Centurionis amor.
Grata pudens meriti tulerit quum præmia pili,
Quam primum longas Phœbe recide comas.

Et apud Papinium:

Accipe laudatos iuvenis Phœbeie crines.

Erat autem (vt diximus) deuotæ deditionis & seruitutis hoc signum; seruis enim olim comam & barbam nutrire vetitum erat, vnde legimus apud Aristophanem, δοῦλος ὢν κόμην ἔχεις? id est, *Seruus quum sis, comam nutris?* Hinc & Sydonius Apollinaris *lib.2. Epist.1.* dum conqueritur de Seronati tyrannide in Aruernia, Hedicio sic scribit: *Si nulla sint (quantum rumor est) Athemij Principis opes, statuit se authore nobilitas Francorum, seu patriam dimittere, seu capillos, id est, libertatem.* Paulus Æmilius in Carolo Magno, in Clodoueo, & Clotario Secundo, Longobardis quibusdam scribit in contu-

contumeliam & seruitutis signum, capillos & barbam detonsos. Vero Imperatori vitio datum à Syris, quod ad vulgaris amicæ arbitrium barbam posuerit, vti tradit Capitolinus *in illo*. Idem & apud Hebræos seruatum, elicimus ex sacris paginis. Namque 2. *Regum*, *cap.*10. legimus, Legatis Dauid, Hanon in contumeliosæ seruitutis indicium barbam radi iussisse. Et *Paralipom.*1. *cap.*19. idem repetitum. Item & in signum obsequii & deditionis, Ieremiæ cap.41. *Viri de Sichem & de Silo & de Samaria octoginta, barba rasa & scissis vestibus munera & thus tulerunt, vt offerrent in domo Domini.* In eundem sensum, cap.48. *Omne caput caluitium, & omnis barba rasa erit, in cunctis manibus colligatio.* Et Isaiæ capite 15. *Moab vlulabit, in cunctis capitibus eius caluitium, & omnis barba radetur.*

Aliam etiam ob causam antiquitus radebant barbam, & Diis offerebant, vt scilicet seipsos mundi & purificati dedicarent. Hac ratione Sacerdotes Ægyptios totum corpus rasisse & depilasse, testatur Herodotus *in* 2. quod item ex Diodoro Siculo *lib.*2. *cap.*4. elicitur. Qui mos & Hebræis frequens fuit. Namque habemus *in Leuitico*, *cap.*14. de leproso mundato offerente se Sacerdoti: *Die septimo radat capillos capitis, barbamq́, & supercilia, ac totius corporis pilos.* Et Baruch 6. *Sacerdotes sedent habentes capita & barbam rasam*, idem quoque apud nos, qui Christum profitemur, inualuit mos, nempe tonsuræ clericalis & monasticæ, de qua re videndus D. Ambrosius *Epist.*36. D. Hieronymus *ad Sabinam*, D. Dionysius Areopagita *de Ecclesiastica Hierarchia*, *cap.*6. D. Augustinus *lib. de opere Monach. cap.*31. Sed quoad gentiles spectat, eisdem forte de causis obseruatum fuit, Romanorum Imperatores vsque ad Hadrianum Cæsarem, barbam deposuisse, scilicet, vt se seruos legis, licet earundem domini essent, ostenderent, mundosq; esse debuisse ab omni labe, & integros iustitiæ ministros. Namque Hadrianus primus barbam non deposuit, sed eam promissam nutriuit, ad tegenda vulnera, quæ illi in facie naturalia erant, Ælio Spartiano in illius vita id affirmante. Dion fere eisdem conceptis verbis, eadem de Nerone, quæ hic Suetonius, refert,

ab eo tamen in his discrepans, quod sphæram pyxidem appellat, & Ioui Capitolino, non Capitolio sacrasse inquit, idque non in Gymnico certamine, sed in Iuuenalium institutione fecisse.

C. SVET. TRANQVIL. IN NERONE.

CAP. XV.

Orationes ad Senatum missas, præterito Quæstoris officio, per Coss. plerunq; recitabat.

REipublicæ Romanæ tempotibus nullos alios Quæstores fuisse obseruamus, prę̨ter vrbanos & prouinciales, de quibus alibi fuse pertractauimus, ad quos spectasse, epistolas vel orationes, aut libellos & acta Senatus & Principis scribere aut recitare, nullibi legimus. At sub Imperatoribus Quæstores fuisse, quibus munus istud demandatum esset, non semel scriptum reperimus. Et primum id ex hoc Suetonii loco colligitur, necnon & ex Tacito, *lib.* 16. *Annal.* vbi ait, de Nerone loquens: *Et oratio Principis per Quæstorem audita est.* Et iterum ex Suetonio *in Tito, cap.* 6. vbi habet: *Receptaq; ad se prope omnium officiorum cura, quum patris nomine & epistolas ipse dictaret, & edicta conscriberet, orationesq; in Senatu recitaret etiam Quæstoris vice.* Quamuis Alexander ab Alexandro ob incuriam hæc, non de Tito, sed de Vespasiano prolata scripserit *lib. & cap.* 2. & ex eo forte, quod & Tito Vespasiani nomen additum fuerit à scriptoribus antiquis. Et Suetonio *in Augusto*, cap. 65. *Absens ac libello per Quæstorem recitato notum Senatui fecit.* Velleius Paterculus *lib.* 2. se fratremq; suum hoc functos officio scribit. Dion *lib.* 54. *&* 55. communi nomine ταμίας appellat. Ex quibus locis clare patet, Cæsarum Romanorū temporibus Quę̨stores fuisse, qui acta Senatus & Principis perscriberent, orationes Imperatorum & libellos recitarent, & mandarent literis, assidueq; vacarent dictandis & legendis epistolis. Quod Vlp. *in l.* 1. §. 1. *D. de offic. Quæst.* tradit, ibi appellans huiusmodi Quæstores candidatos. Quæ nomenclatura nullibi obseruatur apud Histori-

Historicos, quod ipse meminerim, præterquam apud Lampridium *in Alexandro*, vbi scribitur: *Quæstores candidatos ex sua pecunia iussit munera populo dare, sed vt post Quæsturam Praturas acciperent, & inde Prouincias regerent.* Nec mirum certe, quum Vlpianus ipse, teste eodem Lampridio, Alexandri Imperatoris Consiliarius & commensalis charissimus fuerit, & illius opera in legibus disponendis & tractandis maxime vsus fuerit. Cur autem tum Quæstores candidati vocarentur, quum à nemine explicatum obseruarim, breuiter explicabo, de qua re lectoris iudicium qualecunque esto. Qui magistratus peterēt, candidatos vocatos fuisse, & in candida veste postulare consueuisse al:bi docuimus. Verum quum hi plures essent, qui eundem magistratum postularent, nec omnes adipisci eum possent, Nero Imperator (quod hoc cap. 15. Suetonii patet) hos candidatos, qui supra numerum essent, in solatium dilationis ac moræ, legionibus præposuit. Quum itaque Quæstura prima esset dignitas, quam Patritii viri adirent, qui repulsam patiebantur, nec admittebantur, solandi morem fuisse existimo, vt apud Principem vel Consulem superius dicto muneri præficerentur, donec nouis Comitiis iterum Quæsturam candidati peterent, & à Quæstura postmodum ad Præturam peruenirent. Quod ex supra allegato Lampridii loco satis constat. Hanc vero nostram sententiam confirmare videtur Tacitus loco superius adducto, vbi non solum de Principis huiusmodi Quæstoribus verba facit, sed & de Consulis Quæstore, qui ad Thraseum de eius letho decretum pertulit, quem iuuenem fuisse tradit Tacitus, dum inquit, Thraseum propius vocato Quæstore ei dixisse: *Specta iuuenis*, & quæ sequuntur. Iuuenum vero patritiorum veluti tyrocinium fuisse Quæsturam, satis manifestũ est. De huiusmodi Quæstore verba fecit & Dion lib. 54. *συναγαγὼν δὲ ἐκ τούτου τὸ βουλευτήριον αὐτὸς μὲν οὐδὲν εἶπεν, ὑπὸ βράχου τὸ δὲ δὴ βιβλίον ταμίᾳ ἀναγνῶναι δοὺς τὰ τε πεπραγμένα οἱ κατηριθμήσατο.* Huiusmodi Quæstores candidatis sub Imperatoribus Constantinopolitanis Quæstores sacri Palatii dicti sunt, & erant qui petitionibus subscribebant, precesque ac responsa & leges dictabant & subnotabant, vt

constat *ex Notitia Imperii Romani Nouell. 53. & 114. l. vltima, C. de diuersis rescrip.* Et Symmachus ad Ausonium inquit: *Quæstor es, memini, consilii Regalis particeps, scio, precum conditor, recognosco.* Et alio loco: *Te magis Quæsturæ bonos & condendarum sanctionum vsus exercuit.* Vnde Procopius libro 1. de bell. Perf. εἰ μὴ πρόκλος ἐκώλυσεν, ὃς βασιλεῖ τό τε πάρεδρος τὴν τοῦ καλουμένου κοιαίστωρος ἀρχὴν ἔχων ἀνὴρ δίκαιος Τειβεινιανὸς βασιλεῖ πάρεδρος, κοιαίστωρα τοῦτον καλοῦσι Ῥωμαῖοι. Quibus de causis Quæstor, iustitiæ & legum custos appellatur, & Thesaurus famæ publicæ, & armarium legum *in Nouell. Valentiniani de homicid. cas. fact.* & à Cassiodoro duobus aut tribus in locis. Denique is plane est Quæstor, quem in aula *Cancellarium* Latini appellarunt. Niceta 7. τὸν οἰκεῖον. Quod etiam legitur *in Notitia officiorum Constantinopoleos.* Quæstorias scribas, quorum Suet. *in Domitiano* meminit, credunt quidam fuisse Quæstores huiusmodi, & perperam certe, vt eo loco demonstrabimus, & de his Quæstoribus scribis idem Suet. *in Claudio,* verba fecit *cap.* 38. Apud eosdem Iuristas in Nouellis fit mentio Quæstoris exercitus, à Procopio *Nouell.* 41. & à Iuliano *Nouell.* 41. qui annonam dispensabat per castra, & *Nouell.* 80. fit mentio Quæstoirs constituti à Iustiniano Constantinopoli ad quærendos coercendosque mendicos. Apud eosdem legimus Exquæstorem & Quæstorem Famiam, qui dispensabat in domo Imperatoria alimenta. Quæ nomenclaturæ profecto impropriæ omnes Latinis sunt, licet eas non reformidarint Iurisconsulti, imo Iustinianus ipse quandoque eis vsus, nec mirum; Nam, vt inquit Cœl. Rhodig. *libro* 25. *capite* 12. creditur Iustinianum prorsus fuisse literarum expertem. Etenim Iustinus pater boues pauit, sed antea sues, mox materiarii faber minister vilis. Vnde Iustinianum Suidas ex imperitia ἀναλφάβητον vocat, sicuti alterum Iustinianum Constantini filium ab resectis naribus ῥινότμητον.

C. SVET.

C. SVET. TRANQVIL. IN NERONE, CAP. XVII.

Item vt litigatores pro patrociniis certam iustamq; mercedem soluerent, pro subselliis nullam omnino darent.

LEgitur *in Decretis Canonicis* 11. *q.* 3. quod non licet Iudici vendere iustum iudicium, etsi liceat Aduocato vendere iustum patrocinium, & Iurisconsulto iustum consilium. Ita & Nero dari patronis causarum iustam mercedem voluit, quod antea aduersus Oratorum licentiam, ne quis ob patrocinium donum munusve acciperet, lege Cincia cautum fuerat. Hanc tulit M.Cincius Trib.Pleb. Cornelio Cethego & Sempronio Tuditano Coss.an.549.ab V.C.Huius meminit Liuius *libro* 34. in hæc verba: *Quid legem Cinciam excitauit de donis & muneribus, nisi quia vectigalis iam & stipendiaria plebs esse Senatui cœperat,* Amm.Marcel *lib.*30. inuehitur in Aduocatos causarum, inquiens eos sellulariis quæstibus inescari. Et Tacitus *libro* 15. *Annal.* ita scribit: *Sic Oratorum licentia Ciciam rogationem candidatorum ambitus, Iulias leges magistratuum auaritia, Calphurnia scita pepererunt.* Et Cicero *in libro de Senect. & 2. de Orat. & etiam libro primo, Epist. ad Att.* Hanc Festus *muneralem* vocari à Plauto scribit, dum ait: *Neque muneralem legem, neque lenoniam, rogata fuerint nec ne, flocci æstimo.* Lege quoque Titia cautum fuit, vt patrocinia, quæ tenuioribus præstabantur, gratuita essent, quum eo tempore causarum patroni miseram plebem donorum & munerum occasione exhaurirent, De qua Tacitus *libro vndecimo,* ita scribit: *Consurgunt Patres, legemque Titiam flagitant, qua cauetur antiquitus, ne quis ob causam orandam pecuniam donumve accipiat.* Quo loco tamen nonnulli existimant, legendum esse, non *Titiam*, sed *Ciciam*; Hallucinari tamen eos patet, quum alia fuerit lex Titia à Cincia, quamuis eadem de causa latæ. Quod patet ex Ludouico Charunda, qui scribit, se legisse in quodam antiquitatis Romanæ fragmento hæc: *T. Titius Tribunus plebis vir non imprudens, multas leges ad populum tulit, & inter eas vnam patronis odiosam, ne ob orandam causam pecuniam donumve acciperent, quod etiam lege*

Cincia sancitum erat. Ad hæc accedit Ausonii authoritas, qui ita scribit;

Iurisconsulto cui nubit adultera coniux,
Papia Lex placuit, Iulia displicuit.
Quæritis vnde sit hæc distantia? semiuir ipse,
Scatiniam metuens non metuit Titiam.

Hoc in loco certe ob carminis rationem verbum illud *Titia* non potest mutari in *Cincia.* Sensus autem dictorum Ausonii fuisse interpretatur Zasius in suo Catalogo legum antiquarum hoc pacto: *Quum Papia lege proposita essent præmia iis qui vxores duxissent, placebat ea lex Iurisconsulto, qui iuxta legis voluntatem maritus erat; sed vicissim Iulia lex de adulteriis eos, qui adulteras ducebant, puniebat, infamabatque, qua ratione & lex incommoda erat Iurisconsulto, qui & ipse etiam, quum parum pudice viueret, pœna legis Scatiniæ, quæ eos, qui muliebria patiuntur, prosequebatur, obnoxius erat, & propterea eam timebat. Sed quum propter imperitiam eius, nemo eo patrono vti vellet, non erat quod metueret legem Titiam, quum eum nemo muneribus, & donis coleret.* Hunc locum quoque subtilius interpretatus est P. Pithœus *lib. 2. Aduersariorum*, quæ interpretatio præstat singulari doctrina & iudicio. De oratorum autem & patronorum salariis, deq; Senatusconsulto Claudiano & edictis quibusdam ad hanc rem pertinentibus, legendum apud Tacitum *lib. 11. Annalium*, & Plinium *lib. 5. Epist. epist. 6. ad Rufum.* Iurisconsultis videtur concessum capere vsque ad centum aureos, *ex Vlpiano lib. 1. §. cui cautum, D. de variis & extraord. cognit.* à qua summa non discrepat, quod Tacitus scribit de eadem re *lib. 11. citato*, nemoe Claudium Imperatorem posuisse modum vsq; ad dena sestertia. Amm. *lib. 30.* ait, quod primus omnium ob defensum negotium pecuniam accepit Antipho Rhamnusius. Ouidius 1. *Amor.* inquit:

Turpe reos empta miseros defendere lingua,
Quod faciat magnas turpe tribunal opes.

Sed de re hac omnino legendæ apud Tacitum eodem in loco binæ orationes luculentæ admodum, quorum primæ author Silius Consul, detestatus patronos, seu oratores, qui defensionis gratia pecuniam exigerent; Secundæ Suilius & Cossutia-

Cossutianus, quorum ille (quum tunc temporis nil publicæ mercis tam venale fuit, quam aduocatorum perfidia) Samium insignem Equitem Romanum quadringentis nummorum millibus acceptis defendēdum suscepit. Quibus orationibus auditis Claudius Imperator neutri eorum assentitus, modum (vt diximus) statuit. Quod sane aduersari videtur Suet. scribenti in Claudio, cap. 16. *Nec quemquam, nisi sua voce, vtcunque quis posset, ac sine patrono, rationem vitæ passus est reddere*; *ita enim quum patrono nullo opus esset ad defensionem, superuacaneum fuisse de modo salarii illius statuisse.* Conciliare possumus, quod Taciti dicta sint intelligenda de patronis, qui concedebantur in aliis causis, in quibus de vita & moribus minime ratio reddenda esset, vel etiam eos noluisse Claudium habere patronos in ratione vitæ reddenda, qui ex se apti essent id facere, quod innuere sane videtur particula illa textus: *Vtcunque quis posset*, id est, Si quis ex se ipso id præstare posset. Aliud quoque difficultatem facit inter Taciti dicta loco citato, & Suetonii in hoc loco; si enim Claudius Neronis antecessor modum in Oratorum salariis statuerat, quorsum Nero illius successor sanciuit, vt iusta merces à litigatoribus daretur patronis pro patrociniis, quæ hic Suetonius tradit? Tolli potest præsens difficultas, eo quod Claudii decretum auctum fuisset (vt solent semper nouæ leges nouis limitationibus fraudari) vt pro patrocinio darentur duo sestertia, sed & pro subselliis adderentur & aliæ pecuniæ; cui fraudi Nero obuiam ire voluit, vt scilicet pro iusta mercede persoluerentur patronis & oratoribus pro patrocinio decem sestertia iam à Claudio statuta, sed pro subselliis nihil, quum gratuito ex publico ærario huic expensæ satisfaciendum esset.

Quid autem hoc loco intelligendum sit pro subselliis, ex expositoribus quidam fatentur se ignorare, alii varii varia dixere. Nos duas interpretationes cæteris præferimus, quarum altera est, vt pro subselliis intelligendi sint Iudices, & sensus sit, quod Nero voluerit dari patronis causarum iustam mercedem, iudicibus vero nihil, quibus ex publico ærario soluebatur pensio, seu salarium. Et modus loquendi huiusmodi

huiusmodi videtur desumptus ab eo, quod iudices minora iudicia exercentes, sicuti Triumuiri, Tribuni, & Quæstores, in subselliis consedebant, dum publicis iudiciis disceptandis operam dabant, sicuti maiores magistratus, vti Prætores, & alii similes in sedibus curulibus, & pro tribunali ius dicebant. Quæ fuit sententia Asconii *in quarta in Verr. act.* Et Cicero pro Cluentio: *Accusabat Trib. pleb. idem in concionibus, idem ad subsellia.* Idem in Vatinium: *Quæro ex te nunquid reus post Vrbem conditam in tribunal sui quæsitoris ascenderit, eumque vi deturbarit, subsellia dissiparit.* Hoc in loco Cicero Tribunal Prætori assignauit, qui iudiciis publicis præerat, & *Quæsitor* vocabatur, subsellia vero iudicibus, qui reos sententiis suis tabellaribus iudicabant. Quod & *de clar. Orat.* repetit inquiens: *Locus in subselliis occupetur, compleatur tribunal.* Idem *in Verrem act. quarta*, Aram legum Tribunal prætoris, & Iudicum subsellia vocat. Præterea, subsellia pro ipsis iudicibus accepit Martialis *libro primo* scribens:

Sextiliane bibis quantum subsellia quinque.

Et Cicero pro Rab. posth. *Dicere ad subsellia*, id est, ante iudices. Et de clar. Orat. *Subsellia grandiorem & pleniorem vocem desiderant.* Et Plautus in Sticho, *imi subsellii virum* dixit, hoc est, inter iudicantes infimum virum. Sic Tacitus *libro Annal. quarto*, scriptum reliquit, Consules in funere Drusi sede vulgari per speciem honoris sedisse, non in sede Curuli, quæ eorum erat propria. Hæc tamen interpretatio extorta nimis videtur, & minus legitima; Qua de re secundam & magis rationi consonam, vt existimo, videamus. Hæc autem est, vt subsellia in propria & communi significatione accipiamus, quæ conduci solebant à litigantibus, ad hoc vt iudices, actores, seu accusatores, & testes ipsi in pertractando iudicio in illis sederent, à quo onere leuari voluit litigantes Nero, & suppleri per ærarium publicum. Quod autem ita se res haberet, & subsellia conducerentur, non solum à litigatoribus, sed etiam à recitatoribus, testis est Iuuenalis *Saty.* 7. scribens:

Nemo dabit Regum quantum subsellia constent.

Et

Et rursus:

Et qui conducta pendent Anabathra sigillo.

Et Cornelius Tacitus *in Dialog. de Orato.* inquit: *Rogare vltro & ambulare cogitur, vt sint qui velint audire, & ne id quidem gratis; nam & domum mutuatur, & auditorium extruit, & subsellia conducit.* Quod vero in iam dictum vsum subsellia haberentur, testatur Quintilianus *libro* 10.*cap.*5. per hæc verba: *Quod accidisse Portio Latroni traditur, vt quum ei summam in scholis opinionem obtinenti, etiam in foro esset orandum, impense petierit, vti subsellia in Basilicam transferrentur.* De subselliis in Curia in eundem vsum meminit Cicero in Catilinam: *Subsellia erant etiam in Senatus loco.* Idem Cicero in Verr. *Quum inter subsellia nostra versarentur armati.* Et rursus: *Quum inter subsellia Senatus versarentur latrones.* Sed quod ad præsens negotium attinet, in subselliis sedisse iudices, quos diximus, præter iam dicta constat etiam ex ipsomet Cicerone, qui *in Salustium* scribit: *Salustius bis ad iudicis subsellia attractus extrema fortuna stetit.* Quod in eisdem sederent testes & accusatores, testatur idem Cicero pro Flacco: *Testes ex accusatorum subselliis surgunt.* Et pro Roscio Amerino: *Erant ei veteres inimicitiæ cum duobus Rosciis, quorum alterum sedere in accusatorum subselliis video.* Quum itaque subselliis quamplurimis in iudiciis opus esset, eaque conducerentur, hac etiam impensa grauari solebant litigantes à patronis causarum, quod ne fieret, cauet Nero.

Sed neque hæc mihi omnino satisfacit interpretatio (vt ingenue fatear quod sentio) quare & tertiam excogitare coactus sum, quam à doctioribus, genuinam esse existimandam confido, & est huiusmodi; Pro subselliis intelligendum iudicium ipsum, & sensus sit, Neronem voluisse per litigantes solui certam & iustam mercedem patronis, seu oratoribus causarum; at pro iudicio, id est, sententia ipsa à iudicibus lata, nihil soluendum iudicibus. Quod vero subsellia accipiantur aliquando pro iudicio ipso, audiamus Ciceronem *de Orat.* sic scribentem: *Eum si à subselliis in otium contulerit*, id est, à munere iudicandi. Et ad Herennium: *Longi subsellii iudicatio & mora*, id est, longi iudicii.

Et

Et in Epist. Famil. *Versatus in vtrisque subsellijs optima fide, & fama*, id est, in vtrisque iudiciis, nempe publicis, & priuatis. Et in Verrem, *Alienus à subsellijs*, id est, à munere iudicandi.

C. SVET. TRANQVIL. IN NERONE.

Cap. XX.

Ibidem sæpius & per complures cantauit dies, sumpto etiam ad reficiendam vocem breui tempore, impatiens secreti à balneis in Theatrum transiit: mediaque in Orchestra frequente populo epulatus, si paululum subbibisset, aliquid se suffertim tinniturum Græco sermone promisit.

LOcus hic non solum interpretes omnes fatigauit, sed & doctissimos plerosque alios suspensos tenuit, & re vera inter difficilimos huius scriptoris ab omnibus reputatur. Beroaldus non *suffertim*, nec *sufferti*, sed *sufferri* legit, & sensum esse ait, *aliquid sufferri tinniturum*, hoc est, quod sufferretur seu extolleretur laudibus, perinde ac si dixisset, se cantaturum canticum dignum sublatione, laudatione & gloria; & subdit idem author: *Quidam legunt aliquid sufferri, tanquam dictio sit composita ex Græco Latinoque, significetque tolerabile; sed prima lectio verior est, & accommodatior.* Aduersus hanc Beroaldi expositionem inuehitur Cœlius Rhodiginus *lib. antiq. lect. 9. cap.* 10. scribens: *In huius nodi explicatione hæsit Lynceus interpres, & in Solœcismum fœdissimum coniecisse authorem Latinissimum videtur. Quod si Senecæ verba vel aduertisset, vel expendisset exactius, facilis illi fuisset enarratio. Sic igitur primo naturalium scribit: Præterea quum dicitur tibi, nubem esse Sole suffertam, non dicitur colorem illum immixtum esse, veluti duro corpori, & stabili, & manenti, sed & fluido & vago, suffertam nubem hic accipio interfusam, aut illustratam. Ex quo liquet, Tranquilli sensum esse illum; cantaturum se clarius aliquid, aut quod Græci dicunt, πυκνὸν, id est, densum quippiam, ac succi plenum. Nam & differtum pro pleno legimus tum apud Horatium, tum vero apud L. Florum, qui de Cleopatra ita scribit: Quod vbi desperauit à Principe, seruarique triumpho se vidit, incautiorem nacta custodiam, in Mausoleum se (Regum sepulchra sic vocant) recipit; vbi maximos vt solebat induta cultus, in differto*

differto odoribus folio iuxta suum se collocauit Antonium. Sed & Seneca in consolatione ad Albinam, Iumentorum inquit corpora differta & coacta pinguescere. Quin in quaestionibus rursum: Erant enim pinguia & differta corpora ex longiore ocio. Adiicit calculum Tacitus de Poppea inquiens: Corpus odoribus differtum conditur, tumuloque Iuliorum infertur. Erit ergo aliquid sufferti, plenius paulo quippiam, & luculentius. Hactenus Rhodiginus; cui assentitur Turnebus *Aduers. lib.* 17. *cap.* 18. inquiens: *Ibidem aliquid sufferti tinnire est, quod Graece dici potest πυκνόν τι ἠχεῖν, suffertum enim intelligo plenum, densum, confertum, oppletum, quod auditorum aures impleat. Quamquam suffertum minus aliquanto est, quam refertum, & confertum.* Eidem interpretationi fauet Torrentius in huius loci explanatione; M. Antonius Sabellicus, *sufferri* legit, & *subtolerabile* interpretatur, quae expositio sensum literae potius corrumpit, quam explicat.

Sed nec antecedens quamuis grauissimos viros authores habeat, difficultate caret; siquidem ea data, videntur particulae illae, *sufferti*, id est, pleni, & *tinniturum*, inter se contrariae, namque tinnitum proprie de metallorum sono dicitur. Varro vbi de apibus, dixit, *circumtinniendo aere.* Et Plinius lib. 11. c. 2. *gaudent tinnitu aeris.* Et Virg. 4. Georg. de eisdem.

Tinnitusque ciet Matris quasi Cymbala circum.

Quis itaque aeris tinnitum plenum sonum dicet. Ita tinnitus dicitur debilis ille sonus, qui in auribus percipitur ex vapore subtili & leui auris membrana internam quatiente excitatus, de quo Plinius *lib.* 28. *cap.* 2. & fusius Medicinae scriptores fere omnes. Quamobrem tinnire in homine erit potius laeui voce & summissa modulari & succinere, quam voce intensiori & plena cantum proferre. Quando enim aes plene & vehementer pulsatur, *sonus* dicitur, tinnitus nequaquam. Martialis de campana thermarum sic inquit:

Redde pilam sonat aes thermarum, ludere pergis?

Cogitabam itaq;, minime legendum *sufferri* cum Beroaldo & Sabellico, non *sufferti* cum Turnebo & Rhodigino, non *suffertim* cum Torrentio & Egnatio, sed potius *suffecti*; à verbo enim *sufficio* fit suffectus, quod est substituere, & subdere; sic Virg. 2. Georg.

Atque aliam ex alia generando suffice prolem.

Ita & *suffectos Consules* legimus, id est, substitutos. Erit itaque si sic legamus, verborum Suetonii sensus, Neronem quum νόμον Latinum & præmeditatum absoluisset, si paululum subbibisset, se aliquid suffecti, scilicet de nouo additi & subditi Græco sermone modulaturum. Possumus quoque legere *confertim* vel *confestim*, hoc, est statim vna, è vestigio, repente. Vinum autem valde cantoribus prodesse docet Horatianum illud lib. 1. epist.

Fœcundi calices quem non fecere disertum?

Et Ouid. de arte amandi:

Vina parant animos.

Et Poeta Epigram.

—— Possum nil ego sobrius, bibenti
Succurrunt mihi quindecim Poetæ.

Et Iacobus Boccatius ex recentioribus haud inelegãs Poeta.

Dulcia vina iuuant modulantem carmina, cantor
Non bene cantabit ni bene potus erit.

Postremum veniebat in mentem, forte legi posse *suffati*, quum de Græco sermone loquatur, à verbo σοφίζω, vel σοφίζομαι, quod est sapienter loqui, vel docere, vnde & *Suffetes* Carthaginensium dicebatur summus magistratus Liuio *lib.* 28. *&* 30. *&* 34. & ita sensus esset Neronem tinniturum aliquid summe sapienter.

C. SVET. TRANQVIL. IN NERONE. CAP. XXIV.

Atque etiam in quodam Tragico actu, quum elapsum baculum cito resumpsisset, pauidus & metuens ne ob delictum certamine summoueretur, non aliter confirmatus est, quam adiurante hypocrita, non animaduersum id inter exultationes, succlamationésque populi.

CONueniunt omnes expositores, Hypocritam dici vnumquemque alteram personam simulantem, quales Scenici omnes Histriones, & fabularum actores, vti Mimi, Pantomimi, Archimimi, Hologi, Hopœi, Comœdi, & Tra-

& Tragœdi,& eorum actio hypocrisis dicitur;quod late docuit Budæus *in suis Annot. in Pandect. ad l. Athletas.* Verum de quo hypocrita hic intellexerit Suetonius,nemo sat bene explicat. Sabellicus in genere ait,se credere intelligendum esse de aliquo, qui ministerii gratia Neroni assisteret. Torrentius specifice inquit, interpretādum Phonascum, vel alium, qui monendi causa,siue subiiciēdi causa ea,quæ memoriam fugerent, assisteret. Verum haud rationi consonum videtur, Neronem excellentiam in actione profitentem, in Scena tales in actu secum admisisse.Quamobrem mihi videtur, per hypocritam hoc loco exponendum Histrionem alium, qui vna cum Nerone fabulæ partem in Scena caneret, aut recitaret.Namque in Tragœdia,quæ per actus distinguitur, plures interlocutores interuenire nemo inficiatur. Vnde sicuti aliquando insunt soliloquia, ita & duorum vel plurium sermocinationes. Quum itaque in actione tragica in Scena alter histrio reperiretur, quum Neroni baculus cecidisset è manibus, ab eo admonitus Nero, à populo minime baculi lapsum animaduersum, animum resumpsit. In Tragœdia namq; actores in Scena inuicem alloquentes hypocritas dici,docet Cœl.Rhodig. *lib.& cap.*8. Et Græcis ὑπόκρισις non solum simulatio, sed & actio, quæ pronunciatione & motu ab Histrione scenico fit, appellatur; quinimò & responsio quoq; eadem voce significatur. Ita Herod.in lib. τῶν χρηστηρίων oraculorum responsa τὰς ὑποκρίσεις vocauit. Vnde Scenicum interlocutorem, quasi responsorem dixerimus, iure hypocritam dici non dubitamus, sicque Suetonii dictum interpretandum.

C. SVET. TRANQVIL. IN NERONE.

CAP. XXVI.

Quintana domi constituta, vbi parta & ad licitationem diuidenda prædæ pretium assumeretur.

OMnes expositores *Quintanam* exponunt castrorū portam ita appellatam, quod vt apertius reddatur,sciendū Castrorum portarum appellationes plures reperiri apud scriptores Latinos. Ex Liuio *libro* 40. extraordinariam,

dextram principalem, sinistram principalem, & Quæstoriam in castris obseruamus. Scribit namque Æmylius: *Ad quatuor portas exercitum instruxit, vt signo dato ex omnibus simul portis eruptionem facerent, quatuor extraordinariis cohortibus binas adiunxit, præposito M. Valerio Legato erumpere extraordinaria porta iussit. Ad dextram principalem hastatos legionis primæ instruxit, principes ex eadem legione in subsidiis posuit, M. Seruilius, & L. Sulpitius tribuni militum his præpositi; Tertia legio aduersus principalem sinistram portam instructa est, id tantum mutatum, principes primi & hastati in subsidiis locati. Sex. Iulius Cæsar, & L. Aurelius Cotta tribuni militum, huic legioni præpositi sunt. Q. Fuluius, Legatus cum dextra ala ad Quæstoriam portam positus.* Obseruamus pariter apud Vegetium *libro* 1. *cap.* 23. Prætoriam portam, ait enim: *Porta, quæ appellatur Prætoria, aut Orientem spectare debet, aut eum locum, qui ad hostium castra respicit, aut si iter agitur, illam partem debet attendere, ad quam est profecturus exercitus.* Sext. Pompeius libro 14. *Prætoria* (inquit) *porta in castris appellatur, qua exercitus in prælium educitur, quia initio prætores erant, qui nunc Consules, & bellum administrabant. Quorum tabernaculum quoque dicebatur Prætorium.* De hac eadem porta & Cæsar *lib.* 3. *bell. ciuil.* sic scribit: *Quos in statione ad Prætoriam portam posuerat.* Et Amm. Marcell de eadem lib. 25. *Equitum cunei porta perrupta Prætoria, prope ipsius principis tabernaculum deuenire ausi.* Vegetius loco iam citato de porta Decumana ita verba facit: *Decumana porta, quæ appellatur, post Prætoriam est, per quam delinquentes milites educuntur ad pœnam.* Quo loco animaduertendum, verbum illud *post*, interpretandum *retrorsum*, siquidem, Decumanam portam Prætoriæ auersam fuisse colligitur ex Tacito scribente lib Annal. 1. *Vt cuncti ruerent ad portas; quarum Decumana maxime auersa hosti, & fugientibus tutior.* Sic Liuius lib. 10. *Ab tergo castrorum Decumana porta impetus factus.* Clare autem id dignoscitur ex iconis marmoris antiqui, cuius supra meminimus, inspectione; præterquam quod Vegetius id docet *libro* 1. *capite* 23. Et Liuius *libro* 3. scribit: *Interim in castris Furius Consul, quum primum quietus obsidionem passus esset, in incautum hostem Decumana porta erupit, hoc, est hosti auersa.* Et libro decimo, *Ab tergo castrorum Decumana porta resistere*

resistere conabatur. De eadem pariter Hircius *de bello Africano.*

His non obstantibus, nunquam plures quam quatuor portas in Rom. castris fuisse existimamus, quod ex dictis & mox dicendis manifestum erit, tam ex marmoris antiqui delineatione, in quo castrorum Rom. effigies conspicitur, à Gulielmo Choul Gallo antiquitatis peritissimo, lib. *de Roma. castrametatione* typis exarata. His vero nō semper eadem denominatio fuit, sed modo vnam, modo alteram denominationem sortitæ, præsertim prout variæ in illis, seu prope illas militum erant stationes, vel Principum virorum in exercitu imperantium tabernacula. Sic à Prætore Prætoria porta, vbi & Prętoris tabernaculum erat, ita à Quæstore Quæstoria, vbi & illius tabernaculum figebatur, vti ex Liuio habemus *lib.* 10. scribente: *Namque captum Quæstorium; Quæstorq; ibi, L. Opimius Pansa occisus. Conclamatum inde ad arma, Consul tumultu excitus, cohortes duas sociorum, Lucanam, Suessanamque, quæ forte proxima erant, tueri Prætorium iubet.* Et per initia libri quarti: *In castra impetu facto, isti quum alius armatus iis nemo obuiam esset, in Prætorio instruentem atque adhortantem suos, oppresserunt.* Et paulo post: *Prætorio obiecto direptis quæ ibi fuerunt, ad Quæstorium forum, Quintanamque hostes peruenerunt.* Ita cui milites Principes dicti assistebant, Principalis porta dicta, & si binis astitissent, vna dextera, sinistra alia, Principales ambæ nuncupatæ. Ita pariter extraordinaria porta appellata, cui milites extraordinarii vocati, astitissent; Necnon & Decumana dicta porta, cuius tutelam Decimæ legionis milites, Decumani vocati à Suetonio *in Cæsare, cap.* 7. haberent, qui Decumani præstantissimi etiam habiti, *ex Cæsaris lib.* 1. *belli Gal.* ita vt se cum sola decima legione iturum, de qua non dubitaret, & cui propter virtutē confideret maxime, diceret; ita vt Decumanam portā pręcipuam inter cæteras fuisse in castris sit existimandū, dempta Prætoria quæ Princeps erat. Vel etiā ita dicta, quod patentior esset & magna; quemadmodum Festus Decumana oua, & fluctus decumanos, & scuta decumana quæ magna essent, appellari scripsit. In Gromatico Hygini ita scriptum legimus: *Porta è cohortibus decimis ita tendentibus Decimana est appellata.*

Statutum itaque sit, quatuor tantum in castrorum ambitu fuisse vere portas, iuxta quatuor mundi oras, & cœli partes, Quintanam autem portam intra castra fuisse, per quam in forum venalium rerum ingrediebantur, quod ex Festo colligimus scribente libro 15. *Quintana appellatur porta, in qua rerum vtensilium venalium forum erat.* Huic sententiæ suffragari videntur Liuii verba inquientis libro 41. *Pretorio deiecto, direptis quæ ibi fuere, ad Quæstorium, forum Quintanamque hostes peruenerunt, ibi, quum omnium rerum paratam expositamque copiam & stratos lectos in Quæstorio inuenissent, Regulus accubans epulari cœpit, mox idem cæteri omnes, armorum hostiumque obliti faciunt, & vt quibus insuetus liberalior victus esset, auidius vino ciboque corpora onerant.* Itaque Nero, quæ nocte prædabundus, è tabernis furatus esset, quasi miles ipse fortis, & consocii egregii essent, veluti manubias de hostibus partas, porta in domo sua quasi in castris Quintana constituta, ad licitationem diuidenda proponebat, vt diuēditæ prædæ pretiū assumeretur. Portam vero Quintanam vocatam puto, quod præter quatuor in castrorum ambitu portas positas, ipsa quinta intus in forum venalium aditum præberet, vel forte quod illius curam milites quintæ Legionis haberent.

C. SVET. TRANQVIL. IN NERONE.

Cap. XXVII.

Indicebat & familiaribus cœnas, quorum vni mellita quadragies H-S. constiterunt, alteri pluris aliquanto ab Syrtio rosaria.

Vere locus iste interpretes omnes fatigauit; Nonnulli legendum putarunt *Absyrtio* copulatiue, vt sit sensus, rosas ab Absyrtidum insulis, (quæ à fratre Medeæ Absyrtio sic vocatæ sunt) petitas, aliquanto pluries constitisse quadragies H-S, quæ lectio minime est recipienda, vti ex dicendis patebit. Alii legunt, *absorptio rosaria*, Lampridii authoritate moti scribentis *in Heliogabalo*; illum rosatum pinearum attritione odoratius reddidisse; & potionis genus fuisse interpretantur, nec male sane, nam masticatum, pultiatum, rosatum,

rosatum, absintheatum poculorum genera odorata fuisse ab ipso excogitata, clare constat ex Lampridio loco citato scribente: *Et masticatum, & pulciatum, & omnia hæc, quæ nunc luxuria retinet, primus inuenit. Nam rosatum ab aliis acceptum, pinearum etiam attritione odoratius reddidit.* Et rursus: *Condito piscinas & solia temperauit, & rosato atque absinthiato vulgus ad bibendum inuitauit, & ipse cum populo tantum bibit, vt in piscina eum bibisse intelligeretur, viso quod vnus bibisset.* Et iterum: *Momentarias de rosato & rosis piscinas exhibuit, & bibit cum omnibus suis, caldaria de nardo exhibens.* Nam qui caldaria solia & piscinas de balneationibus, seu natationibus intelligendum crediderе, errauerunt, siquidem magna poculorum genera sunt intelligenda; ita à similitudine appellata. Sic Plinius dixit: *Decoquitur in aqua, & in piscinas ligneas funditur.* Torrentius *Aspersione rosaria* legendum putat, authoritate Senecæ, qui aspersiones odorarias dixit; Addimus nos Lampridii authoritatem in Heliogabalo: *Oppressit in tricliniis versatilibus parasitos suos violis & floribus, sic vt animam aliqui efflauerint.* Et iterum: *Strauit & triclinia de rosa.* Suetonius in Nerone capite 31. *Cænationis laqueata tabulis eburneis versatilibus, vt flores ex fistulis, & vnguenta desuper spargerentur.* Spartianus in Ælio Vero: *Accubationes & mensas de rosis ac liliis fecit, & quidem purgatis.*

Aduersus tamen hanc sententiam dici potest, huic lectioni repugnare verba textus illa, *quadragies H S, plus constitisse*, quæ enim rosatum aspersio excogitari potest tanti pretii? Quamobrem cogitabam ego legendum esse, *à Syria, rosaria*, seu *Assyria rosaria*, hoc est, vnguenta odorata è Syria Romam deuecta. Habemus enim ex Dione in Traiano, *Attyriam* Barbaris dictam, S, litera in T, mutata, quam *Assyriam* nos vocamus. Scriptores fere omnes in eo conueniunt, vt Syriæ & Assyriæ appellatione indistincte vtantur. Syri sunt eiusdem prouinciæ populi, compotationibus, ludis, celebritatibusque dediti, perunguntur oleo pretios. & liniuntur vnguentis, maximam diei partem in comessationibus & potu absumunt, testimonio Posidonii *libro Historia.* 16. Horum æmulatione Romanus luxus ex ea prouincia vnguéta & olea

pretiosa mutuatus, quibus se in conuiuiis oblinirent conuiuantes. De Syriæ illecebris Am. Marcellinus *lib.22.* sic scribit, de Iuliano Aug. verba faciens: *Ibi hyemans ex sententia, nullis interim voluptatum potiebatur illecebris, quibus abundant Syriæ omnes.* Catullus & ipse scripsit:

Fragrantem Assyrio venit odore domum.

Et rursus:

Sertis, ac Syrio fragrans oliuo.

Tibullus.

Non soror Assyrios cineri, quæ dedat odores.

Si sapis Assyrio semper sibi crinis amomo.

Martialis.

Splendeat.

Horatius.

Coronatus nitentes
Malobatro Syrio capillos.

Pretiosa vero vnguenta odorata Romæ vsitata fuisse ex dictis patet, & clare ex Galeno scribente, *quarto de locis affectis, & tertio de compos.medic.sec.loc.* Foliata & spicata vnguēta pretiosa fuisse. Et *primo eiusdem*: Vnguentum diuitum fœminarum Foliatum. Et *sexto de sanit.tuenda.* Diuites solum vti posse vnguentis spicato & foliato; Vngebatur autem caput conuiuantibus, in eum præcipue vsum, vt redolerent, delitiarumque potius causa, quam sanitatis, vt alii arbitrati sunt. Quod patet ex Cicerone scribente ad Atticum: *Cæsar vnctus est, & accubuit.* Id intemperantius factum obiicit idem Cicero in Antonium inquiens: *Non te illius vnguenti odor, non vini anhelitus in eam cognitionem adducebat.* Et libro de natura Deorum: *Vnguentorum compositiones & conditiones ciborum copulat.* Et secundo de Legibus: *Vncturam & circumpotationem iungit.* Apud Xenophontem testatur Socrates; Cum bellariis & corollis, quæ in secundis mensis veniebant, vnguenta profligatis & impudicis moribus congrua apposita. Ita Alcæus sibi conuiuanti in caput & pectus affundi vnguentum præcepit. Et Martialis *lib.5.Epigram.65.* scribit:

Pinguescat nimio madidus mihi crinis Amomo,
Lassenturque rosis tempora sutilibus.

Et

Et Horatius lib.2.Carm.Ode 3.

Huc vina & vnguenta.

Et, si licet sacra misceri profanis, *Libro Sapientiæ, cap.2.* legimus: *Vino pretioso & vnguentis nos impleamus.* Valerius Maximus *lib.2.* inter Xenia in secundis mensis vnguenta odorata & coronas recenset. Olei Iasmini odorati vsum non modo in balneis, sed in conuiuiis recenset Dioscorides. Plutarchus *in Othone* narrat, dispofuisse eum in triclinio, variis locis argenteos atque aureos canales, instar aquæ vnguenta odorata fundentes. Lampridius in Heliogabalo: *Strauit triclinia de rosa.* Vocabant autem antiqui huiusmodi vnguenta seu olea odorata, *rosaria*, vel eo quod inter cætera, præcipue ex rosis, nonnulla parerentur composita huiusmodi, & rosam redolerent, vel quod odoratissima essent; nam testimonio Plutarchi rosa Græcis ῥόδον dicta, quia odoris emittat plurimum fluxum. Id autem confirmare possumus ex Plinio, *libro decimotertio, capite tertio*, scribente de vngulis odoratis: *Iliacis temporibus non erant, nec thure supplicabatur, Cedri tantum & Citri suorum fruticum in sacris fumo conuolutum nidorem verius, quam odorem nouerant. Iam rosa succo reperto nominantur.* Et rursus: *Sed diuulgata maxime vnguenta crediderim rosa.* Itaque sensus verborum Suetonii erit, in cœnis à Nerone familiaribus indictis, vni Rosaria, id est, vnguenta, & alia ex rosis parata, odorata, inquam, à Syria conuecta, constitisse pluris aliquando quadragies H—S. Quod vero in eundem vsum odorata vnguenta aliunde Romam comportarentur, & ideo etiam carius venirent, ita vt Plinius *libro tertio, capite secundo*, scripserit de illis, *Excedunt´q; quadragenos denarios libra*, præter ea quæ de Syria diximus, constat ex Spartiano *in Aelio Vero* scribente: *Iacensq; cum concubinis velamine de liliis facto se tegebat, vnctus odoribus Persicis.* Plinius *lib.13.cap.1.* laudatissimum vnguentum Persicum tradit, & in calce *cap.3.* Ægyptum accommodatissimam vnguentis. Et rursus, *cap.1.* inquit, Alexandrum expugnatis castris Darii Regis, scrinium vnguentorum inter cætera adinuenisse; Laudatissimum quoque antiquitus fuisse vnguentum in Delo Insula; plura alia quoque enumerans. Et *cap.2.* Regale

Parthorum odoratum vnguentum deſcribit. Ita Plautus in Muſtel.

Non poſſunt omnes olere vnguenta exotica.

Qui luxus adeo aliquando olim Romæ exceſſit, vti Antiocho Rege deuicto, P. Licinius Craſſus, & Iulius Cæſar Cenſores, ne quis exotica vnguenta venderet, inhibuerint, teſtimonio Plinii, *lib.* 13. *cap.* 3. & Solini, *cap.* 48. vel ex aliorum computatione, *cap* 58. Horum tamen vſum poſtea libidine ſceleſtorum Imperatorum reuocatum, vt loco citato Plin. conqueratur, M. Othonem monſtraſſe Neroni, vt pretioſis vnguentis veſtigia tingeret; Et C. Principem illis ſolia tempe[illegible]ſe, aliosque priuatos balinearum parietes etiam vnguentis aſpergi iuſſiſſe. Et Lucium Plotium L. Planci bis Conſulis Cenſorisve fratrem proſcriptum à triumuiris, in Salernitana latebra vnguenti odore ſummo cum dedecore proditum. Sic Veſpaſianus adoleſcentulum fragrantem vnguento, quum ſibi pro impetrata præfectura gratias ageret, nutu aſpernatus, voce etiam grauiſſima increpuit; *Maluiſſem allium oboluiſſes*, literasque reuocauit. Quod teſtatum reliquit Suetonius *in illo*, *cap.* 8. quinimo & *cap.* 1. addit, luxum hunc in eum abuſum deductum, vt in honorem defunctorum traheretur.

C. SVET. TRANQVIL. IN NERONE.

Cap. XXVIII.

Super ingenuorum proagogia, & nuptarum concubinatus, Veſtali virgini Rubriæ vim intulit.

Tvrnebus lib. Aduerſ. 23. cap. 19. *pædagogiam*, non *proagogiam* legendum contendit, cui aſſiſtere videntur Torrentius, Sabellicus, nec etiam diſſentire Beroaldus, quamuis hic in Codice vetuſto & ſynceræ fidei, ſe legiſſe *pæderaſtiam* ſcribat. Eſt autem Græcis παιδεραστία laſciuus amor in pueros, & παιδεραστὴς, puerorum amator, & παιδεραστεῖν, pueros amare. Verum ſicuti hæc lectio minus videtur reiicienda, ita profecto prior minime recipienda; nemo enim adeo rudis eſt, qui in textus lectione non agnoſcat Suetonium

nium Neroni obiicere, turpem cum pueris ac libidinosum congressum; at quis iure asserere poterit, authorem Latinissimum Romanæ historiæ scriptorem, pædagogiam in turpem sensum accepisse, cuius significationis nullibi apud scriptores Latinos extet exemplum. Nam Plinii locus *lib. 33. cap. 12.* ad id probandum adductus, nihil ad rem facit, ait namque Plinius: ***Argenti ad minus conuenientes vsus, superfluumque luxum deductum detestans. Iam vero pædagogia, in transitum virilitatis custodiantur argento.*** Quibus in verbis quis obscœnitatē inesse dicet? Nec minus illis fauet locus alter eiusdē libri, *cap. 3.* vbi legitur: ***Honestius viri, pædagogiis id damus, balineasq; diuites puerorum forma conuertit.*** Plinius namque damnans nimium fœminarum in auri & gemmarum vsu luxum, subdit ea verba, in quibus profecto nullam inesse turpitudinem, clare dignoscitur. Addamus, pædagogiam ex Iurisconsultorum scriptis fuisse seruorum puerorum cœtum, sic Vlpianus *in l. quæsitum est, §. 16. D. de fundo instruct. vel instrum. leg.* inquit: ***Si instructum fundum legasset, pædagogiaq; ibi haberet, vt quum eo venisset, præsto essent in triclinio, legato continentur.*** Quis itaque puerorum seruitium in triclinio fœdum dicet? Ita & Ammianus Marcell. *lib. 26.* pædagogianos pueros appellat seruitia puerilis ætatis nobilibus ministrantia. Et de Procopio verba faciens ait, illum inductum in pædagogiani pueri speciem purpureis obtectum teguminibus pedum. Et *lib. 30.* refert, pædagogianos pueros in venatione disponi ad retinendos canes. Hinc puto apud nostrates Principes nobiles pueros similes in vsus seruientes, *Paggios* vocatos corrupta voce, quasi pædagogianos diceres, qui & Gallis *Pagies* dicti, quosque à Lampridio *in Alexand.* Castrenses pueros seu ministros vocatos, nonnulli arbitrati sunt. Quod si Seneca *Epist. 124.* scribit: ***Omnium pædagogia velata facie vehuntur, ne scilicet illis iter facientibus, Sol faciem fuscaret.*** Item lib. de vita beata, c. 17. ***Quare pædagogium pretiosa veste succingitur.*** Et rursus de tranquillitate vitæ, cap. 1. ***Perstringit animum apparatus alicuius pædagogij.*** Non tamen ex iis turpitudo vlla elicienda. Siquidem principes viros in nobilium puerorum huiusmodi delectu, pulchriores & venu-

& venustiores deligere solitos norunt omnes, illosque eleganter vestibus indutos habere; quod si quis hinc eos obscœnitatis arguere vellet, iure optimo reprehendendus esset. Plutarchus in Pompeio, *pædagogium* locum, in quo huiusmodi pueri versantur, nuncupauit. Ita & Seneca *lib.7.Epist.* epist. ad Suram: *Puer in pædagogio mistus pluribus dormiebat*, quo in loco male textus nonnulli habent *pædagio*. His itaque sic se habentibus, statuamus, rectius cum Egnatio *in Annot.* & Aldo Manutio aduersus Calepinum, legendum hoc in loco *proagogia*, quam lectionem & in Codice Germanico obseruamus, quæ vox à Græco verbo προαγωγεῖν deriuata, productionem vel prostitutionem significat, vnde προαγωγὸς prostitutor dictus. Fauet huic lectioni Pædianus scribens, lenones dici tantum scortorum, productores vero etiam inuitarum personarum, & in quibus stupra exercita, legibus puniuntur. Ita verba hæc à Cicerone in Verr. disparari annotauit Cælius Rhodig. *lib.14.cap.8.* atque apud Arist. *lib.Ethic.5.* προαγώγημα *productionem*, non *lenocinium*, quod fecit interpres, vertendum. Addamus Græcis προαγωγὼ *stuprum* & *prostitutionem* Latinis significare. Terentius in Eun.

Pretium sperans, illico producit & vendit.

Et Plautus de matre prostituente filiam dixit:

Audientem dicto mater produxisti filiam,

hoc est, prostituisti. Quod si hæc lectio alicui omnino non arriserit, potior eligenda, profecto Beroaldi. *prodrastia* inquam, nam *pædagogia* nullo pacto placere potest.

C. SVET. TRANQVIL. IN NERONE.
CAP. XXX.

Nunquam carrucis minus mille fecisse iter traditur, soleis argenteis mularum, canusiantis mulionibus, armillata & phalerata cum hamaxicorum turba atq; cursorum.

IN codice emaculatiore legi *Amaxicorum*, testatur Beroaldus, interpretaturque vehiculorum aurigas atque rectores, à Græco vocabulo ἅμαξα, quod est plaustrum. Ita & Septen-

Septentrionale sydus ἄμαξαν dictum, quod plaustri figuram repræsentet. Et Iulius Capitolinus de Maximino scribit, quod amaxas manibus traheret, rhedam onustum solus moueret. Et Plinius Amaxobios populos, *lib.5. cap.3.* vocat, qui vitam in plaustris degunt, quales Numidæ. Verum hæc Beroaldi expositio duplici ratione haud recipienda. Prima, eo quod Suetonius carrucarum tractioni mulas subiicit, & muliones earum rectores appellat; vnde Amaxicorum vocem si *rectorum* interpretemur, erit incongrua in Suetonio verbositas notanda, quod vitium in purgatissimo scriptore minime dicendum est. Quod vero antiqui mulis in trahendis curribus, rhedis, carrucis, carpentisque vterentur, vbique in sculpturis antiquis conspicimus, clare vero in Agrippinæ numismate æreo. Secunda ratio est, quia adiectiuum illud *phalerata* minime hominibus aptari possit, quales Amaxici, quum equorum phaleræ proprium sint ornamentum, quod colligimus ex Virgil. *6. Aeneid.* scribente:

Primus equum phaleris insignem victor habebit.

Et Suetonio in Claudio: *Crassius frugi equo phalerato, & veste palmata.* Amm. Marcell. *lib.26. de Hilario Senatore* inquit: *Equo phalerato insidens.* Et Liuius *lib.44. de Perseo Rege* ait: *Ipse equos phalerasq́, & sagula donum Principibus ferre.* Et *lib.39.* equites victores phaleris donatos scribit à C. Calphurnio. Plinius *libro 37. cap.12.* de factitiis gemmis verba faciens: *Quondamq́ tanta magnitudini fecere, vt equis Regum in Oriente frontalia, atq́ pro phaleris pensilia facerent.* Gellius lib.5. & cap.5. *Equitatumq́ frenis, ephippiis, monilibus, phaleris præfulgentem.* Iuuenal. Sat...

—— Frangebat pocula miles,
Vt phaleris gauderet equus.

Hæc tamen ratio aduersus Beroaldum minus facere videtur; siquidem etsi recentiores plerique (inter quos præsertim Aldus Manutius in suis quæsitis) phaleras tantum equorum ornamentum fuisse testati sint; nihilominus & hominum extitisse facile conuincitur, scribente Liuio *lib.9.* comitia ædilitia Flauii tantum habuisse indignitatis, vt plerique nobilium annulos & phaleras deponerent,

rent, quod pariter affirmat Plin. *lib. 33. cap. 1.* inquiens, olim ab ordine Equestri phaleras fuisse positas ex indignatione. Cicero in Verr. *Q. Rubrium phaleris & torque don asti?* Virgil. lib. 9.

Eurialus phaleras Ramnetis, & aurea bullis
Cingula. ———

Et paulo post:

Agnoscunt spolia inter se, galeamq; nitentem
Mesali, & multo phaleras sudore receptas.

Tacitus lib. Hist. 1. *Sed manipuli quoque, & gregarius miles viatica sua, baltheos, phalerasq; insignia armorum argento decora, loco pecuniæ tradebant.* Et lib. 2. eiusdem: *Et militum phaleræ torquesq; splendebant.* Et libro Annal. 12. *Tunc incedentibus Regiis clientulis, phaleræ, torques, quæq; externis bellis quæsierant, &c.* Ex quibus locis & authoritatibus satis patere potest, phaleras promiscuum ornamenti genus, tum hominibus tum equis antiquitus fuisse; vnde iure Terent. *in Phorm.* mulierem phaleratam dixit, id est, ornatam.

At his omissis ad propositum reuersi, dicamus, magis recipiendam Egnatii, Sabellici, & Torrentii sententiam, qui hoc in loco *Mazacum* legendum censent, quos etiam secutus est Turnebus *lib. Aduers. 24. c. 6. & lib. 27. c. 18. & lib. 30. c. 3.* Verum sicut hi in loci lectione conueniunt, ita in expositione valde discrepant. Egnatius Mazacum interpretatur Cappadociæ seruos, quorum ingens Romæ copia; Horum, ait, meminisse Horatium eo in versu:

Eget æris Cappadocum Rex.

Mazacos autem dictos arbitratur ab vrbe horum Regia *Mazaca*, in medio totius Cappadociæ, sub Argeum montem posita, *Cæsarea* postea appellata, cui Magnus Basilius fuit Antistes. Hanc Pomponius Lætus *in compendio Hist. Roman.* Cæsaream in Cappadocia positam in radicibus montis Argei, antea *Mazam* dictam scribit, sed, vt ego puto, subest mendum in litera, nam *Mazacam* reponendum. Hoc idem confirmare contendit Torrentius authoritate Plinii, *lib. 6. c. 3.* & Claudiani *lib. 1.* in Rufinum scribente:

Volucrumq; parens Argæus equorum.

Et·

Et Martialis lib.10. Epigram.76.

Nec de Cappadocis eques catastris.

Hos ego puto fuisse, quos inter Cappadoces enumerans Strabo *lib.*17. Mazacenos appellat, & per consequens, Asiæ populos; nam Cappadociam Asiæ partem omnes Cosmographi statuunt, vti Ptolemæus *lib.*5. Strabo & Solinus; econtra Turnebus locis citatis, Mazacas Africæ populos fuisse contendit, qui in comitatu Romanorum Principum olim erant, quod confirmat authoritate Martialis *lib.*10. *Epigram.*13. scribentis:

Quum cathedra litius portet sibi rheda ministros,
Et Libys in multo puluere sudet eques.

Addit authoritatem Nemesiani, equos Mazacas laudantis, qui ex interiori Africa erant:

Quemq; coloratus Mazax deserta per arua
Perduxit.———

Et Lucanus lib.4.

Marmaridæ volucres, æquaturusq; sagittas
Medorum, tremulum quum torsit missile Mazax.

Aurelius Olympius lib.2. Cynegi:

Quemq; coloratus Mazax deserta per arua
Pauit, & assiduos docuit tolerare labores.

Mirum sane est, viros præstantissimos, & de re literaria optime meritos, in loci lectione concordantes, in vocis significatione adeo dissentire. Quamobrem quid in re hac sentiendum, & nos in medium afferre decreuimus, in studiosorum gratiam, quorum erit iudicium, an veritatem assequuti simus. Illud autem ante omnia præmittendum, Reges & populos Rom. amicos & socios, imperante Octauiano Augusto, æmulatione quadam in suis quisq; Regnis & prouinciis, in illius honorem vrbes condidisse, easque *Cæsareas* appellasse, quod testatus est Suetonius *in illo, c.*60. necnon & Eusebius *lib.*7. *Hist. Rom.* tradit, Augustum tanto amore apud Barbaros fuisse, vt Reges populi Rom. amici, in honorem eius conderent ciuitates, quas *Cæsareas* nominarent, sicuti à Rege Iuba in Mauritania & in Palæstina, quæ nunc est vrbs clarissima. Amm. tamen Marcell. *lib.*14.

scribit,

scribit, in Palæstina Cæsaream in honorem Octauiani Principis ab Herode exædificatam. Sextus Aurelius Victor *in Tiberio Cæsare* ait: *Tiberius Cæsar Augusti successor in Imperio, Cappadocas in prouinciam redegit, remoto Archelao eorum Rege, atque, vt subdit Eutropius lib.7. maximam illius ciuitatem Mazacam Cæsaream appellari iussit.* Ita & Eusebius *in Chronicis* ait: *Tiberius Archelao pulso, & Cappadocia in prouinciam redacta, Mazacam Cæsaream nominauit.* Amm. Marcellinus *lib.20.* inquit: *Apud Cæsaream Cappadociæ etiam tunc degentem inuenere Constantiam, Mazacam antehac nominatam, opportunam vrbem & celebrem sub Argei montis pedibus sitam.*

His sic se habentibus, dicimus, quod quum tanta fuerit in Augustum populorum adulatio, vt non solum multis in locis illi templa struerent, vt docet Tacitus *lib. Annal.1.* & vrbes ædificarent, quod factum in Cappadocia docuimus, ita & in Africa, in eiusdem honorem forte constructam vrbem, *Cæsaream* vocatam, vbi sunt Mazaces populi nuncupati, quos Ptolemæus *lib.4.* Africæ populos constituit. Hoc autem colligere possumus ex Amm. Marcell. scribente libro 29. *Exinde quum discursis itineribus magnis Tipasam noster Dux introiret, legatis Mazicum, qui se consociauerant Firmo, suppliciter obsecrantibus veniam, animo elato respondit, se in eos vt perfidos arma protinus commoturum. Quibus imminentis periculi metu defixis, reuertique iussu ad sua, Cæsaream intendebant vrbem opulentam quondam & nobilem, cuius itidem originem in Africæ situ digessimus plene.* Et paulo post: *Agensesque etiam apud Cæsaream.* Et rursus subdit: *Dumque hæc aguntur, reuerterunt Gildo & Maximus, Bellen è Principibus Mazicum & Fericium gentes præfectum ducentes.* Et denique: *Ad Tingintanum Castellum progressus per Ancorarium montem Mazicas in vnum collectos inuasit, iam tela reciprocantes volitantia grandinis ritu, & quum esset vtrinque discursum, agmina viris armisque incitata, non perferentes Mazices, licet bellicosum genus & durum, diuersis stragibus implicati fœdo diffluxere terrore.* Et rursus: *Ni gentium turbulenta concussio, procul Mazicum visis auxiliis, quos anteibant Romani quidam.* Et iterum: *Exinde quum milites ducens incolumes Theodosius ad fundum venisset nomine Mazucanum.* Ex quibus omnibus plane

constare

constare patet, fuisse in Africa Cæsaream prope populos Mazacas (ita enim legendum, non *Mazicas*, mendoso textu Ammiani, & vbique manco & decurtato) quemadmodum & in Cappadocia Asiæ prouincia Cæsaream aliam; prius Mazacam appellatam, hincque inter doctissimos viros digladiandi occasio oblata ob vocum similitudinem; facile tamen ex iam dictis conciliari posse.

Sed quod ad Suetonii locum illustrandum pertinet, dubio procul Turnebi sententia præferenda; siquidem censendum, Suetonium loquutum de Mazacis Africæ, tum ex allegatis à Turnebo ipso, & à nobis adductis, tum etiam ex Seneca, *Epist.* 87. recensente in principum virorum comitatu Numidas ex Africa extitisse. Cuius equitatus præstantiam Liuius non semel extollit *lib.* 21 22. 23. *&* 25. sed potissimum *lib.* 26. vbi eos fortissimos equitum toto Punico exercitu appellat. Et *lib.* 29. longe primum equitum genus in Africa dicit, quorum ope strenue vsos Romanos *lib.* 35. tradit. At Cappadocum equitum semel tantum meminit *lib.* 37. missorum in Romanorum auxilium ab Ariarathe Rege, nullo eos encomio commendans. Imo Cappadoces infidos habitos, constat ex Suida scribente, iactatum vulgo *τρία κάππα κάκιστα*, scilicet Cretum, Cilicum, Cappadocum. Iure itaque credendum, equites Mazacas ex Africa, non Asiaticos Cappadoces Neronem in sui comitatu habuisse; hosque phaleratos, cursores vero pedites armillatos. Per cursores autem arbitror intelligendum, quos nostris temporibus vulgo *staffieri* seu *palafrenieri* vocamus. Circumpedes moderni Latine dicunt; nequaquam vero, (quod Calepinus in dictione *Armilla* interpretatus est) quos vulgo *postas* appellant, equestres scilicet tabellarios seu veredarios nuncupatos. Cursoribus autem pedestribus vsos priscos Imperatores, colligimus ex Spartiano, scribente in Ælio Vero: *Iam illa leuiora, quod cursoribus suis exemplo Cupidinum alas frequenter apposuit, eosq́ ventorum nominibus sæpe vocitauit, Boream alium, alium Nothum, & item Aquilonem, & Circiam, cæterisq́ nominibus appellans, & indefesse atq́ inhumaniter faciens cursitare:*

C. SVET. TRANQVIL. IN NERONE.

Cap. XXXII.

Reuocauit & præmia coronarum, quæ vnquam sibi in certaminibus ciuitates detulissent.

VRbes omnes prouinciarum pop.Rom. tributariarum atque subiectarum solebant certam auri quantitatem persoluere, quo exercituum ducibus seu Imperatoribus aureæ coronæ pararentur, victoria parta, quas in triumpho gestarent. Hoc autem aurum coronarium vocabant, de quo Gell.*lib.5.c.16.* inquiens: *Triumphales coronæ sunt aureæ, quæ Imperatoribus ob honorem triũphi mittebantur*;id vulgo dicitur aurum coronarium. Hæ antiquitus laureæ fuerunt, post fieri ex auro cœptæ. De eodem Cicero in Pison. *Mitto aurum coronarium, quod lex & decerni & accipi vetat, nisi decreto triumpho: quod ad quemq; peruenerit ex præda, manubiis, ex auro coronario.* Et contra Rull. *Aurum coronarium dabitur Proconsulibus vel Imperatoribus ex prouincia decedentibus, ad decorandum triumphum.* Apud Iuristas habemus, aurum coronarium esse id,quod offertur à curiarum ordinibus,vel amore proprio, vel indulgentiarum lætitia, vel rebus prospere gestis, *l.quæ diuersarum*,C.*Theod.de aur.coron.* Hoc autem non nisi ab admonitis & ex consuetudine præstabatur, *dicta l. & l.sequenti.* Hanc solum Iustinianus in C.sui nominis transcribi iussit,quæ extat *lib.10.C.eod.tit.* Et aurum coronarium voluntatis munus voluntarium, D.Iulianus rescripsit. Et denique aurum coronarium illud erat, quod exigebatur ad coronam vel statuam principis conflandam ab iis, qui solebant illud pendere, *l.1.de auro coron.lib.10.C.tit.74.* Seruius vero *in lib.8.Aeneid.*scribit,aurum coronarium fuisse, quod à victis gentibus dabatur propter concessam vitam. At quomodocunque sit,illud sane manifestum est, Imperatoribus obtinentibus summam Imperii Romani à singulis subiectis prouinciis, id auri genus persolui solitum; quod clare elicitur ex Spartiano *in Adriano*, scribente: *Aurum coronarium Italiæ remisit, in prouinciis minuit, & quidem difficultatibus*

ribus ærarij ambitiose & diligenter expositis. Ex Lampridio etiam in Alexand. tradente: *Aurum coronarium & negotiatorum Romæ remisit.* De eodem Amm. Marcellinus *lib. 25.* inquit: *Liberalitatis eius plurima sunt testimonia, & verissima; inter quæ indicia sunt tributorum admodum leuia, coronarium indultum, remissa debita multa diuturnitate congesta, &c.* Spartianus iterum in Antonino Pio: *Aurum coronarium, quod adoptionis suæ causa oblatum fuerat, Italicis totum, prouincialibus medium reddidit.* Dabantur etiam honoris gratia coronæ aureæ Principibus Romanis à Regibus sociis seu amicis in conuiuio, quod docet Tacitus *lib. Annal. 2.* vbi Germanico & Agrippinæ coronas aureas magno pondere, leues Pisoni & cæteris oblatas in conuiuio à Rege Nabateorum tradidit. Vnde & aurum coronarium dici potuit, quod in huiusmodi coronis conflandis à Regibus & prouinciis insumebatur. Cuius rei exempla passim habemus apud Liuium, sed præsertim *libro 38.* vbi ait: *Ab Asiæ ciuitatibus ad Cn. Manlium legationes missas; non gratulatum modo, sed coronas etiam aureas pro suis quæq. facultatibus deferentes.* Et *lib. 37.* in triumpho L. Amilii Regilli: *Vnde quinquaginta coronas aureas translatas.* Et *lib. 40.* in triumpho L. Manlii Acidini coronas aureas 124. traductas. His ita præmissis, videndum, quomodo Suetonii verba sint interpretanda. Leuinius Torrentius exponit, Ciuitates, apud quas musici agones edi solebant, *ex ipsomet Sueton. supra, c. 22.* Citharœdorum coronas omnes ad eum mittere instituisse. Igitur Nero, si quæ ciuitates id facere omisissent, ad id præstandum compulit. Verum bona doctissimi viri venia dixerim, expositio ipsius haud recipienda, siquidē tanta fuit ciuitatum populi Romani subditorum in Neronē adulatio; Huius vero assequendi in musices agone victoriam tanta cupiditas, vt nec illas omisisse coronarum exhibitionem, nec illum recipere eas neglexisse sit credendum; quod etiam colligimus ex ipsomet Suetonio supra scribente *capite 28.* Neronem coronas, quas ob victoriam musici agonis retulisset, in cubili circum lectos posuisse, quum easdem Romæ reuersus triumphans reportasset. Et *capite 22.* tradente; instituisse ciuitates, apud quas musici agones

edi solent, omnes Citharœdorum coronas ad ipsum mittere, quas adeo grate recipiebat, vt legatos, qui pertulissent, non modo primos admitteret, sed etiam familiaribus epulis interponeret. Rectius sane (vt mea fert sententia) Beroaldus & Sabellicus locum explicant, inquientes; Non solum in sacris certaminibus coronas dari solitas, sed & præmia victoriæ deferri, quæ quum Nero omisisset, vtpote contentus solo honore & coronis, pecunia deinde exhaustus, præmia illa à ciuitatibus repetere voluit. Hanc sententiam confirmari posse (addo ego) ex Suetonii dictis, *cap.* 22. à Nerone palmarum numerum, hoc est, præmia ampliata. Verum quum verba textus perpendo, video clare de coronarum præmiis, id est, de auro coronario intelligenda, non de præmio victoriarum. Quamobrem quum *reuocare* inter alia plura significata præcipue *rursus vocare* significet, Interpretandum puto hunc locum; Neronem reuocasse, id est, rursus petiisse à ciuitatibus, quæ illi in certaminibus coronas detulerant, illarum præmium, idque egens, aliasque illicitas plures extorsiones eiusdemque generis excogitauit. Huic expositioni fauet Cicero, qui hoc verbo *reuocare* in eodem sensu sæpe sæpius est vsus, vti *de clar. Orat. lib.* inquiens: *Ego me ad pristina studia reuocaui.* Et rursus: *Studium Philosophiæ nunquam intermissum, à primaq; adolescentia cultum, & semper auctum, hoc rursus summo authore & doctore reuocaui.* Et in Tuscul. *Retuli me ad ea studia, quæ retenta animo, remissa temporibus, longo interuallo intermissa reuocaui.* Et lib. de Orat. *Meq; ad meum munus pensumq; reuocabo.* Et alibi pluries.

C. SVET. TRANQVIL. IN NERONE.
CAP. XXXIII.

Denique bustum eius consepiri, nisi humili leuiq; materia neglexit.

NON aliorum dicta impugnandi studio, sed ne veritas lectionis periclitetur, non prætermittendum duxi, Torrentium & Beroaldum interpretes minus apposite hunc locum explicasse. Siquidem ille per *bustum* intelligendum

dum putat locum, in quo crematus fuerat Claudius, quem custodiæ causa consepire mos erat, quod Nero pro defuncti dignitate facere neglexit. Hic vero *bustum* interpretatus est rogum iam exustum, à Nerone minime sepimento circumuallatum, vt decens erat; subdens, *lex incendium verita, rogum bustumve nouum vetat erigi propius L X. iuxta ædes alienas, inuito domino.* Nos tamen per *bustum* intelligendum censemus sepulchrum seu monumentum, præsertim exstructum eo in loco, in quo cadauer combustum est, tradente Festo Pompeio, lib. 2. *Bustum proprie dicitur locus, in quo mortuus est combustus & sepultus, diciturq́ bustum, quasi bene vstum. Vbi vero quis combustus tantummodo, alibi vero est sepultus, is locus ab vrendo vstrina vocatur, sed modo bustum, eo quod sepelitur, sepulchrum vocamus.* Hæc Festus. Eo autem in loco cremari solitos, quo & sepelirentur nobiles Romani, elici potest ex Tacito, scribente *lib. Annal.* 2. de Germanici cadauere: *Corpus antequam crematur, nudatum in foro Antiochensium; qui locus sepulturæ destinabatur.* In eundem sensum Liuius *lib.* 5. de Gallis Romæ pestilentia peremptis, inquit: *Iam pigritia singulos sepeliendi. promiscue aceruatos cumulos hominum vrebant, bustorumq́; inde Gallicorum nomine, insignem locum fecere.* Et iterum lib. 22. *Atque illo ipso die media in vrbe, qua nunc busta Gallica sunt, & postero die citra Gabios cecidit Gallorum legiones.* Et Suetonius in Iulio Cæsare, capite quadragesimo octauo, *Iudæi noctibus continuis bustum frequentarunt.* Et Propertius Eleg. 5.

Scabris hoc bustum cedito saxis.

Sed omnium clarius Cicero in Tusculanis: *Qui incidi iussit in busto, hæc habui, quæ edi.* Et in 2. Philippic. *Quum ijdem in foro bustum facerent, qui illum insepultum sepulturam affecerant.* Et in Pison. *Quorum ego funeri nisi restitissem, in Catilinæ busto mactatus essem.* Et pro domo: *Vt in viri etiam spirantes caput bustum, suis manibus imponeret; & iterum signum de busto meretricis oblatum iste dedit.* Et ad Atticum: *Quinctius ad bustum Basilij vulneratus & dispoliatus est.* Et de Legibus secundo: *Pœna est, si quis bustum* (nam id puto appellari *τύμβον*) *aut monumentum violarit.* Nemini autem dubium, *τύμβον* Græcis, esse Latinis

 sepul-

ſepulchrum; quæ vox etiam ad Latinos, Italos, & Gallos migrauit: nam *tumba* primis, *tomba* ſecundis, *tombeau* tertiis ſepulchrum dicitur. Amm. Marcellinus lib. 12. *Impletiq; funerum buſtis.* Et lib. 18. *Placuerat buſto vrbis ſubuerſæ excipere perempti iuuenis manes.* Virgilius clare ſepulchra vocauit buſta 12. *Aeneid.* inquiens:

Alitis in paruæ ſubito collecta figuram,
Quæ quondam in buſtis aut culminibus deſertis
Nocte ſedens.

Et libro 11.

—— Fuit ingens monte ſub alto
Regis Dercenni terreno ex aggere buſtum.

Propertius lib. 3 Eleg. 14.

Afferet huc vnguenta mihi ſentiq; ſepulchrum
Ornabit cuſtos ad mea buſta ſedens.

Et Silius Satyr. 6.

Dum cineri titulum, memorandaq; nomina buſtis
Prætendit.

Et Satyricus Poeta:

Portandum ad buſta cadauer.

Et in legibus 12. tabularum extat lex ex Solone: *Heroum buſtum ne vſucapito*, in eodem ſenſu, quo Imperator Iulianus lege pergit Senatuſconſulto *de ſepul. viol.* Suetonius ipſe infra, cap. 58. *Ad monumentorum buſtorumq; monumenta plebe compulſa.* Et cap. 50. *In eo monumento ſolium porphyretici marmoris ſuperſtante Lunenſi ara, circumſeptum eſt lapide Thaſio.* Ex quibus ſatis conſtare puto, verba Suetonii intelligenda de ſepulchro Claudii, quod Nero conſtrui non niſi humili materia neglexit, buſtumque hoc in loco interpretandum ſepulchrum ſeu monumentum. Vnde à buſto, gladiatores buſtuarios dictos, qui ante mortuorum ſepulchra pugnabant & digladiabãtur. Ita & mulieres buſtuarias τυμβάδας nominat Heſychius, quæ in mortuorum monumentis verſentur. Sic Martialis *lib. 3. Epigram.* 51. ſcripſit:

Admittat inter buſtarias mœchas,

hoc eſt, *ſcorta* vulgaria & vilia, quæ inter buſta & monumenta proſtituantur, de quibus rurſus *lib. 1. Epigr.* 91. dixit:

Abſcon-

Abscondunt spurcas & monumenta lupas.

Sic Amm. Marcellinus libro 28. Leonem notarium *bustuarium latronem* appellat, quasi diceret, etiam ex sepulchris furta abstrahens.

C. SVET. TRANQVIL. IN NERONE.

CAP. XXXIV.

Veneno aggressus est, quod acceptum à quadam Locusta venenariorum indice, quum opinione tardius cederet, ventre modo Britannici moto, accersitam mulierem sua manu verberauit, arguens pro veneno remedium dedisse: excusantiq́ minus datum, ad occultandam facinoris inuidiam, sane (inquit) legem Iuliam timeo.

VEnenarii dicti Iurisconsultis & aliis, qui venena miscēt, *l. 29. §. venenarij. D. de pœn.* & Tertullian. in Apolog. cap. 43. *Si qui forte fere de sterilitate Christianorum, cumq́ possunt, primi erunt lenones, productores, aquarioli, tum sicarij, venenarij, magi.* Idem in libro de pudicitia: *Vt Tragœdias omittam, sicut hodie venenarij sciunt magi.* Vtitur & hoc verbo in eodem significatu Iulius Firmicus *lib. 6. cap. 19.* quod pluribus authoritatibus confirmamus, quod in huius verbi expositione lapsus sit Baptista Pius *in post. annot.* Sed quod ad rem nostram spectat, alias credebam mendum inesse in textu, & non *venenariorum*, sed *venenorum* legendum esse; non videbam enim, quo pacto Suetonius vocasset venenariorum indicem Locustam, quum ipsa venenaria excellentissima, hoc est, venenorum confectrix & ministra esset; nec opus Neroni mortem Britannico veneno molienti, alio venenario, quam Locusta, cuius opera antea Agrippina ipsius mater in necando Claudio Imperatore, ex voto vsa erat; ita vt Tacitus *in calce libri Annal. 12.* eam venenorum artificem vocet, ob idque diu inter instrumenta regni habitam scribat; & de eadem Iuuenalis Sat. 1. dixerit:

Instituitq́ rudes, melior Locusta propinquas;
Per famam & populum nigros efferre maritos.

Verum quum perpenderem, Tacitum loco citato scribentem, Locustam nuper veneficii damnatam, in eam veniebam sententiam, illam à Suetonio venenariorum indicem appellatam, eo quod, quum de ea iudicium haberetur, alios criminis consocios venenarios indicasset seu detulisset. Index enim ab indicando dictus, vt Pædianus docet, & is nuncupatus, qui crimen aliquod indicasset vel detulisset, quo in sensu sæpissime vsi Liuius, Cicero, Sallustius, & Suetonius ipse; sic *indicasse*, est detulisse, arguisse, accusasse, Vlpiano etiam teste, *l.* 197. *D. de verbor. significat.* hanc interpretationem & Torrentius recepit. Possumus etiam exponere, Locustam venenariorum indicem, scilicet magistram; nam sæuissimum Neronem non solum illam in aula habere veneficam excellentissimam voluisse censendum, ob artis scilicet præstantiam, sed & eandem discipulos habere, quos doceret, vt in venenarios præstantes euaderent, ne scilicet ea defuncta, Nero crudelissimus veneficii ministerio destitueretur.

Sed quod interpretes hoc in loco vnanimi consensu tradunt, non minorem difficultatem facit, interpretantur enim legem Iuliam, legem de veneno. Namque quum plures fuerint leges Iuliæ, vt alias fuse annotauimus, nullam tamen Iuliam de veneno authores antiqui vel recentiores enumerant. Latam certe primum legem de veneno, C. Valerio Flacco, M. Claudio Marcello Coss. Liuius testatur *libro* 8. secundam à L. Sylla Dictatore, ex Cicerone *in oratione pro Cluentio*, obseruamus. Apud Iurisconsultos veneficia ad legem Corneliam *de sicariis* pertinere legimus, §. *item lex Cornel. de publ. iud. l.* 1. *ad leg. Corn. de sicar.* Marcellus C. 5. legis Cornel. *de sicariis & veneficiis*, teneri tradit, qui malum venenum necandi hominis causa fecerit, vel vendiderit, vel habuerit. Succurrit etiam, legis Pompeiæ de parricidiis reum dictum, qui venenum emit, vt patri daret, etiamsi non potuerit dare, *l* 1. § *fin. ad legem Pompeiam de parr.* Nullibi itaque legem Iuliam de venenis obseruamus; quamobrem alia certe interpretatio verborum Suetonii perquirenda; quam huiusmodi esse genuinam arbitror. Nero vt summus

Impe-

Imperator, se legibus solutum existimans, inquit, sane legem Iuliam timeo, non quidem veneni causa, sed legem Iuliam maiestatis, inter cuius plura capita illud enumeratur, quo quis opera, consilio, vel dolo malo, magistratum Pop. Rom. vel Imperium, potestatemve habentem aliquem occiderit, &c. Quum itaque Britannicus, C. Imp. filius, & Neronis Imperatoris frater, & ad quem etiam legitima Imperii successio spectabat, esset; illius necem consulens & procurans, legis Iuliæ Maiestatis pœna tenebatur, à qua se exolutum Nero censebat, tanquam legem legibus dans, ideoque tyrannice inquit: *Sane legem Iuliam timeo*, Maiestatis inquam ab Octauio Augusto latam.

C. SVET. TRANQVIL. IN NERONE.
CAP. XXXIX.

Accesserunt tantis à Principe malis probrisque quædam & fortuita; pestilentia vnius Autumni, qua XXX. funerum millia in rationem Libitinæ venerunt.

EX hoc Suetonii loco argumentatur Torrentius, in Libitinæ ratione adnotari solita morientium nomina, sicuti nascentium in Fastis, actisque publicis, vti *in Tib. c.* 5. idem author docuit. Rectius, vt mea fert sententia, Beroaldus inquiens, Deæ Libitinæ templi ministros retulisse in rationes, se locauisse apparatum exequiarum ad 30. millia vno Autumno; Namq; sicuti Torrentii opinio solum coniecturæ innititur, ita Beroaldi expositio multis scriptorum testimoniis confirmari potest, quod nos comprobare satagemus. Clarum est in Æde Libitinæ, quæ ad funus & sepulturam pertinebant, condi & locari consueuisse, cuiusque muneris plures erant ministri, *Libitinarii* omnes dicti, licet officio inter se discrepantes; Sicuti designatores appellat, qui constituendæ funebri pompæ præerant, vnicuiq; incedendi locum ordinemque præscribentes, quorum meminit Cic. *ad Atticum lib.* 4. Græci βραβευτὰς dixere. Et Horat. lib. 1. Epist. 2.

———*Dum ficus prima, calorque*

Designatorem decorat lictoribus atris.

Et Vlpianus *in l. Athletas*, vbi Budæus annotat, designatores olim fuisse, qui hodie Magistri ceremoniarum vocantur. Ex Libitinari familia erant & Pollinctores, qui mortuos lauabant, vngebant, & curabant. Græcis νεκροφόροι dicti. Plautus in Asinaria:

Ecquis currit pollinctorem accersere.

Et in Pœnulo:

Mihi pollinctor dixit, qui eum pollinxerat.

Apuleius: *Pollinctor eius funeri dum vnctionem parat.* Et in sacris paginis Ezech. 39. c. *Vt sepeliant eum pollinctores.* Horum quoque meminit Vlp. *l. 5. §. 1. D. de instit. act.* Et Tertul. *in lib. aduersus Gnosticos.* Martialis *lib. 10. Epigr. 95.* & Iulius Firmicus *lib. 2. cap. 5.* Inter Libitinarios quoq; numerabantur Præficæ, quæ mercede conducebantur in funeribus vt flerent, & fortia facta defuncti laudarent, ex Nonnio Marcello & Varrone *lib. 4. de vita Pop. Rom.* Lucillo *lib. 22.* Festo Pomp. qui citat Næuium Poetam, ex Donato *lib. 6.* Æneì. ad eum locum:

Et ferales ante cupressum.

Et 9. eiusdem in illud:

Hæc te funera mater.

Hæ Græcis vocatæ θρηνῳδοί. In eadem familia connumerandi Vespillones, viles scilicet cadauerum funeratores, qui ea afferebant, vnde Martialis lib. 1.

Qui fuerat Medicus, nunc est vespillo Biaulus.

Cæsar lib. 4. belli ciuil. *Erat tunc Orici Lucretius vespillo.* Clarius ex Suetonio, *in Domitiano, cap. 17.* scribente: *Cadauer eius populari Sandapila per vespillones exportatum.* Vocati autem & hi *sandapilarii* à sandapila, hoc est, humili feretro, de quo item Martialis lib. 8.

Grandis in angusta sarcina sandapila.

Vnde Sydonius Apollinaris *lib. 1. Epist.* iure vespillones & sandapilarios coniungit. Hos Bustiarios vocauit Am. Marcellinus lib 29 inquiens: *Infaustam Bustuarii Libitinam, ad vsque sepulchrum incedentes pedibus, quosdam etiam complicatis articulis praire mandauit.* In horum quoque serie reponendi, qui postremis temporibus in vrbe Constantinopoli humandorum

rum

rum cadauerum curam habebant, *ex l.4.& 9. C. de sacrosf.eccl. & ex Nouell.59.* & ab Epiphanio *circa finem lib.3. siue Tomi septimi, contra hæreses*, definiuntur. In eorundem albo describendi *Choraules monumentarii*, id est, tibicines ad defunctorum sepulchra canentes, quos & siticinas vocarunt, teste Gellio *lib. 20. c. 2.* Vt interim omittam, quod Budæus *in annot. in Pand.* Codonophoros, hoc est, tintinnabula gestantes, & anteambulones atratos seu ferales præcones vocat. Quum itaq; tot essent Libitinæ ædis ministri, quorum opera funerandis necessaria erant & mercede paciscenda, iure optimo, quicquid in singulo funere ea de causa exigebatur, in rationibus referebatur, & describebatur, vnde facile funerum & defunctorum numerus colligi poterat. Hinc legimus apud Liuium *lib. 40.* tantam in vrbe fuisse pestilentiam, vt Libitina tunc vix sufficeret. Et lib.41. *Nec liberorum quidem funeribus Libitina sufficiebat.* Quod vero in æde Libitinæ, vt diximus, ea, quæ humandis corporibus vsui essent, locarentur, aut venderentur, habemus ex Plutarcho *Probl.22.* & Seneca *lib. 6. de Benef.* scribente: *An tu Aruncium & Aterium & cæteros, qui captandorum testamentorum artem professi sunt, non putas eadem habere quæ designatores & Libitinarios vota; illi quorum mortem optent nesciunt, hi familiarissimum quemq; mori cupiunt.* Et Valerius Maximus lib.5. scribit: *Marco Pratore, Hircii & Pansæ funus locante, qui tunc Libitinam exercebant, tum rerum suarum vsum, tum ministerium suum gratuitum, polliciti sunt, questumq; contempserunt.* Apud Horat. *lib. 3. Carm.* qui sibi immortalitatem vendicant, Libitinam vitare dicuntur, quum inquit:

Non omnis moriar, magnaq; pars mei
Vitabit Libitinam.

Ex his omnibus crediderim Suetonii dicta clarum lumen recipere.

Nec illud obiter prætermittendum, Alexandrum ab Alexandro *lib.4.cap.16.* & Cœlium Rhodiginum *lib.29.c.18.* & Beroaldum hoc in loco, & recentiores alios, deceptos, inter portas Romę Libitinensem reponentes, per quam solita efferri cadauera credidere, nā lege aiūt vetitū sepeliri in vrbe, nisi perpaucos, quibus id summi honoris gratia dabatur, *ex*

Cice-

Cicerone in orat. pro Flacco, & Polybio in libro 8.*Hist.* quod & nos fusius alibi demonstrabimus. Verum quum frequentia sepulchra & passim in agro Romano omni ex parte essent, mortuos extra quamlibet portam elatos non est dubitandum. Erat autem porta Libitinensis, non Vrbis, sed Amphitheatri, per quam interfecti gladiatores extra ferebantur, quod elicimus ex Lampridio *in Commodo* scribente: *Ipse autem prodigium non leue sibi fecit. Nam quum in gladiatoris occisi vulnus manum misisset, ad caput sibi detersit, & contra consuetudinem pænulatos iussit spectatores, non togatos ad munus conuenire, quod funeribus solebat, ipse in pullis vestimentis præsidens Galea eius bis per portam Libitinensem elata est.* Eadem fere ex Dione, qui tamen portæ Libitinensis non meminit, sed ait: *Galea eius allata fuit ad portas, per quas efferri mortui solent,* quæ profecto de Amphitheatri portis intelligenda, siquidem de Commodo digladiaturo verba facit.

C. SVET. TRANQVIL. IN NERONE.
CAP. XLIV.

Exegitque ingenti fastidio & acerbitate nummum asperum, argentum postulatum, aurum Obryzum, vt plerique omnem collationem palam recusarent.

NVmmus asper à veteribus dicebatur, recens, nouus, beneque percussus, id est, non lenis, quales sunt qui vsu sunt attriti, sed qui formam habent bene expressam, & notas claras, minimeque tactum fugientes; sic enim loquitur Seneca *lib.* 2. *epist.* 19. *ad Lucillum*, vbi legimus: *Nec voles quod debeo, nisi in aspero & probo, accipere. Integritatem attactu ipso percipimus, si asper sit.* sic Virg. 5. Æneid.

Bina dabo argento cœlata, atque aspersa signis
Pocula————

Et Iuuenal. Saty. 14.

Vasa aspera tergeat alter.

Et Persius Saty. 3.

Quis modus argento, quid fas optare, quid asper
Vtile nummus habet?

Hinc

Hinc forte apud Turcas, quos nummis recenter cusis oblectari adeo manifestum est, vt nullam ad eos pecuniam, nisi nouam, transportare mercatores didicerint, argenteum nummum minimum *Asprum* vocari obseruamus. Asprum enim pro Aspero dici synæresi scimus. Ita Virg.1.Æneid.

Improuisum aspris pressit qui sentibus anguem.

Qua in re hallucinatum F.H.*lib.de re nummaria* existimamus, nummos asperos interpretatum illos, quos & serratos dicebant; nam longe alios fuisse asperos, pluribus coniecturis coniicimus à serratis, de quibus nos fusius alibi. Non solum autem exegit Nero nummos nouos, sed ex argento pustulato, & auro Obryzo fabrefactos, id est, ex optima materia. Pustulatum vocabant antiqui purissimum argentum, eo quod multiplici excoctione, vi ignis, in eo velut pustulas excitari experimento compertnm sit. Hoc alii *pusulatum* vocandum contendunt, non pustulatum; Ita legendum apud Alphenum in l.nauim, trigesimaprima, D. loca. *Veluti quum argentum pusulatum fabro daretur, vt vasa fierent*, quum prius legeretur mendose *pusilatum*. Qua in re parum laborandum, quum pustula & pusula, idem significent. Ita apud Columellam *lib.7. c.5.* pusula vocatur Sacer ignis, qui pustulas excitat, & pusulosæ oues, quæ eo morbo laborant, ab eodem ibidem vocantur. Ita & pustulum pusulum dixit Festus in verbo *Netam*. Legendum tamen hoc loco Suetonii *pustulatum* non dubito, ex Martiali *lib.7.* scribente:

Sed causam scio. Nulla venit à me
Argenti tibi libra pustulati.

Grauius mehercle errant, qui apud Alphenum legunt *pastillatum*, vt intelligamus, aurifici datum informe argentum, & in massam, veluti in pastillos redactum; Ita enim Festus Pompeius dicit, massam cuiuscunque materiæ in formam panis parui redactam *pastillum* vocari. De quibus frequens apud medicos fit mentio. Et apud Plinium *lib.33.c.6.* Vnde Horat.1.Serm.Saty.2.

Pastillos Ruffillus olet.

Nec minus delinquunt qui postulatum legendum censent à postulando, Iuuenalis authoritate freti, scribentis:

Accip-

Accipe victori populus qui postulat aurum.

Quæ interpretatio tanquam insulsa nemini propemodum probatur. Hoc vno omnes consentiunt, hoc loco intelligēdum de argento puro, & ab omni sorde & societate alterius metalli repurgato, quod Cineraceum vocari à nonnullis testatur Budæus *lib. 3. de Asse*, & in Annot. in Pandect. à Germanis promercale afferri, & *Cindreas* appellari tradit. Et Hispanis *Acendrado* dici docet Didacus *libello de collatione numismatum, c. 3.* Hoc ipsum argentum Aulus Gellius *lib. 6. c. 5.* argentum purum putum vocari inquit, id est, purissimum, atque expurgatissimum, taleque in fœdere, quod inter P.R. & Carthaginenses factum fuit, dandum à Carthaginensibus Romanis statutum. Cur vero vocatum fuerit purum, apertum est, cur putum, non ita. Ideo audiendi quid de hac re scripserint antiquiores. Varro *de lingua Latina* inquit: *Disputatio & computatio à putando dicta, quod valet putum facere, ideo antiqui purum putum dixere. Et putatorem, qui arbores puros facit.* Et Festus Pompeius refert, quod antiqui putum pro puro dicebant, vnde *putatæ vites*, quod decisis superfluis impedimentis expurgatæ remanerent. Et Nonnius Marcellus in libro de proprieta. serm. *Putus* (ait) *à putando dictus. Hinc putare arbores appellantur.* Et Gellius *libro 6. cap. 5.* scribit: *Putare veteres dixerunt vacantia ex quaque re, ac non necessaria, aut etiam obstantia & aliena auferre, & excidere, & quod est vtile ac sine vitio videretur, relinquere.* Ex quibus palam fit, cur argentum purum putum veteres dixerint, id est, defœcatum & expurgatum, purumque ad naturalem puritatem, quantum fieri potest, redactum. Ita & Cicero *ad Atticum 2.* Orationem putatissimam, id est, expurgatissimam vocauit. Et Plautus *in Pseudolo* ad hominem transtulit, inquiens:

Polymachero Placides purus putus est, ipsas noui,

Quasi dicat, ipse omnino est purus. Et rursus in eadem:

Purus putus sycophanta est,

Hoc est, merus sycophanta. De argento vero puro puto meminit Liuius *per initia libri secundi, de bello Macedonico*, tradens Carthaginenses eo anno argentum in stipendium impositum primum Romam aduexisse, id, quia probum non est,

Quæsto-

Quæstores nuntiauerant, experientibusque pars quarta decocta erat, pecunia Romæ mutuo sumpta intertrimentum argenti suppleuisse. De argento autem puro puto nō solum in fœdere Carthagineusium fit mentio, sed & alibi apud alios, puta in Q. Ennii Tragœdia, quæ inscribitur *Alexander*, & in Saty. M. Varronis, quæ inscripta est: *δὶς παῖδες οἱ γέροντες*, id est, *bis pueri senes*, & Iuuen. Saty. 10.

Pauca licet portes argenti vascula puti.

De re hac plura habere poterit curiosus Lector apud Alciatum *libro sexto Parerg. capite quarto*, C. M. *in tract. de contract. q.* 100. *numero* 785. & Stephanum Furcatulum *in Necromantia iuris*, *Dialogo* 6. Quid autem sit aurum obryzum, postremo hoc in loco declarandum. In quo omnes concordes sunt, intelligēdum esse aurum expurgatissimum & syncerissimum. Vnde merito Hermolaus Barbarus enarrās locum Plinii *lib.* 33. *c.* 3. scribit ex Phocionis sententia dictum quasi *ἄζυρον*, id est, purum & merum ac purissime excoctum, eo quod sæpe igne coctum ita purum ac syncerum remaneat, vt amplius in coctione non minuatur. De eodem Plinius *lib.* 33. *c.* 3. inquit: *Aurique experimento ignis est, vt simili colore rubeat quo ignis, atque ipsum obryzum vocant.* Alii ophiritium aut ophirizum dictum putant, ex authoritate Sancti Hieronymi, eo quod ab Ophir Insula laudatissimum aurum adueheretur, qua in re certe decipiuntur; Nam nullibi D. Hieronymus hoc dixit, sed duntaxat sic scribit *in Commentariis in Hieremiam lib.* 2. *cap.* 10. super illa verba: *Aurum de Ophen, opus artificis, & manus ararii septem nominibus apud Hebræos appellatur, quorum vno Ophaz dicitur, quod nos dicere possumus obryzum.* De auro obryzo non semel fit mentio in sacris paginis; nam *lib.* 2. *Paralip. c.* 3. scriptum est: *Domum quoque maiorem texit tabulis ligneis abiegnis, & laminas auri obryzi affixit per totum.* Et paulo superius ibidem dixerat, *& deaurauit eam intrinsecus auro mundissimo.* Et in Iob cap. 28. *Non dabitur aurum obryzum pro ea.* Et in Esaia capite decimotertio: *Preciosior erit vir auro, & homo mundo obryzo.* Et in Daniele capite decimo: *Renes eius accincti auro obryzo*, vbi Hieronymus ex Aquila interpretatur, *aurum Ophaz.* Quibus in locis omnibus significari aurum

aurum mundissimum & summæ puritatis non est qui ambigat. Capitolinus *in Pertinace* elutum aurum vocauit, vbi de vasis Commodianis auro eluto compositis verba facit. Beroaldus hoc loco adnotauit, ex Fortunato interprete Ecclesiasticarum dictionum, aurum Ophir dici Hebraice, quod est valde preciosum, quod Latini Obryzum dicunt. Isidorus *libro 6. Etymologiarum, c.17.* ait, Obryzum dici aurum, eo quod obradiat splendore, & quod coloris sit optimi. Qua in re cum Plinio concordare videtur. Auri quoque & nummi obryzati meminit Agathius Historicus. Ad hoc quoque illud spectat quod legitur in l.5. C. de susceptor. l.2. de metallar. *Itaque quum libra balluca quæ modo ex aurifodina effossa est, quatuordecim sit vnciarum, obryza duodecim duntaxat est.* Et Imper. l. vltima, C. tit. de ponder. habet. *Diu multumque flamma edacis examine in ea obryza detinetur.* Obryzam autem putamus iis locis dici exame illud quod bonitatis auri fit in igne ab artificibus, ita vt expurgetur ab aliena permixtione quantum arte fieri potest, quod aurum Copellatum, seu de *Copella* vulgo dicunt. Et ita quoque intelligendum dictum Iustiniani in libro Edict. c.11. *Nec monetarii quicquam Obryza nomine capiant*, id est, vt ego interpretor, in auri probatione. Latini elegantiores *obrussam* dixere, vti Seneca *Epist.13.* Aduersitates tanquam animi obrussam vocauit. Ita Cicero *in Bruto*, dum ait: *Expurgandus est sermo, & adhibenda quasi obrussa ratio, quæ mutari nō potest.* Id sane olfecit doctissimus Alciat. *lib.5. Parerg. c.9.* dum *obrussum* interpretatur, id est, summam bonitatem. Et hinc deductum prouerbium, *Ad obrussam*, id est, ad summam bonitatem & perfectionem. At certe, non plene rem aperuit, qua in re etiam castiganda P. Victorii sententia in suis annotationibus, dum mendum in Ciceroniano & in Seneca textu esse existimat. Obryzati solidi, id est, ex auro excocto & purissimo conflati, obseruantur *in l. vltima. C. de vet. numism. potest. l.2. C. vt nemini liceat in coempt.* qui & Obryziaci dicuntur *in l.1. C. de oblat. vol.*

Aurum vero ad summam & exactam puritatem, arte vlla reduci minime posse, ex testimonio peritorum, quos Chrysopœicos vocat Budæus *lib.3. de Asse*, comprobat. Quod secus fieri

fieri ait in argento, quod ad omnimodam, & exactam puritatem reddi posse testantur iidem periti. Expurgatissimum autem aurum viginti quinque caractorum vocatur, solumque deficit vnius caracti sextadecima pars, nempe totius massæ, id est, in libra seu marcho portio tricentesima octuagesima quarta. Ex his cogitabam ego, locum Liuii *lib.* 27. interpretari posse, quum ait: *Cætera expedientibus quæ ad bellum opus erant Consulibus, aurum vicesimarium, quod in sanctiore ærario ad vltimos casus seruaretur, promi placuit, prompta ad quatuor millia pondo auri.* Et intelligendum pro auro vicesimario, id est, summæ bonitatis elaboratum, vsuali inquam in vasa, quod & vascularium dicunt, quod vicenarium aurifices esse confirmant. Ita Plinius loco toties citato scrupulum auri valere vicenis sestertiis dixit. Ex syncero enim auro ob sui mollitiem vasa non fabricantur commode, quia inutilia essent, & facile in attrectatione comprimerentur, & in vsu corrumperentur. Et ita aurum vicesimarium in vasa elaboratum in sanctione ærario reseruatum crediderim, non depromendum, nisi in maximis necessitatibus. Et me mouet quod nullam aliam haberi posse video rationem, cur potius ita seruaretur aurum ex vicesimæ vectigali exactum, quam ex alio prouentu vel reddita Pop. Romani, quod obiter sit dictum. Scimus enim & nos aliter interpretatos locũ hunc in expositione cap. 49. Augusti supra. Libet & addere, aurum coronarium, teste Gellio *lib.* 5. *cap.* 6. dictum antiquis, ex quo triumphales coronæ aureæ fiebant, quæ Imperatoribus mittebantur in honorem triumphi. Et *in l.* 1. *de auro coronа. libro decimo, C. tit.* 74. habemus, aurum coronarium illud fuisse, quod exigebatur ad coronam, vel statuam Principis conflandam, ab illis qui soliti erant illud pendere. Seruius *in* 8. *Æneid.* ait, Coronarium aurum fuisse, quod à victis gentibus dabatur propter concessam vitam. Lampridius *in Alex.* huius meminit. Et Plinius *lib.* 40. ait, Q. Fuluium Flaccum in triumpho Hispanico coronas cẽtum viginti quatuor habuisse. Vopisc. in Probo: *Coronas quas mihi obtulere omnes Galliæ ciuitates aureas, vestræ P.C. clementiæ dedicaui.* Am. Marcel. *lib.* 25. inter multas liberalitates Iuliani Aug. enumerat corona-

rium indultum. De qua re nos alibi plura. Sicuti & aurum Tolosanum dictum, eo quod oppidum Tolosanum in Gallia Q. Cæpio Consul diripuisset, multumq; auri in eius templi oppidis fuisset, quisquis ex ea direptione aurum attigit, misero exitu periit; quod idem author testatur *lib. 3. c. 9.* & Cic. *lib. 3. de Nat. Deorum*, & Trogus *lib. 32.*

Aurum lustrale dicebatur, quod quarto quoq; anno pendebatur, quod (vt ait Zonaras) onus negotiatorum & mercatorum erat, & ob id etiam negotiatorium appellatur à Lampridio *in Alexandro*. Huius etiam fit mentio, *C. de lustrali auro collatione*, vbi sunt duæ tantum leges Græcæ, à quibus χρυσαργύριον vocatur. Alii, & forte mea sententia melius dixere, aurum lustrale dictum, quod in fine cuiusque quinquennii seu lustris singulis tributum aliquod certum præbebatur à Prouinciis P.R. subiectis. Sic legimus in sacris paginis, *Iosue cap. 6.* quod Hebræi aurum, argentum, vasa ænea, ferrumque in ærarium Domini mittebant consecrata pro militia. Et in Legibus Iudæorum *l. 16. de Iudæis lib. 1. Cod. tit. 12.* legimus, à Iudæis & primatibus Palestinæ, qui ante ob ius Synedrii seu Sanhedrin, id est, Concilii vel congregationis suæ, aurum solitum præstari Patriarchis occidentalibus, donec in suum thesaurum transtulerunt Theodosius & Valentianus. Huiusmodi autem aurum fuisse existimo, quamuis aliter sensisse videatur Cœlius Rhodig. *lib. 5. cap. 9.* scribens: *Quoniam vero quæri posse scio, cuiusmodi aurum sit, quod in historia quandoque celebratum nouimus, Iudaicum nuncupatum, non grauabimur hoc obiter explicuisse. Erat autem quod Iudæorum nomine quotannis ex Italia & ex omnibus prouinciis Hierosolymam exportari soleret.*

Aurum glebale obseruamus *in l. 2. C. de Prætor. & honor. præt. lib. 12. Codicis*, & erat quod pro possessionibus pendebatur. Ex aduerso fuit aurum oblaticium, quod nō canonis vel indictionis causa, sed oblationis genere quodā à Senatorib. pendebatur, quod ex Symachi & Synesii epistolis didicimus.

Fuit & auri genus, quod à Lampridio *in Alexandro Seuero*, vocatur *Electrum*, scribens ita: *Alexandri habitu nummos plurimos figurauit, & quidem electros aliquantos, sed plurimos aureos.*

Vocatum

Vocatum autem fuit electrum aurum istud, eo quod vt Plinius docet *lib.* 33. *cap.* 4. in eo auro quinta argenti portio inesset, quod modo naturale esse, modo cura effici ait, & si quintam argenti portionem excedat, incudibus non resistere tradit. Ex miscella enim argenti, auri fuluus color aliquãtulum pallescit, & colorem adipiscitur, qualem in ambra, quod electrum etiam vocatum obseruatum, cuius gummi, electri inquam maxima copia in Septentrionalibus reperitur partibus, & ad nos in varias species animalium aliarumque rerum etiam efformatum, & in frusta etiam ingentia afferri non semel vidimus, in quibus, muscæ, apes, & lacertulæ, aliaque similia animalcula continebantur interclusa; De qua re Plinius passim.

C. SVET. TRANQVIL. IN NERONE. CAP. XLV.

Statuæ eius à vertice currus appositus est, cum inscriptione Græca; Nunc demum agona esse, & traheret tandem. Alterius collo, & ascopera delegata, simulque titulus, Ego quid potui? Sed tu culeum meruisti.

EXistimat Turnebus *lib.* 24. *Aduers. c.* 6. legendum non *currus*, sed *cirus*, nõ *traheret*, sed *raderet*, quod ex fidissimis libris se habere affirmat; Ita vt sensus sit, quod non deberet in tanto sui discrimine cirratus, aut cincinnatus esse, sed cirros radere. Hanc lectionem non recipit Torrentius, quid enim ait agoni cum cirro? cui & ego assentior, addens, cur statuæ Neronis cirrus appositus, si cincinnato capite erat efficta? quod ex antiquitatis monumentis, illius scilicet statuis & numismatibus oculata fide dignoscimus. Quamobrem rectius Beroaldus, Sabellicus & Torrentius *currus* legunt; illi tamen nullum verborum sensum explicantes peccant; hic vero tradens, inscriptionem partim Græcam partim Latinam fuisse, cuius oppositum habemus ex text. ipso affirmãte Græcam inscriptionẽ extitisse. Ego, ni fallor, asserere audeo, verborũ Suetonii genuinũ sensum esse, Neroni statuæ currum appositum, cum inscriptione: *Nunc demum agona esse,*

& traheret tandem; hoc est, Gallia & Hispania à Galba & Vindice deficientibus, verum, non fictitium Neroni certamen esse; Et sicuti in Circo ludens quadrigarius agitator equos incitabat, & ludicrus auriga: ita nunc in tanto rerum discrimine, ipse currum traheret, hoc est, solicite suæ & publicæ saluti incumberet; Nam qui in re aliqua enixe laborat, vulgari & vsitato prouerbio, *currum trahere* dicimus. Quę interpretatio conuenit & alteri inscriptioni columnis factæ, quam statim subdit Suetonius, scilicet Gallos cantantes iam eum excitasse.

Ita quoque, & *Ascopera* legunt omnes textus correctiores, nam quod Beroaldus de scopa fabulatur, insulsum est. Namque genus illud supplicii quod nos *scopare* dicimus, antiquis erat virgis cædere. Neque authoritas ab ipso adducta, ex D. Hieronymi in Esaiam interpretatione, ad rem facit, siquidem leue admodum supplicium Deus minatus esset Babyloniæ. Turnebus autem & ipse *Ascoma*, quod Græcis vter est, vel pellis caprina, non *Ascopera* legendum censet, cuius sententiam non sequimur, quum omnes textus, quos hactenus videre licuit, habeant *Ascopera*, hoc est, marsupium, seu sacculum; sic enim vox Græca *ἀσκοπήρα* interpretanda. Ita vt sensus sit, Neronis statuæ collo appositum marsupium seu sacculum, cum inscriptione, *ego quod potui*; sic enim lego, non *quid potui*; *sed tu culeum meruisti*, nam parricidæ (qualis Nero, qui matrem Agrippinam interemit) culeo insuebantur, *ex Quintiliano lib* 7. Vnde Martialis de Seneca:

Cuius supplicio non debuit vna parari
Simia, nec serpens vnus, nec culeus vnus.

Et rursus de Parricida sic:

Et deducendum corio bouis in mare, cum quo
Clauditur aduersis innoxia Simia fatis.

Huic interpretationi fauet Suidas inquiens: *Ἀσκοπήρα τὸ μαρσύπιον ἤτοι σακκοπήριον.* Necnon & Dion, vsus voce *Μολγόν*. quod nos interpretamur vtrem seu sacculum ex corio bubulo. Hanc etiam vocem recipiunt alii Suet. interpretes. & Angelus quoque Politianus *in suis Miscellaneis, capite vigesimo.*

C. SVET. TRANQVIL. IN GALBA.

Cap. III.

Prohibitusque à Tyberio sortiri anno suo Proconsulatum, voluntaria morte obiit.

VAlde suspiciendum, Torrentium, alioquin oculatissimum Suet. interpretem, hunc locum penitus sicco (vt aiunt) pede pertransisse. Beroaldum vero diligentissimum eiusdem commentatorem pauca, eaque minus rationi consentanea attulisse in hoc tex. alioquin iudicio meo difficilimo explicando. Quamobrem pro illius declaratione illud præponendum, quod sæpius dictum est, stante Republica Prouincias alias Consulares, Prætorias alias fuisse. Imperio vero constituto, aliæ Pop. Rom. aliæ Cæsaris factæ sunt. Prouinciæ Cósulares erant, quæ ab his, qui in vrbe Consulatum gesserant, Consulari imperio obtinebantur, vnde & *Proconsuli*, *& Proconsules*, *& Proconsulatus* dicti. Prouinciæ vero Prætoriæ, quas qui proximo anno in vrbe fuerat, Prętor imperio Prætorio obtinebat; Hinc *Proprætoria*. Vnde & *Proprætores* appellati, & *Proprætoria* dictæ. Nec certæ erant Prouinciæ, in quos Consulares viri, & aliæ, in quas semper Prætorii mitterentur, sed sorte inter illos partiebantur, vt ex Magistratuum nomine, qui eas obtinebant denominationem sumebant. Harum Prouinciarum à Consulibus, & Prætoribus sortitarum innumera propemodum & passim apud Liuium extant exempla. At demum Augusto summa rerum potito, Prouincias ipse validiores, & quas annuis magistratuum imperiis regi non facile, nec tutum erat, ipse suscepit, cæteras Proconsulibus sortito permisit, tum etiam nonnullas commutauit interdum, atque ex vtroque genere pleralque sæpius adiit, Suet. tradente *in illo*, *cap.* 47. Quibus addamus hæc Strabonis verba in calce sui operis: *Prouinciæ sæpenumero aliter, atque aliter diuisæ sunt. Nunc autem ex Augusti Cæsaris instituto ita sunt partitæ. Nam quum ei patria totius Imperii summam permiserit, pacisque ac belli potestatem habeat, vniuersum Imperium bipartito sic diuisit, vt partem sibi sumeret, eam scilicet, quæ militum præsidio indigeret, partem vero populo attribueret eam, quæ*

pacata esset, & sine armis facile retineretur, complures igitur prouincias fecit, quarum aliæ Cæsaris, Populi aliæ appellabantur. Ipse in suas Præsides cum imperio misit; Populus in suas Proconsules & Proprætores. Ex his omnibus colligere possumus præsentis loci expositionem, Cn. Sergium scilicet Galbam, Imperatoris fratrē, prohibitum suo anno sortiri prouinciam à Tiberio sibi manum consciuisse; hoc est, quum Consul designatus prouinciam sortiri deberet, inhibitum, quo minus id faceret; quod genus ignominiæ minime vulgare fuisse docet Plinius *lib. 3. Epist. ad Munitianum*, vbi de Norbano loquitur. Verum quum nullibi apud Chronographos, præsertim vero apud Tacitum, qui annales Tiberii diligentissime conscripsit, legatur, hunc Ca. Sergium vnquam Consulem fuisse, huic expositioni minime acquiescere possum; Nec minime Beroaldi explanationem recipere, qui annum legitimum Ca. Sergii interpretatur, annum quo Consul fieri poterat, hoc enim dato, sequeretur, quod quicunque ad huiusmodi ætatem peruenisset, etiam prouinciam Proconsularem adipisci potuisset, quod dissonum valde est, habita præsertim ratione numerosæ quantitatis Senatorum, qui eodem tempore ad ætatem Consularem peruenire poterant. Alia itaque explicatio perquirenda, quam ex superius dictis, & ex Tacito quoque *lib. Annal. 1.* adinuenisse putamus, vbi habet: *Germanico Cæsari Proconsulare imperium petiuit, missique legati qui deferrent, simul mœstitiam eius ob excessum Augusti solarentur; Quo minus idem pro Druso præstolaretur, & causa, quod designatus Consul Drusus, præsensque erat. Candidatos præturæ duodecim nominauit, numerum ab Aug. traditum, & hortante Senatu vt augeret, iureiurando obstrinxit, se non excessurum. Tum primum è campo comitia ad Patres translata sunt. Nam ad eum diem, etsi potissima arbitrio Principis, quædam tamen studio Tribunorum fiebant. Neque populus ademptum ius questus est, nisi inani rumore. & Senatus largitionibus, & precibus sordidis exolutus, libens tenuit moderante Tiberio, ne plures quam quatuor candidatos commendaret sine repulsa & ambitu designandos.* Ex quibus colligimus, quod sicuti Reipub. temporibus prouincias sortiebantur Consules, & Prætores, vt diximus; Ita sub Imperatoribus, præter prouincias, vt diximus,

mus, à Cõſulibus & Prętoribus ex ordine obtentis, aliæ quę Populi dicebantur extra ordinem & gratioſe candidatis petitoribus, qui à populo vel poſtea à Senatu Principeve obtinuiſſent, impertiebantur, & fortuito ſortitæ aſſignabantur ſingulis pro tempore conſtituto; Quamobrem quum Ca. Sergius Proconſularem prouinciam anno ſibi aſſignato & promiſſo ſortiri ex more deberet, prohibitus à Tiberio ob dilapidata bona, ſibi mortem conſciuit. Nec obſtat quod & Reip. temporibus obſeruemus, prouincias Proconſulares imperio viris nec Conſulibus nec Conſularibus extra ordinem non ſemel decretas, vti Cn. Pompeio aduerſus Sertorium, teſte Cic. *in orat. pro lege Manilia & 11. Philip.* P. Scipioni Hiſpaniam, & Lentulo, *apud Liuium.* Nam dicimus hiſce certas prouincias à Populo & Senatu aſſignatas extra ordinem, ob vrgentem neceſſitatem, minime incertas, & ſortiendas, & prece vel pretio datas, quod ſub Imperatoribus factum demonſtrauimus.

C. SVET. TRANQVIL. IN GALBA.

CAP. XIIII.

Regebatur trium arbitrio, quos vna & intra palatium habitantes, nec vnquam non adhærentes, pædagogos vulgo vocabant. Hi erant; T. Iunius legatus eius in Hiſpania, cupiditatu immenſæ, Cornelius Laco ex aſſeſſore Præfectus Prætorii, arrogantia, ſocordiaq; intolerabilis: Libertus Icelus, paulo ante annulis aureis, & Martiani cognomine ornatus, ac iam ſummæ Equeſtris gradus candidatus.

Libertini quicunque aureis annulis donabantur, per annulorum ius ad ingenuitatem adſciſcebantur, non tamen antea Equites efficiebantur, quam cenſum Equeſtrem quadringentorum millium obtinuiſſent. Quamobrem Libertus Icelus primum iure aureorum annulorum à Galba donatus, mox & Equeſtri peculio ab eodem ditatus, ordini Equeſtri aſcriptus fuit. Ita verba illa, *Sũmæ Equeſtis gradus candidatus*, interpretati ſunt Sabellicus & Beroaldus; Candidatũ inquam ea in ſignificatione accipientes, qua Quintilianus *candidatum eloquentiæ*, D. Hieronymus *candidatum fidei*,

& Seneca lib. Epist. 32. *hominem multarum rerum candidatum* dixere, hoc est, ornatum, insignitum, & locupletem. Torrentius tamen ex Petri Fabri I.C. sententia hanc interpretationem non recipit, censens Suetonii verba intelligenda esse, non de Equestri censu, sed de Præfectura Prætorii, quæ in Equestri ordine princeps, & summa erat dignitas; scribente Suetonio in Tit. c. 6. *Præfecturam quoque Prætorii suscepit, nunquam ad id tempus, nisi ab Equite Rom. administratam.* Et in Claudio, capite 12. *Precario exegit, vt sibi Præfectum Prætorii Tribunumque militum secum in curiam inducere liceret; quum enim Senatorii ordinis non essent, in Senatum venire non poterant.* Idem & Capitolinus docet de Pertinace, scribens M. Aurelium palam doluisse, quod eum, quum Senator esset, Præfectum Prætorii facere non posset. Et Plinius *in Præfatione Naturalis Historiæ* ad Titum ait: *Et quod nobilius his fecisti, dum illud patri & Equestri ordini præstas, præfectus Prætorio eius.*

Nec obstat quod nonnullos Senatores & Prçfectos Prætorio fuisse obseruemus; siquidem hi Equites quum essent prius, præfecturæ dignitatem obtinuere, mox Senatores effecti. Sic Alexandrum Imperatorum Præfecto Prætorii insignia Senatoria tradidisse author Lampridius in eo. Et Spartianus in Adriano tradit, eum Præfectum Prætorio à Tacito Senatorem factum. Itaque Torrentius interpretatus est Suetonii verba memorata, quod scilicet Icelus eo prouectus esset potentiæ, vt Præfecturam Prçtorii ambiret, atque ad eam aspiraret. Verum pace illius dixerim; prior expositio magis textui conuenit, cuius verborum series haudquaquam Torrentii & Fabri explanationi aptari potest, nisi addamus verbum *dignitatis*, vel loco *summæ, summi* legamus. Ad hæc haud verisimile videtur, Icelum eo imprudentiæ & temeritatis deuenisse, vt coniunctissimi amici (nam teste Tacito *lib. Hist.* 1. Laco & Icelus mutuo consentiebant in rebus apud Galbam administrandis) maioris nobilitatis & audaciæ animum lacesseret, Prçfecturam Prætorio ambiendo. Nec obstat quod quis pro Torrentio dicere posset; Icelum scilicet candidatum tantum Præfecturæ Prçtorii à Suetonio appella-

appellatum, hoc est, petitorem, quatenus ea dignitas quauis de causa vacaret; vel vt dignitatis illius consocius & adiutor fieret, seu successor. Sic Spartianus *in Adriano* scribit, illum Tatiani præfecti prætorii, & quondam tutoris sui potentiam ferre non potentem, præfecturam illius in Turbonem transtulisse, & Simili, alteri Præfecto Septimium Clarum successorem dedisse. Namque constat, Galbæ & antecessorum Imperatorum tempore præfecturam prætorii plus vno non admisisse, eamque potentiam indiuisibilem & insociabilem fuisse, quamuis posterioribus temporibus plures fuerint prætorii præfecti, qui non, vt antea duntaxat prætorianorum militum regimen haberent, & de illis iudicarent, à quo iudicio appellare non licebat, *ex l. 1. D. de offic. præf. prat.* sed & ad prouincias regendas summo cum Imperio mittebantur, ita vt Constantinopolitani Imperii tempore quatuor memorentur in lib. Codicis, de quibus latius videre licet in lib. qui inscribitur, *Notitia Romani Imperij*; erant autem hi: Præfectus prætorio per Orientem, per Illyricum, per Gallias, & per Italiam, quibus quintum addit Iustinianus, subactis Vandalis; Africam à præfectura Italiæ, sub cuius erat potestate, eximens, & præfectum prætorio Africæ constituens, *ex l. 1. & 2. C. de offic. præf. prat.* Non itaque Icelum prætorii præfecturæ candidatum, iuxta Torrentii dicta, censendum, nec id profecto reticuisset Tacitus, qui tantum eum annulis donatum à Galba scribit, & Marcianum vocatum, postremoque loco inter gratiosos Galbæ recenset. Nec illud in I.C. gratiam reticendum, Vlpianum I.C. sub Alexandro Seuero Imperatore præfecturam prætorio gessisse, *ex l. Diui. 4. C. de locato & conducto*, & Lampridio in vita eiusdem Seueri, his verbis: *Qui se maiore animaduersione exigere rem deprehenderit, ad Domitium Vlpianum præfectum prætorio, & parentem meum remittere curabit.* Necnon & Papinianum eadem dignitate perfunctum, scribente Dione *in Alexandro Seuero & Antonino Caracalla.* Huius dignitatis potentiam amplificat & extollit Cassiodorus *lib. Epist. 6.* inquiens: *Potestati præfecti prætorio nulla dignitas est æqualis, vice sacra iudicat, nullus ei miles fori authori-*

 tate

tate præscribit, curiales etiam verberat, in officio suo ius retinet singulare & tantis talibusq; noscitur iubere, quos etiam prouinciarum non auderent iudices in qualibet parte contemnere, militia perfunctis, tribunorum & notariorum honorem tribuit, & milites suos illis exæquat; gratanter implet Imperator, quæ ille constituit.

C. SVET. TRANQVIL. IN GALBA.

CAP. XIV.

Iudicibus sextam decuriam adiici precantibus, non modo negauit, sed etiam concessum à Claudio beneficium, ne hyeme initioq; anni ad iudicandum euocarentur, eripuit.

HOc in loco maximum inesse mendum suspicor, quod à nullo antea annotatum scio, legendumque *ab Augusto*, non *à Claudio*, siquidem tantum abest, quod Claudius iudicibus vacationis vllum beneficium indulserit, vt potius ab aliis couceßa ademerit. Sic Dion *lib.51.* scriptum reliquit, eum quarto Consulem multas ferias abrogasse, quum maior anni pars his absumeretur, non sine magno Reipublicæ detrimento. Et Suetonius ipse *in illo*, *cap.22.* scribit, eundem rerum actum diuisum antea in hybernos æstiuosque menses, coniunxisse; hoc est, vt ego interpretor, vacationes Iudicibus ab Augusto concessas abstulisse. Namque Augustus tradente Suetonio *in illo*, *cap.32.* quum triginta amplius dies, qui honorariis ludis occupabantur, actui rerum accommodasset, aliaque ad actum rerum pertinentia statuisset, plerisque ob id iudicandi munus detrectantibus, concessit singulis per vices annuam vacationem, & vt solitæ agi Nouembri & Decembri mense res omitterentur: Vacationẽ enim concessam interpretor, quæ æstiuo tempore in magnis æstibus concedebatur, rerum vero actũ omissum Nouembri & Decembri mensibus, vacationem scilicet permissam hyberno tempore, quas adimens Claudius iudicibus, dicitur coniunxisse menses æstiuos & hybernos. Non itaque Claudius beneficium hyemis, de quo Suetonius hoc in loco, concessit, sed Augustus res agi solitas Nouembri & Decembri mensibus, omitti in iudicum

cum

cum leuamen mandauit. Ex quibus explanata loca hæc ab interpretibus prætermissa opinor; illud etiam addens, M. Antoninum Imperatorem (quod testatum reliquit Capitolinus in illius vita) fastis diebus, hoc est, rerum actui accommodatis, iudiciarios alios addidisse, ita vt ducentos triginta dies annuos rebus agendis & litibus disceptandis constitueret. Hos autem dies, quos Capitolinus *iudiciarios* vocat, Tacitus *negotiosos*, Suetonius *actui rerum destinatos*, appellauere.

C. SVET. TRANQVIL. IN GALBA.

CAP. XVI.

Ergo primi obsequium rumpere ausi, Kalend. Ianuarij adigi sacramento, nisi in nomen Senatus, recusarunt, &c.

Milites adigi sacramento in militiam, ita ordinarium fuit Romanis, vt qui sacramento non tenerentur, licet in castris versarentur, tamen nec hostes illis prælio lacessere, nec ferire fas esset, vt authoritate Catonis scribit Plutarchus *Problemate* 38. eius rei multas rationes afferens. Quinimo, si aliquis miles missione militia vacans iterum studio pugnæ, vel coactus militiæ adscribebatur, nisi secundo sacramento suscepto arma sumere in hostes, & mereri nequibat, teste Cicerone, *libro* 1. *Offic.* vbi ita habet: *Vnde Cato ad Pompilium scripsit, vt si filium pateretur in exercitu remanere, secundo eum obligaret sacramento. quia priore amisso, iure cum hostibus pugnare non poterat.* Iusiurandum autem seu sacramẽtum definit *eodem lib.* Cic. esse affirmationem religiosam; quod autem affirmatiue quasi Deo teste promissum fuerit, id tenendum esse. Duplex autem militare sacramentum in historiis obseruamus; alterum, quo milites Duci suo se obstringebant, pollicentes se strenue facturos, quæ præcepisset, iurantes in eius verba; quod milites in Galbæ Imperatoris verba fecisse hoc loco, autor est Suet. Ita Tacit. *lib. Annal.* 1. scribit, Germanicum ad exercitũ superiorem tumul uantem profectum, secundam & tertiamdecimam & sextamdecimam

decimam legiones sacramento adegisse. Ita Liuius *lib.2.* Milites in verba Cn.Manlii & M.Fabii Consulum iurasse tradit, qui præceperant, vt iurarent, non redituros è pugna, nisi victores, inquiens: *Centurio erat M.Flacco eius inter primores pugnæ flagitator. Victor, inquit, M.Fabi reuertar ex acie. si fallat, Iouem Patrem, Gradiuumq; Martem, aliosq; iratos inuoco Deos. Idem deinde omnis exercitus in se quisq; iurat.* Et hæc est prima forma iuramenti militaris apud Liuium obseruata. Secunda forma elicitur ex *lib.10.* eiusdem, vbi ita scribit de L.Pasino Cursore Consule: *Forte eodem conatu apparatuq; omni opulentia insignium armorum bellum adornauerat, & opes Deorum etiam adhibuerat ritu quodam sacramenti vetusto, veluti initiatis militibus, delectu per omne Samium habito noua lege, vt qui iuniorum non conuenisset ad Imperatorium edictum, quiq; iniussu abisset, caput Ioui sacratum esset. Tum exercitus omnis Aquiloniam est indictus ad quadraginta millia militum, quod roboris in Samnio erat, conuenerunt. Ibi mediis fere castris locus est conseptus cratibus, pluteisq; & linteis contectus, patens ducentos maxime pedes in omnes pariter partes. Ibi ex libro vetere lineo lecto sacrificatum sacerdote Ouio Pauio, quodam homine magno prognato, qui se id sacrum petere affirmabat ex vetusta Samnitum religione, qua quondam vsi maiores eorum fuissent, cum adimendæ Hetruscis Capuæ clandestinum cepissent consilium. Sacrificio perfecto per viatorem acciri Imperator iubebat nobilissimum quemq; genere, factuq; singuli introducebantur. Erant cum aliis apparatus sacri, qui perfundere religione animum possent, tum in luco circa omni contecto aræ in medio, victimæque circa cæsæ, & circumstantes centuriones strictis gladiis. Admouebatur altaribus miles, magis vt victima, quam vt sacri particeps, adigebaturq; iureiurando, quæ visa auditaq; in eo loco essent, non enuntiaturum. Dein iurare cogebatur diro quodam carmine in exsecrationem capitis familiæq; & stirpis composito, nisi isset in prælium quo Imperatores duxissent, & si aut ipse ex acie fugisset, aut si quem fugientem vidisset, extemplo occidisset: id primo quidam renuentes iuraturos se, obtruncati circa altaria sunt, iacentes deinde inter stragem victimarum documento cæteris fuere, ne abnuerent.* Tertiam militaris iuramenti formam legimus apud eundem Liuium *lib.22.* in hæc verba: *Delectu perfecto, Consules*

paucos

paucos morati dies, dum socij ab nomine Latino venirent, milites tunc, quod nunquam antea factum erat, iureiurando à Tribunis militum adacti iussu Consulum aduenturos, neq; iniussu abituros: nam ad eam diem nihil præter sacramentum fuerat, & vbi ad decuriatum aut centuriatum conuenisset, sua voluntate ipsi inter se equites decuriati & centuriati pedites coniurabant, sese fugæ atq; formidinis ergo non abituros, neq; ex ordine recessuros, nisi teli sumendi, aut petendi, aut hostis feriendi, aut ciuis seruandi causa, id ex voluntario inter ipsos fœdere à Tribunis ad legitimam iurisiurandi adactionem translatum. Ex quibus colligimus, etiam iuramentum à militibus Ducibus datum, *iusiurandum* dictum, sicuti quod sponte aut ex vsu inter sese milites faciebant, sacramentum dicebatur. Iulius Frontinus *lib. 4. Stratagem. cap. 1.* iusiurandum militare à sacramento distinguere videtur, dum scribit: *L. Flacco & C Varrone Coss. milites primo iureiurando facti sunt, ante enim sacramento tantummodo à Tribunis rogabantur.* De sacramento militari Seruius in illud Æneid.

Ipse vocat pugnas sequitur tum cætera pubes,

Sacramentum (inquit) *militare erat, in quo vnusquisq; miles iurabat, se non recessurum, nisi præcepto Consulis post impleta stipendia. Et hoc erat secundum genus iuramenti, seu secundum membrum diuisionis, à nobis supra propositæ, quod milites singulis annis Kalend. Ianuarij dicebant, in nomen primo Consulum, deinde Imperatorum;* quod ex hoc loco Suetonii colligimus, dum ait, milites, qui in verba Galbæ Imperatoris absentis iurauerant, exacerbatos aduersus eum, se Kal. Ianuariis adigi sacramento, nisi in nomen Senatus, recusasse.

Aliam formulam iurisiurandi militaris obseruamus apud Gellium, *lib. 16. cap. 4. ex lib. 5. Cincij de re milit.* ita scriptam: *Quum delectus antiquitus fieret, & milites scriberentur, in iusiurandum eos Tribunus militaris adigebat in hæc verba: In magistratu C. Lælij C. filij Cons. L Cornelij P. filij Coss. in exercitu, decemq; millia passuum prope, furtum non facies dolo malo, solus neq; cum pluribus pluris nummi argentei in dies singulos. Extra hastam, hastile, ligna, pabulum, vtrem, follem, faculam, si qua ibi inueneris, sustuleruve, quod tuum non erit, quod pluris nummi argentei erit, vti tu ad C. Lælium C. filium Cos. Luciumve Cornelium P. filium Coss.*

Coss. siue ad quem eorum ius erit, proferas, aut profitebere in triduo proximo, qui quid inueneris sustuleris ve dolo malo, aut domino suo, cuium id censebis esse, reddes, vti quod rectum factum esse noles. Militibus autem scriptis dies præfiniebatur, quo die adsint, & vt citati Coss. responderent. Deinde ita concipiebatur iusiurandum, vt adesset, tribus additis exceptionibus, nisi harum aliqua causa erit: Funus familiare, feriæ vindimiales, Kalendæque, quæ non eius rei causa collatæ in eum diem sint, quo is eo die minus esset ibi. Sacramenti militaris meminere Liuius *lib.32. & 35. & lib.7.* Polyb. *in Castram. Rom.* Vegetius *lib.2. de re milit.* Nonius Marcell. *lib.21.* apud quos legimus, quod non modo pollicibus eleuatis fiebat, verum etiam strictis gladiis, ceruicibusque admotis perficiebatur.

Sacramentum militare Græci ὅρκον στρατιωτικὸν appellant. Apud I.C. huius sacramenti fit mentio *in l.8. C. de lega. l.3. C. Theod. de immun. concess.* Sic tradit Ammianus Marcellinus libro 21. *Iussiq; vniuersi in eius nomen iurare solemniter, gladiis suis ceruicibus admotis, sub execrationibus diris verbis iurauere conceptis, omnes pro eo casus quoad vitam profuderint (si id necessitas exegerit) perlaturos: quæ sequuti rectores, omnesq; Principes proximi itidem simili religione firmarunt.* De sacramento militari idem Suetonius *in Cæsare, cap.42.* in hæc verba: *Sanxit ne quis ciuis maior annis 20. minorve 10. qui sacramento non teneretur, plus triennio continuo Italia abesset*, hoc est, qui militiæ sacramento non esset addictus. Et in Nerone, cap.44. *Mox tribus vrbanas ad sacramentum citauit.* De eodem Iuuenalis *Satyra 16.* quum ait:

Præmia nunc alia, atq; emolumenta notemus
Sacramentorum.

Sic Horatius *lib.2. Ode 17.* pulcherrima à re militari translatione cecinit:

Non ego perfidum dixi sacramentum.

Non solum autem in Imperatoris verba iurasse milites, sed & in Senatum, magistratusque alios, tradit Dion *in Caligula*, in quo & apud Suetonium ipsum, *cap.15.* legimus, eundem authorem fuisse, vt omnibus sacramentis adiiceretur.

C. SVET. TRANQVIL. IN OTHONE.

CAP. I. ET VI.

Cap. I. Ausus est etiam in Illyrico milites quosdam, quod motu Camilli ex pœnitentia præpositos suos, quasi defectionis aduersus Claudium authores occiderant, capite punire, & quidem ante principia se coram.

Cap. VI. Inter faustas acclamationes strictosq; gladios ad principia deuenit, &c.

COnueniunt omnes, per *principia* his locis intelligendum esse locum in castris, sed quis qualisve fuerit hic, varii varia dixere. Quidam enim existimant, principia fuisse locum, vbi Imperatores seu Duces exercituum stationem & habitationem habebāt; Hi enim vocabantur Principes, quia primi in exercitu. Ita Liuius: *Princeps prælium inibat.* Ita Cic. de Arusp. resp. *Sed tamen eorum omnium hic Dux atq; Princeps.* Et in Epist. *Deinde te & Senatui, bonisq; omnibus authorem, principem, ducem præbeas.* Et lib. de Vniuersitate: *Deinde vt illi principem ducemq; se præberet.* Et in sacris paginis exercituum ductores fere semper principes vocari obseruamus. Ita *in Gen. c. 39.* Phutiphar Pharaonis exercitus princeps dicitur. Et *Iosue, c. 5.* princeps exercitus Domini. Et *Reg. 4. c. 5.* Naaman princeps militiæ Regis Syriæ, & Iudith cap. 2. *Vocauit Nabuchodonosor Rex Holophernem principem militiæ suæ.* Et Macchab. c. 2. *Iudas Macchabæus fortis viribus à iuuentute sua, sit vobis princeps militiæ.* Huic opinioni suffragari videtur doctissimus Alciatus in principio *de verb. signif. & in l. vrbana prædia, cod. tit.* adducens Vegetii locum *lib. 2. c. 7.* vbi scribit, principia dici principis tabernaculum, quemadmodum & prætorium dicitur domus Imperatoria.

Verum horum opinio penitus improbanda, quum locus in castris, Ducibus seu Imperatoribus exercituum dicatus, prætorium diceretur, quod nos alibi ostendimus, & clare testatur Liuius *libro 25.* vbi tradit, tria prætoria circa Capuam erecta, quum Appius Claudius Consul, Q. Fuluius eius collega, & C. Nero Prætor eam vrbem obsiderent. Et ex eodem Liuio elicimus, aliud fuisse in castris

castris principia, aliud prætorium, inquit enim: *Circumeuntes enim tentoria, deinde in principiis tentorioq́, &c.* Et lib. 7. *Milites non in circulu modo fremere, sed iam in principiis ac prætorio in vnum sermones confundi.* Alii, inter quos Antonius Nebrissensis *in Lexico iuris*, voluere, principia fuisse loca castrorum, in quo figebantur tentoria militum, qui Principes in exercitu vocabantur. Quod autem huiusmodi milites principes dicti in Romanorum castris essent, clare patet ex Liuio *lib.* 8. vbi in prima acie hastatos ponit, in secunda scutatos, in tertia illos, quibus principibus est nomen.. Et rursus: *In interualla ordinem principes recipiebant.* Et iterum: *Tum principum pugna erat.* Et denuo: *Si apud principes haud satis prospere esset pugnatum.* Et *lib.* 22. inquit: *Noua de integro pugna exorta est, non illa ordinata per principes, hastatos, & triarios.* Horum meminit & Polybius lib. 6. Hist. *Tum minimum quemq́ natu ac pauperrimum in velites legunt. Qui vero his proximi sunt, in hastatos, ætate præstantes in principes, grauissimos verò in triarios.* Idem etiam apud Varronem legimus: *Hastati dicti, qui primum hastis pugnabant, pilani qui pilis, principes qui à principio gladiis.* Cicero ad Brutum: *Cretensi bello Metello Imperatore octauum principem duxit*, id est, octauum ordinem inter principes. Ita & apud Liuium *lib.* 41. Sp. Ligustinus inquit: *Hic me Imperator dignum iudicauit, cui primum hastatum prioris centuriæ assignaret.* Et paulo post: *Mihi primus princeps prioris centuriæ est assignatus.* Et Ouid. lib. Fast. 3.

—— Hastatos instituitq́ decem:
Et totidem princeps, totidem pilanus habebat
Corpora.

Et Nonius Marcellus *in lib. de proprietate Latini sermonis* scribit: *Post principia paulatim recedunt, atq́ inde cum paucis fugæ se mandant.* Et Terentianus Gnato *in Eunucho* militem irridens: *Ego mihi cauebo post principia, inde omnibus signum dabo.* Verum neque hæc sententia recipienda, quod ex mox dicendis facile apertum fiet. Postremam itaque opinionem amplectendam omnino arbitramur, quæ authores habet Wolphgangum Lazium *lib. de Repub. Rom.* Gulielmum Budæum *in posterioribus adnotationibus*, & Didacum Couaru-
uiam

tum *variarum Resol.lib.4.cap.23.* Et est huiusmodi; Per principia intelligendum esse publica tabernacula seu tentoria in castris, in quibus militares magistratus iura militibus reddebant, atque vbi aquilæ & signa militaria custodiebantur. Quod ita se habere, facile ex scriptorum authoritatibus conuincitur. Liu.*lib.8.secundi belli Punici*, inquit: *Forma castrorum Romanorum constabat vna ea spe, quod milites Tribunos ex contagione furoris haud expertes seditionis defectionisq́; rati forent, & iura reddere in principiis sinebant, & signa ab eis petebant, & in stationes ac vigilias ordine ibant.* Et lib.28. *Fugatis itaq; ex principijs, ac paulo post è castris Tribunis.* Et rursus: *Circumeuntes enim primo tentoria, deinde in principijs pratorioq;.* Et lib.3. *Equites sua cuiq; parti post principia collocat.* Et lib.37. *Ibi in principijs sermo primo inter tribunos militum secretus oritur.* Cicero ad Brutum Epist.10. *Spes libertatis nusquam nisi in vestrarum principijs est*, id est, non tam in ipsis copiis spem esse, quam in prudentia C. Cassii & M.Bruti, qui eas ducebant & imperabant, & ius dabant, vt docte interpretatur Petrus Victorius *lib.3.var.lect.cap.6.* Iustinus lib.11. *Ordines quoq; nemo in exercitu Alexandri nisi sexagenarius duxit, vt si principia castrorum cerneres, Senatum te alicuius Reipublicæ cernere diceres.* Vopiscus in Numeriano, de Apro Præfecto Numeriani socero, occiso à Diocletiano, inquit: *Eumq; ante signa & principia protraxere.* In Quinctiliani declamatione, cui titulus, *miles Marianus*, Trebonius miles, qui C.Lusium Trib.militum, Imperatorisque C.Marii ex sorore nepotem, occiderat, quod ei pudicitiam eripere tentasset, inquit: *Sed neq; hoc Roma parens, nec signa militaria, Aquilæve victrices, nec tua, summe Imperator, diuina virtus sinat, vt tua quoq; sententia quisq; vir & Romanus & miles, nimium pudicus sit, apud quem ante principia agendum est.* Cornelius Tacitus lib.1.Annal. *Prima Vari castra lato ambitu & dimensis principiis trium legionum manus ostentabat.* Et rursus: *Tunc contractus in principia, cuiusque dicta cum silentio accipere.* Et lib.4. *Coliq; per theatra & fora effigies eius, interq; principia legionum sineret.* Idem lib.17. *Legati eorum in squalorem mæstitiamq; compositi per principia, per contubernia.* Et lib.19. *Nox proditionis electa, vt cæteris ignaris soli in principia defectores coirent.*

terpretemur, non, quod alii fecere, milites principes. Hoc vnum reticendum minime censemus, apud Liuium *libro 4.* legi: *Fabius Vibulanus corona primum vallum defendit, intentos deinde hostes in vallum egressus dextra principali cum triariis repente inuadit.* Ex quibus coniicere possumus, dexteram portam castrorum principalem vocatam, eo quod iuxta illam principia posita essent. Apud Iuristas obseruamus etiam principia huiusmodi. Extat enim locus elegans *in l. iubemus, de erogat. milit. anno. lib.* 12. C. §. *si qua tamen*, vbi inquit Augustus: *Quatenus causa apud deuotissima principia propositis sacrosanctis scripturis inter actuarium & militem tractetur.* Et Martianus Iurisconsultus *in l. officium*, §. *officium*, D. *de re milit.* inquit: *Officium Tribunorum est principiu frequenter inesse.*

C. SVET. TRANQVIL. IN OTHONE.

CAP. IV.

Quoties cœna principem acciperet, aureos excubanti cohorti viritim diuidebat.

QVod hic à Suet. scribitur, pariter & à Plutarcho *in Othone*, eisdem fere conceptis verbis traditum; habet enim ita: χρυσοῦν ἑκάστῳ διανέμων, id est, *aureum singulis distribuens.* Tacitus vero loco vnius aurei centenos nummos viritim datos scribit, ita vt satis constet, aureum cētum nummos seu asses liberales expendi solitum Romanis; Quod & Budæo probatur *lib. de asse* 2. qui & *lib.* 3. ait, mille asses valuisse aureos decem, & per cōsequens, centum aureum vnum. Ex Dione tamen *lib.* 55. elicimus, aureum Romanum valuisse 25. drachmis, dum de Domitiano loquens, ait: *Quum militibus septuagena quina drachmæ soluerentur, centenas dari iussit*, id est, quum tribus aureis stipendium esset, quartum addidit, ita vt aureum 25. drachmis constitisse (quod Zonaras *tomo* 2. ex ipso Dione probat) sit dicendum. Cuius rei veritate data, concludendum, drachmam Græcam minus valuisse denario Romano, cum decem denarii in ratione decem

assium pro singulo aureum constituant. Ex quibus patet, Budæum deceptum, qui *lib. de asse*, non semel, sed pluries, denario Romano cum Attica drachma communem & parem valorem fuisse contendit. Quod etiam pluribus authoritatibus conuincit lib. suo *de re numaria*. F.H.

C. SVET. TRANQVIL. IN OTHONE.

Cap. XII.

Fuisse enim traditur & modica statura, & male pedatus, caluusq; munditiarum vero pene muliebrium, vulso corpore, galericulo capiti propter raritatem capillorum adaptato & annexo, vt nemo dignosceret.

TVrnebus *lib. Aduers. 5. cap. 1.* & Torrentius in huius loci explanatione, non *caluus*, sed *scambus* legendum contendunt, quadam potius acuminis ingenii iactantia, quam veritate moti, quo nomine appellari aiunt eum, cui crura sunt deprauata & curua; σκαμβὸς peruum curuumq; Græcis significare scio, at vocem hanc crurum potius, quam totius corporis alteriusve illius partis vitium denotare, non video. Quinimo Nonium Strabones scambos vocasse, non ignoro. Nec adeo Latinis frequens vox ista, vt ea Suet. alioquin purgatissimum authorem vsum, sit credendum. Sed quod magis refert, subsequentia hæc textus verba, *caluum*, non *scambum* legendum, demonstrant: *Galericulo capiti propter raritatem capillorum adaptato & annexo, vt nemo dignosceret.* Caluos autem depiles esse, & capillorum raritate laborare, nemo non ignorat, præsertim ea in parte, qua caluitium desinit. Ad caluitium autem occultandum galericulo vsum Othonem, inquit Suetonius, id est, adulterina coma, ex alienis scilicet capillis instar galeri compacta, & ita graphice capiti annexa, vt à vera coma dignosci nequiret, πηνίκη, & φενάκη, & προκόμιον Græcis dicta, à Demosthene πιλίδιον appellata. Petronius Arbiter *Corymbium* vocauit, inquiens: *Corymbioq; dominæ pueri adornat caput.* Capillamentum nuncupauit Suet. *in Caligula, cap. 11.* & Caliendrum Horat. *lib. 1. Saty. 8.* teste Acrone, cum aliis interpretibus, in illud:

Altum

Altum sagana Caliendrum.

Qua voce & Varronem vsum testantur. Caluitium vero inter turpitudines corporis enumerari, constat, scribente Ambrosio *in Hexamero, lib.6.* Comam esse reuerendam in senibus, venerandam in sacerdotibus, terribilem in bellatoribus, decoram in adolescentibus, comptam in mulieribus, dulcem in pueris; tolle arboris comam, arbor ingrata est, tolle humani capitis capillum, tota pulchritudo flaccessit. Vnde Ouidius:

Turpe pecus mutilum, turpis sine gramine campus,
Et sine fronde frutex, & sine crine caput.

Et Apuleius ait: *Mulier etiam venustissima, si capillicio nudetur, licet illa cœlo deiecta, mari edita, fluctibus educata, licet, inquam, Venus fuerit, licet omni Gratiarum choro stipata, & toto Cupidinum populo comitata, & baltheo suo cincta, cinama fragrans, & balsama rorans, si calua processerit, placere non poterit, ne Vulcano quidem suo.* Hanc turpitudinem populus Romanus Domitiano maledicens, obiecit, illum crudelem & sæuum, Neronem caluum appellans. Vnde Iuuenalis Satyr.2.

Et caluo seruit Roma Neroni.

Et Ausonius de Cæsaribus:

Et Titus Imperij felix breuitate secutus
Frater, quem caluum dixit sua Roma Neronem.

Iulium Cæsarem etiam caluitio laborasse testis est Suetonius, *cap.45.* quod laurea corona, quam perpetuo decreto Senatus gestauit, & reuocato à vertice capillo obtegebat, exprobrantibus militibus in triumpho caluitii deformitatem & in eum scomma iacientes & mœchum caluum appellantes. Et Galbam capite caluo fuisse tradit Suetonius, *in illo, cap.21.* Vnde Martialis:

Fiunt absentes & tibi Galba coma.

In veteri Scriptura sacra *Reg.4. cap.2.* habemus, Elisæo ascendenti in Bethel, pueros egressos de ciuitate ei illusisse, dicentes, *Ascende calue, ascende calue*, vnde maledixit eis in nomine Domini. Caluos autem libidinosos, & Veneri nimium addictos, & ideo vitiosos habitos, vel ex eo constat, quod Venerem caluam celebrabant Romani, vt tradunt

Lactantius *lib. 1. cap. 20.* & Capitolinus *in vita Maximinorum.* Cyprianus *de idolorum vanitate*, & D. Augustinus *Epistol. 44.* siquidem quum à capite seu cerebro semen decidat, vt docuit Galenus *in Medicis definitionibus, & in Comment. ad tertium Epid Hippocratis,* & Hippocrates ipse, *lib. de aqua, aere, & locis cap. quarto.* Auicenna *secundo Fen. tertij, tract. primo, cap. 3.* Polybius *in libro περὶ γονῆς*, Albertus *libro 22. animal. cap. 4.* Constantinus Africanus *in libro de coitu*, D. Augustinus *de vera religione cap.* 40. D. Gregorius *in libro de viribus animæ, capite* 17. haud mirum esse debet, si pluri semine exhausto, exsiccetur & caput seu cerebrum, sicque decidant capilli; ob id pueros & spadones minime caluescere, dixit Hippocrates *libro sexto Aphorismorum, & lib. de natura pueri*, & Aristoteles *lib. 3. de hist. animal. cap. 11. & in problem. & lib. 5. de generatione animalium, cap. 3.* & Plinius *lib. 11. cap. 37.* eo scilicet, quod semen non emittant. Quamobrem, quum Otho libidinosissimus fuerit, quemadmodum docet idem met Suetonius *in illo, cap. 2.* ita vt cum Nerone luxuriosissimo quoque mutuo stupro sit vsus, haud mirum, caluum illum fuisse, & caluitii vitio laborasse, ideoque *caluus* legendum in textu Suetonii, non *scambus.*

C. SVET. TRANQVIL. IN VITELLIO.

CAP. XIV.

Nullis tamen infensior, quam Vernaculis & Mathematicis.

MVlti hunc locum mendosum existimantes, varie illum restituere conati sunt, eiusdem genuinum sensum haud percipientes. Beroaldus coniunctionem demit, & interpretatur, Vitellium seruitiis Romæ natis, atque etiam Mathematicis infensum fuisse; Vel aliter: Mathematicis Romæ genitis, & indigenis. Sabellicus & ipse interpretatus est, Mathematicis Romæ natis, vel pro *vernaculis*, esse reponendum *oraculis*. Turnebus non *vernaculis*, sed *diuinaculis* legendum diuinatur. Ioseph. Scaliger *veraculis* vel *vericulis* legi posse contendit, Tibulli authoritate, veracis epithe-

epitheton sagæ tribuentis, *lib. 1. Eleg. 2.* Sed, bona tantorum virorum venia sit dictum, omnes à vero scopo aberrant. Si itaque sine coniunctione legamus (cui lectioni & Dion & Tacitus fauent) solos Mathematicos memorantes, erit sensus genuinus, Vitellium infensum Mathematicis vernaculis, id est, domesticis, patriis, vsitatis, incolis, indigenis, quo etiam in significatu dicimus, *Linguam vernaculam.* Sic Cicero in Epistolis, *Antiquam & vernaculam festiuitatem* dixit. Et lib. de clar. Orat. *saporem vernaculum* appellauit, inquiens: *Teneam multa ridicule dicentem, Granius obruerat nescio quo sapore vernaculo.* Et in 6. in Verr. act. *Non vt solemus interdum ve defensionibus dicere crimen domesticum ac vernaculum.* Et in lib. de Orat. *Quotidianæ & vernaculæ res.* Et in eadem significatione Hircius *de bello Hispan.* inquit, Pompeianas legiones binas contrahentes nuncupatas. Qua in significatione Græci & ipsi vtuntur voce ἐπιχώριος, id est, *vernaculum*, à verbo ἐπιχωριάζω vel ἐπιχωριάζομαι, quod est *frequens, vsitatus & patrius.* Erunt itaque Suetonii verba interpretanda, Vitellium vernaculis Mathematicis infensum, hoc est, non modo Romæ indigenis, sed & totius Italiæ incolis, quo pacto Plinius lib. 14. cap. 2. *vuas peculiares atq; vernaculas Italiæ* dixit; quæ interpretatio confirmari potest ex Tacito, *lib. Histor. 2.* tradente, Mathematicos à Vitellio Italia pulsos; & Dione scribente, eosdem ab illo omni Italia excedere iussos. Alia quoque expositio adhiberi potest, seu vocem *vernaculis* à Mathematicis seiungamus, seu eorundem epitheton faciamus, & est huiusmodi, vt pro vernaculis intelligamus homines malis moribus & lingua proterua præditos, vernarum instar, hoc est, seruorum: quamuis enim Vernæ proprie sint serui domi geniti, & nati ex ancilla nostra, aut seruo, vti Iurisconsulti docent *l. seruus, §. fin. de leg. 3.* nihilominus & pro seruo absolute, & etiam pro liberto accipi solet, vti in *l. 15. D. de auro & arg. leg.* & ex inscriptione antiqua hac: FORTVNATVS AVGVSTI LIBERTVS VERNA. Et nonnunquam pro seruo publico vernam accipi apud Suidam & Cedrinum obseruamus. In hunc sensum Horat. *lib. 2. Serm.* dixit:

Vernaq́; procaces
Pasco libatu dapibus.

Et Cæl.Rhodig.*antiq.lect.lib.*7.*cap.*31. docet, vernaculos appellatos homines procaci lingua & malis moribus præditos, à seruorum genere, qui & ipsi non solum vernæ, sed & vernaculi etiam appellati, vti præsertim in sacra Genesi, *cap.* 14.15.*&* 17.& Esdr.*c.*3. Hier.2. & Leuit.22. Marc.1. Latinam cum Græca appellatione coniunxit, ὃ ἐς ἑαυτὸν οἱ κωμῳδοῦσι νεράκλ☉. Erit itaque sensus verborum Suetonii, Vitellium Mathematicis vernaculis, id est, maledicis vel Mathematicis, & hominibus malis moribus & lingua præditis infensum, quales & Chaldæi, quorum statim post meminit, & à quibus Italia excedere iussis, propositus libellus huiusmodi: *Bonum factum, ne Vitellius intra eundem diem vsquam esset.*

C. SVET. TRANQVIL. IN VITELLIO.
CAP. XVI.

Statimq́; pro gradibus Palatij apud frequentes milites, cedere se Imperio, quod inuitus recepisset, professus, cunctis reclamantibus rem distulit.

IN vetustis ædificiis operosis, puta templis, prætoriis & palatiis in primo eorum limine scalares fuere gradus, quod ex ipsismet, quæ adhuc supersunt, tum ex eorundem iconibus à variis exaratis, & præsertim ex Vitruuio oculata fide percipitur. Itaque hoc loco pro *gradibus* explicandum puto, *in primo palatij limine*, à gradiendo dicti, quod per illos scilicet intro esset accessus. Hinc Virg.1. Æneid.

Aerea cui gradibus surgebant limina.

Dion in Traiano: *Huius vxor Plotina quamprimum ingrederetur in palatium, essetq́; adhuc in gradibus, talis (inquit) huc ingredior, qualem me exire cupio.* Et Cic. ad Att. *Gradus templorum ab infima plebe completi erant.* Et in orat. pro Sest. *Gradus eius templi tollebantur.* Et pro domo: *Cum gradus Castoris conuellisti ac remouisti, tum vt modeste tibi agere liceret, homines audaces ab eius templi aditu atq; ascensu repulisti.* Sic gradile templi Genii dixit Am. Marcell. *lib.*23. Et in sacris paginis legimus 4. *Reg. c.*23. de gra-

de gradu templi Domini, in quo ſtetit Rex Ioſias. Liuius libro 41. in fine, *Gradibuſque aſcenſum ab Tiberi in Emporium fecerunt*. Fuerunt & Romæ Gradus Gemonii, quorum meminit Plinius *lib.5.c.*40. & etiam *lib.*8. ad quos damnatorum ignominioſa cadauera trahebantur. Dion *in Tiberio*, *ἀναβαθμοὺς* appellat; erat autem ſurrectus locus, ad quem per gradus conſcendebatur. Fuerunt pariter Romæ in foro gradus Aurelii. Cic. in orat. pro Flacco: *Hoc minimum eſt illud, quod non longe à gradibus Aureliis hac cauſa dicitur*. Et pro Cluentio apertius: *Gradus illi Aurelii tum noui, quaſi pro theatro illi iudicio ædificati videbantur*. In vnaquaque Vrbis parte erant & gradus ad piſtrina, vti conſtat ex deſcriptione antiqua Romæ, è quibus dabantur panes populo. Hinc panis gradilis apud Iuriſtas *in rub. C. Theod. de anno. ciui. & pane gradili, lib.*14. *tit.*17. Vnde Prudentius ad Symmachum:

Et quem panis alit gradibus diſpenſus ab altis.

Fuerunt pariter gradus in Comitio. Liuius lib. 1. *Statua Atii poſita capite velato, quo in loco res acta eſt in Comitio, in gradibus ipſis ad læuam Curiæ fuit*. Vlterius ſciendum, gradus à ſcala differre, eo quod minoris aſenſus ſint gradus, maioris vero ſcalæ. Quamuis non negandum, & gradus aliquando ſcalas & ſcalares dictos.

C. SVET. TRANQVIL. IN VESPASIANO.

CAP. I.

Non negauerim iactatum à quibuſdam, Petronii patrem è regione Tranſpadana fuiſſe mancipem operarum quæ ex Vmbria in Sabinos ad culturam agrorum quotannis commeare ſolerent.

MAncipem definit Feſtus quiſquis à populo aliquid emit, conducitve, quia ſublata manu, ſignificat ſe authorem emptionis ſeu conductionis eſſe. Pædianus *in* 1. *in Verr. act.* Mancipem eſſe ait, qui quæſtus ſui cauſa exigenda à ſociis ſuo periculo exigat, & Reipublicæ repræſentet, & erat Manceps publicanorum princeps. Namque in conductione vectigalium tributorum, alicuiuſve operis publici inſeruiebant Manceps, Præs, & ſocii; manceps princeps erat

 in con-

in conductione, præs sponsor, seu fideiussor, socii vero, qui in partem quęstus & iacturę à mancipibus & præsidibus vocabantur, quod præter Asconium Polybius etiam affirmauit. Cicero in Verr. *Mancipes à ciuitatibus pro frumento pecuniam exegerant.* Et rursus: *Quum frumentum ex decumis Romam mancipes aduexissent.* Erat itaq; fere idem manceps, quod redemptor vel conductor. Siquidem conductor pro redemptore accipitur, teste Iauol. *l. quadragesimaquarta, D. de fideicom.* reuera tamen manceps ab his differt, nam sicuti manceps versabatur proprie circa publicos reditus, ita redemptores seu conductores proprie dicebantur, qui opus certo pretio faciendum suo periculo conducebant. Ita Cicero in Verr. *Vt eam statuam faciendam locent, quantique locarint, tantam pecuniam redemptori soluendam attribuendamque curent.* Et libro de Diuinat. *Redemptor qui columnam illam de Torquato conduxerat faciendam.* Ita Vlpianus, *l. trigesimanona, D. de rei vend.* ait, *Redemptores, qui suis cementis ædificant.* Hinc redemptor pontis, qui pontem sartumtectum tuendum conducit, *l. Labeoni, l. 60. §. octauo, D. locat.* Manceps quoque dictus aliquando custos vel præfectus. Ita Prudentius περὶ στεφάνων, custodem carceris mancipem vocauit. Et manceps Thermarum, qui curam earum habebat, *l. prima, C. Th. de mancip. ther.* & præfectum reditibus mancipem vocauit Socrates *libro quinto hist. Ecclesiast.* Et Plinius *libro decimo, capite quadragesimotertio.* Officinæ mancipem dixit, hoc est, magistrum. Quum itaque Suetonius T. Petronium mancipem operarum scribit, vtroque modo possumus interpretari, scilicet vel pro conductore operarum, vel pro præfecto seu præposito operibus; & vtram maluerit lector expositionem, rationi erit consentanea.

C. SVET.

C. SVET. TRANQVIL. IN VESPASIANO.

CAP. III.

Inter hæc Flauiam Domicillam duxit vxorem, Statilii Capellæ Equitis Romani Sabracensis ex Africa delegatam olim, Latinæque conditionis.

TVrnebus lib. Aduerſ. 22. cap. 16. *Delicatam*, non *delegatam* legendum contendit; Cui & Torrentius aſſentiri videtur, & *delicatam* exponunt amicam & concubinam Domicillam & in delitiis habitam à Statilio Capella. At doctiſſimi viri corrumpunt potius, quam corrigunt Suet. textum, nec vocis *delicatam*, genuinum ſignificatum percipiunt. Non enim veriſimile eſt, Veſpaſianum alioquin virum præſtantiſſimũ, vxorem duxiſſe alterius concubinam, nec Suetonium actionem præcipuã tanti Principis obſcuris verbis inuoluiſſe. Ad hæc nullibi ego lego, pueros dedicatos pro cynædis, & mulieres delicatas pro concubinis accipi à ſcriptoribus antiquis. Namq; Spartiani locus in Hadriano à Turnebo adductus ad id comprobandum nihil facit. Etſi enim Hadrianũ pueros delicatos Traiani curaſſe & ſepeliſſe tradat Spartianus *in illo*, (vbi tamen & minime legendum, *delicatos*, ſed *delegatos*) nihilominus in voce hac nihil obſcœni ineſſe affirmamus. Namq; ex Dione habemus, Traianum iuſtitia, fortitudine, & bonitate præſtantem, cunctaque in eo optima atque præſtantiſſima extitiſſe. Namque etſi in puerorum amorẽ natura pronus eſſet, & vino naturaliter deditus, tamẽ nihil ob eas cauſas turpiter aut nequam fecit paſſuſve fuit. Nec minus Suetonii authoritas *in Tito*, *cap.* 7. à Torrentio addita, per delicatos, *exoletos* intelligi debere, conuincit, ſi illius verba recte perpendantur, ait enim: *Quoſdam è gratiſſimis delicatorum, quamquam tam artifices ſaltationis, vt mox Scenam tenuerint, non modo fouere prolixius, ſed ſpectare in publico, omni cœtu ſuperſedit.* Nec minus inſcriptio antiqua à Turnebo adducta fidem vllam facit, quæ eſt talis:

TEIÆ EVPHROSINÆ RVFINÆ V. V.
DELICATÆ.

Nam

Nam quum binæ illæ notæ, V. V. Virginem vestalem signēt, quis impudicitiæ eam iure arguet? vt recte Torrentius adnotauit; in hoc tamen & ipse arguendus, quod vocis *delicatæ* in inscriptione, verum significatum non assequutus est, vel alterum reticuit. Siquidem, prisci *delicati* pro *dedicati*, & *Diis sacrati* vsurparunt, teste Aldo Manutio & Nicolao Perotto, illo *in addit. ad Calep.* hoc *in Cornucopia*; quo in sensu accipienda dictio illa, *delicata*, in inscriptione adducta. Ad hæc nec in propria significatione *Delicatum* vllam obscœnitatem continere facile conuincitur, sed tantummodo, plenum deliciis, & in deliciis & otio viuentem vel habitum significare, ex mox dicendis palam fit; & ob id eneruatum gregem delicatum vocauit Victor. Cic. *ad Att.* Iuuentutem delicatam dixit, hoc est, otio & deliciis deditam & lib. de Nat. Deorum: *Epicurus quasi pueri delicati nihil cessatione melius existimat.* Et iterum, molles & delicatas voluptates appellauit. Et in oratione pro Muræna: *Asia ista referta, & eadem delicata.* Et de clar. Orat. lib. *Adolescens delicatus*, & ventos eos quos ἐτησίας dicunt Græci, ob hoc somniculosos & delicatos vocatos à nautis, quod incipiant tantū flare circa meridiē, & ante Solis occasum desinant, tradit Perottus *in Comm. linguæ Latinæ.* Cic. in Catilinam: *Puer lepidus & delicatus.* Et pro Mil. *Muliebri & delicato ancillarum puerorumque comitatu.* Et lib. Off. *Delicatum sermonem* aliquem in re seria conuiuio dignum inferre. Et in Pis. *Is omnia adulteria delicatissimis versibus expressit.* Et ad Atticum, *delicatum conuiuium.* Et in Paradox. *Delicata regum patera,* Et in 7. Verr. *Qui tam beati vt iste est, non sumus, tam delicati esse non possumus.* Et delicata nauigia nuncupauit Suetonius, *in Vitellio*, *cap.* 10. In sacris Bibliis pluries D. Hieronymus hac voce, sine vlla obscœnitate vsus est. Vt Deut. 27. *Mulier tenera & delicata*; Et Reg. 2. cap. 3 *Ego autem adhuc delicatus & vnctus Rex.* Et 1. Paralip. 22. *Filius meus paruus est & delicatus* Et Esa. 47. *Hæc delicata habitans*, & 58. *Sabbathum delicatum.* Et Ierem. 6. *speciosa & delicata*, & 31. *puer delicatus*, & 49. *filia delicata*, & Daniel. 3. *Susanna erat delicata.* Ex quibus omnibus satis superque patere existimo, Delicatum nihil turpitudinis in se continere; sed tenerum, deliciosum, & in deliciis educatum vel

vel habitum significare. Turnebi itaq; omittenda emendatio; Nec minus recipienda Petri Pithœi sentẽtia, qui lib. Aduers. suorum 2. cap. 9. *delegatam* legendum contendit, id est, pœnæ nomine vinctam, ob rationes à Torrentio aduersus adductas, & alias, quas referre superuacaneum duco. Constanter itaq; affirmandum puto; legendum *delegatam*, quod omnes fere textus habent, scilicet, non quidem creditam, commissamq;, ac demandatam, vt coniectura affirmat Torrentius; cui tamen assentior reponendum pro Statilii, *Statilio*, & pro Equitis, *Equiti*, & sic de aliis in datiuo casu, non genitiuo. Et vt tandem vltimam manum huic rei imponamus; Ego *delegatam* interpretor, ea in significatione, quæ Iuristis est familiaris, hoc est, assignatam seu designatam coniugem, scilicet Statilio Capellæ, & sponsam destinatam. Sic dicunt Iuriscõsulti *delegare nomen*, id est, assignare debitorem alium, qui pro te soluat, *toto titulo D. de nouat. & deleg.* quod pariter obseruamus apud Senecam *lib.* 4. *de benef. c.*11. Deos deleg. *de Clement. c.* 15. exili Massiliæ delegato, sic Paulus *delegatam pecuniam* dixit, pro decreta & designata, *l.* 2. *ad leg. Iul. pecul.* sic Sueton. de Nerone: *Nulli delegauit officium, vt non adiiceret, &c.* hoc est, decreuit, officium assignauit, dedicauit, destinauit, & spopondit, & Perottus *in Com. linguæ Latinæ, Epigr.* 22. delegatam interpretatus est *dedicatam*, & in sacra scriptura Reg. 11. *cibum constituit & terram delegat.* Sed huic nostræ interpretationi quis forte obiiciet; Domicillam Latinæ conditionis à Suetonio dictam, & à Sexto Aurelio Victore simpliciter libertam vocatam, ideoque minime potuisse delegari seu desponsari Statilio Equiti Rom. Nam id per leges vetitum erat, vt alias fuse docuimus. Cui sic satisfacimus, antea, quam Domicilla delegata seu promissa esset Statilio Equiti Rom. pronuntiatam ciuem Romanam recuperatorio iudicio, asserente patre Flauio Liberali, quod ex Suetonii verbis facile colligitur; vnde & factum, vt Vespasiano ciui Rom. nubere potuerit, sponsione seu delegatione facta Statilio irrita, vel effectum minime sortita.

C. SVET

C. SVET. TRANQVIL. IN VESPASIANO.

CAP. V.

Prandente eo quondam, canis extrarius triclinio manum humanam intulit, mensaque subiecit.

QVidam *externus* reponendum putat, eo quod extrarius minime vox Latina sit, at profecto iniuria: nam non solum Latinam esse vocem, sed & maxime propriam constat, & ab extero & externo differentem. Namque ait Festus, Extrarium dici, qui extra focum iusque nostrum ac sacramentum est. Extraneum vero dicunt Grammatici, quasi exterraneum, hoc est, alienigenum, & ex altera terra, quod & Beroaldus ipse docet. Iure itaque Suetonius *canis extrarius* scripsit, significans canem fuisse extra focum Vespasiani: minime vero ex iis, qui domi alebantur, quod etiam ex mox dicendis apertius reddetur. Apuleius in secunda Apologia scribit: *Praeterea minabatur si extrario nupsisset, nihil se filiis eius, ex paternis eorum bonis testamento relicturum*; Vbi proculdubio extrarius accipitur pro eo, qui non sit domesticus, & ex eadem familia. Et Terentius in Phormione:

Hanc conditionem si cui tulero extrario.

Apud Lucretium quoque legimus, *lucem extrariam*. Cicero de Inuen. ad Her. *Quum ipsam rem, quam nos fecisse confitemur, iure factam dicimus, sine vlla assumptione extrariae defensionis.* Ita & extraria vis, apud Iurisconsultos, *l. trigesimaprima, §. fina. D. locat.* Quintilianus, libro septimo, capite secundo, *Quum in personam certam transfertur accusatio, aut in extrarium*, id est, extra rem, de qua agitur. Ex his itaque constitutum sit, recte & Latine *extrarius canis* dictum Suetonio, & magis proprie, quam si exterum vel extraneum scripsisset.

C. SVET.

C. SVET. TRANQVIL. IN VESPASIANO, CAP. VIII.

Classiarios vero, qui ab Hostia & Puteolis Romam pedibus per vicos commeant, petentes constitui sibi aliquid calcearii nomine, quasi parum esset, sine responso abegisse, iussit post hac excalciatos cursitare, & ex eo ita cursitant, &c.

CAlciarium interpretantur omnes donatiuum, quod dabatur in coemendis militum calceis, vt *in Pandectis Florentinis* legitur, vbi fit mentio apud Vlpianum, *Lcum hi, §. qui transigit, D. de transact.* De calceario quoque, arbitrio Prætoris transigendum est. Legimus etiam in l. Diariis, D. de alim. & cib. lega. *Diariis & cibariis relictis neque habitationem, neque vestiarium, neque calciarium deberi palam est.* Classiarios itaque milites petentes calcearium, non solum abegit Vespasianus, sed & in posterum in ignominiam, vt excalceati cursitarent, iussit. Et quod Suetonius Calcearium vocat, vocasse puto Tacitum *libro 3. Histor.* Clauarium, id est, donatiuum in clauos calcearios impendendum; quod antea à nemine animaduersum scio. Vnde & clauarius appellatus Suetonii pater, quod præfectus fuerit clauario donatiuo Imperatorio inter milites dispartiendo. Quod enim calceis militaribus calcearentur milites, constat ex Lampridio *in Alexandro*, vbi inter vestimenta militaria connumerat & calciamenta. Et apud eundem *milites calceati* dicuntur. Et Flauius Vopiscus *in epistola militari Aureliani* scribit: *Militis arma tersa sint, ferramenta samiata, calciamenta fortia.* Et D. Paulus in armatura Christianorum inserit, *vt habeant pedes calceatos.* Et D. Hieronymus in lib. quid cauendum, in libris περὶ ἀρχῶν, & in epistola de Origenis erroribus, docet calceatis pedibus pergere, necubi à serpentibus mordeatur. Et in Deut. *Ferrum & æs calciamentum eius.* His autem fortibus calciamentis seu militaribus infigi solitos clauos peracutos, præsertim in ea parte, in qua planta pedis circumuestitur calceo, vt firmius solo pes militis in pugna hæreret, palam fit ex Iosepho *de bello Iudaico, libro septimo, capite tertio*, vbi de Iuliano fortissimo milite ita scribit: *Calceos habens creberrimis, atque acutis clauis,*

vt cateri

vt cæteri solent milites, fixos, dum strato saxeis crustis solo occurreret, labitur, magnoque cum sono armorum solo deiectus in tergum fugientes reduxit. De eodem Iuliano & Egesippus de excidio Hierosolymitano *libro* 5. *cap.* 30. inquit: *Hic Iulianus, qui tergo imminebat hostium, dum alios perimit, & claustro coercet, ipsa alacritate incautior, confixum clauis calciamentum gerens, vsu militarium virorum, non considerauit polito lapide solum stratum, quod cauendum foret, sed quasi in campo præliaretur securus labitur, & ingentem strage sua sonitum dedit.* Apud Plinium *libro* 10. *capite* 18 & *libro* 34. *cap.* 14. obseruamus clauos caligares, quos ferreos vel ex chalybe paratos *libro* 22. *cap.* 22. tradit; quibus in locis legendum potius *caleares*, quam *caligares* existimamus; quum & apud eundem *lib.* 33. *cap* 3. legamus, Agnonem Alexandri magni præfectum aureis clauis suffigere crepitas solitum. Quinimo Valerius Maximus, *libro* 9. author est, Antiochum Syriæ Regem, & milites exercitus eiusdem magna ex parte aureos clauos crepidis subiectos habuisse. Hinc apud Suetonium *in Vespasiano, cap.* 23. legimus: *Mulionem in itinere quodam suspicatus ad calceandas mulas desilisse, vt adeunti litigatori spatium moramque præberet, interrogauit quanti calceasset.* Quo in loco calceare mulas, soleis ferreis pedes munire significat. Ita Plinius *lib.* 11. *cap.* 45. de camelis scribit: *Pes imus vestigio carnoso, qua de causa in longiore itinere sine calceatu fatiscunt.* Et Catullus ad Coloniam inquit:

Et supinam animam graui derelinquere cœno
Ferream vt soleam tenaci in voragine mulam.

Ita & metaphorice apud Plautum *in Captiuis*, parasitus Ergasilus sedentes calceatos pedes habere ioco dixit, id est, ferreos, vel ferro munitos.

C. SVET. TRANQVIL. IN VESPASIANO.
CAP. XXI.

Post decisa quæcunque obuenissent negotia, gestationi, & inde quieti vacabat; accubante aliqua Pallacarum, quas in defunctæ locum Cænidis plurimas substituerat.

NOn ab re Suetonius elegantissimus historiæ scriptor voce Græca ad Latinos translata vsus est, poterat enim *concubi-*

concubinæ, pellicis, aut *amica* vocibus vti, quæ Latinis frequentes ſunt. Cuius rei cauſam, (non enim id caſu & inconſulto factum exiſtimo) quum interpretes prætermiſerint, reticere nolumus. Pallacam παλλακὴν Græci dixere, aliud quam voces iam dictæ, & quid differens ſignificantem. Nam ſicuti Pellex ea proprie dicitur, quæ cum eo concumbit, qui vxorem habet, ita Pallaca ſeu Pallace proprie vocatur, quæ cum cœlibe conſueſcit: quæ diſtinctio colligitur ex Feſto *libro* 14. ſcribente: *Pellicem eam antiqui nominabant, quæ vxorem habenti coniungebatur.* Et Gellio libro 4. cap. 3. *Pellicem autem eam appellatam, probroſamque eam habitam, quæ iuncta conſuetave eſſet cum eo, in cuius manu mancipioque alia matrimonii cauſa foret*; Quod lege antiquiſſima hac oſtenditur, quam Numæ fuiſſe accepimus: *Pellex AEdem Iunonis non tangito, ſi tangit, Iunoni crinibus demiſſis agnum fœminam cadito.* Ouid. *lib. 6. Metamorph.* de Philomela:

Pellex ego facta ſororis.

Et Cicero pro Cœlio: *Vxor generi, nouerca filii, filia pellex.* Et Suetonius ipſemet *in Cæſare, cap.* 49. Cæſarem ipſum Bithyniæ Reginæ Pellicem dixit, quod cum eo Nicomedem Regem rem habuiſſe crederetur. Liuius *libro 4. belli Macedonici*, Perſeum Philippi Regis filium ex pellice ortum, & Demetrium ex iuſta matrefamilias, dixit. Pallacam autem dici, quæ cum non vxorato rem habet, patet ex Plinio ſcribente, *libro* 35. *cap.* 10. Alexandrum Apelli dono dediſſe Campaſpem ſibi dilectam, & Pallacem, quam ob formę præſtantiã quum nudam illi pingendam tradidiſſet, Apelles illius amore captus eſt. Ita & Q. Curtius geſtorum Alex. Magni ſcriptor, eadem voce Pallacis vſus eſt, quamuis incuria librariorum, in quibuſdam exemplaribus *Pellicem* legamus. Sic *in lege Maſſurius, de verb. ſign.* adnotauit Budæus, Pallacem dici Græco verbo eam, quæ vxoris loco in domo ſine nuptiis ſit, quam iniuſtam vxorem vocaſſe Iuriſconſultum puto, *in l. ſi vxor, § ſed ſi ea ſit. D. de adult.* quam ibi illegitimam & putatiuam exponunt Gloſſa, & Bart. licet alii authoritate Homeri *lib. 9. Iliad.* iniuſtam vxorem exponãt, cum qua quidem matrimonium ſit, ſed nõ ſolenniter celebratum. Hanc noſtram diſtinctio-

nem confirmant Paulus *in d. l. Massurius* 144. *de verb. sign.* addens authoritatem Flacci *in lib. de iure Papiniano*; & Valla *lib. 6. Eleg. c.* 48. Quod vero per dictionem *Pallacarum* Suetonius intellexerit eas, quæ cum Vespasiano inuxorato commiscebantur, demonstrant verba illa; *quas in defunctæ Cænidis locum plurimas substituerat.* Huiusmodi autem fuisse Cœnidem docet idem Suet. *in Vesp. c.* 3. scribens: *Post vxoris excessum, Cœnidem Antoniæ libertam & à manu, dilectam quondam sibi, reuocauit in contubernium, habuitq; etiam Imperator pene iusta vxoris loco.*

C. SVET. TRANQVIL. IN VESPASIANO.
CAP. XXII.

Erat enim dicacitatis plurimæ, & fere scurrilis, ac sordidæ, vt ne prætextatis quidem verbis abstineret.

BEroaldus *prætextata verba* exponit obscœna, ita dicta, quod prætextatis nefas esset verbis obscœnis vti. Vel quod alii putarunt, quod nubentibus depositis prætextis, à multitudine puerorum obscœna clamarentur. Quæ expositio authoritati Festi innititur, eadem ad verbum scribentis. Torrentius prætextata verba exponit, quæ viros ingenuos minime decerent. Prætextatos enim vocabant ingenuos, quibus prætexta vti tantum liceret. Nam libertinis nunquam, nisi postremis temporibus prætexta vti haudquaquam fas fuit, teste Macrobio *libro primo Saturnalium, cap. sexto.* Turnebus *libro Aduers.* 24. *cap.* 36. interpretatus & ipse est prætextata verba obscœna, & turpia, sed aliam rationem assignat, à fabulis scilicet prætextis, quales Afranii fuere. In quibus fœdissima & turpissima dicta & argumenta erant; fuerunt enim Comœdiæ quædam prætextæ, quædam togatæ; Vnde Horatius cecinit:

Vel qui prætextas, vel qui docuere togatas.

Ego sicuti has interpretationes non reiicio, nec improbo, tamen nimis extortas & à longinquis petitas censeo. Proinde prætextata verba expono *puerilia*; Ita vt sensus sit, Vespasianum dicacitati adeo addictum, vt nonnunquam à scurrilibus, sordidis & puerilibus verbis non abstineret. Sic enim & interpretor illud Macrobii lib. Saturnal. 2. *Hac nobis sit literata lætitia,*

[il]lita. & docta cauillatio, vicem planipedis & subulonis, impudica, [&] prætextata verba iacientis; non enim impudica & prætextata [i]lli synonyma, sicuti nec Suetonio scurrilia, sordida, & [p]rætextata verba. Facile autem hæc nostra interpretatio [c]omprobari potest; Siquidem omnibus receptum, pueros [&] puellas Romæ prætexta vsos vsque ad annum decimum-[se]ptimum, quo præterito virilem togam assumebant, præ[tex]ta deposita; sic Cic. in proœmio Lælii: *Pueri togam sumen[tes p]rætextam deponebant*. Et in Verr. *Eripies igitur pupillæ togam [pr]ætextam*. Et iterum: *Pupillus cum toga prætexta*. Clarius au[te]m Suetonius *in Augusto, c. 56*. vbi illum questum ait, quod [a] vniuersis filiis suis adhuc prætextatis assurrectum esset, & [c]. 8. vbi illum duodecimum annum agentem auiam Iuliam [de]functam pro concione laudasse scribit, quadriennio post [vi]rili toga assumpta. Et Macrobius *libro Saturnal.* 1. tradit Tarquinium Priscum filio suo decimumquintum annum agenti, eo quod bello Sabino hostem percusserat, prætex[ta]m donasse, quæ postea communis fuit pueris nobilibus, quod pariter confirmat Val. Max. *capite de Indole*; Hinc prætextata ætas, pro puerili, Gellio *libro primo, cap. 23*. & Iurisperitis, *l. 3. §. fina. de lib. exhib. lib. 43. P. tit. 29*. & prætextatum, prætextatamque pro puero & puella, 4. *Instit. tit. de Iniuriis*, §. 1. Ita Iuuen. *Sat.* 10.

Ne prætextatum rapuit Nero loripedem, vel
Strumosum. ————

Et mores prætextatos, id est, pueriles, dixit idē author *Sat.* 2.

Sic prætextatos referūnt Artaxata mores.

Et prætextati anni, id est, pueriles, Plinio *lib. 33*. Erant itaque Suetonio prætextata verba, puerilia scilicet, & non grauia, qualia Imperatori Vespasiano (inquam) conueniebant.

C. SVET. TRANQVIL. IN TITO.

CAP. III.

E pluribus comperi, notis quoque excipere velocissime solitum.

NOtis scribere, multifariam accipi posse ex veterum scriptorū monumentis colligimus. Nā vulgo tabellio-

num primas exceptiones & præscriptiones informes, Notas appellauere Iuristæ, *vti in c. cum P. tabel. de fid. instrument.* quas postea transcribunt notarii in proprio Codice, quas & vulgo appellant minutas, eo quod minutis literis scribantur, & etiam protocolla, vocant & *Bastardellum*, vt notat Baldus *in rubrica, de fide instrumen.* videlicet quum scribit Notarius, *talis Petrus, talis loci vendidit, &c. talem rem, &c. Ioanni, &c. præsentibus talibus, &c. renuncians, &c.* A notis dicti notarii. Secundo Notis etiam dicuntur scribere, qui vice verborum extensorum vtuntur characteribus quibusdam, veluti apud antiquos, M. mille scribebatur, ↀ M ↀ decem millia, X. denarium, H-S. Sestertium, & alia huiusmodi, quibus notis vetitum scribi testamentum, *l. sed cum patrono 6. § fin. de bonor. possess. P. § 1. de testam. imperf. in auth.* Huiusmodi autem notis pleni olim erant Iurisconsultorum libri; sed Iustinianus quicquam in libris suis notis scribi vetuit, *l. 2. § penult. C. de vetere iure enucl.* Et ante Iustinianum si quæ notis in testamento scripta erant, pro nõ scriptis habita. *Paulus, in l. 6. de bo. possess. & in l. 40. de test. milit.* Vnde Tiberius Imperator legatum à Liuia Augusta Galbæ in testamento factum, quia notata, non perscripta erat summa, quod quingentis erat, ad quinquagies reduxit, & tandem legatum pro irrito habuit, *ex Suet. in Galba, cap. 5.* A postremis etiam Imperatoribus idem vetitum, tradente Basilico Orientis Imperatore, se aduertisse occasionem maleficii prauis hominibus dari, si scribantur notæ pro verbis, ideoque sanxit vnciam, sextans, semis, & alia huiusmodi, literis, non notis scribi, vti *in const. 2. Basilii, περὶ σημείων* legitur. Tertio scribere notis dicebantur antiqui, quando litera singulari vtebantur pro dictione, sine vlla coagmentatione syllabarum, vti quando vna litera pro alia, vel numeri pro literis scribebantur; Ita vt ex earum vnione nullus sensus percipi possit, nisi ab illo qui notarum significationem calluerit, vulgo dicunt *scriuere in Zifra*; Plutarchus *in Catone*, compendio quædam dictionum appellat, nam inquit: σημεῖα ἐν μικροῖς καὶ βραχέσι τύποις πολλῶν γραμμάτων δύναμιν ἔχοντα. Has notas *Siglas* vocatas fuisse scribit Iustinianus Græca Pandectarum authoritate. Dd hisce notis Suetonius

tonius *in Cæsare, cap.* 56. inquit: *Extant & ad Ciceronem, & ad Familiares domesticis de rebus epistolæ, in quibus si quæ occultius perferenda, erant per notas scripta*, id est, sic structo literarum ordine, vt nullum verbum effici possit, quæ si quis inuestigare vellet, aut persequi, quartam elementorum literam, id est, d, pro a, & deinde reliquas commutet. Gellius *lib.* 15. *c.* 3. de Cæsaris notis scribit: *Cæsaris inueniuntur literæ singulariæ, sine coagmentis syllabarum, ex quibus confici nulla verba possunt.* De hoc scribendi genere sic Cicero Q. Valerio: *Reliquis Epistolis tantum faciam, vt notam apponam eam, quæ mihi tecum inuenit.* Et libro 15. ad Attic. Διὰ σημείων *scripseram.* Et Liuius: *Instruit secretis notis, per quas cognosceret sua mandata esse.* Quibus autem notis vteretur Titus, ad velocissime excipiendum, mihi videtur aperte declarare Plutarchus *in Catone* scribens, orationem ipsius Catonis, & eam quidem solam exscriptam seruatamq; fuisse Cicerone Consule, velocissimos scriptores deponente atque docente, vt per signa quædam, & paruas breuesque notas, multarum literarum vim habentes, ita quidem vt literæ (sicuti etiam scribit Seneca) dictiones referrent, Catoniana dicta colligerent; quam orationem aduersus Cæsarem de Catilinæ sociis, notis exceptam sua adhuc ætate extitisse idem Plutarchus attestatur. De hoc genere scribendi Seneca *lib. Epist.* 14. *ad Lucilium*, habet: *Quid verborum notas, quibus quamuis citata excipitur oratio, & celeritatem linguæ manus sequitur.* Solinus huiusmodi notis scriptam fuisse Homeri Iliadem, quæ nucis putamine contineretur, author est. De huius generis scriptione & Quintilianus *libro vndecimo, capite secundo.* Et Manilius Astronomicus *ad Augustum lib.* 4.

Ille scriptor erit felix, cui litera verbum est,
Quinque notis linguam superet, cursumque loquentis
Excipiet longas noua per compendia voces.

Et Ausonius Epigram. 150.

Puer notarum præpetum solers minister aduola
Bipatens pugilar expedi.

Et de Cassiano martyre Prudentius περὶ στεφάνων, Hym. 19.

Magister literarum sederat

Verba notis breuibus comprendere cuncta peritus,
Raptimque punctis dicta prapetibus sequi.

Varro apud Seruium in 6. Æneid. *In foliis palmæ interdum notis, interdum sermonibus scribebat.* De notis autem plura Isidorus *lib.1.c.21.* Et Trithemius Abbas *de Polygraphia* scripsere.

C. SVET. TRANQVIL. IN DOMITIANO. CAP. IIII.

Nam venationes, gladiatoresq; & noctibus ad Lychnuchos, nec virorum modo pugnas, sed & fœminarum.

MVlieres etiam nobiles in publicis ludis aliquando operam suam fecisse memoriæ proditum est. Quod ex Dione retulit in Domitiano Xiphilinus de Ælia Catula muliere nobilissima & ditissima, & natu grandi, nata annos octoginta, hæc etiam ibibem addens: *Id vero turpissimum visu atque grauissimum fuit, quod viri fœminæque, non solum Equestris, sed & Senatorii ordinis in Circum & Amphitheatrum ingressa sunt.* Præterea fuisse à Domitiano institutas fœminarum pugnas testatur Papirius, quum ait in primo Syluarum Syl. vltima.

Stat sexus rudis, insciusque ferri
Et pugnas capit improbus viriles,
Credas ad Tanaim, ferumque Phasim, &c.

Et Iuuenalis fœminarum impudentiam, quæ sub Domitiano in pugnas Theatrales descendebant, ita satyrice dilacerat:

—— ——Neuia Tuscum
Figit aprum, & nuda ferat venabula mamma.

Suetonius *in Nerone c.11.* scribit de Circensibus loquens: *Ex vtroque ordine & sexu plerique ludi ras partes sustinuerunt.* Martialis quoque describens Amphitheatrum Domitiani *in Epigram.6.* fœminei prælii ita meminit:

Belliger inuictis quod Mars tibi seuit in armis,
Non satis est Cæsar, sæuit & ipsa Venus.
Prostratum Nemeis, & vasta in valle Leonem,
Nobile & Herculeum fama canebat opus.

Prisca

Prisca fides taceat, nam post tua munera Cæsar,
Hæc iam fœminea vidimus acta manu.

Hinc & illud Iuuenal. Saty. 2.

Luctantem pauca, comedunt coliphia pauca.

Quantum autem à bonis moribus id alienum fuerit, ex eo scire licet, quod teste Lactantio Grammatico, antiquitus apud Græcos omnes, sacrorum legibus interdictum fuit mulieribus, ne se Olympicis certaminibus, spectandi gratia immiscerent. Vnde Thebaides primo Papinius:

——Exclusæque expectant præmia matres.

Et Menander Rhetor scriptum reliquit, quod in quibusdam Panegyricis non visuntur mulieres, vt in Olympia. Et Pausanias *Eliacorum primo* inquit, Pherenicem, quod Olympicorum tempore Alpheum amnem transire ausa esset, quod capitale erat, quæsitam ad pœnam. Author est Pausanias, eo quod Calipatria mentito habitu Gymnastico in arenam descendisset, legem in reliquum latam, vt in certamine nudi prodirent Gymnastæ. Apud Suetonium *in Tiberio, cap. 35.* habemus, fœminas famosas ad euitandas legum pœnas, iure ac dignitate matronali sponte exolutas, lenocinium profiteri, vt & operam suam Scenæ impune locare possent. Quod & viros profligatissimos fecisse etiam tradit, quum scilicet eadem ratione & viri infames impune in arena versabantur. Papinianus in l. 10. de adult. *Mulier* (inquit) *quæ euitandæ pœnæ adulterii gratia lenocinium facit, aut operas suas Scenæ locauit, adulterii accusari damnarique Senatusconsulto potest.* Plutarchus *in Apophtheg.* tradit, apud Lacedæmonias prohibitum fuisse mulieribus ad Comœdiarum spectacula pergere. Verum ne illum morem tantum fuisse Græcis quis existimet, legat Æmylium Probum *in proœmio Vita. Imper.* vbi Romanos maxime abominasse tradit, quod mulieres ad spectacula publica interessent, vnde Theodosius & Valentinianus *in l. consensu, l. 8. §. vir quoque, de repud. lib. 5. C. tit* 17. enumerant inter causas, ob quas vir vxoré repudiare potest, si vxor circensibus vel theatralibus, vel arenarũ ludis & spectaculis, in illis locis, in quibus hæc assolent celebrari, marito prohibẽte fuerit. Et Octauius Augustus, teste Suetonio *in illius vita,*

Ecce nummos tres habes,
Abi, atque obsonium affer.

Appellauerunt etiam antiqui Romani sportulas sportellas illas, quas obsoniis & penuariis rebus refertas singulis patritiis exhibebant Principes viri & Imperatores lætitiæ ergo & liberalitatis, loco cœnæ rectæ, vt alias adnotauimus, quæ dispensabantur in primo limine domus. Vnde Iuuenalis Sat. 1. scribit:

— Sportula primo
Limine parua sedet, turba rapienda togatæ.

Et Martialis *lib.* 8. *Epigram.* 50. ad Cæsarem Domitianum:

Grandia pollicitis, quanto maiora dedisti
Promissa est nobis sportula recta data est.

Hinc forte Cic. *in epist. ad Papir. Pæt.* sportellas genus quoddam bellariorum appellauit. Interdum vero sportulæ huiuscemodi obsoniariæ loco, numi certa quantitate dabantur, vtputa centum quadrantes. Quod colligimus ex Martiale, *lib.* 1. *Epigram.* 2. ad Flaccum:

Dat Baiana mihi quadrantes sportula centum,
Inter delicias quid facit ista fames?

Et *lib.* 3. *Epigram. lib.* 7. de sportula:

Centum miselli iam valete quadrantes.

Et Iuuenalis Sat. 1.

Sportula quid referat, quantum rationibus addat
Quid facient comites, quibus hinc toga, calceus hinc est,
Et panis, fumusque domi, densissima centum
Quadrantes lectica petit.

Vbi Domitius interpres: *Ex sportula*, inquit, *omnia sibi coemebant, quæ ad victum & cultum pertinebant.* Vnde Martialis lib. 5. Epigram. 77.

Sportula nulla datur, gratis conuiua recumbis,
Dic mihi, quid Romæ Gargiliane facis?
Vnde tibi togula est, & fuscæ pensio cellæ,
Vnde datur quadrans, vnde vir es Chiones?

Mos autem erat, huiusmodi sportulas impartiri nobilibus tantum; vnde Martialis ipse:

— Iubet à præcone vocari

Ipsos Troiugenas, nam vexant limen & ipsi
Nobiscum, da Prætori, da deinde Tribuno.

At & aliquando plebeis hominibus vna etiam datas sportulas obseruamus. Plinius enim ad Traianum scribens, ita inquit: *Qui virilem togam sumunt, vel nuptias faciunt, vel ineunt magistratum, vel opus publicum dedicant, solent totam bullam, atq; etiam è plebe non exiguum numerum vocare, binosq; denarios, vel singulos dare, quod an celebrandum, & quatenus putes, rogo scribas. Ipse enim, sicuti arbitror, præsertim ex solemnibus causis concedendum iussisti inuitationes.* Et Traianus ad Plinium rescribit: *Merito vereris ne in malam speciem incidat inuitatio, quæ & in numero modum excedit, & quasi per corpora, non viritim singulos ex notitia ad solemnes sportulas contrahit.* Nuptiales sportulas in eundem sensum obseruamus apud Apuleium, quippe inquit: *Ita placuerat in suburbana villa potius vt coniungeremur, ne ciues denuo ad sportulam conuolarent.* Erogationes illæ quoque, quæ in ordinem decurionum fiebant, id est, honorarium, quod decurionibus dabatur, sportulæ appellatæ fuere, de quibus Papinianus *in l. Spurij, in tit. de Decurionibus,* ita scribit: *Minores viginti quinque annis decuriones facti, sportulas Decurionum accipiunt, sed interim suffragium inter cæteros ferre non possunt.* Quod etiam ex Epistola Plinii ad Traianum, *lib.* 10. clare patet. Sed & pecunias illas, quæ à iudicibus vel viatoribus, id est, executoribus litium ac negotiorum pro salario dabantur, sportulas appellatas obseruamus. Multis in locis, & passim apud Iurisperitos, & præsertim in Iustiniani Codice titulus est notissimus, qui inscribitur *de sportulis.* In Instit. quoque Tribonianus ait: *Quum quidam maiorem veræ æstimationis quantitatem in libello conuentionis inseruit, & ex hac causa viatores, id est, executores litium, ampliorem summam sportularum nomine exegerint, tunc ad id, quod propter eorum causam damnum passus fuerit, reus triplum ab actore consequatur.* Suidas author est, decimam partem eius, quod à debitore petebatur, pro sportula dari solitum, *in authent. de iudic. §. si quis autem,* in causa, quæ centenario maior sit, coarctatum legimus, vt octo aurei soluantur, quum alioquin denos necessarium fuisset præstari. Has iudicum sportu-

las

lus in Gallia *espices* vocari, tradit Petrus Gregorius *Syntagmatum libro trigesimo sexto*, easque ibidem nimias, & ad libitum extorqueri conqueritur. In quem significatum & Græcos πρυτανεῖα accepisse, obseruauit Aristophanis interpres *in Nubibus*, vbi Strepsiades senex conqueritur, quod vereretur, ne Prytaniis condemnaretur. Interpres *Prytania* scribit nuncupari à Græcis, quod Romani sportulam dicunt. Prytanorum in eundem significatum meminit etiam Isocrates *ad Callimachum*. Prytanea autem à Græcis vocatas sportulas, quas dixere Romani, etiam existimare possumus in priori significatu, de quo nos supra per quandam similitudinem, eo quod in Prytaneo, qui locus erat Athenis Iudicibus & Magistratibus dicatus in arce dignissimus, alerentur publice, qui bene meriti erant de Republica. Ita Cicero lib. 1. de Orat. *Et vt ei victus quotidianus in Prytaneo publice preberetur.* Sportulas etiam in iure ciuili obseruamus, quandoque dici annua salaria, seu municipales erogationes (vt alii interpretantur) *in l. 120. D. de leg. 1.* Apud Cecil. *libro secundo*, sportulæ accipiuntur pro mercede aduocatis data. Sed & Cyprianus *Epistola trigesima quarta*, sportulas vocat, quæ Christianorum consuetudine Sacerdotibus distribuebantur, his verbis: *Presbyterij honorem designasse nos illis iam sciatis, vt ex sportulis iisdem cum presbyteris honorentur, & diuisiones menstruas æquatu quantitatibus partiantur.* Vnde etiam sportulantes appellari ab eodem, *Epistola sexagesima sexta*, quibus dabantur sportulæ. Apud nostrates pecuniæ, quæ in Ducali Cancellaria persoluuntur, sportulæ dicuntur à participantibus, qui à libellis & à secretis Principis sunt, quorum in numero & nos alias fuimus. Ex dictis clare patere existimo, hoc in loco sportulas publicas à Suetonio appellari, quæ rectæ cœnæ apponebantur, & illius vice exhiberi quandoque solebant. Ammianus Marcellinus *libro decimoquarto*, detestatur distributionem solemnium sportularum, & enumerat inter cætera, quæ antiquam Romanorum virtutem fregerunt, &c. Sportularum fit mentio nō semel in marmoribus antiquis; Vt in quodam in Ecclesia ruinosa Romæ prope portam

Portuen-

Portuensem: *FL. ANNII, qui die natali suo III. Kal. Maias sportulas viritim diuidendas voluit.* Extant alia in domo D. Francisci Nouelli: *T. Pomponius Repentinus Nomenclator dedicauit XV. Kal. Iul. M. Marulo, & Aeliano Coss. Ob Dedic. sportulas dedit singulis * II.*

C. SVET. TRANQ. IN DOMITIANO.

CAP. VII.

Geminari legionum castra prohibuit, nec plus quam mille nummos à quoquam ad signa deponi.

INter plura verbi (*deponere*) significata familiare & vsitatum est, custodiendam rem dare, de quo Iurisconsulti *per tot. tit. D. & C. depositi*, & depositum illud, quod custodiendum alicui datum est. Moris antiquis Rom. fuit, pecunias in foro Romano in æde Castoris deponere. Vnde Iuuenalis Satyr. 14.

——Aerata nullus in arca
Numus, & ad vigilem ponendi Castora numi.

Herodianus *lib.* 1. scribit, Romanos in templo Pacis pecunias suas deponere solitos. Iurisconsulti sæpe in æde sacra deponi debere iubent, vt *in l. ait prætor, in P. l. acceptum, de vsur. C.* Quod moris & Hebræis fuisse, elicimus ex 1. *Macchab. cap.* 3. vbi summus Sacerdos Heliodoro volenti exportare è templi ærario pecunias, ait, eas esse deposita & victualia viduarum & pupillatum. Author est Thucydides, primo Athenienses in templo Delii solitos deponere publicas pecunias, quod pariter confirmat Æmilius Probus *in Aristide*, qui etiam *in Annibale* tradit, depositum Gorthynis præsentibus factum in templo Dianæ. Cicero 2. *de Legib.* scribit, Alexandrum in Cilicia apud Solem in delubro deposuisse pecuniam, & Clisthenem Atheniensem cum rebus semet suis deposuisse in templo Iunonis Samiæ dotes filiarum. Et Plautus *in Bacch'd.* inquit: *Nos apud Thotimum omne aurum deponimus, qui illic Sacerdos Dianæ Ephesiæ est. Quin ipsa in æde Dianæ conditum est ibi.* Macrobius *lib.* 1. *Saturnal. c.* 8. tradit,

tradit, pecunias publicas solitas deponi in ærario, quod Romæ erat in Saturni templo. Quod sicuti pacis tempore, & ab vrbem incolentibus factum manifestum est, ita in bello à militibus secus actum obseruamus, præsertim ex hoc Suetonii loco, vbi habemus, milites, quæ super quotidianum vsum & necessarium victum superfluebant, ad signa deponere consueuisse. Cuius rei duplicem causam assignat Vegetius *lib.2.cap.20.* inquiens: *Diuinitus institutum est, quum milites publica sustinerentur annona, ex donatiuo. quod consequebantur, pars dimidia ipsis seruaretur, ne inutiliter se absumerent, & depositi memores signa non desererent.* In reddendo autem deposito inuiolabiliter fides seruanda, quod non solum ex sacris paginis, vti *Leuit.cap.6.* sed & ex legibus ciuilibus sancitum palam est, ita vt & furti depositum restituendum, etiam docuerit Baldus *in tit. depos.* Secus tamen Cic. quando scilicet vtilitas vel bonum publicum aliter suadent; ait enim lib. Offic. 3. *Si gladium quis apud te sana mente deposuerit, repetat insaniens, reddere peccatum sit, non reddere officium.* Et alibi: *Si quis apud te pecuniam deposuerit, & bellum patriæ inferat, reddesne depositum?* Huic publicæ vtilitati prospiciens Domitianus, quum animaduerteret, L. Antonium res nouas molientem, fiduciam etiam cœpisse ex duarum legionum depositorum summa, prohibuit, ne in posterum miles quiuis plus mille numos ad signa deponeret; Priscum morem penitus abolere non ex re putans, sed tutius moderamen futurum, si summam militaris depositi imminueret. Ælius Spartianus tradit, Pescenninum Nigrum Imperatorem tantæ seueritatis in re militari fuisse, vt omne argentum summouerit ab vsu expeditionali, addito, vt ligneis vasis vterentur; dicebat enim, posse fieri, vt sarcinæ militares in potestatem hostium venirent, seque barbaræ nationes argento nostro gloriosiores facerent. Iussit item, ne in zonis milites ad bellum aureos vel argenteos numos portarent, sed publice commendarent, recepturi post prælia, quæ dederant, addens, liberis eorum & vxoribus hæredibusque certe reddendum, qui venissent; ne ad hostes aliquid prædæ proueniret, si quid forte aduersi fortuna fecisset. Quum vero

vero secus aliquando factum, magnum incommodum subsequutum, quod Liuius testatus est *lib.33.* scribens, milites quamplurimos ab hospitibus oppressos, eo quod argentum in zonis negotiandi causa haberet in commeatibus. Addamus & nos, ideo pecunias militares reponi solitas apud signa, potissimum duplici ex causa. Primam elicimus ex Liuio, *libro* 22. vbi de pugna, quæ fuit ad Thrasymenum lacum, verba faciens, tradit, eum locum tutiorem fuisse: nam pro signis pugnabant antesignani, & post signa alia acies idem faciebat. Sola enim Aquila præibat, docente Plinio, *lib.10.cap.4.* & Iosepho *de bello Iudaico, lib.3.cap.5.* Secunda causa erat, quod nonnihil diuini & sacri signorum loco inesse credebant Romani; ideo Romani signa, quæ in castris ante prælium humi erant fixa, haud ante quam capitatis auspiciis in prælium prodibant, quæ si facilime euellerentur, prosperrimi augurii & indubitatæ victoriæ indicium habebatur; quod si econtra in euellendo magno conatu opus foret, malum omen portendebat; quod Cicero *lib. de Diuinat.* Liuius *lib.1. & 22.* tradidere. Ita Crassus cum filio in bello Parthico occisus, qui in prælium iturus, auellere signa vix potuit. Vnde & Virg. lib. 11.

—— Vbi primum vellere signa
Annuerint superi pubemq; educere castris.

Sicuti itaque, vt diximus, pacis tempore in æde aliqua sacra pecuniæ deponebantur, ita vigente bello à militibus penes signa, tanquam in loco sacro.

C. SVET. TRANQ. IN DOMITIANO.
CAP. VII.

Addidit & quartum stipendium militi aureos ternos.

Stipendium à *stipe* dictum, tradit Isid. *orig. lib.16.* stipendium vero militare ex publico, vt alias diximus, Senatum decreuisse, postquam tres exercitus opulentum oppidum Auxures diripuissent maximo cum plebis gaudio, constat ex Liuio, *lib.4. anno ab V.C.347.* quod de peditibus intel-

intelligendum est, non equitibus, quibus tantum triennio post præstitutum fuisse, ibidem Liuius testatum reliquit. Quantum autem fuerit tunc stipendium, nec apud ipsum, nec alios scriptores legimus, cuius rei causam elicere possumus, vt ego puto, ex eodem Liuio inquiente paulo infra: *Postremo indicto iam tributo, edixerunt etiam tribuni, auxilio se futuros, si quis in militare stipendium tributum non contulisset. Patres bene cœptam rem perseueranter tueri, conferre ipsi primi, & quia nondum argentum signatum erat, as graue plaustris quidam ad aerarium conuehentes, speciosam etiam collationem faciebant.* Ex quibus coniectari licet modum stipendii, quod in singulos milites persoluebatur, minime determinatum, quum eo tempore nullus nummus aut pecunia argento cusa extaret, sed pendere æs praue partitum & solutum esset. Quum vero signari aurum & argentum cœptum, singulo pediti fuisse asses quinque in singulos dies, coniectura pariter assequi possumus, quum nihil de re hac à scriptoribus historiæ memoriæ mandatum sit. Initio quidem perexiguum fuisse Polybius suo tempore ostendit; Quod autem quini asses fuissent indies, colligimus ex Suetonio *in Cæsare, capite* 26. vbi scribit: *Legionibus stipendium in perpetum duplicauit.* Verum quum Augusti excessus tempore, teste Tacito, denos indies asses milites acciperent, nec ipsum ampliasse militum stipendia, tradat Suetonius, *cap.*49. reliquum est, ante Iulium Cæsarem quinos asses meruisse singulo die pedites, & quod res, vt diximus, ita se habeat, audiamus Tacitum, *libro* 1. *Annal.* vbi de seditione Pannonica loquens, quæ per initia Principatus Tiberii accidit, milites eam agitantes dicunt: *Enimuero militiam ipsam grauem, infructuosam, denis in diem assibus corpus & animam æstimari.* Hoc autem stipendium auctum in denarium vsque, vt satisfieret legionibus tumultuantibus, à Tiberio inter cæteras conditiones petentibus, ex Tacito constat eodem libro. Petebant enim legionarii, vt singulis denarius in diem daretur, sextusdecimus annus stipendii finem afferret, nec vltra sub vexillis tenerentur, sed iisdem in castris præmium pecunia solueretur. Et paulo post: *Responsum est à concione, mandata esse*

Clementi

Clementi Centurioni, quæ perferret. Is orditur de missione à sexdecim annis, de præmiis finitæ militiæ, vt denarius diurnum stipendium foret; quod ipsis à Germanico concessum, elicimus ex eodem Tacito, eodem in libro scribente: *Germanicus superiorem ad exercitum profectus, secundam & tertiam decumam & sextam decumam legiones nihil conatus sacramento adigit. Quarta decima ri paulum dubitauerat, pecunia & missio, quamuis non flagitantibus oblata.* Denarius itaque legionario militi sub Tiberio in stipendium assignatus, quem sexdecim asses valuisse sub Augusto, & per consequens per initia statim assumpto ad Imperium Tiberio, tradidere Vitruuius *lib.3.* & Plinius *lib.33.cap.3.* His ita stantibus, sensum huius loci genuinum esse huiusmodi credimus; Quod primum fuerit stipendium diurnum assignatum quini asses, secundo deni, tertio sexdecim, quartum vero menstruum addidisse Domitianum ternos aureos, hoc est, ad ternos aureos vsque. Quod si *ternis aureis* legamus, ita enim legendum voluere etiam Iustus Lipsius *Elect.1.cap.2.* & Leuinius Torrentius *in Suet. in Cæs.cap.26.* erit sensus, Domitianum multiplicasse stipendium, additis singulo mense aureis ternis aureum quartum, siquidem aureum Romanum centum asses siue nummos valuisse, *in Othone Suetonij, cap.4.* demonstrauimus; & tricenos asses triginta diebus, quibus constat mensis, computatis singulo die decem assibus respondere, & ita prius tres aureos persolutos, facta supputatione, clare constat. Quod etiam ex Dione *lib.55.* confirmare possumus, qui de Domitiano loquens, ait: *Cum militibus septuagenæ quinæ drachmæ soluerentur, centenas dari iussit.* Ita vt sensus sit, trinis aureis priori stipendio quartum addidisse aureum, quod constare vigintiquinque drachmis ex ipso Dione probat Zonaras. Hunc itaque esse arbitramur sensum genuinum verborum Suetonii hoc in loco, qui tot viros celeberrimos fatigauit. Procedentibus temporibus, præsertim sub posterioribus Imperatoribus, quum Imperium mercari à militibus pecunia cœptum esset, stipendium nimium excreuisse constat. Ita Spartianus *in Seuero* scribit: *Deniq; militibus tantum stipendium, quantum nemo Principum, dedit.* Et paulo infra:

Infra: *Post hoc dato stipendio cumulatiore militibus,&c.* Nec obstant, quæ Capitolinus ex Epist. Imperat. Commodi ad Clodium Albinum, quem sibi successorem designabat, profert in hæc verba: *Habebis praterea dandi stipendij vsque ad tres aureos liberam potestatem.* Nam hęc intelligenda sunt non de stipendio ordinario, sed de additamento ad illud faciendo, quod veluti donatiui loco succedebat. Sic Spartianus in Hadriano: *Ternis iam per singulos aureis se absente diuisis.* Sententiam hanc nostram confirmat Ammianus Marcellinus lib.20.scribens: *Abstractum sibi torquem capiti Iuliani imposuit, qui rursus ad necessitatem extremam quamque periculum præsens vitare non posse aduertens, si remittere perseuerassent, quinos omnibus aureos, argentiq; singulà pondo promisit.*

C. SVET. TRANQ. IN DOMITIANO.
CAP. VIII.

Nummarios Iudices cum suo quemque Consilio notauit.

DVplicem interpretationem patitur locus hic; Alii enim interpretantur nummarios iudices, id est, qui de nummaria causa tractant & iudicant de pecuniis; ita enim nummariam causam, & nummarium iudicium appellant Iurisconsulti, quando de pecunia disceptatur, vti Callistratus *l. vltima, Ne de statu defunctorum post quinq; quæratur.* Confirmari posse videtur hæc sententia ex Liuii dictis, *lib.23.* vbi scribit, M. Iunium Dictatorem ad vltimum prope desperatæ Reipublicæ auxilium, quum honesta vtilibus cedunt, dixisse, qui capitalem fraudem ausi, quique pecuniæ iudicati in vinculis essent; qui eorum apud se milites fierent, eos noxa pecuniaque se exsolui iussurum. Quo in loco dubio procul pro *iudicati pecunia* intelligendum, qui debitores alicuius pecuniæ sententia iudicum declarati, quibus non esset soluendo, in carceribus detinebantur. Ita Plautus in Menech.

Nam ego ad Menechmum non eo, quo iam diu sum
Iudicatus, vltro vt me vinciat.

De his Gell.lib.20.c.1. *Confeſsis igitur æris ac debiti iudicatis, triginta dies ſunt dati, conquirendæ pecuniæ cauſa, quam diſſoluerent, eoſq; dies Decemuiri iuſtos appellauerunt, velut quoddam iuſtitium, id eſt, iuris inter eos quaſi interſtitionem quandam, & ceſſationem, quibus diebus nihil cum his agi iure poſſet. Poſt deinde niſi diſſoluerēt, ad Prætorem vocabantur, & ab eo, quibus erant iudicati, addicebantur, neruo quoq; aut compedibus vinciebantur.* Verum quum huiuſmodi iudices non facile notati potuerint à Domitiano, & ſuis conſiliariis aſſeſſoribus, idcirco alia interpretatio magis probanda, quod, inquam, per nummarios iudices intelligamus lucri auidos, quorum ſcilicet iudicia venalia ſunt pecunia, vt notant Iuriſconſulti *in l.1.C.publ.læti. vel conſul.nuntiat. vel inſinua. lib.12.* Sic Hieronymus ad Onaſum ſcribit: *Volo in numarios inuehi Sacerdotes*, id eſt, lucri auidos, & pecuniæ accumulandæ ſtudentes. Et Cic. 1.in Verrem: *Vt enim quiſq; ſordidiſſimus videbitur, ita libentiſſime ſeueritate iudicandi ſordes ſuas eluet.* Et in 5.*in Verrem*, nummarium appellat iudicium, quod acceptis pecuniis agitur. Et nummarios iudices, dicit *in orat.pro Cluentio.* Et *lib.1.ad Attic.* de illis, qui nummis ſe corrumpi ſinunt, verba faciens, ait: *Afflicta Republica, empto conſtupratoq; iudicio.* Et Seneca *de benef.1 cap.19.* ita ſcribit: *Prouincias ſpoliari, nummarium tribunal, audita vtrinq; licitatione, alteri addici non mirum, quando quæ emeris vendere ius gentium eſt.* Huiuſmodi itaque ſordidos iudices notauit Domitianus, & iure optimo, vt ſcribit Suet. hoc in loco. Et Heſiodus *in Ergis*, hos iudices δωροφάγους, id eſt, *doniuoros* vocauit. Sordes Græci δωροδοκίαν vocant, & ob id ſordidos iudices δωροδόκους. Fures etiam à quibuſdam huiuſmodi iudices dicuntur, imitatione Græcorum, qui κλέπτας appellant, vt à Lampridio in Alex. & Vopiſco in Aureliano. Ob idq; Martialis *lib.2.ad Sextum*, illi ſuadet, vt potius ſoluat, quam litiget, inquiens:

Et petit iudex, petit & patronus,
Soluas cenſeo Sexte creditori.

Apud Romanos in legibus Decemuiralibus hæc erat, vt iudex conuictus ob rem iudicandam pecuniam accepiſſe, aut qui turpe iudicium nundinaretur, capite plecteretur,

vt

vt scribit Gellius *lib.20.cap.1.* Prætereà vetustissimum iudicis qui pecunia corrumpi se passus est, seuerissime puniti, extat exemplum apud Herodotum, lib.5. *Cambyses Persarum Rex Sisamnem ex Regiis Iudicibus, quod iniuste ob pecuniam iudicasset, occidi iussit, & detrahi corium, atq; in lora concidi, quibus tribunal, in quo ille sedens iudicauerat, intendit, ibidemq; eius filium loco eius sedere Iudicem præcepit, atq; memorari, in quo tribunali iudicaret.* Idem Herodotus *lib.7.* scribit, Darium primum, Sandocem, qui iniquam sententiam ob pecuniam tulerat, cruci affixisse. Am. *lib.28.* eadem de causa inquit: *Pari sorte etiam procurator monetæ extinctus est.* Qui itaque iudicia exercent, caueant, ne, quod inquit Cic. *6.act.in Verrem*, abducantur nonnunquam ab institutis suis magnitudine pecuniæ. Et rursus *2.act.* ait: *Ingentes diuitiæ iudiciorum religionem veritatemq; solent perfringere.* Et lib. 1. ad Att. scribit: *Catulus quum vidisset quendam ex iudicibus, quos pecunia Clodius corruperat. Quid vos à nobis præsidium postulatis? an, ne nummi vobis eriperentur, tenebatis?* Et iure optimo Horatius *lib.1. Serm. Satyr.2.* ait:

—— Male verum examinat omnis
Corruptus iudex.

Et Petronius inquit:

Ergo iudicium nihil est, nisi publica merces,
Atq; eques in causa qui sedet empta probat.

Et iterum Horat. 4. Carm.

Iudex honestum prætulit vtili, & reiicit alto
Dona nocentium vultu.

Et Ouid. 1. Amorum:

Non bene selecti iudicis arca patet.

Et in Decretis Canon. 11 *q.3.* prohibitum est iudici, vendere iustum consilium, in oppositum tamen quotidie immodicis salariis suis, vt vocant, vel sportulis quidam exhauriunt litigantium crumenas, ita vt qui iudicium post longum tempus, etiam fauorabile & secundum votum obtinent, auiditate iudicum pecunia vacui ita remaneant, vt tuti possint viatores incedere, absque latronum suspicione; ita sunt nostrorum temporum corruptissimi mores. Laudandus

quam maxime Adrianus, qui, vt tradit Spartianus *in illo*, iudicum sumptus cõstituit, & ad antiquum modum redegit.

C. SVET. TRANQ. IN DOMITIANO.

CAP. VIII.

Excepto Prætorio viro, cui dubia & etiam cum causa, & incertis quæstionibus atque tormentis de semet professo, exilium indulsit.

DVbius horum verborum sensus mihi videtur, nec silentio obuoluendus, quod expositores fecere. Si enim coniunctim legantur, cur tormentorum meminit Suetonius, si adhuc causa dubia, & quæstiones incertæ? Si vero punctus sit in dictione *quæstionibus*, quomodo meruit vir Prætorius, qui fuit Valerius Licianus, si Plinio credimus, *epist.* 11. *quarti libri*, diminutionem pœnæ à Domitiano, viro alioquin sæuo, si crimen non sponte, sed per tormenta confessus est? Crediderim itaque coniunctim legendum verba illa, ita vt sensus sit; Virum illum reum, quamuis dubia etiamnum esset causa, quæstiones incertæ, & item tormenta, scilicet, an extarent indicia ad torquendum, ex semetipso crimen detexisse, ob idque solo exilio multatum; Nisi etiam dixerimus, *incertis tormentis*, hoc est, incertum, an criminis consocii stupratores scilicet damnati, vt virgis in comitio ad necem cæderentur, illum per tormenta accusassent. Illud vero in elegantissimo scriptore suspiciendum, quod de iudicio criminis pertractans, legalibus vocibus penitus vsus fuerit. Siquidem causa Iurisconsultis generalius verbum est lite ipsa: causa enim criminalia & ciuilia continentur, litis vero appellatione ciuiles tantum actiones comprehenduntur; Vnde causam à lite distinxere Imperatores, *in l. causas*, 16. *C. de transact.* & Pontifices, *in cap. forum, extra, de verb. signific. in antiq.* Quæstionibus autem dixit in numero plurali, non vero singulari, vti causa, quia quæstiones publica sunt iudicia, inde ducto nomine, quod in iis reo in iudicium vocato, nocens sit an innocens constituto iudicio quæritur, *l. 2. de orig. iur.* dixit etiam, *incertis quæstionibus*, quia

quia quæstionum tria sunt genera, nempe an sit, quid sit, quale sit. Prima quæstio est facti, eaque probationibus & coniecturis expeditur, reliquæ binæ iuris sunt, quæ per artem boni & æqui explicantur, & hæc apud Iuristas passim leguntur. Addidit postremo *tormentis*, quia hæc inferri reis ad veritatem eruendam, patet *per tot. tit. D. & C de quæst.* Profiteri verbo demum vsus est propriissimo Iurisperitis. Profiteri namque est, publice apud acta vltro aliquid denuntiare. Hinc *professus*, id est, *confessus*, obseruamus *l. finali, §. quoties, D. de iudic.*

C. SVET. TRANQ. IN DOMITIANO.

CAP. XI.

Quosdam Maiestatis reos in curiam induxerat, & quum prædixisset, experturum se illa die, quam charus Senatui esset, facile perfecerat, vt etiam more maiorum puniendi condemnarentur.

QVale supplicii genus esset, quo rei more maiorum plecterentur, subobscurum reddit scribentium diuersitas. Suetonius ipse *in Nerone, c.* 49. sic scriptum reliquit: *Legitq; se hostem à Senatu iudicatum, & quæri vt puniatur more maiorum, interrogauitq;, quale esset id genus pœnæ. Et cum comperisset, nudi hominis ceruicem inseri furcæ, corpus virgis ad necem cædi, conterritus, duos pugiones, quos secum tulerat, arripuit, tentataq; vtriusq; acie rursus condidit, causatus nondum adesse fatalem horam.* Idem *in Claudio, cap.* 34. scribit: *Quum spectare antiqui moris supplicium Tiburi concupisset, & deligatis ad palum noxiis carnifex deesset, accitum ab vrbe vesperam vsq; operiri perseuerauit.* Eutropius *lib. 7. Hist. Rom.* sic de Nerone scribit: *A Senatu hostis iudicatus, quum quæreretur ad pœnam (quæ pœna erat talis, vt nudus per publicum ductus, furca capiti eius inserta, virgis vsq; ad mortem cæderetur, atq; ita præcipitaretur de saxo) è palatio fugit.* Liuius *lib. 1.* vbi de Horatio superstite in pugna cum Curiatiis, eodemq; sororis interfectore, & iudicio Duumuirorum, inquit: *Scilicet, caput obnubito, infelici arbori reste suspendito, verberato vel intra pomœrium, vel extra pomœrium.* Et paulo post, P. Horatius pater ait: *Huncine quem modo decoratum ouantemq;*

victoria incedentem vidistis Quirites, eum sub furca vinctum inter verbem & cruciatus videre potestis? quod vix Albanorum oculi tam deforme spectaculum ferre possent. I, lictor, colliga manus, quæ paulo ante armatæ Imperium pop. Rom. pepererunt. I, caput obnube liberatoris vrbis huius, arbori infelici suspende, verbera, vel inter pomœriū, modo inter illa pila & spolia hostium, vel extra pomœrium, modo vt intra sepulcra Curiatiorum. Idem Liu. *lib.* 2. vbi de supplicio filiorum Bruti Conf. qui cum Tarquiniis aduersus Rempub. conspirauerunt, meminit, habet: *Stabant ad palum deligati nobilissimi iuuenes*; & deinceps: *Missiq; lictores ad supplicium sumendum, nudatos virgis cædunt, securiq; feriunt.* Quibus in locis Liuium de supplicio, quod postea more maiorum appellauere, verba facere non est, qui inficietur. Apud Lamprid. *in Commodo* legimus, in acclamationibus Senatus illo perempto dictum: *Carnifex Senatus more maiorum vnco trahatur.* Cicero *in Pisoniana*, vti docet Cælius Rhodiginus *libro decimo, capite* 5. supplicium more maiorum intelligit, quum securi caput præciditur. Tacitus non semel de supplicio more maiorum verba fecit, at quale esset, non explicauit. Namq; *lib. Annal.* 14 ait: *Adimendam reo Preturam, necandumq; more maiorum.* Et rursus: *Decretumq; vt more maiorum puniretur.* Et lib. Hist. 4. *Delatores & ministros more maiorum puniendos flagitabat.* Sallustius in Catilinam Liuio concordat, sicuti & Cic. *in orat. pro Rabirio.*

In tanta scriptorum varietate illud profecto mihi concludendum videtur, quod licet esse possit, & vere sit, diuersis temporibus hoc pœnæ genus Reipub. hostibus varie illatum, tanquam summum & sæuissimum supplicium, nihilominus aliquando scriptores de toto supplicio verba fecisse, aliquando de parte illius, necnon & eadem re ipsa protulisse suis verbis discrepantia videantur. Namq; caput furcæ inseri, vnco trahi, palo deligari, infelici arbore suspē- di, eadem fuisse, vel parum differentia, iure interpretari possumus. Plin. *lib.* 16. *c.* 26. infelices arbores vocat, quæ neque feruntur vnquam, neque ferunt fructum. Et *lib.* 24. *c.* 9. Myricum vulgo, inquit, infelicem arborem appellari, quoniam nihil ferat, nec feratur vnquam. Eadem Macrobius *lib.*

lib. Saturn. 1. *c vlt.* & Cato quoque *lib. de re rust.* scripsere. Nihilo secius & furcam, quo ligno suspenduntur sontes, infelicem arborem & lignum dictam non dubitamus. Sic idem Plin. *lib.* 26. *c.* 4. canes viuos in furcas annuo supplicio pendere Sambucea arbore, scriptum reliquit. Et *lib.* 17. *cap.* 44. tradit, in Aulocrene platanum ostendi, ex qua pependit Marsia victus ab Apolline, quas arbores infelices ob id dici posse, non ambigendũ. Sic Cic. *in orat. pro Rabir.* quemadmodum & supra in Liu. adnotauimus, dixit: *Caput obnubito, infelici arbori suspendito.* Quam sententiam recipit & doctissimus Turnebus *lib. Aduers.* 4. *c.* 3. Siue itaque Reip. hostes palo defigarent, seu furcæ insererentur illorum capita, siue infelici arbori suspenderentur, parum differt.

Illud postremo adnotandum, quod licet primis Reipublicæ temporibus ciues Romani ob graue aliquod facinus virgis cæderentur, vt diximus, nihilominus anno 454. ab vrbe condita, Valerio Apuleio Cos. à M. Porcio Catone Trib. pleb. legem latam Porciam, qua cautum, ne quis magistratus ciuem Romanum virgis cæderet necaretve. Hinc factum postea, vt quouis grauiore delicto sontes capitis amputatione tantum punirentur, vel de saxo præcipitarentur; non amplius vt antea, furcæ caput eorum insereretur, & virgis cæderetur. Addamus & illud, huius pœnæ olim executores fuisse lictores, at sub Imperatoribus postea carnifices. Primum ex Liuio colligimus, secundum ex Suetonio *in Claudio*, locis citatis, nisi & forte rectius dixerimus, lictores ministros pœnæ in nobilioribus fuisse, in viliori-bus vero carnifices.

C. SVET. TRANQ. IN DOMITIANO.

CAP. XIII.

Ianos arcusq; cum quadrigis & insignibus triumphorum per regiones vrbis tantos ac tot exstruxit, vt cuidam Græce scriptum arcui sit, Aream & Caluitium.

QVid per Ianos hoc loco intellexerit Suet. nullus expositorum assequutus est, pauci tetigere, per Ianos Iani Dei templa intelligenda putantes. At quum tria Romæ

vero secus aliquando factum, magnum incommodum subsequutum, quod Liuius testatus est *lib.33.* scribens, milites quamplurimos ab hospitibus oppressos, eo quod argentum in zonis negotiandi causa haberet in commeatibus. Addamus & nos, ideo pecunias militares reponi solitas apud signa, potissimum duplici ex causa. Primam elicimus ex Liuio, *libro* 22. vbi de pugna, quæ fuit ad Thrasymenum lacum, verba faciens, tradit, eum locum tutiorem fuisse: nam pro signis pugnabant antesignani, & post signa alia acies idem faciebat. Sola enim Aquila præibat, docente Plinio, *lib.*10.*cap.*4. & Iosepho *de bello Iudaico, lib.*3.*cap.*5. Secunda causa erat, quod nonnihil diuini & sacri signorum loco inesse credebant Romani; ideo Romani signa, quæ in castris ante prælium humi erant fixa, haud ante quam capitatis auspiciis in prælium prodibant, quæ si facilime euellerentur, prosperrimi augurii & indubitatæ victoriæ indicium habebatur; quod si econtra in euellendo magno conatu opus foret, malum omen portendebat; quod Cicero *lib. de Diuinat.* Liuius *lib.*1.*&* 22. tradidere. Ita Crassus cum filio in bello Parthico occisus, qui in prælium iturus, auellere signa vix potuit. Vnde & Virg. lib. 11.

—— Vbi primum vellere signa
Annuerint superi pubemq; educere castris.

Sicuti itaque, vt diximus, pacis tempore in æde aliqua sacra pecuniæ deponebantur, ita vigente bello à militibus penes signa, tanquam in loco sacro.

C. SVET. TRANQ. IN DOMITIANO.
CAP. VII.

Addidit & quartum stipendium militi aureos ternos.

STipendium à *stipe* dictum, tradit Isid. *orig. lib.*16. stipendium vero militare ex publico, vt alias diximus, Senatum decreuisse, postquam tres exercitus opulentum oppidum Auxures diripuissent maximo cum plebis gaudio, constat ex Liuio, *lib.*4. *anno ab V.C.*347. quod de peditibus intel-

intelligendum est, non equitibus, quibus tantum triennio post præstitutum fuisse, ibidem Liuius testatum reliquit. Quantum autem fuerit tunc stipendium, nec apud ipsum, nec alios scriptores legimus, cuius rei causam elicere possumus, vt ego puto, ex eodem Liuio inquiente paulo infra: *Postremo indicto iam tributo, edixerunt etiam tribuni, auxilio se futuros, si quis in militare stipendium tributum non contulisset. Patres bene cœptam rem perseueranter tueri, conferre ipsi primi, & quia nondum argentum signatum erat, æs graue plaustris quidam ad ærarium conuehentes, speciosam etiam collationem faciebant.* Ex quibus coniectari licet modum stipendii, quod in singulos milites persoluebatur, minime determinatum, quum eo tempore nullus nummus aut pecunia argento cusa extaret, sed pondere æs praue partitum & solutum esset. Quum vero signari aurum & argentum cœptum, singulo pediti fuisse asses quinque in singulos dies, coniectura pariter assequi possumus, quum nihil de re hac à scriptoribus historiæ memoriæ mandatum sit. Initio quidem perexiguum fuisse Polybius suo tempore ostendit; Quod autem quini asses fuissent indies, colligimus ex Suetonio *in Cæsare, capite* 26. vbi scribit: *Legionibus stipendium in perpetum duplicauit.* Verum quum Augusti excessus tempore, teste Tacito, denos indies asses milites acciperent, nec ipsum ampliasse militum stipendia, tradat Suetonius, *cap.* 49. reliquum est, ante Iulium Cæsarem quinos asses meruisse singulo die pedites, & quod res, vt diximus, ita se habeat, audiamus Tacitum, *libro* 1. *Annal.* vbi de seditione Pannonica loquens, quæ per initia Principatus Tiberii accidit, milites eam agitantes dicunt: *Enimuero militiam ipsam grauem, infructuosam, denis in diem assibus corpus & animam æstimari.* Hoc autem stipendium auctum in denarium vsque, vt satisfieret legionibus tumultuantibus, à Tiberio inter cæteras conditiones petentibus, ex Tacito constat eodem libro. Petebant enim legionarii, vt singulis denarius in diem daretur, sextusdecimus annus stipendii finem afferret, nec vltra sub vexillis tenerentur, sed iisdem in castris præmium pecunia solueretur. Et paulo post: *Responsum est à concione, mandata esse Clementi*

Clementi Centurioni, qua perferret. Is orditur de missione à sexdecim annis, de præmiis finita militia, vt denarius diurnum stipendium foret; quod ipsis à Germanico concessum, elicimus ex eodem Tacito, eodem in libro scribente: *Germanicus superiorem ad exercitum profectus, secundam & tertiam decumam & sextam decumam legiones nihil conatus sacramento adigit. Quarta decimari paulum dubitauerat, pecunia & missio, quamuis non flagitantibus oblata*. Denarius itaque legionario militi sub Tiberio in stipendium assignatus, quem sexdecim asses valuisse sub Augusto, & per consequens per initia statim assumpto ad Imperium Tiberio, tradidere Vitruuius *lib.3.* & Plinius *lib.33.cap.3.* His ita stantibus, sensum huius loci genuinum esse huiusmodi credimus; Quod primum fuerit stipendium diurnum assignatum quini asses, secundo deni, tertio sexdecim, quartum vero menstruum addidisse Domitianum ternos aureos, hoc est, ad ternos aureos vsque. Quod si *ternis aureis* legamus, ita enim legendum voluere etiam Iustus Lipsius *Elect.1.cap.2.* & Leuinius Torrentius *in Suet. in Cæs.cap.26.* erit sensus, Domitianum multiplicasse stipendium, additis singulo mense aureis ternis aureum quartum, siquidem aureum Romanum centum asses siue nummos valuisse, *in Othone Suetonij, cap.4.* demonstrauimus; & tricenos asses triginta diebus, quibus constat mensis, computatis singulo die decem assibus respondere, & ita prius tres aureos persolutos, facta supputatione, clare constat. Quod etiam ex Dione *lib.55.* confirmare possumus, qui de Domitiano loquens, ait: *Cum militibus septuagenæ quinæ drachmæ soluerentur, centenas dari iussit*. Ita vt sensus sit, trinis aureis priori stipendio quartum addidisse aureum, quod constare vigintiquinque drachmis ex ipso Dione probat Zonaras. Hunc itaque esse arbitramur sensum genuinum verborum Suetonii hoc in loco, qui tot viros celeberrimos fatigauit. Procedentibus temporibus, præsertim sub posterioribus Imperatoribus, quum Imperium mercari à militibus pecunia cœptum esset, stipendium nimium excreuisse constat. Ita Spartianus *in Seuero* scribit: *Deniq; militibus tantum stipendium, quantum nemo Principum, dedit.* Et paulo infra:

Infra: *Post hoc dato stipendio cumulatiore militibus,&c.* Nec obstant, quæ Capitolinus ex Epist. Imperat. Commodi ad Clodium Albinum, quem sibi successorem designabat, proferr in hæc verba: *Habebis prætcrea dandi stipendij vsque ad tres aureos liberam potestatem.* Nam hęc intelligenda sunt non de stipendio ordinario, sed de additamento ad illud faciendo, quod veluti donatiui loco succedebat. Sic Spartianus in Hadriano: *Ternis iam per singulos aureis se absente diuisis.* Sententiam hanc nostram confirmat Ammianus Marcellinus *lib.20.* scribens: *Abstractum sibi torquem capiti Iuliani imposuit, qui rursus ad necessitatem extremam quamque periculum præsens vitare non posse aduertens, si remittere perseuerassent, quinos omnibus aureos, argentiq; singulā pondo promisit.*

C. SVET. TRANQ. IN DOMITIANO.

CAP. VIII.

Nummarios Iudices cum suo quemque Consilio notauit.

DVplicem interpretationem patitur locus hic; Alii enim interpretantur nummarios iudices, id est, qui de nummaria causā tractant & iudicant de pecuniis; ita enim nummariam causam, & nummarium iudicium appellant Iurisconsulti, quando de pecunia disceptatur, vti Callistratus *l.vltimā, Ne de statu defunctorum post quinq; quæratur.* Confirmari posse videtur hæc sententia ex Liuii dictis, *lib.23.* vbi scribit, M. Iunium Dictatorem ad vltimum prope desperatæ Reipublicæ auxilium, quum honesta vtilibus cedunt, dixisse, qui capitalem fraudem ausi, quique pecuniæ iudicati in vinculis essent; qui eorum apud se milites fierent, eos noxa pecuniaque se exsolui iussurum. Quo in loco dubio procul pro *iudicati pecunia* intelligendum, qui debitores alicuius pecuniæ sententia iudicum declarati, quibus non esset soluendo, in carceribus detinebantur. Ita Plautus in Menech.

Nam ego ad Menechmum non eo, quo iam diu sum
Iudicatus, vltro vt me vinciat.

De his Gell.lib.20.c.1. *Confessis igitur æris ac debiti iudicatis, triginta dies sunt dati, conquirendæ pecuniæ causa, quam dissoluerent, eosq; dies Decemuiri iustos appellauerunt, velut quoddam iustitium, id est, iuris inter eos quasi interstitionem quandam, & cessationem, quibus diebus nihil cum his agi iure posset. Post deinde nisi dissoluerēt, ad Prætorem vocabantur, & ab eo, quibus erant iudicati, addicebantur, neruo quoq; aut compedibus vinciebantur.* Verum quum huiusmodi iudices non facile notati potuerint à Domitiano, & suis consiliariis assessoribus, idcirco alia interpretatio magis probanda, quod, inquam, per nummarios iudices intelligamus lucri auidos, quorum scilicet iudicia venalia sunt pecunia, vt notant Iurisconsulti *in l.1.C.publ.læti. vel consul.nuntiat, vel insinua. lib.12.* Sic Hieronymus ad Onasum scribit: *Volo in numarios inuehi Sacerdotes*, id est, lucri auidos, & pecuniæ accumulandæ studentes. Et Cic.1.in Verrem: *Vt enim quisq; sordidissimus videbitur, ita libentissime seueritate iudicandi sordes suas eluet.* Et in 5.*in Verrem*, nummarium appellat iudicium, quod acceptis pecuniis agitur. Et nummarios iudices, dicit *in orat.pro Cluentio.* Et *lib.1.ad Attic.* de illis, qui nummis se corrumpi sinunt, verba faciens, ait: *Afflicta Republica, empto constupratoq; iudicio.* Et Seneca *de benef.1 cap.19.* ita scribit: *Prouincias spoliari, nummarium tribunal, audita vtrinq; licitatione, alteri addici non mirum, quando quæ emeris vendere ius gentium est.* Huiusmodi itaque sordidos iudices notauit Domitianus, & iure optimo, vt scribit Suet. hoc in loco. Et Hesiodus *in Ergis*, hos iudices *δωροφάγους*, id est, *donivoros* vocauit. Sordes Græci *δωροδοκίαν* vocant, & ob id sordidos iudices *δωροδόκους*. Fures etiam à quibusdam huiusmodi iudices dicuntur, imitatione Græcorum, qui *κλέπτας* appellant, vt à Lampridio in Alex. & Vopisco in Aureliano. Ob idq; Martialis *lib.2.ad Sextum*, illi suadet, vt potius soluat, quam litiget, inquiens:

Et petit iudex, petit & patronus,
Soluas censeo Sexte creditori.

Apud Romanos in legibus Decemuiralibus hæc erat, vt iudex conuictus ob rem iudicandam pecuniam accepisse, aut qui turpe iudicium nundinaretur, capite plecteretur,

vt

vt scribit Gellius *lib.20.cap.1.* Præterea vetustissimum iudicis, qui pecunia corrumpi se passus est, seuerissime puniri, extat exemplum apud Herodotum, lib.5. *Cambyses Persarum Rex Sisamnem ex Regiis Iudicibus, quod iniuste ob pecuniam iudicasset, occidi iussit, & detrahi corium, atq; in lora concidi, quibus tribunal, in quo ille sedens iudicauerat, intendit, ibidemq; eius filium Otanem sedere Iudicem præcepit, atq; memorari, in quo tribunali iudicaret.* Idem Herodotus *lib.7.* scribit, Darium primum, Sandocem, qui iniquam sententiam ob pecuniam tulerat, cruci affixisse. Am. *lib.28.* eadem de causa inquit: *Pari sorte etiam procurator monetæ extinctus est.* Qui itaque iudicia exercent, caueant, ne, quod inquit Cic. *6. act. in Verrem*, abducantur nonnunquam ab institutis suis magnitudine pecuniæ. Et rursus 2. *act.* ait: *Ingentes diuitiæ iudiciorum religionem veritatemq; solent perfringere.* Et lib. 1. ad Att. scribit: *Catulus quum vidisset quendam ex iudicibus, quos pecunia Clodius corruperat. Quid vos à nobis præsidium postulatis? an, ne nummi vobis eriperentur, tenebatis?* Et iure optimo Horatius *lib.1. Serm. Satyr.2.* ait:

— Male verum examinat omnis
Corruptus iudex.

Et Petronius inquit:

Ergo iudicium nihil est, nisi publica merces,
Atq; eques in causa qui sedet empta probat.

Et iterum Horat. 4. Carm.

Iudex honestum prætulit vtili, & reijcit alto
Dona nocentium vultu.

Et Ouid. 1. Amorum:

Non bene selecti iudicis arca patet.

Et in Decretis Canon. **11** *q.3.* prohibitum est iudici, vendere iustum consilium, in oppositum tamen quotidie immodicis salariis suis, vt vocant, vel sportulis quidam exhauriunt litigantium crumenas, ita vt qui iudicium post longum tempus, etiam fauorabile & secundum votum obtinent, auiditate iudicum pecunia vacui ita remaneant, vt tuti possint viatores incedere, absque latronum suspicione; ita sunt nostrorum temporum corruptissimi mores. Laudandus

quam maxime Adrianus, qui, vt tradit Spartianus *in illo*, iudicum ſumptus cōſtituit, & ad antiquum modum redegit.

C. SVET. TRANQ. IN DOMITIANO.
Cap. VIII.

Excepto Prætorio viro, cui dubia & etiam cum cauſa, & incertis quæſtionibus atque tormentis de ſemet profeſſo, exilium indulſit.

DVbius horum verborum ſenſus mihi videtur, nec ſilentio obuoluendus, quod expoſitores fecere. Si enim coniunctim legantur, cur tormentorum meminit Suetonius, ſi adhuc cauſa dubia, & quæſtiones incertæ? Si vero punctus ſit in dictione *quæſtionibus*, quomodo meruit vir Prætorius, qui fuit Valerius Licianus, ſi Plinio credimus, *epiſt.* 11. *quarti libri*, diminutionem pœnæ à Domitiano, viro alioquin ſæuo, ſi crimen non ſponte, ſed per tormenta confeſſus eſt? Crediderim itaque coniunctim legendum verba illa, ita vt ſenſus ſit; Virum illum reum, quamuis dubia etiamnum eſſet cauſa, quæſtiones incertæ, & item tormenta, ſcilicet, an extarent indicia ad torquendum, ex ſemetipſo crimen detexiſſe, ob idque ſolo exilio multatum; Niſi etiam dixerimus, *incertis tormentis*, hoc eſt, incertum, an criminis conſocii ſtupratores ſcilicet damnati, vt virgis in comitio ad necem cæderentur, illum per tormenta accuſaſſent. Illud vero in elegantiſſimo ſcriptore ſuſpiciendum, quod de iudicio criminis pertractans, legalibus vocibus penitus vſus fuerit. Siquidem cauſa Iuriſconſultis generalius verbum eſt lite ipſa: cauſa enim criminalia & ciuilia continentur, litis vero appellatione ciuiles tantum actiones comprehenduntur; Vnde cauſam à lite diſtinxere Imperatores, *in l. cauſas*, 16. *C. de tranſact.* & Pontifices, *in cap. forum, extra, de verb. ſignific. in antiq.* Quæſtionibus autem dixit in numero plurali, non vero ſingulari, vti cauſa, quia quæſtiones publica ſunt iudicia, inde ducto nomine, quod in iis reo in iudicium vocato, nocens ſit an innocens conſtituto iudicio quæritur, *l.* 2. *de orig. iur.* dixit etiam, *incertis quæſtionibus*, quia

quia quæstionum tria sunt genera, nempe an sit, quid sit, quale sit. Prima quæstio est facti, eaque probationibus & coniecturis expeditur, reliquæ binæ iuris sunt, quæ per artem boni & æqui explicantur, & hæc apud Iuristas passim leguntur. Addidit postremo *tormentis*, quia hæc inferri reis ad veritatem eruendam, patet *per tot. tit. D. & C. de quæst.* Profiteri verbo demum vsus est propriissimo Iurisperitis. Profiteri namque est, publice apud acta vltro aliquid denuntiare. Hinc *professus*, id est, *confessus*, obseruamus *l. finali, §. quoties, D. de iudic.*

C. SVET. TRANQ. IN DOMITIANO.
CAP. XI.

Quosdam Maiestatis reos in curiam induxerat, & quum prædixisset, experturum se illa die, quam charus Senatui esset, facile perfecerat, vt etiam more maiorum puniendi condemnarentur.

QVale supplicii genus esset, quo rei more maiorum plecterentur, subobscurum reddit scribentium diuersitas. Suetonius ipse *in Nerone, c. 49.* sic scriptum reliquit: *Legitq; se hostem à Senatu iudicatum, & quæri vt puniatur more maiorum, interrogauitq; quale esset id genus pœnæ. Et cum comperisset, nudi hominis ceruicem inseri furcæ, corpus virgis ad necem cædi, conterritus, duos pugiones, quos secum tulerat, arripuit, tentataq; vtriusq; acie rursus condidit, causatus nondum adesse fatalem horam.* Idem *in Claudio, cap. 34.* scribit: *Quum spectare antiqui moris supplicium Tiburi concupisset, & deligatis ad palum noxiis carnifex deesset, accitum ab vrbe vesperam vsq; operiri perseuerauit.* Eutropius *lib. 7. Hist. Rom.* sic de Nerone scribit: *A Senatu hostis iudicatus, quum quæreretur ad pœnam (quæ pœna erat talis, vt nudus per publicum ductus, furca capiti eius inserta, virgis vsq; ad mortem cæderetur, atq; ita præcipitaretur de saxo) è palatio fugit.* Liuius *lib. 1.* vbi de Horatio superstite in pugna cum Curiatiis, eodemq; sororis interfectore, & iudicio Duumuirorum, inquit: *Scilicet, caput obnubito, infelici arbori reste suspendito, verberato vel intra pomœrium, vel extra pomœrium.* Et paulo post, P. Horatius pater ait: *Hunccine quem modo decoratum ouantemq;*

victoria incedentem vidistis Quirites, eum sub furca vinctum inter verbem & cruciatus videre potestis? quod vix Albanorum oculi tam deforme spectaculum ferre possent. I, lictor, colliga manus, quæ paulo ante armatæ Imperium pop. Rom. pepererunt. I, caput obnube liberatoris vrbis huius, arbori infelici suspende, verbera, vel inter pomœriū, modo inter illa pila & spolia hostium, vel extra pomœrium, modo vt intra sepulcra Curiatiorum. Idem Liu. *lib.* 2. vbi de supplicio filiorum Bruti Consf. qui cum Tarquiniis aduersus Rempub. conspirauerunt, meminit, habet: *Stabant ad palum deligati nobilissimi iuuenes*; & deinceps: *Missiq; lictores ad supplicium sumendum, nudatos virgis cædunt, securiq; feriunt.* Quibus in locis Liuium de supplicio, quod postea more maiorum appellauere, verba facere non est, qui inficietur. Apud Lamprid. *in Commodo* legimus, in acclamationibus Senatus illo perempto dictum: *Carnifex Senatus more maiorum vnco trahatur.* Cicero *in Pisoniana*, vti docet Cælius Rhodiginus *libro decimo, capite* 5. supplicium more maiorum intelligit, quum securi caput præciditur. Tacitus non semel de supplicio more maiorum verba fecit, at quale esset, non explicauit. Namq; *lib. Annal.* 14 ait: *Adimendam reo Præturam, necandumq; more maiorum.* Et rursus: *Decretumq; vt more maiorum puniretur.* Et lib. Hist. 4. *Delatores & ministros more maiorum puniendos flagitabat.* Sallustius in Catilinam Liuio concordat, sicuti & Cic. *in orat. pro Rabirio.*

In tanta scriptorum varietate illud profecto mihi concludendum videtur, quod licet esse possit, & vere sit, diuersis temporibus hoc pœnæ genus Reipub. hostibus varie illatum, tanquam summum & sæuissimum supplicium, nihilominus aliquando scriptores de toto supplicio verba fecisse, aliquando de parte illius, necnon & eadem reipsa protulisse suis verbis discrepantia videantur. Namq; caput furcæ inseri, vnco trahi, palo deligari, infelici arbore suspēdi, eadem fuisse, vel parum differentia, iure interpretari possumus. Plin. *lib.* 16. *c.* 26. infelices arbores vocat, quæ neque seruntur vnquam, neque ferunt fructum. Et *lib.* 24. *c.* 9. Myricum vulgo, inquit, infelicem arborem appellari, quoniam nihil ferat, nec seratur vnquam. Eadem Macrobius *lib.*

& *Saturn. 1.c. vlt.* & Cato quoque *lib. de re rust.* scripsere. Nihilo secius & furcam, quo ligno suspenduntur sontes, infelicem arborem & lignum dictam non dubitamus. Sic idem Plin. *lib 26.c.4.* canes viuos in furcas annuo supplicio pendere Sambucea arbore, scriptum reliquit. Et *lib.17.cap.44.* tradit, in Aulocrene platanum ostendi, ex qua pependit Marsyas victus ab Apolline, quas arbores infelices ob id dici posse, non ambigendū. Sic Cic. *in orat. pro Rabir.* quemadmodum & supra in Liu. adnotauimus, dixit: *Caput obnubito, infelici arbori suspendito.* Quam sententiam recipit & doctissimus Turnebus *lib. Aduers. 4.c.3.* Siue itaque Reip. hostes palo deligarentur, seu furcæ infererentur illorum capita, siue infelici arbori suspenderentur, parum differt.

Illud postremo adnotandum, quod licet primis Reipublicæ temporibus ciues Romani ob graue aliquod facinus virgis cæderentur, vt diximus, nihilominus anno 454. ab vrbe condita, Valerio Apuleio Cos. à M. Porcio Catone Trib. pleb. legem latam Porciam, qua cautum, ne quis magistratus ciuem Romanum virgis cæderet necaretve. Hinc factum postea, vt quouis grauiore delicto sontes capitis amputatione tantum punirentur, vel de saxo præcipitarentur; non amplius vt antea, furcæ caput eorum infereretur & virgis cæderetur. Addamus & illud, huius pœnæ olim executores fuisse lictores, at sub Imperatoribus postea carnifices. Primum ex Liuio colligimus, secundum ex Suetonio *in Claudio*, locis citatis, nisi & forte rectius dixerimus, lictores ministros pœnæ in nobilioribus fuisse, in vilioribus vero carnifices.

C. SVET. TRANQ. IN DOMITIANO.

CAP. XIII.

Ianos arcusq; cum quadrigis & insignibus triumphorum per regiones vrbis tantos ac tot exstruxit, vt cuidam Græce scriptum arcui sit, Arcam & Caluitium.

QVid per Ianos hoc loco intellexerit Suet. nullus expositorum assequutus est, pauci tetigere, per Ianos Iani Dei templa intelligenda putantes. At quum tria Romæ

vero secus aliquando factum, magnum incommodum subsequutum, quod Liuius testatus est *lib.33.* scribens, milites quamplurimos ab hospitibus oppressos, eo quod argentum in zonis negotiandi causa haberet in commeatibus. Addamus & nos, ideo pecunias militares reponi solitas apud signa, potissimum duplici ex causa. Primam elicimus ex Liuio, *libro* 22. vbi de pugna, quæ fuit ad Thrasymenum lacum, verba faciens, tradit, eum locum tutiorem fuisse: nam pro signis pugnabant antesignani, & post signa alia acies idem faciebat. Sola enim Aquila præibat, docente Plinio, *lib.10.cap.4.* & Iosepho *de bello Iudaico, lib.3.cap.5.* Secunda causa erat, quod nonnihil diuini & sacri signorum loco inesse credebant Romani; ideo Romani signa, quæ in castris ante prælium humi erant fixa, haud ante quam capitatis auspiciis in prælium prodibant, quæ si facilime euellerentur, prosperrimi augurii & indubitatæ victoriæ indicium habebatur; quod si econtra in euellendo magno conatu opus foret, malum omen portendebat; quod Cicero *lib.de Diuinat.* Liuius *lib.1.& 22.* tradidere. Ita Crassus cum filio in bello Parthico occisus, qui in prælium iturus, auellere signa vix potuit. Vnde & Virg.lib.11.

—— Vbi primum vellere signa
Annuerint superi pubemq; educere castris.

Sicuti itaque, vt diximus, pacis tempore in æde aliqua sacra pecuniæ deponebantur, ita vigente bello à militibus penes signa, tanquam in loco sacro.

C. SVET. TRANQ. IN DOMITIANO. Cap. VII.

Addidit & quartum stipendium militi aureos ternos.

Stipendium à *stipe* dictum, tradit Isid. *orig.lib.16.* stipendium vero militare ex publico, vt alias diximus, Senatum decreuisse, postquam tres exercitus opulentum oppidum Anxures diripuissent maximo cum plebis gaudio, constat ex Liuio, *lib.4.anno ab V.C.347.* quod de peditibus intel-

intelligendum est, non equitibus, quibus tantum triennio post præstitutum fuisse, ibidem Liuius testatum reliquit. Quantum autem fuerit tunc stipendium, nec apud ipsum, nec alios scriptores legimus, cuius rei causam elicere possumus, vt ego puto, ex eodem Liuio inquiente paulo infra: *Postremo indicto iam tributo, edixerunt etiam tribuni, auxilio se futuros, si quis in militare stipendium tributum non contulisset. Patres bene cœptam rem perseueranter tueri, conferre ipsi primi, & quia nondum argentum signatum erat, as graue plaustris quidam ad aerarium conuehentes, speciosam etiam collationem faciebant.* Ex quibus coniectari licet modum stipendii, quod in singulos milites persoluebatur, minime determinatum, quum eo tempore nullus nummus aut pecunia argento cusa extaret, sed pondere æs praue parritum & solutum esset. Quum vero signari aurum & argentum cœptum, singulo pediti fuisse asses quinque in singulos dies, coniectura pariter assequi possumus, quum nihil de re hac à scriptoribus historiæ memoriæ mandatum sit. Initio quidem perexiguum fuisse Polybius suo tempore ostendit; Quod autem quini asses fuissent indies, colligimus ex Suetonio *in Cæsare, capite* 26. vbi scribit: *Legionibus stipendium in perpetum duplicauit.* Verum quum Augusti excessus tempore, teste Tacito, denos indies asses milites acciperent, nec ipsum ampliasse militum stipendia, tradat Suetonius, *cap.*49. reliquum est, ante Iulium Cæsarem quinos asses meruisse singulo die pedites, & quod res, vt diximus, ita se habeat, audiamus Tacitum, *libro* 1. *Annal.* vbi de seditione Pannonica loquens, quæ per initia Principatus Tiberii accidit, milites eam agitantes dicunt: *Enimuero militiam ipsam grauem, infructuosam, denis in diem assibus corpus & animam æstimari.* Hoc autem stipendium auctum in denarium vsque, vt satisfieret legionibus tumultuantibus, à Tiberio inter cæteras conditiones petentibus, ex Tacito constat eodem libro. Petebant enim legionarii, vt singulis denarius in diem daretur, sextusdecimus annus stipendii finem afferret, nec vltra sub vexillis tenerentur, sed iisdem in castris præmium pecunia solueretur. Et paulo post: *Responsum est à concione, mandata esse*

Clementi

Clementi Centurioni, quæ perferret. Is orditur de missione à sexdecim annis, de præmiis finitæ militiæ, vt denarius diurnum stipendium foret; quod ipsis à Germanico concessum, elicimus ex eodem Tacito, eodem in libro scribente: *Germanicus superiorem ad exercitum profectus, secundam & tertiam decumam & sextam decumam legiones nihil conatus sacramento adigit. Quarta decimari paulum dubitauerat, pecunia & missio, quamuis non flagitantibus oblata.* Denarius itaque legionario militi sub Tiberio in stipendium assignatus, quem sexdecim asses valuisse sub Augusto, & per consequens per initia statim assumpto ad Imperium Tiberio, tradidere Vitruuius *lib.3.* & Plinius *lib.33.cap.3.* His ita stantibus, sensum huius loci genuinum esse huiusmodi credimus; Quod primum fuerit stipendium diurnum assignatum quini asses, secundo deni, tertio sexdecim, quartum vero menstruum addidisse Domitianum ternos aureos, hoc est, ad ternos aureos vsque. Quod si *ternis aureis* legamus, ita enim legendum voluere etiam Iustus Lipsius *Elect.1.cap.2.* & Leuinius Torrentius *in Suet. in Cæs.cap.26.* erit sensus, Domitianum multiplicasse stipendium, additis singulo mense aureis ternis aureum quartum, siquidem aureum Romanum centum asses siue nummos valuisse, *in Othone Suetonij, cap.4.* demonstrauimus; & tricenos asses triginta diebus, quibus constat mensis, computatis singulo die decem assibus respondere, & ita prius tres aureos persolutos, facta supputatione, clare constat. Quod etiam ex Dione *lib.55.* confirmare possumus, qui de Domitiano loquens, ait: *Cum militibus septuagenæ quinæ drachmæ soluerentur, centenas dari iussit.* Ita vt sensus sit, trinis aureis priori stipendio quartum addidisse aureum, quod constare vigintiquinque drachmis ex ipso Dione probat Zonaras. Hunc itaque esse arbitramur sensum genuinum verborum Suetonii hoc in loco, qui tot viros celeberrimos fatigauit. Procedentibus temporibus, præsertim sub posterioribus Imperatoribus, quum Imperium mercari à militibus pecunia cœptum esset, stipendium nimium excreuisse constat. Ita Spartianus *in Seuero* scribit: *Deniq; militibus tantum stipendium, quantum nemo Principum, dedit.* Et paulo infra:

infra: *Post hoc dato stipendio cumulatiore militibus, &c.* Nec obstant, quæ Capitolinus ex Epist. Imperat. Commodi ad Clodium Albinum, quem sibi successorem designabat, profert in hæc verba: *Habebis præterea dandi stipendij vsque ad tres aureos liberam potestatem.* Nam hęc intelligenda sunt non de stipendio ordinario, sed de additamento ad illud faciendo, quod veluti donatiui loco succedebat. Sic Spartianus in Hadriano: *Ternis iam per singulos aureis se absente diuisis.* Sententiam hanc nostram confirmat Ammianus Marcellinus *lib.* 20. scribens: *Abstractum sibi torquem capiti Iuliani imposuit, qui rursus ad necessitatem extremam quamque periculum præsens vitare non posse aduertens, si remittere perseuerassent, quinos omnibus aureos, argentiq; singula pondo promisit.*

C. SVET. TRANQ. IN DOMITIANO.

CAP. VIII.

Nummarios Iudices cum suo quemque Consilio notauit.

DVplicem interpretationem patitur locus hic; Alii enim interpretantur nummarios iudices, id est, qui de nummaria causa tractant & iudicant de pecuniis; ita enim nummariam causam, & nummarium iudicium appellant Iurisconsulti, quando de pecunia disceptatur, vti Callistratus *l. vltima, Ne de statu defunctorum post quinq; quæratur.* Confirmari posse videtur hæc sententia ex Liuii dictis, *lib.* 23. vbi scribit, M. Iunium Dictatorem ad vltimum prope desperatæ Reipublicæ auxilium, quum honesta vtilibus cedunt, dixisse, qui capitalem fraudem ausi, quique pecuniæ iudicati in vinculis essent; qui eorum apud se milites fierent, eos noxa pecuniaque se exsolui iussurum. Quo in loco dubio procul pro *iudicati pecunia* intelligendum, qui debitores alicuius pecuniæ sententia iudicum declarati, quibus non esset soluendo, in carceribus detinebantur. Ita Plautus in Menech.

Nam ego ad Menechmum non eo, quo iam diu sum
Iudicatus, vltro vt me vinciat.

De his Gell.lib.20.c.1. *Confessi igitur æris ac debiti iudicatis, triginta dies sunt dati, conquirendæ pecuniæ causa, quam dissoluerent, eosq; dies Decemuiri iustos appellauerunt, velut quoddam iustitium, id est, iuris inter eos quasi interstitionem quandam, & cessationem, quibus diebus nihil cum his agi iure posset. Post deinde nisi dissoluerent, ad Prætorem vocabantur, & ab eo, quibus erant iudicati, addicebantur, neruo quoq; aut compedibus vinciebantur.* Verum quum huiusmodi iudices non facile notari potuerint à Domitiano, & suis consiliariis assessoribus, idcirco alia interpretatio magis probanda, quod, inquam, per nummarios iudices intelligamus lucri auidos, quorum scilicet iudicia venalia sunt pecunia, vt notant Iurisconsulti *in l.1.C.publ.lati. vel consul.nuntiat, vel insinua. lib.12.* Sic Hieronymus ad Onasum scribit: *Volo in numarios inuehi Sacerdotes*, id est, lucri auidos, & pecuniæ accumulandæ studentes. Et Cic.1.in Verrem: *Vt enim quisq; sordidissimus videbitur, ita libentissime seueritate iudicandi sordes suas eleuet.* Et in 5.in *Verrem*, nummarium appellat iudicium, quod acceptis pecuniis agitur. Et nummarios iudices, dicit *in orat.pro Cluentio.* Et *lib.1.ad Attic.* de illis, qui nummis se corrumpi sinunt, verba faciens, ait: *Afflicta Republica, empto constupratoq; iudicio.* Et Seneca *de benef.1 cap.19.* ita scribit: *Prouincias spoliari, nummarium tribunal, audita vtrinq; licitatione, alteri addici non mirum, quando quæ emeris vendere ius gentium est.* Huiusmodi itaque sordidos iudices notauit Domitianus, & iure optimo, vt scribit Suet. hoc in loco. Et Hesiodus *in Ergis*, hos iudices δωροφάγους, id est, *donivoros* vocauit. Sordes Græci δωροδοκίαν vocant, & ob id sordidos iudices δωροδόκους. Fures etiam à quibusdam huiusmodi iudices dicuntur, imitatione Græcorum, qui κλέπτας appellant, vt à Lampridio in Alex. & Vopisco in Aureliano. Ob idq; Martialis *lib.2.ad Sextum*, illi suadet, vt potius soluat, quam litiget, inquiens:

Et petit iudex, petit & patronus,
Soluas censeo Sexte creditori.

Apud Romanos in legibus Decemuiralibus hæc erat, vt iudex conuictus ob rem iudicandam pecuniam accepisse, aut qui turpe iudicium nundinaretur, capite plecteretur,

vt

... scribit Gellius *lib.20.cap.1.* Præterea vetustissimum iudi... qui pecunia corrumpi se passus est, seuerissime puniti, ... exemplum apud Herodotum, lib.5. *Cambyses Persarum ... Sisamnem ex Regiis Iudicibus, quod iniuste ob pecuniam iudi... occidi iussit, & detrahi corium, atq; in lora concidi, quibus tri... unal, in quo ille sedens iudicauerat, intendit, ibidemq; eius filium ... sedere Iudicem præcepit, atq; memorari, in quo tribunali ... ceret.* Idem Herodotus *lib.7.* scribit, Darium primum, ... cem, qui iniquam sententiam ob pecuniam tulerat, ... affixisse. Am. *lib.28.* eadem de causa inquit: *Pari sorte ... procurator monetæ extinctus est.* Qui itaque iudicia ex... cent, caueant, ne, quod inquit Cic. *6.act. in Verrem*, abdu... cantur nonnunquam ab institutis suis magnitudine pecu... niæ. Et rursus *2.act.* ait: *Ingentes diuitiæ iudiciorum religionem ... tatemq; solent perfringere.* Et lib. 1. ad Att. scribit: *Catulus ... cum vidisset quendam ex iudicibus, quos pecunia Clodius corru... perat. Quid vos à nobis præsidium postulatis? an, ne nummi vobis eriperentur, timebatis?* Et iure optimo Horatius *lib.1. Serm. Sa... tyr.2.* ait:

—— Male verum examinat omnis
Corruptus iudex.

Et Petronius inquit:

Ergo iudicium nihil est, nisi publica merces,
Atq; eques in causa qui sedet empta probat.

Et iterum Horat. 4. Carm.

Iudex honestum prætulit vtili, & reijcit alto
Dona nocentium vultu.

Et Ouid. 1. Amorum:

Non bene selecti iudicis arca patet.

Et in Decretis Canon. 11 *q.3.* prohibitum est iudici, vendere iustum consilium, in oppositum tamen quotidie immodicis salariis suis, vt vocant, vel sportulis quidam exhauriunt litigantium crumenas, ita vt qui iudicium post longum tempus, etiam fauorabile & secundum votum obtinent, auiditate iudicum pecunia vacui ita remaneant, vt tuti possint viatores incedere, absque latronum suspicione; ita sunt nostrorum temporum corruptissimi mores. Laudandus

quam maxime Adrianus, qui, vt tradit Spartianus *in illo*, iudicum sumptus cōstituit, & ad antiquum modum redegit.

C. SVET. TRANQ. IN DOMITIANO.

CAP. VIII.

Excepto Prætorio viro, cui dubia & etiam cum causa, & incertis quæstionibus atque tormentis de semet professo, exilium indulsit.

DVbius horum verborum sensus mihi videtur, nec silentio obuoluendus, quod expositores fecere. Si enim coniunctim legantur, cur tormentorum meminit Suetonius, si adhuc causa dubia, & quæstiones incertæ? Si vero punctus sit in dictione *quæstionibus*, quomodo meruit vir Prætorius, qui fuit Valerius Licianus, si Plinio credimus, *epist.* 11. *quarti libri*, diminutionem pœnæ à Domitiano, viro alioquin sæuo, si crimen non sponte, sed per tormenta confessus est? Crediderim itaque coniunctim legendum verba illa, ita vt sensus sit; Virum illum reum, quamuis dubia etiamnum esset causa, quæstiones incertæ, & item tormenta, scilicet, an extarent indicia ad torquendum, ex semetipso crimen detexisse, ob idque solo exilio multatum; Nisi etiam dixerimus, *incertis tormentis*, hoc est, incertum, an criminis consocii stupratores scilicet damnati, vt virgis in comitio ad necem cæderentur, illum per tormenta accusassent. Illud vero in elegantissimo scriptore suspiciendum, quod de iudicio criminis pertractans, legalibus vocibus penitus vsus fuerit. Siquidem causa Iurisconsultis generalius verbum est lite ipsa: causa enim criminalia & ciuilia continentur, litis vero appellatione ciuiles tantum actiones comprehenduntur; Vnde causam à lite distinxere Imperatores, *in l. causas*, 16. *C. de transact.* & Pontifices, *in cap. forum, extra, de verb. signific. in antiq.* Quæstionibus autem dixit In numero plurali, non vero singulari, vti causa, quia quæstiones publica sunt iudicia, inde ducto nomine, quod in iis reo in iudicium vocato, nocens sit an innocens constituto iudicio quæritur, *l. 2. de orig. iur.* dixit etiam, *incertis quæstionibus*, quia

quia quæstionum tria sunt genera, nempe an sit, quid sit, quale sit. Prima quæstio est facti, eaque probationibus & coniecturis expeditur, reliquæ binæ iuris sunt, quæ per artem boni & æqui explicantur, & hæc apud Iuristas passim leguntur. Addidit postremo *tormentis*, quia hæc inferri reis ad veritatem eruendam, patet *per tot. tit. D. & C. de quæst.* Profiteri verbo demum vsus est propriissimo Iurisperitis. Profiteri namque est, publice apud acta vltro aliquid denuntiare. Hinc *professus*, id est, *confessus*, obseruamus *l. finali, §. quoties, D. de iudic.*

C. SVET. TRANQ. IN DOMITIANO.

CAP. XI.

Quosdam Maiestatis reos in curiam induxerat, & quum prædixisset, experturum se illa die, quam charus Senatui esset, facile perfecerat, vt etiam more maiorum puniendi condemnarentur.

QVale supplicii genus esset, quo rei more maiorum plecterentur, subobscurum reddit scribentium diuersitas. Suetonius ipse *in Nerone, c.* 49. sic scriptum reliquit: *Legitq; se hostem à Senatu iudicatum, & quæri vt puniatur more maiorum, interrogauitq;, quale esset id genus pœnæ. Et cum comperisset, nudi hominis ceruicem inseri furcæ, corpus virgis ad necem cædi, conterritus, duos pugiones, quos secum tulerat, arripuit, tentataq; vtriusq; acie rursus condidit, causatus nondum adesse fatalem horam.* Idem in *Claudio, cap.* 34. scribit: *Quum spectare antiqui moris supplicium Tiburi concupisset, & deligatis ad palum noxiis carnifex deesset, accitum ab vrbe vesperam vsq; operiri perseuerauit.* Eutropius *lib.* 7. *Hist. Rom.* sic de Nerone scribit: *A Senatu hostis iudicatus, quum quæreretur ad pœnam (quæ pœna erat talis, vt nudus per publicum ductus, furca capiti eius inserta, virgis vsq; ad mortem cæderetur, atq; ita præcipitaretur de saxo) è palatio fugit.* Liuius *lib.* 1. vbi de Horatio superstite in pugna cum Curiatiis, eodemq; sororis interfectore, & iudicio Duumuirorum, inquit: *Scilicet, caput obnubito, infelici arbori reste suspendito, verberato vel intra pomœrium, vel extra pomœrium.* Et paulo post, P. Horatius pater ait: *Hunccine quem modo decoratum ouantemq;*

lib.Saturn. 1.*c.vlt.*& Cato quoque *lib.de re rust.* ſcripſere. Nihilo ſecius & furcam, quo ligno ſuſpenduntur ſontes, infelicem arborem & lignum dictam non dubitamus. Sic idem Plin. *lib.*26.*c.*4. canes viuos in furcas annuo ſupplicio pendere Sambucea arbore, ſcriptum reliquit. Et *lib.*17.*cap.*44. tradit, in Aulocrene platanum oſtendi, ex qua pependit Marſia victus ab Apolline, quas arbores infelices ob id dici poſſe, non ambigendũ. Sic Cic. *in orat. pro Rabir.* quemadmodum & ſupra in Liu. adnotauimus, dixit: ***Caput obnubito, infelici arbori ſuſpendito.*** Quam ſententiam recipit & doctiſſimus Turnebus *lib. Aduerſ.*4.*c.*3. Siue itaque Reip. hoſtes palo deligarent, ſeu furcæ infererentur illorum capita, ſiue infelici arbori ſuſpenderentur, parum differt.

Illud poſtremo adnotandum, quod licet primis Reipublicæ temporibus ciues Romani ob graue aliquod facinus virgis cæderentur, vt diximus, nihilominus anno 454. ab vrbe condita, Valerio Apuleio Coſ. à M. Porcio Catone Trib. pleb. legem latam Porciam, qua cautum, ne quis magiſtratus ciuem Romanum virgis cæderet necaretve. Hinc factum poſtea, vt quouis grauiore delicto ſontes capitis amputatione tantum punirentur, vel de ſaxo præcipitarentur; non amplius vt antea, furcæ caput eorum infereretur, & virgis cæderetur. Addamus & illud, huius pœnæ olim executores fuiſſe lictores, at ſub Imperatoribus poſtea carnifices. Primum ex Liuio colligimus, ſecundum ex Suetonio in *Claudio*, locis citatis, niſi & forte rectius dixerimus, lictores miniſtros pœnæ in nobilioribus fuiſſe, in vilioribus vero carnifices.

C. SVET. TRANQ. IN DOMITIANO.

CAP. XIII.

Ianos arcusq; cum quadrigis & inſignibus triumphorum per regiones vrbis tantos ac tot exſtruxit, vt cuidam Græce ſcriptum arcui ſit, Aream & Caluitium.

QVid per Ianos hoc loco intellexerit Suet. nullus expoſitorum aſſequutus eſt, pauci tetigere, per Ianos Iani Dei templa intelligenda putantes. At quum tria Romæ

Iani templa tantum fuiſſe legamus; Primum à Numa ad infimum Argileti exſtructum, teſte Liuio, *lib.*1. de quo Seruius in illud Virgilii 7.Æneid.

Sunt geminæ belli portæ.

Secundum ad forum tranſitorium translatum. Tertium à Cn.Duillo Conſule dedicatum, *ex L.Floro in Epitome Liuiana,lib.*17.*& D.Hieronymo in Iouianum,lib.*1. Hæc interpretatio minime recipienda;nec minus quam tradit Beroaldus, per Ianos interpretari Iouis ſimulachra: nullibi enim obſeruamus,Domitianum Cæſarem huic Deo ita addictum, vt tot ſimulachra illi ſacrarit. Cæteri interpretes de re hac nihil. Nos verò arbitramur,per Ianos intelligendas eſſe portas illas magnas, quæ in viarũ capitibus exſtrui ſolebant ab antiquis Romanis,vnica tantum ianua aditum præbentes, vulgo *Portoni* dicuntur. Has peruias tranſitiones & Ianos appellatos,quaſi ianuas dixeris.Dion *in Nerua* ἀψῖδας appellauit,id eſt,fornices; quod etiam comprobamus authoritate Ouidii,2.*Faſt.*ſcribentis:

Carmentis portæ dextro eſt via proxima Iano:
Ire per hanc noli,quisquis es,omen habet.

Et Liuius *lib.*2.inquit: *Infelici via è dextro Iano portæ Carmentalis profecti.* Siquidem porta Carmentalis duas contiguas habebat vias, ſuis Ianis binis antepoſitis, dextra ſcelerata eſt appellata, ob trecentorum Fabiorum, qui per eam profecti ſunt, calamitatem & necem. Ad hæc Petrus Victor in octaua regione vrbis, quæ forum Romanum eſt, tradit,in eo foro duos fuiſſe Ianos, mercatorum & fœneratorum, locum celebrem. Quis tamen potius tres fuiſſe fori Romani Ianos dubitare poſſet,ſiquidem ſcriptores meminere ſummi,& imi,& medii. Horat.lib.1.Epiſt.1.

—— Hæc Ianus ſummus ab imo
Perdocet.

De medio,idem Horat.lib.2.Serm. Sat.3.

Poſtquam omnis res mea Ianum ad medium fracta eſt.

Et Cic.lib.2.Offic. *Commodius à quibuſdam optimis viris ad Ianum medium ſedentibus.* Et in 6.Philipp. *Ianus medius in Antonij clientela ſit?* Et rurſus: *L.Antonius patronus Iani medij.* Verum duo

duo tantum fuere Iani in foro; Primum occupabant fœnerantes pecuniam; Ad secundum reddebatur fœnus, vt exposuere Porphyrion & Acron. Quum autem inquit Horatius:

Hæc Ianus summus ab imo,

intelligit vtrunq; Ianum, id est, primum & secundum; medius enim imus dicebatur, quia secundus & vltimus; medius vero, quia ad medium forum situs erat. Ita illud Ouidii *2. de remed. amoris.*

Qui Puteal Ianumque timet celeresque Kalendas.

Intelligendum est de Iano imo, seu dixeris medio, vbi fœnus reddebatur, qui ad Puteal Libonis positus erat, teste Victore; Kalendis præterea reddi solebant fœneratæ pecuniæ, vt alias docuimus. Erant autem non statuæ Iani, sed fornices, seu portæ magnæ, per quas ad intra forum ingredi licebat, qua in re Horatii expositores, & cum illis Alexander ab Alexandro *lib.1.cap.15*, hallucinati sunt. Huic nostræ interpretationi fauet quoque Liuius *libro* 41. scribens versus finem libri, Censorum alterum Pisauri & Sinuessæ cloacam in fluuium circunducendam, & forum porticicus tabernisque claudendum, & Ianos tres faciendos locasse. Suetonius idem *in Augusto, cap.31.* Pompeii statuam Augustum marmoreo Iano suppossuisse dicit. Ammianus Marcellinus *lib.* 28. inquit: *Ex plebe Romana quosdam nominibus cultos & seniores per Ianos & fora clamitare sæpe, &c.*

Sed videndum quis sensus verborum eorum, *Aream & Caluicium*. Quidam arcui seu Iano ita Græce inscriptum legunt: ἄρτι, id est, *nuper*, paulo antea alii ἄρθητι, id est, *tollere*, ἀρκεῖ alii, quod est *satis est, sufficit*, ab ἀρκέω, quod est *sufficio*. Postremam lectionem comprobat Torrentius hoc loco, & Turnebus Aduers. *lib.5.cap.*10. *& lib.22.cap.16.* Verum, pace eorum dixerim, si in textu Suet. vocem Græcam exarasset, non vtique addidisset verbum illud *Græce*, satis enim insulsa fuisset locutio; Quis enim ignorasset, Græce scriptum, si Græcam vocem adiunxisset? Quare ergo potius Latinas dictiones *Aream & Caluicium*, quas habent alii textus, præsertim Germanicus correctissimus, recipiendas puto, Græce inscriptas fuisse, nec eas merum somnium appellādas, quod

Torrentius facit, imo iocum seu scomma elegantissimum in Domitianum iactum arcui inscriptum, quum enim multitudine arcuum & Ianorum quos ædificauerat omnes Vrbis areas propemodum occupasset, iocatum in illum, quia caluus erat, ea inscriptione, quasi diceret, & caluitium eius aream esse, super quam erigere poterat Ianos & arcus, eoque scomma acutius videtur, ob amphibologiam vocis *area*, quæ non solum significat locum purum in Vrbe sine ædificio, de qua Florent. *l.fundi*, 211, §.*locus*, *D.de verbor.signif.* Festo, locus vacuus quasi exaruerit, & non possit generare; sed & verticis partem depilem morbo, de quo Cels. *lib. 6. c. 4.* & Gal. *lib. de remed. paratu facilibus c. 6.* Ex hac itaque similitudine vocis *area* in ambigua significatione Arcus inscriptionem, *Aream & Caluitium*, Latine potius expressit Suet. quam Græce, vti inscripta fuerat, ob idque addidit *Græce*, admonens Lectorem.

MARCEL-

MARCELLI DONATI
IN AMMIANVM MARCELLINVM DILVCIDATIONES.

AMMIANVS MARCELLINVS, LIB. XIV.

Per Palatii Pſeudothyrum introducta.

QVVM memoriæ reuocarem, Ciceronem in Verrem ſcripſiſſe: *Ea pecunia quemadmodum ad iſtum poſtea Pſeudothyrum reuertatur, tabulis vobis & teſtibus iudices planum faciam*; Exiſtimabam prima facie, Ammianum intelligere mulierem Alexandrinam per Palatii Pſeudothyrum ad Reginam introductam, hoc eſt, per falſum ac ſubdolum ianitorem. Sed re intimius perſpecta, cognoui per Pſeudothyrum intelligendum Palatii ianuam occultam, ſeu poſticum, quæ & hodie vulgariter *porta falſa* nũcupatur. Sic Oroſius ſcriptum reliquit: *AEgre per Pſeudothyrum in Palatium refugiens, furorem excitatæ plebis euaſit.* Ita & *Pſeudaulam*, quæ verum mentitur aulam, & *Pſeudoportus*, cæci qui ſunt portus, & *Pſeudoporticus*, non veri qui ſunt porticus, obſeruamus, & demum ea omnia, quæ ad imitationem fiunt, nec principalem ſed temporarium præbent vſum, id ſibi cognomentum aſciſcunt. Quod ex Vitruuii libris *de Architectura* cognoſcere licet, qui & *pſeudourbana ædificia* vocauit ruſtica ædificia, elegantia tamen vrbana extructa. Hanc autem interpretationem confirmant paulo poſt ſubſequentia eiuſdem Ammiani verba huiuſmodi: *Latenter intromiſſi per poſticas in Regiam nunciabant.*

AMM.

AMM. MARCELLINVS LIB. XIV.

Inter hæc Orphitius Præfecti poteſtate regebat Vrbem æternam.

ROmanæ vrbis præſtantiam ex eo potiſſimum colligere poſſumus, quod per antonomaſiam, ſcilicet per excellentiam, Vrbs appellata ſimpliciter ſit Roma; cætera enim *Oppida* dicta, atteſtante Quintiliano *lib. 8. cap. 2.* Vrbem itaq; quum ſimpliciter prolatam legimus, Romam ſignificari palam eſt. Quæ (vt ait Virgil. in Bucolicis.)

Inter alias tantum caput extulit Vrbes,
Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi.

Quo pacto pluries vocata Roma à Iuriſconſultis, *vt in l. 11. D. de Senato l. 1. D. ad legem Iuliam, de ambitu, l. penul. §. negociatores, D. de mun. & honor. l. 7. §. conſtitutum, D. de interdic. & releg. l. 1. D. de off. Præf. Vrb. & alibi etiam.* Ob id iure Plinius *lib. 3. cap. 5.* ſcriptum reliquit; Nullius vrbis magnitudinem in toto orbe Romæ comparari potuiſſe; & *c. eodem,* Romam terrarum caput ait. Sic Liuius *lib. 21.* Romam orbis terrarum caput affirmauit. Et ſceleratus Imperator Phocas hoc vnum porro ſanxit, quod laudem meruit, vt vrbs Roma totius ſalutis vitæ caput eſſet, quum antea propter ſedem Principis, Conſtantinopolis caput haberetur. Et 1. Æneid.

Romanos rerum dominos.

cecinit Virgilius noſter. Et Athenæus Romam appellauit τῆς οἰκουμένης ἐπιτομήν, hoc eſt, mundi epitomen, ſeu compendium; Communis namque & patria dicta *in l. 33. D. ad municip.* Et terrarum orbis, Romanus orbis vocatus, *l. 17. de ſtatu hom. l. 5. D. de metallar. in C. Theodoſ.* & à Caſſiodoro, *lib. 3. variarum Epiſtola. Epiſt. penultima,* & Ammianus ipſe *lib. 17.* Romam mundi totius templum vocauit. Et Cicero *in orat. contra Rullum*, eandem principem omnium terrarum ciuitatum, & illuſtriſſimum orbis terrarum monumentum appellauit. Reginam totius orbis dictam, in decreto Tertullii cuiuſdam, marmorea tabella inciſa Romæ anno Imperii Iuſtiniani quinto, obſeruamus, vbi etiam legimus, Vrbem Romanam ſingulari virtute, fertilitate, potentia, ſapientia, & pollu-

& pollucitate, & pulchritudine, bonitateque diffinitoris toto orbe sacratam, à Deo æternam conseruatam. Æternam etiam alibi sæpe sæpius vrbem Romam dixit ipse idem Am. pnta lib. 16. *Aliaque inter hæc decora vrbis æternæ.* Et lib. 19. *Difficultatem aduentantis inopiæ frumentorum Vrbs verebatur æterna.* Et lib. 21. *In locum Tertulli Maximum Vrbi præfecit æternæ.* Et lib. 22. de Nicomedia: *Vt ædium multitudine priuatarum & publicarum rectè noscentibus regio quædam Vrbis æstimaretur æternæ.* Et lib. 23. *Iisdem diebus legatos ad se missos ab Vrbe æterna.* Et paulo infra: *Palatini Apollinis templum in Vrbe conflagrauit æterna.* Et lib. 25. *Tiberis intersecans Vrbem æternam.* Et lib. 26. *Apronianus regens Vrbem æternam.* Et lib. 28. *Post Nepotini exercitum sæuiens per Vrbem æternam vrebat cuncta Bellona.* Et paulo post: *Quæ decolorabat speciem Vrbis æternæ.* Et rursum: *Funera deplorauit Vrbs æterna.* Eadē appellatione vocatam Romā videmus in tabula marmoreā Romæ in porta Portuensi, vbi insculptum: *Ob instauratos muros Vrbis æternæ.* Eadem à Constantino vocatur Vrbs æterna, *l. 1. C. de suariis, lib. 11.* Ita *in l. 4. C. de oper. publ.* Imper. Valentinia. & Valens *intra Vrbem æternam* scripserunt. Sic etiam vocata à Symmacho *libro primo Epist.* Æternitatis Vrbis Romę causa Dei voluntati adscribitur in tabella Decreti Tertullii superius adducti, qui Tertullius certe, vt ex eiusdem Decreti lectione colligitur, vir Christianus fuit.

Gentiles scriptores eidem sententiæ, sed minus pie, adstipulantur. Inter quos Liuius *lib. 1. de Romulo* loquens: *Abi, nuncia (inquit) Romanis, cœlestes ita velle, vt mea Roma caput Orbis terrarum sit.* Et *lib. 38.* inquit, Vrbem auspicato Diis authoribus in æternum conditam. Et Ammianus ipse lib. 19. *Moxque diuini arbitrio numinis, quod auxit ab incunabulis Romam, perpetuamque fore respondit.* Et lib. 26. *Etiam victura cum seculis Roma adiumento numinis diuini.* Et lib. 27. *Prospera Deo spondente, cuius sempiternis auxiliis stabit res Romana inconcussa.* Ob hanc tutelam diuinam eodem libro paulo post, *Vrbem sacratissimam* Romam vocauit. Ita & in inscriptione marmorea Romæ in porta Exquilina, & *Taurina* olim dicta, nunc *Sancti Laurentii,* legimus Aquam Martiam ab Antonino Pio in sacram Vrbem suam perductam; Sicuti & in Tertullii iam dicto decreto

creto sacratam Vrbem Romam appellatam. Ob id Liuius *lib.* 5. ait: *Vrbem auspicato, inauguratoque conditam habemus, nullus locus in ea non religionum Deorumque est plenus.* Romanæ æternitatis profecto (quantum tamen sublunaribus contingere potest) non leue argumentum, quod à Gallis capta, anno ab Vrbe condita 163. ab Annibale ter trucidatis & fugatis militibus Romanis ad Cannas, Trebiam & Trasymenum obsessa, à Nerone pene tota incensa, à Gothorum Rege Totila, Val. Iustiniano imperante, capta & direpta, & rursus sub Arcadii & Honorii imperio ab Alarico Gothorum Rege, anno post V. C. 1164. captiua facta, & populata, à Vandalis, Genserico Duce, anno ab V. C. 1208. capta, & imperialibus ornamentis spoliata, referente Iustiniano, *C. de offi. Præf. Prat. Africa*, denique nostrorum patrum ætate à Borbonio & aliis pariter capta atque direpta, semper resurrexit, & pristinum splendorem recuperauit. Quinimo & Imperii maiestate Bizantium à Constantinis Imperatoribus traducta, tantum emicuit, vt Constantinopolim *Romam nouam* appellari ab Imperatoribus statutum sit, vti habemus *in l. sexta, C. de sacrosanct. eccles. l.* 40. *C. de Episcopis & clericis, l.* 4. *C. de oper. publ. l. vlt. C. in quib. caus. pign.* Zonaras etiam non semel hanc νέαν ῥώμην vocat; Quam etiam Chalcedonensis Concilii cap. 22. ita appellatam legimus. Imo Romano Imperio Orientali Bizantino à Turcis occupato Occidentalique in Germaniam translato, interim Ecclesiastico fulget Imperio Summorum Pontificum, qui in æterna Vrbe, Petri nauis clauo assident, quam perpetuo sub Christi D. N. tutela futuram, fluctibus & ventis quandoque exagitatam, nunquam tamen procellis mersam iri, pie credunt fideles, & sacræ paginæ spondent.

AMM. MARCELLINVS LIB. XIV.

Quo comitatu matronæ complures opertis capitibus & basternis per latera ciuitatis cuncta discurrunt.

BAsternam idem cum Pilento fuisse existimauit Alexander ab Alexandro *lib. 2. cap.* 30. qua ferebantur Romanæ matro-

matronæ. Turnebus *lib. Aduerſ.* 28. *c.* 5. ex Onomaſtico antiquo in membranis conſcripto: *Baſterna*, inquit, *tecta manualis, lecticam puto dici tectam, quæ manibus hominum portabatur, non dorſo iumentorum geſtabatur.* Cui opinioni & nos aſſentimur, addentes, ita dictas vel à Baſtarnis populis Sarmatiæ, quorum meminit Strabo *lib.* 7. & frequens apud Hiſtoricos eorum fit mentio, vti apud Capitolinum *in Marco Philoſopho*, qui eos ſubegit, & Vopiſcum *in Probo*, qui centum millia eorum in ſolo Romano conſtituit. Et D. Octauianus Auguſtus eos ad concordiam compulit, *ex Sexto Victore in illo.* Tacitus in calce libri *de moribus Germanorum* inquit: *Peucini, quos quidam Baſtarnas vocant, ſermone, cultu, ſede, ac domiciliis, vt Germani agunt, ſordes omnium ac torpor.* His forte ſellæ tectæ ac geſtatilis ab hominibus familiaris fuit vſus, vt etiam mulieres tectæ incedentes portarentur à ſeruis, qui mos & noſtris temporibus nonnullis in Italiæ locis frequens exiſtit, præſertim in vrbe Neapolitana, vel quod ex his, quum fortes eſſent, eligerentur ſerui, qui baſternam matronarum geſtarent. Sed rectius ſententia mea à verbo Græco *βαστάζω*, quod eſt *porto*, ſeu *baiulo*, vnde & *βαστάζοντες*, baiuli & geruli, qui & vulgo *baſtasi* dicti, & in C. Theodoſiano *Baſtagiarii*, vocantur, quos corpore prægrandes & fortes ad baſternas portandas olim eligebant. Baſternam enim cubitorum quinque dicit apud Athenæum Poſſidonius; tales fuiſſe antiquitus Ægyptias tectorum reliquit Ariſtophanes in Batrachis.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XIV.

Partilibus præſidens fatis.

NEmeſin, ſeu Adraſtiam Deam deſcribens Ammianus, ait eam eſſe ius quoddam ſublime, numinis efficacis, humanarum mentium opinione lunari circulo ſuperpoſitum, vel, vt definiunt alii, ſubſtantialis tutela generali potentia partibus præſidens fatis. Quem locũ dum perlego, nouitate vocis motus, hærebã cogitans, quæ diceretur partilia; & natalia ſignificari ſtatuendum putaui, à partu ſcilicet ita dicta, ſicuti *partiliter* aduerbio dixit cognoſci genituram

Cœlius

Cœlius Rhodiginus *lib.19.c.4.* Ita Septimus Florens Deam, quæ puerperiis præerat, *Partulam* vocatam tradit. Sic Horatius *in Epod. Ode 17.* Samiæ veneficæ ventrem partumeium vocat, hoc est, ea facilitate parturientem, ac si meieret, dum inquit:

Tuusque venter partumeius.

Et Gellius *lib.3. cap.16.* à partu parentam, immutata litera vna, nominatam docet. Quod vero hæc vocis interpretatio textui perbelle congruat, ex lectione ipsius apertissimum euadit.

AMM. MARCELLINVS. LIB. XV.

Et per admissionum magistrum, qui mos est honoratior, ac cito, eodem ingresso consistorium effertur purpura.

VT plurimum ad priscos Imperatores liberum ingressum minime fuisse, constat ex Suetonio *in Claudio, c.35.* scribente: *Salutatoribus scrutatores semper apposuit, & quidem omnibus, & acerbissimos.* Quod & Lampridius in Alexandri Seueri vita per initia testatum reliquit. Quum itaque temere quiuis ad Imperatores non admitteretur, factum necesse fuit, vt ministri adessent, qui admittendos introducerent, non admittendos arcerent. Hos autem plures fuisse, dignoscitur ex Suetonio *in Vespasiano* tradente, *cap.14.* de eodem: *Trepidum cum interdicta aula sub Nerone quærentem quidnam ageret, aut quo abiret, quidam ex officio admissionis simul expellens abire Morboniam iusserat.* Hoc munus libertis credi solitum elicimus ex Plinio scribente lib. 33. Claudii Cæsaris libertos admissionum ius habuisse. Honoratiorem tamen fuisse qui admissionum officio præerat, colligi potest ex hoc Ammiani Marcellini loco. Huncque antiquitus admissionum magistrum vocatum. Meminit & Xenophon *primo Cyripædiæ* apud Astyagem Regem admissionū magistrum fuisse quendam Sacam, qui quos oporteret, ad Astyagem deduceret, non admittendos expelleret. Et Flauius Vopiscus *in Aureliano* ait: *Acholium, qui magister admissionum Valeriani Principis fuit.* Hos autem tum magistros admissionum, tum admissionales, ianuæ Principum habitationis assistere consueuisse, colligi-

colligimus tum ex hoc loco, vbi tradit Marcellinus, Vrsicinum iussu Constantini Imperatoris accitum ad Consistorium; tum clarius ex Lampridio in Alexandro, vbi inquit: *Salutaretur vero quasi vnus de Senatoribus patenti velo, admissionalibus remotis, aut solis iis, qui ministri ad fores fuerant.* Admissionum officium sub dispositione Magistri officiorum ponitur in Notitia Imperii Romani, de quo est textus *in l. 2. de priuileg. eo. qui in sacro Palat. mil. lib. 12. Cod.* Et admissionum magistri meminit l. 1. C. *The. qui à presb. tyr.* Admissionales Graecis dicti *πρεσάγοντες τοῖς δεομένοις τιμὴν ἔχοντες*, *l. 2. de diuer. offic. lib. 12. Cod.* Admissionum facilitatem Plinius *in Panegyrico Traiani* laudat; eadem facilitas admissionis in Aureliano, *ex Vopisco loco citato.* Econtra difficultas admissionis in Principibus improbatur ab omnibus. Hinc vituperatum legimus apud Herodotum *in primo,* Deiocem Regem Medorum, qui neminem admittebat, sed per internuncios cuncta transigebat. Quum ab internunciis vera Principi pluries non deferantur, sed ex relatoribus vnusquisque pro libito res, vt sua cuique vtilitas, exponat. Hos Seneca *cohortem interioris admissionis* appellat, *lib. 1. de clemen. c.* 10. qui primum fauoris locum apud Principem obtinent. Qua de re quid senserit idem Seneca, latius & apertius colliges *lib. de benef. 6. c. 33. & 34.* Difficultatem admissionis sane exprobrat Verri Cicero, inquiens: *Salutatum veniebant, admissus est nemo.* Admissionum magistros consueuisse in acta referre quae in Curia coram Principe agerentur, patere potest ex Vopisco, scribente *in Aureliano,* de arrogatione Aureliani facta ab Vlpio Crinito coram Valeriano Imperatore; Quam fidei causa inserendam credidi ex libris Acholii, qui magister admissionum fuit Valeriani Principis, *libro Actorum eius nono.*

AMM. MARCELLINVS, LIB. XV.

Idque scrutari iusserunt arctius, interrogato Remigio etiam tum Rationario apparitionis armorum magistri.

RAtionarium hoc loco accipit Ammianus pro ratiocinatore, hoc est, qui rationes tractat, vti *l. 7. C. de bo. proscr.* de quo Cic. 1. *Off.* in haec verba: *Hac igitur & talia circumspicienda sunt*

da sunt in omni officio, & consuetudo exercitatioque capienda, vt boni ratiocinatores officiorum esse possimus, & addendo deducendoque videre, quæ reliqui summa fiat, ex quo quantum cuique debeatur, intelligas. Hos perperam nonnulli rationales dixere, nam rationales & procuratores Cęsaris, iidem erant, vt docet Lampridius *in Alexan.* & Budæus ostendit. Itaque Am. vocem *ratiocinatio* minus Latinis vsitatam hoc loco in vsum traxit. Hũc Budæus *in Annotat. ad Pand.* ratiociniorum Præfectum vocat. Per armorum magistrum intelligendum puto, qui armis præerat, seu armorum præfectum, qui & armorũ custos vocatur à Paulo *in l qui commeatus, §. fi. D. de verb. sig.* qui sc. militibus arma committebat. Nam quum *Magistrũ Populi, Equitum, census, auctionum, epistolarum, libellorum, memoriæ, militum, nauis, officiorũ, societatis, scriniorum curiæ, vestium, admissionũ*, inter agentes apud Iurisconsf. legam, nullibi vero apud eosdem de armorum magistro fiat mentio, eum armorum custodem appellatum existimo; Secus apud Am. obseruo: namque sicuti *libro vigesimoseptimo*, meminit Victoris magistri equitum, & Arinthei, & Seueri peditum magistrorum, Rustici Iuliani & Eupraxii Cæsariensis magistrorum memorię, & Remigii magistri officiorum, & Iouini Seuerique, magistrorum rei castrensis, tandem & Cylacis spadonis armorum magistri verba facit. Et *libro* 20. Lupicini, & pariter Gumoharii, & *libro* 21. Neuitæ, & *libro* 26. Iouini, quos omnes armorum magistros fuisse tradit. Nec illud reticendum; Magisterium inquam dignitatem principum fuisse, ex eodem Ammiano scribente *libro* 26. de Equitio: *Nondum Magister, sed Comes.* Et paulo post de eodem ait: *Auctum Magisterii dignitate.* Apparitionis quoque vocem præsente in loco accepit Am. pro apparitoribus ipsis, & sic officium pro personis illud exercentibus, quod quandoq; fieri tradit Vlp. *l. fina. § fin. D. quod met. caus.* & eodem sensu accipitur *in l. I. C. de loc. præd. ciuil. lib.* II. vt recte sentit Odofredus, docens, ibi apparitionem sumi pro apparitoribus, non pro iudice, vt Accursius & Ioannes de Platea tradidere. Ita Ammianus ipse libro decimooctauo dixit: *Sine apparitione reuersi Mesopotamiam, ad alium omni potestate translata*; hoc est, sine apparitoribus

litoribus. Item & *libro* 24. apparitionem pro apparitoribus accepit, scribens: *Sarcinas vero & calones, & apparitionem imbellem, impedimentorumque genus omne inter vtrumque latus instituit procedentium ordinum, ne qua vi subita raperetur.* Erant autem apparitores Magistratuum ministri, qui eorum iussa exequebantur, vt passim in legum voluminibus. Hos autem ita vocatos à verbo *apparere*, docet Seruius *lib.* 12. *AEneid.* in eum locum:

——Seuique in limine Regis
Apparet.

Cui loco persimilis & alter lib. 8.

Quam Turno Regi, aut Regi apparere Latino.

Nam est *apparere*, teste Budæo, in Forensibus, exhibendi officii & obsequii gratia præsto esse. Vnde & Festus dixit lib. 12. *Nauális scriba, qui in naui apparebat.* In apparitorum vero numero, non modo scribæ, sed viatores, lictores, & præcones continebantur, vti Cic. *in orat pro Cluentio*, scriptum reliquit: *Quid sibi autem illi scribæ, quid lictores, & cæteri, quos apparere video.* Ita & apud Liuium *lib.* 1. apparitores à lictoribus minime differre colligimus, vbi Romulum sibi duodecim lictores sumpsisse ait, & numeri duodeni rationem reddens, eosdem apparitores vocat, & postmodum rursus lictores appellat. Item & vbi de morte Tarquinii Regis à duobus pastoribus patrata, iterum apparitores regios cum lictoribus confundit. Et deinde de Seruio Tullo regnum inuadere inquit: *Seruius cum trabea & lictoribus prodiit.* Et postmodum de Tarquinio ipsi arripiente regnum ait: *Fit fuga apparitorum atque comitum,* Erant autem apparitores diuersorum officiorum, nam in C. Iustiniani habemus *apparitores Præfecti annon æ Præfecti vrbis, Præfecti Prætorii, Proconsulis, Legati, & aliorum*, vti *libro* 12. à titu. 52. vsque ad sexagesimum. Apud ipsummet Am. legimus lib. 26. *Venustum largitionum apparitorem.* Sed vt vno verbo dicamus, erant apparitores, qui cuiusque magistratus iussa exequebantur. Vnde Amm. *libro* 17. inquit: *Vt nec Præfectianus, nec Præsidialis apparitor ad soluendum quempiam vrgeret.* Et libro vigesimooctauo. *Et Mutianum Barbatumque aliquoties discretim trudi iubebat ad fallendum aptissimos.*

Et iterum de Abieno apud Anepsiam delitescente: *Missique apparitores, indicatos è latebris extraxerunt.* Et rursus de Hesychia: *In domo apparitoris, cui custodienda est tradita.* Et *lib.* 20. de Iuliano Cæsare Constantio Augusto scribente inquit: *Nuntiis crebris vt apparitor fidus tuas aures impleui.* Et *lib.* 26. de Valente fratre Imperatoris Valentiniani in consortiū Imperii ascito ait: *Participem quidem legitimum potestatis, sed in modum apparitoris morigerum.* Et rursus de Hiperechio verba faciens illum *gastrensem apparitorem* appellat, hoc est, vt ego interpretor, qui ventris voluptatibus presto esset. Illud postremo adnotandum, quod quando Magistratus dignior erat, tanto plures apparitores habebat, quod ex ipso Am. elicimus scribente lib. 27. *Diodori ex agente in rebus, triumque apparitorum potestatis vicariæ per Italiam.* Nec reticendum, inter Prætorii mollitiam apparitores cōnumeratos, *ex Vlpiano in l. in eadem causa, ex quib. caus. maior.* & horum manus dicta militaris, *l. qui restituere, de rei vend. in P.*

AMM. MARCELLINVS, LIB. XVI.

Cæsar apud Viennam in Collegium Fastorum à Consule ... octies Augusto adscitus.

FVerunt Romæ opificum atque artificum collegia à Numa primum instituta, vti Plutarchus *in illo* scriptum rel... quit; & Valerius Maximus confirmat *cap. de Institutis*, vbi d... e Tibicinum collegio meminit; & Plinius *lib.* 33. *&* 35. confi... mat; quamquam Florus id potius Seruio Tullo adscrib... Quæ postea L. Cæcilio & Q. Martio Coss. sublata, teste A... sconio *in Com. in Cornelianam & Pisonianam.* Post nouem d... inde annos P. Clodius Tribunus Plebis non solum restitu... priora collegia, sed & noua adiecit, quod Dion *lib.* 40. sc... bit. & Cic. *in Pisoniana* affirmat. Sed & hæc iterum à Cæs... Dictatore sublata, vt tradit Suet. in illo *c....* quod decret... quum in maximis illis Reip. motibus recidisset ad nihilu... ab Augusto repositum fuit; nam præter antiqua & legiti... collegia cætera dissoluit, teste Suet. *in d. c....* Fuerunt pr... ter hæc nobiliora collegia, præsertim & sacerdotum plu... morum, nempe Pontificum, Augurum, Aruspicum. C...

rionu

rionum, Veſtalium, Flaminum, Epulonum, Sibyllinorum librorum, Fœcialium, Saliorum, Lupercorum fratrum Arualium, Sodalium Titiorum, Auguſtorum, Heluianorum, Aurelianorum, & aliorum, quemadmodum paſſim legimus; ſed & de Tribunorum plebis collegio verba facit Cic. *in Ver.* vbi etiam de collegio Decemuiralium meminit, & in *lib. Officiorum*, de collegio Prætorio, & Dion *lib.* 42. *&* 43. de collegio quindecim virorum meminit.

Sed ne omnes enumeremus, hoc ſatis erit, nullibi nos Faſtorum collegium obſeruaſſe. Quamobrem in textu mẽdum eſſe exiſtimamus, & legendum *in collegam Factorum,* non *collegium faſtorum*, quæ lectio certe perbelle ſequentibus congruit, quod ſcilicet Cæſar à Conſtantio Auguſto in collegam Factorum adſcitus, ſomniabat pugnas & cædes barbarorum; At ſi quis obſtinate lectionem primam retinere voluerit, ſenſum eliciemus huiuſmodi. Cæſarem Iulianum ſcilicet ab Auguſto Conſtantio octies Conſule, Conſulatus ſui octaui collegam factum; Namque non Conſules *Augusti*, ſed Imperatores dicebantur, & quia Conſulum nomina ſucceſſiue in Faſtis deſcribebantur, ideo in collegium Faſtorum eum adſcitum dixit Am. Fuiſſe enim librorum Faſtorum collegium, id eſt, eorum, qui libros illos curabant, cenſendum, ſicuti & Sibyllinorum librorum, vti adnotauimus; Faſti enim erant libri, in quibus non modo omnium dierum anni ratio & numerus continebatur, ſed & Conſulum nomina deſcribebantur. Ita Cic. *pro Seſtio* inquit, Conſules non modo ex memoria, ſed etiam ex Faſtis euellendos; In eiſdem quoque dies, aliqua victoria vel felici euentu inſignes deſcribebantur, necnon & virorum, qui inſigne aliquod beneficium in Remp. contuliſſent. Cic. ad Atticum: *Decreui vt in Faſtis ad eum diem Bruti nomen adſcriberetur.* Et iterum: *Quod ego quum dabam, Bruto notam eſſe in Faſtis gratiſſimæ victoriæ memoriam volebam.* Poſſumus itaque interpretari, Iulianum Cæſarem in collegium Faſtorum adſcitum, hoc eſt, vti Conſulem deſcriptum in Faſtis, vel vti virum fortem, ac Reipublicæ maxime proficuum. Prior tamẽ interpretatio potior, & cõprobatur, eo quod infra eodẽ lib.

ita scribat Am. *At Cæsar exacta apud Senonas hyeme turbulentā Augusto nouies, seque iterum Coss. Fastorum libros, Consulares paginas vocauit.* Idem Am. *lib.* 22. per hæc verba: *Quum Mamertini & Neuitæ nomina suscepissent paginæ Consulares.* Et *lib.* 26. de Valentiniano & Valente Augg. in expeditiones militares profecturis habet: *Sumpserunt prius trabeas Consulares.* Et lib. 29. *Et præcipue Consulares post Scipiones, & Trabeas, & Fastorum munimenta mundana.* Ex quibus omnibus iam dicta expositio confirmari potest. Collegia quamplurima enumerat Cuiacius *libro* 7. *Obseruat. cap.* 30. ad quem curiosum lectorem remittimus.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XVI.

Tamquam astrictus sumptuaribus legibus viueret, quas ex Rhetris Lycurgi, id est, axonibus.

PHτρα Græci dixere proprie Lycurgi leges, teste Plutarcho, quamuis vox eadem generaliori significatione de quacunque lege, dogmate & decreto dicatur, ἄξονα vero Athenienses legum suarum tabulam vocauere, quod apud Demosthenem obseruamus, & ἄξονες legum Solonis tabulæ, dictæ. Namque Polemonis testimonio, huiusmodi leges tabulis ligneis forma triangularibus erant inscriptæ, & in Prytaneo adseruabantur, ἄξων vero proprie dicebatur Græcis lignum rotam peruadens, Latinis axis nuncupatum.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XVI.

Inductis quadam solemnitate agentibus in rebus in Consistorium, vt aurum acciperent.

AGentium in rebus extat tit. *lib.* 12. *Cod.* & erant, qui actu per Prouincias speciebus annonariis, quæ fisco & vrbibus præstabantur ex Canone aut indictione conuehendis, ac importandis, præerant, vt Canoni Romano, Canoni Alexandrino, frumento militari, atq; etiam eorum officiorum annonis, qui in Palatino erant comitatu. D. Hieronymus eos interpretatur *frumentarios & veredarios*, quos LXX. interpretes transtulerunt πνεςφόρον. Quod essent agentes in rebus inter Palatina officia, indicat D. Ambrosius *in Epist. ad Marcell.*

uocet. atque ex hoc Amm. loco colligere possumus, & superius *lib.* 14. vbi de Apodemio agente in rebus Palatino; tamen & munus eorum etiam in Prouinciis erat, & sicuti in Imperatoris aula frumentationibus & annonis cæteris præerant, ita & in Prouinciis easdem res curabant. Quod pariter ex Ammiano eodem dignoscimus, qui hoc eodem lib. 16. paulo infra verba facit de Gaudentio agente in rebus Africano, & alio agente in rebus in Hispania. Et *lib.* 25. de Malarico ex familiaribus negotiis agente etiam tum in Italia. Ex quo non solum agentes in rebus publicis obseruamus, sed & in priuatis & propriis. Qui plura de his dignoscere cupit, legat Cuiacium *in Commento, in C. de agent. in rebus*, & Turnebum *Aduers.* 13. *c.* 10.

A *consisto* formatum Consistorium, nouum quidem verbum, vel saltem infrequens, quum raro admodum apud antiquiores id obseruarim, elegans tamen diebus nostris vocabulum, pro loco scilicet in quo Patres cum summo Pontifices consultandi gratia consistunt. Consistorii meminere Impp. *l. fi. C. de off. diuers. & l.* 1. *de comit. consist.* Definit Cõsistorium Suidas, quod sit συνέδριον καὶ τὸ σύστημα, ἐν ᾧ περὶ τῶν ἐπειγόντων βουλεύονται, id est, conuentum, & cõgregationem, vbi vigentes deliberationes habentur, in quo etiam legati & alii adeuntes Principem audiuntur, & causæ cognoscuntur, perquirentibus Consistorianis, hoc est, qui conuentui Consistoriali interueniunt; sic enim eos appellat idem Am. *libro* 15. inquiens: *Inquirentibus in negotium Consistorianis, atque militaribus, vt praeceptum est.* Ita & apud D. Ambrosium Consistoriani dicti, qui amplissimi ordinis apud Principem, puta Senatores ad consilium eligebantur. Hinc iure optimo Consistorium appellatus Cardinalium sacer cœtus cum Pont. Max. consistens, in quo proponuntur & deciduntur summa negotia, & vrgentiores causæ ad Christianam Religionem & ad sedem Apostolicam spectantes. In eodem eliguntur præponendi Ecclesiis sedi Apostolicæ reseruatis, vnde & beneficia illa Consistorialia dicuntur. Et Consistoriales causæ, quæ & sacri Palatii vocantur, id est, quæ in Consistorio discutiuntur, vnde & Aduocati

Consistoriales decemuiri, qui conscripti sunt, & intercessiones seu oppositiones electionum Ecclesiarum in Consistorio cognoscendas exponunt. Et patroni Consistoriales dicti Patres seu Cardinales, quos singulę Prouinciæ & regularum sodalitia Protectores habent in Consistorio, de quibus omnibus fusius Octauianus Vestrius lib. qui inscribitur: *Introductio in actiones Romanæ aulæ*, & ibi Nicolaus Ant. Grauatius. Nec illud prætermittendum, quod magis ad rem nostram facit, antiquitus fuisse & Comites consistorianos vocatos, qui tranquillitati Consistorii Principis prospiciebant, de quibus *in l. 1. de Com. consist. lib. 12. C. tit. decimo*, & ex istis conflabatur iudicium aulicum; ducebant enim Cæsares secum inter Comites & Iurisconsultos, vti Spartianus *in Adriano* docet de Iulio Celso, Saluio Iuliano, & Neratio Prisco. Et Lampridius *in Alexandro*, de Vlpiano, quod pariter Eutropius *lib.* 8. confirmat.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XVI.

Et Pompeii Theatrum, & Odeum.

INter cætera magnæ molis, quæ Romæ admiratus est Imperator Constantinus, recenset Ammianus Odæum; quale vero esset, percunctantibus amicis quibusdam studiosis antiquitatis respondebam, Odæum à Domitiano Imperatore fabrefactum Romæ, teste Suetonio *in illo, cap.* 5. & Eutropio in calce *lib.* 7. in quo Musicorum chori, & Poetarum recitationes, & commissiones Musicæ populo edebantur, quale & antea Theatri instar Athenis fuisse Pausanias *in Atticis*, & Plutarchus *in Pericle* tradiderunt, quod multis sedibus & columnis exornatum Pericles ille Olympius ab Atheniensibus vocatus, extruxit. De quo item Eusebius *in Chronicis*, & Vitruuius *lib.* 5. *cap.* 9. fuse verba fecerunt. Odæum Græci ᾠδεῖον dixere. De hoc Cicero *ad Atticum quarto*, ita scribit: *Monumentum illud, quod tu laudibus tollere solebas, vt Odæum laxaremus, & vsque ad Atrium libertatis explicaremus, consumpsimus sestertium sexcenties.* At illud in re hac non leue negotium facit, quod Suetonius & Eutropius Odæum & à Domitiano erectum tradidere. Dion vero & illius abbreuiator Xiphili-

Xiphilinus *in Adriano*, illud inter opera Traiani Romæ facta connumerant. Inquit enim Xiphilinus: *Apollodorum vero Architectum, qui forum, & Odæum, & Gymnasium opera Traiani Romæ fecerat, primum exilio, deinde etiam morte multauit.* Conciliare possumus, dicentes, Odæum à Domitiano exstructum, sed non perfectum, à Traiano postea absolutum, & forte ampliatum.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XVII.

Factumq́; est tunc, & deinde vnius animi firmitate, vt præter solita, nemo Gallis quicquam exprimere conaretur Camelasii nomine inique.

PRimis Reipublicæ temporibus, habito ciuium Romanorum censu secundum facultates vniuscuiusque, imposita fuere onera, quibus Reipublicæ subueniretur, quæ præstatio *tributum* dicta fuit à tribubus, tradente Varrone, *quarto de lingua Latina*, quamuis à contributione dictum tradat Vlpianus *in l. ager, D. de verb. significat.* Cæterum crescentibus Romanorum opibus, ipsi quoque se tributis exonerauerunt, factis reliquis prouinciis subactis tributariis, cuius rei sunt authores Plinius *lib. 33. cap. 3.* & Cic. *2. Offic.* Tributorum autem duo erant genera, vnum personarum, aliud reale, rerum scilicet. Personale seu capitale erat, quum per capita aurum, argentum, vel æs pendebatur, & dicebatur *Capitatio.* Reale vero, seu prædiale, quum equi, vestes, frumenta, laridum, verueces, vel alia ad annonam spectantia soluebantur, quæ omnia potissimum erogabantur in persoluendis stipendiis, militibus, aliisque militaribus necessitatibus. Verum qui Capitationem persoluebant, fere nunquam tributo grauabantur; Iulius itaque Cæsar optimus (quum in Gallias venisset expugnaturus Alemanos, qui eas inuadebant) reperit (vt Amm. supra *lib. 16.* tradidit) Gallis, quamuis extrema penuria anhelantibus pro capitibus singulis tributi nomine vicenos quinos aureos flagitari, sed septenos tantum voluit, quibus munera vniuersa complerent. Verum quum Florentius Præfectus prætorio (vt paulo ante inquit idem Amm.) permensus (vt

contendebat) quicquid in Capitatione deeſſet, ex conquiſitis ſupplendum affirmaret, Iulianus renuit, quippe qui norat huiuſmodi prouiſiones, ſeu potius euerſiones eſſe in[illegible]nabilia vulnera, & quæ ſæpe prouincias ad extremam [illegible]tatem perducerent; addens ſe vere computando edo[illegible], non ſolum Capitationis calculum ad commeatus [illegible]tios apparatus ſufficere, ſed & etiam exuberare. H[illegible]ctum, vt nemo poſthac Gallis quicquam exprimere con[illegible]ur Camelaſii nomine inique. Erat autem Camelaſium tributum, quod perſoluebatur, expendendum in conducendis ſeu emendis iumentis, quæ non ſolum militum ſarcinas, ſed & cætera impedimenta exercitus in profectionibus ſeu expeditionibus ferrent, cui vectionis oneri etſi Capitatione vna cum reliquis ſatisfactum eſſet, nihilominus Præfectorum auaritia & Camelaſium (inique tamen) exigebatur. *Camelaſium* enim tributum erat, *Camelaſia* vero munus alendorum camelorum, & *Camelarij*, qui curam illorum habebant. Primum ex hoc Ammiani loco elicimus, ſecundum & tertium ex Iuriſconſultis. Nam apud Hermogianum, *l.1.D.de mun.& hon.* legimus *καμηλασία*, & Chariſium, *l.fin.* Camelaſiam, vbi non audiendus Budæus vir alioquin ſublimis doctrinæ, qui ibidem legendum putat *Cameliſariam*, vel vt alii, *Camelariam*, non *Camelaſiam*; verum iure à Ludouico Reſſuardo Iuriſconſulto, & à Turnebo, *lib.21.cap.28.* non auditur, hoc potiſſimum Am. loco fultis. Ibidem quoque fit mentio Camelariorum. Nec obſtat huic interpretationi, quod in Gallia non reperiantur Cameli: nam dicimus, illis temporibus Romanos Imperatores in Orientalibus partibus vitam tranſegiſſe, vbi Cameli copioſiſſimi; vnde qui inde ad bellum quocunque mittebantur, voces retinebant, eiſque vtebantur, quæ Imperatorum Curiæ & comitatui familiares erant.

AMM.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XVII.

Vnde chamulcis impositus, tractusq; lenius per Ostiensem portam, piscinamq; publicam, Circo illatus est maximo.

POllux lib.7. onomast. *Chamulci erant* (inquit) *machinæ quædam & instrumenta, quibus naues trahebantur.* Verum quales essent, & cuiusmodi, nec ipse tradit, nec Turnebus docet, qui *lib. Aduers.21.cap.13. & lib.27.cap.24.* ieiune admodum chamulci verba facit. Quamobrem nos id cupientes dignoscere, quod indagando assequuti sumus, in medium afferimus. Compositam hanc vocem ex duabus Græcis dictionibus non dubitamus, nempe χαμὸς quod est *curuus*, & ὁλκὴ, quod non solum *attractionem*, sed & *conuersionem* & *reuulsionem* significat. Ita Plato *in Cratylo* dixit: γλίσχρα ἐστὶν ἡ ὁλκὴ τῆς ὁμοιότητος, hoc est, *vana*, vel *inefficax est conuersio similitudinis.* Hinc existimo, Chamulcum fuisse illud instrumenti genus, quod vulgo *Ruzzolo* dicimus, hoc est, lignum terete rotundum, cuius extremitatibus insunt foramina, quibus imposita ferramenta seu vectes cylindrinorum instar versentur, & vna etiam cum ipsis pondus quoduis graue impositum, vnde quum vertantur, ac supernæ partis superficies quoquo modo incuruari videatur, Chamulci antiqu s sunt dicti. Quod pariter confirmare possumus ex verbo illo *impositus*; nam versatilibus machinis, quæ funes nauibus alligatas vertendo trahunt, verbum illud *impositus* minime accommodari potest. Quamobrem quamuis ὁλκία, sit *traho* nauem onerariam, & ὁλκὴ *attractio*, nihilominus audacter pronuntio, non aliud fuisse instrumentum Chamulcum, quam iam à me memoratum, quibus permultis, pyramides seu obeliscus quamuis ingentissimus impositus, impelli facile potuit. Ex hoc Amm. loco non parum lucis allatum existimo viro perspicacissimo Equiti Dominico Fontanæ, qui iussu Sixti Quinti Pontificis Maximi præteritis annis obeliscum, non solum de loco ad locum traduxit, sed & in D. Petri foro erexit, quod legenti Am. dicta, & inspicienti machinarum iconem, quibus id Romæ perfectum est, facile innotescet.

AMM.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XVII.

Ideoq; Neptunum humentis substantiæ potestatem Ennosigæon & Sisichthona Poetæ veteres & Theologi nuncupauerunt.

ENνοσείγαιος Neptuni epitheton, dictum ἀπὸ τῆς ἐνόσεως, id est, *concussio*, & γαῖα *terra*, scilicet, eo quod terram quatiat, & Σεισίχθων. hoc est, *motor terræ*, à verbo σείω, quod est, *quatio* vel *concutio*, & χθὼν, quod *solum* seu *terram* significat. Vocauere quoque antiqui scriptores eundem Neptunum *Geuhom* & *Enosicthon*, eadem de causa *Hippium*, *Dameum*, *Micetam*, *Petræum*, *Hippodromium* quoque; quarum appellationum rationem docet Cæl. Rhodig. Sed quod ad præsens attinet negotium, Neptunum censebantur antiqui tridente suo non solum mare, sed terram etiam mouere & concutere, atque abrumpere, quod tradit Strabo *lib*. 10. & Virgil. 2. *Aeneid*.

Neptunus muros, magnoq; emota tridenti
Fundamenta quatit.

Et Actius apud Cic. 2. de nat. Deorum: *Aut forte Triton fucina euertens specus subter radices penitus vndanti in freto molem ex profundo saxeam ad cœlum cernit.* Nam & Neptunum *Tritona* quoque appellari, *in Alexandro* meminit Lycophron. Hinc forte factum, quod Pausanias tradit, Neptuno & Terræ templum & oraculum fuisse commune, *ex Musæo in Eumolpia*. At illud maxime mihi mirandum occurrit, quod si quando terra concussa tremuisset, magna portendere credebant prisci Romani, ob idque supplicationes decernebantur, feriæ indicebantur, Senatus non habebatur, neque Respublica administrabatur, & sacra fiebant, incerto tamen numini, quia verebantur, ne alium pro alio nominando, falsa religione populum alligarent. Quod Gellius *lib*. 2. *cap*. 28. Plato *in Philebo*, Æschylus *in Agamemnone*, Euripides *apud Clementem Alexandrinum*, *lib*. 5. *Stromat*. & Catullus *in Hymno ad Dianam*, testati sunt; & tamen ex dictis constat, Neptunum terræmotus Deum habitum; quinimo & Ælianus refert *lib*. 6. *de varia histor*. *cap*. 76. quum Lacedæmonii contra

contra seruos Tenarentes, qui erant ex genere Cylotarum, per vim ac perfidiam insurrexissent, indignatum Neptunum, terram Spartanam concussisse, vt ex vniuersa vrbe quatuor tantum ædificia relinquerentur. Sed magis admirationem auget Proclus scribens, quod qui vellent terræmorus cessationem impetrare, solitos Neptuno rem diuinam facere, quem tunc *Asphalium* vocabant, ἀσφάλιος ποσειδῶν, hoc est, *firmus Neptunus* dictus. Sed admiranda profecto Remigii Florentini inscitia, qui Ammianum vulgari idiomate nó transtulit, sed tradidit potius, ipsius historiã inuertens, nonnulla de suo addens, multa passim adimẽs & transponens, Græcas voces terræmotuum species significantes, Poetarum nomina censuisse.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XVII.

Bramatiæ, Climatiæ, Chasmatiæ, Mycenatiæ.

Βρασματία Græcis *ebullitio* dicitur, & sicuti in aquæ ebullitionibus eam sursum attolli videmus, ita & in hac specie terræmotus è terræ concussione moles sursum propelluntur, κλιμάζειν Græcis est *peruertere & diruere*, ex quo patet, vnde climatiæ secundæ species terræmotus dictæ, ἀπὸ τοῦ χάσματος, quod est, *hiatus*. Tertia species chasmatiæ nuncupatæ, μύκημα, *mugitus* Latinis dicitur, vnde & quartæ speciei terræmotus nomenclatura deducta. Qua in re non possum non satis admirari linguæ Græcæ peritissimum, & multæ lectionis virum Cælium Rhodiginum *lib.* 30. *cap.* 27. qui terræmotus species enumerans hasce quatuor, primæ *plasmatica* nomen assignauit, & secundæ σεισματίας, quum tamen prior appellatio nullo pacto conueniat; vnde esse mendum in textu existimo; secunda vero generalis sit, & absolute terræmotum significet, vox Græca σεισμὸς, à qua σεισματίας. De terræmotus differentiis multa Plinius *lib.* 2. *à cap.* 80. *vsq; ad* 85. & Aristoteles, atque eius interpretes *in Meteor.*

AMM.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XVII.

Conditione difficili premebatur, hac scilicet, vt quoniam consentaneum erat post tot secundos euentus ciuitates quoq; reparari, vi barbarorum excisas, carpenta & materias ex opibus suis, suorumque praeberet.

VEhiculi genus fuisse carpentum, Romanis matronis praesertim conuehendis dicatum, constat ex Ouidio, *lib.* 1. *Fast.* scribente:

Nam prius Ausonias matres carpenta vehebant.

Et Liuius *lib.* 1. de Tullia loquens, inquit: *Carpento certe in forum euecta.* Et paulo post: *Flectente carpentum dextera in Virbium cliuum restitit pauidus is qui iumenta agebat.* Et deinceps: *Tullia per patris corpus carpentum egisse fertur.* Quod & Plinius *de viris illustribus* confirmat. At non solum matronarum, sed & principum virorum carpentum fuisse vehiculum, manifestum est ex Tacito, *lib.* 1. de Agrippa scribente, illum carpento in Capitolium vehi voluisse. Iudices quoque seu Magistratus eodem vsos, constat ex Vopisco *in Aureliani vita*, vbi carpenti iudicialis meminit. Ex hoc vero Ammiani loco conicere possumus, commune omnibus fuisse vehiculum carpentum, quum Horatio Regi Alemanorum à Iuliano Caesare imperatum scribat, vt ex opibus suis praeberet carpenta & materias ad reparandas ciuitates à barbaris excisas; quod & eo magis censendum diiudico, quum carpentum vehiculi genus velox fuisse constet. Iuuenalis Satyr. 8.

Carpento rapitur pinguis Damasippus.

Et Apul. *lib.* 11. *Meta.* vbi habet: *At huc carpento peruolaui.* Si tamen alicui haec interpretatio non arriserit, poterit exponere per carpenta *ligna*, ita vt fabrum lignarium *carpentarium* à carpentis, hoc est, lignis, appellemus, non à carpentis vehiculis conficiendis, cuius tamen interpretationis authorem neminem habeo. Verum quae infra tradit Ammianus, *per init*[illegible] 8. vbi de vrbium reparatione rem totam aper[illegible]ue: *Romanis Reges ac pacto superioris anni,* [illegible]*ta suis misere carpentis.* Nam prouincias ex vehi-

vehiculorum contributione valdè labefactatas, docet de Anatolio Illyrici præfecto, loquens Am. idem *lib. 13.* inquiens: *Prouinciæ vehicularia rei iacturis ingentibus, quæ clausere domus innumeras, & censualis professione speciosa fiducia releuata.*

AMM. MARCELLINVS, LIB. XVII.

Hirsutum Iulianum carpentes, appellantesq; loquacem talpam, & purpuratam simiam, & literionem Græcum.

DOctos, & literarum eruditos, literatos vocari, notissimum est; literator etiam, qui literas nouit, non perfecte tamen, sed illis tantum imbutus dictus à Suetonio de clar. Gram. *Obseruauimus* (ait) *quum familia alicuius venalis produceretur, non temere quem literatum in titulo, sed literatorem inscribi solitum esse, quasi non perfectum literis, sed imbutum.* Literosum quoque obseruatum dici Latinis pro literato, qua voce vsus est Cassius Hemina, *libro Annalium quarto*, vt citat Nonius; at *literionem* non alibi me legisse pro literato recordor, literionem Græcum certe vocabant obtrectatores aulici Iulianum Cæsarem, quasi vitio illi dantes, quod literarum studiis indulgeret nimium, qui arma tractabat. Ni forte dixerimus, quod sicuti vocabant illum purpuratam simiam, quia non vere Augustus, sed Cæsar tantum purpuram vti Augustus gestaret, ita & illius mandatis obsequentem, non sui iuris in bello tractando, literionem quasi seruum nuncuparunt. Namque serui literati quandoque vocati, eo quod literis inusti essent. Ita Plautus literatum seruum pro stigmatico dixit; & literatum Cilicem Seneca in libro de mort. Claud. & Dion. *In theatro publicatum* (ait) *in seruili genere intolerabilem esse mastigiam fortunarum.* Et Aristophanes in Babyloniis Samios πολυγράμματους, hoc est, valde literatos ob id appellat; quod & Plutarchus *in Pericle*, & Herodotus *libro quarto*, & Ælianus *varia Histor. libro secundo, capite nono*, testatum reliquere. Ita & *in Penul.* Plautus epulas vocauit literatas, hoc est, inscriptas. Itaque in palatio Augusti adulatores Iuliano prospere euenientia in bello, fortunæ Constantii adscribebant, Iulianum

velut

veluti illius seruum appellantes *Literionem*, quemadmodum & purpuratam simiam vocitabant, vel, vt prius diximus, eidem (quod laude maxime dignum erat) contumeliosum effingebant, nempe quod literas probe calleret, Græcum literionem nuncupantes; nam Romani, quibus Latinæ literæ maternæ erant, Græcis erudiebantur, sicuti nos Latinas docemur, patriis vna cum educatione à primis annis adeptis.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XVIII.

Valentinus ex Primicerio protectorum Tribunus.

SI Primicerii etymologiam veram nacti fuerimus, & eiusdem essentia facile innotescet. Pandulphus Prateus *in Iuris Lexico* ait, quod Primicerius non est, vt quibusdam videtur, iunctum verbum; non enim aliud in eo verbo notandum est, quam *primus:* nam *cerius* productio verbi est; qua in re minime eum recte sensisse, ex mox dicendis manifestum erit. Accursius *in rubr. de Primicerio*, denominationem plane irridendam tradit, nempe ita vocari, quod primus ferat cereum: nam dato quod id verum esset in Primicerio religioso, in aliis falsum esse iamiam palam fiet. De Primicerio in Ecclesiasticis loquutos existimo D. Hieronymum *in Chronicis*, & Cassiodorum *in Epistol.* quum scripserunt, Primicerium à cereo dictum. Alii vero dixere, Primicerium appellatum, eo quod in cera primus scribatur. Mos enim erat antiquis in tabulis ceratis pugillari scribere, testimonio Plinii, *lib. 13. cap.* 11. & Plinii Iunioris *lib. 1. Epist.* scribentis: *Erat in proximo, non venabulum, aut lancea, sed stylus, aut pugillaris, meditabar aliqua, annotabamq́, vt si manus vacuas, plenas tamen ceras reportarem.* Et Iuuenalis:

Nonne libet medio ceras implere capaces.

Et qui in primo loco tabellæ scribebantur, in prima cera scribi dicebantur, & deinceps in secunda & tertia, & ima, vt ex Suetonio *in Cæsare*, & Asconio Pædiano *in Verr. Ciceronis.* Itaque eo, quod primus erat, in quolibet ordine conscriptus, Primicerius dicebatur, quem nos Antesignanum dicimus, & vulgo *Antiano*. Horum sententiam minime reproba-

probamus; at & nos aliam excogitauimus, nempe primicerium vocem compositam esse ex Latina *primus*, & Græca χείρ, quod est *manus*, quæ vox tam Græcis, quam Latinis aliquando potestatem significat, vt quum dicimus, rem aliquam in manu nostra esse sitam, & Græci dicunt, ὑπὸ χεῖρα εἶναι. Sic Lucanus lib. I.

In manibus vestris quantum sit Cæsar habetis.

Et in vulgari locutione dicimus, aliquid facere manu Regia, id est, potestate absoluta. Cui nostræ opinioni non repugnat, quod *primicerium* scribi obseruemus, non *primicherium*, quod fieri deberet ratione χ, literæ Græcæ, cui Latinis correspondent *ch*. Nam respondeo, ab innominato authore ad Theodosium *primotherium* appellari, non quod voluit doctissimus Alciatus, quasi primus à manibus, sed quod primus potestate sit in ordine. Ita Suidas πριμικήριον interpretatur τὸν πρῶτον τῆς τάξεως, id est, primum in ordine. Et ideo quot erant ordines, tot primicerii numerabantur. Ita primicerius notariorum, qui honore primus inter notarios existit, puta principis notarius, vti apud Renatum Frigiridum, *in historia Honorij & Theodosii*, & sæpius repetitum *in nouell. constit.* 8. Dicitur quoque & primicerius fabricæ, vti *in l. 2. de fabricens. lib.* 11. Primicerius domesticorum appellatus in quadam Epistola Athalarici Regis Gothorum ad Senatores Romæ, & *in l. 2. & l. vlt. C. de domest. & protector.* & apud Hieronymum *in Chronicis Eusebij*, in qua lege etiam de primicerio equitum fit mentio. Primicerius præfectorum prætorio apud Vegetium *lib. 2. cap. 2.* Primicerius mensorum, *l. vnic. de mensor. lib.* 12. Primicerius adiutor, *in l. vlt. C. de offic. præfect. vrb.* Et primicerius exceptorum Singulariorum, Augustalium, Scriniorum, Deputatorum, Sacri cubiculi, *l. vn. quia prabitio. tyro. in C. Theodosi. & apud Cassiodorum lib.* 11. *variar. & in notitia.* Sic primicerius legionum apud Gulielm. Tyrensem Pont. *lib. 2. de bello sacro, cap.* 19. & alibi sæpe. Sic primicerius defensorum, & primicerius cantorum & Cardinalium primicerios, apud Luitprandum *lib. 6. de rebus per Europam gestis.* Primicerium scholæ candidatorum, scribit D. Hieronymus *in vita Martiani.* Primi-

cerius protectorum hoc in loco Ammiani Marcellini. Et *lib.29.* vbi de Maurico primicerio,& *in l.2.C.de domest.& protector.* Postremo & apud Ecclesiasticos præter Primicerium Cardinalem habemus & primicerium clericorum & diaconorum, qui scilicet præest in docendo,*cap.1.de offic.primicerij,lib.1.Decretal.tit.25.* Et ex rescripto Innocentii III. ad Tullenses canonicos, Primiceriatum esse beneficium cum dignitate.Hac eadem forma loquendi Augustinus *Serm.20.* D.Stephanum Primicerium martyrum vocat. Et Baldricus Dobensium Archiepiscopus *in Historia Hierusalem*, D.Petrum primicerium Apostolorum appellat.Eadem & figura *secundicerius & tertijcerius* dictus secundus & tertius in ordine,*lib.12.Cod.& in l.vni.de præposi.agent.in reb. & in Notitia aliquoties.* Sic apud Luitprandum libro citato, *Cardinalis secundicerius.* Zonaras meminit quoque μεγάλυ πριμικηρίυ, hoc est, magni primicerii.

Sed aduersus hanc nostram sententiam duplici modo instabit forte quispiam; Primo,eo quod *lib.Decret.1.tit.25.cap.1.*de officio primicerii, habemus inter clericos & diaconos. Primicerium esse subditum archidiacono; secundo, quod inter protectores præstantior esset tribunus primicerio, quod constat ex hoc Ammiani loco, scribentis, Valentinum ex primicerio protectorum tribunum factum; quod pariter confirmari potest ex Iustiniano, *l.2.de domest. & protector. lib.12.Cod.tit.17.* vbi inquit: *Primicerius quidem domesticorum & protectorum vtriusq; scholæ, post adeptum tribunatum inter eos spectabili dignitate perfruatur, qui ducatum gerere meruerint.* Nam priori obiectioni satisfacimus, dicentes, primicerium inter clericorum ordinem potestatem priorem habere,nec tamen obstare, quin possit esse subiectus Archidiacono,sicuti & hic Episcopo, & Episcopus summo Pontifici. Ita quoque secundum obiectum diluitur; nam dicimus, inter protectores primicerium primum locum obtinere, posse tamen ad tribunatum promoueri, & etiam ad ducatum,quæ dignitates sunt,& magis excellentes.Præterea ex locis adductis necessario non colligitur,intelligendum esse de tribunatu in ordine protectorum, sed intelligi posse

posse de tribunatu alterius ordinis, qui præferatur protectorum primicerio.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XVIII.

Quem scissis callibus Molinæ ad calles arctandas ædificatæ densius constringebant.

INter plures *moles* vocis significationes, dicuntur moles structoriæ in mari, vel in fluminibus proiectæ, *l. 1. ff de impens. in re dot. fact.* Inter necessarias impensas esse, ait Labeo, moles in mare vel flumen proiectas. Velleius Paterculus lib. 2. de Lucullo: *Quem ob iniectas moles mari. & receptum suffossis montibus in terras mare, haud infacete Pompeius Xerxem togatum vocare consueuerat.* In mari enim & fluminibus dicuntuntur *moles* opera seu aggeres, quibus excluditur aqua. Tacitus lib. Hist. 5. *Addiderat Ciuilis obliquam in Rhenum molem, cuius obiectu reuolutus amnis adiacentibus superfunderetur.* Cicero ad Atticum: *Constat enim aditus insulæ esse munitos mirificis molibus.* Moles diminutiuum fecit *molinam.* Ammianus inquit: *Ad vrbem Amidam ascensum perangustum scissis callibus molinæ ad calles arctandas ædificatæ densius constringebant.* Quum enim via arctissima esset, nec moles magnæ, sed paruæ admodum ædificari potuere, quas iure molinas, non moles ideo appellauit Ammianus.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XX.

Iacobus & Casius numerarij apparitionis magistri Equitum.

NVmerarii Iurisconsultis *lib. Cod. 12. titul. de numerar.* dicuntur, qui in officio magistratuum eodem munere funguntur, quo & tabularii in ciuitatibus & curiis. Chartas enim publicas administrare dicuntur, *l. 6. Cod. Theodos. de numerar.* tum etiam & rationes supputare, quod nomen ipsum demonstrat: nam à numerando sic appellati. Vnde Augustinus *lib. 2. de lib. arbit.* inquit: *Multos noui numerarios, aut numeratores, vel si quo alio nomine vocandi sunt, qui summe ac mirabiliter computant.* Quibus sic se haben-

tibus, explicare possumus, hoc in loco *numerarios apparitionis magistri equitum*, qui rationes apparitionis magistri equitum supputant, quemadmodum *lib.26.* dixit idem Ammianus: *Leo sub Dagalaipho magistro equitum rationes tractans.* At quum superius *lib.15.* Remigium dixerit rationarium apparitionis magistri armorum, quem nos rationũ supputatorem interpretati sumus, & hoc eod. lib. paulo ante etiam legamus: *Antonius quidam ex mercatore opulento rationarius apparitor:* certe non video, cur hoc loco eodem in sensu numerarium acceperit; Quamobrem nos, quam mox subiicimus, expositionem magis recipiendam censemus. Sicuti in legione certus erat & statutus numerus militum, ita & in reliquis officiis militum, præsertim officialium, determinatus numerus erat, & hi numerarii vocabantur, sicuti supernumerarii, qui præter destinatum numerum superaddebantur. Ita *l.7. C. de prox. sacr. scrin.* qui in sacris scriniis vltra numerum statutorum militabant, supernumerarii appellabantur. *Quod si quis* (inquiunt Imperatores) *de supernumerariis, qui statuti loco subire debuerat, ne pecuniam offerat, statuti etiam gradum recusare voluerit.* Hoc etiam confirmare possumus ex Suida, in dictione ὑπεράριθμος, & Vegetio, qui supernumerarios nuncupat, qui postea sunt additi, quum fuisset legio completa. Erant itaque Iacobus & Cæsius numerarii, hoc est, ordinarii, & ex numero statuto apparitores magistri equitum, & non supernumerarii. Alterutram, quam maluerit expositionem accipiat lector; vtramque enim sustineri rationabiliter posse arbitror. De magistro equitum Victore meminit Ammian. *lib.27.*

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXVI.

Arbetionem & Florentium officiorum magistrum, quæsitores dederat.

QVi Aulicorum officialium causas disceptabat & cognoscebat, illisque ius dicebat, magister officiorum dicebatur, vti patet apud Iurisconsultos. *l.4. C. de sentent. & l.3. C. de prepo. sac. cub. & l. vlt. C. de castr. & minist. l. in sacris, & C. de prox.*

prox.sac.scrin.l.2. & C.vbi Senat.l.3. Quod enim esset iudex fabricensium, constat ex l.fin.C.de fabricens. Item cursus publici, ex l.9.C.de curs.publico, lib.11. Denique totius palatii officialibus ius dicebat magister officiorum. Vnde iure merito Theodoretus lib.5.cap.20. eum appellauit ἡγούμενον τῶν βασιλείων, id est, præsidem aulæ seu Regiæ. Fuit autem ante tempora Arcadii & Honorii Impp. magister officiorum per Orientem & Illyricum vnus, & per Occidentem alter, vt scribitur in libro, cui titulus, Notitia vtriusq; Imperij. Sub Orientalis dispositione erant scholæ, scutariorum prima, & secunda gentilium, sagittariorum, clibanariorum, armaturarum iuniorum, agentium in rebus Mensorum, Lampadariorum, Scriniorum, Memoriæ, Epistolarum, Libellorum, dispositionum, officiorum, admissionum fabricæ, Orientis vna, Ponticæ tres, Asiana vna, Thraciarum duæ, Illyrici quatuor. Erantque illi magistro officiorum de schola agentium in rebus adiutor; subadiutor, & huius adiutores duo, fabricarum tres, Barbariorum tres, Orientis vnus, Asianæ vnus, Ponticæ vnus, Thraciarum & Illyrici vnus, Curiosus vnus, cursus publici præsentialis vnus. Curiosi per omnes prouincias, interpretes diuersarum gentium. Hæc eadem munera fuerunt propria magistri officiorum per Occidentem. Detulerunt etiam leges istis officiorum magistris notionem militarium causarum quarundam, l.1.2.3. & 4. C.de off.magist.offic. Ex quibus patere facile potest, huiusmodi magistratus inter præcipuas fuisse dignitates, ab Imperatoribus dari solitas. Huius officii seu dignitatis meminit Diuus Ambrosius lib.7.Epist.53. & Nicephorus lib.7. Hist.Ecclesiast.cap.7. Idem Amm. hoc eodem lib.20. præter locum citatum, vbi de Pentadio officiorum magistro. Et iterum Felicis officiorum magistri, & lib.22 Palladii magistri officiorum meminit. Et rursus de Anatolio officiorum magistro, & lib.21. dum inquit: *Sub Iuliano Augusto neminem celsum aliquid acturum in Regia repentinum, adhibitum, vel incognitum, sed qui post decennium officiorum magisterium, vel largitionis, vel simile quicquam esset recturus, apertissime noscebatur.* Et lib.22. iterum de Florentio officiorum magistro verba

 facit,

AMM. MARCELLINVS, LIB. XVII.

Ideoq; Neptunum humentis ſubſtantiæ poteſtatem Ennoſigæon & Siſichthona Poetæ veteres & Theologi nuncupauerunt.

ΕΝνοσσίγαιος Neptuni epitheton, dictum ἀπὸ τῆς ἔνοσις, id eſt, *concuſſio*, & γαῖα *terra*, ſcilicet, eo quod terram quatiat, & Σεισίχθων. hoc eſt, *motor terræ*, à verbo σείω, quod eſt, *quatio* vel *concutio*, & χθὼν, quod *ſolum* ſeu *terram* ſignificat. Vocauere quoque antiqui ſcriptores eundem Neptunum *Gæuhom* & *Enoſicthon*, eadem de cauſa *Hippium, Dameum, Micetam, Petræum, Hippodromium* quoque; quarum appellationum rationem docet Cæl. Rhodig. Sed quod ad præſens attinet negotium, Neptunum cenſebantur antiqui tridente ſuo non ſolum mare, ſed terram etiam mouere & concutere, atque abrumpere, quod tradit Strabo *lib.* 10. & Virgil. 2. *Aeneid.*

Neptunus muros, magnoq; emota tridenti
Fundamenta quatit.

Et Actius apud Cic. 2. de nat. Deorum: *Aut forte Triton fucina euertens ſpecus ſubter radices penitus vndanti in freto molem ex profundo ſaxeam ad cœlum cernit.* Nam & Neptunum *Tritona* quoque appellari, *in Alexandro* meminit Lycophron. Hinc forte factum, quod Pauſanias tradit, Neptuno & Terræ templum & oraculum fuiſſe commune, *ex Muſæo in Eumolpia.* At illud maxime mihi mirandum occurrit, quod ſi quando terra concuſſa tremuiſſet, magna portendere credebant priſci Romani, ob idque ſupplicationes decernebantur, feriæ indicebantur, Senatus non habebatur, neque Reſpublica adminiſtrabatur, & ſacra fiebant, incerto tamen numini, quia verebantur, ne alium pro alio nominando, falſa religione populum alligarent. Quod Gellius *lib.* 2. *cap.* 28. Plato *in Philebo*, Æſchylus *in Agamemnone*, Euripides *apud Clementem Alexandrinum, lib.* 5. *Stromat.* & Catullus *in Hymno ad Dianam*, teſtati ſunt; & tamen ex dictis conſtat, Neptunum terræmotus Deum habitum; quinimo & Ælianus refert *lib.* 6. *de varia hiſtor. cap.* 76. quum Lacedæmonii

contra

contra seruos Tenarentes, qui erant ex genere Cylotarum, per vim ac perfidiam insurrexissent, indignatum Neptunum, terram Spartanam concussisse, vt ex vniuersa vrbe quatuor tantum ædificia relinquerentur. Sed magis admirationem auget Proclus scribens, quod qui vellent terræmotus cessationem impetrare, solitos Neptuno rem diuinam facere, quem tunc *Asphalium* vocabant, ἀσφάλιος ποσειδῶν, hoc est, *firmus Neptunus* dictus. Sed admiranda profecto Remigii Florentini inscitia, qui Ammianum vulgari idiomate nõ transtulit, sed tradidit potius, ipsius historiã inuertens, nonnulla de suo addens, multa passim adimẽs & transponens, Græcas voces terræmotuum species significantes, Poetarum nomina censuisse.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XVII.

Bramatiæ, Climatiæ, Chasmatiæ, Mycenatiæ.

Βρασματίαι Græcis *ebullitio* dicitur, & sicuti in aquæ ebullitionibus eam sursum attolli videmus, ita & in hac specie terræmotus è terræ concussione moles sursum propelluntur, κλιμάζειν Græcis est *peruertere & diruere*, ex quo patet, vnde climatiæ secundæ species terræmotus dictæ, ἀπὸ τοῦ χάσματος quod est, *hiatus*. Tertia species chasmatiæ nuncupatæ, μύκημα, *mugitus* Latinis dicitur, vnde & quartæ speciei terræmotus nomenclatura deducta. Qua in re non possum non satis admirari linguæ Græcæ peritissimum, & multæ lectionis virum Cælium Rhodiginum *lib.* 30. *cap.* 27. qui terræmotus species enumerans hasce quatuor, primæ *plasmatica* nomen assignauit, & secundæ σεισματίας, quum tamen prior appellatio nullo pacto conueniat; vnde esse mendum in textu existimo; secunda vero generalis sit, & absolute terræmotum significet, vox Græca σεισμὸς, à qua σεισματίαι. De terræmotus differentiis multa Plinius *lib.* 2. *à cap.* 80. *vsq; ad* 85. & Aristoteles, atque eius interpretes *in Meteor.*

AMM.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XVII.

Conditione difficili premebatur, hac scilicet, vt quoniam consentaneum erat post tot secundos euentus ciuitates quoque reparari, vi barbarorum excisas, carpenta & materias ex opibus suis, suorumque praeberet.

VEhiculi genus fuisse carpentum, Romanis matronis præsertim conuehendis dicatum, constat ex Ouidio, *lib.1.Fast.* scribente:

Nam prius Ausonias matres carpenta vehebant.

Et Liuius *lib.1.* de Tullia loquens, inquit: *Carpento certe in forum euecta.* Et paulo post: *Flectente carpentum dextera in Virbium cliuum restitit pauidus is qui iumenta agebat.* Et deinceps: *Tullia per patris corpus carpentum egisse fertur.* Quod & Plinius *de viris illustribus* confirmat. At non solum matronarum, sed & principum virorum carpentum fuisse vehiculum, manifestum est ex Tacito, *lib.1.* de Agrippa scribente, illum carpento in Capitolium vehi voluisse. Iudices quoque seu Magistratus eodem vsos, constat ex Vopisco *in Aureliani vita*, vbi carpenti iudicialis meminit. Ex hoc vero Ammiani loco conicere possumus, commune omnibus fuisse vehiculum carpentum, quum Horatio Regi Alemanorum à Iuliano Cæsare imperatum scribat, vt ex opibus suis præberet carpenta & materias ad reparandas ciuitates à barbaris excisas; quod & eo magis censendum diiudico, quum carpentum vehiculi genus velox fuisse constet. Iuuenalis Satyr.8.

Carpento rapitur pinguis Damasippus.

Et Apul. *lib.11.Meta.* vbi habet: *At huc carpento peruolaui.* Si tamen alicui hæc interpretatio non arriserit, poterit exponere per carpenta *ligna*, ita vt fabrum lignarium *carpentarium* à carpentis, hoc est, lignis, appellemus, non à carpentis vehiculis conficiendis, cuius tamen interpretationis authorem neminem habeo. Verum quæ infra tradit Ammianus, *per initia lib.18.* vbi de vrbium reparatione rem totam aperit; ait namque: *Romanis Reges ac pacto superioris anni, ædificiis habilia multa suis misere carpentis.* Nam prouincias ex vehi-

vehiculorum contributione valde labefactatas; docet de Anatolio Illyrici præfecto, loquens Am. idem *lib.* 13. inquiens: *Prouinciæ vehicularia rei iacturis ingentibus, quæ clausere domus innumeras, & censualis professione speciosa fiducia releuatæ.*

AMM. MARCELLINVS, LIB. XVII.

Hirsutum Iulianum carpentes, appellantesq; loquacem talpam, & purpuratam simiam, & literionem Græcum.

DOctos, & literarum eruditos, literatos vocari, notissimum est; literator etiam, qui literas nouit, non perfecte tamen, sed illis tantum imbutus dictus à Suetonio de clar. Gram. *Obseruauimus* (ait) *quum familia alicuius venalis produceretur, non temere quem literatum in titulo, sed literatorem inscribi solitum esse, quasi non perfectum literis, sed imbutum.* Literosum quoque obseruatum dici Latinis pro literato, qua voce vsus est Cassius Hemina, *libro Annalium quarto*, vt citat Nonius; at *literionem* non alibi me legisse pro literato recordor, literionem Græcum certe vocabant obtrectatores aulici Iulianum Cæsarem, quasi vitio illi dantes, quod literarum studiis indulgeret nimium, qui arma tractabat. Ni forte dixerimus, quod sicuti vocabant illum purpuratam simiam, quia non vere Augustus, sed Cæsar tantum purpuram vti Augustus gestaret, ita & illius mandatis obsequentem, non sui iuris in bello tractando, literionem quasi seruum nuncuparunt. Namque serui literati quandoque vocati, eo quod literis inusti essent. Ita Plautus literatum seruum pro stigmatico dixit; & literatum Cilicem Seneca in libro de mort. Claud. & Dion. *In theatro publicatum* (ait) *in seruili genere intolerabilem esse mastigiam fortunarum.* Et Aristophanes in Babyloniis Samios πολυγραμμάτυς, hoc est, valde literatos ob id appellat; quod & Plutarchus *in Pericle*, & Herodotus *libro quarto*, & Ælianus *variæ Histor. libro secundo, capite nono*, testatum reliquere. Ita & *in Penul.* Plautus epulas vocauit literatas, hoc est, inscriptas. Itaque in palatio Augusti adulatores Iuliano prospere euenientia in bello, fortunæ Constantii adscribebant, Iulianum

veluti

veluti illius seruum appellantes *Literionem*, quemadmodum & purpuratam simiam vocitabant, vel, vt prius diximus, eidem (quod laude maxime dignum erat) contumeliosum effingebant, nempe quod literas probe calleret, Græcum literionem nuncupantes; nam Romani, quibus Latinæ literæ maternæ erant, Græcis erudiebantur, sicuti nos Latinas docemur, patriis vna cum educatione à primis annis adeptis.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XVIII.

Valentinus ex Primicerio protectorum Tribunus.

SI Primicerii etymologiam veram nacti fuerimus, & eiusdem essentia facile innotescet. Pandulphus Prateus *in Iuris Lexico* ait, quod Primicerius non est, vt quibusdam videtur, iunctum verbum; non enim aliud in eo verbo notandum est, quam *primus*: nam *cerius* productio verbi est; qua in re minime eum recte sensisse, ex mox dicendis manifestum erit. Accursius *in rubr. de Primicerio*, denominationem plane irridendam tradit, nempe ita vocari, quod primus ferat cereum: nam dato quod id verum esset in Primicerio religioso, in aliis falsum esse iamiam palam fiet. De Primicerio in Ecclesiasticis loquutos existimo D. Hieronymum *in Chronicis*, & Cassiodorum *in Epistol.* quum scripserunt, Primicerium à cereo dictum. Alii vero dixere, Primicerium appellatum, eo quod in cera primus scribatur. Mos enim erat antiquis in tabulis ceratis pugillari scribere, testimonio Plinii, *lib.* 13. *cap.* 11. & Plinii Iunioris *lib.* 1. *Epist.* scribentis: *Erat in proximo, non venabulum, aut lancea, sed stylus, aut pugillaris, meditabar aliqua, annotabamq́, vt si manus vacuus, plenas tamen ceras reportarem.* Et Iuuenalis:

Nonne libet medio ceras implere capaces.

Et qui in primo loco tabellæ scribebantur, in prima cera scribi dicebantur, & deinceps in secunda & tertia, & ima, vt ex Suetonio *in Cæsare*, & Asconio Pædiano *in Verr. Ciceronis.* Itaque eo, quod primus erat, in quolibet ordine conscriptus, Primicerius dicebatur, quem nos Antesignanum dicimus, & vulgo *Antiano.* Horum sententiam minime reproba-

probamus; at & nos aliam excogitauimus, nempe primicerium vocem compositam esse ex Latina *primus*, & Græca χεὶρ, quod est *manus*, quæ vox tam Græcis, quam Latinis aliquando potestatem significat, vt quum dicimus, rem aliquam in manu nostra esse sitam, & Græci dicunt, διὰ χειρὸς εἶναι. Sic Lucanus lib. I.

In manibus vestris quantum sit Cæsar habetis.

Et in vulgari locutione dicimus, aliquid facere manu Regia, id est, potestate absoluta. Cui nostræ opinioni non repugnat, quod *primicerium* scribi obseruemus, non *primicherium*, quod fieri deberet ratione χ, literæ Græcæ, cui Latinis correspondent *ch*. Nam respondeo, ab innominato authore ad Theodosium *primocherium* appellari, non quod voluit doctissimus Alciatus, quasi primus à manibus, sed quod primus potestate sit in ordine. Ita Suidas πριμικήριον interpretatur τὸν πρῶτον τῆς τάξεως, id est, primum in ordine. Et ideo quot erant ordines, tot primicerii numerabantur. Ita primicerius notariorum, qui honore primus inter notarios existit, puta principis notarius, vti apud Renatum Frigiridum, *in historia Honorij & Theodosii*, & sæpius repetitum *in nouell. constit.* 8. Dicitur quoque & primicerius fabricæ, vti *in l. 2. de fabricens. lib.* II. Primicerius domesticorum appellatus in quadam Epistola Athalarici Regis Gothorum ad Senatores Romæ, & *in l. 2. & l. vlt. C. de domest. & protector.* & apud Hieronymum *in Chronicis Eusebij*, in qua lege etiam de primicerio equitum fit mentio. Primicerius præfectorum prætorio apud Vegetium *lib. 2. cap.* 2. Primicerius mensorum, *l. vnic. de mensor. lib.* 12. Primicerius adiutor, *in l. vlt. C. de offic. præfect. vrb.* Et primicerius exceptorum Singulariorum, Augustalium, Scriniorum, Deputatorum, Sacri cubiculi, *l. vn. quia prabitio. tyro. in C. Theodosi. & apud Cassiodorum lib.* II. *variar. & in notitia.* Sic primicerius legionum apud Gulielm. Tyrensem Pont. *lib. 2. de bello sacro, cap.* 19. & alibi sæpe. Sic primicerius defensorum, & primicerius cantorum & Cardinalium primicerios, apud Luitprandum *lib. 6. de rebus per Europam gestis.* Primicerium scholæ candidatorum, scribit D. Hieronymus *in vita Martiani.* Primicerius

cerius protectorum hoc in loco Ammiani Marcellini. Et *lib.29.* vbi de Maurico primicerio, & *in l.2.C.de domest.& protector.* Postremo & apud Ecclesiasticos prærer Primicerium Cardinalem habemus & primicerium clericorum & diaconorum, qui scilicet præest in docendo, *cap.1.de offic.primiceriј, lib.1.Decretal.tit.25.* Et ex rescripto Innocentii III. ad Tullenses canonicos, Primiceriatum esse beneficium cum dignitate. Hac eadem forma loquendi Augustinus *Serm.20.* D.Stephanum Primicerium martyrum vocat. Et Baldricus Dobensium Archiepiscopus *in Historia Hierusalem*, D.Petrum primicerium Apostolorum appellat. Eadem & figura *secundicerius & tertijcerius* dictus secundus & tertius in ordine, *lib.12.Cod.& in l.vni.de præposi.agent.in reb. & in Notitia aliquoties.* Sic apud Luitprandum libro citato, *Cardinalis secundicerius.* Zonaras meminit quoque μεγάλου πριμικηρίου, hoc est, magni primicerii.

Sed aduersus hanc nostram sententiam duplici modo instabit forte quispiam; Primo, eo quod *lib.Decret.1.tit.25. cap.1.* de officio primicerii, habemus inter clericos & diaconos. Primicerium esse subditum archidiacono; secundo, quod inter protectores præstantior esset tribunus primicerio, quod constat ex hoc Ammiani loco, scribentis, Valentinum ex primicerio protectorum tribunum factum; quod pariter confirmari potest ex Iustiniano, *l.2.de domest. & protector. lib.12.Cod.tit.17.* vbi inquit: *Primicerius quidem domesticorum & protectorum vtriusq; scholæ, post adeptum tribunatum inter eos spectabili dignitate perfruatur, qui ducatum gerere meruerint.* Nam priori obiectioni satisfacimus, dicentes, primicerium inter clericorum ordinem potestatem priorem habere, nec tamen obstare, quin possit esse subiectus Archidiacono sicuti & hic Episcopo, & Episcopus summo Pontifici. Ita quoque secundum obiectum diluitur; nam dicimus, inter protectores primicerium primum locum obtinere, posse tamen ad tribunatum promoueri, & etiam ad ducatum, quæ dignitates sunt, & magis excellentes. Præterea ex locis adductis necessario non colligitur, intelligendum esse de tribunatu in ordine protectorum, sed intelligi posse

posse de tribunatu alterius ordinis, qui præferatur protectorum primicerio.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XVIII.

Quem scissis callibus Molinæ ad calles arctandas ædificatæ densius constringebant.

INter plures *moles* vocis significationes, dicuntur moles structoriæ in mari, vel in fluminibus proiectæ, *l. 1. ff de impens. in re dot. fact.* Inter necessarias impensas esse, ait Labeo, moles in mare vel flumen proiectas. Velleius Paterculus lib. 2. de Lucullo: *Quem ob iniectas moles mari, & receptum suffossis montibus in terras mare, haud infacete Pompeius Xerxem togatum vocare consueuerat.* In mari enim & fluminibus dicuntur *moles* opera seu aggeres, quibus excluditur aqua. Tacitus lib. Hist. 5. *Addiderat Ciuilis obliquam in Rhenum molem, cuius obiectu reuolutus amnis adiacentibus superfunderetur.* Cicero ad Atticum: *Constat enim aditus insulæ esse munitos mirificis molibus.* Moles diminutiuum fecit *molinam.* Ammianus inquit: *Ad vrbem Amidam ascensum perangustum scissis callibus molinæ ad calles arctandas ædificatæ densius constringebant.* Quum enim via arctissima esset, nec moles magnæ, sed paruæ admodum ædificari potuere, quas iure molinas, non moles ideo appellauit Ammianus.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XX.

Iacobus & Cassius numerarij apparitionis magistri Equitum.

NVmerarii Iurisconsultis *lib. Cod. 12. titul. de numerar.* dicuntur, qui in officio magistratuum eodem munere funguntur, quo & tabularii in ciuitatibus & curiis. Chartas enim publicas administrare dicuntur, *l. 6. Cod. Theodos. de numerar.* tum etiam & rationes supputare, quod nomen ipsum demonstrat: nam à numerando sic appellati. Vnde Augustinus *lib. 2. de lib. arbit.* inquit: *Multos noui numerarios, aut numeratores, vel si quo alio nomine vocandi sunt, qui summe ac mirabiliter computant.* Quibus sic se haben-

tibus, explicare possumus, hoc in loco *numerarios apparitionis magistri equitum*, qui rationes apparitionis magistri equitum supputant, quemadmodum *lib.26.* dixit idem Ammianus: *Leo sub Dagalaipho magistro equitum rationes tractans.* At quum superius *lib.15.* Remigium dixerit rationarium apparitionis magistri armorum, quem nos rationũ supputatorem interpretati sumus, & hoc eod. lib. paulo ante etiam legamus: *Antonius quidam ex mercatore opulento rationarius apparitor:* certe non video, cur hoc loco eodem in sensu numerarium acceperit; Quamobrem nos, quam mox subiicimus, expositionem magis recipiendam censemus. Sicuti in legione certus erat & statutus numerus militum, ita & in reliquis officiis militum, præsertim officialium, determinatus numerus erat, & hi numerarii vocabantur, sicuti supernumerarii, qui præter destinatum numerum superaddebantur. Ita *l.7.C.de prox.sacr.scrin.* qui in sacris scriniis vltra numerum statutorum militabant, supernumerarii appellabantur. *Quodsi quis* (inquiunt Imperatores) *de supernumerariis, qui statuti loco subire debuerat, ne pecuniam offerat, statuti etiam gradum recusare voluerit.* Hoc etiam confirmare possumus ex Suida, in dictione ὑπεράριθμος, & Vegetio, qui supernumerarios nuncupat, qui postea sunt additi, quum fuisset legio completa. Erant itaque Iacobus & Cæsius numerarii, hoc est, ordinarii, & ex numero statuto apparitores magistri equitum, & non supernumerarii. Alterutram, quam maluerit expositionem accipiat lector; vtramque enim sustineri rationabiliter posse arbitror. De magistro equitum Victore meminit Ammian. *lib.27.*

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXVI.

Arbetionem & Florentium officiorum magistrum, quæsitores dederat.

QVi Aulicorum officialium causas disceptabat & cognoscebat, illisque ius dicebat, magister officiorum dicebatur, vti patet apud Iurisconsultos. *l.4.C.de sentent. & l.3. C.de prepo.sac.cub. & l.vlt. C.de castr. & minist. l.in sacris, & C. de prox.*

prox.fac.scrin.l.2. & C.vbi Senat.l.3. Quod enim esset iudex fabricensium, constat ex l.fin.C.de fabricens. Item cursus publici, ex l.9.C.de curs.publico,lib.11. Denique totius palatii officialibus ius dicebat magister officiorum. Vnde iure merito Theodoretus lib.5.cap.20. eum appellauit ἡγούμενον τῶν βασιλείων, id est, præsidem aulæ seu Regiæ. Fuit autem ante tempora Arcadii & Honorii Impp. magister officiorum per Orientem & Illyricum vnus, & per Occidentem alter, vt scribitur in libro, cui titulus, *Notitia vtriusq; Imperij*. Sub Orientalis dispositione erant scholæ, scutariorum prima, & secunda gentilium, sagittariorum, clibanariorum, armaturarum iuniorum, agentium in rebus Mensorum, Lampadariorum, Scriniorum, Memoriæ, Epistolarum, Libellorum, dispositionum, officiorum, admissionum fabricæ, Orientis vna, Ponticæ tres, Asiana vna, Thraciarum duæ, Illyrici quatuor. Erantque illi magistro officiorum de schola agentium in rebus adiutor; subadiutor, & huius adiutores duo, fabricarum tres, Barbariorum tres, Orientis vnus, Asianæ vnus, Ponticæ vnus, Thraciarum & Illyrici vnus, Curiosus vnus, cursus publici præsentialis vnus. Curiosi per omnes prouincias, interpretes diuersarum gentium. Hæc eadem munera fuerunt propria magistri officiorum per Occidentem. Detulerunt etiam leges istis officiorum magistris notionem militarium causarum quarundam, *l.1.2.3. & 4. C.de off.magist.offic.* Ex quibus patere facile potest, huiusmodi magistratus inter præcipuas fuisse dignitates, ab Imperatoribus dari solitas. Huius officii seu dignitatis meminit Diuus Ambrosius *lib.7.Epist.53.* & Nicephorus *lib.7. Hist.Ecclesiast.cap.7.* Idem Amm. hoc eodem lib. 20. præter locum citatum, vbi de Pentadio officiorum magistro. Et iterum Felicis officiorum magistri, & *lib.22* Palladii magistri officiorum meminit. Et rursus de Anatolio officiorum magistro, & *lib.21.* dum inquit: *Sub Iuliano Augusto neminem celsum aliquid acturum in Regia repentinum, adhibitum, vel incognitum, sed qui post decennium officiorum magisterium, vel largitionis, vel simile quicquam esset recturus, apertissime noscebatur.* Et *lib.22.* iterum de Florentio officiorum magistro verba

Fff 3 facit,

facit, & *lib.*25. de Anatolio officiorum magistro. Et *lib.*26. de Vrsatio officiorum magistro. Et *eod. lib.* de Euphensio officiorum magistro. Et *lib.*28. de Ampelio ex magistro officiorum ad proconsulatum geminum, indeque multo postea ad præfecturæ culmen euectum. Ex quibus harum dignitatum ordo dignoscitur.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXI.

Iter suum praire cum lancearijs & mattiarijs, & cateruis expeditorum præcepit.

QVemadmodum à lancea lancearios milites vocauit Amm. ita & à mattia mattiarios dixisse arbitror, quam vocem etsi nullibi, quod meminerim, apud Latinos obseruauerim, nihilominus pro claua accipi vsque ad hodierna tempora notissimum est: namque *mazza* seu *mattia* vulgo dicimus clauæ speciem, quæ superna in parte rotunditate configuratur in crassitiem protuberantem, vnde claua dicta, eo quod ad claui similitudinem in supernis capitetur. Vnde forte apud Martialem *lib.* 14. *Epigram.*27. pilas mattiacas legimus, hoc est, instar clauæ summitatis conformatas, & prægrandes, quamuis alij saporem vilem interpretentur à Mattiaco Germaniæ oppido ita appellatum. Clauis autem inter cætera armorum genera vsos fuisse antiquos, palam est; Namque (vt interim Herculis clauam omittam) Cicero 5. *in Verr. act.* [illegible] auit: *Qui primo quum obsistere ac defendere conarentur, male mulctati clauis ac fustibus repelluntur.* Idem de Senect. *Sibi igitur habeant alij arma, sibi equos, sibi hastas, sibi clauam, sibi pilas, &c.* Mattiarios itaque dixisse puto Ammianum à mattia, non clauarios à claua, quia, vt alibi fuse docuimus, clauarii erant & dicebantur, qui donatiuo militibus distribuendo præerant; rectius certe clauatores appellasset, quod factum à Plauto scimus *in Mercat.* dum ait:

Egomet mihi comes, clauator, eques, agaso, armiger.

Et in Rud.

Eccum clauator aduenit.

Ammianus *lib.* 31. de Valente: **Imperator diris pauoribus circum-**

circumseptus, paulatimq; transiliens funerum moles, ad Lancearios confugit, & Mattiarios, qui, dum multitudo tolerabatur hostilis, steterant inconcussi.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXI.

Nec sub eo Dux quisquam cum Clarissimatu profectus est: erant enim, vt nos quoq; meminimus, perfectissimi.

DE Clarissimatu fuse nos *in annotatis in Vopiscum, in Aureliani vita*, quare duntaxat de *perfectissimis* dicendum. Perfectissimatus dignitas seu dignitatis titulus primus erat, ad quam cuiuis, nisi qui sordida conditione esset, aditus patebat, vti *ex lib. Cod. 12. tit.* 33. intelligitur. Præses Arabiæ perfectissimus vocatus, *l. 4. C. Theod. de pœn.* & Dalmatiæ à Mariano. Præsidem Hispaniæ Tarraconensis, Præsidem prouinciæ Norici, perfectissimos dictos, ex marmoreis inscriptionibus antiquis, demonstrat Alciatus doctissimus *lib. Dispun. 3. c. 4.* Et magister census, *l. 30. C. de episc. & cler.* & primicerii scriniorum, *l. 7. C. de Com. palat. sacr. larg. l. 7. C. Theod. de priuil. eorum, qui in sac. pal. milit.* Duces quoque hoc titulo insignitos olim, constat ex hoc Ammiani loco. Verum dominantium arbitrio dignitates & titulos varie datos ex hoc loco dignoscimus, sed multo magis ex scribentium varietate. Quare cum Lactantio, *lib. 5. cap. 15.* concludamus; Nemo egregius, nisi qui bonus & innocens fuerit; Nemo clarissimus, nisi qui opera misericordiæ largiter fecerit; Nemo perfectissimus, nisi qui omnes gradus virtutis impleuerit.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXII.

Et in aridis quidem Capreoli vescuntur, & Buculi, & Bisturnicia omni deformitate ridicula.

LEgo *Buculi:* sicut enim à sue dicuntur succula, ita & à boue bucula, hoc est, parua bos, & adhuc tenella. Plinius... *Eidem morbo buculæ iecur contritum prodest.* Et Virgil. lib. 1. Georg.

——— *Bucula cœlum*

Suspiciens patulis captauit naribus auram.
Et sicuti bucula bouis diminutiuum, est fœminini generis, ita & eadem deriuatione buculus masculini, quemadmodum & capreoli à capra deducti, quorum antecedenti dictione meminit Amm.

Buculi, hoc est, parui bouis, memoratus est Col. *lib.7.* inquiens: *Quum deinde buculos comprehenderis.* Ita D. Hieronymus à boue *bucolia* in Ægypto bubulcorum loca appellauit; & bucolicos milites, & bucolicos versus eadem ratione nuncupatos, alibi docuimus. *Bubali* Turnebus *libro Aduers. 21. cap. 1.* legit, quæ lectio, quum magis distet à *Buculi*, quam *buculi*, minus placet. Scio quod Buculæ, quarum structores Paternus *in l. vltim. ff. de iur. immu.* vacationem munerum habere scribit, aliud sunt: nam à F.H. *in Comment. ver. iur* pro instrumento accipitur, cuius meminit Vitruuius *lib. 10. cap. 15.* quamuis Turnebus *Aduersariorum lib. 9. cap. 16.* galeam interpretetur, & bucularios, quæ galeas faciunt; sed quum hæc ad rem propositam minime faciant, consulto omitto.

Bisturnicem quadrupes animal fuisse existimandum, quum vna cum capreolis & buculis connumeretur ab Ammiano. At quum apud Plinium, *lib. 10. cap. 13.* Spinturnicem auem legamus, quam & incendiariam dictam tradit, forte & Bisturnicias aues fuisse dubitandum, legendumque, *Spinturnicia*, tanto magis, quum ibidem scribat Plinius de Spinturnice aue, se non inuenisse, qui se scire diceret, quæ esset, quod & nos iure de Bisturnicio affirmare possumus; quamuis non parum pro eo dignoscendo laborauerimus, antiquorum & recentiorum volumina diu reuoluentes. At quum Am. dicat: *Bisturnicia omni deformitate ridicula*, Bistornicia potius legendum per *o*, non per *u*, censuimus, & nomenclaturæ rationem putamus à Græcis vocibus *δὶς*, quæ licet Latinis *bis* significet, tamen Græcis quandoque priuandi vim habet, vti in dictione *δύσνοος*, hoc est, *non bonus*, quum *νόος* bonus significet, & altera voce *τορνὸς*, id est, *tornus*, quo instrumento res poliuntur, & ad amussim rotunda efficiuntur, ita vt animal huiusmodi,

modi, *Bistornitium*, eo quod deforme sit & male deformatum & factum, ita sit dictum. Sic Horatius *in arte Poetica*, versus male tornatos, perperam factos appellat:

Bis terque expertum frustra delere iubebat,
Et male tornatos incudi reddere versus.

Ita & Vegetius *libro de re Veterinaria*. Bisturnicios equos appellauit male conformatos, vt ego interpretor, & ita legendum puto, nequaquam *Bisturtitios*, vt alii contendunt, sed qua ratione, nescio; Et quibus assentiri, vel saltem non refragari videtur Turnebus *lib. Aduers.21.cap.*1. Cogitabam forte legendum *Bisontes*, hoc est, boues syluestres, sed verba illa, *omni deformitate ridicula*, repugnant. Quamobrem, in eam tandem veni sententiam, vt per Bisturnicia intellexerit Camelos seu Dromedarios Am. siquidem Cameli forma ridicula sane sunt conspicui, familiares vero Ægypto eosdem esse nemo ignorat, vnde apud Lucianum adagium obseruamus, *Camelus AEgyptius.* Ad hæc Camelum in aridis locis pasci, colligimus ex Plinio, *lib.*8.*c.*18. scribente de Camelis: *Sitim & quatriduo tolerant, implenturque quum bibendi occasio est, & in præteritum, & in futurum.* Denominationis vero ratio ex iam dictis facile elici potest, quum male formati sint, & ideo ridiculi. Quæ omnia textui Ammiani recte conuenire putamus.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXII.

Quod factum contuens Hydrus Ichneumonis genus.

ANimal esse Ichneumonem dicunt (inter quos Ambrosius Calepinus) magnitudine felis, specie muris. Sed quo authore id affirment, ignoro. Plin. *lib.*8. *c.*24. notum animal scribit, ea potissimum gloria, quod in Ægypto natum mergat se limo sæpius, siccetque sole, mox vbi pluribus eodem modo se coriis loricauit, cum aspide dimicet, & in dimicatione caudam attollens, ictus irritos auersos excipit, donec obliquo capite aspidem conspicatus, cui oculi hebetes, illosque non in fronte, sed in temporibus natura dedit, inuadat in fauces; nec hoc contentus, aliud haud mitius de-

bellat animal, nempe Cocodillum, eo modo, quo ſubſequenti capite ſtatim docet idem Plinius. Gal. *lib. 5. de Hippocratis & Platonis placitis, c. 5.* ſcribit, Ichneumonem natura nullo propoſito præmio, ad victoriam aſpirare. Ex quibus tamen formam Ichneumonis elicere non poſſumus. Certe Plin. *lib.* 10. *cap. 63.* de generatione terreſtrium animalium verba faciens, ait: *Felium & Ichneumonum reliqua vt canum*, quę intelligenda ſunt quo ad generationis modum, & tempus, vt ex antecedentibus & ſubſequentibus colligitur, non quo ad formam, ſeu corporis figuram. Ichneumoni inimicas natura apes, docet *eod. lib.* 10. *c.* 74. Virulentum eſſe animal tradit *lib.* 29. *c* 4. & *lib.* 31. *c.* 9. remedia vtrobique illius venenato morſui obuiantia deſcribēs. Quæ omnia ſi recte perpendantur inter angues ſeu ſerpentes Ichneumonem reponēdum, præſertim reponente eodem Am. eundem inter Hydros, qui inter angues ſunt, teſtimonio Plinii *lib.* 29. *cap.* 4. ſcribentis: *In orbe terrarum pulcherrimum anguium genus eſt, quod in aqua viuit, Hydri vocantur, nullis ſerpentium inferiores veneno*; Quinimo Plinius *cap.* 23. *libri* 8. in quo de Serpentibus, ſtatim annectit caput 24. vbi de Ichneumone. Vnde Nicandri interpretis inſcitia præcipue patere poteſt; qui Nicandri verſus, quibus illius & aſpidis pugnam deſcribit, interpretatur, Ichneumonem Aquilæ ſpeciem Herculi ſacram eſſe affirmare non erubuit. Hoc animal Cocodillum necare docent & Plinius loco iam dicto, & Am. hoc in loco, modum quo id faciat, deſcribens.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXII.

Serpentes quoque alit AEgyptus innumeras vltra omnem perniciem ſæuientes, Baſiliſcos, Amphisbænas, & Scytalas, & Acontias, & Dipſadas.

BAſiliſcum deſcribit Plinius *li.* 8. *c.* 21. Amphisbænam *c.* 23. eiuſdem lib. & ad amuſſim, vt ſatis ſit ad ea loca lectorem relegare. Scytalam minime deſcribit idem author, quamuis *lib.* 32. *c.* 5. Scytalę morſum venenatum tradat. Columella libro 6. cap. 17. *Mus araneum*, inquit, *quam Græci σκυτάλην appellant, quamuis exiguus dentibus, non exiguam peſtem molitur.*

molitur. Acontiæ, quæ inter serpentes fuerint, à nemine descriptum legi; verũ ita appellatas credimus, quod virus iacularentur, namq; Græcis ἀκόντιον, iaculum est. Vnde Plinius *lib. 2. cap. 25.* Cometæ speciem Acontiam vocauit, quod iaculi modo vibretur ocyssime. Dypsadis Plinius minime figuram tradidit, sed tantum remedia illius morsibus docuit *lib. 23. c. 8. & lib. 32. c. 5.* à δίψα, quod est *sitio* dictum, nam suo morsu sitim maximam inducẽdo perimit, quod docuit Lucanus *lib. 9. Pharsal.* Ex Sostrato illius figuram habemus talem: *Cauda lineis distinguitur duabus nigris, corpore albicante reliquo, vipera magnitudine minor.*

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXIII.

Missa per militares numeros expeditionali tessera, cunctos transire iussit Euphratem.

IN re militari numeri appellantur militum ordines, seu cœtus, puta cohortes, centuriæ, turmæ, legiones, & alia huiusmodi. Ita Plinius *in Epist. lib. 4.* inquit: *Neque enim adhuc nomen in numeros relatum est, ideoque liberum est nobis Siluanum in locum suum subdere*, loquutus de Tribunorum ordine. Et *lib. 10. Epist.* ad Traianum: *Vt iam sacramento dixerãt, nondum tamen distributi in numeros erant*; quod elicimus etiam ex lib. 3. *Epist. 8.* Ex quibus patet, numeros accipi in re bellica pro ordinibus, turmis, aliisque militum societatibus, quæ Græcis τάγματα appellantur. Ita obseruamus dici milites nondum in numeros relatos, quum delecti quidem sunt, nondum tamen in suos ordines descripti, quod etiam apud Iurisconsf. legimus, vti *l. 2. §. exercituum, ff. de iis qui not. infam.* Exercitum, non vnam cohortem, neq; vnam aliam dicimus, sed numeros multos militum, quod patet etiam *ex l. 8. §. Veterani. ff. de Procur. l. 4. ff. de re milit. l. 31. C. loca. & tit. de testa. mil. l. 47.* Sic inquit Vlp. *Ex eo tempore quis iure militari incipit testari posse, ex quo in numeros relatus est, ante non.* Proinde qui nondum in numeris sunt, licet iam lecti Tyrones sint, & publicis expensis iter faciant, nondũ milites sunt; debẽt enim in numeros referri. Scio iuris interpretes exponere eo in loco pro numeris catalogum, seu breuiariũ, aut matriculam, in quo milites descri-

describuntur; at rectius certe pro ordinibus, in quibus vnusquisque miles locatur, intelligendum, quamuis & hi suis catalogis comprehendantur. Hoc idem ex Historiæ scriptoribus confirmari potest. Capitolinus in Macrino ait: *Quod si vnius numeri consensus accederet, neque ille recusaret.* Et Fla. Vopiscus in vita Probi: *Accepit 16. millia tyronum, quos omnes per diuersas Prouincias sparsit, ita vt numeris limitaneis quinquagenos & sexagenos inferret.* Et apud Senecam *de Tranquillitate vitæ, cap. 3.* legimus numerorum stipendia. Denique Claudianus in Epithalamio Palladii & Serenæ scribit:

Regnorum tractat numeros, cuneosque recenset.

Et forte ita illud Virgilianum accipiendum:

Nauita tum stellis numeros & nomina fecit.

Hoc est, cœtus & ordines stellarum cognouit, eisque nomen imposuit. Demum Suetonius *in Vespasiano, cap. 6.* ita habet: *Reuocatis ad officium numeris parumper*; quamuis *muneris* Beroaldus & alii legēdum, non *numeris*, sed minus apte censuerint. Milites apud Cic. legimus *numerum* pro ordine & cœtu, nullibi tamen pro numero militari. Frequens tamen Am. huiusmodi denominatio, quod ex hoc loco facile patet, necnon & aliis multis. Et lib. 20. *E numero protectorum* dixit; Et lib 23. *Id numeri Gallicani fremitu latiore monstrabant.* Et lib. 25. *Tertiacorum equestris numerus à legionibus incusatus est.* Et rursus: *Melobaudes, Neuita, & Victor insignium numerorum Tribuni.* Et lib. 26. *Leo adhuc sub Dagalaipho magistro equitum rationes numerorum militarium tractans.* Vbi considerandum, non *numerorum* simpliciter, & absolute, vt alias, sed cum adiectione *militarium* dixisse. Et paulo post: *Et militares partiti numeri.* Et iterum de Procopio: *Ex iisdem numeris notos sollicitare properans.* Et lib. 27. *Iouiique & Victoris fidentibus viribus numeri*; Et iterum: *Cum Illyricis & Italicis numeris, quos regebat.* Et lib. 31. *Cum trecentis militibus per singulos numeros lectis.* Et deinceps: *Cum quibus triginta quinque oppetiuere Tribuni vacantes, & numerorum rectores.* Tacitus in descriptione vitæ Agricolæ: *Sparsi per Prouincias numeri.* Quibus sic se habentibus, miror Cœlium Rhodiginum, virum in lectione antiqua omnibus præferendum, *lib. 29. c. 8.* ex Tacito *in Agricola* tradidisse, numeros

in re

in re militari dici milites, qui legionibus non insunt, nec sine signis tamen, quando ducem agnoscunt proprium; Lanceas nunc vocant separatas, qua in re quantum aberrauerit, ex dictis satis patere existimo.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXIII.

Nec ideo tamen stiuam ignorant.

ARatri partem stiuam esse omnes consentiunt, quamuis de illius qualitate varia scribant. Partem enim illam, quam & regulam dicunt, & quia supra dentem aratri est posita, à stando dictam esse tradit Cœl. Rhodig. *lib. 26. cap. 5.* Alii etiam partem, quam manicum appellant, stiuam esse contendunt. Alii Chetlen, id est, rectum lignum, quod manu continet arator; De ea Virgilius Georg. 1.

Stiuaque quæ currus torqueat imos.

Et Ouid. 8. Metamorph.

Aut Pastor baculo, stiuaque innixus arator.

Et 4. Fastor.

Inde premens stiuam designat mœnia sulco.

At certe hoc loco pro aratri parte accipitur à Marcell. nisi dixerimus protulisse partem pro toto, vt sit sensus: Hyrcanos etsi venatibus vescantur, non tamen ignorare aratro terram pinguem colere. Ita & *lib. 14.* de Saracenis grassatoribus inquit: *Nec eorum quisquam aliquando stiuam apprehendit, vel arborem colit, aut arua subigendo quæritat victum.* Et lib. 31. de Hunnorum gente: *Nemo apud eos arat, nec stiuam aliquando contingit.* Quæ expositio quam maxime textui aptari videtur. At si quis eam non receperit, & mendum in textu esse dixerit, & *satiuam* legendum, non *stiuam*, haud reluctabimur; nam satiuum agresti opponi, non est qui ignoret, sicque interpretabimur satiuam, id est, culturam terræ, & sensus erit idem.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXV.

Clamabant hinc inde candidati, quos disiecerat terror, vt fugientium molem, tanquam ruinam male compositi culminis declinaret.

CAndidati communiori appellatione dicebantur antiquitus magistratuum seu dignitatũ petitores, eo quod veste candida induebantur postulationis tempore, quod clare colligitur ex Macrobio *Saturn. lib.* 1. Valerio Max. *lib.* 4. *c.* 5. vbi mentio fit de Cn. Africano superioris filio, & Cicereio scriba, Præturæ competitoribus, Cicereus enim quum vidisset omnibus se Centuriis Scipioni anteferri, abiecta candida toga, competitoris sui suffragatorem agere cœpit. Et Plin. lib. 7. c. 34. *Scipio Nasica in toga candida bis repulsa notatus à populo.* Et Liuio *lib.* 27. vbi de M. Liuio Salinatore, & *lib.* 37. vbi de Catone censuram petente.

Nec obstat, quod Liuius idem *lib.* 39. scribat, Q. Fuluium Flaccum Ædilem curulem designatum, sine toga candida petentem; Nam respondendum, eo quod Q. Fuluius Ædilis erat designatus, illius magistratus vestem exuere ei non licuisse, & aliam induere. Nec etiam aduersatur, quod Spartianus scriptum reliquit *in Seuero.* illum scilicet à Marco, non in candida, sed in competitorum grege Prætorem designatum; Nam id Imperatoria potestate factum, legibus & consuetudine posthabitis in Seueri honorem. Nec minus officit, quod idem Liuius *lib.* 4. tradit, Tribunos Plebis legem tulisse, ne cui album vestimentum addere petitionis causa liceret; Nam licet lex ea, reluctante maxime populo, vicerit, & lata sit, nihilominus postea abrogatã vel neglectam exoleuisse dicendum est. Cur autem postulantes veste alba vterentur, docet Plutarchus *in vita Pauli, in Coriolano,* & fusius *in Problematibus.* Et quomodo peterent candidati magistratus, explicat late Cic. *in orat. pro Plancio,* & petendi ordinem, *ad Q. Fratrem de petitione Consulatus.* Nec solum candidati dicebantur Consulatus petitores, vt male Fenestella *libro 2. cap.* 7. sed cuiusuis magistratus, quod adeo manifestum est, vt nulla indigeat prorsus probatione. Illud tamen non reticendum, quod

quod Isidorus scriptum reliquit, candidam vestem, albam simpliciter non fuisse, sed candidæ intendendæ albedinis causa Cretam additam. Candidati quoque dicebantur, qui toga alba tyrones die Tyrocinii induebantur, quam & vestem puram dixere, quod constat ex Cic. *ad Atticum*, & Plinio *lib. 8.* Candidatos Principis obseruamus apud Suetonium *in Augusto*, *c....* Et erant quos Principes populo commendabant in magistratuum petitione. *Quoties*, inquit, *magistratuum Comitiis interesset, tribus cum candidatis suis circuibat, supplicabatq; more solemni, ferebat & ipse suffragium in trib. vt vnus è populo.* Horum meminit Quintil *lib. 6.* vbi inquit. Aug. Galbam pilam negligenter petenti dixisse: *Sic petis tãquam Cæsaris candidatus.* Hi enim negligenter petebant Principis cõmendatione securi, quam minime irritam futuram confidebant. Apud Iurisc. tamen candidatos Principis alios obseruamus. Nam Vlp. *l. vlt. ff. de off.* Quæst. candidatos Principis appellat, qui Epistolis siue orationib. Principis in Senatu legendis vacabant, quos & Quæstores candidatos vocatos alibi docuimus ex Lampridio *in Alex.* & ideo candidati dicebãtur, quod officium illud esset quasi ingressus & primordium cæterorum honorum & magistratuum gerendorum, vt ibidẽ Vlp. & Dion *lib. 54.* docent. Hinc per translationem aliarum quoque rerum, præter magistratum, petitores & affectantes, candidati sunt dicti. Sic apud Quintil. *lib. 12.* legimus candidatos eloquẽtiæ, & Plinium *in Paneg.* Candidatos gloriæ & immortalitatis, apud Hieron. Catechumenum fidei candidatũ, & ad Panmachium, Munerarium, pauperũ & egentium cãdidatum dixit. Tranquillus *in Galba*, *c....* Icellum libertum Equestris gradus candidatum appellat. Et Seneca ad Lucillum, Hominem multarũ rerum candidatum scribit. Et candidatos restitutionis Tertullianus *lib. 2.* dixit. Ex his deducendum puto, in bello Imperatoris candidatos fuisse milites fortes & insignes, qui in pugna Imperatorem circuibant & propugnabant candida veste induti, & exornati, vt sub oculis Augusti præclare & strenue præliando, ostenderent, se ad maiora aspirare, & militaria officia merito ambire, ac ad dignitates militares iure promouendos.

Testem

Testem vnum habeo Vegetium *lib. rei militaris primo*, scribentem, candidatos milites dictos principales, quique priuilegiis muniuntur. Amm. *lib.* 31. de Valente Imp. *Sed cum candidatis & spadonibus paucis prope ad agrestem casum relatum.* Et rursus: *Vnde quidam de candidatis per fenestram lapsus, captusque à Barbaris prodidit factum.* Et iterum: *Ex candidatorum numero, qui ad officia promouebantur, promoti dicebantur, donec officii administrationem susciperent*; Ita, qui ad Tribunatum, exempli gratia, promouebantur, donec Tribunatum re ipsa assequerentur, Tribuni vacantes dicebantur, quorum meminit Amm. *lib.* 31. quemadmodum, & ibidem Potentiam promotorum Tribunum dixit. Et rursus: *Partes enim nostræ candidatos aliquos, qui pridie præterito ad eo defecerant pellexere.* Et paulo post: *Perrexere, vt statutum est, candidati.* Hæc habui, quæ in re à nullo antea (quod sciam) declarata, ex coniectura adducerem, & quæ textus sensui quammaxime conuenire palam esse putarim.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXV.

Veluti ad pallium mox reuersuri.

AD pallium reuersurum dixit Iulianum Am. hoc est, ad vitam priuatam, ac Philosophiæ studia, quibus antequam ad Principatum assumeretur quam maxime oblectabatur; Vnde Literionem Græcum ab adulatoribus Constantii vocatum per irrisionem, superius *lib.* 17. idem Am. tradidit. Pallium enim, vt alias docuimus, Græcorum proprium, sicuti toga Romanorum indumentum fuit, & præsertim Philosophorum, vnde illud Herodis à Gellio *libro* 9. relatum: *Video barbam, & pallium, Philosophum nondum video.* Ita Græci palliati, & palliatæ Comœdiæ ritu Græco scriptæ sunt appellatæ. Procliuem autem Iulianum ad deponendum Imperium, & ad priuatam vitam ac secessum, illud commonstrat, quod paulo infra tradit Am. idem: *Alloquutusque tumentes armatos, discessurum ad vitam minaretur priuatam, ni tumultuare desisterent.*

AMM.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XV.

Nec ad victum aliquid, nisi Abrotanum, & Absynthium, & Dracontion, aliaque herbarum genera tristissima.

QVum anno 1595. in suburbano meo Montanariæ, tertio amplius lapide ab vrbe Mantuana distante, perillustris Doctor & Eques Alexander Lisca, tunc Mantuæ præfecturam iustitiæ gerens, aliique viri nobiles vna rusticaremur, ac nobis prandẽtibus famuli inter bellaria obtulissent olus, quod Draconem seu Dracunculum vulgo vocant, cuiusque comestione vini potus sapidissimus redditur, dicebam ego, maxime mirandum, insignem hanc herbam, non nisi paucis annis antea notam; Quibus ille respondit me in errore versari, quum de ea Am. Marcell. *lib.25.* meminerit. Acquieui tunc doctissimi viri sententiæ; at postmodum cõdice assumpto, locum hunc perlustraui, & minime ad propositam rem facere cognoui, siquidem Dracontium, cuius verba facit Am. Abrotano Absynthioque coniungit, aliisq; herbarum generibus tristissimis, tantumque abest vt esui sit idoneum, quod etiam venenata qualitate nõ careat, ex Dioscoride, *lib.2.c.155. & 156.* vbi de Dracontiis seu Dragonteis verba facit, & docet etiam experimentum. Quinimo & de illius semine Plinius *lib.24.c.16.* ait, quod fetens mordaxq; est, tantumque ei inest virus, vt olfactum grauidis abortum inferat, quamuis de Aro, quam Draconteam minorem nos vocamus, dicat, eam in cibis præferri excoctam, quod quantum sit verum, nescio; Illud profecto nobis compertum est, illius radicem crudam comestam, ita fauces astringere, vt deglutionem propemodum intercipiat. Quamobrem concludendum, de Dracone nostro, nobilium mensis familiari, minime Ammianum hoc loco loquutum, sed de alia herba, *Dracontio* appellata; namque describit exercitum post Iuliani necem sub Iouiano male actum, inediaque vexatum, in amplissimam planitiem peruenisse aridam aqua, præter salsam & fœtidam, destitutam, & in qua nihil ad victum reperiebatur, nisi Abrotanum, Absynthium, & Dracontium, aliaque herbarum genera tristissima.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXVI.

Et rumore tenus obscuris paucorum susurris nomen prastingebatur Equitii scholæ primæ scutariorum etiam tum Tribuni.

LIterarium ludum seu Gymnasium communiori significatione Scholam significare notissimum est, vt millies vsus apud Cic. A qua voce *Scholares* dicti discipuli, & qui in Schola scientiis operam nauant, quam dictionem Latinam probat Alciat.*in post.anno.in lib.*C.auctoritate Quintiliani *lib.* 2. aduersus oppositum sententiis, A schola huiusmodi quoque scholastici dicti Rhetores & Declamatores, testimonio Plinii Epist.*lib.*2.& Senecæ,*Epist* 155.*&* 156.& Taciti *lib.de Oratoribus.* Iurisperitis tamẽ Scholastici sunt Aduocati,& causarum forensium actores, *vt in l.2. C. de luc. aduoc.* & in Cod. Theodosii de iisdem est lex, *συνήγοροι* vocantur isti *Nouell.* 80. Ita & *in c.*10.*Sardinensis Concilii,& in c.* 99.*Carthag. Concilii,& in passione Dorotheæ Virginis.* Theophilus quidam Aduocatus præsulis, scholasticus appellatur. At sicuti hæc ciuilis scholæ significatio exiltit, ita & alia militaris, & palatina, seu aulica reperitur, corpora seu ordines officialiũ seu militum significans,hoc est,eorum qui munere & officio aliquo,quod ad Principis ministerium pertineret,fungebantur. Harum vndecim Iust. *in l.vlt. C.de loca.*enumerat, cum Notitia tantum decem describat. Omnes autem sub magistri officiorum imperio fuisse constat ex l. 1. & pass. *C. de offic.* Sunt autem hæc Scutariorum 1. 2. & 3. Agentium in rebus, Armaturarum Seniorum, Armaturarum Iuniorum, Gentilitium seniorum, Gentilitium iuniorum, Scutariorum sagittariorum, Scutariorum clibanariorum, & fabricensium vndecim. Obseruamus quoque scholam equitum, & peditum, *l.6.C.de aduo.diuers.iud.* Scholam Scriniariorum, *l.* 9. *C. Th. de anno.ciuil.* Scholam domesticorum *l.*3. *C.vbi Senat.* Scholam silentiariorum *l.* 4.*C.de silentia.*Scholam Palatinam, *l.*11 *§.fin autem, C. de iudiciis.* Scholam societatis sacrarũ largitionum, *l.*13. *C.de pal sac. largi.* Et à scholis huiuscemodi scholares dicti,qui in eisdem continebãtur,& versabantur. Vnde & milites

lites scholares vocatos legimus *tit. C. de priuileg. schol.* & loca, in quibus degebant, & conueniebant, *scholæ* dicta, Plinio authore: *Alexandrum*, inquit, *& Philippum cum Minerua, qui sunt in schola Octauiæ Porticibus & Philippi.* Et apud Vitruuium observatur scholam in balneis seu thermis, in qua scilicet illorum officiales & ministri conuenire solebant, vt ego interpretor.

Sed ad rem propius accedentes; Qui scutarii essent (ex quibus tres constitutæ erant scholæ, vt diximus ex Iustiniano; cuius primæ hic meminit Amm. & secundæ *lib.* 25. inquiens, Valentiniano à Iouiniano Augusto Scutariorum secundam scholam regendam commissam) non facile est decernere, quum in re hac scriptores sobrii admodũ fuerint. Scutarii qui sint, aperuisse videtur Firmicus: *Mercurius* (inquit) *cum Venere in horoscopo pariliter constitutus in diurna genitura Scutarios faciet, vel Imperatorum protectores, vel qui proprio excubitu salutem Principis seruent.* Ex quibus forte quis existimare posset, scutarios ex protectorum numero fuisse. At hoc falsum manifeste, nam protectores multo nobiliores & præstantiores habebantur, vti demonstrauimus superius, quum de illis pertractaremus, nam illud, *vel protectores*, non coniunctiue intelligendũ, sed disiunctiue legẽdum. Milites certe fuisse scutarios, tum ex iam dictis colligimus, tum etiã quod scuto munirentur, & armarentur, à quo scutarii dicti; quemadmodum, & à scuto qui scuta faciunt, scutarios dixit Plautus in Epi.

Id modo videndum, vt materia suppetat scutariis.

Et Vegetius *lib.* 2. Scutarias fabricas in Romana militia habitas tradit. Non solum autẽ ex his dignoscimus, Scutarios milites fuisse, sed & equestris militiæ; nam Romani clypeos peditibus, scuta equitibus dedere, testimonio Seruii enarrantis eum Virgilii 9. *AEneid.* locum;

Trecentum scutati omnes Volscente magistro.

Et cum Palatinæ familiæ essent Scutarii, & equis stabuli Principis vsos existimandum. Vnde & hodiernis temporibus in Regia Gallorum qui Regis stabulo præest, *Magnus Scutarius* dicitur, & *Scutarii* qui sub eius potestate sunt positi

appel-

appellantur, qui antiquitus Comes seu Præfectus, & magister stabuli dicebatur, & erat in aula præcipua dignitas; Quod intelligi facile potest, quia Valentinianus Imperator creatus, in Imperii consortium Valentem fratrem asciscere volens, eum prius stabulo suo præfecit, cum Tribunitia potestate, mox Augustum pronunciauit. Nunc quoq; Venetiis *scholas* similitudine quadam appellant collegia & confraternitates laicorum, puta cerdonum, nautarum, fabrorum, & alia huiusmodi, ita & confraternitatem D. Rochi, Misericordiæ, & cæteras plures. De scutariis & scholis alibi etiam pluries Am. vti *lib.26.* de Sereniano, qui apud Valentem domesticorum præfuit scholę. Et lib. 27. *Valerianus domesticorum omnium primus, & Natus spado quidam scutarius*, & paulo antea: *Lupicinus scutarius vnus, & alter è schola Gentilium.* Idem *lib. 14.* de Constantii præcepto, Gallo Cæsari: *Solisq; scholis iussit esse contentum Palatinis & protectorum, cum scutariis & gentilibus.* Et paulo post: *Aduocatos Palatinos primos scholarum alloquutus est mollius.* Et li. 31. *Et punito scutario proditore.* Quæ fusius diximus, quum ab aliis parce admodum & perperam quoque ab aliquibus, præsertim à Cassanæo *in suo Catalogo gloriæ mundi*, hæc & alia pleraq; consimilia sint exposita.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXVI.

Insigni genere Procopius in Cilicia natus, & educatus, ea consideratione, qua propinquitate Iulianum postea Principem contingebat, à primo gradu eluxit; & vt vita moribusque castigatior (licet occultus erat & taciturnus) notarius diu perspicaciter militans, & Tribunus, iamque summatibus proximus.

PRocopium Notarium, pariter & Tribunum diu perspicaciter militasse tradit Ammianus; ita vt innuere videatur, notarios ex militum numero fuisse, quod tamen aliter se habere constare potest; Siquidem notarii Vet. Gloss. σημειογράφοι proprie dicuntur, qui excipientes verba dictantis per notas & compendia scribunt, ex Paulo *in l. Lucius Titius, ff. de milit. test.* ideo ταχυγράφοι Græce dicti, id est, *velociter scribentes.* Hos eleganter Basilius in Epistolis describit, & Ausonius *Epigram.* 150. quum dixit:

Puer

Puer notarum præpetum.

Et Martialis libro 14. Epigram. 208.

Nondum lingua suum dextra peregit opus.

A notis itaque, quibus compendiose scribebant, notarii appellati. Verum quum & literæ alphabeti *Elementa* scilicet & *Notæ* sint dictę, hinc factum est, vt & notarii publice scribentes nuncupentur, quales præsertim apud nos actus publicos, pactiones contrahentium, voluntates, & testamenta literis excipientes. Vnde Plinius in Epistola: *Ad latus Notarius cum libro & pugillaribus.* Nam & notæ σημεῖα à Plutarcho in Cicerone nuncupantur, & Cicero ipse *libro* 12. *ad Atticum,* inquit: *διὰ σημείων scripseram.* Quam scribendi rationem à Tirone Ciceronis liberto inuentam, auctam demum à Mæcenate & Seneca, traditum est; & quamuis ad celeriter quidvis excipiendum percommodam, tamen Iustinianus in libris suis, notis quicquam scribi, *l.* 2. *C. de vet. iur. enuclean.* vetuit, & Paul. *l.* 6. *ff. de bon. poss. & l.* 40. *de test. mil.* quæ notis in testamentis scripta essent, pro non scriptis haberi voluit. Et ante ipsos Iurisconsultos id quoque obseruatum legimus apud Suetonium *in Galba, cap.* 5. Sed non solum isti, sed & qui Principum à secretis sunt scribæ, notarii olim sunt nuncupati, vti *libro* 12. *Cod. tit. de Primiceria & Notario.* Et apud Lampridium in Alex. *Eum notarium, qui falsum causa breue in Consilio Imperatoris retulisset, incisis digitorum neruis, ita vt nunquam posset scribere, deportauit.* Et Spartianus in Diadumeno: *Ista litera per notarium prodita illi puero multum obfuisse dicuntur.* Et Vopiscus in Aureliano: *Mnestheum quendam, quem pro notario secretorum habuerat libertum.* Et Ammianus *libro* 26. vbi de Iouiani Iuliani Augusti notariorum primi nece. Et paulo post de Sophronio Valentis notario, præfecto postea Constantinopoleos. Notarium etiam Principis legimus apud eundem Ammianum *libro* 30. Sed non solum Imperatores, sed & Duces militum, & Tribunos notarios habuisse constat ex Trebell. Poll. in D. Claudio: *Notarium quem refundat vnum*, & ex hoc Ammiani Marcellini loco, & aliis etiam; qui quum in militia deseruirent, iure optimo militare etiam dicebantur. Ammianus libro 28. *Transiit cum*

notatio Dux, vt iussum est, statim. Et iterum: *Vt notarius incorruptus*; Et *lib. 29.* de Theodoro: *Secundum inter notarios adeptus iam gradum.* Et libro 29. *Bassianus procerum genere natus, notarius militans inter primos.* Et libro 30. meminit Faustini filii sororis Viuentii præfecti Prætorio, & notarium militantem dicit.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXVI.

Hæc implacabilitas causa quidem piissima, sed victoriam fœdantis, innocentes tortoribus exposuit multos, vel sub Eculeo caput incuruos, aut ictu carnificis torui substrauit.

SI ab equo equuleum deriuemus, per *q*, non per *c*, scribendum, quod pleriq; faciunt. Isidorus *eculeum* scribit, & ita dictum ait, quod extenderet, quæ sane deriuatio minus congrua videtur ex ipso vocum sono. Hunc autem apud antiquos tormenti genus fuisse manifestum est, quo ad veritatem à reis eruendam vtebantur. At quale instrumentum esset, memoriæ minime traditum est. Inter recentiores Carolus Sigonius *lib. 3. de Iudiciis*, profitetur illius descriptionem ex veterum monumentis elicitam, inquiens: *Equuleus catasta fuit lignea cochleata ad intendendum & remittendum apta.* Tormenti vero genus erat huiusmodi; Vbi catastæ huius brachia pedesque eius, qui torquendus erat, neruis quibusdam, quæ fidiculæ dicebantur, alligauerant, tunc catasta intensa, atque in altum eleuata, vt ex ea, quasi ex cruce quadam ille penderet, eique compagem ossium diuellebant. Quod vero catasta huiusmodi lignea in altum attolli solita esset, comprobare conatur ex Sozomeno *Historia Ecclesiastica libro 5. capite 11.* scribente de D. Vincentio: *Et quum ad tortorium lignum adduxisset, in sublime attolli iussit.* Et Eusebio pariter *lib. 5. Hist Eccles. lib. 5.* vbi habet de eodem: *Pedum extensiones in ligno.* Et Prudentio in Hymno eiusdem:

Euiscerandum corpus equuleo eminus pendere.

Et paulo post:

Iubet amoueri noxialem stipitem.

Et iterum:

Emitto vocem de catasta celsior.

Eandem

Eandem autem machinam cochleatam fuisse elicitur ex versu veteris Poetæ Pomponii; qui à Nonio Marcello profertur talis:

Et vbi insiliui in cochleatum equuleum,
Ibi tolutim torqueor.

Quod autem brachiis, pedibusque equuleo fidiculis alligatis corpus hinc inde distentum diuelleretur cum dolore maximo, constat ex eodem Prudentii Hymno, vbi ita Tyrannus imperat.

Vinctum retortis brachiis
Sursum ac deorsum expendite,
Compago donec ossium
Diuulsa membratim crepent.

Item ex Hymno eiusdem D. Romani, vbi Martyr ita ex Equuleo loquitur.

Miserum putatis quod retortis pendeo
Extentus vinis, quod reuelluntur pedes,
Compago neruis quod sonat crepantibus.

Eusebius equuleum summe distentum ait, quum ad quintum foramen peruenisset; inquit enim eodem lib. 5. τὰς ἐν τῷ ξύλῳ διατάσεις τῶν ποδῶν ἐπὶ πέμπτον διατεινομένων τρύπημα. Ideo Valerius Maximus *de patientia* inquit, laxato equuleo Zenonem Hiarcho Tyranno aurem morsu corripuisse. Et Hieronymus in Theodoro: *Fidiculas laxauit, soluit equuleum.* Et Quintilianus declamat. vlt. *Ideo enim equuleum mouebam artifex senex, tenebam fidiculas ratione sæuitiæ, vt leniter sedibus suis remota compago, per singulos artus membra laxaret.* Hæc profecto Sigonii sententia satis rationi consona videtur. Nihilominus non defuere, qui equuleum tormenti genus dixere, ita dictum ab equi forma, stipitē scilicet, cui rei veluti equo imponebantur, ac varie torquebantur, cui opinioni fauet Turnebus *libro Aduersariorum* 15. *cap.* 16. scribens: *Equuleus tormenti genus est à similitudine nomen habens, quasi paruus equus sit, erat autem machina lignea equo similis, cui imponebantur, qui torquebantur.* Huic sententiæ suffragari videtur, quod temporibus nostris Iustitiæ præfectos videmus tormenti instrumenti quodam genere vti, quod iure à simili-

à similitudine equuleum appellare licet. Namq; quatuor stipites ita adnectunt, vt quatuor equorum crura videantur in infima parte, quæ solo hæret, exterius extensos, in superna vero ita compaginatos, vt hinc inde asseribus circumuestiti in supremis in lineam rectam desinant, quæ acuminatam angularem peracutam formam efficit, hanc autem ferrea lamina circunducunt, cui Reos tanquam sessores imponunt pedibus grauibus ponderibus annexis, quæ tamen humum non contingant, & manibus retro ligatis. Nec præsens Am. locus refragatur, nam ait; Reos sub equuleo caput incuruos ictui carnificis substratos, quæ magis huic, quam priori sententiæ accommodari videntur. De Equuleo Iurisconsulti *C. de malef. & Mathem. l. etsi excepta, in fi. De hoc. 23. q. 1. cap. 1. per Archidia. Seneca lib. 2. Epist. Cic. lib. 5. Tuscul. & lib. de Finibus* 4. ex quibus tamen equulei forma elici nullo pacto potest. Et Am. *lib.* 28. de Hemetio Africæ Proconsule: *Inductusque in iudicium, quamquam incuruus sub equuleo staret, pertinaci negabat instantia.* Quod vero fidiculæ non essent equulei pars, vt adnotauit Sigonius, patere potest ex eodem Ammiano *lib.* 29. scribente: *Intenduntur Equulei, expediuntur publica pondera cum fidiculis & verberibus.* Lib. 14. *Quorum aduentu intendebantur equulei.* Sed de fidiculis fusius in Suetonii dilucidationibus egimus.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXVII.

Aedificia erigere exordiens noua, vel vetusta quædam instaurans, non ex titulis solitis parari iubebat expensas, & si ferrum quærebat, aut plumbum, aut æs, aut quicquam simile, apparitores immittebantur, qui velut ementes diuersas raperent species, nulla pretia persoluendo.

Tituli dicti à tuendo, quasi tutuli, quod libris, fabricis, prædiis, factum authoris, ac possessionem tueantur, ita tituli milites ob id dicti, quasi tutuli, quod patriam tuerentur, authoritate Festi Pompeii *lib.* 14. De titulo libri est illud Ouidii lib. de Remed. Amor.

Legerat huius amor titulum, nomenque libelli.

Et Martialis:

Vnum

Vnum de titulo tollere iota potes.

Et quia olim tituli rubris literis inscribi solebant, ideo rubricæ etiam dictæ. Iuuenal. Sat. 10.

Caussas age, perlege rubras maiorum leges.

Quod pariter docent Iurisperiti *in l. 1. ff. si cert. pet. & in l 2. §. penult. ff. de interdict.* De prædiorum titulis, in quibus scilicet Dominorum nomina erant inscripta, vt ex eis, cuius essent, dignosceretur, est rub. lib. Cod. 11. *Vt nemo priuatus titulos prædiis suis vel alienis imponat.* Item de his, qui potentiorum nomine titulos prædiis affigunt. Appellantur & signa in rub. insequenti. Moris autem fuit, vt quum prædium aliquod fisco caducum, commissum esset, Comes priuatarum rerum Principis, illi, publicis personis adhibitis, affigeret titulum, ex Valent. *l. 3. C. de bon. vacant.* De titulis ædificiis apponi solitis, Sueton. in Domitiano, cap. 5. *Plurima & amplissima* (inquit) *opera incendio consumpta restituit, sed omnia sub titulo tantum suo, ac sine vlla pristini authoris memoria.* Et hoc loco Amm. de Lampadio, qui per omnia ciuitatis membra, quæ diuersorum principum exornarant impensæ, nomen proprium inscribebat, non vt veterum instaurator, sed conditor; Quo vitio laborasse Traianus dicitur Princeps, in quibus postremis verbis mendum inesse puto, & legendum potius *Domitianus*, cui hoc vitium adscriptum diximus ex Suetonio: minime vero de Traiano id vllibi legatur. In iure Pontificio tituli dicti certæ sedes clericis attributæ, in quibus suum munus exercerent, postea eo nomine prædia ad victum cultumque assignata, *lib. feud. 1. tit. 6.* §. 1. si Episcopus, vel Abbas, vel Abbatissa, vel Dominus plebis feudum dederit de rebus Ecclesiarum, quæ iis subiectæ sunt, & tituli vocantur. De eisdem in Concilio Chalcedonensi, & in Can. *neminem, distinct.* 70. Titulos etiam dicimus in magistratibus, per quos, gradus & dignitates eorum demonstrantur. *Nou. de manda. Princip. § titulos, constit.* 17. Ita & tituli, & titulati, ecclesiastici & seculares. Ouidius lib. 2. Fastorum:

At tum prosequimur studioso pectore Cæsar
Nomina per titulos ingredimurq; tuos.

Sic *tit. Iustiniani* inscribitur in Instit. At nulla harum significatione tituli hoc loco accipiuntur, sed eo modo, quo Iurisconsulti vtuntur passim, vbi de possessione & vsucapione loquuntur, & aiunt, quod tituli veri & iusti ad vsucapiendum illi sunt, qui ad rei dominium acquirendum & transferendum per dominum idonei sunt, qui iustam causam habent traditionis, quales plures numerantur *lib. 7. Cod. tit 26.* & alibi pluries. Insigniores vero sunt tituli legitimi vsucapionis, *pro soluto, pro transactione, pro emptore, pro donato, pro dote, pro herede, pro derelicto, pro legato, pro suo.* Si vero causa, ex qua quis vsucapit aliquid, non soleat transferre dominium, possessio seu vsus illius rei minime legitimus & iustus erit, puta, si quis ex causa pignoris vel precario possideat & vsucapiat, vel si furto eam adipiscatur, siue nomine locationis, depositi, commodati. Itaque, inquit Am. Lampadium vrbis moderatorem, ædificia erigentem noua, & vetusta instaurantem, non ex titulis solitis, id est, suetis & legitimis, quales enumerauimus, parasse impensas, sed si ferrum quærebatur, & vel plumbum, immissos apparitores, qui diuersas raperent species, sicque iniuste ac illegitimo titulo illis vsum esse.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXVIII.

Natus ex patre Tubulario Præsidialis officij.

Doctissimus Budæus *in annot. in Pandect. in l. quidam Hyberus, de seruit. vrb. præd.* docet, non legendum *tribulos*, sed *tubulos*. Tubi vero seu tubuli sunt canales fictiles, vel ex alia materia variis vsibus accommodati, præcipue vero ad aquam deducendam, Vlpian. de cloacis, l. 1. *Cloacæ appellatione & tubus & fistula continentur.* Et Proculus lege dicta: *Non licet autem tubulos habere admotos ad parietem communem.* Cic. de leg. inquit: *Ductus aquarum, quos isti tubos & euripos vocant.* De tubulis fictilibus meminit Vitruuius in 8. *Ductus* (inquiens) *aquæ fiunt generibus tribus riuis per canales structiles, aut fistulis plumbeis seu tubulis fictilibus.* Et Plinius: *Pinus, picea & alnus ad aquarum ductus in tubos cauantur.* Tubulos Paulus I.C. alibi pro cuniculo, per quem paries calefit, interpretatur. Hi

calores,

calores, inquit, in eisdem tubulis inueniuntur; Olim enim domos hyeme calefieri solitas, vapore calido per parietes cuniculis disseminato, constat vel etiam ex ipsis fabricarum antiquarum ruinis adhuc extantibus. Et Seneca 14. *ad Lucil.* docet, antiquos parietibus tubos immisisse, per quos circumfunderetur calor, quo ima simul & summa æqualiter fomentum caperent. Ex dictis itaque interpretari possumus, Ammianum Maximinum arguentem natalium obscuritatis, illius patrem fuisse tubularium præsidialis officii scripsisse, hoc est, curam habuisse deducendæ aquæ ad Præsidis officium, vbi scilicet præses officium suum exercebat per tubos, vel excalefaciendi præsidis officii locum per calidos & ignitos vapores per tubos perductos. Si enim tubularium simpliciter vocasset, existimarem, intelligendum tuborum artificem, sed illud additamentum, *præsidis officij*, repugnare huic interpretationi videtur. Cur enim & non in communem aliorum vsum tubos fecisset, & cur opus præsidis officio peculiari & proprio tuborum seu tubulorum opifice indiguisset. Veniebat in mentem, interpretari posse tubularium tubicinem officii præsidis: A tubicinibus enim sacrorum tubas appellari tubos docet Turnebus *lib. 22. Aduers. c. 9.* ex Varrone *lib. 4. linguæ Latinæ*, vbi de tubulustrio, siquidem magistratus præcipuos quoslibet suos habuisse tubicines, & hodie etiam habere manifestum est. Verum quum passim apud eundem authorem tubicines propria & vsitata appellatione dictos obseruemus, cur hoc loco tubularium tubicinem appellarit, non video.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXVIII.

Dum studebat inter altaria celsius gradientes, vt quidam memorant, imitari Bracmanos.

BRacmanos, seu, vt alii scribunt *Bracmanes*, alii vero *Bragmanos*, Indiæ populos hos esse, & inter hos sapientes seu Philosophos, tradidere Plinius *lib. 6. cap. 17.* Strabo *lib. 15.* Apuleius *lib. 2. Floridorum.* Philostratus *in vita Apollonij, lib. 1. cap. 1. & 13. & lib. 3. cap. 4.* Appianus *bell. ciuil. lib. 2.* Eusebius *libro Euangelicæ præparationis 6. cap. 8.* Hos & Syluicolas nuncu-

nuncupatos, tradit Strabo *lib.5.* quod in syluis degerent, syluestribus fructibus viuentes, quod publico oryzæ & farinæ alebantur cibo, & quum ad eos Rex accesserit, adorare illos solitus sit, quod syderum diligentes sint obseruatores, (vnde ad eos profectum Apollonium Thyaneum, vt Iarcham in solio aureo sedentem de syderum motu audiret disserentem, tradit D.Hieronymus in præfatione Bibliorum) quod vini ac Veneris sint expertes, quod infanti statim nato adhibeant curatorem, & magistrum, custodemque; quod virginem propter inopiam virum nancisci non potentem in forum producant, & classico conuocata turba, pudibundisque ostensis, cui placeret, nuptui darent, quod à carnium esu abstineant; qui, & alii eorundem mores legi possunt apud præcitatos authores, necnon Porphyrium *lib.4.de abstinentia animalium.* Sed quod præcipue ad præsens negotium facit, apud Bardesanem Babylonium, qui horum vitam, teste Eusebio loco citato descripsit, eosque apud Indos sapientes appellans, bifariam diuidit, in Samaneos scilicet & Gymnosophistas. Hos alternis pedibus insistentes ab exortu ad occasum Solem contueri, inquit Plinius, *lib.3.cap.2.* Quod & D.Augustinus *lib.15. de ciuit.* confirmat. Ad quæ forte respiciens Am.de Leone Maximini collega scribit, eum studuisse huc & illuc contorquere pedes, vt saltare, non incedere, videretur, & imitari Bracmanas inter altaria celsius gradientes.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXVIII.

Nec si fieri fuisset necesse, instructiones, vel ex ipsis tabulariis suppeterent.

TAbularii olim dicti, qui ciuitatum aut prouinciarum chartas tractabant, vt liquet apud Iurisconsultos, *l.penult.C.de tabula.lib.10.& l.vlt.§ hi quoque, ff.de muner.& honor. l.3.§.2.ff.de tabul exhib.* Item apud eosdem dicti tabularii, qui publicas rationes tractant & supputant, *ex l.1.& l.missi.C.de exactor.trib.l.2.C de numer.l.1.C.de immu.nemi.conceden.l.1.C.de censibus.* Tabularii quoque sunt dicti, qui non solum publicas

eas tabulas obsignabant, sed & qui in rebus priuatorum quoque adhibebantur, vt subscriberent, vel stipularentur, sui fide publica firmarent, vt passim apud Iurisperitos, & præsertim *in l. si quis decurio, C. de pactis, l. 1. & 2. de tabul. Cod. lib. 10. & in tit. de tabell. in Authenticis* Nouell. *Iustinianeis*. Et de iis pariter Cornelius Tacitus *lib. 14.* inquiens: *Igitur Fabianus tabulariis, quos modo memoraui, & aliis minus illustribus obsignat.* Quamuis *tabulas iis, quos modo, &c.* legendum, non *tabulariis*, ostenderimus in Liuii dilucidationibus. Tabularius quoque dictus calculator, quem Græci ψηφιστὴν vocant, qui scilicet in tabula calculandi & computandi artem pueros docet, vel alias eam artem tenet, *l. 1. §. ludi. ff. de extra. cognitio. & l. vlt. ff. si mens. fals. mod. ostend.* At certe nullo horum modorum hæc vox hoc loco accipienda; sed pro Archeio seu *Archiuio*, vt vulgo dicimus, scilicet pro eo loco, in quo instrumenta, literæ & tabulæ, cæteræque huiusmodi publicæ scripturæ adseruantur. Cicero de nat. Deorum, lib. 3. *Sed exeamus è theatro, veniamus in forum sessum, ite precor, quid? vt iudicetur, qui tabularium incenderit.* Et in orat. pro Archia Poeta: *Hic tu tabulas desideras Heracliensium publicas, quas Italico bello incenso tabulario interiisse scimus omnes?* Et in orat. pro Rabirio: *De peculatu facto, de tabulario incenso.* Virgilius Georgic. lib. 3.

Insanumq́, forum, aut populi tabularia vidit.

Liuius lib. 43. *Censores è templo in atrium libertatis ascenderunt, & ibi signatis tabulis publicis, clausoq́, tabulario, & dimissis seruis publicis, negarunt se, &c.* Et Plutarchus *in Problemat.* ait, Tabularium dici Saturni templum, in quo tabulæ publicæ custodiebantur; Quod pariter Seruius in illum Virgilianum superius citatum locum confirmat. Ad huius quoque similitudinem dictus quoque locus, in quo priuata cuiusque patrisfamilias instrumenta & cæteræ scripturæ seruantur, l. 92. ff. de leg. 3. *In fundo autem vno*, inquit Paulus, *ex his, qui prælegati sunt, tabularium vnum est, in quo sunt & complurium mancipiorum emptiones; sed & fundorum & variorum contractuum instrumenta, præterea & nomina debitorum.* Itaque Am. se excusans, si non omnes neces in vrbe à Maximino & Leone

Leone iudicibus patratas describit, inquit, minime necesse fuisse narrare, quæ per viles personas, quas squalid .s appellat, transiere, quod si fieri etiam fuisset necesse, nec suppeterent instructiones ex ipsis tabulariis excerptæ, hoc est, ex scripturis publicis in ipsis tabulariis custoditis.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXVIII.

Quum Iustitium esse quod timebatur, non Iudicium, aperte constaret.

IVstitium iurisdictionis intermissionem seu iuris cessationem dixere antiqui, quo tempore lege agi non poterat. Gellius *lib.* 20 *cap.* 1. inquit: *Velut quoddam iustitium, scilicet iuris, inter eos quasi interstitionem quandam & cessationem* Et Tertullianus libro de Resurrectione carnis: *Vbiq;* ait, *iustitium est quies rerum.* Indicebant autem Romani iustitium in magnis tumultibus, mœroribus, luctu, & publicis calamitatibus. Vnde Liuius *lib.* 10. inquit: *His nuntiis Senatus conterritus, iustitium indici, delectum omnis generis hominum haberi iussit.* Et libro 7. *Quod per magnos tumultus fieri solitum erat, iustitio indicto, delectus sine vacationibus habitus est.* Et *lib.* 4. de bellico tumultu Æquorum & Volscorum verba faciens, ait: *Edicitur iustitium, neq; aliud tota vrbe agi, quam bellum apparari.* Et libro 3. *Iustitio indicto profectus ad tutandos fines.* Et libro ... *Dictator quum iustitium edixisset, omnes iuniores sacramento adegit.* Idem libro ... *Iustitium edicit, claudi tabernas tota vrbe iubet, vetat quempiam priuatæ quicquam rei agere.* Apud Tacitum *libro Annalium* 1. habemus, *Iustitium ob amissum Augustum.* Et Lucanus *lib.* 5. inquit: *Tristi iustitio clausa fora.* Erit itaque sensus verborum Ammiani, quod sæuientibus etiam in innocentes multiplici flagitio Maximino & Leone Iudicibus, illud non erat iudicium, sed potius iustitium, quum scilicet leges non exercerentur secundum iustitiam, sed iura omnia & æquum vacarent, quibus rei inquisiti tutari possent, ac eorum innocentia demonstrari; essetque etiam iustitium, eo quod publica calamitas & timor omnium vigeret. Alludens enim verborum similitudini, iudicium iustitium

stitium appellat, quo pariter in sensu vsus est eadem particula lib. 29. inquiens: *Horret reminisci, quo iustitio humiliati tot rerum apices visebantur, & præcipue Consulares, post Scipiones & Trabeas & Fastorum munimenta mundana.*

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXVIII.

Frontinus Consutarius antedicti minister fuisse concepta precationis arguebatur.

SI consutarium à consuo deriuemus, quod *insimul compono*, aliquando significat, possumus interpretari, *Frontinum Amantij consutarium*, hoc est, participem precationis, iuxta illud Plauti in Amph.

Aduenisti consutis dolis.

Vnde etiam *Sutela*, dolosa astutia, eodem Plauto, in Capt.

Ob sutelas tuas te morti misero.

At quamuis explicatio huiusmodi cum verborum serie maxime conueniat, nihilominus non video, cur potius non dixisset *consutorium*, quam *consutarium*. Cogitabam itaque aliam expositionem, & an forte legendum *consualium*, à Conso scilicet consiliorum Deo, de quo Dionys. Halycarn. *lib.* 2. & Ouid. 3. Fast.

Festa para Conso, Consus tibi cætera dicet.

Arnobius *lib.* 3. *aduersus gentes*, inquit: *Salutaria & fida consilia nostris suggerit cogitationibus Consus.* Ab isto *Consualia* dicta festa, ex Liuio *lib.* 1. Plutarcho *in Romulo*, Varrone *libro quinto de lingua Latina*, Halycarnassæo *libro primo*, Cornelio Nepote *de viris illustribus*, *cap.* 2. in quorum celebratione Sabinæ raptæ à Romanis; ita vt sensus esset, Frontinum fuisse Consiliarium Amantii in deprecatione illa; Sed quamuis etiam hæc interpretatio textui aptetur optime, nihilominus nec ei vndequaque acquiesco. Sed puto forte legendum *Consutarium*, hoc est, quod & Amantius & Frontinus ex scutariorum essent schola, & ideo conscutarius Amantii Frontinus. Quamlibet expositionem amplectatur candidus Lector, vel potiorem excogitet.

Id

Id certe firmiter possum deierare, & mendum in scriptura textus vere esse, asserere. Nec verba illa Suetonii in Vitellio, cap. 2 *Cuius filius sectionibus & consuturis vberius compendium nactus*, ad huius loci interpretationem quicquam faciunt, ab omnibus namque corruptus textus habetur, & pro *consutus* Torrentius, cui assentitur Turnebus *lib. Aduers. 5. cap. 1.* in Commento *cognituris*; & Muretus var. lect. lib. 11. cap. 15. *conciliaturis* reponunt, etsi in Ammiani textu *consutorius* legerimus, quid sutor vel consutor ad rem faciat, non video, quum Hymettius Proconsul, & Amantius aruspex essent.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXVIII.

Namq; & resticulam de fenestra Pratorij quadam remota dicitur, semper habuisse suspensam, cuius summitas quandam velut tamusam colligaret, nullis quidem indiciis fultam, sed nocituram insontibus multis.

HVius Ammiani textus subobscuri certe, sensum esse puto, Maximinum quidem virum crudelissimum, atque excitandis criminibus aduersus quemcunque pronissimum, habuisse funiculum perpendentem à quadam fenestra secretiori ipsius Prætorii, cuius summitati substantia quædam cruentosa alligaretur, non quidem aduersus aliquem verum faciens indicium, sed qua ipse vteretur veluti indicio aduersus carceratos insontes, quibus homicidium, aliudve sanguinarium delictum imponeretur. Resticulam namque paruam funem interpretor, diminutiuum scilicet Restis, qua voce significari funem, norunt omnes. Et qua voce idem Am. vsus est & *lib. 14.* inquiens: *Hirsutis resticulis cruribus eius innexis.*

Tamusam vero vocem compositam censeo ex dictione *tames*, cruorem sanguinis significante, vti interpretatur Turnebus *Aduers. lib. 28. cap. 6.* ex lexico veteri, & dictione Græca *οὐσία*, qua significatur essentia, natura, vel materia. Vnde Tamusa compositum verbum nescio quid cruentosum seu materiam quandam cruore sanguinis respersam significans. Illud sane ex Festo Pompeio *lib. 18.* addo; Zamam

nam dici, quum ex labore viæ ſanguis in crura deſcendit, & tumorem facit. Lucilius:

Inguen ne exiſtat Papula tama neboa noxit.

Hæc habui, quæ in re ſane perdifficili in medium afferrem, ſatius eſſe ducens aliquid proferre etiam cum periculo reprehenſionis, quam in tenebris latere ſenſum ſcriptoris præſtantiſſimi permittere. Libenter tamen acquieſcam, ſi quis probabiliorem interpretationem adduxerit.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXVIII.

Oeſtro concepti furoris exagitati, cædes dedere luctificas.

Οἶστρος Græcis *furor* dictus, & verbum οἰστρῶ eſt *inſanio*; hinc *œſtrum* pro furore, mutuata voce à Græcis, Latini accepere. Et Statius *lib. Theb.* 1. œſtrum poeticum furorem appellauit, inquiens:

Tempus erit cum laurigero tua fortior œſtro
Facta canam.

Quod ſi *œſtrum* hoc loco ſimpliciter pro furore interpretemur, erit in textu nugatio manifeſta: nam ſtatim coniungit concepti furoris, quare neſcio quid diuerſum innuere Ammianum iure exiſtimandum; ideo exponio ego pro œſtro ſtimulum. Nam & œſtrum Latini, quod Græci οἶστρον dixere, inſecti genus illud volatile eſt, quod vulgo *Aſcluni* ſeu *Zabanum* appellamus, apibus perſimile. Quo addito Iuno vaccam Iuo ſtimulaſſe, ac in furorem egiſſe, fabulata eſt antiquitas. De quo Virg. 3. Georg.

Eſt Lucos Silari circum, ilicibusq; virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen Aſilo
Romanum eſt, œſtrum Graij vertere vocantes,
Aſper acerba ſonans, quo tota exterrita ſyluis
Diffugiunt armenta.

Hoc naſci malum in extremis fauorum partibus, tradit Col. *lib.* 9. *cap.* 14. & Plinius *lib.* 11 *cap.* 16. ita ſcribit: *Naſcuntur interdum in extremis fauis apes grandiores, quæ cæteras fugant, œſtrum vocatur hoc malum.* Accepit itaque per ſimilitudinem Ammianus hanc vocem pro punctione ſeu ſtimulo & irri-

tamento: nam *οἶστρος* etiam *irrito* significat,& *οἴστρησις punctio* & *stimulatio* est; ita vt sensus sit, quod Maratocupreni grassatores acri stimulo, veluti asili concepti furoris exagitati, luctificas cædes dederint, sanguinis nihilominus auidi, quam prædarum.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXVIII.

Castra, limitesq; vigiliis tuebatur, & prætenturis.

CÆlius Rhodiginus *lib.*14. *cap.*14. ex Marcellino prætenturarum meminit, sed quæ essent, minime declarat, primus omnium, quos legerim, Adrianus Turnebus *lib. Aduers.*3. *cap.*7. vocem hanc declarauit peroptime, quod dictum sit, ne virum præcelebri doctrina insignem meritæ laudis defraudemus. Nos tamen & aliquid addere conabimur, vt clariorem quoque vberioremque declarationem habeamus. Limina Romanæ ditionis tuebantur milites Limitanei dicti, in Imperii finibus excubantes, eorumque defensioni operam nauantes, vti Spartianus *in Pescennio Nigro*, & Lampridius *in Alexandro*, & Suidas, Iurisperitique *in l. vlt. C. de offic. præfect. præt. Afr. l. fin. de offic. mil. iudic.* tradidere. Hi vero pacis tempore in castris & oppidis liminaribus commorabantur. At si finitimorum depopulationes & inuasiones hostiles timebantur, pars eorum ad agrorum tutelam in agris stationes habebant, pars vero alia ad hostiles fines præcurrebat, perscrutatura hostium motus, & si occasio quoque daretur bona, pugnatura. Priores stationes, *mansiones agrarias* dicebant, posteriorem incessum *prætenturas*, quod ex Hyginio eperire licet, sed clarius atque fusius ex ipso Ammiano patere potest. Siquidem *lib.*14. habet de Isauris: *Ibiq; densis inter obsidentium itinera prætensuris prouincialium, & viatorum opibus pascebantur.* Et iterum: *Quia Mesopotamiæ tractus omnes crebro inquietare sueti, prætensuris & stationibus seruabantur agrariis.* Et rursus: *Salubriter & caute castra metata prætentura stationesq; agrariæ totus rationibus ordinata.* Et hoc in loco: *Instaurabat vrbes & præsidiaria (vt diximus) castra limitesq; vigiliis tuebatur, & prætenturis.* Et lib.29. *Misit ad vigilias ordinandas & prætenturas.* Prætenturæ autem à prætendo,

tendo, hoc est, antecendo dictæ, cuius verbi in hac significatione frequens vsus D. Ambrosio, vt loco citato probat exemplis pluribus Turnebus. Nos vulgo *scorrerie* præcentutias dicere solemus, qđ colligere facile possumus ex ipsomet Ammiano, scribente paulo post locum allegatum lib. 28. *Arrianos à suis stationibus remotos aperte conuictos, acceptorum promissorumq; magnitudine præmiorum allectos, quæ apud nos agebantur, aliquoties Barbaris prodidisse. Id enim illis erat officium, vt vltro citroq; per longa spacia discurrentes, vicinarum gentium strepitus nostris ducibus intimarent.* Et lib 31 de Saturnino: *Iam enim aderat, & pretenturas stationesq; disponebat agrarias.* Notandum autem, stationes dici Agrarias, ad differentiam Vrbicarum: nam *lib.* 31. Nicen stationem non semel appellat. Nam stationes communi appellatione dicebantur loci, in quo milites ad tutelam vigilantes consistebant. Curtius de gest. Alex. Magni: *Cognitum id per exploratores, qui stationes hostium fuerant ingressi.* Et Virg. 9. Æneid.

Seruantq; vices statione relicta.

Vnde & stationarii milites. Stationes quoque in castris obseruamus. Corn. Tacitus *libro Annalium primo*, vbi de aduentu Drusi ad legiones tumultuantes ait: *Portas stationibus firmant.* Et paulo infra: *In vigiliis, stationibus, custodiis portarum se inserunt.* Et iterum: *Legionibus Germanicis deficientibus, vigilias, stationes, & si qua alia præsens vsus indixerat, ipsi partiebantur.* Et rursus: *Barbari perfringere stationes, seq; inferre munitoribus, nisi lacessunt, circumgrediuntur, occursant.* Suet. de Tib. c. 72. *Disposita statione per ripas Tiberis, quæ obuium prodeuntes submouerent.* Stationes itaque munimenta particularia fuisse puto, quibus pars aliqua exercitus contineretur, sicuti procinctus & castra totius exercitus.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXVIII.

Quidam calceorum expertes, Cimessores, Statarij, Semicupæ, & Serapini, & Cicimbricus cum Gluturio & Trulla, & Lucanicus cum Pordaca & Salsula, similesq; innumeri.

PLebeios hos omnes nominibus hisce cultos & nitentes vocatos ait, nomina enim sunt & appellationes; & ex plebe, inquam, calceorum expertes dicit, hoc est, viles & nihili faciendos, quamuis nominibus turgidi, siquidem excalceati incedebant viles homines, & Suet. *in Vesp c.8.* tradit, illum ignominiæ notam inussisse classiariis militibus petentibus aliquid sibi constitui calcearii nomine, iubens, vt in posterum excalceati cursitarent. Sic & hodie vulgo *discalcio* dicimus, vilissimum hominem denotantes. Vel alia de causa istos nominat calceorum expertes, id est, sine calceis. Ita excalceatos Seneca vocat mimos, qui sine cothurno vel socco agunt fabulam: ex Senatorum enim numero paulo antea quosdam dixit mutuum ab amicis petentes, soccos, hoc est, placidos & humiles, quales Comœdi, qui soccis vtebantur, econtra quum adiguntur, vt reddatur mutuum, cothurnatos fuisse, quales Tragœdi circa Principes personas versantes, turgidi & elati, qui cothurnis vsi sunt in scena.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXVIII.

Vt in omni spectaculo Exodiario.

EXodia Aristoteli, *in arte Poetica*, ea sunt, quæ præter argumentum inseruntur in fabulis, quæ scilicet inter Comœdiarum vel Tragœdiarum actus interponebantur, è scena digressis Tragœdis vel Comœdis ad recreandos spectantium animos ridiculis quibusdam, à seria illa recitatione & actione seiunctis. Vnde Iuuenalis Sat. 6.

Rusticus ex odio risum mouet Atellanæ
Gestibus Artonoü.

Et Satyra 3.

Tandemq; redit ad pulpita notum
Exodium.———

Sic

Sic olim Græcarum fabularum actioni Satyra interponi solebat, teste Horatio *de arte Poetica*. Erant autem vtplurimum exodia ista ex Atellanis fabulis constantia. Ita Suet. in Tiberio, cap. 45. *Vnde nota in Atellanico exodio proximis ludis assensu maximo excepta percrebuit, Hircum vetulum capreis naturam ligurire.* Et in Domitiano, cap. 10. *Occidit & Eluidium filium, quod quasi scenico exodio sub persona Paridis & Oenones diuortium suum cum vxore tractasset.* Liuius per initia lib. 7. *Iuuentus histrionibus fabellarum actu relicto, ipsa inter se more antiquo ridicula intexta versibus iactitare cœpit, quæ inde exodia postea appellata, conserta᷈q; fabellis, potissimum Atellanis sunt.* Exodia autem ista aliquando à mimis exercebantur, non ab Atellanicis, ex Cic. 9. lib. Famil. Epistol. 16 ad Pætum: *Quando tu secundum Oenomaum Actij, non vt olim solebant Atellanum, sed vt nunc fit, mimum introduxisti.* Exodium quidam ex Festo dictum putant ab ἔξω & ᾠδὴ, quod extra cantum, idque extra fabulam, vel quod sine cantu ageretur. Horum tamen sententia minime recipienda, quum testimonio Poetarum antepenultima semper corripiatur, quæ si ἀπὸ τῆς ᾠδῆς deduceretur, deberet ratione ω produci. Rectius itaque per denominationem desumunt ἀπὸ τῆς ἐξόδου, id est, ab exitu seu fine, quod in fine fabulæ seu exitu cuiusque actus illius tractaretur. Exodium autem pro fine seu exitu vocabulum non modo Græcis familiare, sed & ad Latinos translatum, patet ex Varrone scribente: *Quum in vinculis esset, & iam bibisset κώνειον in exodium vitæ.* Et iterum: *Vita cursum vt cognoscere possem, & quæ seruitutis & libertatis ab origine ad exodium ducta.* Et rursus: *Quod cœperas modo in via, narra, vt ad exodium deducas.* Et Apuleius: *Nullum ego eius rei exodium inueniebam.* Liber *Exodi* inscribitur, quasi exitus Iudæorum ex Ægypto. Et *Didymi exodium* nominat *in Rufinum* Hieronymus, hoc est, in Exodum commentaria, iuxta interpretationem Rhodig. *lib. 19. cap. 9.* Ab Exodio itaque exodiaria spectacula dicta, & Exodiarii eorum actores. Vnde hoc loco Amm. Marcell. recte dixerit: *Vt in omni spectaculo exodiario, venatori, aurigæ, & histrionum generi omni, & iudicibus celsis, itidemq; minoribus, necnon etiam matronis clametur assidue.*

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXIX.

Ad extollendam eius vaniciem, sedem quoq; si iussisset, exhibere posse promittens.

NVllibi, quod ego meminerim, scriptores alios Latinos hac voce vsos noui, certe quomodo Plautus vanitudinem dixit *in Captiuis*, pro vanitate, pari quoque licentia Ammianum vaniciem dixisse existimo. Verba Plauti sunt:

Pol ego vt rem video, tu inuentus vero vanitudine, qui conuincas.

Nisi errorem in textu accusemus, & *vanitatem*, non *vaniciem* legendum concludamus. Vanitatem semper Cicero profecto dixit passim & vbique.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXIX.

Torulo capite circumflexo.

DIminutiuum *torulum* à toro, paruum lectum significare, manifestum est; at eam vocem semel obseruamus apud Plautum in Amphit. *Tum meo patri torulus inerit aureus sub petaso*, quo tamen in loco *trochulus*, non *torulus* legendum contendit interpres, nec iniuria quidem: nam quid paruo lecto cum petaso & capite? Quamobrem ego legendum puto, *torale capiti circumflexo*. Namque torale, seu per apocopen toral, est linea mappa, quam super linteola ponimus Horat. lib. 1. Epist.

Nec turpe toral, nec sordida mappa.

Et in Serm.

Et Tyrias dare circum illota toralia vestes.

Toralium duo fuisse genera, tradit Paulus Iurisconsultus *in l 5 ff. de supell. lega.* Vnum, quod straguli nomine continetur; alterum, quod non continetur. Hoc autem *plagam* appellatum, Nonius testatur, grande scilicet linteum tegmen, eo quod plagis seu foraminibus peruium sit. Quod si à torale torulum diminutiuum deriuatum dicamus, omnis difficultas, tum hoc in loco, tum in Plauti dictis tolletur: erit enim paruum linteum tegmen; quæ interpretatio quammaxime antecedentibus verbis conuenit. Namq; ait

ait Ammianus: *Linteis quidam indumentis amictus, calceatusq; itidem linteis soccis, toralo capiti circumflexo, &c.* Torulum, quod nobis vulgo *benda* dicitur, fuisse antiquis, non dubitandum.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXIX.

Apud Proconsulem Asiæ Dolobellam Smirnæa materfamilias filium proprium & maritum venenis necasse confessa, quod filium ex priore viro ab eis occisum comperisset, & comperendinata, quum consilium, ad quod ex more dilata est, anceps quid inter vltionem & scelus statui debeat, hæsitaret, ad Areopagitas missa est, Athenienses iudices tristiores, quorum æquitas Deorum quoq; iurgia dicitur distinxisse.

COmperendini dies appellabantur, quibus vadimonium dicere & vadare, iudiciaque addicere licebat, *ex Max. Valer. lib. 2. cap 33.* & comperendinatio, *ex Asconio in 3. act. in Verr.* est ab vtrisque litigatoribus inuicem sibi denuntiatio in perendinum diem, seu vtriusque partis recitatio est. Et res comperendinata significat iudicium in diem tertium constitutum, *ex Festo, lib. 16.* Comperendino vero est, de die in diem protrahere seu differre. Comperendinari autem causam seu proprie reum dicebatur, quando iudices adhuc incerti, quid deberent pronuntiare, causam in diem perendinum, tertium scilicet, reiiciebant; Quamuis etiam pro quantumuis longa iudiciali dilatione acceptum obseruemus. Prioris habemus exemplum apud Ciceronem de clar. Orat. *Galbam autem verecunde & dubitanter causam recepisse, vnum quasi comperendinatus medium diem fuisse, quem totum ille in considerandа causa componendaq; posuit.* Secundi exemplum habemus ex eodem, in Verr. act. 3. *Vt bis ludorum diebus interpositis, nemo istum comperendinatum iudicaret.* Quum itaque iudices minime resoluti erant in condemnando vel absoluendo, sed dubii, in aliud tempus sententiam differebant, vt melius consulti iudicarent, quinimo & ad aliorum consilium causam remittebant, reum vel causam comperendinare dicebantur, quod ex Gellio *lib. 14. cap. 2.* constare

poteſt. Vnde reo & accuſatori bis dicere neceſſe erat de eadem cauſa, & ſicuti in priori actione actor prius dicebat, ſecundo loco defenſor, ſic in comperendinatione priore loco defenſor, poſteriori iterum accuſator, ſiue actor; Vnde Cic. *in 3. in Verr.* ſcribit: *Adimo comperendinatum, quod habet in ſe moleſtiſſimum, bis vt cauſa dicatur.* Comperendinatio propter accuſatorem magis, quam propter defenſorem eſt inſtituta, aut non magis propter illum, quam propter hunc; ſi enim numerum dicendi conſideres, ex æquo res eſt, ſi ordinem, accuſator eſt prior & vltimus: nam ſimul vt accuſator dixerit, reſpondet prima actione defenſor, & defenſionem tanquam duplicem in medio poſitam obruit vltimus accuſator. His ita ſe habentibus, videamus, quomodo Ammianus Smirnæam dixerit comperendinatam. Budæus *in ſuis annot. in Pandectas, in l. poſt, de orig. iur.* docet, quod in criminalibus rei comperendinati dicuntur, quos è cuſtodia dimiſſos, ſuæ ipſorum cuſtodiæ iudex commiſit, vt aut vrbem carceris loco iſti habeant, aut aliquam priuatam domum, vt interdum fit, ex perſonarum dignitate & genere cauſarum. Hanc Budæi viri de re literaria optime meriti, ſi ſpectemus ſententiam, dicendum erit, Dolobellam Proconſulem Aſiæ Smyrneæ cauſam cognoſcentem, ac ſententiam differentem, eam è carceribus dimiſiſſe, donec abſolueretur, vel condemnaretur, ac fidei ſuiipſius pro cuſtodia commiſiſſe. At certe hæc expoſitio Ammiani textui non conuenit; nam eam comperendinatam, ex more ad conſilium delatam inquit; & poſtea, quum & conſilium anceps eſſet, ad Areopagitas miſſam, nec rationi conſonum, mulierem confeſſam maritum & filium veneno peremiſſe, è carcere ante ſententiam dimiſſam. Itaque comperendinatam Smyrnæam vocat Ammianus, hoc eſt, quum Dolobella hæſitaret, conſiliumque, ad quod delata erat, anceps eſſet in iudicio proferendo, prolatam cauſæ cognitionem, atque miſſam ad Areopagitas, condemnandam vel abſoluendam ſcilicet, quæ interpretatio non ſolum verbis Ammiani quam maxime congruit, ſed & his, quæ præſcripſimus.

AMM.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXIX.

Adultus quidam, ex his, quos Pædagogianos appellant, ad obseruandum venatitiam prædam Spartanum canem retinere dispositus.

ET lib. 26. idem Ammianus scribit: *In Pædagogiani pueri speciem purpureis opertus tegminibus pedum, tunica auro distin-cta, &c.* Ex quibus colligere possumus, Pædagogianos pueros nobiles appellatos, qui principibus viris inseruiunt, eisque etiam sunt in delitiis, vulgo dicimus *paggi*, voce corrupta, sed non dissimili. Horum cœtus *Pædagogia* dictus à Seneca epist. 124. *Omnium Pædagogia, velata facie vehuntur.* Pædagogiam pro seruitiis puerilis ætatis quoque accipit Vlpianus *in l. quæsitum est, §. 16. ff. de fundo instruct. & instrum. lega.* inquiés: *Si instructum fundum legaret, & Pædagogia, quæ ibi habebat, vt cum eo venisset, præsto essent, in triclinio legato continentur.* Pædagogium vero locus vocabatur, in quo pueri seruientes commorabantur. Plin. lib. 3. epist. *Puer in Pædagogio, mistus pluribus, dormiebat.* Quod pariter verbum obseruamus apud Plutarchum *in Pompeio*, quamuis alii ibidem Pædagogorum ludum interpretentur. Continebantur autem Pædagogiani sub castrensianis & ministerianis aulicis sacro Imperatoris ministerio deputatis, quorum extat Rub. *lib. 12. Cod.* vbi *l. 4.* legimus: *Veluti Pragustatores, Pincernæ, Vestitores, Pistores, Pædagogia.* Quinimo Pædagogiani vocantur Castrenses à Lampridio *in Alexandro.* De his Tertullianus lib. de Corona militis: *Nam & Castrenses appellantur.* Hi autem erant sub dispositione viri spectabilis Castrensis sacri Palatii, si credimus Cuiacio *in tit. 5. Cod. lib. 12.*

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXIX.

Aduentu itaque plurium copiarum animati Iudices, castrisque ad tempus breuissimum fixis.

MVltas alibi Iudicum differentias comprehendi. Hoc loco sat dixisse, propria, & communissima appellatione dici Iudices, Ius dicentes; Communiori vero omnes, qui suo iure, vel Magistratus, quē gerunt, iubendi, cognoscendi,

decernendi, ac iudicandi facultatem habent. Sic Iudicis nomen apud Iurisconsultos *tit. de iurisdict. om. iud.* accipitur. Ita Iudices pro magistratibus omnibus vsurpauit Vopiscus *in Aureliano*, inquiens: *Denique id tertio factum est, vt per sex menses Imperatorem Romanum orbis non habuerit, omnesque Iudices hi permanerent, quos aut Senatus, aut Aurelianus delegerat, nisi quod Proconsulem Asiæ Falconium Probum in locum Aurelii Fusci delegit*; quod pariter ex Capitolino factum obseruamus, scribente in Antonino Pio: *Successorem viuenti bono Iudici nulli dedit.* Ita Aristoteles *lib. Polit.* 4 dixit Magistratus illos in primis appellandos, quibus dicendę sententiæ, iudicandi, & imperandi permissa est potestas, & Cicero de legibus 3. *Videtis* (inquit) *magistratus vim esse, vt præsit, præscribatque & vtilia coniuncta cum legibus.* Quum itaque magistratus omnes (præsertim maiores dicti,) iudicandi & imperandi facultatem habeant, idcirco non immerito aliquando iudices dicti; Quod & de exercituũ Ducibus fecit hoc loco Ammianus, & infra quoque libro 31. scribens: *Iudicesque etiam nunc eligunt, diuturno bellandi vsu spectatos*; Et rursus: *Hæc ita præter spem accidisse doctus Athanaricus Theuringorum Iudex.* Sed & Dionys. Halycarn. *lib.* 4 *Antiquit. Roman.* Romanos Reges tradit Iudices fuisse, sic enim scribit: *Tullum Regem de regia potestate detraxisse dimidium, quumque Reges priores omnes ad se reuocarent Iudicia omnium litium, & cognitionem criminum, tam ad priuatas iniurias, quam ad Rempub. pertinentium; ipse separauit hæc, læsæ Reipublicæ se faciens Iudicem, priuatarum personarum iniurias ad alios relegando Iudices.* Hoc pariter modo & Imperatores, & Pont. summos, Iudices dici posse non ambigendum. Et Senatus quoque & Populus Romanus Iudices nuncupari potuissent, quum iudicandi & imperandi, & decernendi ius haberent: Quorum passim extant exempla innumera, celebre tamen, nec reticendum, quod Vopiscus recenset *in Probo*, qui Senatui tribuit, vt ex magnorum Iudicum appellationibus ipse cognosceret, Proconsules crearet, Legatos Consulibus daret, Ius Prætorium Præsidibus, leges, quas ipse ederet, Senatusconsultis propriis consecraret. Quinimo, & ipse Am. *lib.* 29. de filia Constantii nuptura Gratiano inquit, Messalam

Prouin-

Prouinciæ Rectorem etiam Iudiciali carpento impositum ad Sirmium cursu reduxisse effuso; vbi carpentũ ipsius Messalæ Iudiciale vocat, quum tamen ille Prouinciæ Rector esset. Et lib 30. de Valentiniano Imp. *Dum speratabatur, vt acer & vehemens mox Iudices damnari iussurus, quorum perfidia vel secessione Pannoniarum nudatus est latus.*

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXX.

Viator quidam ad inferiora festinans, quum cliuum armato milite vidisset oppletum, per posterulam tramitem medium squallentem frutetis & sentibus vitabundus excedens, &c.

A Postero adiectiuum diminutiuum formauit Ammianus *posterulam* dicens, foramen inquam paruum & paululum retro positum; ita enim posteri dicuntur, qui nos sequuntur, & posteri pedes, qui post primos sunt. Nisi dixerimus, ex præpositione Latina *post*, & verbo Græco ἐρωέω, quod est *recedo, procedo, retraho, auerto*, vocem *Posterulam* formatam, significantem posteriorem recessum. Sic vulgo Itali portam non frequenter visitatam, nec ordinariam, Posterulam vocamus, talem in Vrbe nostra Mantua habemus in ambitu mœniorum; Ita quoque appellatam in eodem sensu in introitu Domus secundam ligneam portam minorem, Posterulam dicimus, hoc est, non principem, sed secundariam, quasi Portulam.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXVI.

At nunc videre est per omnes eos tractus violenta ac rapacissima hominum genera per fora omnia volitantium, & subsidentium diuites Domos, vt Spartanos canes aut Cretas, vestigia sagacius colligendo ad ipsa cubilia peruenire causarum.

A Nationibus & locis nomina canibus indita vulgatissimum est. Ab insula Melita Meliteos canes appellatos author est Callimachus ex Plinio *lib. 3. cap postremo.* A Laconia Prouincia Laconicę canes dictæ, ex eodẽ Plin. *lib* 11. *c.* 63. Ita Arcadicas, Locridas, Hyrcanas, Celticas obseruamus. Canes Indicas cæteris grandiores quoque adnotauit idem author *lib. 7. c. 2.* Gallicani canis meminit Ouid. Metam. lib. 1.

Vt

Vt canis in vacuo leporem quum Gallicus aruo
Vidit, & hic prædam pedibus petit, ille salutem.

Et quod ad præsens negotinm facit, Spartanos canes dixit Ammianus, de quibus verba fecit 3. *Georg.* Virgilius:

Veloces Spartæ catulos acremque Molossum
Pasce sero pingui.

Cretas vero appellauit Cretenses canes, quorum duplicem differentiam legimus apud Græcos, vnũ διαπόνους vocatum, quibus in venando gloria erat plurima, sic dicti à labore, siquidem noctu etiam laborabant, sæpeque feris assidentes dormiebant, mox exorta luce depugnaturi. Alterum vero quos παρίππους dixere, eo quod velocitate currentes equos associentur, ac præuertant, & equino cursu sint expeditiores. Nam παριππεύω, & παριππάζομαι *obequito*, & cursum equinum antecello significant.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXX.

Quartum atque postremum est genus impudens, peruicax, & indoctum, eorum, qui quum immature à literariis eruperint Ludis, per angulos ciuitatum discurrendo, mimiambos, non causarum remediis congrua commentantes.

IAmbus pes metricus dictus constans ex prima breui, & vltima longa, Horat. in arte Poet.

Syllaba longa breui subiecta vocatur Iambus.

Ad hoc Iambici versus, quibus conuiciari & contumeliari solebant antiqui, ita dicti ἀπὸ τοῦ ἰαμβίζειν, quod est conuiciis inuehi in aliquem. Vnde Horatianum illud:

Archilochum proprio rabies armauit Iambo.

Mimus autem quid sit, notissimum est, sane & pro dicto ridiculo quandoque translate accipitur. Suetonius in Othone, cap. 3. *Et satis visum, ne pœna acrior mimum omnem diuulgaret.* Ex binis itaque hisce vocibus Ammianus dictionem *Mimiambos* conflauit, quasi diceret forenses Oratores (in quos inuehitur) maledicentias risu dignas commentari, non orationes causarum remediis congruas.

AMM.

AMM. MARCELLINVS. LIB. XXXI.

Tragula Gurgulione confecto exanimis visa est iacens.

A Trahendo *tragulam* dici rete, vulgo *tractam* vocant, quasi trahendam, patet ex Plinio *lib.16.cap.8.* scribente: *Vsus suberis ancheralibus maxime nauium piscantiumque tragulis & cadorum obturamentis.* Idem lib.9. *Piscatorum verricula tragula vocantur.* Tragula quoque est instrumentum rusticale, quo fruges teruntur, à trahendo sine cōtrouersia ita dicta, quam per Epenthesin Virgilius *libro primo Georgicorum*, Thraeam dixit illo versu:

Tribulaque thraeaque & iniquo pondere rastri.

Est & tragula teli genus ita dictum, quod scuto vel corpori infixum, difficulter extrahatur, vel potius à trahendo, quod missile telum sit. Sal. lib. 4. Hist. *Et Metellus ictu tragula sauciatur.* Ita Plaut. in Epid.

Tragulam in te iniicere adornat.

Et in Cass.

Ego istam aliquouersum tragulam decidero.

Liuius libro 21. *Femur tragula ictus grauiter cecidit.* Varro in Meleagris:

Aut ille ceruum, qui volabile currens,
Sparo secutus, tragulave traiicit.

Hinc & tragularii dicti, qui eas iaciunt. Veget. *lib.2.cap.15.* vbi de Tragula inquit: *Ea igitur vbi corpus transuerberauit, quomodo extrahatur sæpenumero dubitatur, ac plerumque non tam retrahenda est metu magni doloris, & profusionis sanguinis, quam hinc vel inde decidenda, vt è vulnere sic cum minori noxa recipiatur.* Nulla tamen in harum significatione hoc loco tragulam accipi posse subsequentia verba illa textus demonstrant: *Exanimis visa est iacens.* Quamobrem alia expositio indaganda, atque excogitanda. Græcis τράγος, *hircus* Latinis est, teste Suida, ita dictus, vel quod cutem asperam habeat, vel à vocis asperitate, vel à rodendo vites. Vnde vites Græcis τραγᾶν, id est, *hircescere* dicuntur, si sterilescant, vel quod hircorum morsu excidantur, vel quod nimio humore, vuæ loco, foliis abundent; sicuti Hircos nimia pinguedine steriles euadere tradidit

didit dio.

didit Aristoteles. Ita Tragon vocant Græci in vitibus causationem, vbi flatu grassante decutiuntur germina, Hirculum Latine posse appellari tradidit Cœlius Rhodiginus *lib. 23. c. 27.* Ita & alarum odor teter, quod Latina voce *hircus* dicitur; Caprum vocauit Catullus; Tragus dicitur Græcis; Hinc Aristophanes in fabula, cui titulus ἀχαρνῆς, *tragascum* vocauit male olentem; & alibi *Tragœmaschalum*; Et Sex. Pompeius docuit in Censorino, pueros dici *Hirquetulos*, quum primum Venereis initiantur. Quibus sic se habentibus, arbitramur Ammianum Tragulam vocasse Hircum paruum; seu Hirculum dixerimus, quæ confecto gurgulione, hoc est, gutture (non enim de verme intelligendum, qui in horreis nascens frumentum absumit, de quo Virgilius primo libro Georg.

Populansque ingentem farris aceruum
Gurgulio.)

examinis visa est.

Vermem Gurgulionem Columella lib. 1. capite 6. *Curculionem* dixit per C, non per G, *Ea res ab noxa Curculionum fruges reconditas defendit, &c.* Gurgulio autem quasi totus hic vermis guttur sic appellatus. est enim gurgulio pars ea seu fistula, per quam spiritus attrahitur & emittitur, tracheam arteriam seu asperam vocant Medici, quam Ammianus in hircula confectam scribit. Nisi forte textum mutilatum dixerimus, deesse vocem vnam, puta auem, aquilam, vel aliud fœminini generis animal, quæ illi Gurgulione, hoc est, gutture tragula confecto, id est, telo, exanimis visa, publicorum funerum æruinnas indicabat.

AMM. MARCELLINVS, LIB. XXXI.

Reuersique ad vallum dimensum tereti figura, plaustrorum immanes spiritus latius porrigentes iubebant nostris per minaces literas, & legatum, AEtatem fide retinendæ salutis accepta, &c.

ADuerbium Comicis familiare *ætatem* obseruamus pro eo, quod (*Diu*) dicimus, & per totum annorum curriculum. Plautus . . . . .

Vt tibi superstes vxor ætatem sit:

Et

Et in . . . . . :

Aetatem velim seruire

Terentius in Hecyra:

Nam neque illi hoc animo erit aetatem.

Et in . . . . . .

Iam dudum aetatem lites sunt inter eos.

Et . . . . . .

Iam dudum aetatem abiit.

Apud Asconium enim obseruamus ætatem pro ea, quam Græci γενεὰν dicunt, hoc est, vniuersum humanæ vitæ tempus, eius enim verba sunt in oratione pro M. Scaurio: *Vt tribus supra eam aetatibus iacuerit domus eius fortuna; Namque Pater, neque auus, neque etiam Proauus vt puto, propter tenues opes, & nullam vitæ industriam honores adepti sint.* Itaque Ammianus ætatem dixit pro eo quod est, quoad vixerint. Ita Cicero, *AEtatem agere,* pro viuere dixit, de clar. Orat. *Moleste tulit se non effugere hospitis speciem, quum aetatem ageret Athenis.* Et de Legibus: *Pater meus hic fere aetatem egit in literis.* Et in *Epist.* Agere ætatem cum aliquo.

MARCEL-

MARCELLI DONATI
IN IVLIVM CAPITOLINVM DILVCIDATIONES.

IVLIVS CAPITOLINVS IN ANTONINO PIO.

Idem fœnus trientarium, hoc est, minimis vsuris, exercuit.

SVRARVM apud antiquos ſcriptores maximas alias, alias minimas, nõnullas medias obſeruamus, vti ex mox dicẽdis palam fiet. Centeſima vſura dicta fuit maxima in qua ex centũ partibus, 12. ſingulis annis pendebantur, vel ſingulis menſibus vna pars; ita vt intra centũ menſes æqualis eſſet prẹſtatio vſurarum ſorti, & ob id centeſima dicta, vel etiam, quia centeſimus nummus pro fœnore ſtatueretur, centum enim nummi ſortis parerent ſingulos nummos menſtruos, ἑκατοστὴ vocatur à Plutarcho *in Lucullo.* Demoſthenes δραχμιαῖον & drachmalem vocauit, *in oratione κατὰ νεαίρας*, eſt enim Drachma centeſima pars Minæ; Vnde centeſimo menſe Drachma in Minam euadit; Græci enim à Drachma vſuras denominarunt, vti Romani ab Aſſibus, & nos hodie à Denariis. Hanc centeſimam Martialis *Libram* vocauit *lib.* 11. *Epigram. epigr.* 106. inquiens:

Mittebas libram, quadrantem Gaurice mittis,
Saltem ſemiſſem Gaurice ſolue mihi.

Ex quibus facile deprehenditur error interpretum quorundam legum, & præcipue Accurſii, *in l. ſi non ſortem*, §. *ſupra duplum, in verbo duplum, de condictione indeb.* qui tradunt centeſi-

centesimam vsuram esse, & dici, quæ intra annum æquat sortem, quando scilicet centum pro centum singulo anno lucratur. Apud antiquos scriptores maiorem vsuram centesima non obseruamus, & supremam eam ponit Iustin. *l. eos 26. §. super vsurarum, vers. in traiectitiis*, quam in traiectitiis tantum contractibus permittit. Ita enim centesimæ vsuræ graues visæ sunt antiquis, vt eas, nisi in certis permiserint negotiis, idque potissimum ratione periculi, quod in se creditor suscipiebat transuectionis mercium, vel pecuniarum; nam aliter prohibitæ, *ex l. nihil interest, l. 4. D. de naut fœnc* Hinc facile colligitur Lud. Cœlium Rhodig. lapsum, dum *lib. 28 c. 39.* scribit, centesimas vsuras omnium minimas, ex Cæcilio *Epist. 8.* vbi inquit: *Proinde Epistolas mitte appositis vsuris, quas ego non possum parcius centesimis computabo*, si enim Cęcilii dicta recte perpendantur, centesimam vsuram maximam habet. Quum enim exposceret Epistolarum vsuram, ait se nequire computare minus cẽtesima vsura. Non minus errant etiam qui ex Cic. *in Verrem* (vbi Verri in Prætura Vrbana obiicit, quod pecuniam sibi tributam ad coemendum frumentum publicum vnde erat attributa, relictam duabus centesimis fœneratus sit) existimārunt, ducentesimam vsuram apud antiquos fuisse, sed perperam; Nam maiorem centesima vsura apud illos minime repertā manifestum est, ita vt nulla prorsus indigeat probatione, vt obseruarunt Budæus *lib. 1. de Asse*, Hermolaus Barbarus *in castigationibus Plinianis, lib. 15.* Ægidius Desinus *lib. de Asse*, Alciatus *lib. Parerg. cap. 23.* sensus enim genuinus verborum Cic. est, Verrem per tãtum tempus apud publicanos reliquisse pecuniam, vt inde vsuræ loco binas centesimas lucratus sit. Sciendum autem est, antiquos consueuisse singulis mensibus vsuras exigere, & rationes cum debitoribus inire, quod Horatius testatum reliquit libro 1. Serm. Sat. 3.

Odisti, & fugis vt Rissonem debitor æris,
Qui nisi quum tristes misero venere Kalendæ,
Mercedem, aut nummos vnde extricauit amaras
Porrecto iugulo historias captiuus vt audit.

Et rursus lib. Epod. Ode 17.

iii Hac

Hæc vbi loquutus fœnerator Alpheus
Iam iam futurus rusticus
Omnem relegit Idibus pecuniam
Quærit Kalendis ponere.

Etenim Kalendæ dicuntur singuli dies primi mensium, vnde Kalendarium appellatus liber rationum earum, quæ ad fœnus pertinebant, & in quo nomina debitorum scribebantur, vt docent Iuristæ *ex l penultima, de reb. cred. in P. & l. nepoti, l 6. de fundo instructo.* In formula vsurarum tradita à Paulo *in l. lecta, l. 40. de re. cred. in P.* huiusmodi: *Lucius Titius scripsi me accepisse à P. Meuio quindecim mutua, numerata mihi de domo sua; & hæc quindecim proba recte dari Kalendis futuris stipulatus est P. Meuius; spopondi ego Lucius Titius.* Monstruosas vsuras fuisse patet ex alia formula quoque apud eundem obseruata, quæ incipit: *Lucius Titius ita cauit.* Id quoque ex Cic. *in oratione pro Q. Rabirio* colligitur, vbi habet: *Qui tabulas conficiunt, menstruas pene in eas rationes transferent.* Solebant proinde Kalendarium diem execrari debitores, ex Plutarcho *in lib. non esse fœnerandum*, vbi ita scribit: *Kalendarium aut Neomeniæ recordaberis, qui dies etsi sacratißimi existant, nefandi tamen, & execrandi ab vsurariis redduntur.* Itaque Verrem deposuisse pecuniam apud publicanos, & inde binas centesimas lucratum inquit Cicero, id est, per binos menses, & singulo eorum recepisse vsuram centesimam, in ratione vsurę centesimæ pro quolibet mense. Sed vt reuertamur vnde digressi sumus, centesimam vsuram Romanis fuisse in ratione duodecim pro quolibet centenario singulo anno, eamque maximam, constat clare ex Plinio *in Epistolis ad Traianum*, vbi legitur: *Pecuniæ publicæ Domine prouidentia tua, & ministerio nostro etiam exactæ sunt, & exiguntur, quæ vereor ne ociosæ iaceant; rerum, ac prædiorum comparandorum aut nulla, aut rarißima occasio est, nec inueniuntur qui velint debere Reipublicæ, præsertim duodenis aßibus, quanti à priuatis inueniantur. Dispice ergo Domine, nunquid minuendam vsuram, ac per hoc inuitãdos idoneos debitores putes, & si nec reperiuntur, distribuendam inter debitores pecuniam, ita vt recte Reipublicæ caueant, quod quanquam inuitis & recusantibus, minus acerbum erit, leuiore vsura constituta.* Constitutio itaque (vt diximus) Romanos ab assibus

bus

bus vsuram denominasse, sciendum vlterius, id totum, quod assis nomine effertur in partes 12. seu vncias diuidi posse, quarum nomina sunt propria, ab vncia & semiuncia vsq; ad assem. Vncia est duodecima pars assis, Sextās duæ vnciæ, quę faciūt sextam partem assis. Quadrans tres vnciæ, quia quarta pars assis, quia quater tria faciūt duodecim. Triens, quatuor vnciæ, quia tertia pars assis. Quincunx est quinta pars assis, id est, quinque vnciæ. Semis, sex vnciæ, scilicet media pars assis. Septunx septem vnciæ. Bes octo. Dodrans nouem. Dextans decem. Deunx vndecim. As duodecim. Vncialis itaque vsura erit, quando vna pars centesimę, vncia scilicet ex 12. soluitur tantum, vt si pro cētum denariis vnus vsuræ nomine annuatim soluatur, ita vt ad æquandam sortem centum annis opus sit. Quo pacto Corn. Tac. *lib. 6. Annal.* scribit, lege 12. tab. cautum, ne quis amplius vnciario fœnore vsurā exerceret. Sextantes dicūtur vsuræ, dum sexta pars centesimę penditur annuatim, seu duæ vnciæ cētesimę, & hac æquatur sors intra 50. annos. Quadrantes vsuræ, quando tres partes vel vnciæ centesimæ soluuntur & æquant sortem intra 33. annos, & menses quatuor, id est, menses 400. Trientales, quando quatuor vnciæ, id est, quarta pars centesimæ præstatur annuatim, & sors æquatur 25. annis. Quincunces vsuræ habent quintam partem centesimæ, id est, quinque vncias, & æquant sortem 20. annis. Semisses dicuntur vsuræ, dum sexta pars centesimæ soluitur, id est, sex vnciæ, æquatque sortem 16. annis, & 8. mensibus; Et hæc vsuræ species quoque *in l. fin. de fisca. vsu. libro decimo Cod.* dicta fuit media centesima. Vsuræ Septunces, quando septem vnciæ vel partes centesimæ penduntur; & æquant sortem annis 14. & mensib. 4. Besses, quando octo vnciæ, seu partes centesimæ soluuntur, quæ æquant sortem 12. annis, & mensibus 6. Hanc etiam vsuram Suidas ἐπόγδοον τόκον appellauit, quasi dixeris octauam vsuram. Dodrantes, vel Dodrantales vsuræ, dum nouem vnciæ, vel partes centesimæ soluuntur, quæ æquant sortem vndecim annis & mensib. tres. Dextantes, dum decem partes centesimæ, siue vnciæ soluuntur, æquantque sortem annis decem, Deunces, quum vndecim

partes centesimæ seu vnciæ soluuntur, quæ æquant sortem centum nouem mensibus, id est, annis nouem, & mense vno. Assis dicitur, quum centesima soluitur, quæ (vt dictum est) æquat sortem cētum mensibus, id est, annis octo, mens. 4. Quæ omnia ex legum fontibus hauriuntur. Ex quibus locus hic facile explicari potest; Quod scilicet Antoninus Pius exercuerit fœnus trientarium, id est, mutuatus fuerit pecunias, lucrum accipiens, quatuor pro singulo centenario annuatim. Quod & pariter fecisse Alexandrum Seuerum Ælius Lampridius in illius vita testatum reliquit, per hæc verba: *Fœnus publicum trientarium exercuit, ita vt pauperibus plerisque sine vsuris pecunias dederit ad agros emendos, reddendas de fructibus.* Suetonius *in Augusto, cap 39.* ait: *Notauitque aliquos, quod pecunias leuioribus vsuris mutuatis, grauiori fœnore collocassent;* Sed quis obiiciet, quomodo Capitolinus his trientarium fœnus minimam vsuram dixerit, quum ex Tacito loco superius addocto habeamus, vncialem vsuram & semumcialem, quæ dubio procul minores vsuræ sunt, quum vnum vel dimidium minor numerus sit quam quatuor. Et in legibus 12 tabularum scriptum est: *Vnciario fœnore amplius ne exerceto. Qui maius fœnus exercuerit, quadruplum luito.* Quæ lex à Tacito ibidem & Catone *libro de re Rustica,* & Cic. 2. *de Legibus* recensetur. Huic dubitationi satisfaciamus dicentes, Capitolinum non absolute minimam vsuram trientalem dixisse, sed intelligendum ex minimis vsuris, in quorum numero reponendum trientarium fœnus, nulli dubium; Vel etiam dicentes; Imperante Antonino, minimam vsuram, quæ esset tunc temporis in vsu, trientalem fuisse. Dion Cassius *lib. 51. Hist.* scribit: *Quum ex spoliis victoria Octauiani contra Cleopatram & Antoninum plurimum auri Romam delatum esset fœnus quod antea denario pendebatur, ad trientem tum recidisse,* quem locum ita explicandum arbitramur; Vsuram scilicet ex copia pecuniæ, quæ Centesima prius erat, Trientalem factam, per denarium enim assem, seu libram totam, & per consequens centesimam intelligendam non ambigimus.

IVLIVS

IVL. CAP. IN ANTONINO PIO.

Quadrupliciter extincti sunt.

ASconius Pædianus *in Diuinat.* ait, Quadruplatores esse eorum reorum accusatores, qui conuicti quadrupli, damnari soleant, vt aleæ, aut pecuniæ grauioribus vsuris fœneratæ, quam pro consuetudine, aut aliorum eiusmodi criminum. Et *in 1. in Verr. act* & 4. Quadruplatores eos vocari tradit, qui eo quæstu se tuebantur, vt eas res prosequerentur, quarum ex legibus quadrupli actio erat. Hæc etiam fuit sententia Festi Pompeii, *lib. 15.* Nimis certe large Zasius, & parum apte Quadruplatores nominat, qui lucra ex ludis sumunt. Liuius *lib. 3. circa fin.* Quadruplatorem accipit pro litis alienę interceptore, & qui Iudex quum sit, in suam rem vertit; Quum enim P. R. Aricini & Ardeades de finibus contendentes iudicem fecissent, ille vero agrum, de quo erat quæstio, P. Romano adiudicasset, P. Romanum Quadruplatorem, & alienæ litis interceptorem, appellat. Nos hoc loco per Quadruplatores simpliciter omnes delatores Spartianum intelligere putamus, quib. bonorum damnatorũ quarta pars adiudicabatur, Nerone authore, qui ex testimonio Tranquilli *in illo cap.* 10. præmia delatorum Papiæ legis ad quartas redegit. Quod etiam confirmari potest ex Tacito *libro* 4. scribente: *Contra M. Lepidus quartam accusatoribus secundum necessitudinem legis, cætera liberis concessit.* In hunc sensum Cicero *in 4. Verr.* inquit: *Homo omnium ex illo Quadruplatorum conuentu deterrimus.* Et in tertia eiusdem: *Nisi forte existimetis ei Quadruplatores ad fretum præsto fuisse.* Vopiscus in D. Aureliano: *Quadruplatores, ac delatores ingenti seueritate persecutus est.* Ad hæc, Capitolin. *in M. Philosopho*, qui Antonino Pio successit, ab eo adoptatus, inquit: *Calumniis Quadruplatorum intercessit, apposita falsis delatoribus nota.* Quadruplati verbo vsus est Plautus *in Persa*, etiam alia significatione:

Neque quadruplari me volo.

(inquit Parasitus.)

Neque enim decet sine meo periculo abire aliena ereptum bona.
Neque illi, qui faciunt, mihi placent.

Cuius verbi ſignificationem Budæum *in annot. in Pandect.* & Calepinum, ſeu Aldum *in addit. ad illum*, penitus ignoraſſe puto. Namq; IuriſperitisQuadrupulari precium alicuius rei dicitur, *l. 2. §. in hac actione, D. de vi bo. rapt.* quum eius precium in Quadruplum eſt. In hac actione inquit Vlpianus: *Intra annum vtile verum precium rei quadruplatur.* Ita apud Plautum, Paraſitus ait ſe nolle ire ereptum aliena bona, ne Quadrupletur, id eſt, cogatur ad Quadruplum precium ſoluendum. Qui ſenſus certe ex ipſiſſimis verbis clare elicitur, tantũ abeſt, quod viri doctiſſimi credidere, quod eo in loco Quadruplari accipiendum ſit Quadruplaturam exercere.

IVL. CAP. IN ANTONINO PIO.

Puellas alimentarias in honorem Fauſtinæ, Fauſtinianas conſtituit.

COElius Rhodiginus *libro lect. Antiq. 13. cap. 24.* hunc locum enarrans, interpretatur puellas alimentarias, quæ publice alebantur; Breuis ſane expoſitio, & quæ nec totum ſenſum explicet. Apertior lux ex Iuriſperitis. His alimentarii dicuntur, quibus alimenta legata ſunt, *l. penul. §. 1. D. ad leg. Fal. l. 8. §. 3. D. de tranſact.* Alimẽtorum autem nomine non ſolum cibaria, ſed & veſtitus, & habitatio continentur, *l. legatis 6. D. de alim. & cib. legat.* A cibariis enim alimenta differunt, nam illorum nomine continentur, ſine quibus ali corpus non poteſt, horum vero tantum quæ ad cibum pertinent. Ita interpretandus Ciceronis locis in epiſtolis vbi de lege alimentaria, qua filii parentes alere tenebantur, id eſt, præſtare cuncta, quæ ad vitam ducendam & protrahendam neceſſaria eſſent. Sic Antoninus Pius in honorem vxoris Fauſtinæ, puellas inſtituit alimentarias, id eſt, quibus omnia ad victum pertinentia præſtarentur ex ipſius redditibus, ſeu publicis pecuniis. Mammeanas puellas Alexander Seuerus in Mammeæ matris honorem, ſicuti Fauſtinianas Antoninus in Fauſtinæ vxoris honorem inſtituit, teſte Lampridio *in Alexandro.*

IVL.

IVL. CAP. IN ANTONINO PIO.

Edita munera, in quibus Elephantos, Crocutas, & Tigrides, & Rhinocerontas, & Crocodilos, atque Hippopotamos exhibuit.

PLinius *lib.* 8. *c.* 21. Crocutas inquit, velut ex cane lupoque conceptos, omnia dentibus frangentes, protinusq; deuorata conficientes ventre. Hoc animal in Æthyopia gigni idem author tradit. Xiphilinus ex Dione *in Seuero* ait: *Crocuta id animal est Indicum, ac tum primum (quod sciam) Romam adnectum. Color eius est Leænæ permixta cum Tigri, figura quodammodo ex cane & vulpe constat.* Hæc habeo, quæ ex antiquis de huiusmodi animali adnotem. Quamuis autem in eadem re Plinius & Xiphilinus non concordent omnimodo, nec tamen valde discrepant. Illud sane haud difficultate caret, quod Capitolinus Crocutas primum ab Antonino Pio in spectaculis exhibitas tradit, Xiphilinus vero Seueri temporibus primum Romam id animal aduectum docet, in spectaculis exhibitum; At Seuerus multo post Antoninum imperauit; Quum tamen Xiphilinus adiunxerit verbum illud (*quod sciam*) eum ignorasse antea sub Antonino Crocutam Romā aduectam, & in spectaculis exhibitam; dicere possumus, & sic cum Capitolino conciliare. Verum nec prætermittendum, Plinium lib. citato, sed *cap.* 30. scriptum reliquisse, ex Hyæna & Leæna Æthyopica nasci Crocutam, quum tamen antea *cap.* 21. Crocutas ex cane lupoque conceptas dixisset; quibus in locis, nec etiam in cæteris huius ferę qualitatibus describendis sibi constare, ex lectione clare patet, ita vt eum non alio modo sanare me posse existimem, nisi dixerimus, altero in loco ex propria sententia eum loquutum, in altero vero ex aliena relatione.

Illud postremo addamus, Crocutam forte hanc bestiam ita appellatam, quod crocei coloris esset, qui color à Leæna matre non dissimilis. Sic Crocota vestis muliebris genus, de quā Cic. lib. de Arusp. resp. *Clodius à Crocota, à mitra, & à muliebribus soleis, purpureisq; fasciolis repente factus est popularis.* De hac & Plaut. *in Epid.* & Aristophanes *in Ranis.* Vnde & Virgil.

lib. Æneid 9. Vestem pictam croco, dixit. Hinc earum infectores Crocolarii Plauto *in Aulul.*

IVL. CAP. IN M. ANT. PHILOSOPHO.

Educatus est in eo loco, in quo natus est, & in domo aui sui Veri, iuxta Ædes Laterani.

Romæ in Cœlio monte antiquitus erant ædes magnificæ, nobilissimæ familiæ Lateranorum, quam tamen per initia Reipublicæ plebeiam fuisse suspicor, quum Sextius Lateranus primus fuerit ex plebe Consul, ex Liuio *in calce lib. 6.* anno Vrbis 389. ex Chronologia Glareani. Harum ædium meminit Iuuenalis Saty. 10.

Clausit, & egregias Laterani obsidet ædes,
Tota cohors.

Huius familiæ fuit quoque Iulius Lateranus, qui Consul designatus iussu Neronis interfectus est, teste Capitolino *in Aureliano.* Vbi hæ ædes erant, postea D. Ioannis Basilica ædificata est, dicta etiam Basilica Constantini antea, eo quod fuerit à Magno Constantino dono data Siluestro Summo Pontifici, authore Blondo *libro primo instauratæ Italiæ.* Vnde summus Pontifex quandoque Lateranensis dictus Episcopus. Et Lateranenses Synodi septem, quod eo loci fuerint coactæ. Prima sub Nicolao 2. Secunda, sub Calisto 2. Tertia, sub Innocentio 2. Quarta, sub Alex. 3. Quinta, sub Innocentio 3. Sexta, sub Eugenio 4. Septima, sub Iulio 2. Huius ædis meminit quoque Hieronymus *ad Marcell.* inquiens: *Quis credat mulierem nobilem & potentem in domo Laterani Consulis designati.*

IVL. CAP. IN M. ANT. PHILOSOPHO.

Tantum autem honoris magistris suis detulit, vt imagines eorum aureas in Larario haberet.

Inter innumeros gentiū Deos, aut potius Dæmones, agnouit cœca antiquitas Lares Deos. Hos Apuleius nunc lares, nūc Genios nuncupat. Cic. in re hac vix sibi satisfacere videtur, namq; *lib. de Vniuersitate* ait: *Dii quos Græci δαίμονας appellāt, nostri opinor Lares, si modo hoc recte conuersum videri potest.* Verum quod

quod magis mirandum, Larium Deorum multas species fecit stulta illa priscorum vanitas, ne dicam superstitio. Romæ fuit vicus Larium muralium, quod docuit Petrus Victor. Horum meminisse puto Cic. 2. *de Legib.* quum scripsit: *Lucos in agris habente, & Larum sedes.* De eisdem Suet. in Aug. cap. 31. *Compitales Lares ornare bis anno instituit, vernis floribus, & æstiuis.* Tibull.

Vos quoq; felices quondam, nunc pauperis agri
Custodes, fertis munera vestra Lares.

Quamuis & ludos compitalitios per compita in vrbe Laribus celebrata, non ambigendum, ex Ouidio præsertim, scribente lib. 1. Fast.

Fitq; grauis geminosq; parit, qui compita seruant,
Et vigilant nostra semper in vrbe Lares.

Et iterum:

Lucifero subeunte Lares delubra tulere.

Et Cic. in Pison. *Quum in Kalend. Ianuar. Compitalitiorum dies incidisset.* Et rursus de ludis compitalitiis ibidem, & ad Att. lib. 7. *Ego, quoniam 4. Non. Ian. Compitalitius dies est, nolo eo die venire in Albanum molestus familiæ.* Calpur. Eclog. 4.

Vt quoq; turba boni plaudat saginata magistri,
Qui facit egregios ad peruia compita ludos.

Ouid. 5. Fast.

Sunt quoq; pro nobis, & præsunt mœnibus vrbis,
Et sunt præsentes, auxiliumq; ferunt.
Et canis ante pedes saxo fabricatus eodem
Stabat, quæ standi cum Lare causa fuit?
Seruat vterq; domum domino quoq; fidus vterq; est,
Compita grata Deo, Compita grata cani.

Et Lucanus lib. 1. Pharsaliæ:

——— *Vrbisq; laborem*
Testatos sudare Lares.

Et Ouid. 5. *Fast.* Lares præstitos vocat:

Præstitibus Maiæ Laribus videre Kalendæ,
Aram constitui, paruaq; signa Deûm.

Et cur sic dicantur, paulo post declarat:

Causa tamen positi fuerat cognominis illis,
Quod præstant oculis omnia tuta suis.

Et Varro *lib.2 de lingua Latina*, aut aliorum computatione, *quinto*, de eisdem. Et Dionysius Halycarnaß.lib.4. *Sacrificia compitalia sacra facientibus non ingenuos, sed seruos ministrare voluit quasi hoc gratius esset Laribus.* Quod festum nostra quoque ætate Romani agitant, paucis diebus post Saturnalia, cum primis celebre & sumptuosum, *Compitalium* appellatione; Duratque mos ille priscus in sacris placandi genios per seruorum ministeria, qui temporaria libertate fruuntur per eos dies, vt hac honorifica humanitate mansuetiores redditi dominos chariores habeant, & leuius ferant suæ fortunę inclementiam. His sacratas publicas ædes, ex Cic. *de natura Deorum*, vbi legimus: *Aedes Larum, & mala Fortunæ.* Apud Varronem legimus *lib.1. cap.7.* Laribus dicatum Querquetulanum Sacellum, vnde Lares Querquetulani, quod in monte Cælio fuisse coniicimus, qui Querquetulanis à quernea sylua antiquis vocatus fuit. Plautus *in Mercat.* meminit Larium vialium, id est, qui viæ præsunt. Festus lib.8. *Romæ*, ait, *quod colebantur Lares hostiles dicti, quod ab iis hostes arceri credebantur.* Vnde illud:

Annibalemq; Lares Romana sede fugantes.

Lares marinos obseruamus apud Nonium ex Varrone: *Suspendit*, inquit, *Laribus marinis molles pilas, reticula, strophia.* Liuius *lib.* 40. recenset, L. Æmilium Regillum Antiochi classe profligata Laribus marinis ædem vouisse, quæ annis quadraginta post dedicata est. Præter autem Lares publicos, de quibus hactenus, fuerunt & Lares familiares, peculiares, inquam, familiæ seu domus. Apuleius *in lib. de Deo Socratis*, inquit: *Cæterum Lares Deos domesticos fuisse.* Quod pariter confirmat Tertull. *in Apolog. cap.13.* Et domus custodes vocant Plutarchus *probl.50.* & Arnobius *contra gentes lib.3.* Horum etiam meminit Cato *de re rust. cap.2.* inquiens: *Lar erat, qui domi à familia colebatur.* Plaut. in Aulul.

Ego Lar sum familiaris ex hac familia, vnde exeuntem me aspexistis.

Cicero in Verrem: *Relinquere familiarem Larem suum.* Et iterum:

rum: *Redire ad Larem familiarem suum.* Et pro Quinctio: *Alicui manus allatas esse ante suos Lares familiares.* Sallust. in Catilinam: *Illos binos & amplius domos continuare, nobis Larem familiarem nusquam esse?* Quamuis & his in locis positum Larem familiarem dicere possumus etiam pro domo particulari, vt Martialis lib. 1.

O mihi curarum pretium non vile mearum
Flacce Antenorei spes & alumne Laris.

Horat. Serm. lib. 1. Sat. 2.

Qui patrium mimæ donat fundumq; Laremq;.

Et Cicero in Epist. *Crassus pene à meis Laribus in prouinciam est profectus.* Verum quod ad larem familiarem spectat, nec illud omittendum, quod antiquitas est fabulata, ex Plinio, *lib. 36. cap.* 27. vbi legimus, Tarquinio Prisco regnante, repente in foco comparuisse genitale è cinere masculini sexus, eamque, quæ insederat ibi, Tanaquilis Reginæ ancillam Ocrisiam captiuam consurrexisse grauidam. Ita Seruium Tullum natum, qui regno successit. Ideo & in Regia cubanti puero caput arsisse visum, creditumque, Laris familiaris filium, & ob id compitalia, & ludos Laribus primum instituisse. Hinc factum puto, quod etiam larem accipiamus pro foco. Ouid. 1. Fast.

A quibus hoc populum spectat, at illa larem.

Et Col. lib. 11. cap. 1. *Consuescatq; rusticos circa larem domini, focumq; familiarem semper epulari.* Et Ouidius libro primo de Tristibus:

Illa etiam ante Lares sparsis prostrata capillis
Contegit exstructos ore tremente cibos.

Et Plautus in Aulul. act. 2. Scen. 5.

Hæc imponentur in foco nostro Lari.

At quod magis ad rem nostram facit; Diis laribus seu penatibus, aut geniis familiaribus domi principes viri sacrarium habebant, in quo illis sacra faciebant, eosdemque venerabantur, quod sacrarium lararium vocabant; nec solum in eo lares Deos colebant, sed & viros præstantes, ac ab ipsis amatos, quosq; magnifaciebant. Ita Sueton. *in Vitel. c.* 2. scribit, illum coluisse inter Lares aureas, Narcissi & Pallantis

imagi-

imagines. Refert & Lampridius, Alexandrum Seuerum Imperatorem in Larario suo coluisse inter cæteros, Abrahamum, & Christum, & Orpheum, & Apollonium, illisque sacra fecisse. Capitolinus hoc loco inquit, M. Antoninum Philosophum etiam tantum honoris magistris suis detulisse, vt imagines eorum aureas in Larario haberet. Illud autem non prætermittendum, Alexandrum Seuerum, teste Lampridio, in ædibus suis binos Lararios habuisse, alterum maius dictum, de quo diximus, & de quo rursus ibidem Lampridius: *Alexandrum vero Magnum inter Diuos & optimos in Larario maiore consecrauit.* Alterum fuit minus, & secundum appellatum, de quo idem author eodem in loco: *Virgilium autem, Platonem Poetarum vocabat, eiusq; imaginem cum Ciceronis simulachro in secundo Lorario habuit, vbi etiam Achillis, & magnorum virorum.* Vopiscus in Floriano, Taciti mortis omen fuisse scribit, quod in illius Larario Dii omnes concidissent. Liuius *lib.* 45. de Pauli Æmilii triumpho: *Nam duobus è filiis, quos datos in adoptionem, solos nominis, sacrorum, familiæq; heredes retinuerat domi, minor ferme duodecim annos natus, quinq; diebus ante triumphum, maior quatuordecim annorum post triumphum decessit.* Sacrorum, inquam, familiarium, id est, quæ sacra Laribus domi fiebant, vt ego interpretor. Ideo & Lares etiam, Geniales Dii dicti, quod veluti nobiscum geniti, & nos genitos tueantur, ob idque Euclides Socraticus duplicem omnibus hominibus appositum esse genium scripsit, seu duos Lares, alterum bonum, alterum vero malum, hosque coli, bonum scilicet, vt tueatur, malum, vt mala arceat. Quod & Luc. Florus videtur sentire, vbi de Bruto, cui malus Genius apparuit. Hos etiam Penates appellauere, hoc est, penes nos natos. Sic Virgilius de Ænea:

Ilium in Italiam portans, victosq; Penates.

IVL.

IVL. CAP. IN M. ANT. PHILOSOPHO.

Et Seuirum turmis equitum Romanorum iam Conſulem deſignatum creauit, edente cum collegis ludos Seuirales, adſedit.

Dvumuiri, triumuiri, quartumuiri, quinqueuiri, ſeptemuiri, decemuiri, vigintiuiri, centumuiri, paſſim in libris à ſcriptoribus priſcis literis mandati. At *ſeuiros* ſeu *ſexuiros*, raro admodum apud eoſdem obſeruamus, nec minus *ludos ſeuirales.* Cic.3.*de Nat.Deorum*, Sexprimos nominauit, inquiens, L.Albenium ex agro Piceno chirographum Sexprimorum imitatum eſſe. Qui, neſcio, an hi fuerint, quos Feſtus præfectos ſexuiros dictos tradit. Plutarchus per initia vitæ Camilli, Sexuiros fuiſſe ex numero tribunorum militum videtur affirmare. Seuiros autem turmis equitum Romanorum non alibi, quod meminerim, quam hoc loco, obſeruaui. Cælius Rhodiginus *lib.21.cap.31.* corrupte apud multos codices, *Seuerum*, non *ſeuirum*, legi adnotauit, & *ſeuirum* præfectum equitum hoc loco interpretatur, ſed ſobrie ſane. Amplior Turnebi expoſitio *lib.Aduerſ. 25.cap.19.* ait enim : *Seuiros interpretor, qui equitibus ſex claſſium præerant, vt vnicuiq; claſſi ſuus eſſet, illique, vt opinor, ducibus equites menſe Quintili tranſuehebantur.* Libro vero 11. cap.9. ita ſcribit : *Sex erant Romanorum equitum decuriæ: Rhamnenſes Tatienſes, Luceres primi ſecundiq; Erant enim primi Luceres, & ſecundi, ac ſic quoq; Tatienſes & Rhamnenſes geminati erant. His qui præerant, ſeuiri vocabantur, at in inſcriptionibus antiquis ſeuirum equitum Romanorum reperimus, vt in hac:*

TRIB. MIL. LIB. LEG. VII. GEM. TELIC.
VI. VIRO EQVIT. ROM.

Et in illa:

X. VIRO STLITIB. IVDIC. VI. VIR.
EQVIT. ROM. TVRM.

Sententiam Turnebi ego quidem haud improbo, ſed tria in ea potiſſimum deſidero; nempe, antiquarum inſcriptionum fidem, & vbi locorum viderit & legerit, ne ſui capitis eſſe, & ab ipſo confictas quis exiſtimet; præſertim quum

ſeuira-

seuiratum longe nobilissimam & principem dignitatem ex hoc loco colligamus, quam fuerit tribunatus milit. vel decemuiratus, litibus iudicandis, quibus cum seuiratum coniunxit. Secundo vellem, vt suam interpretationem Liuii firmasset authoritate, qui *lib.* 1. ita scribit: *Eodem tempore & centuriæ tres equitum conscriptæ sunt, Rhamnenses à Romulo; ab T. Tatio Tatienses appellati, Lucerum nominis & originis causa incerta est.* Et rursus: *Tarquinius equitem suis maxime deesse viribus ratus, ad Rhamnenses, Tatienses, Luceres, quas centurias Romulus scripserat, addere alias constituit, suoq́; insignes relinquere nomine. Id quia inaugurato fecerat Romulus, negare Actius Nauius inclytus ea tempestate augur, neq; nouum constitui, nisi aues addixissent, posse.* Et paulo post: *Neq; tum Tarquinius de equitum centuriis quicquam mutauit, numero tantum alterum adiecit, vt mille DCCC. Equites in tribus centuriis essent.* Posteriores modo sub iisdem nominibus, qui additi erant, appellati sunt, quas nunc, quia geminatæ sunt, sex vocant centurias. Tertio optarem, ipsum non Decurias equitum, sed centurias (quod Liuius facit) nominasse, quod fit etiam, vt suspicer merito de fide posterioris inscriptionis ab eodem allatæ, in qua non *centuriæ*, sed *turmæ* ipse legit. Seuirales ludos interpretor, quia seuiris ederentur, quos ex seuirum placito extitisse varios censeo, nec magis hos, quam illos.

IVL. CAP. IN M. ANT. PHILOSOPHO.

Post hac Faustinam duxit vxorem, & suscepta filia, tribunitia potestate, addito iure quintæ relationis donatus est, atq; imperio extra vrbem proconsulari, &c.

ADrianus Turnebus *Aduers. lib.* 21. *cap.* 18. interpretatur ius quintæ relationis fuisse, vt vno in Senatu, qui hoc iure potiretur, de quinque rebus referre posset in eo, id est, proponere quinque res seu causas discutiendas aut consultandas. Cælius Rhodiginus *lib.* 22. *cap.* 10. ius quintæ relationis exponit, vt quinquies super re iam iudicata referre ad Senatum posset, qui eo iure vtebatur, præiudiciis nihil officientibus; Quam & nos confirmare possumus ex Cicerone,

Cicerone, *in oratione pro domo sua*, vbi legimus: *Referre rem iudicatam.* Horum præclarissimorum virorum sententias non quidem improbare ausim, magis tamen rationi consonam illam Rhodigini puto, quam & sequutus est Pasius, vt interim omittam Alciati opinionem iampridem ab aliis explosam. Verum & nos aliam interpretationem proponimus, non vti prædictis anteferendam, sed ad docti lectoris ingenium excitandum. Illud profecto vti manifestissimum propono, illos qui aliquid in Senatu, aut ad populum referebant, id semper fecisse, vt propositæ rei seu causæ confirmationem & assensum obtinerent. Vnde apud Ciceronem, *reijcere iudices*, oppositum illius, quod est *referre iudices*, in oratione pro Planco obseruamus. Et qui rem aliquam referebat, illius sententiæ se authorem & assertorem profitebatur. Sic Cicero *in oratione post reditum ad Quirites*, ait: *Mihi in sententia simpliciter referenda fides non deerit.* Sic sæpe apud Tacitum, vti lib.12. Annal. *Pallantem eius relationis repertorem ediderat Cæsar.* Et libro decimotertio: *Non ideo aut Consules mutauere relationem, aut Thrasea decessit sententia.* Et rursus: *Licere Patribus, quoties ius dicendæ sententiæ accepissent, quæ vellent expromere, relationemque in ea postulare.* Itaque qui referebat in Senatu, non solum proponere dicebatur, sed & suo voto confirmare propositam sententiam.

Quibus sic se habentibus, ius quintæ relationis puto interpretari posse illud fuisse, vt qui eo potiretur, sententiam referens suam, non simplex votum proferret, sed quinque votorum authoritatem haberet, ita vt in renuntiando decreto illius sententia quinque aliorum votis æquipolleret. Ita & nostris temporibus in Iudicum Senatu, Præsidis votum; nam si in re iudicanda discrepantes iudices æquas in partes diuisi fuerint, cui parti illius votum adhæreat, pro ea sententia refertur. Sic in Imperatoris electione æque dissidentibus Electoribus, Bohemiæ Rex, cui adhæserit parti, Imperatorem eligit; cum itaque Reipublicæ temporibus referre ad Senatum proprium esset Consulum, aut eorum, quibus cogendi Senatus erat potestas, & propo-

sitiones

fitiones, quæ relationes dicebantur, Senatorum sententiis determinarentur, simplexque esset vnicuique Senatori suffragium; sic procedentibus temporibus, & Reipublicæ summa ad Imperatores delata, Augusto, vt Dion scribit, quandocunque Senatus haberetur, ius tertiæ relationis permissum honoris gratia. Sic Pertinaci quartæ relationis ius. Et M. Antonino Philosopho quintæ relationis, Capitolino authore *in illius vita.* Lampridius de Alexandro Seuero: *Vt & patris nomen, & ius proconsulare, & tribunitiam potestatem, & ius quintæ relationis deferente Senatu, vno die assumeret.* Vopiscus in Probo: *Decerno igitur P.C. votis omnium concinentibus, nomen Cæsareum, nomen Augustum, addo Proconsulare Imperium, Patris patriæ reuerentiam, Pontificatum maximum, ius tertiæ relationis, & tribunitiam potestatem.* Sed quum nulli secundæ relationis ius vnquam permissum legamus, cur id minime factum ambigimus. Pythagoram duo fecisse principia memoriæ proditum est, vnitatem scilicet, & dualitatem, hanc malorum, illam bonorum omnium exordium, & causam esse dicebat, & ex consequentibus numeris parem deficientem & imperfectum demonstrauit, imparem vero plenum & perfectum. Homerus & ipse vnitatis naturam in bona quidem portione, in mali vero dualitatem constituit; nam bonum ἔνηεα sæpe dicit, & ἐνείλω illius affectum, & econtra δοιὼ vocat afflictionem & vexationem, & superis imparia quidem semper attribuit, inferis vero paria: Nam apud eum Nestor immolat ἔννεα ταύρυς, Achilles vero Patroclo paria offert omnia. Hinc & illud Virgilianum:

Numero Deus impare gaudet.

Quum itaque superstitiosa illa antiquitas parem numerum abominaretur, quumque ius relationis alicui Imperatori multiplicauit, parem numerum euitauit, ob id Augusto ius tertiæ, non secundæ relationis detulit. Hanc nostram sententiam confirmat Capitolinus, qui ius quartæ relationis Pertinaci decretum, illi ominosum & breui exitium portendisse scribit. Statuamus itaque ius tertiæ vel quintæ relationis, nil aliud fuisse, quam quod illius sententia, cui id ius

lus decretum erat, tribus vel quinque Senatorum relationibus seu sententiis æquipolleret: nam in hoc sensu relationem à sententia nil aliud differre putamus, nisi quod sententia proponentis in Senatu aliquid ad consultandum non simpliciter dicebatur sententia, sed relatio, propositio, inquam, cum proponentis voto. Alii vero ordine quodam rogabant, vt suam depromerent singuli sententiam, & ideo primus rogatus dicebatur primæ sententiæ Senator. Capitolinus in Maximo & Balbino: *Referente Consule de aliis rebus, qui primam sententiam erat dicturus, sic orsus est* Et Trebellius Pollio in Pisone 20. Tyranno: *Aurelius Fuscus Consularis primæ sententiæ, qui in locum Valeriani successerat, ait.* Vopiscus in D. Aurel. *Tunc surrexit primæ sentētiæ Vlpius Syllanus, atq; ita locutus est.* Et iterū: *Quibus recitatis, Aurelianus Tacitus primæ sentētiæ Senator, ita locut⁹ est.* Et in Tacit. *Princeps Senatus recte Augustus creatur; Primæ sententiæ vir recte Imperator creatur.* Et in Probo: *Post hæc Mālius Statianus, qui primæ sententiæ tūc erat, ita locutus est.* Liuius lib. 37. *Ibi C. Liuius, is enim est primus rogatus sententiam.* Et Suet. in Aug. c. 35. *Sententias de maiore negotio non more neq; ordine, sed prout libuisset, prærogabat.* Idem in Iul Cæs. c. 21. *Ac post nouam affinitatem Pompeium primum rogare sententiam cœpit, quum Crassum soleret, essetq; consuetudo, vt quem ordinem interrogandi sententias Coss. Kal. Ian. instituissent, eum toto anno conseruarent.* De re hac plura apud Gell. *lib. 4. cap* 10. *&* *lib.* 14 *c.* 7. Quum hæc scripsissemus, incidimus in lectionem annot. M. Verrtanii ad Tacitum, viri quidem doctissimi, eumque sententiam eandem ac nos amplexum, maxima cum voluptate cognouimus.

IVL. CAP. IN M. ANT. PHILOSOPHO.

Ob hoc Antoninus Pius, quum sibi adesse finem videret vocatis amicis & præfectis, vt successorem eum Imperij omnibus commendauit, atq; firmauit, stanteq; signo æquanimitatis, Tribuno dato, Fortuna aurea, quæ in cubiculo esse solebat, ad Marci cubiculum transire iussit.

ADuers. *lib.* 25. *c.* 18. hunc locum explicans Turnebus, Inquit: *Interpretor ab eo signum quod dam gestu manus vel cor-*

poris datum fuisse, quo significabat, se æquo animo de vita migrare, neq; se mortem grauiter ferre. Andreas Tiraquellus *in suis annot. in Genialia Alex. lib. 4. cap. 2.* signum æquanimitatis interpretatur sigillum Imperatorium, quo in suis literis designandis vtebatur. Ego certe miror doctissimos viros adeo lapsos in re sane plana. Nam Imperatores suæ Prætoriæ cohortis Tribunis signum custodiæ dare solitos passim obseruamus, & clare apud Sueton, *in Caligula, cap. 56.* vbi ait, Caium Chereæ tribuno cohortis prætoriæ signum deposcenti, vt eum mollem & effœminatum denotaret, Priapum aut Venerem dare consueuisse; Signum autem huiusmodi erat, quod nostro æuo dicunt *dare il nome*, aut, *il contrasegno*, quod scilicet fieri solet, ne milites excubantes ab aliquo decipiantur: namque si quis aduenerit, nec nomen, quod tribunus seu quicunque militibus præest, illis secreto dedit, interpellatus responderit, tunc dolus aut insidiæ præsupponuntur. Et *cap. 58.* Sabinum alterum ex coniuratis tribunum, submota per consocios Centuriones turba signum more militiæ petiisse, & Caio Iouem dante, *Cheream*, exclamasse, *accipe ratum.* Ita Suetonius in Nerone, cap. 9. *Primo etiam Imperij die signum excubanti tribuno dedit, Optimam matrem.* Virg 7. Æneid.

It bello tessera signum.

Sillius lib. 5.

Tacitum dat tessera signum.

Liuius lib. 7. *Cæteris omnibus tesseram dari iubet.* Appianus *libro 2. bell. ciuil.* tradit, in castris D. Cæsaris, *Venerem genitricem*, signum datum. In Pompeii Magni, *Herculem inuictum.* Et libro 3. in Pompeii Iunioris, *Pietatem.* Hircius in bello Africano, Cæsarem signum Felicitatis dedisse scribit. Brutum Apollinis signum in Philippis dedisse, testatur Plutarchus *in illo.* Xenophon *lib. 3.* Cyrum dedisse signum Iouem seruatorem; quamuis hæc posteriora signa bellica potius dicenda, quam custodiæ excubiarum. De qua re plura apud Vegetium *lib. & cap. 7.* Ex his colligitur, sensum verborum Capitolini esse, Antoninum Pium, quum vitæ finem adesse videret, successorem Imperii M. Antoninum Philosophum

phum

phum omnibus commendasse, statimque æquanimitatis signo tribuno dato, Fortunam auream, quæ in cubiculo solebat esse, ad Marci cubiculum transire iussisse. Si itaque commendauit & iussit, non ideo gestu manus vel corporis signum dedit, quod pariter in Antonino Pio per hæc verba refert idem Capitolinus: *Tertia die, quum se grauari videret, M. Antonino Rempublicam & filiam præsentibus præfectu commendauit, Fortunamq; auream, quæ in cubiculo Principum poni solebat, transferri ad eum iussit, signum tribuno æquanimitatis dedit.* Sed quæso, cur signum tribuno potius, quam præfectis, aliive principaliori, si de annulo intelligamus, & qualis facies æquanimitatis in eo insculpta? Dedit itaque signum Imperator ille optimus extremo vitæ tempore signum Tribuno æquanimitatis, quasi innueret, se successorem, qui esset æquo animo, qualis ipse extitisse profitebatur, derelinquere, ad quem auream fortunam, Imperii possessi velut indicium, deferri voluit. In hunc sensum Ælius Spartianus in Seuero: *Iussit deinde signum tribuno dari, Laboremus: quia Pertinax quando in Imperium adscitus est, signum dederat, Militemus.*

IVL. CAP. IN M. ANT. PHILOSOPHO.

Atq; hanc totam legem de assertionibus firmauit.

ASserere in libertatem est liberum se profiteri, seque in libertatem vindicare. Vlpian. *l. non solum, §. final. D. de in ius voc.* *Asserere ingenuitati*, dicit Saturninus *l. 2. D. si quis ingen. esse dicatur.* Itaque asserere in libertatem, est vindicare in libertatem, & affirmare aliquem seruum creditum esse liberum, cuius rei exempla passim habentur. Econtra vero asserere in seruitutem, est aliquem, qui pro libero se gessit, tanquam seruum suum vindicare. Liuius lib. 3. *M. Clodio clienti negotium dedit, vt virginem in seruitutem assereret.* Et assertor libertatis vindex dicitur Paulo, *lib. 5. Sen. tit. 1. & 33 in fin.* & Donato in *Terent. Adelph.* Assertio vero est libertatis causæ iudicium. Et assertoriæ lites, *l. 1. C. de assert. toll.* Et apud M. Fabium *lib. 5. cap. 2.* de secunda assertione verba facientem, & Plautus in Curcul.

Memento promisisse te si quisquam hanc liberandi causa manu assereret,

Mihi omne argentum redditum iri.

Hinc & lex de assertionibus, qua scilicet cauebatur, ne liberi pro seruis haberentur, nec serui pro liberis, quam legem totam firmauit M. Ant. Philosophus, iubens in vrbe apud Præfectos ærarii Saturnii, vnumquemque ciuium natos liberos profiteri, per prouincias quoque tabularios in eundem vsum publicos instituens, apud quos idem de Originibus fieret, quod Romæ apud præfectos ærarii, vt si forte aliquis in prouincia natus, causam liberalem, id est, libertatis diceret, testationes inde ferret, quibus omnis lis dirimebatur, & lege de assertionibus firmabatur, quæ antea quam id prouisum esset, variis iudiciis agebantur. Ioan. Baptista Egnatius *in suis annotat. in Capitolinum*, tradit, simile S.C. ad nobilitatis assertionem Venetos sanxisse, vt scilicet quicunque patricius liberos genuisset, ad Pub. Aduocatores, qui præsens esset, intra octo dies, qui absens, ad sex menses profiteretur. Vnde postea & ætatis & natalium assertio peti posset.

IVL. CAP. IN M. ANT. PHILOSOPHO.

Prætorem tutelarem primus fecit, quum ante tutores à Consulibus poscerentur.

EX Capitolini assertione non leuis oritur difficultas, siquidem constat ex Liuio, *lib.39.* Tutores olim non à Cõsulibus, sed à Tribunis & Prætore dari solitos, dũ inquit: *Tutore à Tribunis, & Prætore petito &c.* Quod pariter apud Iuristas legimus *in l. prætor, & l. nec mandante, §. 1. & 2. cod. titul. & l. 1. C. de offic. prætor.* Vnde Vlpianus *cap. Instit.* 11. prætorianum tutorem dixit, quod à prætore vrbis dari consueuisset. Sicuti & tutores Iulianos vocauit ibidem, qui ex lege Iulia & Titia dabantur mulieribus & pupillis in prouinciis à Præsidibus. Non ergo à Consulibus. Huic obiectioni & difficultati satisfacere posse putamus, si dicamus, quum M. Antoninus Philosophus ad Imperium peruenit, Consules dare

dare consueuisse tutores, (quamuis id munus olim esset vrbis prætoris) qui quum Reipublicæ aliis multis negotiis implicarentur, statuit idem Marcus, vt eos hac molestia liberaret, vt particularis prætor crearetur, qui tutelaris diceretur, tutorem, quum opus esset, daret, & de tutelaribus causis cognosceret.

IVL. CAP. IN M. ANT. PHILOSOPHO.

Fisco in causis Compendij nunquam iudicans fauit.

COmpendii verbo, lucrum, quæstum & vtilitatem significari, iuris interpretes docent *in l. duo societatem*, 71. *§ duo, D. de calumniat. l. Iulianus, D. si quis omissa causa test. & alibi sæpe in Pandect. l. iudices. C. de anno. & tribu. lib.* 10. *l. cum virum*, 16. *C. de fideicommiss. in §. duobus.* In eadem significatione hoc verbo vsus est Cic. vti in Offi. *Is se negat omnino facturum compendij sui causa, quod non liceat.* Et in orat. pro Q. Rabirio: *Siquando me vis peierare, vt paululum tu compendij facias, paratum fore scito.* Et in orat. pro Flacco: *Is vberrima re turpe compendium effugit.* Et in Verr. *Ciues, qui merces suppeditant cum quæstu compendioq́;.* Et ad Herenn. *Duæ res sunt, quæ possunt homines ad turpe compendium commouere, inopia & auaritia.* Et iterum: *Multi leue compendium fraude maxima commutauerunt.* In eadem significatione hac voce Tibullus vsus est:

Nec vagus ignotis repetens compendia terris,
Presserat externa nauita merce ratem.

Capitolinus in Pertinace: *Alimentaria etiam compendia, quæ nouem annorum ex instituto Traiani debebantur, obdurata verecundia sustulit.* Vopiscus in Aureliano: *Vellemus quidem singulis quibusque deuotissimis Reipubl. viris multo maiora deferre compendia.* Amm. Marcell. *lib.* 21. vbi de Iuliano tonsorem interrogante verba facit, ita habet: *Interrogatus tamen ille, quid haberet ex arte compendij. vicenas diurnus respondit annonas, totidemq́; pabula iumentorum, & aureum stipendium graue.* Et lib. 28. vbi de Hymettio Africæ Proconsule verba facit: *Integrum compendium ad ærarium Principis misit.* Et lib. 30. *Si hæc ante ingemiscenda compendia comperisset.* Suetonius in Vitellio, c. 2. *Cuius*

filius sectionibus & consuturis vberius compendium nactus. Liuius lib. 9. *Addebat alacritatem, quod Dictator prædam omnem militibus edixerat, nec ita magis publica, quam priuatum compendium in hostem acuebat.* Festus *lib.* 4. & Varro *lib.* 4. *de lingua Lat.* hoc verbum deriuatum putant à veteri æris pensandi ritu. Cui opponitur dispendium. Erit itaque Capitolini verborum sensus, M. Antoninum Philosophum in causis, in quibus agebatur de fisci interesse, nunquam illius compendio fauisse, hoc est, illius vtilitati minime studuisse.

IVL. CAP. IN M. ANT. PHILOSOPHO.

Multi autem ferunt, Commodum omnino ex adulterio natum, siquidem Faustinam satis constat apud Caietam conditiones sibi & nauticas & gladiatorias elegisse.

IOan. Baptista Egnatius *in suis annot.* interpretatur, Faustinam M. Antonini vxorem sectatam bene mentulatos, Cælius Rhodiginus *lib.* 17. *cap.* 29. exponit, Faustinam apud Caietam bene nasatos, ac mutoniatos, seu draucos conquisiuisse, qui lastaurum agerent valide. Verum vt ingenue, quid sentiam, fatear, existimo hanc explicationem magis coniecturalem & voluntariam, quam alicui authoritati innixam. Qua de re ego potius expono, Faustinam sibi elegisse conditiones nauticas & gladiatorias, id est, coniunctiones Venereas cum nautis & gladiatoribus, quæ interpretatio authoritatibus fulciri potest. Siquidem Festus: *Conuenta* (inquit) *conditio dicebatur, quum primus sermo de nuptiis & earum conditione habebatur.* Et apud Iurisconsultos conditio sponsaliorum & nuptiarum coniunctionem significat, *l.* 19. *in Vlp. incip. qui libertos, D. de ritu nupt.* Ita Seneca *lib. Controuers.* ait, conditionem nuptiarum illi inuentam, quum alio nullo modo posset. Et apud Liuium *lib.* 3. legimus de Icilio: *Virginius* (inquit) *viderit de filia, vbi venerit, quid agat, hoc tamen sciat, si ipse huius vindiciis cesserit, conditionem filiæ quærendam esse. Appius namq; Decemuir, dum Virginiam puellam ardentius deperiret, eam seruam dicebat, vnde ab illo vindiciæ secundum seruitutem decretæ sunt, quibus si Virginius puellæ pater cessisset, Icilius sponsus ait,*

xit, aliam conditionem filiæ quærendam esse, hoc est, aliud matrimonium seu coniunctionem. Hinc scribit Caius *l.2.de diuort.* in renuntiatione sponsalium his verbis vsos antiquos: *Conditione tua non vtar.* In eundem sensum Cicero *in Philippicis* inquit: *Filiam eius sororem tuam eiecisti, alia conditione quæsita*, hoc est, alia muliebri coniunctione. Ita & apud Lampridium interpretor, quum inquit, Heliogabalum emissarios habuisse, qui ei bene nasatos perquirerent, eosque ad aulam perducerent, vt eorum conditionibus frui posset. Et paulo infra: *Lauacrum publicum in ædibus aulicis fecit, simul & palam populo exhibuit, vt ex eo conditiones bene nasatorum hominum colligeret*, id est, coniunctiones carnales & inhonestas. Nam hoc verbum modo in bonam, modo in malam partem ab authoribus accipi obseruamus. Suetonius in Cæsare, capite vigesimo septimo: *Ad retinendam autem Pompeij necessitudinem ac voluntatem, Octauiam sororis suæ neptem, quæ C. Marcello nupta erat, conditione ei detulit, sibiq; filiam eius in matrimonium petijt, Fausto Sullæ destinatam*; vbi in bonam partem. In malam autem apud eundem *in Augusto, capite sexagesimo nono*, quum scribit, conditiones quæsitas per amicos, non de nuptiis, sed de stupris intelligendum. Ita & Terent. in And.

Accepit conditionem, deinde quæstum occipit.

Et Cic. pro Cælio: *Habes hortos ad Tiberim, quo omnis iuuentus natandi causa venit; Hinc licet conditiones quotidie legas.*

IVL. CAP. IN M. ANT. PHILOSOPHO.

Et quum per Aegyptum Bucolici milites grauia multa fecissent, per Auidium Cassium refusi sunt.

CÆlius Rhod. *lib.27.c.2.* Rusticos milites interpretatus est. Turnebus *lib. Aduers. 25.c.18.* inquit: *Bucolici milites erant Aegyptij, pastorinam vitam colentes, si nomen spectes, ex eo loco, qui Bucolia dicebatur: vallis autem erat, vt scribit author Aethiopicon, quæ Nili exundationes receptabat, immensa in medio altitudine, extremis in paludem degenerationibus, re vera tamen latrones*

 erant,

erant, non pastores. Egnatius *in Annotationibus* Turnebo consentit; nam inquit: *Bucolici milites sic appellati à regione Bucolia latronum receptaculo, vt author est Heliodorus Aethiopicon lib. 1.* Vtraque sententia confirmari potest. Prior Rhodigini, eo quod pastores coniurasse aliquando, & militasse, obseruamus apud Liuium, *lib. 39.* & apud Tacitum, *Annal. 4.* vbi de tumultu seruili excitato à Tito Curtisio ita legimus: *Mox positis propalam libellis, ad libertatem vocabat agrestia per longinquos saltus & ferocia seruilia.* Bucolica autem pastorum & armentariorum genus à custodia boum, quæ præcipua animalia apud rusticos sunt, non est qui ignoret; vnde & Virgilii Bucolica dicta, & Bucolicon carmen. Secunda & ipsa confirmari potest, quum paulo infra dicat idem Capitolinus, M. Antoninum latrones Dalmatiæ atque Dardaniæ milites fecisse, ergo & latrones illos Ægyptios milites iure appellatos. Verum quum Bucolicos milites per Ægyptum multa grauia fecisse dicat, hoc loco puto intelligendum de latronibus, quorum Egnatius & Turnebus meminere, qui dicti Bucolici à Bucolia regione, quæ & ipsa forte sit vocata voce Græca, quod a rusticis, pastoribus & armentariis incoleretur, qui etiam & prædatoriam artem exercerent, loci & situs munimento confisi.

IVL. CAP. IN M. ANT. PHILOSOPHO.

Verum Cæsarem, execto sub aure tubere, septennem amisit, quem non plus quinque diebus luxit, consolatusq; etiam medicos, actibus publicis se reddidit.

LÆuinus Torrentius *in suis Comment. ad Suetonium in Augusto cap. 4* non *medicos*, sed *amicos* legendum contendit, inquiens: *Quis enim medicos consoletur? Aut quæ medicorum in actibus publicis functio est?* Qua in re doctissimum virum hallucinatum putamus: namque tumores post aures, aut sub auribus, Medici *Parotidas* vocant, difficilis curationis esse fatentur omnes, & si non recte tractentur, sæpe mortem afferre, omnibus medicinam profitentibus receptum est; Quum itaque Medici Vero Cæsari septenni huius-

huiusmodi tumorem secuissent, illud, quod plerumque vsuuenire norunt medicinam facientes, mortis culpa in illos facile reiici poterat, quod scilicet puero tenello intempestiue tumorem secuissent, quam non solum non admisit M. Antoninus, sed eos consolatus est, qui dolebant, non modo optimi Principis orbitatem, sed & male audiebant, se mortis secutæ criminari, qua molestia eos leuare conatus est optimus Imperator, illos solando; Itaque consolatio non à medicis aliena, vti Torrentius censuit, quem præterea nimis oscitanter textum legisse existimandum, quum inquit: *Quæ medicorum in actibus publicis functio est?* Non enim verba Capitolini actibus publicis ad medicos referenda, sed ad Imperatorem, ait enim: *Consulatusque etiam medicos, actibus publicis se reddidit*, hoc est, post quinque dierum spatium, quibus filium luxit, ad munia publica se contulit.

IVL. CAP. IN M. ANT. PHILOSOPHO.

Armauit & Diocmitas, emit & Germanorum auxilia contra Germanos.

EX Ammiano Marcellino, *lib.* 27. qui milites essent Diocmitæ, colligimus, ibi enim scribit: *Adhibitis semiermibus paucis, quos Diocmitas appellant.* Vnde Turnebus *lib. Aduers.* 25. *c.* 18. scribit: *Diocmitas arbitror fuisse homines leuissima armatura, vel semiermes potius, qui ad fugientes persequendo ipsa leuitate habiles essent*; Nos vero arbitramur semiermes fuisse ab Ammiano dictos, quod scilicet solis armis ad offensionem paratis essent instructi, nullis vero ad defensionem facientibus munirentur. Ob id Capitolinus ait, M. Antoninum eos armasse, hoc est, armis, quibus corpus muniretur, instruxisse. Cur vero Diocmitas appellarint huiusmodi milites, à nemine hactenus declaratũ legi. Forte ita appellauere ἀπὸ τοῦ Διὸ, quod est *ideo*, καὶ ἀκμήτης, quod est, *infatigatus*, seu *indomitus*, *& in vigore existens*; quod scilicet, quia inermes essent, quo ad corporis tutelam, propterea essent infatigati, vel à δύο, hoc est, *duo*, & μίτος, quod est *filum*, seu *licium*, quod scilicet armarentur duplicibus pannosis seu lineis indumẽtis, inuicem consutis, ad corporis defensionem, quos, vt tutiores redderet,

M. Antoninus armauit ferreis teguminibus, vel æreis, & ideo semiermes dicti, quia licet armarentur tegumine illo, quo ad materiam, ex qua parabantur, parum ad corporis tutelam faciente, semiermes dici iure poterant. Illud profecto minime silendum, ne similitudine vocis quis forte decipiatur, apud Q. Curtium *de gestis Alexandri libro quinto*, legi, milites Dimachas his verbis: *Itaque delectis equitum sex millibus, trecentos, quos Dimachas appellant, adiungit. Dorso hi grauiora onera portabant, cæterum equis vehebantur, quumque res & locus posceret, pedestris acies erat.* Hos Diocmitas minime fuisse, satis constare existimamus, quod aliqui credidere, mendum in Q. Curtio esse putantes, quod Dimachæ grauioribus armis armarentur, ex Iulio Polluce *lib.* 1. *Onomasticon c.* 10. econtra vero, Diocmitæ semiermes erant, nullis, vel saltem leuibus armis induti, vt diximus.

IVL. CAP. IN M. ANT. PHILOSOPHO.

Et multi nobiles bello Germanico, seu Marcomanico, imo plurimarum gentium, interierunt, quibus omnibus statuas in foro Vlpio collocauit.

FOrum Vlpium idem esse cum foro Traiani, quod & forum Neruæ & transitorium appellatum existimamus. Vlpium vero dictum, quod Vlpius Traianus Imp. extrui cœptum à Domitiano, ampliauit & ornauit, sicuti & Traiani eadem de causa, & Neruæ quoque; Nam Traianum à Nerua adoptatum illius nomen retinuisse, quod plerique alii fecere, ex illius numismatibus clare patet. Neruam enim ipsum, qui per annum & mensem tantum imperauit, hoc forum extruxisse nullus scriptor literis mandauit, econtra Traianum id fecisse plures recensent. Eundem autem & transitorium dictum constat ex Suetonio *cap.* 5. vbi illum forum extruxisse ait, quod nunc *Nerua* vocatur. Id etiam colligimus ex Eutropio, qui in Domitiani vita, recensens illius opera, enumerat forum transitorum. Clarius vero Lampridius *in Alexandro Seuero*, inquiens: *Statuas colosseas, vel nudas, pedestres, vel equestres Diuis Imperatoribus in foro D. Neruæ, quod transitorium dicitur, locauit.* Eusebius & ipse in Chronicis, Domitiano imperan-

imperante forum transitorium excitatum ait, atque ita dictum, quod ad tria pateret transitus. Domitianum itaq; eum extruxisse primum arbitramur, eum vero ampliorem reddidisse Traianum, posita ibi columna illa insigni, quæ adhuc integra Romæ cōspicitur, ob id Neruæ, Traiani, & Vlpium postea dictum, quum antea transitorium appellaretur, quod tribus illis nominibus & prænominibus D. Traianus esset insignitus. Nunc in octaua Vrbis regione ponit Petr. Victor. Illud sane nonnihil difficultatis facit, quod idem Capitolinus paulo ante dixit, M. Antoninum auctionem fecisse rerum aulicarum in foro D. Traiani; Et paulo post, statuas in foro Vlpio collocasse, quæ diuersitatem quandam arguere videntur. His tamen non obstantibus, à priori sententia non recedo.

IVL. CAP. IN M. ANT. PHILOSOPHO.

Et Iuuenum nobilium sacra Serapidis à vulgaritate Pelusia submouit.

SErapim Deum apud Ægyptios coli solitum, passim apud autores obseruamus. Vnde Martialis:

Isæum Seraphim, Nilus veneratur Osirim.

Et Tacitus lib. Hist. 4. *Monitu Serapis Dei, quem dedita superstitionibus gens ante alios colit*, vbi de Ægypti Alexandria verba facit. Pelusium autem Ægypti claustra vocauit Liuius *libro* 44. Et Mart. in Xeniis:

Accipe Niliacam Pelusia munera gentem.

Et Virgil. 1. Georg.

Nec Pelusiana curam aspernabere lentis.

Et Pelusiana mala legimus apud Columel. *lib. 5. cap.* 10. Vnde Pelusiotæ populi Pelusium habitantes. Nos autem superstitiosissimos fuisse ex Plutarcho obseruamus, vt qui cæpas non comederent, quod solæ ex cunctis oleribus contra Lunæ incrementa & decrementa vices augendi & diminuendi habeant contrarias. Proinde Hieronymus *contra Iouin.* inquit: *Impelli se vates Pelusiotes, vt manducet cæpas.* Huius Dei cultum olim ex Ægypto Romam receptum, mox Pisone & Gabinio Consulibus reiectum, testatur Tertul-

Tertullianus *in Apologetico*. Verum & rursus introductum ex hoc loco colligimus, eiusque sacra celebrata, vti vulgo Pelusii fieri solebant à iuuenibus nobilibus, quæ submouit M. Antoninus; Namque Ægyptiorum sacra, Iudæorumque, ac alia externa, ac ceremonias ab Vrbe pellendas semper studuerunt Romani, vt Seruius in illud Virgilii *lib. 7. AEneid.* adnotauit.

Necdum etiam geminos à tergo respicit angues,
Omnigenumque Deum monstra.

Inquiens, *ideo monstra dicit, quia sub Augusto necdum Romani AEgyptia sacra receperant.* Ex his patere puto, quid Pelusiæ vulgaritas (quod se ignorare fatetur Egnatius *in Annot.*) significet, qua voce, *vulgaritate* scilicet, sane infrequenti, vsus est Capitolinus, hoc est, popularitate, & cõmunitate, seu communi vsu; sic & *vulgariam* pro *vulgarem* Næuius & Turpilius dixere, ille *vulgariam facilitatem*, hic *temeritatem vulgariam.*

IVL. CAP. IN PERTINACE.

Nam pater eius tabernam coactilitiam in Liguria exercuerat.

IOan. Baptista Egnatius *Coactiliariam*, & ex Florentino *Coactilia* interpretatur instrumenta viatoria sicut pelles, quibus inuoluuntur vestimenta, loraque quibus hæ pelles constringi solent; A cogendo autem, id est, à stringendo *Coactilia* dicta putat, vnde *taberna Coactiliaria*; verum quantum ipse aberrauerit, & cum eo Oldendorpius, & Spiegelius eandem sententiam sequuti, ex infra dicendis patebit; Nam Coactilia ex Vlpiano, *l. argumento 25. §. Aristo. D. de aur. & arg. leg.* vesti cedunt; Dicebantur autem Coactilia ad differentiam earum, quæ ex liciis, seu filis, quibus in telis textrices implicant stamina, fiebant. Vnde trilicem vel bilicem dicimus vestem, quæ ex duobus vel tribus liciis constat. Coactilia vero diuersimode erant compacta ex villis crassioribus, quibus in simul coactis fiebant vestimenta, seu tegumenta, Galli & Itali *Feltri* vocant. Ita Plinius lib. 8. cap. 48. *Lanæ (inquit) & per se coactæ vestem faciunt.* Et in libello *de re bellica ad Theod.* ita legimus: *Hoc enim vestimenti genus, quod de coactili ad mensuram*

mensuram & tutelam pectoris humani conficitur, de mollibus lanis, timoris solicitudo solertia magistra composuit. Hanc sententiam secutus est Prateius in suo Iuris Lexico, quæ etsi docta sit, attamen, quod ad præsentis loci declarationem pertinet, nihili facienda; Nam *coctilitiam* legendum, non *coactilitiam*, vel *coactiliariam*, vt alii, clare constat ex his, quæ per initia vitæ Pertinacis idem Capitolinus scriptum reliquit; ait namque, Heluium Successum Pertinacis patrem, filium Pertinacem appellasse ex continuatione lignariæ negociationis, quod pertinaciter eam rem gereret. Si itaque Pertinacis pater cõtinuauit lignorum negociationem, necessario sequitur legendum *coctilitiam*: cui lectioni assentitur Baifius *ad d. §. Aristo*, testimonio etiam eiusdem Vlpiani, *l. ligni, in fi. D. de leg. 3.* de ligno cocto disputantis; Inter ligna enim igni destinata (*κάπνιμα* Græci dicunt,) cocta recensentur, id est, bene exsiccata, & arida, quæ fumum non faciant, vel saltem modicum, *ἄκαπνα* Græcis. Sic enim apud Galenum eo nomine ligna omnino arida pluries appellantur. Hanc lectionem sequutus est quoque Cœlius Rhodiginus, *lib. 15. cap. 18.* male tamen Pertinacis patrem *materiarium* appellans, namque materiarius is est, qui ligna ad ædificia suppeditat. Plaut. in Milite:

Si non nos materiarius remoratur, quod quidem opus est,
Noui indolem vestri ingenii, cito erit parata nauis;

Vnde etiam materiarius faber, lignarius faber appellatus. & fabricam materiariam, id est, lignariam dixit Plinius lib. 7. c. 53. *Fabricam materiariam Dædalus, & in ea serram & asciam inuenit.* At Pertinacis patrem non fabrum lignarium fuisse, sed lignorum ad ignis vsum negotiatorem, ex ipsomet Capitolino manifestum fit; & ideo exercuisse tabernã coctilitiam, id est, emisse, & vendidisse ligna sicca ad coquendum apta, & in quoscunque ignis vsus adhibenda. Huic nostræ interpretationi fauet Trebellius Pollio *in D. Claudio*, vbi habet: *Ligni quotidiani pondo mille, si esset copia, sin minus quantum fuerit, & vbi fuerit, coctilium quotidiana battila quatuor.* Ligna enim quotidiana intelligo, quæ in quotidianum vsum recenter excisa parantur, coctilia vero, ligna exsiccata.

IVL.

IVL. CAP. IN PERTINACE.

Et Chirodotas Dalmatarum, & Cirratas militares, purpureasq; Chlamydes Graecanicas atque Castrenses & Cuculli Bardiaci.

SVperius dixit Capitolinus *in Vero*, illum obtecto capite cucullione vulgari viatorio, nocte vagasse per tabernas & lupanaria. Et Cato de re rust. c. 2. *Quo opera per imbrem fieri potuerint, nouos fieri centenos, cucullionesve, familiam oportuisse sarcire.* Ex quibus patere potest, cucullos Bardiacos fuisse capitis tegmina, vel saltem vestis genus, cui cucullus in superiori parte annecteretur, vnde & monachi hodie eadem ratione cucullati appellantur. Columella lib. 2. cap. 8. *Cultam vestitamque familiam magis vtiliter, quam delicate habeat, munitamque diligenter à vento, frigore pluuiaque, quæ cuncta prohibentur pellibus manicatis, centonibus confectis, vel sagis cucullis.* Et Martialis libro 5. epist. 14.

Illinc cucullo prospicit caput tectum.

Et Iuuenal. Saty. 3.

Contentusque illic Veneto, duroque cucullo.

Et iterum:

Sumere nocturnos meretrix Augusta cucullos.

Quales vero essent cuculli Bardiaci, & cur sic dicti, indagandum. A Bardo *bardiacum* deriuatum fatentur omnes; Bardus autem Nonio appellatur hebes ingenio, & stultus, βάρδιστος enim Græcis *tardus* dicitur. Vnde Homerus *Iliad. 4.* ἵπποι βάρδιστοι. Festo quoque stultus & tarditate ingenii dicitur. Et Cic. pro Cæc. *Nimis audacem nimisque bardum* scripsit. Et lib. de Fato, *Zopyrus Physiognomon stupidum esse Socratem & bardum dixit.* Ex qua huius vocis, *Bardi* significatione, forte aliquis bardiacos cucullos deriuatos existimare posset, quum & nostris temporibus moriones, stulti & fatui, qui Principum deliciæ sunt, cucullati incedant. Verum aliunde petendam deriuationem huiusmodi existimamus. Ammianus Marcell. *lib.* 15. inter Gallos enumerat Bardos, quos fortia virorum Illustrium facta heroicis composita versibus cum dulcibus lyræ modulis cantitare tradit. Eosdem à studio Philosophiæ, vaticina-

vaticinationibus, & carminibus laudatos inprimis, Strabo *libro* 4. Diodorus Siculus *libro* 6. *cap.* 9. scriptum reliquere. Et de his intelligendum puto in Iuuenale *Saty*.16.illud:

Bardiacus iudex datur hec punire volenti.

Nempe Gallicus Bardus, non militaris, vti Turnebus interpretatur, *lib.Aduers*.23. *c*.25. *& lib*.26.*c*.24. nullam addens suæ interpretationis rationem. De his Luc. *lib*.1. scripsit.

Plurima securi fudistis carmina Bardi.

Et Mart.lib.4.Epigr.4.

Lassi Bardiaci os quod euocati.

Hos autem Bardos cucullo vsos existimandum, vnde cuculli Bardiaci; ex quo forte euenit, vt posterioribus temporibus poetæ cucullati fingantur: Sic Petrarchæ & Dantis imagines pictæ & sculptæ cucullatę visuntur. Gallos itaq; cucullis vsos ex dictis constat, nec non etiā ex Iuuenale scribente Saty. 8.

—— ——Si nocturnus adulter,

Tempora Santonico velas adoperta cucullo.

Et Martiale lib. 14. Epigram.128.

Gallia Santonico vestit te Bardo cucullo.

Santones autem populos Galliæ esse nemo inficiatur. Lamprid. in Heliog. *Tectus cucullione mulionico, ne agnosceretur.* T. Pollio in D.Claudio: *Bardo cucullum vnum.* in Epist. Galeni, vbi de muneribus Claudio missis verba facit. Erunt itaq; Cuculli Bardiaci Capitolino, Cuculli Gallici, id est, quibus Galliæ populi vtebantur. Sicuti aliud vestis genus à Dalmatis supra in *Commodo*, & hoc in loco Dalmaticas vocauit, & Chlamydes Græcanicas, à Græcis.

IVL. CAP. IN PERTINACE.

Cirratas militares & Chlamydes Castrenses.

IOan. Baptista Egnatius legendum putat *citratas*, & eas vestes intelligendum, quas Festus citrosas ideo appellari dixit, quod in modum citri formatæ essent, hoc est, virgatæ, vt ipse opinatur. Rectius forrasse *cetratas*, hoc est, in scutorum morē, quos cetras dixere, quib. Hispani armabātur, in bello, picta & contexta, quam & scutulatā vocatā alibi demonstrauimus, vbi de cetra, vnde milites cetrati dicti Liuio, *libro* 41. & Cæla-

& Cæsari *lib.1.belli ciuilis.* Ego vestes cirratas fuisse puto, quæ ex cirrato panno, laneo, serico, vel aureo confectæ essent. Pannos laneos, cirratos, id est, circinos, seu cirros habentes, nostris etiam temporibus vsui esse videmus, laneos nempe, & quibus lectorum præcipue fiunt cooperimenta, & centones, & quibus etiam inuoluuntur nautæ, & alii viles pauperesque homines. Sericus vero & aureos cirratos, id est, cirros habentes non solum, sed & cirros super cirros in diuitum & principum vsus, quis ignorat? Huiusmodi autē fuisse cirratas vestes, de quibus Capitolinus meminit, existimo, eas vero vocasse etiam militares, quod illis potissimum vterentur in bello; tum quia magis aptæ essent ad cœli iniurias arcendas, tum etiam, quod ictibus cæteris melius resisterent, à cirro ita appellatas. In eodem enim sensu dixit Cirratos Cic. *pro Sestio*, & Persius:

Tene ciratorum centum dictata fuisse,
Pro nihilo pendas?

Et Ammianus Marcell. *lib.*14. à cirris fœminas cirratas scripsit. Has cirratas vestes militares Lampridius in Alexandro vocauit Chlamydes hirtas, hoc est, villosas & pilosas, seu setosas, nisi forte in eo differentes, quod villos minime retortos & in cirros plicatos hæ haberent; Chlamydes enim vestes militares fuisse, ex hoc etiam Capitolini loco constat, qui chlamydes castrenses nominat. Nonius Marcellus *lib. de genere vestimentorum*, inter militares vestes chlamydem enumerat. Et Virg. 8. Æneid.

—— ——*Ipse agmine Pallas*
In medio chlamyde & pictis conspectus in armis.

Et Plautus ad ornatum militis ait opus esse chlamyde, machæra, & petaso. Iulius Pollux quoque inter apparatus militares numerat Chlamyda. Quamuis & Regium indumētum fuisse purpuream Chlamydem colligamus ex Eutropio *lib.* 10. *c.* 29. vbi de Diocletiano Imperatore loquens, ait: *Nam prius in Chlamyde purpurea Imperii insigne tantum erat.* Suidasq; ipse author est, à Numa Romanorum Rege Chlamydem repertam. Et ipsemet Lampridius paulo infra de Alex. *Vsus est ipse Chlamyde coccina sæpe.* Insuper & inter puellaria vestimenta

menta Chlamys recenſetur ab Vlpiano, *in l. veſtis*, *D. de auro & arg. leg.* quod pariter confirmat & Nonius Marcellus ex Catone *lib. de puellis ornandis*, inquiens: *Vt puellæ habeant potius in veſtitu Chlamydas.* Quamuis & idem Ca[illegible] lib. citato Chlamydem etiam fœminis adultis tribuat, vnde Virg. quoque *lib. 4. Æneid.* de Didone ſcribit.

Sydoniam picto Clamydem circundata limbo.

IVL. CAP. IN PERTINACE.

Vaſaq; eluto auro, ebore, argento, citroq; compoſita, atq; etiam Phallouitroboli ex materie eadem, & vaſa Samnitica.

PHallouitroboli vocem quis exacte interpretatus fuerit, adhuc ignoro. Ego ex tribus Græcis dictionibus compoſitam exiſtimo, & *Phalouyttoboli* legẽdum; nam facile fuit errare ſcriptori vel impreſſori, ex ſimilitudine, loco *T. R*, appoſita, φαλλὸς enim, teſte Suida, Priapum ſignificat, ſeu virile membrum pudendum, βύτλος pudẽdum muliebre, βολὴ vero iactus, percuſſio, ictus; fuiſſe itaq; Phallouyttouolos exiſtimo, congreſſus pudendorum vtriuſque ſexus formatos ex ebore, auro, citroque, quos variis formis à Commodo excogitatos formandos inuenerat libidinoſiſſimus Imperator, exemplo Tiberii, qui, *ex Suetonio in illo, c. 43.* Sellariam excogitauit, monſtroſoſq; cõcubitus, ſpintrias triplici ſerie connexos inuicem ſe inceſtantes, cubiculaq; habebat diſpoſita tabellis laſciuiſſimarũ picturarum, libriſq; Elephanticis inſtructa; Menſtroſis quoque libidinibus oblectatum Neronem, ex Suet. *in illo, cap. 28.* habemus; ab his, ne turpiſſima libidine infectus Commodus ſuperaretur, & ipſe, ad excitandas libidinis illecebras, conformauit ex varia precioſa materia figuras monſtroſarum libidinum, quas Phallouyttouolos appellauit. Quod magis confirmari poteſt, quum ſtatim addat Capitolinus, eundem habuiſſe vaſa Samnitica calfactandæ reſinæ ac pici, diuellendis hominibus, ac leuigandis; id eſt, ad depiles faciendos, vt molliores & pulchriores viderentur, cui rei Veneris ſtudioſi incumbere potiſſimum ſolent. Huic noſtræ explanationi fauent verba textus, enarrantia auctionem rerum Commodi à Pertinace factam.

IVL. CAP. IN CLODIO ALBINO.

Quum rarum esset Aquilas in his locis videri, in quibus natus est Albinus, septima eius diei hora conuiuii, quod celebritati pueri deputabatur, quum ei nomina fierent, septem Aquilæ paruulæ de nidis allatæ sunt.

SI verborum seriem sequamur, in quibus septem aquilarum, & septimæ horæ fit mentio, videtur exponendum, fieri nomina, id est, die lustrico, in quo nomen pueris indi solere alias fuse demonstrauimus, septimo quidem die; sed quum numero plurali nomina dicat, non nomen singulari numero, hæc forte interpretatio minus recipiẽda; attamen, sub generali significatione nominis non solum nomen, sed & prænomen, cognomen, & agnomen contineri affirmare possumus. Vnde iure optimo numero plurali *nomina* dixisse. Verum quum de conuiuantibus verba faciat Capitolinus, in conuiuiis mos erat antiquis sortiri, qui conuiuantibus præsidens nomina daret, id est, leges, quæ ex Varrone, vti docet Cœl. Rhodig. *lib.28.c.6.* nomina vocabantur, forte interpretari possumus locum hunc, quod quum in conuiuio, quod celebritate pueri fiebat, leges à Rege conuiuii darentur, allatæ sunt septem Aquilæ paruæ, &c. verum quum leges huiusmodi, *Nomi*, non *nomina* dicantur Latinis, nec ista expositio placet. Facere nomen, Iuristis est in tabulas referre, quod alicui debeatur, & debitum in se contrahere, & se debitorem constituere. Vlp. l.2. ff de proxeneticis: *Si proxeneta interuenerit faciendi nominis, quasi mandator non tenetur, quia hic magis monstrat nomen, quam mandat, tametsi laudet nomen.* Senec. in princ. lib.1. *Non eligimus dignos, quibus tribuamus, sed nomina facturi, diligenter in patrimonium & vasa debitoris inquirimus.* Idem lib.2. *Quidam volunt nomina secum fieri, nec interponi pararios, nec signatores aduocari, nec chirographum dari.* Apud Columellam *libro & cap.3.* facere nomen cum vineis, est facere supputationem redditus vinearum. Quibus sic se habentibus, dicimus, quod quum in conuiuio, quod pueri celebritate agebatur, conuiuæ nomina facerent, id est, se debitores cõstituerent muneris quod puero assignabant, septẽ aquilæ

paruulæ

paruulæ de nidis allatæ sunt; Nam & nostris temporibus similis mos inoleuit in nuptiarum conuiuiis, præsertim apud Germanos, vt scilicet quicunque inuitati conuiuio assident, munus aliquod sponsæ seu nuptæ dent, cui officio obeundo non semel nos à Serenissimo Principe nostro, non tantum in Germania, sed & in Italia destinati fuimus, idque munus expleuimus summa cum liberalitate. Ita & in solemnitate pueri recenter nati olim factum coniiciendum, præsertim ex hoc Capitolini loco. Harum expositionum quam maluerit candidus lector recipiat.

IVL. CAP. IN CLODIO ALBINO.

Accessit omen, quod quum russulis fasciolis pueri eius familiæ alligarentur, quod forte lotæ atque vdæ essent russulæ fasciolæ, quas mater pregnans parauerat, purpurea matris alligatus est fascia.

RVssulas diminutiuum à *Russo & Russeo* est. Apud Plin. mentio est Russæ seu Russatæ aurigæ. De quo forte Iuuenalis *Saty* 7. & non de milite, vt alii credidere:

Parte alia solum Russati pone lacerta.

Trebellius Pollio *in Claudio* 2. inquit: *Tunicas Russas militares annuas.* Et Vopiscus in Aureliano: *Tunicas ducales Russas quatuor.* Quibus in locis perperam Turnebus *Aduers. lib.* 30. *cap.* 21. Phœniceas interpretatur, quod ex hoc Capitolini loco facile conuincitur; nam Phœniceus color, seu vt ipse voce Græca inquit, φοινικὶς, purpureum esse adeo manifestum est, vt nulla prorsus indigeat probatione. At hic fœlicis ominis loco acceptum ait Capitolinus, quod C. Albinus non russulis fasciolis, quod eius familiæ proprium erat, eo quod lotæ, madidæ essent, sed purpurea matris illigatus esset fascia, vnde illi nutricis ioco *Porphyrii* nomen inditum; nam πόρφυρα Græcis, *purpura* Latinis est. Vnde Ouidius:

Et Porphyriacis figere labra genis.

Quare Russeum seu russulum alium esse à purpureo colore, clare patet. Russeum autem nos arbitramur colorem fuisse eum quem nos similitudine vocis retenta, vulgo *Rosso* dicimus, id est, rubeus, cuius diminutiuum *russulus*, id est, minus rubens, qualis à rosæ colore nobis vulgo dicitur

Rosato. Plures enim rubei coloris adnotat differentias Gellius *lib.2.c.26*.inquiens: *Quippe rufus color à rubore quidem appellatus est, sed cum aliter rubeat ignis, aliter sanguis, aliter ostrum, aliter crocus, has singulas ruffi varietates Latina oratio singulis, propriisque vocabulis non demonstrat, omniaque ista significat vna ruboris appellatione, quum tamen ex ipsis rebus vocabula colorum mutentur, & igneum aliquid dicit, & flammeum, & sanguineum, & croceum, & ostrinum, & aureum. Rufus enim color, & rubeus nihil à vocabulo rufi differunt, neque proprietates eius omnes declarant, ξανθὸς καὶ πυῤῥὸς καὶ ἐρυθρὸς καὶ φοινικὸς, scilicet habere quasdam distantias coloris rufi videntur, vel augentes eum, vel remittentes, vel mista quadam specie temperantes*. Ex quibus Gellii verbis nostram firmari interpretationē palam existimamus. Russeas autem, seu Russas tunicas militares & Ducales Trebellius & Vopiscus non semel appellauere, quod huiusmodi tum milites tum Duces vterentur, nō modo honoris causa, sed ne sanguis è vulneribus, in bello forte manans, vestis colorem minime mutans, eos deterreret, vel hostibus vires adderet & ferociam. Ob quam causam & eisdem Persas vsos, testantur Plutarchus *in Artaxerxe*, & Xenophon *Pædia Cyri libro 6*.

IVL. CAP. IN CLODIO ALBINO.

Quod interim à te publicari nolo, ne aut ad ipsum Papirium, aut ad eius affectus perueniat.

Affectus, seu affectiones proprie sunt animi passiones, quos Græci πάθη, Poetæ pro desiderio quandoq; accipiunt, quæ si rectæ sunt, virtutes, si econtra, vitia appellantur, qua in significatione hoc in loco minime accipi posse manifestum est. Quare quum præter has & alias notas significationes obseruarem & apud Iurisconsultos affectus accipi pro liberis, *L.cunctos, 26.de Decur. lib.12. C.Theodo*. in eam inclinabam sententiam, per affectus intellexisse Capitolinum Papirii filios, quibus intererat scire, vel nescire, à M.Aurelio Antonino in locum patris semianimis Albinum Consulem suffectum. Verum quum apud eundem Capitolinum legerem: *Affectus suos vnice dilexit, filium & nepotē vltra morem, filiam & neptem religiose*. Et apud eundem in Maximino Patre: *Quare*

milites

milites timentes, quorum affectus in Albano monte erant, medio forte die, quum à prælio quiescentem Maximinum & filium eius, quiescentes in tētorio positos, occiderunt. Et apud Vulcatium Gallicanum: *Nec tamen Antoninus grauiter est iratus, nec in eius liberos aut affectus sæuitum, &c.* dubio procul cēsui, per affectus hoc loco intelligendum non solum filios, sed & vxorem, aliosque dilectione vel agnatione aut affinitate Papirio coniunctos, per quos nolebat Antoninus eundem, si conualuisset, scire, à se illi Albinum, si decessisset, in Consulatu suffectum. Sic apud Tacitum *Annal.14.lib* lego: *Neque coniugiis suscipiendis, neque alendis liberis sueti, orbas sine liberis domos relinquebant; Non enim,* ait, *Legiones vniuersæ deducebantur cum Tribunis & Centurionibus, & sui cuiusque ordinis militibus, vt consensu & charitate Remp. efficerent, sed ignoti inter se diuersis manipulis sine rectore, sine affectibus mutuis, quasi ex alio genere mortalium repente in vnum collecti, numerus magis, quam colonia.* Sic intelligendus locus Ammiani Marcellini *lib.16.* dum inquit: *Inter hæc Helena, sorori Constantii Iuliani coniugi Cæsaris Romā affectionis specie ducta Regina tunc insidiabatur,* affectionis enim intelligēdum *affinitatis*, nam erat Helenæ Regina Cōstātini vxor fratria. Idem affectus etiam vocauit charitatis, vti lib.20. *Charitates nostræ Alemannis denuo seruient.* Et iterum: *Charitates eius cum re familiari intacta publico cursus vsu permisso ad Orientem redire tutius imperauit.* Et *lib.23.* de Persis verba faciēs, multitudine pellicū solutis in Venerem ait: *Vnde apud eos per libidines varias charitas dispersa torpescit.* Et lib. 24 *Reliqui vero cum charitatib. suis & supellectile humiliore cultu ad Syriacam ciuitatē Chalcida transmissi sunt.* Et iterū: *Animabat autem exercitū Iulianus, quū non per charitates, sed per inchoatā negotiorum magnitudinem deieraret assidue.* Idem lib. 28. *Vt omnes magnitudine malorū afflicti peremptis charitatib. propriis, proiectoq; in ignem mobilium censu, arsuros se certatim cogerent, in communem pereuntes Patriæ rogum.* Et deniq; lib.30. de Quadis: *Ancipites incertiq; accidentiū cum suis charitatib. secesserunt.* Necnon idē Am. & necessitudines vocauit, vti in calce li. 21. *Prope necessitudines eius humandum.* Et iterum: *Et necessitudine omni relicta digressus venit ad Constantium itineribus citis.* Et postea de Valentiniano Imperatore: *Necessitudinibus suis nihil indulgens.*

IVL. CAP. IN CLODIO ALBINO.

Nam & quingentas ficus passarias, quas Græci Callistrathias vocant, ieiunum comedisse dicit, & centum Persica Campana & Melones Hostienses decem, & vuarum Lauicanarum pondo viginti, & ficedulas centum, & ostrea quadringenta.

VAria Ficus genera enumerat Plinius *lib.* 11. *cap.* 18. inter quæ & Callistrathias in hæc verba: *Et Callistrathiæ parum sapore præstantiores, Ficorum omnium frigidissima.* Athenæus Callistrathias Ficus reliquis præstare omnibus in vrbe Roma scriptum reliquit; sic autem appellatas à Græcis docet Capitolinus hoc in loco, vnde coniectare licet Bassarias à Latinis dictas, eo quod sapidissimæ ac dulcissimæ essent, vt ex Athenæo diximus, à Passo, scilicet vino, quod ex vuis passis conficiebatur, teste Varrone apud Nonium, de quo & apud Nonium, & apud Iuristas, Vlpianus *l. 9. de trit. vin. & & ol. lega. & Proculus, l. vlt. eod.* quodque præstantissimi saporis erat. Quæ vuæ passæ à patientia dictæ, si Plinio credimus, *lib.* 14. *cap.* 1. Vel passarias, à passo participio verbi pando, id est, expansas, & magnas, quemadmodum, docte certe Turnebus *Aduers. lib.* 13 *a*1. apud Horat. *lib.* 2. *Sat.* 2. duplices Ficus interpretatur magnos, authoritate Virgilii scribentis 1. Georg.

Duplici Dentalia dorso.

Et 3 eiusdem:

Duplex agitur per lumbos spina.

Quorumque ficuum duplicium meminere Vegetius *lib.* 1. *artis Veterinariæ*, & Plinius *lib.* 20. *cap.* 6. cui interpretationi videntur verba textus accommodari, quum Capitolinus Albini voracitatem nō modo ex numero, sed & ex magnitudine ficuum demonstrare voluerit. Vel etiam possumus addere, dictos passos, vti vuæ passæ dicuntur, tales enim maturi optimi sunt, vel expansi, quia in maturatione medii scindantur & dilatentur.

Verum etsi hæ omnes interpretationes à me excogitatæ sustineri possint, nec à ratione sint alienæ; Attamen si nomenclaturam Græcam cum Latina confero, veriorem & probabiliorem me adinuenisse existimo, siquidem vocem illam

illam *Callistruthias* compositam esse existimo ex voce κάλλιστος quod est *optimus*, & στρουθίον, id est, *passerculus*, seu generaliter quæuis auicula, ita vt sensus sit, Latinis dictas passarias, eo quod illis libentissime auiculæ pascantur, ipsæq; ex earundē comestione pinguissimæ reddātur, & optimæ, quod omnib. notissimum est. Quinimo ex ficuum esitatione non solum auiculas, sed & anseres pinguescere tradit Horat. lib. 2. c. 8.

Pinguibus & ficis pastum iecur anseris albi.

Quare si legamus, *passerarias*, forte melior erit lectio, quam *passarias*.

Persica Campana quoq; fuisse magna & sapidissima colligimus ex Plinio scribente lib. 3. c. 5. *Campania ora per se, felixq; illa ac beata amœnitas, vt palam sit vno in loco gaudentis opus esse naturæ.* Iā vero tota ea vitalis, ac perennis salubritatis cœli temperies est, tam fertiles campi tam aprici colles, tam innoxii saltus, tam opaca nemora, tam munifica syluarum genera, tot montiū afflatus, tanta frugum & vitiū oleatumq; fertilitas, tam nobilia pecori vellera, tot optima tauris colla, tot lacus, tot amniū fontiumq; vbertas totā eam perfundens, tot maria & portus, gremiumq; terrarū cōmercio patens vndiq; & tanquā mortales iuuādos ipsa auide in maria percurrens.

Melones Hostienses eiusdem generis fuisse, scilicet vndequaque excellentes, & grandiores, ex hoc loco colligere possumus, quod & rationi consentaneum nō ambigendum, siquidem Hostiam ciuitatem supra mare sextodecimo milliario ab vrbe Roma distantem, & ab Anco Martio conditam, vt testatur Eutropius per initia Hist. Rom. in cœnoso situ & præpingui solo, ad Tiberis ostium, vti docuere Strabo & Dionysius Halycarnassæus, sitam, ita vt ex onerariis nauibus ibi merces in paruas nauiculas ob fundi tenuitatem transportare necesse esset, ad melones perexcellentes gignendos solum aptissimum, tum ex pinguedine, tum ex Tiberis aquæ humore habuisse, sit dicendum.

Lauicos oppidum, & Lauicanos populos non plus 12. lapide prope Tusculū & Algidum via Latina à Roma extitisse compertum est, ex Liuio præsertim, scribente libro 4. *Et nouos hostes Lauicanos consilia cum veteribus iungere.* Et rursus:

Lauicos legati missi. Et iterum: *Tusculanis negotium datum, aduerterent animos, ne quid noui tumultus Lauicis oriretur.* Et deinde: *Nuntiabant Legati Lauicanos arma cœpisse, & cum equorum exercitu depopulatus agrum Tusculanum castra in Algido posuisse.* Et deinde: *Quum è castris equites renunciassent Lauicanos victos, magnam partem equorum Lauicos cōfugisse.* Et deinceps: *Senatus prius quam à Tribunis plebis agrariæ seditionis mentione illata de agro Lauicano diuidendo fieret, censuit frequens Coloniam Lauicos deducendam, coloni ab vrbe mille, & quingenti missi bina iugera acceperunt.* Et denique: *Captis Lauici, & tribunis militum creatis, &c.* Quod autem nobile oppidum essent Lauici, ex dictis patet, necnon ex eo quod Romæ fuerit porta Lauicana dicta, teste Plinio *lib. 36. cap. 5.* Ibidem humatum fuisse Alcimum scribit Mart. Epigr. 47. 1. libri.

Alcime quem raptum domino crescentibus annis
Lauicana leui cespite velat humus.

Eo loco quum colles aprici existant, & ibi satas vites vuas excellentissimas produxisse, iure existimandum, necnon & prægrandes, vti quas Plinius *lib. 14. c. 2.* Basilicas Dyrrhachinis celebres scribit.

IVL. CAP. IN MAXIMINIS DVOBVS.

Bibisse autem illum sæpe in die vini Capitolinam amphoram, & comedisse 40. libras carnis.

Maximinum bibacissimum fuisse ex eo demonstrat Capitolinus, quod vna die sæpe vini amphoram Capitolinam potasset. Amphoram sane vinarium vas fuisse colligimus ex Horatio lib. 3. Carm.

Nec Læstrygona Bacchus in amphora languescit mihi.

Et in orat. pro Font. *Itaq; Titurium Tolosæ quaternos denarios in singulas vini amphoras portorii nomine exegisse.* Ita & apud Vlp. *l. 15. §. 4. D. de vsuf. apud Pomp. Iulia. Procul.* pro vase vinario, *l. 2. l. 5. & l. 6. de trit. vin. & l. vlt. in fi. D. ad leg. Rhod.* Verū non solū vini, sed & aliarū materiarum capax & cōtinens, præsertim liquidarū, fuisse amphorā habemus ex Cic. *in Verrem* scribēte: *Iam non quæro vnde C C C. amphoras mellis habueris.* Et Festus *lib. 15.* amphoram tradit vas fuisse cuiuis rei continendæ. Et Iulian.

l. 206.

l.206.de verb.significat. in amphoris non modò vinum, sed & aliud abdi posse. Cuiusuis autem materiæ vas fuisse, tradit Festus loco citato. Circa vero summam partem, gracilem, ex Catone intelligimus, quum inquit: *Amphoram defracto collo puram impleto aquæ puræ, ansas autem binas, alteram scilicet ex vtroq; latere habuisse, quibus capta portaretur, etymologia vocis declarat.* Sed quod magis ad rem præsenté facit, quanti ponderis vinum contineret, indagandum, qua in re varii varia dixere, recentiores scriptores. Angelus Politianus *lib.Epistol.* 10. de mensuris scribens ait, capere amphoram, quantum tessera quoquo versus in area pedum quatuor, qua in re carpitur à Budæo *lib.de asse 5.* qui & ipse rem declarare longa oratione conatus, quod mésuris Gallicis amphoram comparat, nobis satis obscuram suam sententiam dereliquit. Alciatus *lib.Dispunct.4.cap.21.* scribit, Amphoram continere heminas 96. Vrnam heminas 48. Modium heminas 32. Congium heminas 12. Sextarium vncias 15. Heminam vncias septem cum dimidio, sicque facta computatione continebat amphora sexaginta libras. Volusius Metianus Iurisconsultus *de ponderibus*, ait: *Quadrantale (quod nunc pleriq; amphoram vocant) habet vrnas duas, modios tres, semodios sex, congios octo, sextarios 48. heminas 96. quartarios 192. cyathos 570.* Columella *lib.20.cap.12.* scribit, amphoram continere vrnas duas. Festus sextarios 48. Cato *de re rust.* inter instrumenta villici amphoram quinquagenariam enumerauit, hoc est, libras quinquaginta comprehendentem, vt ego interpretor. Alex. ab Alex. *lib.2.cap.20.* scribit: *Amphorarum alia minoris mensura, vt Italica, vrnarum duarum, aliæ duplo maiores, vt Antiochita, Attica trium vrnarum.* Scribit Suetonius *in Tiberio, cap.42.* illum ignotissimum Quæsturæ candidatum nobilissimis anteposuisse, ob epotam in conuiuio, propinante se, vini amphoram. Hunc ego fuisse suspicor Nouellum Torquatum Mediolanensem, de quo scribit Plinius *lib.14.cap.22.* eum per honores publicos vsque ad Proconsulatum prouectum, & cognominatum tricongium, tribus congiis epotis vno impetu, spectante miraculi gratia Tiberio Principe. Ex quibus amphoram tres congios habuisse

coniectare licet. In tãta scriptorum varietate quid certi statuere non audeo, semper enim huius fui sententiæ quo ad pondera, & mensuras, ac nummariam rem antiquorum, nihil firmi decernere nobis licere, ob temporum, locorum, ac imperantium varietatem, quod & nostris temporibus vsu venire dignoscimus. Illud sane statuendum, amphoram Capitolinam maximam fuisse, de qua Priscianus, seu Remus Faccinus, aut, vt alii, Rhennius Fannius authot carminis *de ponderibus & mensuris*, ita scriptum reliquit:

Amphora fit cubus, quam ne violare liceret,
Sacrauere Ioui Tarpeio in monte Quirites.

Quem [illegible]cum pulchre explicat Agricola *lib. 1. de ponderibus & mensuris.* Quamobrem Capitolinus omnium bibacissimum maximum fuisse innuens, ait eundem potauisse vna die tantam vini copiam, quantam contineret amphora Capitolina, omnium maxima scilicet, vt diximus. Notum autem & illud existit, quod de Bonoso bibacissimo scribit Flauius Vopiscus in illius vita, qui quum à Probo superatus laqueo vitam finiuisset, militaris iocus iactatus est, amphoram pendere, non hominem. Illud etiam non prætermiserim, Xenarchum Rhodium ob bibacitatem metretam fuisse nuncupatum, apud Athenæum *lib. 10. cap. 12.* vbi plura de bibacibus. Metretam autem amphoræ speciem fuisse, seu non multum quoad capacitatem ab ea differentem, tradunt de ea scribentes. Et Pollux *in 10. de vocabulis*, ait, Cratinum Comicum metretam amphoram appellasse.

IVL. CAP. IN MAXIMINIS DVOBVS.

Fuit igitur Maximinus sub homine impurissimo tantum honore præditus Tribunatus, sed nunquam ad manus eius accessit, nunquam illum salutauit, per totum triennium huc atq; illuc discurrens, modo agris, modo otio, modo fictis languoribus occupatus est.

MAnus potestatem significat, inde *manumissio*, à potestate liberatio est, Pomp. *in l. 2. ff. de orig. iur.* inquit: *Et quidem initio ciuitatis nostræ populus sine certa lege, sine certo iure*

primum

primum agere instituit, omniaq; manu Regis gubernabantur. Inde in manu vxoris esse dicebantur, hoc est, in potestate, Vlp. *ca. Instit. 9. & 21.* sicque dictum ab Ouid. in Epist.

An nescis longas Regibus esse manus?

Inde præsagium futuri Imperii Vespasiano fuisse, quod canis illo prandente manum humanam in triclinio intulerit, propterea solis Regibus extra manicas manus perferre licuisse, testatum reliquit Xenophon *lib. 2. rerum Græcarum,* Cyrumque occidisse Antobisacem & Metreum, filios Dariæ sororis Xerxis patris Darii, tradit, quod sibi occurrentes manus intra manicas non contraxerant. Sic Seneca vsurpauit manum pro potestate *in Thyeste* dicens:

Qui vult regnare, languida regnet manu.

In hunc sensum dicta Capitolini accipi posse videntur, quod scilicet Maximinus regnante Heliogabalo, nunquam ad eius manus accesserit, hoc est, nunquam in illius potestatem se tradiderit, sed modo huc, modo illuc discurrens, fictis languoribus se occupauerit. Sed & aliter interpretari possumus eadem dicta; nempe consueuisse principes viros antiquitus manum coniungēdam dare, vel deosculandam in amoris & fidei signum, teste Plutarcho in vita Catonis Vticensis, eandemq; porrigi in signum fidei, tradente Plinio *lib. 11. c. 45.* Ex quo & illud Virg. lib. 1. Æneid.

—— Cur dextram iungere dextra
Non datur?

Et libro 3.

Iungimus hospitio dextras, & tecta subimus.

Et iterum:

Ipse pater dextram Anchises haud multa moratus,
Dat iuueni, atq; animum præsenti pignore firmat.

Et libro 4.

Tum decuit, quum sceptra dabas, en dextra fidesq;

Et rursus:

Nec te noster amor, nec te data dextera quondam,
Nec moritura tenet crudeli funere Dido.

Et libro 6.

Dat dextram misero.

Et

Et libro 8.

Accepitq́ manu, dextramq́ amplexus inhæsit.

Et iterum:

Compellare virum, & dextram iungere dextra.

Et paulo post:

——— *Iuncta est mihi fœdere dextra.*

Et Plautus in Mercatore:

Vxor tibi placida & placata est, date dextras nunc iam.

Ouid. in Epist. Phyllidis ad Demophontem:

Iura fides vbi nunc? commissaq́ dextera dextra.

Et Liuius *lib.1.* statim post principium ait: *Dextera data fidem futura amicitia sanxisse.* Et lib.25. *Præsentisq́ coniungere dextram, id pignus fidei secum ferre.* Et lib.26. *Inde dimisso conuiuio, dextris inter se datis.* Et lib.30. *Data dextera in id, quod petebatur obligandæ fidei.* Et paulo post: *Et Scipionem recordatio hospitij, dexteræq́ datæ.* Et Statius lib.1. Thebaid.

Iam pariter coeant animorum in fœdera dextræ.

Probus Æmilianus *in Themistocle*, & Plutarchus *in Scipione*, idem affirmant. Et Cicero *in Antoniana secunda*, inquit: *Quæ fidei testes esse solebant, perfidia sunt, & scelere violatæ.* Et Vopiscus in Aureliano: *Post hæc Valeriani dicta Aurelianus surrexit, atq́ ad manus accessit, agens gratias militaribus verbis.* Ex his omnibus colligere possumus, Maximinum ad Heliogabali manum non accessisse, id est, fidei illius se non commisisse, quæ ex manus Principis osculo vel coniunctione fieri solebat, impurissimi Imperatoris perfidiam timens, nec seipsum illius fidei committere ausum. Cui expositioni fauere videntur eiusdem Capitolini dicta in Maximino filio, huiusmodi: *Nam in salutationibus superbissimus erat, & manum porrigebat, genua sibi osculari patiebatur, & nonnunquam etiam pedes*, hoc est, licet manum porrigeret deosculandam vel coniungendam, nihilominus sibi genua & pedes deosculari patiebatur.

IVL.

IVL. CAP. IN MAXIMINIS DVOBVS.

Deinde sine delicto Consulares viros, & Duces multos interimeret, alios Scythicis vehiculis exhiberet.

MAximini crudelitatem demonstrans Capitolinus, ait, illum Duces multos interemisse, alios Scythicis vehiculis exhibuisse, quæ verba quid significent indagandum. Certe Scythas domos nullas firmas habuisse constat, sed curribus vsos pro tecto & lare, vti Herodotus *lib.*4. Strabo *lib.*7. tradidere. Et Iustinus *lib.*2. scribit de Scythis: *Hominibus inter se fines nulli, neq; enim agrum exercent, nec domus illis vlla, aut tectum, aut sedes est, armenta & pecora semper pascentibus, & per incultas solitudines errare solitis.* Et Philostratus in vita Apollonii *lib.*7.*cap.*12. tradit, Scythas in curribus vitam degere. Cicero ob id currum seu vehiculum *in Tuscul.* Scythicum tegmen vocauit. Hos autem rapidos, feroces, & dira feritate grassantes, inquit Maternus *lib.*1.*cap.*1. Iidem peregrinos adeo insectabantur, vt eos omni vitæ commercio prohiberent, quinimo & quod inhumanius erat, eos immolabant, teste Herodoto *lib.*4. & Strabone *lib.*7. Apud Athenæum *lib.*12. legimus: πάντων ἀνθρώπων, εἰς οὓς ἀφίκοιντο ἠκρωτηρίαζον τὰς ῥῖνας, hoc est, *omnium, ad quos veniebant, nares amputabant.* Immanissimos denique eos fuisse, qui etiam mortuos deuorarent, Luciano teste *in libello de luctu*, vel arborum truncis suffigerent, scribente Silio lib.13.

At gente in Scythica suffixa cadauera truncis,
Lenta dies sepelit putri liquentia tabo.

Vnde Cicero *in Pisone*, immane facinus innuendo, inquit: *Quis hoc fecit vlla in Scythia Tyrannus?* Ex quibus omnibus patere puto huius loci claram expositionem.

IVL.

D.de vsufruct.l.Lucius,ff.de legat.3. Vinum de cupa; perperam enim qui coniunctim legunt *Decupa*, & interpretantur, qui vinum minutim vendunt. Vasa autem huiusmodi fuisse magna, elicimus ex glossis veteribus exponentibus, βύτ?ις μεγάλας, comparata scilicet minoribus, puta amphoris, cadis & similibus: nam si dochis, doliis scilicet magnis, de quibus inferius, comparemus, minora erunt dicenda. Super dolia autem firmari posse pontes, nemo ambigit. Sic Lucanus ait:

Namq; ratem vacuæ sustentant vndiq; cuppæ.

Cupis enim naues in mari sustinentur, quum ipsarum latera resarciuntur. In hac significatione vsus est Vopiscus *in Aureliano*, inquiens: *Facta erat ratio Doche, cupparum, nauium, & operum.* Harum meminit & Cæsar *com.2.bell.ciuil.* inquiens: *Cupas tada ac pice refertas incendunt.* Siue itaque priori siue posteriori sensu vocem hanc accipiamus, recta erit interpretatio, posteriori tamen ego magis assentior.

IVL. CAP. IN MAXIMINO IVNIORE.

Manserunt autem apud eam arrhæ Regiæ, quæ tales fuerunt, vt Iunius Cordus loquitur, ex his qui harum rerum perscrutatores fuisse dicuntur; Monolium de albis nouem, reticulum de Prasinis vndecim, dextrocherium cum costula de hyacintis quatuor, præter vestes auratas, & omnes regias, cæteraq; insignia sponsaliorum.

ARrhæ sponsalium argumentum tradunt Iuristæ, *l.si quis,18.D.de rit.nupt.l.3.C.de spons.lib.5.* Vnde arrhæ sponsalitiæ dictæ munera, quæ sponsis dabantur, quasi coemptionis futuræ prærogatiua, quæ restituebantur, quum sine culpa eius, qui ea dederat, nuptiæ impediebantur; amittebantur autem, si qui ea dedisset, renuebat contrahere matrimonium, *l.3. & fin. de sponsal. & arrhis.* Hæc autem vox à Græco fonte fluxit, ἀῤῥαζῶν enim appellantur à Suida, vnde non modo arrham, sed arrhabonem dixere Latini, præsertim Iuristæ; & pro obside etiam arrhabonem acceperunt, vti cõstat ex M.Catonis verbis, apud Gell.*lib.17.c.2.* & apud Terent.

Terent.in Heaur. act.& scen.3. *Reliqui filiam adolescentulam, & relicta huic arrhaboni est pro illo argento.* Vnde & arrhæ pignora quoque dicuntur, *l.vni.C.si rect.prou.* Tanquam igitur pignus sponsalium & futuri matrimonii, dabantnr munera sponsæ à sponso, & vtplurimum annulus, quod Plinius *libro 33.cap.*1.adnotauit, & Iuuenalis *Sat.6.* dum monet Vrsidium, ne facile patiatur se matrimonio alligari, inquiens:

Viderunt primos argentea secula mœchos,
Conuentum tamen, & pactum, & sponsalia nostra
Tempestate paras, iamq; à tonsore magistro
Pectoris, & digito pignus fortasse dedisti.

Et apud Terent. *in Hecyr. act.5. scen.3.* Annulus, quem dextraxerat compressæ Philumenæ desponsatæ Pamphilus, inuentus in manu Bacchidis datus eidem à Pamphilo probauit matrimonium cum Philumena. Hinc est, quod annulus fidem arrhabonis præbeat, ita vt quæ annulos digitis defert, mulier desponsata præsumatur, vt ait Alexand. Sum. Pont. *cap.illud,* 11. *de præsumpt. lib.2. Decretal. tit.33. can. nostrate, 30. quæst.5.* Apud Hebræos annulum fuisse arrhæ, docet exemplum Thamaris, quæ in concubitu passo ab Iuda petiit sibi dari pro arrhabone fidei præstandæ annulum & armillam, *Genes.cap.*38. Ita & in casu nostro Maximinus filius, desponsata sibi Iunia Fadilla, dedit illi, Imperatoris filius quum esset, & futurus Imperator, arrhas Regias, quæ, eo interempto, ante consummationem matrimonii apud illam manserunt, monolium de albis nouem, reticulum de prasinis vndecim, dextrocherium cum costula de hyacintis quatuor, vestes auratas Regias, & alia insignia sponsaliorum. Monolium accipit pro monili Capitolinus, minus Latine, vt adnotauit Egnatius, & Rhodiginus *lib.4.cap.7.* tradidit. Per albas vero puto intelligere, si non Margaritas candicantes, saltem adamantes albescentes gemmas, per prasinas vero smaragdos.

IVL.

IVL. CAP. IN MAXIMINO IVNIORE.

Nam quum esset Maximinus pedum (vt diximus) octo, & prope semis, calceamentum eius, id est, Campagum Regium, quidam in luco, qui est inter Aquileiam & Arziam posuerunt, quod constat pede maius fuisse hominis vestigio atq; mensura.

CAligam fuisse campagum, constat ex subsequentibus eiusdem authoris dictis, quum ait: *Vnde etiam vulgo tractum est, quum de longis & ineptis hominibus diceretur, Caliga Maximini.* Caligam vero militare calceamentum fuisse, alibi fuse diximus. Et ex ea C. Cæsarem Germanici filium cognomen traxisse, *ex Tacito, lib.* I. *& Suetonio*, vnde & caligata militia dicta *in l. ὁ μόνον, D. de excusat.* Campagum autem barbarum calceamenti genus hoc in loco interpretatur Rhodiginus *lib.* 18. *cap.* 21. Hanc ego vocem à Græco fonte deriuatam puto: est enim καμπὴ curuamen poplitis seu flexum post genu, ἀγὼν vero certamen, vnde campagum, hoc est, calceamentum militare, addidit vero *Regium* Capitolinus, vt intelligeremus, quali Reges in bello vterentur. Et censendum puto, fuisse ocream, militaris scilicet calceamenti genus, ex ære vel ferro ad obtegendas tibias accommodatum. Nam si ex alia materia corruptili, panno scilicet vel corio extitisset, vtique non diu asseruatum in luco, qui est inter Aquileiam & Arziam. Quod etiam confirmari potest ex Pollione scribente in Galieni impurissimi Imperatoris vita, illum gemmato baltheo vsum, caligas gemmatas annectente, quum Campagos reticulos appellaret, hoc est, militarem ocream æream vel ferream, reticulum appellaret, hoc est, sibi fuisse innisos, quod pedes veluti rete impedirent. Et forte constabat ex annulis inuicem connexis, quales apud nos *maglie* vulgo dicuntur, Latinis vero hami, vnde hamatæ loricæ, Virgilio 3. *Aeneid.* Nisi forte etiam reticulos appellauit à similitudine; sicuti enim mulieres reticulum, quo crines colligebant, auro & gemmis exornabant, vnde Iuuenalis Sat. 2.

Reticulumq; comis auratum ingentibus implet.

Et Trebellius Pollio *in Quieto* 13. *Tyranno*, Macrianorum fa-

 miliæ

miliæ mulieres in reticulis Alexandrum Magnum auro exsculptum semper gestasse) ita & Galienus auro & gemmis excultos compagos haberet.

IVL. CAP. IN GORDIANIS TRIBVS.

Et erat quidem longitudine Romana, canicie decora, & pompali vultu, ruber magis quam candidus, facie bene lata, oculis, ore, fronte verendus, corporis qualitate subcrassulus.

POmpalis est vox noua & non alibi obseruata, à pompa formata: sicuti enim à triumpho triumphalis deriuatum, ita à pompa *pompalis* deflexit Capitolinus, vt maiori cum energia vultus Gordiani maiestatem ostẽderet, quem specioso, illustri, splendido & fastuoso vultu fuisse colligimus; quum statim subdat, vultu fuisse magis rubeo, quam candido, facie bene lata, oculis, ore, fronte verendum, seu, vt alii legunt, venerandum: sicuti enim pompam obseruamus apud scriptores spectaculorum, ludorum sacrorum, ferculorum, nuptiarum, funerum, triumphi, magistratus; ita & verborum pompam rhetorum, dixit Cic. *in Tuscul. & de Orat.* Et pompalem vultum in eodem sensu hoc loco dixit Capitolinus, nouo sane, sed non inepto scribendi genere. Ita & aduerbiali voce (*pompaliter*) vsus est Trebellius Pollio *in Galienis*, inquiens: *Mille gladiatores pompaliter ornati.* Et *in Zenobia* 29. *Tyrannorum*, comparatiuo (*pompabilius*) ita scribens: *Ducta est itaq; per triumphum ea specie, vt nihil pompabilius populo Romano videretur.*

IVL. CAP. IN GORDIANO IVNIORE.

Domus Gordianorum etiam nunc extat, quam iste Gordianus pulcherrime exornauit, & villa eorum via Prænestina, ducentas columnas vno peristyllo habens, quarum 50. Carystea, Claudiana 50. Symnades 50. Numidica pari mensura sunt.

INter columnas ducentum cõstituentes peristyllum domus Gordianorum, quinquaginta fuisse Carysteas, totidem Claudianas, scribit Capitolinus.

Crysta,

Cryſtæ,ſeu vt alii,Caryſtos,fuit inſula vna ex Cycladibus in Euboico mari,marmoris ferax, teſte Ptolemæo, *lib.3.* & Strabone,*lib.*10.vnde excidebantur & exportabantur columnæ marmoreæ, quæ Caryſteæ dictæ ſunt. Hinc Lucanus lib.5.

Qui maris anguſtas fauces ſaxoſa Caryſtos.

Et Seneca de eadem inſula ſcribit: *Ferax varij lapidis Caryſtos, quodq; varij marmoris columnæ inde exportarentur.*

Addidit & Claudianas, hoc eſt, quas Claudius primus Romam conuexit, quemadmodum & Plinius *lib.36 cap.1.* columnarum meminit marmoris Lucullei in atrio Scauri, à Lucullo ſcilicet ſic ob eandem cauſam dictas. Plinius *Epiſt.*101. ſcribit: *Vitem quatuor columellæ Caryſtiæ ſubeunt.* Ex quibus facile erroris conuincitur doctiſſimus Rhodiginus *lib.8.cap.16.* dum lapidem Caryſtium interpretatur ſui naturà netilem, quique duci poſſet inſtar lanæ linive, ita vt ex eo conficerentur mantilia,quæ igne purgabantur, & candida reddebantur.

Quas vero vocet ſymnades columnas, neſcire me fateri non erubeſco. Forte mendum in textu,& non *ſymnades*,ſed *ſymades* legendum: nam Symà vrbs fuit in Aſia.Quin & pro monte poſuit Orpheus *in Argonauticis*.Symæ quoque inſula Straboni *lib.6.* & Plinio *lib.5. cap.8.* vnde forte Symades columnæ Romam perlatæ. De Numidico marmore plura *in Suet.*diximus.

Periſtyllum autem locus erat antiquis apertus, omni ex parte porticibus & columnis innixus & circumamplexus. Vitruuius lib.6.*Periſtyllia,* inquit, *in tranſuerſo tertia parte longiora ſint,quam introrſus, columna & tam alta,quam porticus latæ fuerint. Periſtylliorum intercolumnia, ne minus trium vel quatuor columnarum craßitudine inter ſe diſtent. Item coniunguntur his domus ampliores, habētes latiorā periſtyllia, in quibus partes ſunt quatuor porticus altitudinibus, aut vna qua ad meridiem ſpectat excelſioribus.Id autem periſtyllium,quod vnam altiorem habet porticum, Rhodiacum dicitur.Habent enim domus egregia veſtibula, & ianuas proprias cum dignitate, porticusque periſtylliorum, albariis & tectoriis ex inteſtino opere lacunariis ornatas.* Suetonius *in*

Augusto, cap. 82. scribit: *Sæpe in Peristyllio saliente aqua, atque etiam ventilante aliquo, cubabat.* Varro *de lingua Latina* scribit, peristyllium dictum à περὶ Græca præpositione *circum* significante, & στῦλον, quod est *columna*, quemadmodum quod Capitellum vulgo dicimus, Epistyllium vocamus, & Tetrastyllion, & Decastyllion, à columnarum numero, & Pycnostyllium, in quo densiores sunt columnæ. Vitruuius libro 5. cap. 11. *In palæstris peristyllia quadrata, siue oblonga ita sunt facienda, vti duorum stadiorum habeant ambulationis circuitionem.* Cic. in orat. pro domo sua ad Pontifices: *In palatio pulcherrimo prospectu porticum cum conclauibus, pauimentum trecentum pedum cõcupiuerat, amplissimum peristyllium.* Et in Verrem: *Porticus cum conclauibus, pauimenta trecentum pedum, amplissimum peristyllium.* Solebant antiqui etiam tegulis vel rete peristyllium cooperire, & tegere, & auiarium constituere. Varro lib. 3. de re rust. cap. 5. *Igitur testudo vt peristyllium tectum tegulis, aut rete, sit magna, in qua millia aliquot merularum aut turdorum includi possint.*

IVL. CAP. IN GORDIANO IVNIORE.

Opera Gordiani Romæ nulla extant, præter quædam Nymphæa & Balnea.

THermas, Balnea & Nymphæa loca fuisse lauationibus destinata, munditiarum vel sanitatis gratia, plerisque receptum est, inter se tamen differentia, vt tradidere nonnulli, eo quod thermæ essent aquarum calidarum sponte nascentium, Balnea, vi ignis excalefactarum, Nymphæa, aquæ frigidæ. Valla *in Raudensem*, hanc inter thermas & balnea assignat differentiam, quod illæ sponte scaturientium aquarum sint, hæ vero igne calescentium; quæ tamen non vndique vera sunt. Nam in thermis publicis, quæ fere innumeræ Romæ fuerunt, nullæ aquæ sponte nascentes calidæ obseruantur, sed igne excalefactæ, necnon & frigidæ natura. Celeberrimæ Romæ thermæ fuere Agrippæ, ex Martiale *lib. Epigramm.* 3. & P. Victore *in nona regione vrbis*, & Plinio *lib.* 35. *cap.* 4 & *lib.* 36. *cap.* 25. Neronis, de quibus Martialis *lib.* 2.

lib.2.Epigram.48. & lib.7.Epigram.33. & lib.12.Epigram.48. & P.Victor *in regione 9.* Fuere & aliæ Vespasiani, quarum P. Victor in octaua regione vrbis Romæ meminit; & Titi, ex Suetonio *in illo cap.7.* Dione *in eiusdem vita,* & Martiale, *lib.3. Epigram.20.* P.Victore *in regione tertia.* Domitiani, ex Plutarcho *in Publicola*; Gordiani, ex hoc Capitolini loco; Seueri, ex Spartiano *in illo*, & P.Victore *in regione prima.* Aurelii, ex P.Victore *in sexta regione.* Traiani & Philippi, ex eodem P.Victore *in tertia regione,* & Cassiodoro *in Coss.Rom.* Fuere & Constantini, ex Eusebio *in Chronicis Olymp.217.* Adriani, ex Victore *in nona regione.* & Vari, *in 13.regione.* Et etiam Diocletiani, tradente Vopisco *in Probo.* Necnon & Commodi, ex Cassiodoro *in Coss.* & Eusebio chronologo, & Lampridio *in illo.* Antonini quoque Caracallæ, ex Cassiodoro & Eutropio *in illo.* Et Decii, ex Cassiodoro; & Possedonii, *in Baiano,* & Ciceronis, ex Plinio, *lib.31.cap.2.* Olympialis, ex Victore *in nona regione.* In huiusmodi thermis tria, vel (vt alii) quatuor erant loca ampliora; In quorum primo erat aer calidus igne paratus, vti & nostris temporibus in hypocaustis, præsertim apud regiones frigidiores incolentes, fieri palam est. Hunc locum Laconicum appellabant, ex Gal. *lib.10.Meth.med.* & Celso, *lib.1.cap.4.* Cicer. *ad Att.* & Plutarcho *in Alcibiade.* Græci etiam πυελαθήριον & ὑποκαυστὸν dixere, Latini calidarium seu cella calidaria; Seneca sudatorium appellauit. De hoc Martialis in Hetrusci thermis ad Oppianum:

Ritus si placeant tibi Laconum,
Contentus potes arido vapore
Cruda virgine Martiane mergi.

De harum structura Vitruuius *lib.5.cap.10.* & Plinius *Epist. lib.5.* Ex Laconico aditus patebat ad secundum locum calidum, quod proprie λουτρὸν dixere, ex Gal. loco citato, hoc est, calidum solium. Tertius locus erat frigidorium vocatus, in eum vsum, testimonio Gal. ibidem, vt quæ fuerant excalefacta corpora refrigerarentur, ac vires densata cute firmarentur. Quamobrem Carmes Massiliensis Medicus Neronis, damnatis prioribus medicis & balneis frigida

lauari, etiam hybernis temporibus, persuasit ex Plinio. *lib.29.cap.1.* Quartum addidere locum nonnulli, Tepidarium eum vocantes, quod in illo loci in aere tepido versarentur, Apoditerium etiam vel Spoliarium alii. In Nymphæis autem vsum tantum aquæ frigidæ fuisse, nec minus absurdum, ex mox subiiciendis palam fiet. Quamobrem superiori distinctione omissa, Nymphæum alii à balneis & thermis distinxere, dicentes, quod in thermis, ex balneis publicis promiscue omnes lauarentur, vel saltem viri duntaxat, in Nymphæis mulieres tantum; quam opinionem retulit, quamuis ex aliorum decreto, Cælius Rhodiginus *lib.28. c.27.* inquiens, mulieres cõmuni appellatione nymphas dictas à membranula νύμφη vocata, quæ virginitatis signum in primo virili concubitu illis disrumpitur. Et ob id à mulieribus nymphis, & balnea, in quibus lauabantur, nymphæa appellata. Verum hæc sententia multipliciter peccare conuincitur. Primum, quia authoritate Vitruuii constat, in thermis seu balneis publicis duos ordines balneares extitisse separatos, quorum vnum mulieribus, alterum viris se balneantibus destinabatur. Namque, vt scribit Gellius *lib* 10 *cap.3.* authoritate Varronis 2. de Analogia: *Pudor non patiebatur vtrumq; simul lauari sexum.* Non negandum tamen, corruptis moribus & Principum licentia, promiscuum aliquando hominibus & mulieribus lauandi insimul vsum fuisse. Quem morem vti inhonestum acriter incessere Cecilius, Cyprianus, & Diuus Hieronymus. Et hanc nefandam corruptelam vocauit Clemens Alexandrinus, qui de moribus Christianis Pædagogi conscripsit libros sub Seuero & Antonino Principibus, in hæc verba: *Eo venere intemperantiæ mulierũ nostri temporis, vt cœnent, & sint ebriæ, dum lauantur. Viris autem & fœminis aperta communia sunt balnea. ac ex eo exuuntur ad intemperantiam, ita quæ ipsæ suis maritis non se exuerint, simulatum pudorem probabiliter præ se ferentes, licet tamen aliis volentibus, eas quæ domi sunt inclusæ, nudas videre in balneis: Hic enim se exuere spectatoribus tanquam corporum cauponibus non erubescunt. Quæ autem non vsque adeo pudorem exuerint, externos quidem excludunt, vna autem cum suis*

suis ministris collauantur, à seruis nuda exuuntur, & ab eis item nudis fricantur. In hanc thermarum licentiam non semel animaduersum legimus lege Censoria, vt à promiscuis abstinerent balneis; Ne mulieres commune lauacrum haberent cum viris, repudii & dotis amissione periculo, quod postea *in l. finali, Cod. de repud.* & fortius sancitum fuit subinde *in authent. de nuptiis.* Quinimo & in sacris literis valde mulierum nuditatem detestari obseruamus, vt *Ezech. cap.* 16. *Esaia* 20. *& cap.* 43. *& Hier.* 4. 2. *Regum, cap.* 11. *& Daniel. cap.* 3.

Ex his colligere possumus, haud veritati consentaneum, nymphæum fuisse balneum mulieribus tantum destinatum, præsertim quum legamus apud P. Victorem, Olympiadem in Suburra, & Agrippinam thermas in mulierum lauationem instituisse, & eiusdem generis habuisse trans Tiberim, Ampalidem & Priscilianam. Vnde Propertius in suis Amatoriis conqueritur, non eam esse tum Romanis virginibus libertatem, quibus cum more Spartano seu Laconico publice liceret certare, & lauari. Non tamen scriptores vnquam hos locos *Nymphea* appellauere. Quamobrem alii nymphæam interpretati sunt, lacum seu aquas stagnantes, in quibus publice natarent, & lauarentur Romani, ita appellatum ab herba nymphæa dicta, quæ copiosissima in huiusmodi locis nascatur & concrescat. Antiquissimum enim natandi vsum Romæ fuisse, & frequentissimum exercitationis gratia, Vegetius testatum reliquit. Inter exercitia etiam natatio connumerata, ita vt Aristoteles *in problem.* eam cursui comparauerit, & Oribasius inter exercitationum genera eam statuerit; cui assentitur Galenus 1. *de sanitate tuenda*, scribens, Romæ suo tempore pueros in aquis γυμναστικὰς παιδὰς facere consueuisse. In quem vsum M. Agrippam, vt populo placeret, centum septuaginta lacus in prouinciarum formam Romæ gratuito præbuisse, testatur Plinius *lib.* 36. *cap.* 15. Fuit & alias constituta piscina publica sub Cliuo Capitolino, ad quam natandi causa populus confluebat, teste Festo Pompeio; Et à Nerone stagnum, de quo Martialis *in primis Epigramm.* quod

erat in valle Vaticana, tradente Tacito, & Ægesippo autore Græco in D. Petri & Pauli Martyrologiis. Verum nec profecto hæc opinio recipienda, tum quia Nymphæa, alia à piscinis, lacubus & stagnis fuisse, ex iam dictis & infra dicendis constabit, tum etiam, quia nec Nymphæa appellata redarguit Dioscorides *lib.* 3. *cap.* 149. inquiens, herbam hanc Nymphæam vocatam ab aquis stagnantibus, in quibus frequens existit, quas aquas antiqui, mutata tantummodo litera, non solum Lymphas sed & Nymphas dixere. Ideo alii lacus Romæ ad natationem seu lauationem publice paratos Nymphæa dictos contendunt, quod ex aqua Virgine Romam deducta ab Agrippa, testimonio Plinii, *lib. & cap.* 3. essent paratæ. De cuius nuncupatione scribit Frontinus *de aquis vrbanis*, illi ita nomen inditum, quod quærentibus aquam militibus, virguncula quædam illius venas ipsis demonstrarit, atque iccirco ædiculam Virginis fonti appositam, quam postea Dianæ Triuiæ nomen adsciuisse aiunt, à triplici fonte, quibus hæc aqua concipitur. Verum nec hæc opinio cæteris iam memoratis præferenda. Quum itaque apud Amm. Marcellinum *lib.* 15. legam, Operis ambitiosi Nymphæum à Marco Imperatore conditum, & apud Plinium *lib.* 35. *cap.* 12. statuas fictiles seu lateritias in Nymphæo asseruatas; in eam venio sententiam, Nymphæum locum fuisse Nymphis dicatum, multiplici voluptatum ac delitiarum genere locupletem. Namque sicuti ex Nymphis alias Lympharum Deas, alias Montium, quas *Oreades*, alias Syluarum Dryades ac Hamadryades fabulata est antiquitas; ita illis non modo templum, sed fontes & lacus & syluas dicatas eodem in loco Nymphæo scilicet arbitramur, necnon speluncas & antra, quæ omnia Nymphis sacrari solebant. Hinc Maro *Ecloga* 5. cecinit:

Quum sollemnia vota reddamus Nymphis.

Et Ecloga 9.

Quis caneret Nymphas? quis humum florentibus herbis
Spargeret? aut viridi fontes induceret vmbra?

Et Ecloga 3.

Et quo sed facile Nymphæ risere sacello.

Ita

Ita à Nymphis *Nymphais* insula, cuius meminit Plinius *libro 5. cap.* 31. dicta, & Nymphæus fluuius, eodem authore *libro 5. cap.5*. Et fons Nymphæus, *libro 2. cap.* 106. & Nymphæus mons, *lib. eodem, cap.* 107. *& lib.* 4. *cap.* 8. Et Nymphæum Promontorium, *libro 6. cap.* 27. & Nymphæum oppidum *lib.* 4. *cap.* 12. De Nymphæo loco celebri, idem Plinius *libro 5. cap.* 27. Huiusmodi & locum fuisse arbitramur, quem Iosephus constituisse apud Ascalonem Herodem scribit. Liuius *libro* 26. vbi de bello moto à Philippo Rege inquit: *His raptim actis, memor AEtolici iunctique cum eo Romani belli per Pelagoniam & Nymphaeum ex Berocamo in Thessaliam descendit.*

MARCELLI DONATI IN ÆLIVM LAMPRIDIVM DILVCIDATIONES.

AELIVS LAMPRIDIVS IN COMMODO.

Iam in his artifex, quæ stationis Imperatoriæ non erant.

QVID per stationem Imperatoriam hoc loco intelligendum sit, indagandum putamus; lucem obscuræ dictioni daturi. Stationē à stando actu, dictam non dubitamus, vnde huius vocis variç significationes omnes prodiere, & fluxerunt. Stationem significare obseruamus apud scriptores, locum, vbi quis sui muneris obeundi causa se sistit, veluti docendi, iudicandi, audiendi. Ita Gell. *lib.* 13.*c.*13. scribit, Quæsitum esse memini in plerisq; Romæ stationibus ius publice docentium, aut respondentium. Sic & Iuuenal. Sat. 2.

Conuictus, Thermæ, Stationes, omne Theatrum.

Eodem modo sæpe Tertullianus stationes dixit loca, vbi Christiani die Dominico stantes, ad Dominum orabant. Stationes item vocantur loca, vbi frequentes homines conuenire consueuere, confabulandi vel animi recreandi gratia, Græcis συνεδρίοις, & κύκλῳ, Latinis etiam Circulus. Plinius lib. 1. Epistolarum ad Senecam: *Plerique in stationibus sedent, tempusque audiendis fabulis conferunt.* Item libro 2. Epist. ad Apollin. *Itaque prehendo amicos, supplico, ambio domos, stationesque circumeo.* Fuerunt & Romæ in foro Romano stationes municipiorum, cuius rei author est Victor *de vrbis Rom. regionibus,*

gionibus, in describenda fori Romani regione. Et Plinius *lib. 16. cap. 44.* ait: *Radices eius in forum vsque Casaris, per stationes Municipiorum penetrant.* Statio quoque accipitur pro loco, in quo naues consistunt tuto, & ad tempus. Sic apud Virgilium 1. Æneid.

Statio male fida carinis.

Et lib. 4 Georg.

Statio tutissima nautis.

Et 10. Æneid.

Frangere nec tali puppim statione recuso.

Q. Curtius: *Cognitum id per exploratores, qui stationes hostium fuerant ingressi.* Et Cic. in Epist. *Vrbs, Portus, Statio quæ extra Vrbē sunt.* Stationē enim à Portu Iuristæ distinguunt, Portum locū conclusum dicentes, Stationem vero Portum non conclusum. In hoc significatu & sacræ literæ Stationem aliquando accipiunt, vti Gen. 49. *Zabulon in littore maris vsq; in stationem nauium.* Hinc stationarii milites apud Paulum *l. 4. D. de fugitiuis*, dicti, qui in portuum præsidium locati sunt. Liuius lib. 28. *Sed haud facile alia infestior classi statio est.* Et paulo post: *Cum classe tam infesta statio accepit.* Et rursus: *Visa interdiu classis erat, nec sine causa electa ante Vrbem statio apparebat.* Et in calce eiusdē libri: *Decem longis nauibus in stationem ad præsidium relictis.* Accipitur etiam statio quandoque pro habitatione temporanea. Ita Cic. ad Att. *Athenis statio mea nunc placet.* Et Metaphorice in Tuscul. *Vetatq; Pythagoras iniussu Imperatoris, id est, Dei, è præsidio & statione vita discedere.* Et in veteri scriptura sacra Esaiæ 22. *Et expellam te de statione tua, & de ministerio tuo deponā te.* Ita apud Iuristas, l. 13. D. de vsufru. *Statio iumentorum* appellatur. Aliquando statio, stellarum mansionem significat, vnde aliæ matutinæ, aliæ vespertinæ, Astrologis frequens appellatio. Quandoq; ipsos milites certo loco positos significat, vti apud Suetō. in Augusto, c. 32. *Grassatores dispositis per oportuna loca stationib. inhibuit.* Et in Tiberio, c. 37. *Stationes militum per Italiam solito frequentiores disposuit*, & in Nerone, c. 34. *Abducta militū & Germanorū statione, cōtubernio quoq; ac palatio expulit.* Et in Othone, c. 6. *Sed obstitit respectus cohortis, quæ tunc excubabat, ne oneraretur inuidia, quod eiusdem statione & Caius fuerat occisus, & deser-*

& desertus Nero. Et in Tiberio, c.72. *Dispositâ statione per ripas Tiberis*. Sic Tertullianus in Apologet. *Latronibus inuestigandis per vniuersas Prouincias militaris statio sortitur*. Et Liuius lib. 31. *Nec stationibus satis firmis, quæ armatæ inermes, atque oneri intentos tutarentur*. Et lib. 28. *Hæc stationibus, vigiliis, omni iusta militari custodia tuta, & firma*. Et paulo post: *Nec vnde ab stationibus Punicis conspiceretur*. Et rursus: *Punicum præsidium metu, ne perdita Vrbs esset, relictis stationibus in vnum locum se colligeret*. Sicque pluries. Suidas in verbo ἐφέδρεια, scribit capitale fuisse apud Romanos aciem vel stationem derelinquere, in eodem sensu Modestinus *l.3. §. qui stationis. de re militari, in Pandectis*, qui munus stationis reliquerit, plus quam emansorem esse dicit, & gradu militiæ deiiciendum. Ita & Plinius *lib.* 10. *Epist.* In sacris paginis 1.*Regum c.*10.*&* 13.*&* 2.*Regum* 23. *&* 1.*Paralip.* in eodem significatu fit mētio stationis Philistinorum. Nulla harum significatione stationem à Lampridio sumi non dubito, sed per stationem intelligit, quod vulgo statum, id est, conditionem dicimus, quo in sensu millies Cic. & frequens apud omnes scriptores vsus. Ita & Iuristis status personarum conditionem significat, *tit. de stat. hom. & tit. de statu defunct*. Vnde instrumenta status, quibus manumissio vel ingenuitas probari potest, *l.* 8. *ff. quod met. causa*. Sensus itaque verborum Lampridii erit, Commodum fuisse artificem in his, quæ stationis Imperatoriæ non erant, vt calices fingeret, saltaret, cantaret, sibilaret, scurram denique & gladiatorem se perfectum ostenderet, quæ ad Imperatoris statum & cōditionem minime pertinebant, sed Imperatoriæ dignitati, & maximę, inconueniebant. Minus apte sane Turnebus *Aduers. lib.* 25. *cap.* Stationem in hoc Lampridii textu locum interpretatur. Suetonius *in Vitellio, c.*10. Imperii maiestatem dixit, quam hic Lampridius stationem Imperatoriam, inquiens: *Nisi cætera magis ex natura & priore vita sua, quam ex Imperii maiestate gessisset*.

ÆL.

ÆL. LAMPRID. IN COMMODO.

Colossi autem caput dempsit, quod Neronis esset, ac suum imposuit.

COlossos vocarunt antiqui, & vocamus nos statuas maiores, imo maxime naturalem hominum quamuis ingentium staturam exuperantes, ex gigantis vastæ immanitatis ratione, veluti κόλον ὄσον, vt refert Rhodig. *lib.* 17. *c.* 16. Scribit Plinius *lib.* 35. *c.* 7. Neronem Principem iussisse colosseum pingi 120. pedum in linteo, incognitum ad hoc tempus. Ea pictura quum peracta esset in Matianis hortis, accensa fulmine cum optima hortorum parte conflagrauit. Si itaque Neronis colossus ex pictura in linteo constabat, quomodo ei Commodus dempto Neronis capite suum ei imposuit, & quod magis refert, quomodo si conflagrauit Plinii temporibus, qui T. Vespasiano imperãte scripsit, quomodo eidem Commodus, qui post tanto tempore regnauit, potuit suum caput imponere, dempto alio Neronis caput repræsentante? Facile difficultas tollitur; Non enim solum Nero se pictura colosseum pingi voluit, sed & ex ære colosseum à Zendoro illius imaginem repræsentantem fabrefactum tradit idem Plinius *lib.* 34. *c.* 7. At rursus maior insurgit difficultas; Nam damnatis Neronis sceleribus, Colossum huiusmodi Solis venerationi dicatum, idem author eodem cap. tradit. Quod à Vespasiano factum scribit Torrentius, perperam tamen; Nam teste Spartiano, ab Adriano id factũ est; ait namque, Colossum stantem atq; suspensum per Detrianum architectum de eo loco, in quo nunc templum Vrbis est, ingenti molimine, ita vt operi etiam Elephantes 24. exhiberet; Et cum hoc simulacrum post Neronis vultum, cui antea dicatum fuerat, Soli consecrasset, aliud tale, Apollodoro Architecto authore, facere Lunæ molitus est. Si itaque Soli ab Adriano huiusmodi colossus dicatus fuit, dempto Neronis vultu, quo pacto affirmare potest Lampridius Commodum, qui post Adrianũ regnauit, dempto eidem colosso Neronis capite, suum imposuisse? Conciliari posse horum authorum dicta existimo hoc pacto; quod verba Spartiani de Adriano

Adriano intelligenda sunt, quod ille non dempsit caput Neronis in consecratione, sed tantum radios apposuit & addidit, illum Soli sacrans. Quod colligi potest ex Martiali appellante *Epigram.* 2. Sidereum colossum; & clarius *Epigram.* 18. *primi libri*, inquiens.

Nec te detineat mira radiata colossi,
Qua Rhodium moles vincere gaudet opus.

Itaq; Commodus æque impius & scelestissimus caput Neroniani colossi additis radiis in illius cõsecratione Soli dempsit, & suum imposuit. Sed nec omittenda diuersitas inter Tranquilli, & Plinii scripta; Ille enim *in Nerone, cap.* 31. hunc colossum 120. pedum fuisse tradit, hic vero cẽtum & decem tantum; Concordari tamen posse existimo, si Tranquillum non de æreo colosso, sed de picto verba fecisse dixerimus, quem & 120. pedum fuisse idem Plinius *lib.* 35. *c.* 7. affirmat. Plures celeberrimos colossos recenset idem author *lib.* 34. *c.* 7. *&* 8. Ante omnes autem in admiratione fuisse tradit Solis colossum Rhodi, quem fecit Chares Lyndius Lysippi discipulus, septuaginta cubitorum altitudinis; de hoc integrum librum scripsit Lugduni excusum Gulielmus à Choult, nobilissimus Gallus, quem adeat curiosus lector, qui de re hac plura scire optat. Et obiter dicamus, à Budæo metaphorice Colossica onera dici adnotatum *in l. sed addes*, quæ magnæ molis sunt. Lampridius *in Alexandro Seuero*, Statuas colossas illum omnibus Imperatoribus collocasse in foro D. Neruæ scribit. Treb. Pollio in Galienis: *Statuam sibi maiorem colosso fieri præcepit Solis habitu, sed ea imperfecta periit. Tam magna deniq; fieri cœperat, vt duplum ad colossum videretur. Poni autem illam voluerat in summo AEsquiliarum monte, ita vt hastam teneret, per cuius caput infans ad summum ascendere posset.*

ÆL. LAMPRID. IN COMMODO.

Hostis patriæ, Parricida, gladiator in spoliario lanietur, hostis Deorum, carnifex Senatus in spoliario ponatur.

INter acclamationes Senatus interfecto Commodo Imperatore ex Mario Maximo recenset Lampridius, pluries acclamatum de illo, *in spoliario ponatur, in spoliario lanietur, gladiatoris*

ilatoris cadauer in spoliario. Quis vero locus esset spoliarium, à nemine hactenus exacte declaratum legi. Turnebus *Aduers. lib.18. c.6.* ex Lexico veteri interpretatur spoliaria exteriores balneorum cellulas, sed quam minus apte hoc in loco, ex mox dicẽdis palam fiet. Spoliarium ego existimo tunc temporis fuisse Romæ locum, in quo Imperatorũ iussu ciuium corpora laniarentur, vbique de illis vltimum supplicium sumeretur. Quod primum coniicio ex Lampridii verbis, vbi habet: *In spoliario lanietur.* Mox ex Plinio, in Panegyrico: *Quam iuuat cernere ærarium silens, & quietum, quale ante delatores erat. Nunc templum illud, nunc vero Deus. Nam spoliarium ciuium cruentarumque prædarum sæuum receptaculum.* Ad hæc Seneca lib.13. Epist. *Nunquid aliquem tam cupidum esse vitæ putas, vt iugulari in spoliario, quam in arena malit?* Hinc apud Iuristas, *l. penul. D. de bo. damn.* spolia appellantur panni, quibus induebantur, qui ad supplicium ducebantur. Hunc locum etiam puto fuisse illum, qui à Plutarcho in Galba vocatur σωσίςτιον, dum inquit: *Galba caput multifariam cæsum, & omni contumelia affectum, postremo in eum locum abiectum, in quo eos necant, quos Cæsares supplicio dedunt;* puto autem mendum in litera Græca esse, & aliquid reponendum, quod à verbo σκυλεύω, quod est *spolio*, deriuetur, nam σωσίςτιον vocem Græcam non agnosco, nec quid ad rem nostram faciat, si *sestertium* vertamus, video. Erit itaque sensus verborum Lampridii, Senatum instantissime petiisse, vt Commodi cadauer laniaretur in spoliario, in quo innumeri ciues ipso iubente innoxii morte fuerant affecti.

ÆL. LAMPR. IN ANT. DIADVMENO.

Habete igitur Commilitones pro Imperio aureos ternos, pro Antonini nomine aureos quinos, & solitas promotiones, sed geminatas.

QVi ad Imperium promouebantur, solebant militibus donatiuum exhibere, sed hoc loco non possumus istud verbum *promotiones* ad Imperii assumptionem applicare, quum paulo antea habeamus illa verba: *Habete igitur Commilitones pro imperio aureos ternos.* Qua de re ego interpretor promotiones,

motiones, id est, stipem solitam persolui militibus quum in militiam asciscuntur, à verbo *promoueo*. Plinius Epist. 151. *Promotus ad amplissimas procurationes.* Possumus etiam interpretari *promotionem*, eductionem ad bellum; nam promoueo idem est, quod Græcis ἐξάγω, à quo ἐξαγωγὴ, id est, *promotio, & eductio*, ita vt sensus sit, erogasse in duplum solitam stipem persolui militibus ad bellum promotis, id est, eductis. Non alibi recordor me hanc vocem apud Latinos scriptores obseruasse; quamuis vulgare sit Romanæ Curiæ, & frequens, facere promotionem, procreare Cardinales.

ÆL. LAMPR. IN ANT. DIADVMENO.

Panthagati in domo patris eius nidum fecerunt.

HAnc vocem, si Græcam significationem perpendamus, *toti boni*, vel *omnia bona* significat; namque ἀγαθὸς, *bonum*, πάντα *omnia* significare notissimum est, verum si specifice hanc vocem accipiamus, scilicet vt sit nomen alicuius speciei auis, mirandum, quod de huiuscemodi volucribus nullus author meminerit quod sciam, præsertim Plinius qui in hac re diligentissimus fuit. Quamobrem existimo hic intelligendum generice *Pantagathi*, hoc est, omnes bonas aues in domo patris Antonini Diadumeni nidum fecisse. Sic Manlius ille, quod pecuniam ab omnibus aucuparetur, πάντα λαβὼν, hoc est, *omnia sumens* vocatus. Sic *Pantheon* templum omnium Deorum. Sic *Pancratium*, ludi Gymnici species, quasi omnia potens, & *Panurgium* Plautus callidum & rerum omnium experientiam habentem dixit, & Græcis, παναγαθὸς, omnium optimus, & πανάγιος Sanctissimus, & alia plura huiusmodi. Apud Martialem *lib. 6. Epigr. 33.* legimus Epitaphium tonsoris cuiusdam Pantagathi nomine. Res hæc sane difficilis dilucidationis, & in qua nos hærere confiteri non erubescimus.

ÆL.

ÆL. LAMPR. IN HELIOGABALO.

Sed Semiamirica facta sunt Senatusconsulta ridicula de legibus matrimonialibus; Quæ quo vestitu incederent, Quæ cui cederet, Quæ ad cuius osculum veniret, Quæ pilento, quæ equo saginario, quæ asino veherentur, Quæ carpento mulari, quæ boum, quæ sella veherentur.

PIlentum vehiculi genus fuisse, quo matronæ Romanæ vehebantur, idque carpento ignobilius, constat ex Liuio *lib. 5.* scribente, quod quum aurum non reperiretur à Camillo votum Apollini Delphico, illud matronas Romanas cõtulisse. Quæ res adeo grata Senatui, vt ob eam beneficentiam in illarum honorem decretum sit, vt pilento ad sacra ludosque carpento festis & profestis diebus vterentur. De hoc Virg. lib. 8. Æneid.

——Castæ ducebant sacra per vrbem
Pilentis matres in mollibus.

Et Claudianus de nuptiis Honorii & Mariæ:

Ante fores iam pompa sonat, pilentaque sacra
Præradiant ductura nurum.

Festus Pompeius lib. 14. *Pilentum* (inquit) *vehiculi genus quo matronæ ferebantur.* Horat. Epist. lib. 2. Epist. 1.

Esseda festinant, pilenta, petorita, naues.

Varro *lib.* 14. scribente Gellio *lib.* 17. *c.* 30. tradit, id vehiculi genus Hispanorum fuisse, sicut *Petoritum* Gallorum. Trebellius Pollio in Zenobia: *Vsa vehiculo carpentario, raro pilento, equo sæpius.*

ÆL. LAMPR. IN HELIOGABALO.

Romæ denique nil egit aliud nisi vt emissarios haberet, qui ei bene nasatos perquirerent, eosque ad Aulam perducerent, vt eorum conditionibus frui posset.

ASconius Pædianus Emissarios apud Cic. interpretatur conciliatores furtorum, atque internuncios stuprorum; Sic enim scribit Cic. in 5. in Verrem: *Dubitaturum quemq; existimas, quin illis emissariis hæc tibi omnis pecunia quæsita sit.* Et rursus: *Magni sui putabant interesse, publice potius, quamuis magno*

emi. quam in aliquem istius emissarium incidere. Et iterum: *Turpis quidam istius excursor. & emissarius, homo omnium ex illo conuentu quadruplatorum deterrimus.* Et alio in loco: *Hunc praecursorē habere solebat, & emissarium* Et in Epistolis: *Persuaserat que nonnullis inuidis meis, se in me emissarium semper fore.* Ego tamen existimo ampliorem in hac voce significationem inesse, tum ex iis, tum ex mox dicendis. Siquidem exploratorem, atque inquisitorem scelerum, & malefactorū indagatorem, & calumniatorem, ac delatorem significare censeo, semperq; in malam partem sumi. Am. Marcell. lib. 1. scribit: *Per emissarios quosdam fallendi perstringendique gnaros Persarum sciscitabatur consilia.* Lampridius hoc in loco inquit: *Roma denique nihil aliud egit, nisi vt emissarios haberet qui ei bene nasatos perquirerent, eosque ad Aulam perducerent, vt eorum conditionibus frui posset.* Suet. in Galba, c. 15. *Qui etiam Pop. Romano deposcente supplicium Haloti & Tigellini, solos ex omnibus Neronis emissariis incolumes praestitit.* Hos etiam Emissitios quandoque vocatos obseruamus, vti à Cic. 3. *de Leg.* sic habet: *Gracchus ruinis & emissitiis, quas ipse se in forum proiecisse dixit, quibus digladiarentur inter se ciues, nonne omnem Reipub statum permutauit?* Et Plautus in Aul.

Circumspectatrix cum oculis emissitiis.

Vtrumque deriuatum à verbo *emitto*, quod est extra mitto. Ita emissarium Suet. *in Claudio* vocauit locum, per quem aqua educitur, inquiens: *Fecit emissarium Fucini lacus.* Sic Plin. *lib. 17. c. 23.* Emissarium vocauit palmitem ad superiora scandentem. Et in sacris literis *Leuit. c. 16.* Caprum emissarium obseruamus mittendum in solitudinem. Et *Eccles. 33. & Ierem. 5.* Equum emissarium. Quamuis & homines seu seruos emissarios obseruemus; vti Regum primo, c. 22. *Et ait Rex emissariis suis, qui circumstabant eum, conuertimini, & interficite sacerdotes Domini.* Et Ezech. cap. 7. *Et introibunt in illud emissarii, & contaminabunt illud.* Et Michæ c. 1. *Propterea dabit emissarios super hæreditatem Geth.* quibus in locis denotari satellites, vel certe nefarios homines, existimo. Horum hominum pessimum genus è Rep. minime esse docet Tacitus *lib. Annal. 4.* & perniciosissimum vocari. Horum opere in immensum auctas fuisse opes Tiberii Cæsaris tradit Dion *lib. 57.* Interdum

dum reorum bona diuisim, vt in Drusi Libonis damnatione, præturasque eisdem Senatorii ordinis, & delationis dedit. Nero delatorum præmia ad quartam bonorum damnatorum redegit, teste Suet. *in illo, c. 10.* Verum quum sæpe hos ob leue vel simulatum cõfictumve crimen, ira, odio, vel precio proborum mores falso criminari, & eorum vitam & patrimonium in discrimen adduci, multoties obseruatum esset, sublati omnino è Rep. fuere. Quia & Tiberius ipse, qui illis tantum tribuerat, omnes vna die occidi iussit, referente Dione *lib. 58.* & Titus omnes vrbe expulit, testimonio Xiphilini *in illo.* Antoninus Pius illos omnes extinxit, teste Spartiano *in illo*, & Eusebio *hist. Eccles. lib. 4. c. 9.* De Opilio Macrino Capitolinus *in illo*, & Herodianus *lib. 5.* sic scribunt: *Delatores autem & serui omnes, qui Dominos detulerant, patibulo suffixi, totaq; Vrbs, atque adeo Romanum Imperium sceleratis hominibus perpurgatum, partim supplicio affectis partim exilio multatis.* Sed & Pertinax, authore eodem Herodiano *lib. 2.* Delatores vrbe exegit, & vbi inuenirẽtur, puniri imperauit. Gordianus item omnes exilio affecit, testimonio eiusdem Herodiani *lib. 7.* Aurelium Cæsarem idem præstitisse scribit Eusebius *lib. 4. Hist. Eccl. c. 19.* Capitolinus de M. Philosopho ita scribit: *Calumniis quadruplatorum intercessit, apposita falsis delatoribus nota.* Aurelianus Seuerus eos maxima seueritate persecutus est, teste Vopisco *in eo.* Traianus eos omnes nauibus impositos sine remis & velis naufragio exposuit, teste Plinio *in illius Panegy.* Isocrates *in orat. 15. de permut.* tradit in hosce leges maiores pœnas indixisse, quam in cæteros delinquentes. Arist. *6. Polit. c. 6.* monet publicas accusationes quam rarissimas esse oportere in Repub. magna pœna constituta in falso accusantes. In eosdem inuehitur Cic. *2. Offic.* inquiens: Duri hominis, vel potius vix hominis videtur inferre periculum multis; id enim tum periculosum ipsi est, tum sordidum ad famam, committere vt accusator nominetur. Non negãdum quidem, necessarios esse accusatores in scelestorũ odium, & terrorem, at hi cum temperamento admittendi, nec facile eis credendum. Ob id recte cauit Constantinus Imperator, *l. penultima, de delator. lib. 10. Cod.* ne quisquam

Delator esset priuatus, & ne sine aduocato fisci vlla delatio fieret. Et Suidas author est in verbo *Bulgari*, Crem Bulgarorum legislatorum sanxisse, vt accusator non audiretur priusquã vinctus vel quæstioni exhibitus examinaretur. Emissarios istos ὠτακούστας vocant Græci, & πραγμογεῖς. Plutarchus περὶ πολυπραγμοσύνης ait, à Tyrannis inuectos, quibus omnia nosse necesse est. Vnde Amm. Marcell. *lib.* 14. refert, temporibus Galli Cæsaris, quibus crudeliter omnia gerebãtur, ob eius vxoris sæuitiam excogitatum esse, vt homines ignoti, vilitate ipsa parum cauendi, ad colligendos rumores per Antiochiæ latera cuncta destinarentur, relaturi quid audirent, iisque peragranter & dissimulanter cœtibus honoratorum assidendo, quæ audierant, per posticam postea ad Imperatorem admissi referebant, plura fingentes etiam mala & audita duplicantes, ita vt tunc parietes etiam solum conscii arcanorum timerentur. Dicti autem emissarii, eo quod ad inquirendum extra mitterentur, vnde Mandatores. Suet. *in Tito, cap.* 4. Delatores & mandatores coniunxit; & Iurisperitis mandator dicitur, qui mandat alicui, & instruit eum ad accusationem, *l.* 2. §. *Diuus, l.* 22. 23. 24. *D de iure fisci*. Cuius meminit etiam Harmenopulus *lib.* 1. *tit.* 5. Μανδατόρῳ τῷ ὑπουργήσαντι εἰς τὴν τοῦ πράγματος καταμήνυσιν.

ÆL. LAMPR. IN HELIOGABALO.

Salambonem etiam omni planctu & iactatione Syriaci cultus exhibuit, omen sibi faciens imminentis exitii.

VEnerem antiquorum Deam multis nominibus appellatam apud scriptores obseruamus; Nam Cypris, & Cypria Dea ab Homero, & aliis. Verticorda à Val. Max. *lib.* 8. c. *vlt.* Aphrodite ab Hesiodo & Platone. Ab Assyriis Melitta ex Herodoto *lib.* 1. *Clio*. Ab Arabibus Alitta, ex eodem Herodoto ibidem. A Græcis Pitho, ex Plutarcho *in Probl. c.* 1c Ab Eleis Vrania, ex Pausania *in Atticis, in Eleis, & Bœoticis*, & Luciano *in Amoribus*. A Scythis Arginipata, ex Strabone *lib.* 4 A Cypriis Barbata, ex Macrobio *lib.* 3. *Saturnal. c.* 8. Et calu quoque dicta; ex Lactantio *lib.* 1. *Diuinarum Institut. c.* 20. E Armata, ex eod. ibid. & Pausania *lib.* 3. & Pandentans, ex Pau sani

ſania *lib.6.& 9.*& Theocrito *in Epigram.* & aliis. Apoſtropha ab eodem Pauſania *lib.9.* Callipygos ab Athenæo *lib.12.c.32.* A Perſis quoque Mitra, ex Herodoto *in Thalia,* & Statio *lib.1.Thebaid.* Poſtremo Salambonem appellauere Babylonii, vt teſtatum reliquit Macrobius, cui ſacra faciebant, Adonia dicta, in quibus deplorabant Adonidis interitum, de quibus Ammianus Marcell. *lib.22.* per hæc verba: *Euenerat iiſdem diebus annuo curſu completo Adonia celebrari ritu veteri, amato Veneris (vt fabulæ fingunt) apri dente ferali deleto.* Ardentiſſimos autem in Adonidem Veneris amores deſcripſiſſe Ouidium *lib. Metamorph.10.* omnibus notum eſt. Iure itaque hoc loco inquit Lampridius, ex celebratione horum ſacrorum cum planctu omen ſibi feciſſe Heliogabalum imminentis exitii.

ÆL. LAMPR. IN HELIOGABALO.

Nupſit, & coiit, vt & pronubum haberet, clamaretq; concide, magire.

HEliogabalus Zotico nubens pronubum habuit, qui clamaret *Concide, Magire,* hoc eſt, *cæde, macta,* qui enim virgini nupturæ pronubi præibant, eamque in mariti domum deducebant, ac concomitabantur, maritum in nubentis concubitum incitabant, ac futuræ coniunctionis veluti claſſicum canebant, ex Donato in illud Virgil. 4. Æneid.

— Prima & tellus, & pronuba Iuno
Dant ſignum.

Et 7. eiuſdem.

Et Bellona manet te pronuba.

Et Claudianus de raptu Proſerpinæ *lib.1.* pronubam flammam dixit, quæ ætate maturas virgines, ad nuptias & con[illegible] incitat. Fuiſſe etiam pronubarum officium nouam [illegible] collocare, colligimus ex Catullo in Epitha[illegible] Manlii:

[illegible] bonæ
[illegible] fœminæ collocate puellulam.

[illegible] in Eunuch. Actu 5. Scena 5.

[illegible]de illum in lecto collocant.

Quum itaque pronubæ collocabant sponsam in lecto, incitasse maritum in sponsæ congressum coniiciendum, ob id Heliogabali pronubus clamabat, *concide, magire*, hoc est, *incide, macta*, quia virginibus in primo cum viro cógressu membranula illa Hymen dicta virginitatis signum disrumpatur, ac sanguinis fluor appareat μαγειρεύειν enim Græcis *mactare* dicitur. Potest etiam illud verbum *concide*, applicari Zonæ illi, qua noua nupta circumcingebatur, quæ à viro nuptiarũ die soluebatur, vnde pronubus Heliogabali coitum festinãs, non Zonæ solutionem, sed incisionem præcanebat, & mox mactationem, id est, deflorationem. De huiusmodi Zona Varro in Gerunto didascalo apud Nonium Marcellum, vbi de cingulo loquitur, & Festus Pompeius lib. 3. Catullus Epigram. 2.

Quod Zonam soluit diu ligatam.

Et Epigram. 62.

Nec quærendum aliunde foret neruosius illud,
Quod posset zonam soluere virgineam.

Et Horatius in Ode 30.

Et solutis Gratiæ Zonis.

Et Musæus, ἐσδ' αὐτίκα λύσατο μίτρην, id est, *hic vero statim soluit fasciam.* Et Homerus libro Odyss. 11. λῦσεν παρθενικὴν ζώνην, id est, *soluit virginalem Zonam.* Et in Hymno concubitus Anchisæ & Veneris: λῦσεν καὶ οἱ ζώνην, id est, *soluit & illi Zonam.* Theocritus in Idyllio 20. λῦσε καὶ οἱ μίτρην, id est, *soluit & fasciam.* Et Pindarus *Olymp. Od. 6.* ait, Latonam deposita Zona punicea peperisse Apollinem & Dianam. Quæ vero Egnatius de coquo, μαχαίρᾳ Græci appellato proponit *in suis Annot.* nihil ad rem facere mihi videntur.

ÆL. LAMPR. IN HELIOGABALO.

Primus deinde mensas & capias argenteas habuit, primus etiam cacabos, vasa deinde centenaria argentea sculpta, & nonnulla schematibus libidinosissimis inquinata.

CEntenarii dicuntur Iurisconsultis, qui in cétena dignitate, de qua passim in C. Theodos. gradum in schola agentium in rebus tenebant, *l. 1. C. de lucris aduocat. lib. 12.* & alibi

alibi etiam pluries in rescripto Constantini, vbi: *Si quis à ducenariis, vel centenariis, vel fisci Aduocatis lesum se esse cognoscit, adire iudicia, & probare iniuriam non moretur.* Centenarios interpretatur Turnebus *libro 29. cap. 16.* qui centesimam hæreditatem exigebant. Centenarii quoque liberti *in l. Papia* vocabantur, qui centum millium sestertium habebant, *l. si libertus, D. de iu. patrona. & §. postea, Instit. de success. libert.* Et Hotom. libertos qui non vt olim centum millia sestertiorum, id est, mille aureos possiderent; sed accisis Imperii Rom. & libertorum facultatibus centum aureos locupletes eodem in numero haberentur. Et *in l. quoniam venditorum*, adnotauit Alciatus *in annot. in tres posteriores lib. Codicis.* Centenaria esse ornamenta, quæ equorum pectoribus affigebantur; quamuis Suidas numismatum quantitatem dixerit. Centenarii quoque olim dicti sunt, qui centum millibus æris censi erant, *ex Liuio libro primo, & Plinio libro trigesimotertio.* Verum hæc nihil ad vasa. Quare quis existimare posset, vasa centenaria dicta ea, quibus in cœnis centenariis appellatis, vterentur antiqui; cui sententiæ suffragari videtur Septimius Florus in Apologetico: *In centenariis cœnis damnas ob centum sestertiorum impendium, quando & in lances etiamnum totas producerentur metalla.* Verum aduersus stat authoritas Tertulliani *in Apologetico, capite 6.* & Festi Pompeii *libro 3.* scribentium, quod cœnæ centenariæ dicebantur, in quibus lege Licinia non plus centussibus præter terræ nata impendebantur, id est, centum assibus; qui erant breues nummi ex ære; Quod & Macrobius confirmat *libro 3. Saturnal. cap. 47.* inquiens: *Tamen Fannia lege id cautum; ob id Licinius Poeta centussim hanc cœnam vocauit. Fanni centussisque misellos.* Vtraque lege, scilicet Fannia & Licinia, idem sancitum tradit Gellius *lib. 7. cap. 24.* Quamobrem si huiusmodi cœnæ, frugales non opiparæ erant. Et Heliogabalus centenaria vasa immodico luxui addidit; non ergo à cœna centenaria, vasa centenaria denominata. Cœlius Rhodig. *lib 28. c. 39.* à pondere ita dicta centenaria vasa existimat, quod scilicet centũ pondo argenti constarẽt; quod & Egnatius *in Annot.* confirmat; Alii vero à cõtinentia, centenaria dicta censet, quod centum pondo continerent.

Quemadmodum & milliaria vasa Catoni *de re rust. 2. cap. 4.* & Columellæ *lib. 9.* & Palladio *lib. 1.* Ita & porticus milliares; quorum meminit Suetonius *in Nerone, cap. 31.* Milliarenses vocauit Vopiscus *in Aureliano*, mille passuum mensura, seu vt alii, pedum, constitisse fatentur omnes. Quæ omnes sententiæ etsi sustineri facile possint, nihilominus veriorem censemus, quam nos excogitauimus. Centenaria scilicet dicta vasa, quæ magna essent, & ingentia; ita & hodie apud nos vasa illa marmorea ingentia ad oleum seruandum qualiscunque sint capacitatis, *centenari* vulgari appellatione dicuntur. Eodem & sensu Varro *de re rust. lib. 3. cap. 3.* Apros milliarios dixit in hæc verba: *Et non pluris nunc tu à villa illic natos veteres lanio vendis, quam hic apros milliarios emit.* Et Seneca Epist. ad Lucill. 19. *Tunc te admirari quum contempseris necessaria, non magnam rem facis; quod viuere sine recto* (vel vt alii legunt, *sine Regio*) *apparatu potes; quod desideras milliarios apros, nec linguas Phœnicopterorum, & alia portenta luxuriæ, iam nota animalia fastidientis.* Quibus in locis per apros milliarios magnos, & in sua specie maximos intelligi non dubito. Quis enim vnquam mille librarum aprum vidit? nemo sane.

ÆL. LAMPR. IN HELIOGABALO.

Et masticatum, & puleiatum, & omnia hæc, quæ nunc luxuria retinet, primus inuenit.

COElius Rhodiginus *lib. 28. cap. 7.* legit *polentatum*, à polenta scilicet deriuatum. Cui quoque assentitur Egnatius *in Annot.* verum eorum sententia à ratione valde aliena, siquidem polenta & polentatum inter esculenta reponuntur, non inter poculenta, quorum series textus meminit, nam puleiatum, masticatum, & rosatum potionum genera fuisse, intelligendum constat; subdit enim Lampridius: *Nam risatum ab aliis acceptum pinearum etiam attritione odoratius reddidit.* Deniq; hæc genera poculorum antè Heliogabalũ non legũtur. Et rursus inferius: *Condito piscinas, & solia temperauit, Rosato atq; Absinthiato vulgus ad bibendum inuitauit, & ipse cum populo tantum bibit, vt in piscina eum bibisse intelligeretur, viso quod*

vnus bibisset. Et idem author in Alexandro Seuero: *Frigida semper vsus est, æstate vino cum Rosa condito, quod quidem solum ex diuerso genere Heliogabali tenuerat.* Legendum itaque *puleiatum* à pulegio herba odorata, ex qua potionis genus illud parabatur, sicuti ex rosis rosatum, ex absynthio absynthiatum, & similia. Nec obstat, quod olus illud pulegium appelletur, vnde dicendum *pulegiatum*, & non *puleiatum*, siquidem legitur vtroque modo, scilicet *pulegium* & *puleium*. De priori lectione nemo ambigit, de secunda testis est Cicero *lib. de* Diuinat. ita scribens: *Nam & masculorum iecuscula bruma dicuntur augeri, & puleium aridum florescere ipso brumali die.*

ÆL. LAMPRID. IN HELIOGABALO.

Barbas sane Mullorum tantas iubebat exhiberi, vt pro Nasturciis, Apiastris, & Falcearibus, & Fœnu Græco exhibere plenis fabatariis & discis.

TVrnebus *Aduers. lib.* 24. *cap.* 4. legendum putat: *Et pro nascentis apiastri fasce laribus, & fœnu Græco, &c.* Qua in re, pace doctissimi viri dixerim, ipse toto errat cœlo. Nam ad demonstrandam portentosam Heliogabali, & insanam prodigalitatem in conuiuiis, inquit Lampridius, eum vice vilium epularum, quales Nasturtia, Apiastra, & fœnum Græcum, barbas mullorum copiosissimas exhibuisse. At quid ad rem istam, fasces apii nascentes laribus exhibuisse? Erroris autem causa fuit ignorantia significatus illius vocis *Facelaribus*, quam nos ex Græcis vocibus compositam existimamus, nempe ex dictione φακὴ, quod est *lens* seu *legumen*, & λαρὸς, id est, *dulcis*, vel *tener*, ita vt significet legumen seu lentem dulcem aut teneram, quod cibi genus vile sane cum nasturtiis, apiastris herbis, in quotidiano tamen vsu, vulgarique in mensis, connumerat & recenset Lampridius.

Fabatariis & discis. Profecto constat ex ipsomet textu, fabataria fuisse vasa magna, sed qualia essent ita dicta, satis obscurum est. Turnebus *lib.* 24. *c.* 5. lucem afferre conatus ait: *Fabataria intelligo vasa aut patellas, in quibus puls fabata ponebatur, & laribus offerebatur.* Suspicatus sum & aliquando *Gaba-*

tariis à Gabatis vasis legendum esse, sed id nimiæ audaciæ iure tribueretur. Quæ mihi sane haud improbantur. Sed quum nullibi, quod recorder, legerim, fabatam pultem laribus oblatam, haud in totum quiesco. Sed forte vir alioquin oculatissimus deceptus similitudine vocis; nam in Lemuralibus, id est, sacris, seu festo Lemurum, id est, laruarum nocturnarum, & imaginum terrificatione ex Nonio facta, nocte faba iaciebatur. Quod & Varro *lib.1.de vita pop. Rom.* scriptum reliquit, & Festus Pompeius *lib.6.* testatus est. De eisdem Ouid.lib.2.Fast.

Tum cantata tenet cum plumbo licia fusio,
Et virides septem versat in ore fabas.

Et Plinius *lib.18.cap.12.* de ea sic scribit: *Vel vt alij tradidere, quoniam mortuorum animæ sunt in ea, quoad causa parentando vtiq; assumitur.* Varro & ob hæc flaminem ea non vesci tradit, quoniam & in flore eius literæ lugubres reperiantur. In auspicando quoque auspices faba vsos, scribit ibidem Plinius, inquiens: *In eadem peculiaris religio; namq; fabam à frugibus referri mos est auspicij causa, quæ ideo refraria vocatur.* Et Macrobio Kalendæ Fabariæ sunt Iuniæ, quia hoc mense adultæ fabæ diuinis rebus adhibebantur. At vero cur vasa prædicta potius *fabataria* sint dicta, quam *fabaria*, non video; siquidem à faba fabariæ Kalendæ, & fabalia stipulæ fabarum. Et Varroni Pila fabaria, vas scilicet concauum ad fabam fresam pinsandam, à cuius similitudine lances forte concaui & patinæ patentes, fabataria dicta sunt, sicque potius legendum *fabariis*, quam *fabatariis.* Cogitabam quoque legi posse *Sabbathariis*; nam Hebræi Sabbatharii dicti. Martialis:

Quod ieiunia Sabbathariorum.

Iudæi vero in die Sabbathi nec cibum coquunt, nec mensam apparant, nec in eam dapes ferunt, sed anteriore die paratas ante Sabbathi ingressum in mensa collocant in totius diei cibum. Qua de re magnis vasis ipsis opus erat in id munus obeundum, quæ ab ipsis Sabbathariis forte *Sabbatharia* dicta, coniectura affirmari potest, quum nullam huius rei certam authoritatem habeamus. Possunt etiam dici fabataria à fabis, quod scilicet fabæ excoctæ in illis mensæ

appo-

apponerentur, sicuti Boletaria vasa boletis condiendis, seu accubantibus disponendis à boletis fungis dicta, alibi documus, &c. De Disco alio in loco plura diximus.

ÆL. LAMPRID. IN HELIOGABALO.

Canes iecinoribus anserum pauit.

HEliogabalus canes iecinoribus anserum pauit, inquit Lampridius. Et rursus: *Psittacis atq. fasianis leones pauit, atq. alia animalia.* Et iterum: *Murenarum lactibus & luporum in locis mediterraneis rusticos pauit.* Quibus in locis clare patet, pauire ad satietatem vsque, pascere significare, à verbo *pauio* antiquo, quum tamen communi in significatu accipiatur pro *ferire, percutere, tundere.* Cic. 2. de Diuinat. *Sed quia quum pascunt, necesse est aliquid ex ore cadere, & terram pauire.* Cato cap. 18. *Testa arida pauimentum struito, vbi structum est, pauito, fricatoq. oleo perungito, vti pauimentum bonum fiet.* Et Col. lib. 1. cap. 6. *Pauitumq. solum habeant, ne humorem transmittant.* Verum illud obseruandum, hoc verbo *pauire* non absolute de quocunque animante pascendo vtplurimum accipi, sed potissimum de bestiis & animalibus, quæ in solo cibum capientes, quodammodo terram ferire ore vel rostro videntur, quod ex superius dictis palam fit. Apud Virgilium Bucol. Eclog. 1.

Ite meæ quondam felix pecus, ite capellæ,
Non ego vos posthac viridi proiectus in antro,
Dumosa pauere procul de rupe videbo.

Non enim *pendere*, vt alii, legendum, lectio ipsa ex se demonstrat. Nec obstat, quod Lampridius eodem verbo vsus fuerit in pascendis rusticis, qui in terra non comedunt, vti cætera alia irrationalia; nam respondetur, quod rustici animalia sunt media inter bruta & homines, plus rationis expertes, quam rationis capaces, quod norunt illi, qui malo suo genio acti, cum illis conuersari coguntur, quod ioco sit dictum. Nam & exemplis mox dicendis, & ad homines transferri patebit quandoque; Hoc enim verbo vsus est in pascendis hominibus, Am. *libro vigesimo quarto*, cum tamen bestiis cibantur, seu brutis edi solitis, vti in hæc verba: *In*

quo loco greges ceruorum plures inuenti sunt, quorum alij confixi missilibus, alij ponderibus elisi remorum, omnes pauerunt. Tacitus *lib. Hist.* 3. de morte Blæsi à Vitellio patrata, se pauisse oculos spectata inimici morte iactauit. Liuius *lib.* 33. *de proceribus Carthaginensium* inquit: *Tum vero istis, quos pauerat per aliquot annos publicus peculatus.*

ÆL. LAMPRID. IN HELIOGABALO.

Pisum cum aureis, Lentem cum cerauniis, Fabam cum electris, Orizam cum albis exhibens, albas praterea in vicem piperis piscibus & tuberibus conspersit.

QVum obseruassem apud Plinium *lib.* 19. *cap.* 5. Ceraunium in Thracia fungi genus esse, ab Athenæo *libro* 2. Istion dictum, & antecedentem clausulam, *sumina aprugna cum suis bulbis*, id est, papillæ suis lactentis salitæ: nam antiqui aprugnum aprinum dixere, ex Plinio lib. 18. cap. 31. *cum suis bulbis*, id est, condimento ex bulbis, allio scilicet, cæpa, ascalonia, aut id generis bulbo, in eam veniebam sententiam, Ceraunia tubera esse, ita & aurea, electra, & alba à colore ita dicta, quibus legumina illa condiret Heliogabalus; sed quum statim subdat Lampridius: *Albas praterea in vicem piperis piscibus & tuberibus conspersit*, inconuenireque tubera tuberibus condire, intimius rem perscrutari cœpi, ac sententiam mutare. Siquidem hæc omnia gemmas & pretiosa fuisse cognoui, quibus Heliogabalus vilia legumina permisceret, luxurians nouis inuentis semper: miscebat enim aureos pisis, ceraunia lentibus, quæ gemmæ species sunt, ex Plinio, *lib.* 37. *cap.* 9. Sic, Ceraunia coruscare, dixit Tertullianus *lib. 6. de habitu muliebri*; habet enim intus stellam coruscantem, vt ait Zeno. De eisdem *in l. fin. §. species, D. de public. & vectig.* Iurisconsulti verba faciunt.

Fabam cum electris. Electra autem pretiosa esse constat. Nam electri triplex genus est. Primum gummi species omnibus notissimum. Secundum metallicum, id est, aurum, cui quinta portio argenti arte est immixta, quod est factitium. Tertium naturale, id est, à natura ita generatum, &

hoc

hoc magis pretiosum. De quo *lib.33.cap.4.* Plinius, & Pausanias *lib.1.* & Iurisperiti *in l.7. §. voluntas, D. de acquir. rer. dom. l.4. D. de leg. 1.* & fuse Isidorus *lib.15. Etym. cap.23.* Et in sacris paginis in Ezech. cap.1. *Quasi species electri.* Et 8. *Quasi aspectus splendoris & visio electri.* Ex huiusmodi electro parabantur nummi *electri* dicti, de quibus Lampridius in Alexandro: *Alexandri habitu nummos plurimos figurauit, electreos aliquantos, sed plurimos tamen aureos.* Parabantur & vasa, quorum Iuristæ *in l.32. §. Neratius, D. de auro & argento legato* meminere. Lampridius ipse de eodem Heliogabalo inquit: *Scoba auri porticum strauit, & argenti, dolens, quod non posset & electri.* Ex quibus electrum auro & argento pretiosius fuisse constat, electrum, inquam, naturale.

Orizam cum albis. Gemmæ albæ dictæ plures erant, quarum meminit abunde Plinius loco citato. Illud autem notandum, cum coloribus rebus pretiosis coloris consimilis legumina permiscuisse Heliogabalum. Sic idem Lampridius paulo infra scribit de eodem: *Miscuit gemmas pomis ac floribus.* Possumus etiam interpretari eadem legumina vasis ex auro, electro, & ceraunijs, albisque gemmis constantia propinasse; nam infra idem Lampridius ait: *Parauerat & in Ceraunijs, & Hyacinthis, & Smaragdis venena, quibus se interimeret, si quid grauius immineret, dicens, etiam suam mortem pretiosam esse debere.*

ÆL. LAMPRID. IN HELIOGABALO.

Sed vere ad sortem Scenicos vocauit, quum & canes mortuos, & libram bubulæ carnis haberet in sorte, item & centum aureos, & mille argenteos, & centum Folles æris, & alia talia, quæ populus tam libenter accepit, vt eum postea imperare gratularetur.

Præter communissimum follis significatum, id est, instrumentum, quo aer attrahitur & emittitur ad ignem excitandum, accipitur etiam pro vtre seu sacco. Sic Liuius lib. 5. scribit: *Eques folliculis in castra frumentum veheret.* Et Vegetius lib. 2. cap. 20. ait: *Ex disciplina militari decem folles* (hoc est, decem sacci) *per cohortes singulas exponebantur, in quibus militum*

militum pecunia condebatur. Ita apud Iurisconsultos *in l.82 D. de condit.& demonstrat. & l.1. C.The.si quis pecu conflau.* follis & crumena, marsupium, seu sacculus pecuniæ. Sed in hoc sensu minime intelligendam hanc vocem constat, siquidem Lampridius centum folles æris opponit centum aureis,& mille argenteis, hoc est, exiguam pecuniæ quantitatem magnis, quales iam diximus, sicuti & paulo antea in sortibus conuiualibus opposuit decem camelis, decem muscas, decem libris auri, decem plumbi, decem struthionibus, decem oua pullina, vt vere sortes essent, & tentarentur fata; Follem autem æris, exiguum & minimum nummusculum fuisse, colligimus *ex l.2. & 3. C.The.quo.appell.non recip.& l.2.C.de præt.lib.12.& l.3 C de suar.* Et apud G.Harmenopolum, vel potius Iustinianum, *in lib.* περὶ νόμων γεωργικ. *tit.2.* quod pariter docet Brissonius *in l.3. C. Th.* Moscophobus φόλλεις interpretatur ὀβολοὺς, quod & Suidas fecit. Hesichius minimum nummum fuisse tradit. Quibus concordant Eusebius *lib.10.hist.Eccles.* & Eustathius *lib.1.Iliad.* Zonaras *tomo 3.* & Cedrenus, vbi de Leone Conone. Vilissimum itaque numini genus fuisse follem, sicuti & obolum, & Romanis *sextula*, & *teruntiares.* Follerales & terentiareos legimus apud Marcellinum Comitem *in Chron.* sed mendose,& respondendum mea sententia, *folles & teruntios.* Verum iis dictis Auth. nonnullæ antiquorum scriptorum obstare videntur, ex quibus coniicere licet, hunc nummum maioris pretii olim fuisse. Prima est Eusebii *lib.hist.Eccles.10. c.6.* vbi habet, Constantinum Cæsarem tria follium millia in Ecclesiis impartienda donasse; Quod sane exiguum donatiuum fuisset, si folles adeo vilis nummus extitisset. Præterea paucula certe pœna temerariæ appellationi imponeretur, mulcta follium triginta, *ex l.2 & 3.C.quor.appell.non recip.* Sicuti & in legibus Georgicis *tit.4.* Agricolæ fodiendi tempore ligonem furanti,& *l.10 eiusdem tit.* furto subtrahente aratrum, vomerem vel iuga, pœna 12.follium exigua admodum fuisset, si minimus nummus adeo fuisset follis, vt diximus. Nec Plaut *in Epid.* pecuniosum hominem follitũ appellasset, si follis adeo exilis nũmusculus fuisset, cum ait:

At ego follitum hominem ductitabo.

Adhæc quum tributi genus quoddam à follibus, qui persoluebantur, follis appellaretur etiam, quemadmodum obseruamus *in l.2.C.de prat.& hon.prat.* vbi Imperator huiusmodi collationem omnino iubet aboleri. Quomodo Zozimus *lib* 2.vbi de Constantino loquitur, iure scripsisset: *Habebat descripta clarissimorum virorum patrimonia, quibus & tributum imposuit: quod ille follem nuncupauit, quibus fane collationibus vrbes exhausit.* Quibus sic satisfaciendum putamus; Folles ex materia qua conflati erant minoris vel maioris pretii extitisse, minimi quidem ferrei, quales obseruamus apud Eustathium Homeri interpretem loco citato, vbi, si Græca Latina reddamus, inquit: *Obolum appellabant laminam quandam ferream.* Et mox: *Tales autem oboli (vt credi par est) sensim leuiores ac tenuiores facti, posteriores item exiliores folij instar atq; (vt ita dicam) superficiarios obolos fecerunt, qui folles appellantur.* Maioris aliquantulum pretii fuisse æreos folles ferreis censendum, quorum hoc loco meminit Lampridius. Hos longe excessisse argenteos folles, non ambigendum; quorũ meminisse Epiphanium existimamus, Græce scribentem, quæ nos breuitati studentes, tantum Latine apponimus: *Follis (inquit) quod etiam Talentium vocatur. Est autem duplex, quippe ex argenteis duobus compositum, & fiunt ducenti octo denarij, & folles, duo minuta secundum denarismum, non autem secundum argentismum.* Maioris pretii demum fuere folles aurei, quorum mentionem haberi *in l.1.& 3. C.Theod. quor.appell.non recip.* arbitratus est Pandulphus Prateus *in suo Iuris Lexico.* Addamus & forte follis pondus pro temporum diuersitate variasse. Quibus sic se habentibus, facilis est responsio, si statuerimus, orationes in oppositum adductas interpretandas esse de follibus aureis & argenteis, non de æreis vilissimis nummis. Tributum vero follis nomine ab Imperatoribus donatum, non quod exiguum esset, sed quia ad populi odium præcauendum, exiguum re, sicuti erat nomine, existimari iubebant.

Æ L.

ÆL. LAMPRID. IN HELIOGABALO.

Fertur in Euripis vino plenis nauales Circenses exhibuisse, Pallia de Oenanthio fudisse.

MIrum profectò, quantum in huius loci explicatione hallucinatus sit Egnatius in suis annotat. dum scribit: *Corrupta lectio, & saniosa, quam ita restituas; Pallia vino Oenanthio fudisse, id est, Maronco vino, ex Philostrato ab Aenantho Maronis patre.* Plinius *lib.14.cap.16.* vini Oenanthini meminit in hæc verba, de vinis factitiis tractans: *Fit è labrusca, hoc est, vite syluestri, quod vocatur Oenanthinum, flores eius libris duabus in musti cado macerati post triginta dies mutantur.* Qua de re quum Lampridius scribat, Heliogabalum in Euripis vino plenis nauales Circenses exhibuisse, subdens statim, pallia de Oenanthio fudisse, iure suspicandum, de vino Oenanthino intelligendum. At quæso, quæ gratia, quis luxus in perfusione palliorum vini Oenanthini. (Hæc enim verba seiunctim legenda constat, quum etiam addat Elephantorum quatuor quadrigas in Vaticano.) Rectius itaque intelligendum de vnguento *Oenanthino* dicto, odorato quidem, de quo Plinius *lib.13.cap.1.* vbi de vnguentis odoratis ita scribit: *Oenanthinum in Cypro maxime laudatum, deinde in Aegypto, præpositum postea Adramiteo.* Ita autem appellatum ab Oenanthe, hoc est, flore labruscæ, Græce οἰνάνθη, id est, *labrusca florens seu vitiflora*, de qua idem Plinius *lib.12.cap.28.* & *vltimo illius libri*, in hunc modum: *Eòdem & Oenanthe pertinet; est autem vitis labrusca vua, colligitur cum flore, quum optime olet, siccatur in vmbra, substrato linteo, atq; in cadis conditur.*

ÆL. LAMPRID. IN HELIOGABALO.

Illud sane mirum videtur, quod dicitur ab eo factum, vt de croco sigma strauerit, quum summos viros rogasset ad prandium, pro eorum dignitate se dicens fœnum exhibere.

IOan. Baptista Egnatius *in suis annotat.* inquit: *Sigma veteres sellam in formam S litera constantem dixere, spiris inuolutam,* de qua

de qua Martialis & Sidonius meminere. Rhodig. *lib. 12. c. 18.* scribit: *Lego non semel apud Lampridium sigma pro dieta positum, siue stibadio, siue cœnatione.* Et paulo post: *Et pro ingenij captu sigma dici posse videbam ab eius elementi titulo, qui foribus superpositus foret, qua nota discubituris silentium indici videbatur, vt à conuiuio surgentes, si quid forte licentius obloquutus foret quispiam, volentes obliuiscerentur.* At sigma nec sellam nec cœnationem fuisse, ex præsenti loco colligimus, siquidem ait Lampridius: *Vt de croco sigma strauerit, quum summos viros rogasset ad prandium pro eorum dignitate se dicens fœnum exhibere.* Ex quibus manifestum fit, sigma mensam fuisse non sellam. Et paulo post: *Habuit & hanc consuetudinem, vt octo caluos vocaret ad cœnam, item octo luscos, item octo podagrosos, octo surdos, octo nigros, octo longos, octo pingues, quasi capi non possent vno sigmate, vt de his omnibus risum citaret.* Et iterum: *Primus denique inuenit sigma in terram sternere, non in lectulis, vt à pedibus vtres per pueros ad reflandum spiritum soluerentur.* Ex quibus palam fit, sigma mensam fuisse vltra octonatium numerum conuiuarum non capiens. Quod manifestum etiam fit ex Martiale scribente lib. 14.

Accipe lunata scriptum testudine sigma,
Octo capit, veniat quisquis amicus erit.

Et alibi:

Septem sigma capit, sex sumus adde Lupum.

Ex quibus colligimus etiam, sigma fuisse mensam incuruam & lunaris formæ. S enim ex duabus semilunis opposite incuruatis consistere oculata fide probatur; & talis formæ fuisse mensam sigma dictam existimandum; nam *testudine Lunatam* incuruaturam ad Lunæ figuram interpretamur. Huiusmodi mensam alibi idem Martialis *Hexaclion* vocauit, id est, sex capiens conuiuas, inquiens:

Et testudineum mensis quater Hexaclion,
Ingemuit atrio non satis esse suo.

Huiusmodi autem mensæ forma commodissima erat, cum in curuaturis illis binis sedentes conuiuæ mutuo se respicere possent, & alioqui cum diætariis seu mensæ seruientibus, nullo impedimento obstante, à parte conuexa mini-

ſtrantibus. Hæc habui, quæ in re perdifficili adnotarem, & in qua recentiores ſcriptores non modo ſobrii, ſed propemodum ieiuni fuere.

ÆL. LAMPRID. IN HELIOGABALO.

Romanorum ducum primus publice exhibuit Hydrogarum.

GArum cum aqua hanc vocem ſignificare, nemo literarum Græcarum gnarus inficiari poteſt; Garum vero ſalſamenti genus fuiſſe antiquis, omnes tradunt, at quale, perpauci ſcriptum reliquerunt. Col. *lib.6.cap.9.* inquit, eſſe liquamen piſcium ſaxatilium & minutulorum vel ſcombrorum. Plinius *lib.31. cap.7.& 8.* clarius rem aperit: ait enim, de ſale verba faciens: *Aliud etiamnum liquoris exquiſiti genus, quod Garon vocauere, inteſtinis piſcium, & ceteris, quæ abijcienda eſſent, ſale maceratis, vt ſit illa putreſcentium ſanies: Hoc olim conficiebatur ex piſce, quem Græci Garum vocant. Hunc è Scombro piſce laudatiſſimum in finibus Carthaginis Spartariæ & cetariis, & Sociorum appellatur.* Et paulo poſt de eodem: *Cœpit tamen & priuatim ex inutili piſciculo, minimoq; confici.* Cæl. Aurelianus Siccenſis *in 2. Cronion lib.* ait, Garum eſſe liquorem confectum ex piſce Siluro. Ex Thynno quoque confectum, colligitur ex Martiale *in Xeniis*, vbi de muria non ſpecifice, ſed generice, garum etiam comprehendens, verba faciens, ait:

Antipolitani fateor ſum filia Thynni,
Eſſem ſi Scombri, non tibi miſſa forem.

Ex Apua piſciculo quoque factum garum, teſtatur Plinius, de quo Auſonius in Epiſt.

Iam patinas implebo meas, vt parcior ille,
Maiorum menſis Apuarum ſuccus inundet.

Dioſcorides *lib 2 c.31.* non ſolum ex piſcibus ſale maceratis, ſed & ex aliorum animalium carnibus ſalitis fieri tradidit; Quo loco non de vero garo, ſed de omni ſalis liquamine ſeu muria, abſolute locutum, dicendum. Idem Plin. *lib.9. c.17.* liquamen & fluidum quid fuiſſe teſtatus eſt, de mullo piſce verba faciens; nam ita ait: *M. Apitius ad omnem luxum ingenio*

ingenio mirus, & in sociorum garo (nam ea quoq; res cognomen inuenit) necari eos praecellens putauit; atq; ex iecore eorum alicem excogitare prouocauit. Idem quoque testatum reliquit Constantinus Caesar author Graecus, seu quicunque ille fuerit, γεωπονικῶν *lib.* 20. Garum vero seu Hydrogarum & Eleogarum gari species fuisse constat, & per consequens plures: Namque Plinius loco citato 31.*lib.* ita scribit: *Transiit deinde in luxuriam, creueruntq; genera ad infinitum, sicuti garum ad colorem mulsi veteris, adeoq; dilutam suauitatem, vt bibi possit. Aliud vero ad castimoniarum superstitionem etiam sacris Iudaeis dicatum, quod fit è piscibus squammam habentibus* (ita enim legendum puto, non *squamma carentibus*) horum namque vsum Iudaeis interdictum, notissimum est. Gari dulcis meminit Galenus *libro primo de alimentorum facultatibus, capite primo.* Acidi vero gari *lib.* 5. *de compositione pharmacorum secundum locos, cap.* 9. Et gari cathartici *lib. de Dynamidiis*, qui tamen inter spurios recensetur. Praestantissimum eduliū, & pretiosissimum genus extitisse, ex hoc loco dignoscitur; Nam luxuriosissimus Heliogabalus, idemque in conuiuiis prodigalissimus, ni tale fuisset, loco mensae militaris (quae tenuis postea fuit sub Alexandro, vt in illius vita idem Lampridius testatur) haudquaquam eo vsus fuisset. Praeterea de eo Martialis *lib.* 13. ita scribit:

Nobile nunc sitio luxuriosa garum.

Adhaec Plinius *lib.* 31. *capite octauo*, de eodem ita ait: *Singulis millibus numum permutantibus congios pene binos. Nec liquor vllus pene praeter vnguenta maiore in pretio esse coepit, nobilitatis etiam gentibus. Laudatur namque Clazomene Garo, Pompeiiq; & Leptu, iam vero & Dalmatia.* Quod profecto mirum videtur. Nam Plinius loco toties citato, *cap.* 7. de flore salis scribens, inquit, illum odore ingratum, ceu gari; Si itaque odore ingratum, quomodo adeo à gulae deditis expetitum? Praeterea, si ex intestinis piscium caeteris abiiciendisque, & sale confectum, vnde illi pretium ingens? Addamus, à Plinio putrescētium saniem appellari; Et Columellam de illo loquentem dixisse, à piscium salsura exudare exsaniareque; & Graeci γάρον σηπεδόνα interpretantur, hoc est, putredinem

& macredinem. Præterea & Martialis *lib.7.Epigram.* de Papilio ita ſcribit:

Vnguentum ſuerat, quod Onyx modo parua gerebat,
Olſecit poſtquam Papilus, ecce Garum eſt.

Ex quibus colligitur, Garum quid fœtidum fuiſſe, quoniam Papilus odorans vas ex onyce lapide confectum vnguento plenum, ex ſolo olfactu & anhelitu reddidit vnguentum fœtidum, vt garum videretur; nam papilus ille cunnilingus erat. Adhæc Plato Comicus ſcribit, *ἐν σαπρῷ γάρῳ βάπτοντες ὑποπνίξουσί με*, id eſt, *in putrido garo ſuffocant me.* Quæ omnia illius vilitatem præ ſe ferunt. Quibus nos ſic ſatisfieri poſſe credimus; Garum ſcilicet liquamen ſimplex non multi pretii fuiſſe, ſed eo ad condimenta multa vſos priſcos, aliis tamen commixtis pretioſioribus, vnde cibi illi ſeu potus à gari ingreſſu, gari appellationem quoque ſortiti; quod palam fit: nam liquamini iſti aliquando aqua, aceto, vel oleo addito, Hydrogarum, Oxygarum, & Elogarum, quæ ſuauia profectò adeo guſtui minime fuiſſent, niſi cibus & potubus illis, præter garum, aquam, vel oleum, ſuauia alia & pretioſa fuiſſent commixta; Quod pariter probare poſſumus ex ipſomet Plinio loco toties adducto, ſcribente de ſale: *Conditur etiam odoribus additis, & pulmentarij vicem implet, excitans auiditatem, inuitansq; in omnibus cibis, ita vt ſit ex eo peculiaris intellectus inter innumera condimenta. Ita eſt in mandendo quæſitus garo.* Ex quibus ſatis conſtare arbitramur aſſertionis noſtræ veritatem. Non enim huius dubii ſolutionem accipiendam puto, quam Braſauolus *in com.lib.1.Hip.de rat.victus in acutis*, tradidit, inquiens: *In Gallia caſei quoddam genus probant, pedorem reddens, Italis ſupra modum diſplicet, eademq; multis in rebus ratio inuenitur*; Hæc enim ratio nullius eſt efficaciæ, ſiquidem antiquis omnibus probabatur garum, non Romanis tantum; Qua de re in noſtra dubii ſolutione perſiſtimus, concludentes garum duplici fuiſſe in differentia, quoad eſſentiam; Garum namque primum liquamen erat, ſeu liquor, quo vtebantur ad condienda cibaria, ſicuti nos vtimur butyro, oleo, porcina adipe liquata, & ſimilibus, & hæc materia

non

non erat odorata, nec maximi pretii. Sic cerebra animalium & oua garo conditi tradit Galenus *Comment.1.in Hippocrat.de victus ratione*,& ficus cum sale,aceto & garo, *lib.2.de aliment.facult.cap.8.* & fœnum Græcum ex garo, *libro eodem, cap.11.* Secundum, gari appellatione nuncupabant dapes nonnullas gustui delicatas, ex pluribus aliis constantes vna cum gari ingressu & conditura. Primum probari potest ex Plinii dictis superius allatis *lib.31.cap.8.* vbi inquit,bibi posse, & *lib.32.cap.vlt.* vbi ait: *Quidam putarunt garum esse oleum ex ceto & maioribus piscibus confectum.* Galenus & ipse *lib.1.de aliment.facult.*docet,multa garo intingi & madescere, vti lupinos,ac alia legumina.Paulus Ægineta *lib.3.*pro hæmorrhoidibus panem in garum infundit. Galenus idem quoque *lib.7.de simplic.medic.fac.* idem confirmat, vbi de colla seu glutine ex garo. Antiqui idem Medici in coxendicum doloribus,clysteres ex garo conficiebant; quamuis iure suspicari possimus, his in locis à Medicis accipi garum non pro liquamine piscium sapidissimo, sed pro simplici salsugine, in qua pisces saliuntur,seu sale condiuntur, vt diutius asseruentur.Sed quomodocunque garum, quo antiqui in cibariis vtebantur, vt diximus, conficiebatur ex piscium intestinis. Modum vero conficiendi docet Constantinus Cæsar *in Geoponico, seu de agricultura, lib.20.cap.45.*vbi binos illius conficiendi modos describit, quarum alteram confectionem gari à Bithiniis præparatam vocat, vnde *Garam Bithiniam* dictam. Alterius vero,quam vocat *liculmen*, ego reponerem *liquamen*,mendum in textu esse existimans,nisi Græcus scriptor voce Græca λυκύμιν nuncupasset. Ego ita appellatum puto voce composita à λύκος, quæ Græcis etsi communi significatione Lupum significet, nihilominus & instrumentum coquinarium designat, quemadmodum ex Pausania & Polluce docet Cælius Rhodiginus *lib.28.cap.2. & lib.29.cap.26.* nostris *Harpago* dictum, & altera voce ὅλμος,id est,pila vel mortarium, quibus instrumentis cum illa gari confectio pararetur, λυκόλμιν ideo vocatum, quæ vox postea à Latino interprete etiam recepta est. Sed cæteris excellentius garum sociorum dictum colligimus, ita

appellatum, quod ex Hispania, quorum populi socii P.R. dicebantur, excellens mitteretur garum; Scombri enim in Hispania,& præsertim in Insula Herculis,quæ & Scombria dicta, copiosi & pingues nascebantur, de qua Insula Strabo *libro tertio*, ex quibus pretiosius garum conficiebatur, cuius meminit Galenus *libro tertio de composit.medic.secund.loc.* vbi Archigenis pharmaca ad aurium dolorem refert, inquiens: *Garum Hispanum calefactum per strigilem instillato.* Hunc & nigrum appellauit idem author *libro eodem*, vbi remedia recenset ad vlcus depascens; ait namque: γάρυ μέλανος ῥωμαϊστὶ λεγόμενον σοκιόρων, id est, *Gari nigri sociorum appellati.* Ex quibus patere puto, hallucinatum Ioan. Langium *Epist Medicinal.* 59. vbi contendit dicendum, *Garum* non *sociorum*, sed *associorum*, eo quod *associj* dicerentur prodigi helluones, quorum catalogum recenset Vlpianus apud Athenæum *lib* 4.*Dipno.* & meminit quoque Psellus *de victus rat.* Quod pariter confirmare possumus ex Antonio Gallo,*Epist.libro ad Paulinum*, ita scribenre: *Quanto me affecit beneficio, non delata quidem, sed suscepta querimonia mea, Pauline fili, veritus displicuisse oleum, quod miseras,munus iterasti: addito etiam Muriæ Barcinonensis condimento cumulatius præstitisti. Scis autem,me id nomen muriæ,quod in vsu vulgi est, nec solere, nec posse dicere, quum scientissimi veterum & Græca vocabula fastidientes, Latinum in Gari apppellatione non habeant, sed quocunque nomine loquor, liquor iste sociorum vocatur.* Brasauolus loco citato tradit,Garum sociorum appellatum, quod bibuli consocii,ac vino dediti ad sitim irritandam, dum inuicem propinant, eo vterentur; Qua in re ipse damnandus,dum inuehitur in Georgium Merulam, causam assignantem nomenclaturæ huius,quam & nos superius adduximus. Concludamus itaque,Garum sociorum,nigrum & Hispanicum quoque vocatum. Describit Cæsar Constantinus loco citato etiam & confecturam gari αἱματίυ, hoc est,sanguinei,ex sanguine piscium, ex quo conficiebatur, appellati,de quo Martialis *in Xeniis* inquit:

Expirantis adhuc scombri de sanguine primo,
Accipe fastosum munera cara garum.

Ex

Ex quibus colligimus, hunc primarium dictum, eo quod conficeretur ex primo sanguine scombri, non ex intestinis & aliis piscium partibus abiiciendis, & de hoc intelligendum puto Pauli Æginetæ dicta *lib.3.cap.59.* vbi ad Hæmorrhoidas restringẽdas laudat panem purũ intinctum in garo primario, quem γάρον πρώτειον appellat. Garum quoq; arcanum vocatum reperio à Martiale *in Epigramm. ad Dextrum,* qui integrum aprum à se occisum Martiali dono miserat, quo inspecto, & culinæ futuræ sumptum reformidans, aprum simul cum Epigrammate ad Dextrum remisit, in quo ita scriptum legimus:

Sed coquus ingentem piperis consumet aceruum,
Addet & arcano mista falerna garo.

Cur vero arcanum vocauerit, varii varia scripsere. Nonnulli aiunt ita dictum, quod eo socii in compotationibus in loco secreto exercitis vterentur. Alii, quod ob perfectionem & excellentiam in loco arcano seruaretur, ne abriperetur ab aliquo. Alii demum aiunt, arcanum vocatum, quod in falerno permixtum falernus illi supernataret, ita vt eundem occultaret. Nos forte rectius existimamus dicendum, arcanum dictum, eo quod illius confectio & compositio Romæ ignoraretur, & in Hispaniis tantum excellens pararetur, indeque Romam conueheretur. Vnde Plinius *libro 32. capite 7.* de aurium vitiis agens, inquit: *Sunt qui laudant Gari excellentis sociorum cyathum*, addens particulam *excellentis*, quia sociorum Garus omnium erat præstantissimus.

Sed vnde digressi sumus reuertentes, illud postremo addimus, Garo in condiendis cibariis sapidissimis vsos antiquos, qui etiam ob id Gari nomenclaturam assequuti sunt. Quinimo & compositiones quasdam excellentes Garum appellarunt nonnulli, quamuis Garum minime recipientes, qualis est illa, quæ *libro 3. de medicamentis facile parandis* describitur sub inscriptione ista: *Confectio Gari Ioachi Martyropolitæ*, siue liber ille sit Galeni, siue cuiusuis alterius. Ita Oxygarum obseruamus apud Columellam, Moreti genus, tamen ab ipso factum. Moretum autem

Idem autem puto significare *Cupediarium & cupedinarium*, ambo à cupedia deriuati; Nisi per cupediarium interpretemur eum, qui lautiores dapes excogitaret, & in vsum traheret, ipseque perficeret, vel coquis conficiendas iniungeret, & mandaret, quo genere hominum, sicuti etiam popinariis, tabernariis, seplasiariis, lenonibusque, Heliogabalum præcipue oblectatum idem Lampridius testatum reliquit. Budæus *in annotat. in Pandect. ad tit. si mens. fals. mod. dix.* cupedipetas vocat iudices cupediis inhiantes, qui scilicet muneribus esculentorum & poculentorum lautiorum ad iudicia ferenda incitantur; vnde ait: *Qui litium finem ac ærumnarum exitum cupiunt à foro cupedinis in forum iudiciale conuolandum.* Tradit Ammia. Marcell. *lib.* 25. de Iuliano Imp. *Cui non cupediæ ciborum ex Regio more, sed sub columellis tabernaculi porticus cœnaturo pultis portio parabatur exigua, etiam munifici fastidienda gregario.* Et lib. 26. vbi de Procopio: *Igitur Cupediarum vilium mercatores, & qui intra Regiam apparebant.* Et lib. 30. *Cumque apponerentur exquisita cupediæ.*

ÆL. LAMPR. IN HELIOGABALO.

Odores Indicos sine carbonibus ad vaporandas Zetas iubebat incendi.

TVrnebus *Aduers. lib.* 24. *c.* 4. Zetas *diatas* interpretatur, inquit enim: *Vt pro διαπλούτως ἐξαπλούτως dicitur, & in Antonini Itinerario Zarrhytum pro Diarrhyto, & apud Cyprianum, Zabolum pro Diabolo, ita & Zeta pro Diata dici potest.* Addamus nos, quod Rhod. *lib.* 12. *c.* 18. adnotauit, in fragmentis Cæciliis Minutiani Apuleii *de Ortographia*, Diætam etiam Zietam dici, & præter Cyprianum, Hilarium, Ambrosium, Paulinum, Zabolum pro Diabolo, Zacynthum pro Diacynto, & Zaconum pro Diacono sæpe scripsisse, quam sententiam secutus Brissonius *de verb. sign.* 4. in quem perperam inuehi Torrentium *in Suet. Commentariis in Claudio*, *c.* 10. ex dictis constat. Est autem Diæta ædificium vel membrum domus, cœnationem & cubiculum habens. Plinius lib. 5. Epist. *Contra mediam fere porticum Zeta paulum recedit.* Ita & eam appellauit Iulius Pollux, Cœl. Rhod. loco citato hanc & ipse sequi

ſententiam videtur, meminitque ex Strabone, ab Antonio Alexandriæ Regiam Diætam extructam, quam Timonium nuncupauit, quod Timoniam ſolitariamque vitam poſt Actiacam calamitatem eſſet acturus. Tranquillus *in Claudio*, Diætæ Thermææ verba fecit. Et Lampridius *in Alex.* tradit eum ſtruxiſſe Diætas, quas Mammeas vocauit. Lucullus, Plutarcho tradente, Diætam ædificauit Apollinis nomine celebrem, vnde illud: *Cœnatur in Apolline.* Hinc Zetarii apud Paul. *lib 3. Sent. tit. 6.* iidem qui Diætarii dicuntur, *l. quæſitum eſt, §. idem reſpondit.* Plinius ſcribit vbi ſupra: *Eſt in hoc Zeta, dormitorium, cubiculum, quod die clamorem & ſonum excludit, iuncta que ei quotidiana amicorumq; cœnatio.* Alex. ab Alexandro, *Gen. lib. 5. c. 6.* ſcribit: *Zeta locus erat vnius cubiculi capax, Solem hybernum proſpectans, ita conſtructa, vt per heliocaminum vaporem acciperet. Erat enim cubiculum hybernum frigori accommodatum, quod nunc Sole, nunc igne æſtuaret.* De Zetæ heliocamino Vlpianus *in l. ſi arborem, D. de ſeru. vrb. præd.* quam vocem Budæus in prioribus Annot. interpretatur Solare vaporarium in aprico loco ſitum ad calorem Solis excipiendum, vt Zeta caleſiat, de qua Plinius *lib. 2. Epiſt. 17.* ita ſcribit: *In hac Heliocaminus quidem alia Xiſtum, alia mare, vtraque Solem proſpicit.* Huic ſententiæ fauet nominis Etymologia, Zeta enim dicta ἀπὸ τοῦ ζέειν, quod eſt *feruere*, vel ἀπὸ τοῦ ζῆν, quod in ea commodiſſime viuatur, ob idque Cæcilius eam amores ſuos vocauit. Calepinus in dictione *Zeta*, inquit: *Eſt locus capax vnius lecti, cum ſellis duabus, qui velis obductis & reductis modo adiicitur cubiculo, modo auffertur*, ſed cum nullum habeat authorem, cuius authoritate id confirmet, cumque ex dictis ſuperius conſtet, ſtabilem fuiſſe locum, ipſius opinio penitus reiicienda. Plura de Zeta lege apud Io. Mariam Cataneum *in Commentario ad ſecundum lib. Epiſtolarum Plinii.* Zetæ diminutiuum *Zeticula*, de qua Plinius: *Mox Zetecula refugit quaſi in caminum.* Concludamus itaque, Zetam fuiſſe locum perſimilem illis, qui frequentiſſimi ſunt in Germania, ac ſtuffæ appellantur ab Italis, in quibus moram trahunt, & cœnant, prope etiam eſt cubiculum, in quo cubilia ad dormiendum fabrefacta. Ex dictis Nicolai Perotti *in Cornucopia* error detegitur, ſcribentis:
Zeta

Zeta, quæ in vsu nostra tempestate non sunt: Veteres autem frequentissimas in domibus habebant, loca erat in variis partibus domus, ad quæ per meatus quosdam inter parietes relictos, qui tubuli dicuntur, ascendentes ex imo spiritus frigidæ seu calidæ aquæ in pauimento inferiore sparsæ locum ipsum aut tepefaciebant, aut refrigerabant, prout ratio temporis exigere videbatur.

ÆL. LAMPR. IN HELIOGABALO.

Ad tibias dixit, tuba cecinit, pandurizauit, organo modulatus est.

ΠΑνδοῦρα, καὶ πανδοῦρις Græcis genus musici instrumenti est, & πανδουριστὴς, vel πανδοῦρος, qui eo instrumento vtitur, à qua voce verbum *pandurizare* deflexum, quod est eo instrumento vti. Aristophanes *in Themophoriazusis* Pandorum musici instrumenti meminit. Id autem curuum & cauum fuisse, sicuti nobis lyra, cithara, & quod vulgo *Leuto* dicitur, coniicere possumus; nam pando Latinis *incuruo* significat. Plinius lib. 6. cap. 42. *At populus circa omnia inferiora pandatur.* Et paulo post: *Facile pandatur iugulans.* Et Vitruuio arbores pandatæ dictæ, quæ in ædificiis curuantur. Et eidem lib. 7. cap. 1. *Pandatio in cauum curuatio.* Hinc & Virg. secundo Georg.

Lancibus & pandis fumantia reddimus exta,

Id est, in cauum curuatis. Ibidem etiam & carinæ pandæ leguntur. Et Martialis libro 14.

Hic tibi donatur panda ruber vrceus ansa.

Pandati etiam dicuntur, qui oneribus nimiis succumbentes incuruantur. Plinius de apibus: *Tolæque onustæ remeant sarcina pandatæ.* Panduram ex lauro marina compegisse Troglodytas, Varro & Martianus scriptum reliquere. Ab hoc instrumento *Panduristæ*, qui illud pulsant, dicti, & *Pandurizare* est illud pulsare. Heliogabalus itaque sicut tuba cecinit, & organo modulatus est & ad tibias dixit, ita quoque Pandorum pulsauit, vel ad illius sonum cantauit, quod pandurizare significat, iure nullo refragante.

ÆL.

ÆL. LAMPR. IN ALEX. SEVERO.

Tribunos qui per ſtellaturas militibus aliquid tuliſſent, capitali pœna affecit.

ANnotauit Ioan. B. Egnatius, in hoc loco, per ſtellaturas intelligendum ſtellionatus crimen, quod in re militari late patet, quodque locum habebat, quum tribuni milites fraudaſſent in annona vel ſtipendio percipiendis. Stellionatus namque appellatur à Iuriſconſultis fraus omnis, crimen, dolus, atque impoſtura, quæ propriam ſignificationem non habet, & in proprium delicti nomen non cadit, *l.* 7. §. 1. *D. ad Turpill.* Cœl. Rhodig. *lib.* 11. *cap.* 8. ſcribit: *Stellaturam ſunt qui in fraudum vſurpent ratione. Illud grauius, quod eruditis obſeruatum ſcio. Stellaturam in militaris annonæ erogatione videri in frumentariis teſſeris perſimilem, quibus acceptis plebi gratuito diſtribuebatur frumentum, quippe hac contributa vilius conſtabat militibus annona. Meminit in Alexandro Lampridius.* Hactenus Rhodig. Alciatus *in annot. ad tres poſt. lib. C. de erog. mil. Annonæ. l. ſeptem diebus ſtellaturæ.* ſcribit: *Vocabulum hoc inuentu rariſſimum interpretor, vt fere teſſeram frumentariam ſignificet, niſi quod teſſera gratuitum frumentum plebi dabatur, ſtellatura viliore pretio militibus vendebatur, idque à Parocho ſeu opinatore, qui à munificibus paganis acceptas ſpecies adærabat, id eſt, æſtimatas in militare ærarium (magazino vulgo vocant) referebat, vt nomine ſtellaturæ diſtribuerentur.* Wolphgangus Lazius *lib.* 12. *Comm. Reip. Rom. circa fi.* ſcribit: *Quando annona loco pecunia in ſolutum militibus dabatur, dicebatur ſtellatura, quæ per teſſeras ſtellatas ſpecies alias pro annona accipiebant.* Ego certe, vt & meam ſententiam in re perdifficili promam, exiſtimo neminem ex ſuperius adductis ſcriptoribus exacte ſtellaturæ ſignificationem enarraſſe. Et inter hos minus qui ad crimen ſtellionatus recurrunt; ſiquidem textus Lampridii verbis & alterius Spartiani *in Peſcennio Nigro*, mox adducendi, minime aptari poſſe hanc interpretationem adeo manifeſtum eſt, vt in ea confutanda laborandum non ſit. Itaque ipſe quam magis probem explicationem huius vocis, ex Iuriſperitis propono; Quæ ſi lectori placuerit non incaſſum excogitaſſe gratum erit, ſin minus,

in diffi-

in difficilib. voluisse sat erit. Tesseram militare signum præcepti seu mandati Ducis aut Imperatoris exequendi, fuisse manifestum est, præsertim ex Liuio *lib.27.* scribente: *Tessera per castra ab Liuio Consule data erat, vt Tribunum tribunus, centurio centurionem, eques equitem, pedes peditem acciperet.* Et lib. 28. *Tesseram vesperi per castra dedit, vt ante lucem viri equique pransi essent, armatus eques frenatos stratosque teneret equos.* Tesserarii vero dicebantur teste Vegetio *lib. 2. c. 7.* qui tesseram per contubernia militum nunciabant, vel deferebant. Huiusmodi namque bellicum symbolum ligneæ tabellæ latæ erat inscriptum, quod testatum reliquit Polybius de tessera militari scribens. Fuit & alia tessera militaris, quæ signum erat, quo milites singuli frumentum acciperent; cum tessera enim poterat vnusquisque miles certam partem annonæ petere, & tuto recipere *l. mortuo boue, l.50.§.1. de leg.2.l.2. de frumen. Alex lib.11. Cod. tit.27. & alibi etiam*, statuto pretio persoluto, vel ad stipendii computum. Fuit tertio tessera militaris, & hæc stellatura dicta, qua milites anno nam ex publico commeatu donatiui loco percipiebant, veluti buccellatum, aliumve panē, vinum, acetum, lardum, & carnem veruecinā, idque stellata tessera dicebatur, quod colligimus ex l.12. C. de erog. mil. annonæ lib.12. *Septem dierum*, inquiunt Impe. ad Anthemium, *per quos resistentes tribuni emolumenti gratia solemniter stellaturæ nomine consequuntur species, non aliter adhibentur, nisi vt in foro rerum venalium distrahuntur.* Quod & videtur expressum in Codice Theodosiano in Constitutione quadam Honorii & Theodosii ad eundem Anthemium in hæc verba: *Si quas sub gratia donationis, à militibus auferunt, quas merentur annonas: Duces seu tribuni iuxta nummaria defixa precia sine vlla dubitatione percipiant.* Ex quib. colligimus, quod si populi, aliive publicam administrationem exercentes, seu obtinentes, annonæ speciem donatiui loco debitam militibus non persoluerint, illis Ducibus seu Tribunis prædicti emolumenti gratia satisfaciendū iuxta pretium, quo in foro venali dictę species vēduntur, iuxta de fixa precia, nā Tribuni postea prædictas res, seu earum precium militibus sibi subiectis sigillatim impartiebantur; Quos si per stellaturas militibus

aliquid

aliquid tulissent, capitali pœna affecit. Alexan. Seuerus, ex Lampridio, quemadmodum ex Spartiano Pescennius Niger, tribunos duos quos constitit stellaturas accepisse, lapidibus obrui ab auxiliaribus iussit.

Cur autem hæc tessera stellatura dicta sit, varii varia dixere. Alciatus loco citato inquit deriuatum à columnis, seu pilis, in quibus fœdera scribebantur, quæ à Plin. *lib. 6. cap. 29.* stelæ dicuntur. Quæ tamen sententia minime recipienda, tum quia deriuatio nimis à lõge petita, tum quia stela in hac significatione, per simplex l, scriptũ obseruamus apud eundem Plinium & Isocratem *in Panegyrico*, & Demosthenem itentidem. Nec minus dicendum cum eodem Alciato, deriuari posse à suggestu regali, ex Am. *lib.* 19. vbi habet: *Stella regalis cum aureo puluinare nullo vetante direpta est*; nam eo in loco inemẽdatus est codex, & legendum *sella* non *stella*, vt ipsemet adnotauit Pandulphus. Prateius in iuris Lexico rectius ἀπὸ τοῦ στέλλειν, id est, mittendo deducit vocabulum, nam per tesseram stellaturæ mittebantur militibus annonæ species, seu earum precium eo pacto, quo diximus. Nos existimamus à figura earundem ita appellatas; nam sicuti præmemoratæ taleolæ planæ & quadratæ erant & ligneæ, vt ex Polybio diximus, in quibus scribebatur, seu igne notabatur quod opus erat, scribente Plinio *libro 16. capite* 18. tesseris aptissimum ligustrum, lignum enim eius molle & tractabile, quæ postea & aliquando figuræ rotundæ fuerant, ex Dione *in Nerone, & Tito*, ita istæ forte senum laterum fuere, seu in stellæ figuram conformatæ, ad hoc, vt à cæteris diuersæ primo intuitu dignoscerentur. Hinc fortasse apud nos peruenit, vt taleolus paruus à stipite seu trunco crasso excisus, vulgo *stellas*, appellemus. Addamus verbum Græcum στέλλω etiam significare *ordino*, ob idque huiusmodi tesseram stellatam, seu stellaturam dictam, quia cum ea quid dandum militibus esset annonæ, & quantum percipiebatur.

ÆL.

ÆL. LAMPR. IN ALEX. SEVERO.

De promouendis etiam sibi annotabat, & perlegebat cuncta pictatia, & sic faciebat diebus etiam pariter annotatis, & quis, & qualis esset, & quo insinuante promotus.

OMnia iudicum nomina per decurias scripta erant in loco, qui album dicebatur, Græcis λεύκωμα, ex Demosthene contra Timocratem, & Suida ex mox dicendis, nostratibus matrix seu matricula dicta, ex Vegetio & Ammiano Marcellino. Erat autem tabella dealbata, seu potius paries dealbatus, vbi etiam edicta publica describebantur. Suidæ hæc sunt verba: λεύκωμα τοιχός ἐστιν ἀληλιμένος γύψῳ πρὸς γραφὴν, πολιτικῶν πραγμάτων ἐπιτήδειος, id est, *Album est paries gypso illitus ad negotiorum politicorum descriptionem aptus.* Suidæ assentitur Turnebus *in præfatione ad Plinium.* Eiusdem opinioni fauere videtur Liuius *libro* 40. vbi habet de Lepido loquens: *Theatrum & Proscennium ad Apollinis ædem Iouis in Capitolio, columnasque circa poliendas albo locauit, & ab his columnis, quæ incommode apposita v debantur, signa amouit, clypeosque de columnis, & signa militaria affixa omnis generis dempsit.* His se opponit Alciatus *primo Prætermissorum*, negans album de pariete dici posse. Nos de pariete, & charta, & aliis consimilibus dici posse existimamus. Quod etiam indicare videtur Vlpianus *in l. si quis id quod, l. 7. ff. de iurisdict. omn. iudic.* vbi inquit: *Si quis id, quod iurisdictionis perpetua causa, non quidem prout res incidit, in albo, vel in charta, vel in alia materia propositum erit, dolo malo corruperit, dabitur in eum quingentorum aureorum iudicium.* Ita etiam *Pictatium*, quod nihil aliud significat, quam tabula ad scribendum parata & apta, à voce Græca πυκτίον, πυκτὶς, & πυκτός. Vnde *Pyctatium* per *y*, scribendum constat, & per *ct*, non per duplex *tt*, quod aliqui perperam faciunt. Et Pictacium accipit Cornelius Celsus *libro tertio, capite decimo,* pro panno albo illito medicamento quodam ad capitis & cordis dolorem sedandum. Et in decretis Canonicis *in cap. Pictatium, trigesimo, quæstione secunda*, accipitur pro libello seu charta epistolari, non scripta. Ita & lac, quod coaguli potestate coit, vulgo iuncatum, *Pictten* dici testatur Rhod. *lib.* 7.

lib.7.c.29.& lib.9.c.23. tradit chartulas illas, quæ veluti amuleta ægrotantium collo suspenduntur, Pyctatiola vocari. Sed ad rem nostram reuertẽtes, dicimus Pyctatium, seu album, multi generis fuisse apud Romanos, quod ex lectione antiqua obseruatur; erat enim album promouendorum ad magistratus, scilicet, in quo promouendi descripti erant nominatim. De quo hic Lampridius. Erat etiam album Iudicum, de quo Suetonius *in Claudio.cap.16.* in hæc verba: *Splendidum virum, Græciæque Prouinciæ principem, verum Latini sermonis ignarum, non modo iudicum albo erasit, sed etiam in peregrinationem redegit.* Et in Domitiano, cap.8. *Equitem Romanum ob reductam in matrimonium vxorem, cui dimissæ adulterii crimen obiecerat, erasit iudicum albo.* Meminerunt & iura de albo, in quo iudices descripti erant, *l.1.de albo scrib. lib.50. P. tit.3.* vbi docetur, quod qui prior in eo ordine scribitur, prior etiam dicat sententiam. Et Senec. *lib.3. de benef.* scribit: *Iudex ex turba electorum, quem census in album, & Equestris hæreditas misit.* Fuisse autem & album Pontificium, videre est apud Liuium *libro* 1. in Anco Martio post principium, vbi habet de sacris verba faciẽs: *Omnia ea ex commentariis Regis Pontificum Maximorum in album relata, proponere in publico iubet.* Pontificii albi meminit quoq; Cic.2.de Orat. *Pontifex Maximus res omnes singulorum annorum mandabat literis, efferebatque in album, & proponebat tabulam domi, vt potestas esset populo cognoscendi.* Ex quibus tamen percipere possumus, album huiusmodi Pontificum non fuisse eius generis, vt in eo Pontificum Maximorum nomina describerentur solum, sed & acta quædam. Senatorii albi meminit Cornelius Tacitus *lib.*4. inquiens, Apidium Merulam, quod in acta D Aug. non iurauerat, albo Senatorio erasum. Albi Prætorii fit mentio apud Iuristas *in l.1. ff. de eden. & in l. si quis id quod, & alibi sæpe.* Erat & album Decurionum, de quo Vlpianus *in l.1. ff. de albo scrib.* Symmachus *lib.1. epist. ad Theodosium Augustum* scribit: *Sed quum Venerem Stratonis illicitam, vsurpatamque militiam Marcellus argueret, quod Decurionum ascriptus albo, vt gesta: docuerunt, aduersus leges & Palatina castra transisset, &c.* Et Sueton. in Tib. lib.51. *Instanti sæpius vt Ciuitate donatum in decurias allegeret, negauit alia se conditione allecturum,*

quam

quam si pateretur adscribi albo, extortum sibi id à matre. Et Citharœdorum albi meminit idem Suetonius *in Nerone, cap. 21.* per hæc verba: *Sine mora nomen suum in albo profitentium citharœdorum iussit ascribi.* Aliorumque ordinum & professionum aliarum artium apud Romanos alba, nempe matriculas fuisse (quod & hodie obseruatur) non ambigimus. In sacris paginis *Iosue 9. cap.* legimus, calceamenta perantiqua ad iudicium vetustatis Pytatiis consuta. Quo loco patet intelligi per *Pytatia* frusta corii, quibus calcei antiquitate disrupti & vsu, resarciebantur.

ÆL. LAMPR. IN ALEX. SEVERO.

Quum edulitatem ab ipso Populo Romano peteret.

HOc vocabulo edulitatis vsus est Papinianus *libro 17. de compens.* inquiens: *Ideo condemnatus, quod arctiorem annonam edulitatis tempore præbuit, frumentariæ pecuniæ debitor non videtur, & ideo compensationem habebit.* Sunt tamen, qui eo in loco *edilitatis*, non *edulitatis* legunt. Sed male, testimonio Pratei *in iuris Lexico*, & Duar. *Disjunct. libro 10. cap. 26.* ibidem interpretantium edulitatem, eduliorum largitionem, quæ à Principe in populum, quum magna esset annonæ caritas, fieri solebat. Horum sententiam improbare non audeo, mihi tamen videtur ex legis verbis, & ex hoc loco Lampridii affirmari posse, edulitatem fuisse potius esculentorum pretii moderamen & diminutionem, quam eorundem donationem; siquidem cum Populus Romanus edulitatem ab Alexãdro Seuero petiisset, ipse interrogauit per Curionem, id est, per præconem, vt alibi ostendimus, quam speciem earum optarent, illi continuo exclamauerunt, carnem bubulam & porcinam. Tunc ille non quidem edulitatem proposuit, id est, vt ego interpretor, pretii diminutionem, sed iussit, ne quis suminatam occideret, hoc est, porcam lactẽtem, ex cuius papillis sumen, vulgo *somata* conficitur, ne quis lactentem, ne quis vaccam, ne quis damalionem iuuencam scilicet, quæ Græcis δάμαλις dicitur, tantumque intra biennium vel prope annũ porcinæ carnis fuit, vt bubulæ, vt quũ fuisset octominutalis libra (id est, quæ octo minutis nũ[illegible]is,

id eſt, minimis vendebatur) ad duos vnumque carnis libra redigeretur. Quibus in verbis nullam eduliarum donationem, ſed pretii tantum diminutionem colligimus. Teſtatur Cœl. Rhodig. *lib. 9. cap. 16* Edulitatem apud Neotericos pro annona parum Latine poſitam comperiſſe. Quæ interpretatio cæteris memoratis minus recipienda.

ÆL. LAMPR. IN ALEX. SEVERO.

Qui de eo fumum vendiderat, & à quodam militari centum aureos acceperat, in crucem tolli iuſſit.

SVnt quidam Curiales, ſeu in aula verſantes, qui ſplendidis ac magnificis pollicitationibus, quæ tamen congruo carent effectu, ſimulatam apud Principem gratiam ac fauorem precio vendunt, qui fumum vendere, ac fumi venditores per translationem à Martiale *libro 4. Epigram. 5.* ad Fabianum.

Vendere nec vanum circum palatia fumum.

Ita & hoc loco Alex. Seuerum, qui de eo fumum vẽdiderat, à quodam militari centum aureos accipiens, in crucem tolli iuſſit, per eam viam, qua eſſet ſeruis ſuis ad ſuburbana Imperatoria iter frequentiſſimum. Et paulo infra, ſcribit eundem Turinum fumi venditorem ad ſtipitem ligari præcepiſſe, & fumo appoſito, quem ex ſtipulis atque humidis lignis fieri iuſſerat, necauiſſe, præcone dicente, *fumo punitur, qui vendidit fumum.* Adrianus, teſte Spartiano, libertos ſuos nihil apud ſe poſſe publice ſciri voluit, damnatis omnibus, qui ſe de eo iactauerant. Meminit Demoſthenes cuiuſdam legis de re hac Athenienſium in hæc verba: ἔστιν ὑμῖν νόμος ἀρχαῖος τῶν καλῶς δοκούντων ἔχειν, ἐάν τις ὑποσχόμενός τι τὸν δῆμον ἐξαπατήσῃ κρίνειν ἐὰν ἁλῷ, θανάτῳ ζημιοῦν, id eſt: *Vobis Athenienſes antiqua lex è probatarum numero, ſi quis aliquid pollicendo verba populo dederit, in iudicium duci, conuictum morte multari.* Et Lampridius ad Conſtantinum Imperatorem in calce vitæ Alexandri ſermonem dirigens, eum commonefacit vt huiuſmodi hominum peſtem deuitet, inquiens, illos à Populo etiam amiciſſimum Principem ſemouere, quique internuncii aliud ſæpe referunt, quam reſponderit Princeps,

teps, claudentes eum & agentes ante omnia, ne quid sciat. *Scio Imperator Constantine, quo periculo ista dicantur apud Imperatorem, qui talibus seruit, sed salua Repub. postea quam intellexisti quid mali clades istæ habeant, & quemadmodum Principes circumueniant. &c.* De Phoca Imperatore legimus: *Secreta cum suis aulicis Persico more disposuit, legatos audiebant, magistratus dabant. Quo in eo qui imperat, miserius, ac deterius est nihil. Paulatim enim fumi grauiter lædere solens. Gratiores apud eum erant, qui inexplebili capacitate populos vexabant.*

ÆL. LAMPR. IN ALEX. SEVERO.

Oceani solium primus inter Principes appellauit, quum Traianus id non fecisset, sed diebus solia deputasset Antonini Caracalli Thermas additis sortionibus patefecit, & ornauit, &c.

NOn modo solium sedem præcipue Regalem apud Latinos significat, sed & vas, quo ad balnea vtimur; Ita Celsus ægros in solio aquæ calidæ dimittendos tradit; Et de Augusto Suet. *Insidens ligneo solio (quod ipse Hispanico verbo Duretam vocabat) manus ac pedes alternis iactabant.* Et Martialis:

Non vis in solio prius lauari.

Alex. itaque Seuerus in suis Thermis solium adeo magnum fabricauit, vt in illo quamplurimi lauarentur, quod Oceani solium vocauit à magnitudine, quemadmodum in sacris paginis capacissimum illud in templo vas à Salomone Rege dicatum, de quo 3. *Regum cap.* 7. Mare appellatur; Ex vasis quoque vastitate Oceanum solum in suis Thermis positum vocauit Alex. Seuerus, in quo quicunque voluisset, quocunque die lauari potuisset, quum Traianus in suis Thermis diebus solum destinatis solia deputasset, & in Caracalli Thermis non prohibito, sed sortionibus lauarentur. Legendum enim puto *sortitionibus*, non *sortionibus*, quæ vox minus Latina est, &c. Sic Nilum eadem de causa, Oceanum quandoque vocatum, adnotauit Cœl. Rhodig. *lib.* 20. *c.* 13. sic & locum in Theatro, in quo sederent Equites, qui quamplurimi erant, & ideo necessario magnæ capacitatis esse debebat, Oceanũ appellatũ puto apud Martial. *lib.* 5. *Epigr.* 3. ad Bassum:

Quæ postquam placidi Censoris cura renasci
Iussit, & Oceano certior audit Eques.

Et rursus Epigram. 27.

Bis septem tibi iam non sunt subsellia tanti,
Vt sedeas viso pallidus Oceano.

Et lib. 5. Epigram. 6.

In Pompeiano dormis Leuine theatro,
Et quereris, si te suscitat Oceanus.

ÆL. LAMPR. IN ALEX. SEVERO.

Consulatum ter iniit tantum ordinarium, ac primo nundino alios semper suffecit.

QVum Comitia habenda essent pro lege aliqua sancienda, seu aliquo iudicio exercendo, aut magistratu creando, edicto publico indicebantur, & post edicta comitia trinundini spatium relinquebatur, partim vt ad eam diem populus vndiq; ex Italia conuenire posset ad suffragia ferenda, partim vt candidati populo frequentiori, & non modo vrbanæ, sed etiam rusticanæ multitudini supplicare possent. Erat autem trinundinum spatium dierum, ita appellatum, quoniam homines, quos ex agris ad comitia conuenire oportebat, nisi nundinis, hoc est, nono quoque die, non veniebant. Consulum autem munus fuisse cõstat, edictum comitiorum promulgare, trinundinum assignare, & prouidere, vt in diem comitialem dies edicto præstituta incideret; Quod scribit Liuius *libro* 22. *&* 35. Trinundinum autem obseruatum in magistratibus creandis etiam Reipub. temporibus, constat eo eodem Liuio scribente lib. 3. *Postquam Comitia Decemuiris creandis in trinundinum indicta sunt.* Et ex Cicerone *in epistola ad Tyronem* 11. vbi de Cæsare scribit: *Ad Consulatus petitionem se venturum, nec se iam velle absente se rationem haberi sui, se præsentem trinundinum petiturum.* In legibus quoque ferendis Trinundinum obseruatum docet Dionysius *libro* 10. inquiens, Tribunos plebis lege proposita trinundini spatium dedisse, vt interim suadendi legem vel dissuadendi potestas esset. Et Cic. in epist. *Lex non iure lata dicebatur, nisi trinundino ante esset promulgata.* Quod pariter confirmat

mat Macrobius *lib.1. Saturnal. cap.16.* Idem quoque fuisse factum in Iudiciis, manifestum fit ex Salustio de Catilina scribente, quod quum ille reus esset, non potuisse intra trinundini spatium iudicium eius perfectum esse, propterea inter legitimos dies profiteri non potuisse. Et Cicero *in oratione pro domo*, accusationem quæ tribus nundinis fiebat, trinundinum appellauit. His itaque præmissis facilis est præsentis loci expositio, Alexandrum scilicet Seuerum primo Trinundini die, quem primum nundinum vocat, cum ageretur de Consulis electione, sibi semper alios suffecisse, & ter tantũ Consulatum ordinarium iniisse. Nam Imperatorum tempore in se ipsos translata vniuersa Populi Romani authoritate, & Consulum designationem pro libito fieri volebant; Quod exemplo Cæsaris Dictatoris primi Imperatoris probari potest, qui Consulem se, & P. Seruilium Isauricũ designauit, vt ipsemet perhibet per initia libri tertii belli ciuilis, & Plutarchus tradit in illius vita. Posteriorum vero principum innumera sunt exempla.

ÆL. LAMPR. IN ALEX. SEVERO.

Quum quidam ex honoratis vita sordida, & aliquando furtorum reus per ambitionem nimiam ad militiam aspirasset, iccirco, quod per Reges amicos ambierat, admissus. statim in furto præsentibus patronis detectus est, iussusque à Regibus audiri, damnatus est re probata. Et quum quæreretur à Regibus, quod apud eos paterentur fures, &c.

Reges socios, & sibi subiectos Romanos habuisse manifestum est. At nulli sub Alexandro Seuero Reges Romæ fuere. Quos itaque Reges appellet Lampridius, indagandum. Regem sacrorum Romæ fuisse post Reges exactos qui sacra obire solebat, constat ex Liuio *lib. 40.* vbi loquitur de Rege sacrificio sufficiendo in locum C. Cornelii Dolobellæ. At quum hic vnicus esset, de illo Lampridium minime verba fecisse dicendum est. Horat. *lib.1. Ode 35.* Regem magistrum appellat tralatitio nomine inquiens:

Actæ non alio Rege pueritiæ, mutataque simul togæ.

At quæso, qui magistri Romæ adeo potentes, vt honores

procurare, ac iudicia exercere possent? Quamobrem hoc loco per Reges interpretandum potentes, diuites, & principes viros, quos quis sibi patronos elegerit, in quem sensum & apud Martialem *lib.* 2. *Epigr.* 15. legimus:

Qui rex est, regem Maxime non habeat.
Quem regem, & dominum prius vocabam.

Et rursum eodem lib. Epigram. 48.

Quod te iam nomine saluto,
Qui se non habet, atque concupiscit,
Quod reges, dominique concupiscunt;
Seruum si potes, Ole non habere.
Et Regem potes Ole, non habere.

Et lib. 5. Epigram. 22.

Rex nisi dormieris, non potes esse meus.

Et Columella in præfat. lib. 1. *An honestius mercenarii salutatoris mendacissimum aucupium circumuolitantis limina potentiorum, somnumque regis sui rumoribus aucupantis: neque enim quid agatur intus respondere dignantur serui.* Ita quoque Horatius libro 2. Carm.

Siue reges, siue inopes erimus coloni.

Terent. in Phormio.

Regem me esse oportuit.

Et Cic. de lege agra. *Nihil aliud actum, nisi vt decem reges ærarii, vectigalium, Prouinciarum omnium, &c.* Ex his itaque colligo per Reges præsenti in loco intelligendum viros diuites, potentes, & principes in Vrbe, & apud Imperatorem tam vrbanos quam exteros.

ÆL. LAMPR. IN ALEX. SEVERO.

Milites, quos ostensionales vocant, non pretiosis, sed speciosis clarisque vestibus ornabat.

Ostensionales milites interpretatur *in Annot.* Egnat. qui ad ostentationem tantum instructi habentur in Vrbe, ab *ostento* verbo vnde ostentatio, iactantia, scilicet dicta. Eandem sententiam secutus est Cœl. Rhodig. *libro* 21. *capite* 31. inquiens: *Ostensionales milites apud Lampridium videntur dici, qui ostentui modo habentur in vrbibus, non bellicæ rei causa.* Horum tamen

tamen clarissimorum virorum opinio minus forte placere posset: nam non per T, sed per S, scriptam legimus vocem hanc. Quare potius deriuatam puto ab *ostendo*, à quo *ostensum*, & *ostensionalis*, vnde forte Alex. habuit milites ostensionales dictos ab excellentia, eo quod strenui semper faciem hostibus ostenderent; nam ostendo dictum ab *os*, & *tendo*, os vero pro facie sumitur, quæ & pro toto corpore, vt Donatus interpretatus est in illud Terentianum in Eunucho: *O faciem pulchram.* Ita Nero habuit Augustanos consimiles milites nuncupatos, quorum in hæc verba meminit Tacitus *libro decimoquarto Annal.* Neronis gesta scribens: *Tumque primum conscripti sunt Equites Romani cognomento Augustanorum, ætate ac robore conspicui, & pars ingenio procaces, alii in spe potentia.* Habuit & tales Claudius secundus, qui post Galienum Valeriani filium imperauit, ex Trebellio Polione *in illius vita.* quos Dacisianos appellauit. Aliter etiam interpretari possumus Lampridii textum hunc, nempe milites ostensionales fuisse honorarios milites, quales milites, seu equites, quos summus Pontifex, Imperator, aliive principes priuilegio tales efficiunt, quamuis togati aliqui sint & inermes, & bello exercendo minus apti, ostentationales potius dicendi. *Hos*, inquit, Alex. *non pretiosis, sed speciosis clarisque vestibus ornabat.* Quos & imaginarios ideo aliquando iure vocatos existimo. Suetonius in Claudio, capite vigesimoquinto. *Instituit imaginariæ militiæ genus, quod vocatur super numerum, quo absentes & titulotenus fungerentur.* Imaginarium enim dicitur, quod verum non est, sed ita animo concipimus, ac si verum esset. Ita Liuius libro tertio. *Imaginarius fascibus condere* dixit, *& emptio imaginaria* apud Iurisconsultos, *imaginaria locatio*, *imaginaria apocha*, *imaginaria solutio*, *imaginarii contractus*, *imaginarius colonus*, *imaginarius nuncius*, *& diuortium imaginarium* legimus. Et apud Nonium, *imaginaria coemptio.* Et *Iudex imaginarius* apud Ammianum Marcellinum *libro decimoquarto.* Et *libro decimooctauo*, militem inertem vmbratilem dixit, hoc est, ostensionalem, seu imaginarium, vt ego interpretor, & patet ex serie verborum illius eodem in loco.

ÆL. LAMPR. IN ALEX. SEVERO.

Et Tunicas Asemas vel Macrocheras ex purpura non magna, ad vsum reuocauit suum, vocales, exoletos, Acroamata.

EXponit Egnatius *Asemas* vnicolores, quam expositionem licet non improbem, rectiorem tamen existimo, si simplices, id est, nullo opere exornatas interpretemur, ἄσημον enim Græcis est, quod nos sine signo dicimus. Idem *Macrocheras* explicet manicatas. Nos potius longas manicas habentes declaramus; Nam vox Græca μακρόχειρ *longimanus* Latinis appellatur, & Artaxerxes Plutarcho *in illius vita*, & in Apophtheg μακρόχειρ dictus, quia manu altera lõgior. Idem cognomen Dario attributum à brachiorum & vlnarum longitudine, ex Strabone *lib. 15. circa fin.*

Ex purpura non magna, intelligendum puto vestes istas ex panno confectas, parum purpura infectas, & non magno purpureo colore & intenso coloratas; quæ Purpurula à Porphyrione dicta est, & minimi precii. Quibus vt Alex. vsus, vt sui vestitus nullum luxum ostenderet, sicuti inutilia seruitia populo donauit, tanquam à bono Principe minime expetenda, Nanos, Nanas, Moriones, vocales exoletos, Pantomimos, & omnia acroamata populo donauit.

Quæ essent Acroamata antiquis dicta, non omnibus eadem sententia. Egnatius interpretatur, quę auditu vocis oblectent. Apud Xenophontem Socrates in Symposio Calliæ laudans δεῖπνον ἄμεμπτον, id est, cœnam omnibus numeris absolutam, θεάματα καὶ ἀκροάματα, hoc est, quæ oculos & aures pascant adiiciendi monet. Et Arist. in quadam sua ad Alex. Epist. auscultatorios libros suos ἀκροαματικοὺς λόγους vocauit, de recondita Peripateticæ sectæ disciplina editos. Cic. *lib. 5. de Finib.* ἀκροαματικὸν genus librorum limatius, quod in Cõmentariis reliquerat Arist, vocat; Alterum vero genus ἐξωτερικὸν dicit populariter scriptum. Horũ meminit Gell. *lib. 20. c. 4* in hæc verba: *Commentationum suarũ artiumq; quas discipulis tradebat Arist. Phil. Regis Alexandri magister, duas species habuisse dicitur; alia erat quæ appellabatur ἀκροαματικὰ; alia erat, quæ ἐξωτερικὰ diceban-*

dicebatur. Hæ ad Rhetoricas meditationes, facultatem argutiarum, ciuiliumq; rerum notitiam conducebant. ἀκροαματικὰ *autem vocabantur, in quibus Philosophia remotior subtiliorq; agitabatur, quæq; ad naturæ contemplationes, disceptationesve Dialecticas pertinebant.* Acroamata alii dixere etiam festiuas recitationes, ludicrasque narrationes, in quo significatu Cic. in Verr. sexta: *Hic quasi festiuum acroama, ne sine corollario de conuiuio discederet, emblemata euellenda curauit.* Et in orat. pro Archia: *Themistoclem illum summum Athenis virum dixisse aiunt, quum ex eo quæreretur, quod acroama, aut cuius vocem libentissime audiret? Eius, à quo sua virtus optime prædicaretur.* Et similiter Plinius in Epist. *Audiebamus*, inquit, *acroamata.* Hoc tamen in loco Lampridius dubio procul acroamata accipit pro hominibus huiusmodi narrationes lepidas & festiuas recitantibus; in quem sensum & Suetonius *in Augusto, cap.* 74. vti nos adnotauimus, tradit, illum in conuiuiis solitum interponere acroamata, & histriones ludios, & aretalogos. Ita & Cic. in orat. pro Sestio: *Ille ipse maxime ludius non solum spectator, sed actor & acroama.* Ita & apud Macrobium *lib. 2. Saturnal. cap.* 4. Turonii seu Toranii Mangoni dictum in Augustum interpretandum, quamuis Torrentius in præcitatum Suetonii locum, acroamata pueros Symphoniacos interpretetur, de quibus minime hoc in textu Lampridium intellexisse constat, quum *vocales exoletos* prius coniunxerit. Nisi acroamata generale verbum dixerimus.

ÆL. LAMPRID. IN ALEX. SEVERO.

Vectigalia publica in id contraxit, vt qui decem aureos sub Heliogabalo præstiterant, tertiam partem auri præstarent, hoc est, tricesimam partem.

HVius loci perdifficilis, ab omnibusque recentioribus scriptoribus, quos ego legerim, adhuc intacti, explanationem vt assequamur, nonnulla præmittenda sunt. Primum, *solidum & aureum*, synonyma fuisse antiquis, sicuti denarium Romanum cum Græcorum drachma conuenisse, & aureum apud posteriores scriptores Græcos generali

appellatione νόμισμα dictum, sicuti Latinis numisma, quod in Nouellis Iustiniani & aliorum Orientalium Constitutionibus, atque apud Theophilum, Harmenopolum, Nicephorum, Zonaram, Cedrenum, passim obseruamus. Quod rei nummariæ scriptores, vti Budæus, Agricola, Glareanus, Volusius Metianus, Couarruuias, & cæteri pleriq; vnanimiter recepere. Secundum, Aurei æstimationem factam aliquando numeratæ pecuniæ modo, nonnunquam ratione ponderis habita. Tertium vero, Non semper idem aurei nummi pondus fuisse, sed temporum successione variasse. Primum pro constanti iam positum. Secundum facile probari potest ex Plinio, *lib.33. cap 3.* vbi habet: *Aureus nummus post annos 62. percussus est, quam argenteus, ita vt scrupulum valeret sestertios vicenos, quod efficit in libras ratione sestertij, qui tunc erat, sestertios nongentos. Post hæc placuit* 40. *millia signari ex auri libris, paulatimq; Principes imminuere pondus, minutissime vero ad quadraginta quinque millia.* Idem quoque comprobare possumus ex ipsiusmet Lampridii verbis hoc in loco, vbi quaternarias, denarias & centenarias formas recenset ab Heliogabalo inuentas, hoc est, quatuor aureis, denis & centenis constantes, alias vero bilibres appellat. Tertium quoque ex præcitato Plinii loco manifestum fit, licet corruptissimus à Budæo & Agricola existimetur non solum, sed & deploratæ fere restitutionis, quem tamen Hotom. se restituisse profitetur suo de re nummaria libello, colligens primum ex qualibet auri vncia tres formatos aureos nummos, secundo loco tres cum dimidio, tertio quatuor, ita vt in qualibet auri libra prædicta fuerint aurei nummi 36. Postremo 48. inclinante Imperio longe dissimilis fuit ratio & qualitas aurei nummi. Nam Constantini ætate 84. aurei ex singula libra conflati, & per consequens septem ex qualibet vncia, & eo amplius etiam, quod aureus nummus tunc quatuor tantum scrupulos pendebat, quum antea didrachmalis fuisset, hoc est, sex scrupulorum: nam denarius argenteus drachmalis erat, & aureus nummus cum illo in dupla proportione se habebat, vt fere omnes fatentur de re nummaria scribentes, præsertim ex insigni Plinii loco, *libro 19.*

bro 19. cap. 1. vbi inquit: *Quaternis denariis scrupula Byssi permutata quondam, vt auri, reperio.* At Fannius & Priscianus veteres scriptores, in drachma seu denario argenteo tria scrupula constituunt; Itaque efficitur ratione duplæ proportionis, aureum sex scrupulorum pondus habuisse, sique coniungamus sexies quaternos, efficietur numerus denariorum viginti quatuor, & totidem ratione materiæ, & addito denario altero ratione formæ, hoc est, mercede officinæ monetariæ, erunt vigintiquinque, vt diximus, pro singulo aureo argentei denarii. Quod autem sub Constantino quatuor scrupulos nummus aureus haberet, constat ex l. prima, C. Theo. de ponde. *Si quis* (inquit) *solidos appendere voluerit auri cocti, septem solidos quaternorum scrupulorum nostris vultibus figuratos appendat pro singulis vnciis, quatuordecim vero pro duobus, iuxta hanc formam omnem debiti summam illaturus*; ita vt statuendum sit secundum prius pondus 84. redigenda esse ad 57. sex scrupulorum pro singulo. Post Constantinum Valentinianum ad grauiores aureos rediisse obseruamus, statuens, vt duo & septuaginta pro qualibet auri libra conflarentur, & ita erant sex nummi aurei pro singula vncia, quod colligitur *ex l. quoties, C. de suscept.* & clare etiam Harmenop. 3. *Epit.* & Zonaras Nicænæ Synodi cap. 17. Atque hoc est, quod Isidorus his significat verbis: *Solidus apud Latinos alio nomine Sextula dicitur, quod iis sexuncia compleatur.* Et apud Fannium legimus:

Sextula quæ fertur, nam sex his vncia constat.

Hanc tamen ponderis rationem in aureo nummo & Nicephorus Phoca vitiauit, teste Zonara T. tertio, vbi habet, si Græca Latina reddamus: *Erat autem præter alia, etiam ardente auaritia & pecunia præter modum appetens, quod vel hinc licet intelligi. Nam quum semper antea aurei omnes sextulam penderent, ipse quartarium excogitauit pondere leuiori ac diminuto. Exactiones quidem grauiori, largitiones autem & sumptus leuiore ac mutilato nummo faciebat.* Quam historiam Cedrenus & ipse Græcis exponit verbis, quæ sic Latine sonant: *Aureum* (inquit) *leuiorem fecit, Quartarium commentus, & quum ex eo tempore duo genera aureorũ essent, publicorũ quidem tributorũ functio grauiorem exigebat,*

exigebat, minor autem ac leuior in sumptus dispensabatur. Quum itaque nummorum pretium & pondus, quod etiam Arist. dixit, ex lege imperantium & populorum institutis proficiscatur, haud mirum esse debet, de re nummaria nil certi esse, quo ad pondus & pretium, quod regulam certam faciat, qua æstimare possimus aureorum nummorum pondus aut pretium antiquis Romanorum temporibus.

His ita præsuppositis, accedo ad Lampridii verba allegata interpretanda. Si author hic tradit, Alexandrum Seuerum ex tribus vectigaliorum binas exactionis partes remisisse, ita vt qui decem aureos prius præstiterat, tertiam tantum partem præstaret, hoc est, tricesimam, vtique inuenienda ratio est, qua declaremus, quomodo tricesima pars prioris vectigalis, & sic tertia tantum decem aureorum fuerit persoluta. Profecto si ad aurei valorem respiciamus, nullo pacto illi conuenire posse Lampridii dicta, manifeste dignoscimus, siquidem aureum vnum vigintiquinque argenteis denariis æstimari, omnibus receptum est, & præsertim conuincitur ex Dione, *lib.* 55. scribente, aureum nummum drachmas quinque & viginti valere; & Zonara, *tomo secundo*, idem tradente, ita quod decem aurei ducentum quinquaginta denarios continebunt, quorum tertia pars ad tricesimam, hoc est, tertiam partem reduci minime posse, luce meridiana clarius est; Nec minus ad asses seu sextertios, qui quum minoris æstimationis sint, magis etiam denariis ipsis multiplicari apertissimum est: namque decem asses æneos denarius æreus continet, & totidem æneos denarios argenteus denarius habet, & sextertii seu nummi centeni aureum faciunt. Quod ex Suetonio *in Othone, capite* 4. colligitur, vbi scribit, illum, quoties cœna Principem acciperet, excubanti cohorti aureos viritim diuisisse. Tacitus vero *libro Historiarum primo*, idem ita expressit: *Quoties Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias agenti centenos nummos viritim diuisisse.* Plutarchus vero χρυσοῦν ἑκάστῳ διανέμων. Et quod idem Tacitus *libro Annal* 11. tradidit, scilicet Claudii instituto taxatum aduocationis honorarium decem sextertium millibus. Vlpianus l. 1. D. de extraord. cogn.

centum

centum aureis interpretatus est. Si itaque æstimationi numeratæ pecuniæ nullo pacto tricesima pars decem aureorum tertiæ parti accommodari potest, reliquum erit, vt videamus, an ponderis æstimationi aptari possit. Si scrupulos sex in singulo aureo nummo numeremus, in decem aureis erunt sexaginta, & ita tertia pars vigesima potius erit, quam tricesima, si ad vnciam, quum ex dictis septem ad summum Imperatorum temporibus singulæ vnciæ fuerint adscriptæ, nullo pacto tertiæ parti decem aureorum tricesima nec hoc modo conuenire poterit. Si ad libram auri recurrimus, vtique nonaginta aurei in libra includendi erunt, ad hoc, vt tricesima pars libræ auri fuerint triginta aurei, quod palam est iam dictis aduersari, siquidem si declinante sensim Imperio successiuis temporibus multiplicatos aureos in libra statuimus, nec numerum 84. excessisse deprehendimus, ergo tanto minus existimandum, sub Alexandro Seuero, qui per multos annos antea imperauit, ex singula auri libra nonaginta aureos nummos conflatos. Reliquum igitur est, vt aliam expositionem cogitemus, quæ est huiusmodi: Quod sicuti decem aureorum tertiam partem tres aureos dicimus, quamuis & tertia aurei particula addenda esset, ita & eadem proportione seruata decima, ad centum, licet triginta tres & alterius tertia pars exacte partem tertiam centum constituant, nihilominus eadem tertia pars tricesima appellatur: nam extra decennarium numerum nulla numeratorum aureorum intra decem ratio habetur, sed tantum decima, vigesima, trigesima, quadragesima, quinquagesima, & sic de singulis aliis vsque ad centum in partitione facienda seruatur proportio. Itaque Lampridius sicuti ait, Alexandrum vectigalia ita contraxisse, vt qui decem aureos sub Heliogabalo præstarent, tertiam tantum sub ipso Alexandro præberent, hoc est, tres, vel tres cum tertia amplius parte; ita in eadem proportione, qui centum prius soluebant, tricesimam tantum partem soluerent, quæ tertia centenarii pars eo, quo diximus sensu, existit. Sic vsuræ centenariæ etiam dictæ, quamuis duodecim tantum pro singulo centenario fructus gratia persoluantur. Et Zonaras Nice-

Nicenæ Synodi, *cap.17.*inquit: *Vt nunc libra auri sunt solidorum 72.ita olim centenaria erant.* Concludamus itaque, per tricesimam partem hoc loco intelligendam tertiam partem centum aureorum ea proportione, qua decem aureorum tres tertiam partem dicimus. Hæc habuimus, quæ in re obscurissima in medium afferremus, non prætermittentes à nonnullis omitti tamquam superfluam hanc textus partem, hoc est, tricesimam partem, quod fecit Hotom. de aurei solidi partibus tractans. Leonardus de Portis *libello primo tractatus de ponderibus & mensuris*, hanc vidit difficultatem, à qua se extricat, inquiens: *Corrigo Argenti ex iis, quæ sequuntur, quia se declarando scribit: Hoc est, trigesimam partem, & si auri legatur, impossibile est tertiam partem auri esse trigesimam partem, si argenti, computationi Liuianæ congruit. Verbi gratia, sic statue, quod singuli aurei binas drachmas penderent, cuius ponderis fere omnes antiquos vidi. Decem huius ponderis viginti drachmas pendebant, & sic scrupulos sexaginta, quæ summa ratione Liuianæ decies multiplicata sexcenta efficiet, cuius trigesima est viginti. Et ideo qui sub Heliogabalo decem aureos præstabat, videlicet sexaginta scrupulos, si ex decreto Alexandri viginti dedit computatione prædicta dici potest, quod tertiam partem ponderis auri, & trigesimam æstimationis, & sic argenti præstiterit: quæ computatio cuiuscunque ponderis fuerint nummi aurei, conueniet. Cogitabam tamen, quod illa dictio auri, quæ vbiq; in libris impressis, quos vidi, reperitur, aurei corrigi possit, & forte rectius, quod videlicet, qui sub Heliogabalo decem aureos præstitisset, tertiam aurei nummi sub Alexandro præstaret, quod idem esset, quia viginti scrupulos argenti eadem ratione præstaret.* Locus Liuii, cuius meminit Portus, est *lib.* **88.** *Decadis*; de Etolis, quibus concessum, quod denos argenteos nummos pro vno aureo persoluerent. At certe hæc argenti ad aurum proportio à Porto excogitata, quamuis ingeniosa, minus videtur authoris intentionem explicare, qui Alexandri Seueri liberalitatem in populum exponere satagit.

ÆL.

ÆL. LAMPRID. IN ALEX. SEVERO.

Fasciis semper vsus est.

MVltiplex fasciarum vsus apud antiquos; Namque coronis sacrorum & ludorum fasciæ addebantur, quæ & tæniæ, lemnisci, strophea & vittæ dictæ sunt. Cuius rei testem habemus Theocritum *in Pharmaceutria* scribentem, *Populeam coronam vndiq; purpureis fasciis implicatam.* Virgilius lib.5. Æneid.

Puniceis ibant euincti tempora tænis.

Suidas scribit: στρόφιον τὸ στρογγύλον ζωνάριον, id est, *strophium Zonula est rotunda*, subdens, ὃ οἱ ἱερεῖς φοροῦσιν, hoc est, *quod Sacerdotes gestant.* Vnde & coronæ strophia dictæ, testimonio Plinii, lib.21. cap.2. *Tenuioribus vtebantur antiqui coronis strophia appellantes.* Item Plinius eodem lib. cap.3. *Crassus diues primus argento auroq; folia imitatus ludis suis coronas dedit, accesseruntq; & lemnisci, quos adijci coronarum honos erat.* Dictæ quoq; & vittæ Virg.2. Æneid.

Et salsæ fruges, & circum tempora vittæ.

Et iterum 3. Æneid.

——— Vittasq; resoluit
Sacrati capitis.

Luc. lib.1.

Vestalemq; chorum ducit vittata sacerdos.

Et libro 5.

——— Tum torta priores
Stringit vitta comas.

Plutarchus *in vita Coriolani* ait; In Metellorum familia fuisse, qui Vittatus cognominaretur, ab vsu vittæ, qua vlceris tegendi causa procedebat in publicum obligata fronte; Ex his colligimus, priscos viros fasciis non solum vsos in coronis, sed & pro capillorum tegumento seu ornamento, quod & mulieres fecisse habemus ab Ouidio 1. Amorum, Eleg.7.

Sic nisi vittatis quod erat Cassandra capillis.

Vnde *in l. argumento. D. de auro & arg leg.* nonnulli legendum putant *fascia crinalis*, vti Nebrissensis in Lexico, in verbo *crinale*,

crinale, quam lectionem quoque sequutus est Tiraquellus *in legibus connubialibus, parte 3* Legit tamen & rectius, (vt infra dicemus) *crurales*. Alciatus, *Prætermissorum lib. 1.* Cui & lectio Florentina congruit. Vtæ quoque mulieres fasciis olim ad mammas cohibendas, vti docet Isidorus *lib. 20. c. 32.* Ouid. 1. *de arte amandi*:

——— Omne papilla
Pectus habent tumida, fascia nulla tegat.

Martialis:

Fascia crescentes dominæ compesce papillas.

Propertius lib. 4. Eleg. 10.

Mollis & hirsutum sepit mihi fascia pectus.

Apuleius lib. 2. Meta. *Rosea fasciola pranitente, altiuscule sub ipsas papillas.* De huiusmodi & Cic. *de Arusp. resp.* In hunc sensum & in sacris literis, *Esaiæ 3.* legimus: *Pro fascia pectorali silicium.* Et Hier. 2. *Nunquid obliuiscetur virgo ornamenti sui, & sponsa fasciæ pectoralis*: Quod fasciæ genus pectorale & *strophiũ* dictũ obseruamus. Turpilius in Philopatre: *Me miseram, quod inter vias epistola excidit mihi, Infelix inter tuniculam & strophium collocaram.* Et Nonius Marcellus *lib. de genere vestium* inquit, authoritate Turpilii, Plauti, Tullii & Varronis, strophium esse fasciam breuem, quæ virginalem papillarum tumorem cohibet. Et Catullus in Argonaut.

Nec tereti strophio lactantes vincta papillas.

De virginali zona plura nos alibi. Fasciis quoque vtebantur antiqui in obuoluendis puellulis infantibus; quod docuit Capitolinus *in Claudio Albino* scribens: *Quum pueri eius familia russulis fasciolis illigarentur, quum forte lota atq; vda essent russulæ fasciolæ, quas mater prægnans præparauerat, purpurea matris illigatus est fascia.* Habuere quoque prisci fascias ad vsum lecti cubicularis. Cic. 2. de Diuinat. *Defert ad coniectorem quidam, somniasse se, ouum pendere ex fascia lecti sui cubicularis.* Vulgaris est vsus antiquis fasciarum in medicinæ vsu, quod constat ex Oribasii lib. *de Fasciis*, quem conscripsit, & passim apud medicinæ scriptores omnes. Cic. de clar. Orat. *Cn. Octauius, qui deuinctus erat fasciis, & multis medicamentis propter dolorem artuum delibutus.* Spartianus de Antonino Pio: *Sed quum esset longus*

longus & senex incuruatusq; tiliaceis tabulis in pectore positis fasciatur. Fascia insuper prisci Principes viri & mulieres pro diademate vsi sunt. Ita Plutarchus *in Luculli vita* scribit, Mithridatis vxorem Monymam illo deuicto, detracta mitra, quam capite gestabat, & collo circumdato, suspendio vitam finire voluisse. Candidam fasciam tam Romanis, quam exteris gentibus, regium insigne fuisse à Libero patre inuentum, testatum reliquit Plinius *lib. 7. cap 56.* Sic apud Valerium Maximum legimus, Fauonium dixisse Pompeio candida fascia crus obligatum habente: *Non refert, qua in parte corporis gestet diadema.* Tigranem quoque Armenium candidam fasciam insigne regium ante Pompeii pedes abiecisse; velutì à dominatione se abdicantem; testati sunt Dion & Plutarchus. Et Alexander Magnus, quum equo descendens casu Lysimachum vulnerasset, diadema detraxit, illaque vulnus deligauit, tradente Iustino *lib. 15.* In nulla harum significatione fasciarum voce hoc in loco vsum Lampridium censemus, sed pro fasciis, quas superius diximus, intellexisse crurales à Iurisconsultis vocatas; quibus scilicet antiqui crura & pedes circumuestiebant, vnde & *pedales* seu *pedulæ* dictæ; Quum enim dixisset, Alexandrum vsum fasceis, statim subdit; *braccas albas habuit.* Quod autem prisci fasciis pro calceamento vterentur, facile probamus. Plinius *lib. 8. cap. 57.* scribit, mures arrosisse Carboni Imperatori fascias, quibus in calceis vtebatur. Cicero in Clodium: *Tunc quum vincirentur pedes fasciis?* Cato apud Nonium: *Mihi puero modicum fuit vna tunica, sine fasciis calceamentum.* Valerius Maximus *lib. 6. cap. 2.* Pompeium, inquit, fascia candida crus obligatum habuisse. Apud Quinctilianum *lib. 2. cap. 3.* legimus: *Fascias quibus crura vestiuntur.* Et Col. lib. 7. *Genibus applicantur, & fasciis circumdantur.* Cicero ad Attic. *Etenim mihi eius caligæ, vt fasciæ cretatæ, non placebant.*

ÆL. LAMPRID. IN ALEX. SEVERO.

Matronas autem Regias contentas esse debere vno reticulo, atq; inauribus, & baccato monili, & corona, cum qua sacrificium facerent, & vnico pallio auro asperso, & Cyclade, quæ sex vnciis auri plus non haberet.

Cycladem vestem auratam fuisse, ex hoc loco dignoscimus, necnon ex Propertio, lib. 4. Eleg. 7.

Hæc nunc aurata Cyclade signat humum.

Muliebrem vero fuisse tradit Seruius, enarrans illud Virg. 1. Æneid.

Gentemq; togatam.

Et qua principes mulieres vterentur; namque ait Lampridius, Regias matronas decreto Alexandri, Cyclade vna contentas esse debuisse. Hanc quoque & tenuem ex Iuuenale, Sat. 6.

Hæ sunt quæ tenui sudant in Cyclade.

Fuisse quoque figuræ circularis, seu orbicularis, ex nomenclatura ipsa palam fit; nam Græci κυκλὸν *circulum*, & κυκλόω *circumdo*, dicunt. Vnde & vocatæ Cyclades insulæ in Ionio mari, quod in Cycli formam disponantur: nam à Promontorio Cerasto circa Delum in orbem sitæ sunt. Iosephus *lib. 19. cap. 1.* carpit Caligulam, quod cycladem & alia muliebria vestimenta indueret. Et Suetonius illum cycladatum appellat *in illius vita, cap. 52.* Trebellius Pollio in Zenobia, illius vestitum describens: *Media etiam cyclade veluti fibula muliebri astricta.*

ÆL. LAMPRID. IN ALEX. SEVERO.

Coquos, Piscatores, Fullones, non nisi seruos suos habuit.

Fvere antiquitus Fullones, qui vestimenta polienda, curanda, lauanda, dealbanda, & expurganda, mercede accipiebant, vti colligimus ex *l. 2. D. de cond. sine caus. l. 5. §. si Fullo, D. locat. l. 12. & l. 82. D. de furt. I.C. D. de via publica Theoph.* Et eorum officina fullonica meritoria, *l. 13. §. finali, D. de vsufruct.*

vsufruct. & Fullonicas instituere officinas, *l.3. D. de aqua pluuiæ arcenda.* Fullonica item ars ipsa Fullonis dicta. Plautus in Asin.

Non didicisti Fullonicam.

Quam tamen Plinius *lib.7. cap.56.* Fulloniam appellauit à Nicia Megarensi inuentam tradens. Hinc dictum puto vulgo *il follo*, locum illum, quo ex decursu aquarum panni & alia lanea indumenta expurgantur & dealbantur, quasi dixerimus, officinam fullonicam. Græcis fullo dictus πλυνεὺς & πλύτης à verbo πλυνῶ, quod est *lauo*, necnon λευκαντὴς hoc est *dealbans.* Hinc Varro eleganter dixit ἐν ταφῇ μενίππῳ, Cacodæmonem homines timere quosdam magis, quam fullonem vlulam, auem scilicet inauspicatam, & mortem portendentem: nam atrum vestitum Fullonis ipsis aduersatur, ex eo enim nullum lucrum percipere possunt. Fullonicam artem vilem & seruilem habitam olim constat, quod Lampridius cum coquis, piscatoribus & balneatoribus Fullones hoc loco commemorat, & paulo antea cum vestitoribus, pictoribus & pincernis, seruis omnibus. Et Ammianus Marcellinus *in calce libri decimiquarti*, obiicit Adramitteno Andrisco, quod licet in Fullonia natus, ob Pseudophilippi tamen nomen euectus sit. Immundam quoque & fœtentem, scribente Harmenop. lib.2. epistol. Iur. cap 4. *Opificia infectorum & fullonum absint ab ædibus planis sexcubitis, & besse. vt euanescat eorum fumus pestilens.* Et Vlpianus legem addit ex Trebatio, posse prohiberi Fulloni, qui Fullonicas circa fontem perennem currentem instituit, ne aquam contineat, neve spurcam immittat, scilicet apud Trebatium *de aqua pluuia arcenda, libro trigesimo nono, P. titulo tertio*; & Iulianus *in l. æquissimum, l.17. § finali, de vsufruct. libro septimo, P. titulo primo*, refert, eum cui legatus est vsusfructus domus, meritoriam ibi facere non debere, neque Fullonicam. Præterea Plinius *libro vigesimo octauo, capite sexto*, Fullones in detergendis pannis vrina vti testatur, cui excremento fœtente detersoriam facultatem inesse palam est. Ob eandem forte causam puto Scarabæos vocatos Fullones, vt adnotauit Plinius *libro 3. capite 11.* quod scilicet im-

mundi sint & fœtentes, vtpote qui stercora assidue permisceant, & ex illis pilulas conficiant. Vnde Ausonius aduersus Marcum quendam emasculatorem quærit ex Pythagora:

Peruersæ Veneris postico vulnere fossor,
Lucilli vatis subulo pullo premor.

Cui Pythagoras respondens:

Non Taurus, non Mulus erit, non Hippocamelus,
Non Caper, aut Aries, sed Scatabæus erit.

Hinc forte coniiciendum, apud scriptores Fullonis vocem in re obscœnissima obseruari, vti apud Priscianũ *lib.10.* inquit Næuius: *Quando ego plus sapiui, qui Fullonem compressi quinquatribus.* Et apud Plautum *in Pseud.* vbi introducit lenonis puerum seruum conquerentem, quod si non inuenerit munus, quod hero suo natalem celebranti det, Crassilli potandus erit fructus Fullonicus, quem quum puer sit, valde timet, quod id magno cum gemitu fiat, tamẽ id se compressis dentibus sufferre posse aliquo modo. Idem etiam doctissimus Turnebus se adnotasse ex Tertulliano scribit *lib.Aduers.16.cap.6.* Possumus tamen & hos locos aliter interpretari, & in æquiorem sensum; Ita vt Næuius dixerit, se compressisse Fullonem, hoc est, pugnis & calcibus impetiuisse Fullonem, qui in dealbandis pannis & expurgandis, eos manibus & pedibus percutiunt & calcant, & sic plus Fullone sapuisse. Eodem modo & Plauti dicta exponenda, quod scilicet puer timeret se à lenone hero pugnis & calcibus percuti, quod tamen gemens & strictis dentibus se passurum inquit. Cui interpretationi fauent eiusdem Plauti dicta in Asinariæ postrema Scena; vbi Antemonæ vxori Demenetæ senis, quæ illum apud Philenium scortum vna cum filio conuiuantem deprehenderat, suadet Parasitus, vt non eandem pugnis & pedibus impetat, sed digitis oculos inuadat, inquiens:

Si non didicisti Fullonicam, non mirandum,
In oculos inuadere optimum est.

Non negauerim tamen, eiusdem Poetæ dicta superius allata, iocose & festiue prolata, vtique etiam ad obscœnum sensum

sum traduci posse, quod Comicis familiare & frequentatissimum esse, nemo ignorat.

ÆL. LAMPRID. IN ALEX. SEVERO.

Leges in annos firmauit, easq; ipse diligentissime seruauit.

HÆc Lampridii dicta intelligenda puto de legibus Annariis appellatis, quas Alexander Seuerus firmauerit, ac diligentissime seruauerit. Has autem in duplici potissimum differentia fuisse obseruo, quarum altera versabatur circa magistratuum susceptorum durationem: Iulius namque Cæsar lege annaria sanxit, ne Prætoriæ prouinciæ vltra annum, neve Consulares plus biennio obtinerentur, teste Plutarcho *in illius vita*. Altera vero circa ætatem promouendorum ad magistratus publicos, quæ & ipsa annalis dicta, seu annaria, qua, testimonio Festi Pompeii *lib.*1. præfiniebantur anni magistratus capiendi. De his Cic. *in Ant.*5. inquit: *Legibus annalibus, quum grandiorem ætatem ad Consulatum statuebant, adolescentiæ temeritatem verebantur.* Et de Legibus: *Consules ciuitatem annali lege seruanto.* Et de Orat. *Lex annalis, id est, quæ annorum numerum præfiniebat ad capiendos magistratus.* De eadem Liuius *lib.*7. vbi differit de Consulatu superioris Africani & T. Liuii. Et iterum *lib.*10. *belli Macedonici.* Hæc lex quoque dicta *Villia annalis*, quod eam tulit L. Villius Tribunus plebis, L. Manlio & Q. Fuluio Coss. anno 570. ab V.C. *ex Liuio, lib.*40. vbi tamen corrupte legitur, *ab L. Iulio Trib. pleb.* vt adnotauit doctissimus Sigonius. Et *in lib. Epist. Cælij* 8. pro *L. Iulio annali*, in manuscriptis legitur *L. Villio.* Et apud Valerium Maximum lib. 9. *L. Tullius annalis*, pro *L. Villius.* Quod Liuius loco citato hanc legem eo primum anno latam scribit, mirum profecto est, cuius hæc sunt verba: *Eo anno rogatio primum lata est ab L. Villio Tribuno plebis, quot annos nati quemq; magistratum peterent, caperentq;. Inde familiæ cognomen inditum, vt annales appellarentur.* Quum vero *lib.*25. de Scipione tradiderit in hæc verba: *Huic petenti Aedilitatē, quum obsisterent Tribuni plebis, negantes rationem eius habendam esse, quod nondum ad petendum legitima ætas esset. Si me*

(inquit) omnes Quirites Aedilem esse volunt, satis annorum habeo. Tanto inde fauore ad suffragium ferendum in tribus discursum est, vt Tribuni repente incepto destiterint. Ex his colligi potest, tunc, anno scilicet 538. ab vrbe condita, leges Annales de magistratibus adipiscendis etiam seruatas, & per consequens non primum latas à L. Villio, quod asserit Liuius loco superius adducto, anno nempe 570. Hanc ego difficultatem sic tolli posse existimo; Leges annales de magistratibus nonnullas fuisse ante L. Villium, veluti erat illa, quod nulli ciui Romano petere & habere vllum magistratum vrbanum licebat, ni prius decem stipendia annua fecisset, hoc est, per decem annos militasset, teste Plutarcho *in vita C Grachi* & Polybio *lib. 6.* Ætas autem militaris erat 17. annorum, tradente Liuio, *lib. 25.* Erat quoque inter leges annarias; Ne quis eundem magistratum intra decem annos peteret, ne duos magistratus vno anno gereret, *ex Liuio, libro 7.* Præterea lege Cornelia cautum, testatur Appianus *lib. 1. bell. ciuil.* ne cui petere Præturam non liceret, qui Quæstor non fuisset, neque Consulatum, qui Prætor non fuisset, necessarioque inter Curules magistratus biennium interstitii fuisse. Ita & magistratus petendi erant ordines, vt prius Quæstura, mox Ædilitas, deinde Prætura, postremo Consulatus adirentur. Cuius rei testis est Cic. *in Bruto*, appellans extraordinariam C. Iulii Cæs. Consulatus petitionem, quia quum Ædilis fuisset, volebat, Prætura omissa, petitione Consul fieri, de qua re plura Asconius *in com. orat. pro Scauro.* Et quod magis ad rem facit, Liuius *lib. 32.* scribit, quod Tribuni plebis non patiebantur T. Quinctium Flaminium Consulatum ex Quæstura petere, dicentes, iam Ædilitatem Præturamque fastidiri, nec per honorum gradus documentum sui dantes, nobiles homines tendere ad Consulatum, sed transcendendo media, summa imis continuare. Huiusmodi leges annariæ dici poterant, & vniuersaliori quodam modo, seu generice. At L Villius eas magis specifice constituit, nempe, vt annus Quæsturæ obtinendæ esset 27. Tribunatus trigesimus, Præturæ 40 Consulatus 43. quod omnes de hac re scribentes vnanimi consensu confir-

confirmant; quamuis nonnullos in historia obseruemus solutis legibus, vel nimia ipsorum potentia, vel populi Romani fauore ingenti, antea ad Consulatum peruenisse, nec magistratuum adipiscendorum ordinem seruasse. Quod de Scipione, Pompeio, Iulio Cæsare, Africano minore, T. Quinctio Flaminio, aliisque quamplurimis, præsertim Imperatorum tempestate factum obseruamus.

ÆL. LAMPRID. IN ALEX. SEVERO.

Pontificatus & Quindecimuiratus, & Auguratus Codicillares, fecit, ita vt in Senatu allegerentur.

A Codice fuit diminutiuum *codicillum*, codex autem antiquis fuere tabulæ plures simul coniunctæ, vt inquit Varro *lib.3. de vita P.R.* Vnde Seneca *lib. 1. de breuitate vitæ* tradit: *Codex, quia plurium tabularum contextus, quasi caudex apud antiquos vocatus*, sic publicæ tabulæ codices dicuntur in *l.3. §.1. D. de tabul. exhibend.* Codex etiam pro testamentaria scriptura sumitur à Iustiniano, *§. sed & vnum, Instit. de testam. ord.* Vnde Iuuenalis:

——— Nam codice sæuo
Hæredes vetat esse suos.

A *Codice* in hac significatione deriuati *codicilli*, quorum frequens apud Iurisconsultos fit mentio, & definiunt, quod sunt *testati vel intestati voluntas minus solemnis*; horum autem alios fideicommissarios, alios directos dicunt, quorum vsum primus introduxit L. Lentulus, *ex instit. de codicill.* Codicilli quoque dicti paruæ literæ ad amicum scriptæ. Sulp. ad Cic. *Puer Acidini mihi obuiam venit cum codicillis.* Et Cic. ad Q. Frat. *Epistolam hanc conuitio efflagitarunt codicilli tui.* Et alibi in Epist. *Accubueram hora nona, cum ad te harum exemplū in codicillis exaraui.* Sicuti autem Leo Imperator, *l.3. agent. in reb. lib.12. C.* Codices appellat tabulas continentes notitias dignitatum & administrationum ciuilium & militarium, & mandatorum principalium, & promotionum, ita & Codicilli quandoque accipiuntur pro diplomate, seu literis Princi-

palibus,vt *in l.administrantes,in prin. D.de excusat tut.& l iudices,C.de dignit.lib.*12 quo in sensu vsus est Suet.*in Claud.c.*29. inquiens, reuocatas libertates, seu vt alii,liberalitates, eius iudicia rescissa,suppositos aut etiam palam immutatos datorum officiorum codicillos. Eadem & in significatione hoc loco Lampridius scribit, ab Alex Seuero Pontificatus, Quindecimuiratus & Auguratus codicillares fecisse,id est, vt a Senatu dari publicis literis seu diplomatibus firmarentur, vel potius (vt ego existimo interpretandum) quod huiusmodi munia prius essent codicillaria, id est, codicillis scriptis ab Imperatoribus darentur, vt supra ex Sueton.*in Claudio* diximus fecisse, vt per Senatum eligerentur,ita vt punctus sit faciendus iuxta dictionem *codicillares*, postea legendum. *Fecit ita,vt in Senatu allegerentur.* Cæl.Rhodig.*antiq. lect.lib* 4.*cap.vlt.*codicillares magistratus appellat dignitates nomine tantum datas,re vero minime,id est,quę carent effectu,sed quam apposite, videant docti. Ego sane non assentior.

ÆL. LAMPRID. IN ALEX. SEVERO.

Fecerat deniq; sibi Argyraspidas & Chrysonaspidas.

A'Ργυρον & ἀργυρεον argentum, χρυσὸν aurum, Græcis dictos palam est; ἀσπὶς vero eisdem est scutum rotundum, seu quod *parma* Latinis dicitur. Fecit itaque Alex.Seuerus,seu instituit milites gestantes scuta argentea & aurea rotunda. Ita *Aspis* Numidiæ promontorium, & *Aspis* insula prope Cycladas,vel etiam maris Mediterranei, authoritate Plinii, *lib.*5.*cap.*31. Ita vrbis Argiuæ partem *Aspidam* vocatam, tradit Plutarchus *in Pyrrhi vita.* Quæ omnes appellationes ex eo, quod rotundi clypei figuram præ se ferrent,deriuatæ. Ideo Sillius scripsit:

In clypei speciem curuatis turribus Aspis.

Et Strabo inquit: *Cosura insula est ante Aspidem Carthaginensem vrbē,quam Clypeā vocant.* Alexandrū Macedonem,cuius gesta pro posse imitari conatus est Imperator Alex.Seuerus,habuisse milites præeuntes argēteis scutis armatos, testati sunt Ælian.*lib.*9. Q.Curtius *lib.*4. Iustinus *lib.*12. Liuius *lib.*27.

lib.27.& 37. vbi loquitur de Antiochi militib. aduersus Romanos. De iisdem & Paulus Orosius *lib 3. c. 21.* de eadem re. Et Romanæ Reipub. temporibus, quod Seuerus Alex. instituit, quoq; factum tradit Liuius *lib. 9.* vbi de Samnitibus cum Romanis pugnam instruentibus inquit: *Duo exercitus erant, scuta alterius auro, alterius argento cælauerunt.* Idem Liuius *libro* 34. argenteorum clypeorũ meminit, vbi de Quinctii triumpho verba facit. Pœnos aureis scutis vsos tradit Plinius *lib. 35. c. 5.* Treb. Poll. *in D. Claudio*, inter munera illi à Valeriano missa recenset scuta Chrysogaphata duo, hoc est, auro intersculpta. Liuius lib. 45. *L. Albinus Consularis ducere aduersus Leucaspidem phalangem iussus, &c.* hoc est, quod scutos albos gestabat.

ÆL. LAMPR. IN ALEX. SEVERO.

Quum nihilominus post ista fremerent, exclamauit, Quirites discedite, atque arma deponite.

VNiuersum Pop. Rom. Quiritum nomine appellatum vbique obseruamus; non itaque vox contumeliosa, sed potius honorem præ se ferens. Nihilominus hoc in loco Alexandrũ milites ignominiæ causa appellare Quirites, haud dubium est. Nam Legionariis militibus seditionem mouentibus in concione ait: *Quirites discedite, atq; arma deponite*, iuxta illud Cæsaris apud Lucanum *lib. 5.* Pharsal.

Tradite nostra viris ignaui signa Quirites,
Iam certe mihi bella geram, discedite castris,
Tradite nostra viris ignaui signa Quirites.

Pro concilio dicamus; Quod, etsi Quiritum appellatione totus P. Romanus comprehendatur, nihilominus, quia maior pars Pop. Rom. plebs erat, ideo Quiritum nomine Plebeios quandoq; accipi; quod patet ex antecedentibus Lampridii hoc in loco verbis; ait namque: *Ne vos hodie omnes vno ore atq; vna voce Quirites dimittam, incertum an Quirites; non enim digni estis, qui vel Romanorum plebis situ, si Ius Romanum non agnoscitis*; Ita & Ouid. lib. Amor. 1.

An si pulsassem minimum de Plebe Quiritem. Et Pers. Sat. 1.
Heu steriles viri, quibus vna Quiritem
Vertigo facit.

MARCELLI DONATI

IN TREBELLIVM POLLIONEM DILVCIDATIONES.

TREBELLIVS POLLIO IN GALIENIS.

Perdita Gallia, arrisisse, ac dixisse perhibetur; Non sine trabeatis sagis tuta Respublica est?

AGVM vestis stragulæ genus fuisse, colligimus ex Suetonio *in Othone, cap. 2.* scribente: *Ferebatur & vagari noctibus solitus, & inualidum quemque obuiorum, vel potulentum corripere, ac distento sago impositum in sublime iactare.* Et in eodem sensu Cic. in Verr. *Sagum sumit, lucebat iam fere.* In eadem significatione puto accipi à D. Hieronymo *Exod.* 26. Saga Silicina vndecim. & cap. 36. *Fecit ergo saga vndecim de pilis caprarum.* Et Plinius *libro* 16. de visco loquens *cap.* 44. inquit: *Sacerdos candida veste cultus arborem scandit, falce demetit, candido id excipitur sago.* Sed magis propria significatione sagum fuisse vestem militarem discimus ex Cic. scribente in Philipp. 8. *Propter cuius periculum ad saga issemus.* Et rursus: *Quum esset in sagis Ciuitas,* & 14. *Tumultum decerni, iustitium indici, saga sumi dico oportere.* Liuius in Epit. lib. 118. *Populus Romanus saga sumpsit,* & in Epit. lib. 72. *Saga populus sumpsit,* vtrobique de populo arma sumente verba faciens, sicuti in Epit. libro 73. *Ob eam victoriam Roma saga posita sunt.* Idem confirmari potest ex Suetonio *in Augusto, capite vigesimosexto,* vbi de illo Consulatum petente ait: *Consulatum vigesimo ætatis anno,*

anno inuasit, admotis hostiliter ad vrbem Legionibus, missisque qui sibi nomine exercitus deposcerent. Quum quidem cunctante Senatu, Cornelius Centurio Princeps legationis reiecto sagulo ostendens gladii capulum non dubitasset in curia dicere; Hic faciet, si non feceritis vos. Ex Capitolino in M. Philosopho idem demonstratur, vbi habet: *Per Brundusium veniens in Italiam, togam & ipse sumpsit, & milites togatos esse iussit, nec vnquam sagati fuerunt sub eo milites.* Namque sagum belli, sicuti toga pacis indicium Rom. erat. Idem quoque testatum reliquit Nonius Marcellus, quo loco tractat de genere vestimentorum. Trebellius Pollio *in Saturnino vigesimosecundo Tyranno,* de illius seueritate in re militari inquit: *Huius insigne est, quod conuiuio discumbere milites, ac inferiora nudarentur cum sagis iussit, hyeme grauibus, æstate perlucidis.* Et in Regilliano nono Tyranno: *Arcus Sarmaticos & duo saga ad me mittas velim, sed fibulatoria, quum ipse miserim de nostris.* Et Zenobia vigesimanona Tyrannorum: *Imperiali sagulo perfuso per humeros habitu.* Quinimo id quoque elicimus ex sacris paginis, præsertim *lib. Iudicum, cap. 3.* vbi legimus: *Qui fecit sibi gladium ancipitem habentem in medio capulum longitudinis palmæ manus, & accinctus est eo subter sagum in dextero femore.*

Non solum autem sagum fuisse militare indumentum manifestum fit, sed & Gallorum proprium, cuius rei testem adducimus, præter præsentem Pollionis locum Suetonium *in Augusto, cap 48.* vbi scribit: *Conuiuatum assidue per Prouincias duobus tricliniis, vno, quo sagati palliatiue, altero quo togati cum illustrioribus Prouinciarum discumberent*; quo loco interpretes vnanimi consensu per palliatos *Græcos* interpretantur, sagatos *Gallos*, sicuti togatos *Romanos.* Ad hæc Strabo *lib. 4. Geograph.* Sagum indumentum Gallorum fuisse testatur; ait namque, σαγηφοροῦσι δὲ καὶ κομοτροφοῦσι. Cui consentit Virgil. *lib.8.* Gallorum habitum describens,

Aurea Cæsaries ollis, atque aurea vestis,
Vergatis lucet sagulis.

Quod vero addidit Trebellius, *trabeatis sagis*, ita intelligendum, quod Galli non modo sagis vterentur, sed & sagis trabeatis. Trabeam indumentum Regum fuisse docet Plinius *lib.8.*

[illegible].8 *cap*.48.inquiens:*Trabeis accipio vsos Reges*. Et lib.9.cap.39.
[illegible] pure vsum Romæ semper fuisse video sed Romulo in Trabea.Hinc
[illegible]ulus Trabeatus dictus Ouid.lib.Fast.1.

[illegible] igitur vidit trabeati cura Quirini.

[illegible] lib.7 Æneid.

[illegible] Quirinali trabea,cinctusque Gabino
insignis.

Et libro 11.

[illegible] sellam regni,trabeamque insignia nostri.

Et Iuuenal.Saty.8. de Seruio Tullo Rom. Rege 6.

Ancilla natus trabeam,& diadema Quirini,
Et fasces meruit Regum vltimus ille bonorum.

Suetonius libro *de vestium generibus*, affirmat, addens secundum genus Trabeæ fuisse Diis consecratum,quod tantum è purpura constabat, sicuti regali trabeæ album mixtum erat purpuræ. Tertium trabeæ genus fuit augurale, constans ex purpura & cocco.Dionys.Halycarn.*lib*.2.TrabeamSacerdotibus Saliis attribuit, & docet fuisse circumdistinctum purpura sub tegmine puniceo; & ita coloratum fuisse Gallorum sagum existimandum, quo genere præcipue vestis vsos equites milites dicendum; namque legimus in funere Germanici apud Tacitum *lib 3.Annal*. Trabeatos equites.Et apud Suetonium *in Domitiano* legimus, equites trabeatos præcedere iussos,inter apparitores,& lictores,DomitianumConsulem.Et Romani Equites Idibus Iulii, *ex Val. Max. lib.2.c.1.* in transactione, Trabea vsi sunt, ex Q. Fabii instituto. Fuit quoque Trabea vestis Consularis; Et de Trabea Consulari Halycarnassæus *lib. 5.* Am. Marcell. *lib. 26.* & Ausonio scribente in Protreptico:

Vt Trabeam,pictamque togam mea præmia, Consul
Induerer.

Quam &purpuream fuisse non dubitandum.Consules,belli tempore præsertim, vsos trabea constat ex Ausonio, vbi Gratiano Imperatori gratias agens pro Consulatu,inquit,se in procinctu dimicaturum, deposuisse palmatam vestem, quæ habitus esset Consulis in pace, & in victoria triumphantis, & assumpsisse Trabeam. Et Liuius lib. 32. *Consul*, inquit,

inquit, *quum Cercyra hybernasset, vere primo in continente trabe[illegible]tas ad hostem ducere pergit.* Et Ammianus Marcell. *per initia lib.* 23. ait: *Iulianus vero iam ter Consuli ascito in collegio trabea Sallustio Praefecto per Gallias quater ipse amplissimum inierat magistratum, & videbatur nouum adiunctum esse Augusto priuatum, quod post Diocletianum & Aristobolum nullus meminerat gestum.* Ex quibus colligimus, Trabea belli tempore Consules vsos; nam tunc bellicam expeditionem parabat Iulianus. Vnde ait, Salustium ter Consulem ascitum ab eo in collegio Trabeæ; Quum in fronte *lib.* 16. scripsisset, Iulianum Cæsarem à Constantio Augusto in collegium Fastorum adscitum, nam tunc nullum bellum parabatur. Et idem Amm. *circa fin. lib.* 25 de Iouiano Imperatore cum exercitu reueriẽte à Parthica expeditione: *Adhibito in societatem Trabea Varroniano filio suo,* & paulo post: *Quod ipsi deferretur Trabea Consularis.* Itaque sagam Gallorum purpuream fuisse non dubitandum, dicente quoque Ammiano *lib.* 26. de Firmo desertore milites in ardore pugnæ alloquente: *Firmus equo celsiori insidens, sago puniceo, porrectius panso.* Sic Galienus paruifaciens Galliam perditam, & Gallos defecisse, in ea verba prorupit: *Non sine trabeatis sagis tua Respublica est*: quasi Gallorum arma deridens, qui in vestitu tantum celebres essent. A sago fit *sagulus*, vnde Tac. *de moribus Germanorum* inquit: *Nudi aut sagulo leues, nulla cultus iactatio.* A sago item *sagarius*, hoc est, sagorum venditor, deriuatur. Et *sagaria* est sagorum negotiario. *Vlpianus de tributo. act. l. tum Procuratoris, & l. cum duobus, §. Quidam pro socio.* De sagis vide quæ supra in Augusto.

TREBEL. POLLIO IN GALIENIS.

Conuocatisque Patribus Decennia celebrauit, nouo genere ludorum, noua specie pomparum, exquisito genere voluptatum.

ENcænia legendum considerat Cœl. Rhodig. *lib.* 22. *c.* 14. authoritate Suidæ, scribentis, sic dictam celebritatem, quum noui quippiam gestum fuisset, & in textu habeamus, Galienum celebrasse ludos nouo genere, noua specie pomparum, & exquisito genere voluptatum. Attamen *Decennia* legi

legi posse & debere credendum, quum idem Pollio in Salonino & Decennalium verba faciat. Decennalia ludos publicos fuisse non ambigendum; at cur ita dicta, in hoc laborandum. Sicuti Seculares ludi fuere, qui à prima origine singulis centum annis fiebant, ex Festo Pompeio *lib.*17. & Censorino de die Natali, *cap.*6. & D. Augustino *lib.*3.*c.*18. & Pomponio Læto *in Epit. Rom. Historia*, & Horatio scribente in Carmine Seculari:

Census vndenos decies per annos
Orbis vt cantus, referatque ludos,
Ter die claro, totiesque grata
Nocte frequentes.

Sic quinquenales ludi, quod singulo quinto anno celebrarentur, quorum Suetonius *in Augusto, c.*98. *& in Nerone c.*12. & Tacitus *lib.* 16. Ita & Decennia, seu decennales ludos singulis decem annis celebrandos instituisse Galienum contendunt nonnulli. Alii credidere, Decennales ludos dictos, quod decem diebus celebrarentur, quemadmodum de quinquenali ludo superius *in Augusto*, ex Suetonio supra docuimus, sicuti & denarias ceremonias & tricennarias in hoc sensu dixit Festus *lib.*4. Verum neutra harum opinionum recipienda, quod mox, veram huiusce appellationis causam demonstrantibus, ex re ipsa manifestum fiet. Decennalia dixere antiqui ludos ab Imperatoribus decimo Imperii sui anno celebratos, quod clare patet ex eodem Pollione *in Galienis eisdem*, circa finem, vbi legitur: *De annis autem Galieni & Valeriani ad Imperium pertinentibus adeo incerta traduntur, vt quum quindecim annos eosdem imperasse constet, id est, Galienum vsque ad decimumquintum peruenisse, Valerianus vero sexto sit captus, alii nonem annu, alii bis decem annis, alii etiam Galienum imperasse in literas mittant, quum constet & Decennalia Romæ ab eodem celebrata, & post Decennalia Gothos ab eo victos, cum Odenato pacem factam, cum Aureolo initam esse concordiam, pugnatũ contra Posthumum, & contra Lolianum.* Ex quibus satis patere puto, Decennalia dicta ab annis decem Imperii, sicuti in eodem sensu etiam Theodosius Imperator Constantinopoli Vicennalia edidisse, se & Festo Coss. teste Pomponio Læto Historiæ Romanæ,

manæ, compendio *in illius vita.* Et Eusebius in calce suorum Chronicorum scribit, Constantini Vicennalia Nicomediæ acta, & anno sequenti Romæ edita. Et D. Hieron. in adiectione eorundem Chronicorum inquit: *Tricennalibus Constantini Dalmatius Cæsar appellatus.* Et Paul. Oros. *lib. 7. c. 19. post principium* ait: *Constantinus Tricennalibus suis Dalmatium Cæsarē legit.* Ex quibus intelligere possumus dubio procul, Decennia fuisse ludos editos decimo Imperii sui anno à Galieno.

TREBEL. POLLIO IN GALIENIS.

Cyclopea luserunt etiam omnes Apenarii, ita vt miranda quædam & stupenda monstrarent.

CYclopas gigantea statura fuisse, omnes scriptores consentiunt, hos vero Siculam habitasse oram, pleriq; tradidere. Tibullus Eleg. 4.

Cessit & AEtnea Neptunius incola rupis.

Eadem fuit & Thucydidis sententia, & Maronis *lib. 8. AEnei.* & Cic. *in Verrem*, scribentis: *Cyclops AEtnam solum, & eam partem Siciliæ tenuisse dicitur*; Quam tamen ex Homeri authoritate Turnebus *lib. Aduers. 24. cap. 10* reprobare contendit, eos non Insulanos, sed continentis habitatores fuisse affirmans. Quinimo & Strabo *lib. 1.* Homerum Cylopas ex Hist. Scythica trāstulisse tradit. Cui assentiri videtur Plin. *lib. 7. c. 2.* vbi de Scythis; quamuis & Cyclopas in Sicilia & Italia fuisse tradat. Illud sane à nemine improbatur, vno oculo duntaxat præditos fuisse, vnde Virg. de Polyphemi Cyclopis oculo scribit:

Argolici clypei, & Phœbea lampadis instar.

Hos primos æris & ferri fabricam adinuenisse tradidit antiquitas, fabulata quoque eos ministros Vulcani, Ioui fulmina fabricare. Vnde Virg. 8. Æneid.

Ferrum exercebant vasto Cyclopis in antro,
Brontesque, Steropesque & nudus membra Pyracmon.

Quamuis posteriorem Ouid. 4. *Fastorum libro* Amonidem, & Hesiodus Harpem vocent. Cyclopibus quoque oppidorum munitio attributa. Hinc Maro lib. 8.

— *Cyclopum educta caminis*
Mœnia conspicio.

Et

Et Pausanias ab eisdem Tirynthea lapideo muro munitam testatum reliquit, cuius singulos lapides vix mouere potuissent pro telis mulorum. A Cyclopibus quoque munitam Micænas Græci scriptores docuere. Vnde & Aristoteles ipsis turrium fabricam adscripsit, teste(?) nunonio Plinii *lib.7.c.66* Hos corpore maximos, & viribus validissimis constat, ita vt arbores eradicarent, ingentia saxa euellerent, & iactarent. Vnde Maro libro Æneid. 3.

Aetnaeos fratres cœlo capita alta ferentes.

Cyclopes itaque interpretanda actiones Cyclopibus conuenientes, quas Insere Apenarii, Galieni iussu, miranda quędam & stupenda repræsentantes, ad quod spectat Horatianum illud de Sarmento & Osco, ore fœdo & facie turpissima, vt laruam diceres:

Campanum in morbum, in faciem permulta iocatus,
Pastorem saltaret, vti Cyclopa, rogabat,
Nil illi larua, aut tragicis opus esse cothurnis.

Verum qui fuerint Apenarii, difficilioris est indagationis. Cœlius Rhodig. *lib.24.cap.28.* interpretatur, *Apenarii*, id est, vehicularii, nullam interpretationis rationem addens. Ego puto eam desumpsisse à voce Græca ἀπήνη, id est, *vehiculum, rheda, & currus*, de qua ipse Cœlius lib. 13. c. 17. *Apene* (inquit) *mulos equorum loco iungebat*. At quæso, quæ conuenientia inter cyclopas & vehicula? Quare expositio (quam ibidem vix vno verbo innuit Rhodiginus, explicans *Apenarii*, id est, *Arenarii*) magis recipienda; sed & ipsa amplianda, & clarificanda. Per Apenarios Pollionem intellexisse Gladiatores non dubito, qui in arena ferro ad vulnera & necem vsque pugnabant. Explicationis autem ea est ratio, quod Græce ἀπηνὴς *sæuus, crudelis immanis* dicatur, quales fuisse Gladiatores non dubitandum. Vnde Cyclopum actionibus monstrandis maxime conuenientes, quos Furnutus tradit Neptuni filios vocatos, quod violenti & audacioris animi essent; Verum ego hanc vocem non modo ad animi immanitatem, sed & corporis, referendam censeo, siquidem Apenarios istos fuisse corpore vasto, & ingenti, nam immane & magnum significare Græcam vocem obseruamus. Ita Plinius

nius pretium immane dixit *libro* 35. *capite* 11. & Virgil. *libro* 6. habet:

Posuitque immania templa.

Ita vt Apenatii non modo essent gladiaturam exercere soliti, & ideo inhumani, sed & corpore suetam & communem hominis staturam valde excedentes. Vopiscus *in Carino*, vbi ludos ab illo P. R. exhibitos commemorat, inquit: *Exhibuit & Cyclopem adornatum.*

TREBEL. POLLIO IN GALIENIS.

Quo comperto Scytha facta carragine per montem Gessasem fugere sunt conati.

GOthi & Scythæ curruum multitudinem in bellicis expeditionibus habuere, quam barbara voce carraginem appellauere, quæ adhuc apud Gallos habetur in vsu, Cartagium enim vocant. Verum sicuti curribus propemodum innumeris vsi sunt, ita & ex vsus diuersitate diuersimode carrago à scriptoribus accepta; simpliciter enim pro multitudine curruum ad belli vsum accepit Trebellius Pollio *in D. Claudio*, vbi Barbararum gentium exercitum numerosissimum describens ait: *Trecenta viginti millia armatorum fuerunt, adde seruos, adde familias, adde carraginem, epota flumina, consumptasque syluas.* Et iterum: *Carraginem tantam, quantam numerus hic armatorum sibimet aptare potuit, & parare.* Et rursus: *Ingens carrago deserta est.* Hinc deducta locutio, *Carraginem facere.* Sed nec vnica in significatione; siquidem Am. Marcell. *lib.* 31. accipit carraginem pro castrorum munimento curribus cōfecto, inquit enim de Gothis verba faciens: *Vnde haud longo spatio separatur vulgus inæstimabile barbarorum, ad orbis rotundi figuram multitudine digesta plaustrorum, tanquam intramuranis cohibita spatiis ocio fruebatur, & vbertate prædarum. Prauia igitur spe meliorū Romani Duces (si sors copiam attulisset) ausuri aliquid gloriosum Gothos, quicquid molirentur, sagaciter obseruabant; id scilicet præstruentes, vt si alio castra mouissent, (quod fecere creberrime) terga vltima adorti, plures perfoderent confisi, magnamq; spoliorum auerterent partem. Hoc intellecto hostes, vel transfugarum indiciis doctis, per quos nihil latebat incognitū, in eodem loso diu manse-*

runt. Sed exercitus oppositi metu præstricti aliorumque militum, quos affluere iam sperabant, tessera data gentili per diuersa prope diffusas aciuere vestatorias manus, cuique optimatum acceptas. statimq; incensis malleolis ad carraginem, quam ita ipsi appellant, aliti velocitate regressa incentiuum audendi maiora popularibus addiderunt. In eadem significatione accepit Flauius Vopiscus *in D. Aureliano* in Epistola eisdē à Valeriano Augusto scripta, in qua legimus: *Tuum est pro virtutibus tuis, atq; solertia illic hyemalia & astiua disponere, vbi tibi nihil deerit, quærere præterea vbi carrago sit hostium, & vere scire, quanti qualesq; sint.* Accipitur præterea *carraginem facere*, pro eo, quod est conclamare vasa, seu colligere sarcinas & impedimenta. Cic. *in sexta in Verrem* ait: *Ille ex Sicilia castra iam mouerat & vasa collegerat.* Et Cæsar *lib. 1. bell. ciuil.* scribit: *Factus ab hoc certior Cæsar duces aduersariorum silentio copias castris educere. Quo cognito signum dari iubet, & vasa militari modo conclamari.* Et lib. 3. *Qui cum magna expectatione venisset, temere progressus turpem habuit exitum, & noctu, neque conclamatis vasis flumen transiit.* In quem sensum Pollionem dixisse, carragine facta Scythas per montem Gessacem fugere conatos, non dubitamus, quamuis alii aliter senserint, quod refert Rhodig. *lib* 18. *c.* 24. interpretantes Scythas facta carragine, hoc est, aperta via, qua plaustra commearent, per montem Gessacem fugere tentasse; Sic enim & vulgo *fare la carrara* Itali dicunt, quæ expositio magis ingeniosa est quam vera existimanda. Impedimentis itaque & sarcinis collectis, curribusq; impositis fugere conatos Scythas Carraginem fecisse, dicit Pollio hoc in loco, vt mea fert sententia.

TR. POL. IN PROOEM. XXX. TYRAN.

Scriptis iam pluribus libris, non historico, nec diserto, sed pedestri eloquio.

SVnt qui interpretantur, *pedestri eloquio*, id est, humili & simplici oratione, ita dicta, quod sicut pes inferior pars est in homine, ita oratio, quæ cæteris humilior existit, pedestris dicatur. Doctius, qui solutam orationem exponunt. Quintilianus namque *lib.* 10. *cap.* 1. de Platone verba faciens inquit:

inquit: *Multa supra prosam orationem, & quam pedestrem vocant Græci, exurgit.* Et Horatius *libro* 2. *Carm.* ad Mœcenatem scribit:

Tuque pedestribus
Dices historiis prælia Cæsaris.

Econtra vero Greci poesin, seu metricam orationem ἐποχῆς hoc est, qui equo vehitur, ob magnitudinem, quam in se habet, & sublimitatem, appellauere, hincq; primum Poeseos scriptores prodiisse, mox qui metrum soluerint, astruxerunt Cadmus Pherecides & Hecatæus, quod prima in Homerum commentatione scriptum reliquit Eustathius. Vtraq; tamen interpretatio conuenit. Vopiscus *in Probo* dixit: *Longius amore Imperatoris optimi progredior, quam pedestris sermo desiderat.*

TR. POL. IN SATVRN. XXII. TYRAN.

Hic ea die qua est amictus à militibus peplo Imperatorio, concione adhibita, dixisse fertur, &c.

PEplum vestis genus solemne antiquis fuisse, non modò fœminis, sed & Xenophontis authoritate viris commune, docet Pollux *lib.* 7. *c.*13. Fœminarum quidem exemplum habemus ex Virg. 1. Æneid:

Crinibus Iliades passis peplumque ferebant.

Et in Claudiano de Nuptiis Honorii:

Et crines festina ligat. peplumque fluentem
Allevat.

Et ex Homero *libro* 6. *Iliad.* referente, Hecubam consilio Heleni vatis, ex suis vestibus pretiosissimum peplum ad templum Palladis tulisse. Virorum etiam fuisse, præsertim Principum, hoc in loco ex Pollione, & infra in Celso colligimus. Sed & Deorum fuisse indumentum facile probatur; tum ex loco citato in Celso, vbi habet Pollio; Illum peplo Deæ cœlestis ornatum, præcipue vero Mineruæ, ex Plutarcho *in vita Demetrii*, & Virgilio *in Cyri.* Et Homero 6. *Iliados*, quorum dicta infra describemus; Veneris quoque; namq; Homerus *libro Iliad.* 5. scribit, Diomedem vulnerasse manum Veneris, atque lanceam transfixisse per peplum,

quem ei Gratiæ consecerant. Et in Hymno Veneris, illius ornatum describens, quando cum Anchisa concubuit, πέπλον enumerat. Et Martianus *libro primo, de nuptiis Philologiæ*, tradit, Iunonis peplum esse caliginosum, quod tamen si appulsu cuiusdam luminis tangatur, inter obtenebrantes nebulas sudæ perspicuitatis gratia prænitet. In primo *Epigra. Græcorum* libro, Bacchus Νεβριδόπεπλος appellatur, id est, *peplo ex ceruinis pellibus vestitus*. Sinuosum vero & amplum longumque vestimentum fuisse peplum, colligimus ex ipso Homero *libro 6. 7. & 22.* qui mulieres Troianas ob id vocat ἑλκεσιπέπλους, hoc est, *longas vestes trahentes*. Et *libro* 18. eiusdem, Thetidem non semel τανύπεπλον vocat, id est, *longam vestem habentem*. Ita & Helenum τανύπεπλον *libro* 4. *Odyss.* etiam vocat *vltimo libro Iliad.* mulieres εὐπέπλους, hoc est, *pulchro peplo indutas*. Quod vero peplum amplum valde fuerit indumentum, comprobare etiam possumus ex Claudiani superius allegato loco:

——Peplumque fluentem
Alligat.

Quinimo pro curruum peristromate peplum aliquando accepisse Homerum, necnon & equorum instrato, ad puluerem arcendum, docet Cœlius Rhodig. *libro decimotertio, capite decimooctauo*. Et Aristophanes peplum etiam dici voluit velum Panathenaicæ nauis, quam quarto quoque anno honore Palladis instruebant, ducta pompa à Ceramico ad Eleusinum. Ex quibus pepli amplitudinem arguere licet. Et Lactantius Placidius interpres Statii *libro decimo*, scribit, peplum esse vestem candidam aureis clauis pictam sine manicis. Seruius enarrans illud Virgilii:

Crinibus Iliades passis peplumque ferebant.

Peplum, inquit, est palla picta fœminea. In peplo expingi consueuisse varia heroum facinora prodidit Isæus, & repetit Harpocratio. Et de Palladis peplo clare id docet Euripides *in Hecuba*. Et Virg. per initia Cyri scribit:

Sed magno intexens (si fas est dicere) peplo
Qualis Erichthais olim portatur Athenis,
Debita cum castæ soluuntur dona Mineruæ.

Et

Et paulo post:

Ergo Palladis texuntur in ordine pugnæ,
Magna giganteis ornantur pepla trophæis,
Horrida sanguineo pinguntur prælia fuco.

Et Plutar. *in Demetrio*, varias in Palladis peplo imagines effinxisse Athenienses tradit. Plato *in Euthyphrone*, inquit: *In magnis Panathenæis peplum pictum in arce suspendi solitum.* Et apud Apuleium legimus *peplos mustellatos*, quasi variegatos dixeris. Ex his omnibus existimare licet, Peplum indumenti genus fuisse, quale apud nos *Manto* dicitur, quodque supremus cæteris vestiatur, quod Theocriti interpres in Syracusiis innuere videtur, quum περονατρίδα interpretatus sit peplum, ac indumentum, quod primo succingeretur. Author est Porphyrius, conditum ab Arist. Commentarium, cui titulus *Peplum*, in quo Ducum describebat Genealogias, & nauium numerum ad Troiam profectarum; Ad quod pertinet illud Cice. ad Atticum; *Peplographiam Varronis tibi probari non moleste fero, à quo adhuc* ἡρακλείδειον *illud non abstuli.* Ex quibus varietatem etiam in picto peplo coniicere licet.

Illud postremo adiiciamus, non vulgare, sed Principum virorum fuisse, seu Illustrium fœminarum & solemne indumentum; quod tum ex iam dictis patere puto, tum etiam ex Plauto scribente: *Nunquam ad ciuitatem venio, nisi quum infertur peplum.* Et quum Pollio in Celso ait, illum à militibus Imperatorem vocatum, & peplo Deæ cœlestis ornatum, existimo intelligendum de Palladis peplo, de quo plura superius. Nam consueuisse priscos Deos orantes & præcipue Palladem obsecrantes, peplo illorum simulachrum ornare, constat ex Virgiliano illo superius adducto:

Interea ad templum non æquæ Palladis ibant
Crinibus Iliades passis, peplumque ferebant.

Et ex Homeri interpretis dictis, necnon & Æschyli verbis, Turneb. *lib. Aduers. 14. c. 15.* comprobat.

TR. POL. IN ZENOBIA, XXIX. TYRAN.

Fuit vultu subaquilo, fusci coloris, oculis supra modum vigentibus nigris, spiritus diuini, venustatis incredibilis.

AQuilum colorem fuscum, seu subnigrum esse, Calepinus docet, Pompeii Festi sententiam secutus, qui illius essentiam declarat *lib.* 1. ab aqua etymologiam deducens. Nam quum antiqui duos principes colores, & extremos facerent, album, scilicet, & nigrum, is quoque qui neutri similis sit, ab vtroq; tamen medius proprietatem trahat, aquilus dicitur ab aqua, cuius color incertus est. Quamobrem Zenobiam vultu subaquilo fuisse interpretari possumus *subfusco* seu *nigro*, nam teste Donato & Varrone, particula (*sub*) temperamentum & diminutiuum significat. Quam tamen sententiam haud recipiendam puto, tum quia statim subdit Trebellius *fusci coloris*, quod vtique nõ fecisset, verbositatem vitans, si dictio illa *subaquilo* de colore intelligenda esset. Ad hæc, quæ ex Festo adducuntur, haud veritati consentanea sunt, siquidem obseruamus, pictores & Poetas consueuisse non inepte fluminibus pallorem quendam assignare, mari cæruleum, lacubus candidum, vnde aquam non coloratam, seu nullius coloris esse absolute affirmare haudquaquam possumus. Itaque fuisse Zenobiam *vultu subaquilo*, interpretandum existimo, hoc est, quoquo modo faciei aquilæ subsimili, sicuti dicimus eodem in sensu *nares aquilinas*, quæ supra incuruantur in conuexum, infra vero acuminatæ sensim deprimuntur, ab aquilæ rostri similitudine. Et *Aquilo* ventus, quod sicuti Aquila velociter & impetuose volat, ita ventus ille à vehementissimo ac præceleri flatu appellationem adeptus est; Vnde iure optimo D. Hieronymus scopam viarum Aquilonem dixit, quod vehementer difflando vias perpurget. Et Aquiliorum Romanam familiam potius ab Aquilis, quam ab Aquilo colore denominatam existimamus, quicquid in oppositum senserit Alex. ab Alexandro *libro* 1. *dierum Genialium*, *cap.* 9. nisi & colorem Aquilum ab Aquila deductum dicamus, quam coloris subnigri esse norunt omnes qui pennas contemplati sunt. Fatemur enim

enim Plauti dictum de colore interpretandum, dum inquit in Pœnulo:

Statura haud magna corpore Aquilo,

Hoc est, colore subnigro, fusco scilicet. Ita & Suetonii verba *in Augusto, c.* 79. dum ait, illum fuisse colore inter Aquilum & candidum, id est, subfusci coloris. At in præsenti loco non ita; nam quum dixisset Pollio, Zenobiam fuisse vultu subaquilo, seipsum statim declarat, subdens, *fusci coloris, oculis supra modum vigentibus, nigris*, quæ omnia Aquilæ oculis & colori conuenire nemo ignorat; Quod si nates addidisset, quales in Augusto Suetonius loco citato depingit, à summo eminentiores, & ab imo deductiores, capitis Aquilæ anteriorem partem affabre figurasset; dixit autem *vultum*, non *faciem*, eo quod vultus sit voluntatis indicium, docente Seruio, in quo à facie differre tradit, ex Virg. 4. Æneid.

Spem vultu simulat.

Subdens itaque post vultus expressionem, illam fuisse spiritus diuini, & venustatis incredibilis, vocis virilis, & moribus seueram, vbi necessitas postulabat, certe & aquilæ proprietates naturales fere apte censere videtur.

TREBELLIVS POLLIO IN TITO.

Calphurnia fuit sancta, & venerabilis fœmina, de genere Censorinorum, id est, Pisonum, quam maiores nostri vniuiriam sacerdotem inter sacratissimas fœminas adorauerunt.

CEnsorinos, Calphurnios, & Pisones in vna & eadem familia fuisse, ex hoc loco clare colligimus. Et Plutarchus *in Numa Pompilio*, ab illo Calphurnios originem duxisse testatus est, à Calpo scilicet Numę filio, quod & Pompeius Festus *lib. 3.* confirmat, ideo *Calpurnii*, non *Calphurnii* scribendũ. Horat. *in lib. de art. poet. ad Pisones*, idem tradit inquiens:

Vos o Pompilius sanguis.

Quo in loco Acron & Porphyrion interpretes tradunt, Pisones à Pompilio descendisse; nam Calpus Numæ Pompilii filius fuit. Dictos autẽ fuisse Pisones postea à pisendo, quod pilũ in pistrinis inuenerũt, author est Pli. *li.* 18. *c.* 3. Cẽsorinos autem appellatos forte à cẽsura in ea familia præclare gesta.

Inter Pisones fuere viri & mulieres præclarissimi *Calphurnii & Calphurniæ* nomine donati; Vti L. Calphurnius Piso Trib. Pleb. qui Calphurniam legem repetundarum primam tulit, L. Marcio & M. Manilio Coss. anno V. C. 604. cuius meminit Cic. *secundo de Offi. in Bruto, & in quinta in Verrem act.* & Val. Max *lib. 2. cap. 2.* Fuit quoque C. Calphurnius Piso Consul, qui anno 686. ab V. C. Calpurniam legem *de ambitu* tulit, cuius Dion *lib. 26.* & Cic. *pro Murena, & pro Cornelio*, & in eam Asconius, verba fecere. Fuit & alia lex Calpurnia *de Ciuitate militibus virtutis ergo donanda*, quam & ab aliquo eiusdem familiæ latam arbitramur, quamuis Cisenna *Hist. lib. 4.* & Nonius in voce, *Ergo*, de ea memorantes, de authore eiusdem ne verbum quidem protulerint. Fuit quoque Calpurnius Piso, quem nobilem & ferocem virum appellat Tacit. *lib. Annal. 4.* accusatorum factionibus sub Tiberio strenue aduersatus. Lata quoque à Calpurnio Pisone vrbis Præfecto constitutio *de liberis impie non exhæredandis*, testimonio Val. Maximi *lib. 7. cap. 7.*

In eadem Pisonum prosapia mulieres Calpurniæ celebres fuere, quemadmodum Calpurnia L. Pisonis filia, C. Iulii Cæsaris vxor, de qua Suet. *in illo, c. 21.* Et Calpurnia Censorina, de qua hoc in loco Pollio; Et, vt ego arbitror, Calpurnia Plinii iunioris vxor, ad quam Epistola eiusdem *7. lib. 6.* quam studiorum mariti ministram fuisse non desunt qui testentur: Non negauerim tamen, hoc forte nomen ad mulieres & viros alterius familiæ translatum; Nam fuere Calpurnius Agricola, qui bellum aduersus Britannos gessit, testimonio Capitolini *in M. Antonino Philosopho.* Et Calpurnius Bestia Consul, cum P. Scipione Nasica, qui pacem flagitiosam fecit cum Iugurtha Numidarum Rege, pecunia corruptus, quam postea Senatus improbauit, teste Eutropio *lib. Hist. Rom. quarto.* Cui etiam M. Cæcilius obiecit, ab eo dormientes vxores aconito tactis genitalibus, interemptas. Hinc illa atrox peroratio eiusdem. Nec prætermittendus Calpurnius Crassus, qui promissis ingentibus militum animos pertentans, detectus, & confessus, Tarentum relegatus, à Cocceio Nerua Imper. liberatus, patribus lenitatem

eius

eius increpantibus, Sex. Aurel. Vict. scribente *in Nerua*. Calpurnium Saluianum addamus, qui quum Sextum Marium coram Druso vrbis Præfecto Latinarum die, reum postulasset, in exilium actus est, Cornelio Tacito scribente *libro Annal.* 4. Postremo subdamus Calpurnium Lanarium, cui M. Portius Cato cum Claudio arbiter Claudium Centimalum damnauit, quod Claudius ab Auguribus iussus altitudinem domus suæ, quam in Cælio monte habebat, submittere, quia illis ex arce augurium capientibus officiebat; Calpurnio vendiderat, de industria Sacerdotum edictum supprimens, ex Valer. Max. *lib.* 8. *cap.* 2. & Cic. *Offic.* 3. Fuere quoque mulieres Calpurniæ alienæ familiæ à Pisonorum gente, sicuti Calpurnia Bestiæ filia, de qua Paterculus, & Calpurnia causidica Licinii Bracteonis vxor, quæ Romæ insignis impudentiæ fuit, in foroque inusitatis latratibus tribunalia exercens, in causa fuit, quod mulieribus postea interdiceretur iudicandi munus, & publice agendi in foro, ex Val. Max. *lib.* 8. *cap.* 3. de qua re Iurisconsulti *l. fin. de arbitr. l. cum prætor, D. de iud. & l.* 1. *§. sexum, de postul.*

Hæc omnia adnotare libuit, vt eorum refellatur opinio, qui Calpurnii & Calpurniæ nomina Romana, vnius tantum familiæ, Pisonum scilicet propria fuisse, non erubescunt contendere. Quorum tamen sententiæ fauere videtur Tacitus *libro Histor.* 4. vbi de cæde Calpurnii Galeriani, quem tamen C. Pisonis filium fuisse tradit. Sed ad ea, quæ potiora sunt, atque magis ad præsentis loci explicationem faciunt, accedamus. Appellat Calpurniam Pollio *viniuiriam Sacerdotem*, quæ verba enodanda sunt. Siquidem mulieres apud priscos gentiles sacerdotia exercuisse, non ambigendum, scribente Platone 6. de Legibus: *Sacerdotes tam viri quam mulieres æditui constituendi sunt.* Et Dionysio Halycarn. *in secundo antiq. Roman.* de Romuli instituto loquens: *Quoniam autem quædam sacra fieri oportebat per mulieres, voluit vxores cum suis maritis fungi sacerdotio. & si qua sacra viros obire vetaret mos patrius, ea relinqui fœminis.* Et Vopiscus *in D. Aureliano*, de illius matre: *Ex palliolo purpureo, quod soli sui temporis Imperator obtulerat sacerdos, mater crepundia filio fecisse perhibetur.*

Qua de re Calpurniam fuisse sacerdotem minime mirandum. At cur *vniuiriam* appellet Pollio, deinde perquirendum, ac cuius numinis sacerdos fuerit, indagandum. Apud scriptores sæpe sæpius obseruamus *duouiri*, *triumuiri*, *quinqueuiri*, *seuiri decemuiri*, *centumuiri*, & huiusmodi magistratuum genera, sed in hoc sensu Calpurniam vniuiriam sacerdotem minime dictam existimamus, quum nullibi in historica lectione scriptum quidpiam aduotanerimus, vnde hanc expositionem firmare iure possimus; Qua de re illud memoriæ reuocamus, quod Valerius Maximus *lib.2 cap.1.* dum de nuptiis agit, literis mandauit, eas scilicet, quæ vno matrimonio contentæ fuerant, corona pudicitiæ honoratas apud Romanos, quod existimarent, eum præcipue matronæ incorruptum esse animum, quæ post semel depositam virginitatem ad secundas nuptias transire non pateretur; multorum matrimoniorum experientiam, intemperantiæ cuiusdam signum esse credentes. Et Plutarchus Problem.99. *Quid est* (inquit) *quod publicis festis veteri more virgines non nubunt, viduæ nubunt? An quod virginibus decorum, viduis vero, multis præsentibus, fœdum nubere? felices namq; & fausta primæ nuptiæ, secundæ vero tristes & detestandæ: pudet enim, viuis adhuc eis, quibus antea nupserant, alios accipere, mortuos autem lugent.* Hinc apud Virgilium Dido secundas nuptias *culpam* vocat, inquiens:

Huic vni forsan potui succumbere culpæ.

Et nostræ Christianæ Religionis instituta, etsi Polygamiam minime prohibeant, nihilominus in Concilio Neocæsariensi *c.1. de iis qui frequenter*, 31.*q.*1. pœnitentia sæpe nubentibus iniungitur. Hinc Iura statuunt, secundas vel repetitas nuptias ineuntes, non benedici à sacerdote, quum tamen primæ benedicantur, *cap.1. & cap. vir autem vel mulier, de sec. nupt. lib.4. Decretal. tit.21. cap. fin. 23. distinct.* Quod etiam confirmat D. Ambrosius *tom.4. super cap.3. prioris epist. ad Timoth.* Ideo Bigamus, qui duas habuit vxores, vel viduam duxerit, non potest ordinari, & ad Dei ministeria promoueri, quod non semel iura Pontificia & ciuilia pariter præcipiunt. Et D. Hieronymus ad Saluiniam: *Nesciat*, inquit, *vidua digamiæ*

indul

indulgentiam. Et ad Geruntiam: *Non solum ab officio sacerdotij digamus excluditur, sed & ab eleemosyna ecclesiæ, dum indigna putatur stipe, quæ ad secunda coniugia deuoluta est.* Et in odium mulierum, quæ ad secundas nuptias transeunt, lex ciuilis matri, quæ ad secundas nuptias transierit, vim adimit reuocandi, propter ingratitudinem, donationes prioris matrimonii liberis factas, quum tamen ea vnius matrimonii vidua possit, *l. his solis, l. 7. C. de reuoc. donat. lib 8. tit. 56.* Accedit quod bona, quæ relinquuntur pro pauperibus mulieribus dotandis, non possunt distribui in maritandis viduis, quantumuis pauperibus, vt docuere Bal. & tradit Guliel. Bened. *in cap. Raynutius, vers. qui cum alia, num. 79. par de testam.* Neque subditi & clientes, qui pro maritandis filiabus virginibus domini seu patroni tenentur, pecuniam conferre pro vidua filia iterante matrimonium (vt notat Guid. Papeus, *q. 57. in fin.*) obligantur.

Exosa itaque nuptiarum reiteratio tum legibus nostris Canonicis, tum secularibus, tum etiam gentilium, vt diximus; qua de re haud mirandum, si Trebellius in hoc laudat Calpurniam, vniuiriam sacerdotem eam appellans, hoc est, vt ego interpretor, vnico viro contentam.

Sed cuius Dei vel Deæ sacerdos fuerit Calpurnia, videndum; Nam Veneris sacerdotem fuisse illam, ex verbis textus colligi posset, quæ sunt huiusmodi: *Cuius statuam in templo Veneris adhuc videmus Argolicam, sed auratam.* Sed quæso, quæ conuenientia Veneris voluptatum Deæ cum fœmina sacratissima & venerabili; qua de re ego potius decernendum puto, Calpurniam Dialem flaminicam seu flammeam fuisse, tum quia mulieri principi nobilissimæ & ditissimæ, vti quam Cleopatræ vniones habuisse perhibebant, & lancem centum librarum argenti, in qua maiorum suorum expressa erat historia, huic (inquam) sacerdotium cæteris præstans conueniens erat, quale Flamen Diale, quod omnibus aliis antiquius & nobilius fuisse, tradidere Gellius *libro 10. cap. 15.* Plutarchus *Problem. 42 & 48* Varro *lib 5. de lingua Latina.* Dionys. Halycarnass. *lib. 2.* Liuius *lib. 1.* Adhæc quum Flamen & Flaminica Diales monogami esse deberét, & ab eo

ab eo ſacerdotio bigami excluderentur, *ex Aulo Gellio loco citato*, Calpurniam vniuiriam talem fuiſſe ſacerdotem iure putandum, præſertim quum habeamus à Plutarcho ſcriptum *in Problematibus*, de Flaminibus Dialibus: *Eodem tempore vxor cum viro conſecratur, quemadmodum multa ſunt in ſacris, quæ abſente viro agi nequeunt. Priore autem amiſſa alteram ſtatim ſuperinducere tum difficile eſt, tum vero iniquum & impium; Quare mortua vxore, Flamen Dialis ſeſe ſacerdotio abdicabat.* Nec obſtat, quod de Tito illius viro ſcribat idem Pollio, vix illius nomen agnitum, nec eum ſacerdotem Dialem fuiſſe memoretur, quinimo militum Tribunum dicat, & à militibus imperare coactum, & Dialis flamen exercitum armatum extra pomœrium videre non poterat, teſte Gellio *loco adducto*; nam non omnia de illo à Dexippo & Herodiano ſcripta, quos authores in Hiſtoria illius ſequitur Trebellius ipſe. Præterea potuit Titus vno tempore militare, & alio à militia vacare, & eodem ſacerdotium Diale Flaminium exercere vna cum vxore, ob idque Aulus Gellius non negat, Conſulem aliquando, licet rarenter, Flamine creatum, quum tamen bella Conſulibus mandarentur.

TREBEL. POLLIO IN CLAVDIO.

Nam quum eſſet nuntiatum 9. Kalend. Aprilis, ipſo in ſacrario Matris ſanguinis die, Claudium Imperatorem factum, &c.

Dis antiquitas *Patris* nomen tanquam diuinitatis plenum, Deabus *Matris*, vt paſſim obſeruamus, attribuit. Sic Maro 2. Georg.

Huc Pater ô Lenæe veni.

Et 3. Æneid. de Deo Tiberino:

Da Pater augurium.

Et octauo eiuſdem de eodem:

—— Et fortia corpora volues,
Tiberi Pater.

Et primo quoque de Ioue:

Diuûm Pater.

Et

Et 4. Georgicorum:

—— Simul ipse precatur
Oceanumq́; Patrem rerum.

Et 3. Æneid. de Marte:

—— Nymphas venerabar agrestes,
Gradiuumq́; Patrem.

Et de Ioue ipso 1. Georgic.

Ipse Pater media nimbos in nocte corusca
Fulmina molitur dextra.

Et iterum ibidem:

Ter Pater extructos disiecit fulmine montes.

Ita & de Deabus mater *Matuta* dicta, quæ Græcis *Leucothea*, ex Cic. 1. *Tuscul. & lib. 3. de natura Deorum*. De qua Ouid.

Leucotheaq́; cum matre Palæmona dixit.

Firmianus lib. 1. c. 21. *Leucothea, materq́; Matuta, filius eius Palæmon atq; Portumnus.* Et Terram matrem magnam dictam quis ignorat? Et Lunam matrem appellauit Liuius *lib* 45. His sic se habentibus, perquirendum, quam Deam in hoc loco Pollio Matrem dixerit. Non enim matrem cum additione *sanguinis* legendum puto; nam, quæ mater sanguinis fuerit appellata, ignorare me fateor, nisi dixerimus Matrem magnam, Terram, inquam, quam & almam vocauere antiqui, quod omnia alat, & Dearum matrem, quod omnia generet, & sanguinis matrem, communi ea appellatione, qua dicimus hunc & illum esse huius vel illius sanguinis, & ipsam quoque nuncupemus. Sed aliter ego Pollionis dicta interpretanda puto; nempe, nono Kalend. Aprilis ipso in die sacrario sanguinis matris, nuntiatum, Claudium Imperatorem factum, hoc est, in die, quo non solum sacra fiebant magnæ Matri, sed & immolabantur victimæ; namque magnæ Matri, de qua non dubito hic intelligendum, quum sacra fiebant, mactabatur porca prægnans, vti docuit Seruius in illud Virgilii:

Tibi enim maxima Iuno.

Et Macrob. *lib* 1 *Saturnal cap.* 12. Et ideo dies illa vocabatur sanguinis, dies sacra seu sacraria. Quod etiam confirmatur, namque huiusmodi sacra initium habebant octauo Kalen.

Aprilis,

Aprilis, teste Macrobio, 1. *Saturnal. cap.* 21. Hoc vero loco loquitur Pollio de secunda die, in qua immolabantur victimæ matri Deûm; ideo inquit *nono Kal. Aprilis*, non *octauo*, & iure eum appellat diem sanguinis, vt diximus. Ex quibus colligere possumus, quod sicuti diebus nundinarum vel comitialibus Senatus haberi non poterat, ita nec diebus sanguinis, hoc est, in quibus immolabatur & sacra fiebant. Quorum omnium ratio fere eadem est, ne scilicet à Comitiis ad suffragia ferenda, & à nundinatione & sacris faciendis Senatores ac Senatus asseclæ & ministri auocarentur, sed his omnibus vacare possent.

Non me latet, Hadrianum Turnebum *Aduers. lib.* 30. *capite* 21. interpretari, matrem sanguinis, quod ea die in sacris Galli fanatici Matris magnæ sacerdotes se cruentarent, per furorem alienata mente; Nos tamen nullibi legimus, sibi vulneribus sanguinem præ furore elicuisse: nam sicuti sanguine obliniisse crines capite nutantes & agitantes, ex Lucano, *lib.* 1. superius demonstrauimus, vbi de Gallis plura; Et quia sono rauco cornua personabant, & vndique furorem simulabant, ideo sæua dicta cornua, tympana & sacra; & eosdem sibi quum sacerdotium assumerent, testes ademisse; ita minus verum esse censemus, quod in sacris peragendis vulneribus è corpore sanguinem elicerent, quod certe scriptores non tacuissent, si verum fuisset, nec *Hilaria* appellassent huiusmodi sacra, in qua non nisi festa facere & dicere licebat, teste Lampridio *in D. Aureliano*, quod fuse ibi docuimus. Qua de re nec huic interpretationi plene acquiescere possum.

TREBEL. POLLIO IN D. CLAVDIO.

Item in Caueos, & Scyphos, & Zuma pondo vndecim.

Caueum & scyphum, vasa ad bibendum parata fuisse non dubitamus, quibus argenteis vsos primarios viros colligimus tum ex hoc loco, tum etiam ex alio Spartiani *in Pescennio Nigro*, vbi de eo inquit: *Hic tantæ fuit seueritatis, vt quum milites quosdam in cauco argenteo expeditionis tempore bibere*

uere vidisset, iusserit omne argentum submoueri ab vsu expeditionali, addito eo, vt vasis ligneis vterentur. Ex quibus colligimus cauei argentei vsum priuatum, statum militum excessisse. Caueum autem fuisse multæ capacitatis existimandum; ita enim appellatum à cauea puto. & forte huiusmodi fuit cantharus Baccho attributus poculum, quod magnum à cantharo nauigii specie dictum, non dubitandum. Vnde Plinius *lib. 33. cap. 11.* scribit, C. Marium post Cimbricam victoriam cantharis potasse, Liberi patris exemplo. Scyphos autem fuisse minoris capacitatis, manifestum est, quibus veteres in sacris & conuiuiis vsi sunt. Virg. 8. Æneid.

Et sacer impleuit dextram scyphus.

Horatius Epod. 9.

Capaciores adfer huc puer scyphos.

Sed quid per zuma sit intelligendum, difficilioris inuentionis est, præsertim quum de re hac nihil apud recentiores scriptores inuenerim, quod mihi lumen aliquod præbere potuerit. Illud tamen, quod ipse sentiam, proponam, & doctiorum erit iudicium. Arbitror itaque, zuma fuisse vasis seu patinæ speciem, in quo panis mensæ inferretur & apponeretur, vulgo Panettera dicunt, ita appellata à voce Græca ζύμη, id est *fermentum*, seu ζυμίτης, quod est *panis fermentatus*: υ enim Græcis loco *u* Latinæ literæ inseruire palam est. Scio Turnebum *Aduers. lib. 15 cap. 20.* loco *Zuma* legere *Trullas*, quam lectionem si receperimus, nulla erit difficultas; nam trullam & ipsam vas potatorium esse constat. Horat. 2. Serm. Sat. 3.

Qui Veientanum festis potare diebus
Campana solitus trulla.

Iuuenalis quoque Sat. 3.

Si trulla inuerso crepitum dedit aurea fundo.

Plaut. in Amphit.

Omnesq; trullas hauriam.

At sic explicare se à difficultatibus mutatis verbis facile admodum est.

TREBELI

TREBEL. POLLIO IN D. CLAVDIO.

Cumacum Cypriam.

SI seriem antecedentium verborum & subsequentium perpendamus, diuinare licet, Cumacum fuisse genus instrumenti ad corporis ornatum pertinens, vti fibulæ, baltheum, brachiale, torques, & similia, & forte è fibularum genere; nam cum fibula coniungit, inquiens, *fibulam auream & Cumacum Cypriam vnam*; dictam Cumacum, quod illius ex oppido Asiæ Cuma vel Cumis vrbe Lucaniæ, sit vsus ad Romanos traductus; sicuti apud Nonium Varro dixit, *Cumanos calices, & testa Cumanæ*. Martialis *lib.4. Epigramm.* 114. Nisi *Comacum* legamus potius à *coma, comæ*, vel à *como*, quod est orno, deriuatum. Cypriam autem appellat, hoc est, ex ære paratam; nam ex Cypro æs optimum prouenie-bat, & ad Romanos vehebatur, & pro Cyprio, æs Cyprium intelligebant antiqui. Sic apud Plinium lib.36. cap.26. *Teritur Cyprio ære in Cyprio mortario.*

TREBEL. POLLIO IN D. CLAVDIO.

Aclides duas.

ARmorum genus Aclides esse constat ex Virgil. *lib.7. Aeneid.* scribente:

—— Teretes sunt aclides illis
Tela, sed hæc lento mos est aptare flagello.

At qualia essent aclides arma, non ita notum. Turnebus *Aduers. lib.30. cap.21.* quosdam putare scribit ita dictos, quasi *ἀκίδες*, ab acumine & cuspide, ipse iacula aclides fuisse existimat, quum teretes dixerit illas, & teres sit iaculorum hastile; addit & Græcis *ἀγκύλαι* iacula esse, vnde luxata paulo fractaque voce *Aclidis* Latinis appellata.

Ego alterius sum sententiæ, & puto clauem ferream aclidem fuisse, quales & nostris temporibus, præsertim antecedentibus, in vsu extitisse compertum est, circa caput acuminibus quibusdam circummunitas, ad cassides præsertim contundendas, & disrumpendas loricas. Cui nostræ opinioni fauent Virgilii dicta, qui inquit, hæc solita lento aptari

aptari flagello, hoc est, loreo amento, brachio vel manibus alligari, ne graues quum sint, in ictu decidant, & facilius ictu peracto redire possint. Ad quid enim religari iaculum, quod iaciendum est, & manibus omni ligamento liberum contineri debet. Clauam autem teretem forma esse, nemo ignorat. Nec obstat quod Virgilius idem tela appellat *aclides*, & telum proprie sit, quod manu iaci potest, & in longinquum manu mitti; nam Græcis τῆλε & τηλοῦ *longe* significat, & τηλόθεν *missa* dicitur. Et Festus *lib.* 1. tela ab armis proprietate significationis hoc distare scribit, quod tela sint ea, quibus procul præliamur, arma vero ab humeris dependentia. Nam largiori significatione telum accipitur pro quolibet armorum genere. Ita Virgilius gladium telum appellauit 9. Æneid.

At non hoc telum, mea quod vi dextera versat,
Effugies.

Et generice magis Cic. 6. Verr. *Nemo Agrigenti neq; ætate tam affecta, neq; viribus tam infirmis fuit, qui non illa nocte eo nuntio excitatus surrexerit, telumq; quod cuiq; fors offerebat, arripuerit.* Aclidem autem clauam ferream puto appellatam voce Græca parum mutata ἀκλινής, quod est, *immobilis*, non vacillans, quale id armorum genus esse manifestum est.

TREBEL. POLLIO IN D. CLAVDIO.

Cotum, quem refundat, Mulionem, quem refundat, Notarium, quem refundat Structorem, quem refundat, latum-clauum, quem refundat.

VErbum *refundo* significare Latinis propria significatione *rependere, restituere*, manifestum est. Seneca: *Id erat non tam accipere beneficium, quam refundere.* Et iterum: *Quicquid dederit, ex meo refundam.* At certe non est credendum, Valerianum in Claudium liberalissimum, voluisse eum restituere quicquam, quod ab eo accepisset, præsertim vestes, puta togam & laticlauum, viles quidem respectu donantis & donati. Quamobrem ego interpretor hoc in loco *refundere*, hoc est, *renouare*, quo in sensu visus est Cic.

lib. de nat. Deorum, inquiens: *Vaporibus alta renouataq; stella refundunt eosdem.* Renouant scilicet, vti interpretatus est Marius Nizolius. Sic Ammianus Marcellinus *Oceanum refusum*, hoc est, cuius motus fluxu & refluxu, incremento & decremento renouatur.

TREBEL. POLLIO IN D. CLAVDIO.

Pateras gemmatas, Discum Corymbiatum, Lancem pampinatam, Patinam hederatam, Voleta halieuticum.

HÆc omnia vasa fuisse, quibus esculenta & pocul enta ministrarentur, non ambigendum, at nec synonyma dicenda, sed potius aliqualis inter ipsa differentia statuenda. *Patera* vas patens, & ad bibendum quoque aptum, patens & latum, quasi patula dicta. Virg. 1. Æneid.

—— *Impiger hausit*

Spumantem pateram.

Hac autem in sacrificiis & libationibus potissimum vsi sunt antiqui. Cic. 6. Verr. *Patera, qua mulieres ad res diuinas vterentur.* Idem de clar. Orat. *Mercur. us è patera sanguinem visus est effundere.* Et iterum: *Patera coronaq; qua simulacrorum porrectis manibus sustinebantur.* Et, *excipere sanguinem patera*, in Parad. Virg. 1. Æneid.

Impleuitq; mero pateram.

Ad sacra itaque facienda Galienus Claudio pateras gemmatas misit, hoc est, gemmis ornatas, siquidem thuribulum, patellam & pateram dicit in omnibus fere locupletibus ædibus Siculorum fuisse. Cic. in Verr. *In patella Diis apponebantur epula cum Laribus & Penatibus sacra fiebant, patera vinum libabatur, thuribulo thus adolebatur.*

Sequitur, *Discum Corymbiatum.* Discus vas latum fuit ad portandas carnes aptum, si Iulio Polluci id tradenti credimus, vt interim huius vocis alias significationes omittamus, Cic. de Orat. *Quorum auditores discum audire malunt, quam Philosophum.* Et in sacro Euang. Marci, cap. 6. *In disco caput Ioannis Baptistæ allatum.* Vnde & à Diuo Hieronymo dictus est *Discophorus*, qui Danieli prandium portauit. Dicit vero

vero *Corymbiatum*, id est, Corymbis in argento opere expressis. Virg. Eclog. 3.

Diffusos hedera vestit pallente Corymbos.

Lancem pampinatam. Lanx fuit antiquis escarium vas, minus patina excauatum, in quo carnes mensæ, tam tostæ, quam elixæ inferebantur. Iuuenalis Sat. 5.

Aspice quam magno distendat pectore lancem,
Quæ fertur domino squilla, & quibus vndiq; septa
Asparagis.

Ex quo magnam fuisse lancem deprehendimus. Vnde Plinius lib. 33. *Lances è centenis libris argenteas tunc supra quingentas numero Romæ fuisse constat.* Et iterum: *Seruus Claudij nomine Rotundus, dispensator Hispaniæ citerioris, quinquagenariam lancem habuit, & comites eius octingentas quinquaginta octo librarum.* Hanc fuisse figuræ rotundæ, colligimus ex Horatio, 2. Serm. Sat. 4.

Iligna nutritus glande rotundas
Curuat aper lances.

Dixit autem *pampinatam*, eo pacto, quo discum corymbatum Virgilius loco citato:

Lenta quibus torno facile superaddita vitis.

Patinam hederatam. Patina vasis genus, quo dapes iurulentæ in mensam feruntur. Vnde Plaut. in Asin. *Quouis pacto conditas, vel patinarium, vel assum verses.* Id quoque ex Horatio intelligi potest, scribente lib. 1. Sat. 3.

Si quis eum seruum patinam qui tollere iussus
Semesos pisces tepidumq; ligurierit ius.

Maximam patinam habuisse Vitellium, testatur Suetonius *in illo, cap.* 13. quam ob immensam magnitudinem clypeum Mineruæ dictitabat. In hac scarorum iecinora, phasianorum & pauonum cerebella, linguas phœnicopterum, murænarum lactes commiscuit. De hac Plinius *lib. 35. cap. 12.* illam ducentum sestertiis conditam, & cui faciendæ fornax in campis ædificata erat; fictilem enim aliquando fuisse constat, quum subdit: *Eo enim peruenit luxuria, vt etiam fictilia plus constent, quam murrhina.* Et lib. 10. *Maxime tamen insignis est in hac memoria Clodij Aesopi tragici histrionis, patina sex-*

centis sextertiis taxata, in qua posuit aues cantu aliquo aut humano sermone vocales, nummûm sex millibus coemptas. Ex quibus patet, non modo magnitudinem vasis admirandam, sed & ferculi ingens pretium, quod & ipsum patinam dixerint antiqui. Hispani *ollam potridam* frequenti nomine appellant; Nota & est Domitiani patina, in qua rhombus immensæ magnitudinis integer condiendus erat, de qua Iuuenalis *Satyr.* 4. Sed ad rem nostram reuertamur. Fuit patina argentea hederata, hoc est, hedera exsculpta.

Voleta, Halieuticum. Hoc opus, hic labor est. Egnatius (vt sui moris est) duobus verbis interpretatur iaculum piscatorium. Sed quæso quid reti piscatorio cum argento? quum voleta viginti librarum argenti fuisse scriptum sit. Deceptus vir, alias multæ literaturæ, à voce Græca βόλο͂ς, quod est rete piscatorium. Præterea ad quid Trebellius addidisset *Halieuticum*, quod est piscatorium, si à βόλο͂ς voleta deriuanda; ἁλιευτικὸς siquidem piscatorius dicitur. Adhæc haud rationi consonum videtur, inter vasa argentea & aurea & gemmata connumerasse Pollionem rete piscatorium. Melius sane & aptius Turnebus *lib. Aduers.* 15. *cap.* 20. non *Voleta*, vti legit editio Germanica, quam vtplurimum sequimur; sed *Boletera*, aut *Bolitera*, vel *Boletare* legendum tradit, ita vt vas fuerit, ita primum dictum à Boletis; quod scilicet in illo condirentur vel apponerentur comedenda: vasa enim aliqua à re illa, cuius in vsum parata erant, nomen desumpsisse, supra docuimus, vbi de Fabatariis disseruimus. De Boletariis verba fecit Martialis lib. 14. Epigram. 106.

Cum mihi Boleti dederint tam nobile nomen,
Prototomis, pudet heu seruio colliculis.

Legimus quoque apud Apicium lib. 2. *Exinaniet in boletari.* Legendum itaque *Boletare halieuticum*, hoc est, vas Boletare dictum, piscibus condiendis accommodatum, siquidem pondus ingens librarum viginti efficit, vt putem potius coquinarium vas fuisse, quam mensale; Quod verò vasa alicui rei particulari destinata in alterius vsum traherentur, ex versibus Martialis colligitur, & ex superius dictis de fabatariis.

TREBEL. POLLIO IN D. CLAVDIO.

Chlamydes veri luminis limbatas.

TVrnebus *lib. Aduerſ.* 30. *cap.* 21. interpretatur *veri luminis*, id eſt, veri coloris, & nitidi, ex Tertulliano *lib. de Pallio*, ſcribente: *Et quidem in ſuma de ſubtegminis ſtudio, conſilio, & menſuræ temperamento.* Et rurſus *lib.* 50 *cap.* 20. interpretatur, *luminoſi caloris & flagrantis ardentiúq;, qualis puniceus & coccineus.* Baptiſta Egnatius *veri luminis ſplendidiſſimas* exponit, quod non ad colorem referendum putamus, ſed ad materiam ipſam, ex qua conſtabant & contextæ erant, puta aurum, argentum, ſericum, quæ ſplendorem & lumen veſtium, vt ita dicam, veſtibus dare ſolent. Quod vero *limbatas* ait, ego expono, in extremitatibus limbis exornatas. Et paulo antea, vbi legimus *ſagochlamydes*, interpretamur medium indumenti genus inter ſagum & chlamydem, vtriuſque ſcilicet formam mixtam præ ſe ferens.

TREBEL. POLLIO IN D. CLAVDIO.

Albam ſubſericam, paragaudem triuncem.

PAragaudæ veſtis fit mentio apud Iuriſconſultos, l. 1. & 2. C. de veſt. olobe. & aura. lib. 11. *Nemo auratus habeat in tunicis aut in lineis paragaudas.* Ex quo ex Iuriſtis quidam, vna cum Turnebo *lib.* 9. *Aduerſ. cap.* 11. paragaudes interpretati ſunt, quod ſint faſciæ vel auratæ, vel ſericæ, quæ veſtibus intertexerentur, non autem inſititæ adſuerentur. Alciatus vero in *annot. in tres poſteriores lib. Cod.* explicat, paragaudes eſſe genus veſtimenti virilis, vtplurimum linei, quod ſub alia veſte gerebatur, vinctum nunc vnico nexu, nunc pluribus loris, auratis fortaſſe: ita enim intelligit *dilores, monolores*, & ſimilia. Ego vero neutri interpretationi omnimodo aſſentior, licet ex vtraque genuinum ſenſum me elicere potuiſſe non diſſimulem. Namque paragaudam indumentum interpretor, vtplurimum lineum, quod interius ſub aliis veſtibus geſtabant antiqui, at circa extremitates opere Phrygio, acu aliquando & textura pictum, præſertim ad manus & collum, quod & in vulgaribus noſtris interulis lineis fieri conſueuiſſe norunt omnes, modo aureo, modo ſerico,

modo lineo filo, modo vnius coloris, modo plurium. Cui sententiæ fauere videtur Cæl. Rhodig. *lib. 16 c. 10.* scribens: *Paragaudas legimus indumenta ex lino virilia, vestibus aliis subijci consuetas.* Vnde legimus apud Vopiscum in Probo: *Interulas paragaudas duas*, hoc est, interulas opere Phrygio circa extremitates pictas. Et *in Valeriano* lineas appellat. Et Imperatorum Gratiani, Valentiniani & Theodosii rescriptum his verbis: *Nemo auratas habeat aut in tunicis, aut in lineis paragaudas*, sententiam nostram confirmare videtur. Necnon & Valentis, Valentiniani & Gratiani decretum: *Auratas & sericas paragaudas auro intextas viriles priuatu vsibus contexere conficereq; prohibemus.* Ex his enim constat, Imperatores luxui nimio cauentes prohibuisse, præsertim viris, vt interulas lineas fasciis intertextis, aut acu, auro vel serico confectas haberent. Vopiscus in Probo: *Interulas paragaudas duas à Valeriano Probo inter cætera munera donatas.* Non negauerim tamen paragaudæ nomen, & ad alias vestes translatum aliquando, vti apud Vopiscum *in Aureliano* obseruamus, cum inquit: *Paragaudes vestes ipse primus militibus dedit, quum antea nisi rectas purpureas accepissent.* Namq; militibus primum dedisse Aurelianum vestes Phrygiato opere, acu, vel textura exornatas, intelligendum, quum antea purpureas tantum rectas, id est, sine vllo ornamento acciperent. Has autem paragaudes vestes nonnullis datas monolores, aliis dilores, trilores aliis, & vsq; ad pentalores, quales hodie lineæ sunt, subdit item Vopiscus, hoc est, vnius, duorum, trium vel quinq; colorum, vt adnotauit *in Plinianis castigationibus* doctissimus Hermolaus Barbarus, quod scilicet variis coloribus essent Phrygiatæ vestes illæ: non vero, quod docuit Alciatus, ita dictæ, quod vincirentur vnico vel pluribus loris, auratis scilicet vel sericis. Nec minus cum Turnebo dicendum, ita vocatas, quod in illis vna, duæ, tres, & quinque essent paragaudæ, scilicet fasciæ depictæ. Nec quod alii tradidere, legentes *monicoros, dicoros, tricoros, pentacoros*, quia toties colore saturarentur infectione percellenti. Quod vero ad nominis rationem pertinet, siue sit è Græco & Latino fonte compositũ, à *παρὰ* & *cauda*, quod vestes scilicet iuxta
caudam,

caudam, hoc est, in extrema ora pictam vel contextam paragaudem haberent, seu à παρὰ & *gaudium*, quod scilicet vestis ornamentum istud gaudium esset, seu à παρὰ καὶ γαυδιν, quod Hesychius λάμπειν interpretatur, quod scilicet, qui iis vestibus vterentur, splendide sese ostentarent; parum ego quidem facio, nam singulorum verborum nomenclaturæ rationem assignare æque superfluum ac impossibile semper existimaui. Verum vt & in re curiosa aliquid afferam & ipse, dico, quod sicuti interulam Latini quoque subuculam dixere, eo quod sub culo connectatur, fœmoralibus superpositis, ita forte paragaudem interulam Phrygiatam quoque dictam, quod iuxta caudam inuicem implicaretur: caudam enim dici os illud extremum spinæ, quod circa nates desinit (*Coccygis* eam appellant medici Anatomici) palam est. Verum hæc friuola admodum, vt dixi, sunt. Paragaudem itaque subsericam, hoc est, non simplici serico contextam, sed & lineo filo permixto interulam interpretamur, opere Phrygio exornatam, iuxta extrema, triuncem, hoc est, pondere tantum trium vnciarum; quod affectum, vt vestis excellentia magis innotesceret, subtilissimum enim fuisse ex hoc innuit Pollio.

TREBEL. POLLIO IN D. CLAVDIO.

Zanchas de nostris Parthicis paria tria, Singiliones Dalmatenses decem, Chlamydem Dardanicam mantuelem vnam, Cucutia villosa duo, Oraria Sarbadena quatuor.

VEstes Parthicas ex Imperatoris vestiario desumptas, & Claudio missas, *Zanchas* Turnebus interpretatus est *libro 15. cap. 20.* vocem Parthicam *Zancham* esse dicens; Qua in re vel nullo negotio in re perdifficili se extricat. Nos vestis genus minime fuisse arbitramur, sed potius calceorum species triplici ratione moti, quod Pollio scribat, *Zanchas de nostris Parthicis paria tria*, indumenta enim pedum & manuum per paria communiter appellari consueuere. Præterea vulgo *Zancham* appellamus ligneum illud instrumentum, quo pede superposito, vt elatiores progrediantur, vel genu superposito & alligato,

qui pede manco, vel crure decurtato sunt, vt commodius & stabilius incedant, vti solent. Adhæc *Zanchion* corrigiam calceamēti antiquis fuisse tradit Tiraq. *in suis Legib. connubial. lib.* vocat autem Parthicas, quod calceamenta huiusmodi elatiora essent ligno vel ferro aliquo soleis supposito, vt prolceriores illis calceati videātur, cuiusmodi & hodie Parthos, Persas, Turcas, & Pannones vti conspicimus, & præcipuus vsus nostris temporibus mulieribus, præsertim Venetiis, quæ in huiusmodi Calapodii genere maxime delinquunt. Quod vero *nostris* addidit, intelligendum à Galieno luxus studiosissimo in vsum tractas tzanchas à Græca voce, sed ad euitandam cacophoniam & duritiē pronuntiationis demptum T. Hanc nostram opinionem confirmare possumus ex verbis libelli, cui titulus, *de officiis aulæ Constantinopolitanæ*, quæ sunt ista: ἔστι καὶ ἕτερον εἶδος ὑποδημάτων, ἃ καλοῦνται τζάγγια, hoc est, *Est & alia calceamentorum species, quæ vocatur τζάγγια.* Vnde & *Tzanchas* hoc loco legendum puto, non *Zanchas.* Nam & Moscoph. *in lib.* περὶ σχεδῶν, τζαγγάριον cerdonem coriarium vocat. Ita *in l. 3. & l. vlt. quo quemq; habitu esse opor. in C. Theod.* appellatione Tzancharum calceamenti genus intelligendum censeo, quicquid alii senserint; Erat autem proprium Regum, vt ex libello Græco supradicto constat, & Galienus Imperator ideo nostras appellauit.

Verumenimuero, quid per Singiliones intelligere debeamus, valde obscurum, quum nec ab antiquis, nec à recentioribus scriptoribus quicquam dictum viderim, quod aliqualem nobis lucem aperire possit. Vulgo *saglione* dicunt amictus genus illud, quod thoracibus ferreis superinduunt milites, quos forte *Singilliones* appellauit Pollio. Vel dicamus intellexisse cooperimentum illud, quod ad aeris iniuriam & inclementiam vitandam faciei superinducere, præsertim in aperto & iter facientes, solemus; *Baute* nostri vulgares dicunt. Legendum quoque potius *Sigaliones*, quam *Singiliones*. Nam Harpocratem silentii Deum, quem figurabant digito os prementem, *Sigalion* quoque ab Ægyptiis vocatum, legimus apud Ausonium Epist. 12.

Et tua Sigalion Aegyptius oscula signet.

Quod

Quod itaque munimentum illud os contegat, forte ab Ægyptiis *Sigalion* dictum, quam vocem vna cum indumento Romam transuectam arbitrandum.

Chlamydem Dardanicam Mantuelem. De Chlamyde alias fuse disseruimus; Cur vero Dardanicam vocarit, optime notum, non ita cur *mantuelem*, *μανδύη* penulæ genus Græca voce, vsu vero & Romanis, constat ex Suida & Dione *in Tiberio, & Domitiano*, Latini *Mantellum* dixere, Plinii testimonio *lib. 7. cap. 2.* vbi Scythas cutibus humanorum capitum cum capillo pro mantellis vti tradit, quod & Herodotus *in Melpomene* confirmat, à mantelo, *mantelio*, vel *manteli*, vt alii scribunt, *mantuelem* deductum, ita vt hoc loco intelligendum sit: *Chlamys Dardanica Mantuelis*, hoc est, qua tanquam mantelo vtendum sit, mantelum enim ponit metaphorice pro quolibet tegmine. Plautus in Capt.

Nec mendaciis subdolis mihi vsquam mantelum est meis.

Mantelo vulgo dicimus Itali, & Galli *Manteo*. De Bardocucullo abunde superius egimus.

Cucutia villosa Cucullia villosa duo & recte legendum docet Turnebus *libro Aduers. 51. cap. 20* vt sit diminutiuum à cucullo, de quo superius plura. *Capitia* legit Egnatius. Vtraque lectio literæ sensui accommodata, magis tamen Turnebi sententia placet.

Oraria sarbadena, Saraptena legit Turnebus eodem in loco, ab vrbe Phœnicis. Egnatius vero *Sambadana* vela subtilissima, id est, ex Oriente, nam Sambara, inquit, genus est vestis Persicæ, & Sarabaitæ Hæretici, DD. Augustino & Hieronymo. Addimus nos forte legendum *Sambræa oraria*, nam Sambræa est ciuitas Cappadociæ, Ptolemæo *lib. 5. c. 6.* Orarium vero syndonem Romanis fuisse, Rhodiginus docet *lib. 19. c. 25.* & nos alias fuse demonstrauimus. Egnatio fauere videtur Liuius *lib. 28.* scribens: *In ipsis quoque trepidatum nauibus, dum ne hostes cum suis irrumperent, trahuntq; scalas, oraque & anchoras.* Et apud Quintilianum legimus, *ora soluentibus*, quamuis nō ignorem, non deesse, qui vtrobiq; per *oram* interpretentur funem nauticum. De re hac lege etiam Rhodiginum *lib. 27. cap. 7.*

MARCELLI DONATI IN FLAVIVM VOPISCVM DILVCIDATIONES.

FLAVIVS VOPISCVS IN AVRELIANO.

Hilaribus, quibus omnia festa & fieri debere scimus & dici, impletis solemnibus, vehiculo suo me, & iudiciali carpento praefectus Vrbis vir Illustris, ac praefata reuerentia nominandus Iunius Tiberianus accepit.

HILARIA quae Romanis dicta sint festa & solemnia, non omnibus eadem sententia. Coel. Rhodig. *lib. 7. c. 16.* scribit: *Hilaria vero festa erant, quibus laeta omnia*, vt scribit Flauius Vopiscus, *& fieri consueuerant & dici celebrabantur*; Macrobio authore, *octauo Kal. Aprilis, quando iam productiores sentiuntur dies*, Deo Pani credebantur sacra, quem vt omnium authorem coluit priscorum vanitas. Io. Baptista Egnatius Hilaria & ipse Pani Deo dicata sacra seu Festa *in Annot.* tradit, in hoc Rhodig. consentiens. Verum haec Rhodigini dicta bifariam peccant; Primo, quod Vopisco assignat dicta, quae Pollionis sunt; Secundo, quod ex proxime dicendis manifestum euadet, Hilaria sacra non Panis, sed alterius deitatis fuisse. Turnebus Aduers. *lib. 24. cap. 45.* Martis sacra fuisse videtur affirmare. Verum illius sententia vitio Typographi transportat *r*, & *t*, immutata, dum *matris* vel *Martis* legendum series verborum ostendit, sicque illius opinio licet prima facie videatur falsa, nihilominus reipsa verissima existit. Quod enim

enim Hilaria matris Deum fuerint solemnia, constat ex ipso Lampridio *in Alexandro* scribente, Alexandrum diebus festis fascianum in mensa habuisse, inter quæ Hilaria matris Deum enumerat. Et Maximus Diui Dionysii Græcus interpres Hilaria plura tum priuata tum publica enumerans, inter publica Romanorum Hilaria recenset ἱλαρία τῆς μητρὸς τῶν θεῶν. Ad hæc ipsemet Pollio *in Claudio*, Deæ matris sacra celebrata nono Kalen. Aprilis Romæ tradit. Et Macrobius lib. Saturnal. c. 21. *Simulatione*, inquit, *luctus peracta celebratur lætitiæ exordium ad octauum Kalen. Aprilis, quem diem Hilaria appellant, quo primum tempore Sol diem longiorem nocte protendit.* Nec tamen Pollio Macrobio contrariatur, quod ille 9. & 8. Kal. Aprilis sacra matris Deum celebrari dixerit. Nam Pollio de secundo die sacrorum progredientium quo immolabantur victimæ loquitur, & ob id diem sanguinis vocat, de qua re plura ibidem, hic vero de primo incipientium.

FLAVIVS VOPISCVS IN AVRELIANO.

Adeo vt etiam Ballistea pueri, & saltatiunculas in Aurelianum tales componerent.

DVplici, L, scribendum, non vno duntaxat, vt habet textus Germanicus, quo vtimur, voluit Egnatius, interpretatus quæ iacularentur in illum iocantes, ἀπὸ τοῦ βάλλειν. Turnebus *libro Aduers.* 18. *cap.* 17. inquit: *Balistea cantica, quæ saltantur intelligo*; Nam βαλλίζειν hoc significat. Ego Turnebo magis assentior, sed & quod sentio, ad . o; Vocem hanc scilicet significare tripudium, hoc est, choream, & saltatiunculã, ad vocis seu soni concentum, à verbo Græcos βαλλίζω, quod est *tripudio*, vel βάλλω, quod est *iacio*, *vibro*, & Τίος quod est *sonus*, seu *vox*, quod scilicet pueri ad cantum seu sonum tripudiantes versus illos modularetur. Ita βαλλισμὸς *tripudium*, seu *saltatio* quæ ad tympana crepitantia, vel ad Cymbala saltabatur, teste Athenæo *libro* 8. quod ex recentioribus confirmat Rhodig. *lib.* 5. *cap.* 4. Vnde & hodie Itali & Hispani in vsum traxere vocem *Balare*, *Bailare*. Hinc & *Balliones* apud Latinos, non lenones à Plautino Ballione, quod sensit Rhodig. *lib.* 13.

lib. 13. *cap.* 2. seu tripudii magistros interpretari iure optimo posse arbitramur.

FLAVIVS VOPISCVS IN AVRELIANO.

Arma tersa sint, ferramenta Samiata, calceamenta fortia.

EXacuta & mucronata interpretatus est Egnatius, *in Annot.* & Turnebus *Aduers. lib.* 18 *cap.* 17. samiata ferramenta explicat acuta & mucronata; vtrique innixi authoritati Nonii scribenti, veteres *Samium* pro acuto posuisse, & *Samiare* pro acuere, & quasi Samiæ testæ acumen inducere; nam Samias testas acutie præpolluisse constat ex Plinio scribente *lib.* 35. *c* 12. Gallos Sacerdotes matris Deorum, castrari solitos testa vasis Samii, nec aliter citra perniciem, authoritate M. Cœlii. Nonnulli Samiata ferramenta exponunt ad nitorem fricata & tersa, authoritate Plinii scribentis *lib.* 35. *cap.* 21. Lapidem Samium poliendo auro vtilem; Quam explicationem minime reiicere videtur Turnebus *lib.* 27. *cap.* 21. inquiens, Samarios, de quibus in inscriptione antiqua: SAMARIIS DORIPHORON, illos fuisse, qui ferramenta & arma ad nitorem fricabant, tergebantque. Verum quum antecedentia verba sint huiusmodi: *Arma tersa sint*, & statim subiungat *ferramenta Samiata*; non vtique Samiata arma in eundem sensum accipienda sunt; frustra enim inutilem repetitionem verborum Vopiscus appofuisset. Prior itaque magis recipienda expositio, quam quoque recepisse Didacum à Couarruuia lib. . . . . non ignoramus.

FLAVIVS VOPISCVS IN AVRELIANO.

Equum saginarium suum defricet.

LAmpridius *in Heliogabalo* equi Saginarii meminit, quo in loco, non *saginarium* equum, sed *sagmarium* legẽdum contendit Turnebus *Aduers. lib.* 24. *c.* 8. hoc est, clitellarium, dossuarium, seu sarcinarium, à sagmate, id est, strato, cui onera ferenda aptantur, clitella scilicet, quam *basto* vulgo dicimus, quod pariter confirmat *lib.* 30. *c.* 16. Quam sententiam ante ipsum Turnebum sequutus est Cœlius Rhodig. *lib.* 21. *cap.* 14.

ap. 14. Fateor ego authoritate Suidæ & Isidori, quæ dicuntur de equo sagmario & sagmate, vera esse; at mẽdum eo in loco Lampridii,nec in hoc Vopisci,minime esse.Quis enim quæso existimare iure poterit, in Senatulo illo muliebri, quem Semiamira Heliogabali mater mulier ambitiosissima instituit,statutum, vt matrona aliqua equo sarcinario seu sagmare strato per vrbem equitaret, & Aurelianum voluisse militem equum sarcinarium suum defricare? Addo, statim Vopiscum subdere; *mulum centuriatum comiter curet*, quem exponit Egnatius *in Annot.* quod singulis centuriis ad onera ferenda assignatus erat;quod & Turnebus, *lib. Aduers.* 18. *c.* 19. quoque confirmat, quo in sensu, & ager centuriatus dictus Festo *lib.* 3. qui à Romulo centenis ciuibus assignatus, hoc est,ducenta iugera. Si itaque ex publico mulus militibus ad ferenda impedimenta assignabatur, non ergo legendum *Equum sagmarium,*sed vti vtroque in loco communis habet lectio, *saginarium*. Ita autem appellatum puto à sagina, quod scilicet equis suis carne implendis & saginandis milites, equites scilicet, studerent, vt fortiores & pulchriores haberent in vsum belli, & præsertim pugnæ & prælii tempore,in quem sensum dixit Seruius *mulus saginarius*,& *mula saginaria*. Et verbo *sagino* pro *pinguem facio*, non semel vsus est Columel. nam *lib.* 6. *cap.* 38. habet: *Et herba viridis, nec tarde tamen arida fœni vice saginat iumenta*; Et ibidem *cap.* 27. inquit: *Hordeo saginandus equus.* Et Porcum saginatum appellauit Propertius lib.4.Eleg.1.

Parua saginati lustrabant compita Porci.

Ita & Patricii viri & Matronę equos saginarios appellauere, quibus per Vrbem superequitarent eadem de causa, quod scilicet illis impinguandis studerent, quodque maiori in pretio essent, qui carne & pinguedine plurima redundarent, & pulchriores essent; quod & nostris temporibus obseruatum quoque norunt omnes, vnde communi prouerbio dicunt, equi carnem quauis alia carius æstimari.

FLAVIVS

FLAVIVS VOPISCVS IN AVRELIANO.

Tunc enim Vlpius Crinitus publice, apud Byzantium, sedente Valeriano in thermis, egit gratias, dicens magnum de se iudicium habitum, quod eidem vicarium Aurelianum dedisset; quare statuit eum arrogare.

ADoptio, seu arrogatio, actus legitimus dicitur, per quem in alienam familiam quis recipitur, vt ait Modestinus, *l.1. de adopt. libro primo, D. tit septimo*, & Gellius *libro 5. cap. 19.* quaq; in locum liberorum extranei sumuntur, idque Theophilus addit in solatium eorum, qui liberos non habent. Hoc Aristoteles 2. *Politicor.* esse dixit θέσει παίδων, vbi loquitur de legibus quibusdam, quas Thebanis Philolaus Corinthius scripserat de liberis adoptandis; in hoc enim actu filium alienum adsciscimus, cuius causam esse tradunt Imperatores *in l. 5. C. de adopt.* orbitatem liberorum. Nostra enim interest, si filios naturales non habemus, in eorum locum aliquos cooptare, vt habeamus successores certos. Sic Isocrates orat. 17. *Dignum est* (inquit) *lege succurrere, quia nobis adoptare filios licet, ac de nostris consulere rebus, reputantes apud nos, quod desertis nominibus, puerorum loco sit lex huiusmodi; propter hanc enim agnati, ac nullo se sanguinis gradu respicientes magis inter se mutuo curantur.* Huius actus originem apud Romanos antiquissimam fuisse testatum reliquit Gellius loco citato, & quamplurima docent exempla. Cocceius Nerua Cæsar, Marcum Vlpium Traianum, quamuis extraneum, adoptauit, & in curia Cæsarem optauit, vt ait Xiphilinus ex Dione *in illius vita.* Sic Adrianus adoptatus à Traiano, ex eodem Xiphilino & Spartiano. Et Adrianus successorum sibi delegit Antonium, cui quum nulla virilis stirps fieret, Commodi filium adoptauit, adiuncto etiam M. Annio Vero, ex Xiphilino *in Adriano*, & Spartiano *in Vero.* Demumque mortuo Vero Cæsare, rursus adoptauit Adrianus Arrium Antoninum, qui postea *Pius* dictus est, ea tamen lege, vt idem sibi adoptaret Annium Verum & Marcum Antonium, teste Spartiano *in Adriano*, & Capitolino *in Antonino Pio.* Iulius Cæsar adoptauit Octauium ex Actia nepotem,

tem, tradente Dione *libro* 44. *&* 45. *Hist.* Octauianus adoptauit Lucium & Caium filios Agrippæ & sororis suæ, ex eodem Dione *libro quinquagesimoquarto*, & hoc loco Vlpius Crinitus Aurelianum, quod & alii plures Rom. Principes fecere. Græcos quoque adoptasse sibi filios manifestum est ex Plutarcho *in vita Thesei*, dum ait, à Pandide Ægeum, ab Ægeo Theseum adoptatum. Et Platonis lex extat *libro nono de legibus*, vt qui plures liberos habeat, vno retento, non habentibus alios in adoptionem daret. Hebræi quoque adoptione vsi sunt, Iosephi testimonio *lib. 1. Antiq. Iud. cap. 15.* scribentis; Abrahamum adoptasse sibi in filium natum ex fratre suo Aaramo, & germanum vxoris suæ Saræ. Adoptabant etiam Hebræi sibi filias, vt Mardocheus Hester filiam fratris sui, *Hester cap. 2.* Qui mos & apud Ægyptios seruatus, exemplo filiæ Pharaonis, quæ adoptauit Mosem in filium, *Exod. c. 1.* Apud Longobardos quoque adoptandi mos inualuit, ex Paulo Diacono *libro sexto, de gestis Longobard. cap. 15.* Neque Franci adoptionis vsum ignorauerunt, tradente Trithemio *lib. Breuiar. Annal. Franc. in Rege 52.* Sigibertum, Regem Galliarum in Austrasia filium Dagoberti anno Domini 652. adoptasse Hildericum filium Grimualdi maioris domus, in filium, & regni successorem. Apud Assyrios etiam adoptandi vetustissimum fuisse morem tradit Berosus *libro 5.* & Diodorus Siculus *libro 4. Biblioth.* Idem confirmant, loquentes de 3. Rege Nino Babyloniæ, adoptiuos præferendos naturalibus esse, Adrianus Cæsar persuasum habuit, teste Xiphilino *ex Dione in eiusdem vita*; Et Plinius *Paneg. Traiani*, idem affirmat, forte ea ratione, quod præstantes viri solum in filios adoptabantur. Sic D. Ambrosius ad Sisinium scribit: *Aut natura filios suscipimus, aut electione; natura casus est, in electione iudicium.* Sic Theodoricus Rex Gothorum adoptans in filium Regem Herulorum, *ex Cassiodoro lib. 4. Epist. var. 2.* scribit, quod nõ est dignus adoptari, nisi qui fortissimus meretur agnosci, ignaui autem esse nesciũt, quos iudicia pepererunt; ii enim gratiam non de natura, sed de solis meritis habent, quando animi vinculo obligantur extranei. Quod pariter cõfirmare possumus ex Tac. *lib. Hist. 1.* vbi

vbi Galbam cum Pisone de illius adoptione differentem describit. Cuius oratio dignissima est, vt à quouis Principe legatur, atque memoriæ mandetur, cordique inseratur, vbi inter cætera inquit Galba; Non generari & nasci à Principibus fortuitum, nec vltra æstimatur adoptandi iudicium integrum, & si velis eligere, consensu monstratur. Idem quoque ex ipsomet Vopisco hoc in loco elicimus, vbi Vlpius Crinitus inquit: *Apud maiores nostros Valeriane Auguste, quod & familia mea antiquum & proprium fuit, ab optimis quibusque in locum filiorum fortissimi viri electi sunt semper, vt vel senescentes familias, vel fœtus matrimoniis caducos substitutæ fœcunditatis prolis ornaret.*

Illud postremo adnotandum, Iurisperitos inter adoptionem & arrogationem differentiam statuere, quod adoptantur qui in aliena sunt potestate, patria scilicet, arrogantur vero qui sunt sui iuris, *ex Modest. l. 1. de adopt. in P. §. 1. eod. apud Iustinia.* Adoptio nihilominus apud scriptores Latinos accipitur absolute, & pro ipsa adoptione simplici, & pro arrogatione quoque ipsa; sicuti apud Iurisconsultos. Adoptio genus est sub se continens adoptionem specialem, & arrogationem, quod & ex hoc loco præsertim comprobari potest, nam Vopiscus de Aureliani adoptione ab Vlpio facta verba faciens, verbis arrogare, arrogationem, de arrogatione, in arrogando vtitur, postremo tamen inquit: *Adoptio vt solebat impleta.* Pro cuius declaratione illud quoque adnotandum, apud Romanos factam adoptionem seu arrogationem eorum, qui sui iuris erant, vel principis decreto, vti passim in iure ciuili, vel per populum, vt Gellius loco citato, vel lege Curiata in Comitiis arbitris Pontificibus, ex Tacito loco allegato, & Suetonio, vbi de adoptione Tiberii, & Cicerone in oratione *pro domo sua*; vel apud Prætorem magistratum, vel alium, penes quem esset legis actio, de qua re passim Iurisconsulti. Quin etiam & testamento, ex Suetonio scribente *in Tiberio, cap. 6.* illum adoptatum à M. Gallio Senatore. Lege autem actum in adoptando Aureliano ex textu ipso constat, vbi legimus dictum ab Vlpio Crinito ad Valerium Imperatorem: *Iube igitur, vt lege agatur, sitq; Aurelianus hæres*

heres sacrorum, nominis, & bonorum, totiusque iuris Vlpio Crinito viro Consulari, ipse actu Crinite Iudex Consularis; Ex quibus & illud constare puto, adoptatum ab adoptante sumere denominationem consueuisse; Vnde Græci, teste Suida, adoptatum quod in alienam familiam transiret, ἐκποίητον, id est, à familia sua abalienatum dixere.

Verum obscurius illud certe, *heres sacrorum*. Nam quæso quæ bona sacra alicuius priuati dicenda propria, quum res sacræ in nullius bonis vnquam fuerunt? *ex l. in tantum, §. sacræ res, de rerum diuisione, & §. Nullius, Inst. eod. tit.* quod & Macrobius *libro 3. Saturnal. cap. 3.* confirmat. Existimabam prima facie intelligendum de sacris Bonæ Deæ, quæ in domo Consulis fiebant, testimonio Plutarchi *in Cicerone, & in Cæsare*; nam adoptans Consularis, & Consularis adoptatus. Verum rem intimius perscrutatus, mutare sententiam coactus sum. Siquidem sciẽdum, res quasdam Romanis sacras dictas fuisse, quæ rite per Pontifices Deo cõsecratæ erant, veluti ædes sacræ; donaria, quæ ad Deorum ministeria dedicata sunt, quod ait Imper. §. *6. de rerum diuis.* Sic Trebatius: *Sacrum est*, inquit, *quicquid est quod Deorum habetur*, & Gallus Ælius apud Festum: *Sacrum*, inquit, *quodcunque modo & instituto Ciuitatis consecratum sit, siue ades, siue ara, siue signum, siue locus, siue pecunia, siue quid aliud quod Diis dedicatum & consecratum sit. Hæ res publicæ. sacræ, nullius priuati esse poterant. Sed erant aliæ res sacræ appellatæ, quæ & priuatæ erant cuiusque gentis, quibus paterfamilias Diis penatibus sacra faciens vtebatur*, quod constat ex Cic. *lib. 2. de Leg.* Emancipati autem liberi arbitratu suo sibi sacra constituebant. Hinc filiifamilias in sacris paternis esse dicuntur, *l. 2. C. de bonis, quæ liberis.* In sacris manere, *l. filiæ. 12. Cod. de collat. l. pen. C. de adopt.* In sacris parentum constituti, *l. vltima, C. de inoffi. testam. l. vlt. C. ad Tertull. l. vlt. C. de tut. fur.* In sacris positi, *l. in coniunctione, 20. C. de nuptiis.* In sacris retineri, *l. 3. C. de bo. mater.* Hinc adoptati, qui in alterius gentem transibant, in eius gentis sacra transire dicebantur, vt apud Val. Max. *lib. 7. cap. 7.* Et qui per emancipationem de familia demigrabant, à sacris paternis dimitti, & absolui dicebantur, *l. quidam 31. C. de fideicom. l. 1. C. de annal. except. l. de emanci-*

Ttt *patis*

patis 13.*C.de legiti.hered.* Sicuti autem res, quæ publice consecratæ erant, vere & proprie sacra dicebantur, ita minus proprie, si quis sibi sacrum constituisset, ita vt profanum appelletur, *l.6.§.2.D.de rerum diuis.* Ex his patet, quorum sacrorum hæredem dicat Vlpius Crinitus futurum Aurelianum sibi in filium adoptatum.

FLAVIVS VOPISCVS IN AVRELIANO.

Et ego Domine Valeriane Imperator Auguste, ideo cuncta feci, ideo vulnera patienter excepi, ideo & Equos & Cantherios meos lassaui, vt mihi gratias ageret Respublica, & conscientia mea.

Cantherios scribendum, non *Canterios*, sine aspiratione, quod fecit Turnebus, nisi mendum in textu Typographi, docet vocis Græca deriuatio, nam κανθήλιος scribunt, non vtique *Cantherii* dicti, quod canterio testes equis adimi soleant, vt nonnulli commenti sunt testimonio Rhodigini *libro* 8.*c.*4. Cantherium rei rusticæ scriptores pedamentum, seu hastam, cui vites innituntur, vocauere, vti Columella *lib.* 4.*c.*12. Plinius *lib.*17.*c.*21. prope finem, à quo diminutiuum *Cantheriolum*, ex eodem Columella *lib.*11.*c.*3. Vitruuius *lib.*5. Cantheria vocauit ligna, quæ in tectis à nobis *Cantheri* vulgo dicuntur. Inquit namque: *Et Cantherii prominentes ad extremam suggrundinationem, supra Cantherios templa.* At hoc in loco certe neutra significatio accommodari potest. Qua de re dicamus, per Cantherinos intelligendum esse equos castratos, qui enim integri sunt, generosiores euadunt, & proprie equi appellantur, econtra ignaui magis illi, quibus testes execti. Hinc quum quis lacessit ad pugnam, mox linquitur animo; *Cantherium in fossa*, dixere communi Adagio, *Prouerb.Chiliad.*1.*Cent.*6.*c.*21. Varro *de agricult.lib.*2 *c.*7. *in fi.* de equis & equabus loquens inquit: *Demptis enim testiculis fiunt quietiores, & ideo quod semine carent, ii Cantherii dicti, vt in suibus Maiales, gallis gallinaceis Capi.* Fest.Pomp.li.3. *Cantherius hoc distat ab Equo, quod Maialis à Verre, Capus à gallo, Veruex ab ariete.* A Cantherio *cantherinus* adiectiuum. Ita Plaut. *in Mene.* scribit:

Sine fores,

Certe hæc mulier Cantherino ritu adstans hic somniat.

Namque

Namque equi ſtantes ſolent ſomniari, authoritate Plinii *lib. 10. cap. vii.* Et Cantherii magis qui quod caſtrati ſunt, ſomniculoſi magis ob torporem videntur, & ſomniari pro delirare, & incongrua effutire, accipit Plautus hoc loco, & in Gurgulione ſcribit:

Non ego nunc inquiens, quos ſomnos ſomniat.

Cantherini hordei, hoc eſt, alendis equis conuenientis, meminit etiam Col. *lib. 2. c. 9.* Seneca de Catone verba faciens *epiſt. 13.* inquit: *Vehebatur hippoperis quidem impoſitis, vt ſecum vtilia portaret.* Quem locum interpretatus Plautinus interpres, cantherium pro vehiculo accipit, ridicula enarratione; quod Rhodig. loco allegato adnotauit. Nam paulo poſt Seneca ſeipſum interpretatur ſubdens: *O quantum erat ſeculi decus Catonem vno caballo eſſe contentum.* Gallios Cantherios dixit Plautus *in Aulularia*, viliores dicens:

Ego faxim, muli precio, qui ſuperant equos,
Fient viliores Gallicis Cantheriis.

FLAVIVS VOPISCVS IN AVRELIANO.

Libet ipſius Senatuſconſulti formam exponere, quo libros inſpici clariſſimorum iuſſit authoritas.

Mirum ſane, quantum inter ſe Iuriſconſulti digladientur in numero, ſpeciebus, ordine, & præeminentia dignitatum tradendis, pluries meras nugas effutientes. Et inter cæteros Speculator *in prima parte, libro primo. particula prima, tit. de iuriſd. omn. iud. §. iudicum igitur.* Caſſaneus *ſeptima parte Catal. Gloria mundi, quinta conſideratione*; Iaſ. & Purp. *in l. prima, ff. de offic. eius*, & author libri qui inſcribitur *Notitia Imperii.* Sed his omnibus longe melius doctiſſimus Alciatus *Diſpunct. libro tertio, capite quarto.* Verum nos his omiſſis, quod ad preſentem locum facit, tantum adnotamus, nempe *Clariſſimos* proprie dictos Senatores, à quibus Senatuſconſultum de inſpiciendis libris Sibyllinis factum, tradens Vopiſcus, *clariſſimos* vocat. Conſtantinus *l. 2. C. de his qui ven. ætat. impetr.* clariſſimos viros Senatores appellat, cui accedit authoritas Vlp. tradẽtis *l. 8. ff. de Senator.* fœminã nuptam Senatori clariſſimã eſſe, quod pariter habemus *l. 22. §. 1. ad municip.*

Præterea Senatores clarissimos vocatos patet quoque *ex l. deferre. D. de adult. l. speciosas, D de verb. signif. & Nouell. 52. & alibi sæpissime.* Quod pariter confirmari potest ex Plinio *lib. 7. cap. 5.* scribente: *Vestilia C. Herdicii, ac postea Pomponii atque Orfiti clarissimorum virorum coniux, quos Senatores fuisse cõstat.* Lampridius *in Alexandro Seuero* inquit: *Præfectis Prætorio suis Senatoriam addidit dignitatem, vt viri clarissimi essent, & dicerentur.* Non negauerim tamen, præter Senatores & alios quoque clarissimos appellatos. Ita Ambrosius *in Epist. ad Valent.* præfectum Vrbis clarissimum vocat; Et Seuerus *in l. 1. si ex fals. inst.* Proconsulem clarissimum appellat. Et dignitatem Consularem clarissimatum, *l. 2. C. de Dot.* Et Duces aliquando clarissimos dictos, colligere possumus ex Amm. Marcellino scribente *lib. 21.* sub Constantio neminem Ducum cum clarissimatu prouectum.

Nec minus ambigendum, Senatores quoque aliquando Illustres, aliquando & Spectabiles dictos, non semper Clarissimos. Nam Iulius Maternus *in principio sui Operis*, etiã Senatores vocat Superillustres, de qua re non multum laborandum. Namq; hosce titulos iure existimãdum ex arbitrio imperantium mutatos aliquando. Illud profecto suspiciendum, Iustinianum *in* §. 1. *Nouell.* 71. *μεγαλοπρεπεστάτους ἰλλουστρίους*, hoc est, *Magnificos Illustres* dixisse. Clarissimatus tradendi formulam habemus à Cassiodoro *lib. 6. var.* Venetiis Clarissimos Senatores dici adeo manifestũ est, vt nulla prorsus indigeat probatione. Clarissimos vocatos & pueros & mulieres aliquando, Senatorios tamen, vt ego censeo, ex antiquis inscriptionibus seu Epitaphiis dignoscimus. Extat vna in via Ardeatina ad aquas Saluias in S. Anastasio, in qua legitur:

CÆCILIÆ VERISSIMÆ CLARISSIMÆ,
ET FEMINÆ MEMORIÆ.

Altera est in via Cassia in suburbano D. Marii de Mellenis huiusmodi.

C. ANNIVS. FVNDANVS.
CLARISSIMO PVERO, QVI VIXIT.
ANN. X. MENS. III.

FLAVIVS

FLAVIVS VOPISC. IN D. AVRELIANO.

Inter hæc fuit tetricus chlamyde coccinea, tunica galbina, braccis Gallicis ornatus, adiuncto sibi filio, quem Imperatorem in Gallia nuncupauerat, &c.

TVnicam Galbinam ita dictam inquiunt Ambrosius Calepinus, & Nicolaus Perottus à colore albo, & sublucido. Ego magis probarem à colore subluteo; Galbanum enim gummi species, cuius vsus frequens medicis & seplasiatiis, lutei coloris est, cuius meminere Lucanus lib. 9.

Hic ebulum stridet, peregrinaque galbana sudant.

Et Plinius lib. 12. cap. 25. *Dat Galbanum Syria*, &c. à quo Galbano, seu Galbeo, vt ait Tranquillus *in eo*, quum diurna valetudine vteretur, Galba Imperator appellatus est, seu quod Galbano facibus illitis Hispaniæ oppidum diu frustra oppugnatum succenderit. Cassiodorus Galbam Imperatorem ita à colore lurido appellatum tradit, legunt alii, *lucido*. Est enim (inquit) Galbeus, vel Galbulus (vt alii legunt) passeris nomen luteis pennulis. Quæ Cassiodori opinio & nostræ fauet sententiæ; De qua aue Plinius *libro* 30. *cap.* 11. In Lexico Latino Græco legimus, Galbeum dici χλωρόν, hoc est, *flauum pallescentem*, qualem in segetem palea à viridi in flauum transeuntem conspicimus. Quo in sensu Plinius *libro* 37. *capite* 10. Chloritem lapidem herbacei coloris dixit. Sic Chlorion auis, eodem authore *libro decimo*, *capite* 29. totus luteus est. Sic Vegetius *in Veterinaria*, florem Eringii, ait esse Galbinei coloris. Sic Habentius Grammaticus Achatem lapidem Galbini coloris esse scripsit. His sic se habentibus, ego sane alter atque cæteri, quos hactenus legerim, Martialis carmina interpretor *libro* 3. *Epigram.* 40. vbi de Zoilo inquit:

Iacet occupato Galbanatus in lecto.

Non enim (vt alii) *Galbanatum* interpretor effœminatum & mollem, sed potius colore subluteo infectum, quales esse solent, qui animi vel corporis aduersa valetudine laborant. Ita & *libro* 1. *Epigram.* 64. quum inquit: *Galbanos*, seu (vt alii) *Galbinos habet mores*, non expono (vt alii) molles, & ef-

fœminatos, sed potius malos, & malignos, quales esse solent in illis, qui naturaliter colore subflauo, cum aliquali virore præditi sunt; mores enim sequuntur temperaturam corporis, vti libello aureo docuit Galenus; tales autem mores inesse solent illi, cuius corpus bile flaua & porracea redundat. Huius coloris fuisse vestem, qua indutus erat Tetricus, non dubito, sicuti & chlamyde coccinea. Ad quod spectat illud Iuuenalis Saty. 2.

Cærulea indutus scutulata, aut galbana vasa.

Ioannes Baptista in suis adnotationibus adnotauit, à tunica galbina, *Gabano* vulgo dici exteriorem tunicam.

FLAVIVS VOPISCVS IN AVRELIANO.

Vectigal ex Ægypto Vrbi Romæ Aurelianus Vitri, Chartæ, Lini, Stupæ, atque Anabolicas species æternas constituit.

TExtus quidam *Ambolicas* legunt, quasi dicat nauticas, nam ἄμβολα medium antennæ Græcis significat. Egnatius reponit in suis Annot. *Anatolicas*, hoc est, Orientales, namq; ἀνατολικός Orientalis dicitur. Turnebus lib. Aduers. 18. cap. *Embolicas* legendum putat, vt in sacro Codice *embola* legitur, & interpretatur *species embolicas*, species, quibus ornatæ naues quotannis Romam mittebantur ex Ægypto, annuo vectigali. Embole tamen quid in sacris literis esse dicat Turnebus, nos ignorare fatemur, ἔμβολος certe Plutarcho rostrum nauis dicitur. Impressio Germanica habet *Anabolicas species*. Quæ lectio minime displicet, siue deriuemus à voce Græca ἀναβολῆς, quæ *scala* authoritate Suidæ dicitur, siue à dictione ἀναβολεύς qua significatur qui equum inscensuris adiumento est, ex Plutarcho *in vita Crassi*. Ita vt sensus sit, Aurelianum non solum vectigal æternum vitri, chartæ, lini, stupæ, quæ ex Ægypto Romam veherentur imposuisse, sed & vniuersis aliis rebus, quæ in naues huiusce modi transuectionis gratia importarentur, nam vulgo *far' scala* naues dicuntur, quæ in aliquem locum appellentes, ibidem mercibus onerantur, vel exonerantur. Præterea sicuti equum inscensuris ἀναβολεύς præsto est, ita & mercibus nauibus imponendis

ponendis erant qui præessent, ne vectigal defraudaretur, vnde species Anabolicæ dictæ. Possumus etiam deriuare hanc vocem *Anabolica* à verbo *ἀναβάλλω*, quod est *induo*, vnde & *ἀναβολαῖα* ornamenta & indumenta mulierum, vt sensus sit, æternum vectigal constitutum super indumenta, seu res indumentis inseruientes, quæ ex Ægypto Romam conueherentur. Sensum profecto genuinum esse existimo, qualisqualis sit vocis deriuatio; Aurelianum instituisse vectigal æternum rebus, quæ ex Ægypto Romam nauibus veherentur, namque paulo infra subdit Vopiscus: *Panibus vrbis Romæ vnciam de AEgyptio vectigali auxit*. Et rursus de illius epistola verba faciens: *Nihil mihi est magnificentius, quam quod additamento vnciæ omne annonarum vrbicarum genus iuui, quod vt esset perpetuum, Nauicularios Niliacos apud AEgyptum nouos, & Romæ Amnicos posui.* Quo in loco per Nauicularios intelligendum puto, nō communi significatione pro nauclero, hoc est, nauis gubernatore, seu domino meritoriæ nauis, quo in significatu accepit Cic. *in Epist. & in 7. Verr.* & Nauiculatorem dixit quoq; *in orat. pro Lege Manilia.* Sed pro exactore vectigalis rerum, quæ naui onerantur. Sicuti enim Iurisconsulti *tot. tit. de Nauic. C. lib.* 11. accipiunt nauicularios, non solum pro nauium dominis, sed & pro his, qui accipiunt obuentiones & redditus omnes earum, ita haud mirum est vectigalia earundem onerariarum nauium vecturæ exigentem, nauclerium seu nauiculatorem dici posse. Namque Ammonio & Hesychio naucleros non solum nauis Dominus, sed & ædium locator dictus, sicuti & Naulū pro hospitii precio, teste Cœl. Rhodig. *lib. 15. c.* 17. dictum. Et Vlpianus, *l. Mercedes, 29. de pet. hered.* naulum pro vectura nauium & iumentorum accepit, *nolo* vulgo dicimus. Et Vegetius *libro 4. de re mili.* Nauarchos, qui scilicet in classe singulis nauibus præsunt, Nauicularios etiam appellauit. Species autem accipit pro variis mercibus. Ita Ammianus Marcellinus *lib.* 27. de Lampadio Romæ præfecto: *Non ex solitis titulis parari iubebat impensas, & si ferrum quærebatur, aut plumbum, aut (æs) aut quicquam simile, apparitores immittebantur, qui velut ementes diuersas raperent species.*

FLAVIVS VOPISCVS IN AVRELIANO.

Idem concessit vt blacteas matronæ tunicas haberent, & cæteras vestes, quum antea coloreas habuissent, & vt multum Oxypæderotinas.

BLacteas purpureas interpretandas manifestum est, à blatteis scilicet vermiculis, ex quibus floridissimus inficitur purpureus color, *Cremese* vulgo dicunt. Sic Sidonius in Panegyrico: *Pontus Castorea, Blattam Tyrus, Æra Corinthus.* Sic Cassiodorus in Epistolis: *Chamæleon, modo Prasina, modo Cyanea, modo Blattea varietate se commutat.* Eutropius scribit, Neronem solitum piscari rete, blatteis funibus annexo; Orosius purpureas dixit. Et Suetonius purpureas vocauit.

At quæ coloreæ fuerint tunicæ, non ita apertum. Turnebus Aduersariorum *lib. 18. cap. 19.* interpretatus est, cuiusuis alterius coloris, præter purpureum. Valla *lib. 6. cap. 53.* coloreas explicat, ex lana non tincta, sed natiuo colore confectas vestes, & sic nigras, vel albas. Album enim & nigrum proprie colores dicuntur, cæteri vero medii ex horum participatione, & mixtura. Vtraque explanatio rationi consona, prior tamen iudicio nostro præferenda.

At quæ essent Oxypæderotinæ vestes, à nullo hactenus explicatum obseruaui. Nos talem nomenclaturæ rationem arbitramur. Apud Græcos ὀξὺ plerumq; significat magnum & vehemés, & in compositione vim & acumen addit, quod Dionysius Lambinus *in Horatium* obseruauit, & Turnebus *Aduers. lib. 11. c. 26.* Pæderos vero gemmæ species est. Opalum dicunt quoque, de qua Plinius *lib. 37. cap. 6.* de Opalis in hæc verba: *Est enim in iis carbunculi tenuior ignis & Amethysti fulgens purpura est, smaragdi virens more, & cuncta pariter incredibili mixtura lucentia. Et deinde hanc gemmam propter eximiam gratiam plerique appellauere Pæderota.* Ex quibus mihi videtur dici posse, quod sicuti in Opalo varii colores reperiuntur, ita & oxipæderotinas fuisse vestes dictas, quæ varii coloris essent, vulgo *mischie* dicimus, in eisque plures colores excellentes permixti essent; Ita vt purpureas à coloreis, scilicet coloratis distinxerit, hoc est, diuersorum colorum simplicium, has

vero

vero oxypæderotinas à superius dictis omnibus, quod varicolores essent. Subiicimus, quod sicuti Opali speciem *pæderotim*, vocauere antiqui propter eximiam eius gratiam, & ob eandem causam Iaspidis genus Pæderotim quoque appellauere, *ex Plinio, libro eodem capite nono*, ita & huic nomini adiuncta particula *oxy*, excellentiam addens, oxypæderotinas vestes vocauerint, quæ in vnoquoque colorum genere valde splendidæ essent, & excellenter coloratæ, collucentes.

FLAVIVS VOPISCVS IN AVRELIANO.

Facta erat ratio docha, cupparum, nauium, & operum.

DOgæ legit Egnatius *in annotat.* at nullam interpretationem addit, sed corruptam lectionem tantum fatetur. Turnebus *Aduersariorum lib.* 18.*cap.*19. ait, se aliquando putasse legendum *doliorum*, nam ad vocis vicinitatem accedit, & conuenit cum cuppis. Sed postea Dogæ vocem retinendam censet, quum in antiquo Lexico legerit, *Doga βύτλιν. Dogarius βυτλοποιός.* Huic Turnebi explanationi fauere videntur veteres glossæ, Dogas exponentes βύτλεις. Impressio Germanica habet *Docha*, non *Doga*, quæ lectio magis accommodata sensui videtur: nam δοχαὶ Græcis, quæ capacitati alicuius parata sunt, & capacitates ipsæ, vel mensuræ dictæ, quinimo δοχεῖον vas seu receptaculum significat, si priorem significationem sequamur, & si *cupposa docha* coniunctim legamus, erit sensus, factam rationem capacitatis cupparum, quibus contineri posset vinum perceptum ex vitibus plantatis, iussu Aureliani, & consertis in locis illis prius incultis, sicuti nauium, quibus Romam veheretur, & operum, quæ ad id munus necessaria essent, vt vinum populo Romano sine pretio diuideretur. Si autem vocem Dochæ à cupparum dictione seiungamus, Docham interpretabimur dolia seu vasa alia grandia in terram defodi solita, quibus vinum primum reconderetur. Vnde Vlpianus *lib.3.D.de trit. & vin.* tradit: *Non puto in doliis, verum vt vino le-*

Lato & dolia debeantur, maxime si depressa in cella vinaria fuerint, aut ea sint, quæ per magnitudinem difficile mouentur. Ita & Doliarium vas amplissimum & capacissimum, apud Caium, *l.15.§ penult.D.de contraben.empt.* & Doliare vinum, *l.1 § final. D.de per.& com.rei vẽd.* dictumq; quod adhuc in doliis est, nouũ, scil. ad differentiã vini diffusi, hoc est, repurgati & defæcati, ex doliis in cupas, cados & amphoras diffusi, qui maioris pretii & suauior erat doliario. Vini doliarii meminit Cicero *in Bruto*, inquiens: *Non igitur qui hoc sentiat, si is potare velit, de dolio sibi hauriendum putet.* Et doliaris vini vendendi legem Cato *in lib.de re rust.cap.*148. exponit. Et *cap.*147. vinum doliare, vino pendenti opponit, hoc est, vuis nondum vindemia collectis. Ita Plaut.in Trinummo:

Tum vinum priusquam coactum est, pendet putridum.

Vini diffusi verba facit Horat.lib.1.Epist.5.

Vina bibes iterum Tauro diffusa.

Et Iuuenalis Sat.5.

Ipse capillato diffusum Consule potat.

Et rursus Horat.lib.2.Sat.2.

Et nisi mutatum parcit defundere vinum.

Et Cic.lib.2. de Finibus: *Quibus vinum defusum sit pleno Oenophoro.* Huiusmodi quoque fuisse dictum vinum de Cupa, constat ex Cic. in Pison. *Panem & vinum à propala & de cupa.* Quæ omnia adnotauimus, vt demonstraremus, Dogas seu Dochas dolia magna fuisse, in quibus vinum recenter vindemiatum colligeretur, cupas vero minora, in quibus depurgatum transfunderetur.

FLAVIVS VOPISCVS IN AVRELIANO.

Ipsumq; primum donasse populo Romano Oraria, quibus vteretur populus ad fauorem.

ORaria, seu orarium, vocem infrequentem scriptoribus esse, nemo ambigit, ideo illius significatio satis obscura. Egnatius *in annotat.* inquit: *Oraria ad fauorem, qui mos emunctoriis euentilandis hodieq; retinetur: nam oraria lintea tenuiora significant.* Turnebus *lib.Aduers.19.cap.21.D*, Hieronymi locum explicans huiusmodi: (*Alioqui ridiculum & plenum*

rum dedecoris est, referto marsupio, quod sudarium orariumq; non habeas, gloriari) inquit: *Orarium multis videtur esse linteum, quo ori fauemus,* subdens ex Hesychio, σιμικίνθια φακιόλια, ζωνάρια, φέρρια τῶν ἱερέων, *ita ei est semicinctium, vt ex D. Ambrosio de sancto Geruasio & Protasio scribente: Quanta oraria iactitantur? quam sententiam veriorem puto.* Hactenus Turnebus. Cælius Rhodig. *lib.* 19. *cap* 25. scribit: *Phossorium pro syndone reperias, orarium vocant Romani.* Hæ omnes explicationes mihi subobscuræ videntur, nec satis rem ipsam aperire. Quare ego per oraria puto intelligendum vittas, vulgo *bande*, quibus corpora cingere ab humero sursum, deorsum vero ad oppositum ileum solent, vel collo circumdare milites, vt cuius centuriæ seu legionis sint, dignoscatur, & sub quo Duce militent. Eisdem nostris temporibus tum viri tum mulieres mutuo se donant, tanquam amoris & beneuolentiæ signum fauorisque ergo gerunt. Vnde & communi appellatione *fauori* vocantur. Huiusmodi Aurelianum pop. Rom. donasse ad fauorem, inquit Vopiscus, vt ego interpretor, vt scilicet popularium animum in sui amorem alliceret, & popularem auram captaret. Oraria autem dicta existimo à similitudine, quam habent cum nauium seu anchoratum funibus, *ora* dictæ: nam ex syndone lato multiplicibus flexuris inflexo fieri solent, capitibus nodo aliquo vel lemnisco colligatis. Quod autem funes nauticæ *ora* appellentur, constat ex Quinctiliano scribente ad Tryphonem: *Permittamus, vel à ventis oram soluentibus bene precemur.* Et Liuio *lib.* 28. tradente: *In ipsis quoq; trepidatum nauibus est, dum, ne hostes cum suis simul irrumperent, trahunt scalas, pontesq; orasq; & ancoras.* Scio nonnullos interpretari Quinctiliani dicta, *soluere ora* pro *soluere à littore*, & apud Liuium contendere, legendum *lora*, non *ora*; sed quæso, quid nauibus cum loris conuenit? Et soluere nonne magis proprium funi, quam littori? Ab ora itaque orarium deriuare non inconuenit, tum ex similitudine dicta, tum etiam ex vsus conuenientia: nam & fune & orario circumdamus & circumligamus.

FLAVIVS

FLAVIUS VOPISCUS IN AURELIANO.

Calceos mulleos, & cereos, & albos, & hederatios viris omnibus tulit, mulieribus reliquit.

FEstus Pompeius *lib.*11.tradit, calceos mulleos fuisse calceamentorum genus, quibus Albani Reges primum, deinde Patricii Romani vsi sunt, quod comprobat authoritate Catonis, *lib.de Origin.*7.vbi habet: *Qui magistratum curulem cœpisset, calceos mulleos ballucinatos, cæteri perones.* Necnon & authoritate Titinnii in Seciana: *Iam cum mulleis te ostendisti, quos tibiatis in calceos. Hos putant à millando, hoc est, suendo dictos.* Hæc Festus. Nos tamen, quum nullibi apud Latinos Græcosve scriptores *millare* pro *suere* obseruemus, ridiculam hanc interpretationem arbitramur, nec huius loci explanationi accommodandam. Quamobrem aliam indagare conati sumus. Coloratos profecto mulleos calceos fuisse non dubitandum, sed quo colore, non ita facile, quum *albos* recenseatur, *cereos*, & *hederatios*, qui scilicet ceræ vel hederæ colores imitantur. Nonnulli à mullo pisce calceos mulleos dictos arbitrati sunt, qui purpurei coloris est, sicq; purpureos intelligendos. Mullum piscem Romæ Trigliam vocant, voce fere Græca τρίγλα, nostrates vulgo *Barbone* appellant, quæ vulgaris appellatio rationi consentanea est, quum barbatus oculata fide dignoscatur, &, teste Plinio, piscis hic barba gemina insigniatur inferiori labro. Hinc à Cic. *in Paradox.* Barbatulus & Barbatus, à Varrone *lib.*3.*de re rust.* dictus est. Verum quum multa sint purpuram magis referentia, præter piscem mullum, non possum ego credere, calceos mulleos ob id appellatos, sed alia de causa. Quam vt facilius assequamur, præmittendum, pisces huiusmodi priscis Romanis magno in pretio fuisse, quum referat Suetonius *in Tiberio, cap.*34. tres pisces mullos triginta millibus nummum venisse. Et Plinius *lib.*8.*cap.*17. Asinium celerem virum Consularem Claudii Cæsaris temporibus mullum vnum octo millibus nummorum emisse. Seneca *Epist.*15.*ad Lucillium* scribit: *Tiberius Cæsar missum sibi mullum, quum in macellum deferri & venundari iussisset, Amici (inquit) omnia me fallunt,*

fallunt, nisi istum mullum aut Apicius emerit, aut P. Octauius; vltra spem illi coniectura processit, ambo licitati sunt, vicit Octauius, & ingentem consequutus est inter suos gloriam, quum quinq; sestertiis emisset piscem, quem Cæsar vendiderat, nec Apicius emerat. Cur autem adeo ingenti pretio mulli emerentur antiquitus, nobis vero vili & communi pretio copiosissimi habeantur, causam puto, præter pecuniarum ingentes cumulos, quibus Romani totius orbis domini affluebant, quod non cuiusuis generis mulli maximo essent in pretio, sed duntaxat illi, qui ingentis ponderis & inusitati reperiebantur, quod rarissimi erant illis & à nostris quoque temporibus. Pisces enim parui mulli sunt natura, quoniam bilibres & trilibres rarissimi, qui si quandoque tales reperiebantur temporibus priscis, ingenti pretio emebantur, vt diximus. Quod comprobare facile possumus ex ipsomet Plinio, scribente loco citato: *Maxima est copia mullis, sicut magnitudo modica, vt hic piscis raro duarum librarum pondus excedat.* Vnde Iuuenalis Satyra 4.

——— Mullum sex millibus emit
Aequantem sane paribus sestertia libris;

Id est (vt inquit Merula) pendentem libras sex, pro numero sestertiorum; nam mille nummos sestertius valebat. Et rursus:

Nolo mihi ponas rhombum, mullumq; bilibrem.

Et Horatius lib. 7. Serm. Satyr. 2. *Laudas insane trilibrem mullum?* Licinius Mutianus, teste Plinio *lib. 9. cap.* 18. prodidit, mullum octoginta librarum in mari rubro captum. Ad hæc adnotanda, quæ à Seneca scribuntur *lib. 3. Quæstionum*, qui castigans Romanorum luxuriam ait: *Parum recens mullus, nisi qui in conuiuæ manibus moritur, vitreis ollis inclusi offeruntur, & obseruatur morientium color, quem in multas mutationes morte luctante spiritus vertit, alios necant in garo, & condiunt viuos: Ad hoc fastigium peruenere ventres delicatorum, vt gustare non possint piscem, nisi quem in ipso conuiuio natantem palpitantemq; viderint: Ad mortem mulli concurritur, nihil mullo moriente formosius, non sunt ad popinam dentibus, & ventre & ore contenti: oculis quoque gulosi sunt.* In eandem sententiam Plinius loco iam dicto inquit

quit: *Mullam expirantem versicolori quadam & numerosa varietate spectari proceres gulæ narrant, rubentium squamarum multiplici mutatione pallescentem, vtiq; si vitro spectetur inclusus.* Ex quibus, si per mulleos calceos purpureos non intelligamus, varicolores vel mixti coloris dicendi, quod vulgo *meschi* appellant, quæ interpretatio mihi magis placet priore; Nam quum vox *purpureus* elegans & communi in vsu sit apud Latinos, cur non dixisset *purpureos*, sicuti dixit *albos*, Vopiscus? Et si per similitudinem explicare malebat, cur ad mulli colorem recurrit, cum tot alia purpureum colorem referentia sint? Qua de re quum mixtum multis coloribus exprimere voluisset, dixit *mulleos*, id est, versicolores, ea de causa, quam supra mox retulimus. In arcu C. Marii in inscriptione obseruatum fuit, calceos puniceos triumphantium fuisse; Legimus enim ibi:

VICTOR VESTE TRIVMPHALI CALCEIS PVNICEIS.

FLAVIVS VOPISCVS IN TACITO.

In eadem oratione cauit, vti quis argento publice priuatimq; æs miscuisset, si quis auro argentum, si quis æri plumbum, capitale esset, cum bonorum proscriptione.

ROmanis ex probo argento nummos seu pecuniam per initia cusos, ex Plinio constat, *lib. 33. cap. 3.* vbi tradit etiam, quod Liuius Drusus in Tribunatu plebis octauam partem æris argento miscuit primus, inde cepit argenti puritas corrumpi. Et eodem libro inquit: *Miscuit denario Triumuir Antoninus ferrum, miscuit æri falsa monetæ, quum sit iustum 84. libris signari*; Quo loco docet Budæus *lib. 3. de asse*, legendum, *miscentur æra*, & recte. Libripens seu magister probandi nummos vocatur Iurisperitis Zigostates, *l. vltima, C. de ponder. lib. 11. l. 2 eod. tit. in C. Theod.* Inde Zigostasii munus, *in l. 1 de frument. vrb. Alexand. in C. Theod. & in C. Iustiniani.* Xiphilinus ex Dione in *Antonino Caracalla* scriptum reliquit: *Antonino Caracallæ quum cætera omnia, tum nummus adulterinus erat, nam pro argento aurove, quod nobis daret, plumbum*

bum inargentatum, & aes inauratum parabat. Caesar in primo Consulatu tria millia pondo auri furatus è Capitolio, tantundem inaurati aeris reposuit, si Suetonio credimus *in illius vita, cap* 54. Quamuis Plinius *lib.33.cap.3.* scribat, primo introitu vrbis in ciuili bello suo ex aerario protulisse laterum aureorum 26.millia, & in numerato pondo 300. nil de supposito aere tradens inaurato. Hippius Atheniensis, quum pecunia egeret, nummum Atheniensium fecit improbum, & ad se eorum argentum constituto pretio adferri iussit, & postea figuratam pecuniam nouo charactere ex eo argento dedit, vt narrat Aristoteles *2.Oeconom.* Quare oportuit, vt publicae vtilitati consuleretur, & lege animaduerteretur in eos, qui nummos adulterinos cuderent, vel expenderent. Vnde, tradit Plinius, legem latam à Mario Gratidiano, vt ludus, id est, schola Romae instituerettur probandi numismatis, vt aegre fallere possent adulteratores nummi. Igitur ars facta denarios probandi tam iucunda lege plebi, vt Mario Gratidiano vicatim totas statuas dicauerit, mirumque, in hac artium sola vitia discuntur, & falsum denarii spectatur exemplar, pluribusque veris denariis adulterinus emitur. Et lege Cornelia cauetur, eum, qui in aurum vitii quid addiderit, qui argenteos nummos adulterinos conflauerit, falsi crimine teneri, ex Vlp. *in l. Corn. l.9. ad l. Corn. de fal. in P.* Tenetur & l. Iulia *peculatus*, qui in aurum argenti aerisve publici quid indiderit, vel immiscuerit, & vt quid cudatur, immisceatur, fecerit sciens, dolo malo, quo id peius fiat. Adulteratur materia tincturis, quae imitantur veri metalli colorem, minuitur rasione. Authoritas cudendi sine licentia Principis vsurpata, etiam punienda in proba materia. & in improba, & qui hanc vsurparit, si liber, ad bestias dari, si seruus, supremo supplicio affici debeat, ex Vlp. *l. quicunq. l.8. eo.* Constantinus Caesar eos, qui nummos falsa fusione formauerint, flammarum exustionibus vult mancipari, eorumque bona fisco Caesareo addici, *ex l.1. & 2. de fals. mon. C.* Extat tamen alia constitutio Constantini, quae poenam pro discretione sexus & conditionis delinquentium statuit, *l.2. de fals. mon. lib.9. Cod. Theod. tit.21.* Valent. Theod. & Arcad.

& Arcad. falsæ monetæ reos maiestatis crimine, & pœna teneri statuerunt, *l falsæ monetæ, 8. de fals. monet. eodem tit.* Iubent etiam Cæsares Valent. Val. & Gratian. *l. solitæ, l. 7. eodem,* quicquid ex auro hominum priuatorum in monetis publicis inueniretur figuratum, largitionibus vindicari Imperatoriis.

Fuit & capitalis pœna statuta in Cheimistas, quos flaturarios dicit Constantinus, qui, vt ipse loquitur, maiorinam pecuniam non minus criminose, quam crebre separato argento ab ære purgabant, *l comperimus, l. 5. de fals. monet. lib 9. Cod. tit. 21.* Sanxit idem Constantinus *l 1.* si qui solidi circulum, *lib. 9. C. Theod. tit. 22.* maiori vel minori pretio æstimantem pecuniam eiusdem ponderis, quam statuerit Princeps, item eos, qui mensuram circuli exterioris arroserint, vel minuerint quantitatem, quive figuratum solidum adultera imitatione in vendendo supposuerint, capite puniri, aut flammis tradi, aut alia pœna mortifera affici. Extat lex Orientalium apud Constant. Harmenopulum *lib. 6. prompt. iuris, tit. 14.* huiusmodi: *Qui adulterinam monetam cudunt, & ipsis, & qui eis in ea re ministerium exhibuerunt, manus amputantur.* Lex Longobardorum à Rotario Rege lata, huic fere similis legitur, *lib. de legib. 1. Longobard. tit. de iis qui fals. monet. fec. l. 1. & 2. Si quis aurum sine iussione Regis figurauerit, aut monetam confinxerit, manus ei incidatur.* Idipsum firmauit lege Carolus Magnus *titul. de falsa moneta.* Et lege Wisogothorum: *Si seruus circumcidisset, rasisset, vel adulterasset solidos, ei dextera manus amputabatur, si ingenuus, diues, mediam bonorum partem fisco deberet, si sine bonis, in seruitutem à Rege daretur ei, cui elegerit Rex,* l. 2. de falsar. metall. lib. 8. C. Wisogoth. tit. 5. Sanctio Constantini & Iustiniani. C. C. l. 1. *si quis pecu. confla. aut mercandi causa transtulerit, aut vetitam contrectauerit,* lib. 9. C. Theod. tit. 23. *Ne liceat alicui emere, vel vetitam contrectare, quia eam in vsu publico constitutam pretium oporteat esse, non mercem.* Placuit denique, vt si quis forsitan nummus, præter eum, qui in vsu publico probaretur, apud aliquem mercatorem fuisset inuentus, fisci domino cum omnibus delinquentis facultatibus vindicaretur. In oppositum tamen Plinius

lib. 33.

*lib.33.c 3.*ſcribit: Pecuniam,quam Victoriatam appellabant, impune ex Illyrico Romam mercis loco aduectam. Aufrerius *in decis.162. Capel.Tolos.* docet, pœna falſæ monetæ non tam teneri authores, quam qui eam expendant.

Non ſolum autem Romani legislatores, ſed & alii falſam monetam deteſtati ſunt. Sic Demoſthenes contra Timocrat. ait, Solonem ſtatuiſſe, non minus ſeuere à iudicibus ſummis eſſe plectendum,qui leges corrupiſſet,& adulterinas induxiſſet,quam qui numiſmata adulteraſſet. Idem circa finem orationis in Leptinem inquit: *Miror eos, qui monetam adulterant, apud vos capite multari Athenienſes, illis vero, qui totam ciuitatem adulterinam & infidam reddunt, dicendi fieri poteſtatem.* Laertius in vita Diogenis ſcribit: *Diogenes Cynicus cognominatus feſtimenſarij filius Synopæus fuit, ambo quum deprehenſi fuiſſent de ciuili moneta æs adulteraſſe, exilio damnati ſunt.* Aryandes Ægypti Prætor Darium, qui ex puriſſimo auro monetam cuderat,imitatus, & ipſe ex puriſſimo argento fecit,cuius rei inſimulatus,morte affectus, teſte Herodoto *in Melpomene, ſeu lib.4.* Eadem de cauſa animaduerſum in Perennium apud Herodianum. Non ſolum autem legislatores memorati monetam falſam ſeu nummos adulterinos appellant,ſed ita Cic.*lib.3.de Offic.*inquiens: *Si ſapiens adulterinos nummos acceperit,imprudens pro bonis.* Cæl.Rhodig.*lib.10. antiq.lect.cap.2.*ait, Cybdela vocari numiſmata oblæſa & adulterata. Græci *χαρέκλας* appellant monetarios, & falſos monetarios *παραχαρέκτας.* Ex quo ſciendum, monetarios dici,qui in moneta publica operantur, ex *l.6. §.1. D.ad legem Iul.pecul.& l.2.C.qui ex cauſ.ſer.pro præ.libert.& l.6. C.de dignita. lib.12.* Ita & vocantur à Vopiſco *in Aureliano*, vbi etiam ait, eos feliciſſimum bellum duce Imperatore Aureliano excitaſſe; quos tandem ſubiugans inauditis affecit ſuppliciis. Suidas inquit: *μονητάριοι οἱ περὶ τὸ νόμισμα τεχνῖται*, quod quam diuerſum ſit à communi appellatione, nemo ignorat,quum vocentur vulgo *Monetarij*, qui falſam monetam operantur. Quamuis Egnatius *in annotat.*aliter,ſed perperam ſenſerit,monetarios interpretatus textores veſtium,& lanam ducentes, cui iure Turnebus *libro Aduerſ. 18.cap.17.*

Suidæ authoritatem opponit. D.Hieronymus in vita Antonii Eremitæ tradit, falsæ monetæ authores, ne ipso strepitu deprehendantur, ad eum vsum in eremis antra sibi parasse,& furtiuæ falsæque monetæ officinas. Quæ omnia eo libétius adnotare libuit,vt qui publicā curam gerūt,oculis non conniuentibus sibi inuigilandum sciant, ne fraus in re pecuniaria fiat. Quod munus Reipublicæ Romanæ temporibus præstantissimis viris olim iniunctum, ex historica lectione obseruamus. Namque triumuiros cudendæ monetæ præficiebant, quorum fit mentio apud Pomponium *l.2.de orig.iur.*§.16.Et meminit Cicero 7.*Epist.famil. ad Trebatium*, de Treuiris Gallis iocans: *Treuiros audio capitales esse, mallem auro,argento,ære essent.* Et 3.de Legib. *Aes,argentum,aurum publice signato.* Namque in quamplurimis numismatibus antiquis legimus nomen vnius vel plurium monetalis Triumuiri,cum huiuscemodi literis, A.A.A.F.F.id est, *æris, auri,argenti flati ferendi*, & in nonnullis ex illis etiam insigne eorum malleum insculptum obseruamus. A Liuio hos triumuiros mensarios vocari quidam putant,sed perperam (vt ego existimo) namque Triumuiros mensarios publicas rationes & pecunias attigisse tantum & tractasse,ex eodem Liuio coniicimus, non autem fabricandæ monetæ præfuisse; nam *lib.*23. L.Posthumio & T.Sempronio Coss. scribit, quod Romæ propter penuriam argenti Triumuiri mensarii ratione Minutii Trib.pleb.facti, L.Æmilius, qui Consul Censorque fuerat, & M.Attilius Regulus, qui bis Consul fuerat, & L.Scribonius Libo, qui tum Tribunus plebis erat. Clarius autem id patet ex eiusdem dictis,*lib.*26. vbi habet: *Aeris signati quina millia in singulos patresfamilias relinquamus, cæterum omne aurum, argentum, æs signatum ad Triumuiros mensarios extemplo deferamus.* Et paulo post subdit: *Pro se quisq; aurum, argentum & æs in publicum conferunt, tanto certamine iniecto, vt prima inter primos nomina sua vellent in publicis tabulis esse, vt nec Triumuiri accipiendo, nec scribæ referendo sufficerent.* Si itaque æs,argentum & aurum signatum recipiebant mensarii, non ergo signandis illis præfuisse dicendum. Alciatus *lib.*4.*Dispunct.cap.*22.docet, in re nummaria

Argen-

Argentarios, Mensarios. Numularios, Campsores, Trapezitas, Collybistas idem esse & significare. Addamus nos ex Vlpiano in l.7. *Si uti argentarius & nummularius iidem sunt, ita ad nummularios spectasse pecuniam probare vel improbare*, ex l.39. D.de solut.

Postremo addamus, quod ærosa pecunia dicta subærata, quæ aurea vel argentea videtur, & habet in se æris plurimum, Græcis χαλκόχρας. Sic Plinius *lib.34. cap.1.* ærosum lapidem dixit, & aurum ærosum, *lib.33. cap.35.* id est, cui æris vena inest. Et Festus *lib.1.* scribit, Cyprum Insulam ærosam veteres appellasse, quod in ea plurimum æris nascatur. Hinc male Alciatus *lib. Dispunct. 2. cap. 25. in l. creditor, 102. de solut.* pro ærosa ἔρανον reposuit, id est, mercedem vel collationem pecuniæ, vice cuiusdam tributi indictam. Quod vt facilius percipi possit, libet legis verba subnectere à Serbidio Scæuola prolata: *Creditor obligatam à debitore pecuniam, vt alia die accepturus distulit, mox pecunia, qua illa Respublica vtebatur, quasi ærosa iussu Principis sublata est. Respondi, detrimentum creditoris non esse.* Male sane in textu scriptum legitur *herosa*, quum *ærosa* scribendum sit. Quod forte Alciato animaduertendi in eum fuit causa.

FLAVIVS VOPISCVS IN TACITO.

Diuorum templum fieri iussit, in quo essent statuæ Principum bonorum, ita vt iisdem natalibus suis, & parilibus, & Kalendis Ianuariis, & votis libamina ponerentur.

PAlilia nonnulli legendum putant, inter quos Festus Pompeius *libro* 14. à Pale Dea, & Propertius libro 4. Eleg.4.

Vrbi festus erat, dixere palilia patres,
Hic primus cœpit mœnibus esse dies.

Et Ouid.lib.14.Metamorph.

——— *Festuq; palilibus vrbis*
Mœnia conduntur.

Et lib.2. Eleg.6. Tibullus:

At madidus Baccho sua festa Palilia pastor
Concinet.

Idem quoque confirmant Censorinus *lib.1 de die natali*, & Eusebius *de temporibus*, & inter recentiores Beroaldus in suis Comment.in Suetonium, *in Caligula, c.16. & in 4.Propertij Comment.* De Pale Dea Ouid.meminit 4.Fast.

Syluicolam tepido lacte precare Palem.

Et rursus:

Alma Pales faueas pastorum sacra canenti.

Et iterum:

Pastorum domina grandia liba Pale.

Et Virg.lib.3.Georg.

Te quoq; magna Pales.

Quam Pastoream appellat Lucius Florus *gestorum Rom.lib.1. cap.20.* in bello Salentino. Quibus omnibus non obstantibus, Mario Victorino placet dici *Parilia*, non *Palilia*, non à Pale Dea, sed quod eo tempore animalia, sata; arboresque & herbæ parturiant. Addimus nos, ita & die 12 Kalend. Maii, quo die vrbis Romæ iacta sunt fundamenta, parilia celebrata; quasi quod ea die Romulus eam pepererit, ex Seruio *in tertium Georgicorum*. Et Caligula primum sui Imperii diem *parilia* vocari voluit, veluti argumentum rursus conditæ vrbis; teste Suetonio *in eo, cap.16.* Hanc quoque sententiam approbauit Athenæus *lib.8.* παρίλια vocans, quod & Vopiscus eodem hoc in loco facit, & Cicero *ad Attic.* Parilia dixit diem festum, quo vrbs Roma condita est. Inter recentiores vir doctissimus Cælius Rhodig. *lib.5.c.4.* scribit de Ballismo saltatione: *Cuiusmodi Parilibus fieret Romæ, quæ mox Roma adijci cepere, ciuitatis Fortunæ templum statuente Adriano.* De Kalendarum Ian.& dierum natalium festis alias fuse in nostris hisce dilucidationibus pertractauimus; ad quæ loca lectorem relegamus.

FLAVIVS

FLAVIVS VOPISCVS IN TACITO.

Cornelium Tacitum scriptorem historiæ Augustæ, quod parentem suum eundem diceret, in omnibus bibliothecis collocari iussit, & ne lectorum incuria deperiret, librum per annos singulos decies scribi publicitus in Euicis Archiis iussit, & in bibliothecis poni, &c.

MEndosum textum esse, contendit Egnatius *in annot.* & legendum putat, *in publicis archiuis.* Cæteri ne verbum quidem, quod sciam, quo subobscuro loco lucem afferant. Ego separandam puto literam *e* à *vicis*, & legendum *è vicis Archiis*, ita vt sensus sit, qui ex infra dicẽdis palam fiet. ἀρχεῖον Græci dixere proprie Curiam, Palatium, Regiam, & forum iudiciale, & ex Plutarcho & Xenophõte *in castris Prætorium.* Archia quoque dicta publica tabularia, Græcis *Carthophilatia*, posterioribus Latinis *Archiuia*, in quibus scilicet publicæ scripturæ adseruantur, dicente Suida, ἀρχεῖα ἔνθ' οἱ δημόσιοι χάρτει ἀπόκειντοι καὶ χαρτοφυλάκια, de quo Archiuio Iurisconsulti, *l. moris*, § *nonnunquam, D. de pœn.* & apud Iustinian. *Nouell.* 15. §. παρατάξεις, vbi καὶ εἶναί τι παρ' αὐτοῖς ἀρχεῖον. Iulianus vertit *scrinium*. Sic *Nouell.* 74 ἀποτιθέσθω χάρτην ἐκ τ̃ ἐκκλησίας ἀρχείῳ. Præterea & illud sciendum, olim vrbem Romam in plures vicos distributam; vicus autem ex pluribus domibus cohærentibus & ædificiis connexis constitutus, teste Varrone. Cic. pro Milone: *Nullum in vrbe vicum, nullum angiportum esse dicebant, in quo Miloni non esset conducta domus.* Fuit Romæ vicus Cyprius, vicus Africus, & vicus Sceleratus, de quo Ouid. Fast. 6.

Certa fides facti, dictus sceleratus ab illa
Vicus.

Fuit & vicus vnguentarius è regione fori Romani, de quo Horat. 2. Epist. 1.

Deferar in vicum vendentem thus & odores.

Fuit & vicus Æmilianus, cuius meminit Suetonius *in Claudio, cap.* 18. qui, teste Rufino, fuit in regione septima viæ latæ. Fuerunt & alii. Hodiernis temporibus Roma quatuordecim vicis seu regionibus partitur, vulgo *Rioni* dicuntur,

Latina voce *regione* corrupta, quorum rectores *Caporioni* dicti, sunt autem appellatæ *Monti*, cuius insignium tres montes, *Colonna* quæ habet columnam, *Treio* tres enses, *S. Eustachio*, crucifixum inter duo cornua, *Ponte* pontem, *Regola* ceruum, *Ripa* rotam, *Transteuere* caput Leonis, *Campidoglio* caput Draconis, *Parione* Griffum, *Pigna* pineam, *Campo Marzo* Lunam, *S. Angelo* Angelum, *Burgo* arcem magnam in cuius summitate Leo. Vicos itaque antiquitus singulos particulares archiuos habuisse & proprios existimandum, in quibus scripturæ ad vnumquemque illorum spectantes exscriberentur, & scriptæ adseruarentur; in his itaque Taciti historiæ libros transscribi decies singulo anno statuit Tacitus Imperator, atque in bibliothecis reponi. *In archiis* itaque *è vicis*, hoc est, *in archiis vici cuiuscunque*, legendum Quod si etiam legimus, *in ciuicis archiis*, idem erit quoque sensus; *ciuicos*, inquam, ad differentiam publicorum, in quibus totius vrbis scripturæ fiebant & adseruabantur. Sicuti enim Neapolis vrbis familiæ diuisæ sunt per partes illas, quas vulgo *seggi* vocant, in quorum singulo particulares familiæ continentur, & horum vnusquisque particulares habet scripturas, quæ in propriis archiis repositæ conseruantur, ita & Romæ antiquitus factum non inconuenit, vt scilicet singuli vici propria haberent archiuia. Siue itaque legamus *è vicis*, siue *ciuicis*, vtraque lectio conueniens existimanda.

FLAVIVS VOPISCVS IN TACITO.

Seruos vrbanos omnes manumisit vtriusq; sexus, intra centum tamen, ne Caniniam transire videretur.

HOc loco Vopiscus legis Caniniæ tantum meminit, quæ tamen *Furia* vel *Fusia Caninia* dicta fuit, quia à P. Furio Camillo & C. Caninio Gallo Coss. anno 752. lata fuit, Augusti Imperatoris temporibus, & ea cautum, ne testamento ex tribus seruis plures, quam duos manumittere liceret, ex decem quinque tantum, scilicet dimidiam partem,

tem, ex triginta tertiam partem, hoc est, decem, ex centum quartam partem, hoc est, vigintiquinque à centum, vsque ad quingentos quintam partem, & vltra ex quouis numero non plus quam centum, idque ne ciuitas repleretur sordidis hominibus. Huius legis meminere Iulius Paulus *lib. 4. recep. sent. c. 14 Vlp. tit. 1. Theoph. in § 1. de lege Fus. Caius lib. 1. Inst. tit. 2. Cic. in 3 in Verr. act.* Hæc autem lex fuit sublata à Iustiniano speciali tit. qui habetur *lib. 7. Cod.* tanquam Iuri inuida & iniqua, ad fauorem libertatis.

At duæ in hac re non contemnendæ insurgunt difficultates, quarum prima est, quod à nonnullis hanc legem *Fusiam Caniniam*, ab aliis *Furiam* dictam obseruamus. Cui sic satisfaciendum putamus, quod antiqui, sicuti Valerios & *Valesios* nuncuparunt, ita & Furios *Fusios* dixere, cuius rei testis est Liuius *per initia lib. 3.* ita scribens: *Furios Fusios scripsere quidam, id admoneo, ne quis immutationem virorum ipsorum esse, quorum nominum est, putet.* Altera difficultas est, quod manifestum fit ex locis citatis, Legem Fusiam Caniniam tantum respicere manumissiones, quæ testamentis fiebant, at hoc loco Vopiscus verba facit de manumissione facta à Tacito Imperatore viuente sine testamento. Cui obiectioni ita responderi posse existimamus, quod Tacitus legum obseruantissimus, quamuis sciret, sibi lege licere, dum vitam traduceret, quot vellet seruos manumittere, nihilominus intra centum se continuit, ne videretur legem transire Fusiam Caniniam, quæ testantibus vltra centum seruos manumittendi facultatem adimebat.

FLAVIVS VOPISCVS IN TACITO.

Nec vnquam noctem intermisit, qua non aliquid vel scriberet, vel legeret, præter posterum Kalendarum diem.

KAlendas aliquando obseruamus absolute scribi à Latinis authoribus, aliquando vero cum additione *primæ, secundæ, tertiæ, quintæ*, & tunc dici putantur, præsertim à Iurisconsultis pro vno, duobus, tribus, & quinque mensibus.

Ita Celsus, l.liber, 59. §.si ita, de hæred. instit. *Titius si intra tertias Kalendas n... ex Asia venerit, hæres esto.* Et Vlpianus l.1.§. *si qui, D. de verb. oblig.* ait: *Si ita interrogatus intra Kalendas quintas respondrit, Dabo Idibus, non obligabitur.* In eodem significatu accepit Martialis lib.1.

Atq; intra puto septimas Kalendas,
Mortes hæc tibi quattuor dederunt.

Nihilominus & Cato *lib. de re rustica*, primas Kalendas dixit, pro primo die cuiusque mensis; hinc *tertio Kalendas*, *quarto Kalendas*, pro aliis diebus prioris mensis, communi significatione accipi, nemo ignorat. Kalendis quoque additum reperimus mensis nomen, vti *Kalendis Ianuarij*, pro primo anni die, teste Plutarcho *in Problemat.* quod eo die primi Consules Regibus exactis creati sunt; vnde etiam constitutum, vt Consules deinceps omnes eo die magistratum inirent, quod tamen semper postea minime obseruatum, authoritate Liuii *lib.* 8. vbi scribit, L. Æmilium Mamercinum, & C. Plautium Consules Kalendis Quinctilibus magistratum iniisse. Ita & Tribunos milit. Consulari potestate Kalendis Octobribus magistratum accepisse, tradit idem Liuius *lib* 5. & rursus *eodem libro*, alios Kalendis Quinctilib. Sed ad id vnde digressi sumus reuertentes, dicimus, Kalendas Ianuarias diem festum ac religiosum fuisse, necnon & solemnem strenis dandis & recipiendis, teste Suetonio *in Augusto*, *cap.* 1. *& in Tiberio*, *cap.* 33. *& in Caligula*, *cap.* 42. & Dione Cassio, *lib.* 57. Et Kalendas Ianuarias supplicio funestare nefas erat, testimonio Macrobii *lib.* 1. *cap.* 10. Vnde Suetonius Tiberii Imperatoris sæuitiam detestatus, *cap.* 61. *in illo*, tradit, ineunte anno nouo animaduersum in quosdam. Eisdem Kalendis Ianuariis in acta Imperatoris iurabatur, ex Dione *lib.* 57. & post Kalen. Ian. die 3. pro salute Principis vota suscipi solita, scribit Plutarchus *in Cicerone*, & Caius *in l. si calumnietur*, 233. *de verborum significat.* Quamuis postea Kalendæ Martii primus dies anni habitus, in quo ignem nouum Vestæ aris incendebant, & eisdem persoluebantur mercedes magistris, quas completus annus debeři fecerat. Eisdem quoque comitia auspicabantur, & vectigalia

galia locabantur, si Macrobio credimus hæc scribenti *lib.* 1. *Saturnal.cap.*12. Eisdem quoque munera missa, & strenæ datæ, vnde illud apud Pomponium, l. sed si, 31. §. si erit, D. de donat. inter vir. & vxor. *Si vir munus immodicum Kalendis Martiis, aut natali die dedisset, donatio est.* Et Suetonius in Vespasiano, cap. 14. *Kalendis Martii apophoreta fœminis dabant.* Tibul. libro 3.

Martis Romani festæ venere Kalendæ,
Exoriens nostris huic fuit annus auis.
Et vaga tunc certa discurrunt vndique pompa,
Perque vias vrbis munera, perque domos.

Plautus in milite glorioso:

Da mihi vir Kalendis, qua mittam quum Martiæ venerint.

Et Tibul. libro 4.

Sulpicia est tibi culta tuis Mars magne Kalendis,
Spectatum è cœlo, si sapis ipse veni.

Et Horatius . . . .

Martiis cœlebs quid agam Kalendis?

Et Iuuenal.

Munera fœmineis tractat secreta Kalendis.

Eisdem Kalendis Martii pensionis agrorum præstari solitas, patet *ex l.defuncta* 58. *D.de vsufruct. & l* 3. 19. *C.Theod. de exactio.* Fuere & Kalendæ Quintiles, seu Iuliæ, celebres, eo quod dies illa erat solemnis migrandi ex habitatione conducta, vel prædiis conductis, *ex l.qui balneum, nona, ff.qui pot.in pign. hab.* Qui balneum ex Kalendis proximis conduxerat, pactus erat, vt homo Eros pignori esset locatori, donec mercedes soluerentur. Idem ante Kalendas Iulias eundem Erotem pignori dedit alii ob pecuniam creditam; Et paulo post: *Licet eo tempore homo pignori datus esset, quo nondum quicquam pro conductione deberetur,* id est, ante proximas Kalendas Iulias. Idem *in l cum in plures*, 60. *ff. locati, & l. cum ab eodem*, 41. *de contrah. emp. l. cum precario*, 12. *D. de preca.* Vnde Martialis Epigram. 82. lib. 12.

O Iuliarum dedecus Kalendarum,
Vidi Vacerra, sarcinas tuas vidi,
Quas non retentas pensione pro bina,

Portabat vxor.

Cicero episto. 11. ad Quintum Fratrem: *Domus tibi ad Lucum Pisonis Luciniana conducta est; sed vt spero paucis mensibus post Kalendas Quintiles in tuam commigrabis.* Ita Tiberius ex Suetonio *in illo*, cap. 35. *Senatori latum clauum ademit, quem cognouisset sub Kalendis Iulii demigrasse in hortos, quò vilius post diem ædes in Vrbe conduceret.* Hæc omnia recensere libuit, vt textus sensum genuinum indagare possemus. Verum quum ex serie verborum dignoscatur, nullo præmemoratorum modo, Kalendas à Vopisco acceptas hoc in loco, tum ex eo quoq;, quod absolute Kalendarum diem posterum dixit. Ob id aliam interpretationem venari cogimur. Quumq; apud Suetonium *in Augusto capite* 35. legerim ab Augusto decretum, ne plusquam bis in mense legitimus Senatus ageretur, Kalendis scilicet & Idibus, in eam veni sententiam, Tacitum postero die Kalendarum cuiusque mensis à lectione & scriptione vacasse, vt animum & corpus Senatoriis laboribus fessos recrearet, sed cur non idem fecisset & die postero Idibus, non videbam. Qua de re postremo in eam profectus sum sententiam, quam mox subiiciam, tanquam textus sensui magis accommodatam. Solebant antiqui Romani singulis mensium Kalendis pecunias fœnori dare, & exigere quoque à debitoribus, quibus fœnori ante pecunias dedissent. Quod ostendit Horatius Saty. 3. lib. 1.

Odisti, & fugis vt Rissonem debitor æris,
Qui nisi cum tristes misero venere Kalendæ,
Mercedem aut nummos vnde, vnde extricat amaras,
Porrecto iugulo historias captiuus vt audit.

Et rursus libro Epod. 2 Ode 2.

Hæc vbi loquutus fœnerator Alphius,
Iamiam futurus rusticus,
Omnem relegit Idibus pecuniam,
Quærit Kalendis ponere.

Et Martialis 8. Epigram.

Superbia densis pateat nummis,
Centum explicetur pagina Kalendarum.

Et

Et Ouid.lib.2.de remed.Amor.

Qui puteal, Ianumque timent; celeresque Kalendas,
Torqueat hunc aeris mutua summa sui.

Quum enim menstrua esset vsura, quod qui tabulas conficerent, menstruas pene rationes in eas transferrent, vt ait Cic. *pro Q. Rab.* solebant debitores Kalendarum diem execrari, quod fuse docet Plutarchus *in lib. cui tit. Non esse fœnerandum,* inquiens; *Dies Kalendarum etsi sacratissimi existant, execrandos tamen ab vsurariis reddi.* Quod pariter ex Iurisc. probatur. Paulus in formula stipulationis vsurarũ inquit: *Lucius Titius scripsit me accepisse à P. Mæuio quindecim mutua numerata mihi de domo sua, & hac quindecim proba recte dari Kalendis futuris stipulatus est P. Mæuius spopondi ego Lucius Titius, &c.* Hinc *Kalendarium* dictus Codex in quo ratio describebatur pecuniarum fœnori collocatarum. Seneca lib.13. Epist. *Diuitem illum putas, quia in omnibus Prouinciis erat, quia magnus ei Kalendarii liber voluitur.* Et Kalendariis præpositus, qui illius curam gerebat, *in l. pen. ff. de re. cred.* pro fœnerandis, exigendisque pecuniis. Meminit & Papinianus, *l fin. §. item rescripserunt*, curatoris Kalendarii Reipub. & Kalendarium exercere legimus, *l. vxorem, 41. §. Legauerat. D de leg. 3.* Hinc Kalendario destinatæ pecuniæ, id est, fœnerationi, *l. 62. D. de leg. 3.* Ita Kalendario conuersa pecunia, id est, fœnerationi tradita, *l. 39. §. negligentiæ, D. de admin. tut.* Sic accipitur Kalendarii nomen *in l. vlt. D. de peculio, l. 6. D. de inst. vel subst l. 3. C. de compensat. l. vlt. D. de muner. & hon.* & alibi persæpe apud Iurisconsultos. Quum itaque Tacitus, optimus Imperator, auaritiæ ac cupiditatis notam subterfugere vellet, quamuis lectioni & scriptioni quotidie sine intermissione incumberet, nihilominus postero die Kalendarum hæc munia intermittebat, nō alia de causa, (vt ipse reor) nisi quod nolebat ab aliquo dici, quod lectioni & scriptioni eo tempore vacaret, vt rationes dati & exacti Kalendarum die antecedenti perpenderet. Optabat enim, & omni ratione curabat non solum criminis culpam, sed etiam suspicionem effugere. Illud præterea non reticendum, quod Kalendis omnibus fiebant sacrificia, vnde illud Virgil. *Eglo.* 10. in Bucol.

Bis senos cui nostra dies altaria fumant.

Quamobrem forte Tacitus in honorem ac reuerentiam peractorum sacrificiorum à scribendi & legendi munere vacabat etiam die subsequenti.

FLAVIUS VOPISCUS IN FLORIANO.

Tantum illud dico, Senatores omnes ea esse lætitia elatos, vt domibus suis omnes albas hostias cæderent, imagines frequenter aperirent, albati sederent.

IN Lārario, seu domus sacrario, Romanos Patricios Deorum & præclarissimorum imagines habuisse, alibi fuse demonstrauimus, vnde forte quis arbitrari posset, Vopisci sententiam esse, Senatores in publica lætitia Lararia aperuisse, ac imagines Deorum ostendisse, præsertim quum subdat, albatos sedisse, & albas hostias cædisse. Nihilominus quum imaginibus Deorum adiectiuum non adiunxerit, ego potius arbitror eum loquutum de imaginibus maiorum, quos Senatorii viri in atriis seruare solebant ad nobilitatis natalia demonstranda, easdemque (vt testis est Polybius *lib.6.*) festis diebus apertis armariis ligneis, in quibus asseruabantur, in domus atrio exornasse, atque etiam in domesticorum funere extulisse. Cic. *in Verrem,* scribit esse ius ponendi imagines ad memoriam posteritatemque prodendam. Et in orat. pro Rab. *Delectat* (inquit) *imago ipsa ad posteritatis memoriam prodita*, & in orat. pro Plancio: *Non dubitas quin omnes, qui fauent nobilitati, qui imaginibus, qui nominibus vestris ducuntur, te AEdilem fecerint.* Et in Pisonem: *Obrepsisti ad honores commendatione fumosarum imaginum.* Et pro Sulla: *Si quæris qui sint Romæ regnum occupare conati, ex domesticis imaginibus, inuenies*; Intelligens M. Manlium Capitolinum, qui ideo de saxo deturbatus est. Hoc idem indicat Liuius quum dicit: *Ancum Martium nobilem vna imagine Numæ.* Item: *Appium Claudium honoratissima imaginis ad posteros.* Et Iuuenal. Saty 6.

Stemmata quid faciunt? quid prodest Pontice longo,
Sanguine censeri, pictosque ostendere vultus
Maiorum.

Et iterum alibi:

Atria Pisonum stabant cum stemmate toto.

Martia-

Martialis vero . . . . . .

Tota licet veteres exornent vndique ceræ

Atria.

Et Horatius:

Famæ seruit ineptus,

Qui stupet in titulis, & imaginibus.

Sicuti itaque imagines huiusmodi nobilitatem & antiquitatem familiæ demonstrabant, ita qui eisdem carebant, noui homines dicebantur. Suetonius in Vespasiano cap... *Flauia gens obscura, & sine imaginibus.* Et Cice. de se ipso homine nouo, in Rullum dixit ad Populum: *Quemadmodum quum peterebam, nulli me vrbis authores generis mei commendarunt, sic si quid deliquero, nullæ sunt imagines, quæ me à vobis deprecentur.* Ob id apud Plinium *lib. 33. cap. 2.* legimus, Messalam Oratorem graui oratione prohibuisse inseri gẽti suæ Læuinorum alienam imaginem. Et Messala senior indignatus, quum Scipionis Africani transisset atrium, vidissetque, adoptione testamentaria Salutionis (hoc enim ei fuerat cognomen) Africanorum dedecore notam irrepentem Scipionum nomini. Has imagines cereas fuisse constat, pictas tamen, & coloratas, quod ex Martialis & Iuuenalis locis citatis supra manifestum fit. Et ex Ouidio in epistola Laodamiæ ad Protesilaum:

Quæ referat vultus est mihi cera tuos.

Sed clarius ex Plinio scribente loco præallegato: *Apud maiores in atriis imagines erant, quæ spectarentur, non signa externorum artificum, nec æra, aut marmora, expressi cera vultus singulis disponebantur armariis, vt essent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera, semperque defuncto aliquo, totus aderat familiæ eius, qui vnquam fuerat, populus.* Hæ autem imagines non integri totius corporis effigies erant à capite ad pedes, membris omnibus & lineamentis conformatæ, sed humerorum tenus oris simulachrum effingebant; Quod inter recentiores docuit Turnebus *Aduersariorum lib. 26. cap. 3.* & ex vetustioribus Polybius *lib. 6.* scribens huius generis imagines ita effictas; vt magnitudine quam simillimæ apparerent, reliquo corporis trunco. Harum vsum multiplicem fuisse apud scriptores reperio, nempe ad nobilitatem testandam, quod superius ample

ple probatum. Præterea & ad successorum animos ad auitas virtutes imitandas excitamenti tum quoddam erant. Vnde Valerius Maximus de Torquato Silani patre scripsit in hæc verba: *Videbat se in eo atrio cõsedisse, in quo illius imperiosi Torquati seueritate conspicua imago posita erat, prudentissimoque viro succurrebat effigies maiorum suorũ cum titulis suis, idcirco in prima ædium parte poni solere, vt eorum virtutes posteri non solum legerent, sed etiam imitarentur.* De hac re plura apud Tiraquellum *in Commentariis de nobilitate cap.* 20. *num.* 150. Tacitus *lib. Annal.* 2. de Libone Druso Scriboniano: *Proauum Pompeium, amitam Scriboniam, quæ quondam Augusti coniux fuerat, consobrinos Cæsares, plenam imaginibus domum ostentat.* Alter quoque vsus erat harum imaginum, vt scilicet in funere gentilium portarentur, quod iam ex Plinio ostendimus, & confirmatur ex Cicerone *in* 2. *de Oratore*, vbi habet: *Quum casu funere efferretur anus Iunia, tum Crassus: Brute quid sedes? quid illam anum patri nunciare vis tuo? quid illis omnibus quorum imagines duci vides?* Et Tacitus *in calce lib.* 3. *Annal.* de funere eiusdem Iuniæ Catoni auunculo genitæ C. Cassii vxoris M. Bruti sororis, verba faciẽs inquit: *Viginti clarissimarũ familiarũ imagines antelatæ sunt, sed præfulgebant Cassius, atq; Brutus, eo ipso quod effigies eorũ non visebãtur.*

Postremo has imagines summo studio cõseruauerunt, ac coluerunt. Narrat enim eo ipso, quem supra commemorauimus loco, Polybius, festis diebus apertis armariis illas exornasse, si Consulares, aut cum imperio fuissent, prætextis, si Censorii, purpureis vestibus, si Triumphales, auro intextis, addamus etiam coronatas, vt colligimus ex Cic. orat. *pro Murena,* scribente: *Domum ne se verteret? vt eam imaginem clarissimi patris sui, quam paucis ante diebus laureatam in sua gratulatione conspexit, eandem deformatam ignominia, lugentemque videret.* His ita se habentibus, Vopisci sententia clara satis redditur, quæ prima facie obscura nimis videtur, & est huiusmodi; Quod Senatores in publica lætitia, quod lætarentur pristinam authoritatem sibi redditam, in suis domibus hostias albas cæderent, albati sederent, ac imagines frequenter aperirent, hoc est, reclusis armariis imaginum, eas conspiciendas ornarent, quod festis diebus fieri solebat.

FLAVIVS

FLAVIVS VOPISCVS IN PROBO.

Triumphauit de Germanis & Blemyis.

BLemyi inter populos Africæ recenſentur à Ptolemæo *lib. Geograph.* 4. & inter Æthiopes connumerantur. Quod pariter facit Plinius *lib.* 5. *c.* 8. Ammianus Marcellinus *lib.* 14. vbi de Saracenorum moribus inquit: *Initium ab Aſſyriis ad Nili cataractas porrigitur, & confinia Blemyarum.* At quod idem Plinius ibidem de Blemyis ſcribit, & Gellius quoque videtur affirmare ex veterum Græcorum authorum ſententia, ipſis ſcilicet capita abeſſe, ore & oculis pectori affixis, vel humeris, vt Gellius, ex hoc loco falſum deprehenditur; namque ſi Probus Imperator de monſtruoſis adeo populis triumphaſſet, non tantam ille laudem, nec rem tanti momenti adeo ieiune deſcripſiſſet hoc loco, & infra *in Firmo*, vbi illum cum Blemyis ſocietatem tenuiſſe ſcribit. Excuſandus tamen Plinius, qui ex aliena ſententia, non ſua, id protulerit, addita voce *traduntur.* Puto tamen, quod de Blemyis tradit Plinius, magna ex parte falſum, ſed non omnino; nam exiſtimo breuiſſimo collo fuiſſe, ita vt in pectore oculos habere viderentur & os, quum caput thoraci veluti iunctum eſſet, nam quod in aliquo certe admirandi eſſent, me mouet eiuſdem Vopiſci authoritas, cuius hæc ſunt verba in Probo: *Blemyas etiam ſubegit, quorum captiuos Romam tranſmiſit, qui mirabilem ſui viſum ſtupente Populo Romano præbuerunt.*

FLAVIVS VOPISCVS IN PROBO.

Omnium gentium Drungos, vſque ad quinquagenos homines ante triumphum duxit.

QVum in huius loci lectionem incidiſſem, fateor me vocis nouitate hæſiſſe, dumque pro illius intelligentia antiquorum & recentiorum ſcripta peruoluerem, reperi Turnebum *Aduerſ. lib.* 24. *cap.* 25. Vegetii locum *lib.* 3. *de re militari, cap.* 16. enarrantem, pauca de hac re ſcripſiſſe. Locus Vegetii eſt huiuſmodi: *Scire Dux debet, contra quos drumos, hoc eſt, globos hoſtium, quos equites oporteat ponere*, vnde colligit

vocis

vocis similitudine hoc in loco per *Drungos* globos intellexisse, præsertimq; ex eo, quod tradit, Probum omnium gentium Drungos vsque ad quinquagenos homines ante Triumphum duxisse, quæ interpretatio haud displicet, præsertim quum obseruauerim, à Græcis Δρόγγα *manipulum* dici, vnde forte corrupta dictione *Drungi* dicti. At certe rectius Drungos exponemus *Duces*, præsertim, si verum esse receperimus, quod idem Turnebus tradit, se in nonnullis libris legisse *Drungarius classis*, *Drungarius bigæ*, apud Imperatores Constantinopolitanos, quod scilicet Ductor vel Dux significare videtur. At certe libenter legissem, à docto viro libros citari, & librorum locos, vbi hæc obseruarit, quum mihi quamuis diligentissime perquirenti, id hactenus reperire haud contigerit.

FLAVIVS VOPISCVS IN SATVRNINO.

Omnes certe Lymphiones cuiuscunque artis videntur, & habentur.

QVæ fuerint Lymphiones, & quid pro illis sit intelligendum, varii varia scripsere. Egnatius *in suis annotat.* satagentes & curiosos innuere Vopiscum opinatus est, vel *diuinaculos* interpretandum, qui Græca voce . . . : dicuntur. Huic accedit Turnebi expositio *lib.* 30. *cap.* 20. *Aduers.* qui existimat, vt Græce νυμφῶνες & νυμφεῶνες appellantur antra & specus Nympharum, vbi Deabus illis res diuina fiebat, sed & Thalami, sic Lympheones vocari Latine mutata litera, vt pro Nympha *Lympha* dicit Latinus, sicque per translationem Lympheones accipiendum pro officinis ac sacrariis artium, vel pro thalamis, seu quod cuique arti fuisset sua curia & sua sacra, ex cuiusque artis collegiis. Alii *Linteones* legendum cõtendunt, cuius generis multa sunt artificia. Sunt & qui *Lymphiones* explicent omnes eos, qui artes tractant, quæ aqua egent. Hæ sunt omnes huius vocis expositiones, quas mihi hactenus legere contigit. Prior Egnatii expositio cæteris magis arrideret, nam antecedentibus & subsequentibus maxime accommodatur & connectitur, ni esset penitus arbitraria, & quia vocis deriuationem nullam habet annexam.

nexam. Secunda eiusdem minus textus antecedentis & subsequentis seriei conuenit, nec video, cur diuinaculos, vel officinas sacrorum, & alia huiusmodi insolito verbo describere voluerit Vopiscus. Sed nec Linteones singulares artifices voce vniuersali cuiuscunque artis aptari possunt. Eadem de causa, nec postrema explanatio recipienda, quum aquæ instrumenta non omnibus artibus sint necessaria; Quis enim dicet, aquam vitrum conflantibus necessariam? cuius artis paulo antea meminerat. Quamobrem, quum mihi ipsi satisfacere non posset vlla prædictarum interpretationum, cœpi mecum cogitare, an alium intellectum huic voci rationi cõsonum dare possem; reque ipsa exacte, quantum in me fuit, perpensa, in eam veni sententiam, quod vera lectio esset *Phylopones*, hoc est, industriosi, ac laboris amici. Verum vt plerumque fit impressorum vitio, vno vel altero loco per initia vocis permutata litera, vice *Phylopones* restitutum à quopiam vitium dignoscente, *Lympheones*. Quod autem hæc lectio genuina sit censenda, illud potissimum suadet, quod miro quodam modo sententiæ priorum & subsequentium verborum congruat; verborum seriem subdimus, vt veritas innotescat: *Ciuitas opulenta, diues fœcunda, in qua nemo viuat ociosus. Alii vitrum conflant, ab aliis charta conficitur, omnes certe Phylopones cuiuscunque artis & videntur & habentur. Podagrosi quid agant habent, cæci quid agant habent, cæteri quid faciant, ne chiragrici quidem apud eos ociosi viuunt.* Profecto hæc omnia Ægyptiorum industriam, ac diligentiam, ac ad labores in artibus propensionem demonstrant. Quare mihi videtur, vel bona fide deierare posse, hanc veram esse lectionem, quæ mendum & difficultatem omnem adimit.

FLAVIVS VOPISCVS IN SATVRNINO.

Calices tibi alassontes versicolores transmisi.

CViusmodi sint calices allassontes, à nemine vidi declaratum. Hos Ægyptios fuisse non dubitamus, quum ex ea regione, Seruiano Cõsule, ab Hadriano fuerint transmissi. Ægyptios autẽ calices vitreos extitisse docet Cœl. Rhod.

lib. & cap. 27. Excellentes autem vitri conflatores ibidem reperiri, ex verbis eiusdem Epistolæ Hadriani colligimus. Hos vero vocauit *Allassontes*, verbo à Græcis dictionibus composito, nempe ἄλλοιος, quod est, *varius, & diuersus*, & participio ὄντες, à verbo εἰμι, hoc est, *existentes*, ita quod Ægyptii calices huius generis, quoad materiam vniformes essent, vitrei inquam, varii vero, quo ad figuram spectat, vnde Allassontes. Et etiam quo ad colorem; diuersorum enim colorum particula illa statim subsequens *versicolores* indicat.

FLAVIVS VOPISCVS IN PROCVLO.

Nam quum in quodam conuiuio ad latrunculos luderetur, atque ipse decies Imperator exisset.

QVis latrunculorum ludus fuerit antiquis, non omnibus eadem sententia. Turnebus *Aduersariorum libro 27.* scribit: *Ludus autem latronum erat, vt duos concolores, vnum discolorem includerent, & perimerent*, quod à viro doctissimo sobrie nimis, nec forte veritati consentaneum dictum. Huiusque assertionis habuisse puto Ouidium authorem *lib. 3. de arte amandi*, quum ait:

Cautaque non stulte latronum præmia ludat,
Vnus cum gemino calculus hoste perit.
Bellatorque suo pensus sine compare bellet,
AEmulus inceptum sæpe recurrat opus.

Alii latronum seu latrunculorum ludum existimant illum, in quo ludimus sexdecim scrupis gemina acie vtrinq; distinctis in tabula lusoria 64. taleolis distincta, nouem lineis ex vnaquaque parte se mutuo intersecantibus, in quibus scrupis duo sunt Reges inuicem contendentes, duæ Reginæ, quatuor Equites, quatuor Satellites, totidem Centuriones, & sexdecim pedites, vulgo *Gioco de Scachi* nobis dicitur. Cui sententiæ fauere videtur nomenclatura ipsius ludi, namque latrones antiquitus vocati conductitii milites ἀπὸ τοῦ λατρεύειν, quod *inseruire* significat, quod scilicet mercede in bello seruiebant, vel quod (vt ait Varro *de lingua Latina libro 6.*) appellatos tradat à latere latrones, vt qui circa latera assiste-

assisterent Regi in bello; ad quod pertinet illud Plauti in milite glorioso:

Nam Rex Seleucus me opere orauit maximo,
Vt sibi latrones cogerem & conscriberem.

Et alibi:

Qui apud Regem in latrocinio fuisti, stipendium acceptitasti.

Et Ennius: *Fortunasque, quas ceperunt latrones inter se memorare.* Latronum diminutiuum est *latrunculi*, qua voce etiam appellati calculi superius dicti. Ita eos vocauit Seneca *Epist. ad Lucillium lib.* 18. *Epist.* 106. Latrones nuncupauere, tum Ouidius loco citato, tum Martialis *lib.* 14. *cap.* 2. vbi pulchre hunc ludum describit lib. 14. cap. 2.

Insidiosorum si ludis bella latronum,
Gemmeus iste tibi miles, & hostis erit.

Alexander ab Alexandro *lib. Genialium* 3. *c.* 21. ita scribit: *Ludus calculorum veteribus præcipuus fuisse traditur, qui & Latrones dicti. Hi enim in duas diuisi turmas erant, colore diuersi, quorum alii milites, alii hostes. Horum lusus erat, vt turmis instructis, veluti qui congredi acie parant. hinc inde sub hostium imagine procederent, ac præscripto fine, quoad quisq; progredi debeat, ita cauere oportebat, vt dum hostem quisque inuadere nititur, alterius non pateat incursibus.* Ex quibus videtur elici posse sensus verborum Vopisci, nempe Proculum, veluti ioco Imperatorem factum, quum in conuiuio latrunculis ludens, decies Imperator exisset: Namq; Calculus, cui *Rex* seu *Imperator* nomen, pugnam non amittit, nisi ab aduersariis ita claudatur, vt se amplius loco mouere nequeat. Et Proculus Rex seu Imperator in ludo decies exiens, id est, non circumuentus ita ab oppositis latrunculis, quin euaderet, omen illi ad Imperium fecit, quod ex sequentibus manifestum fit.

FLAVIVS VOPISCVS IN CARINO.

Rosis Mediolanensibus & triclinia & cubicula strauit.

NOn alibi memini me legisse Mediolanenses rosas celebres. Siquidem Plinius libro 21. cap. 4. vbi de rosarum excellentia ex professo tractat, inquit: *Genera eius nostri fecere celeberrima Prænestinam, & Campanam, addidere alii Milesiam,*

cuius sit ardentissimus color, non excedentis duodena folia, proximam ei Tarchiniam minus rubentem, mox Alabandicam viliorem, albicantibus foliis, vilissimam vero plurimis, sed minutissimis Spineolam; Et postea, Cyrenis odoratissimam nasci. Omitto enim omnes, quas sine odore commemorat. Cic. in Verrem: *Puluinus perlucidus Mytilensi rosa fartilis.* In Pæsto oppido Lucaniæ celebres nasci rosas testatum reliquit Virgilius 4. Georg. inquiens:

Biferique rosaria Pæsti.

Et Ouid. 2. de Ponto:

Calthaque Pæstanas vincat odore rosas.

Rosarum Babylonicarum meminit Galenus lib. illi attributo *de Dynamidiis.*

FLAVIVS VOPISCVS IN CARINO.

Quicunque ostiatim cupit noscere, legat etiam Fuluium Asprianum, vsque ad tædium, gestorum eius vniuersa dicentem.

HOstiatim alii perperam scribunt, nam aduerbium ab *ostio*, non *hoste*, & metaphorice dicitur de his, qui minutissime rem aliquam perquirunt mendicantis instar, & panis frustula per singula ostia perquirentis. Hac voce vsus est Cic. *in Verrem*, inquiens: *Nolite expectare dum ego hoc crimen agam ostiatim*, hoc est, nominatim, ac singulatim. Et rursus: *Vno imperio ostiatim totum oppidum compilarit.* Et Quintilianus dixit: *Neque sectanda singula, & velut ostiatim pulsanda.* Quamobrem iniuria affirmant quidam hac dictione minus Latine & eleganter vsum Vopiscum.

FLAVIVS VOPISCVS IN CARINO.

Nam & Neurobaten, qui velut in ventis cothurnatus ferretur, exhibuit Toichobaten, qui per parietem vrso eluso cucurrit.

IN *neruis* non *in ventis* legendum censuit Turnebus oculatissimus *libro* 11. *cap.* 25. vt sensus sit, Carinum exhibuisse veluti mirabile valde, qui velut neruis, hoc est, minutis funiculis, non iustis funibus cothurnatus ferretur. Subdens, quod si quis *in ventis* legendum contenderit, immutandam vocem

vocem *Neurobaten*, & ſcribendum *Anemobaten*, hoc eſt, qui velut ventos ſcandat, & quum ipſe nomenclaturę huius cauſam reticeat, eam ego exiſtimo, quod ἄνεμος Græcis eſt *ventus*, & βατὸς *peruius* ſignificat. Sed ego non video, cur & prior communiſque lectio non ſit retinenda, *Neurobaten* ſcilicet, hoc eſt, qui neruis & viribus peruius velut in ventis eſſet; nam νεῦρα Græcis ſignificat, quod Latine ſonat, *vires & neruos addo*. Sicuti & *Tachobiten* vocat ibidem Vopiſcus, qui peruius per murum cucurrit; nam τοῖχος murus Gręcis eſt. Nec illud prætermittendum, hoc in eodem textu, itidem eundem Turnebum fateri, ſe non intelligere quid ſibi velint verba illa: *Vt rete Flauo & pallio aurato*; vel vt alii legunt, *rete Flauia pallio*. Quod viro alioquin perſpicaciſſimo condonandum. Nam mendoſum textum habuit; legendum enim iuxta Germanicam lectionem, & recte, *ſi auia pallio*, quę pulchre cum ſuperiorlbus connecti, vbi de matris tunica, & patris lacerna, quis aperte non videt?

FLAVIVS VOPISCVS IN CARINO.

Item & centum Salpiſtas vno crepitu concinentes, & centum Camptaulas, Cheraulas centum etiam, Pithaulas centum.

PEr *Salpiſtas* Vopiſcum intellexiſſe tubas exiſtimo; nam & Cœlius Rhodiginus *libro 16. cap. 19.* tubarum genera Salpiſtica vocari docet. Ita & Turnebus *Aduerſ. libro 28. c. 6.* ex Lexico veteri, *Salpiſta* tubicen interpretatur, etſi textus habeant *Salpicta*, mendoſe, vt arbitror. Erant autem *Salpiſtæ* tubæ ſeu buccinæ in ſumma parte amplæ & concauæ, in infima vero arctæ; qua de cauſa acutum & ſtridulum ſonabant, quemadmodum Ariſtophanis interpres docet, à voce Græca σάλπιγξ quod *tuba* eſt, *lituum, buccina*, vel à verbo Græco σαλπίζω, id eſt, *buccino*.

Camptaulas interpretatus eſt Rhodiginus *lib. 12. c. 5.* qui flexibili tibiarum cantu vtuntur, rectius mea ſententia exponemus, qui tibiis ſeu fiſtulis obliquis ſeu flexis concinnunt, ſiquidem αὐλὸς Græcis, *tibia vel fiſtula* Latinis dicitur. καμπτὸς *flexibile*, in orbem ſcilicet, ſignificat.

Pithaulas vero puto fuisse tibiæ specie concinentes, ita vt mulcerent aures; Et quasi audientes suaderent, nam πείθω est Latinis *persuadeo*, & in sententiam meam adduco, & πειθὼς *persuasio*.

Ita & Cheraulas à voce Græca χορός deductam arbitror, quod Latinis tripudium & chorum significat, vt esset tibiæ seu musici instrumenti genus, quod spiritu sufflato tripudia excitaret. Nec mirum, nam & nostrò seculo fistularum seu huiusmodi musicorum instrumentorum varias species obseruamus, & in varias formas conformatas, quibus multis modis modulantur homines, & vulgo communi appellatione dicuntur, *instrumenti dà fiato*.

Sed non satis mirari possum doctissimum Turnebum scribentem *Aduers. lib.* 11. *c.* 25. Camptraulæ vocem plane Græcam à Græcis ipsis nō agnosci, & ideo tanquam irreptitiam, non accipere, & eius loco *Ascaulæ* reponere, vt sint, quæ instrumentum musicum vtriculum imitarentur, rectius sane Pythaulas ipse explicans tibicines qui Pythia canerent, ex Hygino *Mythologicon c.* 271. scribente: *His quoque ludis Pythaulæ, qui Pythia cantauerunt*, quorum meminit & Horatius in arte Poetica inquiens:

Qui Pythia cantat Tibicen.

FLAVIVS VOPISCVS IN CARINO.

Matris tunicam dedit Mimæ, Lacernam Patris Mimo, & recte si auia pallio aurato, atque purpurato pro Syrmate Tragœdus vteretur.

SYrma vestis fuit fluxa & prolixa, humum verrens, seu cum cauda, quæ humo trahebatur, cuiusmodi varii antiquitus vsi sunt. Namque Reges Insulæ Traprobanæ Syrmatè vsos, testis est Solynus *cap.* 66. Fuit quoque muliebre indumentum. Seneca de Baccho: *Qui habitu muliebri nonnunquam se ornabat, auro decorum Syrma Barbaricum*; Et si rem ipsam, non nomen tantum spectemus, vniformem cum palla veste dicta fuisse d[...]gnoscimus; Huiusmodi enim vestis caudata & oblonga quoque in vsu fuit tibicinibus, & fidicinis. Sic Horatius in arte Poetica:

Traxit-

Traxitque vagus per pulpita vestem.

Et rursus:

Post hunc personæ, pallæque repertor honestæ
AEschilus.

Et Iuuenal. Saty. 10.

Et quibus aurata mos est decurrere palla.

Fuit quoque Sacerdotum vestis, nam eam Orpheo tribuit Virg. 6. Æneid.

Nec non Threicius longa cum veste Sacerdos.

Hanc etiam vestem videtur significasse Tibull. lib. 3. Eleg. 4.

Iamque videbatur talis illudere Palla.

At cæteris omissis, Syrmiam flexam (vt diximus) vestem Tragœdorum proprissimam fuisse colligimus ex mox dicendis. Martial. lib. 4. ad Flaccum:

Musa nec insano Syrmate nostra tumet.

Et lib. 12. Epigram 95. in Tuccam:

Transtulit ad tragicos se nostra Thalia cothurnos,
Aptasti longum tu quoque Syrma tibi.

Et Iuuenalis *Saty.* 8. vbi Neronem irridet, qui Tragœdias egit, inquit:

Ante pedes Domiti longum tu pone Thyestæ
Syrma, vel Antigones, seu personam Menalippes.

Quinimo *Saty.* 15. post principium, Syrma ponit pro ipsis Tragœdiis, dum scribit:

Nam scelus à Pyrrha, quamquam omnia Syrmata voluas,
Nullus apud tragicos populus fecit.

Quod vero Syrma Tragicorum esset indumentum, clarissime docent Vopisci verba, inquientis: *Si auia pallio atque purpurato pro Syrmate Tragœdus vteretur.*

FLAVIVS VOPISCVS IN CARINO.

Iam, quid lineas petitas AEgypto loquar? quid Tyro, & Sidone tenuitate perlucidas, micantes purpura, plumandi difficultate pernobiles.

DE plumandi arte varii varia in huius loci expositione tradidere. Turneb. *lib. Aduers. 11. c. 25.* speciem ait esse acu pingendi, quũ claui, aut patagia, aut segmẽta, aut scutulæ, aut

tassellæ, quæ sic aliæ aliis in veste superassuuntur, vt plumam auium referant; Cui interpretationi fauere videtur Maro lib. *AEneid.* 11. inquiens:

———Quem pellis ahenis

In plumam squammis auro conserta tegebat.

Et Salustius apud Seruium eodem 11. Æneid. *Equis paria operimenta erant, quæ lintea ferreis laminis in modum plumæ adnexuerant.* Et Papinius Theb. 11.

Qua male iam plumis imus tegit inguina thorax.

Hæc tamen explicatio, pace doctissimi viri, & quem semper honoris gratia nomino, minime textui accommodari potest; siquidem quis hoc pacto consutam vestem, tenuitate perlucidam, quod ait Vopiscus, affirmare iure poterit? Alii *plumare* interpretati sunt, vestimenta auium plumis conficere, quo genere prisca luxuria delectata est. Ita Prudentius in Harmatigenia:

———Auium quoque versicolorum

Indumenta nouis texentem plumea telis.

Huiusmodi autẽ opera ex Indiis ad nos exportari notissimũ quoq; est. Sunt etiam qui interpretantur plumandi artẽ, qua quis acu vel textura fingit vel exprimit animalium, auium, & plãtarum varias figuras, quales sunt peristromatum expressiones. Ita & D. Hieron. in Chronicis inquit: *Macedonius artis plumariæ.* Et in versione Exodi sæpe. Et Firmicus lib. 3. c. 13. *Faciunt linteones, aut tunicarum textores, & plumarios*, & cap. 10. *Qui erunt etiam linteones, aut plumarii.* Vnde & apud Iurisc. *L. 1. C. de excus. artif. lib.* 10. non *plumbarios*, sed *plumarios* legendum censet Iac. Cuiacius; Cuius generis vestium meminit Amm. Marcellinus *lib.* 14. in hæc verba: *Vt longioris fimbriæ tunicæ perspicua luceant varietate liciorum, effigiatæ in species animalium multiformes.* Cogitabam ego aliquando plumãdi artem esse panni conficiendi serici illius artem, qui vulgo *Veluto* nobis Italis dicitur, Gallis vero *Verons*, vel *Volours*, Hispanis *Tertiopelo*, à villis scilicet & pilis, quibus splendentibus ac tenuissimis veluti plumeis constat. Ita Cicero *in Arat.* scribit:

Extrema nitens plumato corpore Taurus.

Huiusmodi autem vestes, quis tenuitate villorũ perlucidas

negarẽ

negare poterit, oculorum fide obstante? Veniebat etiam in mentem, forte artem plumandi eam esse, qua vestes variis coloribus acu vel textura conficiuntur instar quarundam auium plumas; vti Cic. *de Fin.* inquit: *Plumæ versicolores columbis.* Et in Arat.

Quem rutila fulgens pluma præteruolat ales.

Serici autem hoc pacto contexti panni *Cangianti* vulgo dicuntur, quæ tamen omnia lectoris doctissimi censuræ lubens submitto.

FLAVIVS VOPISCVS IN CARINO.

Donati sunt ab Atrebaticis Birri petiti, donati Birri Canusini, Africanæ opes in scena non prius visæ.

BIrrum vestem sericam fuisse, colligere possumus: nam Zonaras & Balsamon interpretantur σηρικὰ ὑφάσματα, id est, *serica vestimenta.* Harum vestium fit mentio in Concilio Gangrensi, καταψηφίσαιτο τῶν τοὺς βίῤῥους φορούντων: ex quo colligere possumus, molle ac luxui dicatum fuisse Birrum indumentum. Et Euagrius scribit, βίῤῥους τε γαμηλίους ἐξάπτοντας. Vnde & nuptiale vestimentum quoque fuisse intelligimus. Birrum fuisse Romanam vestem, ex Græcorum autoritate, tradit Rhodig. *lib.* 16. *c.* 10. Martianus lib. 4. *Birrus* (inquit) *& tunica, nomen vestis habent.* Miror sane, Turnebum *lib. Aduers.* 22. *c.* 30. Birrum in laneis vestibus reponentem. Quinimo & *lib.* 18. *cap.* 26. crassum vestimentum appellat, quod ex iam dictis falsum conuincitur, tum etiam ex præsenti textu, in quo Vopiscus Carini prodigalitatem & luxum detestatus, tradit eum mimis & scenicis donasse etiam Birros Atrebatenses & Canusinos; præterea & antea solum vestium multi pretii meminerat. Adhæc D. Hieronymus *in Iouin.* vestes Atrebaticas fuisse pretiosas indicat; quis tales laneas crassas dicet? Nec obstat, quod ab ipso Turnebo scribitur, Birrum non fuisse sericam vestem, eo quod in Gallia sericum non texeretur, in qua Atrebates populos esse omnibus receptum est; namque id tanquam ipsius placitum, nulla authoritate suffultum verum esse negamus. Nec minus repugnat, quod quis posset obiicere, Canusi-

nam lanam laudatissimam, ex Plin. *lib.* 8. *c.* 48. & ob id Birros Canusinos laneos censendos; facilis enim est responsio, & Plinium ibidem multas alias vrbes lanis celebres commemorare, quas sericis caruisse pannis, & eorum textura, non ob id iure affirmandum.

FLAVIVS VOPISCVS IN CARINO.

Ne patrimonia sua proscriptis legitimis haeredibus Mimis & Balatronibus deputarent.

REponendum *Blaterones*, quidam existimauere, quos describit ex Aristophane Gellius *lib.* 1. *c.* 15. inquiens, esse homines in verba prouectos, locutuleios & linguaces, hoc est, incondite & inaniter loquentes; nam cum Mimis coniunxit Balatrones, seu potius *Blaterones*, dicunt isti, qui eiusmodi sunt & ipsi. At parcant mihi, frustra verba immutamus, quum sensus rationi consentaneus ex ipsissimis textus verbis elici possit. Namque si Balattones cum Festo accipiamus pro nihili hominibus & nullius pretii, & cum Varrone, *lib. de re rust.* 2. *c.* 5, inquiente: *Videbo iam vos Balatrones, & tunc afferam meum corium & flagra*, à blateis scilicet, quæ sunt bullæ luteæ, ex itinere contractæ, quæ à soleis deraduntur; qua voce & nos Itali *Balatroni* homines nequam, & Galli *Belitrones* etiam dicunt, non bonæ frugis, & nihili faciendos viros, verbum Vopisci sententiæ maxime conueniens erit. At si etiam vaniloquos, quod isti faciunt, intelligamus, nec minus vox *Balatrones*, quam *Blaterones* accommodatissima erit, siquidem in hunc sensum accepit Diuus Hieronymus, inquiens: *Ne me putes in modum rustici Balatronis cuncta Origenis reprobare.* Et Horat.

Balatro suspendens omnia naso.

Et *Serm.* 1. *Sat.* 1. cum Mimis quoq; coniungit; ait namque:

Mendici, Mimæ, Balatrones hoc genus omne
Mæstum ac sollicitum est cantoris morte Tigelli.

Hinc Porphyrion interpres ait, balatrones dictos à balatu & vaniloquentia.

MAR-

MARCELLI DONATI IN ÆLIVM SPARTIANVM DILVCIDATIONES.

AELIVS SPARTIANVS IN ADRIANO.

Statim cursum fiscalem instituit, ne Magistratus hoc onere grauarentur.

IOannes Baptista Egnatius *in suis annotat.* non *instituit*, sed *inhibuit* legendum putat, sensu tali; Prohibuisse Adrianum ad conciliandam sibi famam boni Principis, ne fiscus acerbius pecunias exigeret. Quæ expositio (pace viri doctissimi sit dictum,) nimis extorta conuincitur. Quia paulo post inquit Spartianus, Adrianum ad colligendam gratiam nihil prætermittentem, infinitam pecuniam, quæ fisco debebatur, priuatis debitoribus in vrbe atque Italia, in prouinciis vero etiam ex reliquis ingentes summas remisisse, syngraphis in foro D. Traiani incensis. Adrianus Turnebus *Aduers. lib. 29. cap. 12.* aliter exponit, & inquit, Adrianum instituisse cursum fiscalem, id est, vt fiscales cursus fisci sumptibus tolerarentur, quum antea illud esset magistratuum onus. Quæ explanatio certe manca & mutila est. Quis enim esset cursus fiscalis, prætermittit, in quo magis erat elaborandum. Cælius Rhodig. *lib. 21. cap. 24.* inquit: *Cursus publicus aut fiscalis dicebatur, quum ab Imperatoribus certis locis equi præceleres destinabantur, quibus non vtebantur alij, nisi facultate impetrata, quam vocant tractatoriam.* Vir hic peritissimus antiquæ lectionis propinquius rem tetigit; at certe

nec

nec exacte, nec sat bene rem ipsam aperit: namque cursum fiscalem publicum fuisse, nulli dubium est, quod equis præceleribus constaret, quos ipse ibidem veredos appellat, non vndequaque verum; siquidem satis constat ex Procopio *lib. 2. belli Persici*, equos publicos in eum vsum fuisse institutos, vt Veredarii celeribus equis inuecti Regum literas proueherent. Hodie *correre la posta* vulgo dicimus, quod dispositis equis cursitare antiquiores dixere. Amm. Marcell. *lib.* 20. vbi de Florentii præfecti fuga: *Charitates eius cum re familiari intacta, publico cursus vsu permisso ad Orientem redire tutius imperauit.* Et lib. 21. vbi de Tauro Præfecto Prætorio: *Vectusq. mutatione celeri cursus publici.* Cuius instituti Xenophon *lib.* 8. *Cyripedia*, Cyro tribuit laudem. Herodotus Xerxi *in Vrania*.

Verum sicuti veritati consentaneum fatemur, cursus fiscalis seu publici speciem fuisse cursum, qui fit dispositis equis frequenter mutatis, ita non omnem cursum fiscalem huiusmodi fuisse, ex mox dicendis luce meridiana clarius palam fiet; Siquidem cursus nomine hoc loco intelligendum iter quodcunque, fiscalis vero seu publicus, id est, fisci, vel publici impensa factus, qui non solum equis, sed & vehiculis & nauibus perficiebatur. Hinc versuales equi, Cassiod. *lib.* 4. *var. epist. ad Godiscalcum, l.* 9. *C. Theod. de leg. & dec. leg.* quibus scilicet in causa principis vtebantur. Horum item meminit Amm. Marcell. lib. 28. *Transeo*, inquit, *quod quidam per ampla vrbis spacia, subuersosq. silices sine periculi metu properanter equos velut publicos signatis (quod dicitur) calceis agitant.* Et per initia *lib.* 15. de Apodomio ad Constantium Galli necem perferente: *Equorum*, inquit *permutatione veloci.* Fuit quoque cursus publicus vehicularis, de quo *l.* 1. *& vltima, D. de mun. & hon. cur. publ.* Sueton. in Aug. cap. 49. *Iuuenes primo modicis interuallis per militares vias, dehinc vehicula disposuit.* Spartianus in Seuero: *Post hæc quum se vellet commendare hominibus, vehicularium munus à priuatis ad fiscum traduxit*, hoc est, quod priuatorum impensa fiebat, publica fieri sanxit. Et Amm. Marcell. *lib.* 14. de Gallo Cæsare vocato à Constantio: *Decem vehiculis publicis, vt præceptum, est vsus.* Et paulo post:

post: *Itineribus per mutationem iumentorum emensis venit Pesotionem.* Et iterum de Constantio Imperatore: *Delegit potissimum, vt vehiculis publicis impositum paulatim permitteret militem imminenti casus atrocitati velocius occursurum.* Liuius lib.43.*Vehicula Mictoni publice locata, quæ eum Brundusium commode perueherent.* Et *l.*4.*C.de offic.præsid.* δημοσίαν ὁδὸν Græci appellant. Fuit quoque cursus publicus, qui nauibus perficiebatur, ex Amm.Marcell.*lib.*20.scribente, Iulianum milites cum familiis ad Orientem proficisci præcepisse, Clauularis cursus facultate permissa. Ibi enim per Clauularem cursum iter nauibus faciendum intelligendum constanter affirmo, siquidem longum iter ex Galliis in Orientem nauibus perficiendum erat, quod quum ægre ferrent milites, illis publica impensa naues, ad eos cum familiis transfretandos, Iulianus indulsit; namque ibi loquitur de Herulis, Batauis, Petulantibus, Celsis, & aliis, qui ex Galliis auxiliares à Constantio in Orientem transuehendos cum familiis suis, qui quum innumeri propemodum essent, non alio pacto publico cursu eo traduci poterant. Dicitur autem cursus clauularis à clauo, quo naues reguntur & diriguntur per maria & flumina. Scio profecto, Turnebum *lib.*26.*Aduersarior. cap.*34. clauularem cursum interpretari hoc loco cursum publicum militibus caligatis concessum, quorum caligæ clauulis confixæ erant. Verum, quam parum hic sensus verbis textus aptetur, non est qui non videat. Sed ne milites, qui in Orientem proficisci cum familiis renuebant, itineris maximam expensam causarent, voluit Iulianus eos publica impensa nauibus conuehi. Cursum autem dici non solum de itinere terrestri, sed & de nauigiis facto, constat ex Plin. scribente lib.12.cap.19.*Hi recto cursu per sinus instituent*, vnde & nauis cursoria Sidonio: *Typhim cursoriam ascendi.* His ita se habentibus, iure affirmare possum, hic apud Spartianum per cursum fiscalem intelligendum, publica expensa, seu fisci pecunia factum iter; Siquidem Adrianus ad captandam omnium gratiam, nihil prætermittens, Senatores vniuersos allicere studuit, iurans se nunquam Senatorem, nisi ex sententia Senatus puniturum. Illud insuper addens, quo magi-

magiſtratus omnes, qui per prouincias mittebantur, in ſui amorem alliceret, vt illi publica pecunia itineris impenſam explerent. Hi enim in prouinciam profectuti Auguſti decreto, cuius Suet. *in illo, c 36.* meminit, certa pecunia recepta ad malos & tabernacula, quæ antea publice locari ſolebant, digrediebantur. At Adrianus totam expenſam ad fiſcum pertinere voluit. Eadem de cauſa paulo infra refert idem Spartianus, eundem his, quos ad militiam vocaſſet, equos, mulos veſtes, ſumptus, & omnem ornatum ſemper exhibuiſſe. Capitolinus in Pertinace: *Dein præfectus cohortis in Syriam profectus, T. Aurelio Imperatore à Præſide Syriæ, quod ſine diplomatibus curſum vſurpauerat, pedibus ab Antiochia ad legationem ſuam iter facere coactus eſt.* Vina fiſcalia, hoc eſt, fiſci, apud Vopiſcum in Aureliano obſeruamus.

ÆLIVS SPARTIANVS IN ADRIANO.

Seruiano ſororis viro, cui tantum detulit, vt ei venienti de cubiculo ſemper occurrerit, tertium Conſulatum, nec ſecum tamen, quum ille bis ante Adrianum fuiſſet, ne eſſet ſecundæ ſententiæ, non petenti, at ſine precatione, conceſſit.

TVrnebum, cuius ingenium ſummopere admirari ſoleo, hunc locum enarrantem hæſiſſe exiſtimo. Iccirco, ne veritas detrimentum patiatur, aliter explicanda Spartiani dicta cenſeo. Ait doctiſſimus vir lib. Aduerſ. 29. cap. 12. *Secundæ ſententiæ eſt, qui poſt alium ſententiam ſecundo loco dicit. Prima enim ſententia eſt, verbi gratia Conſularis, qui tertium Conſulatum geſſit, ſi qui toties Conſul fuerit, in Senatu, reperiatur, alij ſecundæ. Itaq; ſi plures totidem geſſerint Conſulatus, qui ante eum honorem adeptus eſt, prima ſententia erat Imperatorum ætate.* Proinde Adrianus tertium Conſulatum Seruiano detulit, non ſecum tamen, ne quum ille bis ante Adrianum Conſul fuiſſet, Adrianus ſecundæ eſſet ſententiæ; Nos tamen aliter ſentiendum exiſtimamus, Adrianum, inquam, Seruiano tertium Conſulatum ſecum non detuliſſe, ne Seruianus, quem maxime colebat, & qui ante ipſum quoq; bis Conſul fuerat, eſſet ſecundæ ſententiæ, hoc eſt, ſecundo loco ſen-

tentiam ferret. Nam primus locus ferendæ sententiæ Adriani fuisset, qui iam tertium Consulatum adeptus antea, & Imperator dubio procul primæ sententiæ fuisset, & sic Seruianus secundæ; quod placere non poterat Adriano; volenti summo honore afficere sororis suæ virum; ob id, quum eundem tertio Consulem faceret, voluit & ei collegam assignare, qui vel non ter Consul fuisset, vel si ter, posterior ordine esset Seruiano, cui ius primæ sententiæ ferendæ vel dicendæ esse volebat. Et hoc est, quod paulo supra scribit idem Spartianus: *Tertio Consules, quum ipse ter fuisset, plurimos fecit, infinitos autem secundi Consulatus honore cumulauit.* Illud autem obiter sciendum, ante Imperatorum tempus, vel saltem adhuc sub Imperatoribus, vigente Repub. Romana, ius primæ sententiæ fuisse illius Consulis, qui & maior seu prior dicebatur, de quo Plinius *lib.7.* vbi de Balbo Cornelio. Et Cic. de semetipso *in orat. in Pis.* & Liuius *lib.29.* vbi de Scipione. Erat autem Consul maior, penes quem erant fasces, aut qui priori loco à centuriis Consul renuntiatus erat. Honor autem hic seniori tradi solebat, ex Plutarcho & Val. Max. quod si pares ætate fuissent, ille maior Consul erat, cui plures liberi fuissent; quod si par fuisset vtrique filiorum numerus, præferebatur, qui maritus. Aliter tamen obseruatum procedentibus temporibus, constat ex præsenti loco, in quo ille ex binis Consulibus præferebatur, qui dignior erat, & plures Consulatus gesserat, primæque etiam sententiæ vocabatur. De re ista plura, vbi de iure quintæ relationis verba facimus.

ÆLIVS SPARTIANVS IN ADRIANO.

Post hæc profectus in Gallias, omnes causariis liberalitatibus subleuauit.

CAusarios legendum ex propria & aliorum sententia, tradit Turnebus *lib.29. Aduersarior. cap.12.* Ita & Ioan. Baptista Egnatius *in annotat. suis in Aelium Spart.* vt sensus sit, Adrianum in Galliis omnes milites causarios subleuasse. Erant enim causarii milites; qui senecta vel valetudine

aduersa,

aduersa, aliove vitio corporis aut mentis, militia soluebantur, quorum meminit Liuius lib. 7. *Tertius* (inquit) *exercitus ex causariis senioribusq;.* Eorum etiam meminit *lib. 16.* & Tacitus *in orat. Drusi ad legiones Illyricas tumultuantes.* Quæ expositio, sicuti minime displicet, nihilominus quum milites huiusmodi à militia remoti ob benemerita præterita in colonias mitterentur, vt agros acciperent, vel domi suæ manerent, etiam stipendia accipientes ob strenue nauatam operam Reipublicæ, dum militiæ habiles fuerant, non ob id existimandum, indigentes omnes ita in Galliis fuisse, vt liberalitate Imperatoris subleuandi essent, ideo & iure optimo magis arridet, vt nihil de textu mutetur, sed dicamus, scriptorem nostrum explicasse omnes in Galliis causariis liberalitatibus Adrianum prosequutum, oppressos scilicet vel bellorum incommodis vel tributorum aut vectigalium immodicis oneribus. Dixit autem, *causariis liberalitatibus*, hoc est, liberalitates, quæ ex causa fierent & prouenirent, Imperatorisq; animũ iusta causa mouente. Ita *causaria missio*, de qua alibi fuse diximus, & *causarie* aduerbio in eodem significatu vsus est Martianus *in l. milites agrum, § [illegible] etiam, D. de re milit.* Quam interpretationem nec ipse Turnebus reiicit. Et *causare* pro causam afferre, Cic. pro Q. Rabirio: *Nunquid causare, quin ab iudicio abeas turpissime victus.* Et Sueton. in Nerone, cap. 49. *Causatus nondum adesse fatalem horam.* Item: *Syllanum ad necem compulit, causatus, quod se [illegible]ngressum turbatius mare non esset secutus.* Et Gellius: *Negotium sibi esse causatur.* Et Virg.

Causando nostros in longum ducis amores.

Causari etiam est causam dicere vel defendere. Accius in Medea:

Qui potis est repelli quisquam, vbi nullus est causandi locus.

Afranius in Emancipato:

Facunde causeris patrem.

Pacuuius in armorum iudicio:

Qui sese ad finem esse ad causandam volunt,
De virtute is ego cernendi do potestatem omnibus.

[illegible]tque interpretari possumus etiam *causariis liberalitatibus,*

tibus, hoc est, audita causa militum indigentium & grauatorum, eos liberalitatibus Adrianum subleuasse.

ÆLIVS SPARTIANVS IN ADRIANO.

Toparcas & Reges ad amicitiam inuitauit, inuitato etiam Cosdroë Rege Parthorum, remissaq; illi filia, quam Traianus ceperat, ac promissa sella, quæ itidem capta fuerat.

TOparcas locorum Principes interpretandum non ambigendum, siquidem Græca nomenclatura demonstrat. Hanc eandem sellam Regiam, quam Traianus cepit, & Adrianus remittere promisit, Antoninus Pius, teste Capitolino *in illo*, Parthorum Regi repetenti pernegauit. Vocatum autem Cyri solium, ex Plutarcho in Alexand. μηδεὶς ἄλλος ἀνθρώπων καθίσειεν εἰς τὸν κύρου θρόνον πλὴν Ἀλεξάνδρου. Appellauere enim Græci Regale Solium, θρόνον βασιλικόν. Et Horat. lib. 3. Ode 2.

Redditum Cyri solio Phraathem;

Significans, restitutum illum in Imperium Parthorum vel Persarum. Non itaque mirum, si Cosdrus eorundem Rex adeo anxius erat de sede ista recuperanda, vtpote sine qua ex longo vsu Reges in ea sedentes, minime honorifice regnare posse putarentur.

ÆLIVS SPARTIANVS IN ADRIANO.

Catacrianos libros obscurissimos, Antimachum imitando scripsit.

EGnatius fatetur se nescire, quid intelligendum per Catacrianos libros, nec aliu scimus id explicasse. Nos vocem à Græcis deriuatam Spartianum mutuatam non dubitamus, nempe, compositam ex κατὰ præpositione, & κρείων, quod *Princeps* significat, & νοῦς *mens* Latinis, ita quod Catacrianos libros scripserit Adrianus Imperator, qui se optimum Principem professus est, *de mente Principis*, obscurissime tamen id explicans, imitatus Antimachum Colophonium Poetam Græcum, qui, quum poëma suum quondam in auditorio recitaret, atque omnes auditores, vno

dempto Platone, quum non intelligerent, discessissent; *Plato*, inquit, *mihi pro omnibus*. Cuius rei meminere Cic. & Plutarchus *in Lysandro*. Fuerunt quidem & alii Antimachi; nam Suidas duorum meminit, nempe Ægyptii Hieropolitani, & Melii Psecæ, & Homerus alterius, Troiani, *lib.* 10. *Iliad.* Verum dubio procul hoc intelligendum de priori, Colophonio scilicet Poeta. Possumus etiam interpretari Catacrianos, hoc est, contra vsum: Catachresis enim significat *abusio*, seu contra vsum, ex κατὰ, quod est *contra*, & χρῆσις, id est, *vsus*.

ÆLIVS SPARTIANVS IN ADRIANO.

Frigora & tempestates ita patienter tulit, vt nunquam caput tegeret.

EX hoc præcipue loco eorum sententiam fulciri video, qui Romanos priscos nullo capitis tegumento ordinarie vsos affirmant, quam assertionem Turnebum tueri scio, *Aduers. lib.* 8 *cap.* 4. & post eum fusius Iustum Lipsium, *libello de Amphitheatro*, prosequutum esse, qui tamen nec ita exacte rem hanc pertractauere, quin & nobis aliqua superaddenda reliquerint, præsertim quum locum hunc non obseruarint. Si itaque Adrianus nec etiam tempestatum & frigoris tempore vnquam caput tegebat, ergo nec etiam sereno & calido aere, quum intecto capite incederet, iuxta Romanum morem. Quod pariter confirmari potest ex Suet. *in Iulio Cæsare*, scribente *cap.* 42. illum ex omnibus honoribus sibi decretis non alium libentius vsurpasse, quam ius perpetuo gestandæ laureæ coronæ, idque ad caluicium celandum, cuius quidem coronæ nullus vsus, si alio tegmine caput cooperire mos Romanis fuisset. Quinctilianus & ipse ... quum vestium omnium singillatim meminit vsque ad calceos, in capite solum capillum format. Et Eustathius Homeri interpres *lib.* 1. *Odyss.* author est, ad Romanos à priscis Græcis transiisse, capita retecta habere. Adhæc nullam statuam antiquam Romanam inueniemus aliter effictam, quam capite detecto. Nec alibi Homerus de aliquo capitis tegumento meminit. His tamen non obstantibus, aliis pluribus

ribus autoritatibus & rationibus hanc opinionem diruere conantur. Inquiunt enim, Martialem scripsisse lib.11.Epigram.7.

Permittis puteo pileata Roma. Et iterum:

Dumq; decent nostrum pilea sumpta Iouem.

Et Plaut.in Amph.

Ego habeo vsq; in petaso pinnulas.

Cic.in Epist.ad Cassium: *Sed petasati veniunt, comites ad portam expectare dicunt.* Suet.in Aug. c.82. *Solis vero hyberni quidem patiens, domi quoq; non nisi petasatus sub dio spatiabatur.* Vegetius inquit: *Vsq; ad præsentem ætatem consuetudo permansit, vt omnes milites pileis, quos Pannonicos vocant, ex pellibus vterentur.* Quod serui qui libertate donabantur, pileati essent, adeo manifestum est, vt nulla egeat probatione. Vnde illud, *ad pileum vocare* id est.ad libertatem, & Bruti statuis & numismatibus pileus additus, vti libertatis assertori. Præterea seruos pileatos venum iri solitos, quorum nomine venditori nihil præstarent, scribit Gell.*lib.7.c.4.* ex sententia Cælii Sabini I.C. Ouid.1.de arte amandi:

——— *Nec turpe putaris*
Pileolum nitidis imposuisse comis.

Et Plato 3 *de Repub.* pileum capiti imponi debere docet. Varro *lib.1.de vita P.R.* inquit: *Minores natu capite aperto erant, capillo pexo, vtiq; innexis crinibus.* Ergo maiores natu aliter se habebant, nempe caput tegebant. Horat.epist.1.

Vt cum pileolo soleas conuiua tribulis.

Apud Athenæum Larensius laudans suos Romanos, ait: *Vestes etiam habemus, & calceatus, frugi ac simplices, & pileos capitibus circumponimus, ex ouium pellibus densos ac villosos.* Insuper habemus, caput aperuisse in honore habendo Romanis familiare, ergo caput tegebant. Sallustius scribit, Sullam Dictatorem in victoria equo descendere, Pompeio vni adsurgere de sella, & caput aperire solitum. Et Seneca: *Si Consulem videro, aut Prætorem, omnia quibus honor solet haberi, faciam, equo desiliam, caput aperiam.* Addamus etiam, primis Romanorum pilei vsum familiarem, ex Liuio *per initia lib.1.* vbi ita scribit, Aquilam Lucomoni, qui postea fuit L.Tarqui-

nius, carpento sedenti, cum vxore pileum abstulisse, mox reposuisse. Cui rei simile illud, quod Lampridius *in Antonino Diadumeno* scribit: *Hinc eidem Aquila pileum in agro ambulanti tulit.* Harum sententiarum varietatem vt conciliemus, illud præmittendum; Dubio procul statuendum, Romanos priscos capita tegere consueuisse, non semper & communi vsu, sed aliquando tantum, veluti in publicis spectaculis, ludis, & sacrificiis, in peregrinationibus, in bello, ad cœli iniurias arcendas, puta ventos, imbres & æstus. Idem mos quoque ægris, vel qui integram valetudinem non haberent, vel etiam decoris gratia, & ad tegendum vitium aliquod capillorum, qui etiam mos conuiuantibus à balneo præsertim. Hos autem non iisdem tegminibus indifferenter vsos clare patet; nam vel pileo, vel galero, vel galerico, seu capillamento, vel pileolo, vel petaso, vel causia, vel velo, vel veste, seu vestis parte, puta lacinia. Pileolo vsi sunt conuiuantes à balneo, & ægrotantes, qui nullo margine donabantur, sed quales nostrates dormitorii seu nautici pileoli, vnde forte Hippoc. *Statua pileolus impositus.* Petaso vsi sunt valetudinarii, & iter facientes, & milites. Erant autem hi crassiores cæteris, & iniuriis aeris & inclementiæ arcendis habiliores, quales & militares fuere Vegetio. Cuculionem viatorium obseruamus apud Capitolinum *in Vero*, vbi ait: *Obtecto capite cuculione viatorio, &c.* Quæ omnia ex iam dictis palam fiunt. Causia capitis tegmen fuit ex velis paratum, leue scilicet, arcendo calori aptum, quo mulieres vsas coniicere possumus ex Plauto in Persa:

Tunicam atq; zonam & chlamydem afferto, & causiam.

Et Valerius Max. *lib* 5. tradit, Antigonum caput Pyrrhi texisse causia, vt velatum caput more Macedonum haberet; ex quo etiam Regium capitis tegmen fuisse, coniicere possumus, præsertim Herodoto de Antigono idem scribente, & forte tale, quod *Turbante* Turcarum. Velo caput operiebant sacrificantes, ex Virg 3. Æneid.

Et positis aris iam vota in littore solues,
Purpureo velare comas adopertus amictu.

Idem ex Plutarcho *in Problem. cap.* XI. & Liuio lib. I. *Vbi legatus* (inquit)

(inquit) *ad fines eorum venit, vnde res repetuntur, capite velato* (filum lanæ velamen est) *Audi Iupiter* (inquit) *audite fines, audiat Fas.* Et iterum: *Augur ad læuam eius capite velato sedem cepit galericulo, seu capillamento ornamento capiti adaptabatur ad contegendam caluiciem seu raritatem capillorum*, ex Suetonio *in Othone & Caligula*, quod Corona fecisse Iulium Cæsarem diximus, de qua re alibi fusius. Pileo seu galero (parum enim vel nihil differre arbitror) in spectaculis publicis & ludis vsi sunt Romani. Statius lib.1. Thebaid.

Et temperat astra galero.

Et Iuuenalis Sat. 6.

Flauo crinem abscondente galero.

In communiori vsu fuisse Romanis constat caput veste circumtegere, eamque amouere aperiendo caput in alicuius honorem, quod tradit Plutarchus *in Problem.* inquiens: *Romani si cui obuiam facti sunt, cui honor habendus, si forte caput veste iniecta habeant, id reuelant.* Idem author in Gracchis de Nasica: *Laciniam togæ reijciens in caput.* Et Seneca de Mœcenate: *Hunc esse, qui in Tribunali, in rostris, in omni publico cætu sic apparuerit, vt pallio velaretur caput, exclusis vtrinq; auribus.* Plutarchus quoque Demetrii Pompeiani liberti superbiam taxans ait, illum accubuisse habentem caput pallio obuolutum. Et Petonius describens accubitum mollissimum omnium: *Melchionum pallio* (inquit) *coccino adrasum inuoluerat caput.* Liuius lib.23. *Statua eius iudicio fuit Preneste in foro statuta loricata, amicta toga, velato capite.* Capitolinus in Pertinace, vbi de Læto Præfecto Prætorii ab eo ad milites misso, ait: *Sed ille declinatis militibus per porticus adaperto capite domum se contulit.* Et paulo post de cæde Pertinacis: *Ille precatus Iouem vltorem, toga caput operuit.* Liuius in Epitome lib. 89. *Mutilus ex proscriptis vnus, clam capite adoperto ad posticas ædes Bastiæ vxoris quum accessisset, admissus non est, quia illum proscriptum diceret. Itaq; se transfodit, & sanguine suo fores vxoris respersit.* Ex quibus concludendum, Antiquis Romanis caput obtegere pileo, minime in communi vsu fuisse, sed intecto capite processisse, & si quando tegere volebant, pallio obuoluisse, seu eius lacinia, præterquam tamen in iam memoratis ca-

ſibus. Cooperiendi autem pileo caput morem cum Romano Imperio Byzantium translatum, teſtatus eſt Nicephorus Greg. inquiens: *De capitis tegmine moris apud ſuperiores Principes erat, vt ætate prouectiores aulici pileis turbinatis vterentur ſerico tectis, iuniores autem omnes prorſus nudi eſſent capitibus.* Andronico autem Imperatore is mos adeo exoleuit, vt paſſim omnes, & ſeniores & iuniores pileis vterentur, non minus in palatio, quam in agris, iisque variis & peregrinis. Ex quibus facilis reſponſio ad authoritates in oppoſitum adductas.

ÆLIVS SPARTIANVS IN ADRIANO.

Lenoni & Laniſtæ ſeruum vel ancillam vendi vetuit, cauſa non præſtita.

QVid ſit cauſam præſtare, ex Iuriſconſultorum fonte hauriendum, apud quos inter cætera ſignificata cauſa accipitur pro conditione & iure cuiuslibet rei, vti *l. ſi conuenerit*, 18. §. *ſi fundus, D. de pign. l. alienatio*, 67. *D. de contrahen. emp. l. ſi debitor*, 12. *C. de diſtract. pign. & in Conſtitutione Seueri & Antonini, l. vnica, C. rem alien ger. & Paulus in l. via*, § *fundus, D. de ſer. ruſt. & Vlpian. l. Pomponius*, 13. §. 1. *D. de acquir. poſſeſſ.* Et præter Iuriſperitos Cicero etiam in eadem ſignificatione accepit cauſam, *in orat. pro lege Agraria*, inquiens: *Soluta in meliore cauſa ſunt, quam obligata.* Ita quoque familiaris locutio eſt Iuriſperitis, *præſtare culpam, caſum, dolum, periculum, bonam fidem, diligentiam, cuſtodiam factum*, pro euentum horum cuiuslibet in ſe recipere, ſeu cautionem dare exitus eorundem. In quem ſenſum quoque Cic. *lib.* 3. *Offic.* dixit: *Quicquid eſſet in prædio vitij, id ſtatuerunt, ſi venditor ſciret, niſi nominatim dictum eſſet, præſtare oportere.* Ex quibus elicimus, ſenſum verborum Spartiani eſſe, ab Adriano inter cætera optima decreta, & illud ſancitum, ne quis vendere poſſet lenoni vel laniſtæ ſeruum vel ancillam, niſi præſtita cauſa, hoc eſt, niſi periculo in ſe recepto vel probato, quod ille, ſeu ſeruus, ſeu ancilla ſeruilis generis eſſet, forte enim vſu venerat, quod laniſtæ vel lenones infames homines lucri gratia etiam

emerent

emerent ingenuos, vel libertinos, vel aliquos, cuius generis nulla certa haberetur notitia; cui malo occurrere voluit Adrianus, decernens, vti iam dictum est.

ÆL. SPARTIANVS IN AVRELIANO.

Decoctores bonorum suorum, si suæ authoritatis essent, catamidiari in Amphitheatro, & dimitti iussit.

DEcoctores bonorum suæ authoritatis appellat, qui sui iuris essent: frequens enim apud Iuristas authoritas pro iure dominii accipitur. Vnde ius sui vel alieni, non sui, inquam, id est, suæ potestatis, facultatis, liberi arbitrii. Sic sui mancipii esse, id est, sui, & non alieni dominii. Homo itaque suæ authoritatis seu iuris sui est, qui alteri non paret, nec in aliena potestate est, sed suus est, & suam, non alienam, sequitur sententiam. Si quis itaque sui iuris existens sua bona decoxisset, hunc cantamidiari voluit Adrianus; ex quo distinguit ab illis, quos supra non vitio suo decoxisse inquit. Vtitur autem verbo Græco Spartianus; καταμειδιᾶν enim est deridere vel ludibrio habere. Ita & nostris temporibus ob varia delicta quidam in publicis locis mitellati in scalari suggesto, vel ii, qui non sunt soluendo, silicem natibus percutientes, vel ferro aut palo alligati, populi exsibilationibus & aliis iniuriis exponuntur. Et catamiti dicuntur probrosi pueri, qui pudorem vendunt, & corpora prostituunt. Sic Ganymedes Iouis concubinus *Catamitus* ab antiquis vocatus. Et Catamitum Cic. *in 2. Philipp.* Antonium dixit. Infamia autem olim damnatos, qui sua prodige & luxuriose decoquebant & consumebant, patet etiam ex Solonis lege, referente Diogene Laertio *lib.1 Decretorum Philosophorum*. Erat autem lex huiusmodi: τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν διαφθαρκὼς ἄτιμος ἔστω, hoc est: *Qui patrimonij sui versuram fecerit, ignominiosus esto.* Budæus *in suis annotat. in Pandect.* existimat, *catamidiare* consimile esse, quod Latini *traducere* dixere. Liuius *lib.2.* vbi loquitur de Volscis, publico consilio & præconis voce à spectaculis exactis: *Vos*, inquit, *omnibus ciuibus peregrinis, populis, spectaculo abeuntes fuisse;*

vestras coniuges, vestros liberos traductos per ora hominum. Et Vespasianus, referente Paterculo, vbi de delatoribus: *Hos assidue in foro flagellis ac fustibus cæsos, ac nouissime traductos per amphitheatri arenam, passim subijci in seruos, ac vanire imperauit, partim in asperrima insularum aduehi.* Quod sicuti nobis probatur, ita sane minus recipiendum videtur, quod ex sacro Euangelio Matthæi, *cap.1.* traditur, in eadem significatione accipiendum, scilicet: *Ioseph autem vir ipse iustus, nolens eam traducere, voluit occulte dimittere.* Illud enim *traducere* Græci παραδειγματίζειν nil aliud significat, quam palam extra ducere, id est, illi libellum repudii, vti Hebræis mos erat, dare & dimittere de domo sua, iuxta præceptum Deuter. 24.

ÆL. SPART. IN DIDIO IVLIANO.

Inter viginti viros electus est suffragio Matris. Marci.

Vigintiuiratus meminit Tacitus *lib.3.* per hæc verba: *Per idem tempus Neronem è liberis Germanici iam ingressum iuuentam commendauit Patribus, vtque munere capescendo Vigintiuiratus solueretur.* At quis esset hic magistratus, Dion solus *lib.53.* docet, inquiens: *Vigintiuiri erant Triumuiri capitales, Triumuiri monetales, & quatuoruiri curatores viarum vrbis, & decemuiri, qui hastam centumuiralem cogebant.* Ex quibus colligimus, vigintiuiratum magistratum fuisse, ex quatuor aliis magistratibus collectum. Ex Neotericis Carolus Sigonius *de antiquo iure Italiæ, lib.2.cap.2.* scribit, Vigintiuiros Cæsarem intulisse in primo Consulatu, quum legem Agrariam tulit, quod inter omnes subdit, se videre conuenire. At quum nec Dion, nec Suetonius, qui vitam Iulii Cæsaris diligentissime scripsere, quicquam de re hac literis mandarint, quamuis de lege Agraria ab eodem lata verba fecerint, qui sint qui in re hac omnes conueniant, nescio. Eandem expositionem recipit Turnebus *lib. Aduersar.1. cap.25.* eadem Dionis authoritate Budæus *in post. annotat. in Pandect.* Vigintiuiratus meminit, sed qui essent, non meminit. Illud sane nos adnotamus, quod quum antea primus magistratus, qui peteretur, esset Quæstura, vt alias abunde docui-

docuimus, postea à Iulio Cæsare Vigintiuiris electis, magistratus scilicet constans ex iam dictis, hic primus erat ante Quæsturam petendus, & obtinendus. Quod clare colligimus ex Tacito loco citato scribente, Tiberium Neronem patribus commendasse, vt eum à munere capescendi Vigintiuiratum soluerent, & quinquennio maturius, quam per legem, Quæsturam peteret.

ÆLIVS SPARTIANVS IN SEVERO.

Quæsturam diligenter egit, omnibus sortibus natus militari, post Quæsturam sorte Beticam accepit.

IOan. Baptista Egnatius lectionem corruptam fatetur, at quomodo restituenda sit, silet. Nos arbitramur ita legendum: *Quæsturam diligenter egit, omnibus sortibus nactus militarem*, ibique sit punctus. Quis sensus vero sit, perquirendum. Per initia lege curiata Regibus permissa est Quæstorum electio, quibus extinctis, id munus Consulare fuit; Postmodū populi suffragiis comitiis curiatis quæstores creati, quod ex Dionysio ad finē *li.4.* & Tac. *lib. Annal. 1.* manifestū fit. Sciēdum prætereà, sortem cōmuniori significatione accipi pro fortuito cuiuscunq; rei euētu. His sic se habentib. dictorum Spartiani sensus erit: Seuerum nactum Quæsturam militarem omnibus sortibus, id est, Quæstorem factum, sorte omnium suffragiorum, nam quum suffragiorum euentus fortuitus esset, & incertus, sortes appellari suffragia possunt. Addamus sorte etiam postea eidem Quæsturam militarem obuenisse, nam creatis Quæstoribus, Quæsturas vrbanas, & prouinciales inter se sortiebantur ipsi, quod ex Cic. probari potest, scribente in Verrem: *Quæstor ex Senatusconsulto Prouinciam sortitus est.* Et ad Q. Fratrem: *Quæstorem habes, non tuo iudicio delectum, sed eum, quem sors dedit.* Et pro Mur. *Quæstura vtriusque propemodum pari momento sortis fuit.* Et pro Sextio: *Quæstor hic C. Antonii collega mei fuit sorte.* Non negauerim tamen, Quæsturas authoritate aliquando S. C. vel lege aliqua, vel principis viri decreto, sine sorte datas. Sic Cic. in Antonium: *Quæstor es factus, deinde continuo sine S. C. sine sorte, sine lege ad Cæsarem cucurristi.* Et in Epist. ad Att. *Pompeius Q.*

Caſſium Quæſtorem ſine ſorte delegit, Cæſar Antonium. Ordinariè tamen ſorte dabantur Quæſturæ. Erit itaque ſenſus verborum Spartiani, Seuerum ad quæſturam militarem perueniſſe omnibus ſortibus, id eſt, ſorte ſuffragiorum Quæſtorem factum, mox ſorte illi militarem Quæſturam obueniſſe. Dicebatur autem Quæſtura militaris, quam Quæſtor obibat, qui ſtipendia militibus perſoluebat; Nam Aſinius Pollio inter Epiſt. fam. Cic. *lib.* 10. *Epiſt.* 31. queritur, quod Balbus Quæſtor, magno pondere auri & argenti coacto de publicis exactionibus, ex Hiſpania fugerit, ne ſtipendio quidem militibus reddito. Et apud Liuium lib. 42. *Quæſtores, quorum ſtipendia, quæ à Regibus aut Nationibus pendebantur, accipiunt.* Vnde in caſtris *Quæſtorum* legimus apud eundem, Quæſtoris ſcilicet habitationem *lib.* 10. Huic noſtræ interpretationi obiici poteſt, Imperatorum temporibus, præſertim poſtremorum, populi, Senatuſque Romani potentia omni in illos translata, eos pro libito magiſtratus omnes dediſſe, & ſorte Quæſtorias Prouincias minime partitas. Cui obiectioni facilis reſponſio, quum ſtatim ſubiungat idem Spartianus, Seuerũ poſt Quæſturã Beticam Prouinciam accepiſſe ſorte. Verum libet & addere, ſecundum eandem lectionem poſſe interpretari, *omnibus ſortibus*, id eſt, omnibus votis & ſuffragiis, vt ſcilicet (quod aiunt) nemine diſcrepante, Quæſtor fuerit creatus. Addamus, ſortes etiam oraculorum reſponſa dictas. Val. *lib.* 1. Cuius rei explorandæ gratia legati ad Delphicum oraculum miſſi, retulerunt, præcipi ſortibus, vt aquam eius lacus emiſſam per agros diffunderent. In eodem ſignificatu Capitolinus in Clodio Albino: *Quare ſortem illam, qua Seuerum laudatum in Peſcennii vita diximus, ad ſe trahebat.* Et ruſus: *Quod quum ille ſortem de fato ſuo tolleret, &c.*

Quibus ſic ſe habentibus poſſumus etiam afferre hunc ſenſum, quod ſcilicet Seuerus adeptus fuerit Quæſturam, omnibus ſortibus, id eſt, omnibus oraculis prædicentibus ei, vt interim omittamus ſortis genus illud, quod vulgo *Lotto & Ventura* dicitur, cuius ſæpe meminit Lampridius *in Heliogabalo*. Aliam quoque ſubdimus interpretationem, litera non mutata, vt ſcilicet legamus *natus*, (non *nactus*) nam militarem

litatem pro militari legendum constantissime credimus, & sensus erit, Seuerum omnibus sortibus natum, id est, eum aptum natura, & genitum, & habilem ad quæcunque munia publica, siquidem sors quandoque Latinis accipitur pro munere vel officio. Liuius: *Si ita videretur Patribus, mitterent ad collegam, vt is, qui profligatum bellum haberet ad comitia Romam rediret, si id facere grauaretur, quod non suæ sortis id negotium esset, se quidem facturum, quod Senatus censuisset.*

ÆLIVS SPARTIANVS IN SEVERO.

Post Quæsturam sorte Beticam accepit, atque inde Africam petiit, vt mortuo patre rem domesticam componeret; sed dum in Africa est, pro Betica Sardinia attributa est, quod Beticam Mauri populabantur.

QVidam interpretantur Beticam, id est, Hispanicam, eo quod Betis fluuius Hispaniam præterfluens, eam diuidat. Vnde Ausonius Epist. 15.

Qua Betis Oceanum Tirrhenumque vrget Iberus.

Verum, etsi nos fateamur Beticam aliquando accipi pro tota Hispania, nihilominus hoc loco non dubitamus interpretandum pro speciali Hispaniæ Prouincia, ita à Beti, ex ea demisso flumine, dicta, ab incolis *Turdetania* appellata, authore Strabone *lib.* 3. Ea nunc *Granata* dicitur, à Grano tinctorum, quæ Græcis κόκκος vocatur, vulgo *Grana* dicitur, de qua Plinius *lib.* 21. *c.* 8. cuius copia in hac Hispaniæ parte nascitur, teste Strabone *lib.* 10 & in ea lanas pulchro colore tingi ostendit Martialis inquiens:

Betis oliuifera crinem redimite corona,
Aurea qui nitidis vellera tingis aquis.

Eandem Prouinciam optimi salis feracem elicimus ex Sereno in Heroum tumulis scribente:

Sal niueum sumes, Beticum quem nomine dicunt.

Huic autem nostræ expositioni fauent verba ipsiusmet Spartiani, quæ statim subdit, pro Betica scilicet Seuero Sardiniam attributam, quod Mauri Beticam populabãtur; Huius enim

enim Prouinciæ etiam nostro æuo incolæ vt plurimum Mauri sunt; quamuis Ferdinandi & Elisabeth Hispaniarum Regum imperio, quorum auspicio debellati fuere, Christianam fidem professi sint.

ÆLIVS SPARTIANVS IN SEVERO.

Ita vt mortuus ictu plumbeæ crederetur.

PLumbeam substantiuum nullibi obseruamus, quare si adiectiuum dixerimus, substantiuum aliquod subintelligendum erit, cui adnitatur, veluti *pila*. Sic Martialis dixit *Plumbea selibra*, vt sensus sit, pilæ plumbeæ funda vel alia machina bellica iacta Seuerum percussum. Vel, & forte rectius, legendum loco plumbeæ, *plumbata*, siquidem duas plumbatarum species apud scriptores legimus, quarum altera supplicium est, altera vero telum bellicum. Priori in sensu, *plumbatæ* sunt verbera cum plumbo facta, quibus certis criminibus sontes cędebantur. Plumbatarum verbera legimus apud Iurisconsultos *in l. 2. de exact. tributo. lib.* 10. *Cod.* ita enim illic legendum docet lex tertia *de exactor. in C. Theod. & l. 2. ff. de quæst. & l.* 80. *de Decurio. in eod. Cod.* Et *in l. 7. de exact. eod. Cod.* appellantur plumbi verbera, & *in l. vni. C. de his qui potentiorum nomine*, præcipiunt Imperatores, eos qui in potentiores litẽ transferunt plumbo affectos relegari. In eodem sensu apud sacros scriptores legimus. Ambrosius *lib. 5. Epist.* scribit, aliquos Christianos gladio, aut fustibus, aut plumbis necatos. Idem in lib. de passione Geruasii & Protasii inquit: *Tunc indignatus Comes Astatius, iussit eum tamdiu plumbatis contundi, quamdiu exhalaret spiritum.* In libello quoque passionis Valeriani, Tiburtii, & Maximi martyrum, ita scribitur: *Igitur quum peruenisset ad Almachum, quod Maximus Cornicularius cum suis omnibus esset factus Christianus, iussit eum tamdiu plumbatis tundi, quandiu spiritum redderet.* Et in passione quatuor coronatorum martyrum habemus: *Illis autem reluctantibus renunciatum est Diocletiano Augusto, qui ipsos iussit ante simulachrum ictu plumbatarum deficere.* Et Prudentius περὶ στεφάνων habet:

Tundat tergum crebris ictibus,
Plumboque ceruix verberata extuberet.

Pulsatus

Pulsatus ergo martyr illa grandine,
Postquam inter ictus dixit hymnum plumbeos.

Verum in hac significatione *plumbatam* minime accipi posse in præsenti loco, clarissimumq; est. Plumbata etiam fuit antiquis iaculi genus, cuius duo genera facit author libelli *de rebus bellicis*, qui *notitia Imperii Ro.* inscribitur. Vnum, cuius ligno ferrum ad formam venabuli infigebatur, fistula eiusdẽ ferri patum per extensa, super quam modico interiecto spatio, plumbo adhærentes aculei, velut tribuli, emergebant, quæ plumbata tribulata appellabatur. Altera vero erat mamillata, quæ bene extensa & directa virga accipiebat in extremitate sui rotundum & in acutum deductum ferrum, similibus locis quibus superior, in tribulata, plumbo & pennis adhærentibus. De eisdem meminit Vegetius *lib.1.c.17.& lib.11.c.15.* inquiens: *Plumbatarum quoque exercitatio, quas Martiobarbulas vocant, est tradenda iunioribus.* De his etiam inter recentiores Alciatus *Prætermissorum lib.1.*

ÆL. SPART. IN PESCENNIO NIGRO.

Hunc in Commodianis hortis, in porticu curua pictam de Musiuo inter Commodi amicissimos videmus sacra Isidis ferentem.

SPartianus ait, se vidisse Pescennium Nigrum in Commodianis hortis in porticu curua pictum de Musiuo, inter Commodi amicissimos sacra Isidis ferentem. Quæ vero pictura Musiua, seu de Musiuo fuerit antiquitas, perquirendum, cum vox hæc infrequens valde sit, nec alibi forte obseruata, præterquam apud D. August. *de Ciuitate Dei.* Vulgo *Mosaico* dicitur, & est opus ex varicoloribus lapillis simul compactis figuram quamuis repræsentans. Cuius operis meminit Scholasticus *Epigram.lib.4.* Versus Græcos non appono, binos tamen Latinos redditos in medium affero ad rem præsentem facientes:

Admiror qua arte ex aliis, aliisque lapillis
Tam cito compositum transierim in Satyrum.

De huiuscemodi opere quoque Plinius libro 37. *Interraso,* inquit, *marmore, vermiculatisque ad effigiem rerum, & animalium crustis.* Huiusmodi pulcherrima opera in Italia conspiciuntur

ciuntur in Æde Senensi Cathedrali, & in D. Marci Templo Venetiis. Cur autem opus istud ita appelletur, colligere possumus ex Plinio *libro 36. cap. 21.* scribente: *Non prætermittenda & pumicum natura, siquidem ita appellant quidam ita & erosa saxa. In ædificiis vocant Musæa dependentia ad imaginem specus arte reddendam.* Nostris temporibus Romæ & Florentiæ pluribus locis videmus speluncas huius generis cum fontibus, in quorum parietibus, lapillis versicoloribus inuicem connexis, variæ animalium figuræ, veluti si depictæ essent, configurantur. Quæ omnia Musiuum opus Latine dici posse non ambigimus. Cuiusmodi loca Musis & studiis dicata olim, & musæa vocata scimus. Ita Strabo *lib. vlt.* scribit, apud Alexandriam fuisse nobilissimum Musæum. Stephanus *de Vrbibus*, esse tradit apud Olympum in Macedonia, ex authoritate Polybii. Spartianus *in Adriano* Musiuum appellat, inquiens: *Apud Alexandriam in Musiuo multas quæstiones professoribus proposuit, & propositas ipse dissoluit.* Et Plinius lib. 1. Epist. ad Fundanum inquit: *O mare, o littus, verum secretumque musæum, quam multa inuenitis?* Ita Philostratus in vita Apollonii Thianei μουσεῖον vocat locum Musis sacratum, quod & Pollux affirmat. Varro *lib. 3. de re rust. cap. 5.* dixit, directum esse fluuium ab insula ad Musæum, ita vocat locum Musis & studiis dedicatum, proinde de Casinate fundo Varronis ita scribit Cic. in Antonium: *Studiorum enim suorum M. Varro voluit esse illud, non libidinum diuersorium.* Hinc adnotare libet, iure merito doctissimum Alciatum in Annot. Cod. in tres posteriores libros, l. 1. C. de excus. artif. lib. 10. *Musiuarios* legere, quod alii *Muscarios*, alii *Musarios*, Cuiacius *Musinarios* legunt, sed perperam hi omnes. Ita & apud Firmicum *lib. 2. c. 4.* vbi habet: *Aut inauratores, aut Musinarios*, haud dubie reponendum *Musiuarios*, artifices scilicet operum Musiuorum, seu Musiuo dictorum. Inter Musiui opera enumerandum *Lithostratum*, hoc est, pauimentum lapillis varii coloris stratum. Alarotam etiam dixit Græca composita voce Xenodorus, qui primus claruit in faciendis pauimentis miro artificio, paruulis testulis in varios colores tinctis, & imagines repræsentantibus. Pap. lib. Syluarum:

Suberat-

Suberatque nouis asarota figuris.

De his plura apud Plinium *lib. 36. c. 25.* Dictum autem fuit *Lithostratum* dictione composita ex λίθος, id est, *Lapis*, & στρωτὸς, id est, *stratus*. Legimus in Euangelio Ioannis: *Et sedit pro tribunali, in loco qui dicitur Lithostrotos.* Et Varro lib. 3. de re rust. *Quum villam haberes opere tectorio, atque intestino, ac pauimentis nobilibus Lithostrotis spectandam.* Sicuti autem Musiuum in parietibus appellamus hoc opus, ita & in pauimentis Lithostrotum, vel Asaroton, & vermiculatum opus, etiam communiori appellatione dictum in lapidibus, quod in lignis tessellatum appellamus, quum scilicet ex ligneis segmentis varii coloris variæ rerum figuræ conformantur, vnde vulgo *opus de Tarsia.* Trebel. Pollio ait *in Tetrico Iuniore* 24. Tyr. de Tetricorum domo in Monte Cœlio, in qua Aurelianus pictus est, vtrique prætextam tribuens, Senatoriam dignitatem, accipiens ab his sceptrum, coronam ciuicam, picturatam de Musiuo.

ÆL. SPART. IN PESCENNIO NIGRO.

Idem pistores sequi expeditionem prohibuit, bucellato iubens milites & omnes esse contentos.

COElius Rhodig. *lib. lect. antiquarum 9. c. 16.* bucellatum interpretatur frumentum excoctum ad vsus diuturnitatem, idq; authoritate Am. Marcellini, cuius hæc sunt verba; lib 17. *Viginti dierum frumentum, ex eo quod erat in sedibus consumendum, ad vsus diuturnitatem excoctum bucellatum, vt vulgo appellant, humeris imposuit libentium militum.* Sed quæso, quis in annona militari excocti frumenti vsus? & quæ ad diuturnitatem proficere potest excoctio? nisi & eundem in panem redactum dixerimus. Ad hæc, cur Pescennius pistores sequi expeditionem prohibuisset, nisi id genus frumēti in panem *bucellatum* dictum redactū fuisset? Quare per *bucellatū* dubio procul intelligendū id genus panis, quod nos biscoctum appellamus, cuius rei in expeditionib. bellicis, præsertim nauticis, frequēs apud omnes & nūc vsus, vnde & panis nauticus dictus. Volcat. de Auidio Cassio tradit: *Præter laridū, ac bucellatum, & acetum militem portare prohibuit.* In eadē significatione accipi-

accipitur à Iuristis *in l. 1. C. de erog. milit. ann. lib. 12.* ſcilicet pro genere panis biſcocti. Ita & Alciatus *in annot. in Cod. poſt. lib.* interpretatus eſt. Vnde non inepte Paulinus & Theral. in Epiſt. Auguſt. 36. *De buccellato Chriſtianæ expeditionis, in cuius procinctu quotidie ad frugalitatis annonam militamus, panes quinque tibi miſimus.* Dictus autem buccellatus panis, eo quod in bucellas & quaſi teſſellata fruſta formetur, ad hoc vt facilius iterum coqui & exſiccari melius poſſit. Bucella enim buccæ diminutiuum eſt, & *bucca* fruſtulum eſt alicuius rei comeſtibilis, quantum bucca commode capere poteſt. Vnde buccellas dixit Tertullianus *lib. de Monogamia*, panis portionem, quam miniſtri Eccleſię mulieribus dabãt domum perferendam, Græcis δίπυρος, & ξηρὸς ἄρτος, & παξημαδιόν, ſcilicet panis biſcoctus & ſiccatus. Apud Georgium Turonenſem legimus, ab Ætii bucellario Valentinianum interfectum fuiſſe, quamuis P. Diaconus à milite interfectũ ſcribat, & Pomponius Lætus à Tranſtyla & Octila, Ætii militibus. Turnebus tradit *Aduerſ. lib. 24. c. 16.* Mauritii neſcio cuius ſcriptoris Græci authoritate innixus, Bucellarios equites fuiſſe armatos Zabis, & manicis ferreis, contatos, & ſagittarios, qui ante Imperatorem exercitus equitabant. Alciatus *Diſpunct. lib. 3. c. 20. in l. fi. C. ad l. Iul. de vi publ.* quam Leo & Anthemius Imperatores lege Iulia *de vi publica*, eos teneri ſanxere, qui vel Iſauros vel Bucellarios domi haberent, & inquit, ex authore, qui ſub Theodoſio iuniore militiam Romanam deſcripſit, equites in exercitu Romano fuiſſe, quibus magiſter militum per Orientem præerat, quorum alii iuniores, alii ſeniores dicti, vt exiſtimare liceat milites hoſce latrocinatos, & rapto viuere ſolitos, hoſque ex Gallogræcis fuiſſe, quibus Iſauri proximi, quum Suidas Gallogræcos βουκελλαρίους, & βουκελλάρειον Gallogræciam appellet. Hos certe latrones fuiſſe, ſicuti & Iſauri, conſtat, quia lege prouinciarum, *l. 9. C. de epiſc. aud.* Honorius & Theodoſius tolli citius quam potuerit latrones ſtatuere, potiſſimum Iſauros; Nec obſeruandum, in illis torquendis & inquirendis, etiam ſacroſanctum Paſchatis diem, quia ſalus multorum ex eorum pœna penderet; & Iſauria ſubacta à Seruilio Iſauro, ob id pyratarum munitio-

munitiones deletas testatus est Strabo *lib.12.* Cogitabam etiam Bucellarios milites dici potuisse illos, quibus bucellati publici in procinctu & castris militaribusque expeditionibus custodia erat demandata, qui si forte rem minime fideliter gessissent, latronum loco haberentur, ac contra illos, sicuti & aduersus Isauricos prædones, *lege Iulia de vi publica*, agi posset, quemadmodum & contra eorundem fautores, quique domi suæ eos alerent, vt tanto odio legis & metu, bucellati administrationem fidam gererent. Obseruamus certe apud Zonaram Ducem Bucellariorum Gallogræcos quidem fortissimos & ferocissimos, ac indomitos bellatores fuisse, ex Liuio *lib. 38.* habemus; at nullibi eos prædones vocatos. Postquam hęc scripseram ad manus meas peruenit libellus Græcus Constantini Regis Porphyrogennetæ de Thematibus, siue de agminibus militaribus per Imperium Orientale distributis, cuius verba sunt per initia Thematis 6. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ θέμα τῶν βουκελλαρίων, οὐκ ἀπὸ τόπου τινὸς τὴν προσηγορίαν ἐκτήσατο, οὔτε μὴν ἀπὸ ἔθνους οὕτω καλουμένου, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐπακολουθεῖν τοῖς στρατιώταις, καὶ τὰς τροφὰς αὐτῶν ἐπιφέρεσθαι. βουκελλάριος γὰρ κατὰ Ῥωμαίων διάλεκτον ὁ φύλαξ τοῦ ἄρτου καλεῖται, ὥστε εἶναί τε τοὺς στρατιώτας ἐλαφρούς, καὶ ἀβαρεῖς πρὸς τὸν πόλεμον. βούκελλος γὰρ τὸ κρικελλοειδὲς ψωμίον καλεῖται· κελλάριος δὲ ὁ φύλαξ τοῦ ἄρτου. Quæ Bonauentura Vulcanus ita interpretatus est: *Similiter & Thema Bucellariorum non à loco aliquo appellationem accepit, neque à gente aliqua, quæ ita vocaretur, sed quum militum asseclæ essent, & commeatus eis veherent. Bucellarius enim lingua Latina vocatur is, qui rei panariæ custodiam gerit, vt milites expediti, & ab omni onere liberi ad bellum essent. Bucellus enim vocatur cibarium, circularem formam præ se ferens, cellarius autem custos panis.* Quibus perlectis in libello Græcolatino nuper edito, mirum quanta lætitia affectus sim, quod in re obscura coniectura ductus genuinũ sensum diuinatus quodammodo fuerim. Non semper tamen milites bellantes tantum bucellato pane vsos colligimus clare ex Vopisco *in Aureliano*, scribente in Epistola Valeriani Imperatoris

Clcinio Albino Vrbis præfecto de Aureliano: *Supradicto viro efficies quandiu Roma fuerit panes militares mondos sexdecim. panes militares Castrenses quadraginta decernendos.* In expeditionibus sane militaribus, in quibus de annonæ defectu timebatur Bucelato vsi sunt milites Romani. Vopiscus de Tacito Imper. *Panem nisi siccum vnquam comedit.*

ÆLIVS SPARTIANVS IN ANTONINO CARACALLA

Inde quum in Asiam traiiceret, naufragii periculum adiit antēna fracta, ita vt in scapham cum protectoribus descenderet. Et paulo post: Occisus aut in medio itinere inter Carras & Edessam, quum leuandæ vesicæ gratia ex equo descendisset, atque inter protectores suos coniuratos cadem ageret.

HVIVS vocis *protectores* nullibi, quod meminerim, primæ classis Latini scriptores verba fecere. Apud I·C. non semel eam legimus; Adest enim tit. Cod. *de domesticis & protectoribus lib.* 12. Erant vero, qui armati, non solum se defendendi, sed & Imperatoris corpus tutandi sollicitudinem gerebant, vnde illis protectorum nomen. Horum binum genus erat, nam eorum alii in acie militabant, alii inter familiares Imperat. ideo domestici protectores dicebantur, vt aiunt, *l.* 8. *&* 9. *tit. cod. in C. Theod.* Ex iis vero fuere aliqui equites, aliqui pedites, *l. vlt. C. eod. l. restituendæ. C. de aduo. diuers. iud.* De eisdem Cassiodorus *lib.* 1. *Var.* inquiens. *Domestici partis equitum & peditum, qui nostra Aula videntur iugiter excubare.* De his domesticis verba facere vtrobiq; Spartianum non dubitamus; Imperatorem enim Antoninum Caracallam in naufragio non est verisimile eum bellicis protectoribus, sed cum domesticis, qui pauciores erant, serecepisse, & ab eisdem in illius cædem coniuratum. In aula Rom. frequens protectorū fit mētio, sed in alio sensu, nam in sacro Senatu *Consistorio* dicto, vnaquæque Prouincia singulaque Regularium sodalitia habent suos patronos Cardinales scil. tutelares, quos protectores, vocant quorum munus est electiones & alias Prouinciæ suæ regulæ sibi addictæ causas in sacro Senatu proponere, & oppositionibus

nib.respondere. Protectorum meminit non semel Am. Marc.li.14.*Primũ solisq; accolis iussit esse contentum Palatinis & protectorum cum scutariis*,Et iterum. *Præfecti custodiã Protectoribus mandauerat fidis.* Et paulo infra: *Exindeque per protectores retractus arctissime tenebatur.* Et rursus: *Aduenit Arculanus protector domesticus.*Et li.15. *Missi igitur ad eos corripiendos Teutomates protector domesticus cum collega.*Et mox addit:*Protectores vero pronunciati vertere solum exilio.* Quinimo & ipsemet Am.Marcell.fuit protector domesticusConstantii Imper. vt refert li.15.in hæc verba:*Protectoris domesticos decem vt postularat,ad iuuandas publicas necessitates secũ duxit, inter quos ego quoq; eram cum Veriano collega,residui omnes propinqui,& familiares.*Idẽ li.18.*Tribuni cum protectorib.missi.* Ex quib.constat, ꝓtectores milites fuisse se lectos & primarios inter cæteros.Ex iis vero domestici dicebantur,quib.principis,aut Imperatoris,aut Ducis custodia demãdata erat, qualis Verianus domesticus protector,quẽ sui collegam vocat Ammianus paulo post.quod clare patet ex eodem Ammian.li. 21.sic scribente: *Inducta in iudiciũ fœmina quadam, quũ Palatinum aduersariũ suum, è numero protectorũ cinctum præter spem conspexisset,hoc factũ insolens querebatur tumultuando. Et Imper. Prosequere(ait)mulier,si quid læsam te existimas: hic enim sic cinctus est, vt expeditius per lutũ incedat, parum nocere tuis partibus potest.*Quod vero protectores,& domestici appellarentur, patet ex ipsomet Amm.qui *lib.*25.de Iouiano ad Imperium assumpto,illum inter domesticorũ ordinis primũ enumerat.Et paulo post:*Iouianum(inquit)ad vmbram Imperii adhuc protectorẽ adscitum.*Et li.26.*Masaucionẽ domesticum protectorem.* Officium protectoris dignitatem fuisse constat ex Amm. *li.*30.scribente de Gratiano maiore: *Post dignitatem protectoris,atque Tribuni,Comes præfuit rei castrensi per Africam.*Protectores Rom.Regũ tempore Celeres appellatos colligimꝰ ex Liuio *li.*1.scribẽte de Romulo:*Trecentosq; armatos ad custodiã corporis,quos Celeres appellauit,non in bello solũ,sed etiã in pace habuit.*Et rursus de Bruto Tarquinium è Regno expellẽte ait: *Præco ad Tribunũ Celerum, in quo magistratu forte Brutus erat,populum aduocauit.*

AELIVS SPARTIANVS IN ANTONINO CARACALLA

In quo quidem mihi mirum videtur, quemadmodum sacra Isidis primum per hunc Romam venisse dicantur, quum Antoninus Commodus ita ea celebrauerit, vt & Anubin portaret, & Pausa sederet.

QVid hoc loco *Pausa* significet, à nemine explicatũ scio. Egnatius nescio quid de quiete festa, eo quod *παῦσις* quies, & *παύομαι* quiesco Græcis sit. Sed quæso, quis tum sensus verborum Spartiani? Itaque crediderim ego, *Pausa* significare sellam, in qua Sacerdotes, & sacra facientes, sedentes quiescerent; ita vt sensus sit, Antoninum Commodum Anubin portantem *Pausa* sedisse, id est, sella Sacerdotali. Ita apud Arnobium obseruamus Pausam Deum, scilicet qui Pausam afferret, & quietem, scilicet bellis aduersarium, ac Bellonæ potestati repugnantem; sic enim scribit Arnobius: *Qui Faunos, qui fatuos Ciuitatum Genios, qui Pausos reuerentur atque Bellonas.* Pausa siquidem etiam Musicis quietis intermedium in canendo dicitur. Lucel. libr. I. Saty.

Hæc vbi dicta dedit, pausam facit ore loquendi.

Et Plautus in Rude.

Aliquando osculando melius est vxorem pausam fieri.

Id est, reddi quietam & pacificam. Et Lucret. lib. 2.

——————— *Nec dare pausam*
Conciliis, & dissidiis exercita crebris.

Accius: *Sed iam eum huc vadere cerno, & nobis datur pausa loquendi.*

IN VUL-

MARCELLI DONATI IN VULCATIUM GALLICANUM, DILUCIDATIONES.

VULCAT. GALLICAN. IN AVIDIO CASS.

Auidio Caßio legiones Syriacas dedi, luxuria & Daphnicis moribus agentes.

FUIT Daphnis Antiochiæ ſuburbanũ, quod octoginta ſtadiorum ambitu claudebatur, teſte Strabone, in quo amœniſſimum quidẽ & delicioſiſſimum fuiſſe nemus teſtatur. De hoc Iulius Capitolinus: *Verus poſtquam in Syriam venit, in delitiis apud Antiochiam & Daphnen vixit.* Et Ammianus *lib.19. Apud Daphnem amœnum illud & ambitioſum Antiochiæ ſuburbanum.* De hoc loco legiſlatores *.l 1. de cupreſſ. lib.11. C. titulo* 77. vbi habemus, quod ementes & vendentes ex arboribus lucorum Daphnes in Syria, vel Perſidesin Ægypto 50. libras auri fiſco debebant. *Daphnicis* itaque *moribus agere* dicit, in deliciis ſcilicet viuere. Ita Scribonius Largus *cap.*180 Caſſiam Daphnitidem ponit in compoſitione medicamenti ad calculoſos, ideſt, quæ ex nemore Daphnes prope Antiochiam colligebatur, vti male interpretatuseſt Turnebus *lib. Aduerſ.17. cap.16.* nam prope Antiochiam nullam Caſſim nec ligneam nec fiſtularem naſci manifeſtiſſimum eſt. Quare potius interpretandum, Caſſiam quæ lauri folia ſimilia habeat; tales enim habere caſſiam ligneam ſcribunt omnes. In Daphne autem Antio-

chię ſubu: bano, authore Auſonio, erant ſpectatiſſimæ lauri, à quibus & nomen ſumpſit. Addit Philoſtratus, in eo naſci Cupreſſus inſolitos, in memoriam Cypariſſi, quem Apollo dilexit cui ille locus ſacer, cuius etiam meminere Arrianus, Pauſanias, Cæſar Iulianus, in Oratione quę inſcribitur, Miſopogon. Et Claudianus de eodem:

Ambit Apollinei nemoris nutritor Orontes

Fuit & munimentum *Daphne* appellata prope quod caſtrametatus eſt Valens, authoritate Ammiani Marcelli. *lib.* 27. Daphnen locum lauris conſitum vocauit Petronius, inquiens: *Flexitq; ſe in eum Daphnona, qui ambulationi hærebat.* Liuius de Anibale *in calce lib.* 33. Antiochũ conuenientem inquit: *Quum audiſſet filiũ eius ſolemne ludorum ad Daphnen celebrantem* Huius loci deſcriptam Iconem apud Ortelium in poſtrema Theatri orbis terrarum editione conſpicari licet, quo tamen in loco perperam numiſma æreũ Conſtantini interpretatus eſt, cuius in oppoſita parte exculptæ ſunt arbores trophæis bellicis exornatæ, & Reges deuicti genuflexi, cum literis in illius orbe huiuſmodi

CONSTANTINIANA DAPHNE.

Cuius inſcriptionis rationem aſſignat Ortelius, quod Cõſtantinus eum locum excoluerit, & multis delitiis exornauerit. Nos è contra interpretamur, per Conſtantini Daphnẽ ſignificari trophæa illa & Reges deuictos, quod ſcilicet ſicuti alii Imperatores, preſertim Græci, voluptatibus Daphnis marceſcentes, ignauam vitam ac deſidem traduxerant, ſic ille è contra in belli laboribus conſenuerat, vnde victorias & Trophæa parta ſuas voluptates & ſuam Daphnem Conſtantinianam appellat. Sic Vulcatius ait, Auidiũ Caſſium Syriacas legiones diffluentes luxuria Daphnicis moribus ſeueritate ſua emendaſſe, & programmain parietibus fixiſſe, vt ſi quis cinctus inueniretur apud Daphnen diſcinctus rediret. De hoc plura apud Ortelium eundem cognoſcat lector.

VVLCA

VULCAT. GALLICAN. IN AVIDIO CASS.

Quas totas excaldantes se reperisse Casonius Vectilianus scripsit. Et paulo post: Ille sane omnes excaldationes, omnes flores de capite, collo, & sinu, militi excutiet.

HAS voces *excaldare*, & *excaldationes* non alibi apud Latinos scriptores me obseruasse memini. Sed passim legimus *excalefacere*, & *excalfacere*. Sciendum tamen, quod sicuti calidus simpliciter dicitur ita per syncopam dici *caldus* Mart.

Frigida non deerit, non deerit calda petenti.

Sunt tamen qui differentiam faciant inter calidum & caldum; vt sit calidum, sponte & ex sui natura, nullo extrinsecus adminiculo adueniente, vt ignis ipse & spiritus noster animalis, qui ex se ipsis calidi dicuntur, & sunt. Caldum vero quod extrinsecus & ab alio deriuatur, & mutuatur, quo modo dixit Pedianus: *Corpus nudum caldatum, sicuti in lecto erat positum vt vulnera videri possent, in forum detulit.* Antiquis tamen frequentiorem vsum vocis caldi, quam, calidi constat ex Augusto in Epistolis ad Cæsarem scriptis, vbi emendauit illum quod *calidum* scribere maluisset, quam *caldum*, & *calidam* quam *caldam* non quia id non esset Latinum, sed quia esset odiosum, & vt ipse verbo Græco significauit περίεργον hoc est curiosum, & nimis affectatum. Ita & hoc loco Vulcatius scribit, Auidium Cassium Syriacas legiones totas se excaldantes reperisse. Et paulo post de eodem *Ille sane omnes excaldationes excutiet.* Est autem sensus quod quum Auidius Cassius reperisset Syriacas legiones diffluentes luxuria, etiam se ex caldantes, hoc est, ad ignem, vel potius in apoxariis & hypocaustis se excalefacientes frigoris tempore, id illis interdixisse, vt ad pristinã militiæ disciplinã reuocaret, quod clarum fit ex his, quæ mox subdit, nempe eundem iussisse, nisi corrigerẽt suos mores idest, nisi abstinuissent ab excaldationibus, eos hyemem sub pellibus agere iussurũ, quod est in aperto degere. Nec obstat Syriã Asiæ Regionem Orientalem esse, & ob id minime opus fuisse militib. vt se excaldarent. Nã de hac Ptolomæus ait, in medio Orbis cõstitutã, quo fit, vt nec calore

ciuntur in Æde Senensi Cathedrali, & in D Marci Templo Venetiis. Cur autem opus istud ita appelletur, colligere possumus ex Plinio *libro 36. cap. 21.* scribente: *Non prætermittenda & pumicum natura, siquidem ita appellant quidam ita & erosa saxa. In ædificiis vocant Musæa dependentia ad imaginem specus arte reddendam.* Nostris temporibus Romæ & Florentiæ pluribus locis videmus speluncas huius generis cum fontibus, in quorum parietibus, lapillis versicoloribus inuicem connexis, variæ animalium figuræ, veluti si depictæ essent, configurantur. Quæ omnia Musiuum opus Latine dici posse non ambigimus. Cuiusmodi loca Musis & studiis dicata olim, & musæa vocata scimus. Ita Strabo *lib. vit.* scribit, apud Alexandriam fuisse nobilissimum Musæum. Stephanus *de Vrbibus*, esse tradit apud Olympum in Macedonia, ex authoritate Polybii. Spartianus *in Adriano* Musiuum appellat, inquiens: *apud Alexandriam in Musiuo multas quæstiones professoribus proposuit, & propositas ipse dissoluit.* Et Plinius lib. I. Epist. ad Fundanum inquit: *O mare, o littus, verum secretumque musæum, quam multa inuenitis?* Ita Philostratus in vita Apollonii Thianei μουσεῖον vocat locum Musis sacratum, quod & Pollux affirmat. Varro *lib. 3. de re rust. cap. 5.* dixit, directum esse fluuium ab insula ad Musæum, ita vocat locum Musis & studiis dedicatum, proinde de Casinate fundo Varronis ita scribit Cic. in Antonium: *Studiorum enim suorum M. Varro voluit esse illud, non libidinum diuersorium.* Hinc adnotare libet, iure merito doctissimum Alciatum in Annot. Cod. in tres posteriores libros, l. 1. C. de excus. artif. lib. 10. *Musiuarios* legere, quod alii *Muscarios*, alii *Musarios*, Cuiacius *Musinarios* legunt, sed perperam hi omnes. Ita & apud Firmicum *lib. 2. c. 4.* vbi habet: *Aut inauratores, aut Musinarios*, haud dubie reponendum *Musiuarios*, artifices scilicet operum Musiuorum, seu Musiuo dictorum. Inter Musiui opera enumerandum *Lithostratum*, hoc est, pauimentum lapillis varii coloris stratum. Alaroram etiam dixit Græca composita voce Xenodorus, qui primus claruit in faciendis pauimentis miro artificio, paruulis testulis in varios colores tinctis, & imagines repræsentantibus. Pap. lib. Syluarum:

Suberat-

Suberatque nouis asarota figuris.

De his plura apud Plinium *lib.36.c.25.* Dictum autem fuit *Lithostratum* dictione composita ex λίθος, id est, *Lapis*, & στρωτὸς, id est, *stratus.* Legimus in Euangelio Ioannis: *Et sedit pro tribunali, in loco qui dicitur Lithostrotos.* Et Varro lib.3. de re rust. *Quum villam haberes opere tectorio, atque intestino, ac pauimentis nobilibus Lithostrotis spectandam.* Sicuti autem Musiuum in parietibus appellamus hoc opus, ita & in pauimentis Lithostrotum, vel Asaroton, & vermiculatum opus, etiam communiori appellatione dictum in lapidibus, quod in lignis tessellatum appellamus, quum scilicet ex ligneis segmentis varii coloris variæ rerum figuræ conformantur, vnde vulgo *opus de Tarsia.* Trebel. Pollio ait *in Tetrico Iuniore* 24. Tyr. de Tetricorum domo in Monte Cœlio, in qua Aurelianus pictus est, vtrique prætextam tribuens, Senatoriam dignitatem, accipiens ab his sceptrum, coronam ciuicam, picturatam de Musiuo.

ÆL. SPART. IN PESCENNIO NIGRO.

Idem pistores sequi expeditionem prohibuit, bucellato iubens milites & omnes esse contentos.

COElius Rhodig. *lib. lect. antiquarum 9.c.16.* bucellatum interpretatur frumentum excoctum ad vsus diuturnitatem, idq; authoritate Am. Marcellini, cuius hæc sunt verba; lib 17. *Viginti dierum frumentum, ex eo quod erat in sedibus consumendum, ad vsus diuturnitatem excoctum bucellatum, vt vulgo appellant, humeris imposuit libentium militum.* Sed quæso, quis in annona militari excocti frumenti vsus? & quæ ad diuturnitatem proficere potest excoctio? nisi & eundem in panem redactum dixerimus. Ad hæc, cur Pescennius pistores sequi expeditionem prohibuisset, nisi id genus fruměti in panem *bucellatum* dictum redactũ fuisset? Quare per *bucellatũ* dubio procul intelligendũ id genus panis, quod nos biscoctum appellamus, cuius rei in expeditionib. bellicis, præsertim nauticis, freqũes apud omnes & nũc vsus, vnde & panis nauticus dictus. Volcat. de Auidio Cassio tradit: *Præter laridũ, ac bucellatum, & acetum militem portare prohibuit.* In eadẽ significatione accipi-

accipitur à Iuriſtis *in l. 1. C. de erog. milit. ann. lib. 12.* ſcilicet pro genere panis biſcocti. Ita & Alciatus *in annot. in Cod. poſt. lib.* interpretatus eſt. Vnde non inepte Paulinus & Theral. in Epiſt. Auguſt. 36. *De buccellato Chriſtianæ expeditionis, in cuius procinctu quotidie ad frugalitatis annonam militamus, panes quinque tibi miſimus.* Dictus autem buccellatus panis, eo quod in bucellas & quaſi teſſellata fruſta formetur, ad hoc vt facilius iterum coqui & exſiccari melius poſſit. Bucella enim buccæ diminutiuum eſt, & *bucca* fruſtulum eſt alicuius rei comeſtibilis, quantum bucca commode capere poteſt. Vnde buccellas dixit Tertullianus *lib. de Monogamia*, panis portionem, quam miniſtri Eccleſię mulieribus dabãt domum perferendam, Græcis δίπυρ☉, & ξηρὸς ἄρτ☉, & παξαμάδιον, ſcilicet panis biſcoctus & ſiccatus. Apud Georgium Turonenſem legimus, ab Ætii bucellario Valentinianum interfectum fuiſſe, quamuis P. Diaconus à milite interfectũ ſcribat, & Pomponius Lætus à Tranſtyla & Octila, Ætii militibus. Turnebus tradit *Aduerſ. lib. 24. c. 16.* Mauritii neſcio cuius ſcriptoris Græci authoritate innixus, Bucellarios equites fuiſſe armatos Zabis, & manicis ferreis, contatos, & ſagittarios, qui ante Imperatorem exercitus equitabant. Alciatus *Diſpunct. lib. 3. c. 20. in l. fi. C. ad l. Iul. de vi publ.* quam Leo & Anthemius Imperatores lege Iulia *de vi publica*, eos teneri ſanxere, qui vel Iſauros vel Bucellarios domi haberent, & inquit, ex authore, qui ſub Theodoſio iuniore militiam Romanam deſcripſit, equites in exercitu Romano fuiſſe, quibus magiſter militum per Orientem præerat, quorum alii iuniores, alii ſeniores dicti, vt exiſtimare liceat milites hoſce latrocinatos, & rapto viuere ſolitos, hoſque ex Gallogræcis fuiſſe, quibus Iſauri proximi, quum Suidas Gallogræcos βουκελλάριον, & βουκελλάριον Gallogræciam appellet. Hos certe latrones fuiſſe, ſicuti & Iſauri, conſtat, quia lege prouinciarum, *l. 9. C. de epiſc. aud.* Honorius & Theodoſius tolli citius quam potuerit latrones ſtatuere, potiſſimum Iſauros; Nec obſeruandum, in illis torquendis & inquirendis, etiam ſacroſanctum Paſchatis diem, quia ſalus multorum ex eorum pœna pendeat; & Iſauria ſubacta à Seruilio Iſauro, ob id pyratarum munitio-

munitiones deletas testatus est Strabo *lib.12.* Cogitabam etiam Bucellarios milites dici potuisse illos, quibus bucellati publici in procinctu & castris militaribusque expeditionibus custodia erat demandata, qui si forte rem minime fideliter gessissent, latronum loco haberentur, ac contra illos, sicuti & aduersus Isauricos prædones, *lege Iulia de vi publica*, agi posset, quemadmodum & contra eorundem fautores, quique domi suæ eos alerent, vt tanto odio legis & metu, bucellati administrationem fidam gererent. Obseruamus certe apud Zonaram Ducem Bucellariorum Gallogræcos quidem fortissimos & ferocissimos, ac indomitos bellatores fuisse, ex Liuio *lib. 38.* habemus; at nullibi eos prædones vocatos. Postquam hęc scripseram ad manus meas peruenit libellus Græcus Constantini Regis Porphyrogennetæ de Thematibus, siue de agminibus militaribus per Imperium Orientale distributis, cuius verba sunt per initia Thematis 6. Ομοίως δὲ καὶ τὸ θέμα τῶν βουκελλαρίων, οὐκ ἀπὸ τόπου τινὸς τὴν προσηγορίαν ἐκτίσατο, οὔτε μὴν ἀπὸ ἔθνους οὕτω καλιμένου, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐπακολουθεῖν τοῖς στρατιώταις, καὶ τὰς τροφὰς αὐτῶν ἐπιφέρεσθαι. βουκελλάριος γάρ κατὰ Ρωμαίων διάλεκτον ὁ φύλαξ τοῦ ἄρτου καλεῖται, ὥστε εἶναί τε τοὺς στρατιώτας ἐλάφρους, καὶ ἀβαρεῖς πρὸς τὸν πόλεμον βούκελλος γὰρ τὸ κρικελοειδὲς ψωμίον καλεῖται κελλάριος δέ ὁ φύλαξ τοῦ ἄρτου. Quæ Bonauentura Vulcanus ita interpretatus est: *Similiter & Thema Bucellariorum non à loco aliquo appellationem accepit, neque à gente aliqua, quæ ita vocaretur, sed quum militum asseclæ essent, & commeatus eis veherent. Buccellarius enim lingua Latina vocatur is, qui rei panariæ custodiam gerit, vt milites expediti, & ab omni onere liberi ad bellum essent. Bucellus enim vocatur cibarium, circularem formam præ se ferens, cellarius autem custos panis.* Quibus perlectis in libello Græcolatino nuper edito, mirum quanta lætitia affectus sim, quod in re obscura coniectura ductus genuinū sensum diuinatus quodammodo fuerim. Non semper tamen milites bellantes tantum bucellato pane vsos colligimus clare ex Vopisco *in Aureliano*, scribente in Epistola Valeriani Imperatoris

Cicinio Albino Vrbis præfecto de Aureliano: *Supradicto viro efficies quandiu Roma fuerit panes militares mondos sexdecim. panes militares Castrenses quadraginta decernendos.* In expeditionibus sane militaribus, in quibus de annonæ defectu timebatur Bucelato vsi sunt milites Romani. Vopiscus de Tacito Imper. *Panem nisi siccum vnquam comedit.*

ÆLIVS SPARTIANVS IN ANTONINO CARACALLA

Inde quum in Asiam traiiceret, naufragii periculum adiit antennæ fracta, ita vt in scapham cum protectoribus descenderet. Et paulo post: Occisus aut in medio itinere inter Carras & Edessam, quum leuandæ vesicæ gratia ex equo descendisset, atque inter protectores suos coniurates cædem ageret.

HVIVS vocis *protectores* nullibi, quod meminerim, primæ classis Latini scriptores verba fecere. Apud I. C. non semel eam legimus; Adest enim tit. Cod. *de domesticis & protectoribus lib.* 12. Erant vero, qui armati, non solum se defendendi, sed & Imperatoris corpus tutandi solicitudinem gerebant, vnde illis protectorum nomen. Horum binum genus erat, nam eorum alii in acie militabant, alii inter familiares Imperat. ideo domestici protectores dicebantur, vt aiunt, *l.* 8. *& 9. tit. eod. in C. Theod.* Ex iis vero fuere aliqui equites, aliqui pedites, *l. vlt. C. eod. l. restituendæ. C. de aduo. diuers. iud.* De eisdem Cassiodorus *lib.* 1 *Var.* inquiens. *Domestici partis equitum & peditum, qui nostra Aula videntur iugiter excubare.* De his domesticis verba facere vtrobiq; Spartianum non dubitamus; Imperatorem enim Antoninum Caracallam in naufragio non est verisimile eum bellicis protectoribus, sed cum domesticis, qui pauciores erant, se recepisse, & ab eisdem in illius cædem coniuratum. In aula Rom. frequens protectorũ fit mẽtio, sed in alio sensu, nam in sacro Senatu *Consistorio* dicto, vnaquæque Prouincia singulaque Regularium sodalitia habent suos patronos Cardinales scil. tutelares, quos protectores, vocant quorum munus est electiones & alias Prouinciæ suæ regulæ sibi addictæ causas in sacto Senatu proponere, & oppositionibus

nib.respondere. Protectorum meminit non semel Am. Marc.li.14. *Primũ solisq; accolis iussit esse contentum Palatinis & protectorum cum scutariis*, Et iterum. *Praefecti custodiã Protectoribus mandauerat fidis.* Et paulo infra: *Exindeque per protectores retractus arctissime tenebatur.* Et rursus: *Aduenit Arculanus protector domesticus.* Et li.15. *Missi igitur ad eos corripiendos Teutomates protector domesticus cum collega.* Et mox addit: *Protectores vero pronunciati vertere solum exilio.* Quinimo & ipsemet Am.Marcell.fuit protector domesticus Constantii Imper. vt refert *li.15.* in haec verba: *Protectoris domesticos decem vt postularat, ad iuuandas publicas necessitates secũ duxit, inter quos ego quoq; eram cum Veriano collega, residui omnes propinqui, & familiares.* Idẽ li.18. *Tribuni cum protectorib.missi.* Ex quib.constat, protectores milites fuisse se lectos & primarios inter caeteros. Ex iis vero domestici dicebantur, quib.principis, aut Imperatoris, aut Ducis custodia demãdata erat, qualis Verianus domesticus protector, quẽ sui collegam vocat Ammianus paulo post. quod clare patet ex eodem Ammian.li. 21. sic scribente: *Inducta in iudiciũ foemina quadam, quũ Palatinum aduersariũ suum, è numero protectorũ cinctum praeter spem conspexisset, hoc factũ insolens querebatur tumultuando. Et Imper. Prosequere (ait) mulier, si quid laesam te existimas: hic enim sic cinctus est, vt expeditius per lutũ incedat, parum nocere tuis partibus potest.* Quod vero protectores, & domestici appellarentur, patet ex ipsomet Amm. qui *lib.25.* de Iouiano ad Imperium assumpto, illum inter domesticorũ ordinis primũ enumerat. Et paulo post: *Iouianum* (inquit) *ad vmbram Imperii adhuc protectorẽ adscitum.* Et li.26. *Masaucionẽ domesticum protectorem.* Officium protectoris dignitatem fuisse constat ex Amm. *li.30.* scribente de Gratiano maiore: *Post dignitatem protectoris, atque Tribuni, Comes praefuit rei castrensi per Africam.* Protectores Rom. Regũ tempore Celeres appellatos colligim9 ex Liuio *li.1.* scribẽte de Romulo: *Trecentesq; armatos ad custodiã corporis, quos Celeres appellauit, non in bello solũ, sed etiã in pace habuit.* Et rursus de Bruto Tarquinium è Regno expellẽte ait: *Praeco ad Tribunũ Celerum, in quo magistratu forte Brutus erat, populum aduocauit.*

MARCELLI DONATI

IN VULCATIUM GALLICANVM, DILVCIDATIONES.

VULCAT. GALLICAN. IN AVIDIO CASS.

Auidio Cassio legiones Syriacas dedi, luxuria & Daphnicis moribus agentes.

FVIT Daphnis Antiochiæ suburbanũ, quod octoginta stadiorum ambitu claudebatur, teste Srabone, in quo amœnissimum quidẽ & delitiosissimum fuisse nemus testatur. De hoc Iulius Capitolinus: *Verus postquam in Syriam venit, in delitiis apud Antiochiam & Daphnen vixit.* Et Ammianus *lib.19. Apud Daphnem amœnum illud & ambitiosum Antiochiæ suburbanum.* De hoc loco legislatores *.l 1. de cupress. lib.11. C. titulo* 77. vbi habemus, quod ementes & vendentes ex arboribus lucorum Daphnes in Syria, vel Persidesin Ægypto 50. libras auri fisco debebant. *Daphnicis* itaque *moribus agere* dicit, in delitiis scilicet viuere. Ita Scribonius Largus *cap.*180 Cassiam Daphnitidem ponit in compositione medicamenti ad calculosos, idest, quæ ex nemore Daphnes prope Antiochiam colligebatur, vti male interpretatus est Turnebus *lib. Aduers.17. cap.16.* nam prope Antiochiam nullam Cassiam nec ligneam nec fistularem nasci manifestissimum est. Quare potius interpretandum, Cassiam quæ lauri folia similia habeat; tales enim habere cassiam ligneam scribunt omnes. In Daphne autem Antio-

chię ſuburbano,authore Auſonio,erant ſpectatiſſimæ lauri,à quibus & nomen ſumpſit. Addit Philoſtratus, in eo naſci Cupreſſus inſolitos,in memoriam Cypariſſi, quem Apollo dilexit cui ille locus ſacer, cuius etiam meminere Arrianus. Pauſanias, Cæſar Iulianus, in Oratione quę inſcribitur Miſopogon. Et Claudianus de eodem:

Ambit Apollinei nemoris nutritor Orontes

Fuit & munimentum *Daphne* appellata prope quod caſtrametatus eſt Valens, authoritate Ammiani Marcelli. *lib.* 27. Daphnen locum lauris conſitum vocauit Petronius, inquiens: *Flexitq́ se in eum Daphnona, qui ambulationi harebat.* Liuius de Anibale *in calce lib.* 33. Antiochũ conuenientem Inquit: *Quum audiſſet filiũ eius ſolemne ludorum ad Daphnen celebrantem* Huius loci deſcriptam Iconem apud Ortelium iñ poſtrema Theatri orbis terrarum editione conſpicari licet, quo tamen in loco perperam numiſma æreũ Conſtantini interpretatus eſt, cuius in oppoſita parte exculptæ ſunt arbores trophæis bellicis exornatæ, & Reges deuicti genuflexi, cum literis in illius orbe huiuſmodi.

CONSTANTINIANA DAPHNE.

Cuius inſcriptionis rationem aſſignat Ortelius, quod Cōſtantinus eum locum excoluerit, & multis delitiis exornauerit. Nos è contra interpretamur, per Conſtantini Daphnē ſignificari trophæa illa & Reges deuictos, quod ſcilicet ſicuti alli Imperatores, preſertim Græci, voluptatibus Daphnis marceſcentes, ignauam vitam ac deſidem traduxerant, ſic ille è contra in belli laboribus conſenuerat, vnde victorias & Trophæa parta ſuas voluptates & ſuam Daphnem Conſtantinianam appellat. Sic Vulcatius ait, Auidiũ Caſſium Syriacas legiones diſſluentes luxuria Daphnicis moribus ſeueritate ſua emendaſſe, & programmain parietibus fixiſſe, vt ſi quis cinctus inueniretur apud Daphnen diſcinctus rediret. De hoc plura à pud Ortelium eundem cognoſcat lector.

VVLCA

VULCAT. GALLICAN. IN AVIDIO CASS.

Quas totas excaldantes se reperisse Cæsonius Vectilianus scripsit. Et paulo post: Ille sane omnes excaldationes, omnes flores de capite, collo, & sinu, militi excutiet.

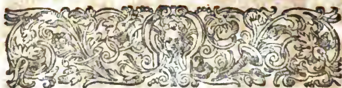
HAs voces *excaldare*, & *excaldationes* non alibi apud Latinos scriptores me obseruasse memini. Sed passim legimus *excalefacere*, & *excalfacere*. Sciendum tamen, quod sicuti calidus simpliciter dicitur ita per syncopam dici *caldus* Mart.

Frigida non deerit, non deerit calda petenti.

Sunt tamen qui differentiam faciant inter calidum & caldum; vt sit calidum, sponte & ex sui natura, nullo extrinsecus adminiculo adueniente, vt ignis ipse & spiritus noster animalis, qui ex se ipsis calidi dicuntur, & sunt. Caldum vero quod extrinsecus & ab alio deriuatur, & mutuatur, quo modo dixit Pædianus: *Corpus nudum caldatum, sicuti in lecto erat positum vt vulnera videri possent, in forum detulit.* Antiquis tamen frequentiorem vsum vocis caldi, quam, calidi constat ex Augusto in Epistolis ad Cæsarem scriptis, vbi emendauit illum quod *calidum* scribere maluisset, quam *caldum*, & *calidam* quam *caldam* non quia id non esset Latinum, sed quia esset odiosum, & vt ipse verbo Græco significauit *περίεργον* hoc est curiosum, & nimis affectatum. Ita & hoc loco Vulcatius scribit, Auidium Cassium Syriacas legiones totas se excaldantes reperisse. Et paulo post de eodem *Ille sane omnes excaldationes excutiet.* Est autem sensus quod quum Auidius Cassius reperisset Syriacas legiones diffluentes luxuria, etiam se ex caldantes, hoc est, ad ignem, vel potius in apoxariis & hypocaustis se excalefacientes frigoris tempore, id illis interdixisse, vt ad pristinã militiæ disciplinã reuocaret, quod clarum fit ex his, quæ mox subdit, nempe eundem iussisse, nisi corrigerẽt suos mores idest, nisi abstinuissent ab excaldationibus, eos hyemem sub pellibus agere iussurũ, quod est in aperto degere. Nec obstat Syriã Asiæ Regionem Orientalem esse, & ob id minime opus fuisse militib. vt se excaldarent. Nã de hac Ptolomæus ait, in medio Orbis cõstitutã, quo fit, vt nec calore

AB Ære *aruſcare* verbum, & ab eo *aruſcatores* voces ſunt ſatis Latinis ſcriptoribus infrequentes. Gellius *libr.9. c.2.* vbi de Palliato quopiam crinito, barbaq; ad pubem vſque porrecta, Philoſophum ſe eſſe profitenti, ab Herode Attico Conſulari viro, æs ad panes emendos petenti, Muſonius inquit: *Aeruſcanti cuipiam id genus Philoſophum ſeſe oſtentanti, dare iuſſit mille nummum.* Ex quib. colligimus *Aeruſcare* nil aliud eſſe, quam fallaciis pecunias vndiq; colligere. Vnde æruſcatores, qui id faciunt dicti inter quos qui Chadęi ſeu Genethliaci appellantur, ex eodemmet Gellio *lib. 14.c.1* qui de motu deq; poſitu ſtellarum, quæ futura ſunt, prædicere poſſe profitentur, ſicque pecunias ab inſipientibus & credulis emungunt, aures alienas verbis ditantes & loculos ſuos nummis diſtendentes. Tales fuiſſe Mathematicos, qui Auidio Caſſio Imperium affectanti, prædixere eundem imperaturum, adulantes, ac ſitum ſtellarum ac ſyderum ex libito ementientes; Hos itaque iure Vulcatius Æruſcatores appellauit, in quos inuehitur Gellius loco poſtremo citato, & boni quique hominum à ſacroſancta Eccleſia Catholica Romana deteſtatos abominantur. Capitolinus *in Pertinace* ait, illius Patrē Chaldæum conſuluiſſe, qui quum illi futura ingentia prædixiſſet, ſtipem ſe perdidiſſe reſpondit.

FINIS.

INDEX RERVM MEMORIA ET NOTATV DIGNARVM:

Quæ in hisce Dilucidationibus Marcelli Donati continentur, serie Alphabetica miro ordine digestus.

A.

A. AB vel Ad. præpositiones in officiis, seu dignitatibus significãdis vsurpatas à Latinis sæpe obseruamus, vt à commẽtariis, à manu, à pedibus, à pugione, à secretis, à studiis, à voluptatibus, & his similibus 466. & seq. sic

Ab, vt ab auratutis, ab ærario, ab bibliotheca, ab epistolis ibid. sic

Ad, vt ad census, ad cyatum, ad memoriam, ad manum ibid.

Huiusmodi omnium officia vt plurimũ Seruis vel Libertis collata constat, vel saltem non nobilibus 469.

Abella quodnam fuerit priscis vestimẽti genus, cui ordini familiare, & vsitatum 620. 621

Accensis æque vt viatores munus erat vocãdi Senatores ac Senatorios viros in agris Vrbi vicinis rusticantes 184

In quibus inter se differebant ibid.

Accensi dicti, quod Decurionibus attribuebantur hoc est eorum ministri, quos nunc Commentarienses, & Cornicularios vocant 24

Iidem ab acciendo dicti, eo quod mandata proferrent & accirent

Achilles fœmineo habitu latens astutia Vlissis detectus 586. 587

Quo nomine mentito sexus habitu vtens fuerit appellatus 588

Acroama, etsi Auditionem significet, accipitur tamen aliquando profestiua ludiicaque narratione, sæpius vero & semper pro ipsis hominibus Acroamata recitantibus 497. 498

Acroamata, quæ essent antiquis dicta non omnibus eadem sententia 972

Vide variorum varias de hac re authorũ sententias ibid.

Hoc quidem loco pro hominibus accipitur narrationes lepidas, & festiuas recitantibus ibid.

Acroamata, & pueros Symphoniac. significare ex Macrobio colligere licet 497

Acroamaticos Aristot. libros vocat Cicero Auditorios, vel Auscultarios, tãquam limatiores, quum alios ipsius libros Exotericos appellet, tanquam populariter scriptos 497

Actio apud Iurisperit. multiplex est 334

Stricte nomine vsurpato quomodo accipiatur ib.

Actio,

Actio nil aliud est vt definiuit Iustinianus, quam ius prosequendi in iudicio quod sibi debetur 71.72
Actio iudiciaria Ciceroni Dica appellata quænam fuerit 335.336
Actiones iudiciariæ antiquitus non quibuslibet diebus concipiebantur, sed tantum diebus Fastis, in quibus licebat iudiciū exercere 334
Actiones quāuis multiplices sint Iurisconsult. multasque diuisiones & subdiuisiones sortiantur ea tamē præcipua est diuisio, quæ eas partitur in rem, actionem, & personam 335.336
Actiones, quæ Romanis dicebantur, eas Athenienses δίκας nominabant 334
Actiones autem dicuntur, eo quod improbos, & perfidos ad iudicia agamus ibid.
Actores scenicos inuicem sese alloquētes hypocritas dici Cælius Rhodiginus docet 711
Actiaci Ludi in memoriam victoriæ Actiacæ partę ab Antonio & Cleopatra celebrabantur 603.604
Actiacæ victoriæ aduersus Antonium obtentæ potissimam causam fuisse dixit Xiphilinus, quòd Antonii naues erant hostium nauibus longe maiores, Cæsarianorum minores & velociores 627.628
Accursii Iurisconsulti error 46
Eiusdem error in centesimarum vsurarum descriptione 868.869
Accusationes publicas quā rarissimas esse oportere in Repub. monet Aristoteles, magna pœna in falsos accusantes constituta 936
Admissionum magistri quinam essent apud Cæsares Imperatores, & quam honorificum ipsorum munus, & quibus concedi solitum 804
Admissionum magistros consueuisse in acta referre, quæ in Curia corā Principe agerentur, patet ex Vopisco 805
Admissionum seu admissionalium facilitatē Plinius in Panegyrico Traiani laudat: vt Vopiscus in Aureliano, difficultatem detestatur 805
Hinc vituperatum legimus Deiocem Regem Macedonum, qui neminem admittebat, sed sed per nuncios i. cuncta transigebat ib
Adonidem ardentissime adamatum à Venere describit decimo Metamorph. Ouid. 927
Adoptio seu arrogatio actus legitimus dicitur per quem in alienam familiā quis recipitur 1026
Adoptio vel arrogatio quorum fieri apud Romanos solita erat Imperio, vel authoritate 1027.& seq.
Adoptionis causam esse tradidere Imperatores orbitatem liberorum 1026
Adoptionis arrogationisue originem apud Romanos antiquissimā fuisse testatum reliquit Gellius ibid.
Adoptionis & arrogationis hanc differentiam statuere Iurisconsulti, quod adoptantur qui in aliena sunt potestate, patria scilicet, arrogantur vero qui sui iuris sunt 1027.1028
Adoptione in locum liberorum, vel arrogatione, extranei sumūtur 1026
Adoptiones arrogationesque à variis principibus varias factas videatis ibidem
Græcos etiam, Hebręos, Ægyptios, aliosque populos sibi exteros adoptasse in filiorum orbitate videatis ibidem & p. seq.
Adoptatus ab adoptante nomen, & denominationem more Romano olim sumere solebat 1029
Adoptati testamento olim more Romano testatoris adoptantis sibi nomen adscribebant 557.558
Quamuis in famosis nominibus hoc facto à Prætore fieret remissio conditionis ibid. & p. se q.
Adrianus Imperator inter bonos optimus in suo Sacrario Christi maginē habuit 196
Quidue Christianorum causa rescripto suo fauorabili statuerit ibid
Adriani Imperatoris in Senatum beneficentia, & liberalitas videatur 1074
Adulatio populorū in Augustum Cæsarem admiranda 721
Adulteras ducentes Lex Iulia de adulteriis puniebat & infamabat 704
Adulterinam monetam qui cudunt & ipsi, & qui eis ea in re ministerium exhibuerunt, manuū amputatione puniebantur lege quadam Orientalium 1044

Ædes

tas liberæ, quæ apud Romanos veteres dicerentur 25.26
Quibus ex concedebatur, & quibus minime, ibidem
Ædilium cura quænam esset apud antiquos 369
Ædilitiæ dignitatis paritas suffragiis collata Tribuum sorte decernebatur 63
Affectus, seu affectiones proprie sunt animi passiones, quos Græci πάθη, Poetę pro desiderio quandoque accipiunt, quæ si rectæ sunt, virtutes, si è contra, vitia appellantur 904 905
Apud Iurisconsultos pro liberis aliquando affectus accipi adnotatum ibidem
Sic apud Capitolinum legitur Affectus suos vnice dilexit, filium & nepotem vltra morem, filiam & neptem religiose ibidem
Pro vxore etiam capi aliquando obseruatum, præsertim apud Vulcarium Gallicanum; vbi hæc: Nec in eius liberos aut Affectus sæuitum ibidem
Sic Affectio pro affinitate ibidem pagina seq.
Affectus etiam pro liberis charitates dici authoritate comprobatur 906
Necessitudines præterea pro liberis, vide ibidem
Africanas simplici prolatione pro feris illis, quæ Pantheræ dicuntur acceptas author est Plinius 91.92
Has vetuit Senatusconsultū olim in Italiam asportari ibid.
Circensium gratia ludorum permissæ importari Rogatione Tribunitia Cn Aufidii ibid.
Quis eas primus Pop. Rom. spectandas & quot numero præbuerit p. eadem
Quot item numero Pompeius Magnus ibidem
Quot præterea Octauianus Augustus ibidem
Cæsar Caligula easdem Ludis Circensibus tanquam in venatione exhibuit, vt & Troiæ decursionem, ibidem, & 98
Africanæ cur ita dictæ ibid.
Variæ cur etiam appellatæ ex Plinio ibidem.
Agema & Agemata quid 99.100
Ager Centuriatus dictus, qui à Romulo centenis ciuibus assignatus esset, hoc est ducenta iugera 1025
Ægeriam Nympham in Aricino nemore, vbi Dianæ templum erat cum Numa Romanorum Rege colloqui solitam fabulatur antiquitas p. 249
Agesilai Spartanorum regis cadauer vt à putredine præseruaretur in melle Spartam delatum 94
Agesipolidis item Regis cadauer melle conditum domum fuisse reportarū ibidem 94
Agipedem Senatorem dicit Lucillius, qui tacitus transeundo ad eum cuius sententiam probat, quid sentiat indicat 149.150
Agentes in rebus erant, qui actu per Prouincias speciebus annonalus, quæ fisco aut Vrbibus pręstabantur ex Canone aut indictione conuehendis, ac importandis præerant 811
Agonothera in Gladiatoriis spectaculis & numerarius, quis, & cur ita diceretur 425.426
Agrippæ in Populum Romanum munificentia in aquis abūnde eidē subministrandis. 924.925
Agrippinæ Neronis matris in Burrhum Cohortis prætoriæ præfectum & Senecam Senatorem implacabile odium vnde nam originem duxerit 169
Agrippinæ matri struens insidias Nero, eam Baias euocauit ad solemnia Quinquatrium simul celebranda 113
Agrippinam dominandi auidam virilibus curis præditam, fœminarum vitia exuisse scripsit Tacitus 168
Agrorum termini Lapides sacri veteribus dicti 97
Ægyptia sacra sub Augusto needum Romani susceperant 896.897
Ælia Catula fœmina nobilissima, & ditissima iā grādis natu, vtpote octuagenaria Iuuenalibus in ludis inspectante Nerone publice saltauit 692 693
Æmiliana familia Romæ potentissima

ma, & viris præclarissimis insignita vt prædiis Æmilianis, ita & vicui Æmiliano, qui fuit in regione Vrbis septima viæ latæ, Tribui etiam Æmilianæ, viæ præterea Æmilianæ quæ à Placentia Ariminum vsque producta fuit ab Æmilio Consule nomen dedit 181

Vnde hæc familia originem traxerit ibidem

Æquimelium in Vrbe area quænam, & cur ita appellata 69

Æs graue quod nam dictum Romanis quondam p.10. & quare p.11. circa finem

In hoc erroneè opinati sunt Budæus, & Alex. ab Alexandro pag. ead. vt & Franciscus Hotom. 12.13

Æs pro assibus ab antiquis sumptum 11

Æs primus signauit prius rude apud Rom. Seruius Tullus Rex 10

Æræ dicati milites, quinam priscis Romanis dicerentur 127.128

Ære diruti dicebantur milites, quibus scilicet stipendium ignominiæ causa non esset datum, eo quod æs dituebatur in fiscum, non in militis sacculum 447 448

Æreos omnes fuisse nummos Regum tempore Romanorum eusos 507

Ærarium militare ex quibus fuerit vectigalibus ab Octauiano Augusto constitutum 449

Eiusdem Augusti iussu Agrippæ abdicati & in Insulam relegati pecuniam ad ærarium militare relatam Dion & Zonaras testantur ibidem

Ærarii curam non solum prætores apud veteres Romanos gerebant, sed & viri Consulares summisque honoribus antea functi 364.365

Ærarium facere, seu ærarium relinquere, vel in ærarios referre, quidnam sit 134 & p. seq.

Ærarii alii ab illis, qui ære diruti appellabantur 34

Vt diuersi ab illis, qui in Cæritum tabulas essent relati. 35.36

Ærarii milites Romanis, qui & cur ita appellati 449

Qui item Tribunii ærarii ibid.

Ærarios faciebant Censores Romani quos nota afficiebant, vel Tribu mouebant, vel in Cærites tabulas referebant triplici hac pœna afficientes 38.39

Ærosum lapidem dixit, & aurum ærosum Plinius cui æris vena inest 1047

Sic Ærosam Insulam Cyprum quidam veteres appellauere, quod in ea plurimum æris nascatur 1047

Ærosa pecunia dicta subærata, quæ aurea vel argentea videtur, & habet in se æris plurimum ibid.

Æruscare verbum ab ære, & ab eo æruscatoris, voces sunt satis Latinis infrequentes 1099

Æruscare nil aliud quam fallaciis pecunias vndique colligere 1099

Huiusmodi sunt Chaldæi, qui & Genethliaci dicuntur ibidem

Aeschylus à Sophocle superatus Ludis quinquennalibus mœrore extinctus est: Philippides, è contra victor in Poetarum certamine renunciatus lętitia nimia exanimatus fuit 299

Ætas aliquando accipitur pro eo quod (Diu)dicimus 867

Ætas annorum 17. veteribus Romanis Legũ præscriptione togę virili assumendę erat destinata 290

Quamuis principum virorum filii ante prescriptum tempus illam assumere sępe solerent, vt in exemplis ibidem

Ætas militaris apud veteres Romanos erant ann. 17. 381

Ætas Quæstoria, Ædilitia, Prætoria, Consularis quænam 595

Et circa quæstoriam Pauli Manutii error & lapsus ibidem

Ætas Tribunitia erat annus trigesimus 294 295

Ætatem agere pro viuere dixit Cicero de Claris oratoribus 867

Æthiopes in bellum profecturi corpora minio inficiunt forte ne à vulneribus sanguinem effluentem agnoscant, minusq; ideo terreantur 601

Ætolis à Romanis debellatis pensione nummaria imposita, concessum vt pro argenteis decem aureum darent

Alæ equestris Legionum Romanarum quare sic dicta 384

Vnde Alarii equites dicti ibid.

Albini Imperatoris excessiuam admirandamque voracitatem notat Capitolinus 59

Album quod nobis matrix, vel matricula dicitur, quidnam esset veteribus Romanis 963

Albo iudicum erasit Domitianus Imperator Equitem Romanum ob reductam in matrimonium vxorem, cui dimissæ adulterii crimen obiecerat 964.965

Album aliud Pontificium erat aliud Senatorium, & quænam illa ibidem

Aleam erat & Prætorium & Decurionum sic & Album erat Citharædorum vt & aliorum ordinum & professionum aliarum artium ibidem

Alleam impune diebus Saturnalitiis exerceri apud veteres Romanos solitam Martialis in Xeniis, & Apophoretis ostendit 657

Alexandri ab Alexandro error pagina 15.16

Alex. ab Alexandro, Cęlii Rodigini, Beroaldi, & aliorum recentiorum error detectus ab authore 735

Alexander magnus mortuo Ephestione amito inter cætera mæstitiæ signa iussit equos, & mulos tonderi 256.257

Alexander magnus moribundus detractum digito suo annulum Perdicæ tradidit in signum declarandi illum regni successorem 592

Alexand. Seuerus Imperator Christo Saluatori templum facere voluit, quod & Adrianum cogitasse fertur ex Lampridio, 196

Alexandri Seueri in studiis literarum assiduitas 683

Alimentaria Compendia quæ nouem annorum, ex instituto Traiani debebantur Pertinax Imperator obdurata verecundia sustulit 890

Alimentariæ puellæ quænam dicerentur antiquis apud Ammianum vide p. 874

Alimentarii Iurisconsultis dicti quibus alimenta testamento legata sunt ibidem

Alimentorum autem nomine non solum cibaria, sed & vestitus, & habitatio continentur ead.

Allium in cibum dari solitum gallis gallinaciis ante certamen, vt pugnatiores efficerentur refert apud Xenophontem Socrates 224.225

Hinc locutio prouerbialis probatorum authorum vsu orta est, vt passim dicatur Allio pastus, de eo qui ad pugnam procliuior est ibid.

Alpium montes aduersus Gallorum ascensum transgressumq; vallum dixit Cic. in Pisonem 120

Alueus quamuis aliquando veteribus in historiis nauim significet, vt præter tùm Propertio, Iuristis tamen quid sit & dicatur sat clare videri potest in l. adeo, §. quid si. ff. de acquir. rer. dom. 43

Alueola vasa vsui nautico destinata ead. 43

Aliis tabula lusoria latrunculorum vulgo scachi nuncupata 15.16

Quid autem si ipsi Varroni, quid item authori ibid.

Sic & ligna concauata in quibus apes mellificant aluei dicti, & alueola ibidem

Amanuenses dicti qui erant à manu, seu ad manum, quorum manu, vel opera Principes ad scribendas litteras vtebantur, 466 467

Amazones Asiaticæ ne an Africanę bellatrices fœminæ fuerint 220

Atheniensibus manus intulere sibi tamen metipsis damnosas ibidem

Ambitiosa decreta Iurisconsultis ea dicuntur, quæ fauore, & gratia elicita fuere 199

Ambitus Candidatorum Iulia lege lata coerciti 705.706

Ambræ etiam electrum dictæ copiosus in Septentrionalibus plagis prouentus, 743.744

Amphippi Barbari ad Istrum amnem cognominati à mutatione equo-

equorumex aliis enim equis in alios transilireconsueuerunt 230
Tales & Numidi Africæ populi fuere ibidem
Amphitheatrum quare Arena dictum fuerit 601.& seq.
Amphoram vas vinarium fuisse notissimum, cuius autem capacitatis varii varia dixere 908.909
Hanc & Metretam alii appellauere 910
Ampliare in antiquis iudiciis forense verbum erat, & significabat interloqui seu sententiam differre, cum causa adeo esset obscura 105
Vnde veteribus politioris literaturæ viris Ampliati dicti, quorum absolutio vel damnatio differebatur 106.107
Ampliatio cum esset iudicii prorogatio sicut & comperendinatio, tamen inter se discrepabant, quod hæc necessaria erat & legis Seruiliæ imperio constituta, illa vero libera erat, & in Iudicum potestate posita Ampliatio quoque sæpius fieri poterat comperendinatio semel tantum 106.107
Vide & tertiam differentiam 108
Anatas Indicas clarissimus author coniecturate dicit veterum esse Phœnicopteros 608
Ancillariolus officium ancillæ subiens aut ancilla sectans libidinis explendæ causa Martiali satyrice dictus quidam Alauda 511 512
Ancus Martius principio Reipublicæ Romanæ inter reges quartus in ordine numeratur 536
Androlipsia quid sit 18
Personarum ecclesiasticarum Androlipsiam prohibuit in Concilio Lugdunensi Gregor.9 ibid.
Animalia bruta demptis testibus fiunt quietiora, idque ideo quod semine carent, vt in equis cantherii in suibus Maiales, in gallis gallinaceis capi, inter Arietes veruex 1030
Annuli traditione à moribundo facta proximo assistenti, quid priscis denotabat 592
Annuli signatorii in hostium potestate positi quanta cura habenda 255 & pag.seq.
Annulos signatorios plures antiquitus Principes habuisse, & qua de causa, quorumque curæ commissos 593 594
Annulos signatorios Romani Imperatores olim & principes viri digito gestabant & quo fine 592
Annus alius Lunaris, Solaris alius, Tertius omniumPlanetarum, quem magnũ dixere, quum scilicet omnia simul errantia sydera adsua quæque loca recurrunt 101
Lunaris quadrupliciter acceptus, & quomodo ibidem
Solaris quis sit. Quis item Bissextus seu intercalaris ibidem & pag.seq.
Annus à Romulo constitutus quot fuerit dierum ibid. 102
Quot item à Numa præscriptus ibidem
Mensis intercalaris quis Budæo hodie Februarius ibidem
Annum solarem Cæsar Dictator cur ad normam redegerit genuinam 103 104
Annuaria lex seu annalis, quæ & Villia dicta fuit, erat qua definiebantur anni magistratus capiendi ibidem
Annuariæ leges quænam dicebantur veteribus Romanis, & quam ob rem inuentæ fuerint, vel sancitæ pag. 985.986
Anteambulones atrati seu ferales præcones dicti, quinam in funerum pompis veteribus, ex Budæo. ibid.
Hos & Codonophoros vocat idem à tintinabulorum gestatione ibidem
Antennæ nauium Dolones dictæ Liuio 59
Antimachi Colophonii Poetæ, obscurissime scripti libri Catacriani appellati 1077
Antiquarii quinam dicantur Iurisconsultis, & de eorum varia acceptione 528
Antistites, qui sacris faciendis carminibusq; Sybillinis interpretandis ac Deorum iræ placandæ præ-

erant apud Romanos primo bini erant, post ad decennalem numerum redacti 278
Hinc Duumuiri Liuio appellati ibidem
Horum tandem exercuit numerus ad sexagesimum vsq; ibidem
Sacris faciendis præerant, vt & Supplicationibus, & Lectisterniis, Expiationibus, Placationibus, Officiisque Cæremoniarum ibidem
Antonii Consulis in Cęsarem Dictatorem Adulatio regio diademate in Lupercis sedentem ornantis 275
Antonomastice Vrbs solum dicitur de Romana ob eius præstantiam 800
Vrbem itaque quum simpliciter prolatam legimus Romanam significari palam est ibidem
Et varia vrbis Epitheta, variasque denominationes, multiplicesque eiusdem titulos, casus, & infortunia, direptiones, incendiaque, ibidem
Aclides armorum quoddam genus erat priscis, & telorum, at qualia essent Aclides arma non ita notum 1097. & seq.
Vide Turnebi opinionem, & quid præterea author sentiat ibid.
Apparitoris vocem pro viatoris vsurpatum aliquando vide 184
Apparitores, erant Magistratuum ministri, qui eorum iussa exequebatur, sicque vocati fuere à verbo apparere, quod in forensi vsu teste Budæo idem est exhibendi officii, & obsequii gratia pręsto esse 806 807
Apparitores à Lictoribus minime differre ex Liuiana lectione colligere licet 806. 807
Erant autem diuersorum officiorum, vt præfectorum annonæ, præfecti Vrbis, Præfecti Prætorio, Proconsulis, Legati, & aliorum ibidem
Apparitorum in numero non solum scribæ, sed viatores, lictores & præcones, continebantur vt Cicero in Oratione pro Cluentio scribit ibidem
Apelli præstantissimo pictori in deliciis habitam suam pallacam Campaspem dono dedit Alexander Magnus, quam ob formæ pręstantiam quum nudam ille pingendam tradidisset, Apelles summopere adamarat 771
Apenarii erant vehicularii, vt Apena vehiculum, Rheda, Currus. pag. 996
Alii sunt Arenarii, vel gladiatores nec sine ratione probabili cum ἀπηνὴς Græcis sit sæuus, crudelis, immanis, quales fuisse gladiatores non dubitandum ibidem
Author ad corporis verius vastitatem & molem refert appellationem ita vt Apenarii non modo essent, gladiatoriam exercere soliti, & ideo inhumani, sed & corpore suetam, & communem hominum staturam valde excedentes 997
Apes tinnitu æris gaudere author est Plinius 709. 710
Apicius Nepotum omnium altissimus gurges Phænicopteri linguam pręcipui saporis esse docuit 608
Apollo Sandaliarius cur ita dictus fuerit 461
Apollinis cognomina plura recenset Alexander ab Alexandro ab antiquis illi tanquam Numini solita attributi 461
Apollinis tamen Sandalarii nullam mentionem facit ibi.
Aprugnum antiqui, aprinum dixere 860. 861
Aqua calida lauari delitiarum causa vitiosum erat apud veteres vt Ammianus testis est 1099
Aquilo ventus dictus, quod sicut Aquila velociter, & impetuose volat ita vetus ille à vehementissimo, & per celeri flatu appellationem adeptus est 1003
Vnde iure optimo D. Hieronymus scopam viarum Aquilonem dixit, quod vehementer diflando vias perpurget ibid.
Aquiliorum Romanam familiam ab Aquilis potius quam ab Aquilo colore denominatam existimat

existimat author, contra quod sensit Alexander ab Alexandro. 100.3
Arboris proceritas immensa & quasi incredibilis à Tiberio Cæsare exposita. pag. 60
Arbores infelices Plinio dictæ, quæ neque seruntur unquam neque ferunt fructum. pag. 794.795
Dicitur, & infelix Arbor furca sonti um supplicio destinata. ibid.
Archia publica tabellaria dicta Græcis Cartophilatia posterioribus Latinis Archiuia. 1048.1049
Archigallus erat appellatus summus Sacerdos Matris Deum Cybeles. pagina 470.471
Archiuia loca publica dicta in quibus scripturæ publicæ asseruantur. pagina. 1048.1049
Area non solum locum ab ædificio vacuum, vel planitiem significat, sed & vetricis partem depilem morbo. pagina 797
Aretalogi quinam fuerint Suetonio dicti quos author uerius Areltologos dicendos putat. ibid.
Argentum, & aurum quando primum signata fuerint apud Romanos. pag. 502.503
Argentum Oscense qualenam fuerit veteribus Romanis 52
Argentum purum, putum dicitur, quod expurgatissimum est ab omni sorde, & societate alterius metalli alienum, quod Cineratium vocat Budæus. pag. 737.738
Tale in fœdere, quod inter Populum Romanum, & Carthaginienses factum fuit dandum à Carthaginensibus Romanis statuum ibid.
Argentum postulatum purissimum, quod erat antiquis dictum 737. 738
Argento signato ante Pirrhũ Epirotarum Regem deuictum Pop. Rom. nõ est vsus 10
Argenti fodinis Hispaniam abunde in eaque Oscenses præcipue easdem celebres habuisse coniectura assequi licet 54.55
Vnde Argentum Oscense, & Nummi Oscenses 54.55
Argentarius, Nummularius Mensarius, Collybista Trapezita authori sunt Synonyma aliquando. pagina. 287. 288
Argyraspidas, & Chrysonaspidas quod est milites argenteos, & aureos Clypeos gestantes Alexander Seuerus ad Alexandri Magni imitationem instituit 928
Arrhas spõnsalium argumentum esse tradunt juristæ. Vnde Arrhæ sponsalitiæ dictæ munera, quæ sponsis dabantur quasi coemptionis futuræ prærogatiua 915.916
Arrhabonem etiam Arrham dixere Latini ibid.
Pro obside etiam Arrhabonem accepere ibidem
Arrhæ etiam pignora dicuntur ibidem.
Arrhas Regias Iuniæ Fadillæ dedit Maximius Imperatoris filius maximæ æstimationis 917
Armorum exercitatio rudis ad palum facta, Aristoteli & Platoni probata. pag. 226
Armorum magister, quinam diceretur. pag. 805
Armilustrum Varro appellauit exercitium lustrationes 116
Armilustrium, quid fuerit antiquis pag. 687
Quid item Tubilustrium. ibidem pagina seq.
Arpa Gallis, Hispanis Italis, idem quod Sambuca 77.78
Lyrophœnicam vocat Athenæus ac fuisse Ibici Poetæ Rhegini inuentum tradit. pag. eadem
Sambuca item mulier appellata Sambucam pulsans 77.78
Artaxerses, Longimanus Latinis dictus Græcis vocabatur Μακρόχειρ, quia manu altera longior 972
Artium vsum vicissitudo temporum, & rerum eo redegit, vt quæ aut quis familiares erant, nobis peregrinæ sint, & vice versa quæ nostra ætate florent, antiquis omnino fuerint ignota. pagina 522. 523
Arundinem exsiccantis, & digerentis vsque ad tertium gradum esse facultatis Galenus, Dioscorides, ipsique Arabes Serapio & Rasis tradidere. p. & seq. 575

Aruspex pullarius priscis quinam dictus pag. 21

Asceopera marsupii quoddam genus 243.244. & seq.

Asemas tunicas Egnatius exponit vnicolores, author autem rectius simplices, id est nullo opere exornatas interpretatur 972

Asserere in libertatem, est liberum se profiteri, seque in libertatem vindicare 887

Et Assertor libertatis, vindex dicitur, ibidem.

Et Assertio est libertatis causa iudiciũ, ibidem.

Hinc lex de Assertionibus, qua cauebatur ne liberi pro seruis haberentur, & vice versa 888.889

Asinii Galli consularis viri senis acerba mors inedia Tiberii Cæsaris opera crudeliter procurata 162

Assis partes, & earundem nomenclaturas vide pag. 283

Assem eiusque partes copiosè deductas vide pag. 871

Atheniensium lex, vt iuuenes coturnices & gallos pugnantes inspicerent cur lata. 223

Atheniensium vrbs præcipua Athenæ etiam Astu dicebatur 602

Athletæ quinam dicantur Galeno. pag. 437.438

Corpore crassi, & pingues mente hebetes & torpidi reddebantur ibid.

Athletæ, vt plurimum palestritæ quare fuerint appellati 439

Athletarum habitum tanquam periculosum maximisque ægritudinibus obnoxium Hippocrates detestatus est pag. 439

Athletarum omnium exercitationes certamina seu certationes, gladiatorũ vero pugnas Suetonius appellauit. 44.441

Athletas D. Hieronymus perbelle suis coloribus depinxit 439

Athletas & cætera Græcorum spectacula Sylla Romam euocauit veluti solamina quædam belli Mithridatici, aut Itali, excusatione adhibita, quasi populum à calore respicare, & refrigerare cuperet 462

Athletas pugiles, & gladiatores nonnulli confundunt erroneè licet. 437. 438

Quomodo autem differant, vide ibidem.

Attribuere pro assignare sumptum Ciceroni 111.112

Atrium quodnam ædificii genus apud priscos 321

Atriolum ab atrio dictum tanquam minus diminutiue Ciceronis authoritate. pag. 321

Atrienses seruos inter nobiliores seruos habitos constat ex Iurisconsultis pag. ibid.

Auaritia magistratuum Calphurnia lege lata compressa. 702. 703

Auctorare, nil aliud est quam obligare, & sacramento adigere aliquem, nomen militiis frequens. pag. 564. 565

Auctoratus propriè dicitur gladiator, qui mercede pacta, vel accepta se obligat, vt depugnet in arena ibidem.

Hinc auctoratio accipitur pro gladiatorum venditione seu obligatione. ibid.

Auctorati milites dicuntur sacramento militiæ, & stipendio obligati, sicut exauctorati obligatione, & sacramento soluti. 564. 565

Auernus & Lucrinus Lacus Bais contermini ita sibi mutuo sunt propinqui vt in maximis tempestatibus coniungi soleant. 294. 295

Auernus Lacus dictus ab α, & ὄρνεον quasi aurib. carens quod aues superuolitantes graui sulphuris odore necentur. 296

Vnde graueolens Auernus à poetis dictus. ibid.

Auerni lacus profunditas immensa, & aquarum eius salsedo vnde causata. pag. 297.298

Augurium ab auium volatu captum. 324

Augurale indumentum Trabeam fuisse auctoritate Seruii comprobatur. 142.143

Augustus Cæsar ad minuendam sterilitatē Lanistas ex Vrbe excegit. 422.423

Au-

Augustus per æs & libram emptos à patreCaium,& Lucium adoptauit. 463. 464
Aurum, argentum, & æs signatum pro pecunia accipi solet, sicuti factum pro elaborato,& cælato 636
Signatum pro nummis etiam accipitur, sicut simulachra & vasa factum appellatur. ead.
Auru copellatum seu de copella quodnam dicatur. 740
Ad summam & exactam puritatem reduci nequit ibid.
Aurum coronarium quodnam apud veteres dictum 726.727
Et a quibus illud exigebatur, ibid. ead. 726
Et qua de causa ita dictum. 741
Quidve Tolosanum, quamve id contingentib. perniciosum. 741.742
Quid item Lustrale, quod & negotiatorum appellatur. ibid.
Quid præterea Iudaicum ob ius Sinedrii seu Sanhedrin pensitari à Iudæis solitum Occidentalibus Patriarchis ibid.
Quod etiam Glebale dictum. ibid.
Aurum expurgatissimum vigintiquinque catactorum vocatur 740
Vicesimarium quodnam fuerit dictum. ibid.
Aurum obriyzum quodnam sit & dicatur 739.740
Aurum vicesimarum vnde sic fuerit vocitatum 109
Auri certam quantitatem persoluebant vrbes quondam Popul. Roman. subiectæ, quo exercituum Ducibus aut Imperatoribus aureæ coronæ quas in triumpho gestarent parta victoria parabantur 726
Auri ad argentum quotuplex Platonis tempore fuerit proportio 250. 251
Auri pondo millia tria furatus è Capitolio Cæsar primo Consulatu tantundem æris inaurati, & sic adulterari reposuit Suetonio teste in vita illius. pag. 1042. 1043
Auro opibusque omnia passim cedunt. 421
Aureus veterib. Romanis erat centum nummorum seu assium libralium 759
Aurei nummi pondus non idem semper fuit, sed temporum successione variauit 973.974
Aurei apud Romanos veteres vsitati in militaribus præsertim stipendiis verus valor quisnam fuerit ex modernorum præcipue doctissimi Budæi supputatione vide pag. 759
Aureorum veterum valorem, pondus, vsumque eiusque cum nostro collationem. vide late pag. 973.974. & tribus seqq.
Aurea pompa quæ,& vnde sic dicta pag. 267.268
Auspicium pullarium tanquam superstitiosum aurea sacrosanctum tandè Romani repudiauere 22. 23
Auspicia secunda prosperi euentus quomodo pullarius Aurispex ex pullorum pastu superstitiose prædicebat. 21.22

B.

Babylonicarum Rosarum tanquam excellentis præstantiæ meminit Galenus libro illi attributo de Dynamidiis 1064
Bacchi imitatione seu Liberi patris in memoriam Cantharis potasse C. Marium post Cimbros feroces Germaniæ populos bello superatos Plinius memoriæ nostræ testatum reliquit 1010
Baccho attributum poculum bibitorium cantharum appellatum magnum fuisse opinandum quod à cantharo nauigii specie deducatur. 1010
Baiæ olim celeberrima Campaniæ vrbs aquarum celebritate & amœnitate famosa 294.295
Baiæ olim celeberrimæ vrbis tractus Campaniæ hodie penitus dirutæ ruinæ solum quænam cõspiciuntur. 296
Belatrones Festo sunt homines nihili & pretii plane nullius 1070
Hac voce & Itali moderni vocant homines nequam *Balatroni*. ibid.
Galli etiam dicunt *Belitrones* non bo-

næ frugis, & nihili faciendos viros. pag. ead.

Vaniloquos vocauit Diuus Hieronymus accommodate satis ibid.

Dictos Porphyrion Horatii interpres vult balatu & vaniloquentia ibidem

Baleares excellentissimi funditores, & funda bellicosi Plinii authoritate 71. 72

Ballíones apud Latinos non lenones à Plautino Ballione quod sensit Rhodiginus, sed tripudii magistros vera interpretatione dicendos authoris est sententia 1023 1024

Ballistea quid essent doctissimo Turnebo, quidve oculatissimo authori nostro vide. pag. 1023. 1024

Balnea, Thermæ, & Nymphæa, loca fuere lauationibus destinata, mundiriarum vel sanationis gratia, inter se tamen differentia 919. 920

Quamuis differentia sæpe confundatur. ibid.

Balteum, Brachiale, Cumacum, Fibulæ, Torques & similia instrumenti genera ad corporis ornatum sunt pertinentia Cumacum autem de quo hoc loco Pollio, dictum, quod illius ex oppido Cuma, vel Cumis Vrbe Lucaniæ sit vsus ad Romanos traductus. 1011. 1012

Barbæ & capilli depositionem, deditionis & subiectionis deiectionisque indicium aliquando extitisse ex historiæ lectione obseruatur. 259

Barbæ & crinium suarum quondam primitias Athenienses quum ex Ephebis excessissent Delphos deferebant. 698

Barbam & capillum deponere olim sanctioris cuiusdam deditionis erat indicium. 698

Barbam & capillos abrasos aliquando lætitiæ nonnunquam mæstitiæ priscis indicia fuisse. 256. 257

Barbam & capillos submittere in mœrore mos fuit olim Romanorum. pagin. 259

Barbam & comam nutrire seruis olim vetitum in signum seruitutis. 698

Barbam Hadrianus Cæsar nutriuit ad tegenda vulnera quæ illi in facie naturalia erant. 699.700

Barbā posuisse ad vulgaris amicitiæ arbitrium Vero Imperatori à Syris vitio datum. 698

Barbam veteribus tadendi causam videto. 698. & seq.

Barbas cur per rasuram deposuerint Romanorum Imperatores vsque ad Hadrianum Cæsarem. 699

Bardus à Nonio appellatur hæbes ingenio & stultus; sed Ammianus Bardos inter Gallos enumerat, quos fortia virorum facta heroicis composita versibus cum dulcibus lyræ modulis cantitare tradit. 208. 899

Bardo strenuus & Bellicosus cur à Zasio Iurisconsulto oppositus. 208

Barditus clamor vel cantus quis, 208

Bardocucullus erat habitus Gallorum Bardorum poetarum qui facta illustrium virorum heroica ad lyræ dulces modulos canebant. 899

Barritus quid, Barrire item & Barrus Latinis. 208

Basilisci, & Amphisbenæ serpentum descriptionem remissiue apud Plinium vide pag. 831

Basterna quod vehiculi, vel pilenti genus fuerit [antiquis; vndeque sic dictum; qui item Bastagiarii appellati. 803

Bathillus & Pylades nobiles Pantomimi; hic Comicus, ille Tragœdus. pagina. 436

Bellariorum quoddam genus Cic. Sporcellas appellauit. 781. 782

Belluata cur dicta stragula & tapetia. pagin. 75.76

Bellum primum Punicum quod Carthaginienses cum Romanis gessere quo anno conditę Vrbis inceperit. pagin. 502.503

Bellum indicturi populo alicui veteres Romani, Fecialem mittebant hastam ferentem ferratam, sanguineam, & præustam, eamque in finibus eiusdem populi statuebant. 605

Mos etiam hic Carthaginiensium erat. ead.

Bella deditione aduersariorum confecta ouatione talionabantur, denegato pe-

co penitus triumpho. 570
Bellatores magnos viros adnotatū inuocare hastam, & iurare per illam apud scriptores legi. 605
Bellenus Deus qui suā fuerit antiquis, & quæ Bellona Dea. 914
Belli erepam saltationem Pyrrhicam vocauit Sextus Pompeius 696. 697
Idem eam à Romulo institutam dicit. ibidem.
Et quare. ibid.
Benedici secundas, vel repetitas nuptias quare iura Canonica vetent. 1006
Beneficiarii milites quinam dicebantur pag. 458. & seq.
Qui item Beneficiarii, & beneficiati Canonico iure dicātur. ibid.
Berecynthiam Deam quam & Cybalē & Matrem Deum, & Phrygiam, & Pessinuntiam dicunt, à Monte Berecyntho Phrygiæ, vel vrbe sic dictā eiusdem Prouinciæ ita vocatam Seruius & Acron Porphyrionque Virgilii interpretes authoras sunt. 470. 471
Beroaldi error licet viri doctissimi ab authore indicatus. 585
Beticam quidam pro tota Hispnia accipiūt, propriè tamen accipiēdum pro Regno illo, quod Granata dicitur, à grano tinctorum cuius in eo copiosus est prouentus, ex quo pulchro colore lana tingitur. 1087. 1088
Huius incolæ, vt plurimum etiam nostro æuo Mauri sunt. Quamuis Ferdinandi & Elisabeth Hispaniarum Regū imperio, quorum auspicio debellati fuere Christianam fidem professi sint. ibid.
Bibaces & eorum præmia vide pagina 908. & seq.
Bigamus qui duas habuit vxores, vel viduam duxerit quare non possit ordinari & ad Dei ministeria promoueri. 1007. 1008
Bigami vt apud nos qui Christo nomina dedimus a Sacerdotio arcētur ita apud Ethnicos veteres, Flaminem & Flaminicam Dialē Monogamos esse oportebat. 1007
Birrum vestem sericam fuisse colligere licet ex Zonara & Balzamone qui σηρικὰ ὑφάσματα serica vestimēta interpretantur. 10069
Harum vestium fit mentio in Gaugrensi Consilio ibid.
Molle fuisse & delicatum Vestimentū hinc colligitur ibid.
Erat & nuptiale indumentum. ibid.
Vestem Romanam Birrū fuisse ex Græcorum authoritate tradit Cælius ibidem.
Atrebaticam vestem autem Birrum vocat quod apud eos populos præstātissimæ conficerentur. ibid.
Bisontes sunt boues Syluestres pagina. 828. 289
Bistonicem quadrupes animal coniectura ductus ex Ammiano, putat author: vel aues quasdam 828
Quamuis hoc loco aliter legendum existimet & fortassis non præter rationē vide ibid.
Bisturnices equos appellauit Vegetius male conformatos ibid.
Bisturnicia Camelos, seu dromedarios denotare hoc loco cur arbitretur acutissimus author. 540
Blattam ex qua purpureus præstantissimus color Tyrus excellentissimam promebat, vnde Sidonius in Panegyrico Pontus Castorea, Blattam Tyrus, Aera Corinthus. 1036
Blatteas tunicas purpureas interpretandum, à blatteis, scilicet vermiculis ex quibus floridissimis inficitur purpureus color. ibid.
Blaterones ex Aristophane descrbit Gellius, inquiens esse homines in verba prouectos, locutuleios, & linguales, hoc est, inconditè & inaniter loquentes pag. 1070
Blemi quales populi essent apud historiæ veteris scriptores, qua forma, quo sub Clymate constituti, à quo Imperatore subacti, vide pagina. 1058. 1059
Bohemiæ regis in Imperatoris Occidentalis Imperii præsidiis electione inter septem viros Principes Germaniæ electores prærogatiua authoritas videatur 884
Boletare Halieuticum non Voleta Halieuticum hoc Pollionis loco legendū contra quam voluit Egnatius concordi voto decernunt doctissimi viri Turneb. & author huius operis. pag. 1015. 1016
Hoc quidem ex ponderis immensitate

vas potius coquinatium quam mensale fuisse iudicat oculatissimus author. pag. seq.

Bona Dea, ab aliis Ops, ab aliis etiam Ida, ea erat, quam Cybelem & Matrem Deum appellauere antiqui. 472

Huius varia nomina vide pa. ead. & duabus antecedentibus

Bonę Deę sacra apud Romanos quondam in Domo Consulis tanquam pręcipuæ dignitatis magistratum gerentis fiebant 1029

Bona damnatorum & pecuniæ ad ærarium spectabant, vnde ærarios factos passim legimus 172

Bona relicta pro pauperibus mulierib. maritandis eur non possint distribui in maritandis viduis quantumuis pauperibus 1021

Bonorum suorum decoctores antiquitus probrosos fuisse, & infamia notatos ex Legibus Zenonis patet, pag. 1083

Bonosum bibacissimum fuisse scribit Vopiscus, qui quum à Probo Imperatore superatus laqueo vitam finiuisset, militaris iocus iactatus est, amphoram pendere, non hominem. 910

Bracmanes Indiæ populos fuisse, & inter hos sapientes seu Philosophos Plinius, & Strabo & alii multi tradidere 847.848

Sylnicolas hos tradit nuncupatos Strabo, quod in Syluis degerent syluestribus fructibus viuentes. ibidem.

De eorum moribus, ritibus, veneratione, viuendi vsu, vide multa ibidem.

Bifariam diuisi leguntur à Bardesane Babylonio, in Samanos, & Gymnosophistas ibid.

Breuiarium simpliciter acceptum opus concisum significat seu summarium 545.546

Græcis voce fœminini generis ἐπιτομὴ dicitur ibid.

Breuiarium, & Breues alii appellarunt inter ques Lampridius, alii nautaliter Breue, vt in Aureliano Vopiscus. ibidem.

Breuiarium cum additione rationū, summarium erat dati, & expensi, & idem quod Rationarium & Kalendarium. 545.546

Breuiarium Rationarium, & Kalendarium quidam Synonyma putant, quod tamen absolute prolatum non caret errore 543

Breuiarium rationum Vlpiano Iurisconsulto aliter Logarium appellatum 545.546

Breuiariæ rationes dictæ, idest in epitomen, & Compendium contractæ 545 546

Britannicus C. Imperatoris Caligulæ filius legitimus Imperii heres, & successor, fraude & crudelitate Neronis sublatus 633.734

Brumalia instituit Romulus quib. conuiuio publico excipiebatur Senatus, quum necessarium diceret ab Rege suo ali Senatum hyeme nullis obstrepentib. bellis 351

Brutii a Romanis post Hannibalis discessum superati, ignominiæ causa magistratib. in prouincias abeuntib, parere, & eisdem administrare seruorum vice iussi 185.186

Bruta exectis testiculis mansuetiora fiunt & quieteoria, quia semine destituuntur, vt in equis Cantherii, in Suibus Maiales, in Gallis Gallinaceis Capi, inter Arietes Veruex 1030

Buccellatum quid intelligendum apud Spartianum 1091.1092

Et de hoc Cœli Rhodigini error detectus ibid.

Authoris sententia panis est bis coctus cuius in bellis præsertim naualibus, vnde & nauticus panis appellatus magnus etiam hodie est vsus ibidem.

Dictus autem Buccellatus panis, eo quod in bucellas, & quasi tessellata frustra formetur ibid.

Hinc, Bucellarius talem panem conficiens, vel eius custodiæ præpositus qualem necesse Valentinianum Imperatorem refert Gregorius Turonensis quamuis ipsum a milite interfectum Paulus Diaconus scribat. ibidem.

Buccellariotum equitum meminit Turnebus ex Mauritio nescitur quo sen.

scriptore Græco ibid.
Buccellarii milites quinam dici possint authoris opinio videatur 1093
Buccellariorum Ducem obseruamus apud Zonaram ibid.
Buccellariorum etiam thema quid fuerit videatur ibid.
Bucellus quis sit pariter, ibid. videatur.
Buccellato pane non semper milites vsos colligitur ex Vopisco in Aureliano. ibid.
Tali pane vtebantur in expeditionibus Romani in quib. de annonæ defectu timebatur. ibid.
Bucolici milites erant Ægyptii pastoritiam vitam agentes ex loco, qui Bucolia dicebatur Turnebo. 891
Rusticos milites interpretatus est Cælius Rhodiginus ibid.
Vtraque sententia authoris calculo cōprobata laudatur. ibid.
Bucula diminutiuum à Boue est, parua scilicet bos, & tenella, vt à sue sucula deducitur 827
Sumitur & pro instrumēto Bucula cuius memini Vitruuius. ibid.
Budæi error detectus ab authore aut potius defectus in non exacta nominis pro debito vsurpati explicatione. 560
Bulgarorum Legislatoris cuiusdam de delatorib. lex æquissima videatur pagina 936
Bustum, quid proprie sit authoris opinione contra mentem aliorum 729
Bustuarius latro Marcellino dictus qui ex sepulchris furto spolia abstrahit 730
Bustari à busto, quod est sepulchro, gladiatores dicti fuere, qui ante mortuorum sepulchra pugnabant, & digladiabantur 730
Bustuariæ mulieres dictæ τυμβάδας minat Hesychius, quæ in mortuorum monumentis versantur p. ead. 730
Bustuarios vocauit Ammianus Marcellinus quos alii Vespilones, vel Sādapilarios vocant vile hominū genus mortuis cadauerib. feretro efferendis destinatum 735

C.

Cacozelos quid sit, quidue Cacozelia. pag. 527
Cacozelon erat Mecenas, & ob cacozeliam ab Augusto plurimum exagitabatur. 527
Cacozeliæ exemplum ex Senecæ traditione Mæcenatis vide ibid.
Cacozeliæ par vt inquit Gellius delictū videtur, verbis vti aut nimis obsoletis, exculsisque, aut insolentib. nouitatisque duræ & illepidæ 528. 529
C. Sergius Proconsul Prouinciam sortitā Tiberio Cæsare, prohibitus mortem sibiipsi consciuit 746. 747
Calamistrum crinalis est stilus seu acus quo excalefacto crines contorquentur 252
Calamistris inurere historiam est fucosis verbis componere, & exornare historiam translatiua dictionis forma 252
Calamistratus deriuatiuum est à Calamistro 252
Calceare mulas est earum pedes soleis ferreis munire 771. 772
Calceos mulleos fuisse calceamentorum genus quib. Albani Reges primum deinde Patritii Romani vsi sunt pag. 1040
Calcearium erat donatiuū, quod dabatur in coemēdis militum calceis. pag. 770
Calcearium, quod vocat Suetonius, id Tacitus Clauarium appellat. 771. 772
Caldium à caldo irrisorie dixerunt antiqui, 1099. 200
Calidum, & caldum an differant, & quodnam illorum vsus frequentioris apud antiquos 1098
Cales quod antiquis Gessoriacum in Marinis Galliæ Belgicæ populis insigne, & munitissimum Gallorum iuris oppidum nauale, vnde facilis in Angliam traiectus 156. 157
Caletes Galliæ populi alii sunt ab illis, qui in Morinis sunt vbi est portus Calesius hodie Cales; sunt namque Caletes in superiore Normandia vltra Rhotomagum ad ostiū Sequanę 654
Caligatos milites pro priuatis veteres accepisse, quod vili caliga induti esse, historica lectione clarescit 313
Gregarios etiam milites per caligatos intelligere licet, antea manipulares dictos.

dictos ibid.

Eratq; proprium gregariorum militum epitheton ibid.

Caligula Cæsar castrensi ioco id nomen quare nactus fuerit, 313

Calipodiis elatis, & magnæ molis vt elatiores appareant plerunque Venetiis mulieres præsertim nobiles frequentissime imo quotidie vtuntur, vel verius abutuntur. 1020

Calices allassontes fuisse Ægyptios vitreos Seruiano Consule Hadriano transmissos author existimat. 1061

Allassontes autem dicti fuere à composita dictione Græca nempe ἀλλοῖος, quod est varius, & diuersus, & participio ὄντες à verbo εἶμι idem existentes, quasi ve sicolore. ibid.

Calpurnius Bestia Consul cum P. Scipione Nasica pacem fecit flagitiosam cum Iugurta Numidarum Rege pecunia corruptus quam postea Senatus improbauit. 1004.1005

Calpurnia de qua hic Pollio quam vnitiram Sacerdotem vocauit Dialis erat Flamminica, vel Flammea. 442

Ditissima fuit, & nobilissima, vt quæ vniones Cleopatræ Ægyptiæ dicebatur habere, & lancem centum librarum argenti, in qua maiorum suorum expressa erat historia. ibid.

Calpurnia causidica insignis impudentiæ fuit, in foroque inusitatis latratibus tribunalia exercens, in causa fuit, vt mulieribus iudicandi munus interdiceretur. 1006

Calpurnia scita pepererunt cupiditates nimiæ auarorum magistratuum. pagina 702.703

Caluus Calui variam acceptionem, & quomodo hoc Suetonii loco capiatur vide 564.565 & seq.

Caluos libidinosos, & Veneri nimium addicto, & ideo vitiosos habitos, vel ex eo constat, quod Venerem caluam celebrabant Romani. 762

Causam caluitii nimium esse rei Venereæ vsum, multis & Medicorum & aliorum authorum testimoniis comprobatur. ibid.

Caluitiem inter corporis turpitudines numerari pulchra gradatione in Hexamero docet Diuus Ambrosius. 760.761

Caluitiem, qua atte Cæsar Dictator occultarit. 762

Qua item Otho Imperator 760.761

Camelus sitim in quatriduum tolerat impleturq; bibendi quum adest occasio in præteritum & futurum, ex Plinio. pag. 827

Camelasia erat munus alendorum Camelorum. 813.814

Camelarii, qui curam illorum habebāt. ibid.

Camelasium, quodnam esset genus tributi. 813.814

Campagum fuisse barbarum calciamenti genus interpretatur in Capitolino, Cœlius Rhodiginus. 917

Cruribus, vel tibiis obtegendis, & armādis erat aptissimum. ibid.

Campum Martium olim extra vrbem licet nunc in vrbe sit, fuisse, ex Liuio patet. 548.549

Campraulas interpretatus est Rhodiginus, qui flexibili tibiarum cantu vtūtur, rectius authoris sententia qui tibiis seu fistulis obliquis seu flexis concinunt, siquidem αὐλὸς Græcis tibia, vel fistula Latinis dicitur, & καμπτὸς flexibile significat. 1065

Candidam fasciam tam Romanis, quam exteris gentibus Regium insigne fuisse à Libero patre inuentum testatum reliquit Plinius. 981

Hinc Tigranem Arm. Regem cādidam fasciam insigne Regium ante Pompei pedes abiecisse veluti à dominatione se abdicantem testati sunt Dion, & Plutarchus. ibid.

Candidati communiori appellatione dicebantur antiquitus Magistratuum seu dignitatum petitores, eo quod veste candida postulationis tempore induebantur. 833.834

Quamuis non omnes candido amictu magistratum petentes vterentur. ibi.

Quare autem alba veste postulantes vterentur docet Plinius remissiue. ibi. pag. seq. 835

Magistratus autem quomodo peterent Cice. docet late in Orat. pro Plantio. ibidem.

Candidati quoque dicebantur, qui roga alba Tyrones die Tyrocinii induebantur. ibid.

Candidatu Principum dicebantur quos prin-

principes populo in magistratus petitione commendabant. ibid.
Quamuis Vlpianus candidatos principis appellet, qui epistolis siue orationibus principis in senatu legendis vacabant; quos & Quæstores candidatos principis nominat. ibid.
Candidati fidei apud D. Hieronymum Catechumeni appellantur. ibid.
Candidati Imperatorum erant milites in bello fortes, & strenui, insignesq;, qui in pugna Imperatorem circuibant, & propugnabant candida veste induti & exornati. ibid. ead. pag. 835
Candidatorum ambitus lege Iulia coerciti, pag. 702.703
Canephoræ Athenienses virgines, quænam, & cur ita dictæ. 267.268
Canephoræ Palladis Atticæ ministræ virgines. 502.503
Canibus à locis & nationibus indita passim nomina vulgatissimū est. Ab insula Melita Meliteos canes dictos; à Laconia Laconicos, & sic de cæteris, vide pag. 863
Canes Parippos dixere antiqui, eo quod velocitate currentes equos sequantur, vel præuertant potius, & equino cursu sint velociores. 864.865
Caninia lex quæ Furia, vel Fusia dicta fuit, de seruorum numero manumittendorum testamento lata fuit, cuius Imperio sancita. 1050
Cantharus erat poculum Baccho attributum magnum, à Canthαro nauigii specie sic denominatum. 1010
Cantherios Gallicos viliores dixit Plautus in Aulularia. 1030
Cantherium rei rusticæ scriptores pedamentum seu hastam, cui vites innituntur, vocauere. 1030
Cantheriolum ab hoc diminutiuum est. ibid.
Cantheria Vitruuius vocauit ligna, quę in tectis ab Italis *Canteri* vulgo dicuntur. ibid.
Cantherium hoc loco Vopisci significat equum castratum, qui integris, quos vere equos vocamus, minus est generosus, cum exectus equus magis sit ignauus, pag. ead. 1030
Cantherini hordei, hoc est, alendis equis conuenientis, meminit Plinius. 1030
Cappadoces insidos admodum Romanis attestatur Suidas. 725
Capitis diminutio triplex apud Iurisconsultos. 54.55
Capite censos quis primus inter milites scripserit difficillimis Reipublicæ temporibus. 37
Capite nudo incedere antiquis Romanis, an tecto mos fuerit, vide pag. 1078.1079. & paginis duab. seqq.
Capillos & barbam priscos modo in lætitiæ, modo in mœstitiæ indicium abrasisse, & sacris & profanis literis comprobatur. 256.257
Capitolinus collis cur ita vocatus. 237
Quæ in eo erant antiquitus Templa. ibid.
Capua cum antea Colonia esset Romanorum, in Præfecturam redacta fuit tanquam vrbs ipsis inimica. 402.403
Capys Capuæ Campaniæ vrbis fertilissimæ conditor. 280.281
Varii varia in hoc censuere. ibid.
Capys Capuæ conditoris meminere Dictys Cretensis & Dares Phrygius. 280.281
Alii Romulum ipsius conditorem faciunt a Proaui nomine, Anchise patre. ibid.
Nonnulli à campestri agro sic vocatam tradidere. ibid.
Carraginem facere quid significet. 997
Diuersas diuersorum vide sententias. ibid.
Carmeli Dei oraculum consultum à Vespasiano quid ei portenderit. 195
Carmeli montis fit mentio frequens in sacris literis, illumq; Deo fuisse locum gratissimum constat. 195
Carmeli montis Deus consultus à Vespasiano verus Deus fuit, qui sine fine viuit & regnat. ibid.
Huic Deo æterno in monte illo Carmeli Hebræi sacrificiū offerebant. ibid.
Carmelos montes esse duos, author est D. Hieronymus, & quinam illi, quoue loco siti. ibid.
Caroli Langii error ab authore detectus. 394
Carolus Sigon. insignis erroris, aut potius falsitatis ab authore modeste tamen notatur. 118.119
Carpentum erat vehiculi genus Romanis præsertim Matronis conuehendis

dis dicatum. 817.818
Quamuis non solũ fuerit matronarum, sed etiam principum virorum. ibid.
Iudicum etiam erat & magistratuum Carpentorum vsus familiaris. ibid.
Tandem commune omnibus fuisse ex hoc Ammiani loco coniicere licet. 819
Erat autem vehiculi genus velox, vnde Carpento peruolare aliquo. ibid.
Castrum antiquis dicebatur oppidum, loco altissimo situm, quasi casa alta, à quo castellum, siue quod ibi castrabatur licentia habitantium, ne passim vagarentur. 151
Castellum non solum paruum castrum significat, sed & in acie propugnaculum in procinctu portarum ex asseribus confectum, quo hostium aditus prohibebatur. ibid.
Castellum etiam est in aquęductibus aquarum receptaculum. ibid.
His qui præerant, Castellarii dicti, sicut Castellani, qui Castellis. ibid.
Castellani à castello dicti, Castellorum incolæ. ibid.
Castellatim dissipari milites est per castella disiungi & diuidi. ibid.
Cataeriani libri qui sint, quidve significet, ex triplici Græca dictione composita hæc vocula, vide ex authoris nostri interpretatione. 1077
Catacriani etiam libri interpretari possunt, quod contra vsum sint: Catachresis enim idem significat quod abusio, seu contra vsum. 1078.1079
Catamidate an consimile sit, quod Latinis traducere, vt adnotauit Budęus. 1083
Catamidiari vocabulo Græco vsus est Spartianus pro eo, quod est deridere, & ludibrio habere. ibid.
Catamiti pueri dicuntur probrosi, qui pudorem vendunt, & corpora prostituunt. ibid.
Sic Ganymedes Iouis concubinus Catamitus ab antiquis vocatus fuit. ibid.
Catelli quodnam telorum fuerint genus. 80
Quid authori. ibid.
Catillus diminutiuum, Catini disci genus mensis inferri solitum. 80
Cato libertati publicæ deditissimus tyrannidem aut Monarchiam habuit exosam. 330
Cato non solum bellis ciuilibus, sed & multi alii sibi manus intulere. ibid.
Cato Censorius Quæstor è Cypro septem millia talenta asportauit. 364.365
Cato idem excelse laudatur à Seneca, adeo quidem, vt dicat eum tam necessarium, Reip. fuisse nasci, quam Scipionem, quorum alter cum hostibus, alter cum moribus bellum gessit. ibid.
Cato Tusculanus & Cicero Arpinas ius integrum ciuitatis Romanæ adepti sunt, relicto patrio solo, & in censum Romanorum ciuium relati. 410
Catonis Censorii responsum prudens factum sciscitanti, cur inter tot patritios more Romano statuas in atrio, & fumosas maiorum imagines collocatas non haberet, vide pag. 331
Catone hoc contenti simus ambigue interpretatum, vide pag. 385.386
Catones duo Censorius vnus, alter Vticensis ambo celeberrimi viri, & municipes, & quare sic appellati, vel potius cognominati. 385.386
Catonium vel Catoniacum pro molestia & inferno vsurpatum. 387
Caueum & Scyphum vasa ad bibendum sunt parata, quibus vsos colligimus primarios viros antiquitus. 1010
Erat autem Caueum multę capacitatis, authoris opinione. ibid.
Causa Iurisconsultis generalius nomen est lite, causa enim criminalia & ciuilia continentur, litis vero appellatione, ciuiles tantum actiones comprehenduntur. 791.792
Vnde causam à lite distinxere Imperatores in l. causas. 22. 23. C. de transact. & Pontifices in c. forum. ext. de verbor. signif. in antiq. 793
Causam præstare quid sit apud Iurisconsultos, cum inter cætera significata iis causa sit pro conditione, vide pag. 1081.1082
Causarii milites erant, qui senecta, vel valetudine aduersa, aliove vitio corporis aut mentis militia soluebantur. 1075.1076
Horum Liuius meminit inquiens Tertius

tius exercitus ex causariis seniori-busq;. ibid.
Causaria missio militaris quaenam diceretur, & quare concedebatur. 446
Et ab ea Causarii milites dicebantur. ibid.
Causariae liberalitates apud Spartianum dicebantur scilicet liberalitates, quae ex causa fierent & prouenirent, principis animum iusta causa mouente. 1075.1076
Causarie aduerbio, in eodem significatu vius est Martianus. ibid.
Et Causare, pro causam adferre, Cicer. pro Rabir. ibid.
Causari etiam est causam dicere vel defendere. ibid.
Caere vrbs praeclara Hetruriae fuit religionis eximio cultu memorabilis veteribus, oraculis & fontibus insignis. 30
Ab hac Caerimoniae denotatae Festi authoritate. ibid.
Ad hanc Gallis Capitolium obsidentibus sacra Romanorum transuecta. ibid.
Ceritum in tabulas referri, quid, & vnde deductum. 30
Caesar affinitate noua contracta cum Pomponio, collocata illi Iulia filia in vxorem, cum in Senatu primum sententiam à Crasso rogare soleret, hoc in actu postea praelatum semper voluit Pompeium. 885.886
Caesar dictator sine Comitiis primus Imperator omni populi Romani authoritate in se translata, primus etiam se & P.Seruilium Isauricum consulem designauit. 968.969
Caesaris astus in Repub. occupanda in P.R. animorum conciliatione vt plurimum consistebat. 227
Caesaris nimia potentia & ambitio immodica à Suetonio taxata. 217.218
Caesaris studium dictatoris, vt generosos ex tyronibus milites faceret, hos lanistis exercendos tradebat. 224.225
Caesarem absolute in historiis nominatum Iulium dictatorem intelligimus. 238.239
Caesarem Bithyniae Reginae pellicem dixit Suetonius, quod cum eo Nicomedem Regem rem habuisse crederetur. 773
Caesares vel Imperatores quinam suas ipsorum vitas libris conscriptis posteritati consecrarunt. 524.525
Caesarea Africae vrbs quo loco sita. pag. 725
Caesareae vrbes quamplures in Octauiani Augusti gratiam certatim à populis aedificatae. 723.724
Caenidem Antoniae libertam, & à manu dilectam quondam sibi reuocauit in contubernium, habuitq; eam Vespasianus pene iustae vxoris loco. 773
Censores ciues sic notabant, vt qui plebeius esset in Caeritum, tabulas referretur, & aerarius fieret. 35.36
Censores Romani, quos nota aliqua afficiebant, triplici poena plectere solebant, & qua. 38.39
Censorum authoritas & potestas in notatos à se, & poenae. 997
Censorum vel dictatorum munus erat Senatum legendi. 67.68
Censorinos Calphurnios & Pisones in vna & eadem familia fuisse praesens locus Pollionis, inditio est. 1003
Censuram Liuius appellauit quinquennalem, per quinq; annos perdurantem, cum alii magistratus annui essent. 100
Census ab antiquis non solum imponebatur bonis, sed etiam personis. 35.36
Census capitis cuiusuis solui solitus apud Romanos creditur fuisse denarius ex Euangelica lectione. 37
Census Equester vigente Repub. quadringentorum erat Sesterniorum.
Censum agere peculiare verbum historicis, est capita recensere, & patrimonii seu substantiae suae valorem profiteri. 35.36
Censum Senatorium Augustus Caesar tertia parte pluris ampliauit, ita vt triginta millium esset aureorum. 420
Hunc etiam Senatorium Censum iuuit Tiberius Caesar, egentissimosque Senatores loco cedere coegit. 421
Iuuit & eundem Censum Vespasianus Caesar, ita vt Senatoribus plenum censum

censum non habentibus auctarium liberaliter contulerit. ibid.
Censum Equestrem fuisse olim quadringentorũ, id est, decem millium aureorum, remissiue docet author. 420
Centones sunt panni lanei cirros habentes, è quibus lectorum fiunt præcipue cooperimenta, quibus inuoluuntur nautæ, & alii viles pauperesque homines, Venetis vulgo *Schauine* dicuntur. 899
Centenarii dicebantur Iurisconsultis, qui in Centena dignitate, de qua passim in Codice Theodosiano gradum in Schola agentium in rebus tenebant. 938.939
Variam huius dictionis acceptionem vide ibi, & pag. seq.
Centenaria vasa quænam, & cur ita dicta, cuiusve vsus essent. 938.939
Quid item millenaria vasa Catoni, Columellæ, & Palladio. ibid.
Centenaria vasa putat author salua aliorum sententia vasa ingentia, & magna. 940
Centenariæ cœnæ quænam essent, & dicerentur apud antiquos. ibid.
Centurio dictus, quod centum præesset militibus. 129
Centurionum erat munus castigandi milites vite, non virga. 125
Centurias non explere, quid apud Liuium, pag. 63. & duab. seqq.
Quid item Tribus non explere. ibid. pag. 63.44
Centuriatus Mulus dicebatur, quod singulis centuriis ad onera ferenda assignatus esset. 1025
Centurionatum agere, quid sit ex Tacito. 131.132
Eius & centuriatus differentia. ibid.
Cerauniæ, quæ gemmæ erant species, nouis luxurians semper inuentis Heliogabalus lentibus miscebat, vt aurum pisis. 944
Cereri Libero Liberæq; matri scilicet filio & filiæ, ædes votiuas fecisse Aulum Posthumium dictatorem authores sunt Halicarnass. & Tacit. 52
Cerui quid essent in re bellica Iulii Cęsaris, docent de bello Gallico commentarii. 109
Quare sic appellati, ibid.
Ceratis tabulis more suo veteres Romani scribebant, quas pugillares vocabant. 284.285
Ceratis tabulis scribendi antiquissimus mos fuit, quæ & codicilli & pugiles plurali numero vocabantur. 234.235
Cereis accensis Romani non tam in funebri pompa vtebantur, quam in aliis pompis plausibilibus & triumphis. 540
Ceruleus color, id est, Marinus, Venerus etiam cur fuerit appellatus. 314.315
Cetra scuti genus quoddam erat, quo quondam Hispani armabantur, vnde milites cetrati dicti. 899
Cetratæ autem vestes erant, quæ excetrato panno laneo serico, vel aureo confectæ essent. ibid.
Chamulci erant, vt inquit Pollux, machinæ quædam & instrumenta, quibus naues trahebantur; verum quales essent, non tradit. 815
Authori acutissimo, quid sit chamulcum, vide ibid.
Charondæ Sibaritis lex lata in nouercarum superinductores, qualis. 121
Cheimistis, quos & Statuarios dicit Constantinus Imperator, pœnam statuit capitalem, qui vt ipsæ dicit maiorinam pecuniam, non minus criminose, quam crebre separato argento ab ære purgabant. 1042.1043
Cheraulas à voce Græca χεὶρ deductam arbitratur author, quod Latinis tripudium & chorum significat, vt esset tibiæ seu musici instrumenti genus, quod spiritu sufflato tripudia excitaret. 1066
Vide ibi notatum Turnebum.
Chlamys Dardanica mantuelis Pollioui hic nil aliud erat, quam quod vulgo Itali vocant *mantellum*. 1021
Chlamydes Limbatas vocant author in extremitatibus limbis exornatas. 1017
Chlamydes vestes militares fuisse, ex Capitolino constat, qui chlamydes castrenses vocat. 900.901
Hinc Plautus ad ornatum militis dicit opus esse Chlamyde, Machera, & Petaso. ibid.
Pollux etiam inter apparatus militares enu-

enumerat Chlamydes. ibid.
Quamuis & Regum indumentum fuisse purpuream Chlamydem legamus. ibid.
Chlamydem à Numa Romanorum Rege antiquitus repertam, Suidas author est. ibid.
Inter puellaria etiam vestimenta Chlamys recensetur à Vlpiano. ibid.
Chlamydis etiam vsus præterquam, quod à Catone puellis tributus fuit, etiam adultis fœminis concessus. pag. ead. 511.512
Choragus quis dicatur, & vnde id nomen deductum. 476.477
Choraules monumentarii, quinam dicantur. 735
Chorus Diuo Hieronymo Musici instrumenti genus. 476.477
Christianis autem clericorum psallentium conuentus. ibid.
Sic & à Iuristis accipitur. ibid.
Chorodectis quis à Suida appellatus fuerit. 476.477
Chrestologus pertinax Imperator (vt Capitolinus testatur) vocatus fuit, quod bene loqueretur, maleq; faceret, blandusq; esset verbis, re non item. 674.675
Chrestum per contumeliam homines impios Redemptorem nostrum æterni patris æternum filium appellare solitos, Tertullianus & Lactantius docent. 674.675
Christus Saluator noster sub Imperio Tiberii passus est. 164.& seq.
Phœnicis vnicæ auis typum repræsentat. ibid.
Vide ibi pulchram similitudinem, & proprietatum cum Phœnice ex Diuo Ambrosio, & Christo coaceruationem.
Christum Saluatorem nunquam Romę fuisse ex eo patet, quod istius rei nulla apud sacros profanosq; authores extet attestatio. 674.675
Christo impulsore Iudæos Romæ tumultum Claudii Imperio excitasse, quomodo intelligendum. 674.675
Chrisocolla, & Minio pauimenta Amphiteatri, in quo gladiatorium spectaculum exhibebatur principum luxu, & prodigalitate aliquando sternebatur. 602
Chrysurgici quinam dicti Budæo. 28.29
Ciceronis in Antonium exprobratio, qua eum decoctionis nota voluit inustum agnosci. 400
Ciceronis in Liberium Equitem Romanum nouo gradu à Cæsare, cuius nimium egerat ornatum, contemptus, & iocus. 398.399
Salsaq; eiusdem Liberi in Ciceronem retalionatio. ibid.
Cineia lex de donis & muneribus lata populum vectigalem, & stipendiarium Senatui tutata est. 702.703
Cineia & Titia lex differunt, quamuis vtraque eadem de causa lata fuerit. 704
Circi maximi apud Romanos veteres ornamenta. 86
Cirratas vestes militares Lampridius in Alexandro vocauit Chlamydes hirtas, hoc est, villosas & pilosas, seu setosas. 900.901
Circumpedes Latinis sunt cursores, vulgo dicti *Staffieri, ouero Palafrenieri.* 725
Cistiferi apud veteres contemptui, vt vilis homines sortis habiti apud Martialem. 502.503
Ciuium Romanorum prærogatiua ne inconsulto populo flagris cæsi necarentur. 404
Et ibi eorundem varia priuilegia videto per totam.
Ciuitatis Romanæ ius diuersis prærogatiuis constabat; & non omnibus ciuitate donatis eædem erant conditiones. 402.403
Et quænam ciuium fuerint Romanorum, & ciuitatis ius habentium prærogatiuæ & immunitates. ibid. & pag. seq.
Ciuitatem dari à Romanis aliud erat à concessione Iuris Latii, seu Latinitatis. 407
Ciuitatem Romanam, vt quis exterus plene assequeretur, quidnam requirebatur. 408.409
Ciuitatem Romanam vsurpantes in campo Esquilino, qui quidem in vrbe erat, Claudius Cæsar securi percussit. 678
Ciuitate Romana Liuius dum profert absolute gentem aliquam donatam, & ius suffragandi, vel suffragia ferendi ci-

di eidem concessum asserere pro more habet: cum multis gentibus ciuitatis ius donatum sine suffragandi iure fuerit. 19.20
Clades insignis Romanis ab Annibale illata apud Trebiam fluuium Galliæ togatæ, seu Cisalpinæ prope Placentiam. 572
Clamor ingens castrorum cur in bellicis congressibus vsurpari solitus. 209
Clarigationem varie à variis acceptam, vide pag.17.&18.
Decretales Epistolæ Pignerationem vocarunt. ead.pag.18
Authoris opinio & authorum dissidentium eiusdem concilium. ibid.
Calepini detectus error, qui Clarigationem belli denuntiationem erronee interpretatus est, vt & clarigare bellum indicere. ibid.
Clarissimi, qui fuerint appellati, quive illustres, spectabiles, magnifici, vide pag. 1031.1032
Clarissimatus item, quæ fuerit dignitas. ibid.
Clarissimatus tradendi formulam habemus a Cassiodoro. ibid.
Classis communissima significatione licet multitudinem nauium denotet, nonnunquam tamen pro vna sola naui accipitur. 585
Accipitur & aliquando pro terrestri exercitu: sic Hydorus & Seruius, illud Virgilii classibus hic locus exponunt. pag.ead.& seq.
Classis præcincta hinc dicebatur antiquis exercitus confestim pugnaturus; & classis clypeata exercitus Festo; sic Liuio militum ordines classes dictæ. ibid.
Classiarii milites quinam dicti fuerint. 200
Hi Suetonio & Hircio ita appellari Tacito classici vocati fuere. ibid.
Classici oratores erant primæ classis scriptores Gellio & classici testes Festo primæ authoritatis homines, qui signandis testamentis adhibebantur. 586.587
Clauo vestis genere nobili nec lato, nec angusto vsus fuit Octauius, sed medio modo se habenti, vt vtriq; ordini Senatorio scilicet, & Equestri placeret, quorum ille latoclauo induebatur, hic angustum clauum vestiebat. 384
Clauarius Suetonii pater fuit appellatus, eo quod præfectus fuerit Clauario donatiuo Imperatorio inter milites dispartiendo. 771.772
Clauularem currum vocabant antiqui, vt opinatur author iter aliquot nauibus conficiendum. 1072.1073
Cleopatræ generosum factum voluntaria morte sibi ascita, ne in triumphū ludibrio spectatoribus futura duceretur. 708
Coactilia quænam essent vestimentorum genera, & ex qua materia confecta. 896.897
Coctilia ligna erant idem, quod exiccata. 898
Codex, quam varie accipiatur, quidve hoc loco per Codicem intelligendum. 987
Codicillus à Codice deducitur, & est vsus eius plurali numero frequens Iurisconsultis. ibid.
Codicilli sic definiuntur à Iurisprudentibus; quod sunt testari vel intestati voluntas minus solemnis. ibid.
Est tamen varia dictionis codicilli acceptio. 988
Codicillares magistratus appellat Cœlius Rhodiginus dignitates nomine tantum datas, re vero minime, id est, quæ carent effectu; sed quam apposite videant docti, inquit author. ibid.
Codonophori erant tintinnabula, in funerum pompa gestantes doct. Budæo, quos & Anteambulones atratos, seu ferales præcones vocat. 735
Cœlius Rhodiginus & Equarius ab authore erroris notati 940
Cœlii Rhodigini laus, ab authore decantata, & ipsius tamen lapsus indicatus. 852
Cœlii Rhodigini error detectus ab authore. pag.539.& 919 920
Coercere varia acceptio Grammaticorum & Iuristarum. 431.432
Pro animaduersione acceptum variarum est specierum; alia enim capitalis est coercitio; alia modica; alia lenis. ibid.
Coercitio nō solum pecuniaria animaduersio, sed etiam in corpus est castigatio.

gatio. 437.438

Cœna recta quænam fuerit Romanis veteribus. 492

Quibus huiusmodi cœnæ exhiberentur, & a quo. ibid.

Eadem a Nerone intermissa aut abolita, à Vespasiano reintegrata, recte à priscis Romanis ignobilioribus dabatur. 493.494

Cœna popularis, item quænam iisdem dicta, quibusq; dari solita. ibid. pag. ead. 492

Cœna præterea lauta, quæ dicta, quæve dapsilis, & vtrum idem sint, an discrepent. ibid.

Cœnam rectam dictam, quod erecti sedentes, non in lectis decumbentes cœnarent, lectis & probatis testibus comprobatur. 496

Cœnis domesticis excepti in lectis decumbebant prostrati: principum autem cœnis admissi Senatores, magnatesq; recte sedentes mensæ accumbebant. 493.494

Hinc rectæ cœnæ dictæ antiquis. ibid.

Cœnas seruis suis ponere solitas Martio mense veterum Romanorum matronas, vt Saturnalibus seruis Dominos, illas, vt honore promptius obsequium prouocarent, hos, quasi gratiam rependerent perfecti laboris, Solinus author est. ibid.

Collegia opificum primus Romæ Numa Pompil. Rex instituit; & quęnam illa. 808. & seq.

Videri potest Cuiacius lib. 7. obseruat. cap. 42. ibid.

Colles septem in vrbe Romana: præcipuum autem eorum Capitolinum Saturnium primum appellatum est vulgatissimum. 237

Coloniæ olim Romanorum, vt certam pensionem annuam populo penderent, fuit constitutum. 413

Iliensibus tamen, vel Troianis quasi Romanæ gentis authoribus Tributa in perpetuum remisit Claudius Imp. ibid.

Coloniæ quot numero fuerint Syllæ dictatoris ætate, quæ non pleno iure ciuitatem Romanam haberent. 405 406

Colores proprie album & nigrum soli dicuntur: cæteri vero medii ex horum participatione & mixtura. 1036

Colores vestes dicebantur, vel tunicæ cuiusuis alterius coloris præter purpureum, Turnebo. 1036

Colossus Rhodius maxime celebratus Soli dicatus Charetis Lyndii Lysippi discipuli opera fabrefactus, quantæ molis fuerit. 930.931

Colossos plures celeberrimos recenset Plinius. ibid.

Colossos vocarunt antiqui, & vocamus nos statuas maiores giganteas. 929

Zenodorus ex ære Colosseam Neronis statuam, vel imaginem fabrefecit. ibid.

Colossus statuas omnibus Imperatoribus in foro D. Neruæ collocasse Alexandrum Seuerum Imp. Lampridius testatur. 930.931

Colossica onera Budæo metaphorice dicta, quæ magnæ molis sunt. ibid.

Collum obstringere, vel obtorquere, pro vim inferre. 14

Torquere iuta est eadem peruertere, illisq; vim inferre. ibid.

Collybus Græcis Nummus est, authoritate Cœlii Rhodigini. 290

Collybum, doctissimus Budæus interpretatur, esse id detrimentum pecuniæ, quod in ratiociniis permutandarum pecuniarum, vel ad exteras nationes exportandarum fit, vulgo *Cambio* dicunt. 289

Collybista Argentarius, Mensarius, Nummularius, Trapezita authoritate Equando sunt sinonyma. 278.279

Coma reuerenda est in Senibus, veneranda in Sacerdotibus, terribilis in bellatoribus, decora in adolescentibus, compta in mulieribus, dulcis in pueris: tolle arboris comam, arbor ingrata est: tolle humani capitis capillum, tota pulchritudo flaccescit.

Comæ primitias virgines olim cum matrimoniũ iniissent, Deabus consecrabant. 698

Comas nutrire antiquis, præsertim nobilibus Francorum mos fuit. 250

Commeatus dicebatur licentia sese absentandi ab vrbe, & Italia excedendi, & redeundi intra certum tempus Senatoribus concedi solita ab ipso Senatu. 651.652

Erat

Erat & Comeatus precipue militaris, licentia à Ducibus seu Tribunis in exercitu militibus dari sueta. ibid.
Comeatus varia acceptio. 589.590 591
Commentarium condidisse Aristotelem, author est Porphyrius, cui titulus Peplum, in quo Ducum descripsit genealogiam, & nauium numerum ad Troiam profectarum. 1003
Commentaria Latini libros dixere, in quibus non fuse lateq; res, sed tantum quasi per capita describerentur. 204
Commentarios non dici apud Classicos authores explanationes in aliquem probatum scriptorem, sed commentationes. 205.206
Commentarienses dicti, qui principis commentaria scribebant. 205.206
Qui item in castris militum munia, excubias, commeatusq;, & alia huiusmodi in commentarios referebant. ibid.
Apud Iuristas vero, qui ita vocentur, vide ibid.
Commentatio passim Ciceroni meditatio est ibid.
Cometa terrificum sydus Plinio, dirum Æthiopibus & Ægypti populis. 684
Cometas Græcis nobis cincinnatas vocitatas magnarum ferunt calamitatum prænuntias. 684. & pag. seq. per tot.
Cometas semper malum portendere Astrologorum est opinio, & qua de causa. 685.686
Paruæ durationis esse Aristotelis testimonio comprobatur. 687
Comitia Consularia dicta, quibus consules creabantur, quod fiebat Comitiis centuriatis. 138
Ea primo per vrbis præfectum habita, deinde per consules haberi solita, etiam nonnunquam ab Interrege interregni tempore habebantur. ibid.
Habebantur & aliquando per Dictatorem. 139.140
Ne desint, qui per Prætores habita asserant aliquando. ibid.
Postremo ius illud ad se Imperatores cæteri Cæsaris exemplo Dictatoris transtulere. ibid.
Comitia habenda edicto publico indicebantur, & quare. 968.969
Comitiorum edictum promulgare consulum erat. ibid.
Comitialis morbus ob id dictus, ita fuit, (quem Epilepticum vocamus) quod Comitia dissoluerentur, si quis iis coadunatis ab hoc morbo inuasus corruisset. 355
Committere, & Commissiones, quam varie accipiantur. 377. & trib. pag. seqq.
Comœdi soccis vtentes humiles repræsentant Tragœdi cothurnis induti turgidos, vtpote cum principibus agentes & claros. 857
Commoratio & commorari ad tempus dicuntur, habitatio & habitare ad perpetuitatem referuntur, quamuis sæpe confundantur. 227
Compendio verbo lucrum, quæstum, & vtilitatem significari iuris interpretes docent. 888.889
Compendio quod lucrum, vtilitatem, & quæstum indicat, opponitur dispendium. ibid.
Comperendini dies appellabantur, quibus vadimonium dicere, & vadare, iudiciaq; addicere licebat. 859
Comperendinata res significat iudicium in diem tertium constitutum. ibid.
Comperendino autem est de die in diem protrahere, seu differre. ibid.
Comperendinari causam quid sit, vide ibid.
Sumitur Comperendinari pro qualibet quantumuis longa iudiciali dilatione. ibid.
Comperendinatio magis propter accusatorem, quam defensorem instituta eur fuerit. ibid.
Comoactum licet proprie, & vt plurimum pro coagmentato & composito obseruetur, hoc tamen Suetonius loco sumitur pro eo, quod est pacto conuentum & firmatum. 219
Compitalitia sacra erant, quæ Diis Laribus seu Geniis fiebant. 328
His serui nō ingenui adhibebantur sacrificantes, & qua de causa. ibid.
Et hoc seculo nostro apud Romanos sunt in vsu. ibid.
Initium sumpsere regnante Tarquinio Prisco, Plinio authore. ibid.

Conci-

Conciliabulum à foro male distinctum fuit à Carolo Sigonio. 90
Conciliabula quæ proprie dicantur, & quid sint. 62.& 63
A vico, municipio, colonia, castello, oppido, præfectura separari & distingui, docet Paulus Iurisconsultus lib. 4. sentent. tit. 6. 90
In Conciliabulis istis olim ius dicebatur. ibid. & pag. seq.
Sunt & Conciliabula frequentes hominum conuentus aliquando. ibid.
Condirio sponsaliorum apud Iurisconsultos & nuptiarum coniunctionem & Veneris vsum significat. 891
Hinc in sponsalium renuntiatione hac formula antiqui vtebantur: Conditione tua non vtar. ibid.
Eodem sensu legitur pariter, Emissarios habebat Heliogabalus Imperator, qui sibi bene nasatos perquirerent, eosq; ad aulam perducerent, vt eorum conditionibus frui posset. ibid. pag. ead.
Conditionis verbum in bonam & in malam partem accipi solet. 891
Videaris exempla vtriusque apud eundem Suetonium. ibid.
Confarreatio nuptialis cæremonia sic à farre sacris adhibito dicebatur antiquis. 155
Confarreatione apud priscos initæ nuptiæ indissolubiles erant. 156.157
Confarreatis parentibus orti, quibus priuilegiis fruebantur. ibid.
Confiscatio quæ nunc dicitur, olim Sectio Latinis appellabatur. 172
Conradi Lycosthenis error ab authore detectus. 304.305
Consecutarii dicti, qui ex vna erant Scutariorum schola. 851
Consectare idem, quod Deo dicare. 217.218
Consistorium à consisto formatum est, non suum quidem verbum, vel saltem infrequens, quum raro apud antiquos obseruetur, elegans tamen diebus nostris vocabulum pro loco scilicet, in quo patres cum summo Pontifice consultandi gratia consistunt. 811
Consistoriani etiam quinam dicantur. ibid.
Consistorialia beneficia, quænam dicantur. ibid. pag. seq.
Consistoriales aduocati qui etiam sint, vide ibid.
Consistoriales patroni quales hodie sunt Cardinales. ibid.
Consistorianos Comites antiqui dicebant, qui tranquillitati principis prospiciebant. 812
Ex his iudicium aulicum olim constari solitum, ex Iurisconsultorum traditionibus patet. ibid.
Constantini Imperatoris lex de crucis supplicio suis temporibus frequentissimo in Saluatoris nostri venerationem non exercendo. 204
Consulares, & Prætoriæ prouinciæ non semper ab ipsis Consulibus & Prætoribus actu administrabantur: sed eorum vice alii viri Consulares ad prouinciam administrandam mittebantur. 359
Consulate Imperium & Prætorium in prouincia licet summum esset, Proconsulare tamen maius erat Proprætorio. 358
Consus gentilium Deus consiliorum dictus, quod salutaria consilia suggereret. 851
Ab hoc Deo festa Consualia dicta fuere, in quorum celebratione Sabinæ raptæ à Romanis fuere. ibid.
Contentus deriuatum à contendo, significat idem quod intensum. 566
Connubiorum causa magnum olim apud Romanos fuit Patribus conscriptis cum plebe certamen. 84.85
Conuiuantium mos antiquorum erat præ reliquis sortiri quempiam, qui conuiuantibus præsidens nomina daret, id est, leges, quæ nomina vocabantur, nisi forte nomi legendum sit, quod leges Græcis significat, vide pag. 902
Conuiuarum numerum incipere oportet à Gratiis, & progredi vsq; ad Musas, quid sit. 495
Corinna Musica Lyrica tanta clarum eruditione, vt Thebis cum Pindaro carminibus certans quinquies victrix fuerit renuntiata. 299
Cornelia lege quondam apud Romanos cautum fuit, eum, qui in aurum vitii quid addiderit, quive argenteos nummos adulterinos conflauerit,

rit, falsi teneri. 1042.1043
Corniculum militaris ornamenti genus quale, in ambiguo est. in fine. 22.23.& 24
Cornicularius miles quisnam fuerit appellatus, ibid. & 17. ex Sigonio. & ibi per totam, & pag. 25.26.
Cornicines à cornu dicti 1.2
Corollarium communi significatione, quid Varroni dicatur 428.429
Pecuniarium corollarium quidnam dixerit Cic. in Verrem ibid. & seq.
Aliquando accipitur pro corollis. vt ibidem ead. p. 430
Non raro pro supernumeratio positum obseruatur apud Plinium ibid.
Symbolicos pro postica, uel pręposterа Venere accepit Apuleius. ibid.
Coronæ aureæ dari solitę in Conuiuiis Romanis Imperatoribus honoris gratia à Regibus sociis & amicis author est Tacitus in Annalibus. 726
Coronæ triumphales antiquitus aureę principio dabantur postea ex auro fieri cæptæ. 726
Corybantes, qui & Galli dicti, Cybeles Deę Sacerdotes, per furorē motu capitis comam rotantes vlulatu olim futura prędicere suetos Seruius testatur. pag. 470.471.
Cotis dissectæ miraculo plena si non falsa ab augure Antio Nauio facta Romulo instante relatio 95.96
Couinum vehiculi falcati est genus, quo Britanni in prœliis uti consueuere. 210
Vnde Couinarium aliqui deductum putant Couini rectorem seu aurigā, ibidem.
Rectius author Couinariū putat militem ex Couino pugnantem. ibid.
Cremutius Cordus iniustis accusationibus petitus sibi mortem cibi abstinentia nimia consciuit 159
Crepi quare fuerint dicti Veteribus Luperci 275
Crepos Lupercos dicebant à crepitu plagarum quas infligebant obuiis. 638.639
Creta inuentrix Ensis, Galeę & cum armis saltandi moris 696.697
Cretensium consuetudinem refert Carystius in commentariis historicis in sacris seu festis Hermeis dictis, vt conuiuantibus seruis Inseruirent, & ministrarent 633.
Cretēsiū festa Mercurialia quænā erant quaque de causa celebrari solita. 633
Crines in deditionis & subiectionis signum virgines Deo se vouentes detondere solent, quod fecerūt Priscilla & Aquila de quibus Actorum Apostolicorum cap. 22.26. 260.261
Crocota vestis muliebris genus de qua Cic. lib. de Aruspic. respons. 618
Infectores vestium Crocelarii in Aulularia à Plauto appellati ibid
Crocutæ animalia erant fera ex cane, lupaque concepta, omnia dentibus frangentia, protinusq; deuorata ventre conficientia 875
Vnde aduecta, cuius coloris & figuræ, quando primum in spectaculis, & à quo exhibita ibid.
Plinii de earum ortu sententiam vide ibidem.
Crucis patibulum seruile supplicium à Tacito fuit appellatum 201.202
Quamuis aliquando crucis supplicio homines liberi, & summi viri fuerint perempti, vt Polycrates Samiorum Tyrannus, Bomilcar Pœnorum Dux & de multis aliis 203
Crucis suppliciū, & mors eo acerbiora, & duriora, quod diutius, & diutius cruciabant, & omnes crucifixi longa morte necabantur 204
Crudelitas Tiberii Cęsaris in Asinium Gallum Consularem virum senem inedia mori cogentem 162
Causę autem illius crudelitatis in virū alioquin magnę authoritatis, & sanguinis varie enumerantur, ibidem. pag. seq. & 163
Prima fuisse dicitur odii ipsius Tiberii in Gallum causa, quod Asinius Gallus Vispaniam Agrippę filiam alias Tiberio coniunctam, at non in eius iniuriam quum eam iam dimisisset Tiberius, duxisset vxorē ibid.
Altera fuit quod nimis libero vsus fuerit Tiberio de Reipubl. administratione sibi tradita nescio quid dicente, sermone quod sinistre tulisse fertur Cęsar. ibid
Tertia odii causa fuisse perhibetur quod Gallo obiecerit Tiberius Polli

onis Asinii patris retentam quasi quandam ferociā, nixam vt dicebat Imperii affectati suspicione. ibid.
Tacitus & aliā subiunxit odii causam quam videro ibid.
Cuculli Bardiaci erāt capitis tegmina, vel saltem vestis genus, cui cucullus in superiore parte inecteretur, vnde & Monachi hodie eadem ratione cucullati appellantur 898
Quales autem essent cuculli Bardiaci & cur sic dicti fuerint, vndeque deriuati, vide ibid. & pag. seq.
Cucullati moriones, stulti & parui qui Principibus hodie in deliciis sunt ut plurimum incedunt ibid
Cucullis vsus Bardos Gallorum Philosophos Lyristas tradidere Strabo, & Diodor. Siculus. ibid.
Cucullia villosa duo nō Cucutia apud Pollionem legendum bene animaduertit Turneb., vt diminutiuū à Cucullati 1021
Cucullati quare Poetę esse finguntur, vt in imaginibus pictis Petrarchę, & Dantis videre est 899
Cuppa seu, vt alii rectius scribūt Cupa species est quędam Nauis Hesychio. 914.
Est & vas quoddam Neuio potatorium, ibidem
Dolium pręterea vinarium in quo vina deferuntur. ibid.
Cupis naues in mari sustinentur quum ipsarum latera resarciuntur ibid.
Harum meminit Cęsar in Commentariis, dum in hæc verba prorumpit, Cupas teda, ac pice refertas incedūt. 915.916.
Cupedia dicebantur lautiores cibi, cupiditas quoq; lautorum ciborum cupedia Ciceroni vocatur. 956
Huius diminutiuum est cupedula, ibid.
Hinc Cupes qui lautiores cibos frequentat. ibid.
Cupedinarium forum erat apud Romanum, & à quo sic appellatum ibidem.
Cupedinarius absolute pro rerū esculentarum venditore accipitur. 956
Cupediarius autem & Cupediarius idē significār, ambo à Cupedia deriuari: Nisi per Cupediariū interpretemur eum, qui lautiores dapes excogitaret ibidem.
Cupediperas iudices vocat Budęus Cupediis inhiantes, qui scilicet mūeribus esculentorū, & poculentorū lautiorum ad iudicia ferenda incitantur 956.
Curatores operum publicorū quinam, quod eorum munus, à quo apud Romanos Octauio imperante constituti ad quęnam se suosq; heredes obligabant. 367.368
Hi aliquando Curatores Reipubl. æ dicti à Iurisperitis, fuisseq; municipalem Magistratum ex Decurionibus creatum. 369
Curiam, Palatium, Regiam, & forum iudiciale, & in castris pretorium Gręci vna voce ἀρχεῖον complectuntur. 1048 1049.
Curiales Flamines quinam fuerint. vid. 354
Cursus publicus aut fiscalis quisnam diceretur. 1071
Cursus publici varia interpretatio & acceptio videatur 1071. & seq.
Cursum non solum de itinere terrestri dici, sed etiam de nauigiis facto. vide 1072.1073. in fine.
Cursores quinam olim, qui hodierna tempestate. 796
Cursoribus pedestribus vsos priscos Imperatores docet Ælius Spartian. in Ælio Vero. 725
Horum seruitiis crudeliter Nero abutebatur ibid.
Currum trahere prouerbiali locutione dicitur qui in re aliqua enixe laborat. 743.744.
Cybeles Dea quare frequenter Phrygia, & Pessinuntia dicta: Frequentiori tamen nomine Cybele à Cybelo Phrygiæ monte fuit appellata. 470. 471.
Cycladem vestem fuisse auratam ex hoc loco dignoscimus, & pariter ex Propertio, muliebrem autem fuisse tradit Seruius. 981. & seq
Vtebantur autem ea præcipuè mulieres principes bid.
Cuius fuerit figurę orbicularis scilicet. ibidem.
Caligula, & ea usus est quem ob id carpit historicus. ibid.
Zenobia pariter Regina ibid.

Cyclopas gigantea fuisse statura omnes scriptores consentiunt, eosq; Siculam inhabitasse oram pleriq; tradidere. 994 995
Quamuis contrarium sentiat Turnebus, eos non Insulanos, sed continentis habitatores fuisse affirmans. ibid.
Vno fuisse oculo omnes consentiunt, licet de origine sedibusq; discrepent. 996
Æris & ferri primos fuisse inuentores, fabulatur antiquitas. ibid.
His & oppidorum munitio attributa. ibid.
Et fabricam turrium ipsis Aristoteles adscripsit. ibid.
Cyclopea interpretandum actiones Cyclopibus conuenientes, quas lusere Apenarii Galieni iussu miranda quædam & stupenda repræsentantes. 996
Cymbros Germaniæ populos olim fuisse, omnibus in confesso est, quales autem fuerint, & quomodo nostro seculo vocentur, non parua est inter auctores varietas & controuersia. 306
Hodie Cymbrorum nomine complectuntur Dani, Holsatii, Daci, Selandi. ibid.
Cymbrica victoria adepta C. Marium cantharis potasse, refert Plinius, idq; Liberi Patris exemplo. 1010
Cymbricum bellum à C. Mario difficilimo Reipub. tempore confectum capitecensis, etiam præter morem militiæ adscriptis. 37
Cynœdi Deæ Cybeles erant sacri, & in eiusdem sacris interuenire soliti erant iuuenes molles, pueri fœminæ luxuriantes & puellæ. 472
Cynegirus Atheniensis tantæ fuit in nauali prælio pertinaciæ, vt nauem hostium dextra iniecta vi retinuerit, eaq; amputata iniecerit sinistram, quam & ipsam, cum amisisset, mordicus nauem arripuit. 262
Cyzicenos, quod nonnullos ciues Romanos in seditione flagris cæsos necassent, Octauianus Augustus in seruitutem redegit. 404

D.

DAmalion erat iuuenca, à dictione Græca δάμαλις. 966
Dare, à quo datio deriuatur, apud Iurisconsultos proprie accipitur, quum dominii translationem significat. 54 55
Vnde apud eosdem frequenti vsu receptum dare in solutum. ibid.
Daphnis fuit Antiochiæ suburbanum, quod octoginta stadiorum ambitu claudebatur, teste Strabone, amœnissimum nemus & delitiosum complectens. 1097
Hinc Daphnicis moribus agere deductum locutione prouerbiali pro eo, quod est in delitiis viuere. ibid.
Daphne etiam fuit munimentum, prope quod castrametatus est Valens Imperator, authoritate Ammiani Marcellini. ibid.
Daphnem suam quid appellarit Imperator Constantinus vera coniectura authoris contra Ortelium, vide ibid. & pag. seq.
Decembrem Vestæ sacrum dixit Plutarchus, Saturno autem Macrobius. 637
Decempeda quid, quidve decempedator. 311. 312
Decemuiri, qui apud priscos Rom. qua de causa creari; quanto tempore magistratum gerebant; quot eorum species; quando desiere. 364. 365
Decennalia ludi publici fuere, & quare ita dicti. 993. & seq.
Qui eos instituerit. 994. 995
Decimatio & fustuarium duo præcipua seditiosorum militum apud veteres militatis disciplinæ obseruantissimos supplicia. 8. 9
Decimarum nomine quid apud Suetonium in Caligula cap. 37. intelligendum. 609. & seq.
Decumani decimæ Legionis milites præstantissimi etiam ab ipso Cæsare Dictatore habiti, portæ castrorum Decumanæ nomen dedere. 713
Decumani milites quinam dicti Suetonio. 263
Decumanos seu Decimanos milites, & Decimam Legionem principem locũ apud Cæsare n, tanquam maximæ strenuitatis habuisse, ipse Cæsar in Comment. bell. Gall. author est. 264. 265

Decu-

Decuria quid sit, quid item Decuriones. 337
Decuriæ Iudicum Augusti tempore quatuor fuere, quibus Quintam Caius Caligula adiecit, sextam petentibus Galba denegauit. 338.339
Diuersis nominibus discretæ fuerunt, cum aliæ essent Tribunorum æris; Selectorum aliç; nonnullç iudicum. ibid.
Decoctores bonorum suorum antiquitus probrosos fuisse, & infamia notatos, patet ex legibus Solonis. 1083
Decoctores bonorum suæ authoritatis vocat Spartianus, qui sui iuris essent. 1083
Est autem homo sui iuris vel suç authoritatis, qui alteri non paret, nec in aliena potestate est. ibid
Decoctoribus in theatro Roscia lege locus ludibrii causa à priscis quondam Romanis assignatus. 400
Decolorare verbũ apud probatos Scriptores semper in malam partem acceptum reperitur. 289
Decreta fauore & gratia elicita Iurisconsultis ambitiosa dicta fuere. 199
Dedititii Liberti, quinam erant veteribus, & cur ita vocitati. 416
Qui item Latini Iuniani, & quare sic appellati. ibid.
Deiocem Medorum Regem vituperatum legimus, quod neminem admitteret, sed per internuntios cuncta transigeret. 865
Deiugo idem, quod secerno & separo, cum denegationem inducat, & iugo idem quod coniungo sit. 207
Delator ne quis esset priuatus, & ne fine aduocato fisci vlla delatio fieret, lege Constantinus Imp. cauit. 936
Delatorum præmia Nero Imp. ad quartam bonorum damnatorum, Suetonio teste, redegit. 934.935
Eos autem omnes vna die occidi iussit antea multum ipsis fauens Tiberius Imperator. ibid.
Pertinax autem vrbe exegit, & vbi inuenirentur, puniri imperauit. ibid.
Ab aliis multis Impp. male etiam habitos fuisse, vide pag. seq. 936
Delegare nomen apud Iurisc. idem est, quod assignare debitorem alium, qui pro te soluat. 769
Delicatos prisci pro dedicatis & Diis sacratis vsurparunt aliquando. 767.768
Denarius argenteus antiquitus apud Romanos decem assibus æreis permutabatur. 127.128
Augusti licet temporibus decem & sex asses valuerit. ibid.
Depositum pecuniarium in templo Delii solebant facere Athenienses; Annibal in templo Dianæ; Alexander Magnus in Cilicia apud Solem in Delubro. 784.785
Depositum vero milites faciebant eorum, quæ supra quotidianum vsum, & necessarium victum superfluebant ad signa in castris militaria. ibid.
Deposito in reddendo fides inuiolabiliter seruanda est. 784.785
Idq; sacris paginis, & ciuilibus legibus est sancitum. ibid.
Depositum autem quando non reddendum ipsi, qui deposuit, vide ibid.
Depositum, quod alicui custodiendi causa datũ est, inter cætera verbi deponere significata reperitur Iurisc. visitatum. ibid.
Depositum pecuniarũ facere solebant veteres Romani in templo Pacis. ibid.
Depositum fieri in æde sacra, sæpe Iurisconsulti iubent. ibid.
Moris fuisse id facere Hebræis Machabæorum libri testantur. ibid.
Deprecationis definitio qualis apud Cic. ad Heren. 575.576
Designatores inter Libitinarios quinam essent olim apud Romanos. 733 734
Hodie magistri cæremoniarum vocantur Budæo. ibid.
Desultorem Græcis μεταβάτην dictum, hoc est, transitiuum seu transmutatiuum, eo quod de vno equo in aliũ se transferat, asserit Turnebus. 230
à Desultore, per translationem Desultorium, dicitur pro instabili, & in alium facile commeanti. 230
Desultores, & Desultorii equi, quinam in Circensibus ludis dicerentur. 228.229
Vnde sic dicti. ibid. in fine.
Dei Opt. Max. summa elucet omnipotentia, qui ex ore Taciti & Suetonii

 acerri-

acerrimorum alioquin Hebraicæ, & Christianæ Religionis subsannatorum, & irrisorum, & gentilium aliorum suam gloriam & honorem inuitis ipsis & caligine ignorantiæ perstrictis mentis oculis elicere potuerit. 196
Deos miniatos vocabat Varro simulachra eorum antiqua consuetudine minio depicta. 661
Dialis Flamen exercitum armatum extra pomerium videre non poterat. 1007.1008
Diana dicta à superstitiosa Gentilitate Tauropolon, & Taurica, eiusdemque sacrificia Tauropolia nuncupata. 49
Diana Viarum Dea putata ab antiquis. 695
Dibaphum purpra bis tincta, qua vtebantur Magistratus principes gerentes 221.222
Dictatori Romanorum quare equo vti non concederetur. 385.386
Didaci Couarr. Budæi, & aliorum quorundam preclarissimorum virorum in re nummaria errores. 250.251
Dido secundas nuptias apud Virgilium quare culpam vocauerit. 1006
Dies aliquando vt sumitur pro tempore indeterminato, ita & hora aliquando capitur pro die. 452.453
Diem in epistolis prescribere, vt antiquis usitatum ita & nostris temporibus vulgatum est quod, datam vulgo appellamus. 452.453
Dies in iudiciis quondam non solum, sed & horæ Accusatori & Reo orandi constituebantur assignabanturque. 454
Dies quinam veteribus dicerentur Fasti, qui item nefasti. 334
Dies sanguinis, quinam erat antiquis, & quare ita appellaretur. 1010
Dies sigillarii, qui nam essent veteribus Romanis quove fine instituti, & vnde ita dicti. 634.635
Dies rebus agendis litibusque disceptandis quot numero olim instituerit Augustus Cæsar. 337
Dies istos Iudiciarios vocauit Capitolinus, Tacitus Negotiosos appellauit. ibidem.
Diurnũ militare stipendium erat olim Denarius valoris assium decẽ 610.611
Diæta est ædificium, vel membrum domus cœnationem, & cubiculum habens. 957.958
Sic alibi Lampridius in Alexandro tradit eum struxisse Diętas quas Mammeas vocauit. ibid.
Strabo ab Antonio post Actiacam cladem Alexandriæ Regiam constructã tradit, quã Timonium nuncupauit, quod Timoniam solitariamque uitam propter perpessam cladem esset acturus. ibid.
Et Lucullus Diętam ædificauit Apollinis nomine celebrem. ibid.
Dignitatũ species ordine, & pręeminẽtia constituunt Iurisconsulti varii varias multiplici digladiatione 1031 1032
Dii magni quot potissimum Romanis veteribus essent, & quib. nominibus appellati. 303
Sexus vtriusque erant mares, & fœminæ. ibid.
Supernumerarium addidit Herodotus Herculem. ibid.
Cur autem θεοὶ μεγάλοι vocitati fuerint docuit in Saturnalibus suis Macrobius. ibid.
Hos, & Penates dictos author est Seruius, quod Vrbi, & Latio præsiderẽt.
Diis antiquitas Patris nomen tanquam diuinitatis plenum, Deabus Matris, ut passim obseruamus, attribuit. 1009
Dimicandi præcepta, & plagas euitandi & infetendi nobilissimus apud Romanos P. Rutilius Consul primus dedit. 224.225
Diocmitæ milites erant semiermes, vel leuis armaturæ, qui ad fugientes persequendos ipsa leuitate habiles erãt Turnebo. 893.894
Author fuisse putat dictos semiermes quod scilicet solis armis ad offensionem paratis essent instructi, nullis vero ad defensionem facientibus munirentur. ibid.
Diuersi erant hi à Dimachis de quibus Q. Curtius de gestis Alex. quos alii eosdem cum Diocmitis statuere, quia illi grauis erant armaturæ, hi Diocmitæ semiermes. ibid.
Diogenes Cynicus cognominatus vestimentarii filius, Synopæus fuit am-

bo cum deprehensi essent de ciuili moneta æs adulterasse exilio damnati sunt. 1044
Diribitoris officium exercentes probro non carebant. 649
Diribitores quinam essent Romanis, 647.648
Quid item Diribitorium ibid. & p. seq. Varias vide opiniones, & authoris sententiam ibid. & p. 649
Diribitorium autem apud Romanos prope Septa erat constitutum, vbi cõuenire solebat populus ad Comitia habenda. 649
Diribitores, & diuisores an idem fuerint, 649
Dirimachii orientalis Monachi indigna nex qui lapidibus à populo obrutus expirauit quod, Gladiatorium munus, vt cruentum detestans populo vt Lanistas vrbe pelleret, persuadere fuerit conatus. ...
Discus vas latum fuit ad importandas mensæ carnes aptum. 1014
Discophorus D. Hieronymo dictus Habacuch qui Danieli prandium in lacum leonum apportauit. 1014
Dispensatoris nomen à dispenso deductum est Dispensatio etiam pro munere dispensatoris apud Cic. inuenitur. 465
Dispensatores vocauere antiqui qui pecunias Domini dispensabant quiq; impendia, & expensa rationibus notabant, & necessaria inter familiam distribuebant. 463.464
Dispensatores etiã dicebantur qui pecunias Principum curant thesaurique administrationem gerunt. ead. 465
Hi qui familiæ rationes dispensabant erant ex numero seruorum. ibid.
Aliqui ordinarii erãt, aliqui vero extraordinarii, & quinam illi. ibid.
Et quidem istis dispensatoribus quãuis seruis, præsertim vero extraordinariis, ingens peculium erat, & munus istud non contemnendæ vtilitatis, & prouentus erat, ibid & pag seq.
Doctores artium liberalium & Medicinæ professores præcipui mũeris loco pleno iure Ciuitate Romana Cæsar Dictator munifice admodum donauit. 413
Documentum pro exemplo sumptum à Salustio, & Cicer. p. 187
Doga quid sit, quid item Dogarius. 1037
Et quomodo differat a Cuppis 1038 1039
Doleare vinum quodnam sit, & dicatur, 1037
Huius Cicero meminit in Bruto. ibid.
Dolearis vini vendendi legem Cato in lib. de re rustica exponit. ibid.
Idem Cato vinum doleare vino pendenti opponit, hoc est vuis nondum vindemiatis collectis. ibid.
Dolones quænam bellica tela Varroni & Beroaldo. 57.58
Quid item Hesychio Dolones. ibid.
A Liuio quomodo loco citato ab authore accepti. ibid.
Nausum item vela sunt. 59
Dominus dictus quasi qui domui præest, & eidem dominatur. 454
Domini nomen soli Deo Opti. Max. conuenit, sacrarum testimonio literarum. 454
Domini nomine solebant veteres aliquem honoris gratia salutare. 454
Dominum pro marito apud Iurisc õsul. accipi manifestum est. 86
Dominum & Deum quod se appellari voluerit Domitianus Imperator nimium elatus magnum in se pop. Romani odium concitauit. p. 454
Et tamen alii Imperatores multi se orbis, & vrbis Dominos appellari passi sunt. ibid.
Dominum se appellari cur edicto promulgato vetuerit Augustus. 454
Quod & fecisse Alexand. Seuerum Lampridius testatur. ibid.
Domini patresfamilias antiquitus, vt contumelia seruorum tolleretur dicti fuere 454
Dominos, & Dominas Deos Deasque antiquitas vocabat. 454
Ideo edicto Augustus Cæsar cauit abhorrens Domini appellationem ne Dominus appellaretur. ibid.
Domitius Nero Tyranni Neronis pater Lepidam sororem incestuoso stupro violauit, 167
Eadem Lepida Neronis iussu medicorũ opera interempta. ibid. & seq.
Domus sacrosancta Ciceroni dicta, in

qua tutum esset omnibus refugium, vt inde eripi non possent. 43
Donatiuum militibus ad Imperium promoti exhibere solebant. 932
Draconem seu Dracunculum vulgo Mantuanis vocatum, olus vini appetentiam excitans, illudq; sapidissimum reddens, aliud est ab eo, quod Dracontion hic Ammianus Marcellinus vocat, vtpote cuius qualitas venenata esui omnino inepta est. 836. 837
Dromicus quis sit, quis item palestricus, quisve Pliticus, quis praeterea pancratiasticus, quis tandem Pentathlus, vide pag. 439
Ducenarii procuratores quinam Romanis veteribus fuerint olim. 668. 669
Ductus aquarum aliqui tubos, aliqui euripos vocant. 846
Duplares armaturæ quænam, quæ item simplares. 7
Duplicarii dicti Romanis veteribus, quibus ob virtutem duplicia dabantur cibaria. ibid.
Duplicarii, aut dupliciarii, vel duplarii milites quinam olim. ibid.
Druidæ qui qualesq; essent Gallis, & Britannis Cæsar lib. 6. belli Gallici, & Ammian. Marcellin. docuerunt. pag. 176.
Quodnam illorum munus, qui cultus, quæve sacrificia, quanta illorum veneratio, vbi sedem præcipuam habeant in Galliis, vnde ortum duxerint, & multa memorabilia vide ibi, & duab. pag. seqq.
Druidarum cauponatrix mulier Diocletiano adhuc gregario militi existenti Imperii habenas regendas vaticinata est. 178. 179
Druides à militia vacuos dixit Cæsar, quamuis pugnæ aliquando dicantur interesse, ibid. 177
Druidas consulens Adrianus Imperator sciscitando, vtrum apud posteros suos Imperium esset remansurum, quid responsi vice tulerit ab iisdem. 178. 179
De Druidibus scripsere multa Diodorus Siculus, Strabo, & Laertius. 753
Drungi qui sint, quidve Drungarii. 1060
Dynastæ quinam dicti, & cur singulariter non reperiatur apud Classicos scriptores. 374
Dynastas quos Græci vocant, Latini potestates apposite appellant. 374
Dypsas serpentis genus morsu suo sitim maximam inducendo perimit. 831
Eius descriptionem & figuram ex Sostrato vide. ibid.

E.

Egnatius, Oldendorpius, & Spiegelius erroris admissi, ab authore notantur. 896. 897
Edulitas quid sit, contra sententiam Pratei & Duareni authoris opinio. 966
Electrum auri genus, in quo quinta argenti portio inerat, Alexandro Seuero Cæsari vsitatum. 741. 742
Electri triplex reperitur species: primum, gummi est omnibus notissimum, præsertim septentrionalibus Borussis, vel Prutenis: secundum, metallicum: tertium, naturale, id est, à natura ita generatum, quod est præstantissimum, & argento præualet, non tamen auro. 945
Ex tertii generis electro nummi parabantur, electri dicti. ibid.
Eloquium pedestre dicitur aliquibus simplex humileq; orationis genus. Aliis soluta oratio appellatur, & accommodate magis, fultis Quinctiliani authoritate.
Emansorem e fugitiuo tempus discernit, vt effractorem vel furem diurnum à nocturno. 50. 51
Emissarii à tyrannis inuenti sunt, quibus omnia nosse necesse est, Plutarcho authore. 938
Emissarii dicti, quod ad inquirendum extra mitterentur, vnde & mandatores dicti. ibid.
Hinc optime Sueton. mandatores, & delarores coniunxit. ibid.
Iurisconsultis etiam mandator dicitur, qui mandat alicui, & instruit eum ad accusationem. ibid.
Emissarios apud Ciceronem interpretatur Asconius Pædianus, conciliatores furtorum atque internuntios stuprorum. 933
Quamuis amplior sit vocis huius significatio, authoris sententia. ib. p. seq.

Emissa-

Emissitios quoque hos aliquando appellatos constat ibid.
Varias significationes huius vocis emissarium vide ibid. & pag. seq.
Emissarios etiam pessimum hominum genus & e Republica minime esse docet Tacitus & perniciosissimum vocari 934.935
Horum opere in immensum auctas fuisse opes Tiberii Cæsaris tradit Dion. pag. ead.
Verum quum sæpe hos ob leue, vel simulatum, confictumque crimen, ira, odio, vel pretio, proborum mores falso criminari, & eorum vitam & patrimonium in discrimen adduci multoties obseruatum esset, sublati omnino e Republica fuere. Quia & Tiberius ipse illis tantum tribueret omnes vna die occidi iussit ibidem.
Ensem & Galeam ac cum armis saltandi morem Creta inuenit 696. 697
Enuptio quidnam sit & qua de causa Hispalæ à Patribus concessa 84.85
Epaminundas Thebanus an sparo trãsfixus occubuerit 56
Eiusdem generosa mors heroico dicto concomitata ibid.
Elepticus morbus Comitialis dictus quod Comitia dissoluerentur si quis in iis Epileptico morbo corruisset pagina. 355
Epilepticus morbus sacer apud Medicos vocatus id est execrandus 5.6
Epistolæ eruentæ quænam dicebantur Tacito, pag. 148
Epulum populo Romano quinam quoue tempore dederint 351
Epulæ literatæ quęnam dictæ apud Plutarchum. pag. 820
Epulæ publicæ quare apud Romanos & quando parabantur 348
Epulæ publicæ Romanis veteribus exhiberi solitæ, non ob id publicæ dicebantur, quod in propatulo fierent, sed etiam quod publicis pararentur impensis. pag. 351
Epulis in publicis discumbendi integrum esse voluit ius Cæsar Augustus Senatoribus iis qui se sponte à Senatu abdicassent 351
Epulis publicis discumbere solitos Senatores ex Romuli instituto author est Cœlius Rhodig. 351
Epulones quinam apud Romanos veteres: quod eorum munus; Quot numero instituti primum: Quibus viris id munus concedi solitum 349. 350
Epulari in sacris ædibus veteres solebant Romani idque sacrificio peracto hostiarum extis, & carnibus sacrificabilibus varii authores tradidere 267.268
Vnde Iouis Epulum de quo Liuius ibidem
Epulandi publice ius etiam exauthoratis Senatoribus ab Augusto relictum pag. 492
Quem publice Epulandi morem, & exhibendi Senatoribus conuiuium Romulus primum instituit ibidem.
Equuleum apud antiquos tormenti genus erat, sed quale, non plane constat pag. 842
Equus saginarius opinione authoris dictus à sagina, quod scilicet equis suis carne implendis, & saginandis milites equites scilicet studerent, vt fortiores & pulchriores haberent in vsum belli, & præsertim pugnæ, & prælii tempore. pag. 1025
Equi saginarii meminit Lampridius, & ita hic legendum contra Turnebum, & Cælium non sagimarii author cõfirmat. pag. 1025
Equi publici in quem vsum fuerint instituti. pag. 1071
Equi veredales dicebantur quibus antiqui in causa Principis vtebantur ex Cassiodoro. pag. 1072.1073
Equorum nimie celebratorum, curatorum, adamatorumque ad superstitionem vsque & stoliditatem, ab Imperatoribus quibusdam & Regibus varia vide exempla. ibid. & seq. 630
Equis dispositis cursitare quod veteres, & quidem eleganter dicebant moderni Italiæ populi vulgate dicunt *correre la posta*. pag. 1071
Equos ex publica pecunia, & emptos, & alios Equitibus olim Romanis assignatos quibus militando vterentur clare constat ex Liuii historiis. 359. & seq.

 Nil

Hi equi à Censorib. notæ causæ aliquãdo equitib. adimebãtur. ib.388.389
Vide ibid. exempla.
Et præcipue post Cannensem pugnam iis Censores equos ademere qui Remp. deseruisse Italiaque excessisse velle dicebantur. ibid.
Nonnunquam tamen Equitibus permissum in præmium, vt sponte equũ publicum redderent. ibid.
Sic aliquando ob grauem ætatem vel corporis labem aliquam, Equiti sine nota remittendi equum publicũ venia dabatur. ibid.
Equites qui decem stipendia fecissent Republica veteri subsistente, non vlterius vt mererentur, cogi poterant. 309.
Equites singulares quinam apud priscos dicerentur, & quare sic appellati fuerint. 230
Item Augustales, & cur sic dicti 231.232.
Equitum numero adscripti, vel inter Equites censi quum primum ad septimum decimũ annum peruenissent, militare cogebantur, & si non fecissent inter ærarios referebãtur & seq. 110
Ergastula quidnam fuerint ex Beroaldi sententia 567
Quid item Sabellico licet vterq; erronee senserit ibid.
Quid præterea Ergastulanus. ib. 568.569
Ergastula seruorũ, & libertorũ sustulit Adrianus Imperat. 568.569
Non solum carceres sed & serui iis detenti Ergastula appellati ibid.
Erix mons Siciliæ memorabilis ob Veneris Ericinæ delubrum in ipsa radice constructum ab Erice Veneris filio & Æneæ fratre 160.161
Error detectus ab authore Isidori Alex. ab Alexandro; Zasii & Beroaldi qui legem Papiam, Poppeam, Papeam, Pompeiam appellarunt 147
Euripis vino plenis nauales Circenses exhibuit. Heliogabalus imperat. 948
Euocati milites quinam dicerentur antiquis 456.457. & seq.
Et Euocare Deos quid esse veterib. ibid. 456.457
Quibusue conceptis verbis hæc euocatio fieri consueta ibid.
Εὔζωρος Græcis dictus non qui bonã zonam habet, sed qui strenuus & fortis est 311.312
Exauthorare erat insignia militaria detrahere, & militari facultate abdicare 446
Excalciari nomen vilissimum vt olim erat ita & hodie est, ideo ignominia notabantur qui excalceati procedere iubebantur 855.856
Excaldare & excaldationes vt minus Latinas voces reiiciendas putat author 1098
Excetra Hydra Lernea est appellata 73
Venenatus erat anguis Diui Hieronymi testimonio ibid.
Executores Reipublicæ Romanæ stante libertate, pœnarum capitis erant Lictores; sub Imperatorib. autem Carnifices 794.795
Exodia in arte poetica Aristoteli sunt quæ præter argumentum fabulis inferuntur 857
Sic olim Græcarum fabularum actioni Satyra interponi solebat ibid.
Exercebantur hæc Exodia aliquando à Mimis ibid.
Alii & rectius Exodia ab exitu dicta opinantur ibid.
Sic in Sacris Exodi libri est historia quo exitus Iudæorum ex Ægypto perscribitur ibid.
Extrarius ab innominato, vt vox minus Latina notata, maxime tamen Latinam comprobat oculatissimus author. 770
Extrarius autem dicitur qui extra focũ iusque nostrum ac Sacramentum est. ibid.
Differt ab extero, externo, & extraneo; vt ibid. videndum
Extrariam litem legimus apud Lucretium. ibid.
Extrarium pro non domestico & non ex eadem familia prognato apud Terentium habemus in Phormione ibid.
Sic extraria vis apud Iurisconsultos. ibidem.
Exulem ignominiose vocabat Senecam Agrippina Neronis mater, odio eiusdem implacabili contabescens. 170. 171

FABA-

F.

Fabataria erant permagna vasa quidem, sed qualia ambiguum. 941
Fabulæ Togatę vocabantur quæ Romanorum more scribebantur, sicuti Palliatæ, quæ iuxta Græcorum morē, quibus gestandi pallium ita peculiare fuit, sicut Romanis induendi togam. 434.435
Fabulas passim Græcos quascunque saltare solitos tradit author remissiue. 696.697
Facellares, quid sint composita ex Græca dictione authori. 941
Factio licet aliquando honestum esset vocabulum, modo vero arma, & seditionem significat. 584
Hinc factiones non nisi malas semper fuisse Festus inquit. ibid.
Sic & Salustius in Iugurtha scribit inter bonos amicitia, inter malos factio. ibid.
Factio autem pro facultate alium habet significatum: nam factio testamenti pro facultate testandi Ciceroni, & Iuristis vsitatum legimus. 585
Capitur interdum factio pro potentia, opulentia, & authoritate alicuius, & Plauto hoc familiare est. ibid.
Factiones, quænam proprie dicantur. 581
Quomodo differant à partibus. ibid.
Sæpe hæc duo confunduntur, vt patet Ciceronis muliplici allata authoritate. ibid.
Factiones duas præcipuas fuisse Athenis Pedios, & Paralos tradit Plutarchus in Solone. 582.583
Fuere & apud eosdem Magnatum factiones siue potius Optimatum cui præerat Cassander, & Plebeiorum cui Polyarchon, vt tradidit Probus Æmilius in Phocione. ibid.
Et Plutarchus in Pericle meminit duarum factionum Atheniensium, vnius Thucydidis, Periclis alterius. ibid.
Factionibus quatuor Circensibus duas addidisse alias Domitianum Imperatorem author est Suetonius. pagin. 584
Factionibus studentes factiosi à Salustio in Catilina appellati. 582.583
Factionarii dicebantur, qui ex factione erant, vel illam exercebant. 582.583
Quamuis Iuristis hi factionum Domini dicantur. ibid.
Aliis Factionum capita. ibid.
Falacer Deus authori Priapus hortorum Deus, Flaminem habebat Falacerem dictum, quamuis alii sic à Falacore Pomorum Deo dictum velint. pag. 270.271
Falarica quodnam teli genus ex Liuio. pagin. 57.58
Falsæ Monetæ authores ne ipso strepitu deprehendantur, ad eum vsum in Eremis antra sibi parasse, & furtiuæ falsæque monetæ officinas Diuus Hieronymus in vita Antonii Eremitæ scriptum reliquit. 1045. 1046
Falsam monetam non solum Romani legislatores detestati sunt, sed & alii aliarum Prouinciarum Nomorhetæ. pagin. 1044
Famæ appetens adeo fuit Hadrianus Imperator, vt libros vitæ suæ scriptos à se, libertis suis literatis dederit, iubens, vt eos, suis nominib. publicarēt 524.527
Famosum, vox illa vt plurimum in malam partem accipitur, quamuis aliquando in bonam sumatur 173. 174
Hinc famosa mulier famæ parum integræ, & impudica ibid.
Largitionem sic famosam dixit Salustius impudentem ibid.
Familiæ Venalitiæ quænam dictæ à Suetonio 427
Quid idem Venale dicatur. ibid.
Fanum Saturni ærarium erat populi Romani 237
Far adoreum in sacris nuptiarum extremonis adhiberi à veterib. Romanis, solitum, ab adolendo dictum 154.
Farris voce, & frumentum aliquando comprehensum 155
Eius duo genera alit Gallia. ibid.
Farre non solum in sacrificiis vtebantur antiqui, sed etiam frugibus cæteris 155
Vnde & Hordeo litatum docuit Halicarnasseus ibid.
Farreaceas nuptias Romani veteres cur sacras nominarent 154

Fascium

Fasciam candidam regium fuisse insigne vel diadema, multis authoritatibus comprobatur 981
Fasciæ pedales, vel pedulæ dictæ erant, quibus antiqui crura, vel pedes circumuestiebant. pag. 981
Fasciis pro diademate vsos reges pater in Mithridatis vxore, & Alexandro Magno 981
Fasciis pro calceamentis antiqui etiam vtebantur ibid.
Fasciis vsas quondam mulieres non solum ad capillos innodandos, sed ad mammas cohibendas 979.980
Fasti dies quinam antiquus dicti, qui item nefasti, pag. 334
Fastos, & festos dies eosdem esse, ex Macrobii Saturnalibus clare colligi 551.552
Socratis Natalis dies à Ciuitate inter Fastos habitus, & lustratus pag. 551. 552
Natalitia dare pro soluere festum natalis diei Cicero vsus est 553
Erant autem Natalitia conuiuia luxuriosa ad celebrandum natalem diem peculiariter structa ibid.
Sic, & Natalia pro celebritate diei Natalis obseruamus ex Iuuen. Sat. 6. pagina 553
Faustina, Antonini philosophi Imperatoris vxor, adeo dissolutæ impudétisque libidinis fuit, vt apud Caietam conditiones sibi nauticas, & gladiatorias elegerit, hoc est sui copiam nautis, & gladiatoribus fecerit 890
Faustulus pastor Romuli, & Remi educator, & enutritor 507
Feles virginalis quid, quid idem Feles pullaria pag. 599.600
Feralis cœna Iuuenali funeralis interpretari solet, quæ aliis dicta est exequialis 348
Hanc & Silicernium vocatam obseruatur ibid.
Quamuis Donatus Terentii commentator Silicernium interpretetur Cœnam, quæ Diis Manibus infertur, quod eam silentes cernant vmbræ. ibid.
Ferales præcones seu anteambulones atrati quinam erant antiquis 73
Ferdinandi Neapolis, & Siciliæ regis liberalis munificentia in remissa præstatione annuæ frenæ antecessorib. offerri ex consueto iure & usu solite, pag. 571
Feriæ Quinquennalia, vel potius Quinquatria dicta, quod quinque diebus continuis Palladi fiebant, vt Ludi quinquennales qui singulo quinto anno repetebantur 306
Fibulam imponere, quid sit 81.82
Et Fibulam laxare oppositum ibid.
Fibulæ non solum mulierum, & delicatorum sunt ornamentum, sed & militare quoque. 80
Fibularum varia multiplexq; acceptio videatur. 81.82
Fibulas aureas, vt gestarent præter morem gregarii milites, Aurelianus Imperator concessit. 81.82
Fibulas & alia muliebria ornamenta, sicut & inaures primordio Fabricam Deam factitasse Plinius author est 92
Ficus Callistrathias cæteris præstare omnib. in vrbe Roma Athenæus scriptum reliquit 906
Ficus autem hasce Passarias quare dixerit idem Athenęus vide ibid.
Vide pariter doctissimi Turnebi laudatam interpretationem ibid.
Fidiculę Isidoro dictæ à fide, eo quod ad fidem inueniendam hoc tormentigenere veteres vterentur, sed erronee vt opinatur author, qui magis sic à fidibus seu chordis, & neruis dicendas iudicat 619
Fidiculas fuisse vt antiquis, ita & modernis tormenti genus palam est, quale autem fuerit non omnibus eadem sententia. pag. 619. & seq.
Fiscus pro pecunia fiscali 131.132
Fiscus quare semper sit soluendo. pag. 131.132.
Fisco parum fauere boni principis partes præstans solebat Adrianus Imperator, decernens lege, & decreto statuens ne acerbius fiscus pecunias exigeret. p. 1071
Fiscum veluti Lienem esse dicebat Bonus Imperator Traianus quod eo excrescente artus reliqui contrabescerent. p. 131.132
Fisci faeculi quinam dicti 130. & 131. 132

Piscarii quinam dicti, & quod eorum munus.p. 131.132
Flagelli genus quodnam cui Scorpio nomen.p. 46
A quibus iuuentum. ibid.& pap.seq.
Flagellum horribile appropriato epithero vocauit Horatius. 46
Virgilius sanguineum ibid.
Flagella ex quibus parabantur 46
Flagella seruilis pœna nudatis corporibus inferebatur Fustibus aut liberi verberabantur vestiti, & in flagellatione sanguis eliciebatur, in fustigatione nequaquam.pag. 46
Flamen Dialis quis, à quo sic dictus, quis eum constituerit 269
Hic aliis Viminalis dictus ibid.
Sic vocatus quod in colle Viminali Romæ Ioui sacrificaret ibid.
Erat, & Flamen Martialis, Quirinalis, Vulcanalis, Carmentalis quoque, & Herculis erat Sacerdos, & vide de multis aliis ibid.
Flaminem, & FlaminicamDialem apud gentiles oportebat esse monogamos, quia ab eo Sacerdotio bigami excludebantur 1007.1008
Flamines non solum Diis Gentilib.cōstituerat superstitiosa idolorum cultrix antiquitas, sed ambitiosis etiam Imperatoribus non post mortem solum, sed in vita etiam attribuit, vnde Martianum, Helianum, seu Heluianum, & Alexandrinum, & Aurelianum Flaminem legimus, pagin. 270. 271
Flamines tres Numa veterib.Romanis constituit, Flaminem assiduum Ioui vnum, alterum Marti, tertium Quirino 269
Follis multiplex, & varia significatio videatur.p. 945.& duab.seq.
Inter reliquos significatus ferreum, æreum, argenteum & aureum monetæ genus follem appellatum vide ibid.
Formæ iuramenti militaris varias species uideatis. pagina 751.& seq. 752
Formula licet diminutiuū sit à forma, hoc tamen loco non ita accipiendum 71.72
Latinis scriptorib. plerumque quid sit, & Iuriconsultis. ibid.
Proprie pro actione ipsa accipiatur, ibidem.
Formula excedere, pro causa cadere, & rem amittere 71.72
Formulam intendere idem, quod actionem dictare seu instituere iudicium. 71.72
Forum Vlpium idem est cum foro Traiani, quod & forum Neruæ & transitorium appellatum existimamus, & quare ita dictum vide 893. 894
Fora multiplicia Romæ fuerunt, præcipuum tamen erat forum vetus Romanum, & Latinum nuncupatum. pag. 354
Frumentarii qui, & vetedarii essent antiquis Roman. ex D. Hieronymo.p. 811
Non solum publici erant, sed etiam priuati. ibid.
Fucinus Lacus in qua Italiæ sit regione, quantæ amplitudinis, quo nomine modernis dictus. 240
Fuga pro exilio aliquando à Iurisconsultis accepta 49
Vt & fugitiuus pro exule ab iisdem capitur ibid.&pag.seq.
Fugam vendere dicebantur ii qui seruos fugitiuos vendebant, quod Senatusconsulto veritum erat, ne serui ad fugam inuitarentur 50.51
Fugitiui pro seruis qui à Romanis Dominis ad Carthaginenses confugerant accepti 50.51
Fugitiuos seruos bellum excitantes in Sicilia C.Marius prælio vicit 50.51
Et M. Crassus de fugitiuis seruis, & Spartaco eorum Duce, laurea coronatus incessit ibid.
Fugitiuarii dicti, qui seruos fugitiuos mercede reducebant. 50.51
Vel qui dominis indicabant vbi serui fugitiui celarentur ibid.
Aut Floro qui seruos fugitiuos persequebantur ibid.
Fullones quinam antiquis, quidue fullonica meritoria, & Fullonia 982. 983
Fullonica ars vilis, & seruilis olim habebatur, & quare 982.983.& seq.
Fumum vendere quid sit, qui idem fumi venditores per translationem di-

cti. Et quomodo aliquot eorum puniti 966
Familiare & quasi proprium hoc Curialium est, seu in Aula versantium, qui splendidis & magnificis pollicitationib. quæ tamen congruo carent effectu, simulatam apud Principem gratiam, ac fauorem pretio vendunt, ibid.
Fundamenta à Romulo Vrbis Romæ iacta 17. Kalend. Maii, variis authorum contestationibus comprobatur. 553
Fundamenta vrbis Romæ 17. Kalend. Maii iacta fuere eoque die Parilia celebrari consueta. 1048.1049
Funes nauticos ex papyro factos ab Antigono nondum communicato Sparto, Plinius auctor est 31.32
Funes nauticos Oras appellari ex Quinctiliano constat. 1040
Vnde soluere orá, pro soluere à littore ibid.
Funalis cereus quid, & cuius vsus antiquis. 539
Funalis equus quis, & cuius in Triumphis vsus 561.562
Hic & habenalis aliis dictus fuit, & quare. ibid.
Funales equi aliquibus dicti in quibus insiderent ante currum triumphi qui faces seu funalia gestarent, 561. 562
Sed vide authoris, & aliorum sententiam. pag. seq.
Funale a fune dictum, vt funalem cereum pro face, composita ex fune aut cera, vel alia re pingui. 561. 562
Funus à fune dictum, vt & funalia à fune pariter appellata 539
Funus Syllæ Campo Martio illatū scribit Appianus, quo loco Reges tantū humari consueuerant. 548.549
Funeris iusta cæso porco apud veteres Ethnicos persoluebantur 4
Funebres antiquorum pompas, cæremonias, faces, tedas, cereos, parentalia 539
Fustib. cædi liberorum pœna erat antiquis Romanis, vt seruorum flagella, 44.45.&46
I. cet fustigatio dum esset ad mortem gradus esset supplicium flagellatione ibid. 46

G.

GAbano tunica exterior à tunica Galbina dicitur vt Egnatius adnotauit 1034.1035
Galbam Imperatorem ita à colore lurido appellatum tradit Cassiodorus, 1033
Galbanatum in Epigrammate Martialis, quod alii interpretantur mollem, & effœminatum author verius, & approprietate magis colore subluteo infectum interpretatur, quales esse solent qui animi vel corporis aduersa valetudine laborant 1033
Galeam, Ensem, & cum armis Pyrrhicam saltationem Creta inuēnit 696 697
Galericulo ad caluitium occultatum vsum Othonem Suetonius inquit, id est adulterina coma ex alienis scilicet capillis instar galeri cōpacta. 760. 761
Galgulus seu Galbulus Latinis Icterus Græcis Ἰκτερὸς dictus à coloris lutei similitudine. 212
Galiambus versus sic dictus fuit à Gallis Cybeles sacerdotibus qui in huius Deæ sacris eo plurimum vtebantur 469
Gallos fuisse matris Deum Cybeles Sacerdotes nemo ambigit, ita dictos à Gallo Galatiæ seu Phrygiæ fluuio vbi potissimum hæc Dea colebatur, pag. 469
Quam dictionem, & auem gallinaceam & gentem Gallicam alio significatu indicare manifestum est. ibid. 469
Gallos hos Cybeles Sacerdotes, non solum viros, sed & fœminas Gallas dictas, vide ibid.
Gallos etiam hos Deæ huius Sacerdotes castrari solitos testa Samii vasis Martialis author est. ibid.
Gallos Matris Deum Cybeles, Sacerdotes, Coribantes etiam dictos, motu capitis comam rotantes vlulatu olim futura prædicere suetos Seruius testatur. 470.472
Gallos etiam Cybeles Sacerdotes tympanistas vocauit de Dæmonio Socratis Apuleius 472
Gallogræci milites strenui & fortes fue te-

ae Liuio teste neque vllibi prædones vocatos constat contra Alciati opinionem 1093
Gallis vt pugnaciores efficerentur ante certamen allium in cibum dari solitum refert apud Xenophontem Socrates 224.225
Ganymedes Iouis concubinus à veteribus Catamitus dictus quasi probrosus, & prostitutus 1083
Garum salsamenti genus fuisse antiquis omnes tradunt, at quale, perpauci scriptum reliquere 949
Fiebat ex piscium intestinis sale maceratis iuxta Plinium ibid.
Ex aliorum etiam animalium salitis carnib. fieri solitum tradidit Dioscorides, lib. 2.3. cap. 24. ibid.
Quamuis ibi Dioscoridem non de vero garo, sed de omni salis liquamine seu Muria absolute locutum sit dicendũ. ibid.
Hydrogarum, & Eleogarum sunt eius species, sicut & Oxygarum. ibid.
Gari dulcis, & acidi meminit Galenus dulcis quidem libro primo de alim. facul. cap. 1. acidi vero lib. 7. de compo. pharm. sec. loc. ibid.
Garum simplex vilis pretii erat. 952
Compositum immensi, & plene incredibilis paulo ante 672. in fine.
Modum conficiendi Garum docet Cõstantinus Cæsar in Geoponico. 953. 954
Excellentissimum ex Hispania Romam aduehebatur, dictum sociorum, & quare ibid.
Castrensis apparitor is erat, & dicebatur, qui ventris voluptatib. præsto erat. 508
Genistam vinculi vsum præstasse antiquis author est Plinius. 31. 32
Gens proprie de patriciis dicta patresque dicti minorum, & maiorum gentium 84.85
Hinc apud Romanos Gens Cornelia, Gens Claudia, Gens Valeria, Gens Ælia, Gens Flauia, &c. ibid.
Hinc etiam Gentilitas nobilium ius, & Gentiles agnati in familia nobili. ibi.
Gentiles prisci Virginum Vestalium violatores in foro sub furca flagris primus cæsos, necabant. 212
Gentilium Deorum innumeram farraginem fuisse superstitiosę antiquitati author est Diuus Augustinus. 22. 23. & 114.115
Gentilium mulieres apud veteres Sacerdotia exercuisse nemini dubium esse potest 1006
Hinc Pollio hic Calpurniam appellat vniuiram Sacerdotem ibid.
Gentilitatis, adoptionis, agnationisque iure soli ciues Romani vtebantur. 404
Genus vestimenti quodnam fuerit antiquis Romanis Trabea. 141. & pag. seq.
Quare ita dicta 142.145
Geneta certaminum quibus in publicis ludis, & spectaculis certabatur olim apud Romanos quinque numero erant, nempe, Lucta, Pugillatus, Cursus, Saltus, & Discus, vnde Luctatores, Pugiles, Cursores, Saltatores, & Discoboli nuncupabantur. 439
Geneta, vel causæ generales missionum militarium triplici partitione secta ex historica obseruatione Iurisconsultorum opera constituuntur; Honesta scilicet Causaria, & Ignominiosa 444.445
Singularum descriptionem videto ibidem.
Genitale adolescentulorum conseruãdę vocis gratia fibula traiiciebant antiqui; Cuius operationis rationem describit Cornel. Celsus lib. 10. 81. 82
Genitiuum quid, quid item Genitiuæ notæ Suetonio 511.512
Germani ducetis, & decem prope annis sub iugum Populi Romani missi 306
Quinque Consulares exercitus Romanorum authore Tacito fudere. ibid.
Superati tandem fusique ingenti clade, à C. Mario, & Q. Catulo collega fuere. 307.308
Germani in prælio ineundo religiose Lunam nouam obseruabant authore Plutarcho in Iulio Cæsare. 116
Germani veteres nemorib. pro templis vtebantur Tacito authore. 135
Germanis olim Nemora, & sacra, & pro templis habita Tacitus de eorum moribus refert 547

Gestatæ

Gessatæ erant Galliæ populi quorundā opinione, viri fortes, mercenariam militiam exercentes 653

Hinc Gessos viros fortes Galli soliti sunt appellare ibid.

Verius autem Gessatæ dicti seu Gessi nō à loco, sed genere hastæ quo vtebantur ead.

Licet præter Gallos huiusmodi hastis & Hetrusci olim fuerint vsi. ibidem

Gessoriacum antiquis, hodie Cales, esse dicitur in Morinis Gallorum regum oppidum perquam munitum pagin. 156.157

Gessoriacum antiquis, variorum reprobata opinione, author statuit, vel Calesium, vel Bononiam maritimos hodie portus Morinorum Belgii populorum pag. 653. & seq.

Gladiator eximius fuit Commodus Imperator, & in publicis theatris etiam Imperatoria dignitate spreta gladiatoris partes adimpleuisse testis est Iulius Capitolinus 226

Gladiator proprie auctoratus dicitur, qui mercede pacta, vel accepta se obligat vt depugnet in arena. 564. 565

Hinc auctoratio accipitur pro gladiatorum venditione seu obligatione ibid.

Gladiatores cum armis incidentib. & pungentib. vsque ad mortem prēmio conducti dimicarent, quantum ab Athletis, & Pugilib. distent clarum est satis 440.441

Gladiatores hasta vtentes Xistici antiquis fuere appellati 693. 604

Gladiatores ob lucrum pecuniarium infames erant testib. Diuo Augustino, & Iurisconsulto Vlpiano, pag. 226

Gladiatores rude & pileo donabantur, quum & libertate donabantur, & ferro dimicandi necessitate liberabantur, sed tantum batuere rudib. cogebantur 564.565

Gladiatorum fortissimis Myrmillonib. opponebantur Threces. 623

Gladiatorum institutores, & magistros Lanistas veteres appellabant. pagin. 422.423

Horum ingentem Romæ antiquitus fuisse copiam indicio est, quod ob securitatem minuendam eos ab Vrbe Augustus abegerit 422. 423

Gladiatorum spectacula adeo magna cum voluptate spectabat Nero Imperator, vt ad refocillandum visum acutioremque reddendum. ac robustiorem, per Smaragdi lucidum vitorem intueretur 427

Gladiatores athletas, & pugiles aliqui non sine errore manifesto confundunt. 437.438

Quomodo autem differant, vide ibid.

Gladiatores Pegmates Caligula rabidis feris summa crudelitatis nota innocuos obiecit 615

Gladiatores spongias gestare solitos ad vulnerum inflictorum sanguine manantium exsiccationem ex Tertulliano docet Turneb. 527

Gladiatorium munus primum Romæ datum fuit in foro boario Consulatu Appij Claudij, & Q. Fuluii 223

Gladiatorium munus, qui præterea Romæ dederint, & qua de causa pag. eadem. 223

Dabatur & Gladiatorium spectaculum à Ducibus in bellum profecturis, vt Tyrones vulnera cernere assuescerent ibid.

Eius frequentissimus apud Romanos veteres vsus ibid.

Gladiatorium munus breue sportulam vocabat Claudius Imperator Suet. teste. pag. 493.494

Gladiatorium munus aliquando eorum pecunia celebrandum proponebatur qui Quæsturam adipiscerentur 427

Gladiatorium munus non solum mercede ad id conductis exhibebatur, sed etiam aliquando per captiuos, & voluntarios pugnatores 424

Gladiatorum spectaculum Gallorum Gallinaciorum Pergami quotannis edi solitum. 224.225

Gladiatorium spectaculum fuit variū, & multiplex olim apud Romanos, & à variis pariter vario fine exercitatum 424

Exercebantur eodem munere gladiatorio alii gloria inducti, & vt specimen insi-

insitæ virtutis præberent alii æmulatione, pacto & conuentione alii, cupiditate ducti nonnulli, & sic de cæteris. ibid.
Quib. potissimum in locis præstari solitum munus hoc gladiatorium à Romanis & Tyrrhenis ibid.
Quando vetitum, & intermissum, ac penitus sublatum. ibid.
Illud tanquam cruentum prohibuit exhiberi Imperator Iustinianus. ibid.
Gladiatorium etiam spectaculum ne amplius præstaretur deuicto Licinio prohibuit Constantinus Magnus 425 426
Gladiatoria munera in funere magnatum exhibita vide. 302. & 303
Eadem detestata à Lactantio Firmiano ibidem, vt à Francisco Petrarcha. 425. 426
Sublata itidem Christianæ fidei lumine irradiante ibid.
Eadem dissuadentis Tribunitia quadã facundia Orientalis Monachi iniqua nec lapidibus immissis furente populo procurata ibid.
Vetita Constantini Magni post deuictũ Licinium Decreto 425.426
Gladiatorias operas exercuisse cum Augusto Equites Romanos ipso imperante Sueton. author est 226
Glebale aurum dictum Iurisconsultis quod pro possessionib. pendebatur 741.742
Gordiani maiestatem vultus cum energia qualiter describat Capitolinus. 918
Hine Pompalem vultum dixit fuisse eidem Capitolinus, nouo sane, sed non inepto scribendi genere ibid.
Gordianorum domus sumptuosissima columnis magni sumptus ducentis adornata Peristyllum amplissimum ostentabat 918
Gothi, & Scythę curruum multitudinẽ in bellicis expeditionib. habuere quam barbara voce carraginem appellauere 998
Gradus a scala differunt, eo quod minoris ascensus sint gradus, maioris vero scalæ; quamuis non negandum, gradus aliquando scalas, & scalares dictos 764.765
Gradus Gimonii Romæ erant ad quos damnatorum ignominiosa cadauera trahebantur 764.765
Gradiuus Mars cur fuerit dictus. ex Festo Pompeio 236
Gradiuus Mars aliquando dicitur, quũ scil. sæuit, aliquando Quirinus, dum tranquillus est, & idcirco duo sibi habet templa consecrata, in vrbe vnum. aliud extra eandem 236
Gradilis panis quis, & quare sic dictus 473.474
Gratia fauoreque elicita decreta Iurisconsultis ambitiosa dicta fuere 199
Graminis voce Verbena à Liuio vsurpata 2.3
Granata quæ & Betica dicta, Regnum in Hispania dicta à Grano tinctorum cuius copia in ea parte Hispaniæ ingens ex qua lana pulchro colore tingitur. 1087.1088
Græca certamina Suetonio non ob id dicta, quod in Græcia essent facta, sed quod ab Athletis Gręcis Romæ exhibita, vel Gręco more facta 430
Græca certamina quatuor præcipua fure: Olympia, Pythia, Nemea, & Isthmæa eaque summa apud eosdem Græcos spectacula habebantur. 431. 432
Græcorum motes tanquam leuissimorum vanorumq; hominum Romani quondam aspernati sunt 178.179
Hinc vitiorum omnium genitores non immerito eos Plinius appellauit. pa. 180
Gregariis militibus præter morem fibularum aurearum vsum ornatus causa concessit Aurelianus Imperator. 81.82
Gurges omnium Nepotum altissimus Apitius Phœnicopteri linguam præcipui saporis esse docuit 608
Gurguleo vermis genus est in horreis nascens, frumentaque absumens & corrumpens 166
Gymnicum certamen quinquennale honori suo institutum Neapoli spectasse Octauianũ Augustum legitur apud Suetonium in eodem 300
Gymnicum agonem Plinius iunior quã detestatus fuerit. 425.426

H.

Habitatio, & habitare ad perpetuitatem referuntur; commorari, & com

commoratio ad tempus; quamuis sæpe confundantur. 227
Hadrianus Cæsar præter præcessorum suorum morem, qui rasas barbas habuere, eam aluit promissam, vt tegeret vulneta, quæ illi in facie naturalia erant 699.700
Halicarnassæi error in Chronologia de- rectus ab authore. 387
Harpocratem Silentii Deum quē figurabant digito os premeniem Sigalion ab Ægyptiis vocatum legitur apud Ausonium. 10.20
Hasta donati honorificum erat, & quinam hasta, vel hastis in re militari ob egregium aliquod facinus donabantur 603.604
Sic è conuerso ignauis militibus & qui grauiter deliquissent, in pœnam hastam ademptam obseruamus, qui actus censio hastaria vocabatur ibid.
Hastatum vsus in bello duplex olim erat & quisnam 605
Hastati milites dicti hastis pugnantes, Pilani, qui pilis, Principes qui à principio gladiis 756
Hastici ludi ab hasta authoris sentētia, sicut Gladiatorii à gladio, quib. paria pugnantium in spectaculis publicis inuicem dimicabant, dicendi; & cōtra doctissimum alioquin Turnebū non Attici, vel Actii hoc loco, apud Suet. legendum 603.604
Hebræos tributum pendere solitos Romanis argenti signati, patet ex Euangelica lectione 508.509
Et hi nummi Imperatorum Roman. effigie signati erant ibid.
Hedui Galliæ populi Senatorium ius in Vrbe Claudii Cæsaris Imperio adepti 344
Heliogabalus Senatus Romani maximus contemptor, omnes Vrbe expulit, seruos appellans rogatos 278
Senatulum in sexta Vrbis regione ex mulierib. in colle Quirinali instituit ibid.
Heliogabalus pisces comedebat coctos ad luxum conditura Veneta 314. 315
Heliogabali impurissimi & maxime prodigi luxus immensus indicatur 945
Heliogabali luxus, & profusio prodigalissima in hoc maxime enituit, quod Palatinis ingentes exhibuerit dapes, extis mullorum refertas, & cerebellis phœnicopterum 601
Hepteris nauis septem remorum ordinib. acta. 50
Hexeris vero, quæ sex. ibid.
Heraclitum Philosophum Cicero tenebrosum appellauit, quia de industria stylum adeo obscurabat, vt eius volumina philosophi non nisi sudantes intelligerent 628.629
Heres sacrorum quomodo quis esse dicatur, quum res sacræ in nullius vnquam bonis fuerint 1029
Heredes testamento tres Instituit sororum nepotes, & quos, & quota ex parte Assis C. Cæsar Dictator 283
Hereditatis repudiationem elegantissima phrasi Latina Suetonius significauit Nominis abstinentiam 556
Hereditatem Ciuis Romani non nisi ciuis Romanus, non peregrinus aliquis adire poterat. 404
Hesiodum carminib. cum Homero contendisse, victoremque Hesiodum Epigramma cum tripode in Helicone posuisse author est Gellius 299
Hilaria, quæ Romanis dicta sint festa, non omnib. eadem est sententia 1022
Quando apud eosdem celebrentur ib.
Cui numini, vel Deo, aut Deæ sacra essent. ibid.
Hippius Atheniensis, quum pecunia egeret, nummū primus apud eos fecit improbum eum adulterando. 1042. 1043.
Hippolytus ab Æsculapio in vitam reuocatus Dianæ Aericiniæ templum dicauit prope Ariciam 249
Hirquetuli pueri dicti Sexto Pompeio, & Censorino, quum primum venereis initiantur 866
Histriones, vt virgis Prætorum iussu cæderentur, Patrum sententiis decretū 437.438
Histrionum nimiam licentiam coercere lege vetere cum Magistratib. Romanis tuisset permissum, id fieri vetuit Augustus, vt in publicis spectaculis præsertim scenicis libere publica & priuata malefacta redarguere possent, ex quo homines erubescere pudereq; discerent 431.432. & seq.

Hi-

Histrionum scenicorum, & Pantomimorum differentia quænam sit. 437. 438
Histrionib. tanquã infamia notatis olim stipendia facere vetitum erat. 88. &89
Histriones fabulas in Scena saltare solitos author est in Caligula Sueton. 434.435
Saltare autem fabulas nihil aliud erat, quam motu& gesticulatione illas explicare, atq; imitatione proponere. ibid.
Hyacinthi radix bulbacea est mangonicis venalitiis pulchre nota, quæ è vino dulci illita pubertatem coercet,& nonpatitur erumpere 475
Hypocritæ quinam dicantur 711
Et quid hypocrisis. ibid.
Holographum testamentum quodnam sit,& cur ita dictum 340
Homo abominandus priscis, & Liuio, excommunicatus nostris, quem impune violare fas erat olim Ethnicis 5.6
Hominis appellatione masculus & fœmina continetur. 4
Honores Cæsari Dictatori à Senatu Romano amplissimi licet essent decreti, tamen ante Ædem Veneris genitricis sedens, eidem assurgere arroganter est dedignatus 276.277
Honorandi benemeritos virtutis ergo antiquis mos in dupla cibariorum collatione consistebat 7
Honorarium, hæc vox apud Latinos pluribus significationibus donata & seq.331
Præcipue pro donariuis muneribus accipitur ibid.
Vnde Honoraria Principum vrbes suas primo ingressu lustrantium. ibid.
Honorarium præterea militum erant donaria,quæ a Ducib.ob strenue nauatam in bellis operam militib. dabantur.
Vide multa notatu digna. ibid.
Honorarii ludi liberalia dicti fuere Hermolai Barbari sententia,ab honore illorum qui eos Ludos populo edebant. 332.333
Quamuis alii ideo liberalia vocari asserant,quod in honorem Liberi patris fiebant. ibid.
Authoris vero sententia sic vocitati fuere à liberalitate illorum qui eos Ludos edebant. ibid.
Hoplomachia ficta armorum est confli ctio. 224.225
Hoplomachus gladiator erat vndiq; armis contectus,cum inermes vt plurimum soliti essent gladiatores decertare. 673
Et quid Hoplomachus Galeno ibid.
Horatii cuiusdam in depalmandis hominib.liberis passim obuiis impudẽtia ex Valer.Max. 12.13
Hostiam ab Anco Marcio Rege Romanorum conditam tradit Eutropius 907

I.

IAmbico versu antiqui conuiciari, & contumeliari solebant 864.865
Iani in foro Romano duo; primum occupabant fœnerantes pecuniam ad secundum reddebatur fœnus 797
Iani tria Romæ templa erant diuersis Regionib. constituta, & à quibus cõstructa 796
Per Ianos loco Suetonii allato non templa illa,sed portas viarum intelligendas, quæ nimirum in earum capitib. ædificari solebant,opinatur author, ibid.
Fornices Dion vocauit,id est, peruias transitiones. ibid.
Ichneumonem varii varie descripserũt 541.542
Serpentis, vel anguium genus esse tradit Plinius & virulentum animal. ib.
Nicander Aquilæ speciem facit, Herculi sacram,sed falso. ibid.
Dicitur Crocodilum necare, & cum Aspide dimicare, nulloque proposito præmio natura sua ad victoriam aspirare. ibid.
Ignobilitas stirpis Octauiano Augusto à M.Antonio, & aliis eius inimicis obiecta. 287.288
Iliaci Ludi in littore Actio à Troianis celebrabantur nondum Roma ædificata 602
Iliensib.vel Troianis qui Romanorum Colonia erant, & ob id annuam certam pensionem populo penderent, quasi Romanæ gentis authorib. tributa iu perpetuum remisit Claudius Imperator 213

Illyrici situs, Illiricaque tota à Tiberio Cæs. perdomita. 570
Ima cera quid denotarit Sueton. ubi de Cæsaris Dictatoris testamento verba facit, 284. 285
Imagines maiorū veteres Patricios Romanos in atriis seruare solitas ad nobilitatis natalia demonstranda publice ostentasse, & Lararia ob id aperuisse in publica lætitia refert Vopiscus hic pag. 1056
Imagines propterea has Cicero fumosas vocat oratione habita in L. Pisonem. ibid.
Imagines maiorū antiquitatem familiæ & nobilitatem ita Patriciorum demonstrabant, vt qui talibus carerent, noui homines dicerentur. 1057
Hinc apposite Suetonius in Vespasiano. Flauia gens obscura, & sine Imaginib. ibid.
Imagines illæ Patriciorum veterum Romanorum Atrii, & Lararii ornamenta ex cera potissimum componebantur ad viuum tamen colorata, quæ & in funerib. ad pompam offerebantur. 1057
Imaginum talium descriptionem delineationemq;, & qualitatem pariter, vide ibid.
Quo etiam fine in atrij vestibulis collocabantur pubica lætitiæ solemnitate ib. vide multa non parum curiosa. Cultum præterea earundē, & ad pōpam ostentationem ornatumq; vide pag. seq.
Imaginatiua virtus semper in motu est, & continua actione, tam in somno quam in vigilia 282
Imaginari haud incongrue pro somniare quidam vsurparunt 282
Imperatores Romanorum vsque ad Hadrianum Cæsarem cur barbas deposuerint. 699.700
Imperii Romani sceptra mulier quædā Druidarum apud Gallos Tungros vaticinio veraci postmodum facto gregario adhuc milite existente Diocletiano prædixit 163.179
Inaures fibulas, & alia muliebria ornamenta primordio Fabricam Deam factitasse Plinius author est 80
Incitatus mulionis, & Aurigæ propriū nomen erat apud Martialem, quod erroris causam præbuisse Beroaldo, & Sabellico in hoc Suetonii loco asserit author 630
Equus Caligulæ incitatus ab eo vocitatus, præter rationem ad dementiā vsque nimium cultus, adamatusque fuit. vide risu digna, & notatu, ibid. & seq.
Infame quondam vt mulierib. in Scena, ita viris in Arena versari 778.779
Infibulatio quidnam Medicis, quidue fibulæ 81.82
Ingenium in animatis pro morib. industria, solertia, & intellectus acie à Cicerone, & reliquis acceptum, in inanimatis nonnunquam pro insita, & ingenita natura inuenitur vsurpatū. 207
Hinc Virg. in Georg. aruorum ingenia dixit, vt & Plinius Cæli mores soliq; ingenia ibid.
Inimicitias iustas pro magnis accepit Asconius Pedianus 379.380
Instituere primam originem significat, at consecrare non ita. 134
Intercalandi Menses modum in Anno Solari iuuexit Cæsar Dictator authore Ammiano Marcellino 103.104
Mos iste vitio non caret, ibid. in fine.
Interula quare etiam subucula appelletur 1018.1019
Inuidia C. Cesari parta; quod honorib. amplis sibi à Senatu delatis, eidem non assurrexerit sedens ante Ædem Veneris genetricis 276.277
Iocus Ciceronis in Vatinii Consulatum per breuem 221.222
Isopolitia quis sit, & cur Latini nominis populis permissu Magistratuum, & populi Romani fuerit vrbanitate cōcessa 411.412
Isthmus, quis dicatur, & sit 243
Huic opponitur Porthmus, estque fretum angustum inter duas continentes quale est Gaditanum, exiguo interuallo Europam ab Africa diuidens ibid.
Isthmi plures, sed celeberrimus omniū Corinthiacus, qui & Achaius, & Peloponensiacus est vocatus, in cuius faucib. olim erat nobilissima Vrbs Corinthus ibid.
Quinam Principes illum rescindere faciunt conati, Plinii relatione, quam vis

uis infelici successu omnes, infaustoque & frustrato exitu ib. & seq.
Isthmum fodere in prouerbium vulgatum abiit dicere de re difficili, & impossibili 244.245
Italicorum à Romanis defectionis causa, & concitati aduersus eosdem belli videto 408.409
Iudęos suis sacris tympanis concinere solitos ex pentateucho colligere licet 472
Iudices duplices, ordinarii scilicet, & delegati 134
Iudices, & Magistratus maiores, quinã dicti, & de quib. rebus aut controuersiis iudicabant 233
Iudices minora iudicia exercentes sicut Tribuni, Triumuiri, & Quæstores, in subsellis iudicia exercẽtes sedebãt; maiores vero, vt Prætores in sedibus curulib. & pro tribunalib. Ius dicebãt 708
Iudices Pedanei Iurisconsultis dicti, qui viliora, & humiliora minimique momenti negotia iudicando determinant 149.150
Iudicum multas esse differentias, quomodo autem hoc loco capiantur vide 862
Iudicum nomina omnia olim per Decurias scripta erant, in loco, qui Album dicebatur 963
Iudicum sumptus, & sportulas ad certum quid Adrianus Imperator redegit 791.792
Iudicum tria constituta antiquis genera Cæsaris opera Dictatoris ad bina fuere redacta 337
Ea Augustus iterum ad tria reuocauit ibid.
Iudices fuisse Romanorum Reges Dionys. Halicarnass. tradit 862
Iudicium etiam iustum Iudici vendere licet nequaquam; Aduocato tamen iustum vendere patrocinium licet. 702.703
Iudicia populi Romani in tres ordines erant diuisa scilicet, Senatorum, Equitum, & Tribunorum Ærariorum. 231. 232
Quartum ordinem, scilicet Ducenariorum, adiecit Augustus 233
Iudicia illa populi Romani sic partia erant, vt Senatorius Ordo de maximis causis iudicaret, Equester vero de mediis, Tribuni ærarii de minoribus de minimis Ducenarii. ead. pag. 233
Cæsare interempto, legem tulit M. Ant. vt ad duas Decurias Senatorum, & Equitum quas Cæsar constituerat ante, tertia adiungeretur Centurionum, & Manipulariorum militũ Legionis Alaudæ ead. pag. 233
Iudicia proferendi mos apud Romanos veteres per tabellas, in quib. A. litera absolutionis nota erat; C. condemnationis. N. L. non liquere significabat. Sic D. damnationis nota erat; θ litera Græca mortis 106.107
Iudiciariis dies quos vocauit Capitolinus, Tacitus negotiosos, Suetonius actui rerum destinatos, vocauere 750
Iudicialia iudicumque verba erant antiquis tria, Do Dico, Addico; & quid iisdem significaretur 193.194
Iulia lex de maritandis ordinib. quam ob causam lata fuerit pagina & seq. 144.
Varia ea Lex capita continebat, & quænam illa. ib. 145.146
Sepius ab Augusto eadem lex fuit emẽdata modo leuius modo seuerius, & quare ibid.
Iuliæ Legis Theatralis author Augustus Cæsar fuit, non Iulius Dictator. 400
Quidve ea fuerit decretum. ibid.
Iulia lege de adulteriis coniuges accipientes adulteras, & puniebantur, & infamabantur 707
Iuliæ leges plures cum passim à probatis authorib. referantur, nullius tamẽ Iuliæ legis de veneno authores tam veteres, quam recentiores mentionẽ fecere 731.732
Iulias leges quamplures fuisse veterib. Romanis, & quales 144
Dictæ omnes quodammodo à Iulio Cęsare Dictatore ibid.
Iuramentum à militib. ducibus datum, iusiurandum dictum, sicut quod spõte aut vsu inter se milites faciebant, Sacramentum dicebatur 753
Iuramentum militare à Sacramento nonnulli authores discreuere ead. 753
Iuramentum militare ita concipiebatur, vt accitus miles semper præsto

esset,& adesset, trib. solummodo additis exceptionib. quæ continebant Funus familiare, Ferias vindemiales, & Kalendas 753
Fiebat autem iuramentum militare nō modo pollicibus eleuatis, verumetiam strictis gladiis, ceruicibusque admotis perficiebatur ibid.
Ius Ciuitatis alicui populo, aut prouinciæ municipiove concedere ante Cānensem ab Hannibale patratam cladem, aut pleno iure dare, maximum reputabant olim Romani 413
Ius Ciuitatis Romanæ donandæ cum antea populi esset, & Senatus, postea Imperatores summa retū potiti in se ipsos, quemadmodum plura alia trāstulere, potestate populi & Senatus Romani sibi ipsis arrogata 414.415
Hoc autem ius Octauianus Augustus parcissime Suetonio teste donabat, id est Ciuitatem pleno iure, seu ius Quiritum proprium. ibid.
Ius Ciuitatis Romanæ initio Reip. à populo Comitiis, vel Senatu dabatur 414.415
Ius Romanæ ciuitatis quib. dabatur antiquitus, iis pariter & togæ deferendæ ius concedebatur 434.435
Ius Italicum à populo dari nil aliud erat, quām immunes illos quib. concedebatur. facere a præstatione tributorum, tum agris, tum capitibus imponi solitorum 411.412
Et quænam olim fuerint apud Romanos Coloniæ hoc Italico iure donatæ, aliquot enumerantur. ibid.
Ius proprium Quiritum erat, liberos habere in potestate 404
Iura Ciuium Romanorum non omnia concedebantur iis, qui Senatus populiq; beneficio Ciuitate donabantur 405.406
Exempla ibidem varia videto per totam.
Iurisconsultis quantum pro patrocinio à clientibus accipere permissum 707
Iusiurandum Cicero definiuit esse affirmationem religiosam 751.752
Iustinianus Imperator sese seruum appellauit in L.1. de offic. Præfect. Prætorio Africæ 454
Iustitium quid, & iusti dies, qui debitoribus, creditorum permissu aut Iudicum indulgentia concedebantur 790
Iustitium indicere quid sit, & quando indicebatur 390
Iustitium iurisdictionis intermissionē seu iuris cessationem dixere antiqui, quo tempore lege agi non poterat. 850
Iuuenalis adiectiuum, à iuuene idem sonat, quod iuuenilis 488
Iuuenalis fama apud Liuium. ibid.
Iuuenales Ludi quando veterib. celebrati 692.693
Vnde dicti, à quove instituti, & celebrati, ibid. & 694. circa finem. pag.
Iuuenalibus Ludis quinam antiquitus potissimum interessent 692.693
Iuuentutis sacra pro iuuenib. instituta ex Festo Pompeio 695

K.

Kalendarium pro libro rationum accipi aliquando, vide 870
Kalendarium pro Codice rationum acceptum obseruate licet 544
Hinc curatores Kalendarii dicti ibid.
Et fœneratorum Codices kalendarii appellati, & quare ibid.
Kalendario propositus seruus, & kalendarium exercete, iisdem Iurisconsultis est, libris rationum præponi, & talib. insudare 545.546
Kalendæ Ianuarii sacræ, & religiosæ prisca ætate Romanis 576.577
Kalendæ Ianuarii festiuæ erant, & religiosæ solemnesque strenis dandis, & recipiendis 1051.1052
Eisdem kalendis in acta Imperatoris iurabatur ibid. & seq.
Principis vota iisdem suscipi solita scribit Plutarchus ibid.
Et quamuis kalendæ Ianuarii primus dies anni esset, postea tamen kalendæ Martii primus dies anni habitus in quo ignis nouus Vestæ aris incendebatur multaque alia fiebant, quæ ibidem vide.
Kalendarum Ianuarii, & dietum natalium festa veterum Romanorum remissiue vide 1048.1049
Kalendis Ianuarii pro primo die anni vtebātur Romani, quod eo die primi Consules Regib. exactis creati sunt. 1051.1052
Kalendis Ianuarii Consules olim apud Roma-

Rom. omnes magistratum inibant in memoriam exactorum Regum quibus expulsis ipsis kalendis primi Consules creati fuere 1051.1052
Quamuis id postea non semper fuerit obseruatum, cum authore Liuio, L. Æmilius Mamercinus, & C. Plautius kalendis Quinctilibus magistratum inierint ibid.
Kalendis Martii apophoreta fœminis dabantur 1053
Et agrorum pensiones iisdem pariter kalendis præstabantur ibid.
Kalendis præterea omnib. à veteribus Romanis sacrificia fiebant 1056
Kalendas aliquando obseruamus absolute scribi à Latinis authorib. aliquãdo vero cum additione primæ, secundæ, tertiæ &c. 1051.1052
Kalẽdas Ianuarias suppliciis funestare nefas erat, ideoque Tiberii sæuitiam detestatus Suetonius, dicit eius iussu ipsis kalendis in quosdam animaduersum 1051.1052

L.

LAcedæmonii Reges in communi & propatulo Lycurgi legibus adstricti conuiuabantur, & quare 347
Idem fecêre Indi testante Strabone. ibidem.
Ægyptiis mos idem fuit, vt scribit Herodotus. ibid.
Mossynecos populos idem factitasse Pomponius Mela author est ibid.
Romani vero Augusti tempore & aliorum Imperatorum, priuatis in commessationib. domi comedebant; Publice autem tribus de causis aliquando vescebantur, & quænam illæ fuerint, enumerantur. & seq. 347
Lacerna virilis vestis erat, quam ita à lacerando dictam quidam insulse, & erroneè scripserunt 417
Militaris erat vestis, & viatoria, ad aeris iniurias propulsandas super toga indui solita ibid. & seq.
Cuius coloris fuerit, eadem 418.419. & 420
A Lacerna pulla vestis, quoad formam non multum differebat, sed colore 420
Lacernis depositis Equites Romanos Claudio Cæsari spectaculis adueni enti assurgere consueuisse Suetonius author est 420
Lacinia togæ pars est omnium confessione, & quæ fuerit à nullo recte hactenus explicatũ putat author 624.625
Laconicum Romanis erat quod Septẽtrionalib. Hypocaustum Senecæ Sudatorium 921
Lancearii milites olim qui, qui item Mattiarii 825.826
Lanistæ antiquis erant magistri, & institutores gladiatorum 422.423
Lanistæ numero nimio adaucti ad minuendam sterilitatem ab Augusto Vrbe pulsi ibid.
Lanistæ auium dicti, qui aues ad certamina præparabant. 224.225
Lanistæ seruos coemptos olim apud Romanos in gladiatoria arte exercitabant, vt eorum operam venundarent iis, qui gladiatorium spectaculum populo exhibere volebant. 223
Lanistas, qui magistri, & institutores erãt gladiatorũ, ad sterilitatẽ minuendam Augustus Cæsar Roma exegit, vt & eos, qui seruos venales habebant 422.423
Lanx antiquis erat escarium vas, minus patena excauatum, in qua carnes mensæ tam tostæ, quam elixæ inferebantur 1014
Romanorum sumptuosas, & pretii immensi vsibus aptatas lances amplissimas, & magnas librarum centum argenti, suo tẽpore fuisse in Vrbe quingentas refert Plinius ibid.
Cuius fuerit figuræ, orbicularis scilicet, ibid. & seq.
Lares Deos inter innumeros Gentium Deos, seu potius Dæmones cæca antiquitas agnouit, nunc Lares, nunc Genios appellatos 876 877
Larium Deorum multas species fecit stulta illa priscorum vanitas, ne dicã superstitio. ibid.
Hinc Lares Cõpitales habebant quib. ludos Compitalitios celebrabãt. ib.
His Larib. Sacrificia Compitalia faciebant veteres seruorumque officiis vtebantur 878
Sacræ his etiam ædes publicæ dicatæ erant in vrbe, testimonio Cic. in lib. de Nat. Deorum. ibid.

Lares Querquetulani à Sacello in Cœlio monte iis constituto Querquetulano dicto ibid.
Lares marinos obseruamus apud Nonium ex Varrone ibid.
De Larib. multa ibid. & seq.
Lararium quid antiquis, cuique vsui destinatum, remissiue 1056
Latini suo iure in Comitiis suffragia nō ferebant, sed benignitate, & beneficio magistratuum Romanorum, & populi vrbanitate id ipsis permittebatur 291. & 294
Latrunculorum ludus quisnam fuerit antiquis non omnib. eadem sententia 1062. 1063
Laticlaui apud scriptores passim legũtur exempla, angusti non ita frequēs mentio 384
Latum Clauum vestis genus fuisse Senatorum proprium ex Suetonii aliquot locis clare elicitur 244. 245 & 382. 383
Eo tamen vsi sunt alii beneficio Romanorum 246
Et viri principes, & mulieres quoq. 246 248
Imperio florente solum Senatores eo vtebantur, & præfecti Prætorio. ibid.
Quale fuerit vestimenti genus non patet ex antiquis, vel modernis scriptorib. authoris assertione ibid.
Vide ibid. varias variorum coniecturas, & opiniones authorum
Ab hoc vestimenti genere Laticlauii viri dicti etiam fuere Senatores 382. 383
Sic & Laticlaui tunicæ habitus ex Plinio Senatorem ab Equite Equestrem ordinem à Plebe annuli delatio distinguebat .ibid.
Laticlauia vestis in vsu erat militantib. Senatorii ordinis viris Angusticlauia vero Equestris 382. 383
Lauicanum suburbanum Cæsaris voluptuosum, sic dictũ, q̃ nō longe esset positũ à porta Lauicana hodie dicta maiore ab ædificii magnificentia 283
Lauicanæ viæ meminit Strabo quam inquit incipere ab Exquiliana, & in Appiam discurrisse ibid.
Lautia munera erant, quæ à P.R. Legat. vel princip. externis dabantur 28. 29
Sed videto opinionem authoris ibid. in fine.
Lautia quasi lauta, seu lautitia sunt dicta ibid.
Laxare fibulam, idem quod ansam præbere 81. 82
Leandri, & Betoaldi lapsus ab authore detectus in homonomia vocabuli Marsi pag. 306
Lectica, quod vehiculi genus apud priscos Romanos 508. 509
Lecticæ quoddam genus Hexaphoron dictum, & Octophoron, & cur ita appellatum 510
Harum vsus Principib. viris prisca ætate familiaris ibid. & seq.
Lecticam non omnes licite quondam in vrbe vsurpabant 510
Lectica per Vrbem vehi antiquitus perhonorificum, Legati Calcidensium pedib. capti exemplo. 510
Lectica Cōsules, & Consulares viri præ cæteris vehebãtur frequẽtiori vsu. ib.
Lecticarum vsus frequens apud Rom., cur apud veteres inductus 510
Antiquissimus is est Sacrarum testimonio literarum ibid.
Olim prohibitus, vt & margaritarum, mulierib. viro, & filiis destitutis minoribusq; annis 64. 65
Probrosis item fœminis passim Domitiani iussu ademptus ibid.
Claudii Cæsaris indulto summi loco beneficii Liberto Harpocrati concessus ibid.
Lecticula diminutiuum lecticæ, & Cicero, & Liuius vsurparunt. 510
Lecticula in aciem illatus Scipio Africanus tragula femur confixum habens, haud dubia cum Pœnis victoria conflixit. 510
Lecticarii olim quinam dicti 510
Vt plurimum seruilis conditionis apud veteres ibid.
Lecticariola officium Lecticarii subiës, vel cum Lecticariis rem habens Martiali dicta Alaudæ cuiusdam vxor parum pudica 511. 512
Lecticariola cũ lecticula erronee à quibusdam confunditur ibid.
Lectulus Regius apud Persas ita stratus erat vt capiti incumberet pentaclina habitatio in quo perpetuo asseruarentur auri talenta quinque millia. 275
Legatis exterarum Nationum, quos in Vr-

In vrbem admittere nolebant in æde Bellonæ, quæ extra mœnia erat, Senatum dari solitum à Romanis, author est Festus. 354
Obseruatum etiam fuit magistratibus, qui ad vrbem redibant, in eodem templo datum Senatum. ibid.
Legiones plures apud veteres Romanos à numeri ordine nominatæ, vnde Primani, Secundani, Tertiani, &c. 263
Legiones Romanorum prisca ætate, ex quibus militibus constabant. 384
Legionum varia nomina à prouinciis imposita, vide 264.265
Legiones Romanorum militum non semper vno eodemq; numero peditum fuisse, sed temporum successione, mutatas ex antiquorum scriptis, elicimus. 129
Lemuralia festa erant, quando Lemurum, id est, laruarum nocturnarum & imaginum terrificatione nocte faba iaciebatur. 941
Lenoni, vel Lanistæ, ne venderentur serui vel ancillæ, lege cauit Adrianus Imperator. 1083
Lenones tantum dici scortorum, productores vero etiam inuitarum personarum, & in quibus stupra exercita legibus puniuntur, Pædianus scribit. 720.721
Lex Fusia Caninia testantibus vltra centum seruos manumittendi facultatem adimebat. 1051.1052
Lex Iulia adulteras ducentes in vxores puniebat, infamabatq;. 707
Lex Iulia de maritandis ordinibus cur lata fuerit. 144.& seq.
Varia & multiplicia capita eiusdem, vide copiose ibid.
Sæpius ab Augusto Iulii successore fuit lex eadem emendata, modo lenius, modo seuerius. ibid.
Lex Papia Poppea pariter de maritandis ordinibus varia habet capita, & quænam illa. 147
In transgressores istius legis seueras pœnas statuit Augustus. ibid.
Lex Licinia vel Mutia Lucio Licinio Crasso, & Quincto Mutio Scæuola consulibus, lata fuit aduersus eos qui se pro ciuibus, quum ciues non essent, gererent. 407.& seq.
Lex Papia Poppea Sexagenarios, eo quod generare non possent, à matrimonio arcebat, fuitque Octauii Aug. Impetio lata. 668.669
Lex Papia Poppea ab Isidoro, Alexandro ab Alexandro, Zasio, & Beroaldo erronee lex Papia Pompeia appellata. 147
Lege Cornelia quadam cautum fuit, eum, qui in aurum vitii quid addiderit, quive argenteos nummos adulterinos conflauerit, falsi teneti. 1042 1043
Lege Iulia peculatus tenetur, qui in aurum argenti ærisve publici quid indiderit vel immiscuerit, & vt quid eudatur, immisceatur, fecerit sciens dolo malo, quo id peius fiat. 1045. 1046
Lege Iulia, quam Augustus tulit, vel antiquatam emendauit, cautum fuerat, ne Libertina Senatoris filiũ, nec Libertinus Senatoris filiam duceret. 48.49
Leges annariæ quænam dicebantur antiquis, & cur inuentæ vel sancitæ fuerint. 985.986
Legibus cautum quod fuerat, tollere Consulum nequaquam erat in potestate. 411.412
Leges Cornelias, à Cornelio Sylla latas, plures fuisse Iurisconsultorum testimonio comprobatur, & quænam illæ. 345
Leges Iulias plures apud Romanos fuisse, & quasnam. 144
Et quænam à Iulio Cæsare dictatore denominatæ. ibid.
Legislatores non solum Romani falsam monetam detestati sunt, sed & alii aliarum prouinciarum Nomothetæ. 1044
Liber in disciplina militari, ex quibus causis fustibus cæditur, ex his seruus flagellis laceratur. 126
Libros de vita sua Augustus conscripsit non 43. vt mendose textus habet, sed tres, & decem. 524.525
Libros quosnam præter eos, quos de vita propria composuit Octauius Augustus Imp. conscripserit. 526
Libros à se scriptos de vita sua Hadrianus Imperator famæ auidissimus, libertis suis literatis dabat, iubens, vt eos

eos suis nominibus publicarent. 524 525.
Librarii munus apud antiquos Romanos non solum viros, sed & mulieres adeptas, marmor antiquum Domitiæ cuiusdam indicio est. 681.682
Librarii quinam fuere veteribus Romanis varii varia sensere. 680, & seq.
Librarii quinam essent Castrenses, vel militares. 683.
Librarii magistratuum pene omnium quinam olim 683
Qui item Librarii impressores hac nostra ætate & Bibliopolæ. ibid.
Librariorum Castrensium munus, & officium 683
Liberos habere in potestate proprium ius erat Quiritum. 404
Liber pater aliquando pro Sole ab antiquis, acceptus, Virgilii authoritate 52.
Quamuis proprie pro Bacco accipiatur. ibid.
Liber pater Bacchus aliis dictus Cereris filius fuisse perhibetur, & Liberæ frater. 52.
Liberi patris exemplo cantharis post Cymbricam victoriam C. Marium potasse scribit Plinius 1010.
Libera etiam Venus dicta D. Augustini authoritate. 52.
Libera legatio quid significet apud Suetonium in Tiberio 571.
Et cur ita dicta. ibid.
Liberi Equitis Romani in Ciceronem modice carpti retalionatio. 398.399.
Libertas, vt triplex erat, ita, & triplici modo Libertinis olim solita erat cōcedi. 416.
Maior quædam erat, minor seu media altera: tertia infima dicebatur. ibid.
Et quinam hasce libertates apud veteres assequebantur ibid.
Libertatis Definitio à Iurisconsultis qualis tradatur 414. 415.
Libertus patrono egenti ad alimenta præstanda tenetur. 197.198
Libertus primus apud Romanos Icelus iure aureorum annulorum à Galba Cæsare donatus, mox & Equestri peculio ab eodē ditatus ordini Equestri adscriptus fuit. 748.
Libertum ingratum ac contumacem patronus in seruitutem poterat reuocare. 197.198.
Liberti Latini Iuniani, quinam erant veteribus, & cur ita vocitati. 416.
Qui itē deditiii erant, & quare sic appellati. ibid.
Liberti manumissi, qui testamentum facere possent, quiue nequaquam testari. 416.
Liberti patrono mortuo filiis eius tutorem petere tenebantur. 86.
Libertorum filii tenebantur petere tutorem à patronis. 197.198.
Et multa de libertis eorumq; liberis videro ibid.
Libertorum astū in patronis suis fraudc circumueniendis. 197.198
Liberta ab inuito patrono diuertens alii nubere eo inuito nō poterat. 83
Libertini quinam dicebātur antiquis, & quotuplici medio in libertatem asserebantur. 560
Libertini an solum essent descripti in quatuor Vrbis Tribubus, an & aliqui in rusticis 117. & seq.
Libertini quicunque aureis annulis donabantur, per annulorum ius ad ingenuitatem adsciscebantur, non tamen antea Equites efficiebantur, quam censum Equestrem quadringentorum millium obtinuisset. 748.
Libertini semper plebei, Senatores, vt plurimum ex patricia gente. 84 85.
Libitinæ Ædis ministri varii varie pro officii, & muneris varietate appellati. 735.
Libitinæ rationibus nomina morientium olim Romæ inferebantur, & adnotabantur, vt nascentium in Fastis Actisq; publicis. 733.734
Libitinæ Deæ templi ministri, apparatus exequiarum locabant olim, & morientium nomina adnotabāt. ibid
In illius Deæ Æde quæ ad funus & sepulturam pertinebant, condi & locari antiquitus solebant. ibidem 735
Eiusdem Deæ templi ministri Libitinarii appellari ibid.
Libitinensis porta apud Romanos non Vrbis, sed Amphitheatri per quam interfecti gladiatores extra efferebantur. 736.
Libra pro asse vsurpata ex Prisciano. 11

Libripendes dicti qui militum stipes, vel stipendia antiquitus pensabant. 10.
Liburnica genus nauis est velocissimū, & bellicum, ita a Liburnis in Illyrico populis dictum, qui consimili nauium genere Ionium mare, & eiusdem Insulas deprædabantur. 627 628.
Liburnicarum partem demersarū amisisse Augustum post Actiacam victoriam, dum in Italiam traiiceret bisque tempestate conflictarum, simulq; eius Liburnicæ in qua vehebatur fusis ornamētis, & gubernaculo diffracto, Suetonius in eius vita author est. 627.628
Liburnicis nauibus vsi sunt Romani in pugna maritima, tanquam aptissimis, quas rostratas dixere ad differētiam paruarum Liburnicarum. 627 628.
Quando autem Romani primo nauali bello decertarint, quibusue Consulibus ibidem.
Licos Græcis licet lupum significet, est tamen etiam instrumentum coquinarium 953.954.
Lictores Reipub. temporibus sontes capitis pœna afficiebant, Imperatorum vero dominio vigente Carnifices noxios morte plectebant. 794. 795.
Sic & lictores ministri pœnæ in nobilioribus erant, in vilioribus vero carnifices. 796.
Limbatas chlamydes vocat author in extremitatibus limbis exornatas. 1017.
Limitanei milites quinam essent in Romano Imperio, cur ita dicti, quod eorum munus. 854
Linteatus quisnam dicatur. 21.
Linteata legio cur ita dicta. 19.20. & 21
Authoris opinio aliorū reprobata. ibid.
Linteata legio Samnitum cur ita appellata ex Liuio. ibid.
Decem & sex millium militum numerum continebat ibid.
Lipsii doctissimi lapsus adnotatus. 209.
Literas Græcas Romani veteres quibus Latinæ maternæ erant, addiscebant, sicut nos Latinas docemur patriis vna cum educatione à primis annis adeptis. 820
Literati serui quare aliquando fuerint appellati 819.
Literatos literarum eruditos vocari doctos notissimum est, literator etiam, qui literas nouit, nō perfecte tamen dicitur, sed & illis tātū imbutus. ibidem.
Literosus etiam obseruatur pro literato apud Latinos dici. ibid.
Literionem vero se non legisse alibi inquit author, quam hoc loco. ibid.
Quare autem sic carpendo appellarint Iulianum obtrectatores aulici, vt & Simiam purpuratam ibid.
Literatæ epulæ quænam dictæ Plutarcho. 820
Lithostratum est pauimentum, lapillis varii coloris stratum 1090
Huius artis excellens fuit inuentor Xenodorus, qui primus claruit in faciendis pauimentis, miro artificio paruulis testulis in varios colores tinctis & imagines repræsentantibus. ibid.
Species est Musiui operis, sicut enim Musiuum in parietibus appellamus hoc opus, ita & in pauimentis Lithostratum. ibid.
Locare promiscue accipi solitum videtur. 33.
Locus doctissimo Lipsio difficilis explicatu facile authoris labore dissolutus. 187.
Locus, vel loca, quid apud Liuium significent. 27.
Loci difficilis, & variis expositionibus in Vopisco torti, genuina lectio oculatissimi haud dubie authoris. 161.
Loci Suetonii varia lectio, & quænam tenenda 638.639.
Locum dare in Senatu, quid, 27. 28.29.
Honoris maximum fuisse iudicium. ibidem.
Locusta quædam venenatia famosa, hoc est venenorum confectrix, & ministra instigante Agrippina Claudium Imperatorem veneno sustulit, 731.732.
Logarium Vlpiano idem quod Breuiarium rationum 545.546.
Logisterium militare vocatum à Strabone, locus is erat in quo exercitus recensebantur, & stipendia militibus

tibus numerabantur, aliis Deribitorium vocabatur. 649
Logographi dicebantur, qui libros rationum scribebant. 545.546
Logistæ vero, qui eos curabant. ibid.
Longobardis quibusdam per Francorum Reges prisca ætate in contumeliam, & seruitutis signum capillos, & barbam detonsam, refert Paul Æmilius in Carolo Magno, &c. 698
Luam Deam à luendo dictam, & expiando, eamque præfuisse lustrationibus, & lustris asseruit Turnebus, quamuis erroneè sententia authoris. 114.115
Lucar antiquis pretium erat, quod à populo Romano ex Lucis percipiebatur. 137
Et Lucaris pecunia, quæ in luco dabatur. ibid.
Et Lucaria festa, quæ in Luco Romani faciebant, qui permagnus erat inter viam Salariam ac Tiberim memoriam, quod victi à Gallis fugientes è prælio ibi sese occultauerant. ibid.
Dicitur, & vectigal absolute Turnebo, authori vero, quod ex luci alicuius prouentibus percipiebatur. ibid.
Lucrinus, & Auernus lacus, Bais arabo contermini ita sibi mutuo sunt propinqui, vt in maximis tempestatibus coniungi soleant. 294.295
Luctam Latini, vt plurimum palæstram appellauere, & Luctatores athletas Palæstrites. 439
Lucullum Xerxem togatum Pompeius appellare solebat ob iniectas moles mari, & recepta sub fossis montibus in terras maria. 823
Lucus nequaquam cæduus est, Valla attestante, quin potius manu consitus religiosusq;, atq; vel alicui Deo, vel alicuius hominis cineribus consecratus, ideoque aut circa Delubra Deorum, aut circa sepulchra hominum positus est. 547
Sacræ etiam literæ testantur apud Hebræos sepulturæ traditos nonnullos in lucis seu nemotibus. ibid.
Ludi Taurii olim instituti, & Diis inferis consecrati ex Festo Pompeio. 47 48
Quo tempore instituti, quoue apud Romanos regnante. ibid.
Ludi votiui veteribus quinam erant, quo fine instituti, belli potissimum tempore fiebant; quibus Diis vel numinibus gentilium destinabantur. Magni, qua de causa dicerentur. 301.302. vsque ad 304.305
Ludis quinquennalibus ingeniorum certamini destinatis nonnulli mœrore exanimati sunt, alii lætitia nimia extincti exemplo memorabili. 299
Ludos miscellos Suetonius appellauit, quod ex variis ludorum generibus confecti Lugduni præbiti à Caligula fuere. 606.607
Ludos Romanos cum antea promiscue sedentes, omnes passim spectarent Censorum iussu Sexti Ælii Peti, & C. Cornelii Cethegi ædilibus Curulibus, (quo facto ingentem sibi gratiam apud Senatum pepererunt) imperatum, vt loca Senatoria à populo secernerentur. 395.396
Equites vero, vel Equestris ordinis viros eorundem ludorum spectatores, à populo diliuuxit Lucius Roscius Otho Tribunus plebis. ibid. & seq.
Lugduni Galliæ Emporio cur argenteam cudi facere monetam Romani quodam Imperatores soliti. 508.509
Luna mundi spiritus rectè à Plinio appellata. 117
Luna matris attributo à veteribus cur fuerit donata. 116
Lupercal cur dictus mons Palatinus apud Romanos. 276.277
Lupercalia vnde dicta. 275. & seq.
Cui numini consecrata. ibid.
Lupercus Antonius Triumuir insectatus à Tullio ob id in Philippica secunda. 275
Lupercum se exhibuit in Lupercalibus Antonius Iulio Cæsari sedenti in sella aurea coronato, & purpura amicto, cum ignominiæ nota Ciceronis assertione secunda Philippica. ibid.
Luperci, quinam fuerint veteribus Romanis, & quæ functio eorundem. 275
Luperci nudi & vncti cursitabant, accincti quoq; aliquando pelle caprina pastorum instar. 275
Variè cognominati ab auctoribus eorum

rum & institutoribus. ibid.
Crepi etiam dicti, & vnde. ibid.
Luperci, vt nudi sacrificabant, sic & vncti cursitabant. 275
Hos, vt pudori consuleret, vetuit nudos cursitare saltem imberbes Augustus Cæsar. ibid.
Vatie à variis institutorib. cognominati. ibid.
Horum sodalitas tertio in Cæsaris honorem instituta, Iuliaq; vocata. ibid.
Luperci sodales erant & sacerdotes Panos Dei pastorum, qui sacra faciebant in Lupercalibus sacrificiis, nudiq; sacrificabant. 275
Lupercorum sodalitas in Cæsaris dictatoris honorem instituta. 275
Hæc Iulia dicta ab eodem. ibid.
Lustrico die infantes à Romanis igne, aqua, & sulphure expiari solitos, vide 691
Eodem & nomina iisdem imponebantur. ibid.
Lustricis diebus nomina recenter natis imponi solere, remissiue etiam videatur. 902
Lustrationem varia priscis genera fuerunt, & quænam illa. 687. & seqq.
Lyceus Mons Pani Arcadiæ Deo consecratus, quod λύκους, idest, Lupos non sinat in oues sæuire. 276.277
Lycurgus in funere Archemori filii comam et barbam totondit in mœstitiæ grauis signum. 256.257
Lycurgi instituto Reges Lacedæmoniorum duplici parte in cœna honorabantur, et quare. 7
Lycurgi leges, item Atheniensium, et Solonis quibus nominibus à Græcis fuerint appellatæ. 809.810
Lymphiones, qui fuerint, et quid pro lisſit inteligendum varii varia scripsere. 1060
Lyrophenica Atheneo idem quod Gallis, Hispanis, Italis, arpa dicitur, Ibici Poetæ Rhegini inuentum. 77.78

M.

MAcellum Romæ & Forum Cupedinis à quibus originem appellationis traxerint. 956
Macchabæo Simoni Sacerdoti magno ius cudendi propriam monetam concessit Rex Antiochus. 508.509
Machera breuis gladii species cæsim potius quam punctim feriendo pa- tior. 15.16
Macrocheras Egnatius manicatas interpretatur, author potius longas manicas habentes exponit. 972
Macrohir Græcis, Latinis Longimanus appellatus fuit Artaxerxes, quod vnam manum altera longiorem haberet. 972
Magister officiorum idem erat, qui & Præses Aulæ seu Regiæ dicebatur. 842
Erant autem duo Arcadii, & Honorii tempore, vnus per Orientem, & Illyricum, & per Occidentem alter. 824
Magister officiorum is dicebatur, qui Aulicorum causas disceptabat, & cognoscebat, illisque ius dicebat. 580
Magistri admissionum erant apud Imperatores, qui quos oporteret ad ipsos deducerent, non admittendos expellerent. 804
Hos magistros admissionum seu admissionales ianuæ principum habitationis assistere consueuisse ex Marcellino colligitur. 805
Horum officium erat sub dispositione Magistri officiorum, ut patet ex libro cui inscriptio Noritia Imperii Pancirolli Iurisconsulti, ibid.
Magisterium dignitatem Principem Imperatorum ætate Ammianus scribit. 806.807
Magistratus petendi ordo, quisnam esset veterũ Romanorũ temporib. 879
Magistratu, quo quispiam digniori Romanorum vteretur, maiori pariter frequentia apparitorum stipatus procedebat. 808
Magistratus alii annui apud Romanos cum essent, sola Censura erat quinquennalis; hine Liuius dixit Quinquenualem Censuram. 300
Magistratus legem ministri, interpretes autem legum Iudices. 233
Magistratus præsertim maiores quare iudices dicti. 862
Magistratuum auaritia Calpurnia lege lata compresſa. 702.703
Magistratus Codicillares appellat Cœlius Rhodiginus dignitates nomine tantum datas, re uero minime, idest quæ carent effectu; sed quam apposite, videant docti, inquit author. 988

Ma-

Magnæ matri Gentilitatis Deæ, & Numini quum sacra fiebant, mactabatur porca prægnans. 1009
Mammeanas puellas Alexander Seuerus in Mammeæ matris honorē sicuti Faustinianas Antoninus in Faustinæ vxoris honorem Alimentarias instituit. 874
Manceps quisnam dicatur, quisve Conductor, & Redemptor. 766
Mancipia veterana, quænam essent; & in quo à nouitiis differrent. 428 429
Mangones antiquis erant, qui seruos coemebant, vendebantque, & pueros præcipue, nulloque modo mercatores ob id dici merebantur. 475
Mangones medicamentis adhibitis pubertatem puerorum venalium coercebant. 475
Mangones venalitii, vel venalitiarii, quinam dicti Iurisconsultis 428. 429
Mangonum officium quod nam erat ex Quinctiliano. 475
Mangonium à mangone deriuatum pro quo accipiendum. 475
Mangonizare quidam sit. ibid. & seq. 475
Manipulares quinam essent Romanis, & seq. 309
Aliquibus signiferi, aliis, cui milites viginti obtemperabant, & qui duobus decuriis imperabant. ibid.
Mantellum quid sit vide. 1021
Mantellis vsos Scythas, aut pro mantellis cutibus humanorum capitum cū capillis, scripsit Plinius. 1021
Mantuæ, & Montisferrati Serenissimi Ducis munificentia, & liberalitas etiam vltra mōtes extensa commendatur. 903
Manus aliquando potestatem significat indeq; manumissio à potestate liberatio est, 910
Manus aliquando pro fide capitur, vnde Capitolinus dum inquit Maximinum ad Heliogabali manus, non accessisse, interpretandum, fidei eius se non commisisse, Imperatoris impurissimi timens perfidiam, 913
Manus pro multitudine & copia aliquando accipitur. 170. 171
Item pro militari multitudine vsurpatur ibid. & seq. 8. 9
Item pro hominum collectione, eadem 124
Manus item pro potestate capitur, vt in illo tritissimo: an nescis longas Regibus esse manus. 172
Manu regia aliquid facere nil Latinis aliud est quam absoluta potestate agere, 821. 822
M. Fuluius Flaccus, & Tiberius Gracchus quare Senatus decreto interfecti, 407
M. Antonii Mureti laus. 575. 578
Maritus vxorem ob haustum e dolio vinum necauit & cædis impunitatem à Romulo obtinuit. 677
Maritum Dominum appellari ab vxore apud Iurisconsultos receptum. 94
Marmor Numidicum maculosum hodiernis temporibus vocamus Africanum. 286
Marmoris, & ferarum abundantia est ferax Numidia Africæ prouincia 286
Mars Θοῦρος dictus, quod est bellicosus & pugnax. 48
Vide ibi alia eiusdem nomina.
Mars quum fæuit Gradiuus, quum tranquillus est, Quirinus dicitur; vnde duo templa habet sibi dicata, in Vrbe vnum, aliud extra eandem 236
Martis templum & extra & intra vrbem olim apud Romanos extabat. 236
Et qua de causa extra vrbem fuerit ædificatum ibid.
Marti vltori Augustum in Palatio Ædem extruxisse Suetonius testatur 236
Marsi Italiæ populi quinam fuerint, 304. 305
Difficilibus, & magnis Populum Romanum bellis non semel fatigarunt. ibid.
Belligeri admodum Silii testimonio fuere, ibid.
Veneficia & herbarum vires optime calluerunt. ibid.
A quib. olim victi Romanis Ducibus fuerint. ibid.
Quinquennali tandem bello superati sub pop. Romani iugū missi sūt. ibi
Marsi alii Germaniæ populi finiti mi-

Cattis nunc Hessis, contra quos pop. Rom. infeliciter Variana, & Lulliana clade pugnauit. 306

Marsi alii Scytharum populi summa pedum agilitate celerrimi, teste Herodoto 306

Marsia ab Apolline victus platano suspensus interiit. 794.795

Mastiges flagella iisq; cæsi mastigiæ appellati, 47.48

Matæra quid sit variorum auctorum opiniones, 15.16

Auctoris opinio. seq.

Materiarius is dicitur qui ligna ad ædificia suppeditat. 898

Vnde materiarius faber, lignarius faber appellatus, & fabrica materiaria, id est lignaria à Plinio dicta. ibid.

Materiarii, & frumentarii milites apud Cæsarem quinam fuerint. 17

Materiarii Plauto qui dicti. 17

Mathematici qui, & Chaldæi à Gellio dicti, à D. Augustino Planetarii, ab aliis Genethliaci appellari, cum artem suam profiterentur, & exercerent in hominum natiuitatibus, & genituris prædicendis, & perscrutandis sub dio, cælo aperto ambulabant 536

Mathematici Vitellio Cæsari exosi ab eodem Italia pulsi sunt, 763

Mattiarii à Mattia, vt Clauarii à Claua, & Lancearii à Lancea dicti fuere, 827

Matrona quod loculos in quibus erant claues vinariæ cellæ resignauisset à suis in pœnam inedia mori coacta est, 677

Matronæ olim Romanæ Virginiam Auli filiam, Patriciam, plebeio nuptā quod è Patribus enupsisset, sacris arcuerunt, 84.85

Matronas Matrio mense cœnas seruis suis ponere solitas, vt Saturnalibus Dominos, illas, vt honore promptius obsequium prouocarent, hos, quasi gratiam rependerent perfecti laboris Solinus author est. 631.632

Maximini Cæsaris robur, & fortitudo ingens Capitolino teste, ita vt amaxas manibus traheret, rhedam onustam solus moueret. 720.721

Maximini Imperatoris Giganteam staturam ex pedis magnitudine coniectura licuit assequi, 917

Maximinum bibacissimum fuisse ait Capitolinus, adeo quidē, vt vna die sæpe vini amphoram Capitolinam scripserit potasse. 908.909

Mazacæ an Africæ fuerint populi an Asiæ, vel Cappadociæ vide. 723.724

Medicinæ professores, & liberalium artium Doctores præcipui muneris loco pleno iure ciuitate Romana Cæsar Iulius Dictator donauit. 418

Mel & cera putredinis præseruatiua, pa. 94

Mel Nemorense ex omnibus deterrimē notæ 247.248

Meleagrides Africanæ gallinæ veteribus, nobis sunt vt opinatur author, gallinę Turcicę dictę seu quę Cairinę appellantur 608

Melopepones seu Melones maximi, & præstantissimi ob soli lentorem, & tenuitatem sunt apud Hostienses Vrbi ad sextumdecimum milliarum vicinos 507

Melos bipartitum quomodo cum assa voce & organico. 77.78

Mensæ Pantherinæ dictæ fuerunt illæ quæ varietate ciborum insignes erant. 91.92

Mensarius, Argentarius Collybista, Nummularius, & Trapezita authori aliquando sunt Synonima 278.289

Mercator vrbibus prodest, Medici ægris Mango venalibus. 437

Mercatus, & Nundinæ quomodo discrepent 646

Mercurialis impensè à doctrina multiplici laudatus. 695

Mercurialia festa Cretensium quænam erant, quaque de causa celebrari solita. 633

Metallorum maxima apud Hispanos fœcunditas. 54.55

Milliares, vel Milliarenses porticus quorum Suetonius & Vopiscus meminere magnæ erāt porticus, & spatiosę, 940

Miles vmbratilis dictus Ammiano, iners imaginarius, siue ostēsionalis. 971

Milites à suis principibus denominati varie, 133

Milites antiquorū Romanorū strenui præcincti nō discincti, qui ignaui habebantur in prælia prodibant, & seq. 310

Hinc

Hinc discinctus pro negligente, & luxu diffluente ab Acrone, &, Prophirione ponitur. ibid.
Milites Augustani quinam fuerint Neronis Imperio, quiue Daciliani Claudio secundo, qui post Galienum Valeriani filium habenas Imperii rexit, 971
Milites Decumanos quosnã dicit Suetonius 363
Milites ærarii veteribus Romanis qui, & cur ita appellati. 449
Qui item ęrarii Tribuni. ibid.
Milites honesta missione missi, Sacramento solui dicebantur militari, pagina 444.445
Causaria autem in missione dicebantur remoueri sacramento. ibid.
Inignominiosa vero Sacramento abiiciebantur. ibid.
Militum ob egregie in pręliis nauatam operam pręmia multiplicia 22 23
Militum seditiosorum varia, & multiplex pœna. 8.9
Militum Tribuni apud Romanos olim à quibus creari soliti. 213.214
Milites delinquentes qua ignominię pœna afficere solitus fuerit Octauianus Cæsar Augustus. 311.312
Milites ostensionales quosnam interpretentur Egnatius & Cœlius. 971
Quos vero Clarissimus author. ibid.
Milites qui artem ludicram exercuissẽt leges antiquæ capite plectebant. 125
Militiæ adscribi non potuisse quam fuerit ignominiosũ apud Romanos, quales erant qui capite censi dicebantur. 38.39
Militæ adscribebantur aliquando apud Romanos etiam ante 24. ętatis annũ inopia iuniorum, modo satis roboris ad arma ferenda habere viderentur 381
Hinc constat quod
Militaris ætas apud veteres Romanos erat annorum 24 ibid. 381
Militia missus ignominiose, & sacramento militari ob facinus turpe solutus neq; Romæ, neq; in sacro Comitatu esse poterat. 444.445
Militia missi ignõinię causa milites Acre diruti dicebantur, quibus scilicet stipendium ignominiæ causa non esset datum eo quod æs diruebatur in fiscum, non in militis sacculum. 447 448
Militia solui honesta missione apud veteres Romanos honorificeũ erat. 449
Militaris disciplina duo præcipue suppliciorum genera ad militum delinquentium pœnam adinuenit, & quænam illa, 8.9
Militaris stipendii rationes antiquitus more inducto non ad denarios argenteos, sed ad æreos asses computabantur. 127.128
Militares expiationes quæ, & quales, 116
Militarium Tribunorum duo genera, Rufuli alii, vel Rutuli Comitiati alii 213.214
Militare Sacramentum quale erat, remissiue. 447.448
Militare sacramentum duplex in historica lectione obseruatur, & quodnam illud 751.752
Militare sacramentum non solum ita præstabatur, vt in Imperatoris verba iuraretur, sed & in Senatum, magistratusque alios. 754.755
Militare equites apud Romanos qui & qua ætate cogerentur 382.383
Militare in Legione Romana non aliis quam ciuibus Romanis licebat, pagina 404
Milium antiquis fuisse milium ex Plinio constat, 601
Miniambos conflare quidnam sit vide 864.865
Minio corpora inficiunt in bellum profecturi Æthiopes, & quare. 601
Minio & Chrisocolla pauimentum Amphitheatri in quo Gladiatorium spectaculum exhibebatur Principum luxu, & prodigalitate aliquando sternebatur. 602
Miniatam Iouis effigiẽ fuisse ob id tradit Plinius quod fictilis esset. 601
Minitos Deos appellare solebat Varro eorum simulachra antiqua cõsuetudine minio depicta. 601
Mirobrichis quid, & Mirobrichorii, vel Mirobaptarii quinam. 528.529
Miscelli Ludi quinam fuerint & quare ita dicti. 606.607
Miscellæ vuæ sunt ex quib. præliganeũ vinum quod rustici bibũt conficitur

misschiato, vel torchiato vulgo dicimus 606.607
Miscellionis appellati authore Festo qui non certæ sunt sententiæ, sed variorum mixtorumque iudiciorum sunt 606.607
Missio causaria militaris quænam diceretur, & quare concedebatur. 446
Et ab hac Causarii milites dicebantur ead.
Missio militaris honesta quæ erat, qua de causa fiebat, qua ætate, quot emeritis stipendiis. 444.445
Missio militaris honesta aliquando ante tempus emeritorum pro more stipendiorum à principe ex Priuilegio dabatur 446
Missionem à militia honestam qui nanciscebantur, iis pariter & pręmia dabantur, exauthorati vero tantum militia soluebantur sine pręmii aliqua largitione, 447.448
In colonias pręterea mittebantur priores, vbi agri iisdem assignabantur posteriores adhuc sub vexillis retinebantur donec coloniæ & pręmia assignabantur. ibid.
Missionem militarem expletis stipendiis consecuti ii etiam vocationis tempore, scuta, gladium, & cętera arma Laribus dicabant. 446
Missione ignominiosa exauthorabātur milites ob delictum in pœnam. 446
Et quid erat exauthorare. ibid.
Modus salarii constitutus à Claudio Imperatore patrocinantibus aduocatis ad dena sestertia. 704
Mæcenas, & Iulius Cæsar delicati habiti, & amatores, quod discincti, vel parum præcincti incederent, 310
Mærore occubuit Æschilus à Sophocle victus in Quinquennalibus Ludis, in iisdem Philippides poëta victor renunciatus præ gaudio extinctus est. 299
Mola frequens in sacris gentilium pulmenti genus, ex quibus conficeretur apud ipsos idololatras. 291.292
Monasticæ, & Clericalis tonsuræ præcipua significatio. 699.700
Monetæ cudendæ munus præstantissimis viris Republica stante olim apud Romanos, ne adulterina subreperet iniunctum & commissum historica lectione obseruatur, iiqꝫ triumuir imonetales dicebantur. 1045 1046
Monetæ falsæ authores ne ipso strepitus deprehendantur ad eum vsum in Eremis antra sibi parasse, & furtiuas falsæque monetæ officinas Diuus Hieronymus in vita Anthonii Eremitæ scriptum reliquit 1045.1046
Monetam adulterinam qui cudunt, & ipsi, & qui eis ea in re ministerium exhibuerunt, manuum amputatione puniuntur lege quadam Orientali um 1044
Monetam falsam non solum Romani legislatores detestati sunt, sed & alii aliarum prouinciarum, & nationem Nomotheti. 1044
Monetarii dicuntur, qui in moneta publica operantur. 1045.1046
Quamuis id diuersum sit à vulgi opinione, qui eos monetarios appellat, qui falsam monetam cudunt. ibid.
Monolium Capitolino idem est, quod aliis Monile, quamuis minus sit Latinum Monoliū, vt Egnatius, & Cœlius Rodiginus adnotarunt. 917
Monomachia rudibus armis facta iuuentutis exercendę causa inducta 226
Monomachiam rudibus armis factam quis inuenerit primus 226
Monomachiam, ut & Torneamenta prohibuit Cōcil. Tridentium. 425.426
Monomachiam seu singulare certamen in louis sacris vsque ad mortem deuictorum cadentiumque iugulationem procedere consueuisse anthor est Plutarchus in Sympoſio, eadem 425.426
Monopolium vnde dictum, & quid sit. 588
Monopolia, vt abolerentur plurimū laborauit olim Rom. Senatus. 588
Puniuntur legibus Cęsareis bonorum confiscatione. ibid.
Vt & Monopolistæ Caroli V. constitutione ibid.
Galliç Rex vltimi supplicii pœnam Monopolistis statuit. ibid.
Mons Palatinus quare Lupercal dictus. 276.277
Monymam Mithridatis uxorem illo deuicto detracta mitra quam capite

gestabat, & collo circumdato suspendio vitam finire voluisse author est Plutarchus in vita Luculli. 981
Mortuos extra vrbem sepelire mos non solum veteribus Romanis proprius fuit sed etiā à Græcis in vsum traductus 550
Hinc ex Darete Phrygio habemus Priamum Iliensium seu Troianorum Regem Hectoris cadauer suorum more ante Portas Ciuitatis sepeliisse ibidem
Mos vetertum fuit nō illaudatus in sternutamentis(quemadmodum & hodie) salutem precari 322.323
Vt & in epistolis ibid.
Vide de Tiberio Cæsare ibi factum memorabile de Rhodiis magistratibus. eadem
Moscouitarum, & Rhutenorum mos in hospitibus mutuo osculo excipiendis 575
Mulier, quæ euitandæ pœnæ adulterii gratia lenocinium facit, aut operas suas Scenę locauit, adulterii accusari damnarique Senatusconsulto poterat antiqua memoria Maiorum, Papiniano asseuerante 778.779
Mulier Romanis priscis moribus sui iuris non erat, sed sub perpetua tutela, vel patris aut mariti, aut proximorum vel tutoris dati à Iudice 58
Mulierum nuditatem valde sacrę literę detestantur 922.923
Mulieribus Græcorum omnium legibus sacrorum interdictum erat, ne se Olympicis certaminibus spectandi gratia immiscerent, cum non leui Romanę dissolutionis nota 778.779
Mulieres apud priscos gētiles sacerdotia exercuisse non est ambigendum 1006
Hinc Pollio hic Calphurniam appellat vniuiram sacerdotem, pagina eadem
Mulieres etiam nobiles in publicis Ludis apud veteres Romanos operam suam fecisse memoriæ proditum est 777
Mulieres pugnantes in Circo, vel Amphitheatro à Domitiano inductas pudore omni sublato varii arrestantur authores ead. 778.779
Mulieres vno matrimonio cōtentas corona pudicitiæ honoratas apud Romanos multorum matrimoniorum experientiam intemperantiæ cuiusdam signum esse credentes author est Valerius Maximus, pagina 1060
Muliebrem sexum Athletarum spectaculo penitus voluit Octauianus Cæsar submotum p.
Mulus Centuriatus erat quod singulis cēturiis ad onera ferenda assignatus esset 1025
Mulis potius quam equis antiqui in trahendis curribus, rhedis, carrucis carpentisque vtebantur, pagina 720 721
Mullus piscis Romanis Triglia, reliquis Italiæ populis Barbone dictus non pręter rationem, cum adsit oculata fides 1040
Magno in pretio erat veteribus Romanis ibid.
Mullus emptus ab Asinio Celere viro Consulari Claudii Imperatoris temporibus octo millibus nummum, quantæ olim fuerit æstimationis sat indicat 1040.& seq.
Natura paruus est vt raro bilibris rarissime trilibris inueniatur 1041
Mullum tamen octoginta librarum in mari rubro captum Licinius Mutianus Plinio teste prodidit 1041
Mullei calcei vnde sic dicti fuerint antiquis ex Festo 1040
Mulleos calceos fuisse calceamentorū genus quibus Albani Reges primum deinde Patritii Romani vsi sunt 1040
Municipes ciues ex Gellio quinam antiquis dicerentur essentq; Romanis & seq. 40.
Qui item Ciues Coloni, qui præterea Ciues ex præfecturis ibid
Munia vel officia Codicillaria quænā dicerentur 99.100
Munus gladiatorium non solum per Lanistarum familias & mercede ad id conductas, exhibebatur, sed etiam aliquando per captiuos, & voluntarios pugnatores 424
Muneralis lex quænam, & quare sic dicta à Festo 702.703
Musicæ Choros apud veteres ex venalitiis

tiis feruis constare solitos Iuristarum arrestatione confirmatur 475
Musices nimium studium principibus viris indecorum exemplo Alexandri Magni à patre ob id reprehensi, & Neronis Cæsaris iccirco Romanis exosi ostenditur, 522.523
Musiua pictura quænã fuerit antiquis seu de Musiuo, & quænam dicatur & sit nostris temporibus, 181. & seq.
Cur autem sic appelletur, vide ibidem eadem 1090
Hinc Musiuarii artifices, id est operum musiuorum, seu de musiuo dicti. ibidem
Musiuorum operum species est Lithostratum hoc est pauimentum lapillis varii coloris stratum 1090
Myrmilliones quinam erant gladiatores, vndeq; sic appellati 618
Myrmillonum genus pugnæ à quo fuerit inuentum 618
Myrmillonibus gladiatorum fortissimis opponebantur Thraces 623
Myrmillones vt plurimum fuisse Gallos, vel saltem Gallicæ armaturæ genere munitos, 618
Fuere tamen, & aliarum nationum Myrmillones; de Asiatico quodam meminit Cic. in Philippicis. ibid.

N

NATALIS dies Socratis à Ciuitate inter fastos habitus, & lustratus 551.552
Natalitia dare, pro soluere festum Natalis diei Cicero vsus est 551.552
Erant autem Natalitia conuiuia luxuriosa ad celebrandum Natalem diem peculiariter structa ibid.
Sic & Natalia, pro celebritate diei Natalis obseruamus ex Iuuenale Sat. 6. eadem
Natatio, & natandi vsus antiquissimus fuit Romanis exercitationis gratia, 895
Nationum omnis generis, & variarum populi integro iure Ciuium Romanorum donati enumerantur 413
Naues de cedris sumptuose ad luxum fabrefecit Caligula laxitate magna continentes thermas, porticus triclinia & pensiles horros, profusa & liquida prodigalitate 627.608
Naues miræ magnitudinis obeliscos ex Ægypto Romam aduehentes 60
Nauali victoria quod esset potitus Agrippa in Cilicia ab Octauiano fuit vexillo meriti ingẽtis causa cœruleo donatus potius quam alterius coloris 314.315
Nauicularius non solum pro Nauclero, vel nauis gubernatore sumitur, sed etiam pro exsctore Vectigalis rerum quæ naui onerantur 1034 1035
Ædium locatorem etiam vocarunt Nauclerum Ammonius, & Hesychius, vt Naulum pro hospitii precio, ibidem
Naumachia à Claudio Cæsare in lacu Fucino instituta quot nauium classe constiterit, diuersa diuersorum opinione disceptatur 165.166
Concilium doctissimi authoris videto ibidem, vt & textus Taciti difficilis enodationem facillimam, & seq.
Nautas Veneta veste induendos cur suadeat Vegetius 314.315
Nauticos funes Oras appellari ex Quintiliano constat 1040
Nefasti dies antiquis dicebantur in quibus non reddebatur ius nec fari licebat 193.194
Vt & fasti dicebantur in quibus licebat iudicia exercere, & Iudici illa tria verba effari Do, Dico, Addico, pagina eadem
Nefasti dies littera N. apud veteres notabantur. ibid.
Nefasti dies dicti, quod iis Prętori fari non liceat, 644.645
Nefastos fastosque dies primus apud Romanos instituit Rex Numa Pompilius, 335.336
Nemesin seu Adrastiam Deam quomodo descripserit Ammianus 804
Nemora antiquis Germanis & sacra, & pro templis habita Tacitus de eorum moribus refert 547
Nemoribus pro templis antiquitus vtebantur Germani, Tacito authore 137
Nemorensis Rex is dicebatur, qui Dianæ Aricinæ sacrificiis præerat 249
Nemorense ex omnibus mellis speciebus deterrimæ notæ, ex Columella 247.248

Nepotum omnium altissimus gurges Apicius, Phoenicopteri linguam praecipui saporis esse docuit. 608
Neptunus non solum maris Deus, sed etiam ipsum mare. 49
Neptuno epitheton ἐννοσίγαιος à terrę concussione impositum, quod antiquorum opinione superstitiosa tridente suo non solum mare, sed & terram moueret, concuteret atque abrumperet. 816
Neptunalia Neptuni sacra fuêre appellata, quae & salatia à salo dicta. 89
Neptunia à Neptuno dicta ea, quae ad Neptunum seu mare spectant. 89
Neptuniae aquae quaenam fuerint appellatae, & cur ita dictae 89
Nero Imperator Gladiatores concertãtes adeo magna cum voluptate spectabat, vt ad refocillandum visum acutioremque reddendum, ac robustiorem, per Smaragdi lucidum virorem intueretur 427
Neronis primi anni Agrippinae matris praeceptis, Burrhi, & Senecae disciplina exercitati 186
Neronis Caesaris in Isthmo Corinthiaco perfodiẽdo pertinax conatus quãuis irritus 243
Neronis Imperatoris in Romanos nobiles patritios Tyrannis infamia eorundem studiose procurata 692.693 & seq.
Neronem Caluum Domitianum crudelem, & saeuum Pop. Rom. eidẽ male dicens appellabat caluiciei turpitudine praecipue obiecta 760.761
Nicolai Perotti error ab authore detectus 629
Nicopolis Vrbs victoriae ciuitas dicta ab Augusto in Epiro sita apud Actiũ promontorium, quod Antonium ibi & Cleopatram bello nauali superarit 301.302
Plures eius nominis vrbes enumerantur ibid.
Niues apud Armenios aliquando conspici rubentes, eo quod loca illa minio scaterant ex Homeri interprete Eustachio colligitur 605
Nomen delegare vsurpatur apud Iurisconsultos pro assignare debitorem alium qui pro te soluat 769
Nomen facere Iuristis est in tabulas referre, quod actui debeatur, & debitũ in se contrahere, & se debitorem constituere 902
Nomen pro obligatione, & debito Ciceroni, & probatis authoribus frequentissimum & seq. 59
Sic nomen bonum pro bonae fidei debitore & qui soluendo sit, est apud Iurisconsul. ibidem
Sic etiam Ciceroni nomina exigere in Verrinis ibid.
Econtra nomina deteriora peiorave dicuntur, quorum difficilis est exactio, quique bonis facultatibusque lapsi non soluendo facti sunt, eadem 564
Nomenclatores principum seruitiis ad dicti, quo munere olim fungerentur 678.679
Erant & Nomenclatores, qui candidatis, & petitoribus in Comitiis operam suam praestabant. ibid.
Nominatores alii à Nomenclatoribus, sunt Iurisconsultis sententia authoris contra aliorum opinionem 610
Notis scribere, quid sit, & quam varie accipiatur 776
Hinc Notarii dicti à notis ibid.
Notarii a notis quibus compendiose scribebant notarii dicti 847.848
Notarii militares, quinam dicti p. & seq. 847.848
Nouerca dicta quasi noua arca licet rectius quasi νεα ἀρχὴ quod est noua princeps 121
Nouercale odium prouerbiali locutione dicitur, & pro insigni malo Nouerca 121
Nouitii serui veteratoribus oppositi à Iurisconsultis, quinam essent 428 429
Nubere iterato apud Veteres Regem & Pontificem maximum nefas erat, 155
Nucum ludum pueris antiquitus fuisse frequentissimum Catulli testimonio ostenditur 520
Numa Pompilius duobus seculis quod est annis bis centum Pythagoram antecesserit 324
Numa Pompilius Rom. Rex Vestales à potestate paterũ cõsanguineorũ tutorũque eũ reliquis omnib. apud Rom. mulierib. sui iuris non existentibus exemit.

exemit. 152.153
Numa veteribus Romanis tres Flamines constituit Flaminem assiduum Ioui unum: alterum Marti: tertium Quirino. 269
Numam Romanorum Regem condendæ Religionis pop. Romano authorē præceptoremq; fuisse atque Religiosissimum habitum & vocatū semper ex Liuio & Plutarcho colligere licet, 94
Numerum priscis innumeram fuisse farraginem Augustini authoritate confirmatur. 114.115
Numerus ternatius in Magistratu, nec deficiens nec abundans videtur. 369
Numeri in re militari appellantur militum ordines, seu cætus, puta Cohortes, Centuriæ, Turmæ, Legiones, & alia huiusmodi 831.
Hinc milites nondum in numeros relatos dicimus quum delecti quidem sunt, nondum tamē in suos ordines descripti 831.
Numerarii quinam Iuriscōsultis dicantur, & quod eorum munus. 823
Qui item supernumerarii. 824.
Numidia Africæ prouincia nil memorandum P.R. dedit præter Marmora, & ferarum copiam. 286.
Auium tamen Numidicarum multæ æstimationis meminit Plinius. ibid.
Numidicos vrsos in Ædilitiæ dignitatis adeptione quot numero in Circo Romanis exhibuerit Domitius Ænobarbus 286.
Numidicas gallinas putat author esse nobis eas quæ Alexandria ad nos transferuntur, Venetiisq; Pharaonis Gallinæ vocantur 608
Numismatis probādi vt ludus seu schola Romæ institueretur causa fuere. nummi expensibilis adulteri, & falsificatores 1045.1046
Numus adulterinus vt multa alia pop. Rom. dabatur Antonino Caracalla Imperatore. 1042.1043
Nummus asper à veteribus quisnam fuerit dictus 736
Nummi vsum fuisse antiquissimum & à Caino inuentam fuisse pecuniam Iosephus in antiquitatum suarum lib.1. author est 500. 501
Numum appellationem sumpsisse à Numa Pompilio qui primus apud Romanos ex ære & ferro nummum percussit cum antea coriaceis, ostreaceis & scorteis vterentur, insulse ineptequé dictum asseruit Diuus Hieronymus. 500.501
Nummum apud Athenienses primus adulterauit quidam Hippius. 1042. 1043.
Nummi antiquorum Regia effigie cusi, vt memoria gentilitatis repararetur, 508. 509.
Peregrini nummi qui dicti quondam 508.509.
Nummi apud veteres Romanos triplicis materiæ, æris nimirum, argenti & auri. 502.503
Nummi aspri alti à Sertatis contra Fräc. Hotom. 736.
Nummi ex auro obryzo & argento pustulato quod est ex optima materia fabrefacti dicti. 736. & seq.
Nummorum apud veteres Rom. pōdus & valor varia fuere. 207.
Numōrum materia adulteratur tincturis quæ imitatur veri metalli colorem, minuitur rasione 1042.1043
Nummis nouis, & recenter cusis Turcæ delectantur 736
Nummos argenteos qui adulterinos conflauerit, & in aurum vitii quid addiderit, lege Cornelia eum teneri falsi apud Romanos quondam cautum fuit 1042.1043
Nummos probandi Magister Iurisconsultis vel libripens, vocatur zegostates 1042.1043
Nummos seu pecuniā per initia Romanis ex probo argento cusos ex Plinio constat 1042.1043
Æris autem primam partem miscuit Liuius Drusus in Tribunatu plebis, indeque cœpit puritas argenti corrumpi ibid.
Ferrū miscuit deinde denario Triumuir Antonius ibid.
Nummarii iudices qui, Nummariumque quod esset iudicium, quæve numaria causa, & nummarium tribunal, vide 789. & seq.
Nummarii Sacerdotes, Nummariique iudices lucri auidi, & pecuniæ accumulandæ studentes dicebantur 790

Nummarios Iudices Romani decemuiralibus legibus hoc est conuictos ob rem iudicandam pecunias accepisse, capite plecti iubebant 790
Nummaria in re an sint Synonima, vt voluit Alciatus Argentarius, Campsor, Collybista, Mensarius, Numularius, & Trapezita 1047
Nundinæ seu celebre emptionis genus negotiatio seu mercatus quo tempore primū apud Romanos, & Græcos cœpere 644. 645
Nundinæ veterum genus nomen nostris dedere mercatorum congressibus seu mercatis (vulgo fiere appellantur) qui statutis temporibus aliquo in loco immunes à vectigalibus celebrantur 646
Nundinæ quomodo à Mercatu differant 646
Nundinarum diebus, vel Comitialibus Senatus vt haberi non poterat, ita nec diebus sanguinis, hoc est in quibus imolabatur, & sacra Magnæ matri Deorum fiebant 1010
Nundinarum ius à Consulibus, & Senatu peti solebat, & quidem à Cōsulibus, tanquam iis qui caput erant Senatus & principes viri eiusdem, 649
Nundinis Comitia haberi non licebat apud Romanos ne plebs rustica auocaretur 664
Nundinis domesticis Antonii vectigalia pop. Romani diminuta fuisse secūda Philippica conqueritur Cic. 646
Nundinas antiquitus alias publicas fuisse, quæ scilicet in vrbe, vel oppido aliquo habebantur qualium Cic. meminit Capuæ haberi solitarū, alias priuatas, quæ in agris priuatorum exercebantur quales Claudius Cæsar à Senatu impetrauit 646
Nundinas feriatum diem volebant esse antiqui 644. 645
Nundinas frequentantibus, & ad easdē concurrentibus multa priuilegia cōcessere Valens, & Valentinianus Cæsares 646
Nundinas Iouis ferias esse, siquidem Flaminica omnibus nundinis in Regia Ioui Arietem solebat immolare, scripsit Caius Licianus 644. 645
Nuptiæ minus legitimæ veteribus Romanis erant, vbi pater, & mater peregrini erant 404
Nuptias vsu, coemptione, & confarreatione quomodo à priscis apud Romanos contrahebantur 152 153 & seq.
Nuptiarum reiteratio vel secundæ nuptiæ tam Pontificio quam Cæsareo nostro iuri sunt exosæ, adde & Gentilium legibus 1007. 1008
Nuptias olim Veteres Romani tribus modis contrahebant & quibus 152 153 & seq.
Nuptias secundas vel repetitas quare Canonica iura à Sacerdote benedici vetent 1006
Nuptias secundas ineuntes mulieres quibus pœnis mulctet ius Cæsareum 1007 1008
Nymphis deabus Lympharum, Montium Syluarum, Speluncarum, Antrorum loca sacra olim 924. 925
Nymphas quare mulieres dictas velit Celius Rhodiginus 922. 923
Nymphea quid proprie fuerint Romanis contra aliorum multorum opiniones 922. 923

O

OBELISCI ex Ægypto Romā nauigiis miræ magnitudinis aduecti 60
Obryzum aurum quodnam sit, & dicatur 739
Obsoleta nimis antiqua vocat, & reprobat Cicero in Actionibus Verrinis 528. 529
Oceani variam acceptionem vid. 967
Oculis anima inhabitat, hinc morum humanorum indices sunt 567
Ocellum oculi diminutiuum est 518 519
Ocellatæ nuces quęnam dictæ Suetonio 517. & p. seq
Occidere veneno plus est quam gladio necare 341
Et veneno aliquem è medio tollentes Lege Cornelia de sicariis plectebantur ibid.
Odæum à Domitiano Imperatore fabrefactum Romæ erat in quo Musicorum chori, & Poetarum recitationes, & commissiones Musicæ populo

lo edebantur: Quod vnicum inter cætera magnæ molis quæ Romæ videbantur, admiratus est Constantinus, vt Ammianus testatur 812
Odia Vatiniana iure merito Tacitus quo Liuia Drusum prosequebatur nouercalia appellauit 122
Oenanteum, vnguentum in Cypro maxime laudatum summeq; odoratum quomodo conficiatur, ex Plinio vide 948
Oestrum insecti genus illud volatile est Apibus persimile, vulgo dictũ Asellum, quo addito Iuno vaccam Ino stimulasse ac in furorem vertisse fabulata est antiquitas 854
Accipitur pro punctione seu stimulo, & irritamento p. ead.
Oestrum pro furore accipiunt à Græcis Latini, sicq; Oestrum furorem poeticum Statius appellauit 852 853
Officia vel munia Codicillaria quęnam dicerentur 988
Officiorum magister is diecebatur qui Aulicorum causas disceptabat, & cognoscebat, illisq; ius dicebat 824
Olympici ludi quales, & quo quantoq; tempore, & à quibus celebrari soliti, 461
Quando & à quo primum Romam traducti ibid.
Olympiaci ludi quinquennales apud Græcos celeberrimi singulo quinquennio repetebantur, quod tẽporis interstitium, iidem Olympiadem appellauere 299
Omen tristis euentus pullarius auruspex proferebat pullis oblato cibo vel offæ è cauea exire renuentibus, aut exeuntibus oblata non attingẽtibus 21
Onera colossica dixit doctissimus Budæus metaphorice quæ magnæ molis sunt 930.931
Ophyr Insula laudatissimum aurum largitur, hinc optimum, & expurgatissimum aurum ophyrizum dictum 736
Opera aliquando ædificia dicta tam publica quam priuata Græcis ἔργα 367.368
Opere seu operis: apud Latinos multæ obseruantur significationes, & quo modo hoc loco accipiantur 367.368
Operæ campestres dicti antiquis qui in Campo Martio in Comitiis operam suam præstabant, inter quos erant Diuisores, quos & Ditibitores vocatos nequaquam dubitat author 649.
Operæ Iurisconsultis duplici differẽtia partitæ. aliæ officiales, aliæ vero artificiales dictæ 367.368
Oppida multa à vicinis aquis deno minata 89
Optio masculini generis dici solet qui muneris alicuius militaris administrandi vices gerit, quem alii vicariũ, seu vices gerentem, vulgo locum tenentem appellant 198
Orarium quid fuerit veteribus Romanis 1021
Oratio putatissima pro expurgatissima vsurpauit Cicero 739
Orchestra quinam locus fuerit in Theatro apud veteres Romanos 264.265
Popularibus is locus non patebat, sed Senatoribus principibusq; viris ibidem
Vnde dicta Orchestra ex Vitruuio ibidem
Orchestræ locus podium appellatum Imperatoribus, & Consulibus erat destinatus 266
Ordines magistratus petendi quinam essent apud Veteres Romanos 987
Ordines in exercitu Alexandri Seueri nemo nisi Sexagenatius duxit 757 758
Ortus filiorum diem veteres Romani cur in actis publicis profiterentur 553
Oscum serpentem dixere Hetrusci vnde Osci populi à Rege Osco sic dicti qui serpentis insigne gerebat 52. 53
Osci ludi quinam, & quales fuerint 53
Osci populi Latii in Campania, vnde & à quibus oscense argentum dictum 52
Oscis populis deletis Latina gens immissa Latio nouo nomen dedit 53
Oscense argentum qualenam fuerit veteribus Romanis 52
Oscensos nummos, & oscense argentũ vnde

vnde vere proprieque denominare debeamus, authoris sententia, 53. 54
Oscina auis nomen dedit Oscensi argento insculpta effigie eiusdem nūmo argenteo 53
Osculum, suauium, & basium inter se distinguuntur 573.574
Osculum officiorum est: Basium pudicorum affectuum, suauium libidinum, nonnullorum distinctione licet authori non probata 573.574
Confundi hæc inter se authoritate Ciceronis ostenditur ibid.
Osculi genus ridiculum Græcis χύτρα dictum, quodnam & quale 576. 577
Osculū mulieri quondam in vrbe quę famosa erat, cognati minime deferebant . 677
Osculum mulieribus datum in sacra Genesi obseruare licet 677
Osculum mulieribus apud Italos, & Hispanos dare nisi maritis vxoribus, & patribus filiabus, summe vetitum, ita quidem vt adulterii arguatur doteque apud eos priuanda iudicetur quæ aliis oscula quam prædictis communicarit: in Gallia, & Belgio alia est consuetudo. 677
Osculo honoris venerationisque causa Traianus Imperator Senatum Romanum excepit & dimisit 575
Oscula salutationis & honoris gratia veteres Romani licet se mutuo exciperent, non tamen oscula cum mulieribus promiscua erant. 676. & seq.
Osculo tamen frontem consanguineorum virorum mulieribus delibare, & viris mulierum fuisse consuetum, Plutarchus in Romulo testatum reliquit ibid. & 677
Osculo autem os mulierum vt coniungerent viri cognati, Cato author fuit Censorius, cuius decreto vini vsus fœminis erat ademptus, quo facilius si temetum bibissent, halitus odore explorare possent ibidem. 677
Osculo quod vxorem filia præsente suauiasset Manlius coniunx Senatu motus à Censorio Catone summi viro exempli 572.575
Idem Cato nunquam nisi tonaret à sua vxore osculum passus ibid.
Osculorum apud Megarenses Veteres puerile certamen premio Corolla, rum victori proposito vide 578. 577
Oscula Numidarum Reges more suæ gentis nulli mortalium ferebant, 576.577
Oscula quotidiana cur prohibuerit Tyberius Imperator ibid.
Romanis quōdam à Diuo Paulo Apostolo in prima ad eosdem epistola extr br ra ibid.
Oscula & Suauia Græcis maximo & celebri vsu comprobrara 576.577
Osculationem vel deosculationem Hebræi iuxta linguæ suæ proprietatem pro veneratione ponunt 573. 574
Osculari in discessu, & regressu cognatos affines, beneuolosq; quam fuerit mos vetustus author est Xenophon in Ciripedia 575
Ostensionales milites erant qui ad ostentationem tantum instructi habebantur ex Ignarii interpretatione, & Cęlii ab ostento verbo, vnde ostentatio siue iactantia dicta 971
Ostensionales milites author potius ostendo non ab ostento dictos, quod strenui essent vultum hostibus ostendentes, & nequaquam tergaverten tes 971
Ostiatim pro nominatim, ac singulatim vsus est Cicero in actionibus Verrinis 1064
Otho Imperator libidinosissimus infami & mutuo stupro cū Nerone pariter libidinosissimo cōmixtus, nō iniuria turpissimam caluitiem passus est 762
Oues pusulatæ dictę quod morbo sacro laborarent, pustulato vel pusulato vo citato 737.738
Oua Circensium curriculorum cuius vsus fuerint 97. & 98
Ouatio cum triumpho pluries à Dione historico confusa 570
Ouatio qua de causa quaue triūphus à Romanis olim decernebatur 568. 569
Ouationē apud Romanos veteres quis primus fuerit assecutus. 570

Ouans

Quas vrbem ingressus reduxè bello Tigranis Tiberius cur insignib. triumphantium vsus fuerit 570
Oxypederotinæ vestes eâ rvarii coloris quas vulgo mischias Itali appellant 1036.& seq.

P.

PÆdagogia Iurisconsultis est seruorum puerorum cætus 719
Hos in aulis principum nostrates paggios corrupta voce quasi pædagogianos diceres, existimat author. ibid.
Quos & Castrenses pueros seu ministros vocatos nonnulli arbitrati sunt ibid.
Pædagogium locum in quo huiusmodi pueri versantur, vocauit Plutarchus in Pompeio ibid.
Pædagogianos pueros nobiles appellatos qui principibus viris inseruiunt, eisque etiam sunt in delitiis, nemini est ignotum 860.861
Horum cætus Pædagogia dictus est à Seneca ibid.
Continebantur autem Pædagogiani sub Castrensianis & ministerianis aulicis sacro Imperatoris ministerio deputatis ibid.
Pædagogiani Castrenses vocantur à Lãpridio in Alexandro, & erant sub dispositione viri spectabilis Castrensis Sacri palatii. ibid.
Paganus, dictio hæc, varia significata apud Latinos obtinet 316
Paganus à Iuristis opponitur militi, & pro eo qui omnino militiæ sacramẽto non tenetur 317
Paganus etiam alia acceptione nominis apud Ecclesiasticos scriptores sumitur pro eo qui Christi pietatem nõ colit, quia Christi non sunt milites 318.319
Pagana lex, pagana fercula similiter à pago deriuata 317
Paganalia festa à pago dicta id est rusticorum in pagis commorari solitorũ. 316
Pallace ea dicitur proprie quæ cum cœlibe consuescit, vt pellex quæ cum vxorato rem habet. ibid.
Pallacem Iurisconsulti dixere eam quæ in domo vxoris loco sine iustis nuptiis est, & iniusta vxor appellatur à Iurisconsulto in l. si vxor, §. sed si ea sit 773
Palatinus mons quare Lupercal dictus 276.277
Ad pallium reuerti prouerbiali locutione de eo dicitur, qui ad priuatam vitam & studia philosophiæ à publicis functionib. regreditur 836.837
Pallium e Græcorum proprium vt Toga Romanorum indumentum fuit, & præsertim philosophorum 836.837
Palliati Græci quare dicti, & quare palliatæ Comœdiæ, & quænam illæ, 836.837
Pallio philosophos vestiri solitos antiquorum temporib. testis est Gellius 622
Palliatæ fabulæ quænam dictæ fuerint quæue rogatæ, & quare 434.435
Paludamentum Imperatorium erat veterib. indumentum 253.254
Aliis etiam qui bellis cum Imperio præerant vsitatum ibid.
Erant & Lictores paludati. ibid.
Et paludatos Duces dixit Iuuenalis ibidem.
Et omnia ornamenta militaria etiam legimus paludamenta dici ibid. seq.
Fuit & muliebris vestis ibid.
Paludamentum Imperatorium militare vestimentum vt plurimum purpureum erat 253.254
Quamuis & aureum & album & pullũ fuerit aliquando ibid.
Paludamentum vestem Imperatoriam, dixit Cæsar, Plutarchus Prætoriam Dion Militarem 224 225
Pani Arcadiæ Deo Lupercalia fiebant sacra quod lupos non sineret in sues sæuire 276.277
Pani Arcadiæ Deo Lyceus mons cur cõsecratus 276.277
Pan Deum vt omnium authorem rerũ coluit Priscorum superstitione plena vanitas 1022
Panarchi quinam dicti Iustiniano in Nouellis Constitutionib. 317
Panathenæa in honorem Mineruæ Athenis celebrari solita singulo quinto anno authores multi attestantur, 299
Quamuis Suidas duas Panathenæorum

festiuitates fuisse tradit, alteram anniuersariam, alteram quinquennalē ibid.
Pando Latinis idem est, quod incuruo, vnde Carinæ pandæ, quod naues incuruæ sint. 959
Pandatio, idem quod in cauum curuatio ibid.
Sicà Vitruuio dictę Arbores pandatæ quæ in ædificiis curuantur ibid.
Pandaristis est, qui panduro hoc instrumento scil. musico vtitur, qui & pandutos dicitur ibid.
Pandati etiam dicuntur, qui onerib. nimiis succumbentes incuruantur ibidem
Pandurizare est illud instrumentum pulsare ibid.
Pandorum quale fuerit musicum instrumentum 959
Pantagati, qui sint, quidue pantalauon, quid etiam pantheon, panotatiuum, panurgium panagatos, panagios vide 932
Panthera Iurisconsultis non solum animal illud variis coloribus maculosum Africæ familiare significat, sed & retis & aucupii quoddam genus 105
Pantheras Africanas in Italiam aduehi vetitum olim Senatusconsulto 105
Sed Ludorum causa Circensium aduehi permissum Tribunitia Cn. Aufidii rogatione ibid.
Quis eas primus populo spectandas, & quot numero præbuerit ibid.
Pantherium genus vocauit Plautus homines ingenii inconstantis, & varii 105
Pantherinæ Mensæ sic dictæ, quod instar pantherarum versicolorium & variorum ciborum essent appositorum varietate insignes 105
Pantomimi licet inter histriones connumerati possint, non tamen inter scenicos histriones reponendi 437. 438
Pantomimi veterib. erant, qui omnium personas in Scena histrionice imitabantur, quiq; personas per singulorum actuum simulationes ostendebant, & effingebant 436
Horum excellentissimus Claudii Imperio fuit quidam Muester ibid.
Pantomimorum ars adeo Tiberio Imperatori exosa fuit ac displicuit, vt Roma pantomimos eiecerit 436
Scribit etiam Tacitus eundem sanxisse ne domos pantomimorum Senator intraret 436
Nero præterea eorum factiones vna cū ipsis relegauit 437. 438
Hos, & Traianus Imperator abegit. ib.
Pantomimorum, & histrionum scenicorum, quæ statuatur differentia 437 438
Papia lege vxorem ducentibus præmia constituta 704
Papiriæ leges variæ, & multiplices enumeratæ 18. 19. 20
Paragauda vestis est genus, cuius mentionem facit Iurisconsulti. l. prima, & secunda, C. de vestibus olober & aurat. lib. 11. 1017
Turnebo quid fuerit quidue Alciato, & tandem oculatissimo authori. ibidem
Huius & mentio fit à Vopisco inquiente: Interulas paragaudas duas. ibid. & seq.
Translatum & ad alias vestes non ambigendum. ibid. 1018. 1019
Erant paragaudæ varicolores etiam, monolores namq; dilores, trilores & pentalores ibid.
Nominis huius rationem videatis ibidem
Parricidarum pœna quænā fuerit olim vide 745
Parilia quid sint, & qua de causa instituta, & quando à Romanis veteribus celebrari consueta 1048. 1049
Parotidę à Medicis vocantur tumores post aures aut sub auribus, quæ si nō recte tractentur sæpe mortem afferunt
Pariliter aduerbio vsus est Cœlius Rhodiginus quo dixit geniturā cognosco 804
Parthumeius venter Horatio erat summa cum facilitate parturiens, ac si fetum meieret 804
Partula Dea dicta antiquis quod puerperiis præesset 804
Patauini in Venetia Italiæ regione locati Liuio authore 79
Pater patratus quisnam priscis Latinis fuerit appellatus 1
A Feciali is creabatur Fecialibus licet præ-

præficeretur ibid.
Curfic dictus ibid.
Partes quare appellati Senatores Romani 1
Patres familias antiquitus Domini, vt contumeliæ seruorum tollerentur dicti fuere 454
Patena vasis genus erat quo dapes iurulentæ mensis inferri solebant 1015
De hac plenius multa, & mira tradita videat curiosus lector ibid.
Patenam insignem maximi & ingentis pretii fercula continentem Clodii Æsopi tragici Histrionis fuisse, tefert Plinius 1015.1016
Nota est & Domitiani patina in qua Rhombus immensæ magnitudinis integer condiendus erat ibid.
Patera vas patens,& ad bibendum quoque aptum,patens, & latum quasi patula dicta 1014
In sacrificiis & libationibus potissimum vsi hac sunt antiqui ibid.
Patera vinum in sacrificiis libabatur Diis Gentilium, vt in patella iisdem epulæ apponebantur & thuribulo thus adolebatur ibid.
Patrocinia, vt tenuioribus gratuita præstarentur lege Titi a cautum fuit, 702 703
Patronus libertum ingratum,ac contumacem in seruitutem poterat reuocare 197.198
Patrono egenti ad alimentorum præstationem tenebatur libertus 197. 198
Pauire est vsque ad satietatem aliquem pascere 942.943
Heliogabalus maxime prodigus, & summe libidinosus Imperator anserum iecinoribus canes pauit, psittacis atque fasanis, Leones atque animalia. murenarum lactibus,& Luporum in locis mediterraneis rusticos ibid.
Pauire etiam & quidem communiori significatu ponitur pro ferire, percutere,tundere. ibid. 859
P. Manutius doctissimus lapsus erroris sue admissi notatus 595
Pausam hoc loco apud Spartianum sellam significare in qua Sacerdotes & sacra facientes sedentes quiescerent significari iudicat author 1095.1096
Pausam etiam Deum apud Arnobium obseruamus, eũ scilicet, qui pausam afferre & quietem scil. bellis aduersarium, & Bellonę potestati repugnantem ibid.
Pausa etiam Musicis est quietis intermedium in canendo ibid.
Pecunia ærosa dicta subærata, quæ aurea,vel argentea videtur, & habet in se æris plurimum 1047
Pecunia attributa, quænam proprie olim dicebatur ex Budæo 111. 112
Pecuniæ attributæ, & vectigalis differentiam male posuit Sigonius iudice authore 110.& seq.
Pecuniæ publicæ ærarii, & fisci nomine comprehenduntur 130
Differunt tamen, & quomodo ex Budęo ibid.
Quamuis aliquando confundantur ibidem
Pecunias in exercitu degentes milites priuati apud signa Aquilasque deponebant 131.132
Pecunias militares ad signa militaria deponi solitas duplici potissimum de causa Liuius author est 786
Pedanei Iudices Iurisconsultis dicti, qui viliora,& humiliora minimique momenti negotia iudicant 149. 150
Pedarii Senatores ii dicebantur, qui nō à Censoribus in Senatum allecti essent 148. & seq.
Pedarii Senatores Agipedes cur à Lucillio appellati 149.150
Pedestres copiæ Romanis veterib. præstantiores, validiores maiorisq; roboris erant equestribus, teste Plutarcho in Fabio Maximo 385.386
Pederastia Græcis, Latinis est amor in pueros lasciuus,& Pederastis puerorum amator 719
Pegmates, qui antiquis, quę item pegmata iisdem 612.& 615
Pellicis pœna, & multa ex legibus antiquis Numæ hęc erat: Pellex Ædem Iunonis non tangito, si tangit, Iunoni crinibus demissis agnum fœminã cędito
Peloria festa Thessalotum eadem cum Romanorum Saturnaliis fuisse Athenæus testis est 633

Pelusiotæ inter omnes Ægyptios superstitiosissimi cæpas non commedebant quod solæ ex cunctis oleribus contra Lunæ incrementa & decremēta vires augēdi, & diminuendi habeant contrarias 895
Peplum vestis genus solemne antiquis fuisse non modo fœminis, sed & viris commune, exemplis authoritatibusque comprobatur 998.999
Fuit etiam Deorum indumentum, vel Dearum, præcipue autem Mineruæ Plutarchi authoritate ibid. & seq.
Peplum pictum in magnis Panathenæis in arce suspendi Athenis solitum author est Plato 1001.1002
Ad quod pertinet illud Cic. ad Atticum peplographiam Varronis tibi probari non moleste fero ibid.
Perfectissimus vere is, qui omnes virtutis gradus impleuerit ex Lactantio Firmano 539
Perfectissimatus dignitas, quænā erat, quo gradu constitutus inter dignitates, quibus poterat conferri, quiue ab ea excluderentur, qui etiam præsidum prouinciarum dignitatis honore soucrentur 827
Perfugus, & fugitiuus vnum idemq; an sint an vero significatione differāt 49
Perfugarum quinam emansores & remansores dicti 50.51
Pergula quid esset antiquis, & vnde dicta 538. & seq.
Quid item pergulanus adiectiue dictum ibid.
Quid præterea pergulæ magistrales, & cur ita dictę 539
Peristyllum quid sit, cuius vsus, vnde deductum, quid item Epistyllium, Tetrastyllion, Decastyllion, & Picnostyllium 919.920
Persę Russeis seu russis in bello cur vsi fuerint indumentis 904.905
Persas in lectis cubantes cibos assumpsisse antiquitus, tradidere Herodotus libro 12.13. & Plutarchus in Apophtegm. Pausaniæ & Cleombroti 495
Persica Campana præ reliquis maxima fuisse, & sapidissima ex Plinio colligere licet 907
Personale aliis capitale dicebatur, seu Capitatio, & quare ibid.
Pertinaci cur nomen Heluius Successus pater filio indiderit, qui postea Imperator fuit 896.897
Pertinacem Imperatorem quare Chrestologum appellarint antiqui, vide 674.675
Peruigilium quodnam diceretur apud antiquos, & quid esset peruigilium agere 629
Huius, & nostris temporib. hilaritatis gratia retentus vsus. ibid.
Phalerę non tantum equorum sunt ornamenta, vt recentiores plurimi (inter quos Aldus Manutius in suis quæsitis) tradiderunt, sed etiam hominum sunt 722
Vide de hoc ibid. varias probatorum virorum authoritates ibid.
Phaleris donatos Equites victores scribit à Cn. Calphurnio Plinius 722
Phaleras aliquando ex indignatione & annulos Equites Romani in Comitiis deponebant 722
Philippides Poeta in certamine Poetarum Quinquennalibus Ludis victor renunciatus præ gaudio extinctus est 299
E diuerso Athenis ad Thesei sepulchrū celebratis his Ludis ad quos eloquētissimi ex omni Græcia confluxere, inter quos Æschilus à Sophocle victus mærore occubuit ibid.
Philopones sunt industriosi, ac laboris amici 1061
Phœnicis auis historia verane an fabulosa sit 164
De eius apparitione in Ægypto varii varia scripsere authores ibid.
Authoris de hac re opinio ibid.
Phœnicopteri linguā præcipui saporis esse Apicius docuit Nepotum omniū altissimus gurges 601
Phœnicopteros author nobis esse putat Psittacos illos magnos, qui ad nos ex Indiis adferuntur 601
Phonascus quisnam diceretur antiquis & quodnam eius munus 711.
Phonascia vocis formandæ ars erat antiquis, & phonasci formandæ, moderandæ, & regendæ magistri dicebantur 522.523
Qui hodie Musices magistri seu præfecti,

ali, vulgo magistri Capellæ appellantur ibid.
Pictatium quid sit, quid picten, quid demum pictatiola 963
Pilentum vehiculi genus erat quo Matronę Romanæ vehebantur, Carpento ignobilius 933
Plagam, stragulum, & tapetia confundit erronee licet Budæus, authoris sententia 75.76
Plagulæ quidnam sint Liuio 75.76
Plotius Lugdunensis Gallus Ciceronis, Quincti Fratris in Latinis literis Doctor 215
Plumare quid sit, & plumandi ars, diuersa est authorum sententia vide 1067.1068
Quid de hac re existimet author noster vide 1069
Plumbata antiquis fuit iacula genus duplicis speciei, diuersique vsus 1089
Plumbatæ sunt verbera cum plumbo facta, quibus certis criminibus sontes cædebantur 1089
Plumbatarum apud scriptores duas species obseruamus quarum altera supplicium est, altera vero telum bellicū 1087.1088
Pluteum, quid Suetonio Cap. 26. in Caligula 608
Et quid plutei hodie populo significatu sint 606
Quid item veteribus Iurisconsultis. ibidem.
Ciceroni etiam quid sigilla Plutealia. ibidem.
Polenta, & polentarum inter esculenta reponuntur non inter poculenta, ideo male huic loco accommodata à Cœlio, & Egnatio 940
Pollentia Dea cuius statua à Romanis in Circo posita 87.88
Idem quod potentia significat. ibid.
Polidori Virgilii Vrbinatis detectus error 178.179
Polygamiam licet Christiana religio nō prohibeat, nihilominus in Concilio Neocæsariensi pœnitentia sæpe nubentibus iniungitur 1006
Pollinctores e Libitinari familia erant, qui mortuos lauabant, vngebant, & curabant 1907. 1008
Pompalis vox noua est non alibi obseruata, à pompa formata, sicut enim à triumpho triumphalis, ita à pompa pompalis deflexit Capitolinus 918
Pompaliter aduerbiali voce vsus est Trebellius Pollio in Galienis, inquiens: mille gladiatores, & pompaliter ornati ibid. 918
Pompabilius comparatiuo idem vsus est in Zenobia, ita scribens: ducta est itaque per triumphum ea specie, vt nihil pompabilius Populo Romano videretur ibid.
Pontifices summi, & Imperatores quomodo Iudices dici possint 862
Pontina palus vnde dicta, à quibus exsiccata licet frustraneo labore & in agri formam olim reducta 238 239. & seq.
Popinionem quare Leneus Pompeius magni Pompeii libertus Salustium appellarit Iugurthinæ historiæ scriptorem 530
Porcia lex virgas ab omnium ciuium Romanorum corpore amouebat 402 403
Eadem lex libertatem ciuium lictori eripuit ibid.
Porcus silice in fœdere olim feriendo occidebatur 4
Porci sacris dicti antiquis, qui in sacris cędebantur seu sacris faciendis destinabantur 4
Porticus milliares, vel milliarenses quorum Suetonius & Vopiscus meminere quinam fuerint 940
Portorium vinarium quodnam vectigal apud Ciceronem 683
Posteriola, quid sit, & vnde deductum vocabulum 863
Prateus & Duarenus Iurisconsulti ab authore notati 964 965
Pratei Iurisconsulti, & Ludouici Charundæ lapsus ab authore detectus 398.399
Præfecti Prætorio potentia, amplitudo & maiestas Cæsarum temporibus ad vnius officium spectabat, post multo plures Præfecti Prætorio effecti 749
Imperii Constantinopolitani tempore quatuor fuisse Præfectos Prætorio legitur ibid.

Præfectura Prætorii in Equestri ordines summa erat, & princeps dignitas 748
Efficiebantur autem postmodum ex Præfectis Prætorii Senatores ibid.
Præficæ erant apud veteres inter Libitinarios, quæ mercede conducebantur in funeribus, vt flerent, & fortia facta defuncti laudarent 733 734
Prægustator erat, qui & à chyato, vel ad chyatum dicebatur, vina principi prelibans 468
Præpilatæ hastæ quænam dicerentur antiquis, quæ item Sarissæ Macedonicę, quæue velitares hastæ, Amentatæ, vel Ansectæ, Acetaces, Frameæ, Gessæ Naumachæ, vide 605
Præsides prouinciarum sub Cęsaribus prætorium tantum ius, quod inferius erat imperio proconsulari habebant 442
Prętantutarum Cœlius Rhodiginus licet meminerit ex Marcellino, non tamen quæ essent declarauit 854
Eas autem optime declarauit Turneb. ibid.
Clarius multo de iis, quod res expostulabat declarauit oculatissimus author noster ibid.
Prætetitum veteres dicebant eum, qui in petitione Magistratus repulsam passus fuisset 66
Et pręteriti eo pacto ignominię notam patiebantur 67.68
Præteriti etiam pro Senatu moti dicebantur 67.68
Prętexta Patritii pueri vsque ad annum ętatis septimum decimum vtebantur, quo anno togam virilem accipiebant tuncque in viros militaris ętatis recipi incipiebant 381
Prętextatos mores pro puerilib. accepit Iuuenalis 776
Annos etiam prętextatos pro puerilib. apud Plinium habemus ibid.
Prętextata ętas pro puerili, & prętextatus prętextataque pro pueto, & puella Gellio & Iurisconsultis vsurpata 774.775
Prętextata verba dicebantur nonnullis obscœna, eo, quod prętextatis ne fas esset obscęnis verbis vti 774.775
Hinc prętextata verba ea, quæ ingenuos minus decebant aliqui exposuere ibid.
Author prętextata verba puerilia exponit, non improbabili ratione ibidem
Prętor maximus Liuio Consul primus fuit, qui & maior appellabatur 370
Prętor dictus ab eo, quod iuri pręesset & exercitui. 370
Prętores, quinam fuissent Romanis quot numero, qui Vrbici, qui prouinciales, quo tempore instituti qui fuerit antiquus eorū magistratus 370
Prętores initio erant, qui postmodum Consules 370
De Prætoribus multa vide & præclara memoriaque & notatu digna 370. & paginis quatuor seq.
Prætorianis militib. ad Vrbis, & Imperatoris custodiam destinatis, antea dispersis certa castra constituit Tiberius Cęsar 579.580
Et castra eorundem prætorianorum an in Vrbe an vero extra Vrbem fuerint constituta. ib. & seq.
Prætorianis militib. quot emeritis stipendiis missio honesta militaris concedebatur 446
Prætoriæ prouincię ne vltra annum, Cōsulares plus biennio obtinerentur Cęsaris decreto Dictatoris sancitum fuit 440.441. & seq.
Prætorium dicebatur locus in Castris ducibus seu Imperatorib. exercitui dicatus 756
Erat autem in Castris aliud prętorium aliud autem principia ibid.
Primę sententiæ quinam apud Romanos dicerentur, quiue secundę vide 1074
Primicerii Etymologia vera adepta eiusdē essentia facile innotescet 520
Primicerii itaque varia est appellatio sacris pariter & profanis accommodata ibid.
Primicerii appellatio, quæ Antesignanum esse indicat nobis, non improbatur authori ibid.
Vide tamen eius sententiam ibid.
Principes milites quinam dicerentur in militarib. Castris 756
Principia locum in castris quendam fuisse authores passim omnes conueniunt.

niunt, sed quis, qualisue fuerit vatii varia dixere 754.755
Qui item principes in castris, vel exercitib. dicerentur, & essent vide. ibid. & seq.
Principia quæ autem vere fuerint dicta recentiorum quorundam quib. clarissimus author consentit opinione in fine 756
Pritaneum Atheniensium quidnam erat 783
Pritania Græcis erant donaria, quæ Latinis sportulæ dicuntur 783
Probi adnue Tribuni bello Sarmatico facta heroica quadruplici hasta pura fuere retalionata 603.604
Probi Imperatoris vere Probi heroicum dictum factumque vide 631.632
Proconsulum, & Proprętorũ annuus in prouincia administranda erat magistratus, nisi a Senatu eis prouinciæ regimen prorogatum esset 359
Idque lege Cornelia de prouinciis sancitum erat ibid.
Proconsulatus erat magistratus prouincialis 442
Procurator Cæsaris, quisnam fuerit quã taque authoritatis apud principes 643
Procuratores Ducenarii quinam Romanis veterib. fuerint olim 668. 669 & seq.
Procuratores non solum Imperii habebant Cesares, hoc est rerum publicarum, sed & rerum priuatarum 643
Productores quinam dicantur & sint, & quomodo à Lenonibus differant 720.721
Profiteri Iurisconsultis est publice apud Acta vltro aliquid denunciare 793
Proletarii neque capite censi milites nisi in tumultu maximo scribebãtur, quia familia iis tenuis aut nulla esset 37
Proletarii tamen honestiores aliquanto, & re & nomine erant capite censis ibid.
Promercale hæc vox nil aliud significat teste Budæo, quam illud, quod præter vsui suo necessarium parta milias aliquis venale habet 250.251
Communiter tamen sumitur pro quacunque mercimonia, quæ venundari proponitur 250.251
Promotionem vocem vt minus Latinam aut raram saltem cognoscit author, quamuis vulgare sit Romanæ Curiæ & frequens facere promotionem, pro creare Cardinales 932
Pronubi, & pronubę, qui, quęque erant antiquis, & quod eorum munus, vel officium 937
Protectores minus latine dicimus, Iurisconsultis licet vox hæc sit familiaris 1094
Mentio etiam eorum frequens hac ætate in curia Romana quamuis alio in sensu ab eo quo vtuntur Iutistæ. ibid
Protectores Romanorum Regum tępore Celeres appellatos ex Liuio colligere licet 1065.1066
Prouinciæ appellatione olim apud veteres Romanos intelligebantur regiones omnes ab Italia seiunctæ, quę populi dominio subiiciebantur 442
Prouincia antiquis Romanis prima omnium Sicilia fuit appellata 443
Prouinciæ Romanorum duplices libertate erepta, Cæsarũ alię factę populo Rom. aliæ assignatæ 440.448
Cæsarum per præsides gubernabantur, populi proconsules regebant ibid.
Prouinciarum diuisioni duplici, & præcipue aliæ tandem successere 442
Erant enim vltra eas quas Cæsarum nomine præsides gubernabant, populi autẽ proconsules, vel prætores, aliæ Quæstor iæ ibid. pag. eadem aliæ etiam Equetes quib. scil. Equites præficerentur, puta Cappadocię & Ægypti 444.445
Sed id quomodo intelligendum sit vide ibidem in fine cap. 67. 68
Prouincias ita fuisse veterib. Romanis partitas, vt Consulares aliæ, aliæ Prætoriæ, aliæ etiam Quæstoriæ dicerentur 670.& seq.
Prouinciarum diuisio bifariam fiebat apud veteres Romanos Republica florente, vel enim Consulares erant, vel Prætorię, imperantib. autẽ Cæsaribus aliæ ipsorum iuris erant, aliæ populo ipsi Romano attribuebantur 358
Prussiæ Regis Bithyniæ erga Curiam, & Senatum Romanę vrbis veneratio

-do & demissio 573.574
Psallocythristæ apud Suetonium in Domitiano, quænam erant 77.78
Psalterium quodnam fuerit Musicum instrumentum Sanctis patribus Augustino, & Ambrosio 77.78
Quid item Iurisconsulto Paulo. ibid.
Psaltrites quænam dicendæ authori 77 78
Psaltria Græcis æque ac Latinis fidicina dicitur 75.76
Pseudaula ea dicitur aula, quæ verã aulam mentitur 799
Pseudovortus, & pseudoporticus non veri qui sunt portus, & porticus appellamus 799
Pseudourbana ædificia vocauit rustica ædificia Vitruuius de Architectura elegantia tamen vrbana extructa 799
Pseudotyrum est palatii ianua occulta seu posticum, quæ hodie porta falsa Italis appellatur 799
Pubertatem coercet, & non patitur erũ pere Hyacinthi radix, quæ bulbacea est, mangonicis venalitiis pulchre nota, è vino dulci illita 475
Et quibus aliis medicamentis retardetur vide ibid.
Publicum absolute positum pro vectigali 175
Hinc publicorum conductores, id est vectigalium ibid.
Vnde vectigalium, & publicorum conductores publicani dicti Suetonio in Vespasiano ibid.
Publicani vectigalia redimere dicebãtur quod est pretium pro iis soluere; & redemptores vocitabantur 33.
Publicanorum ordo Romæ potentissimus erat, qui redẽpturas exercebat, plurimumq; authoritate valebat 33.
Is tamen male apud Romanos audiebat. pag. seq.
Pueri, & spadones quare non caluescãt. pag 762.
Pugillares erant tabulæ ceratæ in quibus veteres Romani ex more scribebant testamentaque conficiebant. 284.285.
Pugiles, Athletas, & Gladiatores, qui confundunt errant 437.438
Quomodo autem differant vide ibid.
Pugilice valere, & Athleticè apud Plautũ, est robustum & pinguem esse 439
Pullatos vocauit Suetonius pulla veste induros, qua vti solebant non solum lugubrem habitum deferentes, sed & vilis status homines, & personæ humiliores 417
Pullati etiam atrati dicebantur quasi atro habitu amicti ibid.
Pulla tunica non solum colore, sed & forma vile indumentum erat 417
Hinc veterum nobiliores principum funera facientes pulla prætexta vtebantur ibid.
Puluinar seu puluinus vnde dicatur 704. & seq.
Ex quibus conficiatur, cuiusue vsus sit. ibidem 273.274
Puluinaria Deorum quid, & an differit à Lectisterniis ibid.
Pullus & puppus ambiguæ voces à scriptoribus passim, & in bonam & malam acceptæ partem obseruantur 598
Pullarius aruspex quinam veteribus dictus 21
Pullaria infelix vaticinium, & eiusdem mendacis merces occisio 22. 23
Pullipremones apud Lucilium erant compressores puerorum seu pædicones 599.600
Pupæ sunt imagunculæ seu simulachra puellaria ex lino insuta, & tomento infarcita ad lusum puellarum destinata 599.600
Pupillum cuius vulgatissima est significatio Iurisconsultis, diminutiuum dixit pupæ Caius Iurisconsultus 599. 600
Pupones seu puones per superlatiuum dicuntur stolidi viri, & inepti 599. 600
Purpuræ vsus Romæ fuit maxime, sed Romulo in Trabea 991.992
Pustulatum argẽtum vocabant antiqui purissimum, eo, quod multiplici excoctione vi ignis in eo velut pustulas excitari experimento compertum sit 584
Alii hoc pusulatum nõ pustularum dici contendunt ibid.
Sed de hoc non laborandum, cum pustula, & pusula idem significent. ibidem, hinc
Sacer ignis, qui pustulas excitat pusula &

la etiam vocatur ibid.
Sic & oues pusilatæ quæ eo morbo laborant ibid.
Pyrrhica saltatio quid sit, à quo reperta, quam varii vsus, præsertim in re militari 695
Pyrrhica saltatio fieri solita per nobiles Ephebos 696.997
Pyrrhica saltatio Polluci Enoplia vocata Festo vero Pompeio Bellicrepa 696 697
Pyrrhichiarii dicti à pyrrhiaca, qui pyrthichiam exercent 696.697
Pytacia erant frusta corii quib. calcei antiquitate disrupti, & vsu, resarciebantur 964.965
Pythaulæ erant, qui pythiam cantauerunt, quorum meminit Horatius in arte poetica 1066
Pythaulas tibiæ species putat author concinentes ita vt mulcerent aures, & quasi audientes suaderent 1066

Q.

QVadragesimum sextum apud Romanos veteres annum agentes olim Seniores appellabantur, & à militia immunes esse poterant 390
Quadruplatores erant antiquis eorum reorum accusatores qui conuicti quadrupli damnari solebant 872. 873
Quadruplatores Liuio erant Litis alienæ interceptores ibid.
Per Quadruplatores autem communi passim appellatione omnes delatores intelligi solere author arbitratur ibid.
Hinc verbum Quadruplari, quo vsus est Plautus in alia tamen significatione 874
Quartareus aureus quis esset, à quo inuentus, quoue fine 975
Quatuor genera spectaculorum à Græcis exhiberi solita leguntur, Olympica nimirū Isthmia, Pythia, & Nemea 603.604
Quatuor solum portæ in Castris olim Romanorum constitui solebant, authoris opinione varius licet nominib. insignitæ 713
Quæsitores quinam fuerint olim Romanis, quando creati cœpti, & an à Quæstoribus, vt nomine ita & officio differant 443
Quæstiones pluraliter dictum, à causa differentes sunt, quia Quæstiones publica sunt iudicia, vndeq; dictæ 763
Trium autem sunt generum, an sit, quid sit, quale sit, prima quæstio facili est, & probationib. & coniecturis expeditur, reliquę binę Iuris sunt, quæ per artem boni & ęqui explicantur ibid.
Quæstura prima dignitas, quæ à Patritiis viris adibatur apud veteres Romanos 701
Iuuenum patritiorum velut Tyrocinium quoddam fuit ibid.
Quæstura primus erat magistratus, qui à patritiis adolescentibus gerebatur 363
Creabantur tamen & ex plebe, idque effectum, vt ex quatuor populi importunitate tres plebei, vnus solum Patricius crearetur ibid.
Quæsturæ cura, & munus, vel ærarii potius à Quæstoribus ad Prætores, & Ædiles ærarii aliquando translata est 364.365
Quæsturæ candidatum ignotissimum licet, ob epotam in conuiuio propinante se vini amphoram Tiberius Imperator nobilissimis competitoribus antepofuit 910
Nouellus hic fuit dictus Tricongius Mediolanensis, qui per honorum gradus vsque ad Proconsulatum prouectus est, tricungius cognominatus, quod tres congios epotarit vno impetu, spectante miraculi gratia Tiberio Principe
Quæstor legum & iustitiæ custos eurappellatus 702
Quæstorem in Aula Latini Cancellarium appellant. 701. & seq.
Quæstores candidati quinam antiquis 701
Quæstores candidati sub Imperatorib. Constantinopolitanis Quæstores sacri palatii dicti, & quod eorum officium 701
Quæstores parricidii quinam fuerint, quodue illorū munus, & officiū 443
Quæstores quo modo quaue occasione Fasces haberent Consulare alioqnin Proconsulareue & Prætorium insigne 442
Vtrum autem habuerint lictores, viato-

fes vocationem, vel prehensionẽ vide 443
Eosdem etiam in vrbe Fascib. aliquando vsos Liuius docet ibid.
Quæstores varii multiplicisque denominationis ab effectu, & opera præstita 699.700. & duabus seq.
Quæstores publicarum pecuniarum erant ministri. Sectores autem æstimatores redemptoresq; bonorum damnati & proscripti 172
Quæstoru ærariorum munus erat mulctas recipere à capite censis, & aliis ciuibus Romanis 37
Quæstorum electio initio Romani populi penes Reges erat, quibus extinctis, munus fuit effectum Consulare, postmodum Comitiis curiatis populi suffragio is magistratus candidatis conferebatur 1084 & seq.
Vide multa ibi non ingrata
Questorum munus, quodnam apud veteres Romanos 233
Questorum prouincię, quænam olim propriè fuerint 671.672
Quæstorum veterum apud Romanos officium 699.700
Et quodnam Cęsarum & Imperatorum temporibus vide seq.
Questoribus aliquando per absentiam Proconsulum, vel Prætorum Prouinciarum regimen demandabatur 442
Questores veterib. Romanis principio preter Vrbanos, & Prouinciales alios non fuisse author docet remissiue 699.700
Questorium in Castris erat militaribus, Questoris scil. domus sicut & Pretorium 1086
Questorium munus inductum ab ipsis vsque Regibus in Rempublicam Iurisconsulti aliquot tradidere 363
Bini à Valerio Publicola, qui cum Bruto Consul fuit in Saturni ęde primum condito ęrario illius custodię fuere attributi ibid.
Postmodum in maiorem numerum pro amplitudine imperii, & Prouinciarum adiectione varia excreuere ibidem
Vrbani Questores reliquis erant digniores ibid.
Quinctus Fuluius Flaccus Censor Fuluium patrem Cohortem legionis in qua Tribunus militum erat iniussu Consulis domum dimittere ausum, senatu amouit, insigni militaris disciplinę obseruantię exemplo 449
Quinctus Metellus Censor à Caio Atinio Labione, è saxo precipitatus, quod in senatu legendo ab ipso fuisset pręteritus 69
Quinquatria festa fuere, quę Mineruę seu Palladi fiebant, ita appellata, quod per quinq; dies post Idus, qui inter atros connumerabãtur fiebant 79. & 80
Quinquatria Domitianum Mineruæ quotãnis in Albano celebrasse testatur Suetonius in illius vita 113. & 299
Quinquatria licet proprium fuerint Mineruę festum quinq; dierum post Id. Martias, aliud tamẽ erat post Idus Iunias, quæ vocabantur quinquatria minusculę seu minores, eratque festum Tibicinum Mineruam colentium 113.114 & 115
Quinquennalis magistratus nomen etiam erat cuiusdam Municipalis 461
Quinquennalem Censuram appellauit Liuius per quinq; annos perdurantem, eum alii magistratus annui essent 300
Quinquennales Ludi, qui Romanis veteribus fuerint varii varia tradidere 297.298
Quando primum instituti in Vrbe, à quo, quidue illis peragebatur ibid.
A Græcis ad Romanos fuisse deriuatos, multiplici authoritatum serie comprobatur 299
Quinquennales ludi Græcis percelebres cur ita dicti 461
Quinquennales ludi in honorem Augusti decreti solum Gymnici fuere 462
Quinquennales ludi non solum erant certaminis ingeniorum Poetarum, & Oratorum, sed etiam Gymnasticorũ 299
Quinquennales vt Ludi dicebantur antiquis, qui singulo quoque quinquẽnio repetebantur, sic Quinquennalia dicta sunt festa quę quinque diebus continuis Palladi fiebant 300

Quinquennalibus Ludis ingeniorum certamini destinatis, nonnulli mœrore exanimati sunt, alii lętitia nimia extincti exemplò memorabili 299
Quinquennale certamen primus omnium apud Romanos instituit Græco more triplex Musicum, Gymnicū & Equestre Nero, quod Neronia appellauir 300
Quintæ relationis ius quodnam fuerit antiquis 882.883
Vide variorum de hoc sententias, & Alciati penitus explosam ibid.
Auctoris pariter opinionem decisiuam vide ibid. & seq.
Quintana porta castrorum quænam erat, quæue Prætoria, quę item Quæstoria & Decumana 712
Quirinalis Flaminis meminit Cicero in Orat. de Aruspicum Responsis 240
Quiritum ius proprium erat liberos habere in potestate 404
Quiritum ius proprium seu Ciuitatis plenum Augustus Cæsar Suetonio teste quam parcissime donabat 414. 415
Ita quidem, vt Liuiæ pro quodam tributario Gallo roganti Ciuitatem negarit, immunitatem eidem potius offerendo, affirmandoque se facilius passurum fisco detrahi aliquid, quam Ciuitatis Romanæ vulgari honorem ibid.
Quiritum nomen generale & omnibus Romanis commune, honorificum erat, quamuis hoc loco tanquam ignominiose prolatum, vel ad ignominiā referatur 989
Plebei etiam solum aliquando Quiritū nomine continentur ibid.
Quiritare quid fuerit apud veteres Romanos 105
Quid item Quiritatus, Quiritatioq. ibidem

R.

Rationator Ciceroni idem qui aliis rationarius apparitor, & Iuristis rationalis 544
Rationales quinam Iurisconsultis dicti 544
Rationarius aliquādo accipitur, & hoc præcipue Marcellini loco pro ratiocinatore, hoc est qui rationes tractat 105
Falso hi dicti aliis rationales: nam rationales, & Cæsaris procuratores iidem erant ibid.
Rationarius apparitor, qui rationes cōficit, vel qui rationibus præest Marcellino dictus 544
Rationarium, Breuiarium, & Kalendarium quorundam opinione, vt synonyma ponūtur erronee licet si sic absolute proferantur 545
Et quid proprie acceptum rationarium significet. ibid.
Rectum quid proprie dicatur ex Cicer. ad Herennium 493.494
Recuperatores quo iudicio, quibusue in causis dabantur olim 134.135.& 136
Recuperatores dabantur statim quæstione proposita nullā interposita dilatione 137
Recuperatoribus persimiles habebant Iudices Athenienses, qui διαιτηταὶ vocabantur 135.136
Recuperatores Iudices dabant potissimū apud Romanos Prætores 135.136
Quamuis ex veteribus eliciatur legibus etiam aliquando per Consules datos ibid.
Sic & Imperatores, & exercituū Duces eos nonnunquam dabant ibidem
Vt & Romani Imperii summos Imperatores ibid.
Senatum autem nunquam eos dedisse reperitur, quamuis eo iubente per prætores datos fuisse legatur ibid.
Recuperatorium iudicium quodnam antiquis 135.136
Testib. potissimum non persuasionibus innitebatur ibid.
Redemptores quinam antiquis dicerētur ex Festo 33. Hinc
Redemptura, quæ est redemptio, vel cōductio publicorum operum à redemptore deriuatur ibid.
Redimere varie Iurisconsultis acceptū 33
Refugii festum Romani veteres celebrabant in memoriam Tarquinii fugæ. Eo scilicet die quo Roma profugit, quod erat 7. Kalend. Mart. 103. 104

Refundo verbum propria significatione Latinis rependere, & restituere significat 1013
Loco Pollionis præsenti pro renouare ponendum authoris nostri est opinio ibid.
Regaliolus auicula quænam 280
Vtrum sit passer Troglodites negatiue concluditur ibid.
Nec est Icterus, vt falso putauit Beroaldus 282, & seq.
Regaliolum auem licet minimam præsidem tamen auium Arist. appellauit πρέσβυν 280.281
Eam quare insectetur, & persequatur Aquila ibid.
Regni affectati suspicione Spurius Melius ob frumentum plebi elargitum in magna annonæ caritate obtruncatus, bona publicata, domusque eiusdem diruta 69
Rheda vehiculi genus antiquis, & Rhedarius ipsius ductor 98
Hac Romani primo in Circensib. curriculis vsi fuerunt ibid.
Rhedis argentatis, & carrucis Senatores vt vterentur indulsit Alex. Seuerus Imperator 276.227
Rheti, & Vindelici Germaniæ populi 570
Relinquere Consulem, & signa, & decedere præsidio, non inter minora apud Romanos delicta reputabatur, & de his conuicti fustuarium pati cogebantur 125
Remigii Florentini crassissima, & admiranda inscitia, iure merito à doctissimo oculatissimoq; authore notata & reprehensa est 816
Repudii nota affecit Sempronius Sophus coniugem non alia de causa, quā quod ipso ignorante ludos spectare ausa fuerit 780
Repudiare vir vxorem potest si Circensibus, vel Theatralib. vel Arenarum ludis, & spectaculis in illis locis in quib. hæc assolent celebrari, marito prohibente adfuerit 780
Rem amittere dictum, pro eo, quod est litem amittere, & causa cadere. ibid. 201.202
Rem pro lite veteres vsurpauere, vt apud Cic. in Orat. pro Muræna 201. 202
R. A. Re, id est lite Reus dictus arce quib 201.202
Reus non modo accusatus, & conuentus, & sed & accusator & votor dictus 201.202
Res sacræ olim apud veteres Romanos quęnam dicerentur, & essent 1029
Erant autem quædam Res sacræ publicæ quę in nullius bonis esse poterant, aliæ autem priuatæ quę hereditate ad posteros transmittebantur. ibidem.
Hine filiifamilias in sacris paternis esse dicebantur ibid.
Et in sacris manere, in sacris parentum constitui, in sacris poni, in sacris retineri, passim apud Iurisconsultos inuenire est ibid.
Sic etiam qui per emancipationem de familia demigrabant, à sacris paternis dimitti & absolui dicebantur ib. 1029
Rescripta principum quibus, vel ad præsentium postulata, vel ad absentium consultationes respondebant Epistolas fuisse appellata, Iurisconsulti testantur 148
Reum quem Latini scriptores proprie appellarint 200. & seq.
Reum facere pro accusare ibid.
Sic reum agere pro eodem ibid.
Rex sacrorum fuit Romæ post Reges exactos 97*
Regem sicuti Pontificem Maximum apud veteres iterato nubere nefas erat 155
Regibus extra manicas solis olim manus perferre licuisse testatum reliquit Xenophon lib. 2. rerum Græcorum, ideoq; Cyrum Persarum Regem Antobisacem, & Metreum filios Darię sororis Xerxis Patris Darii occidisse, quod sibi occurentes manus intra manicas non contraxerant 911. 912
Reges socios, & sibi subiectos habuisse Romanos manifestum est, at nulli tamen sub Alexandro Seuero Reges Romę fuere 97*
Ideoque per Reges præsenti loco intelligendi potentes, diuites, & principes viri. ibid. 97*
Romani Ciues quinam vicini fuere populi ad Ciuitatis nascentis augmentum

tum à Romulo creati, & in Vrbem recepti 401
Romani Græcorum mores tanquam leuissimorum hominum, & vanorum quondam sunt aspernati 178 179
Romanorum Imperatores vsque ad Hadrianum Cæsarem cur barbas per rasuram deposuerint 699. 700
Romanis ad pompam quod munus gladiatorium appellabatur 422.423
Roscia lege decoctorib. in Theat. locus ludibrii causa à priscis quodam Romanis assignatus 400
Rosę præstantis existimationis sunt Prenestinę, & Campanæ, alii addidere Milesiam, de rosis multa Plinius 1064
Rosarum Babylonicarum tanquam excellentium meminit Galenus ibid.
Rudiarii Suetonio dicti probatorum authorum sententia, qui impetrata missione gladiatoria, rude donabantur 563
Erat autem rude virga lignea impolita ibid.
Rudiarii autem quare ætate iam graues, & quomodo rude donabantur à Prætore, vide ibid.
Rudiarii pectus cur spongiis muniebant 527
Rutrum quodnam fuerit instrumentū, & à quo deriuatum 43
Cuius diminutiuum rutellum ibid.
Russeas seu russas tunicas militates, & Ducales Trebellius, & Vopiscus non semel appellauere, quod huiusmodi tum milites tum Duces vterentur nō modo honoris causa, sed ne sanguis è vulnerib. in bello forte manans, vestis colorem minime mutans, eos deterreret, vel hostib. vires adderet, & ferociam 904.905
Rustici animalia sunt media inter bruta, & homines, plus rationis expertes quam rationis capaces, quod norunt illi qui malo suo genio acti cum illis conuersari coguntur 944

S.

Sabbatharii dicti Iudęi, quia in Sabbatho, ne quidem cibum apparabant ita omni opere seruili vacantes 942.943
Sabini quando in Vrbem Romanam, & qua cum pręrogatiua recepti 405 406
Sacerdotem singulo Deo assignare Romani solebant, quem Flaminem nūcupabant 269
Sacerdotes Ægyptios totum corpus rasisse, & depilasse religionis ob cultum superstitiose 699.700
Sacerdotes Græcos Monomachiam exercere solitos scribit Galenus 226
Sacerdotia mulieres apud priscos gentiles exercuisse nō ambigendū 1006
Hinc Pollio hic Calpurniam appellat vniuiram sacerdotem ibid.
Sacra via quęnam fuerit apud veteres Romanos, quaue in vrbis parte collocata, cur ita appellata, qui authores classici eius pręcipue meminere 279
Sacram viam etiam vocitatam habuere Herodoti, & aliorum testimonio Athenienses 1029
Sacrę res, quæ olim Romanis dicerentur & essent 1029
Sacrata lege dicta Caii Gracchi sancitū erat ne minores septem & decem annis, maiores sex & quadraginta militiæ adscriberentur nisi aliqua vrgens necessitas maiores deligi cogeret 390
Sacratum caput pro execrato positum 5.6
Sacramentum militare duplex in historica lectione obseruatur, & quodnam illud 751.752
Sacramentum militare quale erat remissiue 447.448
Sacramenti militaris formam licet apud Iurisconsultos videre in l. 8. C. de leg. 754.755
Sacramento militari non adstrictis licet in castris versarentur, non licebat hostem lacessere vel ferire 750
Sacrosanctum quidnam veteribus dictum & seq. 42
Et quæ fuerint iisdem sacrosancta ibid.
Saginarius equus dictus opinione authoris à sagina, quod scilicet equis suis earne implendis, & saginandis milites equites scilicet studerent, vt fortiores, & pulchriores haberent in vsum belli, & præsertim pugnæ, & prælii tempore 1025
Saginarius mulus in hunc sensum di-

xit Seruius & Mula saginaria, & verbo sagino, pro pinguem facio, non semel vius est Columella, & porcum saginarium dixit Propertius ibidem

Saginarium, vt habet communis lectio non sagmarium legendum vt volunt Turnebus, & Rhodiginus iudicat, & quidem optime oculatiss. author 1025

Sagum vestis stragulæ genus erat, propria autem magis significatione vetus est militaris 990

Sagum namque belli sicut Toga pacis indicium Romanis erat ibid.

Sagum non solum militare erat indumentum, sed etat Gallorum propriũ 991.992

Et quidem Galli Ttabeatis sagis vtebātur ibid.

Sagum Gallorum purpureum fuisse vnde colligendum 993

Sagulus fit a sago; sic Tacitus de Germanorum moribus Nudi (inquit) aut sagulo leues, nullacultus iactatio. 993

Sic de Zenobia Regina bellatrice Trebellius Pollio: Imperiali sagulo perfuso per humeros habitu. 991.992

Sagarius æque, vt sagulus à sago deducitur, est autem sagarius sagorum venditor. 993

Sagaria item à sago deriuatur, estque sagorum negotiatio. ibid.

Sagochlamydes vocat author medium indumenti genus inter sagum & chlamydem vtriusque scilicet formam mixtam præseferens. 1017

Sagmina sunt quædam herbæ quas Legati Populi Romani ferre solebant, ne quis eos violaret. a.3

Sagmina Verbenas fuisse dictas tanquam ex sacro loco desumptas. ibid.

His coronabantur Fecialis, & Pater patratus fœdera facturi, vel bellum indicturi. ibid.

Salaria annua salaria seu municipales erogationes sportulas dictas in iure ciuili obseruamus. 783

Saliis trabeam togam assignauit Halicarnassæus, Liuius autem non trabeam, sed pictam togam. 142. 143

Salpistæ de quibus Vopiscus hic tubæ genus erat vt existimat author, Cœlio assentiens, qui tubarum genera salpistica vocari docet. 1065

Salpistam etiam scripsit tubicinem esse doctissimus Turnebus ex Lexico veteri Aduers. lib. 28 c. 6 ibid.

Salpistæ autem erant tubæ, seu buccinæ in summa parte amplæ, & concauæ, in infima vero arctæ, qua de causa acutum & stridulum sonabant. ibidem.

Aristophanis interpres docet à Græca voce σάλπιξ quod tuba est, lituum, buccina, deduci, vel à verbo Græco σαλπίζω quod est buccino. ibid.

Saltationis togatæ apud Romanos veteres quisnam fuerit inuentor 434. 435

Salutis Deæ templum Romæ quare constitutum. 322. 323

Quinam eandem, vel vouerint, vel cōstituerint. ibid. & p. seq.

Ab hoc templo Romæ, & via salutaris, vtpote contermina, & in Quirinali ager salutaris dicti, ibid. 324

Vnde, & salutis augurium. ibid.

Samiatii erant qui ferramenta & arma ad nitorem fricabant tergebantque. 1025

Samiata ferramenta dicebantur acuta, & mucronata. 1023. 1024

Samium namque Nonii authoritate veteres pro acuto posuere, & samiare, pro acuere, & quasi samiæ testæ acumen inducere. ibidem.

Hinc testas samias constat ex Plinio acutissimas fuisse scribente Gallos sacerdotes Matris Deum castrari solitos testa vasis samii. ibid.

Sambuca Gallis, Hispanis, & Italis, Arpa appellata. 77. 78

Sambucistriæ quænam dicerentur. 77. 78

Samios πολυγραμμάτους vocat Aristophanes in Babyloniis ob id quod seruili nota literali, vt plurimum essent inusti, & stigmatizati. 819

Sandalia quid sint; quid item sandalarius vicus Romæ, cuiusue vsus sandaria ex sacris, & profanis vide 46

Sanda-

Sandapila humile feretrum cadaueribus efferendis destinatum. 735
Vnde sandapilarii dicti istius feretri asportatores, vespillones alias vocitati. ibid.
Hi, & Bustuarii fuere ab Ammiano Marcellino vocitati. ibid.
Sangalis auis quænam fuerit antiquis ex Plinio.
Ossifraga eidem Plinio fuit appellata. ibidem.
Quid de ea senserit Aristoteles. ibidem.
Sangalis auis rostrum cur sacrum Liuius appellarit. 95.96
Sangalem auem atque Immussulum Augures Romani in magna quæstione habuere olim Plinii eiusdem authoritate. 94
Sangas Deus Romanis veteribus sacer ob itinerantes. 95.96
Huius Ædes de Cœlo tactas scribit Liuius. ibid.
Sacellum eius P. Victor in septima Vrbis regione statuit.
Satisfacere quid loco hic adducto Suetonio, & satisfactio quomodo fieri solebat.
Saturnus classe prouectus à Iano in Italia hospitio susceptus antiquorum ficta fabula. 504
Saturnalia Festa Decembri mense celebrabantur in quibus ludis, & conuiuiis operam dabant Romani. 637
Saturnalium festiuitate libertas seruis concedebatur, & cum libertis exæquabantur, vt seculi aurei quo Saturnus regnauit fieret imitatio. 631 632
Saturnalibus feriis Domini seruis conuiuium exhibebant ipsique seruorum officio fungebantur. 638.639
Saturnalia vnius tantum diei festum fuisse Liuius docet; huic Caligula, vt publicam lætitiam augeret, addidit in perpetuum vnum diem, vocauitque Iuuenalem. His Caius Cæsar duos adiunxit. 633
Satyricum Carmen cur Vallum Lucillianum Cic. Epist. 6. ad Atticum appellarit 120
Saxum Tarpeium seu rupes Tarpeia in Capitolio erat locus ex quo rei mortis, & noxii homines præcipitari solebant 239
Vide ibi multorum exempla, & authoritates. ibid.
Quæ pœna vt atrox nimium postea legibus sublata fuit. ibid. 238 239
Scæuam Centurionem Cæsar Dictator egregie de se meritum centum millibus æris donauit . 127.128
Scambus is dicitur cui crura deprauata sunt & curua. 760.761
Hinc constat Nonium Strabones scambos vocasse. ibid.
Scarabæi quare fuerint Fullones vocati. 934
Scelerata via ita dicta Romanis, quod per eam Trecenti Fabii profecti essent, qui maxima cum calamitate necati fuere. 796
Sciomachia Græcis, Latinis vmbratilis pugna dicta, ad quid vtilis. 224.225
Scholæ militares, & aulicæ, quænam sint & dicantur, sub cuiusue imperio exercebantur vide. 838
Vnde milites scholares vocatos legimus apud Iuristas Tit. C. de priuileg. scholar. 839.840
Scholastici Iurisperitis sunt Aduocati, & causarum forensium actores. 839
Scipio Massinissam Regem non triumpho, sed triumphalibus ornamentis honestauit. 379.380
Scipionis liberis tutor senatus æs graue in dotis vicem contulit, insigni moderationis eiusdem exemplo ac testimonio. 12.13
Scombri pisces in Hispania, & præsertim in Insula Herculis, quæ & Scombria dicta copiosi, & pingues nascebantur, ex quibus preciosissimum Garum conficiebatur. 953. 954
Scribendi mos apud veteres Romanos in tabulis ceratis quas pugillares vocabant. 234.235
Scribendi modos varios, & occultis notis vide. 252.
Scuti, & clypei differentiam vide 455
Et in hoc Seruii errorem ab authore detectum. ibid.
Scutarii nomen multiplex, & varium apud Latinos scriptores. 455
Et quinam scutati milites dicerentur, ibidem.

Scyphi minoris erant capacitatis Caueo, & Cantharo bibitoriis poculis, quibus veteres, vt in sacris ita & in conuiuiis frequenter vtebantur 1010
Scythæ domos nullas habebant, & ob id curribus; & vehiculis pro tectis vtebantur 913
Idcirco Cicero in Tusculanis Currum scythicum tegmen appellauit ibid.
Crudeles fuisse Scythas, vel ex eo patet, vt peregrinos non solum omni vitæ cõmercio prohiberẽt, sed etiam quod inhumanius est, imolarent, & mortuos deuorarent ibid.
Scytale quid sit, variæ opiniones Columellæ, Plinii, Gellii, & aliorum 70
Et quomodo legendum genuine scytale an scurale ibid.
Sectores dicti, qui bona condemnatorum simul & semel auctionabantur. 172
Hi male passim audiebant, & pessime à probis viris habebantur ibid.
Seculum pro longo tempore accipitur, & præsertim pro hominis ætate: pagina 324
Seculares ludi vnde sic dicti 324
Seculares ludi centesimo quoquo anno fieri apud veteres solebant. pagina 234
Quis huiusmodi ludos Regib. exactis apud Romanos primus instituerit pag ead
Seculares Ludi quibus Diis Gentilium sacri fuerint 327
Seculares ludi fuere, qui à prima origine singulis centum annis fiebant 993
Seculare Carmen Horatianum quare sic appellatum 324
Segesta Siciliæ oppidum ab Ænea fugiente à Troia conditum, vnde Segestani populi 159. & seq.
Sella Curulis Consulum propria 708
Sellam Regiam à Traiano captam, quæ Parthorum erat Regum, quam Adrianus remittere promiserat, Antoninus Pius repetitam à Rege, reddere pernegauit 651.652
Seleuco Regi societatem, & amicitiam pollicitus est Claudius Imperator, si Ilienses ab omni onere immunes præstitisset, quod eos Romanæ gentis authores fuisse diceret 418
Semiamira Heliogabali mater, mulier ambitiosissima senatulum muliebre Romæ instituit 1025
Senator, & Plebeius vnus idemque esse poterat, plebeius inquam origine familiæ senator vero ordine & delectu 392.393
Senatores, vt plurimum ex Patricia gente, Libertini vero semper Plebei 84. 85
Senatores Pedarii vocabantur, qui non à Censorib. in Senatum allecti essent 148. & seq.
Senatores quinam sella curuli in senatum, & Curiam veherentur, qui vero pedibus in curiam ibant ibid.
Senatores Romulus Vrbis fundator authoritate Liuii primum centum creauit 342.343
Patres hi ab honore dicti, Patriciique eorum progenies appellati ibid.
Aucti deinde ab eodem Vrbe cum Sabinis, & Tacito communicata ad numeri duplicationem fuere ibid.
Tertio additi huic numero à Tarquinio Prisco alii centum, qui minorum fuere gentium appellati ibid.
Excreuere tandem temporibus succedentibus vltra numerum trecentorum 344
Cæsaris ætate nongentos fuisse senatore, author est Dio ibid.
Augusti temporibus & millenarium numerum excessere, ibid. 344
Licet eos ad 309. redigere fuerit conatus 347
Patres Conscripti deinde fuere appellati Regibus à Bruto exactis 342. 343
Senatores, & magistratus gerentes Italia abesse non potuisse Liuii authoritate comprobarur 651
Ita quidem vt vltra quinque vna die se ab vrbe absentare non possent. ibi.
Vicinam tamen Siciliam illis libere paruisse, & qua de causa, vide ibidem.
Sexagenarii autem vltra annos quinq; exempti erant, & quod ii à Curia vacarent ibid.
Alias sese ab Vrbe absentandi causas, & Italia excedendi vide 651 652

Sena-

Senatores multos gratia & præmio effectos post Cæsaris Dictatoris necem ex Suetonio haud obscure colligere licet 344
Senatorio ordini ob rei familiaris angustiam cedentes sponte à Claudio Imperatore laudati 421
Senatorium Censum Tacito atteſtante Tiberius Cæsar iuuit, egentes vero Senatores loco cedere coegit 421
Senatus alius legitimus, alius indictus, 356.357
Legitimus dicebatur, qui lege vel more ſuper certis diebus habebatur; puta kalendis & Idibus: Indictus autem dicebatur, qui reliquis diebus mensium à magiſtratu cui id faciendi ius eſſet, vocatus cogeretur 356.357
Senatus haberi non poterat nisi prius auſpicato ſacrificioque facto 355
Nec diebus tetris nefaſtis cogi poterat ibid.
Senatum primo legiſſe Reges, mox Consules primos, deinde Censores poſtremo Dictatorem Liuius author eſt 369
Imperatores vero vbi ad ſe ipſos Regiam Consularem, Cenſoriam, & Dictatoriam poteſtatem aduocaſſent, & ipſi pro libitu Senatores conſtituebant ibid.
Senatum conuocandi ius ordinarium penes eos ſemper fuit qui Reip. præeſſent 355
Et quinam illi enumerantur ibid.
Senatum vocandi ius Consulum fuiſſe ex Liuio manifeſte patet 122
Quamuis & aliorum fuerit Magiſtratuum, vt Dictatorum, Prætorum, Tribunorum plebis, Interregis, Præfectorum vrbis Tribunorum militariū qui pro Conſulibus fuiſſent, Decem virorumq; qui Cōſulare Imperium habebant ibid.
De ſingulis ſubiectas habes ibi authoritates
Senatum conuenire niſi in loco inaugurato, & conſecrato non licuiſſe ex Varronis & Gellii authoritate elicitur 354
Senatum Romanum ordinarie conuenire ſolitum in loco ſacro, & non profano ex Suetonio & Seruio in Virgilium colligitur 351 353
Aliquando in templo Iouis Capitolini coibat ibid.
Item in templo Iouis Statoris in radicibus Palatini ibid.
Sic & in Æde Concordiæ, quæ fuit in Cliuo Capitolino
Senatus tamen idem Romanus extra ordinem & ſolitum vocatus etiam in profanis locis cōueniebat 352.353
Senatum Octauianus Auguſtus ſemper venerabundus contra quod Cęſar dictator facere ſolebat, excepit memorabili moderationis exemplo 276.277
Eadem & maiori veneratione Tiberius Cæſar eundem eſt proſecutus ſeruitute ſe ſenatui aſſerens, & ſenatores Dominos vocans ibid.
Idem venerationis obſequium eidem præſtitit Adrianus Cęſar ibid.
Senatu moti qui dicebantur, qui item in eum lecti 67.68
Senatu ob facinus amoti, à munere etiam iudicandi prohibebātur 344
Et quinam lege Iulia repetundarum ſenatu mouebantur ibid.
Munus autem amouendi ſenatu Cenſorium erat vigente Repub. 345 346
Senatu motorum cenſoris iudicio & ſententia plura vid. exēpla 345.346
Senatu licet moti quinam poterant ad magiſtratus adſpirare, quib. vero ſpes omnis eos adipiſcendi eſſet præcluſa 248. & ſeq.
Senatusconſulta ne arbitrio Conſulū ſolito eorum more ſupprimerentur, inſtitutum fuit à Valerio, & Horatio, Conſulib. vt in Ædē Cereris ad Ædiles plebis deferrentur 356.357
Senatuſconſultā quædam tacita erant ita dicta, quod palam enunciare nūquam licebat 356. 357
Tacita etiam dicta Senatuſconſulta, quę cum fierent, non ſcribæ, nō ſerui publici non Cenſuales illis actibus intereſſent 358
Senacula, id eſt loca Senatui habendo deſtinata præcipue tria fuere apud veteres Romanos, Nicoſtrati authoritate: Vnus inter Capitolium & forum: Alter ad portam Capenam; Tertius in Æde Bellonæ 353

Seneca Neroni eloquentiæ magister datus 170.171
Senes iam incuruos veteres Silicernios appellabant, quasi sepulchrorum suorum silices aspicientes 207
Sensus vt tria in se haber, sensibile nimirum, virtutem sensibilem, & potestatis eiusdem functionem, ita & intellectus tria complectitur, intelligibile videlicet, virtutem intelligentem, & eiusdem virtutis circa intelligibile fūctionem: sic pariter ipsa imaginatio tria continet, nempe imaginabile, virtutem imaginatiuam, & eiusdem virtutis imaginatiuę circa imaginabile functionem 382
Sententiam ferendi in Senatu triplex modus veteri in Republica obseruatus 149.150
Sepelire mortuos extra vrbem non solum Romanis olim mos fuit, sed etiam Græcis 550
Sepeliri Cadauera extra vrbē mos erat antiquis, nec quēpiam intra vrbem sepeliri fas erat nisi permissu S.P.Q.R. ob alicuius præclarum facinus Reipublicæ præstitum 547
Pœnas Hadrianus Cęsar sepulchrum facienti aliquod in Vrbe statuit quadraginta aureorum ibid.
Aliorum Imperatorum edicta idipsum vetantia ibid.
Lex etiam 12. Tabularum erat Cicerone de legibus teste huiusmodi: Hominem mortuum in Vrbe ne sepelito ibid.
Sepeliri tamen in Campo Martio Corpora magnatum, & principum virorum testes sunt Appianus, & Herodianus 548.549
Iuliam pręterea Cęsaris filiam & Pompeii vxorem defunctam, quam in Albano sepeliri iusserat magnus Pōpeius coactus est à plebe in Campum Martium efferre 548.549
Sepeliendi in agris morem fuisse veterum docet Liuius 547
Scipionem Affricanum in agro Linterni sepultum in monumento sibi ædificato suo iussu tradit Liuius 548.549
Sepulturas mortuorum Romæ fuisse potissimum in Vaticano ex quo in Vrbe sepeliri cœpere defuncti pag. 800
Hinc locos Vaticani infames Tacitus vocauit ibid.
Sepire verborum ambagibus pro obscurare apud Ciceronem 572.578
Septuosè item pro obscure ibid.
Septa loca erant in Campo Martio tabulatis inclusa in quibus Pop. Romanus ad ferenda suffragia conueniebat 571
Et varia vocis significatio videatur ibidem & pag. seq.
Serapis Deus Ægyptiorum à Romanis susceptus mox repudiatus fuit 895
Serapim Deum Gens ante alios dedita superstitionibus Ægyptia officiose colebat 895
Seria quod vasis genus fuerit priscis eiusue molis, & capacitatis. 28. & seq.
Eiusdem vsus 42
Seriola hinc deriuatiue deductum ex Persio
Sermonem sinuosum & flexuosum, Laciniosum D. Hieronym. appellat. 626
Seruius Tullus Romanorum Rex ad Vrbem amplificandam duos colles addidit, Quirinalem scilicet & Viminalem 673
Seruii Tulli natiuitatis fabulosa & ridicula historia 328
Seruii errorem grauem in re notissima vide 572
Seruii lapsus notatus ab authore in eo quod dixerit atrium ab atro denominatum 321
Seruus suo nomine quōdam vsucapere non poterat, quia ab alio ipse possidebatur 83
Sic nec Libertinus quamuis libertatem adeptus, quia quasi precario quæ habebat videbatur possidere ibid.
Seruū esse & seruorum vice haberi differunt 285.286
Seruum seruorum Dei primus omniū se inter Maximos Pontifices Gregorius nonus nominauit, quem postea successores Pontifices imitati sunt 454
Seruum etiam sese appellauit Iustinianus Imperator in l. 1. de offic. Pręfec. Prætorio Africæ 454
Serui criminosi quare μαστίγιαι, & στιγματίαι fuerint appellati 47.48

Seri

Serui literati aliquando fuerunt appellati, eo quod literis inusti essent 819
Hinc Plautus literatum seruum pro stigmatico dixit ibid.
Seruorum criminosorum (quos Græci μαστιγίας & στιγματίας nominãt) à flagellis & verberib. deducta sunt nomina cõtumeliosa & probrosa 47.48
Seruis olim vetitum comam nutrire 259
Seruile supplicium quodnam Tacito fuerit 201.202
Sestertium nummi genus duorum assiũ cum semisse valoris apud antiquos erat 515.516
Sestertia cẽtum aureo nummo nostrati æquiualent 250.251
EtSestertium, idem quod nummus antiquis ibid
Sestertii vestimenti rarissimus apud scriptores Latinos vsus 515.516
Quale fuerit vestimenti genus coniectura tãtum explicare licet ibid.
Variorum allata opinione authoris vide sententiam ibid.
Sesticula Suida authore Imperatoria quædam vestis erat 515.516
Seueritatis adeo summę fuit in re militari Pescennius Niger Imperator, vt omne argentum submouerit ab vsu expeditionali, vasisq; vti ligneis milites coegerit 786
Seuirorum mentio apud authores probatos rarissima, quamuis Duumuirorum triumuirorum, & reliquorũ frequens mentio 881
Seuirales ludi quinam erant authoris opinione vide 882.883
Sica gladius est recuruus quo clam necabantur homines, qua vtentes sicarii dicebantur dolosa homicidia patrãtes, & lege Cornelia de sicariis lata puniebantur 341
Sigillum quid & vnde dictum 453 454
Sigillis in literis, & instrumentis obsignandis sicut veteres, ita & nostrates varii variis vsi fuere, & quibus 450 451
bidemque varia procerum Romanorum exempla referuntur & seq.
Sigillaris vicus Romæ erat, & cur sic vocitatus 634.635
Sigillarii dies quinam essent Romanis quoue fine instituti, vnde, & ita dicti 634.635
Sigma mensę genus erat apud antiquos 949
Capiebat aũt octo vel sex cõuiuas ibid.
Strauit huiusmodi mensas croco Heliogabalus Imperator eum summos viros vocasset ad prandium, pro eorum dignitate dicens se fœnum exhibere ibidem
Signum & signatum pro sigillo & sigillato Latinis accipi, & dici clarum est ex Cicerone passim 636
Sic sigillum & sigillatum pro celatis operib. accipi obseruamus ib. & seq.
Signa militaria, vel Tesseras militares à Principibus viris, Imperatoribus Regibusq; varia variasq; data, datasque 885.886 & seq.
Signata pecunia antiquis variis notis, & quibus 502.503
Sigonii error notabilis detectus ab authore 118.119
Silentii Deum Harpocratem quem figurabant digito os prementem Sigalion ab Ægyptiis vocatum legitur apud Ausonium 1020
Silex lapidis duritiem saxum eiusdem magnitudinem eleganter denotat, 5.6
Silicernium quid fuerit antiquis, & quinam dicti iisdem silicernii 348
Siluano gentilitas prisca vt Numini porcum mactabat 4
Vt & multis aliis suis Diis Deabusque Cereri Eleusinæ Laribusq; Deis ac Veneri eundem eadem superstitione sacrificabat ibidem
Singlionum nomine quid intelligendum sit, obscurum est 1020
Singulares Equites quinam apud priscos dicerentur 230
Qui item Augustales, & cur sic dicti ibidem
Sinus ambitiosi & occulti apud Tacitum quomodo hoc loco accipiendi 197.198
Sociale bellum quinam populi Romanis intulerint olim enumerantur 304.305
Solidus, & aureus antiquis synonyma erant, sicut & Romanis Denarius

eum Drachma Græcorum conueniebant 973.974
Soliferrium vnde dictum & quodnam teli genus fuerit 56
Solium & sedem præcipue Regiam, & vas quoad balnea vtimur significat, 967
Solui militia honesta missione apud veteres Romanos honorificum erat, 449
Sortis instrumenta sortes dicebantur ex Tullio 28.29
Sortilegi quinam hodie dicantur 30
Spadones & pueri cur caluicie non tententur. 762
Sparum Hastæ genus quo rustici olim armabantur Virgilii authoriate 56
De eius forma figuraue vide ibid.
Ignobile, & vile armorum genus fuit ibidem
Spartum Liuio funes nautici fuere ex sparto confecti 31.32
Species pro mercib. variis accepit præsenti loco Vopiscus, vt & apud Ammianum est videre 1036
Speculatores à speculando dicti eo quod principis tutelæ inuigilantes vndique speculatentur, vt insidiarum omne genus præcauerent 188
Frequentes erant non solum in Prætorianis militibus, sed & in Legionib. ipsis ead.
An ab exploratoribus differant speculatores ibid.
Dicebantur & speculatores ii, quibus principes vtebantur ad damnatorum capita amputanda, vel alio pacto in reos lege agendum ibid.
Quales essent hoc loco speculatores stipatores scilicet principis 189.190
Sphynge pro sigillo literarum obsignatotio primum vsus fuit Augustus, post Alexandri Magni imagine, demum suamet effigie sigillare quævolebat in more habuit 450.451
Spolia Iuristis l. penult. ff. de bonis damnatorum appellantur panni quibus induebantur qui ad supplicium ducebantur 930.931
Spoliarium quis locus apud Romanos olim fuerit de quo Lampridius hic, minime hactenus declaratum scribit doctissimus author 930.931
Et eiusdem vide opinionem non inualido nixam fundamento ibid.
Spongia ad inducendas vel potius delendas scripturas antiqui vtebantur, 526
Hinc in spongiam incumbere dicebantur quæ oblitetata erant & inducta & ea quæ omnino displicuissent ibid.
Spongia delitiarum instrumentum antiquis erat 526
Spongiis instar se vti dicebat Vespasianus Imperator procuratorib. quos ad exigenda vectigalia rapacissimos promouebat, vt locupletiores factos mox condemnaret 526
Spongiatum varius apud antiquos vsus 526
Spongiis quare Rudiarii pectus muniebaut 527
Spongias appellare consueuit Demosthenes multibibos seu bibilos homines non inelganter, & apposite satis 526
Spongias gestare solitos Gladiatores ad vulnera exsiccanda ex Tertulliano docet Turnebus 527
Spongiare pro spongia extergere frequenter Apicius vsus 526
Sportæ vnde dicta, & vnde sportellæ, ad quem vsum paratæ 780
Sportulæ quæ dicantur in Ducali Mantuani Serenissimi Ducis Cancellaria quibusq; præstari solitæ 781
Sportulæ, sportæ aut sportellæ conuiuis Imperatoriis dari consuetæ quidnam fuerint 493.494
Sportulatum frequentem faciunt mentionem antiqua marmora in vrbe ad huc prostantia 781
Sportulas impartiri mos Romanis nobilibus tantum munere Imperatorio donatiui I vice Martialis author est 781.782
Quamuis, & plebeis aliquando datas obseruetur ibid.
Sportulas etiam nuptiales legimus donatium complectentes p. ead.
Largitiones militares Decurionibus fieri solitas & sportulas dictas, Iurisconsultorum traditione ostenditur. ead.
Vt & pecunias illas quæ iudicibus vel viatoribus, id est executoribus litium

ac negotiorum pro Salario dabantur 331
sportulas appellatas obseruamus 783
Sportulas Senatoribus loco cœnæ rectæ ab Augusto dari consuetæ Neronis iussu vtpote parcioris tenaciorisq; data authot est in Nerone Suet. Tranq. 493.494
Sportulantes quinam essent Cypriano, 783
Squama carētium piscium esus Iudæis est interdictus 950.951
Stapedes seu staffei an in militia equestri antiquitus alicuius fueriut vsus 595
Et paginis duabus seqq.
Statio quid sit, quidue Statio Imperatoria Lampridio 926
Stationem à portu Iurisconsulti distinguunt stationem portum non conclusum dicentes, locum autem conclusum portum vocantes 927.928
Stationem pro statu & conditione quam dixit Lampridius hic Imperatoriam Suetonius in Vitellio Imperii maiestatem vocauit 929
Stationem pro temporaria aliquando habitatione accipi apud Cic. videte est 927.928
Stationem relinquere militarem, vel aciem Suidas scribit apud Romanos capitale fuisse 927.928
Stationes communi appellatione loca in quibus milites ad tutelam vigilantes consistebant 855.856
Vnde stationarii milites dicti huic muneri destinati. ibid.
Fuere & stationes munimenta particularia quibus pars aliqua exercitus cōtineretur. ibid.
Stationarii milites Paulo Iurisconsf. dicti sunt qui in portuum præsidium collocari solent 927.928
Statuam cur nō haberet inter tot Patritios Cato Censorius interrogatus quid responderit sciscitanti 331
Statuæ illorum qui ob aliquod facinus damnati fuissent honote priuantur 331
Statuæ illustrium tam vitotum quam fœminarum in funebri pompa circū ferebantur 329.330
Statuarum apud Rhodios, Athenienses Delphos, & signorum incredibilis quasi quondam reperta multitudo 331
Statuarum multitudini causam apud veteres multitudo, & copia Deorum falsorum & numinum sibi confictorum dedere 331
Statuis cur potissimum Romani abundarint 329.330
Statuis, & signis primus Vrbem repleuit Achaia deuicta excisa Corintho L. Mummius 331.
Inuexere & signa multa statuasq; Luculli cæteriq; deinceps Duces & Imperatores Romani vniuersa Græcia debellata ead.
Statuas non solum familiarum suarum Patritii & magnates Romani habuere, sed etiam principum virorum, & Partonorum 329.330
Statuas Romani veteres multis olim decreuere, sepulchra vero paucis 550
Statuas stulta ambitione hac nostra tempestate antiquorum marmorum graui impensa coëmentes ab authore notantur 331
Status à Lampridio loco hic adducto sumitur pro statu hominis & conditione vti apud Iuristas status personarū conditionem significat 927.928
Stellæ crinitæ apparitio mortem Vespasiani Imperatoris præcessit 684
Stellatem agrum Campani partem cāpi fuisse Liuius author est 217
Quando à Romanis subactus ibid.
Diis quando immortalibus consecratus ead. 217
Stellatura quid fuerit antiquis vide varias variorum opiniones & seq. 960
Stellaturæ nomine quid hic apud Lampridium intelligendum. & seq. 960
Stellaturas quod militibus constitisset duos Tribunos abstulisse lapidibus obrui ab auxiliatibus iussit Pescennius Niget Imperator 961.962
Stellionatus à Iurisc. appellatur fraus omnis, crimen, dolus, atq; impostura 960
Stigmaticus seruus antiquis quisnam dictus fuerit 10.51
Qui itē stigones iisdem nominati. ib.
Stipendium à stipe dictum tradit in Originibus Isidotus 786
Stipendium autem militare ex publico senatum decreuisse postquam tres exercitus opulentum oppidum Au-

curea

rures diripuisset maximo cum plebis gaudio constat 786
Stipendium diurnum militum apud priscos Romanos erat Denarius affium decem 126
Stipendii modus certa regula cuiuis militi distribuendus Reipub. initio determinatus quare non fuerit 787 788
Aucto Imperio & P.R. Maiestate certitudo stipendii inducta fuit. ibidem
Variatus tamen iste modus pro imperantium placito, & voluntate 789
Stipendia à militibus Romanis persolui solita ex pecunia collectitia censfus distribuebantur 37
Stiua aratri pars est aliis Regula appellata; vnde dicta, 832 & seq.
Ab hac alienissimos esse dicunt quidam Saracenos & Hunnos, vtpote qui raptu viuant, & incursionibus non sudore & labore. ibid.
Stragula vestis ex authoris opinione quænam proprie dicenda 75.76
Stragula an vestimenti genus sit an vero lecti solum operimentum 74
Stragula à sternendo dicta Varroni 75 76
Et quidnam Budæo ibid.
Strena quid sit ex Sexto Pompeio, 575 577
Strena à strenuitate dicta erroneè à Nonio Marcello ibid.
Strenæ à quibus dabantur & inter quos earum vsus obtinuerit 578
Strenæ in cuius memoriam priscis olim Romanis conferri solitæ 576 577
Strenarum datio qua ratione prohibita Christianis Pontificio iure 578
Strenarum loco missa dona Xenia proprie appellata, remissa vero Apophoreta vocitata 578
Strenarum vsus quando apud veteres Romanos inductus 576.577
Strenas exigunt inferiores à superioribus circa Natalitia festa Saluatoris inter Christianos 578
Bonam manum dicunt, vel Mancium, ibidem
Idq; quod manu propria boni ominis causa dentur ibid.
Strepæ genus quoddam calciamenti vel crepidarum 596.597
Strigilis vsus Augusto familiaris in balneo præsertim, istius vt beneficio pruritus ex impetigine exorti molestia leuaretur 511.512
Strophium dixit Nonius Marcellus aliorum authoritate fasciam breuem quę virginalem papillarum tumorem cohiberet 913
Sub particula teste Donato, & Varrone temperamentum & diminutiuum significat 1001.1002
Sic hoc loco subaquilo, subfusco, subnigro
Subsellia pro ipsis iudicibus accepta nonnunquam apud Suetonium, vide 708
Subsellia etiam ipsum Iudicium indicant, vel sententiam ipsam denotant vel latam, vel ferendam Ciceronis authoritate 707
Subselliorum propria acceptio in loco Suetonii hic allato 708 & seq.
Subselliis non solum Iudices antiquitus iura dicentes vtebantur, sed etiam testes, & accusatores 707
Subsellia Ludis Romanis antea promiscua omnibus ordinibus, postea diu discreta perdurasse spectantibus Ælii Spartiani in Pescenio Nigro locus est indicio sat manifesto, pagina 400. & sequent.
Suffetes Carthaginensium summus magistratus à quo ita dictus 709.710
Suffragium adimere quotupliciter considerari possit 117
Suffragium quinam apud Romanos ferere non poterant 118.119
Suffragii ferendi in Comitiis ius Coloniis, Municipiis & Præfecturis Italiæ à senatu Populoq; Romano decretum quondam vel concessum quomodo intelligendum in Liuii Historia 407
Suffragandi ius Cęsores alicui adimere in sua positū habebant potestate 117
Suggestum altiori loco in Orchestra honoris maximi gratia constitutum, Cæsariq; dicatum 266
Suminata erat lactens porca ex cuius papillis sumen conficitur 966
Suotaurilia sacrificium superstitiosæ

Sentilitati ex sue oue & tauro paratum 47.48
Supplicium filiorum Bruti qui cum Tarquiniis aduersus Rempub. conspirarant quale 794.795
Supplicii genus quale esset qui rei more maiorum plecterentur obscurum reddit scribentium diuersitas, 793 & pag. seq.
Syllæ de Cæsare vaticinium euentu tandem comprobatum quo optimates sæpius admonebat vt male præcinctum puerum cauerent 172
Synonyma an sint vt voluit Alciatus in Nummaria re, Argentarius, Mensarius, Nummularius, Campsor, Trapezita, & Collybista 1047
Syrannus homo doctus, & eruditus inique & crudeliter à Tiberio interemptus ob id solum quod Asinio Gallo cuius implacabili odio contabescebat, amicus esset & familiaris 163
Syrma vestis fuit fluxa & prolixa humum verrens seu cum cauda, quæ humo trahebatur, varii antiquitus vsi sunt 1066
Solinus Taprobanæ Insulæ Reges syrmate vsos testatur ibid.
Muliebre etiam erat indumentum teste Seneca ibid.
Vtebantur & eo olim tibicines & fidicines ibid.
Fuit quoq; Sacerdotum vestis ibid.
Tragœdorum autem propriissimam fuisse colligere licet tum ex Martiale Iuuenaleq; tum hoc Vopisci loco, p. ead. & seq.
Syrorum vel Assyriorum Luxus & dissolutio, 716

T

TABVLA antiquis testamenta dicebantur & tabulæ nouæ testamentum nouum priori scilicet expuncto & irrito 234.235
Tabulis Ceratis veteres Romæ ex more scribebant quas pugillares vocabant 413
Tabulis ceratis scribendi antiquissimus mos fuit, quæ & Codicilli & pugiles plurali numero vocabantur 234.235
Tabulas nouas vocabant Romani Legem quæ ferebatur de ære alieno plebi inuitis creditoribus relaxando, 233.234
Hæc lex Cic. teste maximas sæpe perturbationes Romæ peperit ibid.
Vnde Liuius rogationes de tabulis nouis, & de agro viritim diuidendo duas faces nouantibus res & Plebē in Optimates accendentibus iure dixit ibidem
Hinc etiam Seneca tabulas nouas appellat rem perniciosissimam beneficiorum ibid.
Has Cæsar Dictator ne sibi apud Optimates inuidiam pareret, & vt Plebi simul satisfaceret tabularum nouarum publicationem à populo expectatam suppressit ibid.
Vide ibi multa & præclara de iisdem in perniciem Reipub. cedentia
Tabularii olim dicti qui Ciuitatum aut Prouinciarum chartas tractabant 849
Vide ibi variam huius dictionis acceptionem
Tabularium autem erat locus in quo instrumenta, literæ, & tabulæ ceræ ræq; huiusmodi publicæ scripturæ asseruantur pag. ead. 849
Dicebatur & Tabularium Romanis Saturni templum in quo publicæ tabulæ custodiebantur ibid.
Tabularium publicum locus dicitur in quo publicæ scripturæ custodiuntur 99.100
Tabularii hinc dicti illi qui tabularum obsignationi inseruiebant ibidem
Serui publici ob id appellationem ibidem
Huicq; condirioni ita erant addicti, & mancipati, vt non possent ad militiam aspirare, & dignitatem 104
Vide multa notatu digna & præcipue quod serui non fuerint publici ibid.
Talentū antiquis duplex, nummarium vnum, ponderale alterum 12.13
Ponderale septuaginta librarum fuisse tradit Seruius Plautina authoritate innixus ibid.
Talentum nummarium Hebræorū quale & quantum ex Budæo 1213
Talenti aurei varia ad argentum proportio pro imperantium voluntate,

A

ac legis præscripto taxata 250.251
Talentorum apud veteres grauiũ multiplicia pondera valore, & nomine valde differentia 12.13
Tarpeius mons idem qui Capitolinus à Tarpeia virgine Vestali Spuriĩ Tarpeii filia, quæ Tatio Sabinorũ Regi proditione arcem in Capitolio constitutam dedit, ibidemq; à Sabinis scutis obruta necata fuit 237
Tauro assimilati à superstitiosis Gentilibus Bacchus, & Iupiter 47.48
Et Neptunus Taureus dictus, ipsiusq; festum Turia ibid. p.seq.
Sic Taurobolon dicta Diana, & Taurica 49
Tauros exagitatos phœniceo colore & rubicũdo irritari efferariq; scribunt Plurarch. & Seneca 47.48
Taurinia ludi Diis inferis consecrati instituti fuere Tarquinio Superbo regnante quum magna in mulieres grauidas incidisset pestilẽtia ob diuturnam Taurinæ carnis esitationem 47.48
Taurina porta Romæ Esquilina dicta à bouis capite quod supra eam erat insculptum 47.48
Taurilia, & Taurii Ludi an idem fuerint subdubitat author 46.48
Taurobobium Ethnicis antiquis dictum sacrificium taurorum 47.48
Tela Festus ab armis secernit posito hoc discrimine, vt sermonis proprietate tela sint ea quibus procul prçliamur, arma vero ab humeris dependentia: quamuis largiori significatione telum pro quolibet armorum genere accipiatur 1013
Templum Hierosolymitanum olim ab vrbe ipsa propriis mœnibus & munimentis seiunctum 207
Templa in honorem Augusti ad æmulationem à populis Romano Imperio subiectis exædificata Tiberio imperante 134
Tempus accusatori & reo causam agendi non semper idem antiquitus statutum 142.143
Iudicis arbitrio relinquebatur, idq; pro personarũ, & criminũ qualitate ibi.
Tempus huiusmodi incertum fuisse Cæsaris Tiberii facto in Germanici negotio & Pisonis, cõprobatur ibid.
Tenebrosum quare appellarit philosophum Heraclitum Cicero variis in locis 528.529
Terra magna mater appellata remissiue
Terræ concussionẽ maxime metuebãt veteres Romani eaq; animaduersa incerto nũmini sacra faciebant Senatus intermissa coadunatione 816
Terram almam vocauere antiqui quod omnia aleret, & Deorum matrem quod omnia generaret 1009
Terræ motus species, & Græcas nomẽclaturas vid. 817.818
Termini agrorum lapides sacri dicti 98
Terminalia sacrificia Romanis erant quæ fiebãt Termino Deo ad oct. kalend. Martias ex Lactantio Diuin. Instit 103.104
Ternarius numerus in Magistratu nec deficiens nec abundans videtur 369
Tessera militaris multiplex 189 190 & p.seq
Tessera frumentaria quid sit 161
Tessera stellata frumentaria quid ibid.
Qnibusq; dari solita: eius defraudatis pœna ibid.
Tessera militaris pro stellatura accepta 961.962
Quare autem hæc tessera stellatura dicta sit vide varias variorum sententias ibid.
Tesseræ variæ variorum Principum in castris recensitę 189.190
Tesserarii in exercitu quinam dicerentur 189.190
Testamentum per æs & libram quomodo fieri dicatur 463.464
Testamento adoptatus M. Galli Senatoris fuit Tyberius Imterator 1029
Testamento heredes tres instituit sororum Nepotes C. Cæsar Dictator, & quos, & quota ex parte Assis 233
Testamentorum genera numero tria erant antiquis, & quænam illa & seq 338.339
Testamentorum species varias, et multiplices etiam hoc vsitatas seculo, vide copiose 340
Testamẽtorum tabulas apud Vestales virgines reponi solitas, vt suo tempore in lucem promerentur ex Suetonii loco vbi de Augusti testamento agit, constat 541

Testa-

Testamenta notis,quod est abbreuiatis dictionibus scribi cur olim vetitum 576
Theatralis legis Iuliæ author Augustus Octauianus fuit non Iulius Cęsar Dictator 400
Quid ea fuerit decretum ibid.
Themistocles summus ille apud Athenienses vir, interrogatus aliquando quod Acroama,aut cuius vocem libentissime audiret, eius à quo sua virtus optime prędicaretur intrepide & incunctanter respondit 497.498
Thensæ sacra sunt vehicula quibus in ordine pompæ Diuinæ, & hostiarum simulacra Deorum vehebantur, 266
vnde ita dictæ pag.seq.
Sunt etiam ea tegmina quib.hodie vtuntur principes in iis locis vbi sedēt & epulantur ibid. 267.268
Thermæ sunt aquarum calidarum spōte nascentium, Balnea vi ignis excalefactarum,Nymphęa aquę frigidæ, 919.920
Sed confunditur sæpe hęc differentia
Thermę Romæ fuere celeberrimæ Agrippę in nona vrbis regione, Neronis in nona pariter regione, Vespasiani in octaua,& multorum aliorum Imperatorum 921
Thermæ, Balnea,& Nymphea,loca fuere lauationibus destinata,munditiarum, vel sanitatis gratia, inter se tamen differentia 919.920
Thermarum licentia nimia sępe Censorea lege coercita vt à promiscuis balneis abstineretur 922.923
Thessalorum festa Peloria vocitata eadem cū Romanorum Saturnalis 633
Thoranius mango fuit insignis Augusti tempore, & impudicus matrūfamilias & virginum denudatarum inspector 743.744
Thraciæ situs, & confines Europę prouinciæ vbi Constantinopolis 220
Thraces homines feri, asperi, horridi, truces, sed ad belli munia promptitudine singulari 622
Thraces feri,& agrestes Myrmillonibus fortissimis gladiatoribus opponebantur 623
Thraces in pugna& amphitheatra lib. muneribus pręcipue parma vtebantur 623
Thracibus Tyrannos olim ad patranda scędes vsos cōstat ex Hesychio 622
His nobile erat frontem notatam punctis præstitisse: vnde Thraciæ notæ prouerbialis locutio ibid.
Tiberius Cæsar inuentutis suæ annos in Græcia apud Rhodios præsertim legitur egisse 555
Tiberii Cæsaris erga Senatum obseruantia,& veneratio qualis, & quanta 276.277
Tiberii Cæsaris erga Propertium Celerem Prætorium virum veniam ordinis ob pauperratem petentem insignis munificentia & liberalitas 421
Tiberii Cæsaris suscepti erga Asinium Gallum Consularem virum implacabilis odii causæ enumerantur 163
Tiberii Cæsaris in Asinium Gallū Consularem virum senem crudelitas 162
Tiberii turpis libido turpissimæq; deosculationes 576.577
Titia lex diuersa à Cincia quamuis eadem de causa latæ fuerint 707
Titia lega cautū fuit vt patrocinia quæ tenuioribus præstąbatur gratuita essent 705.706
Tituli à tuendo dicti quasi tutuli quod libris,fabricis,prædiis,factum authoris ac fabricam tueantur 845
Pontificio iure tituli dicti certæ sedes clericis attributæ, in quibus suum munus exercerent ead.
Tituli etiam dicuntur in Magistratibus per quos gradus,&dignitates eorum demonstrantur ibid.
Titulos & dignitates à dominantium arbitrio pependisse olim, locus præsens fat clare indicat 827
Toga virilis Romanis exterior vestis erat, latusclauus interior quorundam sententia qua.nui s erroneè authoris censura 382.383
Toga virilis qua ætate à veteribus Romanis sumebatur permissione legū 290
Toga pinguis dicebatur, quæ multa lana constabat,& crassa erat densaq; frigori arcendo aptissima vrgēte bruma 514
Togæ defetendæ ius iis antiquitus con- cedi-

cedebatur quibus ius Ciuitatis Romanæ concedebatur 344.345
Togataq; Gallia hinc dicta quod huius iuris concessionē Romanorum beneficio nacta fuisset ibid. & seq.
Togam virilem ante legitimum tempus annorum 17. sumpsit Octauius sextodecimo suæ ætatis anno 381
Toga non vti Romano etiam dum in prouinciis esset, crimini olim datum fuit 434.435
Toga virili textura prętexta Patricii Romani Iuniores induebātur anno 24 ætatis 381
Togatos esse voluit, & Senatores, & Equites Adrianus Imperator in publicum procedentes, & ipsemet cum in Italia esset semper togatus processit tanquam honorificentiori habitu indutus 417
Sic & Marcus Antoninus in Italiam veniēs togam ipse sumpsit, & milites togatos esse iussit, nec vnquam sagati sub eo visi sunt ibid.
Togatos seruos Senatores appellabat Romanos Heliogabalus Imperator Senatus Romani Senatorumq; maximus contemptor 278
Idem Senaculum in sexta Vrbis regione ex mulieribus in colle Quirinali instituit ibid.
Togatæ saltationis apud Romanos veteres quisnam inuētor fuerit 434.435
Togatæ fabulæ dicebantur quæ Rom. more scribebātur, sicut palliatæ quę iuxta Græcorum morem, quibus gestandi pallium ita peculiare fuit sicut Romanis induendi togam 434 435
Togatarii & togatarū actores & scriptores qui 436
Toparcas locorum Principes interpretandum nemini dubium esse debet, ostendente id Græca Nomenclatura 1077
Tormenta bellica instrumenta appellat Plinius 47.48
Torrentius, & Turnebus viri alioquin inter recentiores doctissimi ab authore notati 602
Thorus quid, quid prætereca torale, vel per Apocopen toral. 858
Thoralium duo fuisse genera Paulus Iurisconsultus author est 858
Trabea quale fuerit antiquis Romanis vestimenti genus 141 & seq
Quare ita dicta 142.143
Trabea quinam potissimum apud veteres Romanos vestiebantur 141
Equestris ordinis viri ea vtebantur, & antiqui Romanorum Reges ibid.
Vnde Romulus trabeatus Ouidio dictus ibidem
Trabea Regalis purpuræ mixtum habebat album quid: Sed quæ Diis erat consecrata, sola purpura cōstabat 991.992
Augutalis autem Trabea ex purpura, & cocco constabat ibid.
Trabea vt descripta ab Isidoro qu bus q; viris attributa 141
Trabeam indumentum Regium fuisse docet Plinius 991.992
Trabeam non Romulo solum, sed & Remo attribuit Papinianus in syluis 141
Seruio item Tullo Iuuenalis ibidem
Trabeam Consularem fuisse vestem testantur Halicarnass. & Ammianus Marcellinus 142
Ducibus item eam, & Præfectis Prætorio tum exercituum principib. iidem authores eius vsum attribuere 142 143
Augurale illam indumentum extitisse Seruius author est ibid.
Trabea belli tempore Consules præsertim vsos constat ex Ausonio 991
Traducere aliquem an sit idem quod Græcis Catamidare vt adnotauit Budæus 1083
Et de loco illo Euangelii Ioseph autem vir iustus nolens eam traducere, &c. improbat, & merito doctissimus author ibid.
Tragasæum Aristophanes vocat male olentem quem & alibi tragemasæum appellauit 865
Tragulæ dictionis varias significationes acceptionesq; vide 864.865
Tragulari etiam qui sint & dicantur 866
Traianum solus omnium Imperatorum in vrbe sepultus fuit in foro quod ibi ædificauit, columna ibi posita 548.549
Traianum Imperatorem à Nerua adoptatum illius nomē retinuisse quod pler.q;

pleriq; alii fecere, ex illius numismatibus clare patet 895
Transitorium forum idem quod Traianum à Domitiano quidem construi cęptum à Traiano perfectum, & ampliatum fuit, vnde & Vlpii fori nomē adeptum 895
Dictum autem transitorium fuit quod ad tria pateret in eo transitus ibid.
Transuectio apud Rom. quæ Italis mostra appellatur fiebat olim quum Equites solenniter recenserentur 385 386
Quis apud eosdem transuectionem primus instituerit ibid.
Quo tempore anni solita fieri ibid.
Et in cuius facti memoriam ibid.
Equitum probationem, hanc transuectionem Valet. Max. appellauit ibid.
Plutarcho quare Græca voce πάροδος nominata ibid.
Quib. cæremonis Italis transuectio fieri consueta, quo militum habitu, ornamentis, coronis, quaue militari pōpa 387
Qua de causa fuerit præcipue instituta ibidem
Quotuplex fuerit huiusmodi transuectionis genus ibid
Quo fine potissimum fieri bis omni anno ab Equestri ordine consueta ibi.
Pompa habentium equum publicum an bene fuerit ab Halicarnasseo vocitata ibid.
Trapezita, Argentarius, Collybista, Mensarius, & Nummularius authori aliquando sunt Synonyma 287 288
Trazenæ puellæ ante nuptias detōsam comam templo Dearum inferebant 698
Trebula antiquis Musica dicta 572
Tribunal proprie Prætoris, subsellia minorum iudicum 702.703
Tribunatus plebis Magistratus erat principio soli plebi, plebeisq; cōcessus 391
Quamuis autem primis Reipub. temporibus Tribuni plebis plebei essēt, & ex plebe, & à plebe creati, nihilominus procedentibus temporibus, & patricios viros imo & consulates Tribunos plebis factos obseruamus ibidem 392.393
Tribunitia potestas amplissima apud veteres Romanos non immerito, & inconsulte ab ipsis Imperatorib. sibi adscripta non ad tempus solum, sed perpetuo etiam dominatu 291.293
Tribunitiam potestatem Augustus sibi vt perpetuam asciuit, idq; summi fastigii vocabulū reperit, ne Regis aut Dictatoris nomen assumeret 392.393
Fuit & Tiberio collata ab eodem Augusto Quinquennalis ibid.
Adrianum et hunc perpetuum habuisse magistratum Ælius scribit in ipsius vita Spartianus ibid.
Tribunus plebis vbi quis efficiebatur statim & Senator erat & habebatur, plebeius licet origine esset 294.295
Tribunus militum minor annis testamento libertatem seruis legare nequaquam poterat, vetante Imperatoria lege 215
Plautias an Plotias leges dicamus parum refert, quamuis potius Plautiæ sint dicendæ 215
Tribunus vacans quisnam diceretur antiquis 835
Tribunum militatem patrem Censor filius Senatu mouit, & quare 449
Tribuni ærarii non erant ex Senatorio vel Equestri ordine, sed plebeio, ex Dione 233
Tribuni ærarii quare sic dicti 233
Tribuni militū qua ætate & prudentia esse debeant 213 214
Tribuni militum apud Romanos olim & à quibus creari soliti 213.214
Tribuni militares maioris dignitatis erant Laticlauii dicti, minoris vero Angustielauii, & quare 382383
Tribuni plebis in Patrum inuidiam & aduersus Patriciam potestatem per Populum Romanum creati fuere olim Liuio attestante 290
Comitiis centuriátis quando, & quinā creari cæpti ibid, & seq.
Ex plebeis primo creabantur, post eriā ex Consularibus & Patriciis ibid.
Tribuni plebis eius erant apud veteres Romanos authoritatis, vt etiam Consules pro libito in carceres coniici iuberent 291
Exempla & authoritates ibid.
Tribunorum plebis potestatem ab Imperatoribus summe expetitam

& sibi diuturnam vel perpetuam attributam, solus Nero maximis edictis coercuit, 392.393
Quamuis & id Syllam ante eum fecisse multi authores attestentur ibid.
Tribunorum militarium duo genera Rutuli alii vel Rifuli, & Comitiati, 213.214
Tribunos ærarios à Iudicatura ab iis exereeri solita ablegauit Iul. Cæs. Dictator, restituit tamen successor Augustus 2.3
Tribunos alios laticlauios, alios angusticlauios fuisse Romanis Suetonius author est in Othone 247.248
Tribunos militum Illustres senatorum filios ante ætatis annum 24. habiles fecit 213.214
Exemplum allatum adest Scipionis Africani superioris & Probi adhuc imberbis postea Imperatoris ibid.
Tribus Romanorum aliæ Rusticæ aliæ Vrbanæ, quarum Rusticæ nobiliores Vrbanis & præstantiores Plinii auctoritate 38.39
Tribu mouere quid fuerit apud veteres Romanos ibid.
Quid item moueri tribu 2.3
In Tribus quatuor Roma olim fuit diuisa, quas pagos vocabant, in quibus habitantes pagani dicebantur, 318 319
Tribules Augusti Scaptienses & Fabiani Rusticæ tribus, vt nobiliores habitæ Vrbanis 40.41
Tributum dictum quod à tribubus in publicum commodum secundum vniuscuiusq; censum conferebatur primis Reipub. temporib. 750
Tributorum duo apud Romanos genera erant, Personale nimirum & Reale, 750
Trinundinum quid sit, & qua de causa quoue fine institutum 968.969
Tripudium solistimum priscæ Gentilitati superstitiosæ quid 22.23
Quid item terripauium & terripudium ex Cicerone ibid.
Tristitia aliquando pro grauitate seueritateque Ciceroni vsurpata, vt & idem triste frequenter graue & seuerum dicere assolet 168
Triuialis scientia Grammatica cur dicta 499
Triuiales Ludos, vel Ludios quos dixerit Suetonius difficultate non carere dicit author 499
Triuialia verba ea dixit Suetonius quæ inelegantia erant, & meram sapiebant rusticitatem 459
Triumphum apud Romanos olim summum fuisse honoris cumulum Scipio Africanus dicere solitus erat 376 377
Quibus Reipublicæ temporibus is concedebatur & ob quam causam ibid.
Ex legibus præscriptus aliquando petentib. negatum legitur passim in historiis 378
Idque iis potissimum qui licet meriti eum ob facta præclara essent, ea tamen sine Magistratu gessissent. ibidem
Quæ tamen postea lex abrogata in dissuetudinem abiit, & triumphi petentibus decreti ac concessi ibid.
Exempla subiecta vide ibid. multiplicia. Et præclara multa pariter de triumpho, triumphantibusque, & pag. seq.
Triumphos sex genti Claudiæ Suetonius adscripsit 551.552
Triumphalia ornamenta quænam dicebantur & erant antiquis 379.380
Triumphantium insignia quænam antiquitus apud Romanos 579
Trium liberorum ex iusto matrimonio natorum sobolem habentes tam viri quam fœminæ quibus prærogatiuis & priuilegiis olim fruerētur 655.666
Licet aliud fuerit tres liberos habere, aliud ius trium liberorum, pagina 470
Triumuiri legendo Senatui à quo, & quando constituti 364.365
Triumuiri item alii multi quare creati ibid.
Troglodytus passer est omnium auis excepto regulo minimus 281
Tropei, & Tropea qui quæue veteribus, 638.639
Tropei populi quidam de quibus in Claudio Cæsare Suetonius remissiue 216
Tropæa pluuiæ procellosæ appellatæ, 216
Trophæa an Tropea scribendum Latine multiplici authoritate aspirate scri-

scribendum probatur 216
Trulla vas ad alui excrementa excipienda inuentum 60
Sumitur & pro vase potorio quorumdam opinione ibid.
Trulla aurea quotannis Alphonso Regi Aragonio à Genuensibus tributi nomine pendebatur 61.62
Est autem Trulla vas magnum & multæ capacitatis ibid.
Trulla præterea à Vitruuio appellatur instrumẽtum illud quo liniendis,& leuigãdis muris arenato, vel gypsato vtuntur cementarii, vulgo Cazzolam vocant 63
Truncus apud Latinos semper in malam partem accipitur 169
Tubi seu tubuli sunt fictiles canales, vel ex alia materia variis vsibus accõmodati, præcipue vero ad aquam deducendam 849
Tabularius quis, quodue eius munus, & quam vile fuerit 846 & seq.
Tubilustrium quidnam fuerit antiquis Romanis 320
Tullus Hostilius tertius Roman. Rex 507
Tumba pro sepulchro Latinis Italis, & Gallis 729
Tunicas Asemas vnicolores exposuit Egnatius, author autem rectius simplices, id est nullo opere exornatas interpretatur 972
Tunicatum fuisse apud Romanos nobili viro, & sic in publicum prodire probrosum 311.312
Tunicatam Carthaginiensium iuuentutem non sine probro vocauit Ennius 311.312
Turmæ equitum quidnam essent Romanis; quid item alæ, quiue vtrisque locus in Legionibus assignatus 184
Hinc Turmales turmarum equites dicti ibid.
Turnebi error crassus ab authore detectus, 941
Tutor Prætorianus dictus, quod à Prætore Vrbis dati consueuisset Vlpiano 888.889
Et Iulianus eidem dictus tutor qui ex lege Iulia & Titia dabatur mulieribus & pupillis in prouinciis à præsidibus ibid.
Tutores olim non à Consulibus sed à Tribunis & Prætore dari solitos, Liuius testatur 888.889
Tutelaris Prætor cur à Marco Antonino Philosopho Imperatore fuerit particularis creatus 888.889
Tympanum erat antiquis Machinæ genus quoddam ex Lucretio, pag. 473 474
Vasis item genus ex Plinio ibid. qui & Tympana quasdam Margaritas appellauit ibid.
Et varias dictionis istius acceptiones, vide late ibid.
Tympanum tubam Cybeles non ineleganter Catullus appellauit, & quare 472
Et Cybeles Sacerdotes tympanistas vocauit de Dæmonio Socratis Apuleius ibid.
Tympanis concinere solitos in suis sacris Iudæos ex Pentateucho colligere licet 472
Tyrrheni maris à Lucrino lacu separationem; aggere immenso exædificato inter mirabilia opera, & ædificia à Romanis facta refert Plinius 296

V

VACATIO militaris quædam gratiosa perpetua, alia temporanea, particularis alia. 192. & sequent. Quædam ex Centurionum libitu, & permissione dabatur ibidem 193.194
Vacatio militaris honesta quando, & quibus concedebatur 192
Perpetua quænam erat, & priuilegiata ibid.
Vallum primo casu & vallus pro castrorum munimento accipitur 120
Vallum pro palo acceptum Virgilio, & Liuio ibid
Vallum Lucillianum Cicero Epistol. 6 ad Atticum Satyricum carmen appellauit, & quare 120
Vanicien ullibi legi apud alios scriptores quã Appianũ asserit author 858
Vanitudinem vt pro vanitate dixit Plautus ita Marcellinus vanicem dixit sententia authoris ibid.
Vasa ex syncero auro quare non conficiebantur apud antiquos 740
Vasa conclamare seu Sarcinas collige-

re, & impedimenta Carraginéq; facere, pro synonimis, obseruare hic licet 997
Quamuis hoc loco pro Schytarum fuga eleganter Trebellius Pollio vsus sit Carraginem facere ibid.
Vasaria quænam dicerentur quibusque ex publico concedebantur, 360.361 & seqq.
Vaticani loca cur à Tacito infamia appellata, cum antiquitus in eo monte & Circus Caii, & Neronis & Obeliscus fuerint 199
Vatinius quidam à Senatu perpetuo carceri adiudicatus, quod sinistræ manus digitos sibi ne militaret bello Italico amputasset, publicatis eiusdem bonis 221.222
Vatinius alter impudentissimæ vitæ à Cicerone ita exagitatus patefactis illius flagitiis, vt in summum Populi Romani odium fuerit perductus 221.222
Vnde prouerbio locus factus Vatinianum odium. i. implacabile, & capitale ibidem
Eiusdem dum Tribunus esset plebis, lex lata in Cæsaris Dictatoris fauorē Reip. damnosa, videatur p. ead. & seq.
Vatinium hunc Cæsar Dictator ad summos honores prouexit
De eius legibus latis in Cæsaris fauorem, vide 221.222
Eundem author est Macrobius in cœnis à populi in Ludis gladiatoriis lapidibus obrutum, pag. ead. 221.222
Vatinia familia Romæ nobilis multos tamen viros habuit improbos, & scelere contaminatos 219
Vatinia, lex de repetundis vna, de prouinciis altera, ambæ in perniciem publicæ libertatis latæ 220
Vectigal æternum instituit Aurelianus rebus quæ ex Ægypto Romam nauibus veherentur 1034.1055
Vectigalia noua quæ erant quibus Augustus ærarium militare constituit, & quotuplicia 449
Eiusdemque Augusti iussu Agrippæ abdicati, & relegati in insulam, pecunias in ærarium militare relatas authores sunt Dion, & Zonaras 450 451
Venale licet proprie dicatur omne id quod venditioni expositum est, tamē aliquando etiam pro ignominia accipi solet 427
Vnde vrbs venalis in qua homines pretio non iure agant dicta à Salustio: Sic venalis iurisdictio, iura regni venalia, fides venalis Ciceroni, & apud Iuristas venalis sententia pagina 425
Venalitii, & venalitiarii, qui, & quibus dicantur 428.429
Venalitiæ familiæ quænam dictæ à Suetonio 425
Venatus, & gladiatorium munus dabant Duces ad belli procinctum præparati, qua de causa 223
Veneno occidere aliquem plus est quam gladio interimere 341
Et veneno necantes homines lege Cornelia de Sicariis lata puniebantur ibid.
Venenarii Iurisconsultis, & aliis passim dicuntur ii, qui venena ad hominum perniciem miscent 730
Venenaria Locusta nomine famosa, instigante Agrippina Claudium Cæsarem veneno necauit 731.732
Venetię, vt vrbs Italię ita Venetia prouincia seu Regio cuius incolę Veneti appellati 79
Veneti Gallię populi diuersi ab illis qui sinus Adriatici accolę sunt ex Plinio 79
Veneti populi quinam, vnde dicti, quo Duce principeq; sedes locarint in ea Italię parte, quę inter Alpes mari Adriatico adiacet 79
Venetorum Ducum mos in argenteo numismate natalis sui die, vel ad principatum assumptionis Venetę nobilitati elargiendo vide 636
Venetę factioni an fauerit Augustus sub dubio relinquit author pagina 316
Veneris in Adonidem ardentissimos amores descripsit 14 Metamorphoseos Ouidius 837
Venerem antiquorum Deam multis nominibus appellatam apud scriptores obseruamus, & quibus 936
Verbenas abusiue appellari omnes herbas sacratas, Laurum scilicet, Oliuam

linem & Myrtũ author est Terentius in Andria ex Menandro pagina 2 3
Verbenarius dictus, qui verbenas in sacris gestabat 2.3
Verbero seruus quisnam Latinis dicatur 47.48
Vercola sacra, & Cericola quænam priscis dicta, quoue fine instituta inductaue 578
Verrium Flaccum ab Augusto nepotibus suis præceptorem delectum, anti quitatis nimiæ, & obsoleteę, vel Catonianę summum osorem fuisse pręsumendum 530
Vernaculi significatio propria loco Suetonii in Vitellio 762
Vernę quinam sint & dicantur apud Iurisconsultos 763
Versuales equi quinam Cassiodoro sint & Iurisconsultis 1072.1073
Vespasiano pręsagium Imperii fuit, quod illo prandente canis manum in tricliniũ intulerit humanam; quia manus aliquando pro potestate sumitur, vt patet ex illo Ouidii: An nescis longas Regibus esse manus 911.912
Vespillones veteribus viles cadauerum funeratores, quique ea efferebant 735
Vestę Deę sacrum dixit esse Decembrẽ Plutarchus, Saturno autem Macrobius 937
Vestalis Claudię in patrem, vel vt alii volunt fratrem pietas 212
Vestales virgines apud Romanos veteres summa prærogatiua in Vrbe sepeliebantur 548.549
Vestalium virginum origo cui adscripta fuerit, quibus prærogatiuis ipsæ piæ reliquis virginibus fruerentur, cui præcipue muneri dicatæ essent, qua veneratione colebantur, qua ue easdem decebat esse vitæ innocentia, & sanctitate quot numero principio essent, quot item postea; quibusve nominibus appellatæ; multaque notatu digna de iisdẽ vide 543
Vestalium virginum apud veteres Romanos authoritas, & æstimatio 212
Earũdẽ prærogatiuæ, & immunitates ib
Vestalium violatores Ethnici veteres in foro sub furca flagris cæsos necabant 212
Vestales virgines à potestate parentum consanguineorum, & tutorum reliquis omnibus apud Romanos mulieribus sui iuris non existẽtibus Numa Rex exemit 152.153
Veterani militia missi rursus ad militiã inuiti non poterant nisi in summo Reipublicæ discrimine adigi 447 448
Veteranis militibus pro bene nauatã in rebus bellicis opera, quę remuneratio data 192
Veterana mancipia quænam essent; & in quo differebant à Nouitiis 428 429
Qui item veteratores ibid.
Vexillo cœruleo Agrippam Octauianus quare potius voluerit donatum quã alterius coloris 314.315
Viatoris munus quodnam erat præcipuum 182.183
Viatores olim, qui Romanis, & num fuerint officio seiuncti an coniuncti Apparitoribus, Accensis, Lictoribus Summotoribusque 181
Hi omnes Apparitorum nomine comprehensi fuere ibid.
Et quibus aliis nominibus insigniti. ibidem
Viatores vt proprii erant Tribunorum plebis, ita Lictores Consulum, opinione Tiraquelli multæ lectionis viri, improbata tamen ab authore: Cum & aliorum fuerint magistratuũ & Senatus officiales 184
Erant è genere seruorum quorundam recentiorum opinione 185.186
Viatores fere omnes apud Romanos ex libertino genere fuisse non seruilis conditionis homines Ciceronis, & Taciti testimonio cõprobatur 185.186
Viatores seruos non fuisse, sed Ciues Romanos contra recentiorum quorundam opinionem, author comprobat solidis Classicorum testimoniis, & clarissima rationum, & coniecturarum adductione 185.186
Vicenalia Constantini Nicomediæ acta & anno sequenti Romæ edita scribit in Chronicis Eusebius 994.995
Vicesimæ plurimæ apud scriptores differentiæ obseruantur 108
Sic vicesimæ hæreditatis, Legatorum

rum, Portorii vectigalis inquā quod pendebatur pro exportatione rerum: Sic pariter vicesima rerum venalium manumissorum. &c ibid.
Vicesimarii exactores qui, quodue ipsorum munus apud Romanos 190
Vici, quid à castellis, & pagis differant Quidque sint 149.150.& seq.
Virorum in vrbe Romana olim existentium aliquot nomina vide 1048 1049
Hodierna die qualiter vrbs in regiones partita sit vide ibid.
Victimę in omnibus pene sacris à veteri Gentilitate fœminei sexus 4.
Vigintiuiratus, quinam esset veteribus Magistratus 1084.1085
Dignitas erat ante Quæsturam peri solita ibid.
Vinum pendens, quod Doleari vino opponitur est, quod nōdum in dolia collectum est, & in vuis nondum recissis consistit 1038. 1039
Vinum cantoribus valde prodesse Horatii, & Ouidii authoritate cōfirmatur 709.710
Vina fiscalia dicebātur eaquæ ad fiscum pertinebant 1074
Vinalia sacra veteribus quænam dicta & quando celebrari solita 683.
Vide ibi Turnebi errorem obiter adnotarum
Vinarius quod est viniuendulus Græcis οἰνοπώλης dictus 683
Vinarii portorii, & criminis vinarii Cic. meminit in Orat. pro. Fonteio 683
Vinarii serui vino dediti, & ebriosi vocati à Vlpiano 683
Vinarii Suetonio dicti viniuenduli 683
Vinarias lagenas quasnam appellarit Horatius 683
Vinaria vasa dicta ad vinum spectantia 683
Vir bonus apud Iuristas Iudicem significat 84.89
Ab vxore dominum appellati consueuisse Ethnicorum scriptis, & sacrorum librorum authoritate comprobatur ibidem
Virilem togam sumendi Patriciis iunioribus ante legitimā ætatem militiamque auspicandi veniam dedit Octauianus Augustus 138
Hanc Antoninū Philosophum Imperatorem quinto decimo ætatis suę anno sumpsisse author est Iulius Capitolinus in ipsius vita ibid.
Virgis cædere more prius in supplicio sontium vsitatum, posteritas in capitis amputationem & è Saxo præcipitium, pro quouis etiam magno scelere commutauit 794.795
Virgis vt cęderentur Histriones Prætorum iussu Patrum sententiis decretū 437.438
Virgineæ à patre Virgineo ob seruādam virginitatem propriis manibus Lanii cultro interemptæ peruetustū marmori incisum adhuc visitur in vrbe Epitaphium 18
Virginiam Auli filiam patriciā plebeio nuptam, Matronæ, quod e patriciis enupsisset, sacris arcuerunt 84.85
Virgines olim cum Matrimonium iniuissent comę primitias Deabus consecrabant 698
Visceratio antiquis erat funebre epulū publice præstari solitum populo in funeris elatione alicuius illustris defuncti 348
Exempla videto authoritatibus roborata ibidem
Vita quam variè accipiatur apud scriptores vide 459.460
Vitellio Cęsari adeo odio fuere Mathematici, vt eos Italia tota voluerit expelli & ipso etiam facto expelli mandarit 761
Vitellio Aricino Nemore delitioso vbi Dianæ templum erat, desidem vitam traduxisse author est Cornelius Tacitus 249
Vitis Centurialis à Macrobio appellata quod Centurionis munus esset delinquentes milites vite, non virgis castigare 122
Vite non virgis veteres Romani lege, & vsu ciues suos verberabant 121
Vitri conflatores excellentes in Ægypto reperiri vnde colligatur 1061
Vmbo media Clypei pars eminentior vocata à Latinis 268
Accipitur aliquando pro toto Clypeo ibidem
Vmbini quinam nummi apud veteres Roma-

Romanos 505.506

Vmbratilis miles ab Ammiano dictus iners, imaginarius, siue ostensionalis 971

Vnctiones pretiosorum vnguentorum Syrorum more conuiuantes Romani præmittebant epulis delicatis non cũ leui nominis nota mollitiei & delitiei & delicatioris vitæ 716

Vnguenti nidore olidum adolescentem Præfectura donatum gratias agentẽ literis reuocatis Vespasianus præfectura priuauit 717.718

Vnguenta odorata & coronas inter Xenia in secundis mensis recenset Valerius Maximus 716

Vnguenta seu olea huiusmodi odorata antiqui rosaria vocabant 717.718

Vnguentorum scrinium inter cætera ad inuenisse Alexandrum Darii castris expugnatis Plinius testis est 717 718

Vnguentorum luxus Romæ nimius deuicto Rege Antiocho Censoria nota ne venum proponerentur, inhibitus ibid. 717.718.

Vnguentorum odore Lucium Plotium à Triumuiris proscriptum in Salernitana latebra summo eum dedecore proditum Plinius etiam author est ibid.

Vniuira dicta Pollioni Calpurnia, quod vno contenta viro ad secundas nuptias non conuolarit 1007.1008

Volsci Romanis initio nascentis Reipublicæ plura oppida prope vrbem ademerunt 572

Volucer equus L. Veri Antonini ab eo ira præter rationẽ adamatus, vt simulachrum ei aureum fecerit & passis vuis nucleisque in hordei vicem pauerit 630

Voracissimum vt notauit Capitolinus Clodium Albinum Imperatorem, ita bibacissimum helluonem describsit Maximinũ pariter Imper. 641.& 908. 909

Voracitatem excessiuam, & vix credibilem Clodii Albini Imperatoris notat Capitolinus 907

Votum Cicero sponsionem esse dixit qua Deo obligamur 14

Et votum pro te aliqua impetranda Diis faciens, vouere seu vota suscipere, & nuncupare vota dicebatur ibid.

Voti reus quis dictus ibid.

Voti item damnatus quis

Vsu nuptiæ apud veteres Romanos quo modo contrahebantur 152.153

Quomodo item coemptione ibid.

Et qualiter confarreatione 154

Vsurarum apud antiquos partitiones, vide 868.869

Vsuras singulis mensibus exigere & rationes cum debitoribus inire antiquitus mos erat 870

Vuæ Lauicanæ quare præ reliquis maxime sint commendabiles Romanis vt & Basilicæ Dyrrhachinis 908.909

Vulcanalia sacra Augusti mense fiebant Vulcano consecrata 240

Vulgaria vtrum Latine dici possit vide 896.897

Vulgariam quidem pro vulgarem Nænius, & Turpilius dixere, illæ vulgariam facilitatem, hic temeritatem vulgariam ibid.

Vlpianus Alexandri Imperatoris Consiliatius, & Commensalis eidem charissimus fuit, & quare 701

Vlpianus Seueri Cæsaris tempore Præfectus erat Prætorio, vt & Papinianus imperante eodem eadem dignitate functus est 749

Vultus & faciei differentiam vide 1003

Vxor iniusta est, eum quá quidem matrimoniũ sit, sed non solemniter celebratum 773

Vxorem Sempronius Sophus, eo quod ignotante ipso ludos ausa fuerit spectare, repudio ablegatam à se separauit perpetuo 780

Vxorem vir repudiare potest si Circensibus, vel Theatralibus, vel Arenarum ludis, & spectaculis in illis locis in quibus hæc assolent celebrari, marito prohibente interfuerit 780

X.

Xenarchum Rhodium ob nimiam bibacitatem Metretam fuisse nũcupatum Athenæus author est 910

Xenia quænam dicta proprie, quæque Apophoreta 578

Xerxem togatum cur Pompeius magnus vocarit Lucullum 823

Xystarche, Gymnasii Athletici princeps dicebatur, qui scilicet Xysto præerat 433
Xystus, & Xystum apud Græcos æque, ac Latinos idem significant porticus tectas vbi Athletæ per hyemem exercebantur 433
Xystus ita appellatus à telo seu hastili quo vtebantur in se exercendo Athletæ, quod ξυςὸν Græci appellauere 433
Vnde Xystin inter Crœsi donaria refert Herodotus ibid.
Xystis, & nemoribus sua prætoria exornauit, & excoluit Augustus. 433
Xysticum vsurpauit Suetonius, & substantiue, & adiectiue in Augusto, & Galba 433
Xystici à xysto dicti illi, qui per hyemē se in xystis exercebant 433
Xystici hi erant ex numero Athletarum, & qui Athleticas exercitationes agebant 434.435
Xysticorum meminit in libro de spectaculis Tertullianus 434.435
Xysticorum certamina opponit gladiatorum pugnis Suetonius 434.435
Hos erronee Cœlius Rhodiginus inter se confundit ibid.
Xyston vestimenti genus erat viris æquæ ac fœminis commune 515.516

Z.

Zancha, quid vulgariter sit Italis quidue Latinis Zinchion 1020
Zanchas vestes Parthicas ex Imperatoris Vestiario desumptas, & Claudio missas interpretatur Turnebus vocem Parthicam esse zancham dicens 1020
Author vero calceorum speciem esse autumat non improbabili ductus coniectura, quod (paria tria) textui inseratur ibid.
Zasii errorem in Catalogo legum antiquarum detectum ab authore vide 400
Zegostates Iurisconsultis vocatur libripens, vel magister probandi nummos 1042.1043
Zenobia Regina bellicosa admodum, & feroci fœmina in triumphum ducta nihil pompabilius Populo Romano vnquam visum fuit 918
Vbi notandum Comparatiuum pompabilius varii alioquin vsus à Trebellio tamen Pollione vsurpatum ibid.
Zenobiæ Reginæ armigeræ, & bellicosissimæ heroicus animus & forma spectabilis commendantur 1003
Zenobiam Reginam bellatricem Romanorum hostem Ciclade Regio vestimento vsam Trebell. Pollio testis est 982.683
Zenobiam Reginam bellatricem Romanorum æmulam & Sagulo militari habitu indutam, cum antea Cyclade vestitam dixisset Trebellius Pollio hic refert 991.992
Zeno eculeo tortus ab Hiarcho tyranno laxato eculeo aurem tyranni morsu corripuit Valerio Maximo teste 843.844
Zenonis authoritate Ceraunceum gēmam legimus intus se stellam coruscantem habere 944
Zeta locus erat persimilis illis, qui frequentissimi sunt in Germania quas ipsi Stuben/ Itali Stuffas, Latini Hypocausta appellare solent 959
Zetæ Heliocamini meminit Vlpianus 957.958
Zetæ diminutiuum zeticula habetur apud Plinium 658
De zeta lege plura apud Io. Mariam Cataneum in Commentario ad 2. li. Epistolarum Plinii 959
Zetas diætas interpretatur Turnebus hoc Lampridii loco 957.958
Sic zarrhytum pro Diarrhito in Antonini Itinerario ibid.
Apud Cyprianum item zabolum pro Diabolo ibid.
Ex Rhodigini adnotatione Dietam etiam zietam dici, vide ibid.
Sic apud Sanctos Patres Zacyntum pro Diacynto, & Zaconum pro Diacono vide ibid.
Zetarii apud Paulum Iurisconsultum iidem qui Diætarii dicuntur 957.958
Zonam nouæ nuptæ qua circumcingebatur, maritus nuptiarum die dissoluebat ceremonia nuptiali, vel spōsalitia 937. & seq.
Zonam soluere itaque erat cum noua nupta

nupta congredi, & rem veneream habere ibid. 938.939
Zona punica deposita Latona peperit Apollinem, & Dianam. 938.939
Zonas militares ne aureis, vel argenteis nummis subfarcinatas haberent milites seuerissime vetuit Pescennius Niger Imperat. promulgato publice edicto 786
Zonulam rotundam dixit Suidas esse Strophium coronæ genus quoddam, quod apud antiquos Sacerdotea gestare solebant 978.& seq.
Vnde & coronæ Strophia dictæ Plinii testimonio ibid.
Zonaras aureum veterum Romanorũ stipendiis militum præcipue destinatum drachmarum fuisse quinque & viginti ex Dione probat 789
Zonaras, Dion Cassius, & Suetonius, Ærarii militaris Romanorum veterum meminere 449
Zonaras magni Primicerii meminit quem Græci vocant, μεγάλε πριμικήριον 821.822
Zotico nubens Heliogabalus Imperator lasciuissimus quem pronubum habuerit 937
Zuma Clarissimi authoris sententia erat vasis seu patinæ genus, in quo panis mensæ inferretur, & apponeretur, vulgo Panietera vocant 1011. 1012.
Zuma doctissimo Turnebo est Trulla, hoc namque loco vice dictionis Zuma Trullas substituit, nec incommode, cum & Trulla vasis potatarii sit species sat nota 1011.1012

FINIS.

W

